PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XX a. literatūra

*

*

Dailininkas

ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

Šervudas Andersonas

APSAKYMAI

Ernestas Hemingvėjus

KAM SKAMBINA VARPAI

VILNIUS
1991

An25
UDK 820(73)-31

4703040100—025
A ———————— 135—91
M852(08)—91

ISBN 5-415-00740-7

ŠERVUDAS ANDERSONAS

Apsakymai

Sherwood Anderson
WINESBURGH, OHIO
THE TRIUMPH OF THE EGG
DEATH IN THE WOODS

2-asis leidimas
1-asis leidimas — 1972 m.

Iš anglų kalbos vertė
DANGUOLĖ KUISIENĖ

GROTESKŲ KNYGA

Rašytojui, senam žmogui su baltais ūsais, buvo sunku įlipti į lovą. Kambario langai buvo aukštai, o jis pabudęs rytais mėgdavo žiūrėti į medžius. Prireikė dailidės, kad šis pakeltų lovą sulig langu.

Tai padaryti pasirodė ne taip jau lengva. Dailidė, buvęs Pilietinio karo dalyvis, atėjo į rašytojo kambarį, ir juodu susėdo pašnekėti, kaip įrengti pakylą, kad lova būtų aukščiau. Ant rašytojo stalo gulėjo cigarai, ir dailidė užsirūkė.

Valandėlę vyrai šnekėjo, kaip geriausiai padaryti pakylą lovai, paskui ir apie kitus dalykus. Kareivis prisiminė karą. Teisybę sakant, apie tai kalbą pradėjo rašytojas. Kažkada dailidė kalėjo Andersonvilyje[1] ir ten neteko brolio. Brolis mirė iš bado, ir kai tik dailidė imdavo apie tai šnekėti, visuomet pravirkdavo. Jo, kaip ir senojo rašytojo, buvo balti ūsai, ir kai jis verkė, lūpos trūkčiojo ir ūsai šokinėjo aukštyn žemyn. Verkiantis senukas su cigaru burnoje atrodė juokingas. Apie tai, kaip rašytojas siūlė paaukštinti lovą, juodu tuojau pamiršo. Vėliau dailidė viską padarė saviškai, ir rašytojas, einąs jau septintą dešimtį, lipdamas į lovą kiekvieną-kart turėdavo pasistatyti kėdę.

Lovoje rašytojas apsiversdavo ant šono ir gulėdavo visai nejudėdamas. Jau daug metų jis nuolatos nerimaudavo dėl savo širdies — mat buvo aršus rūkorius ir vis dažniau jautė širdį virpant. Jis buvo įsikalęs į galvą, kad mirs staigiai, ir kaskart lipdamas į lovą apie tai pagalvodavo. Tokios mintys jo nebaugino — priešingai, jos darė kažkokį ypatingą, sunkiai paaiškinamą poveikį, ir naktį, lovoje, jis jausdavosi daug žvalesnis negu bet kada dieną. Jis gulėdavo ramiai ramiai, jo sukriošęs kūnas buvo niekam nebereikalingas, bet viduje slypėjo kažkas suvis jaunatviško. Senasis rašytojas buvo

tarsi nėščia moteris, tik nešiojo savyje ne kūdikį, o jaunuolį. Ir net ne jaunuolį, o jauną merginą, merginą su riterio šarvais. Apskritai kvaila spėlioti, kas atgydavo senojo rašytojo viduje, kai jis gulėdavo savo aukštoje lovoje ir klausydavosi širdies virpėjimo. Svarbiau sužinoti, apie ką rašytojas, arba, tiksliau, ta jaunatviška jame slypinti būtybė galvodavo.

Rašytojas, kaip ir visi seni žmonės, per ilgą gyvenimą buvo daug patyręs, daug matęs. Kažkada buvo gražus jaunuolis, mylimas moterų. Ir, be abejo, pažinojo daug žmonių — pažinojo kažkaip savotiškai artimai, visai ne taip, kaip pažįstame mes visi. Šitaip bent manė rašytojas, ir jam buvo labai malonu. Kam gi mums ginčytis su senu žmogumi?

Lovoje rašytojas susapnavo sapną, bet tai nebuvo tikras sapnas. Kai jis jau snūduriavo, tačiau sąmonė dar nebuvo visai užgesusi, prieš jo akis ėmė slinkti keistos figūros. Rašytojui atrodė, kad toji jauna nenusakoma būtybė, gyvenanti jo viduje, ir veda prieš jo akis visą ilgą procesiją.

Bet įdomiausia, kad figūros, slenkančios prieš rašytojo akis, buvo be galo keistos. Visi vyrai ir moterys, kuriuos rašytojas kažkada pažinojo, staiga buvo virtę tikrais groteskais.

Ne visi tie groteskai atrodė baisūs. Kai kurie buvo gana įdomūs, o keli netgi gražūs. Tik viena moteris, visai netekusi pavidalo, savo keistumu uždavė jam širdį. Kai ji ėjo pro šalį, rašytojas suinkštė it šunytis. Jei tuo metu būtumėt patekę į senuko kambarį, būtumėt pamanę, kad jį kankina baisūs sapnai arba skrandis.

Ištisą valandą šių keistų figūrų procesija ėjo priešais rašytojo akis, o paskui, nors ir buvo sunku, jis išsiropštė iš lovos ir ėmė rašyti. Kai kurie groteskai jį taip paveikė, kad panoro juos aprašyti.

Kokią valandą rašytojas nepakilo nuo stalo. Galų gale parašė knygą, kurią pavadino „Groteskų knyga“. Knyga niekada nebuvo išspausdinta, bet kartą aš turėjau progos su ja susipažinti, ir ji paliko neišdildomą įspūdį. Knygoje buvo ryški viena mintis, labai savotiška, ir nuo to laiko neišeina man iš galvos. Ją prisiminęs, aš pajėgdavau suprasti daug žmonių ir daug tokių dalykų, kurių negalėdavau suprasti anksčiau. Toji mintis labai paini, bet paprastais žodžiais ją būtų galima nusakyti taip.

Pačioje pradžioje, kai pasaulis buvo dar visai jaunas, egzistavo daugybė minčių, bet nebuvo tokio dalyko kaip tiesa. Visas tiesas

žmogus susikūrė pats ir kiekvieną išsivedė iš daugybės miglotų minčių. Taip pasaulyje atsirado aibė tiesų, ir visos jos buvo nuostabios.

Senasis rašytojas pereiliojo savo knygoje šimtus tiesų. Nepasakosiu apie jas visas. Čia buvo skaistybės ir aistros tiesa, turto ir skurdo, taupumo ir išlaidumo, lengvabūdiškumo ir nerūpestingumo tiesa. Šimtų šimtai buvo tų tiesų, ir visos viena už kitą nuostabesnės.

Ir tada atėjo žmonės. Kiekvienas, eidamas pro šalį, čiupo kurią nors tiesą, o stipresnieji — net po visą dešimtį.

Tos tiesos ir padarė žmones groteskais. Senasis rašytojas sukūrė visą teoriją, kaip tat atsitiko. Pasak jo, vos tik žmogus išsirinko kurią nors tiesą, paskelbė sava ir pasiryžo jos laikytis, jis iškart tapo grotesku, o prisiimtoji tiesa virto melu.

Suprantama, senasis žmogus, kuris visą gyvenimą rašė ir vis dar buvo kupinas žodžių, apie tai būtų galėjęs parašyti šimtus puslapių. Ši mintis būtų taip iškerojusi, taip išaugusi, kad ir jam pačiam būtų grėsęs pavojus tapti grotesku. Šito jis išvengė, man rodos, tik dėl to, dėl ko neišspausdino ir savo knygos. Jaunoji būtybė, slypinti rašytojo viduje, jį išgelbėjo.

O senąjį dailidę, kuris paaukštino rašytojo lovą, aš paminėjau tik todėl, kad jis, kaip dauguma vadinamųjų mažųjų žmonių, buvo pats suprantamiausias ir patraukliausias iš visų groteskų rašytojo knygoje.

RANKOS

Ant daubos krašto, netoli Vainsbergo miestelio[1], Ohajo valstijoje, stovėjo nedidelis medinis namelis, o jo sukežusioje verandoje nervingai žingsniavo mažas apkūnus senukas.

Kitapus plytinčio lauko, kuris buvo apsėtas dobilais, bet išaugino vien tankias geltonžiedes piktžoles — laukines garstyčias, jis matė vieškelį, kuriuo lėtai važiavo vežimas, pilnas iš darbo grįžtančių uogautojų. Vaikinai ir merginos juokavo ir linksmai šūkavo. Kažkoks vyrukas mėlynais marškiniais iššoko iš vežimo, mėgindamas išsitempti merginą, bet toji laikėsi įsikibus ir šaižiai spiegė. Iš po vaikino kojų pakilo debesis dulkių ir užslinko besileidžian-

čios saulės veidą. Į verandą per lauką atsklido plonas mergaitės balselis.

— Ei, Vingai Bidlbomai, susišukuok, garbanos lenda į akis! — įsakė tas balselis, ir mažos senuko rankos ėmė nervingai bėgioti plika balta kakta, tarsi tvarkydamos tankius susivėlusius plaukus.

Vingas Bidlbomas, amžinai išsigandęs ir slegiamas galybės abejonių, jautėsi visiškai svetimas miestelyje, kur buvo išgyvenęs jau dvidešimt metų. Iš visų gyventojų tik vienas jam buvo artimas. Tik su Džordžu Vilardu, Naujųjų Vilardų namų savininko Tomo Vilardo sūnumi, juos rišo savotiška draugystė. Džordžas Vilardas dirbo reporteriu „Vainsbergo erelyje" ir kartais vakarais ateidavo vieškeliu į Vingo Bidlbomo namelį. Ir dabar, žingsniuodamas po verandą ir nervingai trindamas rankas, senukas laukė, kad štai pasirodys Džordžas Vilardas ir juodu drauge praleis vakarą. Kai vežimas su uogautojais dingo iš akių, jis perbrido aukštų garstyčių lauką ir, pasilipęs ant žemutinio tvoros skersinio, įsmeigė žvilgsnį miesto pusėn. Valandėlę šitaip pastovėjo, trindamas rankas ir dairydamasis, paskui kažko išsigando, parlėkė namo ir vėl ėmė žingsniuoti po verandą.

Šalia Džordžo Vilardo Vingas Bidlbomas, kuris jau dvidešimt metų buvo nesuvokiama miestelio paslaptis, ištrūkdavo iš baimės gniaužtų, ir tada mįslinga jo asmenybė, amžinai skendinti abejonių jūroje, atgydavo. Su jaunuoju reporteriu Vingas Bidlbomas vidury dienos išdrįsdavo pereiti Didžiąja miestelio gatve arba, vaikščiodamas po suklypusią savo namelio verandą, energingai kalbėti. Tylus ir drebantis balsas pasidarydavo šaižus, tvirtas. Sulinkę pečiai atsitiesdavo. Suspurdėjęs kaip žuvis, paleista atgal į upelį, tykusis Bidlbomas imdavo be perstogės šnekėti, stengdamasis žodžiais išsakyti viską, kas buvo susikaupę mintyse per ilgus tylos metus.

Vingas Bidlbomas daug pasakydavo rankomis. Laibi išraiškingi jo pirštai, amžinai judantys, amžinai besistengiantys pasislėpti kišenėse arba už nugaros, dabar išnirdavo į priekį ir tapdavo švaistikliais sudėtingame jo kalbos mechanizme.

Pasakojimas apie Vingą Bidlbomą — tai pasakojimas apie rankas. Dėl to nesiliaujančio rankų judėjimo, tarsi nelaisvėn uždaryto paukštelio sparnų plazdenimo, žmonės ir ėmė vadinti jį Vingu[2]. Kažkoks nežinomas miestelio poetas taip sugalvojo. Bidlbomas bijojo savo rankų. Jis trokšdavo kuo giliau jas paslėpti ir su nuostaba

žiūrėdavo į ramias, nebylias kitų žmonių rankas, kai jie dirbdavo greta jo laukuose ar kaimo keliais vadelėdavo mieguistus arklius.

Šnekėdamas su Džordžu Vilardu, Vingas Bidlbomas sugniauždavo kumščius ir imdavo daužyti stalą ar namelio sieną. Nuo to jam palengvėdavo. Jei noras išsišnekėti užeidavo tada, kai juodu klajodavo laukais, jis susirasdavo kelmą ar viršutinį tvoros skersinį ir, energingai tvatindamas jį kumščiais, šnekėdavo laisvai ir nesivaržydamas.

Apie Vingo Bidlbomo rankas būtų galima parašyti visą knygą. Parašyta su atjauta, ji atskleistų, kiek nepaprastų, nuostabių bruožų turi pilki žmogeliai. Bet tai poeto darbas. Vainsbergo žmonėms Vingo Bidlbomo rankos į akis krito tik todėl, kad amžinai nerimdavo. Jomis senukas per dieną pririnkdavo net šimtą keturiasdešimt kvortų žemuogių. Bidlbomo rankos tapo išskirtine savybe, jį išgarsino. Per rankas ir taip jau keista ir nesuvokiama Bidlbomo individualybė tapo dar keistesnė. Vainsbergas didžiavosi Vingo Bidlbomo rankomis taip, kaip didžiavosi nauju mūriniu bankininko Vaito namu ar bėru Veslio Mojerio eržilu Fomiu Tipu, kuris laimėjo 2,15 mylių rudens lenktynes Klivlende.

O Džordžas Vilardas jau ne sykį norėjo paklausti Vingą Bidlbomą apie rankas. Kartais jį apimdavo stačiai nenugalimas smalsumas. Jis jautė, kad ne šiaip sau tos rankos be perstojo juda ir vis taikosi kur nors pasislėpti, ir tik iš pagarbos senukui taip ir neišdrįso imti ir išpilti klausimų, kurie visą laiką krebždėjo galvoje.

Sykį jau buvo beužklausiąs. Vieną vasaros pavakarę juodu ilgai klaidžiojo laukais ir atsisėdo ant žolėto kranto pailsėti. Kol vaikščiojo, Vingas Bidlbomas visą laiką kalbėjo tartum pagautas įkvėpimo. Sustojęs prie tvoros, it didžiulis genys jis daužė skersinį ir šaukė ant Džordžo Vilardo, smerkdamas už tai, kad šis per daug pasiduodąs aplinkinių žmonių įtakai.

— Jūs žlugdote save! — rėkė jis. — Jums dažnai norisi pabūti vienam ir pasvajoti, o jūs bijote. Jūs norite būti toks kaip kiti miestelio žmonės. Klausotės jų plepalų ir stengiatės juos mėgdžioti.

Sėdėdamas ant žolėto kranto, Vingas Bidlbomas vėl bandė įkalti pašnekovui šitą mintį. Tada jo balsas pasidarė švelnus, svajingas, ir, su pasitenkinimu atsidūsėjęs, jis pradėjo ilgą padriką pasakojimą, lyg būtų regėjęs sapną.

Šitaip gododamas Vingas Bidlbomas piešė Džordžui Vilardui nuostabų paveikslą, kur žmonės vėl gyveno kažkokiame idiliniame aukso amžiuje. Per žaliuojančius slėnius jojo ant žirgų grakštūs liekni jaunuoliai, kiti ėjo pėsčiomis. Visi būriais rinkosi prie senuko, sėdinčio po medžiu mažyčiame sodelyje, ir kalbėjosi su juo.

Vingą Bidlbomą pagavo įkvėpimas. Tą kartą jis užmiršo net rankas. Jos lėtai išsitiesė į priekį ir nusileido ant Džordžo Vilardo pečių. Kažkaip naujai, valdingai skambėjo ir jo balsas.

— Pasistenkite užmiršti viską, ko esate išmokęs,— kalbėjo senukas.— Jūs turite išmokti svajoti. Nuo šios dienos užsikimškite ausis, kad negirdėtumėt žmonių klegesio aplinkui.

Staiga Vingas Bidlbomas nutyko ir ilgai, įdėmiai žiūrėjo į Džordžą Vilardą. Jo akys švytėjo. Jis vėl buvo bekeliąs rankas paglamonėti jaunuolį, bet staiga veide šmėstelėjo siaubas.

Tarsi mėšlungio trūkteltas, Vingas Bidlbomas pašoko ir susibruko rankas giliai į kelnių kišenes. Akyse sužvilgo ašaros.

— Laikas namo. Daugiau nebegaliu su jumis kalbėti,— pasakė jis nervingai.

Nė neatsisukdamas senukas nuskubėjo šlaitu žemyn, tiesiai per pievą, palikęs Džordžą Vilardą sumišusį ir išsigandusį ant žolėto kranto. Virpėdamas iš baimės vaikinas pakilo ir nuėjo keliu miesto link.

„Niekada neklausiu jo apie rankas,— susijaudinęs mąstė Džordžas, teberegėdamas siaubą senuko akyse.— Kažkas jam yra nutikę, bet aš nenoriu žinoti kas. Jis kažkodėl bijo manęs ir viso pasaulio, ir, man rodos, dėl to kaltos jo rankos".

Džordžas Vilardas spėjo teisingai. Sugrįžkime trumpam į praeitį ir sužinosime, kas buvo nutikę. Gal mūsų pasakojimas įkvėps poetą, kuris atkurs tą nepaprastą, giliai širdyje užslėptą istoriją, atskleis, kodėl tos rankos buvo tik plazdančios vilties vėliavėlės.

Jaunystėje Vingas Bidlbomas mokytojavo kažkokiame Pensilvanijos miestelyje. Tada jo pavardė nebuvo tokia skambi kaip dabar — Vingas Bidlbomas, jis buvo Adolfas Majersas ir labai mokinių mylimas.

Adolfas Majersas buvo mokytojas iš pašaukimo. Jis buvo iš tų retų, sunkiai perprantamų žmonių, kurie naudojasi savo valdžia taip nejuntamai, jog daugeliui tai atrodo kaip geraširdiškas silpnumas. Tai, ką jie jaučia savo mokiniams, kažkuo panėši į subtilios moters meilę vyrui.

Bet net ir taip yra gana grubiai pasakyta. Čia reikėtų poeto. Su savo berniukais Adolfas Majersas praleisdavo ištisus vakarus — klajodavo apylinkėmis arba iki vėlumos sėdėdavo ant mokyklos laiptų ir užsisvajojęs ką nors pasakodavo. Kalbėdamas tai vienam, tai kitam vaikui papurendavo susivėlusią galvelę, paglostydavo pečius. Mokytojo balsas darydavosi švelnus ir dainingas. Jame irgi glūdėjo glamonė. Taip švelniai kalbėdamas ir glostydamas berniukų galvas, pečius, mokytojas stengdavosi pažadinti jaunuose protuose svajonę. Glamonėjančiu pirštų prisilietimu jis išreikšdavo save. Jis buvo iš tų žmonių, kurių kuriamoji galia yra išblaškyta, o ne sutelkta vienoje vietoje. Mokytojo rankų glamonės išsklaidydavo visas berniukų abejones ir nepasitikėjimą, ir jie taip pat užsisvajodavo.

Ir tada įvyko tragedija.

Kažkoks silpno proto berniukas įsimylėjo jauną mokytoją. Naktimis jis įsivaizduodavo neįmanomiausius bjaurius dalykus, o rytą tas savo klejones pasakodavo kaip tikrus faktus. Keisti, šlykštūs kaltinimai sklido iš jo atkarusių lūpų. Visas Pensilvanijos miestelis buvo pasibaisėjęs. Jau seniai žmonių protuose slypėjusios miglotos spėlionės apie Adolfą Majersą žaibiškai tapo tvirtu įsitikinimu.

Tragedija brendo. Drebantys vaikai būdavo traukiami naktį iš lovų ir klausinėjami.

— Taip, jis apkabino mane per pečius,— sakė vienas.

— Jo pirštai visada šiaušia man plaukus,— sakė kitas.

Kartą pavakary vienas miestelio gyventojas, Henris Bredfordas, saliūno savininkas, atėjo į mokyklą. Pasišaukė Adolfą Majersą į kiemą ir ėmė talžyti jį kumščiais. Kietais krumpliais daužydamas išsigandusį mokytojo veidą, jis vis labiau ir labiau tūžo. Įbūgę vaikai kaip užjudinti vabzdžiai klykdami išlakstė į šalis.

— Aš tau parodysiu, kaip grabinėti mano vaiką, gyvuly! — griaudėjo saliūnininkas. Jis jau pavargo daužydamas mokytoją ir dabar ėmė vaikyti jį po kiemą ir spardyti kojomis.

Tą pačią naktį Adolfas Majersas buvo išvarytas iš miestelio. Būrys vyrų su žibintais rankose atėjo prie namo, kur jis gyveno vienišas, paliepė jam apsirengti ir eiti laukan. Vienas žaliūkas rankose laikė virvę. Vyrai norėjo mokytoją pakarti, bet jo figūra, mažutė, pasigailėtina, balta, kažkaip sugraudino jų širdis, ir jie jį paleido. Kai jis dingo tamsoje, jie įtūžo, kad buvo tokie silpni, ir visu būriu šoko jam įkandin, keikdamiesi ir mėtydami į jį pagalius bei šlapios

žemės grumstus, tačiau jis rėkdamas bėgo vis greičiau ir greičiau, kol dingo tamsoje.

Dvidešimt metų Adolfas Majersas gyveno vienut vienutėlis Vainsberge. Jam buvo keturiasdešimt, o atrodė kaip šešiasdešimt penkerių. Pavardę „Bidlbomas“ jis pamatė užrašytą ant dėžės prekių stotyje, kai važiavo pro kažkokį rytų Ohajo miestuką. Vainsberge jis turėjo tetą, senutę pajuodusiais dantimis, kuri augino vištas, ir pas ją pragyveno iki pat jos mirties. Po sukrėtimo Pensilvanijoje jis kiaurus metus sirgo, o pasveikęs stojo dirbti padieniu darbininku laukuose. Jis vaikščiojo bailiai gūždamasis ir vis stengėsi paslėpti rankas. Nors taip ir nesuprato, kas atsitiko, jautė, kad kažkuo kaltos rankos. O ausyse vis skambėjo berniukų tėvų balsai.

— Susikišk savo rankas...! — šokinėdamas iš įtūžio, plyšojo saliūnininkas mokyklos kieme.

Vingas Bidlbomas tebežingsniavo po savo namelio verandą, kol visai pasislėpė saulė ir takas lauko pakraštyje išnyko tarp pilkų šešėlių. Tada įėjo į kambarį, atsiriekė duonos ir apsitepė medum. O kai pradundėjo vakarinis ekspresas, nusiveždamas pilnus vagonus per dieną pririnktų uogų, ir į laukus sugrįžo vasaros vakaro tyla, jis vėl ėmė žingsniuoti po verandą. Tamsoje žmogelis nematė savo rankų, ir jos aprimo. Nors tebesiilgėjo Džordžo Vilardo, to tarpininko, per kurį išreikšdavo savo meilę žmonėms, tasai ilgesys ištirpo jo vienatvėje ir laukime. Užsidegęs lempą, Vingas Bidlbomas išmazgojo indus, likusius po kuklios vakarienės, ir, ištiesęs sulankstomą lovelę prie tinklinių verandos durų, ėmė ruoštis nakčiai. Ant švariai iššveistų grindų prie stalo buvo nubirę keli trupinėliai baltos duonos. Pasistatęs lempą ant žemos taburetės, jis ėmė rinkti trupinius — rinko ir neįtikimai greitai vieną po kito dėjo į burną. Ryškiame šviesos rate klūpantis po stalu jis atrodė tarsi kunigas, laikąs pamaldas. Stebėdamas nervingus išraiškius pirštus, čia dingstančius, čia vėl pasirodančius šviesoje, galėjai pamanyti, kad tai uolus maldininkas mikliai leidžia per pirštus rožančiaus karolėlius.

DIEVO GALIA

Pastorius Kertis Hartmenas jau dešimt metų pastoriavo Vainsbergo presbiterionų bažnyčioje. Jis buvo keturiasdešimties metų, iš prigimties labai tylus ir užsidaręs. Stovėti sakykloje priešais' žmones ir sakyti pamokslą jam visada buvo didžiausias sunkumas, ir nuo trečiadienio ryto iki šeštadienio vakaro jis apie nieką daugiau negalvodavo, kaip apie tuos du pamokslus, kuriuos turėjo pasakyti sekmadienį. Ankstų sekmadienio rytą eidavo į mažą kambarėlį bažnyčios varpinėje, vadinamą kabinetą, ir ten melsdavosi. Visose maldose kartojosi vienas prašymas.

— Viešpatie, suteik man jėgų ir narsybės tau tarnauti,— melsdavo jis, klūpėdamas ant plikų grindų, nulenkęs galvą prieš šį didį uždavinį.

Pastorius Hartmenas buvo aukštas vyriškis su ruda barzda. Jo žmona, apkūni nervinga moteris, buvo iš Klivlendo, Ohajo valstijos, baltinių fabrikanto duktė. Hartmeną mieste visi gerbė. Bažnyčios vyresnybė mėgo jį už tai, kad buvo tylus ir nepretenzingas, o poniai Vait, bankininko žmonai, jis atrodė mokytas, gražiai išsiauklėjęs žmogus.

Presbiterionų bažnyčia laikėsi kažkaip nuošaliai nuo kitų Vainsbergo bažnyčių. Ji buvo didesnė ir įspūdingesnė, jos pastoriui buvo daugiau mokama. Jis netgi turėjo savo karietaitę ir vasaros vakarais kai kada važinėdavosi su žmona po miestą. Važiuodavo Didžiąja, paskui Bakio gatve, oriai linkčiodamas praeiviams, o tuo metu žmona, kupina slaptingos didybės, žvelgdavo į jį skersomis, būgštaudama, kad nepasibaidytų ir nepradėtų lėkti arklys.

Ne vienus metus gyveno Kertis Hartmenas Vainsberge, ir jam gerai klojosi. Jis nebuvo iš tų žmonių, kurie sukelia nepaprastą parapijiečių susižavėjimą, bet ir priešų neturėjo. Į savo pašaukimą tarnauti Dievui jis žiūrėjo su didžiausiu rimtumu, bet kartais ilgai kankindavosi, graužiamas sąžinės, kad neranda savyje jėgų eiti ir skelbti Dievo žodį visuose miesto keliuose ir kryžkelėse. Jis abejojo, ar iš tiesų jame dega dieviškoji ugnis, ir svajojo apie tą valandą, kai didi maloninga jėga, pakilusi kaip uraganas, pasigirs jo balse ir sieloje ir žmonės sudrebės, pajutę, kad jam apsireiškė šventoji dvasia. „Ne, aš esu sausa šaka, ir šitaip niekada nebus,— liūdnai mąstė jis, ir tada nuolanki šypsena nuskaidrindavo jo veidą.— Ir vis dėlto dirbu ne taip jau blogai",— pridurdavo filosofiškai.

Varpinės kambarėlyje, kur sekmadienio rytais Kertis Hartmenas melsdavo dvasios tvirtybės, buvo tik vienas langas. Aukštas, siauras, atsidarantis lauko pusėn ant vyrių kaip durys. Iš mažučių įvairiaspalvių stikliukų švininiuose rėmuose buvo sudėtas Kristus, laikantis ranką ant vaiko galvelės. Vieną sekmadienio rytą, kai Kertis Hartmenas šitaip sėdėjo savo kambarėlyje už stalo, o priešais gulėjo atversta Biblija ir išsklaidyti lapeliai su pamokslo tekstu, apimtas siaubo jis pastebėjo, kad gretimo namo viršutiniame aukšte lovoje guli moteris ir rūkydama skaito knygą. Kertis Hartmenas ant pirštų galų prisėlino prie lango ir atsargiai jį uždarė. Pastorių sukaustė siaubas vien pagalvojus, kad moteris rūkė, ir nukrėtė drebulys suvokus, kad jis, vos pakėlęs akis nuo Dievo knygos, išvydo nuogus moters pečius ir baltą kaklą. Įsiaudrinęs nuėjo žemyn ir įlipęs į sakyklą vienu atsikvėpimu išklojo ilgiausią pamokslą, nė karto nepagalvojęs apie savo balsą ir gestus. Pamokslu žmonės nepaprastai susidomėjo, nes jis nuskambėjo aiškiai ir galingai. „Kažin, ar ji girdi mane, ar ras atbalsį mano žodžiai jos sieloje?“ — mąstė Kertis Hartmenas ir slapčia vylėsi, kad vieną sekmadienį ištars tokius žodžius, kurie pažadins ir sujaudins netgi tą moterį, matyt, jau giliai įbridusią į slaptą nuodėmę.

Tuose namuose prie bažnyčios, kur sykį lange pastorius išvydo baisų, jį sujaudinusį vaizdą, gyveno dvi moterys: žila, griežta našlė Elizabeta Svift, turinti pinigų Nacionaliniame Vainsbergo banke, ir jos duktė Keitė Svift, mokytoja. Čiutni, daili trisdešimtmetė. Ji beveik neturėjo draugų ir garsėjo savo aštriu liežuviu. Kertis Hartmenas prisiminė, kad ji yra buvusi Europoje, dvejus metus gyvenusi Niujorke. „Galgi tas rūkymas nieko baisaus“,— pagalvojo Hartmenas. Pamažu jis prisiminė, kaip dar mokydamasis koledže kartais paskaitydavo kokį romaną ir kaip sykį vienoje knygoje, atsitiktinai pakliuvusioje jam į rankas, geros, nors kiek tuštokos moterys rūkė nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Su nepaprastu užsidegimu visą savaitę jis kūrė pamokslą trokšdamas, kad jo žodžiai pasiektų šios parapijietės ausis ir sielą, visai užmiršęs, kad jam taip nejauku sakykloje ir kad sekmadienį turi būtinai pasimelsti varpinės kambarėlyje.

Pastorius Hartmenas mažai tepažinojo moteris. Kilęs iš Indianos, furgonų meistro iš Mansio sūnus, jau studijuodamas pats užsidirbdavo duoną. Baltinių fabrikanto duktė tuo metu gyveno tame pačiame name, ir po ilgo, atitinkančio visas taisykles asistavimo — dau-

giausia iš merginos pusės — jis ją vedė. Vestuvių dieną baltinių fabrikantas davė dukrai penkis tūkstančius dolerių ir pažadėjo dar dukart tiek palikti testamentu. Vedybomis Hartmenas buvo patenkintas ir niekada sau neleido galvoti apie kitas moteris. Jis ir nenorėjo galvoti apie kitas moteris. Jis troško ramiai ir sąžiningai tarnauti Dievui.

Pamokslininko sieloje užvirė kova. Iš pradžių jis tik norėjo patraukti Keitės Svift dėmesį ir savo pamokslais pasiekti merginos sielą, dabar jam dar knietė žvilgtelti į baltą figūrą, ramiai gulinčią lovoje. Vieną sekmadienio rytą, pažadintas įkyrių minčių, jis atsikėlė ir išėjo pasivaikščioti į miestą. Nuėjęs Didžiąja gatve beveik iki pat senojo Ričmondų namo, sustojo, pačiupo akmenį ir nubėgo į kambarėlį varpinėje. Atbėgęs išmušė stiklo kampą, tada užsirakino duris, atsisėdo už stalo priešais atverstą Bibliją ir ėmė laukti. Kai Keitės Svift kambaryje pakilo lango štora, pro skylutę savo lange jis pamatė lovą, bet merginos joje nebuvo. Ji irgi buvo atsikėlusi ir išėjusi pasivaikščioti, ir štorą pakėlė jos motina Elizabeta Svift.

Pastorius vos nepravirko iš džiaugsmo, kad lengvai nugalėjo kūniškas pagundas, ir šlovindamas Viešpatį grįžo namo. Tačiau tą nelemtą akimirką jis pamiršo užkimšti išmuštą lango kampą, kur buvo pataikęs akmeniu kaip tik į kulniuką vaikeliui, stovinčiam ir susižavėjimo kupinomis akimis žvelgiančiam į Kristų.

Tą sekmadienio rytą Kertis Hartmenas paliko savo pamokslą namie. Užlipęs į sakyklą, jis ėmė paprasčiausiai šnekėtis su parapijiečiais ir šnekėdamas pasakė, kad neteisingai žmonės maną, jog jų pastorius — kažkoks ypatingas žmogus, iš prigimties doruolis.

— Iš patirties žinau, kad mes, Dievo žodžio skelbėjai, esam persekiojami tų pačių pagundų, kurios tyko ir jūsų,— kalbėjo jis.— Ir aš buvau apniktas pagundų ir pasidaviau joms. Ir tik Viešpaties ranka pakėlė mane virš nuodėmių liūno. Pakėlė mane, pakels ir jus. Nepulkite į neviltį. Savo nuodėmės valandą pažvelkite į dangų ir ten rasite išsigelbėjimą.

Pastorius ryžtingai išmetė iš galvos mintis apie moterį lovoje ir tarsi iš naujo pamilo žmoną. Kartą vakare, kai juodu išvažiavo pasivažinėti, jis išsuko iš Bakio gatvės ir ant Evangelijos kalno kitoje Fontanų tvenkinio pusėje apkabino savo Sarą per liemenį. Rytą pavalgęs pusryčius, prieš eidamas į savo kabinetą kitame namo gale, pakildavo iš už stalo ir pabučiuodavo žmoną į skruostą. O kai

užplūsdavo mintys apie Keitę Svift, jis nusišypsodavo, pakeldavo akis į dangų ir šnabždėdavo:

— Užtark mane, Viešpatie. Neleisk išklysti iš siauro tako, nes trokštu tau tarnauti.

Bet dabar rudabarzdžio pastoriaus sieloje prasidėjo tikra kova. Atsitiktinai jis sužinojo, kad Keitė Svift mėgsta vakarais skaityti lovoje. Lempa stovėjo ant stalelio šalia lovos, ir jos šviesa sruvo ant baltų merginos pečių ir pliko kaklo. Tą vakarą, kai pastorius padarė šį atradimą, nuo devynių iki vienuolikos jis sėdėjo už stalo savo kabinete, ir tik tada, kai Keitės kambaryje užgeso šviesa, klupdamas išėjo iš bažnyčios ir dar dvi valandas klaidžiojo gatvėmis ir meldėsi. Jis netroško bučiuoti Keitės Svift kaklo nei pečių, ginė šalin netgi tokias mintis. Jis ir pats nežinojo, ko norėjo. „Aš esu Dievo vaikas, ir Dievas turi išgelbėti mane nuo paties savęs",— aimanavo jis, slinkdamas po medžiais tamsiomis gatvėmis. Prie vieno medžio sustojo ir pažvelgė į dangų, kuriuo greitai plaukė debesys. Jis pradėjo šnekėtis su Dievu, paprastai, nuoširdžiai.

— Viešpatie maloningas, meldžiu tave, neapleisk manęs. Suteik man stiprybės, kad rytoj pat nueičiau ir užtaisyčiau skylę lange. Vėl nukreipk mano žvilgsnį į dangų. Nepalik manęs, savo tarno, sunkią valandą.

Daug dienų ir savaičių pastorius vaikščiojo tuščiomis gatvėmis, ir dar ilgai jo siela niekur nerado ramybės. Jis negalėjo perprasti nei jį apnikusios pagundos, nei tos pagundos priežasties. Jis net pradėjo kaltinti Dievą — jis pats juk visąlaik stengęsis neiškrypti iš doros tako ir niekada nemąstęs apie nuodėmingus dalykus. „Ir jaunystėje, ir per visą gyvenimą čia, Vainsberge, ramiai dirbau savo darbą,— kalbėjo jis.— Kodėl dabar mane apniko pagundos? Kuo nusikaltau, kad Viešpats užkrovė man šią naštą?"

Tris kartus tą rudenį ir žiemą Kertis Hartmenas sliūkino iš namų į kambarėlį varpinėje ir sėdėdamas tamsoje žiūrėjo į Keitę Svift, gulinčią lovoje, o paskui vaikščiojo gatvėmis ir meldėsi. Jis negalėjo savęs suprasti. Kartais ištisas savaites nė neprisimindavo mokytojos ir tvirtindavo sau, kad nugalėjo kūnišką pagundą žiūrėti į Keitę Svift. O paskui staiga kažkas atsitikdavo. Sėdėdamas namie, savo kabinete, ir įtemptai kurdamas pamokslą, pastorius nei iš šio, nei iš to susijaudindavo ir imdavo žingsniuoti po kambarį. „Eisiu pasivaikščiosiu po miestą,— sakydavo tada jis sau ir net rakindamas bažnyčios duris nieku būdu nedrįsdavo prisipažinti, ko čia atėjęs.—

Aš neužtaisysiu skylės lange, o eisiu čia kas vakarą, sėdėsiu ir nepakelsiu akių į šitą moterį. Taip lengvai nepasiduosiu pagundai. Viešpats pasiuntė ją man, norėdamas patikrinti mano dvasios tvirtybę, ir aš išsikapstysiu iš tamsos ir vėl išeisiu į palaimingą šviesą".

Vieną sausio vakarą, kai lauke spigino šaltis ir Vainsbergo gatvės buvo storai apklotos sniegu, Kertis Hartmenas paskutinį kartą nuėjo į varpinės kambarėlį. Buvo jau po devynių, kai jis išėjo iš namų, ir per skubėjimą užmiršo apsiauti kaliošus. Didžiojoje gatvėje vaikščiojo tik naktinis sargas Hopas Higinsas, ir visame miestelyje nemiegojo tik šis sargas ir jaunasis Džordžas Vilardas, kuris sėdėjo „Vainsbergo erelio" redakcijoje ir rašė apsakymą. Pastorius klampojo per pusnis bažnyčios link ir galvojo, kad nuo šiol liausis kovojęs su nuodėme. „Aš žiūrėsiu į moterį ir galvosiu, kokia palaima būtų bučiuoti jos pečius, ir apskritai galvosiu, apie ką tik norėsiu",— su kartėliu pasakė jis, ir jo akys priplūdo ašarų. Jis net pradėjo mąstyti, kad mes pastoriauti ir pradės kitaip gyventi. „Nuvažiuosiu į kokį kitą miestą ir imsiu verstis prekyba,— šnibždėjo jis.— Jeigu jau taip negaliu atsispirti nuodėmei, aš jai tiesiog pasiduosiu. Tada bent jau nebūsiu veidmainys kaip dabar — skelbiu Dievo žodį, o galvoju apie kaklą ir pečius moters, kuri man nepriklauso".

Bažnyčios varpinėje tą sausio vakarą buvo šalta, ir vos tik įėjęs Kertis Hartmenas suprato, kad susirgs, jeigu ilgiau čia pasėdės. Brisdamas per sniegą jis sušlapo kojas, o varpinėje židinio nebuvo. Kambaryje priešais langą Keitės Svift dar nesimatė. Su niūriu atkaklumu pastorius atsisėdo laukti. Sėdėdamas kėdėje, įsitvėręs į stalą, ant kurio gulėjo Biblija, jis spoksojo į tamsą, o galvoje sukosi juodžiausios mintys. Hartmenas galvojo apie žmoną ir tuo momentu jos beveik nekentė. „Ji visada gėdinosi aistros, ji apgaudinėjo mane,— mąstė jis.— Vyrui juk valia džiaugtis moters aistra ir grožiu. Jam nevalia užmiršti savo prigimties gyvuliškojo prado. Juoba kad aš — graikas, ir ne iš kelmo spirtas. Aš išmesiu iš širdies žmoną ir sieksiu kitų moterų meilės. Nepaliksiu ramybėje šitos mokytojos. Aš mesiu iššūkį visiems vyrams ir jeigu jau esu sutvertas kūniškiems geiduliams, tiems geiduliams ir gyvensiu".

Apkvaitęs pastorius drebėjo visu kūnu ne tik nuo šalčio, bet ir nuo kovos, kuri šėlo jo viduje. Slinko valandos, ir jam pakilo karštis. Ėmė perštėti gerklę, dantys kaleno. Kojos atrodė tarsi du ledo gabalai. Bet jis vis tiek nesitraukė. „Aš pamatysiu tą moterį ir galvosiu

apie viską, apie ką niekada nedrįsdavau galvoti",— kalbėjo jis sau, įsitvėręs į stalo kraštą ir laukdamas.

Kertis Hartmenas vos nenumirė po tos nakties varpinėje, ir tai, kas tada įvyko, tarsi nušvietė jam ateities kelią. Kitais vakarais čia sėdėdamas per mažą skylutę lange jis tegalėdavo matyti tą mokytojos kambario kampą, kur stovėjo lova. Jis laukdavo tamsoje, kol moteris baltu naktiniu apdaru staiga pasirodys lovoje. Paskui ji uždegdavo šviesą ir, atsirėmusi į pagalvius, pradėdavo skaityti knygą. Kartais surūkydavo cigaretę. Kertis Hartmenas matydavo tik jos nuogus pečius ir kaklą.

Tą sausio naktį, kai pastorius vos nenumirė iš šalčio, kai jo protas du ar tris kartus jau buvo nuplevenęs į fantastiškų reginių šalį ir tik didelėmis valios pastangomis būdavo sugrąžintas atgal į realybę, jis Keitės Svift pagaliau sulaukė.

Jos kambaryje užsidegė šviesa, ir Kertis Hartmenas įsmeigė akis į tuščią lovą. Staiga ant lovos parkrito nuoga moteris. Gulėdama kniūbsčia ji raudojo ir daužė kumščiais pagalvį. Galų gale vyras, tiek laukęs, kada gaus pažvelgti į moterį ir mintyse pasidžiaugti ja, pamatė, kaip nuodėmingoji, paskutinį kartą sukūkčiojusi, atsikėlė, suklupo ant kelių ir ėmė melstis. Liekna, tvirta figūra lempos šviesoje buvo visai kaip berniuko, stovinčio priešais Kristų lango vitraže.

Kertis Hartmenas neprisiminė, kaip išėjo iš bažnyčios. Surikęs jis atsistojo ir atstūmė nuo savęs sunkų stalą. Biblija nukrito ant žemės ir garsiai dunkstelėjo tyloje. Kai šviesa gretimo namo lange užgeso, Kertis Hartmenas klupdamas nuslinko laiptais ir išsvirduliavo laukan. Paskui spėriai nuėjo gatve iki „Vainsbergo erelio" redakcijos ir įbėgo pro duris. Įbėgęs ėmė kažką padrikai pasakoti Džordžui Vilardui, kuris žingsniavo po kambarį, paskendęs savo bėdose.

— Nežinomi Viešpaties keliai! — sušuko jis, įgriūdamas ir užtrenkdamas duris. Jis priėjo prie jaunuolio, jo akys spindėjo, balse skambėjo aistra.

— Aš suradau šviesą,— šaukė jis.— Dešimt metų pragyvenau šitame mieste, ir staiga Dievas apsireiškė man moteries kūnu.— Jo balsas nutrūko, toliau jis kalbėjo šnabždomis.— Aš nesupratau. Tai, ką iki šiol laikiau savo sielos išbandymu, buvo tik pasiruošimas naujai, dar nuostabesnei mano dvasios aistrai. Dievas pasirodė man mokytojos asmenyje, nuogos klūpančios Keitės Svift asmenyje. Pažįstate Keitę Svift? Gal pati to nesuvokdama, ji yra Viešpaties įrankis, tiesos skelbėja.

Pastorius Kertis Hartmenas apsisuko ir puolė laukan. Tarpduryje sustojo, nužvelgė tuščią gatvę ir vėl atsigręžė į Džordžą Vilardą.

— Aš išgelbėtas. Nesibaiminkit.— Jis parodė jaunuoliui kruviną kumštį.— Aš išmušiau lango stiklą! — sušuko pastorius.— Dabar reikės įdėti naują. Dievo galia suliepsnojo manyje, ir aš išmušiau langą kumščiu.

NEPASAKYTA NETIESA

Rėjus Pirsonas ir Holas Vintersas buvo samdiniai vienoje fermoje už trijų mylių į šiaurę nuo Vainsbergo. Šeštadieniais, baigę darbą, jie traukdavo į miestą ir slankiodavo gatvėmis su kitais fermų darbininkais.

Rėjus buvo tykus, kiek nervingas žmogus, apie penkiasdešimt metų, su ruda barzdele, gunktelėjęs nuo nepabaigiamų sunkių darbų. Charakteriu jis buvo tikra priešybė Holui Vintersui.

Rėjus, nepaprastai rimtas žmogus, turėjo mažą, aštrių bruožų ir aštraus balso žmoną. Juodu su pustuziniu laibakojų vaikų gyveno sukrypusioje medinėje trobelėje ant upokšnio kranto, už Vilzo fermos, kur Rėjus buvo parsisamdęs.

Holas Vintersas, jo porininkas, buvo jaunas vaikinas. Ne iš Nedo Vinterso šeimos, ne iš tų Vainsberge gerbiamų žmonių, o vienas iš trijų senuko Vindpiterio Vinterso sūnų, to, kuris už šešių mylių nuo Vainsbergo, netoli Junionvilio, turėjo lentpjūvę ir kurį visi miestelio gyventojai laikė didžiausiu nedorėliu.

Žmonės iš šiaurinio Ohajo, kur stovi Vainsbergas, ilgai prisimins senąjį Vindpiterį dėl jo nepaprastos ir tragiškos mirties. Vieną vakarą, smarkiai įkaušęs mieste, jis ėmė vyti arklius link namų, į Junionvilį, tiesiai geležinkelio bėgiais. Mėsininkas Henris Bratenbergas, gyvenęs toje pusėje, sustabdė jį miesto pakraštyje ir perspėjo, kad priešpriešiais tuojau turi atvažiuoti traukinys, bet Vindpiteris tik pertraukė jį botagu ir nurūko. Netoliese važiavęs kažkoks fermeris su žmona matė, kaip atlėkė traukinys ir sutraiškė Vindpiterį ir abu jo arklius. Jie pasakojo, kad senis atsistojo ant vežimo pasostės, nežmoniškai plūsdamas atlekiantį garvežį, ir kai paklaikę, be perstojo pliekiami arkliai puolė pirmyn į tikrą mirtį, jis suklykė iš džiaugsmo. Jaunikliai, kaip Džordžas Vilardas ir Setas Ričmondas, gyvai prisimins šį atsitiki-

mą — mat nors visas miestelis kalbėjo, kad senis eisiąs tiesiai į pragarą ir kad bendruomenei be jo būsią tik geriau, širdies gilumoje jie tikėjo, jog Vindpiteris žinojo, ką daro, ir žavėjosi jo padūkusia drąsa. Juk beveik visų jaunų žmonių gyvenime būna metas, kai jie svajoja geriau įspūdingai numirti, negu iki dienų galo būti krautuvininkais ir vilkti kasdienybės jungą.

Bet šis pasakojimas ne apie Vindpiterį Vintersą ir ne apie jo sūnų Holą, kuris dirbo Vilzo fermoje su Rėjum Pirsonu. Tai pasakojimas apie Rėjų. Tačiau kad geriau suprastumėt esmę, šį tą reikia pasakyti ir apie jaunąjį Holą.

Holas buvo blogas žmogus. Visi taip tvirtino. Vintersų šeimoje buvo trys sūnūs — Džonas, Holas ir Edvardas, visi stambūs, petingi vyrai, kaip ir pats senasis Vindpiteris, visi mušeikos, mergišiai, žodžiu, velnio nešti ir pamesti.

Holas buvo visų blogiausias — amžinai sumanydavęs ką nors nedoro. Kartą jis pavogė iš tėvo lentpjūvės visą rietuvę lentų, pardavė jas Vainsberge, o už gautus pinigus nusipirko pigius, neregėtai ryškius drabužius ir dar prisigėrė. Kai tėvas plūsdamasis atlėkė į miestą jo ieškoti, juodu susitiko Didžiojoje gatvėje ir ėmė taip daužyti vienas kitą, jog abudu buvo tuojau pat suimti ir patupdyti į kalėjimą.

Holas Vilzo fermoje pradėjo dirbti tik dėl to, kad netoliese gyveno kaimo mokytoja, kurią jis buvo nusižiūrėjęs. Holas turėjo tik dvidešimt dvejus metus, bet jau buvo du ar tris kartus susipainiojęs su moterimis. Visi, kas tik žinojo apie jo susižavėjimą kaimo mokytoja, buvo įsitikinę, kad gero iš to nebus.

— Pamatysite, tik pridarys jai bėdos,— kalbėjo jie.

Taigi šie du vyrai, Rėjus ir Holas, sykį baigiantis spaliui dirbo lauke, lukšteno kukurūzus. Kartas nuo karto persimesdavo žodžiu, ir abu nusijuokdavo. Paskui vėl tylėdavo. Rėjui, kuris buvo daug jautresnis ir į kiekvieną darbą įdėdavo daugiau širdies, suskeldėjo delnai, ėmė mausti rankas. Jis susikišo jas į švarko kišenes ir įsižiūrėjo į tolį. Prieš akis atsiskleidusio peizažo grožis kažkodėl jaudino jį, ir jam darėsi liūdna. Jeigu jūs esate buvęs Vainsbergo apylinkėse rudenį ir matęs, kaip rudens raudonis ir geltonis nutaško žemas kalvas, suprasite, kas dėjosi jo sieloje. Rėjui prisiminė tie tolimi laikai, kai jis, dar jaunas vaikinas, gyveno Vainsberge su tėvu, kepėju, ir tokiomis štai rudens dienomis eidavo į mišką — riešutaudavo, gaudydavo triušius ar šiaip klaidžiodavo traukdamas pypkę. Po vieno tokio pasivaikščiojimo net gavo vesti. Prisišnekinęs nusivedė į mišką mergaitę, dirbusią

tėvo krautuvėje, ir ten atsitiko tai, ko nebegalima pataisyti. Dabar jis prisiminė tą dieną ir kaip ji pasuko jo gyvenimą, ir staiga jam sukilo priešiškumas. Jis užmiršo, kad šalia sėdi Holas, ir sumurmėjo.

— Įkliuvau kaip į spąstus, dievaži. Įkliuvau ir likau kvailio vietoj,— tyliai pasakė Rėjus.

Ir, tarsi įskaitęs jo mintis, Holas Vintersas prašneko.

— Na, argi reikėjo taip daryti? Argi būtina vesti? — paklausė jis ir nusijuokė. Jis neva norėjo pajuokauti, bet iš tiesų ir jam buvo visai nelinksma.— Kodėl vyras turi už tai atsakyti? — paklausė jis rimtai.— Kodėl jam uždedami pavalkai ir jis turi tempti juos visą gyvenimą kaip arklys?

Nelaukdamas atsakymo, Holas pašoko ir ėmė žingsniuoti tarp burbuolių krūvų. Jis vis labiau jaudinosi. Staiga pasilenkęs paėmė vieną geltoną burbuolę ir sviedė ją į tvorą.

— Pridariau bėdos Nelei Ganter,— tarė jis.— Tik, žiūrėk, laikyk liežuvį už dantų.

Rėjus Pirsonas atsistojo išplėtęs akis ir įsistebeilijo į jį. Rėjus buvo beveik visa pėda žemesnis už Holą, ir kai Holas priėjo ir uždėjo vyresniajam draugui ant pečių rankas, juodu atrodė nelyginant kokia skulptūra. Taip jie stovėjo dideliame tuščiame lauke, tolumoje geltonuojančių ir raudonuojančių kalvų fone, už jų tvarkingomis eilėmis rikiavosi burbuolių krūvos, ir jie jau nebebuvo du vienas kitam abejingi darbininkai, o artimi žmonės. Holas pajuto šitai ir senu papratimu nusijuokė.

— Klausyk, tėvai,— tarė jis kažkaip sumišęs,— patark, ką man daryti. Įtraukiau Nelę į bėdą. Gal ir tau kada nors taip yra buvę. Žinau, ką man pasakys kiti... na, kaip pasielgti, bet ką pasakysi tu? Vesti ir įklimpti? Užsidėti pavalkus ir pavirsti senu kuinu? Tu mane pažįsti, Rėjau. Niekas kitas manęs nepalauš, bet pats save palaužti galiu. Tai ką man daryti — vesti Nelę ar pasiųsti ją po velnių? Na, sakyk. Kaip tu pasakysi, Rėjau, taip ir bus.

Rėjus nežinojo, ką atsakyti. Krestelėjęs nusimetė nuo pečių Holo rankas, pasisuko ir nuėjo link klojimo. Jis buvo jautrus žmogus, ir jo akys priplūdo ašarų. Juk Holui Vintersui, senojo Vindpiterio Vinterso sūnui, buvo galima pasakyti tik vieną dalyką,— vieną vienintelį, kuris atitiktų jo paties požiūrį, kokio buvo išmokytas, ir visų jo pažįstamų įsitikinimus,— bet jautė, nė už ką negalės pasakyti to, ką turėtų.

Vėliau, apie pusę penkių, kai Rėjus dar kažko knebinėjosi prie klojimo, takutyje palei upelį pasirodė jo žmona ir šūktelėjo jam. Iš-

siskyręs su Holu, jis daugiau nebegrįžo į kukurūzų lauką, o triūsė prie klojimo. Užbaigęs visus dienos darbus, pamatė, kaip Holas išsičiustinęs ir linksmai nusiteikęs išėjo iš fermos ir patraukė keliu į miestą. O Rėjus, panarinęs galvą, kiūtino paskui žmoną takeliu namo ir galvojo. Jis stačiai nesuprato, kas jam darosi: kiekvienąkart, kai vakaro gaisams gęstant pakeldavo akis ir išvysdavo nuostabų laukų grožį, jam užeidavo noras padaryti kažką ypatingo — surikti nesavu balsu, primušti žmoną ar sumanyti dar ką nors, taip pat neįprasto ir baisaus. Jis ėjo takeliu, kasydamasis pakaušį, ir galvojo, kodėl taip yra. Įdėmiai žiūrėjo į žmonos nugarą, tačiau žmona buvo tokia kaip visada.

Ji tik norėjo, kad jis nueitų į miestą ir parneštų ko nors valgyti, bet vos spėjusi pasakyti, ko norinti, ėmė jį barti.

— Velkiesi kaip pantis,— bambėjo ji.— Nejau negali paskubėti? Kuo greičiau drožk į miestą ir tučtuojau atgal — neturim nieko vakarienei.

Rėjus įėjo vidun, nusikabino nuo vagio apsiaustą. Apsiaustas buvo apšiurusiom kišenėm, apykaklė blizgėjo. Žmona dingo miegamajame, bet tuojau pat iš ten pasirodė su purvina staltiese vienoje rankoje ir trimis sidabriniais doleriais kitoje. Kažkuriame kambaryje graudžiai pravirko vaikas, o prie krosnies miegojęs šuo pakėlė galvą ir nusižiovavo. Žmona vėl ėmė burbėti:

— Girdi, kaip rėkia vaikai, ir rėks, kol sugrįši. Kodėl tu amžinai velkiesi kaip pantis?

Rėjus išėjo iš namų ir perlipęs tvorą atsidūrė laukuose. Temo, ir aplinkui buvo nuostabiai gražu. Žemos kalvos tviskėjo visomis spalvomis, net krūmų kuokšteliai patvoriuose švytėjo tarsi gyvi. Rėjui atrodė, visas pasaulis staiga vėl atgijo, kaip buvo atgiję juodu su Holu, kai stovėjo kukūruzų lauke ir žiūrėjo vienas kitam į akis.

Vainsbergo apylinkių grožis tą rudens vakarą Rėjui pasidarė nebepakeliamas. Jis neištvėrė. Staiga užmiršęs, kad yra senas užguitas samdinys, nubloškė palaikį apsiaustą ir pasileido per lauką. O bėgdamas šaukė ir visokiais žodžiais liejo įniršį — ant savo gyvenimo, gyvenimo apskritai, ant visko, kas bjauroja gyvenimą.

— Niekas nieko nebuvo žadėjęs,— šaukė Rėjus į tuščią, jį gaubiančią erdvę.— Aš nieko nežadėjau savo Minei, ir Holas nieko nežadėjo Nelei. Aš žinau, kad nežadėjo. Ji nuėjo su juo į mišką, nes pati to norėjo. Ir ji norėjo to, ko ir jis. Kodėl už tai privalau atsakyti aš? Kodėl privalo atsakyti Holas? Kodėl kas nors privalo atsakyti? Aš nenoriu, kad Holas liktų senas, išsekęs. Taip jam ir pasakysiu. Užtenka,

gana! Pasivysiu Holą, kol dar nepriėjo miesto, ir viską pasakysiu.

Rėjus bėgo sunkiai, kartą suklupo ir pargriuvo. „Aš turiu pasivyti Holą ir viską pasakyti",— mąstė jis ir, nors jau gaudė kvapą, bėgo vis smarkiau ir smarkiau. O bėgdamas mintijo apie tai, kas jau daugelį metų nebuvo atėję į galvą: kaip tuo metu, kada vedė, buvo ketinęs važiuoti į Vakarus pas dėdę, gyvenantį Portlende, Oregono valstijoje, kaip nenorėjo dirbti fermoje ir svajojo, kaip nukeliavęs į Vakarus išplauks į jūrą ir taps jūreiviu arba kaip dirbs rančoje ir, įjojęs raitas į Vakarų miestelius, šaukdamas, kvatodamas žadins iš miego žmones. Paskui bėgdamas prisiminė savo vaikus, ir jam pasivaideno, kad jie rankutėmis kabinasi į jį. Bet visos mintys apie save pynėsi su mintimis apie Holą, ir jam rodės, kad ir į jaunąjį draugą kabinasi vaikai.

— Vaikai — tai atsitiktinumas, gyvenimo spąstai, Holai! — šaukė jis.— Jie nei mano, nei tavo. Aš čia niekuo dėtas!

Sutemos apgaubė laukus, o Rėjus Pirsonas vis bėgo ir bėgo. Jo kvėpavimas jau rodės tarsi kūkčiojimas. Kai pagaliau pasiekė tvorą lauko pakraštyje ir prisivijo Holą Vintersą, išsipuošusį, su pypke dantyse, guviai žingsniuojantį miesto link, nebesuvokė, ką norėjo jam pasakyti. Rėjus visiškai sutriko, ir, teisybę sakant, tuo visas pasakojimas apie jį ir baigiasi.

Kai jis pribėgo prie tvoros ir atsirėmė į skersinį, buvo jau beveik tamsu. Holas peršoko griovį, priėjo prie pat Rėjaus, susikišo rankas į kišenes ir nusikvatojo. Jis, atrodė, jau buvo užmiršęs, kas buvo nutikę kukurūzų lauke, ir, suėmęs Rėjų už švarko atlapo, papurtė tarsi prasikaltusį šunytį.

— Tai atėjai man pasakyti, a? — paklausė jis.— Gali nesivarginti, nereikia. Aš ne bailys ir pats apsisprendžiau.— Ir vėl nusijuokęs, peršoko atgal per griovį.— Nelė nekvaila,— pridūrė.— Neprašė, kad ją vesčiau. Aš pats šito noriu. Noriu turėti šeimą, vaikų.

Rėjus Pirsonas taip pat nusijuokė. Jam norėjosi juoktis iš savęs, iš viso pasaulio.

Kai Holo Vinterso siluetas išnyko Vainsbergo vieškelį gaubiančioje prieblandoje, Rėjus apsisuko ir lėtai nuėjo per lauką, kur buvo palikęs savo suplyšusį apsiaustą. Turbūt einant jo atmintyje iškilo malonūs vakarai, praleisti su laibakojais vaikiščiais sukrypusioje lūšnelėje ant upokšnio kranto, nes jis sumurmėjo:

— Gal ir gerai. Ar šiaip būčiau jam pasakęs, ar taip, viskas būtų buvę netiesa,— tarė jis, ir jo siluetas taip pat ištirpo laukų tamsoje.

KIAUŠINIS

Aš esu tikras, kad mano tėvas iš prigimties buvo linksmas, geraširdis žmogus. Iki trisdešimt ketverių metų jis dirbo padieniu Tomo Batervorto fermoje, netoli Bidvelio miesto, Ohajo valstijoje. Tada jis turėjo arklį ir šeštadienio vakarais važiuodavo į miestą kelias valandas pasilinksminti su vaikinais iš kitų fermų. Mieste išgerdavo vieną kitą bokalą alaus, pastoviniuodavo Beno Hedo bare — šeštadienio vakarais barą užplūsdavo tokie pat fermų darbininkai kaip ir jis. Aidėdavo dainos, trinksėdavo bokalai ant bufeto. Dešimtą valandą tėvas tuščiu kaimo vieškeliu parvažiuodavo namo, pastatydavo nakčiai arklį ir eidavo miegoti, visai patenkintas gyvenimu. Tuo metu jis nė manyt nemanė pasidaryti žymiu žmogumi.

Bet savo trisdešimt penktąjį pavasarį tėvas vedė mano motiną, kaimo mokytoją, o kitą pavasarį rėkdamas klykdamas į pasaulį atėjau aš. Ir tada tarsi kas įgėlė mano tėvus. Jie pasidarė didžiausi garbėtroškos. Juos apėmė amerikietiška aistra iškilti.

Galbūt dėl to kalta buvo mano motina. Kaip mokytoja ji, be abejo, skaitė daug knygų, žurnalų. Tikriausiai iš knygų sužinojo ir apie tai, kaip Garfildas, Linkolnas[1] ir kiti žymūs amerikiečiai, gimę varge, pasiekė garbės ir didybės, ir kai aš dar gulėjau lopšyje šalia jos, turbūt svajojo, jog kada nors ateis laikas, kai aš valdysiu žmones ir miestus. Nežinau, kaip iš tiesų buvo, bet motina vis dėlto prikalbėjo tėvą mesti darbą fermoje, parduoti arklį ir pačiam savarankiškai imtis kokio nors verslo. Ji buvo aukšta tyli moteris ilga nosimi ir pilkomis nerimastingomis akimis. Sau ji nieko nenorėjo. Bet tėvui ir man neapsakomai troško garbės.

Pirmasis verslas, kurio tėvai ėmėsi, nepasisekė. Jie išsinuomojo dešimt akrų prastos akmenuotos žemės šalia Grigso vieškelio už aštuonių mylių nuo Bidvelio ir pradėjo auginti vištas. Ten aš ir išaugau, ten patyriau pirmuosius gyvenimo įspūdžius. Jau nuo pat pradžios tie įspūdžiai buvo kraupūs, ir jeigu dabar aš esu niūrus žmogus, linkęs matyti juodąsias gyvenimo puses, tai tik dėl to, kad mano vaikystės dienos, kurios paprastai turi būti džiugios ir laimingos, prabėgo šitoje vištų fermoje.

Žmogus, neišmanąs tų dalykų, nė neįsivaizduoja, kiek daug baisių nelaimių tyko viščiuko. Prasikalęs iš kiaušinio, kelias savaites jis esti mažas pūkuotas kamuolėlis — toks kaip velykiniam atviruke, paskui šlykščiai nuplinka, sulesa baisybę miltų ir kukurūzų, įgytų tėvo pra-

kaitu, suserga piepūčiu, cholera ir dar dievai žino kokiomis ligomis, stovi, kvailai žiūrėdamas į saulę, ima nykti ir galų gale nusibaigia. Kelios vištos, o kai kada ir gaidys, kuriems skirta tarnauti nežinomai Dievo valiai, išlieka gyvi ir išauga. Vištos deda kiaušinius, iš jų vėl išsirita viščiukai, ir taip baisusis ratas sukasi. Viskas be galo sudėtinga. Dauguma filosofų tikriausiai yra išaugę vištų fermose. Iš viščiuko žmogus tiek daug tikisi ir taip baisiai juo nusivilia. Maži viščiukai, pradėdami gyvenimo kelionę, atrodo tokie protingi, tokie judrūs, o iš tiesų esti visiškai kvailučiai. Ir tokie panašūs į žmones, kad, žiūrėk, ima ir apverčia aukštyn kojom visus tavo įsitikinimus. Jei jie nežūva nuo ligų, tai palaukia, kol sužadina slapčiausius tavo lūkesčius, o tada palenda po vežimo ratais ir mirtinai sutraiškyti grįžta pas savo kūrėją. Jaunikliai pilni kirminų, ir nemažai turto reikia iššvaistyti visokiems gydomiesiems milteliams. Vėliau man teko matyti prirašytus ištisus tomus apie tai, kaip galima susikrauti turtus iš vištininkystės. Ši literatūra skirta dievams, ką tik paragavusiems vaisių nuo gėrio ir blogio pažinimo medžio. Ji teikia daug vilčių ir skelbia, jog paprasti, bet užsispyrę žmonės, turį bent kelias vištas, gali daug pasiekti. Nesusiviliokite ja. Ji parašyta ne jums. Važiuokite į snieguotus Aliaskos kalnus ieškoti aukso, kliaukitės politikų teisingumu, tikėkite, jeigu norite, kad pasaulis kasdien darosi vis geresnis, kad gėris nugalės blogį, bet neskaitykite literatūros apie vištas. Netikėkite ja, ji parašyta ne jums.

Tačiau aš per daug nukrypau į šalį. Teisybę sakant, mano pasakojime višta ne pati svarbiausia. Mano pasakojimas apie kiaušinį. Dešimt metų mano tėvas ir motina kovojo už tai, kad mūsų vištų ferma duotų pelno, bet pralaimėjo, o tada pradėjo naują kovą. Jie persikėlė į Bidvelį Ohajo valstijoje ir sumanė ten imtis kito biznio — atidaryti restoraną. Dešimt metų prasikamavę su inkubatoriais, kuriuose taip ir neišsiperėdavo viščiukai, su mažyčiais, savotiškai mielais pūkuotais kamuoliukais, kurie virsdavo apsipešiojusiomis jauniklėmis vištytėmis ir gaidžiukais, o dar vėliau išaugdavo į didelius paukščius ir tuojau pat nugaišdavo, mes viską metėme ir, susikrovę į furgoną mantą, išvažiavome Grigso vieškeliu link Bidvelio — mažytis vilties karavanas, ieškantis vietos, nuo kurios vėl galėtų pradėti kelionę į naujas gyvenimo aukštumas.

Mes turbūt gana varganai atrodėme, kaip dezertyrai, bėgantys iš kovos lauko. Mudu su mama ėjome keliu. Furgoną, kuriuo gabenome savo turtą, buvome pasiskolinę vienai dienai iš kaimyno pono Alberto Grigso. Iš furgono šonų kyšojo pigių kėdžių kojos, už suverstų

lovų, stalų ir dėžių su virtuvės reikmenimis stovėjo krepšys su gyvais viščiukais, o ant jo — vaikiškas vežimėlis, kuriuo aš buvau vežiojamas vaikystėje. Nežinau, kodėl taip buvome prisirišę prie to vežimėlio. Neatrodė, kad galėčiau sulaukti brolio ar sesers, be to, jo ratai buvo sulūžę. Varguoliai, kurie turi vos kelis daiktelius, laikosi tvirtai į juos įsikibę. Kai apie tai pamąstai, gyvenimas atrodo toks beviltiškas.

Tėvas sėdėjo ant visos mantos viršaus. Tada jis buvo keturiasdešimt penkerių metų, praplikęs, aptukęs, o nuo ilgo bendravimo su motina ir viščiukais pasidaręs tylus, prislėgtas. Visus tuos dešimt metų, kol laikėme paukščių fermą, tėvas kaip ir anksčiau dirbo dar kaimyninėse fermose ir beveik viską, ką uždirbdavo, išleisdavo pirkdamas vaistus viščiukams — Vilmerio „Baltąjį stebuklą" prieš cholerą, profesoriaus Bidlovo „Kiaušinių gamintoją" ir visokius kitokius preparatus, kokius tik motina užtikdavo laikraščiuose apie paukštininkystę. Tiesiai virš ausų tėvui ant galvos augo du kuokšteliai plaukų. Pamenu, kaip vaikas būdamas sėdėdavau ir žiūrėdavau į jį, kai žiemą, sekmadieniais, jis užsnūsdavo po pietų kėdėje priešais krosnį. Tuo metu aš jau pradėjau skaityti knygas ir daug ką savaip įsivaizdavau, ir šis plikas takas, einantis tėvo viršugalviu, man rodės tarsi platus kelias, kaip tas, kurį būtų galėjęs nutiesti Cezaris vesti savo legionams iš Romos į stebuklingą pasaulį. Plaukų kuokšteliai virš tėvo ausų atrodė nelyginant miškai. Tada mano sąmonė beveik išsijungdavo, ir aš vaizduodavausi esąs mažytė būtybėlė, traukianti tuo keliu į tolimą nuostabų kraštą, kur nėra nei vištų fermų, nei kiaušinių, kur gyvenimas laimingas.

Apie mūsų persikėlimą iš fermos į miestą būtų galima parašyti ištisą knygą. Mudu su motina visas aštuonias mylias ėjome pėsčiomis — ji žiūrėdama, kad niekas neiškristų iš vežimo, aš — dairydamasis į pasaulio stebuklus. Furgone ant sėdynės šalia tėvo buvo didžiausias jo turtas. Tuojau apie jį papasakosiu.

Paukščių fermoje, kur iš kiaušinių prasikala šimtai, netgi tūkstančiai viščiukų, kartais atsitinka nepaprastų dalykų. Pasitaiko visokiausių išsigimėlių, kaip ir tarp žmonių. Jų būna retai, gal vienas iš tūkstančio. Pavyzdžiui, išsiperi viščiukas su keturiomis kojomis, su dviem galvom ar dar koks kitoks. Tokie vargšeliai negyvena. Jie tuojau pat grįžta atgal pas kūrėją, kurio ranka lemtingą akimirką sudrebėjo. Šių nelaimingų mažų būtybėlių žuvimas buvo viena iš mano tėvo gyvenimo tragedijų. Jis buvo įsikalęs į galvą, kad jeigu jam pasisektų išauginti penkiakoję vištą ar dvigalvį gaidį, tai iškart praturtėtų. Jis

svajojo, kaip vežiotų tą stebuklą į apylinkės muges, rodytų kitų fermų darbininkams ir kaip pasidarytų turtingas.

Šiaip ar taip, tėvas išsaugojo visas tas mažas pabaisas, atsiradusias mūsų fermoje. Jis laikė jas spirite, kiekvieną atskirame stiklainyje. Visi tie stiklainiai dabar buvo sudėti į dėžę, o dėžė pastatyta furgone ant sėdynės šalia tėvo. Viena ranka tėvas važnyčiojo, o kita buvo įsikibęs į dėžę. Vos tik atvykome į vietą, dėžę jis tuojau pat nukėlė žemėn ir stiklainius išėmė. Per visą laiką, kol mes vargome su savo restoranu Bidvelio mieste, Ohajyje, tos pabaisos savo mažuose stiklainiuose stovėjo ant lentynos už bufeto. Motina kartais bandydavo priešintis, bet dėl savo brangenybių tėvas būdavo tvirtas kaip uola. Išsigimėliai, sakydavo tėvas, didelė vertybė. Žmonėms patinka žiūrėti į keistus, neįprastus daiktus.

Ar aš pasakiau, kad mes atidarėme restoraną Bidvelyje? Tada perdėjau truputį. Bidvelis stovėjo nedidelės kalvos papėdėje, ant mažos upės kranto. Geležinkelis per miestą nėjo, tai ir stotis buvo už kokios mylios į šiaurę, Piklvilyje[2]. Netoli stoties kažkada buvo sidro gamykla ir daržovių konservavimo įmonė, bet dar prieš mums atvažiuojant, jau nė viena nebeveikė. Rytą ir vakare Terner Paiko keliu į stotį atvažiuodavo autobusai iš viešbučio, kuris buvo Didžiojoje Bidvelio gatvėje. Dangintis į šią nuošalią vietą ir atidaryti čia užeigą buvo motinos užmačia. Ji kalbėjo apie tai visus metus, o paskui vieną dieną atvažiavo čia ir išsinuomojo tuščią sandėlį priešais geležinkelio stotį. Ji buvo įsitikinusi, kad užeiga duos daug pelno. Žmonės, sakė ji, visada lauks traukinių išvažiuoti, o kiti stotyje lauks atvažiuojančių traukinių. Visi užeis pas mus suvalgyti gabalėlio pyrago ir išgerti kavos. Dabar, kai jau esu vyresnis, suprantu, kad tam ją paskatino štai dar kas. Ji troško gero man. Ji norėjo, kad aš iškilčiau gyvenime, kad lankyčiau miesto mokyklą ir tapčiau tikru miestiečiu.

Piklvilyje tėvas su motina dirbo taip pat sunkiai kaip ir anksčiau. Pirmiausia būtinai reikėjo mūsų būstą padaryti bent kiek panašų į restoraną. Tai užtruko visą mėnesį. Tėvas sukalė lentyną, ant kurios sustatė daržovių skardines. Paskui nudažė iškabą ir ant jos didelėmis raudonomis raidėmis užrašė savo vardą ir pavardę. Žemiau buvo griežtas įsakymas „Valgykite čia!“, tik jo labai mažai kas paisė. Tėvas nupirko vitrinai stiklinę dėžę ir pridėjo ją pilną cigarų ir tabako. Motina iššveitė patalpos grindis, sienas. Aš lankiau miesto mokyklą ir džiaugiausi, kad esu toli nuo fermos ir nuo tų prislėgtų liūdnų viščiukų. Ir vis tiek man nebuvo labai linksma. Vakare Terner Paiko

keliu aš eidavau iš mokyklos namo ir prieš akis matydavau, kaip mokyklos kieme žaidžia vaikai. Būrys mažų mergaičių šokinėja ir dainuoja. Kartą pamėginau ir aš. Ėmiau iškilmingai šokuoti ant vienos kojos apledėjusiu keliu. „Strykt pastrykt, o pa pa",— spigiu balsu traukiau šokinėdamas. Bet tuojau pat sustojau ir suabejojęs apsidairiau. Išsigandau, kad kas nors nepamatytų manęs tokio linksmo.

Man turbūt atrodė, kad elgiausi taip, kaip nederėjo elgtis vaikui, gimusiam paukščių fermoje, kur mirtis buvo kasdieninis svečias.

Motina nusprendė, kad mūsų užeiga turi veikti ištisą parą. Kas vakarą dešimtą valandą pro pat mūsų duris šiaurės pusėn pravažiuodavo keleivinis traukinys, o įkandin jo — prekinis. Pastarojo brigada Piklvilyje turėdavo pervesti traukinį į kitus bėgius, ir atlikę darbą vyrai ateidavo pas mus pavalgyti ir išgerti karštos kavos. Kai kada vienas kitas užsisakydavo kiaušinienės. Apie ketvirtą valandą ryto jie grįždavo atgal ir vėl užsukdavo pas mus. Mūsų prekyba pradėjo augti. Motina miegodavo naktį, o dienos metu, kai miegodavo tėvas, aptarnaudavo lankytojus ir tvarkėsi užeigoje. Tėvas miegodavo toje pačioje lovoje, kurioje naktį miegodavo motina, o aš išeidavau į Bidvelį, mokyklon. Ilgomis naktimis, kai mes su motina miegodavome, tėvas virdavo mėsą sumuštiniams — tuos sumuštinius mūsų lankytojai išsinešdavo krepšeliuose priešpiečiams. Štai tada ir tėvui šovė mintis iškilti pasaulyje. Jį užvaldė amerikietiška dvasia. Jis taip pat ėmė trokšti garbės.

Ilgomis naktimis, kai būdavo mažai darbo, tėvas iki valios turėdavo laiko galvoti. Tai jį ir pražudė. Jis nusprendė, jog iki tol jam nesisekė todėl, kad buvo nepakankamai linksmas, ir pasiryžo ateityje žiūrėti į gyvenimą kur kas linksmiau. Anksti rytą jis užlipdavo viršun ir atsiguldavo šalia motinos. Motina pabusdavo, ir juodu imdavo šnekėtis. O aš savo lovoje kambario kampe klausydavausi.

Tėvui kilo mintis, kad juodviem su motina reikėtų palinksminti žmones, ateinančius į mūsų užeigą. Dabar jau nebeprisimenu jo žodžių, bet, man rodos, jis kalbėjo kažką, kad vienas iš jų turi tapti savotišku artistu. Kai ateis žmonių iš Bidvelio, ypač jaunimo — tai būdavo labai labai retai — su jais turėtų būti pradėtos gyvos, įdomios šnekos. Iš tėvo kalbų supratau tik tiek, kad jis nori vaidinti linksmąjį smuklininką. Motina iš pradžių į šią užmačią, atrodo, žiūrėjo abejingai, bet atgrasinti jo nebandė. Tėvas buvo įsitikinęs, kad jaunų Bidvelio žmonių širdyse įsiliepsnos troškimas kuo dažniau bendrauti su juo ir motina. Vakarais būriai žvalaus laimingo jaunimo dainuodami trauks

į Piklvilį, džiaugsmingai šūkaudami ir juokdamiesi jie sugužės į mūsų užeigą, skambės dainos ir pokštai. Nepamanykit, kad tėvas taip smulkmeniškai apie viską ir kalbėjo. Jis, kaip sakiau, nebuvo labai šnekus žmogus.

— Jiems reikia vietos, kur galėtų susirinkti. Sakau tau,— kartojo jis ir kartojo,— jiems reikia vietos, kur galėtų susirinkti.

Jis sugalvojo tik tiek. Visa kita — mano fantazija. Dvi ar tris savaites ši tėvo idėja buvo užvaldžiusi mūsų namus. Mes daug nešnekėjome, bet visąlaik labai stengėmės kuo dažniau šypsotis ir niekada nebūti paniurę. Motina šypsojosi klientams, o aš, užsikrėtęs nuo jos, šypsojausi mūsų katinui. Tėvas tiesiog liguistai troško patikti žmonėms. Be abejonės, jo širdyje, gal ir giliai užslėptas, slypėjo artisto pradas. Beje, jis per daug nesivargino, aptarnaudamas naktimis geležinkeliečius, ir nekantriai laukė kokio vaikino ar merginos iš Bidvelio, kad galėtų parodyti, ką sugebąs. Užeigoje ant prekystalio visada stovėdavo vielinis krepšys, pilnas kiaušinių; turbūt jis stovėjo tėvui prieš akis ir tą akimirką, kai jo galvoje gimė idėja linksminti užeigos lankytojus. Taip jau turbūt iš anksto buvo nulemta, kad visos tolimesnės tėvo užmačios siejosi su kiaušiniais. Šiaip ar taip, kiaušinis sužlugdė ir kitą naują jo polėkį.

Kartą vėlai naktį aš pabudau, pažadintas tūžmingo riksmo, sklindančio iš tėvo krūtinės. Abu su motina pašokome ir atsisėdome lovose. Drebančiomis rankomis ji uždegė lempą ant stalelio prie lovos galvūgalio. Apačioje trinktelėjo uždaromos užeigos durys, o po kelių minučių tėvas sunkiai užkopė laiptais ir įėjo pas mus. Rankoje jis laikė kiaušinį, o ranka taip drebėjo, tarsi jį visą būtų krėtęs šaltis. Akys degė kaip pamišėlio. Kai jis stovėjo ir šitaip žiūrėjo į mus, aš buvau tikras, kad paleis kiaušinį į mane arba į motiną. Bet tėvas atsargiai padėjo kiaušinį ant stalelio šalia lempos ir parpuolė ant kelių prie motinos lovos. Jis verkė kaip vaikas, ir aš, sukrėstas jo sielvarto, verkiau drauge su juo. Mažas kambarėlis aidėjo nuo mūsų raudos. Juokinga, bet iš visos šios scenos prisimenu vien tai, kaip motinos ranka vis glostė ir glostė pliką taką tėvo viršugalvy. Jau užmiršau, ką jam sakė motina, kaip iš jo išklausė, kas atsitiko ten, apačioje. Jo aiškinimai taip pat išgaravo man iš galvos. Pamenu tik savo paties sielvartą ir baimę, prie lovos klūpantį tėvą ir tą blizgantį taką jo viršugalvy, spindintį lempos šviesoje.

Kas gi atsitiko apačioje? Pats nesuprantu kodėl, bet žinau tą visą istoriją taip, tarsi savo akimis būčiau matęs tėvo nesėkmę. Laikui bė-

gant, žmogus pamažu imi suprasti daug dalykų, kurie anksčiau buvo visai neaiškūs. Tą vakarą jaunasis Džo Keinas, Bidvelio pirklio sūnus, atėjo į Piklvilį pasitikti tėvo, grįžtančio iš Pietų dešimtos valandos traukiniu. Traukinys tris valandas vėlavo, ir Džo, jo laukdamas, kad greičiau praeitų laikas, užsuko pas mus. Atvažiavo vietinis prekinis sąstatas, jo brigada buvo pavalgydinta. Džo liko užeigoje vienas su tėvu.

Vos įėjęs vidun, jaunasis žmogus iš Bidvelio tikriausiai buvo nustebintas tėvo elgesio. Vaikinui pasirodė, kad tėvas pyksta, ko jis čia karkso. Pajutęs, kad trukdo šeimininkui, jaunuolis buvo bekyląs eiti. Bet tuo metu ėmė lyti, o tokiu oru eiti į miestą ir grįžti atgal visai nenorėjo. Todėl nusipirko už penkis centus cigarą, užsisakė puoduką kavos ir išsitraukęs iš kišenės laikraštį ėmė skaityti.

— Aš laukiu vakarinio traukinio, jis vėluoja,— tarsi atsiprašydamas pasakė Džo.

Ilgą laiką tėvas — Džo Keinas jo iki tol niekad nebuvo matęs — įdėmiai žiūrėjo į savo svečią, netardamas nė žodžio. Jam tikriausiai buvo užėjusi baisi scenos baimė. Kaip neretai būna gyvenime, jis tiek daug ir taip dažnai galvojo apie panašią situaciją, kad dabar, su ja susidūręs, ėmė jaudintis.

Pirmiausia jis nežinojo, ką daryti su rankomis. Vieną nervingai ištiesė per bufetą ir padavė Džo Keinui.

— Sveiki! — tarė jam.

Džo Keinas padėjo laikraštį ir įbedė į jį akis. Tėvo žvilgsnis nukrypo į kiaušinių pintinę ant bufeto, ir jis staiga prašneko.

— Jūs tikriausiai girdėjot,— užsikirsdamas pradėjo jis,— tikriausiai girdėjot apie Kristupą Kolumbą, ar ne? — Jis atrodė supykęs.— Tai tas Kristupas Kolumbas buvo apgavikas. Jis sakė, kad kiaušinį galima pastatyti stačią. Dūmė dūmė akis, o paskui ėmė ir pramušė kiaušinio galą.

Džo Keinui atrodė, kad tėvas tiesiog nesitveria dėl Kristupo Kolumbo apgavystės. Jis visą laiką kažką murmėjo po nosimi ir keikėsi. Paskui pareiškė, jog nėra ko apgaudinėti vaikų, kad Kristupas Kolumbas buvęs didis žmogus, juk galų gale pačiu atsakingiausiu momentu jis pasirodė esąs apgavikas. Visą laiką šnekėjo, kad pastatys kiaušinį, o kai reikėjo tai padaryti, griebėsi triuko. Tebemurmėdamas ant Kolumbo, tėvas paėmė iš pintinės vieną kiaušinį ir, raičiodamas jį tarp delnų, pradėjo žingsniuoti po kambarį. Jis mielaširdingai šypsojo. Paskui vėl ėmė kažką šnekėti apie tai, kaip veikia kiaušinį elektra, išskiriama žmogaus kūno, ir pasakė, kad pastatys kiaušinį, visai

nepramušęs jo lukšto, o tik paraičiojęs jį tarp delnų. Jis paaiškino, kad jo rankų išspinduliuojama šiluma ir lengvas sukamasis judesys sukuria kiaušinyje naują svorio centrą. Džo Keinas nejučiomis susidomėjo.

— Per savo rankas aš esu praleidęs tūkstančius kiaušinių,— pasakė tėvas.— Niekas tiek neišmano apie kiaušinius kaip aš.

Jis pastatė kiaušinį ant bufeto, ir tas iškart parvirto. Tėvas dar ir dar kartojo triuką, kaskart paraičiodamas kiaušinį tarp delnų ir vis kalbėdamas apie elektros stebuklus ir svorio centro dėsnį. Kai pagaliau po pusvalandžio triūso kiaušinis sekundę pastovėjo, tėvas pakėlė akis ir pastebėjo, kad svečias nebežiūri į jį. Nespėjo tėvas atkreipti Džo Keino dėmesio — kiaušinis vėl parvirto ant šono.

Degdamas fokusininko aistra ir tuo pat metu didžiai liūdėdamas dėl nepasisekusio pirmojo bandymo, tėvas nukėlė nuo lentynos stiklainius su išsigimusiais paukščiais ir ėmė juos iš eilės rodyti svečiui.

— Kaip jums patiktų, jei turėtumėt septynias kojas arba dvi galvas kaip šis padarėlis? — paklausė jis, demonstruodamas patį įžymiausią savo eksponatą ir džiugiai šypsodamasis. Tėvas persilenkė per bufetą, norėdamas paplekšnoti Džo Keinui per petį, kaip darydavo vyrai Beno Hedo saliūne, kur jis, dar jaunas darbininkas, lankydavosi šeštadienio vakarais. Vaikinui pasidarė bloga nuo to baisiai deformuoto viščiuko, plaukiojančio stiklainyje su spiritu, ir jis pakilo eiti. Bet tėvas, iššokęs iš už prekystalio, čiupo jaunuolį už rankos ir vėl pasodino į vietą. Jis kiek supyko, todėl akimirką turėjo nusisukti, kad vėl prisiverstų nusišypsoti. Paskui sustatė stiklainius atgal ant lentynos. Pagautas dosnumo kone jėga privertė Džo Keiną veltui išgerti dar vieną puodelį kavos ir surūkyti dar vieną cigarą. Tada paėmė prikaistuvį, pripylė į jį acto iš ąsotėlio, stovinčio po bufetu, ir paskelbė parodysiąs naują triuką.

— Aš pašildysiu kiaušinį šitame prikaistuvyje su actu,— pareiškė jis.— O tada įkišiu jį į butelį, nepramušęs lukšto. Kai kiaušinis pralįs pro kaklelį, jis vėl pasidarys normalaus pavidalo, ir lukštas vėl bus kietas kaip buvęs. Tada butelį su kiaušiniu atiduosiu jums. Galėsit jį visur vežiotis. Žmonės norės sužinoti, kaip įkišote kiaušinį į butelį, o jūs nesakykite. Tegu spėlioja! Tai bent turėsite smagumo.

Tėvas šyptelėjo ir pamerkė Džo Keinui. Šis nusprendė, kad prieš jį stovintis žmogus ne visai sveiko proto, tačiau nepavojingas. Jis išgėrė dar vieną puoduką kavos ir vėl įknibo į laikraštį. Kai kiaušinis buvo pašildytas acte, tėvas padėjo jį su šaukštu ant bufeto ir, nuėjęs į galinį kambarį, atsinešė tuščią butelį. Jis pyko ant svečio, ko šis nežiūrėjo,

2 PLB 1386

kaip jis pradėjo savo fokusą, bet vis tiek džiugiai nusiteikęs dirbo toliau. Ilgai jis triūsė, ir šiaip, ir taip bandydamas įkišti kiaušinį pro butelio kaklelį. Paskui prikaistuvį su actu vėl padėjo ant ugnies, kad kiaušinis dar pašiltų, ir jį nukeldamas nusidegino pirštus. Po antros karšto acto vonios kiaušinio lukštas truputėlį suminkštėjo, bet vis tiek nepakankamai. Tėvas triūsė, jį apėmė pašėlęs ryžtas. Ir kai jau atrodė, jog triukas tuoj tuoj pavyks, pavėlavęs traukinys atvažiavo į stotį. Džo Keinas abejingai pakilo ir pasuko durų link. Tėvas paskutinį kartą ryžtingai pamėgino įveikti kiaušinį, padaryti triuką, kuris išgarsintų jį kaip artistą, mokantį linksminti savo užeigos lankytojus. Jis kaip išmanydamas kišo kiaušinį į butelį, bandė grūsti per jėgą, plūdosi, net kakta išprakaitavo. Galų gale kiaušinis trekštelėjo jo rankoje. Trynys ir baltymas ištiško ant drabužių, ir tada Džo Keinas sustojo tarpdury, atsigręžė ir ėmė juoktis.

Pykčio šūksnis išsiveržė tėvui iš krūtinės. Jis ėmė trypti kojomis ir klykauti kažkokius beveik nesuprantamus žodžius. Stvėręs iš pintinės kitą kiaušinį, sviedė jį į Džo Keiną ir vos nepataikė jam į galvą, laimė, vyrukas staigiai pasisukęs išnėrė pro duris ir dingo.

Tėvas su kiaušiniu rankoje užlipo pas mus su motina. Nežinau, ką norėjo daryti. Gal ketino jį sunaikinti, sunaikinti visus kiaušinius, ir norėjo, kad mes su motina pamatytumėm, kaip jis pradeda. Tačiau kai atsidūrė šalia motinos, jam staiga kažkas atsitiko. Atsargiai padėjo kiaušinį ant staliuko ir, kaip jau sakiau, parpuolė ant kelių prie lovos. Kiek pabuvęs, jis nusprendė uždaryti užeigą nakčiai ir gultis. Uždaręs sugrįžo viršun, užgesino šviesą ir, dar kiek laiko pašnabždomis pasikalbėjęs su motina, užmigo. Užmigau, žinoma, ir aš, bet miegojau labai neramiai. Auštant pabudau ir ilgai žiūrėjau į kiaušinį ant staliuko. Gulėjau ir galvojau, kodėl pasaulyje turi būti kiaušiniai ir kodėl iš kiaušinių išsirita vištos, kurios ir vėl deda kiaušinius. Šis klausimas užnuodijo man kraują. Jis tebetūno mano sąmonėje ir iki šiolei, nes aš esu savo tėvo sūnus. Šiaip ar taip, ši problema mano galvoje lieka neišspręsta. O tai tik dar kartą paliudija neginčijamą galutinį kiaušinio triumfą, bent jau mūsų šeimoje.

NORIU SUPRASTI KODĖL

Tą pirmąją dieną Rytuose mes sukilome ketvirtą valandą. Dar iš vakaro buvom išlipę iš prekinio traukinio pačiame miesto pakrašty ir su neklystančia Kentukio berniūkščių nuojauta[1] iškart susiradę kelią per miestą į hipodromą ir arklides. Pataikėme, kur ir reikėjo. Henlis Terneris tuojau pat suieškojo mūsų pažįstamą negrą Bildedą Džonsoną, kuris žiemą dirba Edo Bekerio nuomojamose arklidėse mūsų miestely, Bekersvilyje. Bildedas, kaip ir beveik visi negrai, geras virėjas ir, žinoma, kaip kiekvienas bent šio to vertas šios Kentukio vietos gyventojas, myli arklius. Kas pavasarį Bildedas pradeda dairytis tinkamo darbo. Negras iš mūsų krašto prisisuks prie kiekvieno ir visada įsiprašys į darbą, kurį nusižiūri. Bildedas prisisuka prie visų Leksingtono[2] žirgynų arklininkų ir trenerių. Treneriai paprastai vakarais susirenka į miestą pastoviniuoti gatvėje, pasišnekučiuoti, o kartais pokerio sumesti. Bildedas visada sukinėjasi tarp jų, stengdamasis kiekvienam kuo nors įtikti: pasakoja, kaip pasigaminti ką skanaus — kaip apskrudinti keptuvėje viščiuką, kaip geriausiai kepti batatus, kaip kukurūzų duoną. Klausaisi, ir seilė varva.

Bet kai ateina lenktynių sezonas ir žirgai išvežami į hipodromus, kai vakarais gatvėse šnekama tik apie naujus žirgus, kai visi pasakojasi, kada kas važiuoja į Leksingtoną arba pavasario lenktynes Čerčil Daunze[3] ar Latonijoje, kai žokėjai, pabuvoję Naujajame Orleane ar galbūt žiemos lenktynėse Havanoje, Kuboje, grįžta savaitėlei namo,— žodžiu, tokiu metu, kai Bekersvilyje kalbama tik apie žirgus ir apie nieką daugiau, o arklininkai grupėmis važiuoja į lenktynes ir lenktynės smelkte persmelkia visą orą, Bildedas prisitaiko prie vienos tokios grupės ir išvažiuoja kaip virėjas. Kada tik aš pagalvoju apie Bildedą ir kaip jis visam lenktynių sezonui išvažiuoja į hipodromą, o žiemą dirba arklidėje, kur stovi žirgai ir kur visada susirenka vyrai pasišnekėti apie žirgus, gailiuosi, kad pats nesu negras. Juokinga, bet aš baisiai noriu būti šalia žirgų, tiesiog einu iš proto. Ir nieko negaliu padaryti.

Na, dabar aš jums papasakosiu, ką mes iškrėtėme ir apie ką čia kalbu. Mes, keturi berniukai iš Bekersvilio, visi baltieji, tikrų bekersviliečių sūnūs, nutarėme keliauti į žirgų lenktynes — ne į Leksingtoną ar Luivilį, o į didįjį hipodromą Rytuose, Saratogoje, apie kurį visąlaik kalba Bekersvilio vyrai. Buvome dar geltonsnapiai. Aš, visų vyriausias, turėjau vos penkiolika metų. Ta išmonė buvo

mano, prisipažįstu, aš ir prikalbėjau kitus berniukus — Henlį Ternerį, Henrį Ribeką ir Tomą Tambertoną. Aš turėjau trisdešimt septynis dolerius, kuriuos buvau susitaupęs, žiemą vakarais ir šeštadieniais dirbdamas Enocho Majerio krautuvėje, Henris Ribekas turėjo vienuolika dolerių, o kiti, Henlis ir Tomas,— tik po vieną ar du. Mes viską apgalvojom, bet neišsidavėm, kol pasibaigė pavasarinės Kentukio lenktynės ir šauniausi mūsų vyrai, tie, kuriems labiausiai pavydėjom, išdulkėjo iš miesto,— tada išrūkome ir mes.

Nepasakosiu visų vargų, kuriuos patyrėme keliaudami prekiniais traukiniais. Mes pravažiavome Klivlendą, Bafelou ir kitus miestus, matėme net Niagaros kioklį. Ten prisipirkome visokiausių daikčiukų, suvenyrų seserims ir motinoms — šaukštų, atviručių ir kriauklių su krioklio vaizdais, bet į namus nutarėme nieko nesiųsti. Juk tada namiškiai būtų susekę mūsų pėdas ir, ko gero, visus sučiupę.

Kaip sakiau, Saratogą[4] pasiekėme visai vakare ir nuėjome tiesiai į hipodromą. Bildedas mus pavalgydino, nuvedė į daržinę ant šieno ir prižadėjo laikyti liežuvį už dantų. Negrai tokiuose reikaluose patikimiausi. Jie niekada neišduoda. O sutiksi baltąjį, šitaip pabėgęs iš namų, kaipmat būsi apskųstas, nors iškart jis irgi pasirodys padorus žmogus, net kyštels tau dvidešimt penkis centus ar pusdolerį, o paskui išduos. Baltasis visada išduos, negras — niekad. Negru drąsiai galima pasitikėti. Jie su vaikais daug sąžiningesni. Nežinau kodėl.

Tais metais Saratogos lenktynėse buvo daug žmonių iš mūsų miesto: Deivas Viljamsas, Arturas Malfordas, Džeris Majersas ir dar daug kitų. Nemažai buvo ir iš Luivilio bei Leksingtono, tačiau juos pažinojo tik Henris Ribekas, aš ne. Jie, kaip ir Henrio Ribeko tėvas, buvo lošėjai profesionalai. Henrio tėvas — bukmekeris ir kone visus metus praleidžia hipodromuose. O jei kada žiemą ir būna namuose, vietoje nesėdi — važiuoja į kitus miestus ir organizuoja „faraoną". Jis puikus žmogus, ir dosnus, Henriui visąlaik siunčia dovanų: tai dviratį, tai auksinį laikrodį, tai skauto uniformą, tai dar ką nors.

Mano tėvas — advokatas. Jis irgi geras žmogus, bet neuždirba tiek pinigų ir negali pirkinėti man dovanų, be to, aš esu jau suaugęs ir jų visai nenoriu. Jis niekada nėra blogai atsiliepęs apie Henrį, o Henliui Terneriui ir Tomui Tambertonui tėvai sako, kad šitaip uždirbami Henrio tėvo pinigai nešvarūs ir nėra ko jų vai-

kams sukinėtis tarp lošėjų, klausytis jų šnektų, galvoti apie tokius dalykus ir, neduok Dieve, žavėtis.

Gerai, tegu, turbūt tie žmonės žino, ką šneka, bet aš nesuprantu, kuo čia dėtas Henris arba žirgai. Apie tai ir rašau. Apie tai, ko nesuprantu. Greitai jau būsiu suaugęs, noriu būti teisingas ir kaip reikiant, o to, ką mačiau per lenktynes Rytų hipodrome, niekaip negaliu suprasti.

Nieko nepadarysi, aš tiesiog pamišęs dėl grynakraujų žirgų. Ir jau nuo seniai. Kai suėjo dešimt metų ir aiškiai pamačiau, jog būsiu aukštas ir niekada negalėsiu būti žokėjas, ko nenumiriau iš sielvarto. Gyveno pas mus Bekersvilyje toks Heris Helinfingeris. Jo tėvas — pašto viršininkas. Heris jau augęs vyras, tik baisus tinginys, todėl nuolat šlaistėsi gatvėmis ir visaip tyčiojosi iš vaikų — tai pasiųs juos į geležies krautuvę grąžto keturkampėms skylėms, tai vėl ką sugalvos. Apmulkino jis ir mane. Pasakė, kad jei suvalgysiu pusę cigaro, nustosiu augęs, tada gal ir galėsiu būti žokėjas. Aš paklausiau. Nutaikęs progą, ištraukiau iš tėvo kišenės cigarą ir šiaip taip sužiautarojau. Mane pradėjo baisiai pykinti, prireikė net gydytojo, ir man nieko gero neišėjo. Augau sau kaip augęs. Heris iškrėtė pokštą. Kai viską papasakojau tėvui, jis manęs neišpėrė, o juk kitas tikrai būtų taip padaręs.

Taigi aš nenustojau augęs ir nenumiriau. Kad jį kur, tą Herį Helinfingerį! Tada nusprendžiau — tapsiu arklininku. Deja, ir šios svajonės teko atsisakyti. Arklininkais dažniausiai būna negrai, ir tėvas man niekada nebūtų leidęs dirbti šito darbo. Nebuvo prasmės net prašyti.

Jeigu jūs niekada nėjote iš proto dėl grynakraujų žirgų, tai tik todėl, kad niekada nebuvote ten, kur jų daug, ir visai jų nepažįstate. Jie nuostabūs. Ech, kokie būna lenktynių ristūnai — karštuoliai, ištikimai atsidavę, švarutėliai, net akiai miela. Aplink Bekersvilį daug didelių žirgynų, ir ten yra hipodromų, kur anksti rytą visada treniruojami žirgai. Gal tūkstantį kartų esu kėlęsis prieš aušrą ir kulniavęs dvi tris mylias į hipodromus. Motina nenorėdavo manęs leisti, bet tėvas visada sakydavo: „Tegu daro kaip nori". Tai aš pasiimdavau iš kraitelės duonos, apsitepdavau sviestu arba uogiene ir greitomis prarijęs išrūkdavau.

Hipodrome sėdi sau ant tvoros su vyrais, baltaisiais ir negrais, jie kramto tabaką, šnekučiuojasi, ir matai, kaip išveda žirgus. Dar anksti, ant žolės žiba rasa, gretimame lauke žmogus aria, neg-

rai kažką čirškina pašiūrėje, kur miega, o žinai, kaip jie moka kikenti ir juoktis, ir taip pasakyti, kad neatsilaikysi nesijuokęs! Baltieji taip nemoka, ir negrai ne visi, bet jei jis arklininkas — kiekvieną prajuokins.

Štai vienas po kito į jojimo taką išvedami žirgai, kai kuriais šuoliuoja berniukai, bet didžiajame hipodrome, priklausančiame kokiam turtuoliui, kuris gyvena galbūt Niujorke, visada, beveik kiekvieną rytą, keli jauni žirgai, seni lenktynių ristūnai ir veislinės kumelės paleidžiami laisvai.

Kai žiūriu į šuoliuojantį žirgą, taip ir sustoja gumulas gerklėje. Žinoma, ne į visus žiūrint, tik į kai kuriuos. Aš juste pajuntu, kuris bus nugalėtojas. Tai man įaugę į kraują, kaip ir arklininkams negrams bei treneriams. Net tada, kai tie žirgai, jojami negriukų, eina lėta žingine, galiu pasakyti, kuris laimės. Jeigu ima perštėti gerklę ir nebegaliu nuryti seilių, vadinasi,— tas. Dums kaip patrakęs, vos tik bus išleistas. Jeigu jis kada nors nelaimės, bus tiesiog stebuklas: vadinasi, arba bus gatavai „užspaustas" priešais šuoliavusio žirgo, arba tyčia prilaikytas raitelio, arba supasavęs pačiame finiše, arba dar kas nors nutiks. Jeigu aš panorėčiau tapti lošėju kaip Henrio Ribeko tėvas, galėčiau praturtėti. Tikrai galėčiau, ir Henris taip sako. Tereikėtų palaukti, kol imtų perštėti gerklę, pamačius žirgą, ir tada statyti už jį visus pinigus. Štai kaip turėčiau daryti, jeigu norėčiau tapti lošėju, bet aš nenoriu.

Atėjęs ryte į hipodromą prie Bekersvilio — ne į lenktynių takus, o į treniruočių, nedažnai pamatysi tokių žirgų, apie kuriuos kalbėjau, bet vis tiek čia įdomu. Bet koks grynakraujis iš eiklaus eržilo ir geros kumelės, pabuvęs nusimanančio žmogaus rankose, gali dalyvauti lenktynėse. Jei negali, tai jo vieta prie plūgo, o ne hipodrome.

Taigi išeina tie žirgai iš arklidžių, jojami berniukų, o gražumėlis į juos žiūrėti! Tupi susirietęs ant aukštos tvoros ir degi iš nekantrumo. Šalimais, pašiūrėje, negrai kikena, dainuoja. Kepa kiaulieną, kava jau išvirta. Įvairiausi kvapai kutena nosį. Tokį rytą nėra nieko maloniau, kaip uosti sumišusius kavos ir mėšlo, arklių ir negrų, kepamos kiaulienos ir lauke rūkomų pypkių kvapus. Jie į tave smelkte smelkiasi.

Bet dabar apie Saratogą. Mes ten išbuvome šešias dienas, niekas iš bekersviliečių mūsų nepamatė, ir viskas buvo taip, kaip norėjome: puikus oras, žirgai, lenktynės, žodžiu, nuostabu. Paskui susi-

ruošėme namo, Bildedas prikrovė mums pintinę keptų vištų, duonos ir kitokių valgymų, ir kai grįžome į Bekersvilį, man dar buvo likę aštuoniolika dolerių. Motina atskaitė pamokslą ir apsiverkė, o tėtė daug nešnekėjo. Aš jiems papasakojau viską, kaip buvo, nutylėjau tik vieną dalyką, kurio, be manęs, niekas daugiau nematė. Apie tai dabar ir rašau. Tai mane labai nuliūdino. Dažnai galvoju apie tai naktimis. Štai kaip viskas buvo.

Saratogoje nakvodavome ant šieno daržinėj, kurią parodė Bildedas, ir valgydavom kartu su negrais anksti rytą ir vakare, kai žmonės išsiskirstydavo iš hipodromo. Bekersviliečiai daugiausia būdavo centrinėje tribūnoje ar prie totalizatoriaus ir nesirodydavo ten, kur laikomi žirgai, nebent prie aptvaro ateidavo prieš pačią lenktynių pradžią, kai žirgai jau būdavo balnojami. Saratogoje nėra aptvarų po stogine kaip Leksingtone, Čerčil Daunze ir kituose mūsų hipodromuose, žirgai čia balnojami lauke, tiesiai po medžiais, pievelėje, tokioje gražioje ir lygioje kaip veja prieš bankininko Bohono namą pas mus Bekersvilyje. Kaip ten nuostabu! Prakaituoti arkliai žvilga ir nervingai prunkščia, o žmonės eina prie jų ir rūkydami cigarus apžiūrinėja; čia pat ir treneriai, ir arklių savininkai, ir tau širdis daužosi, sunku net kvėpuoti.

Tuomet rago garsai pakviečia visus į startą, išbėga žokėjai šilkiniais drabužiais, o tada jau nežiopsok — bėk užsiimti vietos prie tvoros tarp negrų.

Aš visą laiką svajoju tapti treneriu arba pats turėti žirgų, todėl prieš kiekvienas lenktynes ėjau prie aptvarų, rizikuodamas, jog galiu būti pastebėtas, sučiuptas ir grąžintas namo. Kiti berniukai nėjo, o aš ėjau kiekvieną kartą.

Mes atsidūrėme Saratogoje penktadienį, o kitos savaitės trečiadienį buvo numatytas didysis Malfordo handikapas. Lenktynėse turėjo dalyvauti Žygūnas ir Spindulys. Oras buvo puikus, gruntas ne per daug kietas. Visą naktį prieš lenktynes aš nesudėjau akių.

Juk abu žirgai kaip tik tokie, į kuriuos žiūrint man ima perštėti gerklę. Žygūnas — ilgas ir iš pažiūros nerangus. Jo savininkas, Džo Tompsonas iš Bekersvilio, turi nedidelį žirgyną — penkis ar šešis žirgus. Malfordo lenktynių distancija — viena mylia, o Žygūnas negali įsibėgėti iš karto. Jis pradeda iš lėto ir paprastai iki distancijos vidurio atsilieka, užtat paskui įsibėgėja ir jei atkarpa būna mylia su ketvirčiu, pralenkia visus ir laimi.

Spindulys visai kitoks. Jis eržilas, labai karštas, iš paties di-

džiausio mūsų krašto žirgyno, priklausančio ponui Van Ridlui iš Niujorko. Spindulys kaip mergaitė, apie kurią kartais svajoji, bet niekad nesutinki. Jis labai stamantrus ir be galo mielas. Žiūri į jį ir taip norisi išbučiuoti! Jo treneris Džeris Tilfordas mane pažįsta ir yra man labai geras — leidžia įeiti į arklidę ir pažiūrėti į Spindulį iš arti, ir dar daug ką. Man nėra nieko mielesnio už šį žirgą. Starte jis stovi ramut ramutėlis ir niekuo neišsiduoda, nors viduje degte dega. Bet vos tik pakyla barjeras, jis šauna kaip tikras spindulys, ne veltui toks jo ir vardas. Žiūrint į jį, tiesiog šiurpuliai nubėga per kūną. Širdis susigniaužia. Jis sklendžia virš žemės kaip paukštis. Tik Žygūnas dar šitaip moka skrieti, kai įsibėgėja ir visas įsitempia,— daugiau taip lekiančių žirgų nesu matęs.

O! Aš nesitvėriau iš nekantrumo greičiau pamatyti tas lenktynes ir tuodu žirgus, nesitvėriau ir drauge bijojau. Kas bus, jei kuris iš jų pralaimės? Dar niekada nebuvom leidę į lenktynes tokios poros. Taip kalbėjo visi seni Bekersvilio žmonės, ir negrai taip sakė. Tai buvo gryna tiesa.

Prieš pat lenktynes nuėjau prie užtvaro pažiūrėti į žirgus. Metęs paskutinį žvilgsnį į Žygūną, kuris stovėdamas užtvare nėra toks jau išvaizdus, nuėjau prie Spindulio.

Tai buvo jo diena. Šitai supratau, vos į jį pažiūrėjęs. Visai pamiršęs, jog galiu būti pastebėtas, nuėjau tiesiai prie jo. Visi bekersviliečiai buvo ten, bet niekas manęs nematė, tik Džeris Tilfordas. Jis pažiūrėjo į mane, ir tuo metu kažkas atsitiko. Tuojau papasakosiu kas.

Aš stovėjau, žiūrėjau į tą žirgą ir visas tirtėjau iš susijaudinimo. Žiūrėjau į Spindulį ir tiesiog jaučiau, kas dedasi jo viduje. Jis buvo ramus, netrukdė negrams trinti jam kojas ir pačiam ponui Van Ridlui uždėti balną, bet viduje putojo kaip galingas srautas, kaip Niagaros krioklio vandenys prieš nuvirsdami žemyn. Žirgas negalvojo apie lenktynes. Jam ir nebuvo ko galvoti. Jis tik stengėsi kaip nors susituręti, kad neišbėgtų pirma laiko. Aš tai žinojau. Tiesiog kiaurai jį permačiau. Per šias lenktynes jis parodys, ko dar niekas nematė, ir aš tą žinojau. Jis nesipūtė, nešokinėjo ir nesimuistė, tik stovėjo ir laukė. Aš tai žinojau, ir Džeris Tilfordas, jo treneris, žinojo.

Pakėliau akis, mūsų žvilgsniai susitiko. Ir tada kažkas man pasidarė.

Man rodos, tą akimirką aš mylėjau šį žmogų taip kaip ir žirgą,

nes jis suprato tai, ką supratau aš. Man atrodė, jog visame pasaulyje nėra nieko daugiau — tik treneris, Spindulys ir aš. Aš pravirkau, ir Džerio Tilfordo akys taip pat kažko sublizgo. Paskui apsisukau ir grįžau prie tvoros laukti starto. Arklys buvo tvirtesnis už mane, ramesnis, ir dabar jau tikrai žinau — tvirtesnis ir už Džerį. Jis buvo iš visų ramiausias, nors lenktyniauti reikėjo jam.

Spindulys, be abejo, įveikė nuotolį pirmas ir pasiekė pasaulio vienos mylios rekordą. Man pasisekė tai pamatyti, ir daugiau man nieko nereikia. Viskas išėjo taip, kaip aš ir tikėjausi. Žygūnas uždelsė startuodamas, bėgo atsilikęs nuo Spindulio ir finišavo antras. Taip, kaip ir maniau. Vieną gražią dieną jis taip pat pasieks pasaulio rekordą. Iki Bekersvilio žirgų visiems toli šaukia.

Lenktynes stebėjau visai ramus, nes žinojau, kaip jos pasibaigs. Tuo nė kiek neabejojau. Henlis Terneris, Henris Ribekas ir Tomas Tambertonas — visi jaudinosi kur kas labiau už mane.

Keista, bet aš visą laiką galvojau apie trenerį Džerį Tilfordą — koks jis laimingas per šias lenktynes. Tą popietę aš jį mylėjau labiau negu savo tėvą. Trumpam užmiršau net arklius, taip galvojau apie jį. Ir vis dėl to keisto žvilgsnio jo akyse, kai jis stovėjo aptvare šalia Spindulio, prieš prasidedant lenktynėms. Aš žinojau, kad Džeris augino Spindulį ir juo rūpinosi nuo tada, kai šis buvo dar kumeliukas: išmokė jį šuoliuoti, būti ištvermingą ir niekad nepasiduoti. Aš žinojau, kad dabar jis jaučiasi kaip motina, žiūrėdama į savo vaiką, atliekantį drąsų, nepaprastą žygdarbį. Pirmą kartą gyvenime aš taip perpratau žmogų.

Tą vakarą po lenktynių iš karto atsiskyriau nuo Tomo, Henlio ir Henrio. Norėjau pabūti vienas, o jei pasiseks — šalia Džerio Tilfordo. Ir štai kas atsitiko.

Saratogoje hipodromas pačiame miesto pakrašty. Jis blizgėte blizga, aplinkui viržaliai medžiai, žolė, viskas išdažyta, tiesiog akį veria. Pro hipodromą eina asfaltuotas automobilių plentas, o už kokių poros mylių yra kelias link nedidelio įtartinos išvaizdos kaimiško namo su kiemu aplinkui.

Vakare po lenktynių patraukiau plentu, nes mačiau, kad ten nuvažiavo Džeris su keliais vyrais. Nesitikėjau jų surasti. Nuėjau gerą kelio galą ir atsisėdau patvory pagalvoti. Jie nuvažiavo ta kryptimi, o mane traukte traukė prie Džerio. Jis man buvo toks artimas. Valandėlę pasėdėjęs, atsistojau ir pats nežinau kodėl nuėjau

šaliniu keliu, kuris atvedė prie keistojo namo. Aš taip troškau pamatyti Džerį, kaip kartais vaikystėje užsinori naktį pamatyti tėvą. Kaip tik tada pro mane pralėkė automobilis ir įsuko į kiemą. Automobilyje sėdėjo Džeris, Henrio Ribeko tėvas, Arturas Belfordas iš Bekersvilio, Deivas Viljamsas ir dar du man nepažįstami vyrai. Jie išlipo ir įėjo į vidų — visi, išskyrus Henrio Ribeko tėvą, kuris su jais ginčijosi ir sakė ten neisiąs. Buvo dar tik devinta valanda, bet visi vyrai jau girti, o keistasis namas buvo tokia vieta, kur gyvena blogos moterys. Štai koks tasai namas buvo. Aš užlipau ant tvoros ir pažiūrėjau pro langą.

Tai, ką pamačiau, dar ir dabar mane purto. Ir niekaip to nesuprantu. Visos moterys ten buvo negražios, į tokias nesinori žiūrėti, net būti šalia. Jos atrodė tokios nušiurėlės, išskyrus vieną — šioji buvo aukšta, šiek tiek panaši į Žygūną, tik, žinoma, toli gražu ne tokia švari, su bjauria burna. Ir skaisčiai rudais plaukais. Man viskas buvo gerai matyti. Įlindau į erškėtrožių krūmą prie atviro lango ir žiūrėjau. Moterys vilkėjo plačiomis suknelėmis ir sėdėjo pasieniais ant kėdžių. Vyrai įėjo į kambarį ir kai kurie atsisėdo moterims ant kelių. Kambaryje tvyrojo kažkoks šlykštus kvapas ir buvo girdėti šlykščios kalbos — šitaip šneka tik vežikai žiemą tokiame miesteliūkšty kaip Bekersvilis, bet jokiu būdu ne ten, kur yra moterų. Viskas ten buvo šlykštu. Negras į tokią vietą niekad neitų.

Aš žiūrėjau į Džerį Tilfordą. Jau sakiau, kaip žiūrėjau į šitą žmogų, taip gerai supratusį, ką išgyveno jo Spindulys prieš pat lenktynes, per kurias pasiekė pasaulio rekordą.

Tame blogų moterų name Džeris taip gyrėsi, kaip Spindulys, neabejoju, niekada nebūtų gyręsis. Jis sakė, kad pats vienas tą arklį išauginęs, kad jis laimėjęs lenktynes ir pasiekęs rekordą. Jis melavo ir gyrėsi kaip paskutinis idiotas. Gyvenime nebuvau girdėjęs tokių kvailų šnekų.

Ir ką, jūs manote, jis padarė paskui? Ogi pažiūrėjo į vieną moterį, į tą, kuri buvo truputį panaši į Žygūną, tik ne tokia švari, į tą išdžiūvėlę bjauria burna, ir jo akys sublizgo kaip dieną hipodrome, kai jis žiūrėjo į mane ir į Spindulį aptvare. Aš stovėjau prie lango ir, Dieve mano, kaip gailėjausi, kad nelikau hipodrome kartu su berniukais, negrais ir arkliais. Ta ilga šlykšti moteris buvo tarp manęs ir Džerio kaip Spindulys dieną aptvare.

Ir tada aš staiga ėmiau nekęsti to žmogaus. Norėjau sušukti,

įpulti į kambarį ir jį užmušti. Niekada anksčiau nebuvau taip jautęsis. Aš taip įdūkau, kad ėmiau raudoti, ir iš įsiūčio taip sugniaužiau kumščius, jog nagai susmigo į odą.

O Džerio akys blizgėjo, jis siūbavo pirmyn ir atgal, paskui priėjo ir pabučiavo tą moterį; aš nuslinkau nuo lango, grįžau į hipodromą ir atsiguliau, bet visą naktį beveik nesudėjau akių. Kitą dieną prikalbėjau berniukus grįžti namo, tik niekada niekam neprasitariau, ką buvau matęs.

Nuo to laiko vis galvoju ir galvoju apie tai. Ir nieko negaliu suprasti. Vėl atėjo pavasaris, man jau beveik šešiolika, kaip ir anksčiau rytais einu į hipodromą, matau Spindulį ir Žygūną, ir naują žirgą Strėlę, kuris kada nors, guldau galvą, suraitys juodu abu, tik niekas daugiau taip nemano, vien aš ir dar du ar trys negrai.

Bet dabar viskas jau kitaip. Oras hipodrome man jau nebe toks gaivus ir nebekvepia taip kaip anksčiau. Ir vien dėl to, kad toks žmogus kaip Džeris Tilfordas, žmogus, kuris visada žinojo, ką daro, tą pačią dieną galėjo žiūrėti, kaip bėga Spindulys, ir bučiuoti tokią moterį! Šito aš niekaip negaliu suprasti. Velniai rautų! Ir kam jam reikėjo šitaip daryti? Aš vis galvoju apie tai, ir dabar jau viskas atrodo man nebe taip — arkliai, hipodromo kvapai, negrų juokas ir apskritai viskas pasaulyje. Kartais taip įsiuntu, kad norisi ką nors primušti. Net drebu visas. Ir kodėl jis taip padarė? Noriu suprasti kodėl.

KITA MOTERIS

— Aš myliu savo žmoną,— pasakė jis.

Šito galėjo visai nesakyti, kadangi aš nė nemaniau klausti, kokie jo santykiai su moterimi, kurią yra vedęs. Pavaikščiojome abu dar dešimt minučių, ir jis vėl pakartojo tą patį. Aš atsisukau ir pažiūrėjau į jį. Tada jis ėmė šnekėti ir papasakojo man tai, ką dabar noriu jums apsakyti.

Toji savaitė, kai nutiko tas atmintinas atsitikimas, turbūt buvo gausiausia įvykių jo gyvenime. Penktadienį turėjo būti jo vestuvės, o lygiai prieš savaitę buvo gavęs telegramą apie paskyrimą į kažkokį

vyriausybės postą. Ir dar dėl vieno dalyko tąsyk jis labai džiaugėsi ir didžiavosi. Jis jau seniai kartkartėmis slapta rašydavo eilėraščius, ir praėjusiais metais keli jų buvo išspausdinti poezijos žurnaluose. Viena literatūros draugija, skirdavusi premijas už, jų nuomone, geriausius metų eilėraščius, jo pavardę įrašė pirmąja sąraše. Šią pergalę paskelbė jo gimtojo miesto laikraščiai, o vienas netgi įdėjo jo nuotrauką.

Nesunku suprasti, kad tą visą savaitę jis buvo labai susijaudinęs ir išgyveno didelę nervinę įtampą. Kone kas vakarą lankė savo sužadėtinę, teisėjo dukrą. Teisėjo namuose jis kiekvienąkart rasdavo daugybę svečių, be pabaigos būdavo nešami laiškai, telegramos ir siuntiniai. Jis stovėdavo truputį nuošaly, o vyrai ir moterys eidavo prie jo, kalbėdavosi, sveikindavo su paskyrimu į vyriausybės tarnybą ir su literatūrine sėkme. Jis būdavo pilte apipilamas pagyrimais ir grįžęs namo niekaip negalėdavo užmigti. Trečiadienio vakarą nuėjo į teatrą, ir jam atrodė, kad visa publika jį pažįsta. Visi jam linkčiojo ir šypsojos. Po pirmojo veiksmo penki ar šeši vyrai ir dvi moterys pakilo iš savo vietų ir priėję apsupo jį ratu. Nepažįstami, sėdintys toje pačioje eilėje, taip pat tiesė kaklus ir žiūrėjo į jį. Niekada anksčiau jam nebuvo rodoma tiek dėmesio, ir dabar jis tiesiog liguistai patikėjo, kad taip bus visada.

Pasakodamas man apie tai, jis pasakė, kad šis jo gyvenimo laikotarpis buvo kažkoks nepaprastas. Jis jautėsi tarsi skrendąs oru. Kai, pasikalbėjęs su šitokia daugybe žmonių ir išklausęs šitiek liaupsių, jis atsiguldavo miegoti, galva ūždavo tarsi bičių avilys. Vos tik užmerkdavo akis, į kambarį įsiverždavo minia žmonių. Rodės, viso miesto dėmesys staiga nukrypo į jį. Jam regėjosi absurdiškiausios fantazijos. Mintyse matė, kaip važiuoja karieta miesto gatvėmis, o žmonės atlapoja langus, bėga būriais pro duris ir džiaugsmingai šaukia:

— Žiūrėkit, tai jis! Štai jis!

Karieta įsuka į gatvę, užtvindytą žmonių. Šimtai tūkstančių akių sužiūra į jį.

— Štai koks tu! Koks šaunuolis pasidarei! — rodės, sakė tos visos akys.

Bičiulis negalėjo paaiškinti, dėl ko buvo taip susijaudinusi minia — ar dėl jo naujojo eilėraščio, ar dėl to, kad jis galbūt jau padarė ką nors ypatingo, eidamas savo naująsias pareigas. Butas, kuriame jis tuo metu gyveno, buvo miesto pakraštyje, mažoje gatvelėje pa-

čioje skardžio viršūnėje, ir pro miegamojo langą jis matydavo medžių vainikus, fabrikų stogus, o tolumoje už jų — upę. Kadangi miegot negalėdavo, o fantastiški reginiai, besisukantys prieš nuvargusias akis, dar labiau įaudrindavo, jis keldavosi iš lovos, sėsdavo ir mąstydavo.

Savaime suprantama, tuo momentu jis iš paskutiniųjų stengėsi susikaupti, bet kartą, kai šitaip visiškai budrus sėdėjo prie lango, atsitiko labai nelauktas, žeminantis dalykas. Buvo nuostabi, giedra naktis. Švietė mėnulis. Jis norėjo pasvajoti apie moterį, kuri netrukus turėjo tapti jo žmona, apmesti mintyse vieną kitą eilutę savo nuostabiesiems eilėraščiams arba apgalvoti tolimesnius karjeros planus. Tačiau dideliam jo nustebimui, į galvą lindo visiškai kitos mintys.

Ties kampu toje gatvėje, kur jis gyveno, stovėjo maža tabako krautuvėlė ir laikraščių kioskas. Ir krautuvėlė, ir kioskas priklausė apkūniam kokių keturiasdešimties metų vyriškiui bei jo žmonai, mažai veikliai moterėlei blizgančiomis pilkomis akimis. Rytais, eidamas į miestą, jis visada sustodavo prie kiosko nusipirkti laikraščio. Kartais čia sėdėdavo tik apkūnusis vyriškis, bet dažniausiai vyriškio nebūdavo ir laikraščius pardavinėdavo jo žmona. Kaip bičiulis, pasakodamas šią istoriją, maždaug dvidešimt kartų pakartojo, tai buvo visai paprasta, niekuo nepasižyminti moteris, bet kažkodėl — jis ir pats negalėjo paaiškinti kodėl,— ją pamatęs visada be galo jaudindavosi. Tą savaitę, kai jo galvoje buvo visiška sumaištis, tik jos vienos paveikslas stovėjo jam akyse ryškus ir aiškus. Ir nors taip norėjo mąstyti apie ką nors kilnaus, visos mintys buvo tik apie ją. Galiausiai, pats nesuvokdamas, kas darosi, pajuto norą patirti su ja meilės nuotykį.

— Tiesiog negalėjau savęs suprasti,— šūktelėjo bičiulis, toliau pasakodamas savo istoriją.— Naktį, kai miestas nurimdavo ir aš taip pat, rodės, turėdavau miegoti, aš visą laiką galvodavau apie ją. Po dviejų trijų tokių naktų šitos mintys ėmė persekioti ir dieną. Mano sieloje siautė tikras chaosas. Kai nueidavau pas sužadėtinę, kuri dabar yra mano žmona, jaučiau, kad tos pašalinės mintys nepakeitė mano meilės. Tik su ja vienintele norėjau gyventi, tik ji galėjo būti mano gyvenimo draugė — kovoti su mano ydomis ir padėti iškilti visuomenėje, bet tuo pat metu aš troškau glamonėti tą kitą moterį. Toji moteris buvo tiesiog įaugusi į mano esybę. Iš visų pusių aš nuolatos girdėjau, kad esu didelis žmogus, kad

nuveiksiu didelius darbus, ir še tau! Tą vakarą iš teatro grįžau pėsčiomis — jaučiau, kad vis tiek neužmigsiu, ir, norėdamas apmalšinti įkyrų maudulį, nuėjau ir atsistojau ant šaligatvio priešais tabako krautuvėlę. Ji buvo dviaukščio namo apačioje, o viršuje, žinojau, gyveno toji moteris su vyru. Ilgai stovėjau tamsoje, prigludęs prie namo sienos, ir galvojau, kaip ten, viršuje, jie abu guli vienoje lovoje. Ši mintis mane siutino.

Tada aš dar labiau įsiutau ant paties savęs. Grįžau namo ir atsiguliau, drebėdamas iš pykčio. Savo bibliotekoje turiu kelias poezijos ir prozos knygas, kurios mane visada labai jaudina, todėl pasidėjau porą iš jų ant stalo šalia lovos.

Tačiau balsai iš knygų buvo tarsi negyvėlių. Aš jų negirdėjau. Spausdinti žodžiai nepasiekė mano sąmonės.

Aš stengiausi galvoti apie moterį, kurią mylėjau, bet ir jos paveikslas pasidarė kažkoks tolimas, ir, rodės, tuo metu neturėjau su ja nieko bendro. Visą naktį neramiai varčiausi lovoje. Mano savijauta buvo apgailėtina.

Ketvirtadienio rytą nuėjau į krautuvėlę. Moteris buvo viena. Man rodos, ji suprato, kas man darosi. Galbūt ir ji apie mane galvojo kaip aš apie ją. Kažkokia dvejojanti, neryžtinga šypsenėlė žaidė jos lūpų kampučiuose. Ji vilkėjo pigios medžiagos suknele, įplėšta ties petim. Moteris buvo kokia dešimčia metų vyresnė už mane. Kai dėjau pinigus ant stiklinio prekystalio, už kurio ji stovėjo, mano ranka taip virpėjo, jog monetos garsiai barkštelėjo ant stiklo. Kai prašnekau, balsas, išsiveržęs iš mano lūpų, atrodė visiškai svetimas. Tai net nebuvo balsas, tik tylus šnabždesys.

— Aš geidžiu jūsų,— pasakiau. — Aš nepaprastai geidžiu jūsų. Ar negalite pabėgti nuo vyro? Ateikit pas mane šįvakar septintą.

Moteris tikrai atėjo pas mane sutartu laiku. Tada rytą ji nepratarė nė žodžio. Mes tik stovėjome ir ilgai žiūrėjome vienas į kitą. Užmiršau viską pasaulyje, mačiau tik ją. Paskui ji linktelėjo, ir aš išėjau. Dabar, kai prisimenu tą istoriją, man rodos, per visą laiką taip ir neišgirdau iš jos nė vieno žodžio. Ji atėjo pas mane septintą valandą. Kambarys skendėjo tamsoje — buvo jau spalis. Šviesos nedegiau, tarną iš anksto buvau atleidęs visam vakarui.

Visą tą dieną jaučiausi kaip nesavas. Į įstaigą buvo atėję keli žmonės, bet aš buvau toks išvėsęs, kad stačiai negalėjau su jais šnekėtis. Jie pamanė, kad toks mano išsiblaškymas dėl besiartinančių vedybų, ir juokdamiesi išėjo.

Kaip tik tą rytą, likus vienai dienai iki vestuvių, aš gavau ilgą, nuostabų laišką iš sužadėtinės. Praėjusią naktį ji irgi negalėjo miegoti ir atsikėlusi iš lovos parašė man. Kiekvienas laiško žodis buvo aiškus ir realus, bet ji pati, kaip gyva būtybė, rodės, buvo kažkur nutolusi. Man atrodė, kad ji lyg paukštis nuplasnojo į dangaus aukštybes, o aš kaip apstulbęs basakojis berniūkštis stovėjau kelio dulkėse priešais kaimo pirkelę ir žiūrėjau jai įkandin. Nežinau, ar suprasi, ką turiu galvoje.

O dabar apie laišką. Tame laiške ji, bundanti moteris, išliejo visą širdį. Ji, žinoma, nieko neišmanė apie gyvenimą, bet buvo moteris. Tikriausiai gulėdama lovoje visą naktį nervinosi ir įsiaudrino taip, kaip ir aš. Ji suprato, kad jos gyvenime įvyks didelė permaina, ir dėl to džiaugėsi ir sykiu būgštavo. Taigi ji gulėjo ir mąstė. Paskui pašoko iš lovos ir ėmė šnekėtis su manimi per šitą lapelį popieriaus. Ji pasakojo man, kaip jai baisu ir drauge džiugu. Kaip dauguma jaunų moterų, ji buvo prisiklausiusi visokiausių slaptingų užuominų. Jos laiškas buvo mielas ir gražus.

„Po vestuvių abu ilgam užmiršime, kad mes — vyras ir moteris,— rašė ji. — Būsime paprasčiausi žmonės. Tu privalai atsiminti, kad aš dar daug ko nežinau ir dažnai tau atrodysiu labai naivi. Tu privalai mane mylėti, būti kantrus ir švelnus. Kai daugiau sužinosiu, kai po kurio laiko tu išmokysi mane gyventi, aš pasistengsiu tau atsilyginti. Aš mylėsiu tave švelniai ir aistringai. Šitokia meilė glūdi manyje, kitaip aš už tavęs netekėčiau. Man baisu, bet aš jaučiuosi laiminga. Ach, kaip nuostabu, kad mūsų vestuvės jau visai čia pat!"

Dabar aiškiai matai, kokioj keblioj padėty aš buvau atsidūręs. Vos tik baigiau įstaigoje skaityti sužadėtinės laišką, pasijutau be galo stiprus ir ryžtingas. Pamenu, greitai atsistojau ir ėmiau žingsniuoti po kambarį, kupinas pasididžiavimo, kad būsiu tokios kilnios moters vyras. Tuo momentu aš žavėjausi ja, kaip žavėjausi savimi, kol dar nesupratau, koks esu silpnas. Žinoma, iškart tvirtai pasiryžau nugalėti savo silpnumą. Tą vakarą, apie devintą valandą, buvau nutaręs užbėgti pas sužadėtinę. „Dabar aš išgelbėtas,— tariau sau. — Jos sielos tyrumas išgelbėjo mane nuo manęs paties. Kai ateis ta moteris, paprašysiu ją išeiti". Ryte buvau paskambinęs tarnui ir pasakęs, kad šįvakar man jo nereikės, o dabar vėl pakėliau ragelį, ketindamas pakeisti savo nurodymą.

Ir staiga susigriebiau. „Šiaip ar taip, tarnas nereikalingas,—

tariau sau. — Ką jis pagalvos, kai pamatys pas mane kitą moterį vestuvių išvakarėse?" Padėjau ragelį ir ėmiau ruoštis namo. „Juk tam ir atleidau tarną, kad negirdėtų, ką kalbėsiu su ta moterimi. O aš negalėsiu su ja būti šiurkštus. Aš turėsiu jai kaip nors viską paaiškinti",— vėl tariau sau.

Moteris atėjo septintą valandą, ir kaip tikriausiai jau supratai, aš ją įleidau į kambarį ir tą pat akimirką užmiršau savo pasiryžimą. Tarsi nė nebūčiau manęs elgtis kitaip. Prie durų buvo varpelis, bet ji neskambino, o tyliai pabeldė. Man atrodė, kad viską tą vakarą ji darė tyliai ir ramiai, bet ryžtingai ir greitai. Ar suprantamai kalbu? Kai ji atėjo, aš stovėjau ir laukiau tarpdury — šitaip buvau išstovėjęs jau visą pusvalandį. Mano rankos virpėjo kaip ir rytą, kai dėjau ant prekystalio pinigus ir jos akys buvo įsmeigtos į mane. Kai atidariau duris, moteris greitai įėjo vidun, ir aš stvėriau ją į glėbį. Susiglaudę stovėjome tamsoje. Mano rankos liovėsi virpėjusios. Jaučiausi be galo laimingas, stiprus.

Aš stengiuosi viską papasakoti kuo suprantamiau, bet iki šiol nepasakiau, kokia ta moteris, kurią vedžiau. Kaip pastebėjai, daugiausia kalbėjau apie tą kitą moterį. Paprasčiausiai pasakiau, jog myliu savo žmoną, ir viskas. O tokiam žmogui kaip tu tai ničnieko nepaaiškina. Atvirai šnekant, geriau jau nebūčiau pradėjęs apie tai kalbos. Dabar tau, be abejo, susidarė įspūdis, kad aš įsimylėjau tabako pardavėjo žmoną. Netiesa. Taip, visą savaitę prieš vestuves tik ta moteris buvo mano mintyse, bet po to, kai atėjo pas mane į namus, išmečiau ją iš galvos.

Ar sakau teisybę? Stengiuosi kuo aiškiau apsakyti tai, kas man nutiko. Sakau, kad nuo to vakaro nė karto nebegalvojau apie tą moterį, kuri buvo pas mane atėjusi. Bet jeigu jau noriu būti labai tikslus, turiu pripažinti, kad buvo ne visai taip. Tą vakarą devintą valandą nuėjau pas savo sužadėtinę, kaip kad ji buvo prašiusi laiške. Kažkaip — šito niekaip negaliu paaiškinti — toji moteris irgi atėjo drauge su manimi. Supranti, buvau davęs sau žodį, kad jeigu tarp manęs ir tabako pardavėjo žmonos kas nors įvyks, mano vestuvių nebus. „Viena arba kita",— buvau pasakęs sau.

Aišku, tą vakarą nuėjau pas savo mylimąją kaip niekada tikėdamas mūsų vedybinio gyvenimo laime. Tačiau, man rodos, aš jau visai susipainiojau. Juk ką tik sakiau, kad ta kita moteris, tabako pardavėjo žmona, nuėjo drauge su manimi. Nesuprask, kad ji iš tiesų nuėjo su manimi. Aš tiktai noriu pasakyti, jog su manimi buvo

kažkokia dalelė jos tikėjimo savo potroškiais ir drąsos juos įkūnyti. Ar supranti? Priėjęs prie sužadėtinės namų, išvydau minią žmonių. Kai kurie buvo iš toli atvažiavę giminaičiai, niekada anksčiau man nematyti. Kai įėjau į kambarį, sužadėtinė greitai žvilgtelėjo į mane. Mano veidas turbūt švytėjo. Niekada nebuvau matęs jos tokios susijaudinusios. Ji galvojo, kad mane taip paveikė jos laiškas, taip, tiesą sakant, ir buvo. Ji pašoko ir atbėgo manęs pasitikti tarsi laimingas vaikas. Nesivaržydama žmonių, kurie atsisuko ir nesusigaudydami į mus pažiūrėjo, ji pasakė tai, ką slėpė širdyje.

— Ach, kokia aš laiminga! — sušuko ji.— Tu mane supratai. Mes būsime paprasčiausi žmonės. Mes neprivalėsime būti vyras ir žmona.

Žinoma, visi ėmė juoktis, bet aš nesijuokiau. Man iš akių ištryško ašaros. Buvau toks laimingas, kad norėjau garsiai šaukti. Tikriausiai supranti, ką noriu pasakyti. Tą dieną įstaigoje, kai perskaičiau sužadėtinės laišką, tariau sau: „Aš globosiu savo mielą mažytę". Tai man teikė kažkokio pasitenkinimo savimi. O jos namuose, kai ji taip šūktelėjo ir visi ėmė juoktis, pasakiau sau: „Mes globosime vienas kitą". Pašnibždėjau kažką panašaus jai į ausį. Tą akimirką nebejaučiau pasitenkinimo, tik didžiulį pasitikėjimą savo jėgomis. Jį sužadino ta kita moteris. Visų žmonių akivaizdoje tvirtai apkabinau sužadėtinę ir pabučiavau. Jie pagalvojo, kaip gražu, kad mes taip karštai vienas kitą sutinkame. O ką jie būtų pagalvoję, jeigu būtų žinoję apie mane visą teisybę!

Jau du sykius sakiau, kad nuo to vakaro niekada nebegalvojau apie aną moterį. Tai iš dalies teisybė, bet kartais vakare, kai vaikštau vienas gatvėmis arba parke, kaip kad mes dabar, ir kai sutemos nusileidžia tyliai ir greitai kaip šiandien, aš ją juste pajuntu kūnu ir siela. Po to vienintelio susitikimo daugiau niekada jos nemačiau. Kitą dieną atšventėm vestuves, ir daugiau į tą gatvę, kur stovi tabako krautuvėlė, nebuvau nuėjęs. Tačiau kai išeinu pasivaikščioti, kaip kad dabar, dažnai širdį nusmelkia aštrus jausmas, kažkaip siejantis mane su žeme. Tada atrodo, jog aš esu nelyginant į dirvą įmesta sėkla, merkiama šilto pavasario lietaus, atrodo, jog esu ne žmogus, o medis.

Dabar aš turiu šeimą, ir viskas gerai klojasi. Vedybos man tikra palaima. Jei pasakytumei, kad mano šeimyninis gyvenimas nenusisekęs, pavadinčiau tave melagiu, ir tai būtų tiesa. Aš bandžiau papasakoti apie tą kitą moterį, ir man ant širdies pasidarė

lengviau. Iki šiol niekada apie ją nesu prasitaręs. Pats stebiuosi, kodėl buvau toks kvailas ir bijojau, kad kas nepamanytų, jog nemyliu savo žmonos. Jeigu nebūčiau instinktyviai tikėjęs, kad mane suprasi, nebūčiau ir tau pasakojęs. Bet dabar, žinoma, aš truputį susijaudinau. Šiąnakt vėl galvosiu apie tą kitą moterį. Taip kartais man būna. Kai atsigulu miegoti. Žmona miega gretimame kambaryje, ir durys visada būna atidarytos. Šiąnakt švies mėnulis, o kai šviečia mėnulis, ant žmonos lovos krinta ilgi mėnulio spinduliai. Vidurnaktį aš pabusiu. Žmona miegos, atmetusi virš galvos ranką.

Apie ką aš čia dabar kalbu? Kas gi pasakoja, kaip guli lovoje jo žmona? Aš tiktai noriu pasakyti, kad po šio mūsų pokalbio galvosiu apie tą kitą moterį. Galvosiu visai ne taip kaip tą savaitę prieš vestuves. Bandysiu įsivaizduoti, kaip dabar atrodo toji moteris. Akimirką vėl pajusiu, tarsi laikau ją glėbyje. Prisiminsiu, kaip tą vieną vienintelę valandą jaučiau ją taip artimai kaip daugiau nieko gyvenime. Paskui galvosiu, kada būsiu toks pat artimas su savo žmona. Juk joje dar tik bunda moteris. Valandėlę užmerksiu akis, ir greitos, skvarbios, ryžtingos tos kitos moters akys pažvelgs į manąsias. Tada man ims svaigti galva, aš greit atsimerksiu ir vėl išvysiu tą brangią moterį, su kuria pasiryžau nugyventi gyvenimą. Paskui užmigsiu, ir kai pabusiu kitą rytą, viskas bus kaip tą vakarą, kada išėjau iš savo tamsaus buto po didžiausio savo gyvenime nutikimo. Supranti, noriu pasakyti, kad kai rytą pabusiu, ta kita moteris bus išėjusi amžinai.

BROLIAI

Aš savo namuose kaime. Baigiasi spalis. Lyja. Už mano namo — miškas, priešais — kelias, o už kelio plyti laukai. Kiek akys užmato, kūpso neaukštos kalvos, staiga pereinančios į lygumas. Už kokių dvidešimties mylių, už tų neaprėpiamų laukų — Čikagos didmiestis.

Šią lietingą dieną nuo medžių, stovinčių pakelėje priešais mano langą, lapai byra kaip lietus, geltoni, raudoni ir auksiniai lapai sunkiai krenta nuo šakų. Lietus juos negailestingai plaka prie žemės. Jiems nelemta paskutinį kartą atsisveikinant blykstelėti auksu danguje.

Juk spaly lapai turėtų nuskristi toli toli per lygumas su vėju. Ir dingti iš akių šokdami.

Vakar atsikėliau auštant ir išėjau pasivaikščioti. Viską gobė neperžvelgiamas rūkas, ir aš pasiklydau. Leidausi į lygumas, paskui vėl kopiau į kalvas, ir visur prieš akis kaip siena stovėjo rūkas. Iš jo netikėtai iššokdavo kažkokie groteskiški medžiai — taip kaip mieste vėlai naktį žmonės iš tamsos staiga išnyra į šviesos ratą po žibintu. Iš viršaus į rūką lėtai skverbėsi dienos šviesa. Lėtai plaukė rūkas. Lėtai plaukė medžių viršūnės. Po medžiais rūkas buvo tirštas, melsvai pilkas. Kaip dūmai, kybantys gatvėse fabrikų rajone.

Rūke prie manęs priėjo senukas. Aš jį gerai pažįstu. Čionykščiai gyventojai jį laiko nenormaliu. „Jam ne visi namie",— sako jie. Senukas gyvena vienas nedidelėje trobelėje, pasislėpusioje giliai miške, ir turi mažą šuniuką, kurį visada nešiojasi ant rankų. Dažnai sutikdavau jį rytais, einantį keliu, ir jis man pripasakojo daugybę istorijų apie vyrus ir moteris, kurie yra jo broliai ir seserys, jo pusbroliai, pusseserės, tetos, dėdės ir svainiai. Keisčiausia painiava. Jis niekaip nesusidraugauja su žmonėmis, kurie yra šalia jo, todėl nusičiumpa kokį nors vardą iš laikraščio ir ima pinti apie jį visokiausias istorijas. Vieną rytą jis man pasakė esąs pusbrolis kažkokio Kokso, kuris tuo metu, kai rašiau šias eilutes, buvo iškeltas kandidatu į prezidentus. Kitą kartą pranešė, kad žymusis dainininkas Karuzas yra vedęs jo žmonos seserį. „Taip, ji mano žmonos sesuo",— tikino jis, spausdamas prie krūtinės šunytį. Pilkos pavandenijusios senuko akys tarsi maldaudamos žiūrėjo į mane. Jis norėjo, kad aš juo tikėčiau. „Mano žmona buvo miela, lieknutė mergaitė,— kalbėjo jis.— Mes gyvenome dideliame name ir rytais vaikščiodavome susikibę už rankų. Dabar jos sesuo ištekėjo už Karuzo, dainininko. Tai dabar mes su juo giminės".

Buvau girdėjęs, kad senukas niekada nebuvo vedęs, ir nuėjau mąstydamas apie tai, ką jis papasakojo. Vieną ankstyvą rugsėjo rytą užtikau jį sėdintį šalikelėje po medžiu netoli savo namo. Šuniukas sulojo ant manęs, paskui nubėgo ir užšoko jam ant kelių. Tuo metu visi Čikagos laikraščiai rašė apie vieną milijonierių, kuris susidėjo su kažkokia jauna artiste ir dėl to tarp jo ir žmonos kilo vaidas. Senukui buvo šešiasdešimt metų. O artistei, apie kurią rašė laikraščiai, dvidešimt, bet jis man pasakojo, kaip jie drauge lakstė vaikystėje.

— Jums sunku dabar įsivaizduoti mus kartu, bet tuomet mes

buvome neturtingi,— pasakė jis.— Taip, tikra teisybė. Mes gyvenome mažame namelyje ant kalno šlaito. Kartą, kai užėjo audra, vėjas vos nenunešė mūsų namo. Tai buvo vėjas! Mūsų tėvas dirbo dailide ir kitiems žmonėms statė tvirtus namus, bet sau pasistatė nekokį.

Senukas liūdnai palingavo galvą.

— Mano sesuo, artistė, įkliuvo į bėdą. Mūsų namas nelabai tvirtas,— murmėjo jis, man tolstant keliu.

* * *

Kokį mėnesį ar du Čikagos laikraščiai, kurie kas rytas pristatomi į mūsų kaimą, gvildeno vienos žmogžudystės istoriją. Kažkoks žmogus nužudė savo žmoną, ir neįmanoma buvo išaiškinti nusikaltimo priežasties. Atsitiko štai kaip.

Žmogus, kuris dabar teisiamas ir, be abejo, bus pakartas, dirbo meistru dviračių gamykloje ir su žmona bei uošve gyveno Trisdešimt antrojoje gatvėje. Jis pamilo mergaitę, tarnavusią tos pačios gamyklos raštinėje. Mergaitė atvažiavo čia iš kažkokio Ajovos miestelio ir iš pradžių gyveno pas tetą, kuri greitai mirė. Lėtam dramblotam žmogui pilkomis akimis ji atrodė nuostabiausia moteris pasaulyje. Jos darbo stalas stovėjo prie lango pačiame pastato kampe, tarsi sparne, o meistro — prie kito lango truputėlį toliau, ceche. Jis sėdėjo už savo stalo ir sudarinėjo skyriaus darbininkų tabelius. Kada tik jis pakeldavo akis, kiekvienąkart priešais matydavo mergaitę, dirbančią už savo stalo. Bėgo dienos, ir žmogus įsikalė į galvą, kad mergaitė nepaprastai miela. Jis nė neketino su ja suartėti ar laimėti jos meilę. Jis tik žiūrėjo į ją, kaip žiūrima į žvaigždę ar pro kalnų viršūnes regimus tolius spalyje, kai medžių lapai dega raudonais ir auksiniais gaisais. „Kokia tyra, kokia skaisti būtybė,— pats nesuvaikydamas savo minčių, mąstė jis. — Ir apie ką ji galvoja, sėdėdama tenai prie lango?“

Vaizduotėje meistras mergaitę iš Ajovos vesdavosi į savo namus Trisdešimt antrojoje gatvėje pas žmoną ir uošvę. Visą dieną ceche, o vakare namuose jis nešiojosi jos atvaizdą širdyje. Kai stovėdavo savo bute prie lango ir žvelgdavo į Ilinojaus Centrinio geležinkelio bėgius ir tolyn į ežerą, mergaitė stovėdavo šalimais. Apačioje gatve ėjo moterys, ir kiekviena jam buvo kažkuo panaši į mergaitę iš Ajovos: viena — eisena, kita — rankos judesiu. Visos

moterys, išskyrus žmoną ir uošvę, buvo panašios į mergaitę, kuri gyveno jo širdyje.

Savos moterys namuose jį erzino ir trikdė. Jos staiga pasidarė visai nebemielos ir nebeįdomios. Ypač žmona; ji dabar buvo lyg koks bjaurus prielipas prie jo kūno.

Vakarais, baigęs darbą gamykloje, jis grįždavo namo ir sėsdavo pietauti. Meistras buvo tylus žmogus, ir jei valgydamas nekalbėdavo, niekas tuo nesistebėjo. Papietavęs jis su žmona eidavo į kiną. Jie turėjo du vaikus ir netrukus laukė trečio. Po filmo juodu grįždavo namo ir sėsdavo ilsėtis. Kol užlipdavo į trečią aukštą, žmona labai pavargdavo. Ji krisdavo į kėdę šalia motinos ir dejuodavo iš nuovargio.

Uošvė buvo nepaprasto gerumo moteris. Ji dirbo namuose vietoj tarnaitės be jokio atlyginimo. Kai duktė kviesdavo ją į kiną, ji tik numodavo ranka ir sakydavo:

— Eikit eikit. Aš visai nenoriu, geriau pabūsiu namie.

Ji imdavo į rankas knygą ir skaitydavo. Mažasis berniukas pabusdavo ir pradėdavo verkti. Jis norėdavo si si. Uošvė sodindavo jį ant puoduko.

Kai vyras su žmona grįždavo namo, jie visi trys prieš eidami gulti dar kokią valandą ar dvi tyliai sėdėdavo. Vyras apsimesdavo skaitąs laikraštį. O iš tiesų žiūrėdavo į savo rankas. Nors jas kasdien kruopščiai nusiplaudavo, panagės visada būdavo juodos nuo dviračių tepalo. Jis galvodavo apie mergaitę iš Ajovos, jos baltus vikrius pirštus, lakstančius rašomosios mašinėlės klavišais, ir pasijusdavo dar bjauriau, kad pats toks purvinas; šitai jį labai slėgė.

Mergaitė žinojo, kad meistras ją įsimylėjęs, ir ši mintis ją jaudino. Po tetos mirties ji apsigyveno mebliuotuose kambariuose ir vakarais neturėdavo ką veikti. Nors meistras jos gyvenime nieko nereiškė, ji savotiškai juo pasinaudojo. Padarė jį simboliu. Kartais jis ateidavo į kontorą ir valandėlę pastovėdavo prie durų. Didelės jo rankos būdavo pajuodusios nuo tepalo. Mergaitė žiūrėdavo į jį neregintiomis akimis. Vaizduotėje vietoje jo iškildavo aukštas lieknas jaunuolis. Ji matydavo tik pilkas meistro akis, kuriose staiga užsidegdavo keista ugnelė. Jose spindėdavo troškimas, nuolankumas, ištikimybė. Ji jautė, kad jei šalia yra žmogus tokiomis akimis, ji gali būti rami.

Mergaitė norėjo turėti mylimąjį, kurio akyse švytėtų toksai troškimas. Kartais, kokį sykį per dvi savaites, ji kiek ilgiau užtrukdavo

kontoroje, neva norėdama užbaigti darbą. Pro langą matydavo lūkuriuojantį meistrą. Kai kontoroje nieko nebelikdavo, ji užrakindavo savo stalą ir išeidavo į gatvę. Tuo momentu prie gamyklos vartų pasirodydavo ir meistras.

Juodu eidavo drauge keletą kvartalų, paskui jinai sėsdavo į tramvajų. Gamykla buvo pietinėje Čikagos dalyje, ir kol jie pereidavo visą rajoną, atslinkdavo vakaras. Gatvėse eilėmis stovėjo maži nedažyti mediniai namukai, dulkėtu grindiniu rėkaudami šmižinėjo purvini vaikai. Jie pereidavo tiltą. Upėje riogsojo dvi seniai apleistos anglių baržos.

Meistras sunkiai žengdavo šalia mergaitės, stengdamasis paslėpti rankas. Jis rūpestingai jas šveisdavo prieš išeidamas iš gamyklos, bet jam vis tiek atrodė, kad jos kaba iš šonų tarsi sunkūs, purvini, visai nereikalingi daiktai. Šitaip jie ėjo tik kelis kartus, ir tik vieną vasarą.

— Karšta,— sakydavo jis. Jis apie nieką daugiau su ja nekalbėdavo, tik apie orą.— Labai karšta. Tikriausiai lis.

Mergaitė svajojo apie mylimąjį, kurį kada nors sutiks, aukštą, gražų jaunuolį ir, žinoma, turtingą, turintį ne vieną namą ir daug žemių. Darbininkas, žingsniuojantis greta, nebuvo net panašus į jos svajonių mylimąjį. Ji eidavo su juo, kontoroje palaukus, kol kiti išsiskirstys ir nebematys, eidavo su juo tiktai dėl jo akių, dėl aistros tose akyse, kurios buvo tokios nuolankios ir taip jai atsidavusios. Su juo jai negrėsė joks pavojus — negalėjo grėsti. Jis niekada neišdrįs per arti prieiti, paliesti jos rankos. Su juo ji buvo visiškai saugi.

Vakarais meistras sėdėdavo namie, elektros apšviestoje svetainėje, su žmona ir uošve. Gretimame kambaryje miegojo du vaikai. Netrukus ateis į pasaulį trečias. Šiandien su žmona jis buvo kine, o dabar abu tuojau eis miegoti.

Jis gulės atmerktomis akimis ir girdės, kaip kitame kambaryje girgžda lovos spyruoklės — uošvė taisosi miegoti. Viskas taip monotoniška. Jis gulės atmerktomis akimis, kažko trokšdamas, laukdamas... laukdamas ko? Nieko.

Tuojau pravirks kuris nors vaikas. Prašysis ant puoduko. Nieko keisto, nepaprasto ar malonaus čia neatsitiks — negali atsitikti. Gyvenimas per daug uždaras, per daug monotoniškas. Kad ir kas atsitiktų namuose, niekas jo nesujaudins: nei žmonos žodžiai, nei

retkarčiais pabundanti jos aistra, nei geroji uošvė, dirbanti jiems vietoj tarnaitės be jokio atlyginimo...

Meistras sėdėjo elektros apšviestame kambaryje, neva skaitydamas laikraštį, ir galvojo. Jis žiūrėjo į savo rankas. Dideles, nudirbtas darbininko rankas.

Mergaitės iš Ajovos siluetas vaikščiojo po kambarį.

Su mergaite jis išėjo iš namų ir tylėdamas klajojo gatvėmis. Žodžiai buvo nereikalingi. Vaikščiojo su ja pajūriu, laipiojo kalnų keteromis. Naktis buvo giedra ir tyli, danguje spindėjo žvaigždės. Ji taip pat buvo žvaigždė. Žodžiai buvo nereikalingi.

Jos akys buvo kaip žvaigždės, lūpos — kaip švelnios kalvos virš blausių, žvaigždžių sidabru užlietų lygumų. „Ji nepasiekiama, ji tolima kaip žvaigždė,— mąstė jis.— Ji nepasiekiama kaip žvaigždė, bet ji gyvena, kvėpuoja, egzistuoja kaip ir aš".

Vieną vakarą prieš kokias šešias savaites žmogus, kuris dirbo meistru dviračių gamykloje, nužudė savo žmoną ir dabar buvo teisiamas už žmogžudystę. Kiekvieną dieną visuose laikraščiuose mirgėte mirgėjo pasakojimai apie šią istoriją.

Tą vakarą kaip paprastai jis išsivedė žmoną į kiną; apie devintą valandą juodu jau buvo prie namų. Trisdešimt antrojoje gatvėje, netoli jų namo, iš skersgatvio priešais juos staiga iššoko kažkoks vyriškis ir tučtuojau nėrė atgal. Galbūt šis atsitikimas ir pakišo meistrui mintį nužudyti žmoną.

Juodu priėjo prie savo namo ir įžengė į tamsų koridorių. Tada visai netikėtai ir tikriausiai nieko negalvodamas meistras išsitraukė iš kišenės peilį. „O gal tas žmogus, kuris įsmuko į skersgatvį, norėjo mus nužudyti", — pagalvojo jis. Atlenkęs peilį, užsimojo ir smogė žmonai. Smogė kartą, kitą, dešimt kartų — kaip beprotis. Žmona suriko ir krito žemėn.

Kiemsargis buvo pamiršęs uždegti dujų ragelį koridoriuje. Vėliau meistras nusprendė, kad kaip tik tai jį ir pastūmėjo į nusikaltimą — neapšviestas koridorius ir tasai tamsus šešėlis, iššokęs iš skersgatvio ir tą pat akimirką vėl pradingęs. „Žinoma,— tikino save meistras,— aš niekada nebūčiau šitaip padaręs, jeigu koridoriuje būtų degus šviesa".

Jis stovėjo koridoriuje ir galvojo. Žmona buvo negyva; su ja mirė ir negimęs kūdikis. Kažkur viršuje girgžtelėjo praveriamos durys. Paskui kelias minutes vėl visur buvo tylu. Jo žmona ir negimęs kūdikis buvo negyvi — štai ir viskas.

Jis greitai užbėgo viršun, karštligiškai galvodamas. Dar prie laiptų, tamsoje, įsikišo peilį atgal į kišenę; vėliau paaiškėjo, kad nei ant jo rankų, nei ant drabužių kraujo nebuvo. Kai susijaudinimas kiek atslūgo, peilį jis rūpestingai nuplovė vonioje.

— Mus užpuolė,— aiškino jis, visiems pasakodamas tą pačią istoriją.— Iš skersgatvio iššoko kažkoks žmogus ir ėmė sekti mums iš paskos. Atsekė į koridorių, o koridoriuje nebuvo šviesos. Kiemsargis buvo užmiršęs uždegti dujas.

Paskui... paskui prasidėjusios imtynės, ir žmona tamsoje buvusi nužudyta. Jis negalįs pasakyti, kaip tai atsitikę.

— Nebuvo šviesos. Kiemsargis buvo užmiršęs uždegti dujas,— kartojo jis.

Kelias dienas meistras tyčia nebuvo klausinėjamas ir turėjo pakankamai laiko atsikratyti peiliu. Jis nuėjo toli į pietinę Čikagos dalį ir įmetė jį į upę toje vietoje, kur po tiltu stovėjo dvi apleistos sutrešusios anglies baržos,— po tuo pačiu tiltu, kuriuo jis vasaros vakarais lydėdavo į tramvajų mergaitę, tokią tyrą ir skaisčią, tokią tolimą ir nepasiekiamą, tokią panašią ir vis dėlto nepanašią į žvaigždę.

Paskui jį suėmė, ir jis iškart prisipažino — viską papasakojo. Pasakė nežinąs, kodėl nužudė žmoną, bet nė žodžiu neprasitarė apie mergaitę iš kontoros. Laikraščiai visaip bandė atskleisti žmogžudystės priežastį. Ir dabar tebebando. Išaiškėjo, jog kažkas buvo matęs meistrą, kai jis tuos kelis vakarus ėjo su mergaite, ir mergaitė taip pat buvo įpainiota į bylą, o jos nuotrauka išspausdinta laikraščiuose. Jai buvo labai apmaudu, nes, be abejo, ji sugebėjo įrodyti, jog su tuo žmogumi neturėjo nieko bendro.

* * *

Vakar rytą mūsų kaimą, prisiglaudusį miesto pakraštyje, gaubė tirštas rūkas. Aš anksti atsikėliau ir išėjau pasivaikščioti, ketindamas apsukti nemažą ratą. Kai iš lygumų vėl sugrįžau į mūsų kalvas, sutikau senuką, kurio giminė taip plačiai ir taip keistai išsišakojusi. Valandėlę jis žingsniavo greta manęs su šuneliu rankose. Buvo šalta, šunelis inkštė ir drebėjo. Senuko veidas buvo sunkiai įžiūrimas rūke. Jis lėtai siūbavo pirmyn ir atgal su viršuje slenkančiais rūko kamuoliais, su medžių viršūnėmis. Senukas ėmė pasakoti apie žmogų, kuris nužudė savo žmoną ir kurio pavardė mirgėte mirgėjo visuose miesto laikraščiuose. Juos kas rytą atneša ir į mūsų kaimą. Eidamas greta

manęs, jis pradėjo ilgą pasakojimą apie tai, kaip juodu gyveno drauge su broliu, kuris dabar tapo žudiku.

— Jis — mano brolis,— linguodamas galvą kartojo ir kartojo senukas. Atrodė, jis bijojo, kad galiu nepatikėti. O šitai jam būtinai reikėjo įrodyti.— Su tuo žmogumi mes kartu augome,— vėl pradėjo senukas,— kartu žaidėme tėvo klojime už namo. Mūsų tėvas išplaukė laivu į jūrą. Todėl mūsų pavardės ir susimaišė. Matot. Nors mūsų pavardės skirtingos, mes esame broliai. Mes vieno tėvo vaikai. Mes kartu žaisdavome klojime už tėvo namo. Voliodavomės ir gulėdavome ten ant šieno — būdavo taip šilta.

Liauna senuko figūrėlė rūke atrodė kaip mažas susisukęs medelis. Paskui jis tarsi pakibo ore. Ėmė siūbuoti prieš mane kaip pakaruoklis kartuvėse. Veidas maldaute maldavo, kad aš patikėčiau tuo, ką šnabždėjo jo lūpos. O mano galvoje senuko giminystės ryšiai su tais vyrais ir moterimis galutinai susimaišė, paliko visiškas chaosas. Vyriškio, nužudžiusio žmoną, dvasia perėjo į sunykusį seneliuką, stovintį šalia manęs šalikelėje, seneliuką, besistengiantį papasakoti man tai, ko niekada negalėtų papasakoti mieste teisėjui. Visa žmonių vienatvės tragedija, jų smelkimasis į nepasiekiamą grožį veržėsi iš šio apgailėtino, po nosim murmenančio senuko lūpų, senuko, išprotėjusio nuo vienatvės ir tą ūkanotą rytą stovinčio ant vieškelio su šuneliu rankose.

Senukas taip spaudė gyvulėlį prie savęs, kad šis pradėjo inkšti iš skausmo. Žmogelį ėmė purtyti keistas drebulys. Rodės, siela bandė išsiveržti iš kūno ir nupleventi virš rūku apgaubtų lygumų tolyn į miestą pas dainininkę, politiką, milijonierių, žudiką,— pas savo brolius, seseris, giminaičius ten, mieste. Senuko troškimas buvo toks nenumaldomas, jog iš užuojautos aš taip pat ėmiau visas virpėti. Jo rankos taip suspaudė šunelį, kad tas sukaukė iš skausmo. Aš žingtelėjau į priekį, atplėšiau žmogelio rankas, šuniukas nukrito ant žemės ir tyliai inkštė. Be abejo, jis buvo sužalotas. Gal įlūžo šonkauliai. Senukas žiūrėjo tuščiu žvilgsniu į šunelį, gulintį prie jo kojų, taip kaip darbininkas iš dviračių gamyklos žiūrėjo į negyvą žmoną savo namo koridoriuje.

— Mes broliai,— vėl pasakė jis.— Mūsų skirtingos pavardės, bet mes broliai. Mūsų tėvas, matot, išplaukė į jūrą.

* * *

Aš sėdžiu savo namuose kaime. Lyja. Kalvos prieš mano akis staigiai leidžiasi ir dingsta, jų papėdėje plyti lygumos, o už lygumų —

miestas. Prieš valandą pro mano namą praėjo senukas iš miško trobelės, bet šuniuko nebesinešė. Gal kai mes šnekėjomės tą ūkanotą rytą, jis išspaudė dvasią iš savo draugo. Gal šunelis, kaip darbininko žmona ir jos negimęs kūdikis, dabar jau nebegyvas. Nuo medžių, stovinčių pakelėje priešais mano langą, lapai byra kaip lietus, geltoni, raudoni ir auksiniai lapai sunkiai krenta nuo šakų. Lietus juos negailestingai plaka prie žemės. Jiems nelemta paskutinį kartą atsisveikinant blykstelėti auksu danguje. Juk spaly lapai turėtų nuskristi toli toli per lygumas su vėju. Ir dingti iš akių šokdami.

SENATVĖ

Jis buvo senas ir sėdėjo ant geležinkelio stoties laiptų mažame Kentukio miestelyje.

Gražiai apsirengęs vyriškis, atvykęs iš kito miesto, priėjo prie senio ir atsistojo priešais.

Senis sutriko.

Nusišypsojo kaip mažas vaikas. Jo veidas buvo sukritęs, susiraukšlėjęs, su didžiule nosim.

— Gal jus kamuoja kosulys, peršalimas, kraujavimas ar džiova? — Jo balsas buvo kone maldaujantis.

Nepažįstamasis papurtė galvą. Senis atsistojo.

— Kraujavimas yra baisi bėda,— sušvepleno jis; jam pro dantis išlindo liežuvis, senis uždėjo vyriškiui ant peties ranką ir nusijuokė.— Tokios tokelės! — sušuko.— Aš viską gydau: kosulį, peršalimą, džiovą ir kraujavimą. Pašalinu karpas nuo rankų... aš negaliu paaiškinti, kaip viską darau... tai mano paslaptis... aš gydau veltui... mano vardas Tomas... Ar aš tamstai patinku?

Atvykėlis buvo širdingas. Jis linktelėjo galvą. Senis leidosi į prisiminimus.

— Mano tėvas buvo griežtas žmogus,— pasakė jis.— Kaip ir aš, jis buvo kalvis, bet nešiojo cilindrą. Kai kukurūzai gerai užaugdavo, jis sakydavo neturtingiems kaimynams: „Eikit į lauką ir kirskit“, o kai užėjo karas, reikalavo, kad turčiai mokėtų po penkis dolerius už bušelį.

Aš vedžiau prieš jo valią. Jis atėjo ir pasakė: „Tomai, man nepatinka ta mergaitė“.

„Bet aš ją myliu“.

„O aš ne“,— pasakė tėvas.

Mudu su tėvu atsisėdome ant rąsto. Jis buvo gražus žmogus ir nešiojo cilindrą.

„Aš gausiu leidimą“,— pasakiau aš.

„Aš neduosiu tau pinigų“,— pasakė jis.

Vestuvės man kainavo dvidešimt vieną dolerį... aš dirbau prie kukurūzų... lijo, o arkliai buvo akli... Klerkas pasakė: „Ar tau daugiau kaip dvidešimt vieneri?“ Aš pasakiau „taip“, ir ji pasakė „taip“. Mes buvom pasižymėję kreida ant batų. Tėvas pasakė: „Darykit kaip norit“. Mes neturėjome pinigų. Vestuvės man kainavo dvidešimt vieną dolerį. Ji jau mirė.

Senis pažiūrėjo į dangų. Buvo vakaras, saulė nusileidusi. Dangumi plaukė pilki debesys.

— Aš tapau gražius paveikslus ir parduodu. Mano brolis kalėjime. Jis nužudė žmogų, kuris bjauriai ant jo pasakė.

Iškaršęs senis atkišo rankas vyriškiui prieš veidą. Išskėtė pirštus, paskui vėl sugniaužė. Rankos buvo juodos, purvinos.

— Aš pašalinu karpas,— paaiškino graudžiu balsu.— Jos švelnios kaip ir tamstos rankos. Aš groju akordeonu. Tamstai trisdešimt septyni. Aš kalbėjau su broliu kalėjime. Jis gražuolis, su pompadur plaukais. Albertai, pasakiau, ar tu gailies, kad nužudei žmogų? Ne, jis atsakė, nesigailiu. Galėčiau nužudyti dar dešimt... šimtą... tūkstantį!

Senis pradėjo verkti ir šluostytis rankas purvina nosine. Pabandė paimti lūpomis tabako žiupsnį, ir jo dirbtiniai dantys persikreipė. Susigėdęs užsidengė rankomis burną.

— Aš senas. Tamstai trisdešimt septyni, o aš senesnis,— sušnibždėjo jis.— Mano brolis blogas žmogus... jis pilnas neapykantos... jis labai gražus, su pompadur plaukais, bet jis žudys ir žudys. Aš nekenčiu senatvės... man gėda, kad esu senas. Aš turiu gražią naują žmoną. Parašiau jai keturis laiškus, ir ji atsakė. Ji atvažiavo čia, ir mes susituokėme... Man patinka žiūrėti, kaip ji vaikšto... O, aš perku jai gražius drabužius. Jos pėdos netiesios... iškrypusios... Mano pirmoji žmona mirusi... Aš pašalinu karpas nuo rankos pirštais, ir kraujas nebėga... Aš gydau kosulį, peršalimą, džiovą, sustabdau kraujavimą... Žmonės gali man parašyti, aš atsakysiu į jų laiškus... jeigu neatsiųs man pinigų, tai nieko... aš gydau be pinigų.

Senis vėl pravirko, ir vyriškis ėmė jį raminti.

— Juk jūs laimingas žmogus? — paklausė jis.

— Taip,— atsakė senis,— ir geras. Paklauskit bet ką... mano

vardas Tomas, kalvis... Mano žmonos labai graži eisena, nors pėdos iškrypusios... Aš nupirkau jai ilgą suknelę... Jai trisdešimt, o man septyniasdešimt penki... Ji turi daug batų... Aš jai nupirkau, bet jos pėdos iškrypusios... Aš perku tiesius batus... ji mano, kad nežinau... visi mano, kad Tomas nežino... Aš jai nupirkau ilgą suknelę, iki pat žemės... Aš esu Tomas, kalvis... man septyniasdešimt penki ir aš nekenčiu senatvės... Aš pašalinu karpas nuo rankų, ir visai nebėga kraujas... Žmonės gali man parašyti, aš jiems atsakysiu... aš gydau be pinigų.

NEUŽDEGTA ŠVIESA

Sekmadienio vakarą, apie septintą valandą, Meri Kokren išėjo iš namo, kuriame gyveno su tėvu, daktaru Lesteriu Kokrenu. Buvo 1908-ųjų metų birželis, Meri turėjo aštuoniolika. Ji patraukė Tremonto gatve, pasiekė Didžiąją, paskui perkirto geležinkelį ir atsidūrė aukštutiniame Didžiosios gale, tylioje gatvelėje, kur iš abiejų pusių rikiavosi mažos krautuvėlės ir aptriušę nameliai; sekmadieniais, kai gatvele pereidavo tik vienas kitas žmogus, ji būdavo gana nyki. Meri pasisakė tėvui einanti į bažnyčią, bet ten sukti neketino. Ji pati nežinojo, ko norėjo. „Paklaidžiosiu viena, pagalvosiu,— kalbėjo sau, lėtai eidama gatve.— Vakaras, atrodo, bus puikus,— svarstė ji,— tai kam sėdėti tvankioje bažnyčioje ir klausytis pamokslo apie tai, kas man visai nerūpi". Mergaitės gyvenime brendo savotiška krizė, ir jai reikėjo rimtai susimąstyti apie savo ateitį. Vakarykščiai Meri buvo rimtai šnekėjusis su tėvu ir dėl to dabar buvo tokia susikaupusi ir paskendusi mintyse. Be jokios įžangos, staigiai ir netikėtai tėvas pasakė jai, kad serga širdies liga ir kiekvienu momentu gali numirti. Šitai jis pranešė, kai juodu stovėjo jo kabinete; už kabineto buvo butas, kuriame abu gyveno.

Lauke jau temo, kai Meri įėjo pas tėvą ir rado jį sėdintį vieną. Jų butas buvo Ilinojaus valstijoje, Hantersbergo miestelyje, medinio namo antrame aukšte. Kalbėdamas gydytojas stovėjo šalia dukters prie lango į Tremonto gatvės pusę. Čia pat už kampo, Didžiojoje gatvėje, girdėjosi prislopintas šeštadienio vakaro ūžesys, ką tik buvo pravažiavęs traukinys į rytus, į Čikagą, iki kurios — penkiasdešimt mylių.

Iš Linkolno gatvės tarškėdamas išvažiavo viešbučio omnibusas ir, perkirtęs Tremonto gatvę, pasuko į Didžiąją, viešbučio link. Iš po arklių kanopų pakilęs debesis dulkių kybojo ramiame ore. Paskui omnibusą ėjo pabiras būrelis žmonių, o pagal Tremonto gatvės šaligatvį, prie stulpų arkliams rišti, jau buvo išsirikiavusi visa eilė dviviečių vežimaičių, kuriais fermeriai su žmonomis atvažiavo į miestą — šio to nusipirkti ar pasišnekučiuoti su pažįstamais.

Kai pravažiavo stoties omnibusas, į gatvę įsuko dar trys ar keturi vežimaičiai. Iš vieno jaunas vyriškis padėjo išlipti savo mylimajai. Jis švelniai paėmė ją už rankos, ir karštas troškimas pajusti tokį švelnų vyro rankos prisilietimą, troškimas, jau ne kartą patirtas anksčiau, vėl įsidegė Meri širdyje beveik tą pačią akimirką, kai tėvas jai pranešė greitai mirsiąs.

Tuo metu, kai daktaras pradėjo šnekėti, pavakarieniavęs grįžo Barnis Smitfildas, kuriam priklausė nuomojamos arklidės Tremonto gatvėje, tiesiai priešais Kokrenų namą. Jis stabtelėjo kažką papasakoti pulkeliui žmonių, stoviniuojančių prie kiemo vartų, ir iškart nuaidėjo garsus juokas. Vienas iš kompanijos, žaliūkas languotu kostiumu, žingtelėjo į šalį ir sustojo priešais Barnį Smitfildą. Pastebėjęs Meri, vyrukas panoro kaip nors atkreipti jos dėmesį. Jis taip pat pradėjo kažką pasakoti ir kalbėdamas mosikavo rankomis, vis grįžčiodamas per petį pažiūrėti, ar mergina vis dar tebestovi prie lango ir jį mato.

Ramiu, šaltu balsu daktaras Kokrenas pranešė dukrai apie savo besiartinančią mirtį. Mergaitei jau seniai atrodė, kad visa, kas susiję su tėvu, šalta ir ramu. „Aš sergu širdies liga,— pasakė jis tiesiai,— seniai pats įtariau, o ketvirtadienį nuvažiavau į Čikagą ir pasitikrinau. Atsakymas aiškus — mirtis gali ištikti kiekvienu momentu. Nebūčiau tau šito sakęs, jei ne vienas dalykas — aš paliksiu mažai pinigų, ir tu turi pagalvoti apie savo ateitį“.

Daktaras priėjo arčiau dukters, kuri stovėjo pasirėmusi į langą. Išgirdusi tėvo žodžius, mergina pabalo, jos ranka suvirpėjo. Daktaras atrodė visai ramus, bet iš tiesų buvo susijaudinęs ir norėjo nuraminti dukrą.

— Na na, nereikia,— netvirtu balsu tarė jis,— gal dar bus viskas gerai. Nesijaudink. Juk pats trisdešimt metų dirbu gydytoju ir žinau, kaip dažnai specialistų išvados būna neteisingos. O tokiu atveju, tai yra, kai žmogus serga širdimi, jis gali girgždėti metų metus.

Tėvas nenatūraliai nusijuokė:

— Aš net girdėjau, kad geriausias būdas užsitikrinti ilgą gyvenimą — tai gauti širdies ligą.

Su šiais žodžiais daktaras pasisuko, išėjo iš kabineto ir nulipo mediniais laiptais į gatvę. Kalbėdamas su dukra jis norėjo apkabinti ją per pečius, bet kadangi buvo įpratęs nerodyti atvirai jausmų, tai ir šįkart negalėjo įveikti savęs ir nė nepajudėjo iš vietos.

Meri dar ilgai šitaip stovėjo ir žiūrėjo į gatvę. Vyriškis languotu kostiumu, Djukas Jeteris, matyt, baigė savo pasakojimą, nes nuskardėjo juokas. Ji grįžtelėjo pažiūrėti į duris, pro kurias ką tik buvo išėjęs tėvas, ir ją apėmė siaubas. Per visą savo gyvenimą Meri iš nieko nebuvo patyrusi nei šilumos, nei dvasinio artumo. Ją nukrėtė drebulys, nors vakaras buvo šiltas, ir ji vikriai, vaikiškai persibraukė ranka per akis.

Šį judesį, kuriuo Meri tenorėjo išsklaidyti baimės debesėlį, užslinkusį virš jos, klaidingai suprato Djukas Jeteris, dabar stovintis nuošaliau kitų vyrų priešais kiemo vartus. Pamatęs, kad Meri pakėlė ranką, jis nusišypsojo, greitai apsisuko pažiūrėti, ar niekas jo neseka, ir ėmė linkčioti galva bei moti ranka, tarsi kviesdamas ją išeiti į gatvę, kur jis galėtų pabūti su ja.

* * *

Tą sekmadienio vakarą Meri, perėjusi aukštutinę Didžiąją, pasuko į Vilmoto gatvę, kur gyveno vien darbininkai. Tais metais pramonė pradėjo plisti iš Čikagos į vakarus, į prerijų miestelius, ir pirmosios žymės buvo aiškiai matomos Hantersberge. Čikagietis fabrikantas pasistatė baldų fabriką apsnūdusiame fermerių mieste, šitaip tikėdamasis išsigelbėti nuo darbininkų organizacijų, kurios jau ėmė kelti nerimą mieste. Dauguma jo darbininkų gyveno aukštutinėje miesto dalyje, Vilmoto, Svifto, Harisono ir Kaštonų gatvėse, pigiuose mediniuose prastai pastatytuose namuose. Šiltais vasaros vakarais jie sėdėdavo savo namų prieangiuose, o tuntas vaikų žaisdavo dulkėtose gatvėse. Raudonskruosčiai vyrai baltais marškiniais be apykaklių nusimetę švarkus snausdavo krėsluose arba gulėdavo išsitiesę ant siaurų žolės rėželių ar ant sutryptos žemės priešais savo namų duris.

Darbininkų žmonos stoviniuodavo būreliais prie tvorų, skiriančių kiemus, ir plepėdavo. Kartas nuo karto iš lygaus balsų gaudesio, srūvančio įkaitusiomis gatvelėmis lyg rami upė, šaižiai išsiskirdavo aštrus kurios nors moteriškės balsas.

Ant kelio susipešė du vaikai. Kresnas rudaplaukis berniūkštis sudavė per petį kitam — išbalusiam, aštrių veido bruožų. Subėgo daugiau vaikų. Rudaplaukio motina sustabdė beįsiliepsnojančias peštynes.

— Liaukis, Džoni, ar girdi! — sušuko ji.— Tuojau gausi į sprandą!

Išblyškėlis nusigręžė ir nuėjo šalin nuo savo priešo. Sliūkindamas šaligatviu pro Meri Kokren, jis dirstelėjo į ją mažomis aštriomis akutėmis su liepsnojančia neapykanta.

Meri skubiai ėjo gatve. Naujas svetimas gimtojo miesto rajonas, kuriame visada virė gyvenimas, judrus ir veržlus, ją tiesiog žavėjo. Ji pati buvo iš prigimties niūri, pagiežinga, todėl visada jautėsi kaip namie ten, kur buvo žmonių knibždėlynas, kur gyvenimas tekėjo niūrus, su keiksmais ir peštynėmis. Įprastinis tėvo nešnekumas ir paslaptis, gaubusi nelaimingą tėvo ir motinos vedybinį gyvenimą ir nulėmusi miesto gyventojų požiūrį į ją, padarė Meri tokią — vienišą, mokančią atkakliai ir ryžtingai ieškoti savo kelio, savaip suprasti tai, kas buvo nesuprantama.

O Meri visada degte degė smalsumu ir drąsiai ieškojo nuotykių. Ji buvo panaši į mažą girios žvėrelį, iš kurio medžiotojo kulka atėmė motiną ir kuris dabar, bado genamas, eina ieškotis maisto. Dešimtis kartų per tuos metus ji vaikštinėjo viena vakarais naujame, sparčiai augančiame savo miesto fabrikų rajone. Jai buvo aštuoniolika, ji jau atrodė kaip suaugusi moteris ir žinojo, kad kitos jos amžiaus merginos nedrįstų tokioje vietoje vaikščioti vienos. Dėl to jautėsi labai išdidi ir eidama gatvėmis drąsiai dairėsi į šalis.

Tarp Vilmoto gatvės darbininkų, vyrų ir moterų, kuriuos atsivežė į miestą baldų fabrikantas, buvo daug kalbančių svetimomis kalbomis. Meri vaikščiodavo tarp tų žmonių, ir jai patikdavo neįprastas jų kalbėjimas. Eidama šia gatve, ji jausdavosi tarsi būtų ištrūkusi iš savo miesto ir keliautų per kažkokią svetimą šalį. Didžiosios gatvės žemutinėje dalyje arba tuose rytinės miesto dalies kvartaluose, kur gyveno jaunuoliai ir merginos, pažįstami nuo vaikystės, taip pat pirkliai, klerkai, advokatai ir labiau pasiturintys Hantersbergo darbininkai amerikiečiai, ji visada jautė kažkokį slaptą jų priešiškumą. Bet ne dėl to, kad jiems būtų nepatikęs jos būdas. Ji buvo tokia užsidariusi, kad, teisybę sakant, niekas jos beveik nė nepažinojo. „Tai dėl to, kad aš savo motinos duktė",— sakydavo ji sau ir retai kada pasirodydavo tame miesto rajone, kur gyveno kitos jos luomo merginos.

Meri taip dažnai būdavo Vilmoto gatvėje, jog daugelis žmonių ją laikė pažįstama. „Kokio nors fermerio duktė, vis ateina į miestą",— kalbėjo jie.

Rudaplaukė, plačių strėnų moteris, stovinti vieno namo tarpduryje, linktelėjo Meri. Siaurame žolės rėželyje prie kito namo atsirėmęs į medį sėdėjo jaunas vyriškis. Jis rūkė pypkę, bet, pakėlęs akis ir pamatęs mergaitę, išsiėmė pypkę iš burnos. Meri nusprendė, kad vyrukas tikriausiai italas — jo akys ir plaukai buvo juodi juodi.

— *Ne bella! si fai un onore a passare di qua!** — šūktelėjo jis, šypsodamasis ir mojuodamas ranka.

Meri nužingsniavo iki pat Vilmoto gatvės galo ir išėjo į kaimo kelią. Jai atrodė, kad ji jau labai seniai išsiskyrė su tėvu, nors iš tiesų tebuvo praėję keletas minučių. Prie kelio ant mažos kalvelės riogsojo apgriuvusi daržinė, o prieš ją žiojėjo didžiulė duobė, pilna apanglėjusių rąstgalių, atlikusių nuo kažkada čia stovėjusio gyvenamo namo. Šalia duobės buvo krūva akmenų, apkermėjusių vijokliais. Tarp kažkada buvusio namo ir daržinės tęsėsi senas sodas, pervien užžėlęs piktžolėmis.

Meri nubrido per tas piktžoles, aplipusias žiedais, susirado akmenį po sena obelimi, atsisėdo ir atsišliejo į medžio kamieną. Žolės ją beveik užstojo, ir nuo kelio buvo matyti tiktai galva. Šitaip pasislėpusi Meri atrodė nelyginant putpelė, kuri bėgdama per aukštą žolę išgirdo kažkokį neįprastą garsą, sustojo, pakėlė galvą ir akylai žvalgosi.

Tame apleistame sename sode daktaro duktė sėdėjo jau nebe pirmą kartą. Sodas buvo ant kalno, o jo papėdėje prasidėjo miestas, ir, sėdėdama ant akmens, Meri girdėjo slopius šūksmus ir riksmus, sklindančius iš Vilmoto gatvės. Nuo dirbamų laukų kalno šlaite sodą skyrė gyvatvorė. Meri ketino šitaip sėdėti prie medžio, kol atsėlins tamsa, ir sugalvoti, ką daryti toliau. Mintis, kad tėvas gali netrukus mirti, kartais jai atrodė reali, kartais ne, bet fizinės jo mirties Meri protas niekaip negalėjo suvokti. Kol kas, galvodama apie tėvo mirtį, ji neįsivaizdavo šalto negyvo kūno, kuris turėjo būti užkastas į žemę, veikiau manė, kad tėvas ne mirs, o išvyks į kokią tolimą kelionę. Kaip kažkada, labai seniai, išvyko ir motina. Nuo šios minties jai nežinia kodėl lyg ir palengvėjo. „Ką gi,— tarė ji sau,— ateis laikas, iškeliausiu ir aš, iškeliausiu iš čia į platųjį pasaulį". Kelis kartus Meri su tėvu buvo nuvažiavusi dienai kitai į Čikagą ir dabar mąstė susižavėjusi, kad galbūt

---

* Gražuole, tu darai mums garbę, eidama pro čia! (*Ital.*)

netrukus persikels ten gyventi. Prieš akis matė ilgas gatves, jomis plaukė tūkstančiai žmonių, jai visai nepažįstamų. Atsidurti tokioje gatvėje ir gyventi sau tarp tų svetimų žmonių būtų tas pat, kaip persikelti iš karštos išdžiūvusios dykumos į vėsų mišką, apklotą švelniu jaunos žolės kilimu.

Hantersberge Meri visada jautėsi taip, tarsi virš galvos būtų kybojęs debesis, o dabar ji jau buvo subrendusi mergina, ir pridvisusi, tvanki atmosfera, kurioje gyveno, vis labiau ir labiau ją slėgė. Tiesa, apie jos padėtį visuomenėje atvirai niekas niekada nebuvo kalbėjęs, bet ji jautė, kad žmonės savotiškai prieš ją nusistatę. Ką tik jai gimus mieste sklido skandalingos kalbos apie jos tėvus. Visas Hantersbergas stačiai kunkuliavo nuo jų, ir kai ji dar buvo nedidelė, žmonės dažnai neva šaipydamiesi, neva užjausdami, žiūrėdavo į ją ir sakydavo:

— Vargšė mergaitė! Kokia nelaiminga!

Kartą apniukusį vasaros vakarą, kai tėvas buvo išvažiavęs į kaimą ir Meri viena sėdėjo tamsoje jo kabinete prie lango, ji staiga išgirdo, kaip kažkoks vyras ir moteris gatvėje paminėjo jos vardą. Juodu kiūtino tamsiu šaligatviu, po pačiu kabineto langu.

— Ta daktaro Kokreno duktė jau visa pana,— tarė vyriškis.

— Aha, vyrai akis padėję. Žiūrėk, kad ir tau galvos nesusuktų. Nežinia, kas dar iš jos išeis. Obuolys nuo obels netoli tenukrenta,— nusijuokė moteris.

Gal dešimt ar penkiolika minučių Meri sėdėjo ant akmens po medžiu sode ir mąstė, kodėl miestelio gyventojai taip žiūri į tėvą ir ją. „Tai turėjo mus suartinti",— tarė ji sau ir pagalvojo, kad mirties grėsmė padarys tai, ko nepadarė metų metus virš jų tvyrojęs debesis. Mintis, kad netrukus tėvas stos akis į akį su mirtimi, tuo momentu jai neatrodė tokia žiauri. Dabar ji įsivaizdavo Mirtį lyg kokią patrauklią, mielą, geraširdę būtybę. Mirties ranka atvers jai tėvo namų duris ir išves į pasaulį. Su jaunystės beširdiškumu ji pirmiausia galvojo apie naują, kupiną nuotykių gyvenimą.

Meri sėdėjo nė nekrusteldama. Aukštoje žolėje vėl suskambo sutrikdyta vakarinė vabzdžių daina. Į medį, po kuriuo ji sėdėjo, atlėkė liepsnelė ir šaižiu balseliu paskelbė pavojų. Kalvos šlaitu atsklido tylūs balsai iš naujojo fabrikų rajono. Jie gaudė it tolimų bažnyčių varpai, kviečiantys žmones maldai. Merginos krūtinėje kažkas tarsi nutrūko, ji susiėmė rankomis galvą ir pradėjo siūbuoti. Akys priplūdo ašarų, širdyje pajuto švelnumą visiems Hantersbergo žmonėms.

Ir tada nuo kelio kažkas šūktelėjo:

3 PLB 1386

— Ei, pupyte, kur tu?

Meri pašoko. Jos geraširdiškumas nupleveno tarsi vėjelio dvelksmas, ir Meri pajuto deginantį pyktį.

Ant kelio stovėjo Djukas Jeteris. Stypsodamas prie arklidžių kiemo vartų, jis matė, kaip Meri išėjo pasivaikščioti — ji vaikščiodavo kiekvieną sekmadienio vakarą,— ir nusekė iš paskos. Kai mergina perėjo aukštutinę Didžiąją gatvę ir pasuko į naująjį fabrikų rajoną, Djukas Jeteris neabejojo, jog pergalė jo pusėje. „Nenori, kad mus pamatytų drauge,— tarė jis sau,— ir gerai. Ji puikiai žino, kad aš seksiu, tiktai nenori, kad pasirodyčiau, kol nedings draugams iš akių. Per daug riečia nosį, ir ne pro šalį būtų jai aplaužyti ragus, bet kas man darbo. Štai pasuko iš kelio, kad galėčiau pasivyti, tik, man rodos, bijo savo tėtušio".

Užkopęs neaukštu šlaitu, Djukas įžengė į sodą, bet atėjęs iki akmenų, apraizgytų vijokliais, suklupo ir pargriuvo. Tuojau pat juokdamasis atsistojo. Meri nelaukė, kol jis prisiartins prie jos — atsistojo, žengė jo link, o kai jo juokas sutrikdė sodo tylą, puolė pirmyn ir atsivėdėjusi pliaukštelėjo jam per skruostą. Paskui pasisuko ir, jam tebestovint susipainiojus vijokliuose, išbėgo į kelią.

— Jeigu dar mėginsite sekioti iš paskos ir nesiliausite plepėjęs, surasiu, kad kas nors jus užmuštų! — šūktelėjo ji.

Meri nusileido keliu nuo kalno ir patraukė Vilmoto gatvės link. Motinos istorija, jau daugel metų mieste ėjusi iš lūpų į lūpas, galų gale buvo pasiekusi ir jos ausis. Meri sužinojo, kad seniai seniai, vieną vasaros naktį, jos motina dingo su kažin kokiu jaunu miestelio plevėsa, nuolat besisukinėdavusiu prie Barnio Smitfildo arklidžių. Dabar kitas jaunas plevėsa bandė kibti prie jos. Ši mintis merginą tiesiog įsiutino.

Jos protas blaškėsi, stengdamasis nutverti kokį kitą ginklą, kuriuo galėtų smogti Djukui Jeteriui skaudesnį smūgį. Apimta nevilties, prieš akis Meri staiga išvydo tėvą, jau seniai palaužtą ligos, stovintį ant mirties slenksčio.

— Tėvas seniai laukia progos užmušti tokį narsuolį kaip jūs! — šūktelėjo ji, atsisukusi į Djuką Jeterį, kuris, išsilaisvinęs iš vijoklių žabangų, jau buvo atsekęs paskui ją į kelią.— Tėvas seniai laukia progos užmušti tą, kuris šmeižė visam miestui mano motiną.

Davus valią jausmams ir šitaip pagrasinusi Djukui Jeteriui, Meri staiga susigėdo savo išsišokimo ir plūsdama ašaromis protekiniu nuėjo keliu. Panarinęs galvą, Djukas sekė jai įkandin.

— Aš nenorėjau nieko blogo, panele Kokren,— teisinosi jis.— Aš nenorėjau jūsų įžeisti. Nepasakykite šito tėvui. Aš tik pajuokavau. Patikėkite, aš nenorėjau jūsų įžeisti.

* * *

Vasaros vakaro šviesa greitai blėso, ir būreliais stovinčių žmonių veidai tamsiuose prieangiuose ir prie tvorų Vilmoto gatvėje paliko lyg maži blyškūs ovalai. Vaikai, taip pat sustoję būreliais, kalbėjosi beveik šnabždomis. Kai Meri ėjo pro šalį, jie nutilo ir atsisukę spoksojo į ją.

— Ji tikriausiai gyvena kur nors netoliese, gal čia pat kaimynystėje,— išgirdo Meri, kaip viena moteris pasakė angliškai.

Atsigręžusi Meri pamatė tik pulką tamsiaodžių vyrų, stovinčių priešais namą. Pro langą sklido lopšinė — moteris migdė vaiką.

Jaunas italas, kuris pirmiau šūktelėjo Meri, o dabar, matyt, išsiruošė sekmadieninių nuotykių ieškoti, perėjo šaligatvį ir greitai dingo tamsoje. Jis buvo su šventiniu kostiumu, juodu katiliuku ir standžia balta apykakle, kurios baltumą dar labiau pabrėžė raudonas kaklaraištis. Balta jo apykaklė tiesiog spindėjo, ir tamsi oda atrodė beveik juoda. Jis berniokiškai nusišypsojo, negrabiai kilstelėjo skrybėlę, bet nieko nepasakė.

Meri vis grįžčiojo atgal pasižiūrėti, ar Djukas Jeteris neseka iš paskos, tačiau blausioje šviesoje jo nebuvo matyti. Pyktis ir susijaudinimas jai jau buvo išblėsęs.

Grįžti namo nesinorėjo, o į bažnyčią jau buvo per vėlu. Nuo aukštutinio Didžiosios gatvės galo į rytus ėjo trumputė gatvytė, kuri stačiu kalno šlaitu leidosi tiesiai link upelio ir tilto, žyminčio šioje pusėje miesto kraštą. Meri nuėjo prie tilto, sustojo ir, gobiama tirštėjančių sutemų, ėmė žiūrėti į du berniukus, žvejojančius upelyje.

Plačiapetis vyriškis storais drobiniais drabužiais nusileido gatvele ir sustojęs ant tilto užšnekino Meri. Pirmą kartą ji išgirdo miestelio gyventoją nuoširdžiai kalbant apie jos tėvą.

— Ar jūs ne daktaro Kokreno duktė? — paklausė jis dvejodamas. — Jūs tikriausiai manęs nepažįstate, bet jūsų tėvas pažįsta.

Vyriškis parodė į du berniukus su meškerėmis, sėdinčius ant žolėto upelio kranto.

— Tai mano vaikai,— paaiškino jis.— Be šitų, turiu dar keturis: vieną berniuką ir tris mergaites. Viena duktė dirba krautuvėje. Ji vienmetė su jumis.

Vyriškis ėmė aiškinti, iš kur pažįstąs daktarą Kokreną. Anksčiau jis visą laiką dirbo fermoje ir tik visai neseniai persikėlė į miestą, į baldų fabriką. Praėjusią žiemą ilgai sirgo ir neturėjo pinigų. O dar jam besergant vienas sūnus nukrito nuo šieno prėslo ir sunkiai susižalojo galvą.

— Jūsų tėvas kas dieną lankė mus, jis susiuvo mano Tomui galvą.— Darbininkas nusisuko nuo Meri ir, laikydamas rankoje kepurę, žiūrėjo į berniukus.— Aš buvau visai sugniuždytas, o jūsų tėvas ne tik gydė sūnų ir mane, bet duodavo mano moteriškei pinigų, kad galėtumėm nusipirkti vaistų ir maisto.

Vyriškis kalbėjo taip tyliai, jog Meri turėjo pasilenkti, kad girdėtų jo žodžius. Jos veidas beveik lietė darbininko petį.

— Jūsų tėvas geras žmogus ir, man atrodo, nelabai laimingas,— toliau kalbėjo naujasis pažįstamas.— Mes su sūnumi pasveikome, aš susiradau darbo čia, mieste, bet jis jokiu būdu neėmė pinigų. „Jūs gražiai gyvenate su savo vaikais ir žmona. Su jumis jie laimingi. Pasilikite šiuos pinigus sau ir ką nors nupirkite šeimai",— štai ką jis man pasakė.

Darbininkas perėjo tiltą ir upelio krantu nužingsniavo į tą pusę, kur meškeriojo berniukai, o Meri parimo ant tilto turėklo ir ėmė žiūrėti į lėtai tekantį vandenį. Tilto šešėlyje vanduo buvo beveik juodas, ir mergaitė nejučiomis pagalvojo, kad toks buvo ir jos tėvo gyvenimas. „Jis plaukė kaip upė, visąlaik gožiama šešėlių ir niekada neišsiverždama į saulės šviesą",— pagalvojo Meri, ir ją apėmė baimė, kad ir jos pačios gyvenimas nepraeitų tamsoje. Staiga širdį užplūdo didžiulė, dar niekada nepatirta meilė tėvui, ir ji tarsi pajuto, kaip tėvas švelniai apglėbė pečius. Vaikystėje ji taip trokšdavo, kad tėvas ją paglamonėtų, ir dabar ši svajonė sugrįžo. Ilgai Meri stovėjo ir žiūrėjo į upelį, paskui tarė sau, kad šį vakarą pasistengs padaryti taip, jog sena jos svajonė išsipildytų. Kai ji vėl pakėlė akis, ant upelio kranto degė nedidelis darbininko užkurtas laužiukas.

— Mes gaudome buožgalves! — šūktelėjo jis Meri.— Laužo šviesa privilioja jas prie kranto. Jei norit pabandyti laimę, berniukai paskolins meškerę.

— Ne, ačiū, šįvakar nenoriu,— atsiliepė Meri; išsigandus, kad staiga nepravirktų, ir jausdama, jog negalės prakalbėti, jeigu žmogus vėl ko paklaus, ji skubiai nuėjo.

— Labanakt! — šūktelėjo tėvas su sūnumis.

Visiems trims žodis išsiveržė vienu metu ir, suskardenęs Meri ausyse kaip džiugus trimito garsas, praskaidrino jos liūdnas mintis.

* * *

Kai duktė Meri išėjo pasivaikščioti, daktaras Kokrenas dar kokią valandą sėdėjo vienas savo kabinete. Ėmė temti, ir vyrai, visą popietę prakiūtoję ant kėdžių ir dėžių priešais arklidžių kiemą kitoje gatvės pusėje, išsiskirstė po namus vakarieniauti. Balsų šurmulys darėsi vis tylesnis, ir tarpais penkias—dešimt minučių būdavo visai ramu. Paskui iš kažkur toli atsklido vaiko verksmas. Suskambo bažnyčios varpai.

Daktaras nelabai rūpinosi savo išvaizda, kartais kelias dienas užmiršdavo nusiskusti. Ilga liesa ranka jis persibraukė per apžėlusį veidą. Liga jau buvo paveikusi jį daug labiau, negu pats drįso sau prisipažinti, ir sąmonė ruošėsi palikti kūną. Dažnai jis šitaip sėdėdavo, rankas pasidėjęs ant kelių, ir žiūrėdavo į jas susidomėjęs kaip vaikas. Jam atrodydavo, kad tos rankos kokio nors kito žmogaus. „Keistas dalykas tas mano kūnas,— filosofiškai svarstė jis.— Išgyvenau jame tiek metų, o taip mažai juo pasinaudojau. Netrukus jis mirs, supus ir taip liks beveik nepanaudotas. Ir kodėl jam teko toks blogas nuomininkas?“ Daktaras liūdnai nusišypsojo iš tokios fantazijos, bet samprotavo toliau. „Taip, aš daug mąsčiau apie žmones, galėjau naudotis lūpomis ir liežuviu, bet nesinaudojau. Kai mano Elena dar buvo čia, su manimi, visąlaik atrodžiau jai šaltas ir bejausmis, nors kažkas iš mano širdies tiesiog veržte veržėsi“.

Jis prisiminė, kaip būdamas jaunas sėdėdavo vakarais šalia Elenos šitame pačiame kabinete ir kaip skausmingai jo rankos trokšdavo įveikti tą siaurą erdvės ruoželį, skiriantį jį nuo žmonos, paliesti jos rankas, veidą, plaukus.

Taip, visi mieste pranašavo, kad vedybos jam gerai nesibaigs. Jo žmona buvo artistė iš trupės, kuri atvyko į Hantersbergą ir čia užsibuvo. Tuo metu mergaitė susirgo, o už viešbutį mokėti neturėjo pinigų. Jaunas gydytojas labai rūpinosi ligone ir, kai ji ėmė sveikti, vežsaid davosi ją savo dviviečiu vežimaičiu pasivažinėti po apylinkes. Mergaitė buvo patyrusi gyvenime nemaža sunkumų, ir ją sužavėjo nedidelio miesto ramybė.

O paskui, po vestuvių ir po to, kai gimė duktė, ji staiga pajuto negalinti toliau gyventi su tyliu šaltu žmogumi. Mieste kalbėjo, kad ji

pabėgo su vienu jaunu šlaistūnu, saliūno savininko sūnum, kuris dingo iš Hantersbergo tuo pačiu metu, bet tai buvo neteisybė. Lesteris Kokrenas pats nuvežė ją į Čikagą, kur ji prisijungė prie trupės, vykstančios į tolimas vakarines valstijas. Jis nuvedė Eleną iki viešbučio durų, įbruko į ranką pinigų ir tylėdamas, net nepabučiavęs atsisveikino, paskui apsisuko ir nuėjo.

Dabar, sėdėdamas kabinete, daktaras vėl prisiminė tą ir kitas sunkias valandas, kai būdavo be galo susijaudinęs, o iš pažiūros likdavo šaltas ir ramus. Jis klausė savęs, ar žmona tai suprato. Kiek kartų buvo šito klausęs savęs. Nuo to vakaro, kai paliko ją prie viešbučio durų, taip ir negavo iš jos jokios žinios. „Ko gero, jos jau nebėra gyvos",— tūkstantąjį kartą pagalvojo daktaras.

Ir vėl atsitiko tai, kas jau ne kartą buvo atsitikę per pastaruosius metus. Atmintyje išlikęs žmonos paveikslas daktaro Kokreno vaizduotėje susipynė su dukters paveikslu. Kai tokiais momentais daktaras bandydavo tuos du atvaizdus atskirti, statyti greta, jam niekad nepavykdavo. Jis pasuko galvą ir staiga tarsi išvydo baltą mergaitės figūrą, išeinančią iš jų buto. Baltai dažytos durys nežymiai prasivėrė, stumteltos lengvo vėjelio, įskridusio pro atvirą langą. Vėjelis švelniai dvelktelėjo per kambarį ir sušiureno popieriaus lapus, gulinčius kampe ant rašomojo stalo. Pasigirdo tylus čiužėjimas, tarsi laiptais būtų lipusi moteris su ilgu sijonu. Daktaras pakilo ir stovėjo visas drebėdamas.

— Kas čia? Meri ar Elena? — paklausė jis užkimusiu balsu.

Ant laiptų nuo gatvės sududeno sunkūs žingsniai, ir laukujos durys atsidarė. Silpna gydytojo širdis sudrebėjo, jis susmuko į krėslą.

Į kambarį įėjo vyriškis. Tai buvo fermeris, vienas iš daktaro pacientų; atėjęs į kambario vidurį, jis užsidegė degtuką, iškėlė jį virš galvos ir sušuko:

— Sveiki!

Kai daktaras atsistojo ir atsiliepė, vyriškis taip išsigando, kad išmetė degtuką iš rankos, ir šis, lėtai degdamas, gulėjo ant grindų. Tvirtos jauno fermerio kojos buvo kaip dvi akmeninės kolonos, laikančios masyvų pastatą. Maža prie tų kojų degančio degtuko liepsnelė virpėjo blaškoma vėjelio, ir ant kambario sienų šoko šešėliai. Sutrikęs daktaro protas negalėjo nuvyti šalin vaizdinių, kuriuos dabar sukėlė ši nauja scena.

Jis užmiršo, kad kambaryje stovi fermeris, ir mintimis sugrįžo į praeitį, į pirmuosius vedybinio gyvenimo metus. Mirksinti šviesa ant sienos jam priminė kitą šokinėjančią šviesą. Vieną vasaros popietę,

dar pačioje jų bendro gyvenimo pradžioje, Elena važiavo drauge su juo į kaimą. Tada jie dar taisėsi baldus savo butui, ir vieno fermerio daržinėje Elena pastebėjo seną nebevartojamą veidrodį, atremtą į sieną. Keista veidrodžio forma buvo kažkokia savotiška, ji labai patiko Elenai, ir šeimininkė tą veidrodį jai atidavė. Važiuojant namo, jaunoji žmona pasisakė vyrui esanti nėščia, ir daktarą apėmė toks susijaudinimas, kokio dar niekada nebuvo patyręs. Jis sėdėjo laikydamas ant kelių veidrodį, o žmona vadelėjo; sakydama, jog laukia kūdikio, ji žiūrėjo kažkur į laukų platybes.

Kaip giliai ši scena įsirėžė ligoto žmogaus atmintyje!

Virš jaunų kukurūzų ir avižų pasėlių palei kelią leidosi saulė. Aplinkui juodavo prerijos, ir šen bei ten kelio pakraštyje išsirikiavę medžiai blėstančioje šviesoje atrodė visai juodi. Besileidžiančios saulės spinduliai, atsimušę nuo veidrodžio ant daktaro kelių, kaip didžiulis auksinis šviesos kamuolys ritosi per laukus ir šoko medžių šakose.

Dabar, kai daktaras stovėjo priešais fermerį ir maža ant grindų degančio degtuko liepsnelė jam priminė tą kitą šokančių šviesų vakarą, daktarui pasirodė, jog jis staiga suprato, kodėl tokios nelaimingos buvo jo vedybos ir visas gyvenimas. Tą vakarą, prieš daug metų, kai Elena jam pasakė apie besiartinantį didelį šeimyninio gyvenimo įvykį, jis neištarė nė žodžio, nes jam atrodė, kad jokie žodžiai neišreikš to, ką jautė. Tylėjimas jam buvo tarsi siena, už kurios jis slėpėsi gindamasis.

„Aš sakiau sau, kad ji turi suprasti mane be žodžių, ir kartojau tai visą gyvenimą, galvodamas apie Meri. Aš buvau kvailas, buvau bailus. Visą laiką tylėjau, nes bijojau balsu pasakyti savo mintis, bijojau kaip didžiausias kvailys. Aš buvau išdidus — išdidus ir bailus".

— Šįvakar aš tai padarysiu. Nors bus be galo sunku, prisiversiu pasišnekėti su mergaite,— ištarė jis balsu, mintimis grįžęs prie dukters.

— Ką? Ką jūs pasakėte? — paklausė fermeris, tebestovėdamas su kepure rankoje ir laukdamas progos pranešti, ko atvažiavęs.

Daktaras paliepė, kad iš Barnio Smitfildo arklidės atvestų jo arklį, ir nuvažiavo į kaimą padėti fermerio žmonai, kuri netrukus turėjo pagimdyti pirmąjį kūdikį. Moteris buvo liesa, siauro dubens, o vaikas — stambus, bet daktaras pasirodė pasiutusiai stiprus. Jis darbavosi su didžiausiu atkaklumu, o išsigandusi gimdyvė dejavo ir blaškėsi. Jos vyras tai įeidavo, tai vėl išeidavo iš kambario; atėjo dar dvi kaimynės ir tyliai stovėjo laukdamos, ar nereikės padėti. Buvo jau gerokai po dešimtos, kai viskas pasibaigė ir daktaras ėmė ruoštis atgal į miestą.

Fermeris pakinkė arklį, atvedė jį prie durų, ir daktaras nuvažiavo, jausdamasis kažkoks silpnas ir tuo pat metu stiprus. Kaip paprasta jam dabar atrodė tai, ką dar ketino atlikti. Kai grįš namo, dukra galbūt jau miegos, bet jis vis tiek paprašys ją atsikelti ir ateiti į kabinetą. Tada papasakos jai apie visą savo vedybinį gyvenimą ir nelaimingą jo pabaigą, nebijodamas jokio nusižeminimo. „Mano Elena turėjo kažką labai brangaus, kažką nuostabaus, ir Meri privalo tai suprasti. Tada ji bus puiki moteris",— galvojo jis, tvirtai tikėdamas savo sprendimo galia.

Vienuoliktą valandą jis sustojo prie arklidžių. Barnis Smitfildas su jaunuoju Djuku Jeteriu ir dar dviem vyrais sėdėjo prie vartų ir kalbėjosi. Smitfildas nuvedė arklį kiemo tamsumon, daktaras kelias minutes pastovėjo atsirėmęs į namo sieną. Miesto naktinis sargas sustojo prie būrelio žmonių ties vartais ir kaipmat susiginčijo su Djuku Jeteriu, bet daktaras negirdėjo nei karštų žodžių, kuriais jie svaidėsi, nei garsiai besijuokiančio Djuko, kuris tyčiojosi iš naktinio sargo rūstybės. Daktarą buvo apėmęs keistas neryžtingumas. Jis troško kažką padaryti, bet negalėjo prisiminti ką. Ar tai buvo susiję su jo žmona Elena, ar su dukterimi Meri? Ir vėl abiejų moterų siluetai susipynė jo galvoje, o prie jų dar ir trečias, tos, kuriai ką tik padėjo per gimdymą. Viskas sumišo, surizgo. Jis buvo bežengiąs per gatvę link savo kabineto laiptų, bet staiga sustojo vidury grindinio ir apsidairė. Barnis Smitfildas, nuvedęs jo arklį į užtvarą, dabar grįžo, uždarė vartus, ir virš jų kabantis žibintas ėmė siūbuoti. Ant žmonių, besiginčijančių prie arklidės sienos, jis metė keistus šokančius šešėlius.

* * *

Meri sėdėjo tėvo kabinete prie lango, laukdama jo sugrįžtant. Ji buvo taip nugrimzdusi į mintis, jog negirdėjo nei Djuko Jeterio, nei kitų vyrų balsų apačioje.

Kai Djukas Jeteris pasirodė gatvėje, deginantis jos pyktis vėl suliepsnojo kaip anksčiau vakare, ir ji vėl pamatė įžūlų, kupiną pasitikėjimo vyriškį, besiartinantį prie jos tenai sode; tačiau dabar ji buvo užmiršusi Djuką Jeterį ir galvojo tik apie tėvą. Ankstyvos jaunystės nutikimas iškilo Meri atmintyje ir stovėjo prieš akis. Vieną gegužės mėnesio popietę — tada jai buvo penkiolika — tėvas paprašė, kad ji vakare važiuotų kartu su juo į kaimą. Daktaras važiavo pas vieną ligonę į fermą už penkių mylių nuo miesto; kadangi buvo praūžusios

smarkios liūtys, kelias buvo sunkus. Kai juodu pasiekė fermą, namą gaubė juoda tamsa, todėl įėjo ir greitomis užkando prie virtuvės stalo. Tėvas kažkodėl tą vakarą atrodė guvus kaip jaunuolis ir netgi linksmas. Važiuojant kiek pasišnekėjo su dukra. Jau tokiuose ankstyvuose metuose Meri buvo aukšta mergina ir darėsi panaši į suaugusią moterį. Po šaltos vakarienės fermos virtuvėje juodu apėjo aplink namą, ir tada Meri atsisėdo siauroje verandoje. Valandžiukę tėvas pastovėjo šalia jos. Jis susikišo rankas į kelnių kišenes ir atmetęs galvą beveik nuoširdžiai nusijuokė.

— Sunku patikėti, kad netrukus tu būsi tikra moteris,— tarė jis.— O kas, tu manai, bus tada, kai tapsi moterimi, a? Kaip tada gyvensi? Kas tavęs laukia?

Daktaras atsisėdo verandoje šalia dukters, ir akimirką jai pasirodė, kad jis ims ją ir apkabins. Bet tėvas staiga pašoko ir įėjo į namą, palikęs ją vieną tamsoje.

Prisiminusi šį nutikimą, Meri taip pat prisiminė, kad tą vaikystės vakarą tėvo nuoširdumą ji sutiko tylomis, abejingai. Dabar jai atrodė, kad ne tėvas, o ji kalta dėl to, kad toks buvo jų gyvenimas. Darbininkas, kuris ją užkalbino ant tilto, juk nelaikė tėvo bejausmiu. Ir tik todėl, kad pats buvo kupinas šilumos ir dėkingumo žmogui, padėjusiam jam ligos ir nelaimės valandą. Tėvas sakė, kad tas darbininkas buvo geras tėvas, ir Meri prisiminė, kaip nuoširdžiai abu berniukai, meškerioję upėje, atsisveikino su ja, kai ji nuėjo į tamsą. „Jų tėvas mokėjo būti geras, nes jo vaikai mokėjo būti jautrūs jam",— pagalvojo Meri, jausdamasi nusikaltusi. Dabar ji irgi bus jautri tėvui. Dar šį vakarą atvers jam širdį. Tą seniai praėjusią naktį, kai važiuojant namo ji sėdėjo greta tėvo, jis dar kartą pamėgino sugriauti juos skiriančią sieną, bet taip pat nesėkmingai. Smarkios liūtys buvo ištvindžiusios upokšnius, kuriuos jiems reikėjo pervažiuoti, ir jau prie pat miesto tėvas sustabdė arklį ant medinio tilto. Arklys ėmė pasibaidęs trypčioti, ir tėvas, tvirtai įtempęs vadeles, švelniais žodžiais bandė jį sutramdyti. Po tiltu baisiausiai šniokštė ištvinusi upė, o šalia kelio plyname lauke telkšojo ilgas ežeras pro krantus išsiliejusio vandens. Tuo metu pro debesų kraštą nedrąsiai žvilgtelėjo mėnulis, iš šono papūtė vėjas, pašiaušė lygų vandens paviršių, ir jame ėmė šokinėti spindinčios šviesełės.

— Aš noriu tau papasakoti apie tavo motiną ir tave,— tarė tėvas kimiu balsu, bet tuo momentu grėsmingai sugirgždėjo tilto rąstai, ir arklys puolė pirmyn. Kai pagaliau tėvui pavyko sutramdyti išsigan-

dusį gyvulį, jie jau važiavo miesto gatvėmis, ir tėvas vėl buvo užsidaręs savo tylaus drovumo kiaute.

Meri sėdėjo tamsiam kabinete prie lango ir matė, kaip tėvas privažiavo prie namo. Kai jo arklys buvo nuvestas į arklidę, tėvas nepasuko, kaip visada, link savo kabineto laiptų, o liko stovėti tamsoje prieš kiemo vartus. Paskui lyg buvo bežengiąs į gatvę, bet vėl grįžo į tamsą.

Vyrai, dvi valandas sėdėję ir ramiai šnekučiavęsi, staiga ėmė karštai ginčytis. Džekas Fišeris, miesto naktinis sargas, pasakojo apie kautynes, kuriose jis dalyvavo Pilietinio karo metais, o Djukas Jeteris sumanė iš jo pasišaipyti. Sargas įpyko. Gniauždamas rankoje lazdą, jis ėmė klibinkščiuoti po kiemą. Garsus Djuko Jeterio balsas nustelbė šaižų įpykusį savo aukos balsą.

— Jums reikėjo tą vyruką apeiti iš flango, Džekai. Taip, reikėjo apeiti tą maištininką iš flango ir tada, apėjus iš flango, išleisti jam paskutinį kvapą. Štai kaip aš būčiau padaręs! — šaukė Djukas, kvatodamas visa gerkle.

— Nė velnio tu nebūtum padaręs, nė velnio! — rėkė sargas, liepsnodamas bejėge rūstybe.

Senasis kariūnas nukibildavo gatve, lydimas Djuko ir jo draugų juoko, o Barnis Smitfildas, nuvedęs daktaro arklį, grįžo ir uždarė kiemo vartus. Žibintas virš vartų ėmė siūbuoti. Daktaras Kokrenas vėl žengė link namo, o priėjęs prie laiptų atsigręžė ir linksmai šūktelėjo vyrams:

— Labanakt!

Lengvas šiltas vėjelis užpūtė Meri ant skruosto plaukų sruogą, ir ji staiga pašoko, tarsi ją būtų palytėjusi iš tamsos ištiesta kažkieno ranka. Šimtus kartų ji matė tėvą sugrįžtant vakarais iš ligonių, bet niekad jis nepratarė nė žodžio vyrams, stoviniuojantiems prie vartų. Meri tiesiog pagalvojo, kad ne tėvas, o kažkas kitas kopia dabar viršun.

Sunkūs lėti žingsniai dunksėjo ant medinių laiptų; paskui Meri išgirdo, kaip tėvas pastatė mažą keturkampį lagaminėlį, kurį visada nešiodavosi. Neįprasta, džiugi ir geraširdiška daktaro nuotaika nebuvo išblėsusi, bet galvoje mintys sukosi be jokios tvarkos. Meri atrodė, kad jau mato jį tamsuojant tarpdury.

— Moteris pagimdė kūdikį,— pasigirdo geraširdiškas balsas nuo laiptų aikštelės už durų.— Kam gimė kūdikis? Elenai, tai kitai moteriai ar mano mažajai Meri?

Srautas žodžių, protesto žodžių ėmė lietis iš daktaro lūpų.

— Kuri moteris pagimdė kūdikį? Pasakykit man. Kuri moteris

pagimdė kūdikį? Gyvenimas niekada nesibaigia. Kodėl visą laiką gimsta vaikai? — klausė jis.

Staiga iš jo lūpų išsiveržė juokas, ir Meri, nusitvėrusi krėslo ranktūrių, palinko į priekį.

— Gimė kūdikis,— vėl pasakė jis.— Keista, ar ne, kad mano rankos padėjo gimti kūdikiui, kai man už nugaros visą laiką stovėjo mirtis?

Daktaras Kokrenas pamindžikavo aikštelėje.

— Man sušalo ir nutirpo kojos belaukiant, kol gyvybė gimė iš gyvybės,— lėtai ištarė jis.— Pirmiau moteris kovojo, o dabar turiu kovoti aš.

Po lėtai ištartų sunkiai sergančio žmogaus žodžių stojo tyla. Nutilo ir žingsniai. Tik iš gatvės vėl atskrido garsus Djuko Jeterio juokas.

Ir tada daktaras Kokrenas parkrito aukštielninkas ant siaurų laiptų į gatvę. Jokio riksmo, tik batų bilstelėjimas ir baisus krentančio kūno dunkstelėjimas.

Meri nepajudėjo iš krėslo. Užmerkusi akis laukė. Širdis daužėsi. Ją sukaustė begalinis silpnumas, nuo galvos iki kojų nusmelkė keistas jausmas, tarsi visu kūnu minkštomis plonutėlėmis kojytėmis ėmė lakstyti mažyčiai padarėliai.

Djukas Jeteris užnešė mirusįjį laiptais ir paguldė ant lovos kambaryje už kabineto. Vienas vyriškis, sėdėjęs su Djuku prie kiemo vartų, įėjo jam įkandin, iš susijaudinimo čia pakeldamas, čia nuleisdamas rankas. Tarp pirštų užsimiršęs laikė cigaretę, kurios švieselė šokinėjo tamsoje.

SPĄSTAI

Vieną dalyką Vinifreda Voker suprato gana gerai. Suprato, kad jeigu žmogus atsiduria už geležinių grotų, vadinasi, jis kalėjime. Vedybos jai buvo kalėjimas.

Ne tik jai, bet ir jos vyrui Hju Vokeriui, kaip vėliau jis pats įsitikino. Tik taip ir nesuprato kodėl. O būtų buvę geriau, jeigu būtų supratęs, tada bent būtų suvokęs savo padėtį. Bet jis nesuprato. Prabėgo penkeri ar šešeri vedybinio gyvenimo metai tarsi ant sienos šmėkštelėję vėjo siūbuojamų medžių šešėliai. Visą tą laiką Hju Vokeris jautėsi kažkoks prislėgtas, tarsi apsvaigęs. Kiekvieną dieną, rytą ir vakarą, jis matė savo žmoną. Kartais kažkas prabusdavo jame, ir jis ją

pabučiuodavo. Gimė trys vaikai. Jis dėstė matematiką mažame Junjon Velio koledže Ilinojuje ir laukė.

Ko? Šis klausimas ėmė jį persekioti. Iš pradžių lyg tolimas aidas vos pasiekdavo ausis. Paskui ėmė darytis vis įkyresnis. „Aš laukiu atsakymo,— rodės, reikalavo klausimas.— Liaukis kvailiojęs. Atkreipk pagaliau į mane dėmesį".

Hju vaikščiojo Ilinojaus gatvėmis.

— Hm. Aš vedęs. Turiu vaikų,— murmėjo jis.

Paskui grįždavo namo. Jam nereikėjo verstis vien iš uždarbio mažame koledže, ir todėl jo namas buvo gana erdvus, gerai apstatytas. Laikė dvi negres, kurių viena prižiūrėjo vaikus, kita šeimininkavo ir tvarkė namus. Auklė nuolat tyliai dainuodavo švelnias negrų dainas. Kartais Hju parėjęs namo sustodavo prie durų ir ilgai klausydavosi. Pro durų stiklą jis matydavo visą šeimyną, sėdinčią kambaryje. Du vyresnieji vaikai žaidžia kubeliais ant grindų. Žmona siuva. Senutė negrė sėdi supamojoje kėdėje su mažyte ant rankų. Visas kambarys, rodės, apkerėtas jos dainavimo. Hju irgi pasiduodavo tiems kerams. Jis tylėdamas laukdavo. Senutės daina nunešdavo kažkur toli į miškus, augančius pelkių pakraščiais. Jo mintys būdavo padrikos, miglotos. Kažin ką būtų atidavęs, kad būtų galėjęs galvoti ką nors konkretaus.

Paskui įeidavo vidun.

„Štai ir aš,— sakydavo mintyse,— štai ir aš. Čia mano namai, čia mano vaikai".

Pažvelgdavo į žmoną. Nuo vestuvių Vinifreda gerokai pastorėjo. „Turbūt kalta motinystė,— mąstė jis,— juk pagimdė trejetą vaikų".

Senoji išeidavo, nešdamasi mažylę. O Hju su Vinifreda pradėdavo padriką pokalbį.

— Kaip šiandien jautiesi, brangusis? — klausdavo Vinifreda.

— Gerai,— atsakydavo Hju.

Jeigu abu vyresnieji vaikai būdavo įsižaidę, jo minčių gijos niekas nenutraukdavo. Žmona niekada jos nenutraukdavo taip kaip vaikai, staiga pripuolę ir ėmę pešioti iš visų pusių. Kai vaikai sumigdavo, daugiau per visą vakarą niekas nebesibraudavo į jo minčių kiautą.

Kartais apsilankydavo draugas — koledžo profesorius su žmona — arba juodu su Vinifreda eidavo į svečius pas kaimynus. Šnekučiuodavosi. Net kai likdavo namie vieni, irgi šnekučiuodavosi.

— Langinės baigia visai išklibti,— sakydavo ji.

Namas buvo senas, su žaliomis langinėmis. Tos langinės kaskart vis labiau klibo ir naktį, tabaluodamos ant vyrių, garsiai baldėsi.

Hju kažką atsakydavo. Prižadėdavo pakviesti dailidę, kad sutvarkytų langines. O paskui jo mintys nuplevendavo visai į kitą pasaulį, tolyn nuo žmonos, nuo namų. „Aš esu namas, ir mano langinės išklibo",— sakė Hju protas. Jis jautėsi nelyginant koks padaras, uždarytas į kiautą ir besistengiantis ištrūkti. Norėdamas išvengti trikdančio pokalbio, Hju imdavo knygą ir apsimesdavo skaitąs. O kai žmona irgi pradėdavo skaityti, jis atidžiai, dėmesingai ją stebėdavo. Jos nosis štai tokia, akys — tokios. Be to, kai būna labai įsigilinusi į knygą, visada nejučiomis ranka paliečia skruostą ir vėl ją nuleidžia. Plaukai nelabai tvarkingai sušukuoti. Ištekėjusi, susilaukusi vaikų Vinifreda liovėsi rūpinusis savo išvaizda. Kai skaitydama sėdi kėdėje, atrodo sudribus kaip maišas. Jos dainelė jau sudainuota.

Hju mintys sukdavosi apie žmonos figūrą, bet iš tiesų jos neprisiartindavo prie moters, sėdinčios priešais. Taip būdavo ir su vaikais. Kartais, tik valandėlę, jie jam atrodydavo gyvos būtybės, tokios kaip ir jis pats. O paskui kažkur nutoldavo ilgam ilgam, kaip ir melodingas negrės balsas.

Keista, bet negrė jam kažkodėl visada likdavo reali. Jis jautė, kad juodu kažkaip vienas kitą supranta. Ji egzistavo šalia jo gyvenimo. Jis žiūrėdavo į ją kaip žiūrima į medį. Kartais vakare, kai ji viršuje miegamajame guldydavo vaikus, o jis sėdėdavo su knyga ir neva skaitydavo, senutė tyliai pereidavo per kambarį į virtuvę. Ji pažiūrėdavo ne į Vinifredą, o į Hju. Ir tada jam atrodydavo, kad senose jos akyse spinduliuoja kažkoks keistas švelnumas. „Suprantu tave, mano sūnau",— rodės, sakydavo tos akys.

Hju buvo žūt būt pasiryžęs kaip nors sutvarkyti savo gyvenimą.

„Na gerai",— tarė jis, lyg šalia būtų sėdėjęs koks trečias asmuo. Hju neabejojo, kad kambaryje yra trečias žmogus ir kad tas žmogus — jame pačiame. Jis kreipėsi į tą trečiąjį.

„Štai sėdi moteris, kurią aš vedžiau. Jos išvaizda byloja, tarsi ji būtų kažką pasiekusi gyvenime",— tarė jis sau, lyg su kuo nors balsiai kalbėdamas. Kartais jam net pasirodydavo, kad jis iš tiesų šitai pasakė balsiai, ir tada greitom įdėmiai pažiūrėdavo į žmoną. Ji tebeskaitydavo, įsigilinusi į knygą. „Gal taip ir yra,— toliau mąstė jis.— Ji pagimdė tuos vaikus. Jie jai yra įvykę faktai. Jie išėjo iš jos kūno, ne iš mano. Jos kūnas atliko darbą. Dabar jis ilsisi. Ir jeigu ji kas-

kart atrodo vis labiau sudribusi, vadinasi, taip ir turi būti".

Jis atsistodavo ir kokia nors įprastine dingstimi išeidavo iš kambario, paskui iš namų. Jaunystėje ir kiek vėliau, jau subrendus, ilgi kasdieniniai pasivaikščiojimai lygiais laukais, panašūs į atsikartojančios ligos priepuolius, jam padėdavo. Dabar pasivaikščiojimas jau nieko nebepakeisdavo. Tik nuvargindavo kūną, bet kai kūnas nuvargdavo, jis galėdavo miegoti. Po daugelio tokių pasivaikščiojimo ir miego dienų kažkas įvykdavo. Kažkaip nesuprantamai, keistai jis vėl suvokdavo gyvenimo realybę. Atsitikdavo koks nors menkniekis. Kartą, pavyzdžiui, priešais jį keliu einantis žmogus metė akmenį į šunį, kuris lodamas išbėgo pro vartus iš fermos. Rodos, tada jau buvo vakaras ir Hju vaikštinėjo po kalvas. Staiga jis atsidūrė ant vienos kalvos viršūnės. Kelias priešais jį nuniro kažkur į tamsą, bet vakaruose, kitame lauko krašte, matėsi ferma. Saulė jau buvo nusileidusi, tačiau vakaro danguje tebedegė žara. Iš namo išėjo moteris ir pasuko į tvartą. Jis negalėjo aiškiai jos įžiūrėti. Atrodė, moteris kažką nešėsi — tikriausiai melžtuvę; ji ėjo į tvartą melžti karvės. Žmogus, metęs akmenį į šunį, staiga atsisuko ir pamatė už savęs Hju. Jam pasidarė gėda, kad išsigando šuns. Jis stabtelėjo ir, rodės, norėjo prakalbinti Hju, bet kažkodėl sumišo ir nuskubėjo tolyn. Žmogus buvo senyvas, tačiau staiga ir netikėtai Hju pasirodė, kad jis dar visai jaunuolis.

Į tvartą einanti moteris, kurią Hju matė lyg pro miglą, taip pat sustojo ir atsisuko. Jo matyti ji negalėjo. Ji vilkėjo šviesiu drabužiu, ir tai Hju vos beįžvelgė ją tamsiai žaliame sodo fone. Bet moteris vis tiek stovėjo ir, regis, žiūrėjo jam tiesiai į akis. Staiga Hju pasirodė, kad kažkieno nematoma ranka pakėlė ją ir atnešė prie jo. Ir staiga jis pasijuto žinąs visą jos gyvenimą — ir jos, ir to žmogaus, kuris metė akmenį į šunį.

Anksčiau, jaunystėje, kai gyvenimas tarsi slysdavo iš rankų, Hju išeidavo ir klajodavo, kol nutikdavo keli štai tokie nuotykiai, ir tada jis vėl staiga atsipeikėdavo, vėl galėdavo dirbti ir gyventi tarp žmonių.

Pirmaisiais vedybinio gyvenimo metais šitaip vakare vos tik išėjęs pro duris Hju pasileisdavo spėriu žingsniu. Kuo skubiausiai išeidavo iš miesto ir nudroždavo keliu per banguotas prerijas.

„Ne, negaliu jau aš vaikščioti kiauras dienas kaip anksčiau,— galvojo Hju. — Gyvenime egzistuoja konkretūs faktai, ir aš privalau žiūrėti į juos atviromis akimis. Vinifreda, mano žmona,— faktas,

mano vaikai — taip pat faktai. Aš privalau apčiuopti faktus. Privalau gyventi jais ir su jais. Šitaip, tik šitaip gyventi".

Hju išėjo už miesto į kelią, vingiuojantį tarp kukurūzų laukų. Jis buvo atletiško sudėjimo žmogus, nešiojo laisvus, dailiai pasiūtus drabužius. Ėjo susikrimtęs ir pasimetęs. Tarpais jam rodėsi, kad yra pakankamai tvirtas, savarankiškas žmogus, tarpais — visiškas nevykėlis.

Kiek tik užmatė akys, aplink plytėjo prerijos. Hju visada vaikščiodavo naktį, todėl nieko nematydavo, bet nuotolį visada gerai jausdavo. „Viskas juda į priekį ir į priekį, o aš stoviu vietoje",— mąstė jis. Jau šešerius metus jis dėstytojavo mažame provincijos koledže. Jauni vyrai ir moterys susirinkdavo į auditoriją, ir jis mokydavo juos. Bet iš tiesų tik žaisdavo žodžiais ir skaitmenimis. Stengėsi pažadinti jų protus.

Kam?

Tai buvo senas klausimas, visąlaik jam neduodantis ramybės, visąlaik reikalaujantis atsakymo, kaip kad mažas gyvulėlis reikalauja maisto. Hju jau seniai liovėsi bandęs į jį atsakyti. Jis tik spėriai žengdavo, kad greičiau pavargtų, užankšdamas protą visokiausiom smulkmenom, kad užmirštų nuotolį. Vieną naktį jis išklydo iš kelio ir apsuko aplink visą kukurūzų lauką. Suskaičiavo, kiek stiebų viename kukurūzų guote, ir greitomis apmetė, kiek jų yra visame lauke. „Šis laukas turėtų duoti dvylika šimtų bušelių kukurūzų", — tarė sau mintyse, lyg jam tai būtų buvę labai svarbu. Ištraukęs iš vienos burbuolės saujelę gelsvų šilkinių ūsų, ėmė jais žaisti. Pabandė prisidėti sau. „Būčiau visai šaunus vyras su dailiais geltonais ūsais",— pagalvojo Hju.

Vieną dieną per paskaitą Hju tarsi naujai pamatė savo studentus. Jo dėmesį patraukė jauna mergina. Ji sėdėjo šalia Junjon Velio krautuvininko sūnaus; jaunuolis kažką rašė ant knygos viršelio. Mergina žvilgtelėjo, ką jis parašęs, ir iškart nusisuko. Vaikinas laukė atsakymo.

Buvo žiema, ir krautuvininko sūnus kvietė mergaitę į čiuožyklą. Hju, žinoma, šito nežinojo. Staiga jis pasijuto senas senas. Paklausė merginą kažko, toji sumišo. Jos balsas ėmė virpėti.

Studentams išsiskirsčius, atsitiko įdomus dalykas. Hju paprašė krautuvininko sūnų valandėlę pasilikti, ir kai juodu liko dviese, Hju staiga apėmė baisus įtūžis. Tačiau jo balsas buvo šaltas ir ramus.

— Jaunuoli,— prabilo jis,— jūs čia ateinate ne tam, kad gaištumėt laiką ir rašinėtumėt ant knygos viršelio. Jeigu dar kartą pamatysiu ką nors panašaus, aš jums... Aš išmesiu jus pro langą, girdite?

Hju mostelėjo ranka, ir jaunuolis, išbalęs, netardamas nė žodžio, išėjo. Hju pasijuto didžiai nelaimingas. Kelias dienas jis vis galvojo apie mergaitę, kuri visai atsitiktinai patraukė jo dėmesį. „Susipažinsiu su ja. Sužinosiu, kas ji tokia",— nutarė jis.

Junjon Velyje buvo įprasta, kad koledžo dėstytojai kviesdavosi studentus pas save. Ir Hju nusprendė merginą pasikviesti. Galvojo apie tai kelias dienas ir štai vieną pavakarę, leisdamasis nuo kalno, ant kurio stovėjo koledžas, netikėtai pamatė ją einančią priešais.

Mergaitė, Meri Kokren, į koledžą buvo įstojusi vos prieš kelis mėnesius. Ji buvo atvažiavusi iš Ilinojaus, iš Hantersbergo,— be abejo, tokio pat miestelio kaip Junjon Velis. Hju apie mergaitę žinojo tik tiek, kad jos tėvas miręs ir motina tikriausiai taip pat. Jis sparčiai pasileido nuo kalno, norėdamas ją pavyti.

— Panele Kokren! — šūktelėjo Hju ir pats nustebo, kad balsas suvirpėjo. „Ir ko aš taip jaudinuosi?" — klausė jis savęs.

Naujas gyvenimas prasidėjo Hju Vokerio šeimoje. Jam buvo gera, kad namuose atsirado kažkas, nepriklausantis jam, o Vinifreda ir vaikai prie merginos greitai priprato. Vinifreda kiekvienąkart prisispyrus prašydavo, kad Meri vėl ateitų. Ir ji ateidavo, kelis kartus per savaitę.

Meri Kokren patikdavo būti tokioje šeimoje, kur yra vaikų. Žiemos popietėmis ji pasisodindavo abu Hju sūnus į rogutes ir veždavosi ant kalniuko netoli namų. Vaikai spygaudavo iš džiaugsmo. Meri tempdavo rogutes į kalną, o vaikai kepurnėdavosi iš paskos. Tada visi švilpdavo žemyn.

Mergina diena iš dienos vis labiau brendo ir į Hju Vokerį žiūrėjo kaip į kažką, stovintį visai nuošaly nuo jos gyvenimo. Nei ji, nei tasai žmogus, kuris taip staiga ir taip smarkiai ja susidomėjo, beveik neturėjo ką vienas kitam pasakyti, o Vinifreda, matyt, nė nesvarstydama priėmė ją kaip naują šeimos narį. Dažnai, kai abi negrės būdavo užsiėmusios, o pačiai reikėdavo išeiti, ji palikdavo vyresniuosius vaikus Meri globai.

Diena slinko vakarop, ir Hju turbūt buvo parėjęs kartu su Meri iš koledžo. Pavasarį jis dirbo savo apleistame darže. Žemė

jau buvo suarta ir apsėta, bet jis vis tiek imdavo kauptuką ir grėblį ir kapstinėdavosi. Vaikai žaisdavo kieme su Meri. Hju žiūrėdavo ne į vaikus, o į ją. „Ji viena iš tų žmonių, su kuriais aš gyvenu, su kuriais turiu čia dirbti,— mąstė jis.— Ji man nepriklauso, ne taip kaip Vinifreda ir vaikai. Galėčiau dabar prie jos prieiti, paliesti jos pirštus, pažiūrėti į ją, paskui nueiti ir niekada daugiau nebematyti".

Ši mintis buvo savotiška paguoda šiam dvasinės pusiausvyros netekusiam žmogui. Vakarais, kai išeidavo pasivaikščioti, aplinkui plytinčios erdvės jau nebetraukė jo valandų valandas bastytis, eiti vis į priekį ir į priekį, tarsi stengiantis pralaužti nematomą sieną.

Jis galvojo apie Meri Kokren. Meri buvo iš provincijos miesto. Tikriausiai tokia kaip ir milijonai kitų amerikiečių mergaičių. Jis svarstė, apie ką ji galvoja, sėdėdama jo paskaitoje, vaikščiodama su juo Junjon Velio gatvėmis, žaisdama su vaikais kieme prie jo namo.

Vieną žiemos pavakarį, jau beveik sutemus, kai Meri su vaikais kieme lipdė sniego senį, jis užlipo į viršų ir tamsoje ėmė žiūrėti pro langą. Aukšta, liekna, vos įžvelgiama merginos figūra vikriai sukinėjosi ant sniego. „Taip, ji dar nieko gyvenime nepatyrusi. Ji dar gali tapti viskuo ir niekuo. Ji — kaip jaunas medelis, dar nedavęs vaisių",— galvojo Hju.

Paskui nuėjo į savo kambarį ir ilgai sėdėjo tamsoje. Tą vakarą, išėjęs iš namų, ilgai nevaikščiojo — tuoj pat parskubėjo atgal ir užsirakino savo kambaryje. Nenorėjo — pats gerai nesuvokdamas kodėl,— kad Vinifreda ateitų prie durų ir sutrikdytų jo mintis. Kartais ji taip padarydavo.

Vinifreda visą laiką skaitydavo romanus. Roberto Lujiso Stivensono. Kai visus perskaitydavo, pradėdavo iš naujo.

Kartais ji užlipdavo į viršų ir, atsistojusi prie Hju kambario durų, imdavo su juo šnekėtis. Ką nors papasakodavo arba pakartodavo kokią protingą frazę, netikėtai išsprūdusią kuriam nors vaikui. Retkarčiais įeidavo į kambarį ir užgesindavo šviesą. Prie lango stovėjo kušetė. Ji atsisėsdavo ant kušetės krašto. Tada kažkas nutikdavo. Kaip tais laikais, kai dar buvo nevedę. Vinifreda visa atgydavo. Jis taip pat sėsdavosi ant kušetės, o ji ištiesdavo ranką ir paglostydavo jo veidą.

Hju nenorėjo šito dabar. Pastovėjęs valandėlę vidury kambario, atrakino duris ir išėjęs į laiptų aikštelę šūktelėjo:

— Vinifreda, kai užlipsi viršun, nekalbėk garsiai. Man labai skauda galvą, pabandysiu užmigti.

Grįžęs į savo kambarį ir užsirakinęs duris, jis vėl pasijuto saugus. Užgesino šviesą ir nė nenusirengęs griuvo ant lovos.

Jis galvojo apie Meri Kokren, savo studentę, bet suprato, kad tos mintys visai abstrakčios. Meri jam buvo kaip toji moteris, einanti melžti karvių, kurią kažkada jaunystėje matė kitapus kalvų, kai negalėdamas rasti dvasinės ramybės klajojo prerijomis. Kaip tas žmogus, kuris metė akmenį į šunį.

„Taip, ji dar nesusiformavo, ji kaip jaunas medelis,— vėl tarė sau Hju.— Žmonės visi taip. Čia vaikas, čia staiga jau suaugęs. Ir su mano vaikais bus taip. Mažoji Vinifreda dar net nešneka, o staiga pasidarys tokia kaip ši mergina. Meri pasirinkau savo mintims ne dėl ko nors ypatingo. Kažkodėl pasijutau atitolęs nuo gyvenimo, o ji sugrąžino atgal. Žinoma, taip pat galėjo atsitikti, jei, pavyzdžiui, būčiau pamatęs gatvėje žaidžiantį vaiką ar laiptais lipantį senuką. Ji man nepriklauso. Ji išnyks iš mano akiračio. Tik Vinifreda ir vaikai bus kaip buvę, ir aš būsiu kaip buvęs. Mes esame kaliniai, nes priklausome vienas kitam. O štai Meri Kokren — laisva, bent jau neįkalinta mūsų kalėjime. Be abejo, kada nors ir ji pasistatys kalėjimą ir taps kaline, bet aš būsiu niekuo dėtas".

Kai Meri mokėsi Junjon Velio koledže trečius metus, ji jau buvo beveik teisėtas Vokerių šeimos narys. Bet vis dar nepažinojo Hju. Vaikus pažinojo geriau negu jis, gal net geriau negu pati motina. Rudenį ji eidavo su berniukais riešutauti. Žiemą čiuožinėdavo su jais ant nedidelio tvenkinio prie namų.

Vinifreda priėmė ją kaip priimdavo viską: negrių patarnavimą, vaikų gimimą, įprastinį vyro tylėjimą.

Ir kartą Hju, visą vedybinį gyvenimą tylėjęs, staiga nelauktai pratrūko. Aršiai susiginčijo eidamas namo su vienu vokiečiu, kuris koledže dėstė užsienio kalbas. Nei iš šio, nei iš to sustodavo gatvėje ir imdavo kalbėtis su žmonėmis. Dirbdamas darže švilpaudavo ir dainuodavo.

Vieną rudens pavakarį grįžęs namo, visą šeimyną rado svetainėje. Vaikai žaidė ant grindų, negrė su jauniausiąja sėdėjo kėdėje prie lango, niūniuodama kažkokią negrų dainą. Meri Kokren irgi buvo čia. Sėdėjo ir skaitė knygą.

Hju priėjo tiesiai prie jos ir dirstelėjo jai pro petį. Tuo momentu į kambarį įėjo Vinifreda. Hju ištiesė ranką ir čiupo iš Meri knygą.

Mergaitė išsigandusi pažiūrėjo į jį. Keikdamasis jis sviedė knygą į degantį židinį kambario šone. Žodžiai pilte pasipylė jam iš lūpų. Jis keikė knygas, žmones, mokyklas.

— Po velnių viską! — šaukė Hju.— Kam jūs skaitote apie gyvenimą? Kam žmonės galvoja apie gyvenimą? Kodėl jie negyvena? Kodėl laikosi įsikibę visokių knygų, minčių ir mokyklų?

Jis atsisuko ir pasižiūrėjo į žmoną — Vinifreda staiga išbalo, jos akyse sustingo baikštus išgąsdinto žmogaus žvilgsnis. Senoji negrė pakilo ir greitai išėjo iš kambario. Vyresnieji vaikai pravirko. Hju pasijuto baisiai nelaimingas. Jis pažiūrėjo į išsigandusią merginą kėdėje — jos akys taip pat buvo pilnos ašarų, paskui į žmoną. Jo pirštai nervingai timpčiojo švarko skverną. Moterims jis atrodė kaip berniūkštis, sugautas smaližiaujant sandėliuky.

— Man vėl užėjo tas kvailas susierzinimas,— tarė jis, žiūrėdamas į žmoną, bet iš tiesų kreipdamasis į merginą.— Supraskit, mane jaudina kur kas rimtesni dalykai, negu atrodo. Mane suerzino ne knyga, o kažkas kitas. Aš matau, kiek daug galima nuveikti gyvenime, o padarau taip mažai.

Jis užlipo viršun, į savo kambarį, galvodamas, kodėl pamelavo moterims, kodėl visąlaik melavo pats sau.

Ar jis melavo sau? Norėjo atsakyti į tą klausimą, bet negalėjo. Jis buvo kaip žmogus, aklinėjantis tamsiame koridoriuje ir vis atsimušantis į sieną. Senas troškimas pabėgti nuo gyvenimo, nualinti save vėl užgulė jį kaip beprotystė.

Ilgai Hju stovėjo tamsiame kambaryje. Liovėsi verkę vaikai, namai vėl aprimo. Buvo girdėti švelnus žmonos balsas, paskui trinktelėjo kiemo durys, ir Hju suprato, jog išėjo studentė.

Gyvenimas namuose vėl ėmė tekėti įprastine vaga. Niekas nepasikeitė. Hju vėl tylėdamas pietaudavo, po to eidavo pasivaikščioti. Dvi savaites Meri Kokren nesirodė jų namuose, paskui vieną dieną jis pamatė ją koledžo kieme. Ji jau nebelankė jo paskaitų.

— Būkit gera, nepalikit mūsų, nepykit, kad buvau toks grubus,— paprašė Hju.

Mergina išraudo ir nieko neatsakė. Kai tą vakarą jis grįžo namo, Meri žaidė kieme su vaikais. Jis iškart užlipo į savo kambarį. Jo veide šmėstelėjo piktdžiugiška šypsena ir tuoj pat išblėso. „Ji jau nebe jaunas medelis. Ji jau beveik tokia kaip Vinifreda. Priklauso mano namams, man ir mano gyvenimui“,— mąstė Hju.

Meri Kokren vizitai Vokerių namuose nutrūko staiga. Vieną vakarą, kai Hju sėdėjo savo kambaryje, ji su berniukais užlipo viršun. Ji vakarieniavo pas Vokerius ir dabar guldė vaikus. Meri visados naudodavosi šia teise, kai vakarieniaudavo pas juos.

Hju, vos baigęs valgyti, iškart nuskubėjo viršun. Jis žinojo, kur buvo žmona. Apačioje, svetainėje, užsidegusi lempą skaitė kažkurią Roberto Lujiso Stivensono knygą.

Ilgai dar Hju girdėjo virš savęs vaikų balsus. O paskui atsitiko štai kas.

Meri Kokren leidosi laiptais pro pat jo kambario duris. Staiga ji sustojo, apsisuko ir vėl užlipo viršun. Hju pakilo ir išėjo į koridorių. Mergina grįžo į vaikų kambarį, nes staiga ją apėmė nenumaldomas troškimas pabučiuoti vyresnįjį berniuką, kuriam dabar buvo devyneri metai. Ji įsėlino į kambarį ir ilgai stovėjo, žiūrėdama į vaikus: berniukai, nė nenujausdami, kad ji čia, miegojo. Tada mergina pritykino prie lovos ir švelniai pabučiavo vaiką. Kai ji išėjo iš kambario, Hju laukė jos tamsoje. Jis paėmė ją už rankos ir nusivedė žemyn į savo kambarį.

Meri buvo baisiai išsigandusi, ir jos nuogąstis kėlė jam savotišką pasitenkinimą.

— Jūs nesuprasite to, kas dabar įvyks,— šnibždėjo jis,— bet kada nors suprasite. Aš pabučiuosiu jus, o tada paprašysiu, kad išeitumėt iš mūsų namų ir daugiau niekada nesugrįžtumėt.

Jis prisitraukė merginą ir pabučiavo ją į skruostus ir lūpas. Kai paskui nuvedė prie durų, ji jautėsi taip nusilpus iš baimės ir taip virpėjo nuo naujų, nepatirtų potroškių, kad vos nulipo laiptais į kambarį, kur sėdėjo Hju žmona. „Dabar ji ką nors pameluos",— pagalvojo Hju, ir tą akimirką tarsi jo minčių aidas iš apačios atsklido Meri balsas.

— Baisiai skauda galvą. Reikia bėgti namo,— išgirdo jos žodžius.

Balsas buvo duslus, pavargęs. Ne jaunos mergaitės balsas.

„Ji jau nebepanaši į jauną medelį",— pagalvojo Hju. Jis džiaugėsi ir didžiavosi savo poelgiu. Kai išgirdo tyliai užsidarant laukujas duris, jo širdis suspurdėjo. Akyse sužybsėjo keista šviesa. „Ji irgi atsidurs kalėjime, bet aš būsiu niekuo dėtas. Ji niekada nepriklausys man. Mano rankos niekada nepastatys jai kalėjimo", — mąstė jis su niūriu pasitenkinimu.

MOTERIS IŠ NAUJOSIOS ANGLIJOS[1]

Jos pavardė Elsė Linder, ir visa jos jaunystė prabėgo tėvo fermoje Vermonte. Jau kelios Linderių kartos gyveno šioje fermoje, ir visi vyrai buvo vedę liesas moteris, todėl ir Elsė buvo liesa. Ferma plytėjo kalno papėdėje, ne itin derlingoje žemėje. Nuo seno visos Linderių kartos turėdavo daug sūnų ir tik kelias dukras. Sūnūs išvažiuodavo į Vakarus ar į Niujorką, o dukterys likdavo namie ir galvodavo apie tai, ką paprastai galvoja Naujosios Anglijos merginos matydamos, kaip kaimynų sūnūs vienas po kito iškeliauja į Vakarus[2].

Elsės tėvai gyveno baltoje medinėje trobelėje; išėjęs pro duris į kiemą ir aplenkęs nedidelę daržinę bei vištidę, pamatydavai takelį, kuris kilo kalvos šlaitu į sodą. Visi medžiai jame buvo seni, išsikraipę. Sodo gale kalva staigiai leidosi žemyn, o jos apačioje kūpsojo plikos uolos.

Šiapus tvoros iš žemės kyšojo didžiulis pilkas akmuo. Kai Elsė sėdėdavo ant išrausyto kalvos šlaito, nugara atsišliejusi į akmenį, prieš akis matydavo kelis didelius kalnus, kurie atrodė ranka pasiekiami, nors iš tikrųjų ją nuo kalnų skyrė daugybė mažų sklypelių, apjuostų rūpestingai išmūrytomis akmeninėmis tvoromis. Ir laukuose riogsojo akmenys. Didžiuliai, masyvūs, nepajudinami. Sklypeliai matės tarsi taurės, pilnos žalio skysčio, kuris rudenį pasidarydavo pilkas, o žiemą — baltas. Kalnai, nors ir atrodė visai čia pat, iš tiesų stūksojo tolumoje lyg milžinai, kiekvienu momentu pasiruošę ištiesti rankas, paimti taures ir išgerti iš jų žaliąjį skystį. O didžiuliai akmenys laukuose buvo nelyginant milžinų nykščiai.

Elsė turėjo tris brolius, visus vyresnius už save, bet nė vieno jau nebebuvo namie. Du jaunesnieji buvo išvažiavę į Vakarus pas dėdę, o vyriausiasis — į Niujorką, kur sukūrė šeimą ir labai gerai gyveno. Visą jaunystę ir vėliau, augindamas vaikus, jos tėvas sunkiai dirbo ir vos galą su galu sudurdavo, bet sūnus iš Niujorko pradėjo siuntinėti po truputį pinigų, ir reikalai pagerėjo. Tėvas ir toliau kasdien triūsdavo tai daržinėje, tai laukuose, tik jau nebesirūpino dėl ateities. Elsės motina rytais ruošdavosi apie namus, o popietėmis sėdėdavo supamojoje kėdėje savo mažoje svetainėje ir, nerdama staltiesėles ir užtiesalus kėdžių atlošams, galvodavo apie sūnus. Ji buvo tyli liesa moterėlė labai plonomis kaulėtomis rankomis. Į supamąją kėdę

sėsdavosi ir iš jos keldavosi ne iš lėto, o staigiai, nerdama sėdėdavo tiesiai kaip išmuštruotas kareivis.

Motina retai šnekėdavosi su dukra. Kartais, pavakary, kai jaunesnioji moteris pasukdavo kalvos šlaitu į savo mėgstamą vietą prie akmens sodo gale, tėvas išeidavo iš daržinės, uždėdavo jai ant peties ranką ir paklausdavo, kur einanti.

— Prie akmens,— atsakydavo Elsė, ir tėvas nusijuokdavo. Tas juokas buvo panašus į surūdijusių daržinės durų vyrių girgždėjimą, o ranka, uždėta dukrai ant peties, buvo tokia pat plona kaip jos ir kaip motinos rankos. Tėvas, linguodamas galvą, grįždavo atgal į daržinę.

„Ji tokia pat, kaip ir motina. Kaip tas akmuo",— galvojo jis. Pradžioje takelio, kuris vingiavo nuo namo į sodą, kerojo dideli sotvaro krūmai. Fermeris dar išėjo iš daržinės pažiūrėti, kaip duktė nueina taku, bet ji jau buvo dingusi už krūmų. Tada pažvelgė tolyn pro savo namą į laukus ir stūksančius kalnus, žalius tarytum taurės laukus ir niūrius kalnus. Žvelgė į juos ir jautė, kaip pamažu įsitempia seno, susidėvėjusio kūno raumenys. Ilgai stovėjo tylėdamas, paskui prisiminęs, kaip pavojinga leistis į apmąstymus, grįžo daržinėn ir ėmė taisyti kažkokį padargą, kuris jau daug kartų buvo taisytas anksčiau.

Linderių sūnus, išvykęs į Niujorką, turėjo vieną sūnų, išdžiūvusį, jautrų berniuką, labai panašų į Elsę. Dvidešimt trejų metų vaikinas mirė, o po kelių metų mirė ir jo tėvas ir visus pinigus paliko senukams Naujojoj Anglijoj. Kiti du Linderių sūnūs, išvažiavę į Vakarus, gyveno ten pas jo brolį, taip pat fermerį, kol suaugo. Tada Vilis, jaunesnysis, pradėjo dirbti geležinkelyje. Vieną žiemos rytą jis žuvo. Diena buvo šalta, snigo. Kai prekinis traukinys, kuriame Vilis dirbo konduktoriumi, išvažiavo iš De Moino, Vilis ėmė bėgti vagonų stogais. Netyčia paslydo ir nukrito. Tokia buvo jo gyvenimo pabaiga.

Iš jaunesniosios kartos gyvi liko tik Elsė ir jos brolis Tomas, kurio ji niekada nebuvo mačiusi. Tėvas su motina dvejus metus baudėsi keltis pas Tomą į Vakarus, kol galų gale pasiryžo. Bet praėjo dar metai, kol pardavė fermą ir susiruošė. Visą tą laiką Elsė beveik negalvojo, kaip nuo šiol pasikeis jos gyvenimas.

Kelionė į Vakarus traukiniu sujaukė Elsės pasaulėlį. Šiaip jau buvusi viskam abejinga, ji staiga susijaudino. Motina, įsitempusi kaip styga, sėdėjo savo vietoje miegamajame vagone, o tėvas vis vaikš-

čiojo po koridorių. Ištisą naktį Elsė nesumerkė akių, gulėjo degančiais skruostais ir be perstojo plonais pirštais pešiojo paklodes, o traukinys dūmė pro miestus ir miestelius, čia ropšdamasis į kalnus, čia vėl lėkdamas į miškais apaugusius slėnius. Ryte Elsė atsikėlė, apsirengė ir visą dieną prasėdėjo prie lango, žiūrėdama į nepažįstamą kraštą.

Tą dieną ir dar vieną bemiegę naktį traukinys švilpė per lygumas, kur kiekvienas laukas buvo didumo sulig jų ferma tėviškėje. Pasirodydavo ir vėl dingdavo miestai. Visas kraštas buvo toks nepanašus į anksčiau jos matytas vietas, jog net pati pasijuto kažkokia nesava. Slėnyje, kur ji gimė ir užaugo, viskas atrodė išbaigta. Nieko nebuvo galima pakeisti. Mažyčiai laukeliai buvo tarsi prikalti prie žemės. Kiekvienas pritvirtintas savo vietoje ir apjuostas sena akmenine tvora. Ir laukai, ir į juos iš viršaus žvelgiantys kalnai buvo tokie pat nepakeičiami kaip ir bėgančios dienos. Elsė net ėmė tikėti, kad jie visada buvo tokie ir visada tokie liks.

Ji, kaip ir motina, sėdėjo vagone tiesi ir įsitempusi nelyginant išmuštruotas kareivis. Traukinys praskriejo pro Ohają, Indianą. Plonos Elsės rankos, kaip ir motinos rankos, buvo sunertos. Koks nors žmogus, atsitiktinai eidamas vagono koridoriumi, būtų galėjęs pamanyti, jog abi moterys — kalinės su antrankiais, prirakintos prie savo vietų. Vėl atėjo naktis, ir Elsė užlipo ant savo gulto. Ir vėl gulėjo atmerktomis akimis, ir jos įdubę skruostai taip pat liepsnojo, bet galvoje jau sukosi kitos mintys. Jos rankos jau nebebuvo sunertos, daugiau ji nebepašiojo paklodės. Dukart per naktį ji pasirąžė ir nusižiovavo, nors niekad gyvenime šitaip nebuvo dariusi. Traukinys sustojo miestelyje vidur prerijų, nes kažkas atsitiko jų vagono ratui. Atėjo darbininkai su degančiais žibintais ir ėmė ratą taisyti. Nuaidėjo garsūs dūžiai ir šūksmai. Kai traukinys vėl pajudėjo, Elsė panoro nulipti nuo gulto ir palakstyti koridoriumi. Jai staiga šovė į galvą, kad vyrai, taisę vagono ratą, tai nauji žmonės iš naujo krašto ir kad jie savo galingais plaktukais išlaužė jos kalėjimo duris, visiems laikams sugriovė jos susikurtus planus.

Elsė nesitvėrė džiaugsmu vien pagalvojusi, kad traukinys dar tebevažiuoja į Vakarus. Jai norėjosi amžinai važiuoti tiesiai pirmyn ir pirmyn — į nežinomybę. Ji įsivaizdavo, kad ji jau nebe traukinyje, kad staiga virto sparnuota būtybe, plasnojančia per erdvę. Metų metus sėdėdama viena prie akmens savo fermoje Naujojoje Anglijoje, Elsė įprato reikšti mintis garsiai. Plonas jos balselis nut-

raukė tylą, gaubusią miegamąjį vagoną, ir tėvas su motina, taip pat gulėję atmerktomis akimis, atsisėdo savuose guoliuose ir ėmė klausytis.

Tomas Linderis, vienintelis gyvas vyriškos giminės atstovas iš jaunesniosios Linderių kartos, buvo sudribęs, linkęs į tuklumą keturiasdešimties metų žmogus. Būdamas dvidešimties, jis vedė kaimynystėje gyvenusio fermerio dukterį, ir kai žmona paveldėjo truputį pinigų, abu persikėlė į Epl Džankšen miestelį Ajovoje, kur Tomas atidarė krautuvę. Verslas klestėjo kaip ir vedybinis Tomo gyvenimas. Tuo metu, kai Niujorke mirė brolis, o tėvas su motina ir seserimi nutarė atvažiuoti pas jį, Tomas jau turėjo dukrą ir keturis sūnus.

Prerijose į šiaurę nuo miestelio, tarp plytinčių kukurūzų laukų, stovėjo nebaigtas statyti mūrinis namas, kažkada priklausęs turtingam fermeriui Raselui, kuris pradėdamas statybą buvo užsimojęs jį padaryti nuostabiausią visoje apylinkėje. Tačiau kai darbas artėjo prie pabaigos, paaiškėjo, jog jis neturi nė grašio ir iki ausų prasiskolinęs. Ferma, kuriai priklausė keli šimtai akrų kukurūzų laukų, buvo padalinta į tris dalis ir parduota. Tik niekas nenorėjo pirkti gremėzdiško nebaigto mūrinio namo. Daugelį metų jis taip ir stovėjo visiškai tuščias, o langai žvelgė į užsodintus laukus, ateinančius beveik iki pat durų.

Pirkti Raselo namą Tomą paskatino dvi priežastys. Jis buvo įsikalęs į galvą, jog Naujojoje Anglijoje Linderiai buvo gana žymūs. Tėvo fermą Vermonto slėnyje jis prisiminė labai miglotai, bet, pasakodamas apie ją žmonai, nupiešdavo net menkiausias smulkmenėles.

— Mūsų, Linderių, gyslomis teka kilmingas kraujas,— sakydavo jis, ištiesdamas pečius.— Mes gyvenome dideliame name. Mes turėjome gerą vardą.

Tomas norėjo, kad tėvas ir motina naujoje vietoje jaustųsi kaip namie, be to, turėjo dar ir kitą priežastį. Jis nebuvo labai veiklus žmogus ir už tai, kad gerai sekėsi prekyba, turėjo būti dėkingas be galo veikliai savo žmonai. Žmona beveik nekreipė dėmesio į namų ūkį, jų vaikai kaip laukiniai žvėreliai turėjo rūpintis patys savimi, tačiau visais prekybos klausimais jos žodis buvo įstatymas.

Ir Tomas suprato, kad padaręs tėvą Raselo namo savininku, iškils kaimynų akyse.

— Turiu tau pasakyti, kad jie pripratę gyventi dideliame name,—

kalbėjo jis žmonai.— Supranti, maniškiai pripratę gyventi plačiai.

Pakilumo, apėmusio Elsę traukinyje, nebeliko, vos išvydus tuščius pilkus Ajovos laukus, nors nežymiai jį jautė dar ne vieną mėnesį. Gyvenimas dideliame mūriniame name slinko maždaug taip pat kaip ir mažame namelyje Naujojoje Anglijoje, kur ji iki tol gyveno. Linderiai įsikūrė trijuose ar keturiuose kambariuose pirmame aukšte. Po kelių savaičių prekinis traukinys atvežė ir jų baldus, kurie iš miesto į naujuosius namus buvo pergabenti vienu Tomo krautuvės furgonu. Trys ar keturi akrai žemės prie namo buvo užversti lentomis, iš kurių nusigyvenusiojo fermerio manyta statyti arklides. Tomas liepė darbininkams išvežti lentas, ir toje vietoje senasis Linderis susiruošė sodinti daržą. Jie atvažiavo į Vakarus balandžio mėnesį, ir vos tik spėjo įsikurti naujoje vietoje, gretimuose laukuose prasidėjo arimas ir sėja. Elsės gyvenimas vėl grįžo į įprastines vėžes. Naujoje vietoje nebuvo sodo su išsiraičiusiais medžiais, nebuvo apgriuvusios akmeninės tvoros. Visi laukai į šiaurę, pietus, rytus ir vakarus, kiek tik užmatė akis, buvo aptverti vielų tvoromis, kurios ant šviežiai suartos žemės atrodė kaip voratinkliai.

O dabar apie patį namą. Jis buvo kaip sala, iškilusi virš jūros. Keista, jis atrodė labai senas, nors dar nebuvo stovėjęs nė dešimt metų. Nepaprastas jo didumas buvo seno žmonių instinkto išraiška. Elsė šitą jautė. Rytinėje namo pusėje buvo durys į laiptus, einančius į antrą aukštą, bet tų durų niekada neatrakindavo. Prie jų buvo du ar trys akmeniniai laipteliai, ant kurių Elsė mėgdavo sėdėti ir, atsirėmusi nugara į duris, niekieno netrukdoma žiūrėti į tolį. Beveik prie pat jos kojų prasidedantys laukai, rodės, tęsėsi be galo, be krašto. Lyg jūros vandenys. Atėję žmonės arė ir sėjo. Per prerijas traukė milžiniškų arklių voros. Jaunas vyrukas, valdąs šešetą arklių, ėjo tiesiai jos link. Elsė buvo pakerėta. Arklių krūtinės, kai jie nulenkę galvas ėjo pirmyn, iš tiesų atrodė kaip milžinų. Švelnus pavasario oras, gaubiantis laukus, taip pat buvo it jūra, o arkliai — milžinai, žengiantys jūros dugnu. Krūtinėmis jie stūmė priešais save jūros vandenis. Jie stūmė vandenis iš jūros. Jaunuolis, valdąs arklius, taip pat buvo milžinas.

Elsė atsišliejo visu kūnu į uždarytas duris laiptelių viršuje. Už namo, darže, girdėjo dirbant tėvą. Jis grėbė į krūvas sudžiūvusią žolę, ruošdamas žemę lysvėms. Tėvas, nuo seno įpratęs dirbti mažyčiame

užtvertame sklypelyje, šitaip dirbs ir čia. Šitame dideliame erdviame sklype jis darbuosis su menkais padargais, su begaliniu atsidėjimu dirbs savo menką darbą, augins menkas daržoves. Motina namuose ners mažas staltiesėles. Elsė pati bus maža maža. Sėdės prisispaudus prie šitų durų, kad niekam nesimaišytų akyse. Tik jausmas, kuris tarpais ją apimdavo, bet niekada nevirsdavo mintimi, bus didelis didelis.

Šešetas arklių apsisuko prie tvoros, ir kraštinis arklys susipainiojo pakinktuose. Artojas nusikeikė. Tada pasisuko, įsmeigė akis į balto veido moterį iš Naujosios Anglijos, dar kartą išplūdo arklius ir, smarkiai juos trūktelėjęs, nusivarė tolyn. Laukas, kuriame jis arė, buvo kokių dviejų šimtų akrų didumo. Elsė nelaukė, kol jis sugrįš, įėjo į kambarį, atsisėdo ir sunėrė rankas. Namas, galvojo ji, tai laivas, plaukiantis per jūrą, kurios dugnu pirmyn ir atgal žingsniuoja milžinai.

Atėjo gegužė, paskui birželis. Dideliuose laukuose visąlaik virė darbas, ir Elsė priprato matyti jaunuolį lauke, prieinančiame prie pat jų namo laiptelių. Kartais, atvaręs arklius iki pat vielinės tvoros, jis nusišypsodavo ir linktelėdavo Elsei.

Rugpjūčio mėnesį, kai užeina dideli karščiai, kukurūzai Ajovos laukuose išaugę tokie aukšti, kad jų stiebai atrodo kaip jauni medeliai. Kukurūzų laukai tada būna lyg miškas. Tada kukurūzų jau niekas nebeprižiūri, ir tarp jų eilių auga piktžolės. Vyrai su savo milžinais arkliais daugiau nebesirodo. Bekraščius laukus apgaubia mąsli tyla.

Kai tą pirmą vasarą, jiems atvažiavus į Vakarus, atėjo kukurūzų pjovimo metas, Elsės sąmonė, iš dalies buvusi pažadinta neįprastos kelionės traukiniu, dabar vėl pabudo. Ji jau nebesijautė tokia ori, nebesėdėjo įsitempus kaip išmuštruotas kareivis — ji tapo kažkokia nauja ir tokia pat svetima, kaip ir naujasis kraštas, į kurį jie atvažiavo. Ilgai ji nesuprato kodėl. Kukurūzai lauke išaugo tokie dideli, kad pro juos nieko nebesimatė. Jie stūksojo kaip mūras, ir tėvo namas ant mažo pliko žemės plotelio atrodė tarsi už kalėjimo sienų. Elsei pasidarė liūdna pagalvojus, kad atvažiavo į Vakarus, į šias bekraštes platybes tik tam, jog pasijustų atsidūrusi dar ankštesniame pasaulyje, negu gyveno lig tolei.

Kažkokio impulso pastūmėta ji atsistojo ir, nulipusi tris ar keturis laiptelius, atsisėdo ant paskutiniojo, visai prie žemės.

Jai iškart palengvėjo. Dabar ji nebematė kukurūzų iš viršaus, tik iš apačios. Ilgi platūs kukurūzų lapai skliautė tarpueilius. Todėl tarpueiliai atrodė kaip ilgi tuneliai, bėgantys kažkur į begalybę. Iš juodos žemės kilo piktžolės ir tarsi švelnus žalias kilimas dengė žemę. Iš viršaus skverbėsi šviesa. Tarpueiliai buvo kažkokie nuostabūs, paslaptingi, tarsi šilti koridoriai, vedantys į gyvenimą. Elsė pakilo nuo laiptelio, baikščiai prisiartino prie vielų tvoros, skiriančios ją nuo lauko, iškišo pro vielas ranką ir suėmė vieną stiebą. Palietusi stiprų jauną stiebą ir akimirką tvirtai jį suspaudusi rankoje, ji staiga kažko išsigando. Greitai parbėgo atgal ant laiptelių, atsisėdo ir užsidengė rankomis veidą. Elsė visa drebėjo. Ji bandė įsivaizduoti, kaip išlenda pro tvorą ir eina tolyn tokiu koridoriumi. Ši mintis ją viliojo, bet drauge ir baugino. Ji skubiai atsistojo ir įėjo į namą.

Vieną šeštadienio naktį rugpjūty Elsė niekaip negalėjo užmigti. Į galvą lindo visokiausios mintys, tokios aiškios kaip niekada. Naktis buvo rami, karšta, jos lova stovėjo netoli lango. Elsės miegamasis buvo vienintelis Linderių kambarys antrame namo aukšte. Vidurnaktį iš pietų pūstelėjo vėjelis, ir atsisėdusi lovoje ji pamatė, kaip subangavo kukurūzų šluotelių laukas mėnesienoje nelyginant jūros paviršius, suvirpintas lengvo brizo.

Per visą lauką perbėgo šnaresys, ir tokios pat šnarančios mintys ir prisiminimai susispietė jos galvoje. Ilgi, platūs, sultingi lapai jau buvo pradėję džiūti kaitrioje rugpjūčio saulėje, ir vėjui sujudinus stiebai šiugždėdami trynėsi vienas į kitą. Staiga tolumoje pasigirdo tarsi tūkstantinės minios šūksmas. Elsei pasivaideno, kad tai vaikų balsai. Bet ne tokių kaip jos brolio Tomo,— triukšmingų, siautėjančių žvėriūkščių, o visiškai kitokių, mažų smulkių būtybėlių su didelėmis akimis ir plonomis jautriomis rankutėmis. Jie visi bėgo į jos glėbį. Elsę taip sujaudino šis keistas reginys, kad ji atsisėdo lovoje ir apkabinusi pagalvį ėmė spausti jį prie krūtinės. Staiga prieš akis tarsi gyvas stojos sūnėnas, išbalęs jautrus jaunasis Linderis, kuris su savo tėvu gyveno Niujorke ir mirė dvidešimt trejų metų amžiaus. Jaunuolis tarsi įėjo į kambarį. Ji numetė pagalvį ir sėdėjo įsitempusi, laukdama, kažko tikėdamasi.

Jaunasis Haris Linderis tą vėlyvą vasarą prieš mirtį buvo atvažiavęs aplankyti savo giminaitės Naujojoje Anglijoje. Jis viešėjo pas juos visą mėnesį ir beveik kiekvieną vakarą eidavo su Else pasėdėti

prie akmens sodo gale. Vieną pavakarį, kai abu jau ilgai buvo taip sėdėję tylomis, jis staiga prašneko.

— Aš noriu važiuoti į Vakarus,— tarė jis. — Važiuoti į Vakarus ir pasidaryti tikru stipriu vyru,— pakartojo dar kartą. Jo akyse pasirodė ašaros.

Juodu pakilo ir pasuko namų link. Elsė tylėdama ėjo šalia jaunuolio. Ta valandėlė giliai įsirėžė jos atmintyje. Ją apėmė keistas išgąstingas troškimas kažko, ko dar niekada nebuvo patyrusi gyvenime. Tylėdami jie perėjo sodą, bet kai jau buvo prie sotvaro krūmo, Haris staiga sustojo ant tako ir atsisuko į Elsę.

— Aš noriu, kad pabučiuotum mane,— karštai tarė jis, žengdamas prie merginos.

Susijaudinimas, neryžtingumas apėmė Elsę ir iškart persidavė Hariui. Tą akimirką, kai jis taip staiga ir netikėtai išsakė savo norą ir priėjo prie Elsės taip arti, kad ji skruostu pajuto jo alsavimą, jo paties skruostai skaisčiai nuraudo, o ranka, laikanti ranką, suvirpėjo.

— O, kaip aš norėčiau būti stiprus. Norėčiau tik vieno — būti stiprus,— užsikirsdamas ištarė jis ir pasisukęs nuėjo takeliu namo link.

Ir dabar šitame keistame naujame name, kuris buvo lyg sala jį supančioje kukurūzų jūroje, tartum vėl nuskambėjo Hario Linderio balsas, aiškesnis už įsivaizduojamus vaikų balsus, sklindančius iš laukų. Elsė išlipo iš lovos ir ėmė vaikštinėti blausioje šviesoje, srūvančioje pro langą. Ją purtė drebulys. „Aš noriu, kad pabučiuotum mane“,— vėl ištarė balsas, ir kad nuramintų jį, kad nuramintų atsiliepiantį balsą savyje, Elsė atsiklaupė prie lango ir apkabinusi pagalvį įsikniaubė į jį.

Tomas Linderis su šeima sekmadieniais atvažiuodavo aplankyti tėvų. Visa šeimyna pasirodydavo ryte, maždaug dešimtą valandą. Kai furgonas pasukdavo iš kelio, einančio pro Raselo sodybą, Tomas šūkteldavo. Tarp namo ir kelio dar buvo laukas, ir kol furgonas važiuodavo siauru takeliu tarp kukurūzų, jo nebūdavo matyti. Tomui šūktelėjus, jo duktė Elizabeta, aukšta, kokių šešiolikos metų mergina, o paskui ją ir visi keturi berniukai iššokdavo iš furgono ir nerdavo pro kukurūzus prie namo. Laukiniai šūksmai nuskardėdavo ramiame rytmečio ore.

Tomas atsiveždavo maisto produktų iš savo krautuvės, ir kai

arkliai būdavo iškinkyti ir nuvesti į pašiūrę, abu su žmona imdavo tempti ryšulius į namą. Berniukai drauge su seserim iškart pradingdavo laukuose. O paskui juos ir trys šunys, visą kelią iš miesto bėgę paskui furgoną. Kartu padūkti ateidavo ir du trys vaikai iš kaimyninės fermos, o kartais net ir koks jaunas vyrukas. Elsės brolienė mosteldavo ranka, ir visi nurūkdavo. Taip pat mostelėjusi ranka, ji pavarydavo ir Elsę. Paskui užkurdavo ugnį, ir visame name pasklisdavo gaminamų valgių kvapai. Elsė eidavo pasėdėti ant laiptelių kitoje namo pusėje. Kukurūzų laukai, iki tol skendėję ramybėje, aidėdavo nuo šūksmų ir šunų lojimo.

Vyriausioji Tomo Linderio duktė Elizabeta, kaip ir motina, buvo be galo energinga. Aukšta, laiba, kaip ir visos moterys Elsės tėvo namuose, bet labai stipri ir guvi. Ji slapčia troško būti panelė, bet vos tik kiek pasipuikuodavo, broliai, tėvo ir motinos pakurstyti, imdavo šaipytis.

— Neriesk per daug nosies,— erzindavo jie.

O kai atvažiuodavo čia į kaimą, likusi tik su broliais ir keliais kaimynų berniūkščiais ji pati virsdavo berniuku. Drauge su visais lėkdavo per laukus paskui šunis ir gainiodavo triušius. Kartais iš kaimynų fermos su vaikais ateidavo ir koks vyrukas. Tuomet Elizabeta stačiai nežinodavo, kaip elgtis. Norėdavo išdidžiai vaikštinėti tarp kukurūzų eilių, bet bijojo, kad nepradėtų erzinti broliai, ir tada iš nevilties imdavo taip šūkauti ir įžūlauti, jog pralenkdavo net berniukus. Ji cypaudavo, rėkaudavo, kaip pamišus lėkdavo paskui šunis, landžiodama per vielų tvoras susiplėšydavo suknelę, o kai šunys sugaudavo triušį ir jį papjaudavo, Elizabeta puldavo ir atimdavo grobį jiems iš nasrų. Gaištančio gyvulėlio kraujas lašėdavo jai ant drabužių. Ji sukdavo triušį sau virš galvos ir šaukdavo.

Vaikinas iš fermos, kurį Elsė visą vasarą matydavo dirbant lauke, įsimylėjo tą mergaitę iš miesto. Kai tik sekmadienio rytais pasirodydavo krautuvininko šeimyna, pasirodydavo ir jis, bet į namus neidavo. O kai berniukai su šunimis pasileisdavo per laukus, jis prisijungdavo prie jų. Jis taip pat buvo drovus ir nenorėjo, kad vaikai suprastų, ko jis ateina, o kai atsitiktinai pasilikdavo su Elizabeta vienas, visai suglumdavo. Valandėlę abu eidavo tylėdami. O plačiai juos supančioj kukurūzų tankmėj lakstydavo vaikai ir šunys. Jaunuolis norėdavo jai pasakyti vieną dalyką, bet kai stengdavosi surasti reikiamus žodžius, liežuvis nebeklausydavo, lūpos užkaisdavo kaip ugnis ir sudžiūdavo.

— Klausyk,— pradėdavo jis,— imkime abu...

Jis staiga užsikirsdavo, Elizabeta nusisukdavo ir nubėgdavo paskui brolius, ir daugiau jau visą dieną jam nepavykdavo pasilikti su ja vienam. O kai jis irgi prisijungdavo prie būrio, Elizabeta imdavo triukšmauti labiau už visus. Ją staiga pagaudavo baisiausias noras šėlti. Išsidraikiusiais ant nugaros plaukais, suplėšyta suknele, iki kraujo subraižytais skruostais ir rankomis ji kaip padūkus lėkdavo visų brolių priekyje, vydamasi triušius.

Rugpjūčio sekmadienis, išaušęs Elsei Linder po tos bemiegės nakties, buvo tvankus, apsiniaukęs. Ryte Elsė jautėsi prastai, ir kai tik atvažiavo svečiai iš miesto, nuėjo ir atsisėdo ant laiptelių prie namo. Vaikai bematant išsisklaidė po laukus. Elsę apėmė nenugalimas troškimas bėgti kartu su jais, šūkauti ir siausti tarp kukurūzų. Ji atsistojo ir nuėjo už namo. Tėvas dirbo darže, ravėjo daržovių lysves. Viduje buvo girdėti vaikščiojant brolienę. Verandoje šalia motinos miegojo brolis Tomas. Elsė grįžo ant laiptelių ir atsisėdo, paskui vėl atsistojo ir nuėjo prie tos vietos, kur kukurūzų eilės visai siekė tvorą. Ji nerangiai perlipo per ją ir paėjėjo kelis žingsnius tarpueiliu. Ištiesusi ranką, palietė tvirtus stiebus, bet staiga išsigando ir parklupo ant žolių kilimo, dengiančio žemę. Ilgai ji taip klūpojo, klausydamasi vaikų balsų, aidinčių tolumoje.

Praėjo valanda. Buvo jau pietų metas, ir brolienė, pasirodžiusi virtuvės duryse, garsiai pašaukė visus valgyti. Berniukai iš tolo kažką klyktelėjo ir tuoj atbėgo tekini per lauką. Perlipę per tvorą, jie šūkaudami nudūmė tiesiai per Elsės tėvo daržą. Elsė taip pat atsistojo. Norėjo niekieno nepastebėta perlipti atgal per tvorą, bet tuo momentu išgirdo šlamesį kukurūzuose. Pasirodė jaunoji Elizabeta Linder, o šalia jos žingsniavo artojas, vos prieš kelis mėnesius užsėjęs kukurūzais šį lauką, kuriame Elsė dabar stovėjo. Ji matė, kaip jie lėtai eina išilgai eilių. Galų gale juodu, atrodė, suprato vienas kitą. Jaunuolis tolydžio kaišiojo ranką pro kukurūzų stiebus, stengdamasis paliesti merginos ranką, o ši droviai juokėsi, paskui pribėgo prie tvoros ir vikriai perlipo. Rankoje ji laikė nebegyvą, šunų sumaitotą triušį.

Vaikinas iš fermos nuėjo sau, kai Elizabeta įėjo vidun, ir Elsė perlipo per tvorą. Jos dukterėčia dar tebestovėjo virtuvės tarpdury, laikydama už vienos kojos negyvą triušelį. Kitą užpakalinę gyvulėlio koją buvo išplėšę šunys. Pamačiusi moterį iš Naujosios Ang-

lijos ir jos griežtą, kaip jai atrodė, bejausmį žvilgsnį, Elizabeta greitai smuko į svetainę, numetė triušį ant stalo ir tuojau pat vėl išbėgo. Žvėrelio kraujas tekėjo ant puošnios gėlėtos staltiesės, kurią buvo nunėrusi Elsės motina.

Sekmadienio pietūs, kuriuos valgė visi gyvi Linderiai, praėjo sunkioje slegiančioje tyloje. Po pietų Tomas su žmona suplovė indus ir išėjo su tėvais pasėdėti į verandą. Netrukus abu užmigo. Elsė grįžo ant savo laiptelių prie namo, bet kai ją vėl apėmė nenugalimas noras bėgti į kukurūzų laukus, atsistojo ir įėjo vidun.

Trisdešimt penkerių metų moteris slankiojo pirštų galais po didžiulį namą kaip išsigandęs vaikas. Negyvas triušis, gulintis svetainėje ant stalo, buvo atšalęs ir sustingęs. Jo kraujas sudžiūvo ant baltos staltiesės. Elsė užlipo viršun, bet į savo kambarį nėjo. Ji staiga panūdo nuotykių. Viršutiniame namo aukšte buvo daug kambarių ir kai kuriuose iš jų langai buvo be stiklų. Tie langai buvo užkalti lentomis, ir pro lentų tarpus į vidų skverbėsi siauri šviesos ruoželiai.

Elsė tylutėliai užlipo laiptais, praslinko pro savo miegamąjį ir, atidarinėdama duris, perėjo visus kambarius. Grindis dengė storas dulkių sluoksnis. Visame name buvo taip tylu, kad Elsė aiškiai girdėjo, kaip apačioje verandoje knarkia brolis. Kažkur, atrodė labai toli, spygčiojo vaikai. Šūksmai darėsi vis tylesni. Dabar jie priminė Elsei balsus tų negimusių vaikų, kurie šaukė jai iš laukų praėjusią naktį.

Prieš akis iškilo motinos figūra — įsitempusi, tyli, sėdinti verandoje šalia sūnaus ir laukianti, kol užges diena ir stos naktis. Staiga Elsei sugniaužė gerklę. Ji kažko norėjo, bet pati nežinojo ko. Jos nuotaika gąsdino ją. Galiniame kambaryje viena užkalto lango lenta buvo sulūžusi, pro ją į kambarį buvo įskridęs paukščiukas ir nebegalėjo išskristi.

Elsei įėjus paukščiukas išsigando. Pradėjo blaškytis po kambarį. Plasnodamas sparneliais sujudino dulkes, ir jos ėmė šokti ore. Elsė stovėjo nekrusteldama, taip pat išsigandusi — ne paukštelio, čia esančio, o įsiveržusio gyvenimo. Ji, kaip ir tas paukštelis, buvo kalinė. Ši mintis pagavo Elsę. Ji norėjo bėgti į laisvę, ten, kur po laukus vaikščiojo jos dukterėčia Elizabeta su jaunuoju artoju, bet, kaip ir paukštelis kambaryje, ji buvo kalinė. Elsė nerimastingai žingsniavo po kambarį. Paukštelis blaškėsi nuo vienos sienos prie kitos. Paskui nutūpė ant palangės, šalia tos vietos, kur buvo išlaužta lenta. Elsė įdėmiai

žiūrėjo į išsigandusias paukštelio akis, o paukštelis — į jos. Paskui jis staiga purptelėjo pro langą, o Elsė apsisuko, susinervinusi nubėgo laiptais ir išlėkė į kiemą. Čia perlipo per vielų tvorą ir susigūžus nubėgo tuneliu tarp kukurūzų.

Apimta vienintelio troškimo, Elsė bėgo į laukų platybes. Ji norėjo ištrūkti iš savo gyvenimo ir patirti naują, saldesnį gyvenimą, slypintį, kaip jai dingojos, kažkur laukuose. Nubėgusi gerą galą, ji atsidūrė priešais spygliuotą tvorą ir perlipo per ją. Elsės plaukai pasileido ir išdriko ant pečių, skruostai skaisčiai nuraudo, ir ji atrodė kaip jauna mergaitė. Lipdama per tvorą, Elsė smarkiai persiplėšė suknelės priekį. Akimirką pasimatė mažos nuogos krūtys, bet ji tučtuojau nervingai susiglemžė perplėštą rūbą. Tolumoje girdėjo šūkaujant vaikus ir lojant šunis. Jau kelias dienas tvenkėsi audra, ir dabar dangų ėmė traukti juodi debesys. Kai ji susijaudinusi bėgo pirmyn, stabteldama pasiklausyti ir vėl bėgdama toliau, sausi kukurūzų lapai braižė jai pečius, o geltonos dulkės iš šluotelių lijo ant plaukų. Kiekvieną jos žingsnį lydėjo nenutrūkstantis šiugždesys. Galvą puošė auksinių dulkelių vainikas. Staiga dusliai sugrumėjo dangus, tarsi būtų suurzgę milžiniški šunys.

Bėgančios moters galvoje vis dažniau šmėkščiojo mintis, kad galų gale išdrįsusi įlįsti į kukurūzų lauką, daugiau niekada iš jo neištrūks. Kūną varstė aštrūs skausmai. Galiausiai ji turėjo sustoti ir atsisėsti ant žemės. Ilgai taip sėdėjo, užmerkusi akis. Jos suknelė išsipurvino. Mažyčiai vabalėliai, gyvenantys žemėje po kukurūzų šaknimis, išlindo iš savo slėptuvių ir ropojo Elsės kojomis.

Paklusdama kažkokiam neaiškiam instinktui, pavargusi moteris išsitiesė ant nugaros ir šitaip gulėjo nejudėdama, užmerktomis akimis. Baimė praėjo. Tunelyje buvo šilta ir jauku kaip kambaryje. Skausmo irgi nebejautė. Atmerkė akis. Pro plačius žalius kukurūzų lapus buvo matyti lopinėliai juodo grėsmingo dangaus. Elsė nenorėjo, kad ją kas nors jaudintų, todėl vėl užsimerkė. Liesa ranka daugiau nebelaikė sugniaužus perplėštos suknelės, ir mažos krūtys vėl buvo nuogos. Jos čia pasikeldavo, čia nusileisdavo, Elsei mėšlungiškai kvėpuojant. Ji atmetė virš galvos rankas ir gulėjo nejudėdama.

Elsei atrodė, kad jau kelios valandos ji šitaip tyliai ir ramiai guli tarp kukurūzų. Kažkur giliai viduje slypėjo jausmas, jog tuojau pat kažkas atsitiks, jog ji nuskries kažkur, atitrūks nuo savo ir visų artimųjų praeities. Mintys nebuvo konkrečios. Ji gulėjo nejudė-

dama ir laukė, kaip kad laukė ištisas dienas ir mėnesius prie akmens sodo gale Vermonto fermoje, kai dar buvo mergaitė. Dangus vėl dusliai sugrumėjo, bet ir dangus, ir viskas, kas jai iki tol buvo taip gerai pažįstama, dabar regėjos be galo tolima ir svetima.

Po ilgos tylos, kai Elsei atrodė, kad ištrūko pati iš savęs kaip sapne, ji išgirdo vyrišką balsą.

— Aū aū aū! — šaukė balsas; valandėlę vėl buvo tylu, paskui kažkur atsiliepė kiti balsai, ir tuojau pat pasigirdo kukurūzų šnarėjimas ir sujaudintas vaikų klegesys. Šuo atbėgo tuo tuneliu, kuriame Elsė gulėjo, ir sustojo prie jos. Šalta nosimi bakstelėjo jai į veidą, Elsė atsisėdo. Šuo nubėgo tolyn. Pro šalį pralėkė Tomo Linderio sūnūs. Elsė matė, kaip kitame tunelyje šmėsčioja plikos jų kojos. Jos brolis išsigando taip sparčiai besiartinančios audros ir norėjo greičiau išgabenti šeimyną į miestą. Jo balsas tebeaidėjo nuo namo pusės, o vaikai jam šūkčiojo iš lauko.

Elsė dar kiek pasėdėjo ant žemės, suspaudusi rankas. Ją buvo apėmęs keistas nusivylimas. Paskui ji atsistojo ir lėtai nuėjo ton pusėn, kur nubėgo vaikai. Priėjo tvorą ir perlipo; lipdama persiplėšė suknelę kitoje vietoje. Viena kojinė atsisegė ir nusmuko ant bato. Ilgos aštrios žolės taip buvo subraižiusios jai koją, kad visa margavo raudonais rėželiais. Bet skausmo Elsė nejautė.

Apkvaitusi ji sekė paskui vaikus, kol prieš akis pamatė tėvo namą, tada sustojo ir vėl atsisėdo ant žemės. Dar kartą smarkiai sugriaudė. Tomas Linderis vėl ėmė šaukti vaikus, šįsyk jau beveik piktai. Valdingu vyrišku balsu jis pašaukė Elizabetą, ir tas balsas kaip griaustinis nusirito, nuaidėjo kukurūzų tarpueiliais.

Ir tada pasirodė Elizabeta su jaunuoju artoju. Juodu sustojo visai netoli Elsės, jaunuolis apkabino merginą. Išgirdusi juos artėjant, Elsė parpuolė kniūbsčia ant žemės ir susigūžė taip, kad juos gerai matė, o pati buvo nematoma. Kai jaunuolio lūpos palietė merginos lūpas, Elsės rankos mėšlungiškai įsitvėrė kukurūzo stiebo. Lūpos prisispaudė prie žemės. Jaunoji pora tuojau nuėjo tolyn, ir Elsė pakėlė galvą. Jos lūpos buvo žemėtos.

Laukus vėl apgaubė tyla. Negimusių, Elsės vaizduotės sukurtų vaikų kuždesys virto galingu šauksmu. Vėjas pūtė vis smarkiau ir smarkiau. Kukurūzų stiebai siūbavo ir linko prie žemės. Užsisvajojusi Elizabeta perėjo palaukę ir perlipusi per tvorą atsidūrė tiesiai prieš tėvą.

4 PLB 1386

— Kur tu buvai pradingus? Ką veikei? — barėsi jis.— Ar nematai, kad reikia greičiau važiuoti?

Kai Elizabeta pasuko link namo, Elsė kaip koks žvėrelis ėmė keturpėsčia ropoti įkandin jos; atsidūrusi prie kiemo tvoros, atsisėdo ir užsidengė rankomis veidą. Kažkas jos viduje siūbavo ir linko, kaip siūbavo ir linko nuo vėjo kukurūzų stiebai. Ji sėdėjo nusisukus nuo namo ir kai atmerkė akis, priešais vėl išvydo ilgus paslaptingus tunelius.

Brolis su žmona ir vaikais išvažiavo. Pasukusi galvą, Elsė matė, kaip arkliai išrisnojo iš kiemo už namo. Išvažiavus Elizabetai, namas vidury kukurūzų laukų, drebinamas vėjų, atrodė nykiausia vieta pasaulyje.

Pro virtuvės duris išėjo motina. Ji nubėgo prie laiptelių, kur, žinojo, duktė mėgdavo sėdėti, ir sunerimusi ėmė šaukti. Elsei nė nedingtelėjo atsiliepti. Jai atrodė, senoji moteriškė šaukė visai ne ją. Motinos balsas buvo laibas, ir jį tuojau pat užgožė vėjas ir šiugždesys, kilęs laukuose. Pasisukusi namo pusėn, Elsė žiūrėjo į motiną, kuri pasimetusi blaškėsi po kiemą, o paskui įėjo vidun. Trinktelėjo uždaromos virtuvės durys.

Audra, grūmojusi jau kelias dienas, pagaliau pratrūko. Plačios lietaus čiurkšlės kliūstelėjo ant kukurūzų laukų. Lietaus čiurkšlės kliūstelėjo ant Elsės. Audra, tvenkusis joje metų metus, taip pat pratrūko. Iš krūtinės išsiveržė rauda. Ją apėmė baisus sielvartas, bet tai nebuvo tik sielvartas. Ašaros sruvo jai iš akių, vagodamos dulkėtą veidą. Trumpučiais audros pertrūkiais Elsė pakeldavo galvą ir pro šlapius susipynusius plaukus, dengiančius ausis, pro ūžesį milijonų lietaus lašų, krentančių ant žemės kukurūzų galerijose, girdėdavo laibus tėvo ir motinos balsus, šaukiančius ją iš Linderių namo.

MOTINYSTĖ

Kalvos apačioje buvo pelkė, prižėlusi švendrų. Ant kalvos augo riešutmedis, ir vėjas šiureno jo sausus lapus.

Ji nuėjo už medžio, kur žolė buvo aukšta ir dulsva. Fermoje trinktelėjo namo durys, ant kelio priešais namą sulojo šuo.

Ilgai ilgai — nė garso. Paskui bildėdamas įšalusiu keliu nudardėjo

vežimas. Slopus dardesys atsirito žeme prie jos, gulinčios žolėje, ir tarsi pirštais palytėjo kūną. Nuo jos sklido gaiva. Vežimas dardėjo keliu ilgai ilgai.

Paskui vėl kažkas sutrikdė tylą. Jaunas vaikinas iš kaimyninės fermos bailiai dairydamasis perėjo lauką ir perlipo per tvorą. Jis taip pat užkopė ant kalvos, bet jos ilgai nepastebėjo, nors ji gulėjo prie pat jo kojų. Jis dirstelėjo namo pusėn ir toliau stovėjo ant įšalusios žemės, susibrukęs rankas į kišenes, trypčiodamas kaip arklys.

Paskui pajuto ją čia esant. Jos kvapas pasiekė jo sąmonę.

Jis parklupo šalia jos, tyliai gulinčios. Viskas buvo kitaip nei tada, kai juodu kopdavo į kalvą anais vakarais. Dabar jau nebebuvo ko laukti, apie ką šnekėti. Ji pati buvo kitokia. Jis pasijuto kaip niekada drąsus, rankomis lietė jos veidą, kaklą, krūtis, šlaunis. Niekada jos kūnas nebuvo toks stangrus ir tvirtas. Kai bučiavo jos lūpas, ji nė nepajudėjo, ir akimirką jis išsigando. Paskui tiesiog užplūdo drąsa, ir jis atsigulė šalia jos.

Visą gyvenimą jis dirbo fermoje ir suarė daug daug akrų riebios juodos žemės.

Jis pasijuto be galo tvirtas.

Suarė ją giliai.

Pasėjo sėklą, sūnaus sėklą, į riebią, įšilusią, virpančią žemę.

* * *

Ji nešiojo sūnaus sėklą savyje. Žiemos vakarais eidavo taku palei neaukštą kalvą, paskui sukdavo į tvartą — melžti karvių. Ji buvo didelė ir stipri, žengė tvirtomis kojomis sūpuodamasi. Sūnus ėjo joje sūpuodamasis.

Pagavęs žemų kalvų ritmą.

Pagavęs slėsnių lygumų ritmą.

Pagavęs einančių kojų ritmą.

Pagavęs tvirtų stiprių rankų, traukančių karvių spenius, ritmą.

* * *

Laukas buvo plikas, prigriuvęs akmenų. Pavasarį, kai stojo šiltos naktys, ji apsunkusi eidavo į laukus. Maži apvalūs akmenys kyšojo iš žemės it užkastų vaikų galvutės. Laukas, užlietas mėnesienos, lei-

dosi link sravaus upelio. Kelios avys tarp akmenų pešiojo skurdžią žolę.

Tūkstančiai vaikų buvo užkasti tame plikame lauke. Jie stengėsi ištrūkti iš žemės. Stengėsi ištrūkti ir ateiti pas ją. Upeliukas skambėdamas čiurleno per akmenis. Ilgai ji rymojo lauke, perimta liūdesio.

Pakilo nuo didelio akmens, ant kurio sėdėjo, ir nuėjo namo. Balsai iš tamsos šaukė jai, kai ėjo per pievelę ir pro tylų tvartą.

Iš jos tik vienas vaikas stengėsi ištrūkti. Kai atsigulė į lovą, jo kulniukai daužė kalėjimo sienas. Ji ramiai gulėjo ir klausėsi. Tik vienas nedrąsus balselis, rodės jai, sklido iš nakties tylumos.

IŠ NIEKUR Į NIEKUR

I

Rozalinda Veskot, aukšta, stipri dvidešimt septynerių metų mergina, ėjo geležinkelio bėgiais netoli Vilou Springso, miestelio Ajovoje. Buvo rugpjūtis, maždaug ketvirta valanda po pietų, trečia diena, kai ji grįžo į savo gimtąjį miestelį iš Čikagos, kur dirbo.

Tuo metu Vilou Springse gyveno maždaug trys tūkstančiai žmonių. Dabar jis jau išaugęs. Čia buvo miesto aikštė su rotuše vidury, o iš visų keturių aikštės pusių ir prieš pačią rotušę — prekybos įstaigos. Aikštė buvo plika, be žolės, iš jos bėgo medinių namų gatvės, ilgos tiesios gatvės, kurios galiausiai virto kaimo keliais, dingstančiais prerijų platybėse.

Nors Rozalinda visiems sakė, kad parvažiavo namo trumpam, nes pasiilgo gimtinės, ir nors iš tiesų labai norėjo pasišnekėti su motina dėl vieno dalyko, su niekuo šnekėtis negalėjo. Be galo sunku jai buvo ištisas dienas ir vakarus sėdėti su tėvu ir motina namie, ir ji trokšte troško ištrūkti už miesto. Eidama geležinkelio bėgiais po karštais popiečio saulės spinduliais, ji vis barė save. „Pasidariau kaprizinga, netikusi. Maniau kažką padarysiu, o nieko nedarau, tik be reikalo blaškausi",— mąstė ji.

Dvi mylias geležinkelis į rytus nuo Vilou Springso ėjo kukurūzų laukais per lėkštą lygumą. Paskui prasidėjo nuokalnė, ir toje

vietoje buvo tiltas per Vilou Kriką. Dabar upelis buvo visai išdžiūvęs, bet abipus pilkos suskilinėjusios purvo juostos, kuri rudenį, žiemą ir pavasarį būdavo upelio vaga, augo medžiai. Rozalinda pasuko į šalį nuo bėgių ir atsisėdo po medžiu. Jos skruostai degė, kakta buvo sudrėkusi. Kai nusiėmė skrybėlaitę, plaukai netvarkingai pasklido ant pečių, o kelios sruogos prilipo prie drėgno įkaitusio veido. Rozalinda sėdėjo tarsi didelėje taurėje, kurios kraštais augo vešlūs kukurūzai. Priešais ją palei upelį vingiavo dulkinas takas, ir tuo taku vakarais iš tolimų ganyklų traukdavo bandos karvių. Šalia kėksojo didžiulis karvolis. Jis visas buvo apneštas pilkomis dulkėmis, ropojo juodi blizgantys vabalai. Jie ritino mėšlo kamuolius, ruošdami pradžią naujai kartai.

Rozalinda parvyko į gimtąjį miestelį kaip tik tuo metų laiku, kai visi stengėsi ištrūkti iš šios tvankios dulkėtos vietos. Niekas nesitikėjo, jog ji parvažiuos, ir pati iš anksto nepranešė. Vieną karštą rytą Čikagoje Rozalinda staiga pašoko iš lovos ir ėmė krautis į lagaminą daiktus, o tos pačios dienos vakare jau buvo Vilou Springse, tame name, kur su saviškiais buvo išgyvenusi dvidešimt metų. Iš stoties ji parvažiavo viešbučio autobusu ir niekieno nesutikta įėjo į Veskotų namus. Tėvas buvo prie pompos palei virtuvės duris, o motina atėjo jos pasveikinti į svetainę su purvina prijuoste, kaip stovėjo. Viskas namie buvo lygiai taip kaip kadaise.

— Sumaniau keliom dienom parvažiuoti namo,— pasakė ji, statydama ant žemės lagaminą ir bučiuodama motiną.

Motušė ir tėtušis Veskotai džiaugėsi sulaukę dukters. Tą vakarą jie buvo labai susijaudinę, pataisė iškilmingą vakarienę. Po vakarienės tėtušis Veskotas kaip ir visada išėjo miestan, bet grįžo labai greitai.

— Tik nubėgsiu į paštą ir pasiimsiu vakarinį laikraštį,— pasakė jis tarsi atsiprašydamas.

Motina apsivilko švarią suknelę, ir visi sėdėjo verandoje, kol sutemo. Pokalbis buvo maždaug toks: „Ar dabar Čikagoje labai karšta? Šį rudenį žadu prisivirti daug uogų. Vėliau tau nusiųsiu dėžę uogienių. Ar tebegyveni toje pačioje vietoje, Šiaurinėje dalyje? Turbūt labai smagu vakarais vaikščioti parke prie ežero?“

* * *

Rozalinda sėdėjo po medžiu šalia geležinkelio tilto, už dviejų mylių nuo Vilou Springso, ir stebėjo, kaip dirba mėšlavabaliai. Visa ji

buvo įšilusi nuo ėjimo saulėkaitoje, ir plona suknelė lipo prie kojų. Suknelė išsipurvino į dulkėtą žolę.

Rozalinda pabėgo iš miesto, iš motinos namų. Ir šitaip visas tris dienas, kai tik atvažiavo. Ji nėjo iš namo į namą lankyti senų mokyklos draugių, mergaičių, kurios neištrūko iš Vilou Springso kaip kad ji, o pasiliko čia, ištekėjo ir įsikūrė visiems laikams. Susitikusi rytais gatvėje kurią iš tų draugių, stumiančią vaikišką vežimėlį, o kartais besivedančią dar kitą mažylį už rankos, Rozalinda sustodavo. Draugė imdavo šnekėti:

— Karšta. Ar tebegyveni vis toj pačioj vietoj? Mes su vyru ir vaikais rengiamės atvažiuoti kokiai savaitei kitai į Čikagą. Turbūt puiku ten pas jus, gyvenate taip arti ežero.

Rozalinda skubiai pasitraukdavo.

Visą laiką, kol viešėjo gimtajame mieste pas motiną, ji nuolatos galvojo, kaip nuo visko skubiai pasitraukti. Nuo ko? Rozalinda teisinosi pati prieš save. Kažkas raginte ragino ją atvažiuoti iš Čikagos, ji tikėjosi atvirai pasišnekėti su motina. Ar tikrai norėjo pasišnekėti? Gal manė, kad vėl kvėpuodama gimtojo miesto oru ras savyje naujų jėgų žiūrėti gyvenimui tiesiai į akis, sutikti visus jo sunkumus?

Beprasmiška buvo tokioje kaitroje leistis į varginančią kelionę iš Čikagos ir dusinamai karščio ištisas dienas klajoti dulkėtais kaimo keliais arba kukurūzų laukais palei geležinkelio bėgius. „Tiek daug tikėjausi, ir bergždžiai. Ne visoms viltims lemta išsipildyti",— šmėkščiojo miglotos mintys jos galvoje.

Vilou Springsas — nuobodus užkampio miestelis; tokių miestelių tūkstančiai Indianoje, Ilinojuje, Viskonsine, Kanzase, Ajovoje, bet Rozalindai jis atrodė dar nuobodesnis, negu buvo iš tiesų.

Ji sėdėjo po medžiu prie išdžiūvusios Vilou Kriko vagos, galvodama apie tą savo miestelio gatvę, kur gyveno tėvas ir motina ir kur gyveno ji pati, kol suaugo. Tik per daugybę atsitiktinumų ji dabar nebegyvena čia. Brolis, dešimčia metų vyresnis už ją, vedė ir persikėlė į Čikagą. Jis pakvietė Rozalindą pas save paviešėti, patekusi į didelį miestą, ji ten ir pasiliko. Brolis buvo komivojažierius ir labai dažnai važinėdavo.

— Galėtum pasilikti čia su Bese ir išmokti stenografijos,— kartą pasiūlė jis.— Jeigu nenorėsi, nedirbsi. Tėvas ir taip tavim pasirūpins. Aš tiesiog pagalvojau, kad tas darbas tau patiktų.

„Tai buvo prieš šešerius metus,— mąstė pavargusi Rozalinda,— jau šešeri metai, kai aš gyvenu didmiestyje". Mintys blaškėsi jos galvoje — čia šmėsteldavo, čia vėl išnykdavo. Čikagoje, tapusi stenografiste, ji tarsi pabudo. Užsinorėjo tapti artiste ir vakarais lankė dramos mokyklą. Kontoroje, kur ji dirbo, buvo jaunas klerkas. Vakarais jie drauge eidavo į teatrą arba pasivaikščioti po parką. Bučiuodavosi...

Staiga ji mintimis grįžo pas motiną ir tėvą, į namus Vilou Springse, į tą gatvelę, kur gyveno iki dvidešimt vienerių metų.

Tėvų namas stovėjo pačiame gatvės gale. Pro langus matėsi šeši kaimynų namai. Kaip gerai Rozalinda pažinojo visą tą gatvę ir žmones, gyvenančius tuose namuose! Bet ar tikrai pažinojo? Nuo aštuoniolikos iki dvidešimt vienerių metų ji nekėlė iš namų kojos, padėjo motinai šeimininkauti ir vis kažko laukė. Kitos miesto mergaitės, kaip ir ji, taip pat laukė. Kaip ir ji, jos baigė vidurinę mokyklą, ir tėvai neketino jų leisti į koledžą. Joms ir nebeliko nieko kito, tik laukti. Kai kurios mergaitės — jų motinos ir motinų bičiulės vis dar jas laikė vaikais — turėjo draugų, jaunų vaikinų, ir tie vaikinai lankė jas sekmadieniais, o kartais net trečiadienio ar ketvirtadieno vakarais. Kitos merginos eidavo į bažnyčią, maldininkų susirinkimus, pasidarė aktyvios visokių bažnytinių organizacijų narės. Jos visąlaik būdavo užsiėmusios.

Rozalinda tuo nesidomėjo. Tuos trejus varginančius metus Vilou Springse ji tik laukė. Rytais visada atsirasdavo darbo namuose, paskui diena taip ir ištirpdavo. Vakarais tėvas eidavo į miestą, o ji su motina sėdėdavo namie. Jiedvi beveik nesišnekėdavo. Tada Rozalinda eidavo gulti ir gulėdavo atmerktomis akimis, kažkaip keistai sunerimusi, aistringai trokšdama kažko, kas niekada negalėjo įvykti. Į jos mintis braudavosi įprastiniai Veskotų namų garsai. Vaizduotėje mainėsi įvairiausi reginiai.

Dažnai ji matydavo būrius žmonių, ir visada jie eidavo tolyn nuo jos. O kartais staiga pasijusdavo gulinti kniūbsčia ant prarajos krašto. Beje, tai nebuvo praraja. Iš jos kilo dvi marmurinės sienos, ir ant tų sienų buvo išraižytos keistos figūros. Žemyn leidosi platūs laiptai — visada tik žemyn ir tolyn. Tais laiptais tarp marmurinių sienų ėjo žmonės, ėjo vis žemyn ir žemyn, toldami nuo jos.

Kokie žmonės? Kas jie tokie buvo? Iš kur jie ėjo? Kur jie ėjo? Ji nemiegodavo, tik gulėdavo plačiai atmerkusi akis. Miegamajame bū-

davo tamsu. Kambario sienos ir lubos kažkur atsitraukdavo, ir Rozalindai atrodydavo, jog ji kabo erdvėje ties praraja, ties praraja su balto marmuro sienomis, virš kurių mirgėjo kažkokios keistos, labai gražios šviesos.

Žmonės, lipantys žemyn plačiais laiptais ir dingstantys begalinėje tolumoje, buvo vyrai ir moterys. Kartais praeidavo jauna mergina — visada viena — panaši į Rozalindą, tik kažkokia mielesnė ir tyresnė. Merginos eigastis buvo ritminga, greita ir laisva kaip labai gražaus jauno žvėriuko. Rankos ir kojos — lyg lanksčios medžio šakos, sūpuojamos lengvo vėjelio. Mergina taip pat nulipdavo žemyn ir dingdavo. Paskui ją ėjo kiti. Marmuriniais laiptais vienas po kito leidosi jauni vaikinai. Praėjo orus senyvas vyriškis, o jam įkandin — labai miela moteris. Koks nuostabus žmogus! Tiesiog jautei, kaip iš solidaus jo stoto trykšta begalinė jėga. Veidą vagojo gilios raukšlės, akys buvo liūdnos. Tiesiog jautei, kad jis išėjęs visą gyvenimo mokyklą, bet išlaikęs gyvą kažkokią didelę vertybę. Dėl tos vertybės ir degė jį lydinčios moters akyse keista ugnis. Juodu taip pat nulipo laiptais ir dingo. Žmonės vis ėjo ir ėjo — daugybė žmonių: vyrų ir moterų, vaikinų ir merginų, vienišų senukų ir senučių, kurie klibikščiavo pasiramsčiuodami lazdomis.

Kai Rozalinda šitaip gulėdavo atsimerkusi tėvo namuose, galvoje, rodės, nebūdavo jokios minties. Tada ji stengdavosi ko nors nusitverti, kažką suprasti.

Bet negalėdavo. Namų garsai trikdydavo jos sapną, sapną atviromis akimis. Tėvas palei virtuvės duris pumpuoja į kibirą vandenį. Po minutės įneš kibirą į virtuvę ir pastatys ant dėžės šalia kriauklės. Truputis vandens šliūkštels ant žemės. Tarsi vaikas basa kojele tekštels į grindis. Paskui tėvas prisuks laikrodį. Diena bus baigta. Netrukus jo sunkūs žingsniai sudunksės viršuje, miegamajame, ir jis atsiguls į lovą šalia motinos.

Nakties garsai tėvų namuose atrodė kažkokie baisūs Rozalindai tais metais, kai joje brendo moteris. Ten, dideliame mieste, kur taip netikėtai pateko, ji stengdavosi jų neprisiminti. Net Čikagoje, kur nakties tylą be perstojo raižė ir kapojo tūkstančiai garsų,— gatvėmis švilpė automobiliai, cementiniais šaligatviais ir po vidurnakčio kaukšėjo pavėlavusių praeivių žingsniai, vasaros naktimis skardėjo besiginčijančių girtų vyrų šūkaliojimai,— net šitoj baisioj garsų sumaišty jai atrodė palyginti ramu. Įkyrūs džerškiantys miesto naktų garsai buvo nepanašūs į įkyrius kasdieniškus tėvų namų garsus. Miesto garsuose

neslypėjo baisi gyvenimo tiesa, jie nebuvo taip įsirėžę į gyvenimą ir ne taip ją gąsdino kaip garsai tėvų namuose ramioje Vilou Springso gatvelėje. Kaip dažnai ten, Čikagoje, gaudžiančiame triukšme ji stengdavosi ištrūkti iš tylaus namų triukšmo! Tėvo žingsniai jau ant virtuvės laiptelių. Štai jis pastatė kibirą su vandeniu ant dėžės šalia kriauklės. Viršuje motina sunkiai atsigulė į lovą. Didžiulė marmurinė praraja, į kurią leidosi nuostabūs žmonės, išnyko. Virtuvėje ant grindų šliūkštelėjo vanduo. Tarsi basa vaiko kojelė tekštelėjo į grindis. Rozalinda norėjo surikti. Tėvas uždarė virtuvės duris. Štai jis suka laikrodį. Po minutės jo žingsniai pasigirs ant laiptų...

Pro Veskotų namų langus matėsi šeši namai. Žiemą iš šešių kaminų kilo į dangų dūmai. Viename iš jų — jis stovėjo arčiausiai Veskotų,— mažame mediniame name, gyveno žmogus, kuriam sukąko trisdešimt penkeri metai, kai Rozalindai suėjo dvidešimt vieneri ir ji išvažiavo į Čikagą. Vyriškis buvo nevedęs, o jo motina, kuri tvarkė namų ūkį, mirė tais metais, kai Rozalinda baigė vidurinę mokyklą. Po motinos mirties tas žmogus gyveno vienas. Pietus ir vakarienę jis valgydavo viešbutyje prie miesto aikštės, bet pats taisydavosi pusryčius, klodavosi lovą ir šluodavo grindis. Kartais jis lėtai praeidavo gatve pro Veskotų namus, kai Rozalinda viena sėdėdavo verandoje. Nusikeldavo skrybėlę ir užšnekindavo merginą. Jų akys susitikdavo. Jo nosis buvo ilga ir lenkta kaip vanago, plaukai ilgi, nesušukuoti.

Rozalinda kartais apie jį pagalvodavo. Jai truputį neramu būdavo, kad dažnai, kai ji dieną sėdėdavo ir svajodavo, jis tyliai, vogčiomis, tarsi bijodamas jai sutrukdyti, prasėlindavo prieš jos vaizduotės akis.

Dabar, sėdėdama prie išdžiūvusio upelio vagos, Rozalinda galvojo apie viengungį, kuris jau ėjo penktą dešimtį ir gyveno toje gatvėje, kur prabėgo jos vaikystė. Jo namą nuo Veskotų skyrė statinių tvora. Kartais ryte jis užmiršdavo nuleisti štoras, ir Rozalinda tvarkydamasi namie matydavo, kaip jis vaikščioja vienais apatiniais. Tai buvo... och, geriau apie tai negalvoti.

Tasai žmogus buvo pavarde Melvilis Stouneris. Jis turėjo šiek tiek turto, ir jam nereikėjo dirbti. Kai kada jis kojos nekeldavo iš namų, neidavo net į viešbutį pietauti nei vakarieniauti, o ištisą dieną prasėdėdavo krėsle įknibęs į knygą.

Toje gatvėje vienam namely gyveno našlė, auginanti vištas. Kelias jos vištas gatvės gyventojai vadino „sklandytojom". Jos išskrisdavo iš savo kiemo per tvorą ir beveik visada subėgdavo į to viengungio kiemą. Kaimynai juokaudavo. „Tai kažką reiškia",— kalbėdavo jie.

Kai vištos atsidurdavo Stounerio kieme, našlė su pagaliu rankoje atlėkdavo paskui jas. Melvilis Stouneris išeidavo į savo nedidelę verandą. Našlė skėtriodama rankomis įbėgdavo pro vartelius, ir vištos kudakuodamos skrisdavo per tvorą ir lėkdavo gatve našlės namų link. Valandžiukę ji stabteldavo prie Stounerio vartelių. Vasaros metu, kai Veskotų namų langai būdavo atviri, Rozalinda aiškiai girdėdavo, ką toji moteris ir jos kaimynas kalbėdavo. Vilou Springse buvo laikoma nepadoriu dalyku netekėjusiai moteriai kalbėtis su nevedusiu vyru prie jo namų durų. Našlė paisė viešosios nuomonės. Bet vis dėlto pastoviniuodavo valandėlę prie vartukų, nuoga ranka atsirėmusi į stulpelį. O kaip žibėdavo jos skvarbios mažos akutės!

— Jeigu tos mano vištos jums įkyri, prašom jas sugauti ir nusukti galvas,— įsikarščiavusi sakydavo ji.

— Na ką jūs, aš visada džiaugiuosi matydamas jas atlekiant gatve,— nusilenkdamas atsakydavo Melvilis Stouneris.

Rozalinda suprasdavo, jog Stouneris šaiposi iš našlės, ir jai tai patikdavo.

— Kitaip aš jūsų niekada ir nepamatyčiau, jeigu neatbėgtumėt čia savo vištų. Saugokite jas nuo viso pikto,— vėl nusilenkdamas sakydavo jis.

Kurį laiką vyras ir moteris dar pastoviniuodavo, žiūrėdami vienas kitam į akis. Pro savo namų langą Rozalinda sekdavo moterį. Šneka tuo ir baigdavosi. Moteris turėjo savyje kažko, ko ji tada dar nesuprato... Gal tokios šnekos našlei teikdavo dvasios peno. Bręstanti moteris iš gretimo namo jos nekentė.

* * *

Rozalinda pašoko iš po medžio ir ėmė kopti į geležinkelio pylimą. Ji dėkojo dievams, kad jie padėjo jai ištrūkti iš tokio miestelio kaip Vilou Springsas ir apsigyventi didmiestyje. „Čikaga — toli gražu ne nuostabus miestas. Žmonės sako, jog tai — didelis, purvinas triukšmingas kaimas, ir galbūt taip iš tiesų yra, bet ten verda gyvenimas",— mąstė ji. Rozalinda jautė, kad Čikagoje, bent jau per paskutinius dvejus trejus metus, ji šį tą sužinojo apie gyvenimą. Pirmiausia, perskaitė nemažai knygų, tokių knygų, kokios į Vilou Springsą niekada nepatekdavo, knygų, apie kurias Vilou Springse net nebuvo žinoma, lankė simfoninius koncertus, pradėjo suprasti, ką galima išgauti spalvomis ir linijomis, girdėjo apie tai šnekant protingus, nusimanančius

žmones. Čikagoje tarp judančių ir krutančių milijonų vyrų ir moterų girdėjosi balsų. Kartais Rozalinda sutikdavo arba bent išgirsdavo apie tokius žmones, kurie, kaip tas nuostabus senyvas džentelmenas, leidęsis marmuriniais laiptais jos paauglystės naktų vizijose, buvo išlaikęs gyvą kažkokią didelę vertybę.

Ir dar vienas dalykas, pats svarbiausias. Per paskutiniuosius dvejus metus Čikagoje ji daug valandų, ištisas dienas, praleisdavo su žmogumi, su kuriuo galėdavo šnekėtis. Tos kalbos ją pažadino. Padarė moterim, subrandino.

„Žinau, kokie yra Vilou Springso žmonės ir kokia būčiau buvusi aš, jeigu būčiau čia pasilikusi",— mąstė ji. Jai buvo lengva ant širdies, jautėsi laiminga. Ji grįžo namo kritiniu savo gyvenimo momentu, tikėdamasi pasišnekėti su motina arba, jei pasišnekėti bus neįmanoma, tiesiog pabūti šalia jos, pajusti kitos moters artumą. „Kiekvienos moters esybėje,— mąstė Rozalinda,— kažkas giliai paslėpta, ir kai išmuša lemiama valanda, šitai pereina kitai moteriai". Dabar ji suprato, kad viltys, svajonės, troškimai, kuriuos taip ilgai puoselėjo, buvo tušti. Sėdėdama už dviejų mylių nuo gimtojo miestelio, tarp kukurūzų laukų, didelėje, į taurę panašioje įduboje, kur neužpūtė vėjas, ir žiūrėdama, kaip vabalai ruošiasi sutikti savo naująją kartą, galvodama apie gimtąjį miestelį ir jo žmones, ji apsisprendė. Galų gale suprato, kad viešėjimas Vilou Springse jai kažką davė.

Rozalindos figūra tebeturėjo daug jaunatviško lankstumo, grakštumo. Jos buvo stiprios kojos, platūs pečiai. Ritmingu žingsniu ji ėjo palei geležinkelio bėgius į vakarus, miesto link. Saulė slinko vis arčiau horizonto. Eidama didelio lauko pakraščiu, Rozalinda pro kukurūzus tolumoje matė dulkėtu keliu važiuojant automobilį. Iš po jo ratų kilo dulkės, ir jose žaidė saulės spinduliai. Plaukiantis dulkių debesis, pavirtęs aukso liūtimi, leidosi ant laukų. „Jeigu moteris trokšta to, ką turi geriausia, doriausia kita moteris, kad ir sava motina, vargu ar jai pavyks tai įgyti,— niūriai mąstė Rozalinda.— Kai kuriuos klausimus kiekviena moteris turi išspręsti pati, savo keliu ji turi eiti viena. Gal jis nuves ten, kur bus dar bjauriau, dar baisiau, bet jeigu nenori, kad ją įveiktų mirtis, kol kūnas tebėra gyvas, turi leistis į tą kelią".

Rozalinda nuėjo dar kokią mylią palei geležinkelio bėgius ir staiga sustojo. Kai ji sėdėjo po medžiu ant išdžiūvusio upelio kranto, į rytus nuvažiavo prekinis traukinys, o dabar žolėje šalia bėgių gulėjo žmogus. Gulėjo nejudėdamas, įsikniaubęs į aukštą, kaitros išdegintą žolę. Rozalindai iškart šmėkštelėjo mintis, jog žmogų partrenkė ir užmušė

traukinys. Ir nubloškė į šalį. Staiga visos mintys išlėkė jai iš galvos, ji pasisuko ir ėmė atsargiai, ant pirštų galų eiti pabėgiais atgal. Bet tuojau pat sustojo. O gal žmogus žolėje gyvas, tik sužeistas, sunkiai sužeistas. Negalima jo šitaip palikti. Taip, tikriausiai žmogus sužalotas, bet gyvas, ir ji, Rozalinda, turi jam padėti. Ji nutykino pabėgiais atgal. Vyriškio kojos nebuvo sutrauktos mėšlungio, šalimais gulėjo skrybėlė. Atrodė, lyg jis būtų pats padėjęs ją čia, o paskui užmigęs, bet kas gi miega įsikniaubęs į žolę tokioje nepatogioje, tvankioje vietoje. Rozalinda priėjo arčiau.

— Ei, pone,— šūktelėjo ji,— klausykit, ar jūs sužeistas?

Vyriškis žolėje atsisėdo ir pažvelgė į merginą. Paskui nusijuokė. Tai buvo Melvilis Stouneris, žmogus, apie kurį ji ką tik galvojo ir apie kurį galvodama nusprendė, jog atvažiavo į Vilou Springsą visiškai be reikalo. Jis pakilo ir pasiėmė skrybėlę.

— O, sveiki, panele Rozalinda Veskot,— pasisveikino jis širdingai.

Paskui užlipo ant neaukšto pylimo ir atsistojo greta jos.

— Aš žinojau, kad atvažiavote paviešėti į namus, bet ką veikiate čia? — paklausė Stouneris ir dar pridūrė: — Kokia laimė! Dabar galėsiu eiti namo drauge su jumis. Nemanau, kad neleisite man jūsų palydėti, kai šitaip užkalbinote.

Juodu nuėjo drauge geležinkelio bėgiais, vyriškis rankoje nešėsi skrybėlę. Rozalindai jis atrodė panašus į didžiulį paukštį, seną protingą paukštį. „Gal į vanagą",— pagalvojo ji. Kiek laiko Stouneris tylėjo, paskui ėmė kalbėti ir paaiškino, kodėl gulėjo įsikniaubęs į žolę. Jo akyse šmėkščiojo šypsenėlė, ir Rozalinda pamanė, ar tik jis nesijuokia iš jos taip, kaip juokdavosi iš našlės, auginančios vištas.

Jis nepradėjo aiškinti iš karto, ir Rozalinda pagalvojo, kaip keista, kad jie eina štai taip drauge ir šnekasi. Jo žodžiai išsyk ją sudomino. Jis buvo gerokai už ją vyresnis ir, be abejo, protingesnis. Kaip kvailai ji galvojo, kad išmano žymiai daugiau negu visi kiti Vilou Springso žmonės! Štai kad ir šis vyras — jis šneka su ja, ir jo šneka nepanaši į tai, ką ji tikėjosi išgirsti iš savo miestelio žmogaus lūpų.

— Aš noriu jums pasiaiškinti, bet dar palaukime. Kaip ilgai aš svajojau, kada galėsiu su jumis pabūti, pasišnekėti, ir štai toji proga pasitaikė. Jūs nebuvote čia penkerius ar šešerius metus ir tapote tikra moterim. Nemanykite, kad noriu su jumis suartėti ir jus geriau suprasti kokiais ypatingais sumetimais,— pridūrė skubiai Stouneris.— Šitaip aš su visais žmonėmis. Gal todėl ir gyvenu vienas, neturiu nei

šeimos, nei artimų draugų. Aš per daug smalsus, užtat žmonės nenori su manimi bendrauti.

Rozalindą sudomino šis naujas Stounerio bruožas. Ji susimąstė. Tolumoje, abipus geležinkelio, jau matėsi miestelio namai. Melvilis Stouneris pabandė eiti vienu bėgiu, bet žengęs kelis žingsnius, susverdėjo ir sumostagavęs ilgomis rankomis nuslydo. Rozalindos jausmai ir protas buvo savotiškai susijaudrinę. Stouneris jai atrodė čia senukas, čia — jaunuolis. Jos mintys, visą dieną vijusios viena kitą, dabar, einant greta Stounerio, ėmė lėkti dar smarkiau.

Kai jis vėl pradėjo kalbėti, matyt, jau buvo užmiršęs, ką norėjo pasiaiškinti.

— Daug metų mes gyvenome visai greta, bet niekad nesame šnekėjęsi,— pasakė jis.— Kai aš buvau dar jaunas vaikinas, o jūs — mergaitė, dažnai sėdėdavau namie ir apie jus galvodavau. Iš tiesų mes buvome draugai, nes mūsų buvo tos pačios mintys.

Jis ėmė kalbėti apie miestą, kuriame ji gyveno.

— Čia nuobodu, bet didmiestyje taip pat daug beprasmybės,— užbaigė jis.— Džiaugiuosi, jog negyvenu ten.

Iš pradžių, kai Rozalinda persikėlė į Čikagą, kartais su ja dėdavosi kažkas nesuprantamo, ir tai ją gąsdino. Išskyrus brolį ir jo žmoną, ji čia nieko daugiau nepažinojo ir sykiais jausdavosi labai vieniša. Kai galutinai pakyrėdavo nepabaigiami kasdieniniai pokalbiai brolio namuose, Rozalinda eidavo į koncertą arba į teatrą. O kelis kartus, kai neturėjo pinigų bilietui į teatrą, įsidrąsino ir išėjo pasivaikščioti viena; ėjo greitai, nesidairydama į šalis. Ir kai šitaip vaikščiodavo gatvėmis arba sėdėdavo teatre, atsitikdavo keistas dalykas. Kažkas ištardavo jos vardą, pašaukdavo ją. Jeigu taip būdavo koncerte, ji greitai apsidairydavo. Tačiau veidai aplinkui būdavo kaip visų muzikos besiklausančių žmonių — tarsi nuobodžiaujantys, tarsi kažko laukiantys. Atrodė, nė vienas žmogus nematė, jog salėje yra ir ji. Gatvėje arba parke tą balsą ji išgirsdavo tada, kai būdavo visai viena. Ir atrodydavo, jog jis sklinda iš oro ar iš už medžio parke.

O dabar, kai ėjo bėgiais su Melviliu Stouneriu, balsas, rodės, sklido iš jo. Jis buvo paskendęs savo mintyse, mintyse, kurioms išreikšti ieškojo žodžių. Stounerio kojos buvo ilgos, ir jis kažkaip nevikriai žirglojo. Rozalindai jis visąlaik atrodė tarsi didžiulis paukštis, gal koks jūrų paukštis, atklydęs toli į žemę, bet balsas sklido iš žmogiškojo Stounerio pavidalo. Šiame žmoguje slypėjo kažkas dar, kažkoks kitas asmuo. Šįsyk Rozalindai atrodė, kad balsas atsklido nuo jaunuolio,

nuo to ryškių akių jaunuolio, kurį kažkada regėjo sapne, kai naktį atviromis akimis gulėjo savo tėvo namuose — tasai jaunuolis drauge su kitais leidosi marmuriniais laiptais ir paskui dingo kaip ir visi. „Šito keisto, panašaus į paukštį žmogaus kūne slypi jaunuolis",— tarė ji sau. Ši mintis sužadino Rozalindos vaizduotę ir paaiškino tai, kas iki tol buvo nesuprantama vyrų ir moterų gyvenime. Jos sąmonėje atgijo viena frazė, žodžiai, įstrigę atmintin dar vaikystėje, kai Vilou Springse ji lankė sekmadieninę mokyklą. „Ir Dievas prabilo į mane iš degančio krūmo".[1] Ji kone ištarė šiuos žodžius balsiai.

Melvilis Stouneris savo ilgomis kojomis žirglojo per bėgius ir šnekėjo. Jis jau, atrodė, buvo užmiršęs, kad gulėjo įsikniaubęs į žolę, ir dabar pasakojo Rozalindai, kaip vienišas gyvena savo namelyje. Rozalinda stengėsi nuvyti šalin įkyrias mintis ir klausytis jo žodžių, bet jai niekaip nesisekė. „Aš parvažiavau namo bent kelias dienas pabūti toliau nuo vieno žmogaus, kad galėčiau apie jį pagalvoti. Maniau, jog tai bus įmanoma, kai šalia jausiu motiną, bet tuščiai vyliausi. Keista būtų, jeigu pasiekčiau tai, ko trokštu, atsitiktinai susitikusi su kitu vyriškiu",— mąstė Rozalinda. Galvoje be perstojo skriejo mintys. Ji girdėjo šalimais einančio žmogaus tariamus žodžius, bet jos pačios galvoje sukosi savos mintys, taip pat dėdamosi į žodžius. Staiga ji pasijuto atsipalaidavusi, laisva. Nuo tos akimirkos, kai prieš tris dienas išlipo iš traukinio Vilou Springse, ji visą laiką jautėsi baisiai suvaržyta. Dabar viskas praėjo. Pažiūrėjo į Melvilį Stounerį, kuris kartas nuo karto žvilgteldavo į ją. Jo akyse kažkas slėpėsi — juokas? O gal pašaipa? Tos akys buvo pilkos, šalto pilkumo, kaip paukščio.

— Man atėjo į galvą... aš pamaniau... matot, jūs neištekėjote per tuos šešerius metus Čikagoje. Būtų keista ir netgi įdomu, jeigu pasirodytų, kad jūs tokia pat kaip ir aš, kad negalite susituokti arba su kuo nors suartėti,— šnekėjo Stouneris.

Jis vėl ėmė pasakoti, kaip gyvena savo namuose.

— Kartais ištisas dienas tūnau kambaryje, nors būna puikus oras,— kalbėjo jis.— Jūs, be abejo, ne sykį matėte mane taip sėdintį. Kartais net neprisimenu, kad reikia pavalgyti. Visą dieną skaitau stengdamasis užsimiršti, paskui ateina naktis, ir negaliu užmigti. Jeigu mokėčiau rašyti knygas, piešti ar kurti muziką, jeigu bent kiek bandyčiau išreikšti, kas dedasi manyje, tada viskas būtų kitaip. Beje, aš nerašyčiau taip kaip kiti. Tik keliais žodžiais papasakočiau, ką veikia žmonės. Ką jie veikia? O argi tai svarbu? Taip, jie stato didelius miestus, kaip tas, kuriame jūs gyvenate, ir mažus miestelius, kaip Vilou

Springsas, jie pastatė šį geležinkelį, kuriuo mudu einame, jie tuokiasi ir augina vaikus, jie žudo, vagia, daro gerus darbus. Bet argi tai svarbu? Štai mudu einame čia pačioje saulėkaitoje. Po penkių minučių būsime mieste, ir jūs pasuksite į savo namus, aš — į savo. Jūs pavakarieniausite su tėvu ir motina. Paskui jūsų tėvas eis į miestą, o judvi su motina sėdėsite verandoje. Sėdėsite ir beveik visąlaik tylėsite. Motina pasakys, jog ketina virti uogienes. Paskui grįš tėvas, ir visi eisite gulti. Tėvas prileis kibirą vandens iš pompos prie virtuvės durų. Įneš kibirą vidun ir pastatys ant dėžės šalia kriauklės. Truputėlis vandens šliūkštels ant virtuvės grindų. Pasigirs švelnus tekštelėjimas...

— Ach!

Melvilis Stouneris atsisuko ir įdėmiai pasižiūrėjo į Rozalindą. Ji buvo pablyškusi. Jos mintys skriejo pašėlusiu greičiu kaip nevaldoma mašina. Melvilis Stouneris turėjo kažkokią jėgą, kuri ją gąsdino. Išskaičiuodamas kasdienybės faktus, jis staiga įsiveržė į slapčiausias jos gyvenimo kerteles. Nelyginant įėjo į jos miegamąjį tėvų namuose, kur ji gulėjo galvodama. Teisybę sakant, į jos lovą.

Stouneris vėl nusijuokė nelinksmu juoku.

— Štai ką aš jums pasakysiu,— greitai prašneko jis.— Čia, Amerikoje, mes labai mažai ką išmanome, tiek dideliuose miestuose, tiek mažuose. Visi kažkur veržiamės. Visi trokštame veiklos. O aš sėdžiu ramiai ir galvoju. Jeigu norėčiau rašyti, parašyčiau. Papasakočiau, apie ką kiekvienas galvoja. Žmonės nustebtų, išsigąstų, ar ne? Pasakyčiau jums, ką jūs ką tik galvojote, kai ėjote su manimi geležinkelio bėgiais. Pasakyčiau net, ką jūsų motina tuo metu galvojo ir ką ji norėtų jums pasakyti.

Rozalindos veidas išbalo kaip kreida, rankos ėmė drebėti. Juodu nulipo nuo geležinkelio pylimo ir įsuko į Vilou Springsą. Melvilis Stouneris pasikeitė. Dabar jis atrodė paprasčiausias keturiasdešimtmetis vyriškis, mažumėlę sutrikęs, mažumėlę sumišęs dėl to, kad greta buvo jaunesnė už jį moteris.

— Dabar aš einu į viešbutį ir turiu jus palikti,— tarė jis, mindžikuodamas ant šaligatvio.— Norėjau jums pasakyti, kodėl gulėjau ten, įsikniaubęs į žolę,— pasakė; jo balsas jau buvo kitoks. Tai buvo balsas jaunuolio, kuris kalbėjo Rozalindai iš šio žmogaus kūno, kai juodu ėjo bėgiais ir šnekėjosi.— Būna momentų, kai aš, atrodo, nebegaliu pakęsti gyvenimo šiame miestelyje,— beveik su įtūžiu pasakė jis ir sumosavo ilgomis rankomis.— Per daug dažnai aš būnu vienas. Imu nekęsti pats savęs. Tada turiu bėgti iš namų.

Stouneris žiūrėjo ne į Rozalindą, o į žemę. Jis nervingai brūkšėjo didelėmis kojomis.

— Kartą žiemą maniau — pamišiu,— toliau kalbėjo jis.— Nei iš šio, nei iš to staiga prisiminiau už penkių mylių nuo Vilou Springso esantį sodą, kuriame sykį vaikščiojau vėlyvą rudenį, kai buvo prinokusios kriaušės. Nebegalėjau savęs įveikti ir nors spigino šaltis, nuklampojau tas penkias mylias ir susiradau sodą. Žemė buvo įšalusi, storai apsnigusi, bet aš nuvaliau sniegą ir prigludau veidu prie žolės. Kai vaikščiojau tada sode rudenį, žemė buvo apibirusi geltonomis kriaušėmis. Kriaušės skleidė saldų aromatą ir buvo apspistos širšių, kurios rėpliojo jomis apgirtusios, tarsi kokioj ekstazėj. Aš prisiminiau tą aromatą. Štai kodėl nuėjau į sodą ir įsikniaubiau į sušalusią žolę. Širšės buvo apimtos gyvenimo ekstazės, o aš praradęs gyvenimą. Aš visą laiką esu praradęs gyvenimą. Jis eina man pro šalį. Man visada atrodo, kad žmonės traukiasi nuo manęs. Šį pavasarį kartą nuėjau geležinkeliu iki pat tilto per Vilou Springso upelį. Žemė mėlynavo nuo žibuoklių. Tada aš į jas beveik neatkreipiau dėmesio, o šiandien prisiminiau. Žibuoklės buvo panašios į žmones, nueinančius nuo manęs. Mane apėmė pašėlęs noras bėgti paskui jas. Jaučiausi kaip paukštis, sklendžiantis erdvėje. Man atrodė, jog kažkas paspruko nuo manęs ir aš turiu vytis.

Melvilis Stouneris nutilo. Jo veidas, kaip ir Rozalindos, buvo baltas, rankos taip pat virpėjo. Merginą pagavo nenugalimas troškimas ištiesti ranką ir jį paliesti. Ji norėjo surikti, garsiai sušukti: „Aš čia. Aš nemirusi. Aš gyva". Bet užuot taip padariusi, stovėjo tylėdama ir žiūrėjo į jį išplėtusi akis, kaip kažkada žiūrėjo toji našlė, laikanti skrajūnes vištas. Melvilis Stouneris stengėsi išsivaduoti iš ekstazės, kuri buvo jį apėmusi nuo jo paties žodžių. Jis linktelėjo ir nusišypsojo.

— Atrodo, jūs mėgstate vaikščioti geležinkelio bėgiais,— tarė.— Dabar žinosiu, kaip prastumti laiką. Kai kitą kartą atvažiuosite į Vilou Springsą, įsikursiu šalia geležinkelio. Kaip ir žibuoklės, jūs ten, be abejo, palikote savo aromatą.

Rozalinda pažvelgė į Stounerį. Jis juokėsi iš jos kaip ir iš našlės, kai kalbėjosi su ja prie vartelių. Bet Rozalinda dėl to nesijaudino. Kai Stouneris nuėjo, ji lėtai patraukė miestelio gatvėmis. Prisiminė žodžius, kurie dingtelėjo jai į galvą tada, kai juodu ėjo bėgiais, ir be perstojo juos kartojo: „Ir Dievas prabilo į mane iš degančio krūmo". Kartojo tuos žodžius, kol priėjo namus.

* * *

Rozalinda sėdėjo verandoje, tame name, kur prabėgo jos vaikystė. Tėvas dar nebuvo grįžęs vakarienės. Veskotas prekiavo anglimi ir miško medžiaga ir prie vakarinės miško atšakos turėjo kelis nedažytus sandėlius. Ten buvo mažytė kontora su krosnimi ir rašomuoju stalu, stovinčiu kampe prie lango. Ant stalo kūpsojo stirtos neatsakytų laiškų ir raštų iš anglies ir miško medžiagos kompanijų. Visi popieriai buvo storai apnešti anglies dulkėm. Ištisą dieną Veskotas sėdėdavo kontoroje tarsi į narvą uždarytas žvėris, tik niekada nemaištavo prieš savo dalią ir nesiblaškė kaip uždarytas žvėris. Jis vienintelis Vilou Springse prekiavo miško medžiaga ir anglimi. Kai žmonėms prireikdavo tų prekių, jie turėdavo kreiptis į jį. Daugiau jiems nebuvo kur eiti. Veskotas tuo buvo patenkintas. Rytą, vos tik atėjęs į kontorą, jis perskaitydavo De Moino[2] dienraštį, paskui, jeigu niekas nesutrukdydavo, visą dieną sėdėdavo prie krosnies, o karštą vasarą prie atviro lango, regis, nė nematydamas metų laikų kaitos, atsispindinčios laukuose, apie nieką negalvodamas, nieko nesitikėdamas ir visai nesigailėdamas, kad jo gyvenimas jau tėra senas sudėvėtas daiktas.

Rozalindos motina pradėjo virti uogienes žiemai, kaip jau ne kartą buvo kalbėjusi. Dabar ji virė agrastus. Rozalinda girdėjo, kaip virtuvėje kunkuliuoja puodai. Sunkiai vaikščiojo motina — į senatvę ji ėmė tukti.

Duktė pavargo nuo begalinio galvojimo. Per dieną tiek išgyventa. Ji nusiėmė skrybėlaitę ir pasidėjo šalimais. Stounerio namo langai atrodė tarsi akys, žiūrinčios į ją, kaltinančios ją. „Ką gi, pati matai, kad paskubėjai,— sakė namas. Jis šaipėsi iš Rozalindos.— Manei, kad gerai pažįsti žmones. Iš tiesų visai nepažįsti!“ Rozalinda susiėmė rankomis galvą. Taip, ji klydo. Žmogus, gyvenantis kaimynystėje, be abejo, toks kaip ir visi kiti Vilou Springso žmonės. Ir nėra, kaip kad ji iš aukšto manė, užguitas nykaus miestelio imbuvys, nepažįstantis gyvenimo. Juk jo žodžiai taip ją išgąsdino, išmušė iš pusiausvyros.

Rozalinda jautėsi panašiai kaip visi pervargę, nervingi žmonės. Jos smegenys, jau ir taip nukamuotos galvojimo, nesiliovė galvoti, o ėmė veikti dar smarkiau. Mintys pakrypo kita linkme. Protas buvo tarsi aeroplanas, kuris palieka žemę ir šauna į erdvę. Ji nusitvėrė minties, kuri buvo išreikšta arba kurią buvo galima išskaityti Melvilio Stounerio žodžiuose: „Kiekviename žmoguje gyvena du balsai, ir jie abu stengiasi būti išgirsti“.

Rozalindai atsivėrė naujas minčių pasaulis. Vadinasi, visus žmones galima suprasti. Vadinasi, ji gali suprasti motiną, motinos gyvenimą, tėvą, vyriškį, kurį myli, pačią save. Yra balsas, galintis ištarti žodžius. Žodžiai išeina iš lūpų. Jie paklūsta taisyklėms, įgauna tam tikrą formą. Dauguma žodžių neturi savo gyvenimo. Jie yra išlikę nuo senų laikų, ir daugelis jų, be abejo, kažkada buvo stiprūs, gyvi žodžiai, ėję iš žmogaus vidaus, iš pačios jo gelmės. Žodžiai yra išsiveržę iš nelaisvės. Kažkada jie reiškė gyvą tiesą. Paskui tie žodžiai imta kartoti daugybės žmonių, kartoti nuobodžiai, nepabaigiamai.

Rozalinda galvojo apie vyrus ir moteris, kuriuos buvo mačiusi drauge, kuriuos buvo girdėjusi kalbant, kai jie važiavo tramvajuj, sėdėjo savo namuose arba vaikščiojo Čikagos parke. Jos brolis, komivojažierius, ir jo žmona nuobodžiai kalbėdavosi ilgais vakarais, kai ji sėdėdavo su jais jų bute. Jie — tokie kaip ir visi kiti žmonės. Kas nors atsitinka. Tada lūpos sako žodžius, bet akys sako kitus. Kartais lūpos kalbėdavo apie meilę, o akys liepsnodavo neapykanta. Kartais būdavo atvirkščiai. Kokia painiava!

Aišku, žmonėse kažkas paslėpta, giliai paslėpta ir negali išsiveržti, nebent atsitiktinai. Jei kas išgąsdina ar sujaudina, tada žodžiai, išeinantys iš lūpų, įgauna prasmę, tampa gyvi.

Paveikslas, kurį ji kartais regėdavo, kai jaunystėje naktį gulėdavo lovoje, vėl stojos jai prieš akis. Ir vėl ji išvydo žmones, besileidžiančius marmuriniais laiptais ir dingstančius nežinomybėje. Jos galvoj dėstėsi žodžiai ir skverbėsi pro lūpas, kad būtų pasakyti. Ji troško surasti ką nors, kam galėtų pasakyti tuos žodžius, jau buvo bekylanti eiti į virtuvę pas motiną, kur toji virė agrastų uogienę, bet paskui vėl atsisėdo. „Jie ėjo žemyn, į paslėptų balsų buveinę",— sušnibždėjo Rozalinda.

Tie žodžiai ją jaudino ir svaigino, kaip ir žodžiai, kuriuos ištarė Melvilio Stounerio lūpos. Rozalinda suvokė, kad staiga ji nepaprastai išaugo — dvasiškai ir netgi fiziškai. Ji pasijuto jauna, laisva, be galo stipri. Ji įsivaizdavo, jog pati eina kaip ta jauna mergina, kurią kadaise matė besileidžiančią marmuriniais laiptais,— ritmingai mosuodama rankomis ir kilsčiodama pečius, žemyn į žmonių sielų labirintus, į paslėptų balsų buveinę. „Tada aš viską suprasiu, ko gi galėčiau nesuprasti?"— Rozalinda klausė savęs.

Merginą suėmė abejonės, ir ji suvirpėjo. Kai ji ėjo su Melviliu Stouneriu geležinkelio bėgiais, jis pateko į jos vidų. Jos esybė buvo namas, pro kurio duris jis įėjo. Jam buvo žinomi visi nakties garsai jos tėvo

namuose... Tėvas prie pompos šalia virtuvės durų, išsiliejusio vandens tekštelėjimas ant grindų. Netgi tada, kai ji dar buvo jauna ir galvojo, jog guli viena tamsiame kambaryje viršutiniame šio namo aukšte, namo, kurio verandoje dabar sėdėjo, ji nebuvo viena. Keistas, į paukštį panašus žmogus, gyvenantis gretimame name, buvo su ja, jos kambaryje, jos lovoje. Po daugelio metų jis prisiminė baisius, mažus jos namų garsus ir žinojo, kaip jie baugino ją, ir buvo baisu, kad jis žinojo tuos garsus. Jis pasakė, parodė Rozalindai, jog viską žino, bet kai kalbėjo, jo akyse žaidė juokas, galbūt pašaipa.

Veskotų virtuvėje tebesigirdėjo ruošos garsai. Žmogus, dirbantis toli lauke, jau pradėjęs rudens arimą, kinkė iš plūgo arklius. Jis buvo toli, ten, kur baigiasi gatvė, lauke, mažumėlę iškilusiame virš lygumos. Rozalinda žiūrėjo įtempusi akis. Vyriškis kinkė arklius į vežimą. Ji matė jį tarsi pro apverstą žiūroną. Žmogus grįš į kokią tolimą fermą ir nuves arklius į tvartą. Paskui įeis į namus, kur šeimininkauja moteris. Gal toji moteris, kaip ir jos motina, virs agrastų uogienę. Vyriškis burbtelės, kaip ir Rozalindos tėvas, kai vakare grįžta iš tvankios kontoros prie geležinkelio atšakos. „Sveiki“,— pasakys jis sausai, abejingai, beprasmiškai. Toks gyvenimas.

Rozalinda pailso nuo galvojimo. Vyriškis toli lauke įlipo į vežimą ir nuvažiavo. Dar minutė, ir iš jo liks tik debesėlis dulkių, plaukiantis ore. Virtuvėje agrastai virė jau pakankamai ilgai. Motina ruošėsi supilstyti uogienę į stiklainius. Pasigirdo bent kiek kitokie garsai. Rozalinda vėl pagalvojo apie Melvilį Stounerį. Metų metus jis sėdėjo ir klausėsi garsų. Tai kažkokia beprotystė.

Rozalinda taip įsiaudrino, jog stačiai neteko nuovokos. „Gana,— tarė ji sau.— Pasidariau kaip styginis instrumentas, kurio stygos pernelyg įtemptos“. Ji alsiai užsidengė rankomis veidą.

Staiga merginos kūnu perbėgo virpulys. Taip sau, be priežasties, Melvilis Stouneris nepasidarė toks, koks dabar yra. Prieš marmurinius laiptus, kurie leidosi žemyn ir tolyn, į nežinomybę, į paslėptų balsų buveinę, stūksojo užrakinti vartai, ir raktas nuo tų vartų — meilė. Rozalindos kūną vėl užliejo šiluma. Supratimas neturi tapti nuobodybe, mąstė ji. Gyvenimas gali būti turiningas, džiaugsmingas. Ji stengsis, kad kiekvienas apsilankymas Vilou Springse jai būtų kuo nors reikšmingas. Pirmiausia ji iš tiesų suartės su motina, įeis į motinos gyvenimą. „Tai bus mano pirmoji kelionė žemyn marmuriniais laiptais“,— pagalvojo Rozalinda, ir jos akys priplūdo ašarų. Netrukus tėvas grįš namo vakarieniauti, bet pavalgęs išeis. Moterys liks vienos.

Jiedvi drauge pabandys bent truputėlį įsiskverbti į gyvenimo paslaptį, pasijus tarsi seserys. Tada ir bus galima išsakyti viską, ką ji taip norėjo išsakyti supratingai moteriai. Galgi po šios viešnagės Vilou Springse ir pas motiną ji bus laiminga?

II

Istorija apie tai, kaip Rozalinda praleido šešerius metus Čikagoje, yra daugelio netekėjusių moterų, dirbančių didmiesčio kontorose, istorija. Ne iš didelio vargo Rozalinda stojo dirbti. Jai nereikėjo labai branginti savo vietos, ir ji nemanė, kad turės dirbti iki dienų galo. Baigusi stenografisčių mokyklą, ji dažnai mainė kontoras, kaskart vis labiau įgudo į savo darbą, bet per daug juo nesidomėjo. Kontoroje jai tiesiog ne taip prailgdavo dienos. Tėvas, be anglies ir medienos sandėlių, turėjo dar tris fermas ir kas mėnesį siuntė jai po šimtą dolerių. Užsidirbtus pinigus ji galėdavo išleisti drabužiams, todėl vilkėdavo gražiau negu jos bendradarbės.

Vieną dalyką Rozalinda žinojo tvirtai. Ji nebegrįš į Vilou Springsą pas tėvą ir motiną, o po kurio laiko jai pasidarė aišku, jog nebegalės gyventi ir su brolio šeimyna. Pirmą kartą ji iš tikrųjų išvydo miestą, kuris buvo išsiskleidęs prieš jos akis. Kai vidurdienį vaikščiodavo Mičigano bulvaru, sėdėdavo restorane arba vakare važiuodavo tramvajumi namo, visur matydavo moteris su vyrais. Taip pat ir vasarą, kai šventadienio popietėm vaikščiodavo parke prie ežero. Tramvajuje Rozalinda kartą pastebėjo, kaip smulki apskritaveidė moteris paėmė savo bendrakeleivio ranką. Prieš tai ji atsargiai apsižvalgė — norėjo kažkuo įsitikinti. Likusios moterys, Rozalinda ir kitos, šį judesį gerai suprato. Moteris tarsi garsiai pasakė: „Jis mano. Nedrįskite prie jo artintis“.

Buvo aišku, jog Rozalinda budo iš sustingimo, kuriame gyveno ankstyvosios jaunystės metais Vilou Springse. Gyvenimas didmiestyje bent šita prasme jai išėjo į gera. Miestas buvo didžiulis. Ir vis dar plėtėsi. Tereikėjo sparčiau paminti kojomis, ir bemat atsidurdavai nepažįstamose gatvėse, išvysdavai naujus veidus.

Šeštadienį po pietų ir sekmadienį niekas nedirbdavo. Vasarą tomis dienomis būdavo galima eiti į parką, vaikščioti nepažįstamoje spalvingoje Holstedo gatvės minioje, bendrauti su kontoros jaunimu arba gulėti smėlio kopose prie Mičigano ežero. Visi jaudinosi ir troško,

visada troško kompanijos. Taip jau buvo. Visiems norėjosi turėti kažką savo, draugą, su kuriuo galėtų važinėti į piknikus, būti dėl jo tikram, na taip — kad tau priklausytų.

Ji skaitė knygas — visada rinkdavosi parašytas vyrų arba vyriškų moterų. Požiūris į gyvenimą, kokį siūlė tos knygos, buvo iš esmės klaidingas. Tą klaidą darė visi. Rozalindos laikais ji tapo dar aiškesnė. Mat kažkas rado raktą, kuriuo buvo galima atrakinti duris į slaptąjį gyvenimo rūmą. Kiti čiupo tą raktą ir įsiveržė vidun. Slaptąjį gyvenimo rūmą užplūdo triukšminga vulgari minia. Visos knygos, jei tik apskritai jos kalbėdavo apie gyvenimą, kalbėdavo lūpomis minios, pirmąkart patekusios į šventovę. Raktas buvo rašytojo rankose, atėjo valanda, kai rašytojas turėjo būti išgirstas. „Lytis! — sušuko jis.— Suvokęs lyties problemą, aš išnarpliosiu paslaptį".

Visa tai buvo labai gerai, o kartais įdomu, bet greitai nusibosdavo.

Sykį vasarą, sekmadienio vakare, Rozalinda gulėjo savo kambaryje brolio bute. Tą dieną ji buvo išėjusi pasivaikščioti ir vienoje gatvėje šiaurvakarinėje miesto dalyje sutiko bažnytinę procesiją. Gatvėmis nešė Skaisčiausios Panelės Marijos statulą. Namai buvo išpuošti, moterys žiūrėjo persisvėrusios pro langus. Krypuodami ėjo seni kunigai baltomis kamžomis. Jauni stiprūs vyrai nešė pakylą su Skaisčiausios Panelės Marijos statula. Procesija sustojo. Kažkoks skambus aiškus balsas užtraukė psalmę. Ją pagavo kiti balsai. Aplink lakstė vaikai, rinkdami aukas. Nesiliovė įprastinis kasdienių šnekų šurmulys. Moterys šūkčiojo vienos kitoms per gatvę. Jaunos mergaitės ėjo šaligatviais ir tyliai juokėsi, kai jaunuoliai ir vyrai baltomis kamžomis, susispietę apie Skaisčiausiąją Panelę, atsigręždavo ir žiūrėdavo į jas. Ties kiekvienu gatvės kampu krautuvininkai pardavinėjo saldainius, riešutus, gaivinamuosius gėrimus...

Rozalinda padėjo į šalį knygą, kurią skaitė prieš miegą. „Skaisčiausios Panelės garbinimas — tai viena lytinio instinkto išraiškos forma",— ką tik buvo perskaičiusi ji. Ir kas iš to? Net jeigu tai ir tiesa, kas iš to?

Ji atsikėlė iš lovos ir nusivilko naktinius marškinius. Ji skaisti. Na ir kas? Ji ėmė lėtai suktis aplinkui, apžiūrinėdama savo tvirtą kūną. Jame gyveno lytis. Ji galėjo pažadinti kitą lytį. Na ir kas?

Už sienos kambaryje miegojo brolis su žmona. Vilou Springse, Ajovoje, tėvas tuo metu prie virtuvės durų pumpavo į kibirą vandenį. Po minutės jis įneš kibirą į virtuvę ir pastatys ant dėžės šalia kriauklės.

Rozalindos skruostai liepsnojo. Keista, miela būtybė ji atrodė, kai šitaip stovėjo nuoga priešais veidrodį savo kambaryje ten, Čikagoje. Ji buvo tokia gyva ir tuo pat metu negyva. Akys švytėjo iš susijaudinimo. Ji vis sukosi ir sukosi iš lėto aplinkui, gręždamasi pažiūrėti į savo nuogą nugarą. „Atrodo, aš pradedu mąstyti",— nusprendė ji. Žmonių sampratoje apie gyvenimą ji matė kažkokią esminę klaidą. Ji jau kažką suprato, ir tai buvo taip pat svarbu kaip ir tai, ką suprato ir dėstė knygose išminčiai. Ji irgi kažką sužinojo apie gyvenimą. Jos kūnas tebebuvo skaistuolės kūnas. Ir kas iš to? „Jeigu jame slypintis lyties instinktas bus patenkintas, kaip šitai išspręs mano problemą? Dabar aš vieniša. Aišku, kad ir tada vis tiek būsiu vieniša".

III

Rozalindos gyvenimas Čikagoje buvo tarsi upė, kuri vis grįžta atgal prie savo ištakų. Ji sruvo pirmyn, paskui sustodavo vietoje, gręždavosi atgal, sukiodavosi į šalis. Kaip tik tuo metu, kai mergina beveik pajuto dvasinį pabudimą, ji perėjo dirbti į naują vietą — į rojalių fabriką, šiaurvakarinėje miesto dalyje, prie vienos Čikagos upės atšakos. Ji stojo dirbti sekretore pas tos kompanijos iždininką. Tai lieknas, neaukšto ūgio trisdešimt aštuonerių metų vyriškis laibomis baltomis rankomis ir rūpesčių apniauktomis pilkomis akimis. Pirmą kartą Rozalinda iš tiesų susidomėjo savo darbu, kuris surydavo jos dienas. Jos viršininkas buvo atsakingas už firmos klientų kreditavimą, bet šiom pareigom visai netiko. Jis nebuvo įžvalgus žmogus ir per trumpą laiką padarė dvi stambias klaidas, dėl kurių firma turėjo didelių nuostolių.

— Aš perkrautas darbu. Per daug laiko atima smulkmenos. Man reikalingas pagalbininkas,— aiškiai suirzęs įrodinėjo jis, ir buvo priimta Rozalinda, kad jis būtų atpalaiduotas nuo smulkmenų.

Jos naujasis viršininkas Volteris Sejersas buvo vienturtis sūnus žmogaus, kuris kadaise buvo gerai žinoma figūra Čikagos aukštojoje visuomenėje ir klubuose. Visi jį laikė turtuoliu, ir jis stengėsi gyventi taip, kad pateisintų žmonių nuomonę. Jo sūnus Volteris svajojo tapti dainininku ir tikėjosi gauti solidų palikimą. Trisdešimties metų jis vedė; kai praslinkus trejiems metams mirė tėvas, jis jau turėjo du vaikus.

Ir tada staiga paaiškėjo, jog jaunojo Sejerso kišenėje švilpauja vė-

jai. Jis galėjo dainuoti, bet balsas buvo silpnas. Su tokiu balsu daug neuždirbsi. Laimė, žmona turėjo truputį kapitalo. Jos pinigai ir buvo investuoti į rojalių fabriką, ir dėl to Sejersas galėjo tapti akcinės bendrovės iždininku. Juodu su žmona pasitraukė iš visuomenės ir apsigyveno jaukiame namelyje priemiestyje.

Volteris Sejersas apleido muziką, matyt, net liko visai jai abejingas. Daugelis to priemiesčio gyventojų penktadieniais po darbo eidavo pasiklausyti simfoninio orkestro, o jis neidavo. „Kokia prasmė save kankinti ir galvoti apie gyvenimą, kuris ne man skirtas?"— sakė jis sau. Žmonai bandė įrodyti, jog vis labiau domisi darbu fabrike.

— Tai tiesiog nuostabu. Mano darbas kaip žaidimas — tarsi stumdytum žmonių figūras šachmatų lentoje. Aš jį pamilsiu,— kalbėjo jis.

Volteris iš tiesų stengėsi domėtis darbu, bet jam nesisekė. Kai kurie dalykai nepasiekdavo jo sąmonės. Nors ir labai stengėsi, niekaip negalėjo suvokti, kad kompanijos pelnas ir nuostoliai priklauso tik nuo jo įžvalgumo. Nuo jo priklausė, ar pinigai bus prarasti, ar įgyti, o jam pinigai nereiškė nieko. „Tai tėvo kaltė,— mąstė jis.— Kol tėvas buvo gyvas, pinigai man buvo niekas. Aš buvau neteisingai auklėjamas. Aš blogai paruoštas gyvenimo kovai". Jis buvo per daug neryžtingas ir išleisdavo iš rankų tokius užsakymus, kuriuos kompanija būtų galėjusi gauti be jokio vargo. Paskui staiga imdavo kuo drąsiausiai dalinti kreditus ir vėl padarydavo kompanijai didžiulių nuostolių.

Jo žmona buvo visai laiminga ir patenkinta gyvenimu. Aplink namelį priemiestyje buvo keturi ar penki akrai žemės, ir ji susižavėjo daržovių ir gėlių auginimu. Dėl vaikų dar laikė ir karvę. Su jaunu sodininku negru ji ištisą dieną tupinėjo darže: kasė žemę, dėjo mėšlą aplink krūmų šaknis, sodino ir persodinėjo. Vakare, kai jis grįždavo automobiliu iš darbo, žmona imdavo jį už parankės ir su užsidegimu vedžiodavo po sodą. Jiems iš paskos trependavo abu vaikai. Ji kalbėdavo švytinčiomis akimis. Jie sustodavo prie daubos sodo gale, ir ji pradėdavo įrodinėti, jog čia būtinai reikia nutiesti drenažo vamzdžius. Tas projektas ją buvo stačiai apžavėjęs.

— Kai nusausinsime, ta žemė bus geriausia visame sklype,— kalbėjo žmona. Ji atsitūpdavo ir imdavo kauptuku vartyti purią juodą žemę. Nuo žemės kilo kvapas.

— Žiūrėk, tu tik žiūrėk, kokia ji riebi ir juoda! — džiaugsmingai šaukdavo ji.— Dabar ji per daug rūgšti, nes visąlaik būna apsemta.— Ji tarsi atsiprašinėjo už kaprizingą vaiką.— Kai sklypą nusausinsim, patręšiu jį kalkėmis.

Ji atrodė lyg motina, palinkusi virš miegančio kūdikio lopšio. Jos entuziazmas jį erzino.

Tuo metu, kai Rozalinda atėjo dirbti pas Volterį Sejersą, lėta neapykantos ugnis, rusenanti po jo gyvenimo paviršiumi, jau buvo sudeginusi jam daug jėgų ir energijos. Jo kūnas per ilgą sėdėjimą buvo sudribęs, nuo lūpų kampučių ėjo dvi apdribusios raukšlės. Šiaip jis, kaip ir visada, stengėsi atrodyti draugingas ir linksmas, bet rūpesčių apniauktose akyse lėtai ir atkakliai ruseno neapykantos ugnis. Rodės, lyg būtų stengęsis pabusti iš neramaus sapno, jį sukausčiusio, nesibaigiančio, kiek bauginančio sapno. Jis įgijo savotiškų įpročių. Ant stalo priešais gulėjo peilis popieriui pjaustyti. Skaitydamas kokio firmos kliento laišką, jis imdavo į rankas peilį ir jo galu bedžiodavo odinius stalo apmušalus. Kai reikėdavo pasirašyti laiškus, tarsi įpykęs besdavo plunksnakotį į rašalinę. Paskui, prieš pasirašydamas, besdavo dar sykį. Kartais šitaip darydavo dešimt sykių iš eilės.

Tarpais tie dalykai, kurie dėjosi po jo gyvenimo paviršiumi, kėlė jam baimę. Kad kaip nors prastumtų šeštadienį ir sekmadienį, jis susidomėjo fotografavimu. Fotoaparatas išvesdavo jį iš namų, iš sodo, kur amžinai knaisiojosi žmona su negru, ir atvesdavo į priemiesčio kaimelių laukus ir miškelius. Su aparatu Volteris pabėgdavo nuo žmonos šnekų, nuo jos nesibaigiančių sodo pertvarkymo projektų. Čia, šalia namo, rudenį bus pasodinti tulpių svogūnėliai. Vėliau išaugs alyvų gyvatvorė ir užstos namą nuo kelio. Kiti vyrai, gyvenantys toje pačioje priemiesčio gatvelėje, šeštadienį po darbo ir sekmadienio rytais taisydavo savo automobilius, o po pietų su visa šeimyna važiuodavo pasivažinėti, patys tiesūs ir tylūs sėdėdami prie vairo. Diena jiems bematant prabėgdavo, dumiant kaimo keliais. Automobilis surydavo laiką. O kelio gale laukė pirmadienio rytas ir darbas mieste. Kaip paklaikę jie lėkė link jo.

Iš pradžių Volteris Sejersas, pradėjęs fotografuoti, jautėsi beveik laimingas. Jis stebėdavo šviesos atšvaitą, žaidžiantį ant medžio kamieno ar ant žolės lauke, ir tai patenkino kažkokį jo instinktą. Fotografavimas jam buvo nekonkretus, subtilus darbas. Viršutiniame namo aukšte jis įsirengė tamsų kambarį ir ištisus vakarus pratūnodavo jame. Įmerkdavo filmus į ryškalą, palaikydavo prieš šviesą, paskui vėl pamerkdavo. Smulkūs akių nervai būdavo įtempti. Gyvenimas atrodydavo prasmingesnis, truputėlį...

Vieną sekmadienio popietę jis išėjo pasivaikščioti į miškelį ant nedidelės kalvos šlaito. Kažkur Volteris buvo skaitęs, kad šis kalvotas

kraštas į pietvakarius nuo Čikagos — toje pusėje, kur jie gyveno,— kadaise buvo Mičigano ežero krantas. Virš lygumos kyšojo neaukštos kalvelės, apsisiautusios miškais. Už kalvų vėl driekėsi lygumos. Kiek tik aprėpė akis, tęsėsi prerijos, bėgo į begalybę. Taip ir žmonių gyvenimai. Gyvenimas per daug ilgas. Ir iki paskutinio atodūsio turi dirbti tą patį nesibaigiantį darbą, kuris neteikia jokio pasitenkinimo. Volteris atsisėdo ant kalvos šlaito ir įsmeigė žvilgsnį į plytinčią lygumą.

Jis galvojo apie žmoną. Ji ten, priemiestyje tarp kalvų, tvarko sodą. Tai kilnus darbas. Dėl to ant jos nereikėtų pykti.

Ką gi, kai ją vedė, tikėjosi, jog turės savų pinigų. Tada jis būtų galėjęs imtis kokio kito darbo. Pinigai nebūtų buvę investuoti į šią įmonę, ir jam nebūtų reikėję taip grumtis už sėkmę. Jis tikėjosi, kad jo gyvenimas bus prasmingas. Tiesa, kad ir kiek daug, kad ir kaip įtemptai jis būtų dirbęs, dideliu dainininku nebūtų tapęs. Bet kas čia baisaus? Galima juk gyventi ir taip, pasirinkti tokį gyvenimo būdą, kad šie dalykai neturėtų reikšmės. Arba galima ieškoti didesnių subtilybių. Prieš jo akis, ant žolės, užklojusios lygumą, šokinėjo popiečio saulės blyksnys. Jis buvo tarsi atodūsis, spalvotas garo debesėlis, nuplevenęs nuo raudonų lūpų ant pilkos, negyvos, išdegintos žolės. Tarsi daina. Grožis gali gimti jame pačiame, jo paties esybėje.

Jis vėl pagalvojo apie žmoną, ir rami jo akių šviesa žybtelėjusi virto liepsna. Jis pasijuto žemas, niekingas. Na gerai, nesvarbu. Bet kur vis dėlto tiesa? Argi jo žmona, besiknisanti savo sode, besidžiaugianti mažomis pergalėmis, žengianti į priekį drauge su metų laikais,— argi nepradėjo ji palengva senti, ar nepasidarė liesa ir kaulėta, vulgaroka? Jam atrodė, kad taip.

Su savotišku pasitenkinimu ji dėlioja žalius žydinčius daigelius ant juodos žemės. Taip, šiam užsiėmimui galima atsiduoti, dirbant šį darbą galima jausti pasitenkinimą. Jis truputėlį panašus į vadovavimą ir pinigų uždirbimą verslovei. Čia esama giliai įaugusio vulgarumo. Žmona knaisioja rankomis juodą žemę. Tos rankos čiupinėja, glosto kiekvieną šaknelę. Ji ir liekną jauno medelio kamieną apkabina kažkaip ypatingai — kaip savo nuosavybę.

Bet tuo pat metu naikinamas ir grožis, to nepaneigsi. Sode auga piktžolės — dailūs trapūs augalėliai. O ji rauna juos net nesusimąstydama. Jis pats tai matė.

Jis irgi iš kažkur išrautas. Argi jam nereikia susitaikyti su tuo, kad egzistuoja žmona ir du augantys vaikai? Ar nedirba jis ištisas dienas nekenčiamo darbo? Jo pyktis suliepsnojo. Ugnis įsiplieskė jo sąmo-

ningame aš. Kodėl piktžolė, kuriai skirta būti sunaikintai, turėtų gyventi kaip daržovė? Ir tas visas terliojimasis su fotoaparatu — ar tai ne saviapgaulės forma? Jis nenori būti fotografas. Jis kadaise norėjo būti dainininkas.

Volteris pakilo ir nuėjo kalvos šlaitu, nenuleisdamas akių nuo šešėlių, žaidžiančių lygumoje. Naktį, kai juodu guli lovoje su žmona, na ar ji nesielgia su juo kaip kad sode? Kažką ji iš jo išrovė, ir dabar toje vietoje auga kitas augalas — toks, kokį ji norėjo išauginti. Jų mylavimasis — tai nelyginant jo tampymasis su fotoaparatu: kad kaip nors prastumtų savaitgalius. Žmona su juo elgiasi pernelyg ryžtingai, aišku. Ji rauna gležnas piktžoles, kad išaugintų tai, ką nori („Daržoves!“— sušuko jis su pasibjaurėjimu),— kad išaugintų daržoves. Meilė — tai gaivus aromatas, tai neištarto garso šešėlis ant lūpų. Ji kaip popiečio šviesa ant išdegusios žolės. Sodo tvarkymas ir gėlių auginimas neturi nieko bendro su meile.

Volterio Sejerso pirštai mėšlungiškai susigniaužė. Per petį ant diržėlio kabėjo fotoaparatas. Jis čiupo už diržėlio ir priėjo prie medžio. Iškėlė aparatą aukštai virš galvos ir užsimojęs trenkė jį į medžio kamieną. Garsus trekštelėjimas sudužus jautriems mechanizmams maloniai paglostė ausį. Tarsi iš jo lūpų staiga būtų išsiveržusi daina. Jis užsimojo dar kartą ir dar kartą trenkė aparatą į medžio kamieną.

IV

Pradėjusi dirbti pas Volterį Sejersą, Rozalinda jau buvo visai ne ta jauna, iš Ajovos atvažiavusi mergina, kuri mainė kontorą po kontoros, kėlėsi iš buto į butą Šiaurinėje Čikagos dalyje, nedrąsiai bandė iš knygų šį tą sužinoti apie gyvenimą, ėjo į teatrą, vaikščiojo viena gatvėmis. Naujoje vietoje jos gyvenimas iškart įgavo tikslą ir prasmę, bet tuo pat metu ėmė augti kažkoks nerimas, dėl kurio vėliau ji turėjo važiuoti į Vilou Springsą, pas motiną.

Volterio Sejerso kontora buvo gana didelis kambarys trečiame fabriko aukšte. Fabriko sienos kilo nuo pat upės kranto. Rozalinda atvažiuodavo į fabriką aštuntą valandą, įeidavo į kabinetą ir užsidarydavo duris. Dideliame kambaryje kitapus siauro koridoriaus, nuo jos nuošalaus kampelio atskirta dviem storo matinio stiklo pertvarom, buvo pagrindinė kompanijos kontora. Ten sėdėjo prekybos agentai, keli

klerkai, buhalteris ir dvi stenografistės. Rozalinda vengė pažinties su tais žmonėmis. Ji geriau norėjo būti viena, praleisti kaip galima daugiau laiko su savo mintimis.

Ji ateidavo į kontorą aštuntą valandą, o jos viršininkas pasirodydavo ne anksčiau kaip pusę dešimtos arba dešimtą. Tas kelias valandas ryte ir vakare ji būdavo kabinete visai viena. Atėjusi ji skubiai užrakindavo duris ir jausdavosi kaip namie. Netgi tėvo namuose niekada taip nesijautė. Ji nusivilkdavo paltą ir vaikščiodavo po kabinetą, liesdama čia vieną daiktą, čia kitą, vėl dėdama juos į vietas. Iš vakaro valytoja negrė išplaudavo grindis ir nušluostydavo dulkes nuo viršininko stalo, bet Rozalinda paimdavo skudurėlį ir dar kartą nuvalydavo. Paskui atplėšdavo visus laiškus, perskaitydavo ir sudėliodavo į krūveles. Dalį savo atlyginimo ji planavo išleisti gėlėms ir galvojo, kaip pakabins mažus gėlių krepšelius ant pilkų sienų. „Vėliau aš tikrai taip padarysiu",— mąstė ji.

Kambario sienos skyrė Rozalindą nuo pasaulio. „Kodėl aš čia jaučiuosi tokia laiminga?"— klausdavo ji savęs. O dėl viršininko... viršininko, Rozalindai atrodė, ji beveik nepažinojo. Jis drovus žmogus, žemo ūgio...

Ji prieidavo prie lango ir įsmeigdavo žvilgsnį į gatvę. Prie pat fabriko per upę ėjo tiltas, ir juo nenutrūkstančiu srautu važiavo prikrauti vežimai ir sunkvežimiai. Dangus buvo pilkas nuo dūmų. Po pietų, kai Volteris Sejersas išeidavo namo, ji vėl stovėdavo prie lango. Ir kai šitaip stovėdavo ir žiūrėdavo į vakarus dienai baigiantis, pamatydavo, kaip saulė nuslysdavo nuo dangaus. Kaip nuostabu čia būti vienai vakare! Koks didžiulis tas miestas, kuriame ji apsigyveno! Kažkodėl, kai ji pradėjo dirbti pas Volterį Sejersą, jai atrodė, jog miestas, kaip ir kambarys, kuriame dirbo, priėmė ją, įtraukė į save. Vakare besileidžiančios saulės spinduliai smigdavo į debesų kalnynus. Atrodydavo, visas miestas veržiasi į erdvę — stengiasi atitrūkti nuo žemės ir pakilti į orą. Nejučiomis susidarydavo tokia iliuzija. Niūrūs sustingę fabrikų kaminai, visą dieną atrodę šalti negyvi daiktai, kyšantys virš stogų ir leidžiantys juodus dūmus, pavirsdavo į grakščias, dangun kylančias šviesos ir virpančių spalvų žvakes. Laibi kaminai atitrūkdavo nuo pastatų ir šaudavo į aukštybes. Fabrikas, kuriame Rozalinda dabar stovėjo, irgi turėjo tokį kaminą. Jis irgi kilo į aukštybes. Jaunoji moteris pajusdavo, kad ir pati kyla, tarsi skrieja oru. Kaip didingai diena pasitraukdavo iš miesto ir nuskrisdavo viršum jo! Miestas, kaip ir fabrikų kaminai, ilgėdavosi dienos, troško jos.

Rytais iš Mičigano ežero atplasnodavo žuvėdros ir ieškodavo maisto tarp upe plaukiančių atmatų. Upė buvo šviesiai žalios spalvos. Žuvėdros sklandė virš jos taip, kaip kartais vakarais prieš Rozalindos akis sklandė visas miestas. Jos buvo grakščios, gyvos, laisvos būtybės. Lyg kokios nugalėtojos. Netgi maistą tarp atmatų jos rankiojo kažkaip gražiai, grakščiai. Žuvėdros klykavo, vartėsi ore. Apskrisdavo ratą, pranerdavo palei pat vandenį, paskui, nubrėžusios didžiulį lanką, smigdavo tiesiai į upę, bet vos palietusios vandenį, paglamonėjusios jį, vėl šaudavo aukštyn.

Rozalinda pasistiepdavo ant pirštų galų. Užpakaly, už dviejų stiklinių pertvarų, buvo daugiau vyrų ir moterų, bet čia, šitame kambaryje, ji buvo viena. Ji priklausė šiam kambariui. Koks keistas jausmas! Ji priklausė ir savo viršininkui, Volteriui Sejersui. Ji beveik nepažinojo šio žmogaus ir vis dėlto jam priklausė. Ji iškeldavo virš galvos rankas, nevykusiai bandydama pamėgdžioti paukščių judesius.

Paskui susigėsdavo savo nelavumo ir apsisukusi imdavo vaikščioti po kambarį. „Man jau dvidešimt penkeri metai, per vėlu norėti, kad tapčiau grakšti kaip paukštis",— mąstė Rozalinda. Tą akimirką ji nekęsdavo lėtų, bukų, sunkių tėvo ir motinos judesių, kuriuos ir ji mėgdžiojo, kai buvo vaikas. „Kodėl manęs niekas nemokė būti grakščiai, būti gražiai kūnu ir siela, kodėl ten, iš kur aš atvažiavau, niekas nė nesistengia būti grakštus ir gražus?" — šnibždėjo ji.

Kaip Rozalinda ėmė justi savo kūną! Ji eidavo per kambarį, stengdamasi žengti lengvai ir grakščiai. Bet kabinete už stiklinės pertvaros kas nors sušnekdavo, ir ji išsigandusi krūpteldavo, paskui kažkaip kvailai nusijuokdavo. Jau dirbdama pas Volterį Sejersą, Rozalinda ne sykį pagalvodavo, jog noras tapti gražesnei ir grakštesnei, nugalėti protinį jaunystės dienų bukumą ir sustingimą jai kilo dėl to, kad fabriko langai žvelgė į upę ir vakarį dangų ir kad rytais ji matydavo, kaip ieškosi maisto žuvėdros, o vakarais — kaip pro dūmų debesis ir spalvų siauđulį leidžiasi saulė.

V

Tą rugpjūčio vakarą, kai Rozalinda sėdėjo tėvų namo verandoje Vilou Springse, Volteris Sejersas grįžo iš fabriko ant upės kranto į žmonos sodą. Kai visi papietavo, jis su berniukais išėjo pavaikščioti sodo takeliais, bet vaikams greit pabodo tėvo tylėjimas, ir jie nubėgo pas motiną. Ant takelio prie virtuvės durų pasirodė jaunasis negras ir

pasuko prie jų. Volteris nuėjo ant suolelio, paslėpto už krūmų. Užsidegė cigaretę, bet nerūkė. Smilkstančios cigaretės dūmelis lėtai vinguriavo pro jo pirštus.

Užmerkęs akis, Volteris sėdėjo visai nejudėdamas ir stengėsi apie nieką negalvoti. Jį ėmė gobti švelnūs vakaro šešėliai. Ilgai jis šitaip sėdėjo tarsi medinė skulptūra, užkelta ant suolo. Ilsėjosi. Jis gyveno ir sykiu negyveno. Kūnas, šiaip jau veiklus, judrus, buvo įsitempęs, be energijos. Riogsojo numestas ant suolo už krūmų ir laukė, kol į jį vėl grįš gyvybė.

Tokia neaiški būsena, kai nežinai, ar turi sąmonę, ar ne, nedažnai jam užeidavo. Kažkas tarp jo ir tos moters turėjo būti nuspręsta, o ji ėmė ir išvažiavo. Visa jo gyvenimo tvarka suiro. Dabar jis norėjo pailsėti. Smulkmenos nuslinko užmarštin. O tos moters stengėsi nebeprisiminti, tiesiog nebenorėjo prisiminti. Juokinga, kad ji jam buvo taip reikalinga. Jis pagalvojo, ar kada nors šitaip troško Koros, savo žmonos. Galbūt. Dabar ji buvo visai čia pat, už kelių jardų. Vis labiau temo, bet ji tebedirbo su negru — kažkur netoliese kasė žemę, ją glamonėjo, kad būtų naši.

Kai jo protas, nebevarginamas minčių, ilsėjosi nelyginant ežeras tarp kalnų ramų vasaros vakarą, ėmė krebždėti mažos mintelės. „Aš noriu, kad tu būtum mano mylimoji... nepasiekiama mylimoji. Būk visada nepasiekiama". Žodžiai vinguriavo jo galvoje kaip cigaretės dūmelis pro pirštus. Ar tie žodžiai skirti Rozalindai Veskot? Jau trys dienos, kai ji išvažiavus. Ar jis mano, kad ji jau niekada nebegrįš, ir tie žodžiai skirti jo žmonai?

Pasigirdo piktas žmonos balsas. Kažkuris iš vaikų žaisdamas užmynė ant augalo.

— Jeigu būsite tokie neatsargūs, aš jūsų daugiau neleisiu į sodą.— Paskui dar garsiau šūktelėjo: — Mariana!

Iš namo išėjo tarnaitė ir nusivedė vaikus. Jie nenoromis nuėjo takeliu, tačiau tuoj atbėgo atgal pabučiuoti motinos. Ji ginė juos šalin, bet paskui visi susitaikė. Pabučiavimas vaikams reiškė susitaikymą su savo dalia — kad visada turi būti paklusnūs.

— Volteri! — vėl pašaukė žmonos balsas, bet žmogus nuo suolo neatsiliepė. Ėmė kvarkti medvarlės. „Pabučiavimas reiškia susitaikymą. Kiekvienas fizinis prisilietimas prie ko nors reiškia susitaikymą",— mąstė Volteris.

Jo prote paslėpti balsai kažką greitai sušneko. Staiga jam užėjo noras dainuoti. Jam visąlaik buvo sakoma, kad jo balsas silpnas, la-

bai vidutinis, kad iš jo niekada nebus dainininko. Visa tai, be abejo, buvo tiesa, bet čia, sode, tokį tykų vasaros vakarą vidutiniam balsui būtų kaip tik tinkama vieta ir laikas. Jis būtų toks kaip tasai balsas, kuris kartais imdavo šnabždėti jo viduje, kai jis jausdavosi ramus, atsipalaidavęs. Vieną vakarą su ta moterimi, Rozalinda, kai išsivežė ją automobiliu į užmiestį, jis staiga pasijuto taip kaip dabar. Juodu sėdėjo automobilyje, vidury lauko, sėdėjo ir tylėjo. Priėjo kelios karvės ir sustojo netoliese, švelnūs jų kontūrai vos matėsi vakaro prieblandoje. Staiga Volteris pasijuto tarsi naujas žmogus naujame pasaulyje ir uždainavo. Jis dainavo vieną dainą — vis iš pradžių ir iš pradžių, paskui nutilo, kiek laiko sėdėjo tylėdamas, tada išvažiavo pro ganyklos vartus į kelią. Moterį jis nuvežė į jos namus mieste.

Tą vasaros vakarą sodo tylumoje Volteris Sejersas pravėrė lūpas, ketindamas uždainuoti tą pačią dainą. Jis dainuos kartu su medvarle, pasislėpusia kažkur medžio šakumoje. Jo balsas pakils ir nuskries į aukštybes, į medžio šakas, pakils nuo žemės, kurioje kapstosi žmonės, jaunasis negras ir jo žmona.

Daina neatėjo. Prakalbo žmona, ir jos balso garsas atėmė jam norą dainuoti. Ir kodėl ji negalėjo tylėti, kaip ta kita?

Jis pradėjo žaidimą. Dažnai, kai būdavo vienas, jam atsitikdavo tai, kas atsitiko dabar. Jo kūnas staiga pavirto lyg į medį ar kažkokį augalą. Gyvenimas tekėjo juo, nesutikdamas kliūčių. Jo svajota tapti dainininku, bet tokiu momentu jam norėdavosi būti ir šokėju. Tai būtų buvę nuostabiau už viską — siūbuoti kaip jaunų medžių viršūnės, sūpuojamos vėjo, atsiduoti, kaip saulės išdegintam lauke atsiduoda prabėgantiems šešėliams pilkos žolės, kaskart mainančios spalvą, kiekvieną akimirką tampančios kažkuo nauju, gyventi gyvenime ir mirtyje, visada gyventi, nebijoti gyvenimo, leisti jam tekėti visu kūnu, leisti kraujui sroventi po visą kūną, nekovoti, nesipriešinti, šokti.

Volterio Sejerso vaikai su aukle Mariana nuėjo namo. Pasidarė per daug tamsu, ir žmona nebegalėjo ilgiau dirbti sode. Buvo ruduo, derliaus valymo metas fermose ir soduose, bet žmona negalvojo apie derlių. Ji kūrė planus ateinantiems metams. Ji ėjo sodo takeliu su negru.

— Braškes pasodinsime čia,— pasakė jinai.

Jaunasis negras kažką tyliai sumurmėjo pritardamas, buvo aišku, kad jis irgi užsidegęs jos aistra sodininkystei. Jis stengėsi įspėti šeimininkės norus ir buvo atsidavęs darbui.

Volterio Sejerso vaikai, kurie išvydo pasaulį per žmonos Koros

kūną, nuėjo namo miegoti. Jie rišo jį su gyvenimu, su žmona, su sodu, kuriame dabar sėdėjo, su kontora ant upės kranto mieste.

Tie vaikai ne jo. Staiga jam šitai pasidarė visiškai aišku. Jo vaikai visai kitokie. „Vyrai turi vaikų taip pat kaip ir moterys. Jų vaikai irgi išeina iš jų kūno. Jie žaidžia kur nors netoliese",— mąstė Volteris. Jam atrodė, jog vaikai, pagimdyti jo fantazijos, žaidžia čia pat prie suolo, ant kurio jis sėdi. Gyvos būtybės, slypinčios jo viduje ir turinčios galios tuo pat metu atsiskirti nuo jo, dabar lakstė sodo takeliais, suposi ant medžių šakų, šoko švelnioje prieblandoje.

Volterio protas stengėsi atkurti Rozalindos Veskot atvaizdą. Ji išvažiavo namo į Ajovą, pas savo tėvus. Kontoroje paliko raštelį, jog užtruksianti kelias dienas. Jau seniai tarp jų nebebuvo sienos, skiriančios viršininką ir pavaldinį. Volteris niekada nesijautė galįs būti viršesnis už kitus.

Tuo metu jam norėjosi užmiršti Rozalindą. Ji tebekovojo. Juodu norėjo mylėtis, bet jis tam priešinosi. Juodu kalbėjo apie tai. „Nieko iš to neišeis,— sakė jis.— Tik abu būsime nelaimingi".

Volteris Sejersas buvo pakankamai doras žmogus ir neleido jų jausmams keroti. „Jeigu ji dabar būtų su manimi šitame sode, viskas būtų nesvarbu. Galėtumėm čia mylėti vienas kitą, o paskui užmiršti, kad mylėjomės",— kalbėjo sau Volteris.

Žmona atėjo taku ir sustojo netoliese. Ji vis tebešnekėjo tyliu balsu, dėstydama savo planus ateinantiems metams. Negras stovėjo greta jos, ir jo figūra žemo krūmo fone atrodė tarsi tamsi virpanti masė. Žmona vilkėjo balta suknele. Ją Volteris matė visiškai aiškiai. Prieblandoje ji atrodė jaunutė kaip mergaitė. Ji pakėlė ranką ir suėmė jauno medelio kamieną. Ranka atsiskyrė nuo kūno. Medelis, jos pastūmėtas, pamažėle siūbavo. Balta ranka lėtai judėjo pirmyn ir atgal erdvėje.

Rozalinda Veskot išvažiavo namo pasakyti motinai apie savo meilę. Ji neparašė šito raštelyje, bet Volteris Sejersas žinojo, jog tik dėl to ji išvažiavo į mažą miestelį Ajovoje. Keistas tai buvo ketinimas — papasakoti žmonėms apie meilę, bandyti išaiškinti ją kitiems.

Naktis buvo kažkas, egzistuojantis visai nepriklausomai nuo Volterio Sejerso, vyriškio, sėdinčio sodo tyloje. Tik jo vaizduotės vaikai ją suprato. Naktis buvo gyvas daiktas. Ji slinko artyn jo, gobė jį. „Naktis — maža miela Mirties sesulė",— mąstė jis.

Žmona stovėjo visai šalimais. Jos balsas skambėjo tyliai ir švelniai, ir negro balsas, kai šis svarstė jos sumanymus dėl sodo ateities,

buvo tylus ir švelnus. Jame skambėjo kažkokia muzika, galbūt šokio. Volteris prisiminė jo praeitį.

Daug vargo buvo patyręs jaunasis negras, prieš patekdamas pas Sejersus. Jis buvo atkaklus juodaodis jaunuolis, klausė savo tautiečių balso, balso, kurio buvo pilnas Amerikos oras, kuris skambėjo Amerikos namuose. Jis troško prasimušti į žmones, stengėsi įgyti išsilavinimą. Negras norėjo būti advokatas.

Kaip toli jis nuėjo nuo savo gentainių, nuo juodaodžių Afrikos miškų gyventojų! Jis norėjo tapti advokatu dideliame Amerikos mieste. Kas per siekimas!

Ir paragavo vargelio. Šiaip taip baigė koledžą ir atidarė advokato kontorą. Tada vieną vakarą išėjo pasivaikščioti ir visai atsitiktinai atsidūrė gatvėje, kur prieš valandą buvo nužudyta moteris, baltoji moteris. Policija aptiko jos kūną, o paskui pamatė jį einant gatve. Ponios Sejers brolis, advokatas, išgelbėjo jį nuo bausmės, kuri jam būtų buvusi paskirta kaip žudikui, ir po to, kai pasibaigė teismas ir jaunasis negras buvo išteisintas, įkalbėjo savo seserį priimti jį sodininku. Advokatu dirbti tame mieste jis jau nebegalėjo. „Jo daliai teko baisus išbandymas, ir jis išsigelbėjo tiktai per laimingą atsitiktinumą",— pasakė tada brolis. Kora Sejers priėmė jaunuolį. Ji patraukė jį, jis prisirišo prie jos, prie jos sodo. Aiškiai matėsi, kad jie abu prisirišę prie kits kito. Juk neprisiriši žmogaus, pats prie jo neprisirišęs.

Žmona daugiau nebeturėjo ką pasakyti negrui, ir jis nuėjo takeliu virtuvės durų link. Negras turėjo kambarį mažame namelyje sodo gale. Kambaryje buvo daug knygų ir pianinas. Kai kada vakarais jis dainuodavo. Dabar jis ėjo į savo namelį. Tapęs išsilavinusiu žmogumi, jis atitolo nuo savųjų.

Kora Sejers irgi nuėjo namo, ir Volteris liko sode vienas. Po kiek laiko jaunasis negras tyliai sugrįžo taku. Jis stabtelėjo prie medžio, kur prieš valandėlę stovėjo ir šnekėjo baltoji moteris. Palietė ranka jauno medelio kamieną toje vietoje, kur buvo moters ranka, ir tyliai nuėjo. Jo kojos be garso žengė sodo taku.

Praėjo valanda. Mažame namelyje sodo gale pasigirdo tyli daina. Kartais negras šitaip dainuodavo vidurnaktį. Nepavydėtinas buvo ir jo gyvenimas. Jis pasitraukė nuo savų žmonių, nuo karštų tamsiaodžių mergaičių, kurių mėlynai juoda oda blykčiojo aukso atšvaitais, vargais negalais kažkurioje šiaurinėje valstijoje baigė koledžą, atsidavė globai įžūlių žmonių, kurie norėjo apšviesti juodąją rasę, klausė jų, sutapo su jais, stengėsi gyventi taip, kaip jų sakoma.

Dabar jis gyveno mažame namelyje Sejersų sodo gale. Volteris prisiminė kelias smulkmenas, kurias kažkada jam buvo sakiusi žmona apie šį žmogų. Po to, ką patyrė teisme, jis baisiai įbūgo ir nenorėjo niekur nė kojos kelti iš Sejersų namų. Išsilavinimas, knygos pakeitė jį. Jis jau nebegalėjo grįžti pas savus žmones. Čikagoje beveik visi juodieji buvo susispietę keliose gatvėse Pietinėje dalyje. „Aš noriu būti vergas,— pasakė jis kartą Korai Sejers.— Galėsite man mokėti pinigus, jeigu jums taip geriau, bet man jie visai nereikalingi. Aš noriu būti jūsų vergas. Būčiau laimingas, jeigu žinočiau, kad man niekada nereikės išeiti iš jūsų“.

Negras dainavo tyliu balsu. Tas balsas skriejo kaip švelnus vėjelis tvenkinio paviršiumi. Dainavo be žodžių. Jis išmoko tą dainą iš tėvo, o šis buvo išmokęs iš savo tėvo. Pietuose, Alabamoj ir Misisipėj, negrai dainuodavo ją, kai ridendavo medvilnės ryšulius ir kraudavo į garlaivius upėje. Jie išmoko ją iš kitų medvilnės krovėjų, jau seniai seniai iškeliavusių iš šio pasaulio. Jie dainavo ją jau tada, kai apie medvilnės ryšulius niekas nė girdėti nebuvo girdėjęs, dainavo ją, plaukdami luotais Afrikos upėmis. Jauni negrai plaukė pasroviui ir priplaukė miestą, kurį sumanė užpulti auštant. Tada ši daina skambėjo kaip iššūkis. Ja buvo kreipiamasi į miesto moteris, joje buvo justi glamonės ir grasinimai. „Rytui išaušus, mes nužudysime jūsų vyrus, brolius ir mylimuosius. Tada ateisime į jūsų miestą pas jus. Tvirtai jus apkabinsime. Priversime viską užmiršti. Savo karšta meile ir jėga mes priversime jus viską užmiršti“. Štai ką reiškė toji daina senovėje.

Daug ką prisiminė Volteris Sejersas. Kitomis naktimis, kai negras dainuodavo, o jis gulėdavo viršuje, žmona ateidavo pas jį. Jų kambaryje stovėjo dvi lovos. Ji atsisėsdavo ant savosios.

— Ar girdi, Volteri? — klausdavo ji.

Žmona pereidavo į jo lovą, kartais prisiglausdavo prie jo, ir jis ją apkabindavo. Seniai seniai Afrikos kaimuose, kai virš upės nuplaukdavo ši daina, vyrai imdavo ginklus ir ruošdavosi kovai. Ši daina buvo iššūkis, patyčia. Tie laikai jau seniai praėjo. Jaunojo negro namelis buvo sodo gale, o Volteris su žmona gulėjo daug erdvesniame name, stovinčiame aukštesnėje vietoje. Tai buvo liūdna daina, į ją buvo įpintas visos negrų rasės liūdesys. Kažkas palaidotas žemėje, giliai žemėje, norėjo išsiveržti. Kora Sejers tai suprato. Daina ją tarsi pažadindavo. Jos ranka imdavo judėti — ji glostydavo vyro veidą, kūną. Daina pažadindavo joje norą laikyti jį tvirtai apkabinus, turėti jį savo galioj.

Naktis gilėjo, ir sode pasidarė vėsu. Negras nutilo. Volteris Sejer-

5 PLB 1386

sas atsistojo ir taku nužingsniavo namo, bet užuot įėjęs vidun, pasuko pro vartus ir nuėjo priemiesčio gatvėmis, kol atsidūrė laukuose. Čia nesimatė mėnulio, bet skaisčiai žibėjo žvaigždės. Kiek laiko jis skubiai žengė pirmyn ir vis gręžiojosi, tarsi bijodamas, kad jo kas nesektų, bet kai priėjo plačią pievą, sulėtino žingsnį. Dar valandą paėjėjęs, sustojo ir atsisėdo ant išdžiūvusios žolės kimso. Nežinia kodėl jis jautė, jog į savo namus priemiestyje tą naktį grįžti negalės. Ryte jis nuvažiuos į kontorą ir lauks pasirodant Rozalindos. O paskui? Jis nežinojo, kas bus paskui. „Paskui ką nors sugalvosiu. Ryte paskambinsiu Korai ir sugalvosiu kokį nors paiką pasiaiškinimą",— kalbėjo sau Volteris. Kaip kvaila, kad jis, suaugęs žmogus, praleidęs vieną naktį ne namie, laukuose, turės būtinai pasiaiškinti. Ši mintis jį suerzino, ir jis atsistojęs nuėjo toliau. Po švelnios nakties žvaigždėmis beribėje lygumoje susierzinimas greit praėjo, ir jis pradėjo tyliai dainuoti, bet ne tą dainą, kurią vis kartojo ir kartojo tą seniai praėjusią naktį, kai sėdėjo automobilyje su Rozalinda ir kai prie jų atėjo karvės. Tai buvo daina, kurią dainavo negras, jaunų juodaodžių karių daina, sušvelninta vergijos ir nuspalvinta liūdesio. Volterio Sejerso lūpose ji neskambėjo taip liūdnai. Jis dainavo beveik linksmai, ir dainoje, sklindančioje iš jo lūpų, girdėjosi lyg patyčia, lyg koks iššūkis.

VI

Mažos Vilou Springso gatvelės gale, kur gyveno Veskotai, buvo kukurūzų laukas. Kai Rozalinda dar buvo maža, toje vietoje plytėjo pieva, o už jos — sodas.

Vasaros popietėmis mergaitė dažnai eidavo ten ir sėdėdavo viena prie mažyčio upelio, keliaujančio į rytus Vilou Kriko link ir pakeliui renkančio vandenį iš fermerių laukų. Vienoje vietoje upelis tekėjo per nedidelę daubą lygumoje, ten Rozalinda ir sėdėdavo, atsirėmusi į seną obelį, basomis kojomis beveik liesdama vandenį. Motina jai neleisdavo basai lakstyti mieste, bet vos tik atbėgdavo į sodą, ji iškart nusiaudavo batus. Jai buvo labai malonus tas nuogumas.

Viršuje pro medžių šakas mergaitė matydavo beribį dangų. Baltų debesų gūbriai suskildavo į mažus kauburėlius, paskui kauburėliai vėl susijungdavo. Už debesų kalnyno pasislėpdavo saulė, ir tolimais laukais nuplaukdavo tylūs pilki šešėliai. Visas Rozalindos vaikystės pa-

saulis — Veskotų šeima, Melvilis Stouneris, sėdintis savo kambaryje, kaimynų vaikų šūksmai — visas jai pažįstamas gyvenimas kažkur atsitraukdavo. Sėdėti čia, šiame tykiame kampelyje, buvo tas pat, kas gulėti atmerktomis akimis naktį lovoje, tik dar maloniau ir geriau. Čia nesigirdėjo nuobodžių namų ruošos garsų, oras, kuriuo kvėpavo, buvo švaresnis, kvapnesnis. Mergaitė susigalvojo savotišką žaidimą. Visos obelys sode buvo senos, išsikraipiusios, ir visoms joms Rozalinda davė vardus. Vienas fantastinis reginys ją truputį gąsdino, bet drauge ir žavėjo. Mažoji Rozalinda įsivaizdavo, kad naktį, kai ji atsigula ir užmiega, kai užmiega visas Vilou Springso miestelis, medžiai ištrūksta iš žemės ir ima vaikštinėti. Žolės, augančios po medžiais, krūmai prie tvoros —visi ištrūksta iš žemės ir ima lyg paklaikę lakstyti, šokti. Seni medžiai kaip orūs seni vyrai, suglaudę galvas, šnekučiuojasi. O jiems šnekantis lėtai siūbuoja jų kūnai — pirmyn atgal, pirmyn atgal. Krūmai ir laukų gėlės šokdami suka didelius ratus tarp mažų žolyčių. Žolytės straksi aukštyn žemyn.

Kartais, šitaip sėdėdama atsirėmus į medį šiltomis vaiskiomis dienomis, mažoji Rozalinda žaisdavo šį šokančio gyvenimo žaidimą tol, kol pati išsigąsdavo, ir tada turėdavo liautis. Šalimais laukuose vyrai kultivavo kukurūzus. Arkliai krūtinėmis ir plačiomis stipriomis mentimis stūmė į šalis jaunus kukurūzus, ir jie tyliai šnarėjo. Kada ne kada šūkteldavo vyriškas balsas: „A, čia tu, Džo! Užvažiuok iš ten, Frenkai!“ Našlė, laikanti vištas, turėjo mažą gauruotą šuniuką, kuris kartais iš niekur nieko pratrūkdavo įnirtingai loti. Rozalinda atsitverdavo nuo tų visų garsų. Ji užsimerkdavo ir stengdavosi atsidurti ten, kur jokių žmogiškų garsų nėra. Netrukus jos troškimas išsipildydavo. Ausis glostydavo tik tylūs, švelnūs garsai, lyg tolimas šnaresys. Ir tada viskas prasidėdavo. Keistai braškėdami medžiai pajudėdavo iš vietos. Didingai jie eidavo vienas prie kito. Siautulingame šokyje imdavo suktis krūmai ir žolės, straksėdavo mažos žolytės. Rozalinda negalėdavo ilgai išbūti savo fantazijos pasaulyje. Jis buvo per daug beprotiškas, per daug džiaugsmingas. Ji atsimerkdavo ir pašokdavo. Vėl viskas būdavo taip kaip anksčiau. Medžiai tvirtai stovėdavo žemėje, gėlės ir krūmai būdavo sugrįžę į savo vietas patvoryje, mažos žolytės miegodavo, prigludusios prie žemės. Ji jautė, kad ir tėvas, ir motina, ir brolis, visi, kas tik ją pažinojo, nebūtų pritarę jos fantazijų pasauliui. Šokančio gyvenimo pasaulis buvo mielas, bet kartu ir pavojingas. Rozalinda šitą žinojo. Sykiais ji nei iš šio, nei iš to pasidarydavo kažkokia padūkusi ir tada gaudavo mušti ir barti. Padūkusį fantazijų pasaulį reikė-

jo išmesti iš galvos. Jis gąsdino. Kartą ji net pravirko ir verkdama nuėjo prie tvoros. Žmogus, kultivuojantis kukurūzus, prisiartino ir sustabdė arklius.

— Kas atsitiko? — paklausė jis griežtai.

Mergaitė negalėjo jam atsakyti, todėl pamelavo:

— Įgėlė bitė.

— Nieko, praeis,— nusijuokė žmogus.— Užtat apsiauk batus.

Vaikščiojančių medžių ir šokančių žolių dienos buvo Rozalindos vaikystėje. Vėliau, kai baigė Vilou Springso vidurinę mokyklą ir prieš išvažiuodama į Čikagą trejus metus gyveno tėvų namuose, kažko laukdama, sodas jai sukeldavo kitus išgyvenimus. Tada ji skaitydavo romanus ir kalbėdavosi su kitomis jaunomis moterimis. Ji žinojo daug tokių dalykų, kurių visai nesuprato. Namuose palėpėje buvo lopšys, kuriame juodu su broliu miegojo kūdikystėje. Vieną dieną ji užlipo palėpėn ir rado jį. Patalėliai buvo sudėti lagamine. Ji išėmė juos ir paklojo lopšį, tarsi norėdama pamigdyti kūdikį. Paskui susigėdo. Motina galėjo užlipti palėpėn ir pamatyti. Todėl greit vėl sugrūdo viską į lagaminą ir degančiais iš gėdos skruostais nulipo žemyn. Kokia sarmata.

Vieną dieną ji nuėjo pas buvusią mokyklos draugę, kuri ruošėsi tekėti. Atėjo dar kelios mergaitės, ir visas viešnias jaunamartė nusivedė į miegamąjį, kur ant lovos buvo išdėlioti jos vestuviniai drabužiai. Kokie nuostabūs mieli daikteliai! Visos mergaitės apstojo aplink lovą, su jomis ir Rozalinda. Vienos jų buvo labai drovios, kitos — itin drąsios. Buvo viena liesutė mergaitė dar visai be krūtinės. Jos kūnas buvo plokščias kaip lenta, balsas — plonas, spigus, veidas — liesas, aštrių bruožų. Ji ėmė kažkaip keistai spygčioti. „Kaip dailu, kaip dailu, kaip dailu",— nesiliaudama šūkčiojo ji. Jos balsas buvo ne kaip žmogaus, o kaip vienišo, miško glūdumoje sužeisto žvėrelio. Staiga mergaitė suklupo prie lovos ir ėmė graudžiai raudoti. Ji sakė negalinti susitaikyti su ta mintimi, kad jos draugė išteka.

— Netekėk! O Meri, netekėk! — maldavo ji.

Kitos mergaitės ėmė juoktis, bet Rozalinda to negalėjo pakelti. Ji išbėgo.

Taip buvo vieną kartą. Bet panašių akimirkų ji išgyveno ir daugiau. Sykį gatvėje pamatė jauną vyruką. Jis dirbo klerku sandėlio kontoroje, ir Rozalinda jo nepažinojo. Tačiau ėmė vaizduotis save ištekėjusią už jo. Ir iškart susigėdo savo minčių. Ji visko gėdijosi.

Vasaros popietėmis nuėjusi į sodą, nusiaudavo batus ir kojines ir

sėdėdavo atsirėmusi į medį kaip vaikystėje, tačiau fantastinis vaikystės pasaulis jau buvo dingęs, niekas negalėjo jo sugrąžinti.

Rozalindos kūnas buvo liaunas, bet raumenys — tvirti ir stangrūs. Ji nueidavo nuo medžio ir atsiguldavo ant žemės. Visu kūnu priglusdavo prie žolės, prie kietos šiurkščios žemės. Ir tada jai atrodydavo, jog jos protas, vaizduotė, visas dvasinis gyvenimas, išskyrus grynai fizinį egzistavimą, kažkur pasitraukdavo. Žemė spausdavo jos kūną iš apačios. Kūnas spausdavosi prie žemės. Aplinkui — tamsa. Ji — belaisvė. Ji spaudžiasi prie savo kalėjimo sienų. Viską gaubia tamsa, ir visoje žemėje viešpatauja tyla. Jos pirštai gniaužia žolės kuokštą, kedena jį.

Rozalinda guli nė nekrusteldama, bet nemiega. Kažkas, esantis šalia jos, kas neturi nieko bendra nei su žeme po ja, nei su medžiais, nei su debesimis danguje, sakytum veržiasi pas ją, nori įsilieti į ją — kažkoks baltas gyvenimo stebuklas.

Bet stebuklas neįvyksta. Ji atsimerkia — viršuje plyti dangus, aplinkui tylūs stovi medžiai. Rozalinda atsikelia ir vėl atsisėda prie medžio. Su siaubu galvoja, jog ateina vakaras, jog ji turės išeiti iš sodo ir grįžti į Veskotų namus. Jaučiasi pavargusi. Dėl to nuovargio ji kai kam ir atrodo kvaila, buka mergiotė. Kurgi tasai gyvenimo stebuklas? Ne joje pačioje ir ne žemėje. Tikriausiai kur nors dangaus aukštybėse. Netrukus atslinks naktis, įsižiebs žvaigždės. Galgi gyvenime iš tiesų nėra jokio stebuklo? Jis kažkaip susijęs su Dievu. Rozalindai norėjosi pakilti į erdvę, tučtuojau atsidurti Dievo buveinėje ir būti ten tarp šviesių stiprių vyrų ir moterų, kurie mirė ir paliko bukumą ir dvasios stingulį už savęs, žemėje. Galvodama apie juos, mergina pasijusdavo ne taip pavargusi ir kartais išeidavo pavakare iš sodo lengvu žingsniu. Tarsi palaima užliedavo liauną stiprų jos kūną.

* * *

Rozalinda išvažiavo iš Veskotų namų ir iš Vilou Springso įsitikinusi, kad gyvenimas bjaurus. Ji savotiškai nekentė gyvenimo ir žmonių. Čikagoj pasaulis jai kartais atrodydavo tiesiog neįsivaizduojamai bjaurus. Ji stengėsi atsikratyti to jausmo, bet jis buvo joje įsišaknijęs. Ji vaikščiodavo žmonių užtvindytomis gatvėmis, ir net pastatai jai atrodydavo bjaurūs. Prieš ją tyvuliuodavo veidų jūra. Visi tie veidai buvo tarsi negyvėlių. Juose slypėjo nuobodžio mirtis, kaip ir joje pačioje. Jie taip pat negalėjo ištrūkti iš savo kalėjimo ir pasiekti baltąjį

gyvenimo stebuklą. Pagaliau galbūt iš viso nėra jokio baltojo stebuklo? Gal tai tik vaizduotės padarinys? O gyvenime tėra vien bjaurastis. Purvas ant jos ir purvas joje. Kartą vakare eidama Rašo gatvės tiltu link savo namų Šiaurinėje dalyje, Rozalinda staiga atkreipė dėmesį į šviesiai žalią upę, tekančią iš ežero į krašto gilumą. Šalimais buvo muilo fabrikas. Miesto gyventojai pasuko upę, privertė ją tekėti iš ežero šalies gilumon. Toje vietoje, kur upė pasiekia miestą, žmonių viešpatiją, kažkas pastatė didžiulį muilo fabriką. Rozalinda sustojo ir ilgai stovėjo, žiūrėdama į ežero pusę, iš kur tekėjo upė. Pro ją skubėjo vyrai ir moterys, dardėjo vežimai, švilpė automobiliai. Visi buvo purvini. Ji buvo purvina. „Visos jūros vandens ir milijono gabalų muilo nepakaktų nuplauti nuo manęs purvui",— mąstė Rozalinda. Gyvenimo purvas atrodė neatskiriama jos pačios dalis, ir ją apėmė nenugalimas troškimas užlipti ant tilto turėklų ir pulti į žalią upės gelmę. Drebėdama ji nuleido galvą ir, įbedusi akis į tilto grindinį, skubiai nuėjo.

O dabar Rozalinda, suaugusi moteris, sėdėjo Veskotų namuose ir vakarieniavo su tėvu ir motina. Nė vienas iš jų nevalgė. Tik dėl akių knebinėjo motinos sutaisytą valgį. Rozalinda žiūrėjo į motiną ir galvojo apie tai, ką buvo pasakęs Melvilis Stouneris.

„Jeigu aš norėčiau rašyti, man šis tas išeitų. Papasakočiau, apie ką kiekvienas galvoja. Žmonės nustebtų, išsigąstų, ar ne? Pasakyčiau jums, ką jūs šįvakar galvojote, kai ėjote su manimi geležinkelio bėgiais. Pasakyčiau jums, ką tuo pačiu metu galvojo jūsų motina ir ką ji norėtų jums pasakyti".

Ką Rozalindos motina galvojo visas tas tris dienas, kai duktė taip netikėtai sugrįžo namo iš Čikagos? Ką motinos apskritai galvoja apie savo dukterų gyvenimą? Ar motinos gali ką svarbaus pasakyti dukroms, o jeigu gali, tai kada tą pasako?

Ji įdėmiai žiūrėjo į motiną. Vyresniosios moters veidas buvo suvargęs, raukšlėtas. Akys — pilkos kaip ir Rozalindos, bet blausios nelyginant žuvies, gulinčios ant ledo luito miesto prekyvietės vitrinoje. Duktė išsigando, pamačiusi tokį motinos veidą, ir jai sugniaužė gerklę. Ji sutriko. Keista įtampa įtviro kambario ore, ir staiga visi trys pakilo nuo stalo.

Rozalinda nuėjo su motina mazgoti indų, o tėvas atsisėdo į krėslą prie lango ir ėmė skaityti laikraštį. Duktė nesiryžo dar kartą žvilgtelt į motinos veidą. „Turiu susiimti, jeigu noriu padaryti tai, ką nusprendžiau",— galvojo ji. Keistas dalykas — virš motinos, kuri pasilenkusi

plovė kriauklėje lėkštes, Rozalinda staiga išvydo liesą paukštišką Melvilio Stounerio veidą ir pavargusį nerimastingą Volterio Sejerso veidą. Jie abu žvelgė į Rozalindą su pašaipa. „Manai, kad ką nors gali, bet tau tik taip atrodo. Tu esi jauna kvailutė",— rodės, sakė vyrų lūpos.

Rozalindos tėvas svarstė, ar ilgai dar viešės duktė. Po vakarienės jis norėjo išnykti iš namų, nueiti į miestą, bet jautė, kad taip elgtis būtų nemandagu prieš dukrą. Kol moterys mazgojo indus, jis užsidėjęs skrybėlę išėjo į kiemą ir ėmė kapoti malkas. Rozalinda išėjo pasėdėti į priebutį. Visi indai išmazgoti ir sušluostyti, bet motina dar pusvalandį tupinės virtuvėje. Visada taip. Ji vėl ims į rankas lėkštes ir vėl dės jas į vietą, dar ką nors iš naujo tvarkys. Ji kabinosi į virtuvę. Tarsi bijodama tų valandų, kurios dar turės praeiti, kol ji galės užlipti viršun, atsigulti ir užmigti, nugrimzti į miego viešpatiją.

Kai Henris Veskotas, išėjęs iš už namo kampo, netikėtai pamatė dukrą, jis mažumėlę sumišo ir nežinia kodėl pasijuto kažkaip nejaukiai. Valandžiukę stovėjo ir žiūrėjo į ją. Nuo dukters dvelkte dvelkė gyvenimas. Jos akyse, pilkose, išraiškingose akyse, degė ugnis. Plaukai buvo geltoni kaip šilkinės kukurūzų burbuolių šluotelės. Tą akimirką ji buvo tikra nuostabi kukurūzų krašto dukra, verta to, kad ją aistringai, visa širdimi pamiltų koks nors kukurūzų krašto sūnus — jeigu tik tame krašte esama sūnaus, tokio gyvybingo kaip dukra, kurios kraštas išsižadėjo. Tėvas tikėjosi išsprukti iš namų nepastebėtas.

— Nueisiu trupučiuką į miestą,— neryžtingai pasakė jis.

Ir vis dėlto dar pastovėjo kelias minutes. Kažkas, jau seniai apmiręs, pabudo širdyje, pažadintas stulbinančio dukters grožio. Ugnelė žybtelėjo tarp apanglėjusių namo gegnių, o tas namas buvo jo kūnas.

— O juk tu graži, mano mergyte,— bailiai ištarė jis, nusisuko nuo Rozalindos, ramiai nužingsniavo takučiu link vartelių ir išėjo į gatvę.

Rozalinda palydėjo tėvą iki vartelių, paskui stovėjo ir žiūrėjo, kaip jis lėtai nuėjo iki gatvelės galo ir dingo už kampo. Jai vėl grįžo ta pati nuotaika, kuri buvo apėmusi tada, kai šnekėjosi su Melviliu Stouneriu. Ar gali būti, kad jis, jos tėvas, kartais jaučiasi taip kaip Melvilis Stouneris? Nejau vienatvė ir jį atveda prie beprotystės slenksčio, nejau ir jis bėga per naktį, ieškodamas kažkokio prarasto, kažkur besislepiančio, pusiau užmiršto grožio?

Kai tėvas dingo už kampo, Rozalinda išėjo pro vartelius į gatvę.

„Pasėdėsiu po medžiu sode, kol mama baigs tupinėti virtuvėje",— pagalvojo ji.

Henris Veskotas, perėjęs kelias gatves, atsidūrė aikštėje, priešais miesto rotušę, ir įėjo į Emanuelio Vilsono geležies krautuvėlę. Prie jo tuojau pat pritapo dar du ar trys vyrai. Kiekvieną vakarą jis sėdėdavo tarp tų žmonių, miestelio gyventojų, ir tylėdavo. Pas juos jis bėgdavo nuo savo namų, nuo žmonos. Ir kiti vyrai ateidavo čia dėl to paties. Tarp jų buvo užsimezgusi savotiška vyriška draugystė. Vienas iš tų vyrų, mažutis senyvas žmogelis, dirbantis dažytoju, buvo nevedęs ir gyveno kartu su motina. Jis turėjo jau beveik šešiasdešimt metų, bet motina buvo dar gyva. Visi tuo stebėjosi. Jei vakare dažytojas kiek vėluodavo į susitikimą, kildavo aibė abejonių, valandėlę jos sukdavosi ore, paskui nusėsdavo kaip dulkės tuščiame name. Ar senasis dažytojas pats šeimininkauja namie, mazgoja indus, gamina valgį, šluoja grindis, kloja lovas, ar visa tai atlieka jo perkaršus motina? Emanuelis Vilsonas dar kartą papasakojo tai, ką jau daugsyk buvo pasakojęs. Mažame Ohajo miestelyje, kur jis jaunystėje gyveno, kartą buvo girdėjęs tokią istoriją. Gyveno ten vienas senukas, panašus į dažytoją, kurio motina irgi dar buvo gyva ir gyveno drauge su juo. Jie buvo labai neturtingi ir žiemą jiems nepakakdavo antklodžių. Tai gulėdavo vienoje lovoje. Visai nekaltai, kaip kad motina su kūdikiu.

Henris Veskotas sėdėjo krautuvėlėje, dvidešimtą kartą klausydamasis Emanuelio Vilsono pasakojimo, ir galvojo apie dukrą. Jos grožis sužadino jam kažkokį pasididžiavimą, jis pasijuto viršesnis už žmones, kurie buvo jo draugai. Niekada anksčiau jam nebuvo atėjusi į galvą mintis, kad jo duktė graži. Kodėl jis niekada iki šiol nepastebėjo jos grožio? Ko ji tokį karštą rugpjūtį parvažiavo į Vilou Springsą iš Čikagos, nuo vėsaus ežero? Nejau iš tiesų tik norėdama pasimatyti su tėvu ir motina? Akimirką jis susigėdo, kad toks nevėkšla jo kūnas, tokie nušiurę drabužiai, neskusta barzda, bet paskui širdyje blykstelėjusi liepsnelė užgeso. Įėjo dažytojas, ir Veskotą vėl užliejo malonus vyriškos bičiulystės pajautimas, bičiulystės, kurios jam taip reikėjo.

Atsirėmusi į medį, Rozalinda sėdėjo sode toje pačioje vietoje, kur vaikystėje jos fantazija regėjo šokantį gyvenimą ir kur ji, jauna mergina, baigusi Vilou Springso mokyklą, bandė pralaužti sieną, atitvėrusią ją nuo pasaulio. Saulė nusileido, ir pilki nakties šešėliai šliaužė žole, dar pailgindami daiktų šešėlius. Sodo jau seniai niekas neprižiūrėjo, daugelis medžių buvo nudžiūvę, be lapų. Sausų šakelių šešė-

liai atrodė tarsi ilgi ploni pirštai, apgraibomis ieškantys kelio pilkoje žolėje. Tie ilgi ploni pirštai čia išsitiesdavo, čia susilenkdavo. Vėjo nebuvo, ir naktis žadėjo būti tamsi, be mėnulio — tvanki, tamsi žvaigždėta lygumų naktis.

Po akimirkos užstos neperžvelgiama tamsa. Jau vos begalima įžiūrėti žole šliaužiančius šešėlius. Visur aplink save — sode, miestelyje — Rozalinda jautė mirtį. Jai aiškiai prisiminė kartą Volterio Sejerso pasakyti žodžiai: „Kai atsidursite kada naktį viena už miesto, pamėginkite atsiduoti nakčiai, tamsai, medžių driekiamiems šešėliams. Tas jausmas, jeigu tikrai jam atsiduosite, atskleis jums daug stulbinančių dalykų. Suprasite, kad nors baltieji žmonės jau daug šimtmečių valdo šią žemę, visur pristatė miestų, didelių ir mažų, kasa iš žemės anglį, po visą šalį išvedžiojo geležinkelius, jiems nepriklauso nė viena pėda visame žemyne. Ji tebepriklauso rasei, kuri fiziškai jau nebegyvena. Raudonodžiai, nors jau seniai išmirę, tebevaldo Amerikos žemyną. Jų vaizduotė apgyvendino čia dvasias, dievus ir velnius. Mat jie mylėjo šį kraštą. Kad mano žodžiai teisingi, matyti visur. Mes nesugalvojame savo miestams gražių pavadinimų, nes mes juos negražius pastatėme. Jeigu Amerikos miesto gražus pavadinimas, jis yra pavogtas iš kitos rasės, iš tos rasės, kuri tebevaldo šalį, kur mes gyvename. Mes visi čia svetimi. Kai būsite kada naktį viena už miesto bet kurioje Amerikos vietoje, pabandykite atsiduoti nakčiai. Tada suprasite, kad baltuosiuose nugalėtojuose gyvena tik mirtis, o gyvybė liko raudonodžiuose, kurių jau nebėra".

Dviejų vyrų dvasios — Volterio Sejerso ir Melvilio Stounerio — užvaldė Rozalindos protą. Ji šitą jautė. Rodės, jie buvo šalia, sėdėjo šalia jos ant žolės sode. Ji buvo tikra, kad Melvilis Stouneris jau grįžo namo ir dabar sėdi taip arti, kad išgirstų jos balsą, jei tik ji šūkteltų. Ko jie iš jos nori? Nejau ji staiga pamilo du vyrus, abu vyresnius už save? Medžių šakų šešėliai kaip kilimas klojo žemę, minkštas kilimas, išaustas iš švelnių siūlų, ir žmogaus koja juo būtų žengusi be jokio garso. Du vyrai artinosi prie jos, ėjo tuo kilimu. Melvilis Stouneris buvo jau visai čia pat, o Volteris Sejersas dar toli, sodo gale. Jo dvasia slinko prie jos. Kažkas siejo tuos du vyrus. Jie nešė kažkokį vyrišką gyvenimo supratimą, kurį norėjo perduoti jai.

Rozalinda atsikėlė ir drebėdama stovėjo prie medžio. Kaip ji save kankina! Kiek dar šitai tęsis? Į kokį gyvenimo ir mirties pažinimą ji vedama? Ji grįžo namo su tokiu paprastu ketinimu. Ji myli Volterį Sejersą, nori jam atsiduoti, bet pajuto, kad pirmiausia reikia atvažiuo-

ti pas motiną. Manė, jog bus drąsi ir papasakos motinai apie savo meilę. Papasakos ir tada padarys taip, kaip vyresnioji moteris patars. Jeigu motina supras ir užjaus, ką gi, bus puiku. Jeigu motina nesupras... tada, šiaip ar taip, Rozalinda bus užmokėjusi seną skolą, bus atlikusi kažkokią seną nerašytą priedermę. Tie du vyrai... ko jie nori iš jos? Kuo čia dėtas Melvilis Stouneris? Ji stengėsi išmesti jo atvaizdą iš atminties. Kitas vyras, Volteris Sejersas, atrodė ne toks atkaklus, ne toks pasitikintis savimi. Ją traukė prie šio žmogaus.

Ji apkabino ranka senos obels kamieną ir priglaudė skruostą prie šiurkščios žievės. Rozalinda buvo taip įsitempusi, taip susijaudinusi, kad jai norėjosi trinti skruostus į šiurkščią medžio žievę, kol ištrykš kraujas, kol fizinis skausmas atsvers vidinę įtampą, virtusią skausmu.

Kadangi pieva tarp sodo ir gatvės buvo užsodinta kukurūzais, Rozalinda į gatvę turėjo eiti takeliu, išlįsti pro vielų tvorą ir pereiti per našlės paukštininkės kiemą. Sode viešpatavo tyla; išlindusi pro tvorą ir atsidūrusi našlės kieme, Rozalinda turėjo apgraibomis, braukdama rankomis per šiurkščias lentas, pereiti siaurą užkaborį tarp vištidės ir tvarto.

Motina sėdėjo verandoje ir laukė, o siauroje gretimo namo verandoje sėdėjo Melvilis Stouneris. Rozalinda pastebėjo jį, bėgdama pro šalį, ir virptelėjo. „Koks niūrus maitvanagis. Jis gyvena tuo, kas miręs, mirusiom grožio akimirkom, mirusiais senais nakties garsais",— galvojo ji. Parėjusi namo, Rozalinda atsigulė aukštielninka verandoje ir gulėjo atmetusi virš galvos rankas. Motina sėdėjo supamojoje kėdėje šalimais. Gatvės gale ties kampu ant stulpo degė žibintas, ir blausi šviesa, prasiskverbusi pro medžių šakas, švietė motinos veidą. Koks išblyškęs, ramus jis buvo — tarsi myruolio. Žvilgtelėjusi į jį, Rozalinda užsimerkė. „Nereikia. Dings visa mano drąsa",— pagalvojo ji.

Nebuvo ko skubėti sakyti, su kokiu ketinimu ji atvažiavo. Tėvas grįš ne anksčiau kaip po dviejų valandų. Miestelio gatvės tylą staiga nutraukė priešiniame name kilęs triukšmas. Du berniukai kažką žaidė ir ėmė lakstyti per visus kambarius, trankydami durimis ir šaukdami. Pravirko kūdikis, paskui pasigirdo piktas moters balsas.

— Gana! Liaukitės! — subarė ji.— Nejau negirdit, kad pažadinot vaiką? Dabar vėl turėsiu iš naujo migdyti.

Rozalinda sunėrė pirštus ir sugniaužė rankas.

— Aš parvažiavau namo kai ką pasakyti. Aš įsimylėjau vyriškį, bet negaliu už jo tekėti. Jis gerokai už mane vyresnis ir jau vedęs. Turi du vaikus. Aš jį myliu ir manau, kad jis myli mane, žinau, kad myli.

Aš noriu priklausyti jam. Bet norėjau parvažiuot namo ir pirma pasikalbėti su jumis,— pasakė ji tyliu, aiškiu balsu. Ir pagalvojo — kažin, ar girdėjo šią išpažintį Melvilis Stouneris.

Niekas neatsitiko. Kėdė, kurioje sėdėjo motina, iš lėto siūbavo pirmyn ir atgal, tyliai girgždėdama. Girgždėjimas nesiliovė. Kitoje gatvės pusėje kūdikis nustojo verkti. Žodžiai, kurių pasakyti motinai Rozalinda važiavo iš Čikagos, buvo ištarti, ir jai iškart palengvėjo, ji pasijuto beveik laiminga. Dabar jau niekas nebetrikdė tylos. Rozalindos mintys nukeliavo kažkur toli. Tuojau motina ką nors atsakys. Pasmerks ją. O gal nesakys nieko, kol sugrįš tėvas, tada viską papasakos jam. Duktė bus pasmerkta kaip nedorėlė, jai bus liepta išeiti iš namų. Nesvarbu.

Rozalinda laukė. Kaip ir Volterio Sejerso,— kai jis sėdėjo sode,— jos protas tarsi paliko kūną ir kažkur nupleveno. Nuskriejo nuo motinos pas žmogų, kurį mylėjo.

Vieną vasaros vakarą, tokį pat tylų kaip šis, ji buvo išvažiavus su Volteriu Sejersu už miesto. Prieš tai jis daug kartų buvo su ja kalbėjęs, išliejęs jai savo širdį — vakarais arba ilgomis dienomis kontoroje. Jis rado joje žmogų, su kuriuo galėjo kalbėti, su kuriuo norėjo kalbėti. Ko tik jis nepripasakojo jai apie gyvenimą! Jų kalboms nebuvo galo. Su ja Volteris kažkaip atsipalaiduodavo, dingdavo amžina įtampa, kaustanti jo kūną. Jis papasakojo jai, kaip norėjęs tapti dainininku ir kaip vėliau atsisakęs šio ketinimo.

— Dėl to nekalta nei mano žmona, nei vaikai,— pasakė jis.— Jie būtų galėję gyventi ir be manęs. Visa bėda, kad jau atėjau į pasaulį belaimis ir būtinai turėjau į ką nors įsikabinti, kas pateisintų mano silpnumą. Dabar aš tai suprantu. Esu nesavarankiškas. Aš niekada daugiau nebandysiu dainuoti, nes jau turiu bent vieną nuopelną: žinau, jog esu belaimis. Ir susitaikiau su tuo.

Štai ką pasakė Volteris Sejersas, o paskui tą tykų vasaros vakarą laukuose, kai ji sėdėjo šalia jo automobilyje, netikėtai uždainavo. Prieš tai Volteris atidarė fermos vartus ir tylėdamas nuvažiavo žole apaugusiu takučiu į pievą. Žibintai buvo išjungti, automobilis vos judėjo. Kai Volteris jį sustabdė, priėjo kelios karvės ir sustojo netoliese.

Tada jis pradėjo dainuoti — iš pradžių tyliai, o paskui vis drąsiau ir drąsiau. Rozalinda buvo tokia laiminga, kad norėjo šaukti iš džiaugsmo. „Todėl, kad aš šalia, todėl jis gali dainuoti",— išdidžiai galvojo Rozalinda. Kaip ji mylėjo tuo metu šį žmogų, ir vis dėlto ją apėmęs jausmas iš tiesų nebuvo vien meilė. Tai buvo ir pasididžiavimas. Rozalindai tai buvo triumfo akimirka. Volteris ištrūko pas ją iš tamsos, iš

tamsaus nesėkmių urvo. Ji ištiesė jam ranką, ir toji ranka įkvėpė jam drąsos.

Rozalinda gulėjo ant nugaros prie motinos kojų Veskotų namų verandoje, stengdamasi susikaupti, susivokti savo proto labirintuose. Ji ką tik pasakė motinai, jog nori atsiduoti vyrui, Volteriui Sejersui. Ir vos tik pasakė, iškart ėmė svarstyti, ar tai tiesa. Ji moteris, ir jos motina moteris. Ką motina jai gali pasakyti? Ką motinos sako dukroms? Vyriškasis pradas gyvenime — ko jis reikalauja? Rozalinda ne visai aiškiai suvokė savo pačios siekius ir troškimus. Galbūt tai, ko ji reikalavo iš gyvenimo, galėjo būti įgyta per kokį nors bendravimą su kita moterimi, su motina. Kaip keista ir nuostabu būtų, jei motinos staiga galėtų pradėti dainuoti savo dukroms, jei iš tamsos ir tylos pasigirstų senų moterų daina!

Vyrai trikdė Rozalindą, visada trikdydavo. Štai šįvakar tėvas pirmą kartą po daugelio metų iš tikrųjų į ją pažiūrėjo. Sustojo priešais, kai ji sėdėjo verandoje, ir kažkoks neįprastas buvo jo žvilgsnis. Kažkokia ugnis žybtelėjo senose akyse, kaip kartais žybteldavo Volterio akyse. Nejau tai ugniai lemta sunaikinti ją? Nejau moterims lemta sunaikinti vyrus, o vyrams — moteris?

Prieš valandą sode ji aiškiai jautė šalia savęs du vyrus, Melvilis Stouneris ir Volteris Sejersas ėjo link jos, ėjo be garso minkštu kilimu, išaustu iš tamsių medžių šešėlių.

Dabar jie vėl ėjo link jos. Savo mintyse jie slinko vis artyn ir artyn jos tikrosios esmės. Gatvę ir visą Vilou Springsą gaubė tylos skraistė. Ar tai ne mirties tyla? Ar tik nenumirė motina? Nejau motina, kuri sėdi štai čia, nebegyva?

Supamoji kėdė tyliai tebegirgždėjo. Vienas iš dviejų vyrų, kurių dvasios pleveno virš Rozalindos, Melvilis Stouneris,— drąsus ir klastingas. Jis per daug arti jos, per daug žino apie ją. Jis nieko nebijo. Volterio Sejerso dvasia gailestinga. Volteris jautrus žmogus, supratingas. Jai baugu Melvilio Stounerio. Jis per daug arti jos, per daug žino apie tamsią beprasmišką jos gyvenimo pusę. Ji apsivertė ant šono ir įbedė žvilgsnį į tamsą, į Stounerio namą, galvodama apie vaikystę. Šis žmogus fiziškai per daug arti. Silpnutė tolimo gatvės žibinto šviesa, krintanti ant motinos veido, pro medžių šakas ir krūmų viršūnes sklido tolyn, ir Rozalinda galėjo įžiūrėti Melvilį Stounerį, sėdintį priešais savo namą. Rozalinda troško, kad mintis įgytų galios sunaikinti jį, nušluoti nuo žemės paviršiaus, padaryti galą jo egzistavimui. Jis

laukia. Kai atsiguls motina ir ji pati užlips į savo kambarį ir gulės atmerktomis akimis, jis įsiverš pas ją. Sugrįš namo tėvas, vilkdamas kojas šaligatviu. Jis įeis į namus ir vėl išeis pro virtuvės duris. Pripumpuos kibirą vandens, įneš į virtuvę ir pastatys ant dėžės šalia kriauklės. Tada užsuks laikrodį. Jis...

Rozalinda neramiai sujudėjo. Gyvenimas Melvilio Stounerio asmenyje sugavo ją ir stipriai laikė. Ji negalėjo ištrūkti. Tuojau jis ateis į miegamąjį ir įsiverš į jos slaptas mintis. Išsigelbėjimo nebuvo. Ji jau girdėjo jo pašaipų juoką, skambantį tyliame name, gožiantį įkyrius kasdienybės garsus. Ji nenorėjo, kad taip atsitiktų. Netikėta Melvilio mirtis atneštų palaimingą tylą. Ji troško, kad mintis įgytų galios jį sunaikinti, sunaikinti visus vyrus. Ji norėjo, kad motina pasislinktų arčiau jos. Kad apsaugotų ją nuo vyrų. Žinoma, prieš nueidama į savo kambarį, motina jai tikrai ką nors pasakys, ką nors svarbaus ir teisingo.

Rozalinda išstūmė Melvilio Stounerio atvaizdą iš galvos. Rodės, išlipo iš lovos savo miegamajame, paėmė jį už parankės, atvedė prie durų, išleido iš kambario ir uždarė duris.

Mintys iškrėtė jai pokštą. Vos tiktai dingo Melvilis Stouneris, į kambarį įėjo Volteris Sejersas. Vaizduotėje ji jau sėdėjo su Volteriu automobilyje tą vasaros vakarą ganykloje, ir jis dainavo. Karvės minkštomis plačiomis šnervėmis, pūsdamos šiltą, žole kvepiantį kvapą, susibūrė aplink juos.

Dabar Rozalindos mintys buvo malonios. Ji ilsėjosi ir laukė, laukė, kol prašneks motina. Rozalinda nutraukė tylą, taip ilgai kausčiusią Volterį Sejersą, tuojau nutrūks ir ši tokia ilga tyla tarp motinos ir dukters.

Dainininkas, kuris nebenorėjo dainuoti, šalia jos uždainavo. Dainoje skambėjo gyvenimas, triumfavo gyvenimas, įveikęs mirtį.

Kokį saldų pasitenkinimą ji jautė, kai Volteris Sejersas dainavo! Kaip supulsavo jos kūne gyvybė! Kokia gyvybinga ji staiga tapo! Tą akimirką ji galutinai, tvirtai nusprendė, kad trokšta suartėjimo su šiuo žmogumi, pačio didžiausio, kūniško suartėjimo, kad kūniškai per jį rastų tai, ką jis dainoje rado per ją.

Per savo kūnišką meilę šiam žmogui ji atras baltąjį gyvenimo stebuklą, apie kurį tiek svajojo, kai, būdama dar nedarni pusmergė, gulėjo ant žolės sode. Per dainininko kūną ji prisiartins prie baltojo gyvenimo stebuklo, palies tą stebuklą. „Aš mielai paaukosiu viską, ką turiu, kad šitai įvyktų",— mąstė Rozalinda.

Koks ramus ir tykus pasidarė vasaros vakaras! Kaip aiškiai dabar ji suvokė gyvenimą! Volterio Sejerso dainos, svetima kalba dainuotos ten lauke, šalia karvių, ji tada nesuprato, bet dabar jai paaiškėjo viskas, netgi keistų, svetimų žodžių prasmė.

Ta daina — apie gyvybę ir mirtį. Apie ką daugiau galima dainuoti? Ir dainos turinį taip staiga ji ne pati išsiaiškino. Prie jos atėjo Volterio dvasia. Ji nustūmė pašaipią Melvilio Stounerio dvasią. Ir kokių nuostabių dalykų jai, bundančiai moteriai, atskleidė toji dvasia. Dabar ji pasakojo dainos istoriją. Dainos žodžiai, rodės, plaukė tyliomis Ajovos miestelio gatvėmis. Jie kalbėjo apie saulę, besileidžiančią į dūmų debesis dideliame mieste, apie žuvėdras, kurios atskrenda iš ežero ir sklando virš miesto.

Dabar žuvėdros skraidė virš upės. Upė buvo šviesiai žalios spalvos. Ji, Rozalinda Veskot, stovėjo ant tilto vidury miesto ir buvo tvirtai įsitikinus, jog gyvenimas purvinas ir bjaurus. Ji buvo bešokanti į upę, kad sunaikintų save, kad nusivalytų nuo savęs purvą.

Viskas buvo nesvarbu. Keistai, šaižiai klykė paukščiai. Paukščių balsai jai priminė Melvilio Stounerio balsą. Paukščiai sukosi ir vartėsi aukštai ore. Dar akimirka, ji pasiners į upės gelmę, ir paukščiai, nubrėžę didelį grakštų lanką, kris į vandenį. Jos kūno tuojau nebebus, jį pagaus upės tėkmė ir nunešusi paliks, kad kur nors supūtų, bet tai, kas joje yra tikrai gyva, pakils su paukščiais, grakščiu paukščių skrydžiu pakils aukštai aukštai.

Įsitempus, nejudėdama Rozalinda gulėjo verandoje prie motinos kojų. Aukštai danguje virš tvankaus miegančio miestelio, giliai žemėje po visais miestais ir miesteliais gyvenimas vis dainavo ir dainavo. Viskas — ir bičių dūzgesys, ir varlių kurkimas, ir šūkaliojantys negrai, kurie rideno medvilnės ryšulius į garlaivius upėje,— buvo gyvenimo daina.

Daina buvo įsakymas. Ji vis iš naujo ir iš naujo pasakojo apie gyvenimą ir mirtį, gyvenimą, amžinai nugalėtą mirties, ir mirtį, amžinai nugalėtą gyvenimo.

* * *

Motina pagaliau nutraukė tylą, ir Rozalinda stengėsi išsivaduoti iš dainos, kuri jau skambėjo jos širdyje.

Saulė nusileido į vakaro debesis virš Čikagos...

Gyvybė, mirties nugalėta,
Mirtis, nugalėta gyvybės.

Fabrikų kaminai virto šviesos žvakėmis...

Gyvybė, mirties nugalėta,
Mirtis, nugalėta gyvybės.

Supamoji kėdė, kurioje sėdėjo Rozalindos motina, tebegirgždėjo. Žodžiai sunkiai, kliūdami ėmė skverbtis pro išbalusias lūpas. Atėjo lemiamas momentas motušės Veskot gyvenime. Ji visada pralaimėdavo. Dabar ji turi laimėti per Rozalindą, per dukterį, kuri išėjo iš jos kūno. Turi jai išaiškinti visų moterų likimą.

Jaunos mergaitės auga svajodamos, tikėdamos, kažko laukdamos. Vyrai susimoko. Prigalvoja gražių žodžių, rašo knygas, dainuoja dainas apie tai, kas yra vadinama meile. Jaunos mergaitės patiki. Jos išteka arba suartėja su vyrais net be vestuvių. Vestuvių naktį jos grubiai užpuolamos ir po to kaip beišmanydamos turi saugoti save. Jos slepiasi savyje, traukiasi vis gilyn ir gilyn į save. Motušė Veskot visą gyvenimą pratūnojo pasislėpus savo namuose, savo namų virtuvėje. Metams slenkant, atsiradus vaikams, vyras iš jos reikalavo vis mažiau ir mažiau. Dabar vėl naujas rūpestis. Duktė turi patirti visa tai, įgyti tą patyrimą, kuris sugriovė jos pačios gyvenimą.

Kaip ji didžiavosi Rozalinda, prasimušusia į žmones, einančia savo keliu. Duktė gražiai puošėsi, grakščiai vaikščiojo. Ji išdidi, nepriklausoma, triumfuojanti. Jai nereikia vyro.

— O Dieve, Rozalinda, nedaryk šito, nedaryk! — be perstojo murmėjo ji.

Kaip ji norėjo, kad Rozalinda liktų švari, nesutepta! Kažkada ir ji pati buvo jauna, išdidi, nepriklausoma. Ar galėjo kas nors pagalvoti, kad ji panorės kada tapti sena, stora, nepaslankia motuše Veskot? Visą vedybinį gyvenimą ji pratūnojo namuose, savo namų virtuvėje, bet vis dėlto stebėjo ir matė, kas atsitinka kitoms moterims. Jos vyras mokėjo uždirbti pinigų, visada rūpinosi, kad jai būtų gera. Jis buvo lėtas, tylus žmogus, bet nė kiek ne blogesnis už kitus Vilou Springso vyrus. Jie visi dirbo, kad gautų pinigų, daug valgė, paskui vakarais grįždavo pas moteris, kurias buvo vedę.

Motušė Veskot buvo fermerio duktė. Jaunystėje ji prisižiūrėjo, kas darosi tarp gyvulių, kaip patinas sekioja patelę. Kažkaip grubiai ir atkakliai, netgi žiauriai. Tuo keliu pratęsiama gyvybė. Vedybinis

jos gyvenimas buvo pilkas ir nykus. Kodėl ji norėjo ištekėti? Ji bandė apie tai papasakoti Rozalindai.

— Aš pamačiau jį čia, Didžiojoje mūsų miestelio gatvėje, vieną šeštadienio vakarą atvažiavusi su tėvu į miestą, o po dviejų savaičių vėl jį sutikau šokiuose kaime,— pasakojo motušė Veskot. Ji kalbėjo kaip žmogus, atbėgęs ilgą kelią, turįs pranešti kažkokią svarbią, skubią žinią.— Jis norėjo, kad aš už jo tekėčiau, ir aš sutikau. Jis norėjo, kad aš už jo tekėčiau, ir aš sutikau.

Be šito savo ištekėjimo fakto, nieko daugiau motušė Veskot pasakyti negalėjo. Ar nemano duktė, kad ji neturinti pasakyti nieko esminio apie vyrų ir moterų santykius? Visą vedybinį gyvenimą ji išbuvo savo vyro namuose, plušdama kaip darbinis gyvulys, skalbdama nešvarius drabužius, mazgodama nešvarius indus, gamindama valgį.

Ji galvojo, visus tuos metus galvojo. Gyvenime slypi baisus melas, pats gyvenimas yra melas. Ji tą pagaliau suvokė.

Kažkur egzistuoja pasaulis, nepanašus į tą, kuriame ji gyvena. Tai dangaus karalystė, kur niekas neveda ir neteka, tyli, rami, belytė šalis, kur žmonės gyvena kupini palaimos. Dėl kažkokios nežinomos priežasties žmonės buvo iš tos šalies išvaryti, išguiti į žemę. Taip žmonės buvo nubausti už nedovanotiną nuodėmę, kūno nuodėmę.

Nuodėmė slypėjo tiek joje, tiek ir žmoguje, už kurio ji ištekėjo. Ji norėjo ištekėti. Kitaip kam ji tai padarė? Vyrai ir moterys pasmerkti daryti nuodėmę, kuri juos pražudo. Išskyrus kelias šventas būtybes, nė vienas vyras ir nė viena moteris neišvengė šios nuodėmės. Taip ir jinai darė.

Tą akimirką, kai ji tapo žmona ir vyras pasiėmė iš jos tai, ko jam reikėjo, jis kietai užmigo, o ji negalėjo miegoti. Ji išlipo iš lovos ir priėjusi prie lango įsižiūrėjo į žvaigždes. Žvaigždės buvo ramios. Kaip lėtai ir didingai plaukė mėnulis danguje! Žvaigždės nedaro nuodėmių. Jos neliečia viena kitos. Kiekviena žvaigždė — atskiras daiktas, niekuo nepriklausantis nuo kitų, kažkoks šventas, neliečiamas daiktas. O žemėje, po žvaigždėmis, viskas sugedę — medžiai, gėlės, žolės, gyvuliai laukuose, vyrai ir moterys. Visi jie sugedę. Jie gyvena akimirką, o po to virsta plėnimis. Gyvenimas, gyvybė — tai melas. Gyvybė pratęsiama per melą, kuris vadinamas meile. Visa gyvenimo tiesa — kad jis pats prasideda iš nuodėmės ir yra tęsiamas per nuodėmę.

— Nėra to, kas vadinama meile. Pats žodis yra melas. Žmogui, apie kurį man pasakojai, tu reikalinga tik nuodėmei,— baigė motina ir sunkiai atsistojusi įėjo į vidų.

Rozalinda girdėjo, kaip motina vaikšto tamsoje. Ji priėjo prie tinklinių durų ir valandėlę žiūrėjo į dukterį, kuri įsitempusi gulėjo verandoje ir laukė. Senąją moterį smaugte smaugė neigimo aistra. Dukrai pasirodė, kad motina, stovinti tamsoje už jos, staiga virto dideliu voru, norinčiu įvilioti ją į kažkokį tamsos voratinklį.

— Vyrai tiktai skaudina moteris,— pasakė motina.— Jie negali neskaudinti. Taip jau jie sutverti. To, ką jie vadina meile, nėra. Tai melas. Gyvenimas purvinas. Vyro prisilietimas sutepa moterį.

Motušė Veskot rėkte išrėkė paskutinius žodžius. Ji tarsi išplėšė juos iš savęs, iš pačios savo esybės gelmių. Paskui nuėjo į tamsą, ir Rozalinda girdėjo, kaip ji lėtai eina link laiptų į miegamąjį. Motina verkė kažkaip keistai dusdama, kaip verkia senos storos moterys. Ji ėmė sunkiai kopti laiptais, paskui staiga sustojo, ir namuose įtviro tyla. Motušė Veskot nepasakė visko, kas buvo jos mintyse. O juk taip gerai buvo apgalvojusi, ką norėjo pasakyti dukrai. Kodėl gi neatėjo žodžiai? Jos neigimo aistra nebuvo numalšinta.

— Jokios meilės nėra! Gyvenimas — tai melas! Jis veda į nuodėmę, į mirtį, į sudūlėjimą! — sušuko motina į tamsą.

Kažkas nesuprantamo, tiesiog antgamtiško atsitiko Rozalindai. Motinos atvaizdas staiga išnyko, ir vaizduotėje ji vėl tapo jauna mergaite ir su kitomis jaunomis mergaitėmis atėjo į svečius pas draugę prieš tosios vestuves. Kartu su kitomis ji stovėjo kambaryje, kur ant lovos gulėjo balti drabužiai. Viena iš draugių, liesutė mergaitė plokščia krūtine, parpuolė ant kelių prie lovos. Pasigirdo riksmas. Ar jis išsiveržė iš mergaitės lūpų, ar iš senos, pavargusios, nugalėtos moters Veskotų namuose? „Nedaryk šito! O, Rozalinda, nedaryk šito!“ — maldavo balsas, pertraukiamas raudos.

Veskotų namuose tvyrojo tyla, tokia kaip gatvėje ir žvaigždėmis nubarstytame danguje, į kurį žvelgė Rozalinda. Įtampa jos viduje atslūgo, ir ji vėl pamėgino susikaupti. Kažkas joje švytavo siūbavo pirmyn atgal. Gal tik plakė širdis? Protas praskaidrėjo.

Daina, sklidusi iš Volterio Sejerso lūpų, tebeskambėjo joje:

Gyvybė mirtį įveikia,
Mirtis įveikia gyvybę.

Ji atsisėdo ir susiėmė rankomis galvą. „Aš atvažiavau čia, į Vilou Springsą, išbandyti savęs. Nejau tas išbandymas nuspręs — būti ar nebūti?“ — klausė Rozalinda save. Motina užlipo laiptais ir dingo miegamojo tamsoje.

Daina, skambėjusi Rozalindos širdyje, netilo:

Gyvybė mirtį įveikia,
Mirtis įveikia gyvybę.

Ar ši daina ne vyrų išmonė, šauksmas patino, sekiojančio patelę, melas, kaip sakė motina? Ji neskambėjo kaip melas. Daina sklido iš vyro, Volterio, lūpų, ir Rozalinda paliko jį ir atvažiavo pas motiną. Tada Melvilis Stouneris, kitas vyras, atėjo pas ją. Jame taip pat skambėjo gyvybės ir mirties daina. O kai daina liausis kuriame nors skambėjus, ar tada ateis mirtis? Ar mirtis — tai tik paneigimas? Daina skambėjo jos širdyje. Kokia painiava!

Paskutinį kartą šūktelėjusi, motušė Veskot verkdama užlipo laiptais, nuėjo į savo miegamąjį ir atsigulė. Po valandėlės paskui ją nuėjo ir Rozalinda. Ji krito ant lovos nenusirengusi. Abi moterys gulėjo ir laukė. Lauke, tamsoje priešais savo namą, sėdėjo Melvilis Stouneris, vyriškis, žmogus, žinantis viską, kas nutiko tarp motinos ir dukters. Rozalinda prisiminė tiltą per upę šalia fabriko Čikagoje ir žuvėdras, skraidančias aukštai virš upės. Jai norėjosi dabar būti ten, stovėti ant tilto. „Kaip nuostabu būtų dabar numesti savo kūną žemyn, į upę“,— galvojo ji. Vaizduotėje ji matė, kaip greitai krenta jos kūnas ir dar greičiau krenta paukščiai iš dangaus aukštybės. Jie grakščiai leidžiasi žemyn, kad spėtų sučiupti gyvybę, kurią ji nori paskandinti. Apie tai ir Volterio daina.

Henris Veskotas grįžo namo, praleidęs vakarą Emanuelio Vilsono krautuvėlėje. Sunkiai žengdamas jis perėjo per visą namą ir pro virtuvės duris išėjo į kiemą prie pompos. Lėtai sugirgždėjo pompa, paskui tėvas įėjo į namą ir padėjo kibirą su vandeniu ant dėžės šalia kriauklės. Išsiliejo truputėlis vandens. Pasigirdo tylus plekštelėjimas... tarsi vaikas basa kojele būtų tekštelėjęs į grindis...

Rozalinda atsikėlė. Mirtinas, šaltas nuovargis, kuris ją buvo užgulęs, dingo. Šaltos myruolio rankos, kurios ją buvo sučiupusios, atsitraukė. Spintoje stovėjo jos lagaminas, bet Rozalinda jį užmiršo. Skubiai nusiavusi batus, laikydama juos rankoje, vienomis kojinėmis

išėjo į koridorių. Tėvas sunkiai užlipo laiptais ir praėjo pro šalį, kai ji sulaikiusi kvapą stovėjo prisispaudus prie sienos.

Kaip žaibiškai ir aiškiai dabar veikė jos protas! Antrą valandą nakties pro Vilou Springsą pravažiuoja traukinys į rytus, į Čikagą. Ji jo nelauks. Nueis aštuonias mylias pėsčiomis iki kaimyninio miestelio į rytus nuo Vilou Springso. Tada galės tučtuojau išvažiuoti. Tuščiai nesėdės. „Man dabar būtinai reikia ką nors veikti",— galvojo Rozalinda, bėgdama žemyn laiptais ir tylutėliai eidama pro laukujas duris.

Vos ji nuėjo kelis žingsnius žole palei šaligatvį ir atsidūrė prie Melvilio Stounerio vartų, jis išėjo jos pasitikti. Pašaipiai nusijuokė.

— Taip ir maniau, kad šį vakarą dar kartą turėsiu progos su jumis pasivaikščioti,— pasakė jis nusilenkdamas.

Rozalinda nežinojo, kiek jis girdėjo jos kalbos su motina. Bet tai buvo visai nesvarbu. Jis žinojo viską, ką motušė Veskot pasakė, ką galėjo pasakyti, viską, ką galėjo pasakyti ar suprasti ji pati. Ši mintis Rozalindai buvo be galo maloni. Juk kaip tik Melvilis Stouneris pakėlė Vilou Springso miestelį aukštai virš mirties šešėlio. Žodžiai buvo nereikalingi. Tarp jų atsirado kažkoks ryšys už žodžių, už aistros ribos — bičiulystė gyvenant, bičiulystė gyvenime.

Tylėdami jie nuėjo iki miesto galo, ir tada Melvilis Stouneris ištiesė ranką.

— Neisite su manimi? — paklausė Rozalinda; Stouneris papurtė galvą ir nusijuokė.

— Ne,— atsakė jis,— aš pasiliksiu čia. Seniai jau praėjo laikas, kai turėjau išeiti. Aš būsiu čia, kol numirsiu. Pasiliksiu čia su savo mintimis.

Jis apsisuko ir nuėjo į tamsą, tolyn nuo šviesos, kurią metė paskutinis gatvės žibintas; gatvė čia virto kaimo vieškeliu, vedančiu į gretimą miestelį rytų pusėje. Rozalinda stovėjo, žiūrėjo į jį, žirgliojantį tolyn, ir vėl jis jai pasirodė kažkuo panašus į didžiulį paukštį. „Jis kaip žuvėdra, kur sklando virš upės Čikagoje,— mąstė Rozalinda.— Jo dvasia sklando virš Vilou Springso, ta dvasia neria žemyn ir pagriebia žmonių grožį".

Iš pradžių Rozalinda lėtai ėjo taku tarp kukurūzų laukų. Naktis buvo lyg didžiulė tyki šventovė, į kurią ji galėjo įžengti ramybėje. Lengvas vėjelis šiureno kukurūzų lapus, bet tai buvo ne baisūs, prasmingi žmogiški garsai, sklindantys iš tų, kurių kūnas gyvas,

o dvasia mirusi, tų, kurie priima mirtį ir tiki tik mirtimi. Šiugždėjo kukurūzų lapai, ir tas tylus garsas buvo malonus ausiai, atrodė, tarsi gimsta kažkas nauja, o tai, kas sena ir negyva, atplėšiama ir numetama šalin. Turbūt į pasaulį žengė nauja gyvybė.

Rozalinda ėmė bėgti. Ji nusimetė nuo savęs miestą, tėvą ir motiną, kaip kad bėgikas nusimeta sunkų nereikalingą drabužį. Ji norėjo nusimesti ir tuos drabužius, kurie dengė jos kūną. Norėjo būti nuoga kaip ką tik užgimus. Už dviejų mylių nuo miesto per Vilou Kriką buvo tiltas. Dabar upelis buvo išdžiūvęs, bet tamsoje ji įsivaizdavo, kad jis pilnas vandens, greitai bėgančio, šviesiai žalio vandens. Ji bėgo greitai ir dabar, sustojusi ant tilto, tankiai alsavo.

Po valandėlės vėl pasileido tolyn; kol atgavo kvapą, ėjo žingsniu, o paskui vėl ėmė bėgti. Jos kūne virpėjo gyvybė. Ji neklausinėjo savęs, ką toliau darys, kaip išspręs galvosūkį, dėl kurio atvažiavo į Vilou Springsą, slapta vildamasi, jog motinos žodis išsklaidys jos abejones. Ji bėgo. Prieš akis iš tamsos į ją lėkė dulkėtas kelias. Rozalinda bėgo vis pirmyn ir pirmyn į silpnutį šviesos spindulėlį. Tamsa skleidėsi prieš ją. Ją džiugino tas bėgimas, ir su kiekvienu žingsniu ji jautėsi vis laisvesnė. Nuostabi mintis gimė jos galvoje. Jai atrodė, kad bėgant šviesa po kojomis vis ryškėja. Tarytum tamsa jos išsigandusi būtų traukusis į šalį. Ji pasijuto be galo drąsi. Pati virto kažkuo, pilnu šviesos. Ji skleidė šviesą. Vos tik ji priartėja, tamsa išsigandusi bėga tolyn. Kai ši mintis atėjo Rozalindai į galvą, ji pasijuto galinti bėgti ir bėgti, be poilsio, ir jai kilo noras šitaip bėgti ir sklaidyti tamsą, amžinai bėgti per visą šalį, per visus miestus ir miestelius.

MIRTIS MIŠKE

I

Ji buvo sena ir gyveno fermoje netoli mūsų miestelio. Kaimo ir mažų miestukų žmonės mato daug tokių moteriškių, bet niekas nieko apie jas nežino. Atvažiuoja tokia moterėlė į miestą senu išdvėsusiu arkliuku arba ateina pėsčiomis, pintine nešina. Gal ji laiko kelias vištas ir turi parduoti kiaušinių. Jie sudėti pintinėje, ir ji juos neša krautuvininkui. Ten kiaušinius parduoda. Už juos

gauna gabalėlį kiaulienos ir saujelę pupų. Kartais dar ir porą svarų cukraus bei truputėlį miltų.

Po to eina pas mėsininką ir prašo mėsos šunims. Ji gali išleisti dešimt—penkiolika centų, bet jei išleidžia, tai ir paprašo už juos atitinkamai. Anksčiau mėsininkai veltui atiduodavo kepenis; kas tik norėdavo, tas nešdavosi. Mūsų namuose jos niekada nesibaigdavo. Kartą vienas mano brolis skerdykloje prie turgavietės gavo visas karvės kepenis. Prisivalgėme jų tiek, kad net bloga darėsi. Jos nekainavo mums nė skatiko. Nuo to laiko aš nė pagalvot negaliu apie kepenis.

Moteriškė gavo kepenų ir kaulą sriubai. Į svečius ji neturėdavo pas ką eiti ir apsipirkusi kiūtindavo namo. Krepšys būdavo per sunkus senyvam žmogui. Važiuodavo žmonės keliu, o tokios moteriškės nė nepastebėdavo.

Vieną vasarą ir rudenį, kai aš dar buvau visai vaikas, tokia sena moteris, susukta reumato, pro mūsų namus kasdien eidavo į miestą. Vėliau ji grįždavo namo, ant kupros tempdama sunkų nešulį. Jai įkandin, lipdami ant kulnų, bėgdavo trys didžiuliai perkarę šunys.

Ji niekuo nesiskyrė nuo kitų. Viena iš daugelio bevardžių, niekam nežinomų moterėlių, bet man kažkodėl įsiminė. Štai ir dabar, praslinkus tiekai metų, aš staiga prisiminiau ją ir viską, kas jai atsitiko. Tai ištisa istorija. Jos pavardė buvo Graimz, ji gyveno su vyru ir sūnumi mažoje nedažytoje trobelėje ant upelio kranto už keturių mylių nuo miesto.

Vyras ir sūnus buvo užkietėję nedorėliai. Nors sūnus ėjo dar tik dvidešimt antrus, jau buvo spėjęs atsėdėti kalėjime. Žmonės kalbėjo, kad jos vyras vogdavo arklius ir, nuvaręs juos į kitą apygardą, parduodavo. Būdavo, prapuola kam arklys, ir Graimzas kuriam laikui dingsta. Bet sugaut jo niekam nepavyko. Kartą, kai aš slankiojau apie Tomo Vaithedo arklides, Graimzas atėjo ir atsisėdo ant suoliuko prie vartų. Buvo ten dar du ar trys vyrai, bet niekas jo neužkalbino. Graimzas pasėdėjo kelias minutes, paskui atsistojo ir nuėjo. Nueidamas atsigręžė ir pažiūrėjo į vyrus. Akyse degė neapykanta. „Ką gi, aš norėjau su jumis draugiškai pasišnekėti, bet jūs nešnekėjote. Ir taip visur, kur tik pasisuku šitame mieste. O jeigu taip vieną gražią dieną, vyručiai, ims ir dings kuriam nors jūsų arklys, kas tada?“ Žinoma, iš tikrųjų jis šito nepasakė. „Och, kaip norėčiau kuriam

užvažiuoti per marmūzę",— bylojo jo akys. Pamenu, kaip nuo to žvilgsnio aš sudrebėjau.

Graimzas, vardu Džeikas, buvo iš kadaise pasiturinčios šeimos. Dabar aš viską prisimenu aiškiai. Jo tėvas, Džonas Graimzas, turėjo lentpjūvę tuo metu, kada kaimas dar augo, ir iš tos lentpjūvės praturtėjo. Paskui pradėjo gerti, lakstyti paskui moteris, ir po jo mirties nedaug kas buvo belikę.

O Džeikas prašvilpė ir tai. Greitai išsibaigė mediena, ir visa žemė atiteko kitiems.

Žmoną jis pasiėmė iš vieno vokiečių fermerio, pas kurį sykį liepos mėnesį parsisamdė per javapjūtę. Tada ji buvo dar visai jaunutė ir mirtinai įbūgusi, mat šeimininkas visąlaik nedavė jai ramybės. Man rodos, mergaitė buvo našlaitė, atiduota auklėti šiems žmonėms, ir šeimininkė kažką nujautė. Ji išliedavo pagiežą ant mergaitės, kai vyro nebūdavo namie. O kai žmona išvažiuodavo į miestą ko nusipirkti, šeimininkas duodavo sau valią. Ji sakėsi jaunajam Džeikui, kad nieko rimto tarp jos ir šeimininko nebuvo, bet Džeikas nežinojo, ar tikėti.

Pats jis mergaitę suviliojo be didelių pastangų, pirmą kartą išėjęs su ja pasivaikščioti. Jis nebūtų jos vedęs, jeigu fermeris nebūtų jo išvijęs lauk. Vieną dieną, kuldamas pas fermerį, Džeikas prisišnekino mergaitę važiuoti su juo kurį vakarą pasivažinėti ir sekmadienį prisistatė jos pasiimti.

Jai pavyko išsprukti iš namų šeimininko nepastebėtai, bet kai jau sėdo į vežimėlį, jis išdygo kaip iš po žemių. Buvo jau beveik tamsu, ir fermeris išnėrė tiesiai iš po arklio snukio. Jis čiupo arklį už pavadžio, o Džeikas išsitraukė botagą.

Na ir susikibo vyrai. Vokietis buvo užsispyręs. Matyt, jam visai nerūpėjo, ar žmona sužinos. Džeikas čaižė botagu fermeriui per veidą, pečius, bet arklys staiga atsistojo piestu, ir jis turėjo iššokti iš vežimėlio.

Ir tada užvirė kova. Bet mergaitė nieko nematė — arklys truktelėjo ir ėmė lėkti. Tik už geros mylios ji šiaip taip jį sustabdė. Paskui vargais negalais pririšo prie medžio šalia kelio. (Pats stebiuosi, kad taip viską prisimenu. Matyt, dar nuo vaikystės atmintyje išliko visos miestelio paskalos.) Susidorojęs su vokiečiu, Džeikas susirado mergaitę. Ji tupėjo susigūžusi ant vežimėlio sėdynės ir mirtinai išsigandusi raudojo. Vargšelė viską papasakojo Džeikui, kaip šeimininkas bandydavo ją įveikti jėga, kaip sykį įsitempė į daržinę, o kitą kartą, kai

liko vienudu namie, perplėšė jai visą suknelės priekį. Pasak jos, vokietis tąsyk ją būtų įveikęs, jeigu nebūtų išgirdęs per vartus įvažiuojant žmonos, kuri grįžo iš miesto su pirkiniais. Ji nuvedė pastatyti arklį į tvartą. Vokiečiui pavyko išsprukti į laukus žmonos nepastebėtam. Jis pagrasino užmušiąs mergaitę, jei toji sugalvos skųstis. Ir ką gi vargšelė galėjo daryti? Pamelavo šeimininkei, kad persiplėšė suknelę, šerdama tvarte gyvulius. Dabar aš prisimenu, kad mergaitė buvo našlaitė ir nežinojo, nei kur jos tėvas, nei motina. O gal iš viso neturėjo tėvo. Suprantate, ką noriu pasakyti.

Su tokiais našlaičiais, atiduotais auginti svetimiems žmonėms, labai dažnai būdavo žiauriai elgiamasi. Vaikai, kurie neturėjo tėvų, gyveno kaip tikri vergai. Apie našlaičių namus tais laikais niekas nė girdėt negirdėjo. Našlaičiai būdavo oficialiai atiduodami auginti žmonėms. O toliau — kaip kam pasisekdavo.

II

Mergaitė ištekėjo už Džeiko, pagimdė jam sūnų ir dukterį, bet duktė mirė.

Tada ji atsidėjo gyvulių šėrimui. Tai buvo jos pagrindinis darbas. Iki tol vokiečio fermoje ji gamino valgį vokiečiui ir jo žmonai. Žmona buvo stipri, plačiastrėnė moteris ir daugiausia dirbo su vyru laukuose. O mergaitė šėrė juos ir karves tvarte, šėrė kiaules, arklius ir viščiukus. Tais jaunystės metais kiekvieną dieną, kiekvieną valandą mergaitė ką nors šėrė.

Paskui ji ištekėjo už Džeiko Graimzo ir tada šėrė jį. Ji buvo liauna būtybėlė, ir po trejų ar ketverių šeimyninio gyvenimo metų, kai pagimdė du vaikus, jos gležni pečiai gunktelėjo.

Džeiko namuose netoli apleistos lentpjūvės šalia upelio visąlaik slankiojo keli didžiuliai šunys. Tuo metu, kai nevogdavo, Džeikas pardavinėdavo arklius ir todėl amžinai laikydavo kelis perkarusius gaišenas. Be to, turėjo tris ar keturias kiaules ir karvę. Visi gyvuliai ganydavosi mažame kelių akrų plotelyje,— tiek buvo likę iš Graimzų sodybos, o pats Džeikas beveik nieko nedirbo.

Jis nusipirko skolon kuliamąją mašiną ir kelis metus ja uždarbiavo, bet vis tiek nuostolių turėjo daugiau negu pelno. Žmonės juo netikėjo. Bijojo, kad naktį jis nepavogtų javų. Todėl ieškodamas darbo jis turėdavo važiuoti tolimą kelią, o tai jam brangiai atsieidavo. Žiemą

medžiojo arba kirto medžius malkoms ir pardavinėjo kuriame nors artimiausiame mieste. Sūnus irgi visai nusidavė į tėvą. Juodu kartu gerdavo, o kai parėję namo nerasdavo nieko valgyti, senis trenkdavo žmonai per galvą. Ji turėjo kelias vištas ir tuomet vieną skubiai papjaudavo. Bet išpjovusi visas vištas, moteriškė nebeturės kiaušinių ir nebegalės jų parduoti mieste. O ką tada darys?

Visą gyvenimą jai reikėjo žiūrėti, kad visi būtų pamaitinti, kad būtų pašertos kiaulės ir gerai nusipenėjusias jas rudenį būtų galima paskersti. Tada vyras beveik visą mėsą nuveždavo į miestą ir ten parduodavo. Jeigu tėvas nesuskubdavo išvežti mėsos pirmas, ją parduodavo sūnus. Kartais jie imdavo muštis, tada moteriškė stovėdavo nuošaly ir drebėdavo.

Ji buvo įpratusi tylėti. O kai iš pažiūros ėmė vis labiau panėšėti į senę,— nors iš tiesų dar neturėjo nė keturiasdešimties,— ir kai vyras su sūnumi kur nors gerdavo, pardavinėdavo arklius, medžiodavo arba vogdavo, ji vaikščiodavo aplink namus ir diendaržį, kažką murmėdama sau po nosim.

Kaip jai visus pasotinti? Ši mintis visąlaik slėgė ją kaip akmuo. Šunis reikia šerti, arkliams ir karvėms vos keli glėbeliai šieno daržinėje. Nelesinsi vištų, kaipgi jos dės kiaušinius? O neturėsi kiaušinių, kaipgi nusipirksi mieste visko, kas reikalinga, kad nesustotų gyvenimas? Ačiū Dievui, kad nors vyro nereikia sotinti — tam tikra prasme. Neilgai trukus po vestuvių, kai gimė vaikai, juodu pasidarė tarsi svetimi. Kur jis išvažiavęs bastydavosi, ji niekad nežinojo. Kartais nepasirodydavo namuose ištisas savaites, o kai paaugo sūnus, važiuodavo abudu.

Visi namų rūpesčiai gulė ant jos pečių, o ji neturėjo pinigų. Pažįstamų taip pat neturėjo. Mieste su ja niekas nesišnekėdavo. Žiemą ji rinko šakas kurui ir visaip suko galvą, kaip keliais gorčiais grūdų iššerti gyvulius.

Tvarte mykė išbadėjusi karvė, žvengė arkliai, iš paskos sekiojo šunys. Vištos žiemą beveik nedėjo. Jos tupėdavo susigūžusios vištidės kampuose, o ji atidžiai jas sekdavo — žiemą nepastebėsi, kad padėtas kiaušinis, jis bematant sušals ir suskils.

Kartą žiemą, surinkusi kelis kiaušinius, moteriškė išsiruošė miestan, o šunys išsekė jai iš paskos. Ji išėjo iš namų tik trečią valandą, ir sniego buvo labai gilu. Jau kelias dienas nekaip jautėsi, todėl dūlino susikūprinus, apsivilkusi palaikiu palteliu ir kažką murmėjo sau po nosim. Kiaušinius buvo susidėjusi į seną maišą nuo grūdų. Nedaug ji tų kiau-

šinių turėjo, bet žiemą jie brangūs. Ėjo moteris ir galvojo, kaip už kiaušinius gaus gabalėlį mėsos, truputį cukraus ir galbūt net kiek kavos. Mėsininkas gal duos ir kąsnelį kepenų.

Kai nuėjo į miestą, kol pardavė kiaušinius, šunys gulėjo prie krautuvėlės durų. Tąkart jai pasisekė — už kiaušinius gavo netgi daugiau, negu tikėjosi. Po to nuėjo pas mėsininką, ir jis davė jai truputėlį kepenų ir mėsos šunims.

Pirmą kartą po daugelio metų žmogus su ja draugiškai pašnekėjo. Kai moteriškė įėjo į krautuvėlę, mėsininkas buvo visai vienas ir pasipiktino, kad tokia nugeibus varguolė šitokiu oru turėjo eiti į miestą. Spigino šaltis, o pūga, kuri dieną buvo aprimusi, vėl įsisiautėjo. Mėsininkas kažko paklausė apie jos vyrą ir sūnų, gerai juos iškeikė, o moteris tuo tarpu nustebusi ramiai žiūrėjo į jį. Mėsininkas dar prigrasė, kad ji nedrįstų jiems duoti nė gabalėlio kepenų ar mėsos nuo kaulų, kuriuos įdėjo maišan,— tegu dvesia badu.

Dvesia badu? Ne, juk visus reikia šerti. Ir vyrus, ir arklius,— teisybę sakant, arkliai niekam tikę, bet galgi pavyks kaip nors juos parduoti,— ir vargšę sulysusią karvę, kuri jau trys mėnesiai neduoda nė lašo pieno.

Arkliai, karvės, kiaulės, šunys, vyrai...

III

Moteriškė skubėjo, kad iki tamsos kaip nors suspėtų grįžti namo. Šunys bėgo jai iš paskos, uostinėdami sunkų maišą, kurį ji buvo užsimetusi ant nugaros. Miesto pakraštyje moteriškė sustojo prie tvoros ir prisirišo maišą virvagaliu, kurį išeidama tam ir įsikišo suknelės kišenėn. Taip lengviau nešti. Jai gėlė pečius. Labai sunku buvo lipti per tvoras; vieną kartą neteko pusiausvyros ir nuo tvoros nukrito į sniegą. Šunys ėmė šokinėti aplinkui. Vai kaip sunku buvo atsikelti, bet vis dėlto atsikėlė. O per tvoras ji lipo todėl, kad tiesiai per kalvą ir miškus buvo arčiau. Galėjo eiti vieškeliu aplinkui, bet tada būtų visa mylia toliau, ir moteriškė bijojo, kad tokio atstumo neįveiks. Be to, reikėjo skubėti, kad suspėtų apsišerti. Daržinėje dar buvo gniūžtelė šieno ir truputis grūdų. Gal vyras su sūnum dar kiek parveš, grįždami namo. Jie išvažiavo vieninteliu Graimzų vežimėliu — suklypusia bėda, pakinkyta leisgyviu kuinu, ir dar du tokius pačius leisgyvius kuinus išsi-

vedė už pasaito. Vyrai norėjo arklius parduoti — galgi gaus bent kelis skatikus. Ir tada tikriausiai grįš girti. Būtų gerai, jei grįžę rastų šio to užkąsti.

Sūnus mieste, už kokių penkiolikos mylių nuo fermos, turėjo moterį, tokią bjaurią storžievę. Kartą vasarą buvo atsivedęs į namus. Abu gėrė. Džeiko Graimzo nebuvo, ir juodu varinėjo seną motiną kaip tarnaitę. Ji dėl to nesijaudino — šitaip jau buvo pripratus. Kad ir kas atsitikdavo, niekada nepasakydavo nė žodžio. Tokia buvo jos gyvenimo taisyklė. Ji tylėjo, kai dar visai jauna tarnavo pas vokietį, tylėjo ir kai ištekėjo už Džeiko. Tąkart toji moteris pasiliko nakvoti ir su sūnumi miegojo vienoje lovoje, tarsi būtų buvusi jo žmona. Motinos tai nenustebino, beveik nenustebino. Ji jau seniai seniai buvo nustojusi stebėtis.

Su maišu ant pečių klampodama per gilų sniegą, ji vargais negalais perbrido lauką ir įėjo į mišką.

Per mišką vingiavo takelis, bet jo beveik nesimatė. Už kelių žingsnių nuo kalvos viršūnės, kur miškas buvo ypač tankus, švietė mažytė laukymė. Gal kažkada koks žmogus čia manė statytis namą? Laukymė buvo tokio pat dydžio kaip sklypas mieste — pakankamai vietos namui ir daržui. Takelis bėgo pačiu laukymės kraštu, ir priėjusi ją, moteriškė atsisėdo po medžiu atsikvėpti.

O kaip neapgalvotai ji padarė! Kai atsisėdo ir atrėmė maišą į medžio kamieną, paliko gera gera, bet kaip atsikelti? Iš pradžių ji susijaudino, o paskui ramiai užmerkė akis.

Matyt, kokią valandžiukę miegojo. O kai jau esi sušalęs į ragą, šalčio nebejauti. Pavakare kiek atšilo, tumulais ėmė kristi sniegas. O dar po kiek laiko dangus visai prasiblaivė, ir patekėjo mėnulis.

Įkandin moteriškės sekė keturi šunys, keturi didžiuliai perkarę skalikai. Tokie žmonės kaip Džeikas Graimzas ir jo sūnus tik šitokius šunis ir laiko. Jie spardo juos ir plūsta, bet vargšai gyvulėliai vis tiek niekur nesitraukia. Graimzų šunys gelbėdamiesi nuo bado turėdavo patys susirasti maisto, ir tuo tarpu, kol moteriškė miegojo, atsirėmusi į medį laukymės pakraštyje, jie su trimis šunimis iš kitų fermų gainiojo triušius miške ir laukuose.

Po kurio laiko visi šunys sugrįžo atgal į laukymę. Jie buvo kažko sunerimę. Tokios šaltos, aiškios, mėnesėtos naktys šunis kažkaip veikia. Gal vėl atbunda senas jų instinktas, išlikęs dar nuo tų laikų, kada jie buvo vilkai ir žiemos naktimis būriais lakstė po miškus.

Prieš sugrįždami pas šeimininkę, šunys jau buvo sugavę du ar tris

triušius, šiek tiek apmalšinę alkį, ir dabar visi ėmė skuosti laukymėje ratu. Jie bėgo ir bėgo aplinkui, kiekvienas beveik liesdamas nosimi priešais lekiančio uodegą. Keistas tai buvo reginys. Laukymėje, po sniegu apsiklojusiais medžiais, po žiemos mėnuliu šunys tyliai bėgo ratu, kurį patys pramynė minkštame sniege. Jie bėgo tylėdami. Bėgo ir bėgo ratu.

Galbūt moteris prieš mirdama dar juos pamatė. Galbūt ji kokį kartą buvo atsibudusi ir žiūrėjo į šį keistą reginį senomis apsiblaususiomis akimis.

Dabar jai turbūt ir šalta nebuvo, tik labai lenkė miegas. Gyvybė žmoguje rusena ilgai ilgai. Gal jai pasimaišė protas? O gal ji sapnavo jaunystę, kai gyveno pas vokietį, o gal dar ankstesnes vaikystės dienas ir kas buvo prieš tai, kai dingo jos motina, palikusi ją likimo valiai? Vargu ar ji sapnavo ką nors malonaus. Maža malonių valandėlių buvo jos gyvenime. Tarpas nuo tarpo vienas Graimzų šuo išbėgdavo iš rato, atsistodavo priešais moteriškę ir iškoręs raudoną liežuvį prikišdavo snukį prie jos veido.

Bėgantys šunys tarsi vykdė kažkokią laidotuvių apeigą. O gal juos jaudrino pirmykštis vilkiškas instinktas, sužadintas naktinio bėgimo?

„Dabar mes jau ne vilkai. Mes — šunys, žmogaus tarnai. Neleisk užgest gyvybei, žmogau! Kai tu numiršti, mes vėl tampame vilkais“.

Vienas šuo pribėgo prie moteriškės, atsirėmusios į medį, prikišo snukį prie pat jos veido ir, matyt, likęs patenkintas grįžo į ratą. Visi Graimzų šunys tą vakarą, prieš numirštant šeimininkei, vienas po kito padarė taip pat. Apie tai aš sužinojau daug vėliau, jau suaugęs, kai šitokią panašią žiemos naktį Ilinojaus miške išvydau tokį pat reginį. Šunys laukė, kol numirsiu aš, taip kaip laukė, kol numirs moteriškė tą naktį, kai buvau dar vaikas; bet kai šitai atsitiko man, aš buvau jaunas vyras ir neturėjau jokio noro mirti.

Moteriškė mirė tyliai ir ramiai. Kai jos gyvybė užgeso ir kai vienas Graimzų šuo priėjo prie pat jos ir pamatė, kad ji nebegyva, visi šunys nustojo bėgę.

Jie susibūrė aplink šeimininkę.

Na taip, ji negyva. Būdama gyva, ji šėrė šunis, o kaipgi dabar?

Ant jos pečių kabėjo maišas, maišas nuo grūdų, o jame buvo gabalas sūdytos kiaulienos, kurią jai buvo davęs mėsininkas, kepenys, mėsa šunims ir kaulai sriubai. Mėsininkas, staiga pagautas gailesčio, prikrovė pilnutėlį maišą. Tai buvo didžiulis laimikis moteriškei.

Dabar tai buvo didžiulis laimikis šunims.

IV

Vienas Graimzų šuo staiga atsiskyrė nuo kitų ir ėmė draskyti maišą ant moteriškės pečių. Jeigu tie šunys iš tikrųjų būtų buvę vilkai, šitas, be abejo, būtų buvęs rujos vadas. Ką darė jis, tą darė ir kiti.

Visi šunys suleido dantis į maišą, kurį ji virvagaliu buvo prisirišusi ant nugaros.

Jie išvilko lavoną į aikštelės vidurį. Palaikė suknelė buvo bematant nuplėšta jai nuo pečių. Kai po kelių dienų žmonės aptiko jos kūną, jis buvo nuogas iki pat juosmens, bet nė kiek nesužalotas. Šunys tik ištempė iš maišo mėsą, ir viskas. Žmonės rado senutės kūną jau sušalusį į ragą, ir negyvas jis buvo toks lieknas, o pečiai tokie siauručiai, kad atrodė kaip žavingos merginos.

Kai buvau vaikas, Vidurio Vakarų fermose atsitikdavo tokių dalykų. Kažkoks žmogus medžiodamas triušius aptiko tos moteriškės kūną ir nė nepajudinęs pabėgo. Kažkas — ar išmintas ratas sniegu užneštoje laukymėje, ar joje tvyranti gūdi tyla, ar išraustas plotas, kur šunys tampė kūną, norėdami nutraukti arba sudraskyti maišą,— nežinia kas jį išgąsdino, ir jis pasileido į miestą.

Aš buvau Didžiojoje gatvėje su vienu savo broliu, kuris tuo metu nešiojo vakarinį laikraštį po kioskus. Jau temo naktis.

Medžiotojas atėjo pas krautuvininką ir papasakojo, ką matęs. Po to dar nuėjo į geležies krautuvę ir į vaistinę. Žmonės ėmė būriuotis ant šaligatvių. Paskui visi patraukė keliu į mišką.

Mano brolis turėjo baigti išnešioti laikraščius, tačiau ir jis metė savo darbą. Visi ėjo į mišką. Su visais — laidotuvininkas ir miesto šerifas. Keli vyrai sėdo į vežimą ir nudardėjo į tą vietą, kur nuo kelio šakojosi takelis į mišką, bet arkliai buvo blogai pakaustyti, visąlaik slydinėjo, ir jie atvažiavo nė kiek ne greičiau už tuos, kurie ėjome pėsčiomis.

Šerifas buvo stambus žmogus, jam Pilietiniame kare buvo sužalota koja. Jis greitai klibikščiavo keliu, pasiramsčiuodamas sunkia lazda. Mudu su broliu sekėm jam įkandin; einant prie mūsų prisijungė dar daugiau vyrų ir vaikinų.

Kai pasiekėme tą vietą, kur moteriškė išsuko iš kelio, buvo jau tamsu, bet tuo metu patekėjo mėnulis. Šerifas buvo linkęs manyti, kad ją kas nors nužudė, ir vis klausinėjo medžiotoją. Medžiotojas ėjo užsidėjęs ant peties šautuvą, o jam iš paskos sekė šuo. Nedažnai pasitai-

ko, kad triušių medžiotojas atsidurtų dėmesio centre. Ir jis tuo naudodamasis su šerifu vedė visą procesiją.

— Aš nepastebėjau jokių žaizdų,— kalbėjo medžiotojas.— Tai graži jauna mergina. Ji gulėjo įkniubus į sniegą. Ne, aš jos nepažįstu.

Iš tiesų medžiotojas net nebuvo priėjęs prie lavono. Jis persigando. Gal tą moterį kas nors nužudė, ir tasai žmogus staiga iššoks iš už medžio ir nužudys jį. Miške pavakary, kai visi medžiai pliki, o žemė apklota baltu sniegu, kai aplink gūdi tyla, kažkoks klaikas įsėlina širdin ir sukausto protą ir kūną. O jeigu dar netoliese atsitiko kažkas keisto, nepaprasto, tada tik galvoji, kaip greičiau iš ten pasprukti.

Būrys vyrų ir vaikiščių priėjo tą vietą, kur moteriškė perkirto lauką, ir paskui šerifą su medžiotoju pakilo nuožulniu šlaitu ir įėjo į mišką.

Mudu su broliu visąlaik tylėjome. Ant peties jis buvo pasikabinęs krepšelį su laikraščių ryšuliu. Grįžęs miestan, brolis dar turėjo iki vakarienės visus tuos laikraščius išnešioti. Jis, be abejo, tikėjosi, kad aš jam padėsiu, tada namo pavėluosime abu, ir motina arba vyresnioji sesuo turės mums pašildyti vakarienę.

Na, užtai turėsime ką papasakoti. Retai kuriam berniukui pasitaiko tokia proga. Kaip laiku mes nuėjome į krautuvę! Kaip tik tada įėjo ir medžiotojas. Medžiotojas buvo nevietinis — iš kokio nors kaimo, nes nei brolis, nei aš niekada nebuvome jo matę.

Pagaliau vyrų būrys priėjo laukymę. Žiemos vakarais anksti sutemsta, bet švietė pilnatis ir viskas buvo matyti. Mes su broliu stovėjome prie pat to medžio, po kuriuo senoji mirė.

Apšviesta mėnesienos, sustingusi ir rami, ji neatrodė sena. Kažkuris vyriškis atvertė ją ant nugaros, ir aš viską pamačiau. Sudrebėjau visu kūnu nuo kažkokio keisto paslaptingo jausmo, ir brolis taip pat. O gal tik nuo šalčio.

Mes niekada nebuvome matę moters kūno. Gal dėl to, kad buvo sustingęs ir aplipęs sniegu, jis atrodė toks baltas ir mielas, lyg iš marmuro. Tarp mūsų nebuvo moterų, bet vienas vyras, miesto kalvis, nusivilko apsiaustą ir uždengė ją. Tada paėmė į glėbį ir nuėjo į miestą; visi tylėdami nusekė iš paskos. Tuo metu niekas nežinojo, kas toji moteris.

V

Aš mačiau viską — mažą ovalą sniege, tarsi miniatiūrinį bėgimo taką, kurį buvo išmynę šunys, sutrikusius vyrų veidus, baltus nuogus jaunatviškus pečius, girdėjau, kaip pašnabždomis kažką vieni kitiems šnekėjo vyrai.

Vyrai buvo stačiai apstulbę. Jie nunešė lavoną į laidotuvių kontorą; kalvis, medžiotojas, šerifas ir dar keli įėjo vidun ir uždarė duris. Jeigu čia būtų buvęs mūsų tėvas, jis gal irgi būtų galėjęs įeiti, bet mūsų, berniukų, niekas neįsileido.

Mudu su broliu išnešiojome likusius laikraščius ir nuėjome namo; namie apie atsitikimą papasakojo brolis.

Aš visą laiką tylėjau ir anksti nuėjau gulti. Gal dėl to, kad jis, man rodės, ne taip viską papasakojo.

Vėliau mieste aš turbūt išgirdau dar daugiau smulkmenų apie moteriškę. Kitą dieną ją atpažino, ir prasidėjo apklausinėjimas.

Kažkur buvo surasti vyras ir sūnus, atvežti į miestą, ir visą kaltę dėl moters mirties buvo bandyta suversti jiems, bet iš to nieko neišėjo — jie turėjo pakankamai alibi.

Šiaip ar taip, visas miestas buvo prieš juos. Jie turėjo nedelsiant išsikraustyti. Kur juodu išvažiavo, aš taip ir nežinau.

Prisimenu tik tai, ką mačiau miške: būrį vyrų, nuogus mergaitiškus pečius, sniegan įkniubusį veidą, šunų išmintą ratą ir giedrą šaltą žiemos dangų viršuje. Juo plaukė baltos debesų skiautės. Jos tarsi bėgo lenkčių mažose properšose tarp medžių.

Reginys, matytas miške, nejučia man tapo pagrindu tos tikroviškos istorijos, kurią dabar ir papasakojau. O visas smulkmenas surankiojau pamažėle, per ilgą laiką.

Gyvenime visko būta. Jaunas būdamas dirbau vieno vokiečio fermoje. Samdinė mergaitė bijojo šeimininko. Fermerio žmona nekentė mergaitės. Daug ko ten prisižiūrėjau. O sykį, jau vėliau, pats apturėjau kone antgamtišką, slėpiningą nutikimą su šunimis — Ilinojaus miške giedrą mėnesėtą žiemos naktį.

Kai dar buvau mokinukas, vieną vasaros dieną išėjom su draugu iš miesto ir, nužingsniavę palei upelį kelias mylias, susiradome tą namelį, kur gyveno šitoji moteriškė. Po jos mirties namelyje niekas nebegyveno. Durys buvo nuplėštos nuo vyrių, langų stiklai išdaužyti. Mudviem su draugu bestovint ant kelio, iš už namo staiga iššoko du šunys — be abejo, valkataujantys kaimo šunys. Didžiuliai, sulysę, tie

šunys prisliūkino prie tvoros ir įsispitrėjo į mus, stovinčius ant kelio.

Visa ši istorija apie tą moteriškę ir jos mirtį man, kai užaugau, buvo tarsi iš tolo girdima muzika. Iš lėto vieną po kitos turėjau surinkti natas. Daug ką dar reikėjo suprasti.

Mirusioji moteris buvo iš tų žmonių, kurių dalia penėti gyvus padarus. Iš tiesų tik tai ji ir darė. Penėjo gyvus padarus dar negimusi, būdama vaikas, būdama jauna mergina vokiečio fermoje, paskui, kai ištekėjo, kai paseno ir numirė. Ji palaikė gyvastį karvėms, vištoms, kiaulėms, arkliams, šunims, vyrams. Jos duktė mirė dar mažutė, o su sūnumi nerišo jokie žmogiški saitai. Tą naktį, kai mirė, ji irgi skubėjo namo, nešė ant pečių peno gyviems padarams.

Ji mirė miško laukymėje ir net po mirties penėjo gyvus padarus.

Štai kodėl tą vakarą, kai grįžome namo ir brolis pasakojo mamai ir seseriai šį nutikimą, aš jutau, jog svarbiausio jis nepasakė. Jis buvo per daug jaunas, aš irgi. O juk tiktai visuma turi tikrą grožį.

Įtikinėti aš neketinu. Tik noriu paaiškinti, kodėl tada likau nepatenkintas ir esu nepatenkintas iki pat šiol. Tai sakau tam, kad suprastumėt, kodėl taip norėjau iš naujo papasakoti šią paprastą istoriją.

SUGRĮŽIMAS

I

Aštuoniolika metų. Ką gi, dabar jis vairuoja puikų automobilį, prabangų „Roudsterį“. Gerai apsirengęs, apkūnus, bet dar per daug nenutukęs gražus vyriškis. Kai iš nedidelio Vidurio Vakarų miesto jis išvažiavo į Niujorką, jam buvo dvidešimt dveji, o dabar, grįždamas, jau turėjo keturiasdešimt. Jis važiavo į savo miestelį iš Rytų, o likus dešimčiai mylių kelio, sustojo pavalgyti priešpiečių kitame miestelyje.

Po motinos mirties išvažiavęs iš Kekstono, jis rašė laiškus draugams, likusiems namie, bet po kelių mėnesių atsakymus ėmė gauti vis rečiau ir rečiau. Tą dieną, kai sėdėjo mažame viešbutyje už dešimties mylių nuo Kekstono ir valgė priešpiečius, staiga pagalvojo, kodėl važiuoja į gimtinę, ir susigėdo. „Nejau aš grįžtu tik dėl to, dėl ko rašiau ir laiškus?“ — klausė jis save. Akimirksnį jam pasirodė, kad toliau važiuoti nėra prasmės, kad pats laikas sukti atgal.

Už lango, pagrindinėje prekybinėje miestelio gatvėje, zujo žmonės. Šildė saulutė. Nors jau daug metų jis buvo praleidęs Niujorke, širdies gilumoje iki pat šiol ilgėjosi gimtojo krašto. Visą praėjusią dieną jis važiavo rytiniu Ohajumi per mažus upokšnius, srovenančius nedideliais slėniais, žiūrėdamas į baltus fermerių namus atokiau nuo kelio ir dideles raudonas daržines.

Šeivamedžiai palei tvoras dar tebežydėjo, berniukai maudėsi upeliuose, kviečiai jau buvo nupjauti, kukurūzai jau siekė pečius. Visur dūzgė bitės, o miškeliuose šalia kelio tvyrojo gūdi, paslaptinga tyla.

Tačiau dabar jis galvojo visai apie ką kita. Jam pasidarė gėda. „Kai išvažiavau iš Kekstono, rašiau laiškus vaikystės draugams, bet visada rašiau tik apie save. Kai papasakodavau viską, ką pats veikiu Niujorke, su kuo draugauju, kokie mano ateities planai, laiško gale, lyg tarp kitko, pasiteiraudavau: „Tikiuosi, jūs gyvenate gerai. Kaip sekasi?“ ar ką nors tokio“.

Grįžtančiam namo Džonui Houldenui staiga pasidarė labai nesmagu. Dabar, praslinkus aštuoniolikai metų, jis vėl tarsi išvydo vieną iš tų laiškų, parašytų tada, kai pirmą kartą atvažiavo į nepažįstamą Rytų miestą. Jo motinos brolis, klestintis Niujorko architektas, daug ką sūnėnui parodė: nusivežė į teatrą, ir ten jis pamatė Mensfildą Bruto vaidmenyje, o vieną vakarą plaukė su teta garlaiviu į Olbanį ir laive buvo dvi labai gražios merginos.

Ir toliau viskas klostėsi panašiai. Jo dėdė suteikė jam retą galimybę, ir jis ta galimybe pasinaudojo. Laikui bėgant Džonas irgi tapo klestinčiu architektu. Daug didelių pastatų Niujorke — du ar trys dangoraižiai, kelios milžiniškos gamyklos, nemažai puikių, prabangių gyvenamųjų namų — jo kūrybos vaisius.

Prisiminęs praeitį, Džonas Houldenas turėjo pripažinti, jog dėdė jam niekada nebuvo ypatingai prielankus. Tik taip jau susiklostė, kad juodu su teta neturėjo vaikų. Džonas gerai ir kruopščiai atlikdavo savo darbą įstaigoje ir netgi pasirodė esąs kūrybingas projektuotojas. Teta jį mėgo labiau. Ji visąlaik stengėsi į jį žiūrėti kaip į savo sūnų ir elgėsi su juo kaip su sūnum. Kartais netgi vadindavo sūnum. Po dėdės mirties kelissyk jam šmėkštelėjo mintis: teta — gera moteris, bet galbūt retkarčiais ji norėtų, jog jis, Džonas Houldenas, nebūtų toks jau šventuolėlis ir kada ne kada iškrėstų kokią šunybę. Jis niekada nepadarė nieko, už ką ji būtų turėjusi jam atleisti. O ji gal troško atleisti.

Keista, ar ne? Ir ką man reikėjo daryti? Gyveni juk tik vieną kartą. Turėjau galvoti ir apie save.

Iš tiesų apmaudu! Džonas Houldenas tiek daug vylėsi iš šios kelionės į Kekstoną, daugiau, negu pats suvokė. Buvo skaidri vasaros diena. Jis važiavo per Pensilvanijos kalnus, per Niujorko valstiją ir rytinį Ohają. Gertrūda, jo žmona, buvo mirusi praeitą vasarą, o dvylikametį sūnų buvo išleidęs vasarai į berniukų stovyklą Vermonte.

Staiga jam atėjo mintis. „Aš iš lėto važiuosiu pro gimtąsias vietas ir gerte gersiu jų aromatą. Man reikia poilsio, laiko pagalvoti. Man būtinai reikia atnaujinti senas pažintis. Nuvažiavęs į Kekstoną, pabūsiu ten kelias dienas. Susitiksiu su Hermanu, Frenku ir Džo. Paskui aplankysiu Lilianą ir Keitę. Kaip bus visiems linksma!" O gal pasitaikys taip, kad kai jis nuvažiuos į Kekstoną, vietiniai beisbolininkai žais su Jeringtono komanda. Tada Liliana galbūt eis kartu su juo žiūrėti rungtynių. Kažkur pasąmonėje jis tikėjo, kad Liliana iki šiol tebėra neištekėjusi. Ką gi jis gali žinoti? Jau daug metų nebuvo gavęs iš Kekstono jokios žinutės. Rungtynės vyks Heflerio lauke, ir jis su Liliana eis ten klevais apsodinta Ternerio gatve, pro seną statinių dirbtuvę, paskui dulkėtu keliu pro tą vietą, kur kažkada stovėjo lentpjūvė, ir galų gale prieis lauką. Eidamas jis laikys Lilianai virš galvos skėtį, kad nepliekstų saulė, o Bobas Frenčas stovės prie vartų ir rinks iš įeinančiųjų po dvidešimt penkis centus.

O gal ir ne Bobas, vietoj Bobo gal jau stovės jo sūnus. Malonu pasvajoti, kaip Liliana eis į rungtynes su savo senu mylimuoju! Minia berniūkščių, vyrų ir moterų, keldama dulkes, plūsta į Heflerio lauką pro galvijų vartus; eina jauni vyrai su savo mylimosiomis, kelios žilagalvės moterys — žaidėjų motinos; juodu su Liliana sėdasi suklypusioje tribūnoje pačioje saulės atokaitoje.

Sykį šitaip jau buvo — ach, ką juodu su Liliana tada jautė, sėdėdami šalia vienas kito! Sunku buvo susikaupti ir sekti žaidėjus aikštėje. O kaimyno juk neklausi: „Kas pirmauja, Kekstonas ar Jeringtonas?" Lilianos rankos gulėjo ant kelių. Kokios jos buvo baltos, švelnios ir išraiškingos! Kartą — prieš pat jam išvykstant į Niujorką pas dėdę, tik mėnuo po motinos mirties — juodu su Liliana buvo atėję į šį lauką vakare. Jo tėvas mirė, kai jis buvo dar paauglys, ir jokių giminių jis mieste neturėjo. Eiti į beisbolo lauką vakare Lilianai, be abejo, buvo rizikinga, jeigu kas nors būtų pastebėjęs, galėjo netekti gero vardo, bet, matyt, ji pati norėjo. Žinot, kokios esti to amžiaus mergaitės mažuose miesteliuose!

Jos tėvas Kekstone turėjo batų krautuvę ir buvo doras, visų ger-

biamas žmogus. O Houldenų šeima... juk Džono tėvas buvo advokatas!

Tą vakarą grįžę iš Heflerio lauko,— buvo jau turbūt po vidurnakčio, — juodu dar atsisėdo pasėdėti Lilianos namų verandoje. Jos tėvas tikriausiai tai žinojo. Kur matyta, duktė iki vidurnakčio šlaistosi su kažkokiu vaikėzu! O jie sėdėjo susiglaudę, traukiami keistos nevilties, kažkokio jausmo, kurio nei jis, nei ji nesuprato. Ji įėjo vidun jau po trijų ir tik todėl, kad jis liepė. Jis nenorėjo suteršti jos gero vardo. O juk galėjo... Kai jis buvo bekyląs eiti, Liliana staiga išsigando lyg mažas vaikas. Tada jis buvo dvidešimt dvejų, o ji — kokių aštuoniolikos.

Aštuoniolika plius dvidešimt dveji — keturiasdešimt. Džonui Houldenui kaip tik ir suėjo keturiasdešimt tą dieną, kai jis valgė priešpiečius viešbutyje už dešimties mylių nuo Kekstono.

Jei dabar eičiau su Liliana į Heflerio lauką Kekstono gatvėmis, jau būtų kitaip, galvojo Džonas Houldenas. Toks gyvenimas. Jaunystė praėjo, tą reikia pripažinti. Jeigu iš tiesų bus beisbolo rungtynės ir Liliana sutiks eiti, jis paliks automobilį garaže ir vesis ją pėsčiomis. Filmuose dažnai matome tokias istorijas: žmogus grįžta į gimtinę po dvidešimties metų ir vietoj jaunystės gražuolės randa naują... ar panašiai. Puikūs klevų lapai pavasarį, bet dar puikesni rudenį — tai spalvų liepsna, vyriškumo ir moteriškumo liepsna.

Baigęs valgyti, Džonas pasijuto nejaukiai. Dabar jau — tiesiai į Kekstoną. Su arkliu ir vežimėliu tą dešimtį mylių važiuodavo beveik tris valandas, o automobiliu šį atstumą be jokių pastangų galima įveikti per dvidešimt minučių.

Jis užsidegė cigarą ir nuėjo pasivaikščioti — ne po Kekstoną, o po tą miestelį už dešimties mylių nuo Kekstono. Jeigu jis nuvažiuos ten vakare, sakysim, temstant, tada...

Su širdgėla Džonas suvokė, kad jam norisi tamsos ir ramybės, skleidžiamos blausių vakaro žiburių. Liliana, Džo, Hermanas ir kiti... Tada ir jiems buvo po aštuoniolika. Susijaudinęs dėl draugų, jis kiek primiršo ir savo nerimą, ir jam pasidarė lengviau. Bet staiga vėl prisiminė, ko atvažiavęs, ir vėl pasijuto lyg nesavas. Teks apsiprasti su daugeliu permainų, susitikti su naujais žmonėmis, pamatyti naujus pastatus, vyresnieji žmonės jau bus pasenę, o jaunimas — subrendęs. Šiaip ar taip, dabar jis galvojo apie kitus. Ne tik apie save kaip tada, prieš aštuoniolika metų, kai rašė laiškus į namus. „Ar tikrai?“ Štai koks klausimas nedavė Džonui ramybės.

Kvaila situacija, iš tiesų. Jis taip linksmai švilpė Niujorko valsti-

jos aukštumom, per vakarinę Pensilvaniją ir rytinį Ohają. Miestuose ir laukuose visur dirbo žmonės, fermeriai savo mašinomis važiavo į miestus, ir toli slėniuose kilo debesys dulkių. Prie vieno tilto jis sustojo ir išlipęs iš automobilio nuėjo pasivaikščioti palei upelį, kuris vingiriavo per mišką.

Džonas buvo jautrus žmonėms. Tik iki šiol niekada apie juos daug negalvojo — nei apie juos pačius, nei apie jų reikalus. „Neturėjau laiko",— teisinosi sau. Jis matė, kad gyvenimas Amerikoje nesulaikomai lekia į priekį. Ir nors jis gana neblogas architektas, į areną išeina vis nauji žmonės. Ir negalima amžinai remtis dėdės vardu. Nė akimirką nevalia prarasti budrumo. Laimė, tam padėjo vedybos: jam pavyko užmegzti ryšius su svarbiais asmenimis.

Pakeliui jis pavėžėjo du žmones. Vienas jų buvo šešiolikmetis vaikinas iš kažkokio Rytų Pensilvanijos miesto. „Balsuodamas" paplentėse, jis keliavo į Vakarus, Ramiojo vandenyno link — nuotykių ieškotojas. Džonas jį vežė visą dieną ir su didžiausiu malonumu klausėsi jo plepėjimo. Tai štai kokia ji, jaunoji karta. Vaikinukas buvo gražių akių, guvus ir draugiškas. Jis rūkė cigaretes, o kai sprogo padanga, labai vikriai ir sumaniai pakeitė kamerą.

— Nesitepkite rankų, pone, aš akimirksniu viską sutaisysiu,— pasakė jis ir bematant sutaisė.

Vaikinas pasipasakojo norįs pervažiuoti per visą šalį iki pat Ramiojo vandenyno, o ten parsisamdyti į kokį laivą ir jei pavyks — apkeliauti aplink pasaulį.

— Bet ar mokate kokią svetimą kalbą?

Ne, svetimų kalbų vaikinas nemokėjo. Džonui Houldenui prieš akis šmėkštelėjo įkaitusios Rytų dykumos, judrūs Azijos miestai, pusiau laukiniai kalnų kraštai. Kai dar buvo gyvas dėdė, Džonas, kaip jaunas architektas, dvejus metus važinėjo po užsienį, studijuodamas įvairių šalių architektūrą; bet jis neišsakė savo minčių bendrakeleiviui. Genamas beatodairiško veržlumo, šis vaikinas buvo pasiryžęs leistis kelionėn aplink pasaulį su tokiu pat užsidegimu ir berniokišku lengvabūdiškumu, kaip pats Džonas jaunystėje būtų leidęsis nuo dėdės namų Aštuoniasdešimt pirmosios gatvės rytinėje dalyje iki Beterio[1]. „Ką gali žinoti — gal jam ir pasiseks?"— pagalvojo Džonas. Važiuoti su vaikinuku buvo labai malonu, ir kitą rytą Džonas žvalgėsi jo, ketindamas vežti toliau, bet tas jau buvo nurūkęs savo keliais — matyt, jį buvo paėmęs koks nors ankstyvesnis vairuotojas. Gaila, kad nepasikvietė jo į viešbutį! Dabar jau po laiko.

Jaunystė, laukinė, nežabota, kaip be galvos puolanti į priekį! Ir kodėl aš niekada nepatyriau šito jausmo, net nesistengiau patirti!

Ech, jeigu jis būtų buvęs bent truputėlį pašėlesnis, bent truputėlį nerūpestingesnis tą naktį, tais laikais, kai juodu su Liliana... „Gerai, labai gerai, jeigu tu nutrūktgalviškai elgiesi, kai esi vienas, bet kai į tavo gyvenimą įpainiotas kas nors kitas, pavyzdžiui, jauna mergina iš mažo miestelio, ir kai jinai pasilieka, o tu pasprunki..." Dabar jis labai aiškiai prisiminė, kaip tą naktį, seniai seniai, sėdėjo su Liliana jos tėvo namų verandoje, ir jo ranka... Atrodė, tąkart Liliana niekam nebūtų priešinusis, kad ir kažin ką jis būtų sumanęs. Bet jis galvojo, taip, jis galvojo apie pasekmes. Apie tai, kad vyrai turi globoti moteris, ir visa kita. Liliana, atrodė, stačiai apstulbo, kai jis pakilo ir nuėjo, nors, tiesą sakant, jau ir metas buvo vėlus — trečia valanda. Ji pasijuto lyg keleivė, geležinkelio stotyje laukianti traukinio. Lyg staiga būtų pasirodęs kažkoks žmogus ir užrašęs lentoje „Traukinys Nr. 287 neatvyks" ar ką nors panašaus.

Taip, jis vis dėlto pasielgė teisingai.

Vėliau, po ketverių metų, Niujorke jis vedė moterį iš geros šeimos. Net tokiame mieste kaip Niujorkas, kur tiek daug žmonių, toji šeima buvo visiems žinoma. Jie turėjo plačius ryšius.

Po vestuvių, tiesa, jis kartais kai ko nesuprasdavo. Gertrūda kartais pažiūrėdavo į jį, taip keistai žybteldama akimis. Kaip tas vaikinukas — kai Džonas jam kažką pasakė, jo akys irgi žybtelėjo taip pat keistai. Kaip nemalonu būtų, jei sužinotum, jog vaikinukas tyčia vengė susitikti kitą rytą. Buvo toks Gertrūdos giminaitis. Sykį, po vestuvių, Džonas išgirdo, kad Gertrūda norėjusi ištekėti už to giminaičio, bet, žinoma, nieko nepasakė. Ir kam gi? Juk ji — jo žmona. Be to, girdėjo, kad prieš tą giminaitį buvo labai nusistačiusi visa Gertrūdos šeima. Kalbėjo, kad jis plevėsa — kortuotojas ir girtuoklis.

Kartą tasai giminaitis atėjo pas Houldenus antrą valandą nakties. Jis buvo girtas ir reikalavo, kad Džonas jam leistų pamatyti Gertrūdą. Ji užsimetė chalatą ir nulipo pas jį į holą apačioje, kur bet kas galėjo užeiti ir ją pamatyti. Teisybę sakant, berniukas liftininkas ir durininkas Gertrūdą tikrai matė. Ji stovėjo apačioje ir kalbėjo su juo beveik visą valandą. Apie ką? Jis tiesiai šito niekada nepaklausė, o ji pati irgi niekada neprasitarė. Kai tada Gertrūda grįžo į miegamąjį ir atsigulė, jis gulėjo savo lovoje ir visas drebėjo, bet jai nieko nesakė. Bijojo, kad prabilęs nepasakytų ko nors grubaus, todėl geriau tylėjo. Nuo to lai-

ko giminaitis dingo. Džonas įtarė, kad vėliau Gertrūda jam slapta siuntinėjo pinigų. Jis išvažiavo kažkur į Vakarus.

Dabar Gertrūdos jau nebėra. Ji visą laiką buvo labai sveika, bet staiga susirgo kažkokia keista lėtine karštine, kuri ją kankino beveik ištisus metus. Kartais, rodės, ji šiek tiek pagerėdavo, bet paskui vėl ūmai pablogėdavo. Gal Gertrūda pati nebenorėjo gyventi? O, kas per mintys! Kai ji merdėjo, Džonas su gydytoju stovėjo prie jos lovos. Ir jautėsi panašiai kaip tą naktį, kai su Liliana buvo beisbolo rungtynėse,— kad kažko nepadarė. Be abejo, širdies gilumoje abi moterys jį kaltino.

Kuo gi? Miglotai, neaiškiai jis visada jautė, kad ir dėdė architektas, ir teta į jį žiūrėdavo kažkaip kaltinamai. Jie paliko jam pinigų, bet... Tarsi dėdė jam būtų pasakęs, tarsi Liliana tą seniai praėjusią naktį jam būtų pasakius...

Nejau jie visi jam pasakė tą patį, nejau Gertrūda, jo žmona, irgi sakė tą patį, kai gulėjo mirties patale? Šyptelėjo. „Tu visada taip puoselėjai save, Džonai, brangusis. Tu taip griežtai paisai taisyklių. Tu niekad nerizikuoji nei dėl savęs, nei dėl kitų".

Kartą supykus ji iš tiesų jam kažką panašaus pasakė.

II

Mažame miestelyje už dešimties mylių nuo Kekstono nebuvo jokio parko, kur būtų galima pasėdėti. O jei pasiliksi viešbutyje, žiūrėk, ims ir ateis koks nors kekstonietis.

— Sveikas, ką čia veiki?

Kaip tada jam paaiškinsi? Juk jis taip norėjo ramybės, skleidžiamos blausių vakaro žiburių,— ir sau, ir seniems draugams, su kuriais netrukus turėjo susitikti.

Jis susimąstė apie sūnų, kuriam buvo dvylika metų.

„Ką gi,— kalbėjo Džonas sau,— jo charakteris dar nepradėjo formuotis. Jis nesistengia suprasti kitų žmonių, būna jiems abejingas, kartais pasireiškia jo egoizmas ir nesveikas siekimas pirmauti. Tas blogybes reikia taisyti, ir nedelsiant". Džoną Houldeną staiga apniko neramios mintys. „Reikia jam tučtuojau parašyti. Tokie įpročiai vaikui greitai įsišaknija ir išlieka suaugus, tada jų jau nebeišrausi". Pasaulyje tokia daugybė žmonių! Ir kiekvienas vyras, kiekviena moteris savaip žiūri į gyvenimą. Būti civilizuotam žmogui — vadina-

si, visada galvoti apie kitus, gyventi jų viltimis, jų džiaugsmais, jų iliuzijomis.

Džonas Houldenas ėjo mažo Ohajo miestelio gatve, pro gyvenamus namus, ir mintyse kūrė laišką sūnui, vasarojančiam berniukų stovykloje Vermonte. Jis buvo iš tų žmonių, kurie kasdien rašo sūnums laiškus. „Man rodos, taip ir reikia,— kalbėjo jis sau.— Nevalia užmiršti, kad dabar berniukas neturi motinos".

Netrukus jis atsidūrė kitame miesto gale priešais geležinkelio stotį. Čia augo graži vejelė, pačiame jos viduryje margavo gėlių klomba. Kažkoks žmogus, tikriausiai stoties viršininkas ir drauge telegrafistas, praėjo pro šalį ir dingo pastato viduje. Džonas nusekė jam įkandin. Laukiamajame ant sienos kabėjo įrėmintas traukinių tvarkaraštis, ir Džonas pradėjo jį studijuoti. Traukinys į Kekstoną bus penktą valandą. Kitas traukinys, vykstantis iš Kekstono septynios devyniolika, pro čia pravažiuos septynios keturiasdešimt trys. Žmogus, sėdintis mažame tarnybiniame kambarėlyje, atstūmė langelį. Abu vyrai pasižiūrėjo vienas į kitą netardami nė žodžio, paskui langelis vėl užsidarė.

Džonas dirstelėjo į laikrodį. Dvi dvidešimt aštuonios. Šeštą valandą jis jau galėtų būti Kekstone ir papietauti ten viešbutyje. O kai papietautų, būtų jau vakaras, ir žmonių būriai vaikščiotų Didžiąja gatve. Atvažiuotų septintos valandos traukinys. Kai Džonas buvo dar vaikiščias, jis kartais su Džo, Hermanu ir dar keliais tokiais pat vaikiščiais užšokdavo ant priekinės platformos prekiniame arba pašto vagone ir atvažiuodavo „zuikiais" iki pat to miestelio, kuriame dabar jis buvo. O baisu būdavo sėdėti susigūžus ant platformos sūdrėjančioje tamsoje, kai traukinys lėkdavo tą dešimtį mylių ir vagonas siūbuodavo į šalis! Rudenį ir pavasarį, sutemus, kai kūrikas atidarydavo pakurą ir berdavo anglis, liepsna nušviesdavo laukus abipus bėgių. Sykį tame šviesos ruože palei bėgius Džonas pamatė skuodžiantį triušį. Reikėjo tik truputėlį pasilenkti ir būtų jį sučiupęs. Šitame miestelyje berniukai paprastai eidavo į saliūnus, lošdavo biliardą ir gerdavo alų. Namo jie stengdavosi grįžti vietiniu prekiniu traukiniu, kuris atvažiuodavo į Kekstoną maždaug pusę vienuoliktos. Vienos tokios iškylos metu Džonas ir Hermanas taip nusigėrė, kad Džo turėjo juos tempte įtempti į tuščią anglies vagoną, o paskui, Kekstone, vėl juos ištempti. Hermanui pasidarė bloga, ir kai jie Kekstone ropštėsi iš traukinio, jis suklupo ir vos nepateko po ratais. Džonas nebuvo toks girtas kaip Hermanas. Draugams nematant, jis išpylė kelis bokalus alaus į spjaudyklę.

Kekstone dar ne vieną valandą juodu prasitampė su Hermanu, ir kai galų gale Džonas grįžo namo, rado motiną dar neatsigulusią ir baisiausiai susijaudinusią. Teko jai pameluoti. „Mes su Hermanu išvažiavome dviračiais į užmiestį, ir ten sulūžo ratas. Turėjome grįžti pėsčiomis". O Džo taip tvirtai alų atlaikė todėl, kad buvo vokietis. Jo tėvas Kekstone turėjo mėsos krautuvę, ir pas juos ant stalo visada būdavo alaus. Todėl nenuostabu, kad alus neišvertė jo iš kojų kaip Hermano ir Džono.

Šalia stoties, pavėsyje, stovėjo suolelis, ir Džonas sėdėjo ant jo ilgai ilgai — dvi, o gal tris valandas... Ir kodėl jis nepasiėmė knygos? Mintyse jis rašė sūnui laišką ir pasakojo apie pakelėse plytinčius laukus Kekstono apylinkėse, apie tai, kaip pasveikino savo senus draugus, apie vaikystės nuotykius. Papasakojo net apie buvusią sužadėtinę, apie Lilianą. Jeigu dabar jis gerai apmąstys viską, ką nori sūnui pasakyti, tai paskui, Kekstone, viešbučio kambaryje, parašys laišką per kelias minutes, negaišdamas ir nesvarstydamas, ką pasakyti. Negalima su berniuku visada kalbėti greitomis, neapgalvotai. Iš tiesų reikia juk kartais parodyti jam pasitikėjimą, nutraukti uždangą nuo savo gyvenimo, įsileisti į savo pasaulį.

Dešimt minučių po šešių Džonas įvažiavo į Kekstoną ir nuėjo tiesiai į viešbutį. Ten portjė jį užregistravo ir nuvedė į numerį. Važiuodamas per miestą, Džonas pamatė Bilį Beikerį, kuriam jaunystėje buvo suparaližuota koja; ir dabar jis vilko ją šaligatviu. Jis jau buvo smarkiai pasenęs, veidas atrodė blyškus ir raukšlėtas kaip suvytusi citrina, drabužiai iš priekio dėmėti. Mažuose Ohajo miesteliuose netgi ligoti žmonės gyvena ilgai. Tiesiog nuostabu, kaip jie taip išsilaiko.

Džonas pastatė savo gana prabangią mašiną į garažą šalia viešbučio. Seniau, tuo metu, kai dar jis gyveno Kekstone, šis pastatas buvo nuomojama arklidė. Mažoje kontoroje ant sienų tada kabėjo geriausių žirgų — ristūnų ir šuolininkų — nuotraukos. Arklidė priklausė senajam Deiviui Grėjui, kuris pats laikė lenktyninius žirgus, ir Džonas kartais išsinuomodavo pas jį vežimėlį. Išsinuomodavo vežimėlį ir važiuodavo su Liliana į užmiestį mėnesienos užlietais keliais. Kažkur vienišoje fermoje lodavo šuo. Kartais įsukdavo į mažą purviną keliuką, apsodintą šeivamedžiais, ir sustabdydavo arklį. Aplink tylu, tylu. Ir koks keistas jausmas apimdavo juodu tada! Jie negalėdavo ištarti nė žodžio. Ilgai ilgai sėdėdavo be žado, prigludę vienas prie kito. O sykį išlipo iš vežimėlio, pririšo prie tvoros arklį ir pasileido ką tik nušienautu lauku. Šienas buvo sukrautas į mažas kupetaites. Džonui taip

norėjosi atsigulti ant šieno su Liliana, bet nedrįso jai apie tai nė užsiminti.

Viešbutyje Džonas tylėdamas papietavo. Valgomajame nieko nebuvo — netgi nė vieno komivojažieriaus. Netrukus pasirodė viešbučio savininko žmona ir sustojo prie jo staliuko pasišnekėti. Šiaip viešbutyje netrūksta turistų, bet ta diena kaip tik pasitaikė rami. Kai laikai viešbutį, turi apsiprasti su tuo, kad kartais būna ir tokių nuobodžių dienų. Šeimininkės vyras, komivojažierius, ir viešbutį nusipirko tam, kad žmona turėtų kokį nors užsiėmimą, kai jo nebūna namie. O jis tiek važinėja! Į Kekstoną jie atsikėlė iš Pitsburgo.

Papietavęs Džonas užlipo į savo kambarį, jam įkandin tuojau pat atėjo ir šeimininkė. Durys į koridorių buvo atviros, ir ji sustojo tarpduryje. Iš tiesų, ji buvo graži moteris. Ji tik norėjo patikrinti, ar viskas sutvarkyta — ar jis turįs muilą, rankšluosčius ir kitus reikalingus daiktus.

Valandėlę ji pastovėjo prie durų, pasakodama Džonui apie miestą.

— Tai mielas mažas miestukas. Čia palaidotas generolas Herstas. Jums reikėtų nuvažiuoti į kapines ir pasižiūrėti paminklą ant jo kapo.

Džonas pabandė prisiminti, kas buvo generolas Herstas, kokiame kare kariavo. Keista, bet tokio visiškai neprisiminė. Mieste esąs rojalių fabrikas, be to, sklinda kalbos, jog kažkokia kompanija iš Cincinačio ketinanti čia statyti laikrodžių gamyklą.

— Jie mano, kad tokiame nedideliame miestelyje bus lengviau su darbininkais.

Moteriškė pasitraukė aiškiai nenoromis. Eidama koridoriumi, dar stabtelėjo ir atsigręžė. Jam pasirodė keista. Abudu buvo nedrąsūs.

— Tikiuosi, čia jums bus gerai,— pasakė ji.

Sulaukęs keturiasdešimties žmogus negrįžta į gimtąjį miestą pradėti... Komivojažieriaus žmona. Štai kaip!

Be penkiolikos aštuntą Džonas išėjo pasivaikščioti į Didžiąją gatvę ir kone iškart sutiko Tomą Belardą, kuris iškart jį pažino ir labai dėl to apsidžiaugė. Ir pasigyrė:

— Jeigu jau sykį ką nors pamačiau, niekada neužmiršiu!

Kai Džonui buvo dvidešimt dveji, Tomas turbūt turėjo maždaug penkiolika. Jo tėvas buvo žymiausias miesto gydytojas. Tomas tuojau pat paėmė Džoną savo globon ir nuėjo su juo atgal viešbučio link. O eidamas vis šūkčiojo:

— Aš iškart jus pažinau. Jūs tikrai beveik nepasikeitęs.

Tomas irgi buvo gydytojas ir turėjo kažko... Džonas netruko at-

spėti ko. Viešbutyje juodu užlipo į Džono numerį. Ten Džonas ištraukė iš lagamino butelį viskio, pripylė Tomui taurelę, ir šis, kaip Džonui pasirodė, su entuziazmu ją išlenkė. Pradėjo šnekėtis. Išgėręs Tomas atsisėdo ant lovos krašto, nepaleisdamas iš rankų butelio, kurį Džonas jam buvo padavęs. Tomas papasakojo, kad Hermanas dabar vežiojąs su platforma krovinius. Jis vedęs Kitę Smol ir turi penkis vaikus. Džo dirbąs Tarptautinėje žemės ūkio mašinų kompanijoje.

— Nežinau, ar jis dabar yra Kekstone, ar ne. Jis puikiai taiso mašinas, geras mechanikas ir šiaip šaunus vyras,— pasakė Tomas ir vėl išgėrė.

O Liliana, apie kurią Džonas užsiminė lyg tarp kitko, tai jis, Džonas, tikriausiai žinąs, jog ji buvo ištekėjusi ir išsiskyrė. Ten buvęs įpainiotas kažkoks kitas vyriškis. Jos vyras vėliau vedęs antrą kartą, o ji dabar gyvenanti su motina. Tėvas, kuris anksčiau prekiavo avalyne, jau miręs. Tomas visa tai papasakojo kažkaip atsargiai, tarsi bijodamas įskaudinti draugą.

— Man rodos, dabar ji gyvena neblogai, kukliai, bet neblogai. Gerai, kad jie neturėjo vaikų. Ji truputėlį nervinga ir keista... ir grožis jau nebe tas.

Vyrai nulipo žemyn ir paėjėję Didžiąja gatve įsėdo į daktaro automobilį.

— Aš jus truputėlį pavėžinsiu,— tarė Tomas, bet tą akimirką, kai mašina truktelėjo ir pajudėjo iš vietos, jis staiga atsisuko į savo keleivį ir nusišypsojęs pareiškė: — Reikėtų kaip nors atšvęsti jūsų sugrįžimą. Gal kokį buteliuką...

Džonas padavė jam dešimties dolerių banknotą, ir Tomas bemat dingo gretimoje vaistinėje. Grįžęs atgal nusijuokė:

— Aš pasinaudojau jūsų pavarde, viskas gerai. Jie jos neatpažino. Recepte parašiau, kad jums bendras fizinis išsekimas ir būtina sustiprinti organizmą. Paskyriau gerti po arbatinį šaukštelį triskart per dieną. O Dieve, mano receptų knygutė jau visai baigiasi.

Vaistinė priklausė žmogui, pavarde Vilis Benetas.

— Gal prisimenate jį? Tai Edo Beneto sūnus, vedė Kerę Vajet.

Visus vardus ir pavardes Džonas prisiminė lyg per miglą. „Šis žmogus, matyt, nori visai nusigerti. Ir mane nori nugirdyti",— pagalvojo Džonas.

Iš Didžiosios įsukę į Riešutų gatvę, jie sustojo tarp dviejų stulpų su žibintais ir vėl išgėrė. Džonas prisidėjo butelį prie lūpų, bet uždengė liežuviu. Ir staiga jam prisiminė vakarai su Džo ir Hermanu, kai jis

paslapčia išpildavo savo alų į spjaudyklę. Širdyje pasidarė šalta ir nyku. Riešutų gatve jis visada vėlai naktį grįždavo namo iš Lilianos. Jis prisiminė žmones, kurie tuomet gyveno šioje gatvėje, ir galvoje ėmė greitai keistis pažįstamos pavardės. Daugelio žmonių bruožų jau nebeprisiminė, atmintyje buvo išlikusios tik pavardės. Tik tuščios pavardės. Jis tikėjosi, kad gydytojas nesumanys pasukti į tą gatvę, kur kažkada gyveno Houldenai. Liliana gyveno kitoje miesto dalyje, vadinamame Raudonųjų namų rajone. Džonas supratimo neturėjo, kodėl tasai rajonas taip vadinamas.

III

Tylėdami jie užvažiavo į nedidelį kalniuką ir atsidūrė pietiniame miesto pakraštyje. Sustojęs prie namo, kuris, matyt, buvo pastatytas jau Džonui išvykus, Tomas sutūtavo.

— Čia, atrodo, buvo turgaus aikštė? — paklausė Džonas.

Gydytojas atsisuko ir linktelėjo galvą.

— Taip, kaip tik čia,— pasakė jis, toliau tebespausdamas klaksoną.

Iš namo tuojau pat išėjo kažkoks vyras ir moteris ir sustojo ant kelio šalia mašinos.

— Važiuojam, pasiimam Modę ir Elfą ir spaudžiam visi į „Lailz Pointą",— pasiūlė Tomas.

Džonas aiškiai buvo patekęs Tomo valion. Jis pagalvojo — kažin, ar Tomas jį supažindins su tais žmonėmis.

— Mudu jau mažumėlę įkaušom. Susipažinkit — Džonas Houldenas. Prieš daug metų čia gyveno.— Kai Džonas dar buvo berniūkštis, čia, turgaus aikštėje, arklidės savininkas Deivis Grėjus rytais mankštindavo savo žirgus. Hermanas, buvęs nepaprastas arklių mylėtojas ir svajojęs kada nors tapti žokėjum, dažnai vos prašvitus atbėgdavo pas Džoną, ir abu berniukai net nepusryčiavę dumdavo į aikštę. Hermanas turėdavo sumuštinių — porą riekučių duonos su šalta mėsa iš mamos sandėliuko. Jie traukdavo tiesiai per žmonių daržus, lipdavo per tvoras ir žiautarodavo sumuštinius. Pieva, kurią turėdavo pereiti, būdavo permerkta sodrios rasos, ir jiems iš po kojų purpčiodavo vieversėliai. Hermanui, šiaip ar taip, bent iš dalies pavyko įgyvendinti savo jaunystės svajonę — jis vis su arkliais, vežioja krovinius. Bet slapta Džonas suabejojo — o gal Hermanas turi platformą prie sunkvežimio.

Vyras ir moteris įsėdo į automobilį, moteris — užpakalyje greta

Džono, vyras — priekyje su Tomu, ir jie nuvažiavo prie kito namo. Džonas nebeatpažino gatvių, kuriomis jie važiavo, ir tolydžio klausinėjo kaimynę:

— Kokia čia gatvė?

Netrukus prisijungė Modė ir Elfas ir taip pat įsispraudė tarp jų ant užpakalinės sėdynės. Modė buvo liekna, dvidešimt aštuonerių ar trisdešimties metų moteris, geltonplaukė, mėlynakė ir, atrodė, buvo pasiryžusi iš karto pradėti flirtą su Džonu.

— Man beveik nereikia vietos,— pasakė ji juokdamasi ir sprausdamasi tarp Džono ir tos kitos moters, kurios vardo jis vėliau niekaip nebeprisiminė.

Modė jam beveik patiko. Nuvažiavę kokia aštuoniolika mylių žvyruotu keliu, jie pasiekė Lailzo fermą, kuri jau seniai buvo paversta pakelės restoranu, ir visi išlipo. Modė beveik visą kelią tylėjo, bet sėdėjo prisiglaudusi prie Džono, o kadangi Džono sieloje buvo šalta ir nyku, jam buvo labai maloni jos liekno kūno skleidžiama šiluma. Kartais ji pusiau šnabždomis pratardavo:

— Ar ne nuostabi naktis! Tik pažiūrėkit! Aš mėgstu šitaip važinėti tamsoje.

„Lailz Pointas" buvo ties Samsono vingiu. Į tą upelį Džonas vaikystėje ateidavo su tėvu meškerioti. Vėliau kelis kartus buvo čia su visu būriu jaunimo. Tada jie atvažiuodavo senuoju Deivio Grėjaus autobusu, ir visa kelionė užtrukdavo tik kelias valandas. Naktį grįždami namo jie šėldavo ir dainuodavo visa gerkle, žadindami iš miego fermerius. Pakeliui vaikinai su merginomis vis išlipdavo paėjėti ir pramankštinti kojų. O svarbiausia, tada būdavo galima niekam nematant pabučiuoti mergaitę. Po to paskubėję jie lengvai pasivydavo autobusą.

„Lailz Pointo" restoranas priklausė stambaus veido italui Franciskui. Čia buvo šokių salė ir valgomasis. Jeigu mokėdavai prisisukti prie šeimininko, galėdavai gauti ir gėrimų, o gydytojas ir jo draugai, matyt, buvo seni jo pažįstami. Jie iškart pareiškė, kad Džonas nieko nepirktų, pareiškė, Džonui dar net nespėjus pasiūlyti.

— Atminkite, kad dabar esate mūsų svečias. Kai atvažiuosite į Kekstoną kitą kartą, tada bus ir kita kalba,— pasakė Tomas ir nusijuokė.— Tiesa, prisiminiau, kad užmiršau grąžinti jums pinigus,— toliau kalbėjo jis, atiduodamas Džonui penkių dolerių banknotą. Viskį, nupirktą vaistinėje, jie buvo spėję realizuoti kelyje, nes visi, išskyrus Džoną ir Modę, be perstojo siurbčiojo.

— Nemėgstu šito birzgalo. O jūs, ponas Houldenai? — kikendama paklausė Modė.

Važiuojant jos pirštai du kartus švelniai palytėjo jo pirštus, ir abu kartus ji atsiprašė:

— Ach, dėl Dievo, prašau atleisti!

Džonas jautėsi beveik kaip pavakariais viešbutyje, kai šeimininkė stovėjo jo kambario tarpduryje ir, matyt, nelabai norėjo nueiti.

Kai jie visi išlipo iš automobilio prie „Lailz Pointo“, Džonas pasijuto be galo nejaukiai — kažkoks pasenęs ir pavargęs. „Kodėl aš čia su tais žmonėmis?“ — jis vis klausė savęs. Atsidūręs apšviestoje vietoje, Džonas vogčia dirstelėjo į laikrodį. Dar nebuvo devynių. Prie restorano durų stovėjo daugiau mašinų, kaip paaiškino gydytojas, beveik visos buvo iš Jeringtono. Išgėrę po kelis stiklus švelnaus raudono itališko vyno, visi nuėjo vidun į šokių salę, nėjo tik Džonas su Mode. Gydytojas pasivedėjo Džoną į šalį ir šnipštelėjo:

— Atsargiau su ta Mode! — Jis skubėdamas paaiškino, kad Elfas su Mode kažko susipykę ir jau kelios dienos nesišneka, nors gyvena vienuose namuose, sėdi už vieno stalo, miega vienoje lovoje.— Jis mano, kad ji mėgstanti pasilinksminti su svetimais vyrais,— pridūrė Tomas.— Neįkliūkite.

Džonas su Mode sėdėjo ant suolelio po medžiu, kuris augo pačiame pievelės viduryje priešais namą. Netrukus iš restorano išvirto ir visi šokėjai su buteliais gėrimų. Tomas dar iš kažkur gavo viskio.

— Naminis, bet gana geras,— pareiškė jis.

Aukštai giedrame danguje žibėjo žvaigždės; kai visi šoko, Džonas pasuko galvą ir kitoje kelio pusėje pro medžius, augančius upės pakrantėje, pamatė, kaip atsispindi žvaigždės Samsono vandenyje. Šviesos ruoželis iš namo apšvietė Modės veidą, ir tas veidas atrodė be galo mielas, nors iš arčiau pažiūrėjus buvo gana aikštingas. „Didelis užsispyręs vaikas“,— pagalvojo sau Džonas.

Ji ėmė klausinėti jį apie gyvenimą Niujorke.

— Esu buvus ten vieną kartą, bet tik tris dienas. Tada, kai mokiausi Rytuose. O viena mano draugė gyveno Niujorke. Ji ištekėjo už advokato, pavarde Traigenas ar kažkaip panašiai. Jūs tikriausiai jo nepažįstate.

Jos veidas tuo metu buvo alkanas, kupinas nepasitenkinimo.

— O Dieve, kaip norėčiau gyventi tokiame mieste, o ne šitoje skylėje! Čia manęs netraukia nė vienas vyras.

Taip pasakiusi ji vėl sukikeno. Tik kartą per visą vakarą jie perėjo

per dulkėtą kelią, pastovėjo valandžiukę ant upės kranto ir vėl sugrįžo prie suolo, kol kiti dar nebuvo baigę šokio. Modė visąlaik atkakliai atsisakinėjo šokti.

Pusę vienuoliktos, kai jau visi buvo pakankamai įkaušę, kompanija išvažiavo atgal į miestą; Modė vėl sėdėjo šalia Džono. Elfas važiuojant užmigo. Modė visu liaunu kūnu prigludo prie Džono ir, kelis kartus bergždžiai pamėginusi atkreipti jo dėmesį, drąsiai įdėjo ranką jam į delną. Antroji moteris ir jos vyras šnekučiavo su Tomu apie tuos žmones, kuriuos matė Lailzo restorane.

— Ar jūs manote, kad tarp Fenės ir Džo kas nors...? Ne. Nemanau, kad ji taip lengvai pasiduotų.

Pusę dvyliktos jie privažiavo prie Džono viešbučio, ir palinkėjęs visiems labos nakties, jis nuėjo. Tuo momentu pabudo Elfas. Automobiliui jau pajudėjus, jis persisvėrė pro langą ir įdėmiai pažiūrėjo į Džoną.

— Kokia, sakėte, jūsų pavardė? — šūktelėjo jis.

Džonas užlipo tamsiais laiptais ir atsisėdo ant lovos savo kambaryje. Lilianos grožis jau nebe tas. Ji buvo ištekėjusi ir vyras ją paliko. Džo — puikus mechanikas, taiso mašinas. Dirba Tarptautinėje žemės ūkio mašinų kompanijoje, Hermanas vežioja krovinius. Turi penkis vaikus.

Gretimame kambaryje trys vyrai žaidė pokerį. Jie juokėsi ir kalbėjo, ir Džonas aiškiai girdėjo jų balsus:

— Ak jūs taip manote? Puiku, tučtuojau jums įrodysiu, jog klystate.

Kilo ginčas. Buvo vasaros metas, ir Džono kambario langai buvo atviri. Jis priėjo ir atsistojo prie vieno. Patekėjo mėnulis, jis aiškiai matė visą skersgatvį. Du vyriškiai išsuko iš gatvės, sustojo skersgatvyje ir ėmė kažką šnabždėtis. Kai tuodu nuėjo, per stogą atsliūkino katė su katinu, ir prasidėjo meilės scena. Vyrai gretimame kambaryje baigė lošti. Pasigirdo jų balsai koridoriuje.

— Na, užteks. Sakau jums, klystat abu.

Džonas staiga prisiminė savo sūnų Vermonto stovykloje. „Šiandien taip ir neparašiau jam laiško“. Jautėsi nusikaltęs.

Atsidarė lagaminą, išsiėmė popieriaus ir sėdo rašyti, bet du ar tris kartus pradėjęs metė ir įkišo popierių atgal į lagaminą. Kokia nuostabi buvo naktis „Lailz Pointe“, kai jis sėdėjo ant suolelio su ta moterimi! Dabar jinai guli lovoje su savo vyru. Jie nesikalba vienas su kitu.

— O jeigu būčiau ryžęsis? — paklausė savęs Džonas ir pirmą kartą per visą vakarą nusišypsojo.

— O kodėl gi ne? — vėl paklausė savęs.

Pasiėmęs lagaminą, jis nuėjo tamsiu koridoriumi iki viešbučio raštinės ir ėmė belsti į pertvarą. Iš kažkur išlindo senas apkūnus žmogus skystučiais rudais plaukais ir užmiegotomis akimis.

— Kažkodėl negaliu užmigti. Gal geriau važiuosiu,— paaiškino jam Džonas ir apsimokėjo sąskaitą.— Man reikia į Pitsburgą, o kadangi vis tiek nemiegu, tai važiuosiu.

Paskui, įbrukęs portjė dolerį, paprašė, kad šis pažadintų ką nors iš garažo tarnautojų.

— Jeigu prireiks benzino, ar rasiu čia kur nors veikiančią degalinę? — dar paklausė Džonas, bet portjė, matyt, nenugirdo. O gal klausimas jam pasirodė absurdiškas.

Stovėdamas mėnulio šviesoje ant šaligatvio priešais viešbutį, Džonas girdėjo, kaip portjė beldžia į duris. Po minutės pasigirdo vyrų balsai, užsidegė jo automobilio žibintai. Mašiną vairavo kažkoks berniukas. Jis atrodė labai linksmas ir guvus.

— Aš mačiau, kaip jūs išvažiavote į „Lailz Pointą",— pasakė jis ir nelaukęs, kol bus paprašytas, išlipo ir atidarė baką.— Tvarka, yra dar beveik aštuoni galonai,— užtikrino jis, Džonui jau sėdint prie vairo.

Kaip draugiškai automobilis ir naktis priėmė jį į savo glėbį! Džonas niekad nemėgo pernelyg greitai važiuoti, bet iš miesto rūkte išrūko. „Nuvažiavęs du kvartalus, pasukite į dešinę, paskui pervažiuokite dar tris. Tada atsidursite plente. O toliau — tiesiai į rytus. Ir norėdamas nepaklysit".

Džonas darė posūkius kaip lenktynininkas. Miesto pakraštyje kažkas šūktelėjo iš tamsos, bet jis nesustojo. Troško kuo greičiau išvažiuoti į plentą, einantį Rytų link.

— Tada tai lėksiu,— svajojo jis.— Dieve mano! Kaip nuostabu! Tada tai lėksiu!

ŽUVĘS ROMANAS

Jis pasakė, jog visa tai buvo lyg sapnas. Toks jau žmogus rašytojas. Triūsia prie knygos ištisus mėnesius, metus, o popieriuje neparašo nė žodžio. Suprantama, triūsia jo protas. Tai, kas turi tapti knyga, gimsta jo galvoje, o paskiau dingsta.

Jo vaizduotėje be perstojo juda kažkokios figūros.

Bet aš nepasakiau vieno dalyko. Aš pasakoju apie vieną anglų romanistą, gana žinomą, apie tai, kas jam sykį nutiko.

Jis pats man papasakojo šitai, kai kartą mudu vaikštinėjom po Londoną. Jau daug valandų buvom praleidę sykiu. Pamenu, ėjome Temzės krantine, ir jis man ėmė pasakoti apie savo žuvusį romaną.

Jis atėjo pas mane į viešbutį pavakare. Ir kalbėjo apie kai kuriuos mano apsakymus.

— Jums kartais lyg ir pasiseka kažką pagauti,— tarė jis.

Mes abu sutikome, kad beveik niekas niekada pačios esmės taip ir nepagauna. Jeigu kam nors šitai bent kartą pavyktų, jeigu kas iš tiesų tai pasiektų, pataikytų tiesiai... Kokia gi tada būtų prasmė kitiems dar ko nors imtis?

Nors, tiesą sakant, kai kam vis dėlto tai beveik pavyko. Kitsui, gal ne? Ir Šekspyrui. Ir Džordžui Borou. Ir Defo.

Visą pusvalandį vardinome pavardes.

Paskui drauge papietavome ir išėjome pasivaikščioti. Jis buvo mažutis, tamsaus gymio nervingas žmogus, jam iš po skrybėlės styrojo susivėlusių plaukų kuokštai.

Pradėjau kalbą apie jo pirmąją knygą.

Bet štai trumpa jo gyvenimo istorija. Neturtingo fermerio sūnus iš kažkokio Anglijos kaimelio. Toks kaip ir visi rašytojai. Baisiausiai troško rašyti.

Jokio išsilavinimo neturėjo. Dvidešimties metų vedė.

Žmona, be abejo, buvo labai padori, puiki moteris. Jeigu neklystu, anglikonų kunigo duktė.

Kaip tik tokia, kokios jam nevertėjo vesti. Bet argi kas pasakys, ką mylėti ir ką vesti? Ji visa galva prašoko jį: baigusi mergaičių koledžą, gerai išauklėta. Neabejoju, kad žmona jį laikė tamsuoliu.

— Beje, ji mane laikė maloniu, švelniu žmogum. Po velnių,— pasakė jis, prisiminęs praeitį.— Aš nešvelnus. Aš nekenčiu švelnumo.

Šitaip vaikštinėjome po Londono naktį, tai šen, tai ten užsukdami išgerti alaus, ir netrukus tapome kažkaip artimi. Pamenu, dar išsinešėme po butelį — bijojom, kad barus greit uždarys, o mes nebūsime baigę kalbos.

Ką aš jam pasakojau apie save ir savo nuotykius, dabar nebeprisimenu. O jis vis aiškino, kaip norėjęs iš savo žmonos padaryti savotišką pagonę, tik ji visai neturėjusi tokių pradų.

Jie augino du vaikus.

Paskui jis tarsi pratrūko — pradėjo rašyti, neblogai rašyti.

Turbūt įsivaizduojate tokį žmogų. Kai rašo, tai rašo. Tame Anglijos miestelyje jis turėjo kažkokią tarnybą. Tikriausiai dirbo klerku.

Pradėjęs rašyti, jis, žinoma, daugiau nebežiūrėjo savo darbo, paliko likimo valiai žmoną, vaikus.

Naktį jis mėgdavo klaidžioti po laukus. Žmona jį bardavo. Žinoma, ji labai sielojosi — kas gi nesisielotų? Nė viena moteris nepakęs to, kad vyras, kuris ją mylėjo, per darbą visai ją pamirštų.

Aš, žinoma, turiu galvoje menininkus. Jie gali būti atsidavę mylimieji. Gal tiktai jie ir gali tikrai mylėti. Tačiau jie taip pat negailestingai, be jokios graužaties, gali savąją meilę paminti po kojų.

Nesunku įsivaizduoti to žmogaus šeimyninę aplinką. Jis man pasakė, kad viršuje jie turėję mažutį miegamąjį. Tuo metu, kai jis dar dirbo tame Anglijos miestelyje.

Grįžęs iš darbo namo, iškart lipdavo į viršų. Lipdavo į viršų ir užsirakindavo. Dažnai užmiršęs net pavalgyti, netaręs nė žodžio žmonai.

Jis rašė, rašė ir rašė, o ką parašęs vis metė lauk.

Greitai neteko tarnybos.

— Velniai jos nematė,— pasakė jis, prisiminęs tas dienas.

Jam, žinoma, buvo vis tiek. Ir kas ta tarnyba? Kas ta žmona, vaikai? Turi juk būti pasaulyje ir negailestingų žmonių.

Netrukus namuose neliko nė trupinio duonos.

O jis vis sėdi užsirakinęs kambaryje ir rašo. Namelis mažutis, girdėti, kaip verkia vaikai. „Išperos",— murma jis. Žinoma, šitaip jis negalvojo. Suprantu, kas dėjosi jo širdyje. Žmona užlipdavo į viršų ir atsisėsdavo prie durų, už kurių jis dirbo. Ji verkdavo balsu, ir vaikas ant jos rankų verkdavo.

— Kantri siela, ar ne? — pasakė rašytojas, prisiminęs praėjusius laikus.— Gera siela,— pridūrė.— Tegul ji eina po velnių,— pridėjo dar.

Matot, jis buvo pradėjęs rašyti apie ją. Apie ją buvo tas romanas, pirmasis jo romanas. Ilgainiui galbūt paaiškės, jog tai geriausias jo darbas.

Toks švelnumas, toks supratimas visų jos gyvenimo sunkumų, jos trūkumų, ir toks atsainus, žiaurus elgesys su ja pačia!

Ką gi, jeigu mes turime sielą, vadinasi, tai jau šis tas, ar ne?

Pasidarė taip, kad jie nebegalėjo nė minutės pabūti drauge nesivaidiję.

Paskui vieną vakarą jis sumušė ją. Jis pamiršo užsirakinti kambario duris, ir ji įsiveržė. Kaip tik tą akimirką, kai jis buvo beperprantąs ją, besuvokiąs, kokia ji iš tikrųjų. Kiekvienas rašytojas supras, kaip sunku jam buvo. Įtūžęs jis puolė ją, trenkė ir parvertė žemėn.

Tada ji, žinoma, jį paliko. Kaipgi kitaip? O knygą jis vis dėlto užbaigė. Gera išėjo knyga.

Dabar — apie jo žuvusį romaną. Jis pasakė, kad tada, kai jį paliko žmona, jis persikėlė į Londoną ir nuo to laiko gyvena vienas. Sumanė rašyti kitą romaną.

Reikia pasakyti, kad jis sulaukė pripažinimo, išgarsėjo.

Ir antrasis romanas jam ėjosi taip pat sunkiai kaip ir pirmas. Gal dėl to, kad jis buvo gerokai išsikvėpęs.

Ir, be abejo, jam buvo gėda. Gėda, kad šitaip pasielgė su žmona. Jis ėmėsi kito romano, norėdamas bent kiek atitrūkti nuo skausmingų minčių. Bet sakė, kad viskas, ką rašė per sekančius metus, buvo negyva. Žodžiai rikiavosi popieriuje tartum mediniai.

Ir taip mėnesių mėnesius. Jis nutolo nuo žmonių. Na, o kaip vaikai? Jis siuntė žmonai pinigų, kartą net buvo nuvažiavęs aplankyti. Žmona, pasakė jis, gyvena pas savo tėvus. Jis įėjo į jos tėvo namus ir išsikvietė ją. Juodu nuėjo į laukus.

— Mes negalėjome šnekėtis,— pasakė jis.— Ji pradėjo verkti, išvadino mane pamišėliu. Tada aš pažiūrėjau į ją taip kaip tą sykį, kai jai trenkiau, o ji apsisuko ir nubėgo namo; aš irgi nuėjau sau.

Parašęs vieną puikų romaną, jis, žinoma, norėjo parašyti ir kitą. Mintyse regėjo visokiausius herojus, galvoje pynėsi įvairiausios situacijos. Valandų valandas sėdėdavo už stalo ir rašydavo, paskui išeidavo ir klaidžiodavo gatvėmis kaip mudu tą vakarą.

Bet nieko doro taip ir neparašė.

Jis netgi susikūrė apie save kažkokią teoriją. Sakė, jog antrasis romanas glūdojo jame kaip negimęs kūdikis. Jį graužbeing sąžinė, kada tik pagalvodavo apie žmoną ir vaikus. Sakė, kad myli juos kaip ir anksčiau, tik nebenori jų matyti. O tarpais rodės, kad jų nekenčia. Vieną vakarą, kai jame liepsnojo tokios aistros — tuomet jis jau seniai gyveno atsiskyręs nuo žmonių,— jis ir parašė savo antrąjį romaną. O buvo šitaip.

Visą rytą jis išsėdėjo užsidaręs savo kambary. Tai buvo mažas kambarėlis, kurį nuomojo skurdžiame Londono kvartale. Anksti atsikė-

lęs ir net nepapusryčiavęs sėdo rašyti. Bet rašyti tą rytą nesisekė.

Maždaug trečią valandą po pietų kaip ir kiekvieną dieną išėjo pasivaikščioti. Išeidamas pasiėmė gerą pluoštą rašomojo popieriaus.

— Jaučiau, kad kiekvieną minutę galiu pradėti rašyti,— pasakė jis.

Patraukė į Haid Parką. Buvo graži saulėta diena, visur vaikštinėjo žmonės. Jis atsisėdo ant suolelio.

Nuo praeito vakaro buvo nieko nevalgęs. Sėdėdamas sumanė išbandyti vieną triuką. Vėliau man teko girdėti, kad kai kurie jauni Paryžiaus poetai taip pat pripažino tokį kūrybos metodą, ir net labai rimtai.

Manasis anglas išbandė „automatiško rašymo" metodą.

Pridėjęs pieštuką prie popieriaus, leido jam rašyti bet kokius žodžius.

Be abejo, pieštukas prikraigliojo visokiausių absurdų. Jis liovėsi taip rašęs.

Sėdėjo ant suolelio ir žiūrėjo į praeinančius žmones.

Jautėsi pavargęs, kaip jaučiasi vyras, seniai mylįs moterį, kuri jam nepasiekiama.

Sakykime, yra daugybė kliūčių. Jis vedęs arba ji ištekėjusi. Jie žiūri vienas į kitą pažadų kupinomis akimis, bet viskas lieka kaip buvę.

Jie laukia, laukia... Daugelio žmonių gyvenimas taip ir prabėga belaukiant.

Ir tada jis staiga pradėjo rašyti savo romaną. Žinoma, apie vyrus ir moteris — įsimylėjėlius. Apie ką gi daugiau tokiam žmogui rašyti? Jis man pasakė, kad jo, ko gero, daug galvota apie žmoną ir apie savo žiaurumą jai. Jis rašė ir rašė. Prabėgo vakaras, atėjo naktis. Laimė, švietė mėnulis. Todėl rašė toliau. Sakė, niekada kaip gyvas nebuvo jutęs tokio pakilimo ir tikriausiai niekada nebepajus. Slinko valandos, o jis vis sėdėjo ant suolelio ir rašė kaip išprotėjęs.

Vienu prisėdimu parašė romaną, paskui grįžo namo.

Dar niekada jis nebuvo toks laimingas ir patenkintas savimi.

— Man rodės, jog atsiteisiau su žmona ir vaikais, su visais ir viskuo,— pasakė jis.— Jeigu jie apie tai ir nesužinos, niekada nesužinos,— nedidelė bėda.

Visa meilė, glūdėjusi širdyje, pasakė jis, perėjo į romaną.

Jis parsinešė rankraštį namo ir padėjo ant rašomojo stalo.

Kokį malonų pasitenkinimą jauti žinodamas, kad padarei tikrą darbą.

Tada išėjo iš namų ir susirado naktinę užeigą, kur gavo šio to užkąsti.

Pasistiprinęs vėl išėjo klajoti po miestą. Kiek laiko šitaip vaikščiojo, pats nežino.

Kai sugrįžo namo ir atsigulė, buvo jau visai šviesu. Išmiegojo visą dieną.

Pabudęs pirmiausia panoro žvilgtelti į romaną.

— Gerai žinojau, kad jokio romano nėra,— pasakė jis.— Ant stalo gulėjo tik pluoštas tuščių popieriaus lapų. Šiaip ar taip,— užbaigė,— žinau viena: daugiau niekada nebeparašysiu tokio puikaus romano.

Pasakė ir nusijuokė.

Kažin, ar daug žmonių galėtų tiksliai pasakyti, ko jis juokėsi. Bet kam taip griežtai spręsti? Gal visas tuzinas tokių atsirastų.

ERNESTAS HEMINGVĖJUS

Kam skambina varpai

Romanas

Ernest Hemingway
FOR WHOM THE BELL TOLLS
London, 1962

Iš anglų kalbos vertė
POVILAS GASIULIS

3-asis leidimas
2-asis leidimas — 1980 m.

Ši knyga skiriama
MARTAI GELHORN[1]

Nė vienas žmogus nėra tarsi atskira sala; kiekvienas esame gabalėlis kontinento, žemės dalis. Jeigu jūra bent grumstą nuplautų, Europa jau liktų mažesnė; taip pat, jei užlietų iškyšulį arba dvarą tavo ar tavo draugų. Bet kurio žmogaus mirtis nusineša dalelę manęs, kadangi aš priklausau visai žmonijai. Ir todėl niekados neklausk, kam skambina varpai — jie skambina tau.

DŽONAS DONAS[2]

PIRMAS SKYRIUS

Jis gulėjo kniūpsčias ant rudais spygliais nuklotos žemės, pasidėjęs smakrą ant sunertų rankų, ir aukštai virš galvos pušų viršūnėse ošė vėjas. Šlaito nuolydis, kur jis gulėjo, buvo nedidelis, bet žemiau status, ir buvo matyti tarpukalne vingiuojantis juodas blizgantis kelias. Palei kelią tekėjo upė, ir toli paupyje jis matė lentpjūvę ir nuo užtvankos krintantį vandenį, baltą vasaros saulėje.

— Čia ta lentpjūvė? — paklausė jis.

— Taip.

— Aš jos nepamenu.

— Ją pastatė po to, kai tu čia buvojai. Senoji žemiau, gerokai toliau nuo šitos tarpukalnės.

Jis išskleidė ant žemės fotografinį karišką žemėlapį ir ėmė atidžiai į jį žiūrėti. Senis žvelgė jam per petį. Senis buvo nedidelis, kresnas, juodu kaimietišku palaidiniu ir pilkomis kietomis it ragas kelnėmis, apsiavęs kurpėmis virveliniais padais. Uždusęs nuo kopimo, jis rėmėsi ranka į vieną iš dviejų sunkių kuprinių, kurias jiedu nešė.

— Tai iš čia tilto nematyti?

— Nematyti,— atsakė senis.— Šitoj vietoj upelė rami, ir tarpukalnė negili. Ten toliau, kur kelias dingsta tarp medžių, išsyk bus gilus tarpeklis...

— Prisimenu.

— Tiltas ir yra per tą tarpeklį.

— O kur jų postai?

— Vienas šitoj, kur matai, lentpjūvėj.

Jaunasis vyriškis, kuris žvalgė vietovę, išsiėmė iš nublukusių chaki spalvos flanelinių marškinių kišenės žiūronus, nuvalė nosine lęšius ir pasukiojo okuliarus, kol vaizdas išryškėjo ir jis staiga pamatė lentpjūvės sienas, medinį suolą prie durų, didžiulę pjuvenų krūvą už atvi-

ros pašiūrės, kurioje stovėjo diskinis pjūklas, o priešingame krante — dalį lovio rąstams nuo kalno leisti. Upė pro žiūronus atrodė skaidri ir rami, o ties užtvanka, kur vanduo krito žemyn, pavėjui tiško putos.

— Nėra jokio sargybinio.

— Iš kamino rūksta dūmai,— tarė senis.— O ant virvės kabo skalbiniai.

— Taip, bet sargybinio nematau.

— Jis turbūt pavėsy,— paaiškino senis.— Ten dabar karšta. Jis bus pavėsy anam šone, kurio iš čia nematyti.

— Galbūt. O kur kitas postas?

— Už tilto. Kelio meistro pirkelėj, penki kilometrai nuo tarpukalnės pradžios.

— Kiek čia kareivių? — Jis parodė į lentpjūvę.

— Kokie keturi eiliniai ir kapralas.

— O ten?

— Ten daugiau. Aš sužinosiu.

— O ant tilto?

— Visada du. Po vieną abiejuose galuose.

— Mums reikės žmonių,— tarė jis.— Kiek tu galėtum surinkti?

— Galėsiu atvesti, kiek nori,— atsakė senis.— Dabar čia, kalnuose, vyrų daug.

— Kiek?

— Daugiau kaip šimtas. Tik jie išsiskirstę mažais būreliais. Kiek tau reikės?

— Pasakysiu, kai būsim apžiūrėję tiltą.

— Ar nori apžiūrėti jį dabar?

— Ne. Dabar norėčiau nueiti ten, kur paslėpsim, iki prireiks, šituos sprogmenis. Norėčiau juos paslėpti kuo saugiausiai, jeigu įmanoma, kad būtų ne toliau kaip pusvalandis kelio iki tilto.

— Ne bėda,— pasakė senis.— Iš ten, kur einam, tiltas bus tiesiai pakalnėj. Užtat dabar, kol užkopsim, gausim pavargti. Ar tu išalkęs?

— Taip,— atsakė jaunasis vyriškis.— Bet pavalgysim paskui. Kuo tu vardu? Užmiršau.— Tai, kad užmiršo, jam buvo blogas ženklas.

— Anselmas,— atsakė senis.— Aš vardu Anselmas, o kilęs esu nuo Barkt de Avilos[3]. Duok, padėsiu užsikelti.

Jaunasis vyriškis — aukštas ir lieknas, saulės nublukintais šviesiais plaukais ir vėjo bei saulės nugairintu veidu, su išsišėrusiais flaneliniais marškiniais, kaimietiškomis kelnėmis ir kurpėmis virveliniais padais — pasilenkė, užkišo ranką už odinio kuprinės diržo ir užsikėlė

sunkią kuprinę ant pečių. Perkišęs kitą ranką pro diržą, pasitaisė kuprinę, kad svorio centras būtų per vidurį. Marškiniai ant nugaros tebebuvo šlapi.

— Aš jau,— tarė jis.— Kur einam?

— Lipam aukštyn,— atsakė Anselmas.

Sulinkę nuo kuprinių svorio, sukaitę, jie kopė pušimis apaugusiu kalno šlaitu. Jaunasis vyriškis nematė jokio tako, tačiau jiedu kilo ir kilo įstrižai šlaito, paskui perbrido nedidelį upelį, ir senis nestabtelėjęs nuėjo akmenuotos upelio vagos pakraščiu. Šlaitas dabar buvo statesnis, ir kopti sunkiau, bet galų gale priešais iškilo lygi granito uola, nuo kurios krito tas upelis, ir senis sustojo uolos papėdėje ir palaukė jaunojo vyriškio.

— Kaip sekasi?

— Gerai,— atsakė jaunasis vyriškis. Kopdamas tokiu stačiu šlaitu, jis smarkiai suprakaitavo, o šlaunų raumenis traukė mėšlungis.

— Dabar tu čia palauk. Aš einu, perspėsiu juos. Su tokia našta geriau, kad neapšaudytų.

— Juokai čia menki,— pasakė jaunasis vyriškis.— Ar dar toli?

— Visai arti. Kuo tu vardu?

— Robertas,— atsakė jaunasis vyriškis. Jis nusiėmė kuprinę ir atsargiai pastatė tarp dviejų akmenų šalia upelio vagos.

— Tai tu, Robertai, pabūk čia, aš tavęs ateisiu.

— Gerai,— pasakė jaunasis vyriškis.— Ar prie tilto leisimės šituo pačiu keliu?

— Ne. Yra kitas, trumpesnis. Ir eiti lengviau.

— Norėčiau šituos daiktus pasidėti ne per toliausiai nuo tilto.

— Pamatysi. Jei nepatiks, rasim kitą vietą.

— Pamatysim,— atsakė jaunasis vyriškis.

Jis atsisėdo šalia kuprinių ir žiūrėjo, kaip senis lipa granito uola. Lipti nebuvo sunku, ir iš to, kad senis neieškodamas randa už ko nusitverti, jaunasis vyriškis suprato jį čia jau daug kartų kopus. Tačiau tų, kur ant kalno, aiškiai stengtasi nepalikti jokių pėdsakų.

Jaunasis vyriškis — Robertas Džordanas[4] — buvo baisiai alkanas ir neramus. Alkanas jis būdavo dažnai, tačiau jaudintis paprastai nesijaudindavo, kadangi visai neteikė reikšmės tam, kas gali jį ištikti, o be to, iš patirties žinojo, kaip lengva šioje šalyje keliauti priešo užnugaryje. Su geru vedliu tai taip pat lengva, kaip ir pereiti frontą. Sunkiau tik tada, kai galvoji, kas bus, jei sugaus; ir antras dalykas: kai reikia nuspręsti, kuo pasitikėti. Žmonėmis, su kuriais kartu dirbi, turi

arba pasikliauti visiškai, arba nė kiek, ir spręsti reikia pačiam. Tačiau dėl to jis nesijaudino. Neramu buvo dėl kitko.

Anselmas buvo geras vedlys ir puikiai keliavo kalnais. Robertas Džordanas pats buvo neblogas žygūnas, tačiau, nuo priešaušrio sekdamas paskui senį, įsitikino, jog šis galėtų nuvaryti jį nuo kojų. Robertas Džordanas kol kas visais atžvilgiais pasitikėjo seniu, išskyrus jo nuomonę. Jis dar neturėjo progos patikrinti, ko ji verta, o antra — juk spręsti privalės jis pats. Ne, dėl Anselmo jis buvo ramus, ir užduotis dėl tilto buvo ne sunkesnė už daugelį kitų. Jis mokėjo susprogdinti bet kokį tiltą — visokių dydžių bei konstrukcijų tiltų jau buvo sprogdinęs. Savo dviejose kuprinėse turėjo pakankamai dinamito bei kitų reikmenų tam tiltui deramai susprogdinti, net jeigu jis būtų dvigubai didesnis, negu sakė Anselmas, negu jis pats jį prisiminė iš 1933 metų, kai žygiavo pėsčiomis pro čia į La Granchą, ir negu pasakyta aprašyme, kurį skaitė Golcas[5] praeitą vakarą name netoli Eskorialio[6], antro aukšto kambaryje.

— Susprogdinti tiltą — tai niekis,— kalbėjo Golcas, rodydamas pieštuku dideliame žemėlapyje; skusta randuota jo galva blizgėjo lempos šviesoje.— Suprantat?

— Taip, suprantu.

— Tai ničnieko neduotų. Šiaip sau imti ir susprogdinti tiltą — joks laimėjimas.

— Taip, draugas generole.

— Tiltą susprogdinti reikia tam tikru momentu, atsižvelgiant į laiką, numatytą puolimui. Jūs, aišku, suprantat. O kaip tai padaryti — jūsų dalykas.

Golcas pasižiūrėjo į pieštuką ir pastukseno juo sau į dantis. Robertas Džordanas nieko neatsakė.

— Suprantat: kaip tai padaryti — jūsų dalykas,— kalbėjo toliau Golcas, žiūrėdamas į jį ir linksėdamas galva. Dabar jis pieštuku baksnojo į žemėlapį.— Aš padaryčiau taip. Deja, nieko iš to neišeis.

— Kodėl, draugas generole?

— Kodėl? — piktai tarė Golcas. — Esat matęs tiek ir tiek puolimų ir dar klausiat kodėl. Kur garantija, kad mano įsakymai nebus pakeisti? Kur garantija, kad puolimas nebus atšauktas? Kur garantija, kad jis nebus atidėtas? Kur garantija, kad jis nevėluos kokias šešias valandas? Ar bent vienas puolimas vyko taip, kaip turėjo vykti?

— Jei tai jūsų puolimas, jis prasidės laiku,— atsakė Robertas Džordanas.

— Puolimai niekad nesti mano,— pasakė Golcas.— Aš juos ruošiu, bet jie ne mano. Artilerija — ne mano. Aš turiu jos prašyti. Man niekad neduoda, ko prašau, nors ir turi. Tai dar niekis. Yra daugiau bėdų. Pats žinot, kokie čia žmonės. Visko neišskaičiuosi. Būtinai kas nors sukliudo. Būtinai kas nors ima kištis. Dabar turbūt suprantat?

— Tai kada gi reikia susprogdinti tiltą? — paklausė Robertas Džordanas.

— Prasidėjus puolimui. Kai tik prasidės puolimas, bet ne anksčiau. Reikia, kad šituo keliu neprivažiuotų jokie pastiprinimai.— Jis parodė pieštuku.— Aš turiu žinoti, kad šiuo keliu niekas neprivažiuos.

— O kada numatytas puolimas?

— Pasakysiu. Bet dieną ir valandą nurodysiu tik apytikriai. Tuo laiku jau turit būti pasiruošęs. Tiltą susprogdinsit, prasidėjus puolimui. Žiūrėkit,— parodė pieštuku.— Tai vienintelis kelias, kuriuo jie gali prisitraukti pastiprinimų. Tai vienintelis kelias, kuriuo tankai arba artilerija, arba kad ir sunkvežimiai gali pasiekti perėją, kurią aš pulsiu. Aš turiu žinoti, kad tilto nebėra. Susprogdinti prieš prasidedant puolimui negalima, nes jei puolimas būtų atidėtas, jie spėtų jį sutaisyti. Ne, jį reikia susprogdinti puolimui prasidėjus, ir aš turiu žinoti, kad tilto nebėra. Jį saugo tik du sargybiniai. Žmogus, kuris jus nuves, yra ką tik iš ten atėjęs. Sako, labai patikimas. Pamatysit pats. Kalnuose jis pažįsta žmonių. Pasirinkit jų tiek, kiek reikės. Imkit kuo mažiau, tik žiūrėkit, žinoma, kad užtektų. Bet ką aš čia jus mokau.

— O kaip aš žinosiu, kad puolimas prasidėjo?

— Jame turi dalyvauti visa divizija. Bus parengiamasis bombardavimas iš oro. Juk jūs nekurčias, ar ne?

— Vadinasi, kai lėktuvai išmes bombas, galėsiu manyti, kad puolimas prasidėjo?

— Ne visada galima taip manyti,— pasakė Golcas ir papurtė galvą. — Tačiau šiuo atveju — taip. Tai mano puolimas.

— Aišku,— pasakė Robertas Džordanas.— Nepasakyčiau, kad man labai patiktų.

— Nelabai ir man. Jei nenorit apsiimti, sakykit iš karto. Jei manot, kad negalėsit padaryti, sakykit iš karto.

— Padarysiu,— atsakė Robertas Džordanas. — Bus padaryta kaip reikiant.

— Tiek aš tenoriu žinoti,— pasakė Golcas.— Kad niekas nepervažiuotų per tą tiltą. Tai būtina.

— Suprantu.

— Nemėgstu prašyti, kad žmonės vykdytų tokias užduotis ir tokiomis sąlygomis,— kalbėjo toliau Golcas.— Įsakyti jums aš negaliu. Suprantu, ką galite būti priverstas padaryti mano nurodytomis sąlygomis. Aiškinu labai smulkiai, kad suprastumėt ir kad žinotumėt visus galimus šios užduoties sunkumus bei svarbą.

— O kaip jūs pulsite La Granchą, jeigu tas tiltas bus sugriautas?

— Mes būsim iš anksto pasiruošę jį sutaisyti, kai tik užimsim perėją. Tai labai sudėtinga ir graži operacija. Sudėtinga ir graži, kaip visada. Planas padarytas Madride. Eilinis nevykėlio profesoriaus Visentės Rocho šedevras. Aš ruošiu puolimą ir, kaip visada, ruošiu, neturėdamas pakankamai pajėgų. Ir vis dėlto tai visiškai įmanoma operacija. Dėl jos esu ramesnis negu paprastai. Sunaikinus tiltą, ji gali pasisekti. Užimtume Segoviją. Žiūrėkit, parodysiu, kaip viskas dėsis. Matot? Puolame ne perėjos viršuje. Ten mes jau įsitvirtinę. Puolame kur kas toliau. Štai... Čia... Šitaip...

— Verčiau man nežinoti,— tarė Robertas Džordanas.

— Kaip norit,— pasakė Golcas.— Taip mažiau naštos einant į aną pusę, ar ne?

— Visada geriau nežinoti. Jeigu kas atsitiktų, tai ne dėl mano liežuvio.

— Geriau nežinoti,— Golcas braukė pieštuku sau per kaktą.— Kitąkart norėčiau ir aš pats nežinoti. Tačiau tai, ką sakiau dėl tilto, žinosit?

— Taip, žinosiu.

— Tikiu,— pasakė Golcas.— Atsisveikinimo kalbos nesakysiu. Verčiau išgerkim. Nuo tokių ilgų šnekų man labai džiūsta gerklė, draugas Chordanai. Ispaniškai jūsų pavardė skamba keistai — draugas Chordaunas.

— O kaip bus ispaniškai jūsų pavardė, draugas generole?

— Chocė,— šypteldamas krenkštelėjo galugerkliu, tarsi smarkiai peršalęs, Golcas.— Chocė,— sukrankė jis. — Draugas chenerolas Chocė. Kad būčiau žinojęs, kai vykau čia kariauti, jog ispanai taip tars mano pavardę, būčiau pasirinkęs geresnę. Tik pagalvokit:

atvykstu vadovauti divizijai ir galiu pasirinkti kokią noriu pavardę, o pasivadinu Choce. Chenerolas Chocė. Dabar jau vėlu keisti. Kaip jums patina partizaninis karas? — Taip rusai vadino karą priešo užnugaryje — geriliją.

— Labai,— atsakė Robertas Džordanas ir šyptelėjo.— Gryname ore labai sveika.

— Kai buvau jūsų metų, man irgi labai patiko,— pasakė Golcas.— Girdėjau, jūs labai gerai sprogdinat tiltus. Pagal visas taisykles. Bet tai tik šnekos. Pats nemačiau. Gal jums nieko neišeina. Jūs tikrai susprogdinat? — erzino jis.— Išgerkit.— Padavė Robertui Džordanui taurelę ispaniško konjako.— Ar tikrai susprogdinat?

— Kartais.

— Šiuo atveju geriau, kad nebūtų jokio „kartais". Na, gana apie tą tiltą. Jau pakankamai gerai apie tą tiltą žinot. Mudu labai rimti žmonės, todėl ir mūsų juokai gali būti labai stiprūs. Klausykit, ar daug turit merginų anoj pusėj?

— Ne, merginoms nėra laiko.

— Nesutinku. Kuo palaidesnė tarnyba, tuo palaidesnis gyvenimas. Jūsų tarnyba labai palaida. Be to, jums reikia apsikirpti.

— Aš apsikirpęs kaip reikiant,— pasakė Robertas Džordanas. Verčiau prasmegti skradžiai, nei nusiskusti galvą kaip Golcui! — Yra man apie ką galvoti ir be merginų,— niūriai pasakė jis.— Kokią uniformą man vilkėti?

— Jokios,— atsakė Golcas.— Apsikirpęs jūs gerai. Aš tik šaipausi. Mudu labai skirtingi žmonės,— pasakė Golcas ir vėl pripylė taureles.— Sakot, negalvojate apie merginas. O aš iš viso nieko negalvoju. Kam man? Aš — *General Sovietique**. Aš nieko negalvoju. Ir nekurstykit manęs galvoti.

Vienas jo štabo karininkų, susikūprinęs kėdėje ties žemėlapiu, prisegtu prie braižomosios lentos, kažką suniurzgė nesuprantama Robertui Džordanui kalba.

— Užsičiaupk,— pasakė Golcas angliškai.— Noriu, tai ir juokauju. Tokiam rimtam žmogui kaip aš galima ir pajuokauti. Na, išgerkit ir žygiuokit. Jums viskas aišku, ar ne?

— Taip,— atsakė Robertas Džordanas.— Viskas aišku.

Jie paspaudė vienas kitam rankas, jis atidavė pagarbą ir nuėjo

* Tarybinis generolas (*pranc.*).

prie štabo automobilio, kuriame miegojo jo laukiantis senis, ir tuo automobiliu jie leidosi keliu per Gvadaramą, o senis taip ir nepabudo, ir Navaserados keliu pasiekė kalnų trobelę, kur jis, Robertas Džordanas, prieš išžygiuodamas trejetą valandų numigo.

Tuomet jisai paskutinį kartą ir matė Golcą, jo keistą baltą, nenudegantį saulėje veidą su vanagiškomis akimis, stambia nosimi ir plonomis lūpomis, nuskustą galvą, išvagotą raukšlių bei randų. Ryt naktį kelyje prie Eskorialio bus pilna kariuomenės; stovės ilgos voros sunkvežimių, į kuriuos tamsoje sodins pėstininkus; į sunkvežimius lips apsikrovę kareiviai; kulkosvaidininkai į sunkvežimius kels kulkosvaidžius; ant ilgų platformų ritins per lentas degalų cisternas; divizija vyks į nakties žygį, pulti perėjos. Jam nėra ko apie tai galvoti. Tai ne jo reikalas. Tai Golco reikalas. Jam reikia padaryti tik vieną dalyką, ir apie tai jis turi galvoti, ir privalo apsvarstyti iki smulkmenų, ir būti viskam pasiruošęs, ir nesijaudinti. Jaudinimasis — tokia pat blogybė kaip ir baimė. Viską tik pasunkina.

O dabar jis sėdėjo prie upelio žiūrėdamas, kaip bėga tarp akmenų skaidrus vanduo, ir kitapus upelio pamatė tankiai priaugusių rėžiukų. Perbrido per upelį, išsirovė du kuokštus, srovėje rūpestingai nuplovė purvinas šaknis, o tada vėl atsisėdo šalia kuprinės ir ėmė valgyti švarius vėsius žalius lapus ir traškius pipirų skonio stiebus. Paskui atsiklaupė prie upelio ir, nustūmęs pistoletą diržu už nugaros, kad nesušlaptų, pasilenkė, abiem rankom atsirėmė į akmenis ir atsigėrė. Vanduo buvo geliančiai šaltas.

Atsistūmęs rankomis, pakėlė galvą ir pamatė, kad senis leidžiasi uola žemyn. Paskui jį sekė vyriškis, irgi apsivilkęs juodu kaimietišku palaidiniu ir tamsiai pilkomis kelnėmis,— šiame krašte kone uniforma,— apsiavęs kurpėmis virveliniais padais ir su karabinu už nugaros. Šis vyriškis buvo vienplaukis. Jiedu leidosi uola keturpėsti tartum ožiai.

Jie priėjo, Robertas Džordanas atsistojo.

— *Salud, camarada,*— tarė jis vyrui su karabinu ir nusišypsojo.

— *Salud,* — burbtelėjo tas. Robertas Džordanas pasižiūrėjo į stambų apžėlusį vyriškio veidą. Jis buvo beveik apskritas, galva irgi apvali ir įtraukta į pečius. Akys mažutės ir per daug toli viena nuo kitos, ausys taip pat mažutės ir prilipusios prie galvos. Vyriškis buvo stambaus sudėjimo, arti metro aštuoniasdešimt, didžiarankis ir plačiapėdis. Jo nosies kadaise būta įlaužtos, o burnos

viename šone perkirstos, ir apžėlusiame veide skersai viršutinę lūpą ir žiauną ėjo randas.

Senis mostelėjo galva į vyriškį ir nusišypsojo.

— Jis čia viršininkas,— šyptelėjo, tada sulenkė rankas, lyg įtempdamas raumenis, ir su kiek pašaipia pagarba žvilgtelėjo į vyrą, ginkluotą karabinu.— Stipruolis.

— Matau,— pasakė Robertas Džordanas ir vėl nusišypsojo. Vyriškis jam nepatiko, ir širdyje jis toli gražu nesišypsojo.

— Kuo pats gali paliudyti savo asmenį? — paklausė vyras su karabinu.

Robertas Džordanas atsegė žiogelį, kuriuo buvo užsegta kairioji marškinių kišenė, išėmė sulankstytą popierių ir padavė vyriškiui, o tas išlankstė, įtariai apžiūrėjo ir pavartė rankose.

Nemoka skaityti, pasakė sau Robertas Džordanas.

— Pasižiūrėk į antspaudą,— tarė jis.

Senis parodė antspaudą, ir vyras su karabinu apžiūrėjo jį, sukinėdamas rankoje popierių.

— Koks čia antspaudas?

— Nesi jo matęs?

— Ne.

— Čia du antspaudai,— pasakė Robertas Džordanas.— Vienas — SIM[7], karinės žvalgybos. Kitas — generalinio štabo.

— Taip, šitą esu matęs. Bet čia visa valdžia — aš,— niūriai pasakė anas.— Kas kuprinėse?

— Dinamitas,— išdidžiai atsakė senis.— Šiąnakt mudu perėjom frontą ir visą dieną nešėm tą dinamitą per kalnus.

— Dinamitas man pravers,— tarė vyras su karabinu. Jis grąžino Robertui Džordanui dokumentą ir nužvelgė jį nuo galvos iki kojų.— Taip. Dinamitas man pravers. Kiek judu čia man atnešėt?

— Tau dinamito aš neatnešiau,— ramiai atsakė jam Robertas Džordanas.— Šis dinamitas kitam tikslui. Kuo tu vardu?

— Kam tau reikia?

— Tai Pablas,— pasakė senis. Vyriškis su karabinu niūriai dėbtelėjo į juodu.

— Malonu. Girdėjau apie tave daug gero,— tarė Robertas Džordanas.

— Ką gi tu apie mane girdėjai? — paklausė Pablas.

— Girdėjau, kad tu puikus geriljerų vadas, kad esi atsidavęs

Respublikai, kad tą atsidavimą rodo tavo darbai ir kad esi rimtas ir narsus. Tau linkėjimų iš generalinio štabo.

— Kur tu tą girdėjai? — paklausė Pablas. Robertas Džordanas pastebėjo, kad pagyrimai jo nė trupučio nepaveikė.

— Taip kalba visur, nuo Buitrago iki Eskorialio,— atsakė jis, nurodydamas visą sritį kitapus fronto linijos.

— Neturiu pažįstamų nei Buitrage, nei Eskorialyje,— pasakė Pablas.

— Anapus kalnų yra daug žmonių, kurie seniau tenai negyveno. Iš kur tu kilęs?

— Nuo Avilos. Ką darysi su dinamitu?

— Sprogdinsiu tiltą.

— Kokį tiltą?

— Tai mano dalykas.

— Jeigu jis mano teritorijoj — tai *mano* dalykas. Negalima sprogdinti tiltų arti tos vietos, kur gyveni. Gyventi reikia vienur, o veikti — kitur. Aš savo dalyką išmanau. Kas per šiuos metus išliko gyvas, tas savo dalyką išmano.

— Tai mano dalykas,— pakartojo Robertas Džordanas.— Galėsim aptarti drauge. Gal padėtum nešti kuprines?

— Ne,— atsakė Pablas ir papurtė galvą.

Senis staiga atsisuko į jį ir ėmė įnirtingai berti tarme, kurią Robertas Džordanas vargiai tegalėjo suprasti. Lyg būtų skaitęs Kevedą[8]. Anselmas šnekėjo senąja kastilų tarme, ir prasmė buvo maždaug tokia:

— Tu gyvulys? Gyvulys. Žvėris? Žvėris. Ir dar koks! Ar turi bent kiek galvoj? Kur tau! Nė trupučio! Šit mes ateinam padaryti tokio svarbaus darbo, o tu tik žiūri, kad būtų saugu tavo buveinėj. Tavo urvas tau svarbiau už visų žmonių reikalą. Už tavo paties tautos reikalą. Taip tave ir anaip! Taip ir taip tavo tėvą! *Imk maišą!*

Pablas nuleido galvą.

— Veikti reikia pagal išgales ir su protu,— tarė jis.— Aš gyvenu čia, o veikiu anapus Segovijos. Jeigu tu šitoj apylinkėj sudrumsi vandenį, mus ims gaudyti. Tik nieko neveikdami mes galim čia gyventi. Aš darau kaip lapė.

— Taip,— su kartėliu pasakė Anselmas.— Darai kaip lapė, o mums reikia vilko.

— Aš vilkesnis už tave,— pasakė Pablas, ir Robertas Džordanas suprato, kad jis paims kuprinę.

— Cha! Cho...— Anselmas pasižiūrėjo į jį.— Tu atseit vilkesnis už mane, užtat man šešiasdešimt aštuoneri metai.

Jis nusispjovė ir pakratė galvą.

— Tau tiek daug metų? — paklausė Robertas Džordanas, matydamas, jog dabar kol kas bus gerai, ir stengdamasis sumažinti trintį.

— Sueis šešiasdešimt aštuoneri liepos mėnesį.

— Jeigu iš viso sulauksim liepos,— pasakė Pablas.— Duok, panėšėsiu,— tarė jis Robertui Džordanui.— Kitą palik seniui.— Dabar jo balsas skambėjo ne niūriai, o beveik liūdnai.— Senis jėgingas.

— Nusinešiu pats,— tarė Robertas Džordanas.

— Dar ko! — atsiliepė senis.— Palik anam galiūnui.

— Aš paimsiu,— pasakė jam Pablas, ir Robertas Džordanas sunerimo, jo niūrume pajutęs liūdesį. Jis pažinojo tokį liūdesį ir, pajutęs jį Pablo balse, sunerimo.

— Tai duok man karabiną,— tarė ir, paėmęs jį iš Pablo, persimetė per petį ir nusekė paskui senį ir Pablą. Jie lėtai ėmė kopti granito uola, rankom ir kojom ieškodami išsikišimų, ir, užlipę ant uolos, atsidūrė žalioje miško laukymėje.

Jie nuėjo pievelės pakraščiu, ir Robertas Džordanas, žingsniuodamas dabar be kuprinės, lengvai, su maloniai prigludusiu prie nugaros karabinu vietoj slegiančio, alsinančio nešulio, pastebėjo, kad žolė keliose vietose nuėsta, o žemėje likę kuolelių žymės. Žolėje pamatė taką, kuriuo vedžiota girdyti į upelį arkliai, ir šen bei ten gulėjo šviežio arkliamėšlio krūvos. Naktį riša pasiganyti, o dieną slepia miške, pagalvojo jis. Įdomu, kiek šitas Pablas turi arklių?

Dabar jis prisiminė pastebėjęs, tik neatkreipęs dėmesio, kad Pablo kelnės apie kelius ir šlaunis nutrintos, net blizga. Įdomu, ar turi aulinius, ar jodinėja su šiom *alpargatas*[9], pagalvojo jis. Greičiausiai viskuo apsirūpinęs. Tačiau jo liūdnumas man nepatinka, galvojo jis. Tai negeras liūdnumas. Toks liūdnumas žmogų apima prieš dezertyravimą ar priesaikos sulaužymą. Jis pasidaro toks liūdnas prieš išdavystę.

Priešais juos tankmėje žvingtelėjo arklys, o paskui tarp pušų, pro kurių tankias, kone susiliejusias viršūnes vos smelkėsi saulės spinduliai, jis pamatė aptvarą: rudi medžių kamienai dviem eilėm

apjuosti virvėmis. Atsukę galvas į ateinančius žmones žiūrėjo arkliai, o priešais aptvarą po medžiu gulėjo sukrauti ir apdengti brezentu balnai.

Priėję vyrai su kuprinėmis sustojo, ir Robertas Džordanas suprato, jog tiedu laukia, kad jis pasigėrėtų arkliais.

— Taip,— tarė jis.— Gražūs.— Atsisuko į Pablą.— Pasirodo, turite ir savo kavaleriją.

Aptvare buvo penki arkliai: trys sarti, bėras ir geltas. Nužvelgęs visus, Robertas Džordanas apžiūrėjo kiekvieną skyrium. Pablas su Anselmu žinojo, ko jie verti, ir Pablas, išdidus ir nebe toks liūdnas, meiliai žiūrėjo į juos, o senukas atrodė taip, lyg patsai būtų pateikęs didžiulę staigmeną.

— Na, kaip patinka? — paklausė jis.

— Visi — mano grobis,— pasakė Pablas, ir Robertui Džordanui buvo malonu girdėti jį kalbant išdidžiai.

— Štai tas,— tarė Robertas Džordanas, rodydamas į vieną sartį, stambų eržilą su balta žvaigžde kaktoje ir balta priekine koja,— puikus arklys.

Tai buvo iš tiesų gražus arklys, tarsi nužengęs iš Velaskeso[10] paveikslo.

— Visi jie geri,— pasakė Pablas.— Tu nusimanai apie arklius?

— Taip.

— Tai gerai,— pasakė Pablas.— Ar matai bent vieną su likštim?

Robertas Džordanas suprato, jog dabar šis beraštis tikrina jo dokumentus.

Arkliai, pakėlę galvas, tebežiūrėjo į šeimininką. Robertas Džordanas pralindo pro aptvaro virves ir paplojo gelčiui per pasturgalį. Atsirėmęs į virves, jis stebėjo, kaip arkliai suka ratu po aptvarą, dar kartą nužvelgė, kai jie sustojo, tada pasilenkė ir išlindo iš aptvaro.

— Bėroji užpakaline koja šluba,— tarė jis Pablui, nežiūrėdamas į jį.— Kanopa įskilusi. Jei gerai pakaustytum, taip greit nepablogėtų, bet gali nulūžti, jojant kietu gruntu.

— Kanopa jau tokia buvo, kai parsivedėm,— pasakė Pablas.

— Geriausiam jūsų arkliui, baltakakčiui sarčiui, ant kulkšnies yra įtartinas ištinimas.

— Nieko baisaus,— tarė Pablas.— Pasimušė prieš trejetą dienų. Jei kas nors būtų buvę, būtų jau pasidarę.

Jis nuklojo brezentą ir parodė balnus. Tai buvo du paprasti vakerų, arba piemenų, balnai, panašūs į Amerikos kaubojų, vienas labai puošnus vakero balnas iš spaustinės odos su sunkiomis dengtomis balnakilpėmis, ir du kariški juodos odos balnai.

— Nušovėm porą *guardia civil**,— paaiškino jis, iš kur gavo kariškus balnus.

— Neblogas laimikis.

— Buvo nulipę nuo arklių kely tarp Segovijos ir Santa Marija del Realio. Tikrino vieno važiuoto valstiečio dokumentus. Pavyko nušauti, nesužeidžiant arklių.

— Ar daug esat nukovę gvardiečių? — paklausė Robertas Džordanas.

— Keletą,— atsakė Pablas.— Bet tik tuos du nušovėm, nepakenkdami arkliams.

— Tai Pablas nuvertė traukinį prie Arevalo,— tarė Anselmas.— Pablas!

— Su mumis buvo vienas svetimšalis, jis sprogdino,— pasakė Pablas.— Tu jį pažįsti?

— Kaip jo pavardė?

— Neatsimenu. Kažkokia labai keista.

— Kaip jis atrodo?

— Šviesus, kaip ir pats, bet mažesnis, stambių rankų, įlaužta nosim.

— Kaškinas,— pasakė Robertas Džordanas.— Tai tikriausiai buvo Kaškinas.

— Taip,— pasakė Pablas.— Labai keista pavardė. Kažkas panašaus. Kaip jis dabar?

— Balandy žuvo.

— To niekas neišvengs,— niūriai pasakė Pablas.— Toks bus ir mūsų galas.

— Toks visų žmonių galas,— tarė Anselmas.— Visais laikais niekas to neišvengdavo. Kas gi tau, žmogau? Ko taip ištižai?

— *Anie* — labai stiprūs,— tarė Pablas, lyg šnekėdamas su pačiu savimi. Jis niūriai pasižiūrėjo į arklius.— Jūs neįsivaizduojat, kokie jie stiprūs. Kiek mačiau, jie visada stipresni, visada geriau apsiginklavę. Visada turi daugiau šaudmenų. O tu sėdėk čia su tokiais arkliais — ir ko sulauksi? Sumedžios ir nupils. Daugiau nieko.

---

* Žandarų (*isp.*).

— Tave medžioja, bet ir tu juos medžioji,— pasakė Anselmas.

— Ne,— atsakė Pablas.— Aš jau nebemedžioju. O jeigu išeitum dabar iš čia, kur dėtis? Pasakyk tu man. Kur?

— Ar maža tau Ispanijoj kalnų? Išeisi iš čia — yra Siera de Gredas.

— Niekur aš neisiu,— pasakė Pablas.— Aš pavargau medžiojamas. Čia mums gerai. O jeigu tu susprogdinsi tiltą, mus ims medžioti. Jeigu jie mus užuos ir ims ieškoti su lėktuvais — ras. Jeigu atsiųs marokiečius[11] mūsų išrūkyti — irgi ras, ir reikės bėgti. Aš pavargau nuo viso to. Girdi? — Jis atsisuko į Robertą Džordaną.— Kokią teisę turi tu, svetimšali, ateiti pas mane ir nurodinėti, ką man daryti?

— Aš visiškai nenurodinėju, ką tau daryti,— atsakė jam Robertas Džordanas.

— Bet nurodinėsi,— tarė Pablas.— Štai. Štai kur visa blogybė.— Jis parodė į dvi sunkias kuprines, kurias jie, sustoję pasižiūrėti arklių, buvo pasidėję ant žemės. Atrodė, jog šios minys jį apniko tik dabar, išvydus arklius, o kai pamatė, kad Robertas Džordanas nusimano apie arklius, jam atsipalaidavo liežuvis. Visi trys dabar stovėjo prie aptvaro, ir saulės šviesa lopiniais krito ant sartojo eržilo nugaros. Pablas pasižiūrėjo į Robertą Džordaną ir paspyrė kuprinę.— Štai kur blogybė.

— Aš atvykau tiktai atlikti savo pareigos,— pasakė jam Robertas Džordanas.— Vykdau, ką įsakė tie, kur vadovauja karui. Jeigu paprašysiu tave pagalbos, tu gali atsisakyti, ir aš rasiu, kas man padėtų. Kol kas net neprašiau tavo pagalbos. Aš privalau padaryti, kas man įsakyta, o tai, patikėk, labai svarbu. Aš nekaltas, kad esu svetimšalis. Labai gaila, kad nesu čia gimęs.

— O man svarbiausia, kad mus paliktų ramybėj,— pasakė Pablas.— Mano pareiga dabar — rūpintis savo žmonėmis ir savimi pačiu.

— Savimi! Taip,— tarė Anselmas.— Jau kadai tu rūpinies vien savimi. Savimi ir savo arkliais. Kol neturėjai arklių, buvai išvien su mumis. Dabartės tu kaip kapitalistas.

— Netiesa,— pasakė Pablas.— Aš visą laiką naudoju arklius bendro reikalo labui.

— Labai mažai,— su panieka pasakė Anselmas.— Mano galva,

labai mažai. Vogti tu — taip. Gerai paėsti — taip. Galabyti — taip. Bet kautis — ne.

— Tu, seni, prisidirbsi bėdos su savo liežuviu.

— Aš toks senis, kad nieko nebijau,— atsakė jam Anselmas.— Be to, aš neturiu arklių.

— Tu, seni, gal neilgai begyvensi.

— Aš toks senis, kad gyvensiu, kol numirsiu,— pasakė Anselmas.— Ir aš nebijau lapių.

Pablas nieko nepasakė ir paėmė kuprinę.

— Ir nei vilkų,— pridūrė Anselmas, paimdamas antrąją kuprinę.— Jeigu tu vilkas.

— Užsičiaupk,— pasakė jam Pablas.— Tu, seni, baisiai plepus.

— Bet ką pasakau, tą padarau,— atsakė Anselmas, sulinkęs po kuprine.— O dabar esu alkanas. Ir ištroškęs. Žygiuok, liūdno veido geriljerų vade. Vesk mus, kur būtų ko užvalgyt.

Pradžia nekokia, pagalvojo Robertas Džordanas. Užtat Anselmas — vyras. Ispanai nuostabūs, kai geri, galvojo jis. Nėra už juos puikesnių žmonių, kai jie geri, ir nėra bjauresnių, kai pagenda. Anselmas, matyt, žinojo, ką darąs, vesdamas mane čionai. Bet man tai nepatinka. Nė trupučio nepatinka.

Vienintelis geras ženklas — kad Pablas neša kuprinę ir kad atidavė karabiną. Gal jis visada toksai, pagalvojo Robertas Džordanas. Gal jis iš prigimties paniurėlis.

Ne, tarė jis sau, neapgaudinėk savęs. Tu nežinai, koks jis buvo seniau, užtat gerai žinai, kad jis sparčiai genda ir to neslepia. Kai pradės slėpti, bus jau apsisprendęs. Įsidėmėk, pasakė jis sau. Vos tik jis parodys kiek palankumo, žinok, jog bus apsisprendęs. Tačiau arkliai puikūs, pagalvojo jis, gražūs arkliai. Įdomu, kas mane galėtų padaryti tokį, kokį Pablą padarė arkliai. Senio tiesa. Arkliai — jo turtas, o būdamas turtingas, jis nori pasidžiaugti gyvenimu. Netrukus jis ims graužtis, kad negali stoti į „Žokėjų klubą“[12], pagalvojo jis. *Pauvre Pablo. Il a manqué son Jockey**.

Ši mintis pataisė jam nuotaiką. Jis šyptelėjo, žiūrėdamas į dvi sulinkusias nugaras ir dideles kuprines, šmėsčiojančias prieky tarp medžių. Jis visą dieną nejuokavo ir dabar, pajuokavęs, gerokai pralinksmėjo. Tu irgi būsi toks kaip jie, tarė sau. Tu irgi daraisi niūrus. Pas Golcą jis tikrai buvo orus ir niūrus. Užduotis jį tru-

---

* Vargšas Pablas. Nepaklius jis į „Žokėjų klubą“ (*pranc.*).

putį pribloškė. Šiek tiek pribloškė, pagalvojo jis. Smarkiai pribloškė. Golcas buvo linksmas ir norėjo, kad ir jis prieš išvykdamas pralinksmėtų, tačiau jis nepralinksmėjo.

Kai pagalvoji, visi geriausi žmonės — linksmi. Linksmam būti kur kas geriau, o be to, tai kažką reiškia. Tartum daraisi nemirtingas dar būdamas gyvas. Paini tezė. Tačiau tokių nedaug belikę. Taip, mažai belikę linksmų. Velniškai mažai belikę. O jeigu nesiliausi galvojęs, tai ir tavęs, broleli, nebebus. Tad užteks galvoti, drauguži, bičiuli. Tu dabar tiltų sprogdintojas, ne mąstytojas. Bet ir išalkau, pagalvojo jis. Pablas galgi nebadauja.

ANTRAS SKYRIUS

Iš tankaus miško jie išėjo į nedidelę taurės pavidalo daubą, ir po uola, stūksančia prieky už medžių, jis spėjo esant stovyklą.

Stovykla tikrai buvo ten, ir gera stovykla. Ją galėjai pamatyti, tik priėjęs arti, ir Robertas Džordanas suprato, kad iš oro ji nepastebima. Iš viršaus nieko nesimatytų. Tai tokia pat gera slėptuvė kaip lokio migis. Atrodė, jog ir ne ką geriau saugoma. Eidamas arčiau, jis atidžiai ją apžiūrėjo.

Uoloje buvo didelė ola, ir prie angos sėdėjo vyrukas, atsilošęs į uolą, ištiesęs ant žemės kojas, pasistatęs šalia karabiną. Jis peiliu drožinėjo pagalį ir, jiems priėjus, metė žvilgsnį, paskui vėl ėmė drožinėti.

— *Hola**,— tarė sėdintysis.— Kas čia atėjo?

— Senis atvedė sprogdintoją,— atsakė jam Pablas ir uolos angoje nuleido savo naštą. Anselmas irgi nusikėlė kuprinę, o Robertas Džordanas nusiėmė karabiną ir pastatė prie uolos.

— Neškit toliau nuo angos,— tarė drožinėtojas, gražus mėlynakis vyras tamsiu čigonišku veidu, kurio spalva priminė rūkytą odą.— Viduj kūrena ugnį.

— Atsikelk ir nunešk pats,— pasakė Pablas.— Padėk po anuo medžiu.

---

* Sveikas (*isp.*).

Čigonas nekrustelėjo, tiktai pasakė nešvankybę, paskui abejingai pridūrė:

— Nenori — nenešk. Susisprogdink. Išsigydysi nuo visų negalių.

— Ką čia dirbi? — Robertas Džordanas atsisėdo šalia čigono. Čigonas parodė. Tai buvo ketveriukės formos spąstai, ir jis drožė skersinį.

— Lapėms gaudyti,— pasakė jis.— Su tokiu rąstu. Perlaužia nugarkaulį.— Jis šyptelėjo Džordanui.— Štai, žiūrėk,— judesiu parodė, kaip griūva spąstų rėmai, krinta rąstas, paskui pakratė galvą ir atkišo į šonus sulenktas rankas, vaizduodamas lapę perlaužtu nugarkauliu.— Naudingas prietaisas,— paaiškino.

— Kiškius jis gaudo,— tarė Anselmas.— Čigonas. Pagavęs kiškį, sako: lapė. Pagavęs lapę, sakytų: dramblys.

— O jei sugausiu dramblį? — paklausė čigonas ir vėl parodė baltus dantis ir mirktelėjo Robertui Džordanui.

— Sakytum: tankas,— atsakė Anselmas.

— Bus ir tankas,— pasakė jam čigonas.— Pagausiu ir tanką. O jūs galėsit vadinti jį kaip norit.

— Čigonai tik liežuviu greiti užmušti,— pasakė Anselmas.

Čigonas mirktelėjo Robertui Džordanui ir ėmė vėl drožinėti. Pablas buvo dingęs oloje. Robertas Džordanas vylėsi, kad jis bus nuėjęs atnešti ko nors užvalgyti. Jis sėdėjo ant žemės greta čigono, ir popiečio saulės spinduliai, prasismelkę pro medžių viršūnes, šildė ištiestas jo kojas. Jis užuodė oloje gaminamo valgio kvapą, aliejaus ir svogūnų, ir kepamos mėsos kvapą, ir iš alkio jam sugurgė pilvas.

— Tanką galėsim pagauti,— tarė jis čigonui.— Nelabai sunku.

— Su tuo? — čigonas parodė į kuprines.

— Taip,— atsakė jam Robertas Džordanas.— Aš pamokysiu. Padarysim spąstus. Tai nesunku.

— Mudu abu?

— Na taip,— pasakė Robertas Džordanas.— Kodėl ne?

— Ei,— tarė čigonas Anselmui.— Padėk saugiai tuos maišus. Vertingas daiktas.

Anselmas kažką burbtelėjo.

— Einu vyno,— pasakė jis Robertui Džordanui.

Robertas Džordanas atsikėlė, nunešė kuprines nuo olos ir paguldė vieną iš vienos, antrą iš kitos medžio pusės. Jis žinojo, kas jose yra, ir nepalikdavo jų arti viena antros.

— Atnešk ir man puodelį,— pasakė čigonas.

— Turit vyno? — paklausė Robertas Džordanas, vėl sėsdamasis šalia čigono.

— Vyno? Ko čia neturėsi. Pilną maišą. Na, pusę tai tikrai.

— O valgyti?

— Turim, brolau, visko,— pasakė čigonas.— Valgom kaip generolai.

— O ką veikia kare čigonai? — paklausė jį Robertas Džordanas.

— Čigonai lieka čigonais.

— Geras amatas.

— Pats geriausias,— pasakė čigonas.— Kuo tu vardu?

— Robertas. O tu?

— Rafaelis. Klausyk, tu apie tą tanką rimtai?

— Žinoma. Kodėl ne?

Anselmas atėjo iš olos, nešinas giliu moliniu dubeniu, pilnu raudono vyno, ant pirštų užsinėręs už ąsų tris puodelius.

— Žiūrėk,— tarė jis.— Jie ir puodelių turi.

Jam įkandin atėjo Pablas.

— Tuoj bus valgyti,— pasakė jis.— Gal pats turtingas rūkalų?

Robertas Džordanas nuėjo prie kuprinių, atidarė vieną, paieškojo vidinėje kišenėje ir išėmė plokščią dėželę rusiškų cigarečių[13], kurių jam davė Golco štabe. Prarėžė nagu dėžutės kraštą, atidengęs atkišo Pablui, tas paėmė pustuzinį. Laikydamas stambioje rankoje, pakėlė vieną ir apžiūrėjo prieš šviesą. Tai buvo ilgos plonos cigaretės su popierinėmis tūtelėmis įsikąsti.

— Daug oro, mažai tabako,— tarė jis.— Žinau. Anas, keista pavarde, turėjo.

— Kaškinas,— pasakė Robertas Džordanas ir pasiūlė cigarečių čigonui ir Anselmui, kurie paėmė po vieną.— Imkit daugiau,— pasakė jis, ir jiedu paėmė dar po vieną. Jis padavė jiems dar po keturias, ir jie dėkodami porą kartų mostelėjo rankom su cigaretėmis, tarytum kardu atiduodami pagarbą.

— Taip,— pasakė Pablas.— Keista pavardė.

— Štai vyno,— Anselmas pasėmė puodelį ir padavė Robertui Džordanui, po to pasisėmė sau ir čigonui.

— O man nėr? — paklausė Pablas. Visi sėdėjo prie olos angos.

Anselmas atidavė jam savo puodelį ir nuėjo į olą kito.

Išėjęs pasilenkė prie dubenio ir pasisėmė pilną puodelį, ir visi susidaužė.

Vynas buvo geras, truputį atsiduodantis derva nuo vynmaišio, tačiau labai gardus, nestiprus ir švelnus. Robertas Džordanas gėrė iš lėto, jausdamas, kaip šiluma užlieja nuvargusį kūną.

— Valgyti tuoj atneš,— tarė Pablas.— O tas svetimšalis keista pavarde... kaip jis žuvo?

— Jį apsupo, ir jis nusižudė.

— Kaip tai atsitiko?

— Buvo sužeistas ir nenorėjo patekti į nelaisvę.

— O smulkiau?

— Smulkiau nežinau,— pamelavo. Jis labai gerai žinojo visas smulkmenas ir kartu žinojo, kad kalbėti apie tai dabar nedera.

— Jis įkalbinėjo mus, kad nušautume, jeigu verčiant traukinį būtų sužeistas ir nepajėgtų pabėgti,— tarė Pablas.— Labai keistai jis šnekėjo.

Matyt, jau tada jam buvo pašliję nervai, pagalvojo Robertas Džordanas. Vargšas Kaškinas.

— Jis buvo nusistatęs prieš savižudybę,— tarė Pablas.— Pats man sakėsi. Be to, labai bijojo kankinimo.

— Jis ir tą sakė? — paklausė jį Robertas Džordanas.

— Taip,— įsiterpė čigonas.— Jis mums visiems tą patį kalbėjo.

— Tu irgi buvai prie traukinio?

— Taip. Prie traukinio mes buvome visi.

— Labai keistai jis kalbėjo,— pasakė Pablas.— Bet drąsumo buvo labai drąsus.

Vargšas Kaškinas, galvojo Robertas Džordanas. Tikriausiai jis čia pridarė daugiau žalos negu naudos. Gaila, nežinojau, kad jam jau tada buvo pašliję nervai. Reikėjo jį atšaukti. Neleistina, kad žmogus, kuris šitaip kalba, dirbtų tokį darbą. Taip kalbėti nevalia. Net jeigu ir įvykdo užduotį, tokiomis kalbomis jis padaro daugiau žalos negu naudos.

— Jis buvo keistokas,— tarė Robertas Džordanas.— Man rodos, truputį kuoktelėjęs.

— Bet kaip sprogdintojas — labai sumanus,— pasakė čigonas.— Ir labai drąsus.

— Bet ir kuoktelėjęs,— pasakė Robertas Džordanas.— Kas dirba

tokį darbą, privalo turėti aiškų protą ir šaltą galvą. Ir taip kalbėti nedera.

— O tu? — tarė Pablas.— Jei, sakysim, sprogdinant tiltą, būtum sužeistas, ar norėtum, kad tave paliktų?

— Klausyk,— tarė Robertas Džordanas ir pasisėmė dar vieną puodelį vyno.— Atidžiai klausyk. Jeigu man kada prireiks tokios paslaugos, aš jos paprašysiu tada, kai reikės.

— Teisingai,— pritarė čigonas.— Vyriška kalba. O! Atneša valgyt.

— Tu jau valgęs,— pasakė Pablas.

— Suvalgyčiau dar antra tiek,— atsakė čigonas.— Bet tu pažiūrėk, *kas* atneša.

Mergina su didele keptuve pasilenkusi išėjo iš olos, stabtelėjo, ir Robertas Džordanas pamatė šonu pasuktą jos veidą ir tuo pat metu pastebėjo kažką keisto. Ji nusišypsojo ir tarė: „*Hola*, drauge", ir Robertas Džordanas atsakė: „*Salud*", stengdamasis nespoksoti per daug įdėmiai ir nesukti žvilgsnio į šalį. Ji padėjo keptuvę priešais jį, ir jis pastebėjo, kad jos dailios rusvos rankos. Ji pažvelgė tiesiai jam į veidą ir nusišypsojo. Dantys baltavo rusvame veide, ir akys buvo tokio pat auksinio rudumo kaip ir oda. Skruostai platūs, akys linksmos, o lūpos putlios, taisyklingos. Plaukai rusvi tartum auksas, tartum pribrendusių javų laukas, tačiau nukirpti taip trumpai, kad ne ką ilgesni už bebro. Ji nusišypsojo Robertui Džordanui, pakėlė rusvą ranką ir persibraukė delnu per galvą, priglausdama plaukus, bet šie tuoj pat vėl papuro. Jos gražus veidas, pagalvojo Robertas Džordanas. Jei ne nukirpti plaukai, ji būtų gražuolė.

— Aš taip šukuojuosi,— pasakė ji Robertui Džordanui ir nusijuokė.— Valgyk. Nespoksok į mane. Šitaip mane apkirpo Valjadolide. Jau baigia ataugti.

Ji atsisėdo priešais ir žiūrėjo į jį. Jis vėl pažvelgė į ją, ir ji nusišypsojo ir susinėrė ant kelių rankas. Ji sėdėjo, apsikabinusi kelius, ir jos kojos kyšojo iš kelnių klešnių, ilgos ir dailios, ir jis matė mažų iškilių krūtų formas po pilkais vyriškais marškiniais. Kiekvieną kartą, pasižiūrėjęs į ją, Robertas Džordanas juto, kaip jam ima veržti gerklę.

— Lėkščių nėra,— pasakė Anselmas.— Atsipjauk su savo peiliu.— Palei keptuvę iš šonų merginos buvo padėta danteliais žemyn tiktai keturios šakutės.

Valgė visi iš keptuvės, ispanų papročiu tylėdami. Tai buvo kiškiena su svogūnais ir žaliaisiais pipirais, o raudono vyno padaže buvo smulkių žirnelių. Mėsa buvo iškepusi gerai, atstojusi nuo kaulų, ir padažas gardus. Robertas Džordanas valgydamas išgėrė dar vieną puodelį vyno. Mergina visą laiką žiūrėjo į jį. Kiti žiūrėjo tik į valgį. Robertas Džordanas išdažė su duonos gabalu savo pusėje padažo likučius, išrinko ir sudėjo į krūvelę kaulus, sudažė toje vietoje padažą, paskui duonos gabaliuku švariai nuvalė šakutę, nušluostė ir įsidėjo į kišenę peilį ir suvalgė duoną. Tada pasilenkė ir pasisėmė pilną puodelį vyno, ir mergina vis žiūrėjo į jį.

Robertas Džordanas nugėrė pusę puodelio, tačiau, kai prabilo į merginą, jam vėl sugniaužė gerklę.

— Kuo tu vardu? — paklausė jis.

Pablas, išgirdęs, kokiu tonu jis prašneko, dirstelėjo į jį. Paskui atsistojo ir nuėjo.

— Marija. O tu?

— Robertas. Tu seniai kalnuose?

— Trys mėnesiai.

— Trys mėnesiai? — Jis pažvelgė į jos plaukus, tankius, trumpus ir banguojančius tartum javų laukas kalvos atšlaitėje, jai droviai braukiant per juos ranka.

— Buvo nuskutę,— pasakė ji.— Mus reguliariai skusdavo — kalėjime, Valjadolide. Tokie užaugo per tris mėnesius. Aš važiavau tuo traukiniu. Vežė į pietus. Kai traukinį nuvertė, daugelį kalinių sugavo, bet manęs — ne. Aš pabėgau su jais.

— Radau ją pasislėpusią tarp uolų,— tarė čigonas.— Kai traukėmės. Ai, kokia buvo bjauri! Nusivedėm ją, bet vis maniau, kad verčiau reikia pamesti.

— O tas kitas, kur kartu su jais sprogdino traukinį? — paklausė Marija.— Irgi šviesiaplaukis. Svetimšalis. Kur jis?

— Žuvo,— atsakė Robertas Džordanas.— Balandy.

— Balandy? Traukinį nuvertė irgi balandy.

— Taip,— atsakė Robertas Džordanas.— Jis žuvo po dešimties dienų.

— Vargšas,— tarė ji.— Jis buvo labai drąsus. O tu irgi dirbi tokį pat darbą?

— Taip.

— Irgi verti traukinius?

— Taip. Esu tris nuvertęs.

— Čia?

— Estremadūroj,— pasakė jis.— Prieš atvykdamas čionai, buvau Estremadūroj. Ten mes plačiai veikiam. Estremadūroj dirba daug mūsiškių.

— O ko tu atvykai pas mus?

— Atvykau to šviesiaplaukio vieton. Be to, šis kraštas man pažįstamas. Buvau čia dar prieš sąjūdį[14].

— Tu gerai pažįsti šį kraštą?

— Ne, ne itin. Bet aš greit susigaudau. Turiu gerą žemėlapį ir gerą vedlį.

— Senuką,— ji linktelėjo.— Senukas labai geras žmogus.

— Ačiū,— pasakė jai Anselmas, ir Robertas Džordanas staiga suvokė, kad jiedu su mergina ne vieni, taip pat suvokė, kad jam sunku žiūrėti į ją, kadangi nuo to neatpažįstamai keičiasi jo balsas. Jis pažeidė vieną iš dviejų taisyklių, kurių reikia laikytis, norint gerai sugyventi su ispaniškai kalbančiais žmonėmis: vaišink vyrus tabaku ir palik ramybėj moteris; ir staiga suvokė, kad visai dėl to nesijaudina. Yra tiek daug dalykų, kurių reikia nepaisyti, tad ko čia paisyti tokio nieko?

— Tavo labai gražus veidas,— tarė jis Marijai.— Gaila, kad nemačiau tavęs, kai buvai su ilgais plaukais.

— Ataugs,— pasakė ji.— Po pusmečio bus visai ilgi.

— Kad tu būtum ją matęs tada, kai parsivedėm nuo traukinio! Buvo tokia bjauri, kad galėjai apsivemt.

— Kieno tu? — paklausė Robertas Džordanas, bandydamas pasitraukti iš žaidimo.— Pablo?

Ji pažvelgė į jį ir nusijuokė, paskui sudavė ranka jam per kelį.

— Pablo? Lyg būtum jo nematęs!

— Na tai Rafaelio. Rafaelį štai matau.

— Ir ne Rafaelio.

— Niekieno,— pasakė čigonas.— Labai keista moteris. Ji niekieno. O virėja gera.

— Tikrai niekieno? — paklausė ją Robertas Džordanas.

— Niekieno. Niekieno. Nei juokais, nei rimtai. Ir tavo nebūsiu.

— Taip? — tarė Robertas Džordanas ir pajuto, kaip jam vėl sugniaužė gerklę.— Puiku. Aš neturiu laiko moterims. Tikrai.

— Nė penkiolikos minučių? — erzindamas paklausė čigonas.— Nė ketvirčio valandėlės? — Robertas Džordanas neatsiliepė. Jis žiū-

rėjo į merginą, Mariją, ir jam taip gniaužė gerklę, jog nedrįso prabilti.

Marija pasižiūrėjo ir nusijuokė, paskui staiga paraudo, tačiau akių nenuleido.

— Tu išraudai,— tarė jai Robertas Džordanas.— Ar dažnai rausti?

— Niekad.

— O dabar išraudai.

— Tai geriau eisiu į olą.

— Pasilik, Marija.

— Ne,— atsakė ji ir nenusišypsojo.— Einu į olą.— Ji paėmė keptuvę, iš kurios jie valgė, ir surinko šakutes. Judesiai buvo nerangūs it kumeliuko, bet sykiu ir grakštūs kaip jauno žvėrelio.

— Ar puodukų jums reikės? — paklausė ji.

Robertas Džordanas tebežiūrėjo į merginą, ir ji vėl nuraudo.

— Neversk manęs raudonuoti,— tarė ji.— Man nepatinka.

— Palik,— pasakė jai čigonas.— Še,— jis panardino puodelį į molinį dubenį ir padavė jį pilną vyno Robertui Džordanui, kuris žiūrėjo, kaip sunkia keptuve nešina mergina palenkė galvą ir dingo oloje.

— Ačiū,— pasakė Robertas Džordanas. Dabar, jai nuėjus, jo balsas atsitaisė.— Po paskutinį. Ir taip jau daug išgėrėm.

— Pabaikim šitą dubenį,— tarė čigonas.— Yra daugiau kaip pusė maišo. Parsigabenom iš žygio, užsivertę ant arklio.

— Iš paskutinio Pablo žygio,— pasakė Anselmas.— Nuo tada jis nieko nebenuveikė.

— Kiek čia jūsų yra? — paklausė Robertas Džordanas.

— Septyni vyrai ir dvi moterys.

— Dvi?

— Taip. Ir Pablo *mujer**.

— O kur jinai?

— Oloj. Iš mergiotės virėja nekokia. Aš tik įtaikaudamas pagyriau. Daugiausia padeda Pablo *mujer*.

— O kokia ta Pablo *mujer?*

— Žiežula,— čigonas šyptelėjo.— Tikra žiežula. Jeigu tau Pablas atrodo bjaurus, tai pamatyk jo moterį. Užtat narsi. Už Pablą šimtąkart narsesnė. Bet jau žiežula tai žiežula!

---

* Moteris, žmona (*isp.*).

— Pablas iš pradžių irgi buvo narsus,— tarė Anselmas.— Iš pradžių Pablas buvo tikras vyras.

— Jis išgalabijo žmonių daugiau negu cholera,— tarė čigonas.— Sąjūdžio pradžioje Pablas išgalabijo žmonių daugiau negu maliarija.

— Bet jau seniai jis *muy flojo**,— pasakė Anselmas.— Visai išvėsęs. Labai bijo mirti.

— Tikriausiai dėl to, kad pats iš pradžių tiek daug išgalabijo,— filosofiškai tarė čigonas.— Pablas išgalabijo daugiau negu maras.

— Dėl to ir dėl turto,— pasakė Anselmas.— Be to, labai daug geria. Dabar jis norėtų pasitraukti kaip *matador de toros*. Kaip toreadoras. O pasitraukt nėra kaip.

— Jeigu jis pereitų į aną pusę, iš jo konfiskuotų arklius, o patį paimtų į kariuomenę,— pasakė čigonas.— Aš irgi netrokštu tarnaut kariuomenėj.

— Kaip ir visi čigonai,— pasakė Anselmas.

— Būta ko trokšti,— tarė čigonas.— Kas gi nori tarnaut kariuomenėj? Ar mes tam kėlėm revoliuciją, kad tarnautumėm kariuomenėj? Kariauti aš mielu noru, bet kariuomenėj tarnauti — labai ačiū, ne.

— O kur jūsų daugiau? — paklausė Robertas Džordanas. Nuo vyno jautėsi maloniai apsunkęs ir gulėdamas ant žemės matė tarp medžių viršūnių nedidelius debesėlius, šį popietės metą lėtai slenkančius aukštu Ispanijos dangumi.

— Du miega oloj,— pasakė čigonas.— Du eina sargybą ant kalno, kur stovi mūsų muškieta. Vienas budi žemai. Visi tikriausiai miega.

Robertas Džordanas pasivertė ant šono.

— Kokia tai muškieta?

— Labai keistai vadinasi,— atsakė čigonas.— Išėjo iš galvos. Automatinė.

Matyt, kulkosvaidis, pagalvojo Robertas Džordanas.

— Kiek sveria? — paklausė jis.

— Vienas paneštum. Bet sunki. Su trim sulenkiamom kojom. Pasigrobėm per paskutinį rimtą išpuolį. Prieš tą, kai parsigabenom vyno.

— Kiek jai turit šovinių?

— Begalę,— pasakė čigonas.— Pilną neapsakomo sunkumo dėžę.

Turbūt kokius penkis šimtus, pagalvojo Robertas Džordanas.

---

* Labai silpnas (*isp.*).

— Ar šoviniai diskuose, ar kaspinuose?

— Apskritose geležinėse dėželėse ant vamzdžio.

Kad jį velniai, juk tai „Luisas", pagalvojo Robertas Džordanas.

— Ar tu nusimanai apie kulkosvaidį? — paklausė jis senį.

— *Nada,*— atsakė Anselmas.— Nė kiek.

— O tu? — čigonui.

— Žinau tik, kad šaudo baisiai tankiai ir vamzdis taip įkaista, kad galima nudegti ranką,— išdidžiai pasakė čigonas.

— Tą visi žino,— su panieka tarė Anselmas.

— Galbūt,— pasakė čigonas.— Bet jis paklausė, ką aš žinau apie *máquina**, ir aš pasakiau.— Paskui pridūrė:— Be to, šaudo ne kaip paprasti šautuvai, o tol, kol spaudi gaiduką.

— Jei neužsikerta, neišsibaigia kulkos ir neįkaista taip, kad ima tirpti,— pasakė Robertas Džordanas angliškai.

— Ką sakai? — paklausė Anselmas.

— Nieko,— atsakė Robertas Džordanas.— Angliškai pranašauju ateitį.

— Iš tikro labai keista,— tarė čigonas.— Angliškai pranašauja ateitį. O iš delno burti moki?

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas ir pasisėmė dar vieną puodelį vyno.— O jeigu tu moki, gal paburtum man ir pasakytum, kas atsitiks per tris artimiausias dienas?

— Pablo *mujer* moka burti iš delno,— pasakė čigonas. — Bet ji tokia pikta ir tokia žiežula, kad nežinau, ar burs.

Robertas Džordanas atsisėdo ir nugėrė gurkšnį vyno.

— Eime susipažinti su Pablo *mujer,*— tarė jis.— Jeigu jau tokia baisi, tai kuo greičiau, tuo geriau.

— Nelįsiu aš jai į akis,— pasakė Rafaelis.— Ji manęs smarkiai nekenčia.

— Dėl ko?

— Laiko mane vėjo pamušalu.

— Kokia neteisybė! — pasišaipė Anselmas.

— Ji nusistačiusi prieš čigonus.

— Kaip klysta moteriškė! — pasakė Anselmas.

— Ji pati turi čigoniško kraujo,— tarė Rafaelis.— Žino, ką šneka.— Jis šyptelėjo.— Bet liežuvis kaip botagas — kai užveš, net

* Kulkosvaidis (*isp.*).

saldu. Su savo liežuviu kiekvienam kailį nudirs. Diržais. Žiežula, kokių reta.

— Kaip ji sutaria su mergina, su Marija? — paklausė Robertas Džordanas.

— Gerai. Mergiotę ji myli. Bet jeigu kas iš rimtųjų pamėgintų su ja...— Jis pakratė galvą ir plekštelėjo liežuviu.

— Mergiotei ji iš tiesų gera,— pasakė Anselmas.— Labai ją globoja.

— Kai mes tada parsivedėm mergiotę nuo traukinio, ji buvo labai keista,— tarė Rafaelis.— Nešneka, vien rauda ir rauda, o jei priliesi — tai nusipurto visa kaip sulytas šunelis. Dabar jau taisosi. Paskutiniu laiku gerokai atsigavo. Šiandien buvo linksma. Kai šnekėjo su tavim, atrodė visai padoriai. O tada kad kiek būtume ją palikę. Tikrai, kokia nauda trukdytis dėl tokio sušniurusio, bjauraus ir aiškiai niekam tikusio padaro! Bet senoji prisirišo mergiotę virve ir, kai jai pakerta kojas, tuoj virvės galu, virvės galu — ir varo pirmyn. O kai jau tikrai nebepavilko kojų, užsivertė ant pečių. Senė privargo — nešiau aš. Lipom į kalną: garstyčios ir viržiai — iki krūtinės. Kai aš nebepanešiau, perėmė Pablas. Bet kokiais žodžiais ta moteriškė mus išvadino, versdama nešti! — Prisiminęs palingavo galva.— Mergiotė, tiesa, ilgakojė, bet nesunki. Lengvų kaulų ir sveria nedaug. Tačiau ganėjo ir to svorio: neši, sustoji, atsišaudai, vėl neši, o senė tempia Pablo šautuvą ir o pliekia, o šventina jį virve, ir tik jis numes mergiotę — ji tuoj šautuvą jam į rankas, paskui vėl liepia ją nešti ir keikdama užtaiso jam šautuvą, ima kulkas iš jo šovininės ir kiša į apkabą, ir kad keikia, tai keikia. Galų gale sutemo, o naktį — visai nieko. Mūsų laimė, kad jie neturėjo kavalerijos.

— Atrodo, būta vargo su tuo traukiniu,— tarė Anselmas.— Aš ten nebuvau,— paaiškino jis Robertui Džordanui.— Traukinį vertė Pablo būrys, El Sordas, kurį šiąnakt pamatysim, su savo vyrais, ir dar du vietiniai būriai. Aš tada buvau anoj pusėj.

— Ir tas šviesiaplaukis keista pavarde,— pasakė čigonas.

— Kaškinas.

— Taip. Niekaip neįsimenu. Jis ir dar pora vyrų su muškieta. Irgi buvo atsiųsti iš kariuomenės. Jie nebepanešė tos muškietos ir paliko. Ji, aišku, svėrė ne daugiau kaip mergiotė, ir, jei prie jų būtų buvusi senė, būtų nešę kaip geri.— Jis papurtė galvą prisiminęs, paskui kalbėjo toliau:— Savo gyvenime nebuvau

matęs nieko panašaus į tą sprogimą. Įsivaizduok: ateina traukinys. Artyn, artyn. Iš toliausiai pamatėm. Ir susijaudinau taip, kad apsakyti negaliu. Matom, garas tik virsta, paskui kad sušvilps! Paskui traukinys tik čiuk čiuk čiuk čiuk čiuk čiuk, didyn ir didyn, ir didyn, ir tada, kai sprogo, garvežys atsistojo piestu, ir atrodė, visa žėmė su kauksmu išlėkė aukštyn didžiuliu juodu debesiu, ir garvežys pakilo aukštyn žemių ir pabėgių debesy, pakilo į orą kaip sapne, o paskui nugriuvo ant šono tartum didžiulis pašautas žvėris, ir dar tebekrito ant mūsų grumstai, kai driokstelėjo antrąkart, ir pūkštelėjo garai, ir čia prašneko *máquina* — ta tat tat ta! — čigonas, tarsi laikydamas kulkosvaidį, kratė prieš save sugniaužtus kumščius pakeltais nykščiais.— Ta! Ta! Tat! Tat! Ta! Ta! — įsiaudrinęs tratino.— Savo gyvenime nebuvau nieko panašaus matęs: kareiviai bėga iš traukinio, *máquina* tratina, jie krinta. Štai tada aš iš susijaudinimo uždėjau ranką ant *máquina* ir pajutau, kad vamzdis degina, o senė kad šveis man per žandą ir rėkia: „Šaudyk, asile! Šaudyk, arba nurausiu galvą!“ Tada ėmiau šaudyti, bet buvo labai sunku nulaikyti kulkosvaidį, kad nejudėtų, o kareiviai jau bėgo kitos kalvos šlaitu. Paskui mes nuėjom prie traukinio pasižiūrėti, ką būtų galima pasiimti, ir vienas karininkas, grasindamas pistoletu, sugrąžino dalį kareivių pulti mūsų. Jis mosikavo pistoletu ir šūkalojo ant jų, o mes šaudėm šaudėm, bet nė vienas į jį nepataikėm. Paskui tie kareiviai sugulė ir ėmė šaudyti, o karininkas lakstė už jų į vieną ir į kitą pusę su pistoletu, bet mes į jį taip ir nepataikėm, o *máquina* negalėjo šaudyti, nes užstojo traukinys. Tas karininkas nušovė du kareivius, bet kiti vis tiek nesikėlė, jis keikė juos, ir pagaliau tie ėmė kilti, vienas, kitas, paskui po du, po tris iš karto, ir pasileido mūsų ir traukinio link. Paskui vėl sukrito ir vėl šaudė. Tada ėmėm trauktis, ir *máquina*, mums traukiantis, vis tratino virš mūsų galvų. Tada aš ir užtikau tarp uolų mergiotę, kur ji pasislėpė, pabėgusi iš traukinio, ir mes nusivedėm ją kartu. Tie kareiviai persekiojo mus iki pat išnaktų.

— Nelengva, matyt, buvo,— tarė Anselmas.— Daug pergyvenimų.

— Tik tą vieną gerą darbą ir padarėm,— pasigirdo storas balsas.— O dabar ką gi veiki, šliundros čigonės išpera, nevidone, tinginių panti, girtuokli? Ką tu čia veiki?

Robertas Džordanas išvydo gal penkiasdešimties metų moterį, ūgio beveik sulig Pablu, kone tiek pat drūtą kiek ir aukštą, juodu

kaimietišku sijonu ir palaidine, su storomis vilnonėmis puskojinėmis ir juodomis kurpėmis virveliniais padais ant storų kojų. Jos rudas veidas buvo tarytum granito skulptūros modelis. Rankos stambios, bet dailios, o tankūs banguoti juodi plaukai susukti ant pakaušio į mazgą.

— Atsakyk man,— pakartojo čigonui, nežiūrėdama į kitus.

— Šnekuosi su šitais draugais. Štai čia naujas sprogdintojas.

— Žinau,— pasakė Pablo *mujer.*— O dabar dink iš čia ir pakeisk Andresą. Jis budi ant kalno.

— *Me voy,*— pasakė čigonas.— Einu.— Atsisuko į Robertą Džordaną.— Pasimatysim per vakarienę.

— Bene juokauji,— pasakė jam moteris.— Jau triskart valgei šiandien, suskaičiavau. Eik dabar ir atsiųsk Andresą.

— *Hola,*— tarė ji Robertui Džordanui, paduodama ranką, ir nusišypsojo.— Kaip gyvuoji, kas girdėti Respublikoj?

— Gyvuojam gerai,— atsakė jis ir, kaip ir ji, stipriai paspaudė ranką.— Ir aš pats, ir Respublika.

— Malonu girdėti,— pasakė ji. Žiūrėjo jam į veidą ir šypsojosi, ir jis pastebėjo, kad jos gražios pilkos akys.— Ko atvykai pas mus, gal dar versim traukinį?

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas, akimirksniu pajusdamas pasitikėjimą ja.— Tiltą.

— *No es nada,*— tarė ji.— Tiltas — tai niekis. Kada versim traukinį? Dabar mes turim arklių.

— Vėliau. Labai svarbu tą tiltą sugriauti.

— Mergiotė man sakė, kad paties draugas, kuris su mumis vertė traukinį, žuvęs.

— Taip.

— Gaila. Niekad nebuvau mačius tokio sprogimo kaip tada. Sumanus buvo žmogus. Labai man patiko. Ar negalėtume nuleisti nuo bėgių dar vieno traukinio? Dabar čia, kalnuose, vyrų daug. Net per daug. Jau darosi sunku pramisti. Geriausia trauktis iš čia. Turim juk arklių.

— Reikia sugriauti tiltą.

— Kur jis yra?

— Netoli nuo čia.

— Na ir puiku,— pasakė Pablo *mujer.* — Susprogdinkim visus tiltus, kurie čia yra, ir traukiam kitur. Man čia jau nusibodo.

Per tiršta žmonių. Nieko gero iš to neišeis. Sustingimas čia toks, kad net bjauru.

Pro medžius ji pamatė Pablą.

— *Borracho!* — sušuko jam. — Girtuokli! Girtuoklio tu puse! — Žvitriai atsisuko į Robertą Džordaną.— Pasiėmė gertuvę ir geria sau vienas miške,— pasakė ji.— Geria ir geria. Toks gyvenimas jį pribaigs. Vaikine, aš labai džiaugiuosi, kad atvykai.— Paplojo jam per nugarą.— O,— tarė,— esi stambesnis, negu atrodai,— ir paglostė ranka petį, per flanelinius marškinius apčiuopdama raumenis.— Puiku. Labai džiaugiuosi, kad atvykai!

— Aš irgi.

— Mudu sutarsim,— tarė ji.— Išgerk puodelį vyno.

— Mes jau šiek tiek išgėrėm,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet... O tu?

— Iki pietų — ne,— pasakė ji.— Rėmuo ės.— Paskui vėl pamatė Pablą.— *Borracho!* — šūktelėjo.— Girtuokli! — Atsisuko į Robertą Džordaną ir papurtė galvą.— Buvo labai geras vyras,— pasakė ji.— O dabar — po žmogaus. Paklausyk, dar vienas dalykas. Būk geras ir švelnus tai merginai, Marijai. Ji daug iškentėjo. Supranti?

— Taip. Kodėl man sakai?

— Mačiau, kaip ji atrodė, kai su tavim pasikalbėjusi grįžo į olą. Mačiau, kaip žiūrėjo į tave, prieš eidama iš olos.

— Aš su ja truputį pajuokavau.

— Ji buvo visai nusilpusi,— pasakė Pablo moteris.— Dabar atsigavo, ir ją reiktų išvesti iš čia.

— Žinoma, galima išsiųsti ją su Anselmu į aną pusę.

— Judu su Anselmu galėsit išsivesti ją, kai padarysim čia, kas reikia.

Robertas Džordanas pajuto, kad jam sugnybo gerklę ir kad balsas kimsta.

— Galėsim.

Pablo *mujer* pasižiūrėjo į jį ir palingavo galva.

— Ajajai,— tarė ji.— Vyrai vyrai, visi jūs vienodi!

— Aš nieko nesakiau. Ji graži, pati žinai.

— Ne, ji negraži. Norėjai pasakyt — gražėja,— tarė Pablo moteris.— Vyrai! Net gėda, kad mes, moterys, juos gimdom. Ne, rimtai. Ar Respublikoje nėra prieglaudų, kur rūpintųsi tokiomis kaip ji?

— Yra,— atsakė Robertas Džordanas.— Yra gerų prieglaudų. Pajūry, netoli Valensijos, ir kitur. Būtų aprūpinta ir galėtų prižiūrėti vaikus. Ten laiko evakuotus vaikus. Dirbti ją išmokytų.

— To aš ir noriu,— pasakė Pablo *mujer*. — Ir Pablas dėl jos kaip nesavas. Tas irgi jį smukdo. Pasižiūrės į ją — ir jau ligonis. Geriau jai išvykti.

— Mes galėsim ją išsivesti, atlikę užduotį.

— Ar būsi geras jai dabar, jeigu patikėsiu ją tau? Kalbuosi su tavim lyg su senu pažįstamu.

— Taip būna,— atsakė Robertas Džordanas,— kai žmonės supranta vienas kitą.

— Sėskis,— pasakė Pablo moteris.— Aš nereikalauju pažado, kas bus — tas bus. Pažado prašau, tik jei tu jos neišsivestum.

— Kodėl — jei neišsivesčiau?

— Nenoriu, kad tau iškeliavus kraustytųs iš proto. Gana prikvailiojo ir be to, o man užtenka ir savų bėdų.

— Susprogdinę tiltą, mes ją išsivesim,— pasakė Robertas Džordanas.— Jei susprogdinę tiltą liksim gyvi, tai išsivesim.

— Man nepatinka, kad tu taip kalbi. Tokios kalbos neatneša laimės.

— Taip išsakiau savo pažadą,— tarė Robertas Džordanas.— Aš ne iš tų, kuriems vaidenasi nelaimės.

— Parodyk delną,— tarė moteris. Robertas Džordanas ištiesė ranką, ir moteris atlenkė iki galo pirštus, pasidėjo ant savo plataus delno, patrynė nykščiu, atidžiai pasižiūrėjo, paskui paleido ir atsistojo. Jis irgi atsistojo, ir ji žiūrėjo į jį nesišypsodama.

— Ką pamatei? — paklausė ją Robertas Džordanas.— Aš tokiais dalykais netikiu. Nebijok, nenusigąsiu.

— Nieko,— atsakė ji.— Nieko nemačiau.

— Ne, matei. Man tik įdomu. Tokiais dalykais aš netikiu.

— O kuo tiki?

— Daug kuo, bet tik ne tuo.

— Pavyzdžiui, kuo?

— Savo darbu.

— Taip, mačiau.

— Sakyk, ką dar matei?

— Nieko daugiau nemačiau,— piktai atsakė ji.— Su tiltu, sakai, bus vargo?

— Ne. Aš sakiau, kad labai svarbu jį sugriauti.

— Bet vargo gali būti?

— Taip. O dabar eisiu jo apžiūrėti. Kiek jūsų būry vyrų?

— Penketas šio to vertų. Iš čigono jokios naudos, nors norai jo gražūs. Širdis jo gera. Pablu aš nebepasitikiu.

— O kiek gerų vyrų turi El Sordas?

— Apie aštuonis. Šiąnakt sužinosim. Jis čia ateis. Labai veiklus žmogus. Jis irgi turi dinamito. Nors nelabai daug. Galėsi pasišnekėti su juo.

— Pasiuntėt žmogų jo pakviesti?

— Jis ateina kas vakaras. Kaimynas. Ir kovos draugas, ir bičiulis.

— Kokios tu apie jį nuomonės?

— Labai geras žmogus. Be to, labai veiklus. Kai vertėm traukinį, pasidarbavo kaip reikiant.

— O kituose būriuose?

— Iš anksto perspėję, galėtume surinkti penkiasdešimt daugmaž patikimų vyrų su šautuvais.

— Kiek jie patikimi?

— Žiūrint, kokio sunkumo padėtis.

— O kiek tektų šovinių vienam šautuvui?

— Gal po dvidešimt. Žiūrint, po kiek atsineštų. Jei iš viso ateitų. Turėk galvoj, kad iš to tilto mes nepešim nei pinigų, nei kokio grobio, o pavojus, kaip matyt iš santūrios tavo kalbos, didelis, ir po to reikės bėgti iš šitų kalnų. Daug kas tam prieštaraus.

— Suprantama.

— Tokiu atveju geriau be reikalo apie tai neplepėti.

— Sutinku.

— Eik, apžiūrėk tą savo tiltą, o vakare aptarsim viską su El Sordu.

— Eisim su Anselmu.

— Tad žadink,— pasakė ji.— Karabino nereikia?

— Ačiū,— atsakė jis.— Gerai būtų, bet nereikės. Einu apsidairyti, o ne triukšmo kelti. Ačiū už tai, ką papasakojai. Tavo kalba man labai patinka.

— Stengiuosi kalbėti atvirai.

— Tad pasakyk, ką matei mano delne.

— Nieko,— atsakė ji ir papurtė galvą.— Nieko aš nemačiau. Eik dabar prie savo tilto. Aš pasaugosiu tavo daiktus.

— Apdenk ir žiūrėk, kad niekas nekliudytų. Geriau tegu būna čia, o ne oloj.

— Bus apdengti, ir niekas jų nekliudys,— pasakė Pablo moteris.— Eik dabar prie savo tilto.

— Anselmai,— pašaukė Robertas Džordanas, judindamas už peties senį, kuris miegojo ant žemės, pasidėjęs galvą ant rankų.

Senis atsimerkė ir pakėlė galvą.

— Taip,— tarė jis.— Aišku. Eime.

TREČIAS SKYRIUS

Paskutinius porą šimtų žingsnių jie nusileido, slapstydamiesi už medžių, ir pagaliau atsidūrė vos per penkiasdešimt metrų nuo tilto, kurį užstojo keletas pušų, auganČių ant stataus šlaito. Apšviestas vakaro saulės, tebekybančios virš rudos kalno kupros, tarpeklio tuštumos fone jis atrodė tamsus. Tai buvo plieninis vienos arkos tiltas, ir abiejuose jo galuose stovėjo po sargybinio būdelę. Pakankamai platus, kad galėtų prasilenkti du automobiliai, tvirtas ir drauge grakštus, jis tįsojo virš gilaus tarpeklio, kurio dugnu per didelius ir mažus akmenis į tarpukalnės upę skubėjo putotas upokšnis.

Saulė švietė Robertui Džordanui į akis, ir jis matė tilto vien siluetą. Paskui saulė priblėso ir dingo, ir pažvelgęs pro medžius į apvalią rudą keterą, už kurios ji nusileido, dabar, kai šviesa nespigino akių, jis pamatė, jog kalno šlaitą dengia švelni, šviežia žaluma, o keterą — užsigulėjusio sniego lopai.

Paskui, šią trumpą tinkamo apšvietimo valandėlę, jis vėl ėmė apžiūrinėti tiltą ir studijuoti jo konstrukciją. Sugriauti jį nesunku. Neatitraukdamas žvilgsnio, jis išsiėmė iš marškinių kišenės užrašų knygelę ir greitomis brūkštelėjo keletą eskizų. Braižydamas negalvojo apie užtaisus. Juos apskaičiuos vėliau. Dabar tik žymėjosi, kur reikia padėti sprogmenis, kad tiltas netektų atramos ir kad dalis jo nukristų į tarpeklį. Viską galima padaryti iš palengvo, metodiškai ir tiksliai su pustuziniu užtaisų, sujungtų tarpusavy, kurie sprogtų vienu metu, arba paprasčiau — su dviem dideliais. Jie turėtų būti labai dideli, priešinguose tilto šonuose, ir reikia, kad sprogtų abu iš karto. Jis braižė sparčiai, linksmas ir patenkintas, kad

pagaliau pradeda vykdyti užduotį, patenkintas, kad pagaliau rimtai jos imasi. Paskui užvertė knygutę, įkišo pieštuką į odinę kilpelę viršelio pakraštyje, įsidėjo knygutę ir užsisegė kišenę.

Kol jis braižė, Anselmas stebėjo kelią, tiltą ir sargybinių būdeles. Jam atrodė, kad jiedu per arti tilto, ir, kai brėžiniai buvo baigti, pajuto palengvėjimą.

Kai Robertas Džordanas užsisegė kišenę ir, atsigulęs kniūpsčias ant žemės, iškišo galvą iš už pušies kamieno, Anselmas palietė ranka jam alkūnę ir parodė pirštu.

Artimojoje būdelėje, durimis į juos, sėdėjo sargybinis, laikydamas tarp kelių šautuvą su durtuvu, ir rūkė cigaretę. Jis buvo su megztine kepure ir berankoviu apsiaustu. Veidas iš tokio atstumo matėsi neryškiai. Robertas Džordanas pakėlė prie akių lauko žiūronus, rūpestingai pridengdamas sulenktomis plaštakomis lęšius, nors dabar, saulei nusileidus, ir taip nebūtų blizgėję, ir lyg visai čia pat išvydo tilto turėklą, ir sargybinio veidą matė taip aiškiai, kad įžiūrėjo įdubimus skruostuose, pelenus cigaretės gale ir dulsvą durtuvo žvilgesį. Tai buvo kaimiečio veidas: įdubę skruostai po atsikišusiais skruostikauliais, šeriuotas smakras, akys gauruotų antakių šešėlyje. Stambios plaštakos, gniaužiančios šautuvą, auliniai batai, kyšantys iš po apsiausto skvernų. Ant sienos kabojo aptrintas pajuodęs odinis vynmaišis, matėsi keletas laikraščių, tačiau telefono nebuvo. Jis galėjo, žinoma, būti ant kitos, iš čia neregimos sienos, tačiau prie būdelės nebuvo matyti prijungtų laidų. Telefono linija ėjo pakele, ir laidai tiesėsi išilgai tilto. Šalia būdelės ant dviejų akmenų stovėjo gorė medžio anglims iš senos benzino skardinės nurėžtu viršumi ir skylėtais šonais, tačiau ugnis nesikūreno. Pelenuose po gore gulėjo keletas tuščių aprūkusių konservų dėžučių.

Robertas Džordanas padavė žiūronus Anselmui, gulinčiam šalia. Senis šyptelėjo ir palingavo galvą. Jis pabaksnojo pirštu sau į smilkinį.

— *Ya lo veo,*— pasakė jis ispaniškai.— Matau,— ištarė vien atodūsiu, beveik nekrutindamas lūpų, tyliau už tyliausią šnabždesį. Robertas Džordanas šyptelėjo, ir senis, žiūrėdamas į sargybinį, parodė vienu pirštu į jį, o kitu perbraukė sau per gerklę. Robertas Džordanas linktelėjo, tačiau nenusišypsojo.

Sargybinio būdelė kitame tilto gale stovėjo durimis į kitą pusę, ir jos vidaus nesimatė. Kelias, platus, blizgantis ir lygus, anapus tilto suko į kairę, o paskui, padaręs vingį į dešinę, dingo iš akių.

Toje vietoje buvo iškirsta dalis uolos ir senas kelias praplatintas iki dabartinio pločio, o jo kairiąja, vakarine puse, žiūrint nuo tarpukalnės ir tilto, plačiu pakraščiu ėjo apsauginė akmeninių stulpelių linija. Ten, kur upokšnis, virš kurio buvo nutiestas tiltas, įtekėjo į didžiąją upę, tarpeklis buvo ypač gilus ir status.

— O kitas postas? — paklausė Robertas Džordanas Anselmą.

— Už pusės kilometro nuo to posūkio. Kelio meistro pirkelėj. Ji iškirsta uoloj.

— Kiek ten žmonių? — paklausė Robertas Džordanas.

Jis vėl stebėjo pro žiūronus sargybinį. Tasai užgesino cigaretę į lentinę būdelės sieną, išsiėmė iš kišenės odinį tabako kapšelį, perplėšė nuorūkos popierėlį ir sukratė į kapšelį tabaką. Paskui atsistojo, atšliejo šautuvą į būdelės sieną ir pasirąžė, tada pasiėmė šautuvą, persimetė per petį ir nuėjo ant tilto. Anselmas prisispaudė prie žemės, o Robertas Džordanas įsikišo žiūronus į marškinių kišenę ir pasislinko, kad galvą užstotų pušies kamienas.

— Septyni eiliniai ir kapralas,— sušnabždėjo jam į ausį Anselmas.— Klausiau čigoną.

— Kai jis nustos vaikščioti, eisim,— pasakė Robertas Džordanas.— Esam per arti.

— Ar viską apžiūrėjai, ką reikėjo?

— Taip. Viską.

Dabar, kai saulė nusileido ir už kalnų blėso vakaro žara, sparčiai temo ir vėso.

— Na ir kaip? — tyliai paklausė Anselmas. Jie žiūrėjo, kaip sargybinis eina skersai tilto prie kitos būdelės; jo durtuvas blizgėjo saulėlydžio žaroje; figūra su duksliu apsiaustu atrodė beformė.

— Gerai,— atsakė Robertas Džordanas.— Viskas labai gerai.

— Puiku,— pasakė Anselmas.— Einam? Dabar nebepamatys.

Sargybinis stovėjo nusigręžęs kitame tilto gale. Girdėjosi, kaip tarpeklyje per akmenis šniokščia upelis. Paskui vandens šniokštimą nustelbė vienodas tolydžio stiprėjantis zvimbesys, ir jie pamatė, kad sargybinis žiūri aukštyn, megztinė kepurė nukaro, ir, pakėlę galvas, aukštai danguje jie išvydo tris vienviečius lėktuvus, išsidėsčiusius V forma, mažyčius, sidabriškai žvilgančius tame aukštyje, kur tebesiekė saulė, skrendančius neįtikimai greitai ir monotoniškai ūžiančius.

— Mūsiškiai? — paklausė Anselmas.

— Atrodo,— atsakė Robertas Džordanas, tačiau žinojo, kad iš

tokio atstumo neįmanoma tiksliai atspėti. Čia galėjo būti bet katros pusės vakarinis patrulis. Bet kad žmonėms būtų ramiau, visada sakai, jog naikintuvai mūsų. Bombonešiai — kitas dalykas.

Anselmas, matyt, galvojo tą patį.

— Mūsiškiai,— tarė jis.— Pažįstu. Tai „*Moscas*“*.

— Aha,— pasakė Robertas Džordanas.— Man irgi panašūs į „*Moscas*“.

— Tai „*Moscas*“, — pasakė Anselmas.

Robertas Džordanas galėjo pažvelgti pro žiūronus ir tuoj pat įsitikinti, tačiau nutarė verčiau nežiūrėti. Šįvakar jam nesvarbu, kieno šie lėktuvai, o jeigu seniui ramiau nuo minties, jog tai saviškiai, kam jį nuvilti? Dabar, kai jau nyko iš akių Segovijos pusėje, jie nebeatrodė panašūs į žalius, žemai įtaisytais raudongaliais sparnais lėktuvus — rusišką „Boingo P32“ variantą,— ispanų pramintus „*Moscas*“. Spalvų negalėjai įžiūrėti, tačiau išvaizda buvo kitokia. Ne, tai grįžtantis į bazę fašistų patrulis.

Sargybinis tebestovėjo prie tolimosios būdelės, atsukęs nugarą.

— Eime,— tarė Robertas Džordanas.

Jis ėmė kopti į kalną, stengdamasis būti priedangoje, kol sargybinis nebegalės pamatyti. Anselmas sekė per šimtą žingsnių iš paskos. Kai tiltas dingo iš akių, jis stabtelėjo, ir senis prisivijo ir nuėjo pirmas, lygiu žingsniu kopdamas tamsoje stačiu šlaitu.

— Mūsų galinga aviacija,— patenkintas tarė senis.

— Taip.

— Ir mes laimėsim.

— Privalom laimėti.

— Taip. O kai laimėsim, turėsi atvykti pas mus pamedžioti.

— Ko?

— Šernų, lokių, vilkų, kalnų ožių...

— Mėgsti medžioti?

— Oi, kaip mėgstu. Labiau už viską. Mūsų kaime visi medžiotojai. O tu nemėgsti?

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas.— Nemėgstu žudyti žvėrių.

— O aš priešingai,— pasakė senis.— Aš nemėgstu žudyti žmonių.

— Mėgsta tik tie, kuriems galvoj negerai,— tarė Robertas Džor-

---

* Musės (*isp.*).

danas.— Bet jeigu būtina — aš nieko prieš. Jeigu tai reikalo labui.

— Vis tiek žvėris — kitas dalykas,— pasakė Anselmas.— Mano namuose, kai turėjau namus,— dabar nebeturiu,— buvo šerno iltys — nušoviau jį priekalnės girioje. Buvo vilkų kailių — susekiau juos ir nušoviau žiemą, pasnigus. Vieną, labai didelį, nušoviau prieblandoj kaimo pakrašty, eidamas namo vakare lapkričio mėnesį. Mano namuose ant grindų gulėjo keturi vilkų kailiai. Numindyti, išsišėrę, bet tikrų vilkų. Dar buvo kalnų ožio ragai — tą nušoviau kalnuose, ir buvo erelis, kurį Aviloje iškimšo paukščių iškamšų dirbėjas: sparnai išskėsti, o akys geltonos ir tokios tikros kaip gyvo. Labai gražus daiktas, ir man būdavo baisiai gera žiūrėti į tuos daiktus ir galvoti.

— Taip,— pasakė Robertas Džordanas.

— Mūsų kaime ant bažnyčios durų buvo prikalta lokio letena — jį aš nušoviau pavasarį, užtikęs sniege, ant šlaito, bevartaliojantį ta pačia letena rąstą.

— Kada tai buvo?

— Prieš šešetą metų. Ir kiekvienąkart, kai pamatydavau ant bažnyčios durų tą sudžiūvusią leteną, panašią į žmogaus, tik su ilgais riestais nagais, man būdavo gera.

— Didžiuodavaisi?

— Didžiuodavausi, prisiminęs susidūrimą su lokiu kalno šlaite anksti pavasarį. Bet kai nušauni žmogų, tokį pat kaip ir tu, atminime nelieka nieko gero.

— Žmogaus letenos neprikalsi prie bažnyčios,— pasakė Robertas Džordanas.

— Taip. Tai būtų neįsivaizduojamas žvėriškumas. Nors, beje, žmogaus ranka panaši į lokio leteną.

— Krūtinė irgi panaši į lokio,— pasakė Robertas Džordanas.— Kai lokiui nudiria kailį, raumenys turi labai daug panašumo.

— Taip,— tarė Anselmas.— Čigonai tiki, kad lokys — žmogaus brolis.

— Taip pat ir Amerikos indėnai,— pridūrė Robertas Džordanas. — Nukovę lokį, jie atgailauja ir prašosi dovanojami. Įkelia medin jo kaukolę ir, prieš nueidami, meldžia atleidimo.

— Čigonai tiki, jog lokys žmogaus brolis dėl to, kad jo kūnas po kailiu toks kaip žmogaus, dėl to, kad jis geria alų, mėgsta muziką ir noriai šoka.

— Indėnai irgi taip pat galvoja.

— Tai tie indėnai — gal čigonai?

— Ne. Bet apie lokį jie galvoja vienodai.

— Matyt. Čigonai tiki, jog jis mūsų brolis dar ir dėl to, kad vagia savo malonumui.

— Tu turi čigoniško kraujo?

— Ne. Bet čigonų nemažai pažįstu, ypač nuo sąjūdžio pradžios. Kalnuose jų daug. Jiems ne nuodėmė žudyti ne savo gentį. Jie ginasi, kad taip nesą, bet taip yra.

— Kaip marokiečiai.

— Taip,— pasakė Anselmas.— Čigonai turi daug papročių, kurių neprisipažįsta turį. Per karą dauguma čigonų vėl pagedo kaip senovėj.

— O ar tau teko žudyti? — paklausė Robertas Džordanas. Jam atrodė, kad prieblanda ir drauge praleista diena juos abu nuteikė tokiam artumui.

— Taip, esu kelis nužudęs. Bet malonumo nepatyriau. Man nuodėmė žudyti žmones. Net ir fašistus, kuriuos turim žudyti. Man didelis skirtumas tarp lokio ir žmogaus, ir aš netikiu čigonų prietarais dėl brolybės su žvėrimis. Ne. Aš prieš bet kokių žmonių žudymą.

— O dėlto žudei.

— Taip. Ir dar žudysiu. Bet jeigu po visko liksiu gyvas, stengsiuosi gyventi, niekam nedarydamas blogo, kad man būtų atleistos mano kaltės.

— O kas tau jas atleis?

— Kas žino? Kai jau nebėra mums daugiau nei Dievo, nei Jo Sūnaus, nei Šventosios Dvasios,— kas atleis? Nežinau.

— Nebėra Dievo?

— Žinoma, ne. Žmogau, jei Dievas būtų, Jis niekad nebūtų leidęs to, ką aš savo akimis esu regėjęs. Tegu anie turi Dievą.

— Jie ir sako, kad Dievas su jais.

— Nuo mažens mane mokė tikėjimo, ir aš jo, žinia, pasigendu. Bet šiais laikais žmogus turi atsakyti tik prieš save patį.

— Vadinasi, tu pats atleisi sau už tai, kad žudei.

— Turbūt,— pasakė Anselmas.— Kad taip išaiškinai, matyt, taip ir bus. Bet vis tiek, ar Dievas yra, ar nėra,— žudyti man atrodo nuodėmė. Atimti kitam gyvybę man labai sunku. Reikės — žudysiu, tačiau aš nesu Pablo padermės.

— Kad laimėtume karą, privalome žudyti priešus. Tai sena tiesa.

— Savaime aišku. Kare turim žudyti. Bet aš daug ką suprantu savaip,— pasakė Anselmas. Dabar jie žingsniavo tamsoje šalia vienas antro, ir jis kalbėjo tyliai, kartkarčiais pakreipdamas galvą.— Aš nežudyčiau net vyskupų. Nežudyčiau jokių ponų. Aš juos priversčiau dirbti iki amžiaus galo diena dienon taip, kaip mes dirbdavom laukuose ir kaip dirbam kalnuose, kirsdami mišką. Kad jie suprastų, kam žmogus gimęs. Temiega ten, kur mes miegam. Tevalgo, ką mes valgom. Bet visų svarbiausia — tegu dirba. Šitaip jie įgytų proto.

— Tu paliktum juos gyvus, kad vėl tave pavergtų.

— Žudydamas nieko neišmokysi,— pasakė Anselmas.— Žudyti nevalia, nes iš nužudytųjų sėklos rasis palikuonys su dar didesne neapykanta. Kalėjimai — niekis. Kalėjimai tiktai ugdo neapykantą. Priešus reikia mokyti.

— Ir vis dėlto tu žudei.

— Taip,— atsakė Anselmas.— Nužudžiau ne vieną. Ir žudysiu dar. Bet man tai sunku, man tai nuodėmė.

— O sargybinis? Tu juokavai, kad nužudytum sargybinį.

— Juokavau. Bet tikrai nužudyčiau. Nesvyruodamas ir lengva širdžia, nes tai mūsų uždavinys. Tik be malonumo.

— Paliksim juos tiems, kuriems tai patinka,— tarė Robertas Džordanas.— Jų aštuoni ir penki. Šitie trylika bus tiems, kurie mėgsta žudyti.

— Tokių, kurie mėgsta, daug,— patamsy tarė Anselmas.— Mūsuose tokių mėgėjų daug. Daugiau tokių, negu vyrų, kurie drąsiai stotų į mūšį.

— O tu esi dalyvavęs mūšy?

— Ne,— atsakė senis.— Sąjūdžio pradžioje kovėmės Segovijoj, bet mus sumušė, ir gavom bėgti. Aš bėgau su visais. Mes dorai nesupratom, nei ką darom, nei kaip reikia daryti. Be to, aš turėjau tiktai medžioklinį, užtaisomą stambiais šratais, o *guardia civil* turėjo mauzerius. Iš medžioklinio negalėjau pataikyti į juos nė iš šimto žingsnių, o jie skynė mus it kiškius ir iš trijų šimtų. Šaudė jie daug ir gerai, o mes, palyginus su jais, buvom avių banda.— Jis patylėjo. Paskui paklausė: — Manai, kad dėl tilto bus mūšis?

— Gali būti.

— Nemačiau mūšio be bėgimo,— pasakė Anselmas.— Ir kažin, ar užteks man drąsos. Aš jau senas ir nežinau, kaip ten bus.

— Aš tau padėsiu,— pasakė jam Robertas Džordanas.

— O tu daugely mūšių esi dalyvavęs?

— Keliuose.

— Ir ką manai, kaip čia bus su šituo tiltu?

— Svarbiausia man — pats tiltas. Tai mano užduotis. Sugriauti jį nesunku. Numatysim, ir ką darys kiti. Apgalvosim parengiamuosius veiksmus. Aš viską surašysiu.

— Retas kuris iš mūsiškių moka skaityti,— pasakė Anselmas.

— Surašysiu taip, kad visi suprastų, be to, ir smulkiai išaiškinsiu.

— Aš padarysiu, kas man bus liepta,— tarė Anselmas.— Bet dar nepamiršau, kaip buvo tada Segovijoj, todėl jeigu bus mūšis ar bent susišaudymas, norėčiau aiškiai žinoti, ką man bet kokiom aplinkybėm daryti, kad nereikėtų bėgti. Prisimenu, Segovijoj man baisiai knietėjo bėgti.

— Mes būsim drauge,— pasakė jam Robertas Džordanas.— Aš tau pasakysiu, ką kada daryti.

— Tuomet ne bėda,— pasakė Anselmas.— Aš padarysiu visa, kas bus įsakyta.

— Taigi mūsų laukia tiltas ir galbūt mūšis,— tarė Robertas Džordanas ir, kalbėdamas tamsoje, pajuto, kad jo žodžiai kiek teatrališki, tačiau ispaniškai skambėjo gražiai.

— Turėtų būt labai įdomu,— pasakė Anselmas, o Robertas Džordanas, girdėdamas jį kalbant nuoširdžiai ir paprastai, be jokios pozos,— be perdėto angliško santūrumo ir be romaniškos bravūros,— džiaugėsi turįs tokį pagalbininką, ir dabar, apžiūrėjęs tiltą ir apgalvojęs, kaip užimti postus, o po to nekliudomam susprogdinti tiltą, dabar jis piktinosi dėl Golco užduoties ir kad reikės ją vykdyti. Piktinosi dėl to, kuo ši užduotis gali baigtis jam ir kuo ji gali baigtis seniui. Užduotis nežadėjo nieko gero tiems, kurie turės ją vykdyti.

O šitaip galvoti nedera, tarė jis sau, nes nelaimė gali ištikti tave kaip ir bet kurį kitą žmogų. Ir tu, ir senis esat ne kas kita kaip įrankiai, privalantys atlikti savo paskirtį. Yra užduotis, svarbi užduotis, ir ne tu dėl to kaltas, ir yra tiltas, ir šis tiltas gali būti lemiamas žmonijos istorijos posūkio punktas. Tokiu punktu gali būti bet kuris šio karo įvykis. Tu gavai užduotį ir privalai ją atlikti. Tik šią

vieną užduotį, kad ją velniai, pagalvojo jis. Būtų nieko, jei būtų tiktai užduotis. Na, užteks nerimauti, skystablauzdi, tarė jis sau. Galvok apie ką nors kita.

Ir jis ėmė galvoti apie merginą Mariją, kurios veidas, plaukai ir akys — viskas vienodai rusva it auksas, tik plaukai tamsėlesni, bet jie pašviesės, kai labiau įdegs oda, jos glotni rusva oda, iš paviršiaus atrodanti švelniai paauksuota. Švelni tikriausiai jos oda, visas kūnas švelnus, ir vaikšto ji nesmagiai, lyg drovėtųsi kažko, ką visi mato, nors iš tikrųjų nematyti, o tėra jos mintyse. Ir ji nuraudo, kai jis pažvelgė į ją, ir sėdėjo, rankomis apglėbusi kelius, o marškiniai buvo pakaklėje praviri, išgaubti krūtų, ir jam, galvojant apie ją, ėmė veržti gerklę ir darėsi sunku eiti, ir jiedu ėjo tylėdami, kol Anselmas tarė:

— Dabar pro šitas uolas žemyn — ir stovykla.

Jiems einant tamsoje tarp uolų, pasigirdo vyriškas balsas:

— Stok! Kas eina?

Jie išgirdo, kaip tarkštelėjo traukiama šautuvo spyna, o paskui stuktelėjo, pastūmėta atgal, į medinį apsodą.

— Draugai,— tarė Anselmas.

— Kokie draugai?

— Pablo draugai,— pasakė senis.— Negi nebepažįsti?

— Pažįstu,— atsakė balsas.— Bet toks įsakymas. Ar žinot slaptažodį?

— Ne. Mes ateinam iš pakalnės.

— Žinau,— atsakė patamsy žmogus.— Nuo tilto. Aš tą žinau. Bet įsakymą ne aš išgalvojau. Jūs turit žinoti antrą slaptažodžio pusę.

— O kokia pirmoji? — paklausė Robertas Džordanas.

— Užmiršau,— atsakė tamsoje žmogus ir nusijuokė.— Gerai jau, kad jus kur, spauskit stovyklon prie savo, atsiprašant, dinamito.

— Štai tau geriljerų drausmė,— tarė Anselmas.— Nuleisk gaiduką.

— Nuleistas,— atsakė iš tamsos žmogus.— Nuspaudžiau su nykščiu ir smilium.

— Kada nors taip padarysi su mauzeriu, kur ant spynos nėra rumbelio, ir iššaus.

— Čia ir yra mauzeris,— pasakė žmogus.— Bet tu nežinai, kokia mano pirštų jėga. Aš visada taip nuleidžiu gaiduką.

— Kur nutaikytas vamzdis? — paklausė Anselmas į tamsą.

— Į tave,— atsakė žmogus.— Nuo tada, kai nuleidau gaiduką. Parėję į stovyklą, paliepkit, kad ateitų koks nors, atsiprašant, manęs pakeisti, nes esu alkanas kaip šuva ir užmiršau slaptažodį.

— Kuo tu vardu? — paklausė Robertas Džordanas.

— Agustinas,— atsakė žmogus.— Aš Agustinas ir stimpu čia iš nuobodulio.

— Mes pranešim,— pasakė Robertas Džordanas ir pagalvojo, kad *aburmiento,* atseit nuobodulys,— tai žodis, kurio nepavartotų jokios kitos tautos kaimietis. Tačiau bet kurio luomo ispanui tai vienas įprasčiausių žodžių.

— Klausyk,— tarė Agustinas ir priėjęs uždėjo Robertui Džordanui ant peties ranką. Paskui brikštelėjo titnagu per skiltuvą, pakėlė ranką ir, papūtęs į kempinę, pažvelgė jos šviesoje jaunajam vyriškiui į veidą.

— Panašus į aną,— pasakė jis.— Bet truputį kitoks. Klausyk,— jis nuleido skiltuvą ir stovėjo, laikydamas šautuvą.— Pasakyk man štai ką: ar teisybė dėl tilto?

— Kas teisybė?

— Kad mes susprogdinsim kažkokį, atsiprašant, tiltą, o paskui nešdinsimės iš čia?

— Nežinau.

— Nežinai? — tarė Agustinas.— Kad tave kur! Kieno gi tas dinamitas?

— Mano.

— Ir tu nežinai, kam jis? Nesek pasakų!

— Taip, aš žinau, kam jis, o kai ateis laikas, tu irgi sužinosi,— atsakė Robertas Džordanas.— Bet dabar mes einam į stovyklą.

— Dėl manęs nors žinai kur! — pasakė Agustinas.— Ir dar, atsiprašant, kitur! Bet gal nori, pasakysiu vieną pravartų dalyką?

— Sakyk,— tarė Robertas Džordanas.— Jeigu tik tai ne „atsiprašant"... — jis paminėjo riebiausią nešvankybę, kuria buvo išgražinta pašnekovo kalba. Šis vyrukas, Agustinas, kalbėjo taip nešvankiai, kergdamas nešvankybę kaip būdvardį prie kiekvieno daiktavardžio, tą pačią nešvankybę paversdamas veiksmažodžiu, kad Robertas Džordanas abejojo, ar jis sugebėtų pasakyti normalų sakinį. Agustinas išgirdęs nusijuokė patamsyje.

— Tokia jau mano kalba. Gal ir negraži, kas žino? Kaip kas moka, taip šneka. Klausyk. Tilto man negaila. Tiltas man nusi-

8 PLB 1386

švilpt. Be to, atsibodo man čia. Reikės bėgti — bėgsiu. Nieko man čia negaila. Galim dėl manęs kraustytis. Bet aš šį tą tau patarčiau. Gerai saugok savo sprogalus.

— Ačiū,— pasakė Robertas Džordanas.— Nuo tavęs?

— Ne,— atsakė Agustinas.— Nuo didesnių už mane minkštapaučių.

— Būtent? —paklausė Robertas Džordanas.

— Ispaniškai, rodos, supranti,— dabar rimtai tarė Agustinas.— Gerai saugok savo tuos, atsiprašant, sprogalus.

— Ačiū.

— Nedėkok. Bet savo sprogalus pasaugok.

— Ar juos kas kliudė?

— Ne, antraip negaišinčiau tavęs šitokiom šnekom.

— Vis vien ačiū. Na, mes einam į stovyklą.

— Eikit,— pasakė Agustinas,— ir tegu atsiunčia ką nors, kas žino slaptažodį.

— Stovykloj pasimatysim?

— Taip. Ir tuoj.

— Eime,— pasakė Robertas Džordanas Anselmui.

Dabar jie žingsniavo papieviu, ir aplink bolavo rūkas. Po miško spyglių žolė atrodė labai minkšta, ir drobinės kurpės permirko nuo rasos. Pro medžius Robertas Džordanas išvydo priekyje šviesą ir suprato, jog tai olos anga.

— Agustinas labai geras žmogus,— tarė Anselmas.— Šneka jis labai nešvankiai ir vis juokais, bet rimtumo labai rimtas.

— Tu jį gerai pažįsti?

— Taip, seniai. Aš juo labai pasitikiu.

— Ir tuo, ką jis sako?

— Taip. Juk pats, žmogau, matei: Pablas pagedęs.

— Tad ką daryti?

— Reikia, kad kas nors saugotų tavo daiktus.

— Kas?

— Tu pats. Aš. Moteriškė, Agustinas. Jeigu jau jis jaučia pavojų.

— O tu nujautei, kad bus taip blogai?

— Ne,— atsakė Anselmas.— Viskas pasidarė labai staigiai. Tačiau ateiti čia reikėjo būtinai. Tai Pablo ir El Sordo kraštas. O jų krašte, jei jau neišsiverčiame vieni, turime derintis prie jų.

— O El Sordas?

— Tas geras,— pasakė Anselmas.— Toks pat geras, koks šitas netikęs.

— Tu įsitikinęs, kad jis tikrai netikęs?

— Nuo pietų tik apie tai galvojau ir, kai dar išgirdau, ką abu girdėjom, manau dabar, kad taip. Tikrai.

— O gal pasakyti jiems, kad sprogdinsim visai kitą tiltą, ir pasirinkti vyrų iš kitų būrių?

— Ne,— atsakė Anselmas.— Čia jo kraštas. Čia be jo žinios nežengsi nė žingsnio. Ir žengti reikia labai atsargiai.

KETVIRTAS SKYRIUS

Jie priėjo prie olos angos, užtiestos gūnia, pro kurios pakraštį ant žemės krito šviesos ruoželis. Kuprinės stovėjo prie medžio, apdengtos brezentu, ir Robertas Džordanas atsiklaupė ir apčiupinėjo šlapią ir sustirusį brezentą. Patamsy jis apgrabaliojo po brezentu vieną kuprinę ir iš laukujės kišenės išėmė gertuvę su odiniu dėklu ir įsibruko į kelnių kišenę. Atrakinęs ilgaąses spyneles, užvertas ant virvelinių žiedų, juosiančių kuprinių viršų, ir atvarstęs virvutes, kuriomis buvo užveržtos kuprinių angos, įkišo ranką ir patikrino, ar viskas tebėra vietoje. Vienos kuprinės dugne apčiuopė maišelius su dinamito plytelėmis, suvyniotus į miegamąjį maišą, paskui tą kuprinę užrišo ir užrakino, įkišo ranką į antrąją ir apčiuopė aštriakampę medinę dėžę su sprogdinimo mašinėle, dėžutę nuo cigarų su kapsulėmis, kurių kiekvienas cilindrėlis buvo apvyniotas dviem vieliukėm (kapsules buvo supakavęs taip kruopščiai, kaip vaikystėje sudėliodavo laukinių paukščių kiaušinėlių kolekcijas), paskui apčiuopė automato buožę, atskirtą nuo vamzdžio ir suvyniotą į odinę striukę, du diskus ir penkias pailgas apkabas vienoje vidinėje didžiosios kuprinės kišenėje ir vario vielos ritinėlius bei didelį ritinį lengvos izoliuotos vielos kitoje. Kišenėje, kur buvo viela, užčiuopė žnyples ir dvi medines ylas prabadyti skylėms plytelių galuose, tada iš paskutinės vidinės kišenės išsiėmė didelę dėžutę rusiškų cigarečių, vieną tų, kurių gavo Golco štabe, ir, suvarstęs kuprinės viršų, užrakino spynelę, užsegė antsiuvus ir apdengė abi kuprines brezentu. Anselmas buvo nuėjęs į olą.

Robertas Džordanas atsistojo ir buvo besekąs paskui jį, tačiau apsigalvojo ir, nuklojęs nuo kuprinių brezentą, paėmė jas abi už odinių diržų ir vos panešdamas nukrypavo į olą. Prie angos pastatė vieną kuprinę ant žemės, atmetė gūnią ir su kuprinėmis, palenkęs galvą, įėjo į vidų.

Oloje buvo šilta ir prirūkę. Išilgai vienos sienos stovėjo stalas, ant kurio degė butelyje įstatyta lajinė žvakė, o apie stalą sėdėjo Pablas, trys nematyti vyrai ir čigonas Rafaelis. Ant sienos krito vyrų šešėliai, Anselmas stovėjo kaip įėjęs stalo dešinėje. Pablo žmona olos kampe, pasilenkusi prie atviro ugniakuro, dumplėmis pūtė ugnį. Mergina klūpojo šalia jos ir maišė geležinį puodą. Ji ištraukė medinį šaukštą ir pasižiūrėjo į Robertą Džordaną, stovintį olos angoje, ir ugnies švytėjime jis matė merginos veidą, ranką ir lašus, varvančius nuo šaukšto ir krintančius į geležinį puodą.

— Ką čia atsinešei? — tarė Pablas.

— Savo daiktus,— atsakė Robertas Džordanas ir pastatė kuprines toli vieną nuo kitos šalia įėjimo priešingoje negu stalas pusėje.

— Ar lauke jiems negerai? — paklausė Pablas.

— Dar kas patamsy užropos,— atsakė Robertas Džordanas ir, priėjęs prie stalo, padėjo ant jo dėžutę cigarečių.

— Oloj dinamitui, man regis, ne vieta,— tarė Pablas.

— Nuo ugnies toli,— atsakė Robertas Džordanas.— Imk cigarečių.— Pabraukė nykščio nagu per popierinės dėžutės kraštą ir atkėlė dangtelį su dideliu spalvotu kariško laivo piešiniu ir pastūmė Pablui.

Anselmas atnešė nedirbtu kailiu apmuštą taburetę, ir jis atsisėdo prie stalo. Pablas pažvelgė į jį, tartum ketindamas kažką sakyti, paskui ištiesė ranką prie cigarečių.

Robertas Džordanas pastūmė dėžutę kitiems. Kol kas į juos nežiūrėjo, tačiau pastebėjo, kad vienas cigaretę paėmė, o du — ne. Visą dėmesį buvo sutelkęs į Pablą.

— Kaip sekasi, čigonėli? — tarė jis Rafaeliui.

— Gerai,— atsakė čigonas. Robertas Džordanas suprato, kad, prieš jam įeinant, jų kalbėta apie jį. Net ir čigonas atrodė kaip nesavas.

— Ar ji dar duos tau valgyti? — paklausė Robertas Džordanas.

— Duos. Kodėl ne? — atsakė čigonas. Jų pokalbis buvo toli gražu ne kaip dieną, kai jie draugiškai juokavo.

Pablo moteris tylėdama pūtė žarijas ugniakure.

— Kažkoks Agustinas ant kalno sakosi mirštąs iš nuobodulio,— tarė Robertas Džordanas.

— Nenumirs,— pasakė Pablas.— Tegu panuobodžiauja.

— Ar turit vyno? — paklausė Robertas Džordanas sėdinčius užstalėje vyrus ir pasirėmė rankomis į stalą.

— Lašas beliko,— niūriai atsakė Pablas. Robertas Džordanas nusprendė, jog laikas pasižiūrėti į kitus tris ir pabandyti perprasti situaciją.

— Tai duokit vandens. Tu,— kreipėsi jis į merginą,— atnešk man puodelį vandens.

Mergina pažvelgė į moterį, kuri tylėjo ir net neparodė, kad būtų girdėjusi, tada nuėjo prie katilo su vandeniu ir pasėmė pilną puodelį. Atnešė ir pastatė ant stalo priešais Robertą Džordaną. Tas nusišypsojo jai. Tuo pat metu jis įtraukė pilvo raumenis ir pasisuko ant taburetės truputį į kairę, kad pistoletas pasislinktų diržu arčiau parankesnės vietos. Jis nuleido ranką prie užpakalinės kišenės, Pablas atidžiai sekė jo judesius. Jautė, kad ir visi kiti jį stebi, tačiau pats stebėjo tik Pablą. Jo ranka pakilo nuo užpakalinės kišenės su gertuve, jis atsuko dangtelį, tada paėmė puoduką su vandeniu, nugėrė pusę ir labai lėtai pripylė jį pilną iš gertuvės.

— Pavaišinčiau, bet tau bus per stipru,— tarė merginai ir vėl nusišypsojo.— Pasiūlyčiau ir tau, tik kad mažai beturiu,— pasakė Pablui.

— Nemėgstu anyžių,— atsakė Pablas.

Aštrus kvapas pasiekė jį per stalą, ir jis suuodė pažįstamą sudėtinę jo dalį.

— Juo geriau,— tarė Robertas Džordanas.— Visiškai mažai beturiu.

— Kas tai per gėrimas? — paklausė čigonas.

— Vaistai,— atsakė Robertas Džordanas.— Nori paragaut?

— Nuo ko?

— Nuo visko,— pasakė Robertas Džordanas.— Viską gydo. Jei kuo negaluoji, pagydytų.

— Duok paragaut,— tarė čigonas.

Robertas Džordanas pastūmė jam puodelį. Gėrimas nuo vandens buvo pieniškai gelsvas, ir jis vylėsi, kad čigonas daugiau kaip gurkšnio negers. Likę buvo visai mažai, o vienas toks puodelis atstodavo jam vakarinius laikraščius, malonius vakarus kavinėse, kaštonus, kurie tikriausiai dabar žydi, lėtus stambius arklius šaluti-

niuose bulvaruose, knygynus, kioskus ir galerijas, Monsurio ir Biut-Šomono parkus, Bafalo stadioną, „Geranti trast kampani“ ir Sité salą, pamėgtąjį „Fojo“ viešbutį[15], poilsį vakare su knyga — atstodavo visa, kas kadaise teikė malonumo, o dabar buvo pamiršta, ir kas tarsi sugrįždavo, paragavus šio drumsto, kartaus, stingdančio liežuvį, šildančio smegenis ir skrandį, keičiančio galvoseną stebuklingo skysčio.

Čigonas susiraukė ir grąžino puodelį.

— Kvapas anyžių, bet karti kaip tulžis,— tarė jis.— Geriau sirgti, negu gydytis tokiais vaistais.

— Nuo pelynų,— pasakė Robertas Džordanas.— Tikrame absente visada esti pelynų. Sako, nuo jo džiūstančios smegenys, bet aš netikiu. Jis tik keičia galvoseną. Į jį reikia labai lėtai įlašinti vandens. O aš atvirkščiai — jį patį supyliau į vandenį.

— Ką čia šneki? — piktai tarė Pablas, užjutęs pašaipą.

— Aiškinu, kokie čia vaistai,— atsakė Robertas Džordanas ir šyptelėjo.— Pirkau Madride. Paėmiau paskutinį butelį ir gėrioju štai jau trys savaitės.— Jis nugėrė didelį gurkšnį jausdamas, kaip švelnus šaltelis aptraukia liežuvį. Pažvelgė į Pablą ir šyptelėjo.— Kaip reikalai? — paklausė jis.

Pablas neatsakė, ir jis pasižiūrėjo į kitus tris vyrus, sėdinčius prie stalo. Vienas buvo stambaus plokščio veido, plokščio ir rudo kaip Serano kumpis, su priplota ir įlaužta nosimi, ir ilga rusiška cigaretė, įžambiai kyšanti iš burnos, veidą dar labiau plokštino. Šio vyro buvo trumpi žili plaukai, žila barzdelė, ir vilkėjo jis kaimietišku juodu iki pat kaklo užsagstytu palaidiniu. Kai Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį, jis nuleido akis į stalą, tačiau žiūrėjo tiesiai ir nemirksėjo. Kiti du buvo, matyt, broliai. Abu panašūs: nedideli, kresni, juodais, žemai ant kaktos nuaugusiais plaukais, juodakiai ir tamsiaveidžiai. Vienam jų per kaktą virš kairės akies ėjo randas, ir kai jis žiūrėjo į juos, abudu atlaikė jo žvilgsnį. Vienas iš pažiūros galėjo būti dvidešimt šešerių ar aštuonerių, o antras pora metų vyresnis.

— Į ką taip žiūri? — paklausė brolis su randu.

— Į tave,— atsakė Robertas Džordanas.

— Ar ką keisto pamatei?

— Ne, nieko,— atsakė Robertas Džordanas.— Nori cigaretės?

— Nieko prieš,— pasakė brolis. Jis dar nebuvo paėmęs.— Tokios kaip ano. Kur vertė traukinį.

— Tu irgi ten buvai?

— Prie traukinio mes buvom visi,— ramiai atsakė brolis.— Išskyrus senį.

— Štai ką mums reikėtų dabar padaryti,— tarė Pablas.— Nuversti dar vieną traukinį.

— Galėsim,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet prieš tai — tiltą.

Jis matė, kad Pablo žmona suklususi atsigręžė nuo ugnies. Jam ištarus žodį „tiltą“, visi nuščiuvo.

— Prieš tai — tiltą,— tyčia pakartojo jis ir siurbtelėjo absento. Kad sakyti, tai sakyti, pagalvojo jis. Vis tiek niekur nedingsi.

— Aš neprisidėsiu,— tarė Pablas, nudūręs akis į stalą.— Nei aš, nei mano žmonės.

Robertas Džordanas nieko neatsakė. Jis pasižiūrėjo į Anselmą ir pakėlė puodelį.

— Jei taip, mes susidorosim vieni, dėdžiuk,— tarė jis ir nusišypsojo.

— Apsieisim be šito bailio,— pasakė Anselmas.

— Ką pasakei? — tarė Pablas seniui.

— Ne tau. Ne su tavim kalbuosi,— atsakė jam Anselmas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į Pablo žmoną, stovinčią prie ugniakuro. Kol kas ji nei žodžiu, nei ženklu nebuvo įsikišus į pokalbį. Tačiau dabar ji kažką tyliai pasakė merginai, ir toji pakilo nuo ugniavietės, nuslinko pasieniu, atkėlė olos angoje kabančią gūnią ir išėjo. Atrodo, kažkas bus, pagalvojo Robertas Džordanas. Jaučiu, kad bus. Aš nenorėjau, kad taip susiklostytų, bet atrodo, kad krypsta į tą pusę.

— Tada mes sugriausim tiltą be tavo pagalbos,— tarė Robertas Džordanas Pablui.

— Nesugriausit,— pasakė Pablas, ir Robertas Džordanas matė, kaip jo veidą išmušė prakaitas.— Tu čia negriausi jokio tilto.

— Šit kaip?

— Jokio tilto tu negriausi,— sunkiai ištarė Pablas.

— O kaip tu sakai? — kreipėsi Robertas Džordanas į Pablo žmoną, kuri stovėjo šalia ugniakuro tyli, stambi.

Ji atsisuko ir tarė:

— Aš už tiltą.— Ugnies nurausvintas jos veidas švytėjo šiltas ir gražus — koks ir turėjo būti.

— Ką pasakei? — tarė jai Pablas ir pakėlė galvą, ir Robertas

Džordanas išvydo jo žvilgsnį — išduoto žmogaus žvilgsnį — ir prakaitą ant kaktos.

— Aš už tiltą ir prieš tave,— pakartojo Pablo žmona.— Daugiau nieko.

— Aš irgi už tiltą,— tarė vyras plokščiu veidu ir įlaužta nosimi, užspausdamas nuorūką į stalą.

— Man tiltas buvęs nebuvęs,— tarė vienas brolių.— Aš už Pablo *mujer*.

— Aš irgi,— pasakė antrasis brolis.

— Ir aš,— pasakė čigonas.

Neatitraukdamas akių nuo Pablo ir palengva leisdamas dešinę ranką žemyn, kad būtų pasiruošęs, jei prireiks, širdies gilumoje tikėdamas, kad prireiks (jausdamas, kad galbūt tai paprasčiausia ir lengviausia išeitis, tačiau nenorėdamas sugadinti to, kas iki tol taip gerai klojosi, žinodamas, kaip greit šeima, gentis, būrys gali kilus kivirčui stoti prieš svetimą žmogų, ir kartu galvodamas, jog tai, ką galima padaryti piršto spustelėjimu, dabar, taip susiklosčius aplinkybėms, būtų paprasčiausia, geriausia ir sveikiausia chirurginė operacija), Robertas Džordanas tuo pat metu žiūrėjo į Pablo žmoną ir matė, kaip ji, vyrams duodant ištikimybės priesaiką, rausta išdidžiu, sveiku, gražiu raudoniu.

— Aš už Respubliką,— linksmai tarė Pablo moteris.— O tiltas — Respublikos labui. Kitkam turėsim laiko ir paskui.

— Ek tu! — karčiai tarė Pablas.— Veislinio buliaus tavo galva ir kekšės širdis! Ar manai, kad po šito tilto dar bus koks nors „paskui"? Ar įsivaizduoji, kas čia bus?

— Kas turi būti,— pasakė Pablo moteris.— Bus, kas turi būti.

— Ir tau ne galvoj, kad po šito darbo, kuris mums neduos jokios naudos, tave kaip žvėrį persekios? Ne galvoj, kad galim žūti?

— Nė kiek,— atsakė Pablo moteris.— Ir nemėgink manęs bauginti, baily.

— Baily,— karčiai tarė Pablas.— Tau aš bailys, kadangi išmanau taktiką. Kadangi iš anksto matau, kuo baigsis šita beprotybė. Suprasti, kas kvaila,— ne bailumas.

— O suprasti, kas bailys,— ne kvailumas,— nesusilaikė neįkišęs savo trigrašio Anselmas.

— Tu pasiilgai mirties? — griežtai tarė Pablas, ir Robertas Džordanas pajuto, kad jo klausimas anaiptol ne retoriškas.

— Ne.

— Tai valdyk liežuvį. Nesupranti, o šneki. Ar nematai, kad čia rimtas dalykas? — kone gailiai tarė jis.— Nejaugi tik aš vienas suprantu, koks tai rimtas dalykas?

Atrodo, kad taip, galvojo Robertas Džordanas. Atrodo, taip, brangus Pablai. Tu ir dar aš. Tu supranti, ir aš suprantu, ir moteriškė perskaitė tai mano delne, tačiau ji to dar nesupranta. Kol kas ji to dar nesupranta.

— Vadas aš ar ne vadas? — paklausė Pablas.— Aš žinau, ką kalbu. O jūs nė vienas nesuprantat. Senis mala nesąmones. Jis tik svetimšalių pastumdėlis ir vedlys, daugiau nieko. Šitas svetimšalis atėjo čia darbuotis svetimšalių labui, o mes dėl to labo turėsim palydėti galvas. Aš — už mūsų visų labą ir saugumą.

— Saugumą,— tarė Pablo žmona.— Nėra tokio dalyko kaip saugumas. Dabar čia tiek daug ieškančių saugumo, kad darosi pavojinga. Ieškodami dabar saugumo, mes viską prarastume.

Ji stovėjo prie stalo, laikydama rankoje didelį šaukštą.

— Saugumas yra,— tarė Pablas.— Ir pavojuje gali būti saugus, jeigu žinai, kada rizikuoti, kada ne. Kaip matadoras, kuris, žinodamas, ką darąs, be reikalo nerizikuoja ir yra saugus.

— Kol jį subado,— karčiai pasakė moteris.— Kiek girdėjau matadorų taip kalbant, kol juos pasmeigdavo ant rago. Kaip dažnai girdėdavau Finitą sakant, kad įgudimas — tai viskas ir kad ne bulius žmogų subado, o žmogus pats pasismeigia ant rago. Visada jie per savo išpuikimą taip kalba, kol juos pasmeigia ant rago. Paskui aplankom ligoninėj.— Dabar ji mėgdžiojo pokalbį prie ligonio lovos.— „Sveikas, didvyri. Sveikas",— sududeno ji storu balsu. Paskui: — „*Buenas, compadre**. Kaip gyvuoji, Pilara?" — mėgdžiojo silpną sužeisto matadoro balsą.— „Kaipgi čia buvo, *Finito, chico***, kaip čia taip negražiai tau išėjo?" — sududeno savo balsu. Paskui silpnu ir laibu: — „Nieko, moteriške. Nieko, Pilara. Netyčia kažkaip. Supranti, aš jį labai gražiai nudūriau. Niekas nebūtų geriau už mane nudūręs. Paskui, kai pagal visas taisykles jį nudūriau ir jis negyvas svirdinėjo ir, rodės, tuoj tuoj pargrius, aš išdidžiai ir gražiai pasitraukiau nuo jo, o jis ėmė ir suvarė man iš užpakalio ragą iki pat kepenų".— Ji nusijuokė ir toliau kalbėjo nebe moterišku matadoro balsu, o vėl dudendama: — Eik tu po paraliais su savo saugumu! Ar aš nesu gyvenus

* Sveika, bičiule (*isp.*).
** Finitai, berniuk (*isp.*).

devynerius metus su trim skurdžiausiais pasauly matadorais, kad nežinočiau, kas yra baimė ir kas yra saugumas? Ek tu! Kiek vilčių į tave dėjau ir kas iš to išėjo! Per vienerius karo metus pavirtai tinginiu, girtuokliu ir bailiu.

— Šitaip tu neturi teisės kalbėti,— tarė Pablas.— O juo labiau girdint žmonėms ir svetimšaliui.

— Kalbu ir kalbėsiu. Ar nieko negirdėjai? Ar vis dar manai, kad čia tu vadas?

— Taip,— pasakė Pablas.— Aš čia vadas.

— Baik juokus,— tarė moteris.— Čia komanduoju aš! Negirdėjai, ką sako *la gente**? Aš viena — daugiau niekas čia nekomanduoja. Pasilik, jei nori, su mumis, valgyk, gerk vyną, bet, po šimts, ne per daug, ir jei malonėsi, prisidėk prie darbo. Bet komanduoju čia aš.

— Nušauti reikia tave su svetimšaliu,— niūriai pasakė Pablas.

— Pabandyk,— pasakė moteris.— Pamatysi, kas iš to išeis.

— Man puodelį vandens,— tarė Robertas Džordanas, neatitraukdamas žvilgsnio nuo vyro rūškanu išpurtusiu veidu ir moters, kuri stovėjo išdidi, pilna pasitikėjimo savimi, valdingai, tarytum maršalo lazdą, laikydama rankoje didelį šaukštą.

— Marija! — pašaukė Pablo moteris ir, merginai įėjus į vidų, tarė: — Vandens šitam draugui.

Robertas Džordanas ištiesė ranką prie gertuvės ir, traukdamas ją iš kišenės, atsegė ir užsimetė ant šlaunies pistoleto dėklą. Jis vėl įsipylė į puodelį absento ir, paėmęs merginos atneštą puodelį, ėmė lašinti į absentą vandenį. Mergina stovėjo jam prie šono ir žiūrėjo į jį.

— Išeik,— tarė jai Pablo moteris, mosteldama šaukštu.

— Kad šalta,— atsakė mergina, kuri, pasilenkusi Robertui Džordanui per petį prie pat skruosto, žiūrėjo, kaip puodelyje drumsčiasi gėrimas.

— Galbūt,— pasakė Pablo moteris.— Užtat čia per karšta.— Paskui švelniau pridūrė: — Neilgam.

Mergina pakratė galvą ir išėjo.

Abejoju, ar jam dar ilgai užteks kantrybės, galvojo sau Robertas Džordanas. Vienoje rankoje jis laikė puodelį, o kita dabar jau atvirai gulėjo ant pistoleto. Jis buvo nuleidęs saugiklį ir juto malonų rumbuotos, vos ne iki slidumo nusvidintos rankenos švelnumą ir ra-

---

* Žmonės (*isp.*).

minantį apvalios vėsios gaiduko ąselės artumą. Pablas dabar nebežiūrėjo į jį, o tik į moterį. Ji kalbėjo toliau:

— Klausyk, girtuokli. Ar supranti, kas čia komanduoja?

— Aš.

— Ne! Klausyk! Išsikrapštyk savo užburbėjusias ausis. Atidžiai klausyk. Komanduoju aš!

Pablas žiūrėjo į ją, ir iš jo veido išraiškos negalėjai atspėti, ką jis galvoja. Jis žiūrėjo į ją visai ramiai, o paskui pažvelgė į Robertą Džordaną. Susimąstęs ilgai žiūrėjo į jį, o paskui vėl pažvelgė į moterį.

— Gerai. Komanduok,— tarė jis.— Jei tau patinka, gali ir jis komanduoti. Ir eikit judu abu po velnių.— Jis žiūrėjo moteriai tiesiai į veidą ir neatrodė nei pažemintas, nei nusigandęs.— Galimas daiktas, kad esu tinginys ir geriu per daug. Jei patinka, laikyk mane bailiu, nors ir klysti. Tačiau kvailas... kvailas tikrai nesu.— Jis patylėjo.— Komanduok, jei labai nori. O dabar, jei tu ne tik vadė, bet ir moteris, duok mums ko pavalgyti.

— Marija! — pašaukė Pablo moteris.

Mergina įkišo galvą pro gūnią, dengiančią olos angą.

— Eik šen, paduok vakarienę.

Mergina nuėjo prie ugniakuro ir nuo žemo staliuko paėmė emaliuotus dubenėlius ir atnešė ant stalo.

— Vyno ganės visiems,— tarė Pablo moteris Robertui Džordanui.— To girtuoklio neklausyk. Pristigsim — gausim dar. Baik savo keistą gėrimą ir paragauk vyno.

Robertas Džordanas vienu mauku nurijo absentą, jausdamas, kaip tas skleidžia viduje šiltą, vos juntamą, garuojantį, drėgną cheminės reakcijos karštį, ir padėjo tuščią puodelį ant stalo. Mergina pasėmė jam vyno ir nusišypsojo.

— Na, ar apžiūrėjai tiltą? — paklausė čigonas. Kiti, kurie po to, kai atsimetė nuo Pablo, nebuvo pravėrę burnų, dabar palinko į priekį pasiklausyti.

— Taip,— atsakė Robertas Džordanas.— Sugriauti jį nesunku. Norit, parodysiu?

— Parodyk. Labai įdomu.

Robertas Džordanas išsiėmė iš marškinių kišenės užrašų knygutę ir parodė jiems eskizus.

— Žiū, koks panašus,— tarė plokščiaveidis vyras, vardu Primityvas.— Tikrai tas tiltas.

Robertas Džordanas rodydamas pieštuku paaiškino, kaip reikėtų sprogdinti tiltą, kur ir kodėl reikia padėti užtaisus.

— Kaip paprasta,— tarė Andresas, brolis su randu veide.— O kaip tu juos susprogdinsi?

Robertas Džordanas paaiškino ir rodydamas savo piešinius pajuto, kaip mergina žiūrėdama atsirėmė ranka jo peties. Pablo moteris irgi žiūrėjo. Tik Pablas nesidomėjo, sėdėjo sau vienas, pasistatęs prieš save puodelį vyno, kurio Marija prileido pilną dubenį iš vynmaišio, kabančio po kairei nuo olos angos.

— Ar daug jau kartų esi tą daręs? — tyliai paklausė mergina Robertą Džordaną.

— Taip.

— O mes galėsim matyti, kaip tu sprogdinsi?

— Taip. Kodėl ne?

— Pamatysit,— atsiliepė Pablas iš savo vietos kitame stalo gale.— Atsirūgs jums tas pamatymas.

— Nutilk,— tarė Pablo moteris ir staiga, prisiminusi, ką matė dieną delne, užsidegė nežmonišku, gaivališku pykčiu.— Nutilk, baily! Nutilk, maitvanagi! Nutilk, galvažudy!

— Gerai,— pasakė Pablas.— Tyliu. Tu čia dabar komanduoji, tai ir žiūrėk į tuos gražius paveiksliukus. Bet atmink, kad aš ne kvailys.

Pablo moteris pajuto, kaip įniršis nuslopo, ir ją apėmė liūdesys ir gražiausių vilčių žlugimo nuojauta. Šis jausmas buvo jai pažįstamas nuo mergystės, ir savo gyvenime ji patyrė, kas jo priežastis. Jis užplūdo staiga, ir ji nuginė jį, neleisdama paliesti nei savęs, nei Respublikos, ir tarė:

— Na, valgysim. Dėk iš puodo į dubenis, Marija.

PENKTAS SKYRIUS

Robertas Džordanas atmetė gūnią, kabančią ant angos, ir išėjęs laukan giliai įkvėpė šalto nakties oro. Rūkas buvo išsisklaidęs, ir švietė žvaigždės. Vėjo nebuvo, ir, išėjęs iš šilto olos oro, troškaus nuo cigarečių bei ugniakuro dūmų, nuo virtų ryžių ir mėsos, šafrano, raudonųjų pipirų ir alyvos kvapų, nuo dervos ir vyno kvapo, sklindančio nuo vynmaišio, pakabinto už kaklo prie angos taip, kad pro vieną iš

keturių kojų, užkištą kaiščiu, galima leisti vyną, kuris nuvarva ir ant aslos ir slopina dulkių kvapą; oloje palikęs kvapus, skleidžiamus įvairių nežinomų žolių, puokštėmis kabančių palubėje drauge su ilgomis česnakų pynėmis, palikęs vario, raudono vyno ir česnako, arklio ir žmogaus prakaito kvapą, įsigėrusį į sėdinčių vyrų drabužius (aitrų ir pilką žmogaus prakaito, salsvą ir šleikštų sudžiūvusių arklio putų kvapą),— Robertas Džordanas dabar giliai traukė gryną kalnų nakties orą, kvepiantį pušimis ir rasota paupio pievos žole. Vėjui nurimus, iškrito didelė rasa, tačiau stovėdamas jis pagalvojo, kad į rytą pašals.

Giliai alsuodamas ir protarpiais įsiklausydamas į nakties garsus, išgirdo pirma tolimus šūvius, o paskui pelėdos ūktelėjimą žemai miške, kur buvo arklių aptvaras. Paskui oloje pasigirdo čigono daina ir švelnus gitaros brunzgesys.

— *Iš savo tėvo paveldėjau*,— dirbtinai pastorintas balsas pakilo ir laikėsi aukštai. Paskui traukė toliau:

Saulužę, mėnesį ir vėją.
Seniai klajoju po pasaulį,
O mano turtas nemažėja.

Gitara sudunksėjo tarsi koks aplodismentas dainininkui.

— Puiku! — išgirdo kažką sakant Robertas Džordanas.—Padainuok apie kataloną, čigone.

— Nenoriu.

— Padainuok, padainuok. Apie kataloną.

— Na gerai,— pasakė čigonas ir liūdnai užtraukė:

Bukanosis,
Juodaburnis,
Bet šiaip viskas kaip visų...

— *Olė*! — šūktelėjo kažkas.— Toliau, čigone!

Čigonas užbaigė aukštu, pašaipiai tragišku balsu:

Ačiū Dievui, sako negras,
Katalonas kad nesu!

— Per daug įsiūžėt,— pasakė Pablas.— Pakaks, čigone.

— Taip,— pasigirdo moteriškės balsas.— Baisus triukšmas. Su tokia gerkle dar *guardia civil* prišauksi, o dainuoji dėlto prastai.

— Moku dar vieną,— tarė čigonas, ir gitara vėl sudunzgėjo.

— Kita kartą,— pasakė moteris.

Gitara nutilo.

— Šįvakar mano netikęs balsas. Todėl mažas nuostolis,— pasakė čigonas ir, atskleidęs gūnią, išėjo į tamsą.

Robertas Džordanas matė, kad jis pastovėjo prie medžio, o paskui žengė jo link.

— Robertai,— tyliai tarė čigonas.

— Ko, Rafaeli? — atsiliepė jis. Iš balso pažino, kad čigonui vynas įėjęs į galvą. Jis pats buvo išgėręs dvi porcijas absento ir truputį vyno, tačiau jo protas nuo įtempto ginčo su Pablu buvo šviesus ir šaltas.

— Kodėl tu nenušovei Pablo? — labai tyliai paklausė čigonas.

— O kam jį šauti?

— Vis tiek reikės — anksčiau ar vėliau. Kodėl nepasinaudojai proga?

— Tu rimtai?

— O kaip tu manai, ko visi laukė? Kam gi moteriškė išvarė mergiotę? Ar manai, kad po tokio pokalbio viskas galės likti po senovei?

— Nušaukit patys.

— *Qué va**,— tyliai pasakė čigonas.— Čia tavo reikalas. Tris ar keturis kartus manėm — jau šausi. Pablas neturi draugų.

— Buvo tokia mintis,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet apsigalvojau.

— Matėm. Visi pastebėjom, kad ruošeisi. Kodėl nešovei?

— Pamaniau, kad jūs kuris ar moteriškė galit pasipiktinti.

— *Qué va*! Moteriškė irgi laukė nesulaukdama kaip kekšė piniguočio. Pažiūrėti atrodai augesnis.

— Galimas daiktas.

— Nušauk dabar,— paragino čigonas.

— Iš pasalų?

— Dar geriau,— labai tyliai pasakė čigonas.— Mažiau rizikos. Na, nušauk.

— Šitaip aš negaliu. Tai negarbinga, ir Respublikos labui taip elgtis nedera.

— Tai įsiutink jį,— tarė čigonas.— O nudėti turi. Kitos išeities nėr.

Jiems šnekantis, tarp medžių švelniai it pati tyla pralėkė medžiojanti pelėda, puolė žemyn, paskui pakilo ir nuskrido, tankiai, bet negirdimai modama sparnais.

---

* Dar ko (*isp.*).

— Matei? — patamsyje tarė čigonas.— Kad žmogus taip galėtum!

— O dieną žabala tupi medy, apipulta varnų,— pasakė Robertas Džordanas.

— Retai taip būna,— pasakė čigonas.— Tik per nelaimę. Nušauk,— tęsė savo kalbą.— Nedelsk, paskui bus sunkiau.

— Jau praleidau progą.

— Įsiutink,— pasakė čigonas.— Arba iš patylų.

Gūnia, dengianti olos angą, prasiskleidė, ir spragoje sužibo šviesa. Kažkas žengė jų link.

— Graži naktis,— tarė vyras dusliu, bespalviu balsu.— Bus geras oras.

Tai buvo Pablas.

Jis rūkė rusišką cigaretę, ir jam užsitraukus, žarijėlė nušvietė apskritą jo veidą. Žvaigždžių šviesoje jie matė stambų jo kūną, ilgas rankas.

— Moteriškės tu nežiūrėk,— tarė jis Robertui Džordanui. Tamsoje cigaretė ryškiai sužėrėjo ir kurį laiką švietė nuleistoje rankoje.— Jai kada koks ūpas. Bet žmogus ji geras. Labai atsidavusi Respublikai.— Cigaretės žarijėlė, jam kalbant, virpėjo. Matyt, kalba įsikandęs cigaretę, pagalvojo Robertas Džordanas.— O mudu susišnekėsim. Mudu dėl visko sutariam. Aš džiaugiuosi, kad atvykai pas mus.— Cigaretė ryškiai sužėrėjo.— Ką pasikivirčijom — pamiršk,— pasakė jis.— Tu mums malonus svečias. O dabar atsiprašau,— tarė jis.— Einu, pažiūrėsiu, kaip pririšo arklius.

Jis nuėjo pro medžius pievos link, ir jie išgirdo, kaip žemai žvingtelėjo arklys.

— Matai? — tarė čigonas.— Dabar matai? Štai ir pražiopsojai progą.

Robertas Džordanas nieko neatsakė.

— Einu paskui jį,— piktai tarė čigonas.

— Ką veiksi?

— *Qué va*, ką veiksi! Bent pasaugosiu, kad nepabėgtų.

— Ar jis gali raitas iš ten pabėgti?

— Ne.

— Tai geriau eik ten, kur galėtum pastoti kelią.

— Ten Agustinas.

— Tai eik ir pašnekėk su Agustinu. Paaiškink jam, koks reikalas.

— Agustinas mielai jį nudėtų.

— Tuo geriau,— pasakė Robertas Džordanas.— Eik į kalną ir papasakok jam, kas atsitiko.

— O tu?

— Aš einu į pievą.

— Puiku, brolau. Puiku.— Tamsoje jis nematė Rafaelio veido, tačiau jautė, kad tas šypsosi.— Dabar šneki vyriškai,— pagyrė čigonas.

— Eik pas Agustiną,— tarė jam Robertas Džordanas.

— Einu, Robertai, einu,— pasakė čigonas.

Robertas Džordanas nuėjo tarp pušų, apčiuopomis ieškodamas kelio. Atviroje vietoje nuo žvaigždžių buvo šviesiau, ir sustojęs papievy jis pamatė pievoje tamsius pririštų arklių siluetus. Suskaičiavo, kiek jų išsisklaidę tarp jo ir upokšnio: penki. Robertas Džordanas atsisėdo po pušimi ir ėmė žiūrėti į pievą.

Pavargau, galvojo jis, ir galbūt protauju neteisingai. Tačiau mano užduotis — susprogdinti tiltą, o kad ją atlikčiau, privalau be reikalo nerizikuoti savimi. Aišku, praleisti progą — kartais pati didžiausia rizika, tačiau dabar aš tyčia leidau įvykiams klostytis savaime. Jeigu, kaip sako čigonas, jie iš tikrųjų laukė, kad nušausiu Pablą, tai privalėjau nušauti. Bet kažin ar tikrai jie to laukė. Svetimam labai negerai žudyti tarp žmonių, su kuriais vėliau pačiam reikės dirbti. Galima žudyti mūšyje arba kai reikia paklusti tam tikrai disciplinai, tačiau šiuo atveju, manau, tai būtų didelė klaida, nors pagundos buvo ir atrodė, jog tai greita ir paprasta išeitis. Bet nežinau, ką šioje šalyje galima padaryti greitai ir paprastai, ir, nors visiškai pasitikiu moteriške, dar nežinia, kaip ji reaguotų į tokį griežtą pasielgimą. Kraujo praliejimas tokioje vietoje gali pasirodyti bjaurus, nedoras ir atstumiantis dalykas. Labai neaišku, kaip ji būtų reagavus. Be šios moters čia nebūtų nei tvarkos, nei drausmės, o kol ji yra, viskas gali klotis labai gerai. Būtų idealu, jeigu jį nužudytų jinai pati arba čigonas (bet jis nežudys), arba sargybinis Agustinas. Anselmas nužudytų, jeigu paliepčiau, nors ir sakosi, jog nusistatęs prieš žudymą. Pablo jis, matau, nekenčia, o manimi pasitiki kaip atstovu to, kuo jis tiki. Atrodo, jog čia tik jis ir moteriškė tikrai tiki Respublika; tačiau apie tai spręsti dar anksti.

Akims pripratus prie žvaigždžių šviesos, jis įžiūrėjo Pablą, stovintį prie vieno arklio. Arklys, rupšnojąs žolę, pakėlė galvą, paskui nekantriai nuleido. Pablas stovėjo, atsirėmęs arklio, pasislinkdamas kartu su juo, kai tas trūkteldavo virvę, ir plekšnojo jam per kaklą. Žmogaus lipšnumas erzino ėdantį arklį. Robertas Džordanas neįžiū-

rėjo, ką Pablas daro, ir negirdėjo, ką jis kalba arkliui, tačiau matė, jog jis nesirengia nei atrišti jo, nei balnoti. Jis sėdėjo ir žiūrėjo į Pablą, galvodamas, ką daryti.

— Tu mano žirgeli,— kalbėjo Pablas tamsoje arkliui; tai buvo stambusis sartas eržilas.— Baltagalvi tu gražuolėli. Kaklas tavo ilgas ir riestas kaip mano *pueblo** tiltas.— Jis patylėjo.— Ne, riestesnis ir dailesnis.— Arklys pešė žolę, kinkuodamas galvą į šonus; žmogus ir jo kalba jį erzino.— Tu ne boba ir ne koks kvailys,— kalbėjo Pablas sarčiui.— Ak tu, ak tu, mano žirgyti. Tu ne moteris, panaši į raudonai įkaitusį akmenį. Tu ne kirptagalvė merga, kur vaikšto tartum ką tik atvestas kumeliukas. Tu ne iš tų, kurie įžeidinėja, meluoja ir nesupranta žmogaus. Ak tu, ak mano gerutis žirgužėli.

Robertui Džordanui būtų buvę labai įdomu išgirsti, ką Pablas kalbėjo sarčiui, tačiau jis negirdėjo: įsitikinęs, jog Pablas atėjo tik sužiūrėti arklių, ir nusprendęs, jog būtų neprotinga šiuo metu jį nužudyti, atsistojo ir nuėjo į olą. Pablas liko pievoje ir dar ilgai kalbėjo arkliui. Arklys jo kalbos nesuprato, tiktai jautė lipšnumą balse, tačiau, visą dieną išbuvęs aptvare ir išalkęs, dabar nekantriai pešė žolę, kiek leido virvė, ir žmogus jį tik erzino. Galiausiai Pablas perkėlė kuolą ir atsistojo šalia arklio, tačiau nebekalbėjo. Arklys rupšnojo, patenkintas, kad žmogus jam nebetrukdo.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Robertas Džordanas sėdėjo ant nedirbtu kailiu apmuštos taburetės kampe prie ugniakuro ir klausėsi moters. Ji plovė indus, o mergina, Marija, juos šluostė ir atsiklaupusi dėjo į sienos įdubą, kuri atstojo indaują.

— Keista,— tarė Pilara,— kad neateina El Sordas. Turėjo prieš valandą būt čia.

— Jūs jį kvietėt?

— Ne. Jis ateina kas vakarą.

— Turbūt užsiėmęs. Ką nors veikia.

— Galbūt,— pasakė ji.— Jei neateis, reikės rytoj patiems nueit pas jį.

* Miestelio (*isp.*).

— Taip. Ar toli nuo čia?

— Ne. Bus smagi iškyla. Aš taip mažai vaikštau.

— O ar galėsiu aš su jumis? — paklausė Marija.— Ar galėsiu ir aš eiti, Pilara?

— Galėsi, gražuole,— pasakė moteris, paskui, atsukusi platų veidą: — Argi ji ne daili? — paklausė Robertą Džordaną.— Kaip tau atrodo? Liesoka, ar ne?

— Man ji labai graži,— atsakė Robertas Džordanas.

Marija pasėmė jam puodelį vyno.

— Išgerk,— tarė ji.— Atrodysiu dar gražesnė. Reikės daug išgerti, kad imčiau atrodyti graži.

— Tai nebegersiu,— pasakė Robertas Džordanas.— Tu man jau atrodai graži. Ir ne tik graži.

— Gerai kalbi,— pasakė moteris.— Kaip tikras vyras. O kokia dar ji tau atrodo?

— Protinga,— neryžtingai pasakė Robertas Džordanas.

Marija prunkštelėjo, o moteriškė liūdnai palingavo galva.

— Kaip gražiai pradėjai, donai Robertai, o baigei nei šiaip, nei taip.

— Nevadink manęs donu Robertu.

— Aš juokais. Čia mes ir Pablą juokais vadinam donu Pablu. O štai ją — senjorita Marija.

— Aš tokių juokų nepripažįstu,— pasakė Robertas Džordanas.— Per karą, mano nuomone, mums vienas kitą reikia vadinti rimtai — *camarada*. O nuo tokių juokų prasideda gedimas.

— Tau politika kaip tikėjimas,— paerzino jį moteris.— Niekad nejuokauji?

— Kodėl, juokus aš mėgstu, tačiau kai kreipies į žmogų, juokauti nevalia. Tai kaip vėliava.

— Man nieko nėr pajuokauti ir apie vėliavas. Apie bet kokias,— nusijuokė moteris.— Dėl manęs juokaukit apie ką norit. Senąją vėliavą, geltoną su raudona, mes vadindavom pūliais ir krauju. O Respublikos, dar ir su violetine, vadinam krauju, pūliais ir permanganatu. Juokais.

— Jis komunistas,— tarė Marija.— Jie labai rimti *gente*.

— Tu komunistas?

— Ne, aš antifašistas.

— Nuo seniai?

— Nuo tada, kai perpratau fašizmą.

— Kiek laiko?

— Beveik dešimt metų.

— Tai neseniai,— pasakė moteris.— Aš esu respublikonė jau dvidešimt metų.

— Mano tėvas visą gyvenimą buvo respublikonas,— tarė Marija.— Už tai jį ir nušovė.

— Mano tėvas irgi visą gyvenimą buvo respublikonas. Taip pat ir senelis,— pasakė Robertas Džordanas.

— Kokioje šalyje?

— Jungtinėse Valstijose.

— Juos sušaudė? — paklausė moteris.

— *Qué va*,— tarė Marija,— Jungtinės Valstijos — respublika. Ten respublikonų nešaudo.

— Vis vien gerai turėti senelį respublikoną,— tarė moteris.— Tai rodo gerą kilmę.

— Mano senelis buvo Respublikonų partijos nacionalinio komiteto narys,— pasakė Robertas Džordanas. Tai net Marijai padarė įspūdį.

— Ar tavo tėvas tebetarnauja respublikai? — paklausė Pilara.

— Ne. Jis miręs.

— Ar galiu paklausti, kaip jis mirė?

— Nusišovė.

— Kad išvengtų kankinimo? — paklausė moteris.

— Taip,— pasakė Robertas Džordanas.— Kad išvengtų kankinimo.

Marija žiūrėjo į jį su ašaromis akyse.

— Mano tėvas,— tarė ji,— negalėjo gauti ginklo. Ak, aš labai džiaugiuosi, kad tavo tėvui pasisekė gauti ginklą.

— Taip. Jam pasisekė,— pasakė Robertas Džordanas.— Gal pakalbėkim apie ką kita?

— Jei taip, mudu su tavim esame vienodi,— tarė Marija. Ji uždėjo jam ant peties ranką ir pažvelgė į veidą. Jis žiūrėjo į jos rusvą veidą ir akis, kurios pirma atrodė ne tokios jaunos kaip visas veidas, o dabar staiga tapo alkanos, jaunos ir geidžiančios.

— Iš pažiūros judu galėtumėt būti brolis ir sesuo,— tarė moteris.— Bet, manau, jūsų laimė, kad nesat.

— Dabar žinau, kodėl taip jaučiausi,— pasakė Marija.— Dabar man aišku.

— *Qué va*,— pasakė Robertas Džordanas ir ištiesęs ranką pa-

glostė jai galvą. Jis visą dieną norėjo paglostyti jai galvą, ir dabar jam suveržė gerklę. Ji pasukiojo galvą ir nusišypsojo, ir jis juto tankių trumpų plaukų šiurkštumą, kutenantį pirštus. Paskui jo ranka atsidūrė jai ant kaklo, ir jis atitraukė ją.

— Paglostyk dar,— tarė ji.— Visą dieną laukiau, kad paglostytum mane.

— Kitą kartą,— pasakė Robertas Džordanas, ir jo balsas buvo kimus.

— O aš? — sududeno Pablo moteris.— O man į jus žiūrėti? Sakysit, aš medinė? Taigi, kad ne medinė. Bent Pablas grįžtų — iš bėdos bus gerai ir jis.

Marija nebepaisė nei jos, nei vyrų, žvakės šviesoje kortuojančių prie stalo.

— Ar nori dar vyno, Robertai? — paklausė ji.

— Taip,— atsakė jis.— Kodėl ne.

— Turėsi girtuoklį, kaip ir aš,— tarė Pablo moteris.— Geria kažkokius keistus gėrimus. Klausyk, *inglês**.

— Aš ne *inglês* — amerikietis.

— Gerai. Klausyk, amerikieti. Kur tu žadi miegot?

— Ore. Turiu miegamąjį maišą.

— Puiku,— pasakė ji.— Naktis giedra?

— Ir pašals.

— Ore tai ore,— tarė ji.— Miegok ore. O tavo sprogalai permiegos su manimi.

— Gerai,— pasakė Robertas Džordanas.

— Palik minutę mudu vienus,— tarė Robertas Džordanas merginai, uždėdamas ranką jai ant peties.

— Kodėl?

— Noriu pasikalbėti su Pilara.

— Man būtinai nueiti?

— Taip.

— Na, ko? — tarė Pablo moteris, kai mergina nuėjo prie olos angos, sustojo prie didžiojo vynmaišio ir ėmė žiūrėti į kortininkus.

— Čigonas sakė, kad aš turėjęs...— pradėjo jis.

— Ne,— nutraukė moteris.— Jis apsirinka.

— Jeigu būtinai reikia...— ramiai, bet sunkiai ištarė Robertas Džordanas.

---

* Angle (*isp.*).

— Tikiu, tu būtum tai padaręs,— pasakė moteris.— Ne, nėra reikalo. Aš stebėjau tave. Tu nusprendei teisingai.

— Bet jeigu reikėtų...

— Ne,— pakartojo moteris.— Sakau tau, kad nereikės. Čigonui ne visi namie.

— Tačiau silpnadvasis žmogus gali būti labai pavojingas.

— Ne. Tu nesupranti. Ansai jau norėk nepakenks.

— Nesuprantu.

— Tu dar labai jaunas,— pasakė ji.— Ilgainiui suprasi.— Paskui merginai: — Eik šen, Marija. Mes baigėm.

Mergina priėjo, ir Robertas Džordanas ištiesė ranką ir paglostė jai galvą. Glostoma ji raivėsi kaip kačiukas. Paskui jam pasirodė, kad ji pravirks. Tačiau suspaudė lūpas ir pažvelgė į jį, ir nusišypsojo.

— Eitum miegoti,— tarė moteris Robertui Džordanui.— Po tokios ilgos kelionės.

— Gerai,— atsakė Robertas Džordanas.— Einu pasiklosiu.

SEPTINTAS SKYRIUS

Jis gulėjo miegamajame maiše ir atsibudęs pagalvojo, kad miegota jo labai ilgai. Maišą buvo pasiklojęs uolos užuovėjoje, netoli olos; kai atsigulė, skaudėjo pečius, nugarą ir kojas, nuovargis tąsė raumenis taip, kad žemė atrodė minkšta, ir vien išsitiesti maiše ant flanelinio pamušalo buvo alpiai saldu; per miegą jo apsiversta ir prispausta pistoletas, kurį prieš guldamas dirželiu prisisegė prie riešo ir pasidėjo maiše šalia savęs. Pabudęs ne iš karto suvokė, kur esąs, paskui atsiminė, tada išsitraukė iš pašonės pistoletą ir laimingas vėl išsitiesė miegoti, apsikabinęs ranka priegalvį iš drabužių, kuriais buvo dailiai apvyniojęs savo kurpes.

Paskui pajuto ant peties ranką ir greitai apsivertė, dešine griebdamas pistoletą.

— A, tai tu,— pasakė jis ir paleidęs pistoletą iškišo rankas ir prisitraukė ją. Apkabinęs pajuto, kaip ji dreba.— Eikš pas mane,— tyliai tarė jis.— Sušalsi.

— Ne. Negalima.

— Eikš,— pasakė jis.— Pasikalbėsim paskui.

Ji drebėjo, ir jis laikė ją viena ranka už riešo, o kita švelniai apkabino per liemenį. Ji nusuko veidą į šalį.

— Eik šen, zuikuti,— tarė jis ir pabučiavo į kaklą.

— Bijau.

— Ne, nebijok. Eikš.

— Kaip?

— Lįsk, ir viskas. Vietos daug. Aš tau padėsiu.

— Nereikia,— pasakė ji, ir štai jau ji maiše, ir jis tvirtai glaudžia ją prie savęs ir mėgina pabučiuoti į lūpas, o ji įsikniaubė veidu į priegalvį, tačiau rankomis apkabino jam kaklą. Paskui jis pajuto, kaip jos rankos pamažu atsileido, ir ji vėl suvirpo jo glėbyje.

— Nesibaimink,— pasakė jis ir nusijuokė.— Tai pistoletas.

Jis paėmė pistoletą ir užsikišo už nugaros.

— Man gėda,— tarė ji, nusigręžusi nuo jo.

— Ne. Nesigėdyk. Nereikia.

— Ne, negalima. Man gėda, ir aš bijau.

— Nebijok. Zuikuti mano. Aš labai prašau.

— Negalima. Jeigu tu nemyli manęs...

— Aš myliu tave.

— Ir aš myliu tave. O, myliu tave. Paglostyk man galvą,— pasakė į šalį, vis dar įsikniaubusi į priegalvį. Jis uždėjo ranką jai ant galvos ir glostė, ir paskui jos veidas staiga pakilo nuo priegalvio, ir ji tvirtai prigludo prie jo, ir jos veidas prigludo prie jo veido, ir ji pravirko.

Jis tylėdamas glaudė prie savęs ilgą jauną kūną ir glostė galvą, ir bučiavo sūrią akių drėgmę, ir jai verkiant juto, kaip krūpčioja po marškiniais apvalios krūtys kietais speneliais.

— Aš nemoku bučiuotis,— tarė ji.— Nežinau kaip.

— Nebūtina.

— Būtina. Aš noriu bučiuotis. Noriu daryti viską.

— Nereikia nieko daryti. Mums ir taip gera. Bet tu per daug prisivilkusi.

— Ką man daryti?

— Aš tau padėsiu.

— Dabar geriau?

— Taip. Kur kas. O tau ne?

— Taip. Daug geriau. Ar aš galėsiu iškeliauti su tavim, kaip sakė Pilara?

— Taip.

— Bet ne į prieglaudą. Su tavim.

— Ne, į prieglaudą.

— Ne. Ne. Ne. Su tavim, ir aš būsiu tavo moteris.

Jie gulėjo, ir visa, kas uždengta, dabar buvo atidengta. Tai, kas buvo šiurkštu, kol juos skyrė audeklas, dabar ramino švelnumu, standžiais iškilumais, ilga šilta vėsa, buvo vėsu iš paviršiaus ir šilta viduje, buvo ilga ir lengva, ilgesinga ir jauna, stipriai glaudėsi stipriame glėbyje, gniaužė širdį savo kontūrais, teikė džiaugsmą ir meilę ir šiltai ramino deginančiu, draskančiu, kvapą užimančiu ilgesiu, tokiu ilgesiu, kad Robertas Džordanas pajuto, jog daugiau nebeištvers, ir tarė:

— Ar tu esi ką nors mylėjusi?

— Niekada.

Paskui staiga, apmirdama jo glėbyje:

— Bet mane teršė.

— Kas?

— Keli.

Dabar ji gulėjo visiškai tyli, tarytum mirusi, nusigręžusi veidu nuo jo.

— Dabar tu nemylėsi manęs.

— Aš myliu tave,— pasakė jis.

Bet jam kažkas atsitiko, ir ji tai pajuto.

— Ne,— pasakė ji, ir jos balsas buvo negyvas ir bespalvis.— Tu nemylėsi manęs. Bet gal išveši mane į prieglaudą. Ir aš išvažiuosiu į prieglaudą, ir niekad nebūsiu tavo moteris nei niekas.

— Aš myliu tave, Marija.

— Ne. Tai netiesa,— pasakė ji. Paskui, panašiai kaip skęstantis kad tveriasi šiaudo, gailiai ir viltingai:

— Bet aš nesu nė vieno bučiavus.

— Tad pabučiuok dabar mane.

— Norėčiau,— pasakė ji.— Bet nemoku. Tada, kai mane teršė, aš grūmiausi, kol aptemo akyse. Aš grūmiausi, kol... kol... kol vienas atsisėdo man ant galvos... ir aš įkandau... ir tada jie užkimšo man burną ir užlaužė rankas... o kiti teršė.

— Aš myliu tave, Marija,— tarė jis.— Ir niekas tau nieko nedarė. Tavęs — tavęs jie negalėjo paliesti. Niekas nėra palietęs tavęs, zuikuti.

— Tu tiki tuo?

— Aš tai žinau.

— Ir mylėsi mane? — ji vėl atgijo.

— Mylėsiu dar labiau.

— Norėčiau tave gerai gerai pabučiuoti.

— Pabučiuok nors kartą.

— Nemoku.

— Pabučiuok bet kaip.

Ji pabučiavo į skruostą.

— Ne taip.

— O kur tuomet nosys? Aš vis galvodavau: kur dedasi nosys?

— Pasuk galvą, štai taip,— ir tada jų lūpos susiglaudė, ir ji gulėjo prigludusi, ir jos burna pamažu vėrėsi, ir tada, ūmai, glausdamas ją prie savęs, jis pasijuto kaip niekad laimingas, švelniai, meiliai, triumfuojančiai laimingas, juto, kad nieko negalvoja ir nepavargęs, ir nesijaudina, ir tik jaučia didžiulį malonumą, ir tarė jai:

— Zuikuti mano. Brangioji. Mano puikioji. Mano mieloji ilgakoje.

— Ką tu sakai? — atsiliepė ji tarytum iš labai toli.

— Mano mieloji,— pasakė jis.

Jie gulėjo, ir jis juto merginos širdį plakant šalia savo širdies, ir koja labai švelniai glostė jos koją.

— Tu atėjai basa,— tarė jis.

— Taip.

— Vadinas, žinojai, kad čia miegosi?

— Taip.

— Ir nebijojai?

— Bijojau. Labai bijojau. Bet dar labiau bijojau, kaip bus, jeigu reikės nusiauti.

— O kiek dabar laiko? *Lo sabes?**

— Ne. Tu neturi laikrodžio?

— Turiu. Bet jis tau už nugaros.

— Ištrauk ranką.

— Nereikia.

— Tai pažiūrėk man per petį.

Buvo pirma valanda. Ciferblatas ryškiai švietė miegamojo maišo tamsoje.

— Tavo smakras braižo man petį.

— Atleisk. Neturiu kuo nusiskusti.

— Man patinka. O tavo barzda šviesi?

— Taip.

---

* Žinai? (*Isp.*)

— Ar ji užaugs ilga?

— Kol sprogdinsiu tiltą — ne. Marija, klausyk. Tu?..

— Ką aš?

— Tu nori?

— Taip. Visko. Noriu. Ir jeigu tarp mudviejų bus viskas buvę, tada ano karto galbūt kaip ir neliks.

— Ar tu pati taip sugalvojai?

— Ne. Aš panašiai galvojau, bet pasakė tai Pilara.

— Ji labai protinga.

— Ir dar,— tyliai tarė Marija.— Ji liepė pasakyti tau, jog aš nesergu. Ji tokius dalykus išmano ir liepė tau pasakyti.

— Liepė pasakyti man?

— Taip. Mudvi šnekėjomės, ir pasisakiau, kad myliu tave. Aš pamilau tave, kai pamačiau šiandien, ir seniai mylėjau tave, nors niekad nebuvau matęs, ir prisipažinau Pilarai, ir ji pasakė, kad jeigu su tavim kalbėsiuos, kad pasakyčiau, jog nesergu. O kitką ji man pasakė seniai. Kai parsivedė nuo traukinio.

— Ką ji sakė?

— Sakė, kad jeigu nęsutinki, tau nieko negalima padaryti, ir kad jeigu aš pamilsiu ką nors, tai viso to neliks. Supranti, aš norėjau tada numirti.

— Ką ji sakė — tiesa.

— O dabar aš laiminga, kad nenumiriau. Aš tokia laiminga, kad nenumiriau. Ir tu mylėsi mane?

— Taip, aš ir dabar tave myliu.

— Ir aš būsiu tavo moteris?

— Aš negaliu turėti moters, kol dirbu tokį darbą. Bet dabar tu esi mano moteris.

— Jei esu dabar, tai ir visą laiką būsiu. Ar aš dabar tavo moteris?

— Taip, Marija. Taip, mano zuikuti.

Ji tvirtai prisiglaudė, ir jos lūpos ėmė ieškoti jo lūpų ir surado, ir prigludo, jis juto ją, gaivią, tyrą ir švelnią, ir jauną, ir mielą savo šiltu, tvilkinančiu vėsumu, ir neįtikima buvo, kad ji guli miegamajame maiše, kuris įprastas jam kaip drabužiai ar kurpės, ar pareiga, ir tada ji baimingai ištarė:

— O dabar darykim greitai, ką reikia, kad visa kita pradingtų.

— Tu nori?

— Taip,— atsakė ji beveik su įniršiu.— Taip. Taip. Taip.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Naktis buvo šalta, ir Robertas Džordanas miegojo kietai. Kartą jis pabudo ir išsitiesęs suvokė, jog šalia, susirietusi, lengvai ir lygiai alsuodama, guli mergina, ir, šnervėmis jusdamas šaltį, kuriuo dvelkė kietas, žvaigždėmis spindintis dangaus skliautas, įtraukė galvą iš šalčio į maišo šilumą ir tamsoje pabučiavo švelnų jos petį. Ji nepabudo, ir jis apsivertė ant kito šono, nusisukdamas nuo jos, ir, vėl iškišęs galvą į šaltį, pagulėjo valandėlę, mėgaudamasis glebiu, alpinančiu nuovargiu ir švelniu jų kūnų artumu, o paskui, ištiesęs kojas per visą maišo ilgį, staiga nugrimzdo į miegą.

Atsibudo brėkštant, ir merginos nebebuvo. Jis suvokė tai pabusdamas ir ištiesęs ranką pačiupinėjo jos įšildytą vietą. Pažvelgė į olos angą, uždengtą gūnia apšarmojusiais kraštais, ir uolos plyšyje pamatė ploną pilkų dūmų gijelę, rodančią, jog viduje užkurtas ugniakuras.

Iš miško išėjo žmogus, apsisupęs gūnia it indėnišku ponču. Jis rūkė cigaretę, ir Robertas Džordanas atpažino Pablą. Suvedė į aptvarą arklius, pagalvojo jis.

Pablas atkėlė gūnią ir įėjo į olą, nepažvelgęs į Robertą Džordaną.

Ant maišo, naudojamo šeštus metus, aptrinto dėmėto apvalkalo, pasiūto iš žalio parašiutinio šilko, Robertas Džordanas apčiuopė lengvutį šerkšną, tada vėl patogiai įsitaisė miegoti. *Bueno**, tarė sau ir plačiai išskėtė ir vėl suglaudė kojas, jausdamas įprastą flanelinio pamušalo glamonę, paskui apsivertė ant šono, nusisukdamas nuo tos pusės, iš kur, žinojo, patekės saulė. *Qué más da***, galiu dar pamiegoti.

Jis miegojo, kol pažadino lėktuvų ūžesys.

Atsivertęs ant nugaros, pamatė juos, tris fašistų patrulio „Fiatus", mažyčius, spindinčius, greitai neriančius dangumi į tą pusę, iš kur vakar atėjo jiedu su Anselmu. Tiems trims nutolus, pasirodė dar devyni — šie skrido daug aukščiau trimis smailiais trikampėliais.

Pablas ir čigonas stovėjo šešėlyje prie olos angos, pakėlę galvas į dangų, o Robertas Džordanas nejudėdamas gulėjo aukštielninkas, ir tuo metu padangėje, virpančioje nuo lėktuvų zvimbesio, pasigirdo naujas tolygus ūžesys, ir ne aukščiau kaip trys šimtai metrų virš laukymės praskrido dar trys lėktuvai. Pastarieji buvo dvimotoriai bombonešiai „Heinkeliai-111".

---

* Gerai (*isp.*).

** Na gerai (*isp.*).

Roberto Džordano galvą dengė uolos šešėlis, ir jis žinojo, kad jo nepamatys ir kad nieko baisaus, jei ir pamatytų. Žinojo, kad jie gali pamatyti arklius aptvare, jeigu ko nors čia ieško. Gali pamatyti ir neieškodami, bet, aišku, palaikytų saviškių kavalerijos arkliais. Paskui pasigirdo naujas, garsesnis gaudesys, ir pasirodė dar trys „Heinkeliai-111"; šitie skrido dar žemiau, tiesiai tartum iššauti, tvarkinga rikiuote, jų kauksmas be paliovos stiprėjo, kol galų gale ėmė kurtinančiai griaudėti, paskui, lėktuvams perskridus laukymę, ėmė tilti.

Robertas Džordanas išvyniojo darbužių vytulą, atstojusį priegalvį, ir apsivilko marškinius. Traukdamas per galvą marškinius, jis vėl išgirdo atskrendant lėktuvus, todėl kelnes užsimovė maiše ir gulėjo nejudėdamas, kol praskrido dar trys dvimotoriai „Heinkeliai". Jiems dar nepranykus už kalno, prisisegė pistoletą, suvyniojo maišą ir atrėmė į uolą, ir, atsisėdęs prie uolos, ėmė varstytis kurpes, o artėjantis burzgimas virto dundesiu, griaudžiančiu smarkiau negu iki tol, ir virš galvos praskrido dar devyni lengvieji bombonešiai „Heinkeliai"; nuo jų staugimo, atrodė, pliš dangus.

Robertas Džordanas palei uolą nuėjo prie olos angos, kurioje stovėjo ir dairėsi vienas iš brolių, Pablas, čigonas, Anselmas, Agustinas ir moteriškė.

— Ar pasirodydavo seniau tokių lėktuvų? — paklausė jis.

— Niekad,— atsakė Pablas.— Eik vidun. Dar pamatys.

Saulė dar nesiekė olos angos. Apšviesta buvo tik pieva palei upokšnį, ir Robertas Džordanas žinojo, kad tamsiuose medžių šešėliuose ir sūdriame uolos šešėlyje jie neįžiūrimi, tačiau įėjo į vidų, kad jiems būtų ramiau.

— Kiek jų daug! — tarė moteris.

— Bus dar daugiau,— pasakė Robertas Džordanas.

— Iš kur žinai? — įtariai paklausė Pablas.

— Šituos, kur praskrido, visada lydi naikintuvai.

Tuo metu jie išgirdo plonesnį, zvimbaujantį ūžesį, ir kokio pusantro kilometro aukštyje Robertas Džordanas suskaičiavo penkiolika „Fiatų", kurie skrido ešelonu tarsi laukinių žąsų būrys iš V pavidalo trejukių.

Stovinčių olos angoje veidai atrodė labai rimti, ir Robertas Džordanas paklausė:

— Nebuvot matę tiek daug lėktuvų?

— Niekad,— atsakė Pablas.

— Ar Segovijoj lėktuvų nedaug?

— Jei matydavom, tai ne daugiau kaip tris. Kartais kokius šešis naikintuvus. Arba tris „Junkersus", tuos didžiuosius trimotorius, draug su naikintuvais. O tokių nebuvom matę.

Prasti popieriai, pagalvojo Robertas Džordanas. Tikrai prasti. Tiek daug lėktuvų — labai negeras ženklas. Reikia pasiklausyti, ar nebombarduoja. Bet ne, mūsiškiai dar negalėjo permesti kariuomenės puolimui. Pradės ne anksčiau kaip šiąnakt arba ryt naktį. Tokiu paros metu, aišku, nieko nedarys.

Jis dar girdėjo tolstantį gausmą. Pažvelgė į laikrodį. Dabar turėtų būti virš fronto linijos, bent jau pirmieji. Jis paspaudė mygtuką, atleidžiantį sekundinę rodyklę, ir žiūrėjo, kaip ji bėga ratu. Ne, tikriausiai dar ne. Štai dabar. Taip. Dabar jau ten. Šitie „111" per valandą nuskrenda keturis šimtus kilometrų. Iki ten jiems penkios minutės kelio. Dabar jau už perėjos, po jais Kastilija, dabar, rytą, gelsvai auksinė, geltoni plotai, išraižyti baltų kelių ir išmarginti kaimelių, ir „Heinkelių" šešėliai slenka žeme nelyginant ryklių šešėliai smėlėtu vandenyno dugnu.

Duslaus bombų dunksėjimo bum bum bum nepasigirdo. Laikrodis tiksėjo kaip tiksėjęs.

Jie skrenda į Kolmenarą, į Eskorialį arba į aerodromą Mansanare el Realyje, galvojo jis, kur į ežerą žvelgia sena pilis, o nendrynuose plauko antys, kur tuoj už tikrojo aerodromo yra netikras ir vėjyje sukasi pusiau paslėptų lėktuvų maketų propeleriai. Štai kur jie, be abejo, skrenda. Negali būti, kad jie žinotų apie puolimą, tarė jis sau, ir kažkas jo viduje paklausė: o kodėl negali? Juk apie visus kitus puolimus žinodavo.

— Kaip manai, ar jie matė arklius? — paklausė Pablas.

— Šitie ne arklių ieško,— atsakė Robertas Džordanas.

— Bet ar matė?

— Jeigu neieško, tai ir nematė.

— Bet galėjo?

— Turbūt ne,— atsakė Robertas Džordanas.— Nebent jeigu saulė apšvietė medžius.

— Medžius apšviečia labai anksti,— graudžiai tarė Pablas.

— Man rodos, tavo arkliai jiems mažiausiai rūpi,— pasakė Robertas Džordanas.

Praėjo aštuonios minutės, kai jis paspaudė sekundininko mygtuką, o bombardavimo vis dar nesigirdėjo.

— Ką tu ten darai su laikrodžiu? — paklausė moteris.

— Klausausi, kur jie nuskrido.

— Aa,— pasakė ji. Kai praėjo dešimt minučių, jis liovėsi žiūrėjęs į laikrodį, žinodamas, jog dabar per toli, kad girdėtųsi, net jei tartum, kad garsas keliaus minutę, ir kreipėsi į Anselmą:

— Noriu su tavim pasikalbėti.

Anselmas žengė iš olos angos, ir jiedu paėjėjo prie pušies.

— *Què tal*? — paklausė jį Robertas Džordanas.— Kaip reikalai?

— Gerai.

— Pavalgei?

— Ne. Niekas dar nevalgė.

— Tai pavalgyk ir pasiimk ko pietums. Noriu, kad nueitum pasekti kelio. Susižymėk, kas pravažiuos keliu į abi puses.

— Aš nemoku rašyti.

— Nereikės.— Robertas Džordanas išplėšė iš užrašų knygutės du lapelius ir peiliu atpjovė galelį pieštuko. — Še ir žymėk tankus šitaip,— jis nubraižė kažką panašaus į tanką:— žymėkis kiekvieną brūkšneliu, o kai bus keturi, tai penktą brauk skersai.

— Mes irgi taip skaičiuojam.

— Puiku. Sunkvežimis — du ratai ir dėžė. Jeigu tuščias, dėk rutuliuką. Jeigu su kareiviais — brūkšnį. Žymėk pabūklus. Didžiuosius — taip, mažuosius — šitaip. Žymėk automobilius. Žymėk sanitarines mašinas. Štai taip: du ratai ir dėžutė su kryžium. Pėstininkus žymėk kuopomis, štai taip, matai? Dėk brūkšnelius šalia tokio keturkampėlio. Kavaleriją žymėk taip, matai? Kaip arklys. Dėžutė su keturiomis kojomis. Tai būrys iš dvidešimties arklių. Supranti? Vienas būrys — toks ženklas.

— Taip. Gudriai.

— O čia,— jis nupiešė du didelius dvigubus ratus ir trumpą brūkšnį, vaizduojantį vamzdį,— prieštankinės patrankos. Jų guminės padangos. Jas irgi žymėk. Čia priešlėktuvinės,— nubraižė du ratus su įžambiu vamzdžiu.— Jas irgi pasižymėk. Supranti? Ar esi matęs tokių pabūklų?

— Taip,— atsakė Anselmas.— Be abejo. Aišku.

— Pasiimk čigoną, tegu jis įsidėmi, iš kurios vietos tu stebėsi, kad galėtume tave pakeist. Išsirink saugią ir patogią vietą, ne per arti kelio, bet kad gerai matytum. Būk ten, kol tave pakeis.

— Aišku.

— Puiku. Žodžiu, kai grįši, aš turiu žinoti viską, kas važiavo keliu. Vienam lapely — į vieną pusę, kitam — į kitą.

Jie nužingsniavo olos link.

— Atsiųsk pas mane Rafaelį,— pasakė Robertas Džordanas ir liko laukti po medžiu. Jis žiūrėjo, kaip Anselmas įėjo į olą ir jam už nugaros užsiskleidė gūnia. Po kurio laiko išlindo čigonas, ranka šluostydamasis burną.

— *Quė tal*? — tarė čigonas.— Pasismaginai naktį?

— Aš miegojau.

— Irgi neblogai,— pasakė čigonas ir šyptelėjo.— Turi cigaretę?

— Klausyk,— tarė Robertas Džordanas ir pagraibė po kišenę, ieškodamas cigarečių.— Norėčiau, kad nueitum su Anselmu į vieną vietą, iš kur jis stebės kelią. Tu jį palik ir įsidėmėk tą vietą, kad galėtum nuvesti mane ar ką kitą, kuris jį vėliau pavaduos. O tada nueik pažiūrėti, ar niekas nepasikeitę lentpjūvės poste.

— Kas nepasikeitę?

— Kiek ten dabar žmonių?

— Aštuoni. Tiek buvo.

— Pažiūrėk, kiek dabar. Pasek, kokiais intervalais ant tilto keičiasi sargyba.

— Intervalais?

— Na, kiek valandų išbūna vienas sargybinis ir kokiu laiku keičiasi pamainos.

— Aš neturiu laikrodžio.

— Imk mano.— Jis nusisegė laikrodį.

— Ai tai laikrodis! — žavėdamasis tarė Rafaelis.— Žiūrėk tik, kiek čia visokių gudrysčių! Toks laikrodis, matyt, ir skaito, ir rašo. O skaičiukų, skaičiukų! Čia tai, sakau, visų laikrodžių laikrodis!

— Žiūrėk, su juo nežaisk,— pasakė Robertas Džordanas.— Ar pažįsti valandas?

— Ko čia nepažint. Dvyliktą dienos noriu valgyt. Dvyliktą nakties miegu. Šeštą ryto — alkanas. Šeštą vakaro — girtas. Jeigu pasiseka. Dešimtą vakaro...

— Liaukis,— tarė Robertas Džordanas.— Nepaikiok. Noriu, kad patikrintum, kada keičiasi sargyba prie didžiojo tilto ir tame poste, kur pakelėje, taip pat prie lentpjūvės ir mažesniojo tilto.

— Daug darbo,— čigonas nusišypsojo.— Ar tikrai nerandi, ką pasiųsti ten, be manęs?

— Ne, Rafaeli. Tai labai svarbu. Būk labai atsargus, saugokis, kad tavęs nepastebėtų.

— Reik manyt, kad į akis neįsiu,— pasakė čigonas. — Kam tu man sakai: saugokis, kad nepastebėtų? Manai, aš noriu, kad mane nušautų?

— Būk rimtesnis,— pasakė Robertas Džordanas.— Tai rimtas dalykas.

— Sakai man, kad būčiau rimtesnis? O ką tu pats šią naktį veikei? Užuot nušovęs žmogų, ką darei? Tau reikėjo vieną žmogų sunaikint, o ne naują dirbt! O dabar štai matėm danguj tokią galybę lėktuvų, kad užtektų išmušti mums visiems nuo protėvių iki negimusių proanūkių kartu su visom katėm, ožkom ir blakėm. Matėm lėktuvų tiek, kad dangų temdė, o jau staugė tarytum liūtai, kriokė taip, kad pieną močios krūtyse būtų galėję sutraukti, ir tu dar sakai man surimtėti. Aš dar per daug rimtas.

— Na gerai,— Robertas Džordanas nusijuokė ir uždėjo ranką čigonui ant peties.— Per daug rimtas nebūk. Dabar baik pusryčiauti ir eik.

— O tu? — paklausė čigonas.— Ką tu veiksi?

— Eisiu pas El Sordą.

— Po šitų lėktuvų tikriausiai visuose kalnuose gyvos dvasios nerasi,— tarė čigonas.— Šįryt, juos regėdami, daug žmonelių išsimaudė prakaite.

— Jų darbas kitas — ne geriljerų medžioklė.

— Galbūt,— pasakė čigonas. Paskui pakratė galvą.— Užtat kai jie imsis šito darbo!..

— *Què va,*— pasakė Robertas Džordanas.— Tai geriausi vokiški lengvieji bombonešiai. Juos ne čigonų medžioti siunčia.

— Mane šiurpas nuo jų krečia,— tarė Rafaelis.— Tikrai, tokių dalykų tai bijau.

— Jie skrenda bombarduoti aerodromo,— pasakė jam Robertas Džordanas, kai jie įžengė į olą.— Aš beveik tikras, kad ten nuskrido.

— Ką sakai?— paklausė Pablo moteris. Ji pripylė jam puodelį kavos ir padavė skardinėlę kondensuoto pieno.

— Čia besama pieno? Kokia prabanga!

— Visko turim,— atsakė ji.— O po lėktuvų — dar ir baimės. Kur, sakai, jie nuskrido?

Robertas Džordanas pro plyšį skardinėlėje įsivarvino į kavą sutirštinto pieno, nuvalė skardinėlę į puoduko briauną ir pamaišė kavą, kol ji paliko šviesiai ruda.

— Aš manau, jie skrenda bombarduoti aerodromo. O gal į Eskorialį ar Kolmenarą. O gal ir ten, ir ten.

— Tegu sau skrenda kuo toliau ir nesirodo čia,— tarė Pablas.

— Ir ko jie čia skraido? — paklausė moteris.— Ko jiems čia reikia? Niekad nesam regėję tokių lėktuvų. Ir dar tiek daug. Ruošiasi puolimui?

— Kokių mašinų matėt vakar vakare kely? — paklausė Robertas Džordanas. Mergina Marija buvo greta jo, bet jis nežiūrėjo į ją.

— Ei, Fernandai,— tarė moteris.— Tu buvai vakar vakare La Granchoj. Ką matei?

— Nieko,— atsiliepė nedidelis, atviro veido, apyžvairis kokių trisdešimt penkerių metų vyras, kurio Robertas Džordanas iki tol nebuvo matęs.— Kaip visada, keletas sunkvežimių. Keletas lengvųjų. Kariuomenės nemačiau.

— Tu kiekvieną vakarą eini į La Granchą? — paklausė jį Robertas Džordanas.

— Arba aš, arba kuris kitas,— atsakė Fernandas.— Kas nors einam.

— Naujienų parsinešti. Rūkalų. Šiaip smulkmenų,— paaiškino moteris.

— Ten yra mūsiškių?

— Yra. Kodėl nebus? Elektrinės darbininkai. Ir iš kitų yra.

— Kokios naujienos?

— *Pues nada.* Nieko naujo. Šiaurėje padėtis bloga. Tai ne naujiena. Šiaurėje nuo pat pradžių nekas.

— Apie Segoviją nieko negirdėjai?

— Ne, *hombre**. Nesiteiravau.

— O ar nueini į Segoviją?

— Kartais,— pasakė Fernandas.— Bet pavojinga. Ten tikrina dokumentus.

— Ar žinai aerodromą?

— Ne, *hombre*. Kur jis yra, žinau, bet arti nesu buvęs. Štai ten labai reikalauja dokumentų.

— Apie lėktuvus vakar niekas nešnekėjo?

— La Granchoj? Niekas. Šįvakar, žinia, šnekės. Šnekėjo apie

---

* Žmogau (*isp.*). Čia: bičiuli.

Keipo de Ljano[16] kalbą per radiją. Daugiau nieko. Ak tiesa! Atrodo, kad Respublika ruošia puolimą.

— Ką?

— Kad Respublika ruošia puolimą.

— Kur?

— Nežinia. Gal čia. Gal kitoj Sieros daly. Ar nieko apie tai negirdėjai?

— Šitaip kalba La Granchoj?

— Taip, *hombre*. Buvau pamiršęs. Bet apie puolimus visada daug kalba.

— Iš kur šitie gandai?

— Iš kur? Iš visokių žmonių. Karininkai pašneka Segovijos ir Avilos kavinėse, o kelneriai nuklauso. Gandai netrunka pasklisti. Apie Respublikos puolimą šiame krašte jau senokai šneka.

— Respublikos ar fašistų?

— Respublikos. Jeigu būtų fašistų, visi tai žinotų. Ne, čia bus nemažas puolimas. Kiti sako, net du. Vienas čia, o kitas prie Alto del Leono, netoli Eskorialio. Ar nieko apie tai negirdėjai?

— Ką dar kalba?

— *Nada, hombre*. Nieko. Ak tiesa! Šnekėjo, kad, jeigu bus puolimas, respublikonai sprogdinsią tiltus. Bet juk prie tiltų sargybos.

— Nejuokauji? — tarė Robertas Džordanas, siurbčiodamas kavą.

— Ne, *hombre*, — atsakė Fernandas.

— Šitas juokų nepripažįsta,— tarė moteris.— O gaila.

— Ką gi,— pasakė Robertas Džordanas.— Ačiū už naujienas. Ar daugiau nieko negirdėjai?

— Ne. Kaip visada šneka, jog čionai siųs kariuomenę, krės kalnus. Sako, kareiviai esą jau kely. Jau išsiųsti iš Valjadolido. Bet šitaip visada šneka. Neverta imti į galvą.

— Girdėjai? — beveik niršiai tarė Pablo moteris Pablui.— Bus tau „saugu, saugu“.

Pablas susimąstęs pažvelgė į ją ir pasikasė smakrą.

— O tu girdėjai? — tarė jis.— Bus tau „tiltai, tiltai“.

— Kokie tiltai? — linksmai paklausė Fernandas.

— Kvaiša,— tarė jam moteris.— Bukagalvi. *Tonto**. Išgerk dar puodelį kavos ir pasistenk prisiminti daugiau naujienų.

---

* Kvaily (*isp.*).

— Nepyk, Pilara,— ramiai ir linksmai tarė Fernandas.— Tų gandų nėra ko baimintis. Aš papasakojau tau ir šitam draugui viską, ką prisimenu.

— Daugiau nieko neprisimeni? — paklausė Robertas Džordanas.

— Nieko,— oriai atsakė Fernandas.— Laimė dar, kad tiek prisiminiau, nes tai gandai, ir aš jų nesidėjau į galvą.

— Gal ir daugiau ką kalbėjo?

— Galimas daiktas. Bet aš nesidėjau į galvą. Jau metai, kai nieko daugiau negirdžiu, vien gandus.

Robertas Džordanas išgirdo, kaip mergina Marija, kuri stovėjo už jo, nesusilaikiusi prunkštelėjo iš juoko.

— Pasakyk dar kokį gandą, Fernanditai,— tarė ji, ir jos pečiai vėl suvirpo.

— Nesakyčiau, jeigu ir prisiminčiau,— atsakė Fernandas.— Nevyriška gaudyti gandus ir jais tikėti.

— Ir šitokie išgelbės Respubliką! — tarė moteris.

— Ne. Tai *jūs* ją išgelbėsit, sprogdindami tiltus,— pasakė jai Pablas.

— Eikit,— tarė Robertas Džordanas Anselmui ir Rafaeliui.— Jeigu pavalgėt.

— Einam,— pasakė senis, ir jiedu pakilo. Robertas Džordanas pajuto ant peties ranką. Tai buvo Marija.

— Valgyk,— tarė ji, nenukeldama rankos.— Gerai pasistiprink, kad ištvertum dar daugiau gandų.

— Gandai man atėmė apetitą.

— Ne. Taip negerai. Še, pavalgyk, kol mūsų nepasiekė daugiau gandų.— Ji padėjo priešais jį dubenį.

— Nesišaipyk iš manęs,— tarė jai Fernandas.— Aš geras tavo draugas, Marija.

— Aš nesišaipau iš tavęs, Fernandai. Juokauju su juo, kad pavalgytų ir neliktų alkanas.

— Visiems reikia valgyt,— tarė Fernandas.— Pilara, kas čia yra, kad mums nieko neduodat?

— O kas gali būti? — atsakė Pablo moteris ir įdėjo jam į dubenį troškintos mėsos.— Valgyk, žmogau. Šitą tu tai dar sugebi. Valgyk.

— Labai skanu,— tarė Fernandas, neprarasdamas orumo.

— Ačiū,— pasakė moteris.— Ačiū ir dar kartą ačiū.

— Tu pyksti ant manęs? — paklausė Fernandas.

— Ne. Valgyk. Valgyk.

— Ačiū,— pasakė Fernandas.— Valgau.

Robertas Džordanas pažvelgė į Mariją, ir jos pečiai vėl sukrūpčiojo, ir ji nusisuko. Fernandas valgė ramiai, vis ta pačia išdidžia ir oria mina, ir jo orumo netrikdė nei didžiulis šaukštas, su kuriuo valgė, nei padažo srovelės, varvančios per smakrą.

— Ar patinka valgis? — paklausė jį Pablo moteris.

— Taip, Pilara,— atsakė jis pilna burna.— Kaip visada.

Robertas Džordanas pajuto, kaip Marija džiugiai spustelėjo jam petį.

— Ar dėl to tau ir patinka? — paklausė moteris Fernandą.— Taip,— tarė ji.— Aišku. Troškinta mėsa — kaip visada. *Como siempre.* Šiaurėje blogai — kaip visada. Čia ruošia puolimą — kaip visada. Kariuomenė ateis mūsų medžioti — kaip visada. Iš tavęs išeitų paminklas viskam, kas „kaip visada".

— Betgi paskutinės dvi naujienos — tik gandai, Pilara.

— Ispanija,— su kartėliu tarė Pablo moteris. Tada atsisuko į Robertą Džordaną.— Ar yra kitose šalyse tokių žmonių?

— Nėra kitos tokios šalies kaip Ispanija,— mandagiai pasakė Robertas Džordanas.

— Teisybė,— tarė Fernandas.— Kitos tokios šalies kaip Ispanija nėra visame pasaulyje.

— O ar tu esi buvęs kokioj kitoj šaly? — paklausė jį moteris.

— Ne,— atsakė Fernandas.— Ir nenorėčiau būt.

— Tu girdi? — tarė Pablo moteris Robertui Džordanui.

— Fernandai,— tarė jam Marija.— Papasakok mums, kaip tu viešėjai Valensijoj.

— Man Valensijoj nepatiko.

— Kodėl? — paklausė Marija ir vėl spustelėjo Robertui Džordanui petį.— Kodėl ten tau nepatiko?

— Žmonės nemandagūs, ir aš negalėjau suprasti jų kalbos. Šūkčioja vieni kitiems „*chė*"*, daugiau nieko.

— O jie tave suprato? — paklausė Marija.

— Dėjosi nesuprantą,— atsakė Fernandas.

— O ką tu ten veikei?

---

* Ko (*katalon.*).

— Aš išvažiavau, net jūros nepamatęs,— pasakė Fernandas.— Žmonės nepatiko.

— Dink iš akių, tu senmerge! — šūktelėjo Pablo moteris.— Dink, kol neįsiutau. Valensijoj aš praleidau geriausias savo gyvenimo dienas. *Vamos**! Valensija! Nekalbėkit jūs man apie Valensiją.

— Ką tu ten veikei? — paklausė Marija.

Pablo moteris atsisėdo prie stalo, pasidėjusi prieš save kavos puodelį, duonos riekę ir troškintos mėsos dubenį.

— *Qué?*** Klausk, ką *mudu* ten veikėm. Aš ten gyvenau su Finitu, kai jis buvo pasirašęs sutartį trims kovoms per *feria****. Niekur nemačiau tokios daugybės žmonių. Niekur nemačiau tokių perpildytų kavinių. Valandų valandas negalėdavai gauti vietos atsisėsti, ir būdavo neįmanoma įlipti į tramvajus. Valensija nenurimdavo dieną naktį.

— Bet ką tu ten veikei? — paklausė Marija.

— Viską,— atsakė moteris.— Mes eidavom į paplūdimį ir gulėdavom vandeny, o jaučiai traukdavo iš jūros burlaivius. Jaučius įvaro į vandenį, kol jie pradeda plaukti; tada prikinko prie laivų, ir, kai pasiekia kojom dugną, jie įsirężę traukia laivus. Dešimties porų jaučių kinkinys ryto metą velka iš jūros burlaivį, o smulkios bangelės plauna paplūdimį. Štai kas yra Valensija.

— Bet ką veikei, kai nežiūrėdavai į jaučius?

— Mes valgydavom paviljonuose paplūdimy. Pyragėlius, įdarytus kepta smulkinta žuvim ir raudonaisiais bei žaliaisiais pipirais ir mažučiais kaip ryžių grūdai riešučiukais. Pyragėliai minkštučiai, purūs, o žuvis neįsivaizduojamo gardumo. Valgydavom krevetes, tik ištrauktas iš jūros, apšlakstytas citrinų sultimis. Krevetės rausvos ir saldžios, vienos išeina geri keturi kąsniai. Jų mes daug suvalgėm. Dar valgydavom *paella*[17] su visokia jūros smulkme: moliuskais, midijom, vėželiais ir mažais unguriukais. Paskui valgydavom dar mažesnius unguriukus vienus, keptus aliejuje, mažyčius kaip pupų diegai ir išsiraičiusius į visas puses, ir tokius minkštučius, kad tirpdavo burnoje nekramtomi. Viską užgerdavom baltu vynu, šaltu, nestipriu ir gardžiu, po trisdešimt santimų už butelį. O pabaigai — melioną. Tai melionų tėvynė.

* Čia: še tau! (*Isp.*)
** Ką? (*Isp.*)
*** Mugė (*isp.*).

— Kastilijos melionai geresni,— tarė Fernandas.

— *Qué va,*— pasakė Pablo moteris.— Kastilijos melionas tinka nebent masturbacijai. O Valensijos melionas — štai kur daiktas valgymui! Kai prisimenu tuos melionus, ilgumo sulig ranka, žalius kaip jūra, sultingus, traškius ir saldesnius už ankstų vasaros rytą! O, kai prisimenu lėkštes, kaupinai prikrautas mažutėlių, minkštučių unguriukų! Ir alų, kurį gerdavom visą popietę iš rasotų nuo šalčio bokalų didumo sulig ąsočiu.

— O ką tu veikei, kai nevalgydavot ir negerdavot?

— Mes mylėdavomės kambary, kur balkone kabojo žaliuzės iš medinių lotelių ir dvelkdavo vėjelis pro atlenkiamą langą virš balkono durų. Mylėdavomės tame kambary, kur nuo nuleistų žaliuzių ir dienos metu būdavo prieblanda, o iš gatvės dvelkdavo gėlių turgavietės kvapais ir sudegusiu paraku nuo petardų *traca*, kuri buvo nutiesta gatvėse ir per visą feriją sproginėdavo kiekvieną popietę. Tai buvo fejerverkų linija, nutiesta per visą miestą,— petardos, sujungtos tarpusavy,— ir trenksmingi sprogimai bėgdavo tramvajų stulpais ir laidais, peršokdami nuo stulpo ant stulpo ir taip šaižiai pokšėdami, kad sunku įsivaizduoti.

Mes pasimylim, pasimylim, o paskui liepiam atnešti dar alaus; kambarinė atneša rasotą nuo šaltumo bokalą, aš paimu nuo slenksčio ir priglaudžiu jį šaltutėlį Finitui prie nugaros, o jis miega, nepabunda, kai kambarinė atneša alų, ir pro miegus sako: „Liaukis, Pilara. Liaukis, moteriške, leisk man pamiegot". O aš sakau: „Ne, pabusk ir išgerk, žiūrėk, koks šaltas", ir jis geria, neatmerkdamas akių, ir vėl užmiega, o aš sėdžiu lovos kojūgaly, atsirėmusi priegalvio, ir žiūriu, kaip jis miega, rudas ir juodplaukis, ir jaunas, ir ramus, ir baigiu gerti alų, klausydamasi einančio gatve orkestro. O tu,— kreipėsi ji į Pablą,— ar bent kiek supranti tokius dalykus?

— Mudu abu irgi šį tą veikdavom,— atsakė Pablas.

— Taip,— pasakė moteris.— Veikdavom, kaip neveikdavom. Ir tu kadaise buvai geresnis vyras už Finitą. Tačiau mudu su tavim niekad nesam buvę Valensijoj. Niekad mes negulėjom abu lovoj ir nesiklausėm gatve einančio orkestro Valensijoj.

— Mes negalėjom to padaryti,— pasakė jai Pablas.— Mums nebuvo progos važiuot į Valensiją. Pagalvok ir pati suprasi. Užtat su Finitu tu niekad nesprogdinai traukinio.

— Taip,— tarė moteris.— Tik tas mums ir beliko. Traukinys. Taip. Amžinai tas traukinys. Niekas prieš tai nesako nė pusės žodžio.

Tas nuopelnas liko, kad ir kokiu pavirtai tinginiu, apsileidėliu ir nevykėliu. Ir bailiu. Seniau tu ir daugiau ką esi nuveikęs. Aš nenoriu būti neteisinga. Bet ir prieš Valensiją niekas negali pasakyti ko nors. Girdite?

— Man nepatiko,— ramiai pasakė Fernandas.— Man Valensija nepatiko.

— O dar sako, kad didžiausjas užsispyrėlis — mulas,— tarė moteris.— Nukraustyk stalą, Marija, ir eisim.

Kai ji tai pasakė, jie išgirdo grįžtančių lėktuvų ūžesį.

DEVINTAS SKYRIUS

Jie stovėjo olos angoje ir žiūrėjo į lėktuvus. Bombonešiai dabar skrido aukštai it greiti, grasūs strėlių smaigaliai, motorų trenksmu skeldami dangų. Jie tikrai panašūs į ryklius, pagalvojo Robertas Džordanas, smailiasnukius, aštriais pelekais Golfo srovės ryklius. Tačiau šitie, ilgais sidabriniais pelekais, staugiantys, su lengva propelerių migla saulėje,— šitie juda kitaip negu rykliai. Jie juda kaip niekas kitas pasauly. Jie kaip mechanizuota lemtis.

Tu turi rašyti, pasakė jis sau. Gal kada nors vėl imsi rašyti. Jis pajuto, kaip Marija įsikibo jam į ranką. Ji žiūrėjo aukštyn, ir jis tarė jai:

— Į ką jie tau panašūs, *guapa**?

— Nežinau,— atsakė ji.— Turbūt į mirtį.

— Man — į lėktuvus,— tarė Pablo moteris.— O kur mažieji?

— Jie skrenda gal kitu ruožu,— atsakė Robertas Džordanas.— Šitie bombonešiai per greiti, kad lauktų jų, ir todėl grįžta vieni. Mes niekad nepersekiojam jų toliau kaip iki fronto. Per mažai turim lėktuvų, kad galėtume rizikuoti.

Kaip tik tuo metu ties laukyme sulig medžių viršūnėm pasirodė trys naikintuvai „Heinkeliai“, kurie skriejo stačiai į juos, išsidėstę V pavidalo grupuote, tratėdami, siūbuodami sparnais tarsi smailianosiai grėsmingi žaislai, nelauktai išaugo iki savo tikrojo šiurpaus dydžio ir su šaižiu kauksmu nulėkė tolyn. Jie praskrido taip

* Gražuolė, mieloji (*isp.*).

žemai, kad visi stovintieji olos angoje pamatė lakūnus su šalmais ir akiniais ir už patrulio vado galvos plevėsuojantį šaliką.

— Šitie gali pamatyt arklius,— tarė Pablas.

— Šitie gali pamatyt ir tavo cigaretės nuorūką,— pasakė moteris.— Užleiskit gūnią.

Daugiau lėktuvų nepasirodė. Kiti, matyt, perskrido kalnyną kitoje vietoje, ir, kai ūžesys nutilo, visi išėjo iš olos.

Dangus dabar buvo tuščias ir aukštas, ir mėlynas, ir skaistus.

— Lyg po sapno,— tarė Marija Robertui Džordanui. Nebesigirdėjo net to beveik negirdimo pulsuojančio zvimbesio, kuris dar lieka, kai pats garsas ištirpsta tolumoje.

— Joks čia sapnas, o tu geriau eik ir suplauk rykus,— pasakė jai Pilara.— Kaip darysim? — ji pasisuko į Robertą Džordaną.— Josim ar eisim pėsti?

Pablas pažiūrėjo į ją ir kažką suniurzgė.

— Kaip nori,— atsakė Robertas Džordanas.

— Tad eikim pėsti,— tarė ji.— Man bus kepenims sveikiau.

— Joti irgi sveika kepenims.

— Kepenims — taip, bet užpakaliui — ne. Mes eisim, o tu... — Ji pasisuko į Pablą.— Eik ir susiskaičiuok savo ristūnus, ar koks nenuskrido.

— Tau nereikia arklio? — paklauė Pablas Robertą Džordaną.

— Ne. Labai ačiū. Nebent mergaitei.

— Tegu geriau eina pėsčia,— pasakė Pilara.— Dar prisitrins nuospaudų kur nereikia — kas tada iš jos?

Robertas Džordanas pajuto, kaip jam rausta veidas.

— Ar gerai išsimiegojai? — paklausė Pilara. Paskui tarė: — Dėl ligos nebijok — nėra. O galėjo būti. Nežinau, kaip čia išėjo. Tikriausiai Dievas vis dėlto tebėra, nors mes Jį ir panaikinom. Eik sau,— tarė ji Pablui.— Tai tavęs neliečia. Čia apie žmones, jaunesnius už tave. Kurie iš kitokio molio. Eik, kur eini.— Paskui Robertui Džordanui:— Tavo daiktus pasaugos Agustinas. Jis grįš, ir eisim.

Buvo giedra, skaisti diena, ir įsaulyje buvo šilta. Robertas Džordanas žiūrėjo į drūtą tamsiaveidę moteriškę maloniomis, plačiai susodintomis akimis, į jos platų, stambių bruožų veidą, raukšlėtą ir maloniai negražų; akys linksmos, tačiau veidas, kol lūpos nejuda, liūdnas. Jis pasižiūrėjo į ją, o paskui į vyrą, kresną ir

nevikrų, einantį pro medžius aptvaro link. Moteriškė irgi pasižiūrėjo jam iš paskos.

— Mylėjotės? — tarė moteris.

— O ką ji sakė?

— Ji man nieko nesakė.

— Aš irgi nesakysiu.

— Jei taip, tai mylėjotės,— tarė moteris.— Būk jai kaip galint geresnis.

— O jeigu ji turės vaiką?

— Tai ne bėda,— pasakė moteris.— Anokia čia bėda.

— Bet tam čia ne vieta.

— Ji čia nepasiliks. Iškeliaus su tavim.

— O kur aš keliausiu? Aš negaliu pasiimti moters ten, kur keliausiu.

— Kas žino. Gal ten, kur keliausi, galėsi pasiimti ir dvi.

— Nedera šitaip kalbėti.

— Klausyk,— tarė moteris.— Aš ne bailė, tačiau anksti rytą labai aiškiai viską regiu ir manau, kad daug tų, kurie dabar gyvi, nesulauks kito sekmadienio.

— O kas šiandien?

— Sekmadienis.

— *Qué va,*— pasakė Robertas Džordanas.— Kitas sekmadienis labai toli. Bus puiku, jei sulauksim trečiadienio. Tačiau man nepatinka, kad tu taip kalbi.

— Reikia gi žmogui su kuo nors išsišnekėti,— tarė moteris.— Seniau turėjom religiją, kitokių nesąmonių. O dabar reikia, kad kiekvienas turėtų su kuo atvirai pasikalbėt, nes būk tu dievažin koks drąsuolis, o vienatvė vis tiek labai slegia.

— Mes ne vieniši. Mes visi kartu.

— Kai pamatai tokias mašinas, baimė perima,— tarė moteris.— Mes — niekas prieš tokias mašinas.

— O dėlto mes jas numušam.

— Klausyk,— tarė moteris.— Prisipažįstu tau, kad man liūdna, bet nemanyk, kad pritrūkau ryžto. Ryžto kiek turėjau, tiek tebeturiu.

— Saulė pakils aukščiau, ir liūdnumas išsisklaidys. Jis kaip migla.

— Taip,— pasakė moteris.— Tegul bus, kaip tu sakai. Gal man

toks jausmas nuo tų kvailų kalbų apie Valensiją. Ir nuo to nevykėlio, kur nuėjo pasižiūrėti arklių. Aš jį labai įskaudinau savo pasakojimu. Tu jį užmušk, iškeik, bet tik neskaudink.

— Kaip tu su juo suėjai?

— O kaip sueina vyras su moterimi? Pirmomis sąjūdžio dienomis, o ir iki tol jis buvo tikras vyras. Rimtas žmogus. Dabar jau po žmogaus. Kaištį ištraukė, ir visas vynas išbėgo iš maišo.

— Man jis nepatinka.

— Tu jam taip pat nepatinki — ir ne veltui. Naktį gulėjau su juo.— Ji nusišypsojo ir papurtė galvą.— *Vamos a ver**,— tarė ji.— Aš jam sakau: „Pablai, kodėl tu nenudėjai to svetimšalio?"

„Jis geras vaikinas, Pilara,— sako.— Geras vaikinas".

Tada aš jam sakau: „Dabar tu supranti, kad komanduoju aš?"

„Suprantu, Pilara. Suprantu",— sako jis. Paskui naktį girdžiu — nemiega, verkia. Verkia negražiai, kūkčiodamas, lyg koks žvėris iš vidaus purtytų.

„Kas tau, Pablai?" — klausiu aš jį apkabinusi.

„Nieko, Pilara. Nieko".

„Ne, tau kažkas yra".

„Žmonės,— sako jis,— kaip jie nuo manęs atsimetė! *Gente*".

„Taip, bet jie su manim,— sakau,— o aš tavo moteris".

„Pilara,— sako jis,— atmink traukinį.— Paskui pridūrė: — Tegu Dievas tau padeda, Pilara".

„Kam čia mini Dievą? — klausiu jį.— Kas čia tavo per kalba?"

„Taip,— sako jis.— Dievas ir *Virgen***".

„*Qué va*, Dievas ir *Virgen*,— sakau aš jam.— Ar taip dera kalbėti?"

„Aš bijau mirti, Pilara,— sako jis.— *Tengo miedo de morir*. Supranti?"

„Tai kraustykis iš guolio,— pasakiau.— Vienam guoly nėr vietos man, tau ir dar tavo baimei".

Tada jis susigėdo ir nutilo, ir aš užmigau, bet, drauguži, iš jo nebėr žmogaus.

Robertas Džordanas nieko nepasakė.

— Visą gyvenimą taip — tarpais kad suims šitoks liūdesys,—

---

* Pažiūrėsim (*isp.*).

** Mergelė (*isp.*).

tarė moteris.— Bet tai ne toks liūdesys kaip Pablo. Mano ryžto jis nepalauš.

— Tikiu.

— Galbūt jis užeina kaip moteriška liga,— tarė ji.— O gal tai išvis niekis.— Ji patylėjo.— Aš daug vilčių sudėjau į Respubliką. Aš tvirtai tikiu Respublika, ir tai mano tikėjimas. Aš tikiu ja taip karštai, kaip dievobaimingi žmonės tiki sakramentus.

— Suprantu tave.

— O tu irgi tiki?

— Respublika?

— Taip.

— Tikiu,— atsakė jis, vildamasis, jog tai tiesa.

— Džiaugiuosi,— tarė moteris.— Ir tu nebijai?

— Mirties nebijau,— atsakė jis nemeluodamas.

— O ko bijai?

— Kad neatliksiu savo pareigos taip, kaip privalėčiau.

— O nelaisvės nebijai, kaip tasai, kitas?

— Ne,— atsakė jis nemeluodamas.— Jeigu bijotum, tai galvotum vien apie tai, ir iš tavęs nebūtų jokios naudos.

— Tu labai šaltakraujis vaikinas.

— Ne,— tarė jis.— Nemanau.

— Taip. Tu šaltai protauji.

— Todėl, kad galvoju vien apie savo darbą.

— O gyvenimo malonumų nemėgsti?

— Mėgstu. Labai. Aišku, jeigu nekliudo dirbti.

— Žinau, mėgsti išgerti. Pastebėjau.

— Taip. Labai. Jeigu tik nekliudo dirbti.

— O moteris mėgsti?

— Labai. Bet kol kas mažai jomis domėjausi.

— Tavęs jos netraukia?

— Traukia. Bet dar nesutikau tokios, kuri būtų pakerėjusi mane taip, kaip, sako, kad pakeri.

— Man rodos, meluoji.

— Gal šiek tiek.

— Mariją tu pamilai.

— Taip. Staiga ir karštai.

— Aš irgi. Aš ją labai myliu. Taip. Labai.

— Aš irgi,— tarė Robertas Džordanas jausdamas, kaip kimsta

balsas.— Aš irgi. Taip.— Jam buvo malonu tai kartoti, ir ispaniškai tai skambėjo bemaž oficialiai.— Aš ją labai myliu.

— Kai grįšim iš El Sordo, paliksiu judu vienus.

Robertas Džordanas nieko nepasakė. Paskui tarė:

— Nereikia.

— Ne, žmogau. Reikia. Laiko liko nedaug.

— Ar tu tą regėjai mano rankoj? — paklausė jis.

— Ne. Pamiršk apie ranką. Tai kvailystės.

Ji nuginė tai šalin, kaip ir visa kita, kas galėjo pakenkti Respublikai.

Robertas Džordanas nieko nepasakė. Jis žiūrėjo į Mariją, dėliojančią oloje indus. Ji nusišluostė rankas, atsigręžė ir nusišypsojo jam. Ji negirdėjo, ką sakė Pilara, tačiau, kai nusišypsojo Robertui Džordanui, rusvas jos veidas tamsiai nuraudo, o paskui ji vėl nusišypsojo jam.

— Yra juk ir diena,— tarė moteris.— Jūsų ne tik naktis, bet dar ir diena. Tiesa, tokios įstaigos kaip mano laikais Valensijoj čia nėr. Bet pasirinksit žemuogių ar šiaip ko.— Ji nusijuokė.

Robertas Džordanas uždėjo ranką jai ant plataus peties.

— Tave aš taip pat myliu,— tarė jis.— Aš tave labai myliu.

— Tu tikras donžuanas,— tarė moteris, susidrovėjusi nuo parodyto jai meilumo.— Greit pradėsi visas mylėti. O štai ir Agustinas.

Robertas Džordanas nuėjo į olą pas Mariją. Ji žiūrėjo į jį spindinčiomis akimis, ir jos skruostai ir kaklas vėl nuraudo.

— Sveika, zuikuti,— tarė jis ir pabučiavo ją į lūpas. Ji tvirtai prisiglaudė prie jo ir pažvelgė jam į veidą, ir tarė:

— Sveikas. Ak, sveikas, sveikas!

Fernandas, kuris tebesėdėjo prie stalo rūkydamas cigaretę, atsistojo, pakratė galvą ir išėjo, pasiėmęs savo karabiną, stovintį pasienyje.

— Labai nepadoru,— tarė jis Pilarai.— Man nepatinka. Prižiūrėtum mergaitę.

— Aš ir prižiūriu,— atsakė Pilara.— Šis draugas — jos *novio**.

— A,— pasakė Fernandas.— Ką gi, jeigu jie susižadėję, tada viskas normalu.

— Labai malonu,— pasakė moteris.

— Man irgi,— oriai pritarė Fernandas.— *Salud*, Pilara.

— Kur tu eini?

---

* Sužadėtinis (*isp.*).

— Į viršutinį postą, pakeisti Primitivo.

— Kur tave velnias neša? — eidamas artyn paklausė Agustinas orųjį vyruką.

— Į tarnybą,— oriai atsakė Fernandas.

— Į tarnybą,— pamėgdžiojo Agustinas.— Nusišvilpt man ant tavo tarnybos.— Paskui, atsisukęs į moterį: — Kur tas mėšlas, kur man reiks saugot?

— Oloj,— atsakė Pilara.— Dviejuose maišuose. Tavo nešvankybės, žinai, man lenda per gerklę.

— Aš tau į gerklę,— pasakė Agustinas.

— Šunio šūdo,— ramiai atsakė jam Pilara.

— Tavo močią,— atkirto Agustinas.

— Savos tu gyvenime neturėjai,— pasakė Pilara. Pasikeitimas ispaniškais keiksmais pasiekė tą didelį korektiškumą, kai veiksmai nepasakomi, o paliekami suprasti.

— Ką jie ten veikia? — pusbalsiu pasiteiravo Agustinas.

— Nieko,— atsakė jam Pilara.— *Nada.* Juk pavasaris, gyvuly.

— Gyvuly,— pakartojo Agustinas, gardžiuodamasis žodžiu.— Gyvuly. O kas tu pati? Šliundrų šliundros išpera. Dedu skersą ant tavo pavasario.

Pilara pliaukštelėjo jam per petį.

— Ek tu,— tarė ji ir nusijuokė savo gaudžiančiu juoku.— Visi tavo keiksmai panašūs. Užtat stiprūs. Ar matei lėktuvus?

— Dedu skersą ant tavo lėktuvų,— pasakė Agustinas, linktelėjo galva ir prikando apatinę lūpą.

— Oho! — tarė Pilara.— Čia tai bent! Nors būtų sunkoka.

— Tokiame aukštyje — taip,— Agustinas šyptelėjo.— *Desde luego**. Bet pajuokauti galima.

— Taip,— pasakė Pablo moteris.— Pajuokauti galima, ir tu geras žmogus, ir tavo juokai stiprūs.

— Klausyk, Pilara,— rimtai tarė Agustinas.— Kažkas kažką ruošia. Ar ne?

— O kaip tau atrodo?

— Atrodo taip sumautai, kad sumaučiau būt negali. Lėktuvų buvo daug, moteriške. Daug lėktuvų.

— Ir tu jų išsigandai, kaip ir kiti?

---

* Aišku (*isp.*).

— *Quė va*,— atsakė Agustinas.— Kaip tu manai, kas čia ruošiama?

— Klausyk,— tarė Pilara.— Šitas vaikinas atėjo sprogdinti tilto — matyt, Respublika ruošia puolimą. Lėktuvai, matyt, reiškia, kad fašistai ruošiasi jį atmušti. Bet kam tada rodytų tuos lėktuvus?

— Šitame kare daug kvailysčių,— tarė Agustinas.— Šitas karas — vienas idiotizmas.

— Žinoma,— pasakė Pilara.— Antraip argi būtume čia iki tol išbuvę?

— Taip,— pasakė Agustinas.— Jau metai, kai murdomės idiotizme. Bet Pablas — supratingas. Pablas labai suktas.

— Kodėl tu taip kalbi?

— Kalbu, ir viskas.

— Bet tu suprask,— ėmė aiškinti Pilara.— Dabar suktumu gelbėtis per vėlu, o kitko jis nebeturi.

— Suprantu,— tarė Agustinas.— Aš žinau, kad mums reikia nešdintis iš čia. Kad liktume gyvi, turime laimėti, o kad laimėtume, reikia sprogdinti tiltus. Tačiau Pablas, kad ir koks bailys, labai gudrus.

— Aš irgi gudri.

— Ne, Pilara,— tarė Agustinas.— Tu nesi gudri. Tu narsi. Tu atsidavusi. Tu ryžtinga. Tu turi nuojautą. Tavo didelis ryžtas ir didelė širdis. Bet gudri tu nesi.

— Tu taip manai? — susimąsčiusi paklausė Pilara.

— Taip, Pilara.

— Štai tas vaikinas — gudrus,— tarė moteris.— Gudrus ir šaltakraujis. Jis labai šaltai protauja.

— Taip,— pasakė Agustinas.— Jis išmano savo darbą, kitaip jam nebūtų jo pavedę. Bet ar jis gudrus, nežinau. Pablas, žinau,— gudrus.

— Bet toks bailus ir neveiklus, kad jau niekam nebetinka.

— Ir vis tiek gudrus.

— Ir kas iš to?

— Nieko. Bandau protingai pasvarstyti. Šiuo metu mums reikia veikti su protu. Susprogdinę tiltą, turėsim iškart išsidanginti. Viską reikia apgalvoti. Reikia žinoti, kur ir kaip trauksimės.

— Savaime aišku.

— Štai kur pravers Pablas. Čia reikės gudrumo.

— Aš Pablu nepasitikiu.

— Šiuo atveju galima.

— Ne. Tu nežinai, kas iš jo bėra likę.

— *Pero es muy vivo.* Jis labai gudrus. O jeigu mes gudriai nesuveiksim, mus sutrins į šuns miltus.

— Pagalvosiu,— pasakė Pilara.— Visa diena prieš akis.

— Tiltams sprogdinti — vaikinas,— tarė Agustinas.— Tą jis, matyt, išmano. Atsimeni, kaip gražiai anas, tas kitas, susitvarkė su traukiniu?

— Taip,— pasakė Pilara.— Jis viską suplanavo.

— Tu — kur reikia kietos rankos ir kieto žodžio,— tarė Agustinas.— Tačiau kai reikės iš čia sprukti — be Pablo neišsiversim. Čia jis nepamainomas. Liepk, tegu viską apgalvoja.

— Tu nekvailas.

— Nekvailas, taip,— pasakė Agustinas.— Bet *sin picardía**. Čia jau tegu Pablas!

— Kad ir bailys ir visa kita?

— Taip.

— O ką tu manai dėl tiltų?

— Reikia. Aš tą suprantu. Mums reikia padaryti du dalykus: reikia pasišalinti iš čia ir reikia laimėti. O kad laimėtume, reikia sprogdinti tiltus.

— Jeigu Pablas toks gudrus, kodėl jis šito nesupranta?

— Jis silpnas ir todėl nori, kad viskas liktų, kaip yra. Jis norėtų kiūtoti ramiam užuteky. Tačiau upė tvinsta. Iškeltas iš vietos, jis parodys gudrumo. *Es muy vivo.*

— Gerai, kad vaikinas jo nenušovė.

— *Què va.* Čigonas vakar norėjo, kad aš tą padaryčiau. Gyvulys.

— Tu taip pat gyvulys,— pasakė ji.— Bet protingas.

— Abudu mes nekvaili,— pasakė Agustinas.— Tačiau Pablas — tai talentas!

— Bet su juo sunku sutarti. Tu nežinai, koks jis pagedęs.

— Taip. Bet vis tiek jis — talentas. Klausyk, Pilara. Kariauti užtenka vien proto. O nugalėti reikia talento ir išteklių.

— Aš apgalvosiu,— tarė ji.— Mums reikia eiti. Vėluojam.— Paskui pakėlusi balsą sušuko: — Angle! *Inglės*! Eik šen! Žygiuojam.

---

* Negudrus (*isp.*).

DEŠIMTAS SKYRIUS

— Pailsėkim,— tarė Pilara Robertui Džordanui.— Sėskis, Marija, pailsėkim.

— Geriau eikim,— pasakė Robertas Džordanas.— Pailsėsim nuėję. Man reikia pasimatyti su tuo žmogum.

— Pasimatysi,— atsakė jam moteris.— Nedega. Sėskis, Marija.

— Eime, eime,— tarė Robertas Džordanas.— Pailsėsi ant kalno.

— O aš noriu dabar,— pasakė moteris ir atsisėdo prie upokšnio. Mergina atsisėdo į viržius šalimais; jos plaukai žvilgėjo saulėje. Tik Robertas Džordanas stovėjo ir žiūrėjo į kalnų pievą, per kurią tekėjo upokšnis; jame turėjo būti upėtakių. Aplink augo viržiai. Žemėliau tarp geltonų paparčių kyšojo dideli pilki akmenys, o tolumoje juodavo pušų siena.

— Ar dar toli iki El Sordo? — paklausė jis.

— Netoli,— atsakė moteris.— Pereisim per pievą, paskui — per slėnį ir mišką, iš kurio išteka šitas upelis. Sėskis ir nebūk toks rimtas.

— Noriu greičiau nueiti, pasišnekėti su juo, ir bus baigta.

— O aš noriu nusimazgot kojas,— pasakė moteris ir nusiavusi kurpes ir nusimovusi storą vilnonę kojinę įkišo dešinę koją į vandenį.— Vaje, koks šaltas!

— Geriau būtume joję raiti,— tarė Robertas Džordanas.

— O man geriau pėsčiai,— pasakė moteris.— Nusisėdėjau toj oloj. Kas gi tau?

— Nieko, skubu, ir tiek.

— Nusiramink. Laiko daug. Tokia graži diena, ir taip smagu, išėjus iš pušyno. Neįsivaizduojat, kaip man įgriso tarp pušų. Ar tau nenusibodo pušys, *guapa*?

— Man jos patinka,— atsakė mergina.

— Kuo gi jos tau patinka?

— Patinka jų kvapas, ir aš mėgstu vaikščioti per spyglius. Patinka, kai aukštai ūžia vėjas ir jos girgžda, trindamosi viena į kitą.

— Viskas tau patinka,— pasakė Pilara.— Jei dar mokėtum virti, būtum tikras turtas bet kokiam vyrui. Tačiau už pušyną nėr nuobodesnio miško. Tu nesi mačiusi bukų girios, ąžuolyno ar kaštonų miško. Ten tai miškai! Kiekvienas medis vis kitoks, kiekvieno savotiškas charakteris ir grožis. O pušyne mirk iš nuobodulio. O kaip tau, *Inglés*?

— Man pušys irgi patinka.

— *Pero, venga**,— pasakė Pilara.— Abudu kaip vienas. Pušys ir man patinka, tik mes per ilgai tarp jų užsibuvom. Man nusibodo ir kalnai. Kalnuose tik dvi kryptys: aukštyn arba žemyn, o kryptis žemyn veda į kelią ir į fašistų miestus.

— Ar tu nueini į Segoviją?

— *Qué va*. Su tokiu veidu? Tokį veidą lengva įsiminti. Ar norėtum būti tokia bjauri kaip aš, gražuole? — tarė ji Marijai.

— Tu nebjauri.

— *Vamos*, nebjauri. Aš gimiau bjauri. Ir visą gyvenimą buvau bjauri. Štai tu, *Inglés*, ką tu išmanai apie moteris? Ar tu žinai, ką reiškia moteriai būti negražiai? Ar žinai, ką reiškia visą gyvenimą būti bjauriai, o jaustis gražiai? Labai keistas jausmas,— ji įkišo į vandenį kitą koją ir tuoj pat ištraukė.— Na ir šaltybė! Žiūrėkit, kieliukė,— tarė ji ir parodė į pilką paukštelį, straksintį upokšnyje ant akmens.— Nieko iš jos dora. Nei čiulba, nei valgymui tinka. Tik uodegą kraipo, daugiau nieko. Duok užrūkyt, *Inglés*,— tarė ji ir paėmusi cigaretę užsidegė skiltuvu, kurį išsitraukė iš palaidinės kišenės. Užsirūkė ir žiūrėjo į Mariją ir Robertą Džordaną.

— Gyvenimas — labai keistas dalykas,— tarė ji leisdama pro nosį dūmus.— Iš manęs būtų buvęs geras vyras, o esu moteris — ir negraži. Tačiau daug vyrų mane mylėjo, ir aš esu jų daug mylėjusi. Keista. Klausyk, *Inglés*, tai įdomu. Pasižiūrėk į mane, bjaurią. Atidžiai įsižiūrėk, *Inglés*.

— Tu nebjauri.

— *Qué no*? Nemeluok. O gal...— ji nusijuokė savo žemu balsu.— Gal ir tau širdį kirptelėjo? Ne, ne, juokauju. Pasigrožėk mano bjaurumu. O žinai, ir bjaurioje moteryje glūdi kažkoks jausmas, kuris apakina įsimylėjusį vyrą. Tuo jausmu apakini jį, o drauge apanki ir pati. Paskui vieną dieną jis ūmai praregi ir pamato, kokia tu bjauri, ir tu pati pamatai, kokia jam atrodai bjauri, ir netenki sykiu ir vyro, ir to jausmo. Ar supranti, *guapa*? — Ji patapšnojo merginai per petį.

— Ne,— atsakė Marija.— Nes tu nesi bjauri.

— Tu protauk galva, o ne širdimi, ir klausykis,— pasakė Pilara.— Aš pasakoju labai įdomius dalykus. Argi tau neįdomu, *Inglés*?

— Taip. Bet reikia eiti.

— *Qué va*, eiti. Man ir čia labai gera. Paskui,— ji kreipėsi į Robertą Džordaną tarytum mokytoja į klasę, beveik kaip skaitydama

* Ką čia jūs (*isp.*).

paskaitą,— po kurio laiko, nors esi tokia bjauri kaip aš, tokia, kokia tik begali būti bjauri moteris, žodžiu, kaip sakiau, po kurio laiko pamažu vėl ima bręsti tavyje jausmas, tas idiotiškas jausmas, jog esi graži. Auga kaip kopūstas. Ir paskui, kai jis įsikeroja, kitas vyras pamato tave, ir tu pasirodai jam graži, ir vėl prasideda iš naujo. Dabar turbūt jau viskas praėjo, bet ką gali žinoti. Tu laiminga, *guapa*, kad nesi bjauri.

— Bet aš tikrai bjauri,— spyrėsi Marija.

— Paklausk jį,— pasakė Pilara.— Ir nekišk kojų į vandenį, nes peršalsi.

— Jeigu Robertas sako, kad reikia eiti, tai gal geriau eikim,— tarė Marija.

— Pamanyk tik,— pasakė Pilara.— Man irgi ten reikia, kaip ir tavo Robertui, bet aš sakau, kad labai smagu pasilsėti prie upelio, o be to, turim daug laiko. Ir dar: man norisi pasišnekėti. Juk tik tiek mums beliko iš normalaus gyvenimo. Kaip kitaip prasiblaškyti? Ar tau neįdomu, ką aš kalbu, *Inglés*?

— Tu kalbi labai gerai. Bet yra dalykų, kurie man įdomesni už šnekas apie grožį ir negražumą.

— Tad pakalbėkim apie tai, kas tau įdomu.

— Kur tu gyvenai, kada prasidėjo sąjūdis?

— Tėviškėj.

— Aviloj?

— *Quê va*, Aviloj.

— Pablas sakė, jis iš Avilos.

— Melavo. Jis nori, kad kiti manytų, jog jis iš didelio miesto. Ne, aš iš kitur,— ir ji pasakė miestelio pavadinimą.

— Ir kas ten dėjosi?

— Daug kas,— pasakė moteris.— Daug kas. Ir viskas buvo bjauru. Net ir tai, kas šlovinga,— bjauru.

— Papasakok,— tarė Robertas Džordanas.

— Tai žiauru,— pasakė moteris.— Nenoriu, kad girdėtų mergaitė.

— Papasakok,— tarė Robertas Džordanas.— O jeigu jai geriau negirdėti, tegu nesiklauso.

— Aš galiu klausytis,— pasakė Marija. Ji uždėjo ranką Robertui Džordanui ant rankos.— Nėra to, ko negalėčiau išklausyti.

— Gali ar negali — ne tas svarbu,— pasakė Pilara.— Papasakosiu, o paskui prisisapnuos.

— Nuo pasakojimo neprisisapnuos,— atsakė Marija.— Nejau

manai, kad po viso to, ką esame patyrę, aš imsiu sapnuoti baisybes, vien pasiklausius tavo pasakojimo?

— O gal *Inglés* susapnuos?

— Žiūrėsim, pabandyk.

— Ne, *Inglés*, aš nejuokauju. Ar tu matei, kaip prasidėjo sąjūdis mažuose miesteliuose?

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas.

— Tai tu nieko nematei. Dabar tu Pablo regi tik šešėlį, bet kad būtum matęs jį tada!

— Papasakok.

— Ne, nenoriu.

— Papasakok.

— Na gerai. Papasakosiu viską, kaip buvo. Bet tu, *guapa*, jeigu bus sunku klausytis, nutildyk mane.

— Jeigu bus sunku, nesiklausysiu,— pasakė jai Marija.— Juk nebus baisiau už tai, ką aš žinau.

— Abejoju,— pasakė moteris.— Duok man dar cigaretę, *Inglés*, ir *vámonos**.

Mergina atsilošė į upokšnio pakrantės viržius, o Robertas Džordanas išsitiesė aukštielninkas ir padėjo galvą ant viržių gabanos. Jis ištiesė ranką ir susirado Marijos plaštaką, ir, suėmęs ją, ėmė braukyti per viržius, o paskui ji atgniaužė pirštus ir padėjo delną jam ant rankos, ir jiedu klausėsi Pilaros pasakojimo.

— Buvo ankstus rytas, kai kareivinėse pasidavė *civiles*,— pradėjo Pilara.

— Jūs užpuolėt kareivines? — paklausė Robertas Džordanas.

— Pablas su saviškiais patamsy jas apsupo, nupjovė telefono laidus, padėjo po viena siena dinamito ir sušuko *guardia civil*, kad pasiduotų. Tie atsisakė. Išaušus jis išsprogdino sieną. Prasidėjo susišaudymas. Du *civiles* žuvo. Keturi buvo sužeisti, o keturi pasidavė.

— Mes visi gulėjom, kas ant stogų, kas ant žemės, už mūrinių sienų ir už namų kerčių, dar tik švito, ir dulkių debesis, po sprogimo iškilęs aukštai į orą, ilgai nenusėdo, nes visai nebuvo vėjo, ir mes šaudėm į išgriautą kareivinių sieną, užsitaisydavom ir vėl šaudėm į dūmus, ir iš vidaus tebeplyksėjo šūviai, o paskui pasigirdo riksmas, kad nešaudytume, ir iš dūmų išlindo pakėlę rankas keturi *civiles*. Įlūžo didelė dalis stogo, išgriuvo siena, ir jie išėjo pasiduoti.

* Pradėkim (*isp.*).

„Ar daugiau jūsiškių yra viduj?“ — šūktelėjo Pablas.

„Jie sužeisti“.

„Pasaugokit šituos,— pasakė Pablas priėjusiems keturiems mūsiškiams.— Stokit čia. Nusisukit į sieną“,— įsakė jis *civiles*. Keturi *civiles* sustojo priešais sieną, paišini, sudulkėję, suodinais veidais, ir keturi sargybiniai atstatė į juos šautuvus, o Pablas su kitais nuėjo pribaigti sužeistųjų.

Kai kareivinėse nutilo sužeistųjų vaitojimas, riksmai ir šūviai, Pablas su kitais išėjo iš ten su savo medžiokliniu per petį ir mauzeriu rankoje.

„Žiūrėk, Pilara,— tarė jis.— Išėmiau karininkui iš rankos, jis nusišovė. Nesu šaudęs iš pistoleto. Ei,— šūktelėjo jis vienam gvardiečiui,— parodyk, kaip šitas veikia. Ne, nerodyk. Pasakyk“.

Kol kareivinėse pokšėjo šūviai, keturi *civiles* išpilti prakaito tylėdami stovėjo prie sienos. Tai buvo augaloti vyrai, tikrų *guardia civiles* veidais, tai yra panašiais į mano. Tik jie buvo apšepę, nes tą savo paskutinį rytą nespėjo nusiskusti, ir dabar stovėjo priešais sieną ir tylėjo.

„Ei tu! — šūktelėjo Pablas tam, kuris stovėjo arčiausiai.— Pasakyk man, kaip jis veikia“.

„Nuleisk saugiklį,— kimiu balsu atsakė vyras.— Atitrauk spyną ir paleisk“.

„Kokią spyną? — paklausė Pablas ir pasižiūrėjo į keturis *civiles*.— Kur spyna?“

„Viršuje“.

Pablas pamėgino atitraukti, bet ji užsikirto.

„Ką dabar? — tarė jis.— Užsikirto. Tu man meluoji“.

„Atitrauk dar toliau ir paleisk, ji pati atšoks“,— pasakė *civil*, ir aš niekad daugiau nesu girdėjusi tokio balso. Jis buvo pilkesnis nei rūškanas rytas.

Pablas atitraukė ir paleido, kaip anas jam sakė, ir spyna grįžo į savo vietą, ir pistoletas dabar buvo užtaisytas — gremėzdiškas pistoletas su maža apvalia rankena, dideliu plokščiu vamzdžiu ir labai nepatogus. Visą tą laiką *civiles* žiūrėjo į Pablą ir tylėjo.

„Ką tu mums darysi?“ — paklausė jį vienas.

„Nušausiu tave“,— atsakė Pablas.

„Kada?“ — paklausė vyras tokiu pat pilku balsu.

„Dabar“,— atsakė Pablas.

„Kur?“— paklausė vyras.

„Čia,— sako Pablas.— Čia pat. Dabar. Čia pat ir tuoj pat. Ar turit ką pasakyt?“

„*Nada*,— atsakė *civil*.— Nieko. Bet tai niekšybė“.

„Tu pats niekšas,— pasakė Pablas.— Tu, kaimiečių skerdike. Tu ir savo tikrą močią nudėtum“.

„Aš nieko nesu nužudęs,— pasakė *civil*.— Ir neminėk mano motinos“.

„Parodykit mums, kaip reikia numirti, galvažudžiai“.

„Įžeidinėji mus be reikalo,— pasakė kitas *civil*.— O numirti mes mokėsim“.

„Klauptis ir kaktas priglaust prie sienos“,— paliepė jiems Pablas.

Civiles susižvalgė.

„Klauptis, ar girdit? — pakartojo Pablas.— Klaupkitės, sakau!“

„Kaip manai, Pakai?“ — tarė vienas *civil*, augaločiausias, tam, kuris aiškino Pablui apie pistoletą. Jis turėjo ant rankovės kapralo juosteles, ir jį smarkiai pylė prakaitas, nors tada, anksti rytą, buvo dar vėsu.

„Klaupkimės,— atsakė jis.— Ar ne tas pats?“

„Bus arčiau žemės“,— pabandė juokauti pirmasis, bet kitiems juokai buvo ne galvoj, ir jie nė nešyptelėjo.

„Gerai, klaupkimės“,— pasakė pirmasis *civil*, ir visi keturi nerangiai suklaupė, atrėmė galvas į sieną ir nuleido prie šonų rankas, ir Pablas, atstatęs pistoletą, ėjo pro juos iš užpakalio ir šovė kiekvienam paeiliui į pakaušį, ir, jam iššovus, vyrai kniubo ant žemės. Aš ir dabar tebegirdžiu tuos šūvius, šaižius ir kartu duslius, ir matau, kaip krūpteli vamzdis ir kaip žmogaus galva nukniumba į priekį. Vienas, kai prie galvos jam prikišo pistoletą, klūpojo tiesiai. Kitas pasilenkė ir prispaudė kaktą prie mūro. Trečiasis sudrebėjo visu kūnu, ir galva jam ėmė kretėti. Tiktai vienas, paskutinis, užsidengė delnais akis, ir kai prie sienos kniūbojo keturi lavonai, Pablas atsisuko ir laikydamas rankoje pistoletą priėjo prie mūsų.

„Paturėk, Pilara,— tarė jis.— Aš nemoku nuleist gaiduko“,— ir jis padavė man pistoletą ir kurį laiką žiūrėjo į keturis gvardiečius, gulinčius prie kareivinių sienos. Visi, kurie buvo su mumis, taip pat stovėjo, žiūrėdami į juos, ir tylėjo.

Taip miestas perėjo į mūsų rankas, o buvo dar ankstus rytas, ir niekas nebuvo valgęs ar bent gėręs kavos, ir mes žiūrėjom vieni į kitus, ir po sprogimo visi buvom dulkėti, tartum kūlę javus, ir aš stovėjau laikydama rankoj sunkų pistoletą, ir, žiūrint į gvardiečių lavonus

pasieny, man darėsi bloga; jie buvo tokie pat pilki ir sudulkėję kaip ir mes, tiktai gulėjo prie sienos ir savo krauju drėkino išdžiūvusią žemę. Taip mums stovint, iš už tolimų kalvų patekėjo saulė ir apšvietė gatvę ir baltą kareivinių sieną, ir dulkės pirmuosiuose saulės spinduliuose atrodė auksinės, ir vienas kaimietis, stovintis šalia manęs, pasižiūrėjo į kareivinių sieną ir gulinčius prie jos, o paskui į mus, paskui į saulę ir pasakė: „*Vaya**, prasideda diena".

„Dabar eime išgerti kavos",— tariau aš.

„Kas reikia, Pilara, tai reikia",— pasakė jis. Ir mes nuėjom į *plaza***, ir daugiau mieste nebuvo nušautas nė vienas žmogus.

— O kaip kiti? — paklausė Robertas Džordanas.— Ar pas jus nebuvo daugiau fašistų?

— *Quê va*, nebuvo fašistų! Daugiau kaip dvidešimt. Bet jų nė vieno nesušaudė.

— O ką padarė?

— Pablo paliepimu juos negyvai uždaužė spragilais ir numetė nuo skardžio į upę.

— Visus dvidešimt?

— Tuoj papasakosiu. Tai ne taip paprasta. Kaip gyva nenorėčiau dar sykį matyti, kaip kulia mirtinai žmones aikštėje ant upės skardžio.

Mūsų miestelis stovi ant aukšto upės kranto, ten yra aikštė su fontanu, auga didžiuliai medžiai, o jų paunksmėj stovi suoleliai. Namų balkonai atgręžti į aikštę, ir į aikštę sueina šešios gatvės, ir ją visą juosia arkada, po kuria galima pasislėpti, kai kepina saulė. Iš trijų aikštės pusių — arkada, ketvirtoje, pačiame skardžio pakrašty, eina medžių alėja, o už jos žemai žemai — upė. Skardis aukštas: devyniasdešimt metrų.

Kaip anksčiau, atakuojant kareivines, taip ir dabar viską rikiavo Pablas. Pirmiausia jis liepė užtverti vežimais gatves, tartum rengdamas aikštę prieš *capea* — prieš mėgėjišką bulių kovą. Visi fašistai buvo uždaryti *ayuntamiento*, rotušėje, didžiausiame aikštės pastate. Jo sienoje įmūrytas laikrodis, o šalia po arkada buvo fašistų klubas. Ant šaligatvio priešais jų klubą stovėjo staliukai ir kėdės. Iki sąjūdžio fašistai ten paprastai gerdavo aperityvą. Kėdės ir stalai buvo pintiniai. Atrodė kaip kavinė, tik daug ištaigingiau.

* Na (*isp.*).
** Aikštę (*isp.*).

— Ar fašistai pasidavė be mūšio?

— Pablas suėmė juos naktį, prieš užpuldamas kareivines. Bet kareivinės tuo metu jau buvo apsuptos. Juos visus suėmė namuose tą pačią valandą, kai prasidėjo puolimas. Protingas patvarkymas. Pablas geras organizatorius. Antraip, jam apsupus kareivines jį būtų galėję užpulti iš šonų ir iš užnugario.

Pablas labai sumanus, tačiau labai nuožmus. Miestelio užėmimą jis gerai apgalvojo ir suorganizavo. Klausyk toliau. Kai antpuolis pavyko ir kai pasidavė paskutiniai keturi gvardiečiai, ir kai jis nušovė juos prie sienos ir mes atsigėrėm kavos anksčiausiai atidaromoje kavinėje ant kampo, iš kur išvažiuodavo pirmasis autobusas, Pablas ėmėsi tvarkyti aikštę. Vežimus sustatė lygiai kaip prieš *capea*, tiktai vienas kraštas, nuo upės pusės, liko neužtvertas. Paskui Pablas liepė kunigui išklausyti fašistų išpažinčių ir suteikti jiems reikalingus sakramentus.

— Kur tai vyko?

— Kaip sakiau, *ayuntamiento*. Aikštėje susibūrė didelė minia, ir, kol kunigas vykdė savo priedermes, lauke kai kas paleido vadžias ir šūkavo nešvankybes, tačiau dauguma žmonių laikėsi santūriai ir padoriai. Juokus krėtė tiktai tie, kurie jau buvo spėję pasigerti, švęsdami kareivinių užėmimą, ir visokie nenaudėliai, kurie gers bet kada — kad tik būtų ko.

Kol kunigas vykdė savo priedermes, Pablas išrikiavo susirinkusius aikštėje dviem eilėm.

Surikiavo juos dviem eilėmis taip, kaip žmonės sustoja pasižiūrėti virvės traukimo varžybų arba dviračių lenktynių finišo, palikdami vietos tik dviratininkams važiuoti, arba kaip stovi per procesiją, praleisdami šventą paveikslą. Abi eilės, per porą metrų viena nuo antros, nusitęsė nuo *ayuntamiento* durų per visą aikštę iki skardžio krašto. Žodžiu, išėjęs pro *ayuntamiento* duris būtum pamatęs aikštėj dvi lygias eiles laukiančių žmonių.

Jie buvo apsiginklavę spragilais javams kulti ir stovėjo vienas nuo kito per gero spragilo atstumą. Spragilus turėjo ne visi, nes ne visiems pakako. Tačiau dauguma apsirūpino jais dono Giljermo Martino krautuvėje; pastarasis buvo fašistas ir prekiavo visokiais žemės ūkio įnagiais. O tie, kuriems neliko spragilų, atsinešė sunkias piemenų lazdas arba akstinus jaučiams raginti, o keletas turėjo medines šakes, kokiomis po kūlės krato pelus ir šiaudus. Keletas buvo su pjautuvais, tačiau tuos Pablas pastatė pačiame gale, prie pat skardžio.

Žmonės stovėjo ramiai, diena buvo giedra, tokia kaip šiandien, ir aukštai danguje, kaip ir dabar, plaukė debesys, ir aikštė dar nebuvo dulkėta, nes naktį buvo iškritus didelė rasa, ir medžiai guldė šešėlius ant vyrų, stovinčių eilėmis, ir buvo girdėti, kaip bėga vanduo iš varinio vamzdelio liūto gerklėje ir krinta į fontano dubenį, prie kurio moterys ateidavo su ąsočiais vandens.

Tik prie pat *ayuntamiento*, kur meldėsi kunigas su fašistais, kai kas šūkalojo blevyzgas — tai buvo tie nenaudėliai, kurie, kaip sakiau, buvo spėję pasigerti ir dabar stumdėsi apie langus, šūkaudami pro geležines grotas nešvankybes ir nepadorius juokus. Dauguma vyrų, stovinčių aikštėje, laukė ramiai, ir išgirdau vieną sakant kitam: „Kažin, ar ten bus moterų?“

O tas atsakė: „Duok Dieve, kad nebūtų“.

Tada pirmasis sako: „Šit Pablo moteris. Klausyk, Pilara. Ar ten bus moterų?“

Aš pasižiūrėjau į jį; tai buvo kaimietis, apsivilkęs šventadieniu švarku ir smarkiai suprakaitavęs, ir aš atsakiau: „Ne, Choakinai. Moterų ten nėra. Moterų mes nežudom. Kam mums žudyti jų moteris?“

Tada jis sako: „Ačiū Dievui, kad nebus moterų. O kada viskas prasidės?“

Ir aš atsakiau: „Kai tik kunigas baigs“.

„O kunigą irgi?“

„Nežinau“,— atsakiau aš ir pamačiau, kad jo veidas trūkčioja, o per kaktą srūva prakaitas.

„Aš nesu nužudęs žmogaus“,— tarė jis.

„Dabar išmoksi,— pasakė kaimietis, stovįs šalia jo.— Bet vargu ar su šituo galima vienu smūgiu užmušt žmogų“,— ir jis suėmė abiem rankom spragilą ir abejodamas pasižiūrėjo į jį.

„Čia ir bus visas gražumas,— pasakė kitas kaimietis.— Reikės tvoti daug kartų“.

„*Anie* užėmė Valjadolidą. Užėmė Avilą,— tarė kažkas.— Girdėjau ateidamas į miestą“.

„Mūsų miesto jie neužims. Šitas miestas — mūsų. Mes juos aplenkėm,— pasakiau aš.— Pablas ne toks, kad lauktų, kol jie smogs pirmieji“.

„Pablas sumanus vyras,— pasakė kitas.— Bet *civiles* jis pribaigė vienas, labai savavališkai. Ar ne taip, Pilara?“

„Taip,— atsakiau aš.— Užtat dabar dalyvaus visi“.

„Taip,— tarė jis.— Gerai sugalvota. Bet kodėl negirdėti daugiau žinių apie sąjūdį?"

„Pablas prieš kareivinių puolimą nupjovė telefono laidus, ir jų dar nesutaisė".

„A,— tarė jis.— Štai kodėl nieko negirdėti. Aš pats visas naujienas sužinojau šįryt anksti iš kelio meistro. O kodėl mes taip darom, Pilara?" — paklausė jis mane.

„Reikia taupyti šovinius,— atsakiau.— Ir kad kiekvienas prisidėtų prie bendros atsakomybės".

„Kad bent greičiau prasidėtų. Kad tik prasidėtų".— Ir aš pasižiūrėjau į jį ir pamačiau, kad jis verkia.

„Ko tu verki, Choakinai? — paklausiau jį.— Čia nėra ko verkti".

„Negaliu susivaldyti, Pilara,— sako jis.— Aš nieko nesu žudęs".

Jeigu tu nematei pirmosios revoliucijos dienos mažame miestelyje, kur visi vieni kitus gerai pažįsta, tai tu nieko nematei. Ir tą dieną dauguma vyrų, stovinčių dviem eilėm išilgai aikštės, vilkėjo drabužiais, su kuriais dirbo laukuose, nes atėjo į miestą paskubomis, bet kai kurie, nežinodami, ką derėtų vilkėti pirmąją sąjūdžio dieną, apsirengė šventadieniais drabužiais ir matydami, jog kiti, taip pat ir tie, kurie puolė kareivines, vilki senais drabužiais, gėdinosi, kad ne taip apsirengę. Bet nusivilkti savo švarkų nenorėjo, bijodami, kad neprapultų arba kad jų nepavogtų kokie valkatos, todėl stovėjo prakaituodami saulėkaitoje ir laukė, kada viskas prasidės.

Paskui pakilo vėjas, o aikštė, kur vaikščiojo, stoviniavo ir trypčiojo vyrai, buvo išdžiūvus, ir vėjas ėmė nešti dulkes, ir žmogus tamsiai mėlynu šventadieniu švarku sušuko: „*Agua*! *Agua*!"*, ir aikštės prižiūrėtojas, kurio darbas buvo kiekvieną rytą iš žarnos palaistyti aikštę, atėjo ir prijungė prie vandentiekio žarną ir pradėjo laistyti, priplakdamas dulkes — iš pradžių aikštės pakrašty, paskui vis arčiau vidurio. Paskui abi eilės atsitraukė, kad jis galėtų priplakti dulkes aikštės vidury; vanduo švirkštė iš žarnos plačiu lanku ir mirgėjo saulėje, o vyrai stovėjo, pasirėmę spragilais, lazdom ar baltom medinėm šakėm, ir žiūrėjo į vandens čiurkšlę. O paskui, kai aikštė buvo gražiai sudrėkinta ir dulkės nusėdo, eilės grįžo į vietas, ir vienas kaimietis suriko: „Kada gi duosit kokį fašistą? Kada išeis bent vienas iš gardo?"

„Tuoj,— atsiliepė Pablas nuo *ayuntamiento* durų.— Tuoj vienas išeis".— Nuo šūkavimo per puolimą ir nuo dūmų jis buvo užkimęs.

* Vandens! Vandens! (*Isp.*)

„Ko mes delsiam?“ — paklausė kažkas.

„Jie tebeskaičiuoja savo nuodėmes“,— atsakė Pablas.

„Aišku, juk jų ten bent dvidešimt“,— pasakė vienas vyras.

„Daugiau“,— pridūrė kitas.

„Per dvidešimtį nusidėjėlių susidaro daug nuodėmių“.

„Taip, bet man rodos, čia jų gudrybė — jie nori uždelst laiką. Juk tokią valandą niekas neatsimins daug nuodėmių, tik pačias didžiąsias“.

„Pakentėk. Jų per dvidešimtį, taigi net pačioms didžiosioms nuodėmėms reikia daug laiko“.

„Aš ir kenčiu,— atsakė kitas.— Bet verčiau paskubėtume ir baigtume šitą reikalą. Bus geriau ir jiems, ir mums. Liepos mėnuo, darbo per akis. Pjūtį baigėm, bet dar neišsikūlėm. Dar ne metas mugėms ir šventėms“.

„Šiandien čia bus ir mugė, ir šventė,— pasakė kitas.— Laisvės mugė, ir nuo šios dienos, kai būsim anuos išnaikinę, miestas ir žemė bus mūsų“.

„Šiandien kulsim fašistus,— tarė vienas,— ir iš pelų išaugs mūsų *pueblo* laisvė“.

„Kad būtume jos verti, turėsime įvesti gerą tvarką,— pasakė kitas.— Pilara,— sako jis man,— kada šauksim pirmąjį susirinkimą?“

„Kai tik užbaigsim,— atsakiau jam.— Čia pat, *ayuntamiento*“.

Aš dėl juoko buvau užsidėjusi trikampę lakuotos odos *guardia civil* kepurę, o revolverį turėjau užsikišusi už virvės, kuria juosėjau,— prieš tai, nykščiu prilaikydama, buvau atlaužusi gaiduką. Trikampę užsidėjau manydama, kad bus juokinga, bet paskui pasigailėjau — geriau būčiau paėmusi pistoleto dėklą. Ir šit vienas vyrų, stovinčių eilėje, man sako: „Pilara, dukrel, man regis, nedera tau dėvėt šitos kepurės. Juk *guardia civil* mes išnaikinom iki paskutinio“.

„Gerai,— sakau,— nusiimsiu“.— Ir nusiėmiau.

„Duok man,— sako jis.— Ją reikia sunaikint“.

Mes stovėjome pačiame aikštės gale, skardžio pakrašty, ir jis paėmė kepurę ir sviedė nuo skardžio taip, kaip piemuo kad meta pažeme akmenį į nuklydusį jautį. Kepurė nuskriejo toli, ir mes matėm, kaip ji, žvilgėdama šviesiame ore lakuota oda, ėjo mažyn, mažyn, kol pagaliau įkrito į vandenį. Aš atsigręžiau į aikštę: visi langai ir visi balkonai pilni žmonių, o išilgai aikštės iki pat *ayuntamiento* durų stovi dvi eilės vyrų, ir po langais spiečiasi minia, ir visi šurmuliuoja, o paskui išgirdau riksmą, ir kažkas šūktelėjo: „Štai vienas išeina!“ — ir tai buvo

donas Benitas Garsija, miestelio alkaldas; jis vienplaukis išėjo pro duris, lėtai nulipo laiptais — lyg niekur nieko; įžengė tarp išsirikiavusių vyrų su spragilais — ir nieko. Praėjo pro du vyrus, keturis, aštuonis, dešimt vyrų — nieko, ir žingsniavo pro išsirikiavusius žmones, pakėlęs galvą, riebus jo veidas buvo pilkas, akys žvelgė tiesiai ir kartkartėmis žybčiojo į šonus, tačiau ėjo nesvyruodamas. Ir lyg niekur nieko. Nuo vieno balkono kažkas suriko: „*Qué pasa, cobardes*? Kas yra, bailiai?“, tačiau donas Benitas lyg niekur nieko žingsniavo tarp eilių. Paskui pamačiau vieną vyrą, stovintį per tris žmones nuo manęs: jo veidas trūkčioja, jis kramto lūpas, o pirštai, gniaužiantys spragilą, net pabalę. Mačiau, kad jis žiūri į artėjantį doną Benitą, o šis eina sau kaip niekur nieko. Paskui, donui Benitui dar ne visai priėjus prie jo, tas žmogus taip aukštai užsimojo spragilu, kad užkliudė vyrą, stovintį šalia, ir trenkė donui Benitui į galvą iš šono, ir donas Benitas atsisuko į jį, žmogus tvojo dar kartą ir suriko: „Še tau, *cabrón*“*, ir dabar smūgis kliuvo į veidą, ir donas Benitas užsidengė veidą rankomis, ir tada visi ėmė kulti jį, kol jis pagriuvo, ir tas, kuris tvojo pirmas, šūktelėjo kitiems, kad padėtų, ir nutvėrė donui Benitui už marškinių apykaklės, o kiti paėmė už rankų ir nuvilko kniūpsčią skersai alėją prie skardžio krašto ir nusviedė į upę. O vyras, kuris tvojo pirmas, atsiklaupė ant skardžio krašto ir žiūrėdamas ten, kur jis nulėkė, šaukė: „*Cabrón! Cabrón!* Ak tu *cabrón!*“ Jis buvo dono Benito nuomininkas, ir jiedu amžinai pykosi. Buvo susiginčiję dėl žemės sklypo paupy, kurį donas Benitas iš jo atėmė ir išnuomojo kitam, ir šitas žmogus seniai jo nekentė. Jis daugiau nebestojo į eilę, o liko sėdėti ant skardžio ir žiūrėjo žemyn, kur nulėkė donas Benitas.

Po dono Benito ilgai niekas nesirodė. Triukšmas aikštėje nutilo, nes visi laukė sekančio. Paskui vienas girtuoklis baisingu balsu suriko: „*Qué salga el toro!* Išleiskit bulių!“

Paskui kažkas iš susibūrusių po *ayuntamiento* langais šūktelėjo: „Jie nejuda! Vis meldžiasi!“

Kitas girtuoklis ėmė šaukti: „Ištempkim juos! Eime, ištempkim. Gana prisipoteriavo!“

Tačiau nė vienas nesirodė, bet galiausiai pamačiau pro duris išeinantį žmogų.

Tai buvo donas Federikas Gonsalis, malūno ir pašarų sandėlio savininkas, aršus fašistas. Jis buvo aukštas, liesas, plaukai subraukti

---

* Ispaniškas keiksmas (pažodžiui: ožy).

nuo vieno šono ant kito taip, kad dengtų plikę, ir vilkėjo jis naktiniais marškiniais, sukištais į kelnes, buvo basas, nes taip jį paėmė iš namų, ir ėjo priešais Pablą, pakėlęs rankas, o Pablas ėjo iš paskos, įbedęs medžioklinio šautuvo vamzdį donui Federikui Gonsaliui į nugarą, kol įstūmė jį į tarpueilį. Bet kai Pablas paliko jį ir grįžo prie *ayuntamiento* durų, donas Federikas sustojo nebegalėdamas paeiti, pakėlęs akis į dangų, ištiesęs aukštyn rankas, tartum tverdamasis dangaus.

„Jam pakirto kojas“,— kažkas tarė.

„Kas jums, donai Federikai? Nepaeinate?“ — šūktelėjo kažkas jam. Tačiau donas Federikas stovėjo pakėlęs rankas ir tik krutino lūpas.

„Judinkis! — šūktelėjo jam Pablas nuo laiptų.— Žygiuok!“

Donas Federikas stovėjo ir negalėjo pajudėti. Vienas girtuoklis dūrė spragilo kotu jam į nugarą, ir donas Federikas staiga šoktelėjo kaip nartus žirgas, bet vis tiek liko stovėti toj pačioj vietoj, ištiesęs aukštyn rankas ir pakėlęs akis į dangų.

Tada kaimietis šalia manęs pasakė: „Pikta žiūrėti. Jis niekuo man nenusikaltęs, bėt šito reginio negaliu pakęsti“. Taigi jis žengė išilgai eilės, prisigrūdo prie dono Federiko ir pasakęs: „Jums leidus“ smarkiai trenkė jam lazda per galvą.

Tada donas Federikas susiėmė rankomis už galvos, ir reti ilgi plaukai, dengiantys plikę, išlindo pro tarpupirščius, kai jis, palenkęs galvą, pasileido bėgti tarp eilių, ir spragilų smūgiai krito jam ant nugaros ir pečių, kol jis nugriuvo, ir galiniai pakėlė ir nusviedė jį nuo skardžio. Nuo tada, kai išėjo, Pablo stumiamas šautuvu, jis nė sykio nepravėrė burnos. Jam tik buvo sunku pajudėti į priekį. Atrodė, lyg nevaldytų kojų.

Tada pamačiau, kad eilių gale palei skardžio kraštą susibūrę patys nuožmieji, ir nuėjau po arkada prie *ayuntamiento*, nustūmiau du girtuoklius ir pasižiūrėjau pro langą. Didžiojoje *ayuntamiento* salėje jie visi klūpojo pusračiu ir meldėsi, o su jais ir kunigas klūpojo ir meldėsi. Ten pat stovėjo su medžiokliniais šautuvais Pablas ir toks batsiuvys *Cuatro Dedos*, Keturpirštis, kuris tada labai draugavo su Pablu, ir dar du kiti, ir Pablas paklausė kunigą: „Kas eis dabar?“, tačiau kunigas meldėsi ir nieko neatsakė.

„Klausyk,— užkimusiu balsu tarė Pablas kunigui.— Kas eis dabar? Kas pasiruošęs?“

Kunigas nieko neatsakė Pablui, tarytum jo visai nematydamas, ir aš supratau, kad Pablas ima niršti.

„Išleiskit mus visus kartu",— tarė Pablui žemvaldys donas Rikardas Montalvas, pakėlęs galvą ir liovęsis tuo tarpu melstis.

„*Qué va*,— atsakė Pablas.— Po vieną, kurie pasiruošę".

„Tai aš einu,— pasakė Donas Rikardas.— Geriau nebepasiruošiu.— Kai jis prakalbo, kunigas nenustodamas melstis palaimino jį, o kai jis atsistojo, palaimino dar kartą ir davė donui Rikardui pabučiuoti kryželį, ir donas Rikardas pabučiavo, o tada atsisuko ir tarė Pablui: — Geriau kaip dabar niekad nebūsiu pasiruošęs. Eime, tu pasmirdęs *cabrón*".

Donas Rikardas buvo žemaūgis, žilas ir storasprandis ir vilkėjo marškiniais be apykaklės. Nuo jodinėjimo buvo klišas. „Sudie,— tarė jis klūpantiesiems.— Nesigraudinkit. Numirti — niekis. Bjauru tik, kad reikia mirti nuo šitų *canalla** rankų. Nesistumdyk,— pasakė jis Pablui.— Nesistumdyk čia su šautuvu".

Jis išėjo iš *ayuntamiento*, žilas, mažomis pilkomis akelėmis ir storu sprandu, ir atrodė labai mažutis ir piktas. Pasižiūrėjo į dvi kaimiečių eiles ir nusispjovė. Nusispjovė kaip reikiant, tirštai, kas tokiom aplinkybėm, kaip tu pats, *Inglés*, turėtum žinoti, pavyktų nedaugeliui, ir sušuko: „*Arriba España!*** Šalin tokią ir tokią Respubliką, ir dedu, atsiprašant, tą patį ant jūsų padermės!"

Ir kadangi jis įžeidė visus, jį užmušė labai greitai; ėmė daužyti, kai tik įžengė tarp eilių, daužė, kai, iškėlęs galvą, dar mėgino eiti, daužė, kol pargriuvo, ir kapojo pjautuvais ir dalgiais, ir visas būrys vyrų vilko jį prie skardžio krašto numesti į upę ir grįžo kruvinom rankom ir drabužiais, ir visi staiga pajuto, kad tie, kurie išeina iš rotušės, tikrai yra priešai ir kad juos reikia užmušti.

Iki pasirodė įniršęs donas Rikardas ir ėmė svaidytis užgauliais šūksmais, daugelis stovinčių eilėse, esu tikra, kažin ką būtų davę, kad tik nereikėtų ten stovėti. Ir jei kas nors būtų sušukęs: „Gana, dovanokim kitiems. Jie jau gavo pamoką",— esu tikra, kad dauguma būtų pritarę.

Tačiau donas Rikardas savo įžūlia drąsa padarė kitiems tikrą meškos paslaugą. Jis suerzino žmones, ir tie, iki tol tiktai be jokio noro vykdę pareigą, dabar aiškiai įniršo.

„Išleiskit kunigą, bus greičiau!" — šūktelėjo kažkuris.

---

* Niekšų (*isp.*).

** Tegyvuoja Ispanija! (*Isp.*)

„Išleiskit kunigą!“

„Trys piktadariai jau buvo, duokit dabar kunigą!“

„Du piktadariai,— pasakė kresnas kaimietis šaukiančiajam.— Su mūsų Viešpačiu buvo du piktadariai“.

„Kieno Viešpačiu?“ — tarė vyras, piktas ir išraudęs.

„Taip įprasta sakyti — su mūsų Viešpačiu“.

„Jis man ne Viešpats, net juokais,— tarė tas.— Ir prikąsk liežuvį, jeigu nenori pasivaikščioti tarpueiliu“.

„Aš toks pat Respublikos patriotas kaip ir tu,— atsakė kresnasis kaimietis.— Aš trenkiau donui Rikardui per burną. Trenkiau donui Federikui per nugarą. Donui Benitui nepataikiau. Bet sakau, kad su tuo, kurį įprasta vadinti mūsų Viešpačiu, buvo du piktadariai“.

„Nusišvilpt man ant tavo patriotizmo. Tu sakai „donas šis, donas tas“.

„Kad taip juos visi vadina“.

„Tik ne aš. *Cabrones!* O tavo Viešpatį... Ė, antai ateina naujas!“

Štai tada pamatėme gėdingą reginį, nes pro *ayuntamiento* duris išėjo donas Faustinas Rivera, vyriausias žemvaldžio dono Selestino Riveros sūnus. Buvo jis augalotas, ir jo plaukai buvo šviesūs ir gražiai sušukuoti į viršų, nes jis visada nešiodavosi kišenėje šukas ir dabar, prieš eidamas pro duris, susišukavo. Jis buvo didelis mergininkas ir bailys ir norėjo tapti toreadorų mėgėju. Jis bendravo su čigonais, toreadorais ir bulių augintojais ir mėgo puikuotis andalūzišku kostiumu[18], tačiau buvo bailys, ir visi iš jo šaipėsi. Kartą buvo paskelbta, kad jis dalyvausiąs mėgėjiškoje bulių kovoje Avilos senelių prieglaudai sušelpti ir nudursiąs bulių raitas, andalūzišku stiliumi, ko ilgą laiką buvo mokęsis, tačiau pamatęs, kokį didelį bulių jam išleido vietoj to mažo, geibakojo, kurį buvo sau pats išsirinkęs, jis pasisakęs sergąs ir, pasakojo, įsikišęs tris pirštus į gerklę, kad susivemtų.

Pamatę jį, žmonės ėmė šaukti: „*Hola*, donai Faustinai! Žiūrėk, nesusivemk“.

„Klausyk, donai Faustinai! Ten už skardžio yra gražių mergaičių“.

„Donai Faustinai! Luktelk, išvesim bulių, didesnį negu anąkart“.

O vienas šūktelėjo: „Klausyk, Faustinai! Tau niekas nepasakojo apie mirtį?“

Donas Faustinas stovėjo ir tebevaidino drąsuolį. Jis buvo dar neatitokęs nuo impulso, kuris pastūmėjo jį paskelbti kitiems: girdi, dabar eisiu aš. Tai buvo tas pats impulsas, kurio paveiktas jis apsiskelbė da-

lyvausiąs bulių kovoje. Kurio veikiamas tikėjo ir vylėsi galįs tapti matadoru mėgėju. Dabar jį paskatino dono Rikardo pavyzdys, ir jis stovėjo, iš pažiūros ir gražus, ir drąsus, nutaisęs niekinamą miną. Tačiau prakalbėti neįstengė.

„Eikš, donai Faustinai! — šūktelėjo kažkas aikštėje.— Eikš, donai Faustinai! Čia tavęs laukia pats didžiausias bulius".

Donas Faustinas stovėjo žiūrėdamas į aikštę, ir, man regis, niekas iš stovinčių eilėse jo nesigailėjo. Tačiau jis vis dar atrodė ir gražus, ir išdidus; bet laikas ėjo, o kelias buvo tik vienas.

„Donai Faustinai! — šūktelėjo kažkas.— Ko tu lauki, donai Faustinai?"

„Jis taisosi vemti",— atsiliepė kitas, ir vyrai aikštėje nusijuokė.

„Donai Faustinai! — sušuko vienas kaimietis.— Jei labai nori, vemk. Man vis tiek".

Paskui, žiūrim, donas Faustinas pažvelgė išilgai eilių ir, pamatęs kitapus aikštės skardį ir prarają už jo, staiga apsisuko ir nėrė atgal pro *ayuntamiento* duris.

Aikštėje sugriaudė juokas, ir kažkas plonu balsu riktelėjo: „Kur bėgi, donai Faustinai? Kur bėgi?"

„Nulėkė išsivemt",— sušuko kitas, ir vėl visi nusikvatojo.

Paskui pamatėm, kaip donas Faustinas vėl išėjo, o jam iš paskos Pablas su medžiokliniu šautuvu. Visa dono Faustino narsa buvo dingusi. Pamačius vyrų eiles, jam išgaravo pasipūtimas, ir kai jis ėjo, lydimas Pablo, atrodė, jog Pablas valo gatvę, o donas Faustinas — šiukšlės, kurias jis stumia prieš save. Donas Faustinas išėjo žegnodamasis ir melsdamasis, o paskui užsidengė rankomis akis ir žengė laiptais žemyn į tarpueilį.

„Nekliudykit! — šūktelėjo kažkas.— Nelieskit jo!"

Visi suprato, ir niekas nepalietė dono Faustino, ir jis, drebančiomis rankomis užsidengęs akis ir krutindamas lūpas, įžengė į tarpueilį.

Niekas nieko nesakė ir niekas jo nepalietė, o jis, vos įstengęs nueiti pusę kelio iki skardžio, sustojo ir parpuolė ant kelių.

Niekas jo nemušė. Aš leidaus išilgai eilių pasižiūrėti, kas jam atsitiko, ir vienas kaimietis pasilenkė, pastatė jį ant kojų ir tarė: „Kelkis, donai Faustinai, eik toliau. Bulius dar neišleistas".

Donas Faustinas nebepaėjo, ir kaimietis juodu palaidiniu paėmė jį už parankės iš vienos pusės, o kitas kaimietis juodu palaidiniu ir piemens batais laikė iš kitos, ir donas Faustinas ėjo tarp eilių, užsidengęs rankomis akis, be perstojo krutindamas lūpas, ir dailiai sušukuoti gel-

toni jo plaukai žvilgėjo saulėje, ir jam einant pro šalį kaimiečiai sakė: „*Don Faustino, buen provecho.* Donai Faustinai, gero apetito“, o kiti sakė: „*Don Faustino, a sus ordenes.* Donai Faustinai, jūsų paslaugoms“, o vienas, kuris pats buvo apsijuokęs per bulių kovą, sakė: „*Don Faustino, matador, a sus ordenes*“, o dar vienas sakė: „Donai Faustinai, danguje yra gražių mergaičių, donai Faustinai“. Ir kaimiečiai vedė doną Faustiną tarpueiliu, laikydami už parankių, kad neparvirstų, o jis ėjo, užsidengęs rankomis akis. Tačiau, matyt, jo žiūrėta pro pirštus, nes privestas prie skardžio krašto vėl suklupo, parpuolė ant žemės ir įsitvėręs žolės ėmė kartoti: „Ne! Ne! Pasigailėkit! NE! Pasigailėkit! Ne! Ne!“

Paskui kaimiečiai, kurie jį atvedė, ir tie nuožmieji, galiniai, vikriai tūptelėjo už jo ir smarkiai pastūmė, ir jis nulėkė žemyn, taip ir negavęs nė smūgio, ir girdėjom, kaip krisdamas jis garsiai ir plonai rėkė.

Tada aš supratau, kad žmonės sužiaurėjo, ir tai pasidarė, visų pirma, dėl dono Rikardo keiksmų, o antra — dėl dono Faustino bailumo.

„Duokit sekantį!“— sušuko vienas kaimietis, o kitas paplojo jam per nugarą ir tarė: „Donas Faustinas! Čia tai bent! Donas Faustinas!“

„Jį jau pats didžiausias bulius pasitiko,— pasakė kitas.— Dabar nė vėmimas jo nebeišgelbės“.

„Kaip gyvas,— tarė vienas kaimietis,— nesu matęs nieko panašaus į doną Faustiną“.

„Jų dar yra daugiau,— sako kitas.— Kantrybės! Kas žino, ką dar pamatysim“.

„Dėl manęs tegu bus milžinai ir nykštukai,— tarė pirmasis kaimietis.— Tegu bus negrai ir neregėti Afrikos žvėrys. Bet jau niekad niekad nebepamatysiu kito tokio reginio kaip donas Faustinas. Na, duokit dar vieną! Greičiau. Duokit sekantį!“

Girtuokliai leido per rankas anyžinės ir konjako butelius, kurių prisigrobė iš fašistų klubo baro, ir gėrė kaip vyną, ir daugelis vyrų, stovinčių eilėse, irgi buvo kiek apsvaigę, nes išgėrė po stiprių įspūdžių, kada perėjo donas Benitas, donas Federikas, donas Rikardas ir ypač donas Faustinas. Tie, kurie negėrė svaigalų iš butelių, gėrė iš odinių vynmaišių, kuriuos leido per rankas, ir vienas padavė man vynmaišį, ir aš paleidau sau į gerklę ilgą šalto vyno čiurkšlę iš odinio *bota**, nes irgi buvau ištroškusi.

„Nuo žudymo labai troškina“,— tarė man žmogus, davęs vyno.

---

* Vynmaišis (*isp.*).

„*Qué va*,— pasakiau aš.— Ar tu esi ką nužudęs?“

„Mes nudėjom keturis,— išdidžiai atsakė jis.— Neskaitant *civiles*. Ar teisybė, kad tu nušovei vieną *civil?*“

„Nė vieno,— atsakiau.— Kai išgriuvo siena, aš, kaip ir kiti, šaudžiau į dūmus, ir tiek“.

„Kur tu gavai pistoletą, Pilara?“

„Iš Pablo. Pablas jį man atidavė, nušovęs *civiles*“.

„Nušovė šituo pistoletu?“

„Šituo,— pasakiau.— O paskui apginklavo mane“.

„Ar galiu pasižiūrėt, Pilara? Galiu pačiupinėt?“

„Kodėl ne“,— atsakiau ir ištraukiau iš už virvės pistoletą ir padaviau jam. Man pasidarė įdomu, kodėl niekas daugiau nebeišeina, ir kaip tik tada pamačiau tarpduryje doną Giljermą Martiną, tą patį, iš kurio krautuvės buvo paimti spragilai, piemenų lazdos ir medinės šakės. Donas Giljermas buvo fašistas, bet šiaip negalėjai pasakyti prieš jį nė pusės žodžio.

Tiesa, už spragilų dirbimą mokėdavo jis mažai, tačiau ir pardavinėjo juos pigiai, o jeigu kas nenorėdavo pirkti pas doną Giljermą, galėjo pasidaryti pats, ir tada kainuodavo tik medis ir oda. Jis buvo storžievis ir neabejotinas fašistas, priklausė fašistų klubui, sėdėdavo popietėm bei vakarais pintame krėsle priešais klubą, skaitydavo *El Debate*[19], duodavo nublizginti batus, gerdavo vermutą su selteriu ir valgydavo spragintus migdolus, džiovintas krevetes ir ančiuvius. Tačiau už tai nežudoma, ir jeigu ne dono Rikardo Montalvo keiksmai ir ne apverktina scena su donu Faustinu, ir ne apgirtimas po visų įspūdžių, aš tikiu — kas nors tikriausiai būtų sušukęs: „Tegu eina donas Giljermas ramybėje. Paėmėm jo spragilus. Paleiskit jį“. Nes mūsų miestelio žmonės yra tokie geri, kokie gali kitąkart būti žiaurūs, jie iš prigimties sąžiningi ir stengiasi elgtis teisingai.

Tačiau dabar vyrai sužiaurėjo, kiti pasigėrė arba apkvaito, ir visi buvo toli gražu nebe tie kaip tada, kai išėjo donas Benitas. Niekam gėrimas neteikia tiek malonumo kaip man, ir nežinau, kaip yra kitose šalyse, tačiau Ispanijoje, kai pasigeriama nuo ko kito, bet ne nuo vyno, žmonės esti itin bjaurūs ir elgiasi taip, kaip paprastai niekados nesielgtų. Ar tavo tėvynėj taip nebūna, *Inglés?*

— Būna,— atsakė Robertas Džordanas.— Kai buvau septynerių metų, mane motina nusivežė į Ohajo valstiją, į vestuves, kur kartu su viena mergaite turėjau nešti gėles...

— Tu nešei gėles? — paklausė Marija.— Kaip gražu!

— Tame mieste ant žibinto stulpo pakorė, o paskui sudegino negrą. Ten buvo lankinė lempa. Ją nuleisdavo ir pakeldavo tokiu prietaisu. Ir jie iš pradžių pakėlė negrą tuo prietaisu, bet jis sulūžo...

— Negrą,— tarė Marija.— Koks žiaurumas!

— Ar jie buvo girti? — paklausė Pilara.— Ar tokie girti buvo, kad sudegino negrą?

— Nežinau,— atsakė Robertas Džordanas.— Nes aš žiūrėjau pro lango užuolaidų apačią. Namas stovėjo ant kampo, kur buvo tas žibinto stulpas. Gatvė buvo pilna žmonių, ir, kai negrą pakėlė antrą kartą...

— Jei buvai septynerių metų ir žiūrėjai iš kambario, tai, aišku, negalėjai suprasti, ar jie girti, ar ne,— pasakė Pilara.

— Žodžiu, kai negrą pakėlė antrą kartą, motina nutempė mane nuo lango, ir daugiau nebemačiau,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet vėliau ne sykį įsitikinau, kad girti žmonės yra tokie pat ir mano tėvynėj. Šlykštūs ir žiaurūs.

— Septynerių metų tu buvai per mažas,— tarė Marija.— Per mažas žiūrėti į tokius dalykus. Aš negrą esu mačiusi tik cirke. Nebent marokiečiai yra negrai.

— Vieni negrai, kiti ne negrai,— pasakė Pilara.— Galėčiau papasakoti tau apie marokiečius.

— Aš geriau už tave galėčiau papasakoti,— pasakė Marija.— Taip, geriau už tave.

— Nereikia,— tarė Pilara.— Negadink sau nervų. Apie ką aš kalbėjau?

— Sakei, kad eilėse stovintys vyrai pasigėrė,— pasakė Robertas Džordanas.— Pasakok toliau.

— Girtumu to nepavadinsi,— pasakė Pilara.— Ne, jie dar toli gražu nebuvo girti. Bet tai buvo jau kitokie žmonės, nes, kai išėjo donas Giljermas, tiesus, trumparegis, žilagalvis, vidutinio ūgio, su marškiniais be apykaklės, stabtelėjo, persižegnojo, pasižiūrėjo tiesiai priešais save ir, nors be akinių silpnai matė, žengė pirmyn oriai ir ramiai,— jo išvaizda tegalėjo sukelti gailestį, tačiau kažkas aikštėje sušuko: „Čionai, donai Giljermai! Čia, čia, donai Giljermai! Čionai! Visos jūsų prekės pas mus“.

Jie taip įsilinksmino, šaipydamiesi iš dono Faustino, kad dabar net nebematė, jog donas Giljermas yra kitoks žmogus ir kad jeigu jau reikia jį nužudyti, tai greitai ir be pažeminimo.

„Donai Giljermai! — šūktelėjo kitas.— Gal pasiųsti, kad atneštų iš namų akinius?“

Donas Giljermas neturėjo savo namo, kadangi nebuvo turtingas, medinių įnagių krautuvėlė davė mažai pelno, ir fašistu jis tapo tik pamėgdžiodamas turtuolius. Be to, jis buvo fašistas todėl, kad turėjo religingą žmoną ir iš meilės jai pats pasidarė religingas. Donas Giljermas nuomojo butą ketvirtame name nuo aikštės kampo, ir, jam stovint ir žiūrint trumparegėmis akimis į vyrų eiles, dvi eiles, tarp kurių, žinojo, reikės pereiti, jo buto balkone sukliko moteris. Ji pamatė jį nuo balkono, ir tai buvo jo žmona.

„Giljermai! — šaukė ji.— Giljermai! Palauk, ir aš su tavim".

Donas Giljermas pasuko galvą į šauksmo pusę. Moters jis neįžiūrėjo. Norėjo kažką pasakyti, bet neįstengė. Tada pamojavo ranka į tą pusę, kur šaukė moteris, ir žengė į tarpueilį.

„Giljermai! — šaukė ji.— Giljermai! O Giljermai! — Ji siūbavo visu kūnu, įsikibusi rankomis balkono turėklų.— Giljermai!"

Donas Giljermas dar kartą pamojavo į balso pusę ir iškėlęs galvą žengė tarpueiliu, ir jei ne veido spalva, nebūtum pasakęs, ką jis jaučia.

Tada kažkoks girtuoklis, stovintis eilėje, pamėgdžiodamas ploną, virpantį jo žmonos balsą, suspigo: „Giljermai!", ir donas Giljermas puolė jį, nieko nematydamas, apsipylęs ašaromis, ir tas smarkiai trenkė spragilu jam per veidą, ir donas Giljermas, parblokštas smūgio, atsisėdo ir ėmė raudoti, bet ne iš baimės, ir girtuokliai puolė daužyti jį, o vienas užšoko raitas jam ant pečių ir daužė su buteliu. Po to daugel vyrų pasitraukė iš eilių, ir jų vietas užėmė girtuokliai, kurie lig tol šūkalojo patyčias ir nešvankybes po *ayuntamiento* langais.

— Mane pačią smarkiai paveikė Pablo susidorojimas su *guardia civil*,— kalbėjo Pilara.— Bjauru tai buvo, bet aš galvojau: jeigu taip reikia, tai taip ir turi būti, ir tenai bent jau nebuvo žiaurybių, o tik gyvybės atėmimas, kuris, kaip mes visi per šiuos metus patyrėm, nors ir koks yra bjaurus, tačiau neišvengiamas, jei norim laimėti karą ir išsaugoti Respubliką.

Kada atitvėrė aikštę ir vyrai sustojo į eiles, man šis Pablo sumanymas patiko, nors ir pasirodė keistas, nes žinojau, kad visa, ką turime padaryti, reikia daryti padoriai, kad nebūtų bjauru. Suprantama, jeigu žmonės turi nubausti fašistus, tai geriau, kad prie to prisidėtų visi, ir aš pati norėjau prisiimti dalį kaltės lygiai su kitais, panašiai kaip tikėjausi kartu su visais naudotis gerove, kai miestas bus mūsų. Tačiau po susidorojimo su donu Giljermu man pasidarė gėda ir bjauru, ir kai vieton tų, kurie pasitraukė protestuodami prieš dono Giljermo nužudymą, į eiles suėjo girtuokliai ir valkatos, aš panorau nebeturėti su visu

tuo nieko bendro ir nuėjau į aikštės pakraštį, ir atsisėdau ant suolelio paunksmėj.

Prie manęs šnekėdami priėjo du kaimiečiai, stovėję eilėse, ir vienas jų kreipėsi į mane: „Kas tau, Pilara?“

„Nieko, žmogau“,— atsakiau.

„Netiesa,— tarė jis.— Sakyk, kas yra?“

„Atrodo, aš jau soti iki kaklo“,— pasakiau.

„Mes irgi“,— pasakė jis, ir jiedu atsisėdo ant suolelio. Vienas turėjo vynmaišį ir padavė man.

„Prasiskalauk gerklę“,— pasakė jis, o antrasis, tęsdamas jų ankstesnį pokalbį, tarė: — „Blogiausia, kad tokie dalykai prišauks nelaimę. Niekas neįtikins manęs, kad štai šitoks dono Giljermo sudorojimas neprišauks nelaimės“.

O pirmasis pasakė: „Jeigu jau žudyti,— o aš dar nežinau, ar tai būtina,— tai nužudykim juos visus garbingai ir be patyčių“.

„Na aš dar suprantu, kada šaiposi iš dono Faustino,— tarė antrasis.— Jį juk visi laikė juokdariu, o ne rimtu vyru. Bet tyčiotis iš tokio rimto žmogaus kaip donas Giljermas — žema“.

„Aš soti iki kaklo“,— pasakiau jam, ir tai buvo tikra tiesa, kadangi man darėsi bloga ir mušė prakaitas, ir norėjosi vemti, lyg užvalgius pašvinkusios žuvies.

„Na nieko,— tarė pirmasis kaimietis.— Mes daugiau neprisidėsim. Bet įdomu, kas dedasi kituose miestuose“.

„Dar nesutaisė telefono,— atsakiau aš.— Tas negerai, reikia sutvarkyti“.

„Aišku,— pasakė jis. — Kažin ar ne protingiau mums būtų imtis ruošti miestą gynybai, o ne šitaip gaišuoti, žiauriai galabijant žmones“.

„Einu, pakalbėsiu su Pablu“,— pasakiau aš ir atsikėlusi nuo suolelio nuėjau link arkados, vedančios prie *ayuntamiento* durų, nuo kurių išilgai aikštės stovėjo eilės vyrų. Jos nebebuvo nei tiesios, nei tvarkingos, ir daugelis vyrų buvo girtutėliai. Šit vidury aikštės aukštielninki guli nuvirtę du vyrai ir padavinėja vienas antram butelį. Vienas išgeria gurkšnį ir sušunka it beprotis: *„Viva la Anarquia!“** Po kaklu jis pasirišęs raudoną su juodu skarelę. Kitas sustaugia: *„Viva la Libertad!“***, paskui pamakaluoja ore kojomis ir vėl kad

* Tegyvuoja anarchija! (*Isp.*)

** Tegyvuoja laisvė! (*Isp.*)

subaubs: „*Viva la Libertad!*“ Jis irgi laiko raudoną su juodu skarelę ir mojuoja viena ranka ja, o kita — buteliu.

Vienas kaimietis, išėjęs iš aikštės, stovi po arkada, su pasibjaurėjimu žiūri į juos ir sako: „Jau verčiau jie šauktų: „Tegyvuoja girtybė!“ Tai viskas, kuo jie tiki“.

„Jie net ir tuo netiki,— sako kitas kaimietis.— Šitie nei ką supranta, nei kuo tiki“.

Tuo metu vienas girtuoklių atsistojo ir iškėlė virš galvos sugniaužtus kumščius, ir suriko: „Tegyvuoja anarchija ir laisvė, ir nusišvilpt ant Respublikos!“

Antrasis girtuoklis, kuris tebegulėjo aukštielninkas, suėmė rėksniui už blauzdos ir apsivertė, ir tasai nugriuvo šalia, ir jiedu persivertė, tada tas, kuris pargriovė, apkabino rėksnį už kaklo, o paskui padavė butelį ir pabučiavo raudoną su juodu skarelę, ir jiedu abu išgėrė.

Tuo metu eilėse pasigirdo riksmai, tačiau stovėdama po arkada nemačiau, kas išeina iš *ayuntamiento*, nes ją užstojo susibūrusi prie durų minia. Mačiau tik, kad Pablas ir Kvatro Dedas medžiokliniais šautuvais kažką stumia lauk, bet nemačiau, ką tokį, todėl prasibroviau pro žmones, susigrūdusius prie durų.

Visi stumdėsi, ir fašistų kavinės kėdės bei staliukai buvo išvartyti, išskyrus vieną stalą, ant kurio nuleidęs galvą ir išsižiojęs gulėjo kažkoks girtuoklis, ir aš atverčiau kėdę, pastačiau prie kolonos ir užlipau ant jos pasižiūrėti per žmonių galvas.

Žmogus, kurį Pablas ir Kvatro Dedas varė lauk, buvo donas Anastasijas Rivas — tikras fašistas ir riebiausias miestelyje žmogus. Jis buvo grūdų pirklys ir kelių draudimo kompanijų agentas, taip pat už dideles palūkanas skolindavo pinigus. Stovėdama ant kėdės mačiau, kaip jis nulipo laiptais ir žengė prie eilių: riebus sprandas išvirtęs ant marškinių apykaklės, plika galva blizga saulėje, bet į tarpueilį jis taip ir neįėjo, nes visi ėmė šaukti — ne keli pavieniai, bet visi vienu metu. Kilo baisus triukšmas, girtuokliai staugdami puolė doną Anastasiją, eilės suiro, ir mačiau, kaip jisai užsidengęs rankomis galvą pargriuvo ant žemės, o daugiau nieko nebemačiau, nes žmonės virste suvirto ant jo. Kai jie atsitraukė, donas Anastasijas gulėjo nebegyvas — jo galva buvo sudaužyta į šaligatvio plytas, ir eilių nebeliko, o tik palaida minia.

„Einam į vidų! — šūktelėjo kažkas.— Eime, pribaigsim anuos“.

„Per sunkus, nenunešim,— tarė vienas žmogus ir paspyrė kniūpsčią dono Anastasijo lavoną.— Tegu čia lieka".

„Kam vilkti šitą taukų statinę prie skardžio? Tegu sau drybso".

„Eime, pribaigsim juos viduj! — šūkavo vienas vyras.— Eime!"

„Kam kept visą dieną tokiam karšty? — suriko kitas.— Eime į vidų!"

Minia susigrūdo po arkada. Visi rėkavo ir stumdėsi, ir erzėjo kaip galvijų banda, ir šūkavo: „Atidarykit! Atidarykit! Atidarykit!", nes sargybiniai iširus eilėms užrakino *ayuntamiento* duris.

Stovėdama ant kėdės, aš pro grotuotą langą mačiau *ayuntamiento* vidų, ir ten viskas tebebuvo kaip pirma. Kunigas stovėjo, o tie, kur buvo likę, klūpojo pusračiu aplink jį, ir visi meldėsi. Pablas sėdėjo ant didelio stalo priešais alkaldo krėslą, su medžiokliniu šautuvu per petį, nuleidęs kojas nuo stalo, ir sukosi cigaretę. Kvatro Dedas sėdėjo alkaldo krėsle, susikėlęs kojas ant stalo, ir rūkė. Visi sargybiniai su šautuvais sėdėjo savivaldybės narių krėsluose. Didžiųjų durų raktas gulėjo ant stalo šalia Pablo.

Minia traukė it kokią giesmę: „Atidarykit! Atidarykit! Atidarykit!", o Pablas sėdėjo lyg negirdėdamas. Jis kažką pasakė kunigui, tačiau per minios triukšmą neišgirdau ką.

Kunigas ir dabar neatsakė jam, o meldėsi toliau. Mane spaudė iš visų pusių, ir aš, stumdama prieš save kėdę, prisiyriau prie sienos. Atsistojusi vėl ant kėdės, prikišau veidą prie pat lango ir įsikibau į grotas. Ant kėdės užlipo kažkoks vyras ir apėmęs mane įsitvėrė į gretimus grotų virbus.

„Sulūš kėdė",— tariau aš jam.

„Na ir kas,— atsakė.— Tu žiūrėk. Žiūrėk, kaip jie poteriauja".

Jis alsavo man į sprandą, ir nuo jo trenkė minios, rūgščių vėmalų ir pagirių smarve, o paskui, persilenkęs man per petį, įkišo veidą tarp grotų ir suriko: „Atidarykit! Atidarykit!", ir atrodė, tartum visa minia jotų man ant nugaros, kaip kad sapne kartais joja velnias.

Dabar minia spaudė duris taip smarkiai, kad tie, kur grūdosi iš užpakalio, maigė priekinius, o vienas drūtas girtuoklis su juodu palaidiniu ir raudona su juodu skarele po kaklu įsibėgėjo iš aikštės ir trenkėsi į susigrūdusią minią, ir parvirto, o paskui atsistojo, paėjo atgal, tada vėl įsibėgėjo ir trenkėsi į besigrumdančių vyrų nugaras, šaukdamas: „Tegyvuoju aš ir tegyvuoja anarchija!"

Paskui, žiūriu, tas girtuoklis nuėjo nuo minios, atsisėdo, atsigėrė

iš butelio, tada pamatė doną Anastasiją, kuris sutryptas tebegulėjo kniūpsčias ant grindinio, atsistojo ir priėjo prie jo, ir pasilenkęs aplaistė iš butelio dono Anastasijo galvą ir drabužius, o paskui išsiėmė iš kišenės dėžutę degtukų ir ėmė braukyti degtukus, mėgindamas doną Anastasiją padegti. Tačiau didelis vėjas užgesindavo degtukus, ir tada jis atsisėdo šalia dono Anastasijo, lingavo galva ir gėrė iš butelio, ir kartkartėmis pasilenkęs patapšnodavo negyvam donui Anastasijui per pečius.

O minia nesiliovė šaukus, reikalaudama atidaryti duris, ir vyras, kuris stovėjo su manimi ant kėdės, tvirtai įsikibęs lango grotų, rėkė man prie pat ausies, kurtindamas savo staugimu ir dusindamas smarve iš burnos, ir aš lioviausi žiūrėjusi į girtuoklį, mėginantį padegti doną Anastasiją, ir vėl ėmiau žiūrėti į *ayuntamiento* salę. Tenai viskas tebebuvo kaip buvę: anie tebesimeldė klūpodami, prasegtais marškiniais, vieni nuleidę galvas, kiti pakėlę akis į kunigą ir į kryželį, kurį jis laikė rankose, ir kunigas, žvelgdamas jiems virš galvų, susikaupęs skubiai kalbėjo maldą, o už jų ant stalo sėdėjo Pablas su medžiokliniu per petį, jau užsidegęs suktinę, sūpuodamas kojomis, ir žaidė su raktu.

Mačiau, kaip Pablas pasilenkęs į priekį vėl kažką sako kunigui, tačiau per šauksmus negirdėjau ką. Kunigas neatsakė, o meldėsi toliau. Tada iš tų, kurie meldėsi, pusračio pakilo vienas vyras, ir aš supratau, kad jis nori išeiti. Tai buvo donas Chosė Kastras, visų vadinamas donu Pepe, užkietėjęs fašistas, arklių pirklys, nedidelis, tvarkingas, nors ir nesiskutęs, su pižamos švarku, sukištu į pilkas dryžuotas kelnes. Jis pabučiavo kryželį, paskui kunigo palaimintas atsistojo, pasižiūrėjo į Pablą ir mostelėjo galva į duris.

Pablas papurtė galvą ir rūkė sau toliau. Mačiau, kaip donas Pepė kažką sako Pablui, tačiau negirdėjau ką. Pablas neatsakė; jis tik vėl papurtė galvą ir linktelėjo į duris. Paskui pamačiau, kaip donas Pepė pasižiūrėjo į duris, ir supratau, jog jis nežinojo, kad jos užrakintos. Pablas parodė jam raktą, ir jis valandėlę stovėjo žiūrėdamas į jį, o paskui apsigręžė ir nuėjęs vėl atsiklaupė. Pamačiau, kaip kunigas atsisuko į Pablą, tas šyptelėjo ir parodė jam raktą, ir kunigas tarsi tik dabar suvokė, jog durys užrakintos, ir lyg norėjo papurtyti galvą, bet tik palenkė ją ir meldėsi toliau.

Nežinau, kaip jie galėjo nesuprasti, jog durys užrakintos, nebent buvo tiek pasinėrę į maldas ir apmąstymus, bet dabar, aišku, sup-

rato; ir suprato, ką reiškia riksmai, ir jiems, matyt, pasidarė aišku, jog dabar viskas pasikeitė. Tačiau liko klūpoti kaip ir lig tol.

Per riksmus nieko nebesigirdėjo, ir girtuoklis, stovįs ant kėdės su manimi, kratėsi įsikibęs grotų ir tol rėkė: „Atidarykit! Atidarykit!“, kol užkimo.

Mačiau, kaip Pablas vėl kažką pasakė kunigui, tačiau kunigas neatsakė. Paskui pamačiau, kaip Pablas nusiėmė šautuvą ir atkišęs pabaksnojo kunigui į petį. Kunigas nekreipė dėmesio, ir Pablas, mačiau, pakratė galvą. Paskui per petį kažką pasakė Kvatro Dedui, o Kvatro Dedas kitiems sargybiniams, ir jie visi atsikėlė ir šautuvais nešini nuėjo į salės galą ir sustojo tenai.

Mačiau, kaip Pablas vėl kažką pasakė Kvatro Dedui, ir tasai nustūmė į kampą prie sargybinių du stalus ir keletą suolų: užbarikadavo kampą. Pablas pasilenkė ir vėl pabaksnojo šautuvu kunigui į petį, tačiau tas visai nekreipė dėmesio, ir tiktai donas Pepė, mačiau, žiūri į jį, o kiti meldžiasi ir nieko nepaiso. Pablas papurtė galvą, o paskui, pamatęs, jog donas Pepė žiūri į jį, vėl papurtė galvą ir pakėlęs parodė jam raktą. Donas Pepė suprato ir nuleido galvą, ir ėmė labai skubiai melstis.

Pablas nušoko nuo posėdžių stalo ir aplink jį nuėjo prie didžiulio alkaldo krėslo, stovinčio už stalo ant pakylos. Atsisėdo į krėslą ir susisuko cigaretę, žiūrėdamas į besimeldžiančius su kunigu fašistus. Jo veidas buvo be jokios išraiškos. Raktas gulėjo priešais jį ant stalo, didelis geležinis raktas, poros sprindžių ilgumo. Tada Pablas kažką šūktelėjo sargybiniams, ir vienas jų nuėjo prie durų. Mačiau, kad fašistai meldžiasi dar skubiau, ir supratau, jog jiems dabar viskas aišku.

Pablas kažką pasakė kunigui, tačiau kunigas neatsakė. Tada Pablas pasilenkė, paėmė raktą ir pamėtėjo sargybiniui prie durų. Sargybinis pagavo, ir Pablas nusišypsojo jam. Tada sargybinis įkišo raktą į spyną, pasuko ir patraukė duris į save, ir, kai minia ėmė griūti vidun, užsiglaudė už jų.

Mačiau, kaip jie suvirto į vidų, ir girtuoklis, stovįs ant kėdės šalia manęs, ėmė šaukti: „Ajajai! Ajajai! Ajajai!“ ir užkišęs galvą viską man užstojo, o paskui ėmė šaukti: „Duokit jiems! Pliekit! Tvatinkit! Galabykit juos!“ ir nustūmė mane į šalį, ir aš nieko nebemačiau.

Aš niūktelėjau jam alkūne į pilvą ir sakau: „Girtuokli, kieno čia kėdė? Leisk man pasižiūrėt“.

Bet jis tik kratosi įsitvėręs grotų ir šaukia: „Kulkit juos! Daužykit! Daužykit! Va taip. Galabykit juos! Lupkit! *Cabrones! Cabrones! Cabrones!*“

Aš niūktelėjau jam alkūne iš viso vieko ir sakau: „*Cabrón!* Girtuokli! Leisk man pasižiūrėt“.

O jis suėmė abiem rankom man galvą ir nulenkė, kad jam būtų geriau matyti, ir užsigulęs visu svoriu šaukė: „Lupkit juos! Va taip. Duokit!“

„Aš tau kai duosiu, tai daugiau nenorėsi“,— tariau aš ir dėjau į vieną jautrią vietą, ir jam suskaudo, ir jis paleido mano galvą ir susiėmė sau už ten ir sako: „*No hay derecho, mujer.* Moteriške, taip nevalia daryti“. Ir tada, pasižiūrėjusi pro grotas, pamačiau, jog salėje pilna vyrų, jie kulia lazdomis ir švaistosi spragilais, ir bado, tvatina, stumdo ir kiloja pasmeigę su medinėm šakėm, kurios jau nebe baltos, o raudonos ir jau be ražų, ir visa salė ūžte ūžia, o Pablas sėdi didžiajame krėsle, pasidėjęs šautuvą ant kelių, ir žiūri, kaip tie rėkia ir daužo, ir bado, ir žmonės kriokia lyg arkliai per gaisrą. Ir pamačiau, kaip kunigas, pasikaišęs skvernus, lipa per suolą, o puolantieji kapoja jį pjautuvais, o paskui kažkuris sugriebė jam už sutanos, ir pasigirdo klyksmas, ir vėl klyksmas, ir pamačiau, kaip du vyrai pjautuvais kapoja jam nugarą, o trečias laiko už sutanos skvernų, o kunigas tveriasi kėdės atlošo, ir tuomet kėdė, ant kurios stovėjau, triokšt sulūžo, ir mudu su girtuokliu nuvirtom ant grindinio, dvokiančio vynu ir vėmalais, ir girtuoklis pagrūmojo man pirštu ir pasakė: „*No hay derecho, mujer, no hay derecho.* Galėjai sužalot“, ir žmonės lipo per mus, grūsdamiesi į *ayuntamiento* salę, ir aš temačiau tik jų kojas ir girtuoklį, kuris sėdėjo priešais mane, susiėmęs už tos vietos, kur aš trenkiau.

Taip pasibaigė susidorojimas su fašistais mūsų miestelyje, ir aš džiaugiuosi, kad nemačiau pačios pabaigos, o jeigu ne girtuoklis, būčiau pamačiusi viską. Taigi ir iš jo buvo naudos, nes to, kas dėjosi *ayuntamiento* viduje, geriau buvo nematyti.

O kitas girtuoklis buvo dar įdomesnis. Kai, sulūžus kėdei, mes atsistojom, o žmonės tebesigrūdo į *ayuntamiento*, aš pamačiau aikštėje tą patį girtuokį raudona su juodu skarele, vėl kažką pilantį ant dono Anastasijo. Galva jam kreta ir mataruoja, ir jis pats vos nevirsta, tačiau vis laisto ir degioja degtukus, laisto ir degioja, ir aš priėjau prie jo ir sakau: „Ką tu čia darai, begėdi?“

„*Nada, mujer, nada**,— sako jis.— Netrukdyk".

Ir gal todėl, kad aš priėjusi užstojau vėją, degtukas įsidegė, per dono Anastasijo švarko petį nubėgo mėlyna liepsna, ir girtuoklis pakėlė galvą ir baisingu balsu suriko: „Lavonus degina! Lavonus degina!"

„Kas?" — paklausė kažkas.

„Kur?" — sušuko kitas.

„Čia! — baubė girtuoklis.— Čia!"

Tada kažkas smarkiai tvojo girtuokliui spragilu per galvą, ir jis atvirto aukštielninkas, dar pasižiūrėjo į žmogų, kuris jam trenkė, ir išsitiesė šalia dono Anastasijo tarsi užmigęs. Žmogus daugiau jam nebetvojo, ir jis liko gulėti ten ir po to, kai, išvalę *ayuntamiento*, vyrai įkėlė doną Anastasiją į vežimą ir drauge su kitais vakare nuvežė prie skardžio ir kaip ir pirmuosius sumetė į upę. Miesteliui būtų buvę sveikiau, jeigu drauge būtų nusviedę ten porą trejetą dešimčių girtuoklių, ypač tų raudonom su juodu skarelėm; ir jeigu pas mus dar kada bus kita revoliucija, mano nuomone, juos reikėtų išnaikinti pirmučiausia. Bet tada mes to nežinojom. Sužinojom neilgai trukus.

Tačiau tą vakarą mes nežinojom, kas mūsų laukia. Po skerdynių *ayuntamiento* daugiau žudynių miestely nebuvo, bet susirinkimo tą vakarą nešaukėm, nes buvo per daug girtų. Neįmanoma buvo padaryti tvarkos, todėl susirinkimą atidėjom kitai dienai.

Tą naktį gulėjau su Pablu. Nederėtų to pasakoti tau, *guapa*, bet, antra vertus, tau pravartu žinoti, kaip būna; pagaliau tai, ką pasakoju,— tikra tiesa. Klausykis, *Inglês*, čia labai įdomu.

Taigi tą vakarą mes valgėm, ir viskas atrodė labai keistai. Visi buvo išvargę ir nešnekūs tarsi po audros ar potvynio, ar po kautynių. Aš pati jaučiau savy tuštumą, buvau išsekusi, prislėgta, kamavo gėda, graužė sąžinė, ir jaučiau, kad artėja nelaimė, štai kaip šįryt praskridus lėktuvams. Ir tikrai — po trijų dienų užgriuvo nelaimės.

Pablas per vakarienę kalbėjo mažai.

„Ar tau patiko, Pilara?" — galų gale paklausė jis, prisikimšęs pilną burną keptos ožkienos. Mes valgėm viešbuty, kur sustoja autobusai, ir kambaryje buvo pilna žmonių, visi dainavo, ir padavėjai nespėjo aptarnauti.

---

* Nieko, moteriške, nieko (*isp.*).

„Ne,— atsakiau aš.— Išskyrus doną Faustiną, man nepatiko".

„O man patiko",— sako jis.

„Viskas?" — paklausiau.

„Viskas,— atsakė jis ir atsipjovė peiliu didelį gabalą duonos ir ėmė dažyti padažą.— Viskas, išskyrus kunigą".

„Tau nepatiko, kaip sudorojo kunigą?" — nes aš žinojau, kad jis neapkenčia kunigų dar labiau negu fašistų.

„Aš juo nusivyliau",— liūdnai atsakė Pablas.

Aplink visi dainavo, ir mes turėjom vos ne šaukte šaukti, kad girdėtume vienas antrą.

„Kodėl?"

„Jis numirė labai negražiai,— atsakė Pablas.— Be jokio orumo".

„Iš kur bus tas orumas, jeigu jį užpuolė visa minia?— tariau aš.— Man regis, jis labai oriai laikėsi. Taip oriai, kaip tik galima".

„Taip,— pasakė Pablas.— Bet paskutinę akimirką išsigando".

„Kas neišsigąstų? — tariau aš.— Ar tu matei, ką jam darė?"

„Kaip nematysiu,— atsakė Pablas.— Bet, mano supratimu, numirė jis negražiai".

„Bet kas juo dėtas būtų numiręs negražiai,— pasakiau jam.— Ko tu dar nori? Tai, kas dėjosi *ayuntamiento,* buvo mažų mažiausiai nepadoru".

„Taip,— pasakė Pablas.— Trūko tvarkos. Betgi kunigas! Jis turi rodyti pavyzdį".

„Man regis, tu kunigų nekenti".

„Taip,— pasakė Pablas, atsipjaudamas duonos.— Betgi tai ispanų kunigas! Ispanų kunigas turi mirti gražiai".

„Mano manymu, jis numirė pakankamai gražiai,— pasakiau aš.— Su juo gi nedarė jokių ceremonijų".

„Ne,— pasakė Pablas.— Aš juo nusivyliau. Visą dieną laukiau kunigo mirties. Buvau nusprendęs, jog jis turės paskutinis eiti tarp eilių. Laukiau su baisiausiu nekantrumu. Sakiau sau, bus ko pasižiūrėti. Niekad nebuvau matęs kunigo mirties".

„Dar prisižiūrėsi,— tariau pašaipiai.— Sąjūdis dar tiktai prasidėjo".

„Ne,— pasakė jis.— Aš nusivyliau".

„Dabar,— tariau aš,— matyt, ir Dievą nustosi tikėjęs".

„Tu nesupranti, Pilara,— pasakė jis.— Jis gi ispanų kunigas".

„Na ir tauta — ispanai",— pasakiau aš jam. Ir tikrai — kokie jie išdidūs, a, *Inglés?* Tai bent tauta!

— Reikia eiti,— tarė Robertas Džordanas. Jis pažvelgė į saulę.— Greit vidurdienis.

— Taip,— pasakė Pilara.— Tuoj eisim. Tik baigsiu apie Pablą. Tą naktį jis man sako: „Pilara, šiąnakt mudu nieko nedarysim".

„Ką gi,— sakau aš.— Malonu girdėti".

„Man rodos, būtų nepadoru, nužudžius tiek daug žmonių".

„*Qué va,*— sakau aš jam.— Koks tu šventuolis! Manai, pragyvenusi tiek metų su matadorais, aš nežinau, kaip jie jaučiasi po koridos?"

„Ar tai tiesa, Pilara?" — paklausė jis.

„Kada aš tau melavau?" — atsakiau.

„Tikrai, Pilara, šiąnakt iš manęs nėra vyro. Tu nepyksi?"

„Ne, *hombre,* — pasakiau aš jam.— Bet kasdien, Pablai, žmonių nežudyk".

Ir jis miegojo kaip kūdikis, ir aš pažadinau jį rytą, išaušus, tačiau pati tą naktį negalėjau užmigti, atsikėliau ir sėdėjau kėdėje, ir žiūrėjau pro langą, ir mačiau mėnesienoje aikštę, kur dieną stovėjo eilės, ir blizgančius mėnesienoje medžius anapus aikštės, ir juodus jų šešėlius, ir suolus, taip pat apšviestus mėnulio, ir išmėtytus blizgančius butelius, ir skardį, nuo kurio mėtė į upę fašistus. Ir nesigirdėjo nė garso, tik vandens teškenimas fontane, ir aš sėdėjau ir galvojau, kad mes pradėjom negražiai.

Langas buvo atdaras, ir viešbučio pusėje išgirdau raudant moterį. Išėjau į geležinį balkoną basa, mėnuo buvo apšvietęs aikštės namų fasadus, ir rauda sklido iš dono Giljermo namų balkono. Tai jo žmona klūpojo balkone ir verkė.

Tada grįžau į kambarį ir atsisėdau, ir stengiausi negalvoti, nes tai buvo viena iš dviejų blogiausių dienų mano gyvenime.

— O kokia buvo antroji? — paklausė Marija.

— Po trijų dienų, kai miestą užėmė fašistai.

— Nepasakok apie tai,— tarė Marija.— Nenoriu girdėti. Ir to gana. Jau ir to per daug.

— Sakiau, kad nesiklausytum,— pasakė Pilara.— Matai, aš juk nenorėjau, kad tu klausytumeis. Dabar sapnuosi baisybes.

— Nesapnuosiu,— pasakė Marija.— Bet daugiau nebenoriu girdėti.

— Kada nors papasakosi man,— tarė Robertas Džordanas.

— Gerai,— pasakė Pilara.— Tačiau geriau, kad Marija negirdėtų.

— Aš ir nenoriu,— gailiai pasakė Marija.— Būk gera, Pilara. Ir nepasakok, man girdint, nes aš klausysiuos ir nenorėdama.

Jos lūpos virpėjo, ir Robertas Džordanas pamanė, kad ji pravirks.

— Būk gera, Pilara, nepasakok.

— Nesijaudink, kirptagalve,— pasakė Pilara.— Nesijaudink. O *Inglês* aš kada nors papasakosiu.

— Bet aš noriu būti su juo,— tarė Marija. — Ak Pilara, nepasakok visai.

— Papasakosiu, kai tu būsi užsiėmusi.

— Ne! Ne! Būk gera. Visai nereikia pasakot,— tarė Marija.

— Jeigu jau papasakojau, ką darėm mes, reikia teisybės dėlei papasakoti iki galo,— pasakė Pilara.— Bet tu negirdėsi.

— Pasišnekėkim apie ką nors gražaus,— tarė Marija.— Kam visą laiką kalbėt apie baisybes?

— Judu su *Inglês*,— pasakė Pilara,— popiet liksit dviese, tada galėsit šnekėtis, apie ką norėsit.

— Jei taip, teateina greičiau popietė,— tarė Marija.— Skriste teatskrenda.

— Ateis,— pasakė jai Pilara.— Skriste atskris ir nuskris, ir rytdiena nuskris taip pat.

— Popiet,— tarė Marija.— Popiet. Teateina greičiau popietė.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Nusileidęs iš kalnų pievos į miškingą slėnį, takelis kurį laiką vingiavo palei upokšnį, o paskui, palikęs jį šone, ėmė kilti aukštyn stačiu šlaitu, apaugusiu pušimis, ir kai jie užkopė ant kalno, iš už medžio išėjo žmogus su karabinu.

— Stok! — tarė jis. Paskui: — *Hola, Pilar*. Kas čia su tavim?

— Toksai *Inglés*,— atsakė Pilara.— Bet vardas krikščioniškas: Robertas. Rupūžė, tai statybė kalno!

— *Salud, camarada*,— tarė sargybinis Robertui Džordanui ir padavė ranką.— Kaip gyvuoji?

— Gerai,— atsakė Robertas Džordanas.— O tu?

— Aš irgi,— atsakė sargybinis. Jis buvo jaunutis, siaurapetis ir liesas, kumpoka nosimi, plačių skruostų, pilkų akių. Buvo be kepurės, plaukai — juodi ir susivėlę; ranką spustelėjo stipriai ir draugiškai. Žvilgsnis taip pat buvo draugiškas.

— Sveika, Marija,— tarė jis merginai. — Nepavargai?

— *Què va*, Choakinai,— atsakė mergina.— Mes daugiau sėdėjom ir šnekėjom, negu keliavom.

— Tai tu tas sprogdintojas? — paklausė Choakinas.— Girdėjom, kad esi atvykęs.

— Taip, aš sprogdintojas,— atsakė Robertas Džordanas.— Nakvojau Pablo stovykloj.

— Malonu matyti,— pasakė Choakinas.— Ar vėl traukinį?

— Tu irgi buvai prie traukinio? — paklausė Robertas Džordanas ir nusišypsojo.

— Kaip nebūsiu! — pasakė Choakinas.— Ten mes ją ir radom,— jis šyptelėjo Marijai.— Išgražėjai,— tarė jai.— Ar tau sakė, kokia tu dabar graži?

— Labai ačiū, Choakinai, bet geriau patylėk,— atsakė Marija.— Tu irgi pagražėtum, jeigu apsikirptum.

— Aš tave nešiau,— tarė Choakinas merginai.— Ant pečių nešiau.

— Ne tu vienas,— storu balsu sududeno Pilara.— Kas jos nenešė? Kur senis?

— Stovykloj.

— Kur jis buvo vakar vakare?

— Segovijoj.

— Parnešė naujienų?

— Taip,— pasakė Choakinas,— yra naujienų.

— Gerų ar blogų?

— Atrodo, blogų.

— Lėktuvus matėt?

— Oi,— tarė Choakinas ir papurtė galvą,— neminėk tu man jų. Draugas sprogdintojau, kas tai per lėktuvai?

— Bombonešiai „Heinkeliai-111". Naikintuvai „Heinkeliai" ir „Fiatai",— pasakė Robertas Džordanas.

— Kas tie didieji su žemais sparnais?

— „Heinkeliai-111".

— Vadink kaip nori, vis vien baisūs,— pasakė Choakinas.— Bet aš jus gaišinu. Eime, nuvesiu pas komendantą.

— Pas komendantą? — paklausė Pilara.

Choakinas rimtai linktelėjo.

— Man labiau patinka negu „vadas“,— pasakė jis.— Kariškiau skamba.

— Daraisi baisus kareivis,— tarė Pilara ir nusijuokė.

— Kareivis ne kareivis,— pasakė Choakinas,— bet man kariški pavadinimai labiau patinka, nes ir įsakymai tuomet aiškesni, ir disciplina geresnė.

— Štai kur tavo skonio žmogus, *Inglés*,— tarė Pilara.— Labai rimtas berniukas.

— Gal panėšėti tave? — paklausė Choakinas merginą ir uždėjo ranką jai ant peties, ir nusišypsojo, žiūrėdamas į akis.

— Užteks to vieno karto,— pasakė Marija.— Labai ačiū.

— O ar tu prisimeni? — paklausė Choakinas.

— Prisimenu, kad nešė,— atsakė Marija.— Tavęs neatsimenu. Atsimenu čigoną, nes jis dažnai mane numesdavo. Ačiū tau, Choakinai, ir aš kada nors tave panėšėsiu.

— O aš gerai prisimenu,— pasakė Choakinas.— Prisimenu, kaip turėjau tave už kojų, o tu gulėjai man ant peties, o galva ir rankos maskatavo man už nugaros.

— Tavo gera atmintis,— pasakė Marija ir nusišypsojo jam.— Aš nieko neprisimenu. Nei tavo rankų, nei pečių, nei nugaros.

— Nori, pasakysiu vieną dalyką? — paklausė ją Choakinas.

— Ką?

— Aš džiaugiausi, kad tu tabaluoji man už nugaros, nes iš užpakalio į mus šaudė.

— Tai begėdis,— tarė Marija.— O ar čigonas mane irgi dėl to labai ilgai nešė?

— Taip, ir dar dėl to, kad galėjo palaikyti tave už kojų.

— Didvyriai,— tarė Marija.— Mano gelbėtojai.

— Klausyk, *guapa*,— tarė jai Pilara.— Šitas berniukas tave ilgai nešė, ir tuo metu tavo kojos niekam nerūpėjo. Tada mums rūpėjo tik kulkos. Ir jei būtų tave numetęs, jis tuoj būtų atsidūręs ten, kur nesiekia kulkos.

— Aš jam padėkojau,— pasakė Marija.— Kada nors ir aš jį panėšėsiu. Negalima nė pajuokauti! Negi man verkti, kad jis mane nešė?

— Aš būčiau tave pametęs,— tebeerzino ją Choakinas.— Bet bijojau, kad Pilara nenušautų.

— Nieko aš nesu nušovus,— pasakė Pilara.

— *No hace falta,*— pasakė jai Choakinas.— Tau nereikia šaudyti. Tavo liežuvio žmonės bijo labiau kaip mirties.

— Kaip kalbi! — tarė Pilara.— O buvai toks mandagus berniukas. Ką tu veikei prieš sąjūdį, berneli?

— Nieko ypatingo,— atsakė Choakinas.— Man buvo tik šešiolika metų.

— Na, bet ką?

— Batus kartais...

— Taisei?

— Ne. Valydavau.

— *Qué va,*— pasakė Pilara.— Veikei ir kitką.— Ji nužvelgė jo rudą veidą, lankstų liemenį, plaukų kupetą ir valandėlę stebėjo greitą, lengvą jo eiseną.— Kodėl tau nepasisekė?

— Kas nepasisekė?

— Kas? Pats žinai kas. Tebeaugini kaselę.

— Turbūt dėl to, kad bijojau,— pasakė vaikinas.

— Nuaugęs tu gražiai,— tarė jam Pilara.— Bet iš veido šiaip sau. Sakai, bijojai, ką? Kai sprogdinom traukinį, drąsos tau užteko.

— Dabar nebebijau,— tarė vaikinas.— Nė trupučio. Juk matėm baisesnių ir pavojingesnių dalykų negu buliai. Paprasčiausias kulkosvaidis pavojingesnis už bet kokį bulių. Bet jeigu dabar atsidurčiau arenoj prieš bulių, kažin ar suvaldyčiau kojas.

— Jis norėjo būti matadoras,— paaiškino Pilara Robertui Džordanui.— Bet bijojo.

— Ar mėgsti bulių kovas, draugas sprogdintojau? — Choakinas nusišypsojo, parodydamas baltus dantis.

— Labai,— atsakė Robertas Džordanas.— Labai labai.

— Gal teko matyti Valjadolide? — paklausė Choakinas.

— Taip. Rugsėjo mėnesį per feriją.

— Tai mano gimtinė,— pasakė Choakinas.— Puikus miestas, tačiau ko tik neiškentė tenykščiai *buena gente*, gerieji žmonės, per šį karą! — Paskui paniuręs pridūrė: — Ten sušaudė mano tėvą. Ir motiną. Paskui svainį, o neseniai ir seserį.

— Žvėrys,— pasakė Robertas Džordanas.

Kiek kartų jo tai girdėta! Kiek kartų matyta, kaip sunku žmogui ištarti tokius žodžius! Kiek kartų matyta, kaip sudrėksta akys ir prikimsta balsas, per jėgą tariant: mano tėvas, brolis, motina, sesuo. Neįmanoma atsiminti, kiek kartų jis girdėjo žmones šitaip

kalbant apie artimuosius, kurių yra netekę. Beveik visada jie prasitardavo taip kaip šitas vaikinas: nelauktai, užėjus kalbai apie gimtąjį miestą. O tu visada atsakydavai: „Žvėrys“.

Tu tik išgirsti, kad ištiko nelaimė, ir tiek. Tu nesi matęs, kaip krinta tėvas, nesi matęs taip aiškiai kaip dabar, prie upokšnio, kai Pilara pasakojo apie fašistų išžudymą. Žinai tik, kad tėvas žuvo kieme ar prie sienos, lauke, sode ar naktį, sunkvežimio žibintų šviesoj, kur nors pakelėje. Iš kalnų tau pasitaikydavo matyti mašinos šviesas ir girdėti šūvius, o paskui nusileisdavai ir rasdavai pakelėj lavonus. Tu nesi matęs, kaip sušaudo motiną ar seserį, ar brolį. Tu apie tai tik išgirsti; girdi šūvius ir matai lavonus.

Pilara privertė jį pamatyti, kaip tai dėjosi jos miestelyje.

O, kad ši moteris mokėtų rašyti! Jis pabandys aprašyti ir, jei jam seksis ir nebus pamiršęs, galbūt sugebės papasakoti taip kaip ji. Viešpatie, kaip ji pasakoja! Geriau už Kevedą, pagalvojo jis. Jisai nėra apsakęs kokio nors dono Faustino mirties geriau už ją. Tai kad sugebėčiau parašyti tokį apsakymą, galvojo jis. Apsakymą apie tai, ką darėm mes. Ne apie tai, ką mums darė anie. Tokių dalykų jis nemažai žino. Užtektinai prisiklausė užnugaryje. Tačiau reikia, be to, pažinti žmones. Reikia žinoti, kaip jie gyveno seniau.

Kadangi mes nuolat kilnojamės iš vietos į vietą ir mums nereikia pasilikti ir laukti bausmės, mes taip ir nesužinom, kaip viskas iš tikrųjų baigiasi, galvojo jis. Užeini į kaimiečio namus. Ateini naktį, pavakarieniauji su jo šeima. Dieną tave paslepia, o kitą naktį tavęs nebėra. Tu padarei savo darbą ir pasišalinai. Kitą kartą apsilankęs tame krašte, sužinai, kad juos sušaudė. Ir viskas.

Tačiau tavęs niekados nebūna ten, kai tai atsitinka. Partizanai sunaikina, ką reikia sunaikinti, ir pasitraukia. O kaimiečiai lieka, ir bausmė kliūva jiems. Tai, ką ji pasakojo, aš žinojau ir seniau, galvojo jis. Tai, ką mes darėme jiems sąjūdžio pradžioje. Seniai žinojau ir piktinausi, o žmonės apie tai pasakodavo įvairiai: be gėdos ir su gėda, girdamiesi, didžiuodamiesi, teisindami, aiškindami, neigdami. Tačiau šita velnio boba pasakojo taip, kad pamačiau viską, lyg pats būčiau ten buvęs.

Ką gi, pagalvojo jis, gyveni ir mokaisi. Baigęs mokslą, daug žinosi. Šiame kare mokslo semiesi klausydamasis. Ir išmokai tu tikrai nemažai. Turėjai laimės prieš karą dešimt metų kasmet pagyventi Ispanijoje. Tuo, kuris moka ispaniškai, žmonės daugiau pasitiki.

Pasitiki, jei gerai supranti kalbą ir moki tarmiškai, ir pažįsti daug vietovių. Apskritai, ispanas labiausiai ištikimas savo kaimui. Svarbiausia, aišku, Ispanija, paskui tautybė[20], paskui savo kraštas, paskui savo kaimas, savo šeima ir galiausiai savo amatas. Jei moki ispaniškai, jis iš karto nusiteiks tau palankiai, jei pažįsti jo kraštą — dar geriau, bet jeigu žinai jo kaimą ir jo amatą, esi jam toks savas, koks tik gali būti savas svetimšalis. Robertas Džordanas laisvai kalbėjo ispaniškai, ir žmonės retai kada elgėsi su juo kaip su svetimšaliu; nebent susimokydavo prieš jį.

Aišku, būna, kad jie susimoko prieš tave. Susimoko dažnai, tačiau gali susimokyti prieš bet ką. Susimoko ir prieš saviškius: jeigu jų trys, dviese susimoko prieš trečiąjį, o paskui abu išduoda vienas antrą. Ne visada, bet pakankamai dažnai, kad būtų galima padaryti apibendrinimą.

Taip nedera galvoti, tačiau kas jo mintis patikrins? Niekas kitas, tik jis pats. Defetizmui jis nepasiduos. Svarbiausia — tai laimėti karą. Jei karo nelaimėsime, viskas bus prarasta. Tačiau jis stebi ir klausosi, ir viską įsimena. Jis dalyvauja kare, absoliučiai atsidavęs Respublikai ir kuo skrupulingiausiai vykdydamas savo pareigą. Tačiau niekas nėra valdovas jo minčių nei jo sugebėjimo matyti ir klausytis; o išvadas, jeigu reikės, jis galės padaryti ir vėliau. Ir medžiagos tam bus pakankamai. Jau dabar pakanka. Kartais net per daug.

Štai kad ir šita pati Pilara, galvojo jis. Kad ir kas atsitiktų, jei bus laiko, ji turės baigti man pasakoti. Tik pažiūrėk, kaip ji žingsniuoja su tais dviem vaikais. Ką gražesnio užaugino Ispanija, kaip šią trijulę? Jinai tarsi kalnas, o vaikinas ir mergina lyg jauni medeliai. Senieji medžiai iškirsti, o atžalos auga sveikos, kaip štai jie. Tiek pergyvenę, juodu tačiau atrodo tokie žvalūs ir sveiki, ir tyri, ir neliesti, tartum niekad nepažinę skausmo. O juk, pasak Pilaros, Marija tik neseniai atsigavo. Buvo, matyt, visai palūžusi.

Jis prisiminė jaunutį belgą iš Vienuoliktosios brigados, kuris užsirašė savanoriu drauge su penkiais kitais vaikinais iš to paties kaimo. Kaime gyveno apie du šimtus žmonių, ir vaikinas iki tol niekur nebuvo iš jo išvykęs. Kai Robertas Džordanas Hanso brigados štabe pirmą kartą pamatė tą vaikiną, kiti penki jo tautiečiai buvo žuvę, ir vaikinas buvo smarkiai palūžęs, ir jį paėmė į štabą patarnauti prie stalo. Buvo jis šviesiaplaukis, stambaus raudono flamandiško veido, didelėmis nevikriomis kaimiečio rankomis ir ne-

šiodamas patiekalus vaikščiojo sunkiai ir nerangiai it darbinis arklys. Ir visą laiką verkė. Žmonėms valgant jis be perstojo tyliai verkdavo.

Pasižiūri — verkia. Paprašai vyno — verkia, paduodi lėkštę įdėti mėsos — verkia, tik nusisuka į šalį. Paskui aprimsta, bet vos pasižiūri į jį, akys jam pritvinsta ašarų. Laukdamas patiekalų, verkdavo virtuvėje. Visi buvo jam labai švelnūs. Bet tai nepadėjo. Reikės sužinoti, koks jo tolesnis likimas: ar jis atsigavo ir galėjo grįžti į frontą.

Marija gerokai pasitaisius. Bent taip atrodo. Tačiau jis ne psichiatras. Psichiatrė — Pilara. Kartu praleista naktis buvo, matyt, jiems abiem į sveikatą. Taip, jei tik tuo nesibaigs. Jam, be abejo, tai buvo į sveikatą. Šiandien jis jaučiasi puikiai: stiprus ir sveikas, ir ramus, ir laimingas. Užduotis, kurią reikės įvykdyti, pavojinga, tačiau jam juk velniškai sekasi. Jis atliko ne vieną tokią užduotį, grėsusią pavojumi. Grėsusią pavojumi — štai jis mąsto ispaniškai. Marija nuostabi.

Pažiūrėk į ją, tarė jis sau. Na, pažiūrėk į ją.

Jis žiūrėjo, kaip ji linksmai žingsniuoja saulės spinduliuose su prasegtais pakaklėje marškiniais. Jos eisena kaip jauno kumeliuko, pagalvojo jis. Tokią retai sutiksi. Taip nebūna. Gal iš viso nieko nebuvo, pagalvojo jis. Galbūt susapnavai ar išsigalvojai, o tikrovėje to visai nebuvo? Gal čia kaip tas sapnas, kada moteris, kurią matei filme, ateina naktį pas tave į guolį ir būna tau švelni ir miela. Jis su daugeliu šitaip gulėjo. Garbo[21] jis ir dabar prisimena, ir Harlou[22]. Taip, Harlou buvo daug kartų. Gal čia irgi toks pat sapnas?

Jis dar prisimena, kaip prieš puolimą ties Posoblanku pas jį atėjo Garbo; vilkėjo minkštą, švelnų it šilkas vilnonį megztinį, ir jis apkabino ją, ir ji pasilenkė, ir plaukai nuslydo ir uždengė jam veidą, ir ji paklausė, kodėl jis jai niekad nesakęs, kad myli ją, juk jinai jau seniai jį mylinti. Ji nebuvo nei drovi, nei šalta, nei nepasiekiama. Buvo gera laikyti ją glėbyje, ir buvo ji švelni ir miela, ir tokia kaip kadaise su Džeku Gilbertu[23], ir atrodė, jog taip yra iš tikrųjų, ir jis mylėjo ją labiau negu Harlou, nors Garbo buvo pas jį atėjusi tiktai kartą, o Harlou... Gal čia irgi toks pat sapnas?

O gal ir ne, tarė jis sau. Gal man tereikia ištiesti ranką — ir paliesčiau Mariją, tarė jis sau. O gal bijai, tarė jis sau, kad nepaaiškėtų, jog to nebuvo, jog tai netiesa, jog tai nelyginant sapnas apie tai, kaip ateina filmuose matytos moterys ar tavo buvusios

merginos ir guli su tavimi tame maiše ant plikos aslos, ant šiaudų daržinėse, arklidėse, *corrales** ir *cortijos***, miškuose, garažuose, sunkvežimiuose, Ispanijos kalnuose? Visos jos ateidavo pas jį į miegmaišį, jam užmigus, ir būdavo daug meilesnės negu gyvenime. Gal ir dabar tas pats? Gal tu bijai paliesti ją, bijai įsitikinti, ar tai tiesa? Galbūt bijai ir tikriausiai viską tik įsivaizdavai ar susapnavai?

Jis žengė žingsnį į šoną ir uždėjo ranką merginai ant peties. Po nudėvėta medžiaga pajuto jos švelnų kūną. Ji pažvelgė į jį ir nusišypsojo.

— Sveika, Marija,— tarė jis.

— Sveikas, *Inglês*,— atsakė ji, ir jis matė aukso rusvumo veidą ir rusvai pilkas akis, ir šypsančias putnias lūpas, ir saulės išblukintus trumpus plaukus, ir ji pakėlė veidą ir nusišypsojo jam į akis. Tai tikrai buvo tiesa.

Pušynas baigėsi, ir jie išvydo El Sordo stovyklą: apvalų apversto dubens formos kauburį. Šiuose kalkakmenio kauburiuose tikriausiai pilna olų, pagalvojo jis. Antai matyti dvi. Žemaūgės pušaitės, augančios uolienoje, gerai jas slepia. Tai tokia pat gera, jei ne geresnė, stovyklavietė kaip Pablo.

— O kaip sušaudė tavo namiškius? — paklausė Pilara Choakiną.

— Paprastai, moteriške,— atsakė Choakinas.— Jie buvo kairieji, kaip ir daugelis valjadolidiečių. Kai fašistai valė miestą, pirmiausia nušovė tėvą. Jis balsavo už socialistus. Paskui — motiną. Ji irgi balsavo už socialistus. Balsavo pirmą kartą gyvenime. Paskui nušovė vienos sesers vyrą. Jis buvo tramvajininkų sindikato[24] narys. Žinia, jei nebūtų priklausęs sindikatui, nebūtų galėjęs vairuoti tramvajaus. Tačiau politika jis nesidomėjo. Aš jį gerai pažinojau. Jis buvo net nelabai doras. Abejoju, ar jis buvo mūsiškis. Paskui antrosios vyras, kitos sesers, irgi tramvajininkas, išbėgo į kalnus, kaip ir aš. Jie manė, kad sesuo žino, kur jis yra. Bet ji nežinojo. Ir ją sušaudė už tai, kad neišdavė, kur jis yra.

— Žvėrys,— tarė Pilara.— Kur El Sordas, kad nematau?

— Jis čia. Turbūt viduj,— atsakė Choakinas ir, sustojęs ir nuleidęs šautuvą, tarė: — Klausyk, Pilara. Ir tu, Marija. Dovanokit man,

---

* Tvartuose (*isp.*).
** Fermose (*isp.*).

jeigu uždaviau širdį, pasakodamas apie savo artimuosius. Aš žinau, kad dabar visų vienodos nelaimės ir geriau apie jas nekalbėti.

— Kaip tik reikia kalbėti! — tarė Pilara.— Kam gi mes gimę, jei ne padėti vieni kitiems? Ir anokia čia pagalba — klausytis ir tylėti.

— Bet gal mano kalba užgavo Mariją. Ji pati užtektinai prisikentėjo.

— *Qué va,*— pasakė Marija.— Mano širdis taip sugilusi, kad labiau nebesugildysi. Užjaučiu tave, Choakinai, ir tikiuosi, kad tavo sesutei nieko neatsitiks.

— Kol kas nieko,— pasakė Choakinas.— Ji sėdi kalėjime, ir, atrodo, jos labai nekankina.

— O daugiau giminių turi? — paklausė Robertas Džordanas.

— Ne,— atsakė vaikinas.— Likau vienas. Daugiau nieko neturiu. Tik svainį, kuris išėjo į kalnus, bet vargu ar bėra gyvas.

— O gal ir gyvas,— tarė Marija.— Gal jis kokiame būryje kur nors kitur.

— Manau, kad žuvęs,— pasakė Choakinas.—Jis nelabai judrus ir dirbo tramvajaus konduktorium, o tokiam žmogui kalnuose nekas. Kažin, ar jis galėjo ištverti visus metus. Be to, dar silpnų plaučių.

— O gal ir gyvas.— Marija uždėjo ranką jam ant peties.

— Žinoma, mergaite. Visko gali būti,— pasakė Choakinas.

Marija pasistiebė, apkabino vaikiną už kaklo ir pabučiavo jį. Choakinas nusuko veidą į šoną — jis verkė.

— Aš tave kaip brolį,— pasakė Marija.— Pabučiavau tave kaip brolį.

Vaikinukas, be garso verkdamas, papurtė galvą.

— Aš tavo sesuo,— tarė Marija.— Ir myliu tave, ir tu daug turi giminių. Mes visi tavo giminės.

— Ir *Inglês,*— sududeno Pilara.— Tiesa, *Inglês?*

— Taip,— pasakė Robertas Džordanas vaikinui.— Mes visi tavo giminės, Choakinai.

— Jis tavo brolis,— tarė Pilara.— Ar ne, *Inglês?*

Robertas Džordanas apkabino vaikiną per pečius.

— Mes visi broliai,— pasakė jis.

Vaikinas papurtė galvą.

— Man gėda, kad išsipasakojau,— pasakė jis.— Nuo tokių kalbų visiems sunkiau ant širdies. Man gėda, kad jus įskaudinau.

— Įsikišk savo gėdą kur šnypščia,— tarė Pilara savo nuostabiu žemu balsu.— O jeigu Marija dar sykį tave pabučiuos, tai ir aš pati nesusilaikysiu. Seniai bebučiavau matadorą, kad ir tokį nevykėlį kaip tu. Mielai pabučiuosiu sukomunistėjusį nevykėlį matadorą. Paturėk, *Inglés*, aš jį stipriai pabučiuosiu.

— *Deja!** — tarė vaikinukas ir staigiai nusisuko.— Neląsk. Jau praėjo, ir man tik gėda.

Jis stovėjo, tramdydamas ašaras. Marija padavė ranką Robertui Džordanui. Pilara stovėjo, įsisprendusi į šonus, ir su pašaipa žiūrėjo į vaikinuką.

— Kai aš tave bučiuosiu,— tarė ji jam,— tai anaiptol ne kaip sesuo. Žinau aš tuos seseriškus bučkius!

— Nesišaipyk,— tarė vaikinas.— Sakau gi, man praėjo, ir aš gailiuosi, kad išsikalbėjau.

— Ką gi, tai eime pas senį,— pasakė Pilara.— Nusibodo man tie jaudinimaisi.

Vaikinas pažvelgė į ją. Iš akių matėsi, kad jis staiga pasijuto labai užgautas.

— Ne tavo, ne tavo,— pasakė jam Pilara.— Mano pačios. Koks jautrus tu būtum matadoras!

— Nepavyko, tai nepavyko,— tarė Choakinas.— Bet kam dešimt sykių kartoti?

— O kaselę tu ir vėl augini?

— Taip, ir kas? Bulių kovos ekonomiškai apsimoka. Daug žmonių turės darbo, o valstybė kontroliuos. Ir gal dabar nebebijosiu.

— Gal ir ne,— pasakė Pilara.— Gal ir ne.

— Kodėl tu taip žiauriai kalbi, Pilara? — tarė jai Marija.— Aš labai tave myliu, bet dabar tu tikra beširdė.

— Matyt, aš iš tiesų beširdė,— atsakė Pilara.— Klausyk, *Inglés*. Ar tu apgalvojai, ką kalbėsi su El Sordu?

— Taip.

— Matai, jis mažakalbis — tai ne mudu ar šitie žliumbiai.

— Kodėl tu taip kalbi? — jau piktai paklausė Marija.

— Nežinau,— atsakė Pilara ir žengė į priekį.— O kaip tau atrodo?

— Nežinau.

---

* Eik sau! (*Isp.*)

— Kartais mane daug kas siutina,— piktai tarė Pilara.— Supranti? Sakysim, tai, kad man keturiasdešimt aštuoneri metai. Girdi? Keturiasdešimt aštuoneri metai ir bjaurus snukis. Ir dar — pikta matyti, kaip išsigąsta komunistuojantis matadorpalaikis, kai aš juokais žadu jį pabučiuoti.

— Netiesa, Pilara,— pasakė vaikinas.— Aš neišsigandau.

— *Què va*, netiesa! Ir pabučiuokit jūs man visi į uodegą. O štai ir jis. *Hola, Santiago! Què tal?*

Vyras, kurį pasveikino Pilara, buvo nedidelis, kresnas, rudo veido, išsišovusiais skruostikauliais, žilas; akys gelsvai rudos, toli viena nuo kitos, plona kumpa indėniška nosis, ilga viršutinė lūpa ir plati glebna burna. Jis buvo švariai nusiskutęs ir žingsniavo jų pasitikti nuo olos angos kliša eisena, kuri labai tiko prie piemens kelnių ir batų. Diena buvo šilta, tačiau jis vilkėjo trumpą iki pat kaklo užsagstytą avikailio skrandą. Jis ištiesė Pilarai plačią rudą ranką.

— *Hola*, moteriške,— tarė jis.— *Hola*,— tarė Robertui Džordanui ir paspaudė ranką, įdėmiai pasižiūrėdamas į veidą. Robertas Džordanas pamatė, kad jo akys geltonos kaip katės ir bejausmės, kokios būna roplių.— *Guapa*,— tarė jis Marijai ir patapšnojo per petį.

— Pavalgę? — paklausė jis Pilarą. Ji papurtė galvą.

— Valgysim,— pasakė jis ir pažvelgė į Robertą Džordaną.— Gersi? — paklausė, palenkdamas ranką ištiestu nykščiu žemyn, tarsi pildamas iš butelio.

— Ačiū, neatsisakysiu.

— Gerai,— tarė El Sordas.— Viskio?

— Turit viskio?

El Sordas linktelėjo.

— *Inglės?* — paklausė jis.— Ne *ruso?*

— *Americano.*

— Amerikiečių pas mus nedaug,— pasakė jis.

— Dabar padaugėjo.

— Juo geriau. Šiaurės ar pietų?

— Šiaurės.

— Tas pat, kas *Inglės*. Kada tiltą?

— Tu jau žinai apie tiltą?

El Sordas linktelėjo.

— Poryt rytą.

— Gerai,— pasakė El Sordas.— Pablas? — paklausė jis Pilarą.

Ji pakratė galvą. El Sordas šyptelėjo.

— Eik,— tarė jis Marijai ir vėl šyptelėjo.— Grįžk,— jis pasižiūrėjo į didelį laikrodį, kurį išsitraukė už odinio diržėlio iš skrandos vidinės kišenės,— po pusvalandžio.

Jis parodė jiems, kad sėstųsi ant aptašyto rąsto, atstojančio suolą, ir, žiūrėdamas į Choakiną, mostelėjo nykščiu į taką, kuriuo jie atėjo.

— Aš palydėsiu Choakiną ir grįšiu,— pasakė Marija.

El Sordas nuėjo į olą ir atsinešė iš ten plokščią butelį škotiško viskio ir tris stiklines. Butelį nešėsi po pažastimi, stiklines — užsimovęs po vieną ant pirštų, o kitoje rankoje nešė už kaklo molinį ąsotį su vandeniu. Stiklines ir butelį pastatė ant rąsto, ąsotį — ant žemės.

— Ledo nėra,— pasakė jis Robertui Džordanui ir padavė jam butelį.

— Aš nenoriu,— pasakė Pilara, uždengdama delnu savo stiklinę.

— Ledas naktį ant žemės,— tarė El Sordas ir šyptelėjo.— Ištirpo. Ledas ten,— tarė El Sordas ir parodė į sniegą, baltuojantį ant plikos kalnyno keteros.— Per toli.

Robertas Džordanas buvo bepiląs į El Sordo stiklinę, tačiau kurčius[25] papurtė galvą ir parodė, kad piltųsi sau.

Robertas Džordanas įsipylė gerokai viskio, o El Sordas smalsiai stebėjo jį ir, kai įsipylė, padavė ąsotį su vandeniu, ir Robertas Džordanas palenkęs ąsotį pro snapelį šliūkštelėjo į stiklinę vandens.

El Sordas įsipylė pusę stiklinės viskio, paskui užpylė vandens.

— Vyno? — paklausė jis Pilarą.

— Ne, vandens.

— Gerk,— pasakė jis.— Negerai,— tarė jis Robertui Džordanui ir šyptelėjo.— Pažinojau daug anglų. Visados daug viskio.

— Kur?

— Rančoj,— pasakė El Sordas.— Šeimininko svečiai.

— Kur gauni viskio?

— Ką? — jis neišgirdo.

— Šauk jam garsiau,— pasakė Pilara.— Į aną ausį.

El Sordas parodė į sveikesniąją ausį ir šyptelėjo.

— Kur gauni viskio? — sušuko Robertas Džordanas.

— Pasidarau,— atsakė El Sordas ir žiūrėjo, kaip stabtelėjo Roberto Džordano ranka, kelianti stiklinę prie burnos.

— Ne,— tarė El Sordas ir paplojo jam per petį.— Juokauju. La Granchoj. Vakar girdžiu: ateina anglų sprogdintojas. Gerai. Labai džiaugiuos. Gavau viskio. Tau. Patinka?

— Labai,— pasakė Robertas Džordanas.— Labai geras viskis.

— Džiaugiuos,— Sordas šyptelėjo.— Parsinešiau naktį su naujienom.

— Kokios naujienos?

— Didelis kariuomenės judėjimas.

— Kur?

— Segovijoj. Lėktuvus matei?

— Taip.

— Blogai, a?

— Blogai. O kur tas kariuomenės judėjimas?

— Daug tarp Viljakastino ir Segovijos. Valjadolido kely. Daug tarp Viljakastino ir San Rafaelio. Daug. Daug.

— Ir ką tu manai?

— Mes ką nors ruošiam?

— Galbūt.

— Jie žino. Irgi ruošia.

— Galbūt.

— Kodėl nesusprogdinus tilto šiąnakt?

— Įsakymas.

— Kieno?

— Generalinio štabo.

— Aha.

— Ar taip svarbu, kada sprogdinti? — paklausė Pilara.

— Nepaprastai.

— Bet jeigu anie jau permetė čionai kariuomenę?

— Aš pasiųsiu Anselmą su raportu apie kariuomenės judėjimą ir išsidėstymą. Jis dabar stebi kelią.

— Tavo yra kas prie kelio? — paklausė Sordas.

Robertas Džordanas nežinojo, ką tasai išgirdo, ko ne. Kalbėdamas su kurčiu, niekad negali tikrai žinoti.

— Taip,— pasakė jis.

— Mano irgi. Kodėl nesusprogdinus tilto dabar?

— Toks įsakymas.

— Man nepatinka,— pasakė El Sordas.— Visiškai nepatinka.

— Man irgi,— pasakė Robertas Džordanas.

El Sordas papurtė galvą ir gurkštelėjo viskio.

— Ko nori iš manęs?

— Kiek tavo būry vyrų?

— Aštuoni.

— Reikia nupjauti telefono laidus, likviduoti postą kelio meistro pirkelėj ir atsitraukti prie tilto.

— Lengva.

— Viską išdėstysiu raštu.

— Nebūtina. O Pablas?

— Nupjaus telefono laidus šiapus, likviduos postą lentpjūvėj ir grįš prie tilto.

— O kaip trauksimės? — paklausė Pilara.— Mūsų septyni vyrai, dvi moterys ir penki arkliai. O tavo? — sušuko ji El Sordui į ausį.

— Aštuoni vyrai ir keturi arkliai. *Faltan caballos,*— atsakė jis.— Trūksta arklių.

— Septyniolika žmonių ir devyni arkliai,— pasakė Pilara.— O dar kroviniai.

Sordas tylėjo.

— Ar nėra iš kur gauti arklių? — tarė Robertas Džordanas Sordui į sveikąją ausį.

— Metai, kai kariaujam,— tarė El Sordas.— Turim keturis.— Jis parodė keturis pirštus.— O tu nori aštuonių per vieną dieną.

— Taip,— atsakė Robertas Džordanas.— Todėl, kad jūs iš čia išsikraustysit. Ir jums nebereikės saugotis. Ar negalėtum kur pavogti aštuoneto arklių?

— Gal,— pasakė Sordas.— Gal nė vieno. Gal daugiau.

— Kulkosvaidį turit? — paklausė Robertas Džordanas.

Sordas linktelėjo.

— Kur?

— Ant kalno.

— Koks?

— Nežinau pavadinimo. Su diskais.

— Kiek diskų?

— Penki.

— Ar kas nors moka juo šaudyti?

— Aš. Truputį. Mažai šaudom. Nenorim triukšmauti. Nenorim eikvoti šovinių.

— Aš paskui apžiūrėsiu,— tarė Robertas Džordanas.— O rankinių granatų?

— Daug.

— Kiek šovinių vienam šautuvui?

— Daug.

— Kiek?

— Po pusantro šimto. Gal daugiau.

— O žmonių daugiau neatsirastų?

— Kam?

— Užimti postams ir pridengti tiltui, kol aš sprogdinsiu. Tam reikia dvigubai daugiau, negu turim.

— Dėl postų būk ramus. Kokiu laiku?

— Švintant.

— Būk ramus.

— Jeigu dar bent dvidešimt vyrų — tada būčiau ramus,— pasakė Robertas Džordanas.

— Patikimų nėra. Nepatikimų nori?

— Ne. Kiek yra patikimų?

— Kokie keturi.

— Kodėl tiek mažai?

— Nepasitikiu.

— Bent arkliams palaikyti.

— Arkliams palaikyti reikia labai patikimų.

— Reikėtų nors dešimties patikimų vyrų.

— Keturi.

— Anselmas sakė, jog šiuose kalnuose esąs šimtas su viršum.

— Nepatikimi.

— Tu sakei — trisdešimt,— tarė Robertas Džordanas Pilarai.— Trisdešimt, kuriais galima daugiau ar mažiau pasikliauti.

— O kaip Elijo žmonės? — sušuko Pilara El Sordui. Jis papurtė galvą.

— Nepatikimi.

— Vadinasi, neatsiras nė dešimties? — paklausė Robertas Džordanas. Sordas pažvelgė į jį bejausmėmis geltonomis akimis ir papurtė galvą.

— Keturi,— pasakė jis ir parodė keturis pirštus.

— O tavìškiai patikimi? — paklausė Robertas Džordanas ir iškart pasigailėjo taip pasakęs.

Sordas linktelėjo.

— *Dentro de la gravedad,*— pasakė jis ispaniškai.— Žiūrint, koks pavojus.— Jis šyptelėjo.— Bus sunku, a?

— Panašu.

— Kas man? — pasakė El Sordas paprastai, nesigirdamas.— Verčiau keturi geri, negu daug blogų. Šiame kare daug blogo, labai mažai gero. Gero kasdien mažiau. O kaip Pablas? — jis pažvelgė į Pilarą.

— Pats žinai,— atsakė Pilara.— Tolyn — blogyn.

Sordas patraukė pečiais.

— Gerk,— tarė jis Robertui Džordanui.— Aš atsivesiu saviškius ir dar keturis. Bus dvylika. Šįvakar pasitarsim. Turiu šešiasdešimt plytelių dinamito. Nori?

— Kiek procentų?

— Nežinau. Paprastas dinamitas. Atnešiu.

— Juo sprogdinsim mažąjį tiltą,— pasakė Robertas Džordanas.— Puiku. Tu šįvakar ateisi? Atnešk, gerai? Įsakymo neturiu, bet susprogdinti jį reikėtų.

— Vakare ateisiu. Paskui ieškosiu arklių.

— Ar yra vilties?

— Galbūt. Dabar valgyt.

Ar jis su visais šitaip kalba? galvojo Robertas Džordanas. Gal mano, jog svetimtautis taip lengviau supras?

— O kur dėsimės, susprogdinę tiltą? — sušuko Pilara El Sordui į ausį.

Jis truktelėjo pečiais.

— Viską reikia numatyt,— pasakė moteris.

— Aišku,— pasakė Sordas.— Kaip kitaip?

— Darbas sunkus,— tarė Pilara.— Viską reikia labai gerai apgalvoti.

— Taip, moteriške,— pasakė Sordas.— Dėl ko gi tau neramu?

— Dėl visko! — sušuko Pilara.

Sordas šyptelėjo.

— Iš Pablo persiėmei,— pasakė jis.

Vadinasi, jis kalba kapotomis frazėmis tik su kitataučiais, pagalvojo Robertas Džordanas. Puiku. Malonu girdėti jį kalbant žmoniškai.

— Kaip sakai, kur mums geriau bėgti? — paklausė Pilara.

— Kur?

— Taip, kur?

— Daug kur galima,— pasakė El Sordas.— Daug kur. Gredą žinai?

— Ten per daug žmonių. Jie tas vietas, kai turės laiko, švariai iškrės.

— Taip. Bet tai didelis ir mažai gyvenamas kraštas.

— Bus labai sunku nusigauti,— pasakė Pilara.

— Viskas sunku,— pasakė El Sordas.— Ar trauksi į Gredą, ar

kur kitur. Keliausim naktį. Čia dabar labai pavojinga. Stebuklas dar, kad taip ilgai čia išsilaikėm. Grede saugiau.

— Žinai, kur aš norėčiau? — paklausė jį Pilara.

— Kur? Į Paramerą? Netinka.

— Ne,— pasakė Pilara,— ne į Siera de Paramerą. Aš noriu į Respubliką.

— Galima.

— Tavìškiai eitų?

— Taip. Jeigu įsakyčiau.

— O maniškiai — nežinau,— pasakė Pilara.— Pablas nenorės, nors, po teisybei, ten jaustųsi saugesnis. Į kariuomenę per senas, nebent šauktų daugiau atsarginių. Čigonas nė už ką neis. Kaip kiti — nežinau.

— Čia taip seniai ramu, kad jie nebejaučia pavojaus,— pasakė El Sordas.

— Lėktuvai jiems šiandien priminė,— pasakė Robertas Džordanas.— Mano nuomone, Grede jūs galėtumėt neblogai pasidarbuoti.

— Ką? — tarė El Sordas ir pažvelgė į jį visiškai bejausmėmis akimis. Jo balsas suskambėjo nedraugiškai.

— Tenai jūs galėtumėt daugiau nuveikti,— pasakė Robertas Džordanas.

— Šit kaip? — tarė El Sordas.— Tu pažįsti Gredą?

— Taip. Iš ten galėtumėt puldinėti pagrindinę geležinkelio liniją. Galėtumėt šen bei ten gadinti geležinkelį, kaip mes kad gadinam piečiau, Estremadūroj. Geriau traukit tenai, o ne į Respubliką,— pasakė Robertas Džordanas.— Ten iš jūsų bus daugiau naudos.

Tiedu klausėsi paniurę. Jam baigus, susižvalgė.

— Tu pažįsti Gredą? — paklausė Sordas.— Tikrai?

— Na taip.

— Ir kur tu eitum?

— Už Barko de Avilos. Ten geriau negu čia. Galima puldinėti plentą ir geležinkelį tarp Bechararo ir Plasensijos.

— Labai sunku,— pasakė Sordas.

— Mes veikiam prie to paties geležinkelio Estremadūroj, kur daug pavojingiau,— pasakė Robertas Džordanas.

— Kas tie mes?

— Estremadūros geriljerų būrys.

— Didelis?

— Apie keturiasdešimt žmonių.

— Ar tas, silpnų nervų ir keista pavarde, buvo iš ten? — paklausė Pilara.

— Taip.

— Kur jis dabar?

— Sakiau — žuvo.

— Tu irgi iš ten?

— Taip.

— Ar supranti, ką noriu pasakyt? — tarė jam Pilara.

Padariau klaidą, pagalvojo Robertas Džordanas. Pasakiau ispanams, kad mes šį tą darom geriau negu jie, o būtina nekalbėti apie savo žygdarbius ir sugebėjimus. Užuot pagyręs, ėmiau nurodinėti, ką, mano nuomone, reikėtų daryti, ir jie užpyko. Ką gi, arba susipras, arba ne — viena iš dviejų. Be abejonės, Grede iš jų naudos būtų daugiau negu čia. Juk nuo tada, kai vadovaujami Kaškino nuvertė traukinį, jie čia daugiau nieko nenuveikė. O ir tasai žygis — nelabai kažin kas. Fašistai neteko garvežio ir keleto dešimčių kareivių, o jie šneka tarytum apie reikšmingą karinę operaciją. Galbūt susigės ir patrauks į Gredą? Taip, o gal mane patį išspirs iš čia? Kad ir kaip žiūrėtum, vaizdas nelabai koks.

— Klausyk, *Inglés*,— tarė jam Pilara.— Kaip tavo nervai?

— Nieko,— atsakė Robertas Džordanas.— Geri.

— Matai, paskutinis sprogdintojas, kurį buvo atsiuntę pas mus, nors ir puikus specialistas, buvo labai silpnų nervų.

— Turim ir tokių,— pasakė Robertas Džordanas.

— Nesakau, kad jis bailys. Laikėsi labai vyriškai. Tačiau kalbėdavo itin keistai ir baimingai.— Pilara pakėlė balsą: — Santjagai, tas paskutinis sprogdintojas, kur nuvertė traukinį, buvo juk keistokas, ar ne?

— *Algo raro*,— linktelėjo kurčius ir perleido Roberto Džordano veidą akim, apvaliom tarsi dulkių siurblio kiaurymė.— *Si, algo raro, pero bueno.**

— *Murió*,— tarė Robertas Džordanas kurčiui į ausį.— Jis žuvo.

— Kaip tai atsitiko? — paklausė kurčius, nuleisdamas žvilgsnį nuo Roberto Džordano akių prie lūpų.

— Aš jį nušoviau,— pasakė Robertas Džordanas.— Buvo sunkiai sužeistas, nebepaėjo, ir aš jį nušoviau.

---

* Taip, gana keistas, bet šaunus (*isp.*).

— Jis vien apie tai tik ir kalbėjo,— pasakė Pilara.— Ta mintis jį nuolat persekiojo.

— Taip,— pasakė Robertas Džordanas.— Jis nuolat apie tai kalbėjo, ir ta mintis jį be paliovos persekiojo.

— *Como fué?** — paklausė kurčius.— Sprogdinant geležinkelį?

— Grįžtant,— atsakė Robertas Džordanas.— Antpuolis mums pavyko. Grįždami tamsoje susidūrėme su fašistų patruliu, ir kai bėgom, jį sužeidė į nugarą; tačiau kliudė tik mentę, Jis žygiavo dar ilgai, tačiau dėl žaizdos galų gale nebepajėgė paeiti. Jis nenorėjo, kad paliktume, ir aš jį nušoviau.

— *Menos mal,*— pasakė El Sordas.— Mažesnė blogybė.

— Ar tu tikras, kad tavo nervai atlaikys? — tarė Pilara Robertui Džordanui.

— Taip,— atsakė jis.— Aš tikras, kad mano nervai atlaikys, ir aš manau, kad kai susidorosim su tiltu, jums protingiausia būtų keliauti į Gredą.

Vos jis taip pasakė, moteris prapliupo nešvankių keiksmų srautu, kuris putojo aplink jį lyg karštas vanduo, trykštąs iš staigiai išsiveržusio geizerio.

Kurčius, žiūrėdamas į Robertą Džordaną, lingavo galva ir patenkintas šypsojo. Pilarai keikiantis, jis džiaugsmingai lingavo galva, ir Robertas Džordanas suprato, kad viskas grįžo į vėžes. Galiausiai ji liovėsi plūdusis, paėmė vandens ąsotį, užsivertė ir atsigėrusi ramiai tarė:

— Tik jau, meldžiamasis, nemokyk, ką mums paskui daryti, *Inglés.* Grįžk tu su savo merguče į Respubliką, o mes patys nuspręsim, kur mums mirti.

— Gyventi,— tarė El Sordas.— Nusiramink, Pilara.

— Gyventi ir mirti,— pasakė Pilara.— Aš juk gerai matau, kuo tai baigsis. Tu man patinki, *Inglés,* tačiau nenurodinėk, ką mums daryti, kai būsi baigęs čia savo darbą.

— Tai tavo reikalas,— tarė Robertas Džordanas.— Aš nesikišu.

— Bet kišaisi,— pasakė Pilara.— Pasiimk savo kirptagalvę kekšę ir grįžk į Respubliką, tačiau neužtrenk durų ir tiems, kurie čia gimę augę ir kurie mylėjo Respubliką, kai tu dar be kelnių bėgiojai.

Marija, jiems kalbantis, atėjo taku ir išgirdo paskutinį sakinį, kurį Pilara, vėl pakėlusi balsą, išrėkė Robertui Džordanui. Marija, žiū-

* Kaip tai atsitiko? (*Isp.*)

rėdama į Robertą Džordaną, energingai papurtė galvą ir pagrasė pirštu. Matydama, jog Robertas Džordanas žiūri į merginą ir šypsosi, Pilara atsigręžė ir tarė:

— Taip taip, kekšę. Ir keliaukit judu į Valensiją, o mus palikit Grede ožkų spirų krimsti.

— Jei tu taip nori, Pilara, tegu aš būsiu kekšė,— tarė Marija.— Jei tu taip sakai, taip, matyt, ir yra. Bet nusiramink. Kas čia tau dabar?

— Nieko,— atsakė Pilara ir atsisėdo ant rąsto; jos balsas dabar buvo ramus ir jau be metalinio rūstybės atspalvio.— Aš tavęs tokia nelaikau. Bet man taip norisi į Respubliką!

— Eikim ten visi,— pasakė Marija.

— Žinoma,— tarė Robertas Džordanas.— Kadangi Gredas tau aiškiai nepatinka.

Sordas šyptelėjo.

— Pamatysim,— jau visai nepiktai pasakė Pilara.— Duok man stiklinę to keisto gėrimo. Iš pykčio gerklė išdžiūvo. Pamatysim. Pamatysim, kas bus.

— Matai, drauge,— ėmė aiškinti El Sordas.— Blogiausia, kad bėgti reikės rytą.— Dabar jis nebekalbėjo kapotomis frazėmis ir žiūrėjo Robertui Džordanui į akis ramiai, įtaigiai; ne tiriamu ir ne įtariu, ir nebe tuo abejingu, atlaidžiu seno kario žvilgsniu kaip pirma.— Aš suprantu, ko tu nori, ir žinau, kad reikia sunaikinti postus ir pridengti tiltą, kol tu dirbsi savo darbą. Tą aš puikiai suprantu. Tą lengva padaryti ir prieš aušrą, ir išaušus.

— Taip,— tarė Robertas Džordanas.— Pasivaikščiok valandėlę, gerai? — tarė jis Marijai, nežiūrėdamas į ją.

Mergina paėjėjo toliau, kad negirdėtų pokalbio, ir atsisėdo, ir apsikabino rankomis blauzdas.

— Supranti? — kalbėjo El Sordas.— Tai — nesunku. Tačiau po to dienos metu pasitraukti ir persikelti į kitą vietą — čia jau ne juokas.

— Suprantu,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš apie tai galvojau. Man irgi reikės trauktis dienos metu.

— Tačiau tu vienas,— pasakė El Sordas.— O mūsų daug.

— O jei grįžtume į stovyklas ir iškeliautume sutemus? — tarė Pilara, prisikišo stiklinę prie lūpų, paskui vėl nuleido.

— Irgi labai pavojinga,— pasakė El Sordas.— Gal dar pavojingiau.

— Įsivaizduoju,— pasakė Robertas Džordanas.

— Sugriauti tiltą naktį nesunku,— tarė El Sordas.— Bet jeigu sakai, kad reikia būtinai dieną, tai pasekmės gali būti liūdnos.

— Žinau.

— O naktį negalima?

— Mane už tai sušaudytų.

— Jei tą darysi dieną, tai labai galimas daiktas, kad iššaudys mus visus.

— Dėl savęs aš nelabai jaudinuos. Kad tik tiltas būtų susprogdintas,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet aš imu suprasti jūsų padėtį. Dieną jūs negalit pasitraukti, taip?

— Taigi,— pasakė El Sordas.— Jeigu reikės — trauksimės. Bet noriu, kad suprastum, dėl ko mes tokie irzlūs ir susirūpinę. Tu kalbi apie kelionę į Gredą lyg apie paprastą karinį manevrą. Gredą mes pasiektume tik per stebuklą.

Robertas Džordanas nieko neatsakė.

— Klausyk,— tarė kurčius.— Aš šiandien daug kalbu. Bet noriu, kad geriau suprastume vienas antrą. Mes čia gyvuojam per stebuklą. Tas stebuklas — fašistų tingumas ir kvailumas, bet laikui bėgant jie nuo to išsigydys. Tiesa, mes labai atsargūs ir nekeliam triukšmo.

— Žinau.

— Bet dabar, po šito, mums reikės bėgti iš čia. Ir tą bėgimą turim labai gerai apgalvoti.

— Savaime aišku.

— Tai mat,— pasakė El Sordas.— O dabar pavalgykim, aš per daug įsiplepėjau.

— Niekad negirdėjau, kad būtum tiek daug kalbėjęs,— pasakė Pilara.— Nuo šito? — ji pakėlė stiklinę.

— Ne,— papurtė galvą El Sordas.— Ne nuo viskio. O todėl, kad nebūdavo apie ką tiek daug kalbėti.

— Aš vertinu tavo paramą ir ištikimybę Respublikai,— tarė Robertas Džordanas.— Suprantu, kiek sunkumų iškils dėl sprogdinimo laiko.

— Nekalbėk apie tai,— pasakė El Sordas.— Jeigu jau čia esam, turim daryti ką įstengiam. Tačiau šį kartą bus nelengva.

— O popieriuje viskas labai paprasta,— Robertas Džordanas šyptelėjo.— Popieriuje tam, kad būtų atkirstas kelias prasidėjus puolimui, susprogdinamas tiltas. Labai paprasta.

— Tegu jie duoda mums padaryti ką nors popieriuje,— tarė El Sordas.— Ir sugalvoti, ir padaryti — viską popieriuje.

— Popieriui nesopa,— pacitavo priežodį Robertas Džordanas.

— Ir jis labai praverčia,— pasakė Pilara.— *Es muy util.** Mielai panaudočiau vienam reikalui tą popierių su tavo užduotimi.

— Aš irgi,— pasakė Robertas Džordanas.— Tačiau šitaip niekad nelaimėtume karo.

— Taip,— pasakė moteriškė.— Turbūt, kad taip. Bet ar žinai, ko dar aš norėčiau?

— Pereiti į Respubliką,— pasakė El Sordas. Jis klausėsi jos, atkišęs sveikąją ausį.— *Ya irás, mujer.*** Laimėkim, tada Respublika bus visur.

— Na gerai,— pasakė Pilara.— O dabar, dėl Dievo meilės, užvalgykim.

DVYLIKTAS SKYRIUS

Pavalgę jie išėjo iš El Sordo stovyklos ir ėmė leistis taku į pakalnę. El Sordas palydėjo juos iki sargybos posto.

— *Salud,*— pasakė jis.— Iki vakaro.

— *Salud, camarada,*— atsakė Robertas Džordanas, ir jie trys patraukė taku, palikdami kurčių stovintį ir žiūrintį jiems įkandin. Marija atsigręžė ir pamojo jam, ir El Sordas atsakė jai atsainiu ispanišku dilbio mostu aukštyn, mažiausiai panašiu į atsisveikinimą: atrodo, tarsi žmogus kažką meta šalin. Per pietus jis net neatsisagstė avikailio skrandos ir buvo pabrėžtinai mandagus, dėmesingai sukiojo galvą, kad girdėtų, kas kalbama, ir vėl kapotomis frazėmis, mandagiai klausinėjo Robertą Džordaną apie padėtį Respublikoje; tačiau buvo aišku, kad jis nekantrauja atsikratyti svečių.

Išeidama Pilara tarė jam:

— Na tai kaip, Santjagai?

— Nagi nieko, moteriške,— atsakė kurčius.— Bus gerai. Aš pagalvosiu.

— Aš irgi,— pasakė Pilara, ir, jiems leidžiantis taku tarp pušų į pakalnę, ji nepratarė nė žodžio. Robertas Džordanas ir Marija taip pat tylėjo. Buvo lengva ir malonu leistis žemyn stačiu šlaitu, kuriuo jie

* Labai naudingas (*isp.*).
** Pereisi, moteriške (*isp.*).

taip sunkiai buvo užkopę, ir visi trys sparčiai žingsniavo taku, kuris iš miškingo slėnio kilo į statų kalną, paskui vingiavo per pušyną ir kalnų pievą.

Buvo karšta gegužės popietė, ir šlaito viduryje moteriškė sustojo. Robertas Džordanas irgi sustojo ir atsigręžęs pamatė, kad jos kakta išrasojusi. Rudas jos veidas atrodė pablyškęs, gelsvas, o po akimis atsiradę juodi pusračiai.

— Atsipūskim valandėlę,— tarė jis.— Labai lekiam.

— Ne,— atsakė ji.— Einam toliau.

— Pailsėk, Pilara,— tarė Marija.— Tu blogai atrodai.

— Tylėk,— pasakė moteris.— Niekas neprašo tavo patarimų. Ji ėmė kopti taku, tačiau ant kalno jau duso, veidas buvo šlapias nuo prakaito ir tikrai išblyškęs.

— Sėskis, Pilara,— tarė Marija.— Būk gera, sėskis.

— Gerai,— pasakė Pilara, ir visi trys susėdo po pušimi ir žiūrėjo į tolį už pievos, į dunksančius kalnus ir jų viršūnes, kur sniegas ryškiai spindėjo popietės saulėje.

— Kokia bjaurata sniegas, o koksai gražus,— tarė Pilara.— Koks jis apgaulingas, šitas sniegas.— Ji atsisuko į Mariją.— Dovanok, kad išplūdau tave, *guapa*. Nežinau, kas mane buvo apsėdęs šiandien. Esu bjauraus būdo.

— Aš neimu į galvą, ką tu kalbi, kai būni pikta,— pasakė jai Marija.— O pikta būni dažnai.

— Ne, čia blogiau negu pyktis,— pasakė Pilara, žiūrėdama į tolimas kalnų viršūnes.

— Tu nesveikuoji,— tarė Marija.

— Ir ne dėl to,— pasakė moteris.— Eikš, *guapa*, ir padėk galvą man ant kelių.

Marija pasislinko prie jos ir atsigulė, susidėjusi rankas po galva, kaip kad daro žmonės, miegodami be priegalvio. Veidą atsuko į Pilarą ir nusišypsojo, tačiau moteris tebežiūrėjo į kalnus. Nežiūrėdama į merginą, ji paglostė jai galvą, perbraukė storu pirštu per kaktą, o paskui apie ausį ir per kaklą palei plaukus.

— Tuoj galėsi ją pasiimt, *Inglės*,— tarė ji. Robertas Džordanas sėdėjo jai už nugaros.

— Nekalbėk taip,— pasakė Marija.

— Jis galės tave pasiimt,— pakartojo Pilara, nežiūrėdama nė į vieną jų.— Man visai tavęs nereikia. Bet aš pavydi.

— Pilara,— tarė Marija.— Nekalbėk taip.

— Tegu jis ima tave,— pasakė Pilara ir pabraukė pirštu per ausies spenelį.— Tačiau aš labai pavydi.

— Ak Pilara,— tarė Marija.— Juk pati man sakei, kad tarp mudviejų nieko tokio nėra.

— Visada kas nors tokio esti,— pasakė moteris.— Visada esti kas nors tokio, ko neturėtų būti. Bet man taip nėra. Aš noriu tau laimės, daugiau nieko.

Marija nieko neatsakė, tik gulėjo, stengdamasi nespausti Pilarai kelių.

— Klausyk, *guapa*,— susimąsčiusi, iš lėto vedžiodama pirštu jai per skruostus tarė Pilara.— Klausyk, *guapa*, aš myliu tave, bet tegu jis tave ima, aš ne kokia *tortillera**, o moteris, sutverta vyrams. Tai tiesa. Tačiau man malonu dabar, vidury dienos, sakyti, kad myliu tave.

— Aš irgi tave myliu.

— *Qué va*. Nekalbėk nesąmonių. Tu net nesupranti, apie ką aš kalbu.

— Suprantu.

— *Qué va*, ką tu supranti. Tu skirta šitam *Inglés*. Tai aiškiai matyti, ir taip turi būti. Ir aš tam pritariu. Kitam kam nepritarčiau. Aš nevedu iš kelio. Aš tiktai sakau tai, kaip yra. Nedaug kas kalbės tau tiesą, ir tarp tų nebus nė vienos moters. Aš pavydžiu ir atvirai sakau: pavydžiu. Prisipažįstu.

— Liaukis,— tarė Marija.— Liaukis, Pilara.

— *Por qué*** liautis? — tarė moteris, vis dar nežiūrėdama nė į vieną jų.— Kartosiu, kol nusibos. Štai,— dabar ji pažvelgė į merginą,— man jau nusibodo. Daugiau nebesakysiu, supratai?

— Pilara,— tarė Marija.— Nekalbėk taip.

— Tu labai mielas zuikutis,— tarė Pilara.— O dabar nukelk galvą, nes man jau praėjo kvailumas.

— Tai ne kvailumas,— pasakė Marija.— O mano galvai čia patogu.

— Ne. Kelkis,— pasakė jai Pilara ir pakišo savo plačias plaštakas merginai po galva ir pakėlė.— O tau, *Inglés*, kas yra? — tarė ji, laikydama merginos galvą ir žiūrėdama į kalnus.— Ar katė nukando liežuvį?

— Ne katė,— atsakė Robertas Džordanas.

---

* Lesbietė (*isp.*).

** Kodėl (*isp.*).

— Tai koks žvėris? — ji paguldė merginos galvą ant žemės.

— Ir ne žvėris,— atsakė Robertas Džordanas.

— Pats prarijai, ką?

— Tikriausiai,— atsakė Robertas Džordanas.

— Ir kaip, buvo skanu? — Pilara atsigręžė į jį ir šyptelėjo.

— Nelabai.

— Taip ir maniau,— pasakė Pilara.— Aš taip ir maniau. Bet jau atiduodu tau tavo zuikutį. Aš visai neketinau atimti tavo zuikučio. Jai tinka šitas vardas. Girdėjau, rytą vadinai.

Robertas Džordanas pasijuto raustąs.

— Sunkaus tu būdo,— pasakė jis.

— Ne,— pasakė Pilara.— Aš tik tokia paprasta, kad ne iš karto perprasi. O tave labai sunku perprast, *Inglês*?

— Ne. Bet aš ir ne toks paprastas.

— Tu man patinki, *Inglês*,— tarė Pilara. Paskui nusišypsojo ir pasilenkė, ir šypsodamasi palingavo galva.— Jeigu dabar paveržčiau iš tavęs zuikutį, o tave iš zuikučio?

— Nepavyktų.

— Žinau,— pasakė Pilara ir vėl nusišypsojo.— Aš ir nenoriu. Bet kai buvau jauna, būčiau galėjusi paveržti.

— Tikiu.

— Tiki?

— Žinoma,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet tokios kalbos — kvailystė.

— Tai visai nepanašu į tave,— tarė Marija.

— Aš šiandien lyg kitas žmogus,— pasakė Pilara.— Visai kitas žmogus. Nuo tavo tilto man galva įsopo, *Inglês*.

— Galim pavadinti jį Galvasopio tiltu,— pasakė Robertas Džordanas.— Tačiau aš nutrenksiu jį į tarpeklį kaip sulūžusį paukščio narvelį.

— Puiku,— pasakė Pilara.— Pakalbėk taip dar.

— Aš perlaušiu jį kaip nuluptą bananą.

— Mielai suvalgyčiau dabar bananą,— pasakė Pilara.— Kalbėk, *Inglês*. Girkis.

— Kam to reikia? — pasakė Robertas Džordanas.— Eime į stovyklą.

— Ak, tas tavo tiltas! — pasakė Pilara.— Niekur jis nepabėgs. Aš juk žadėjau palikti jus vienudu.

— Ne. Manęs laukia daug darbo.

— *Tai* — irgi didelis darbas, ir neilgas.

— Nutilk, Pilara,— tarė Marija.— Nekalbėk taip grubiai.

— Aš grubi,— pasakė Pilara.— Bet moku būti ir labai mandagi. *Soy muy delicada.* Paliksiu judu vienus. O dėl pavydo — kvailumas užėjo. Užpykau ant Choakino, nes iš jo žvilgsnio supratau, kokia esu bjauri. Aš tik pavydžiu, kad tau devyniolika. Toks pavydas neamžinas. Juk neamžinai tu būsi devyniolikmetė. Na, einu.

Ji atsistojo ir įsisprendusi viena ranka į šoną pažvelgė į Robertą Džordaną, kuris irgi atsistojo. Marija sėdėjo po medžiu, žemai nuleidusi galvą.

— Eime į stovyklą visi kartu,— tarė Robertas Džordanas.— Taip bus geriau, be to, yra daug darbo.

Pilara mostelėjo galva į Mariją, kuri sėdėjo nusisukusi nuo jų ir tylėjo.

Pilara nusišypsojo ir vos pastebimai truktelėjo pečiais, ir tarė:

— Kelią žinosi?

— Žinau,— atsakė Marija nepakeldama galvos.

— *Pues me voy,*— tarė Pilara.— Tai aš einu. Pataisysim tau sočią vakarienę, *Inglés.*

Ji leidosi per viržius prie upokšnio, vedančio stovyklos link.

— Palauk! — sušuko jai Robertas Džordanas.— Geriau eikim visi kartu.

Marija sėdėjo ir nieko nesakė.

Pilara neatsigręžė.

— *Qué va,* kartu,— pasakė.— Pasimatysim stovykloj.

Robertas Džordanas liko prie Marijos.

— Kas jai? — paklausė jis Mariją.— Atrodo kaip ligonė.

— Tegu sau eina,— atsakė Marija nepakeldama galvos.

— Gal man palydėt ją?

— Tegu sau eina,— pakartojo Marija.— Tegu sau eina!

TRYLIKTAS SKYRIUS

Jie žingsniavo per viržių prižėlusią kalnų pievą, ir Robertas Džordanas juto, kaip jie braukia jam per kojas, šlaunimi juto pistoleto svorį dėkle, juto saulės šilumą, nugara juto vėsų vėjelį nuo snieguotų kalnų viršūnių, o delne juto merginos ranką, tvirtą ir stiprią, ir jos pirštus

tarp savo pirštų. Jos delnas buvo prie jo delno, jų pirštai susipynę ir riešai susiglaudę, ir iš jos rankos, jos pirštų ir jos riešo sklido į jį kažkokia srovė, gaivi it pirmas lengvas vėjelio gūsis, kuriam padvelkus ramus kaip stiklas jūros paviršius vos vos pašiurpsta, ir lengva kaip paukščio plunksnos brūkštelėjimas per lūpas ar lapo kritimas be vėjo, tokia lengva, kad galėjo būti juntama vien susilietus pirštams, o dabar nuo suspaustų pirštų, nuo tvirtai suglaustų delnų ir riešų artumo darėsi tokia aitri, tokia aštri, tokia nepakenčiama, dilginanti ir stipri, kad smelkė lyg elektra, pripildydama visą kūną alpinančio geismo sopos. Saulė švietė į rusvus kvietinius jos plaukus ir švelnų, mielą aukso rusvumo veidą, išlenktą kaklą, ir jis atlošė jai galvą ir pabučiavo į lūpas. Bučiuodamas juto, kaip ji virpa, ir tvirtai glaudė ją prie savęs, ir pro dvejus marškinius juto krūtine jos krūtis, mažas ir standžias, ir ištiesė ranką, ir atsegė jos marškinių sagas, ir pasilenkė, ir bučiavo ją, o ji stovėjo drebėdama, atlošusi galvą, laikoma jo per juosmenį. Paskui įsikniaubė smakru jam į galvą, o paskui jis pajuto, kaip ji suėmė jo galvą ir sūpuodama glaudžia prie savęs. Jis išsitiesė ir, apkabinęs ją abiem rankom, taip stipriai prispaudė prie savęs, kad pakėlė ją nuo žemės ir juto, kaip ji virpa prigludusi prie jo, o paskui jos lūpos palietė jo kaklą, o paskui jis pastatė ją ant žemės ir tarė:

— Marija, o mano Marija.

Paskui tarė:

— Kur mums eiti?

Ji nieko neatsakė, bet pakišo jam po marškiniais ranką, ir jis pajuto, kad ji segioja jo marškinių sagas, ir ji tarė:

— Aš irgi noriu tave taip bučiuoti.

— Ne, zuikuti.

— Taip. Taip. Viską, kaip ir tu.

— Ne. Tai neįmanoma.

— Na ir kas! Ir kas... ir kas... ir...

Paskui buvo sumaigytų viržių kvapas ir šiurkštūs stiebai jai po galva, ir skaisti saulė ant jos užmerktų vokų, ir visą gyvenimą jis prisimins jos kaklo išlinkimą ir jos galvą tarp viržių šaknų, ir lengvą virpėjimą jos lūpų, ir plastėjimą blakstienų, kietai užspaustų prieš saulę ir prieš viską, ir nuo saulės, plieskiančios į užmerktas akis, ji regėjo vien raudonas, gelsvas, rusvas it auksas dėmes, ir viskas buvo tos spalvos, viskas: gavimas, ėmimas, turėjimas, viskas tos spalvos, viskas tos akinančios spalvos. Jam tai buvo tamsus tunelis, vedąs niekur, paskui niekur ir vėl niekur, dar kartą niekur ir amžinai niekur, alkūnėmis

atsirėmęs žemės, grimzdo niekur, į tamsų nesibaigiantį niekur, atkakliai dar ir dar į paslaptingą niekur, šįkart ir amžinai niekur, dar kartą jau bejėgiškai ir vėl niekur, jau nebepakenčiamai dar ir dar, ir dar, ir niekur, ir staiga deginamai, svaiginamai visas niekur dingo, ir laikas sustojo, ir jie buvo vienas kito glėby, laikui sustojus, ir jis pajuto, kaip žemė pajudėjo ir nuplaukė iš po jų.

Paskui jis gulėjo ant šono, veidu įsirausęs į viržius, gėrė jų kvapą, o šaknų ir žemės, ir saulės kvapas smelkė viską, ir viržiai badė plikus pečius ir šonus, o mergina gulėjo priešais jį vis dar užmerkusi akis, o paskui atsimerkė ir nusišypsojo, ir jis tarė labai išvargusiu ir labai tolimu, bet švelniu balsu:

— Sveika, zuikuti.

O ji nusišypsojo ir iš visai visai arti atsakė:

— Sveikas, mano *Inglés*.

— Aš ne *Inglés*,— tingiai atsakė jis.

— Ne ne, tu — *Inglés*,— tarė ji.— Tu mano *Inglés*,— ir suėmusi jam už ausų pabučiavo į kaktą.

— Štai,— tarė ji.— Kaip dabar? Ar geriau bučiuojuosi?

Paskui jiedu abu ėjo palei upokšnį, ir jis kalbėjo:

— Marija, aš myliu tave, ir tu tokia miela ir tokia žavi, ir tokia graži, kad, kai myliu tave, man atrodo, jog galėčiau iš meilės numirti.

— O,— tarė ji.— Aš mirštu kiekvieną kartą. Ar tu nemiršti?

— Ne. Beveik ne. O ar tu jutai, kaip pajudėjo žemė?

— Taip. Kai miriau. Apkabink mane, gerai?

— Nereikia. Aš laikau tavo ranką. Man gana tavo rankos.

Jis pažvelgė į ją ir į pievą, virš kurios medžiojo vanagas ir nuo kalnų slinko dideli debesys.

— O su kitomis tau taip nebūdavo? — paklausė jį Marija. Jie ėjo susikibę rankomis.

— Ne. Niekad.

— Tu daug esi mylėjęs?

— Keletą. Bet ne taip kaip tave.

— Ir taip nebūdavo? Tikrai?

— Malonu būdavo, bet šitaip — ne.

— O paskui pajudėjo žemė. Ar žemė niekad nejudėdavo?

— Ne. Tikrai niekad.

— Ak,— tarė ji.— Ir mums liko tam vos viena diena.

Jis nieko neatsakė.

— Tačiau tai bent jau buvo,— pasakė Marija.— O ar aš tau patinku? Ar aš tau graži? Aš dar pagražėsiu.

— Tu ir dabar labai graži.

— Netiesa,— pasakė ji.— Bet paglostyk man galvą.

Jis perbraukė delnu jai per plaukus jusdamas, kokie jie švelnūs, kaip priglunda ir vėl papūra po jo pirštais, ir uždėjo rankas jai ant galvos, ir atsuko jos veidą į save ir pabučiavo ją.

— Man labai patinka bučiuotis,— tarė ji.— Bet aš nemoku.

— Tau ir nebūtina mokėti.

— Ne, būtina. Jeigu jau man skirta būti tavo moterimi, turiu tau viskuo patikti.

— Tu man ir taip patinki. Labiau nebegalėtum patikti. Neįsivaizduoju, kad galėtum labiau patikti.

— Bet tu pamatysi,— džiaugsmingai tarė ji.— Tu juokiesi iš mano plaukų, kad jie ne kaip visų. Tačiau jie kasdien auga. Greit bus ilgi, ir tada aš pagražėsiu, ir galbūt tu mane dar labiau mylėsi.

— Tavo gražus kūnas,— tarė jis.— Gražiausias pasauly.

— Aš tik jauna ir liesa.

— Ne. Gražiame kūne slypi kažkokie kerai. Aš nežinau, kodėl viename jie yra, o kitame — ne. Bet tavo kūne yra.

— Tau,— pasakė ji.

— Ne.

— Taip. Tau ir visada tau ir tik tau. Tačiau jų vienų per maža. Aš išmoksiu kaip reikiant tavim rūpintis. Bet pasakyk man teisybę: ar niekad nejudėdavo žemė?

— Niekad,— atsakė jis ir nemelavo.

— Dabar aš laiminga,— pasakė ji.— Dabar aš tikrai laiminga. Ar tu dabar apie kažką kita galvoji? — paklausė ji.

— Taip. Apie savo darbą.

— Tai kad turėtume arklius! — tarė Marija.— Aš tokia laiminga, kad norėčiau užsėsti ant eiklaus žirgo ir nulėkti, o tu lėktum šalia manęs, ir mes šuoliuotume greičiau ir greičiau ir niekad nepralenktume mano laimės.

— Galėtume pasiimti tavo laimę į lėktuvą,— išsiblaškęs tarė jis.

— Ir nertume, ir nertume dangumi kaip tie mažieji naikintuvai, kur taip žvilga saulėje,— tarė ji.— Suktume kilpomis ir smigtume žemyn. *Qué bueno!** —nusijuokė ji.— Mano laimei tai niekis.

---

* Kaip puiku! (*Isp.*)

— Tavo laimės stiprus skrandis,— pasakė jis beveik nesiklausydamas, ką ji kalba.

Nes dabar jis buvo toli nuo čia. Ėjo šalia jos, tačiau galvojo, kaip sprogdins tiltą, ir mintyse viską regėjo aiškiai, ryškiai ir tiksliai kaip gerai nustatytame fotoaparato objektyve. Matė abu postus ir budinčius prie jų Anselmą ir čigoną. Matė kelią tuščią ir matė eismą jame. Matė, kur pastatys abu kulkosvaidžius, kad ugnies laukas būtų kuo lygesnis; o kas iš jų šaudys, pagalvojo jis,— į pabaigą aš, bet kas iš pradžių? Jis sudėjo užtaisus, priveržė vielomis ir užpleišijo, sukišo kapsules, nutiesė kabelį, prijungė ir grįžo ten, kur buvo palikęs seną dėžutę su sprogdinimo mašinėle, o paskui ėmė galvoti apie visa, kas gali atsitikti ir kas gali nepavykti. Liaukis, tarė jis sau. Pasimylėjai su šia mergina, ir dabar tavo galva blaivi blaivutėlė, o tu imi nerimauti. Vienas dalykas yra galvoti apie tai, ką privalai padaryti, ir kitas dalykas — nerimauti. Nesijaudink. Negalima jaudintis. Tu žinai, ką tau gali prireikti padaryti, ir žinai, kas gali atsitikti. O atsitikti iš tikrųjų gali.

Tu ryžaisi tam, žinodamas, už ką kovoji. Tu kovoji kaip tik prieš tai, ką pats darai, ką esi priverstas daryti, kad laimėtume. Todėl, jei nori, kad pasisektų, turi naudotis šiais žmonėmis, kurie tau patinka, kaip kad naudotumeis kareiviais, kuriems nieko nejauti. Pablas, aišku, gudriausias. Jis iš karto sumetė, kuo tai kvepia. Moteriškė pritarė ir tebepritaria, tačiau ir ji ima suvokti, kuo tai gresia, ir tat jau gerokai ją paveikė. Sordas iš karto susigaudė, ir nors jis savo padarys, jam tai patinka ne daugiau kaip tau, Robertai Džordanai.

Vadinasi, tu sakai, jog nerimauji ne dėl to, kas atsitiks tau, bet kas gali atsitikti moteriai ir merginai, ir kitiems. Na gerai. O kas būtų atsitikę jiems, jeigu tu nebūtum atvykęs? Kas tikosi ir kaip klojosi jiems, prieš tau atvykstant čia? Ne, taip negalima galvoti! Tu atsakai už juos, tiktai kol vykdai užduotį. Įsakymą davei ne tu. Jį davė Golcas. O kas Golcas? Geras generolas. Geriausias, koks yra tau vadovavęs. Bet ar privalo žmogus vykdyti neįvykdomą užduotį, jei supranta, kuo tai baigsis? Net jeigu ją davė Golcas, kuris atstovauja tiek armijai, tiek partijai? Taip. Vykdyti ją reikia, nes tik vykdant galima įsitikinti, jog ji neįvykdoma. Iš kur tu nebandęs žinai, kad ji neįvykdoma? Kas bus, jeigu kiekvienas, gavęs užduotį, sakys, kad ji neįvykdoma? Ko mes visi sulauksim, jei kiekvienas, gavęs užduotį, sakys: „Tai neįmanoma“?

Jis yra matęs pakankamai daug vadų, kuriems visi įsakymai atrodo neįvykdomi. Kad ir Estremadūroje tas šunsnukis Gomesas. Yra

matęs pakankamai puolimų, kada sparnai nesiveržia į priekį, nes tai atrodo neįmanoma. Ne, užduotis bus įvykdyta, ir blogai tik tai, kad tau patinka žmonės, kurie turės padėti.

Dirbdami savo darbą, mes, partizanai, užtraukiame pavojus ir nelaimes tiems, kurie mums suteikia prieglobstį ir paramą. Kam to reikia? Tam, kad galų gale nebebūtų pavojų ir kad žmonėms šioje šalyje būtų gera gyventi. Tai tiesa, kad ir kaip banaliai ji skamba.

Jei Respublika pralaimėtų, jos gynėjams Ispanijoje nebūtų gyvenimo. O gal ne? Taip, aišku, kad nebūtų, sprendžiant iš to, kas dedasi fašistų užimtose srityse.

Pablas šunsnukis, tačiau kiti — puikūs žmonės, ir ar ne niekšybė versti juos tai daryti? Galbūt. Bet jeigu jie to ir nedarytų, vis vien po kelių dienų atjotų pora kavalerijos eskadronų ir išgrūstų juos iš čia.

Ne. Nieko nelaimėsi, palikdamas juos ramybėje. Tik nebūtų pažeista žmogaus teisė gyventi taip, kaip išmano, nes niekam nevalia kištis į kito reikalus. Vadinasi, tu pripažįsti tokią teisę? Taip, pripažįstu. O kaipgi planinga visuomenė ir visa kita? Tuo tegu rūpinasi kiti. Jam po karo užteks savų reikalų. Jis dalyvauja šiame kare todėl, kad karas vyksta šalyje, kurią jis myli, ir todėl, kad tiki Respublika ir žino, jog ją sutriuškinus gyvenimas tų, kurie ją gynė, būtų nepakenčiamas. Kare jis laikysis komunistų disciplinos. Čia, Ispanijoje, komunistų disciplina protingiausia, blaiviausia ir tinkamiausia karo vedimui. Karo laikotarpiu jis priėmė jų discipliną, nes tai vienintelė partija, kurios programą ir discipliną karo atžvilgiu jis gerbia.

Kokie tada politiniai tavo įsitikinimai? Dabar neturiu jokių, atsakė sau. Bet niekam šito nesisakyk, pagalvojo jis. Niekam to neprisipažink. O ką ketini veikti po karo? Grįšiu namo ir užsidirbsiu duoną kaip ir iki šiol, dėstydamas ispanų kalbą, ir parašysiu teisingą knygą. Galvą dedu, tarė jis. Galvą dedu, kad tai bus nesunku.

Reikėtų pasišnekėti apie politiką su Pablu. Būtų išties įdomu žinoti, kokia jo politinių įsitikinimų raida. Tikriausiai klasikinis nukrypimas iš kairės į dešinę — kaip Leru. Pablas labai panašus į Leru[26]. Prijetas[27] irgi ne geresnis. Pablas ir Prijetas mažne vienodai tiki galutine pergale. Visų jų politiniai įsitikinimai — arkliavagiški. Jis tiki Respublika kaip valdymo forma, tačiau Respublika turės atsikratyti tos arkliavagių gaujos, kuri prieš prasidedant maištui buvo atvedusi ją į aklavietę. Ar yra kita tokia tauta kaip ispanų, kurios vadai būtų tikri jos priešai?

Tautos priešai. Tai frazė, be kurios jis turėtų apsieiti. Populiari fra-

zė, kurią reikia išmesti iš savo žodyno. Šit kas pasidarė, pergulėjus su Marija. Jau buvo virtęs tikru siauraregiu fanatiku it kietakaktis baptistas, ir tokios frazės kaip „tautos priešai“ per daug lengvai ateidavo jam į galvą. Visokie revoliuciniai ir patriotiniai štampai. Jo protas priimdavo juos be kritikos. Jie, be abejo, teisingi, bet pernelyg lengva jais manipuliuoti. Tačiau po to, kas buvo praėjusią naktį ir štai šiandien, jis žiūri į tai daug šaltesniu ir blaivesniu žvilgsniu. Fanatizmas — keistas dalykas. Fanatikas yra absoliučiai įsitikinęs savo teisumu, ir niekas geriau nesutvirtina to įsitikinimo kaip susilaikymas. Susilaikymas — vaistas nuo erezijos.

Ar pasitvirtintų šis teiginys giliau panagrinėjus? Tikriausiai kaip tik todėl komunistai ir puola bohemą. Šalin bohemą, Majakovskio nuodėmę!

Tačiau Majakovskis vėl atstatytas į šventuosius. Todėl, kad jau miręs ir dėl jo rami galva. Tu irgi mirsi, ir dėl tavęs taip pat bus rami galva, pasakė jis sau. Gana galvoti apie tokius dalykus. Galvok apie Mariją.

Marija gerokai išklibino jo fanatizmą. Jo ryžtas nesusilpnėjo, tačiau dabar jis labai nenorėtų mirti. Mielai atsisakytų didvyrio ar kankinio galo. Nenorėtų nei pakartoti Termopilų[28], nei suvaidinti Horacijaus[29] prie šito ar kito tilto, nei olando berniuko, pirštu užkišusio skylę užtvankoje. Ne. Jis norėtų ilgiau pabūti su Marija. Štai ir viskas. Jis norėtų dar ilgai ilgai būti su ja.

Vargu ar jam dar bus tas „ilgai“, bet jeigu būtų, jis norėtų praleisti tą laiką su ja. Sakysim, galėtume apsigyventi viešbutyje, kaip daktaras ir ponia Livingstonai, jei neklystu[30], pagalvojo jis.

Kodėl man nevedus jos? Žinoma, pagalvojo jis. Aš vesiu ją. Tada mes būsime ponas ir ponia Džordanai iš Aidaho valstijos San Velio miesto. Arba iš Korpus Kriščio Teksase, arba iš Bjuto Montanos valstijoje.

Ispanės — nuostabios žmonos. Nesu turėjęs žmonos, todėl žinau. O kai grįšiu į darbą universitete, ji bus dėstytojo žmona, ir kai studentai, klausantys ispanų kalbos kurso, ateis kada vakare papypkiuoti ir draugiškai paplepėti apie Kevedą, Lope de Vegą[31], Galdosą[32] ir kitus garsius velionius, Marija galės papasakoti jiems, kaip keli mėlynmarškiniai tikrojo tikėjimo riteriai[33] užsėdo jai ant galvos, o kiti tuo metu atlaužė rankas, užvertė suknelę ir su ja užkimšo burną.

Įdomu, kaip patiks Marija mano pažįstamiems Misuloje, Montanos valstijoje? Aišku, jeigu man pavyks grįžti į tą patį darbą Misuloje.

Greičiausiai ten mane jau visados laikys raudonuoju ir įtrauks į juodąjį sąrašą. Nors ką gali žinoti. Visaip gali būti. Jie neturi įrodymų, ką tu veiki, o jei papasakotum, tavim, tiesą pasakius, nepatikėtų, o vizą į Ispaniją gavau prieš suvaržymus[34].

Grįžti namo reikės tik trisdešimt septintųjų rudenį. Išvažiavau trisdešimt šeštųjų vasarą, ir nors išleido metams, grįžti reikės tik prieš prasidedant rudens semestrui. Iki rudens semestro dar daug laiko. Dar daug laiko iki porytdienos, jei jau taip skaičiuoji. Ne. Manau, dėl universiteto nerimauti neverta. Tiktai grįžk rudenį, ir viskas bus gerai. Taigi — grįžk, kad geras.

Tačiau jau seniai tu gyveni keistą gyvenimą. Velniškai keistą. Tavo profesija ir tarnyba susijusi su Ispanija, taigi lankymasis Ispanijoje visiškai suprantamas. Vasaromis dirbdavai įvairių techninių įrenginių statybose, tiesei miškų kelius, darbavaisi medžioklės draustiniuose ir išmokai elgtis su paraku, taigi sprogdintojo darbas irgi visiškai suprantamas. Darbas kaip darbas, tik kad visados reikia skubėti.

Kai žiūri į sprogdinimą kaip į techninį uždavinį, tai tėra uždavinys, ir tiek. Tačiau su juo susiję daug blogybių, nors, atvirai kalbant, tu su jomis lengvai apsipratai. Sakysim, visada stengiesi, kad sprogdinant žūtų kuo daugiau gyvosios jėgos. Ar skambūs žodžiai gali pateisinti žudymą? Ar nuo to žudyti maloniau? Jei nori žinoti, tu truputį per noriai to ėmeisi, pasakė jis sau. Labai neaišku, koks tu būsi, arba, tiksliau, kam būsi tinkamas, kai nebetarnausi Respublikai, galvojo jis. Tačiau, matyt, atsikratysi to, parašydamas knygą, tarė jis. Kai aprašai ką nors, tartum nusimeti nuo savęs. Jeigu pavyks parašyti, tai bus gera knyga. Daug geresnė už pirmąją.

Tačiau kol kas visas tavo gyvenimas — tavo dabartis ir ateitis — tai šiandien, šiąnakt, rytoj, šiandien, šiąnakt, rytoj ir taip toliau (tikiuosi), galvojo jis, todėl naudokis tuo laiku, kuris tau skirtas, ir būk patenkintas. O jeigu su tiltu baigsis blogai? Neatrodo, kad baigtųsi gerai.

Užtat su Marija viskas gerai. O gal ne? Na jau, gal ne!.. pagalvojo jis. Galbūt tik tai man ir lemta gauti iš gyvenimo. Galbūt tai ir yra mano gyvenimas ir, užuot trukęs septyniasdešimt metų[35], jis truks keturiasdešimt aštuonias ar septyniasdešimt, ar, tiksliau, septyniasdešimt dvi valandas. Trys paros po dvidešimt keturias valandas ir bus septyniasdešimt dvi valandos.

Aš manau, kad per septyniasdešimt valandų galima nugyventi tokį pat turiningą gyvenimą, kaip ir per septyniasdešimt metų; jeigu tik gy-

venai turiningą gyvenimą iki prasidedant toms septynioms dešimtims valandų ir jeigu esi sulaukęs tam tikro amžiaus.

Kokia nesąmonė, pagalvojo jis. Kokių kvailysčių prigalvoji, šnekėdamas pats su savimi. Tikrai nesąmonė! O gal ir ne. Ką gi, pamatysim. Paskutinį kartą gulėjau su moterimi Madride. Ne, ne Madride — Eskorialyje; neskaitant tos akimirkos, kai naktį pabudau ir, palaikęs ją kita, jaučiausi laimingas, kol suvokiau, kas ji iš tikrųjų, tai buvo tik rausimasis po praeitį, nors ir gana malonus. O prieš tai, Madride, kai visą naktį apgaudinėjau save, vaizduodamasis ten esant kitą moterį, buvo taip pat, o gal ir dar blogiau. Taigi aš nesu romantiškas ispanių garbintojas ir nemanau, kad atsitiktinis nuotykis Ispanijoje kuo nors skiriasi nuo atsitiktinio nuotykio bet kurioje kitoje šalyje. Tačiau kai myliu Mariją, jaučiuosi taip, kad, atrodo, galėčiau numirti, o aš niekad tuo netikėjau ir nemaniau, kad taip gali būti.

Tad jeigu likimas vietoj septynių dešimčių metų dovanos septynias dešimtis valandų, tai toji dovana dabar mano rankose, ir laimė, kad aš tą žinau. Ir jeigu man nebėra skirta nei „ilgai", nei „iki amžiaus pabaigos", nei „nuo šiol", o yra tik „dabar", tai ką gi, reikia branginti šį „dabar", ir man belieka tuo tik džiaugtis. Dabar, *ahora, maintenant, heute*. Dabar — šis žodis keistai skamba, o reiškia visą pasaulį ir tavo gyvenimą. *Esta noche*, šįvakar, *ce soir, heute abend. Life* ir *wife**, *vie* ir *mari***. Ne, taip neišeina. Prancūziškai pavirsta į vyrą. Yra *frau* ir *now****, tačiau tai nieko neįrodo. Palygink: miręs, *mort, muerto* ir *todt. Todt* iš visų negyviausias. Karas, *guerre, guerra* ir *Krieg. Krieg* skamba karingiausiai, o gal ne? Gal taip atrodo tik todėl, kad vokiškai moki prasčiausiai. Mieloji, *chérie, prenda* ir *Schatz*. Bet jie visi niekis prieš „Mariją". Tai bent vardas!

Ką gi, jie viską darys drauge ir jau greit. Tiesa, kuo toliau, tuo viskas atrodo liūdniau. Svarbiausia, kad rytą to daryti negalima. Neįmanoma laukti visą dieną, kol sutems, ir tada trauktis. Atsilaikyti iki nakties ir tada trauktis. Galbūt ir pavyktų, jei įstengtume atsilaikyti iki nakties ir tada atsitrauktume. Tai kaip, gal ir mėginti laikytis nuo aušros? Kas iš to išeitų? Vargšas Sordas, jis net savo telegrafiška šneka liovėsi šnekėjęs, kad galėtų suprantamai viską išaiškinti. Lyg jis pats po pasikalbėjimo su Golcu nebūtų galvojęs apie tai, kai apnikdavo juo-

---

* Gyvenimas ir žmona (*angl.*).
** Gyvenimas ir vyras (*pranc.*).
*** Moteris (*vok.*) ir dabar (*angl.*).

dos mintys. Lyg nuo užvakar vakaro jis nebūtų gulęs ir kėlęs su šia mintimi tartum su nesuvirškintu kąsniu skrandyje.

Na ir dalykai! Keliauji žmogus per gyvenimą ir kiekvieną kartą vaizduojiesi, jog ta ar kita moteris tau kažką reiškia, o galų gale paaiškėja, kad tai gyvas niekis. Juk nieko tokio, kaip dabar, savo gyvenime nebuvai patyręs. Ir manei, kad niekad nepatirsi. O štai imiesi beviltiškos užduoties, pasitelki dvi nesusitupėjusias geriljerų grupeles neįmanomomis sąlygomis susprogdinti tiltui, kad užkirstum kelią kontrpuolimui, kuris tikriausiai jau bus prasidėjęs, ir sutinki tokią merginą kaip Marija. Na ir kas? Taip ir turėjo būti. Blogai tik, kad sutikai ją pernelyg vėlai.

Šita moteris, Pilara, faktiškai įgrūdo merginą į tavo miegamąjį maišą, ir kas atsitiko? Taip, kas atsitiko? Kas gi atsitiko? Tu pats atsakyk: kas atsitiko? Taip. Tai ir atsitiko. Kaip tik tai ir atsitiko.

Nemeluok sau, kad ją į tavo miegamąjį maišą įgrūdo Pilara, ir nebandyk vaizduotis, kad tai niekis ar kad tai žema. Tu pražuvai, vos pirmąkart ją pamatęs. Pats žinai, jog pasijutai žuvęs, kai ji pirmąkart pravėrė lūpas ir prabilo į tave. Kadangi tu to sulaukei, o manei, jog niekad nesulauksi, nereikia drabstyti purvu: juk žinai, kas tai yra, ir žinai, jog tą pajutai, vos pirmąkart ją pamatęs, kai ji pasilenkus išėjo iš olos keptuve nešina.

Tada tave ir pakirto, ir tu tą žinai, tad kam apgaudinėti save? Tave diegte nudiegia kiekvieną kartą, kai pažvelgi į ją ir kai ji pažvelgia į tave. Tad kodėl to nepripažįsti? Gerai, pripažįstu. O Pilara, įgrūsdama ją pas tave, pasielgė kaip protinga moteriškė, ir tiek. Ji globoja merginą ir iš karto suprato, kas yra, vos mergina sugrįžo su keptuve į olą.

Vadinasi, ji viską tik paspartino. Ji viską paspartino, ir todėl buvo vakarykštė naktis ir ši popietė. Ji gerokai nuovokesnė už tave ir žino, ko vertas laikas. Taip, tarė jis sau, reikia pripažinti, kad ji turi neblogą laiko vertės supratimą. Nelengva jai buvo, nes ji nenorėjo, kad mudu netektume to, ko pati yra netekusi, tačiau sutikti su tuo, kad yra to netekusi, jai buvo per sunku. Nelengva jai buvo ten, ant kalno, o mes, matyt, nė nesistengėm, kad būtų lengviau.

Ką gi, tai štai kas atsitinka ir kas atsitiko tau, ir tu turi tą pripažinti, o dabar tau nebeliko nė dviejų naktų su ja. Nei ilgo amžiaus, nei bendro gyvenimo, nei to, kas dera žmonėms turėti, nieko. Praeitoji naktis, ši popietė, ateinančioji naktis — galbūt. Ir viskas, gerbiamas pone.

Nei ilgo amžiaus, nei laimės, nei džiaugsmo, nei vaikų, nei namų,

nei vonios, nei švarios pižamos, nei naujo laikraščio, ir nepabusi žinodamas, kad ji šalia ir kad tu ne vienas. Ne. Nieko to nebus. Bet jei gyvenimas tik tiek teduos tau iš viso to, ko norėtum, jeigu to pagaliau sulaukei, kodėl negali būti bent vienos nakties švariai paklotoje lovoje?

Tu prašai to, kas neįmanoma. Prašai to, kas visiškai neįmanoma. Todėl, jei myli šią merginą taip, kaip sakaisi mylįs, mylėk ją labai stipriai, ir bent tasai stiprumas teatsveria tvarumo ir pastovumo stoką. Girdi? Seniau žmonės tam skirdavo visą gyvenimą. O tu, dabar to sulaukęs, gali džiaugtis, kad labai pasisekė, jei turėsi bent dvi naktis. Dvi naktis. Dvi naktis mylėk, godok ir globok. Džiaugsme ir skausme. Ligoje ir mirtyje. Ne, ne taip. Ligoje ir sveikatoje. Kolei išskirs mus mirtis.[36] Po dviejų naktų. Kitko sunku tikėtis. Kitko sunku tikėtis, bet gana tokių minčių. Liaukis. Tau kenkia. Venk visko, kas tau kenkia. Aišku, kad kenkia.

Apie tai juk ir kalbėjo Golcas. Juo ilgiau jis čia, juo gudresnis atrodo Golcas. Tai štai ką jis turėjo galvoj, kalbėdamas apie kompensaciją už nereguliarią tarnybą. Ar ir Golcui taip buvo ir ar taip būna dėl skubos, dėl laiko stokos ir dėl aplinkybių? Gal panašiomis aplinkybėmis taip būna kiekvienam? O gal tau atrodo, jog tai kažkas ypatingo, kadangi tai atsitiko tau pačiam? Gal ir Golcas, kai vadovavo nereguliariai Raudonosios armijos kavalerijai, gulėdavo su kuo pakliuvo, ir tik dėl susiklosčiusių aplinkybių ir viso kito merginos atrodydavo tokios kaip tau Marija?

Tikriausiai Golcas irgi visa tai patyręs, todėl ir norėjo pabrėžti, jog privalai išgyventi visą gyvenimą per dvi tau skirtas naktis; jog dabar visa, ką šiaip turėtum ilgus metus, privalai sutalpinti trumpame tau duotame laike.

Nebloga teorija. Tačiau jis netiki, jog Marija atrodo tokia tik dėl aplinkybių. Nebent, žinoma, čia lemia ir jos gyvenimo aplinkybės. Viena jų ne itin maloni, pagalvojo jis. Taip, ne itin maloni.

Na gerai, buvo taip, kaip buvo. Betgi niekas neprivers sakyti, jog tau tai patinka. Aš nežinojau, kad galėsiu kada nors pajusti tai, ką jaučiu, pagalvojo jis. Ar kad taip galėtų man atsitikti. Norėčiau, kad taip būtų visą gyvenimą. Bus, pasakė jo antrasis aš. Bus. Tu turi tai dabar, o dabar ir yra visas tavo gyvenimas. Nėra nieko daugiau, tik dabar. Nėra vakar dienos ir, aišku, nėra jokio rytojaus. Kokį amžių turi išgyventi, kad tai suprastum? Yra tik dabar, ir jeigu šis dabar — tik dvi dienos, tai šios dvi dienos yra tavo gyvenimas, ir visko jame bus atitinkamai proporcingai. Štai kaip per dvi dienas išgyvenamas visas

gyvenimas. Ir jeigu liausiesi dejuoti ir reikalauti to, ko niekad negausi, būsi išgyvenęs gerą gyvenimą. Geras gyvenimas matuojamas ne bibliniu laiko tarpu.

Todėl nesijaudink, imk, ką gauni, ir dirbk savo darbą, ir tavo gyvenimas bus ilgas ir labai smagus. Argi nebuvo smagu pastaruoju metu? Ko dejuoji? Toks jau tavo darbas, tarė jis sau, ir ši mintis jam labai patiko; svarbiausia ne tai, ką sužinai, o žmonės, su kuriais susipažįsti. Patenkintas, kad pajuokavo, jis grįžo mintimis pas merginą.

— Aš myliu tave, zuikuti,— tarė jis merginai.— Ką tu sakei?

— Sakiau,— tarė ji,— kad nesijaudintum dėl savo darbo, nes aš netrukdysiu ir nesikišiu. Jei galėsiu kuo padėti, tu man pasakysi.

— Tau nereikės nieko daryti,— atsakė jis.— Tai iš tiesų labai paprasta.

— Pilara pamokys mane, kaip rūpintis vyru, ir aš taip darysiu,— pasakė Marija.— Mokydamasi pati šį tą susigaudysiu, o kitką tu man pasakysi.

— Nereikės nieko daryti.

— *Quê va*, nieko nereikės! Tavo miegamąjį maišą šįryt reikėjo išpurtyti, išvėdinti ir pakabinti saulėje. Paskui, prieš iškrintant rasai, jį reikia įnešti į pastogę.

— Pasakok toliau, zuikuti.

— Tavo kojines reikia išskalbti ir išdžiovinti. Aš žiūrėsiu, kad tu turėtum dvi poras.

— Ką dar?

— Jei parodytum kaip, aš išvalyčiau ir sutepčiau tavo pistoletą.

— Pabučiuok mane,— tarė Robertas Džordanas.

— Ne, aš rimtai. Ar tu man parodysi, kaip valyti pistoletą? Pilara turi skudurų ir alyvos. Oloj yra grūstuvas — pistoletui tiks.

— Žinoma. Parodysiu.

— Toliau,— tarė Marija.— Jeigu pamokytum mane šaudyti, bet katras iš mudviejų galėtume nušauti kitą ir save, jei katras būtume sužeistas ir norėtume išvengti nelaisvės.

— Labai įdomu,— tarė Robertas Džordanas.— Ar daug turi tokių sumanymų?

— Nelabai,— atsakė Marija.— Bet šitas geras. Pilara štai ką man davė ir parodė, kaip naudotis.— Ji atsisegė marškinių kišenę ir ištraukė odinį futliarą, kokiame nešiojamos kišeninės šukos, ir, numovusi plačią gumos juostelę, išėmė vienašmenį „Džem“ markės skutimosi peiliuką.— Aš visą laiką jį nešiojuosi,— paaiškino.— Pilara sakė, jog

reikia įpjauti čia, paausy., ir patraukti šitaip.— Ji parodė pirštu.— Sakė, kad čia yra didelė arterija ir kad traukdama taip peiliuką būtinai ją užkliudysi. Dar sakė, kad visai neskauda ir kad reikia tik stipriai paspausti paausy ir patraukti žemyn. Sakė, kad visai nesunku ir kad taip padaręs žmogus būtinai miršta.

— Teisybė,— pasakė Robertas Džordanas.— Tai miego arterija. Ji visą laiką jį nešiojasi, pagalvojo jis, galutinai apsisprendusi ir gerai pasiruošusi tokiai galimybei.

— Bet verčiau tu mane nušautum,— tarė Marija.— Pažadėk, kad jeigu reikės, tu mane nušausi.

— Žinoma,— pasakė Robertas Džordanas.— Prižadu.

— Labai ačiū,— atsakė jam Marija.— Žinau, kad tai nelengva.

— Kaip nors,— pasakė Robertas Džordanas.

Visa tai pamiršti, galvojo jis. Atsidėjęs vien savo darbui, pamiršti pilietinio karo malonumus. Jau buvai pamiršęs. Ką gi, taip ir reikia. Kaškinas negalėjo pamiršti, ir tai kenkė jo darbui. O gal jį, vargšą, kamavo nujautimas? Keista, bet jis nejaučia jokios graužaties, kad nušovė Kaškiną. Galbūt kada nors pajus. Bet kol kas visiškai nejaučia.

— Aš galiu tau ir daugiau ką padaryti,— tarė jam Marija, žingsniuodama dabar šalia jo, labai rimta ir moteriška.

— Ne tik nušauti?

— Taip. Galiu prisukti tau cigarečių, kai nebeturėsi tų su vamzdeliais. Pilara mane išmokė labai gerai susukti, kad būtų kietos, dailios ir nebyrėtų.

— Nuostabu,— pasakė Robertas Džordanas.— Ar tu jas pati suklijuoji seilėm?

— Taip,— atsakė mergina.— O kai būsi sužeistas, aš tave slaugysiu ir perrišinėsiu žaizdą, ir prausiu tave, ir valgydinsiu...

— Gal manęs nesužeis,— tarė Robertas Džordanas.

— Tai slaugysiu tave, kai apsirgsi, ir virsiu tau sriubą, ir prausiu tave, ir viską už tave dirbsiu. Ir skaitysiu tau.

— Gal aš neapsirgsiu.

— Tai atnešiu tau rytais kavos, kai pabusi...

— Gal aš nemėgstu kavos,— pasakė jai Robertas Džordanas.

— Ne, juk mėgsti,— linksmai tarė mergina.— Šįryt išgėrei du puodelius.

— O sakykim, man atsibos kava, ir nereikės manęs nušauti, ir nebūsiu sužeistas nei apsirgsiu, ir mesiu rūkyti, ir turėsiu tik vieną

porą kojinių, ir pats pasikabinsiu savo miegamąjį maišą. Kaip tada, zuikuti? — jis patapšnojo jai per petį.— Kaip tada?

— Tada,— tarė Marija,— aš pasiskolinsiu iš Pilaros žirkles ir apkirpsiu tau plaukus.

— Aš nemėgstu kirptis.

— Aš irgi ne,— pasakė Marija.— Man tavo plaukai patinka tokie kaip dabar. Ką gi, jeigu man visai nebus darbo, aš sėdėsiu prie tavęs ir žiūrėsiu į tave, o naktimis mudu mylėsimės.

— Puiku,— tarė Robertas Džordanas.— Pastarasis punktas labai protingas.

— Man irgi taip atrodo,— nusišypsojo Marija.— Oi tu *Inglês!* — tarė ji.

— Mano vardas Robertas.

— Ne. Aš vadinu tave *Inglês*, kaip Pilara.

— Vis vien aš Robertas.

— Ne,— pasakė ji.— Visa jau diena, kai tu *Inglês*. O, *Inglês*, ar aš galiu tau padėti darbe?

— Ne. Tai, ką aš dabar dirbu, reikia dirbti vienam ir labai šalta galva.

— Gerai,— tarė ji.— O kada baigsi?

— Jei seksis, tai šįvakar.

— Gerai,— pasakė ji.

Žemai buvo matyti paskutinis miškelis, per kurį ėjo kelias į stovyklą.

— Kas ten? — rodydamas ranka paklausė Robertas Džordanas.

— Pilara,— atsakė mergina žiūrėdama ten, kur jis rodė.— Taip, tikrai Pilara.

Pievos gale, pamiškėje, sėdėjo Pilara, pasirėmusi rankomis galvą. Iš tolo atrodė it tamsus ryšulys, juodas rudame medžio kamieno fone.

— Eime! — tarė Robertas Džordanas ir pasileido bėgti jos link per viržius. Jie siekė sulig keliais, ir bėgti buvo sunku, todėl jis sulėtino žingsnį. Jis matė, kad moteris sėdi, pasidėjusi galvą ant sunertų rankų, ir prie medžio kamieno ji atrodė stambi ir juoda. Jis priėjo prie jos ir skardžiai šūktelėjo:

— Pilara!

Moteris pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į jį.

— O,— tarė ji.— Jau baigėt?

— Tu nesveikuoji? — paklausė jis ir pasilenkė prie jos.

— *Quê va*,— atsakė ji.— Buvau užsnūdus.

— Pilara,— tarė priėjusi Marija ir atsiklaupė šalia.— Kaip tu jautiesi? Nesergi?

— Aš jaučiuosi kuo puikiausiai,— atsakė Pilara, bet nesistojo. Žiūrėjo į juodu.— Na, *Inglés*,— tarė ji.— Vėl krėtei savo vyriškus pokštus?

— Tikrai nesergi? — paklausė Robertas Džordanas, nekreipdamas dėmesio į jos žodžius.

— Ko man sirgti? Aš miegojau. O judu?

— Ne.

— Na,— tarė Pilara merginai.— Atrodo, atitiko kirvis kotą.

Marija nuraudo ir nieko neatsakė.

— Nekibk prie jos,— pasakė Robertas Džordanas.

— Aš ne su tavim kalbu,— atsakė jam Pilara.— Marija,— tarė ji, ir jos balsas buvo ledinis. Mergina nepakėlė akių.

— Marija,— vėl tarė moteris.— Sakau, matyt, atitiko kirvis kotą.

— Ak, nekibk prie jos,— pakartojo Robertas Džordanas.

— O tu užsičiaupk,— tarė Pilara, nežiūrėdama į jį.— Klausyk, Marija, pasakyk man ką nors.

— Ne,— atsakė Marija ir papurtė galvą.

— Marija,— tarė Pilara, ir jos balsas buvo ledinis kaip ir veidas, ir nebuvo draugiškumo veide.— Savo valia pasakyk man ką nors.

Mergina papurtė galvą.

Robertas Džordanas galvojo: jeigu man nereikėtų dirbti su šia moterimi, jos girtuokliu vyru ir jos nesusitupėjusiu būriu, aš jai dabar tvočiau tokį antausį, kad...

— Na sakyk gi,— tarė Pilara merginai.

— Ne,— atsakė Marija.— Ne!

— Nekibk prie jos,— tarė Robertas Džordanas, neatpažindamas savo balso. Aš vis tiek jai užtvosiu, kad ją perkūnas, pagalvojo jis.

Pilara jam net neatsakė. Ji nebuvo panaši į gyvatę, hipnotizuojančią paukštelį, ar katę, tykančią pelės. Nebuvo joje nieko grobuoniško. Ir nieko iškrypėliško. Tačiau kažkas joje plėtėsi, panašiai kaip plečiasi kobros gūbrys. Jis tai jautė. Jautė, kokia grėsminga toji įtampa. Bet įtampa ne iš priešiškumo, o iš valdingo noro žinoti. Geriau aš to nematyčiau, pagalvojo Robertas Džordanas. Bet juk antausio už tai netvosi.

— Marija,— tarė Pilara.— Aš tavęs neliesiu. Pasakyk man dabar savo pačios valia.

„De tu propia voluntad“ — taip tai skambėjo ispaniškai.

Mergina papurtė galvą.

— Marija,— tarė Pilara.— Dabar, savo pačios valia. Girdi? Sakyk ką nors.

— Ne,— tyliai atsakė mergina.— Jokiu būdu.

— Juk pasakysi,— tarė jai Pilara.— Ką nors. Pamatysi. Dabar tu man pasakysi.

— Pajudėjo žemė,— atsakė Marija, nežiūrėdama į moterį.— Tikrai. Šito negalima nupasakoti.

— Šit kaip,— tarė Pilara, ir jos balsas skambėjo šiltai ir draugiškai, ir jame nebesijautė prievartos. Tačiau Robertas Džordanas pastebėjo ant jos kaktos ir lūpų smulkius prakaito lašelius.— Tai šit kaip. Tai šit kaip buvo.

— Tikra tiesa,— tarė Marija ir prikando lūpą.

— Be abejo, tiesa,— švelniai pasakė Pilara.— Tačiau nepasakok to savo tautiečiams, nes jie nė už ką tavim nepatikės. Tu neturi *cali** kraujo, *Inglés?*

Robertas Džordanas padėjo jai atsistoti.

— Ne,— atsakė jis.— Kiek žinau, neturiu.

— Marija irgi sako neturinti,— pasakė Pilara.— *Pues es muy raro.* Labai keista.

— Bet taip buvo, Pilara,— tarė Marija.

— *Cómo que no, hija?* — pasakė Pilara.— Kodėl ne, dukrel? Kai aš buvau jauna, žemė taip judėdavo, kad jusdavai, kaip ji siūbuoja erdvėje, ir būdavo baisu, kad ims ir nuplauks iš po tavęs. Kiekvieną naktį taip būdavo.

— Meluoji,— tarė Marija.

— Taip,— pasakė Pilara.— Meluoju. Šitaip atsitinka ne daugiau kaip tris kartus gyvenime. Ar tikrai žemė judėjo?

— Taip,— atsakė mergina.— Tikrai.

— O tau, *Inglés*? — Pilara pažvelgė į Robertą Džordaną.— Tik nemeluok.

— Taip,— tarė jis.— Tikrai.

— Puiku,— pasakė Pilara.— Puiku. Tai didelis dalykas.

— Kaip suprasti — tris kartus? — paklausė Marija.— Ką tai reiškia?

— Tris kartus,— atsakė Pilara.— Vienas kartas jums jau buvo.

* Čigonų (*isp.*).

— Tik tris kartus?

— Daugumai — nė karto,— atsakė jai Pilara.— Ar tikrai judėjo žemė?

— Buvo net baisu, kad nenukrisčiau,— pasakė Marija.

— Tai, matyt, tikrai judėjo,— tarė Pilara.— Na, eime į stovyklą.

— Kas ta per nesąmonė — tie trys kartai? — paklausė Robertas Džordanas moterį, kai jie ėjo drauge per pušyną.

— Nesąmonė? — ji pažvelgė skersom į jį.— Nešnekėk, kad tai nesąmonė, berneli.

— Ar tai burtai, kaip ir būrimas iš delno?

— Ne, visi *gitanos** tą iš patirties žino.

— Mes ne *gitanos.*

— Taip. Bet jums truputį pasisekė. Pasiseka kartais ir ne čigonams.

— Sakai, tie trys kartai — teisybė?

Ji vėl metė į jį keistą žvilgsnį.

— Atstok nuo manęs, *Inglés,*— tarė ji.— Nebūk įkyrus. Tu per jaunas su manim kalbėtis.

— Bet, Pilara...— tarė Marija.

— Tylėk! — pasakė jai Pilara.— Vienas kartas tau jau buvo, ir bus dar du.

— O tau? — paklausė ją Robertas Džordanas.

— Du,— atsakė Pilara ir parodė du pirštus.— Du. O trečio nebebus.

— Kodėl? — paklausė Marija.

— Ak, nutilk! — atsakė Pilara.— Nutilk gi! Įkyrumas tų pienburnių!

— Kodėl nebebus trečio? — paklausė Robertas Džordanas.

— Ak, nutilkit gi, ar girdit! — tarė Pilara.— Nutilkit.

Gerai, tarė sau Robertas Džordanas. Bet aš nesuprantu. Pažįstu daug čigonų, ir jie tikri keistuoliai. O ir mes ne kitokie. Skirtumas tik tas, kad mes sąžiningai pelnomės duoną. Niekas nežino, iš kokių genčių esam kilę nei ką iš jų paveldėjom, nei kokios paslaptys glūdėjo giriose, kur gyveno mūsų protėviai. Mes žinom tik tai, kad nieko nežinom. Mes nežinom nieko, kas mums dedasi naktimis. Tačiau kai tas atsitinka dieną, tai jau tikrai šis tas. Kas atsitiko, tas, tačiau šiai moteriai negana iškvosti tą iš merginos — ji būtinai turi tą perimti ir pasisavinti. Savaip, čigoniškai tą išaiškinti. Matyt, ant kalno ji pralai-

* Čigonai (*isp.*).

mėjo, tačiau dabar, be abejo, buvo jos viršus. Jeigu tai iš piktos valios, ją reikėtų nušauti. Bet ne, tai ne iš piktos valios. Iš noro laikytis už gyvenimo. Laikytis per Mariją.

Kai nebekariausi, galėsi imtis studijuoti moterų psichologiją, tarė jis sau. Galėsi pradėti nuo Pilaros. Jeigu nori žinoti, šiandien ji viską gerokai supainiojo. Iki šiol nebuvo dėsčiusi savo čigoniškų raganysčių. Išskyrus būrimą iš delno, pagalvojo jis. Na taip, tiesa, iš delno. Ir nemanau, kad ji tada apgaudinėjo. Nenori sakyti, ką matė. Kad ir ką būtų mačiusi, jinai tuo tiki. Tačiau tai nieko neįrodo.

— Klausyk, Pilara,— tarė jis moteriai.

Pilara pažvelgė į jį ir nusišypsojo.

— Ko? — paklausė ji.

— Nebūk tokia paslaptinga,— pasakė Robertas Džordanas.— Tavo paslaptys man visai neįdomios.

— Šit kaip? — tarė Pilara.

— Aš netikiu jokiom pabaisom, burtininkais, pranašautojais, jokiom čigoniškom raganystėm.

— Oho,— tarė Pilara.

— Rimtai. Ir atstok nuo mergaitės.

— Atstosiu.

— Ir mesk savo paslaptis,— tarė Robertas Džordanas.— Mes turim daug rimtų darbų, ir nereikia apipainioti jų visokiais burtais. Mažiau paslapčių, daugiau darbo.

— Suprantu,— pasakė Pilara ir pritardama linktelėjo galva.— Bet sakyk, *Inglês*,— tarė ji ir nusišypsojo.— Ar judėjo žemė?

— Taip, kad tave velniai! Judėjo!

Pilara pratrūko juoktis. Stovėjo ir žiūrėjo juokdamasi į Robertą Džordaną.

— Ak *Inglês, Inglês!* — tarė ji juokdamasi.— Koks tu juokingas! Tau reikės labai pasistengti, kad atgautum orumą.

Eik tu po perkūnais, pagalvojo Robertas Džordanas. Tačiau burnos nepravėrė. Kol jie kalbėjosi, saulė apsiblausė, ir atsigręžęs į kalnus jis pamatė, jog dangus apniukęs ir pilkas.

— Tikrai,— tarė jam Pilara, žiūrėdama į dangų.— Snigs.

— Dabar? Beveik biržely?

— Tai kas? Šitie kalnai nežino mėnesių vardų. Pagal mėnulį dabar gegužė.

— Negali būti, kad snigs,— tarė jis.— Negali būti!

— Deja, *Inglês*,— pasakė ji jam,— snigs.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į sodrų dangaus pilkumą, ir saulė, apsitraukusi gelsvu rūku, jam bežiūrint pranyko, ir dangaus pilkuma suvienodėjo, paliko minkšta ir sūdri; pilkuma nulygino kalnų viršūnes.

— Taip,— tarė jis.— Atrodo, tavo teisybė.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Kai jie pasiekė stovyklą, jau snigo, ir snaigės krito įkypai tarp pušų. Iš pradžių retos, jos leidosi lėtai sukdamosi įkypai tarp medžių, o paskui, kai nuo kalnų papūtė šaltas vėjas, ėmė lėkti tirštais sūkuriais, ir Robertas Džordanas įniršęs stovėjo priešais olą ir žiūrėjo, kaip sninga.

— Daug prisnigs,— tarė Pablas. Jo balsas buvo kimus, o akys raudonos ir blausios.

— Ar čigonas parėjo? — paklausė jį Robertas Džordanas.

— Ne,— atsakė Pablas.— Nėra nei jo, nei senio.

— Gal palydėtum mane iki tolimesniojo posto pakelėj?

— Ne,— pasakė Pablas.— Kabink savo košę be manęs.

— Kaip nori. Ir pats rasiu.

— Tokioj pūgoj dar paklysi,— tarė Pablas.— Aš neičiau.

— Reikia nusileist į pakalnę, o paskui — pakele ir pakele.

— Gal ir rastum. Bet tavo abu sargybiniai, užėjus pūgai, trauks namo, ir jūs prasilenksit.

— Senis manęs laukia.

— Nebelauks. Pareis nuo pūgos čia.

Pablas pasižiūrėjo, kaip vėjas dumia palei olos angą snaiges, ir tarė:

— Nepatinka tau sniegas, *Inglés?*

Robertas Džordanas nusikeikė, ir Pablas pažvelgė į jį blausiomis akimis ir nusijuokė.

— Štai ir nebėr tavo puolimo, *Inglés,*— tarė jis.— Eik į vidų, o tavo žmonės tuoj parsiras.

Oloje Marija kurstė ugnį, o Pilara triūsė prie virtuvės stalo. Malkos vos smilko, tačiau mergina pastumdė jas pagaliu, o paskui ėmė mojuoti sulankstytu laikraščiu, ir dūmų kamuoly pasirodė liepsna, ir ugnis, vėjo traukiama pro skylę skliaute, įsidegė.

— O kaip sakai,— tarė Robertas Džordanas,— ar daug prisnigs?

— Daug,— patenkintas atsakė Pablas. Paskui šūktelėjo Pilarai: —

Tau, moteriške, irgi nepatinka? Dabar tu komanduoji, tai sniegas tau irgi nepatinka?

— *A mi qué?** — per petį atsiliepė Pilara.— Sninga tai sninga.

— Išgerk vyno, *Inglés*,— tarė Pablas.— Visą dieną gėriau laukdamas, kada pradės snigti.

— Duok puodelį,— pasakė Robertas Džordanas.

— Už sniegą,— tarė Pablas ir susidaužė su juo. Robertas Džordanas pažvelgė jam į akis ir tarkštelėjo puoduku. Žmogžudy tu, akis užsipylęs, pagalvojo jis. Kai tarkštelsiu puodeliu į dantis. *Ramiau*, tarė jis sau, *ramiau*.

— Labai gražiai sninga,— tarė Pablas.— Per pūgą nebenakvosi ore.

Vadinasi, tu ir dėl *to* nerimauji, pagalvojo Robertas Džordanas. Daug tau rūpesčių, Pablai, ar ne?

— Sakai, ne? — mandagiai tarė jis.

— Šalta,— pasakė Pablas.— Šlapia.

Tu nežinai, kodėl tie pūkiniai maišai kainuoja po šešiasdešimt penkis dolerius, pagalvojo Robertas Džordanas. Norėčiau turėti tiek dolerių, kiek naktų esu miegojęs jame ant sniego.

— Tad gal man nakvoti viduj? — mandagiai paklausė jis.

— Žinoma.

— Ačiū,— pasakė Robertas Džordanas.— Miegosiu ore.

— Ant sniego?

— Taip. (Kad jas kur, tas tavo prakeiktas raudonas kiaulės akis ir šeriuotą kiaulišką snukį.) Ant sniego. (Ant šito prakeikto, šito šuniško, šito pražūtingo, šito nelaukto, šito viską žlugdančio sniego.)

Jis nuėjo prie Marijos, kuri įmetė į ugnį dar vieną pušinę pliauską.

— Labai gražiai sninga,— tarė jis merginai.

— Bet juk trukdys tau? — paklausė ji.— Tu nesijaudini?

— *Qué va*,— pasakė jis.— Jaudinkis nesijaudinęs — kas iš to? Kada vakarienė?

— Taip ir maniau, kad tavo bus geras apetitas,— tarė Pilara.— Jei nori, kol kas pakrimsk sūrio.

— Ačiū, mielai,— atsakė jis, ir ji pasistiebusi nuėmė didelį sūrį, kabantį tinklely paskliautėje, ir neišėmusi iš tinklelio atpjovė storą gabalą ir padavė jam. Sūris truputį trenkė ožiu, dėl to buvo nelabai skanus.

---

* O kas man? (*Isp.*)

— Marija,— tarė Pablas nuo stalo.

— Ko? — atsiliepė mergina.

— Nušluostyk stalą,— tarė Pablas ir šyptelėjo Robertui Džordanui.

— Pats prilaistei, pats ir šluostyk,— atsakė jam Pilara.— O pirma nusišluostyk burną ir marškinius.

— Marija,— pašaukė Pablas.

— Neklausyk tu jo — girtas,— pasakė Pilara.

— Marija,— pašaukė Pablas.— Tebesninga. Gražiai sninga!

Jis nežino, koks tai maišas, pagalvojo Robertas Džordanas. Tas kiauliaakis nežino, kodėl aš Vudso parduotuvėje už jį sumokėjau šešiasdešimt penkis dolerius. Greičiau bent pareitų čigonas. Grįš, ir eisiu parsivesti senio. Reikėtų eiti dabar, bet galiu prasilenkti. Juk nežinau, kur jis pasirinko vietą postui.

— Nori pamaigyti sniego gniūžčių? — tarė jis Pablui.— Nori pasimėtyti sniego gniūžtėm?

— Ką? — paklausė Pablas.— Ką tu siūlai?

— Nieko,— atsakė Robertas Džordanas.— Ar balnus gerai apdangstei?

— Taip.

Paskui angliškai Robertas Džordanas tarė:

— Duosi arkliams abrako ar riši lauke, ir tegu kapsto sniegą?

— Ko?

— Nieko. Tavo reikalas, drauguži. Aš iš čia iškeliausiu pėsčias.

— Kodėl šneki angliškai? — paklausė Pablas.

— Nežinau,— atsakė Robertas Džordanas.— Kartais šneku angliškai, kai labai pavargstu. Arba kai esu kuo nors labai pasibjaurėjęs. Arba, sakysim, priblokštas. Kai esu labai priblokštas, šneku angliškai tik tam, kad girdėčiau, kaip skamba šita kalba. Labai ramina. Pamėgink ir tu kada.

— Ką tu kalbi, *Inglés?* — paklausė Pilara.— Paklausyti labai įdomu, bet nieko nesuprantu.

— Nieko ypatingo,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš pasakiau angliškai: „Nieko ypatingo".

— Tai geriau šnekėk ispaniškai,— tarė Pilara.— Ispaniškai trumpiau ir paprasčiau.

— Žinoma,— pasakė Robertas Džordanas. Bet ak tu, Viešpatie, galvojo jis, ak tu, Pablai, ak tu, Pilara, ak tu, Marija, ak jūs, du broliai, kurie sėdite kertėje ir kurių vardus pamiršau, bet turiu atsiminti,— ir pavargstu gi aš kartais nuo viso to. Nuo to ir nuo jūsų, ir nuo

savęs, ir nuo karo, ir kam gi, ir kam gi reikėjo dabar sniego? Šimts velnių, to jau per daug. Ne, ne per daug. Anaiptol. Nieko nėra per daug. Privalai apsiprasti su padėtimi ir paieškoti išeities, tad nustok aikštytis ir susitaikyk su faktu, kad sninga, kaip ką tik ir padarei, o dabar palauk čigono ir parsivesk senį. Bet kad snigtų! Dabar, gegužės mėnesį! Liaukis, tarė jis sau. Liaukis ir susitaikyk su tuo. Čia, žinok, tavoji taurė. Kaip ten sakoma apie taurę?[37] Reikės arba lavinti atmintį, arba negalvoti apie citatas, nes kai negali atsiminti, jos niekaip neišeina iš galvos ir neduoda ramybės tartum pamirštas vardas. Kaipgi ten sakoma apie taurę?

— Duok man taurę vyno,— tarė jis ispaniškai. Paskui: — Daug sniego, ką? — tarė jis Pablui.— *Mucha nieve.*

Girtasis vyriškis pažvelgė į jį ir šyptelėjo. Linktelėjo galva ir vėl nusišypsojo.

— Jokio puolimo. Jokių *aviones**. Jokio tilto. Vien sniegas,— tarė Pablas.

— Manai, jis ilgai išsilaikys? — Robertas Džordanas atsisėdo šalia jo.— Manai, visą vasarą taip ir snigs, a, Pablai?

— Visą vasarą — ne,— pasakė Pablas.— Bet šiąnak ir rytoj — taip.

— Dėl ko tu taip manai?

— Pūgos būna dvejopos,— lėtai, sverdamas žodžius prabilo Pablas.— Vienos ateina nuo Pirėnų. Su dideliais šalčiais. Tačiau dabar tokiai jau per vėlu.

— Aišku,— pasakė Robertas Džordanas.— Tai jau neblogai.

— Šitoji atėjo nuo Kantabrijos,— tarė Pablas.— Nuo jūros. Kai vėjai pučia iš tos pusės, būna didelės pūgos ir daug sniego.

— Kur tu, drauguži, visa tai sužinojai? — paklausė Robertas Džordanas.

Dabar, įniršiui atlėgus, pūga jį žavėjo, kaip žavėdavo bet kokia audra. Pūga, štormas, staigus ekvatoriaus škvalas, atogrąžų liūtis ar vasaros lietus su perkūnija kalnuose turi su niekuo nepalyginamo žavesio. Audra svaigino jį kaip mūšis, skirtumas tik tas, kad audra — švari. Mūšyje irgi pučia vėjas, karštas ir sausas kaip tavo gerklė, ir pučia smarkiai, karštas ir dulkėtas, ir kyla jis, ir gęsta drauge su mūšio sėkme. Jis gerai pažinojo tą vėją.

Tačiau pūga — visai kas kita. Per pūgą prieini prie laukinių žvė-

---

* Lėktuvų (*isp.*).

rių, ir jie nebijo. Jie klaidžioja nesuprasdami, kur esą, ir elnias kartais prisiglaudžia trobelės užuovėjoje. Per pūgą jodamas susitinki briedį, ir jis palaiko arklį kitu briedžiu ir bėga tavęs pasitikti. Pūgoje ima atrodyti, jog pasaulyje nėra nesantaikos. Pūgos vėjas gali prilygti štormo vėjui, tačiau jis neša baltą švarumą, ir oras prisipildo sūkuriuojančios baltumos, ir visi daiktai pasikeičia, o vėjui nutilus įsiviešpatauja ramybė. Dabar pūga smarki, tad kodėl ja nepasigrožėti? Ji viską žlugdo, tačiau kodėl atsisakyti malonumo?

— Aš daug metų dirbau *arroyero**,— tarė Pablas.— Mes dideliais vežimais gabendavom kalnais krovinius; tada sunkvežimiai dar nevažinėjo. Dirbdami tokį darbą ir išmokom pažinti orą.

— O kaip tu įsijungei į sąjūdį?

— Aš senas kairysis,— pasakė Pablas.— Dažnai susitikdavau su žmonėmis iš Astūrijos — tenykščiai gerai gaudosi politikoje. Aš jau seniai už Respubliką.

— O ką veikei prieš sąjūdį?

— Dirbau Saragosoj pas vieną rangovą. Jis tiekdavo arklius bulių arenoms ir kariuomenei. Tada ir susipažinau su Pilara. Jinai tuomet, kaip pasakojo, gyveno su matadoru Finitu de Palensija.

Jis pasakė tai su aiškiu pasididžiavimu.

— Šiaip sau buvo matadoras,— tarė vienas brolių, sėdinčių prie stalo, žiūrėdamas į Pilarą, kuri stovėjo nusisukusi į ugniakurą.

— Šiaip sau? — tarė Pilara, atsigręždama į tą vyrą.— Jis buvo šiaip sau matadoras?

Stovėdama dabar oloje prie ugniakuro, jinai regėjo jį, nedidelį, juodbruvą, susikaupusį, regėjo liūdnas jo akis, įdubusius skruostus ir juodus plaukus, šlapiomis sruogomis prilipusius prie kaktos su raudonu ruožu, kurį įspausdavo kietai prigulanti matadoro skrybėlė ir kurio niekas kitas nepastebėdavo. Ji matė jį, stovintį priešais penkiametį bulių, priešais ragus, kurie lengvai iškelia aukštyn arklį: storas sprandas kelia arklį aukštyn, aukštyn su visu raiteliu, kuris bado tą sprandą smailia ietimi, kelia aukščiau ir aukščiau, kol arklys dusliai žnekteli ant žemės, o raitelis nusirita ir trenkiasi į medinį barjerą, ir bulius, panarinęs storą sprandą, atstatęs ragus, puola prie arklio atimti jam gyvybės. Ji matė jį, Finitą, šiaip sau matadorą, stovint priešais bulių, ir matė sukantis šonu nuo jo. Aiškiai matė, kaip jis vynioja ant lazdelės sunkią flanelę, kuri sumirko krauju, kai jis, darydamas su-

* Varovu (*isp.*).

kinius, braukė ja buliui virš galvos, per pečius, per šlapią žvilgantį gūbrį ir nugarą, o bulius pašokdavo, tarškindamas susmigusiomis banderilėmis. Ji matė Finitą, stovintį šonu per penkis žingsnius nuo sustingusio stambaus buliaus galvos, matė, kaip jis lėtai išsitraukia ir kelia špagą, kol ji susilygina su petimi, ir kaip nutaiko geležtės smaigalį į tašką, kurio dar pats nemato, nes buliaus galva yra aukščiau negu jo akys. Kaire ranka mostelėjęs šlapiu sunkiu audeklu, jis privers bulių palenkti galvą; tačiau dabar jis tik pasvyra ant kulnų atgal ir nutaiko špagos smaigalį, stovėdamas pusiau šonu priešais įskilusį ragą; bulius pūtuoja, neatitraukdamas akių nuo audeklo.

Ji matė jį dabar labai aiškiai ir girdėjo laibą, skardų jo balsą, kada jis pasuka galvą ir pažvelgia į žmones pirmoje eilėje virš raudono barjero, ir sako: „Pamėginsim nudurti jį va šitaip!"

Ji girdėjo Finito balsą, o paskui matė, kaip sulinksta jo kelis, kai jis žengia į priekį, ir kaip jis eina tiesiai į ragą, kuris ima leistis žemyn tarsi užburtas, ir buliaus šnervės seka audeklą, žemai traukiamą liesos rudos rankos, ir ragai leidžiasi pro šalį žemyn, ir špaga sminga į pridulkėjusį gūbrį.

Ji matė, kaip lėtai, bet atkakliai sminga spindinti geležtė, tartum bulius įsirėžęs pats smeigtųsi ant špagos, ir sulenda tiek, kad rudi krumpliai atsiremia į odą, ir nedidelis juodbruvas vyras, visą laiką stebėjęs vietą, kur smigo špaga, atitraukia įtemptą pilvą nuo rago ir atšoka nuo gyvulio, ir stovi pakėlęs dešinę ranką, kairėje laikydamas lazdelę su audeklu, ir žiūri, kaip bulius merdėja.

Jis stovi ir žiūri, kaip bulius stengiasi išsilaikyti ant kojų, žiūri, kaip bulius pasvyra tarsi pakirstas medis, žiūri, kaip bulius stengiasi nepargriūti, žiūri, pergalingai pakėlęs ranką. Ji matė, kaip jis stovi suprakaitavęs, išsekęs, jausdamas palengvėjimą, kad viskas baigta, kad ragas nekliudė, kai jis traukėsi į šalį, o paskui, jam taip stovint, bulius nebeišsilaiko ir griūva negyvas, ir apsiverčia aukštyn kojom, ir ji matė, kaip nedidelis tamsiaveidis vyras, pavargęs, nesišypsodamas, žingsniuoja prie barjero.

Ji žinojo, kad jis negalėtų perbėgti per areną, net jei reikėtų gelbėti savo gyvybę, ir stebėjo, kaip jis iš lėto prieina prie barjero ir braukia rankšluosčiu per burną, ir pasižiūri aukštyn į ją, ir palinguoja galvą, o paskui nusišluosto veidą ir pradeda savo triumfo ratą.

Ji matė, kaip jis iš lėto, vilkdamas kojas, žingsniuoja aplink areną, šypsosi, linkčioja, šypsosi, o jam iš paskos eina padėjėjai, lankstosi, renka nuo žemės cigarus, mėto atgal žiūrovams skrybėles; jis eina ratu

aplink areną, šypsodamasis liūdnomis akimis, ir užbaigia ratą priešais ją. Paskui ji pažvelgė ir pamatė, kad jis sėdi ant barjero, užsidengęs rankšluosčiu burną.

Pilara matė visa tai dabar, stovėdama prie ugniakuro, ir tarė:

— Vadinasi, jis buvo prastas matadoras? Su kokiais žmonėmis likimas lėmė man dabar gyventi!

— Matadoras jis buvo geras,— tarė Pablas.— Tik mažo ūgio.

— Ir, be to, džiovininkas,— pasakė Primitivas.

— Džiovininkas? — tarė Pilara.— Kas nebūtų džiovininkas, tiek iškentėjęs kaip jis? Ar gali pas mus varguolis išbrist iš skurdo, jeigu jis ne plėšikas kaip Chuanas Marčas[38], ne matadoras arba ne operos tenoras? Kaip jis nebus džiovininkas? Šalyje, kur buržujai nuo persirijimo susigadina skrandžius ir nebegali gyvent be sodos, o neturtėliai badauja nuo gimimo iki mirties dienos,— kaip jis nebus džiovininkas? Jeigu tu, mokydamasis matadoro amato, būtum nuo mažens važinėjęs iš mugės į mugę trečios klasės vagonuose po suolais, kad nereikėtų mokėti, būtum gulėjęs dulkėse ir purve tarp šviežių ir sudžiūvusių skreplių, ar nebūtum tu džiovininkas, jeigu krūtinė tau būtų sudaužyta ragų?

— Aišku,— tarė Primitivas.— Aš tik pasakiau, kad jis buvo džiovininkas.

— Taip, jis buvo džiovininkas,— pasakė Pilara, stovėdama su dideliu mediniu šaukštu rankoje.— Ir mažo ūgio, ir balsas plonas, ir labai bijojo bulių. Nesu mačiusi matadoro, kuris taip būtų bijojęs prieš kovą, ir nesu mačiusi žmogaus, kuris būtų toks drąsus arenoj. Tu,— ji kreipėsi į Pablą,— tu dabar bijai mirti. Manai, kad tai didelis daiktas. O Finitas visą gyvenimą bijojo, tačiau arenoje būdavo kaip liūtas.

— Jis garsėjo didele drąsa,— tarė antrasis brolis.

— Nepažinojau žmogaus, kuris būtų taip labai bijojęs,— pasakė Pilara.— Jis net nelaikė namuose buliaus galvos. Kartą Valjadolido ferijoje jis labai gražiai nudūrė Pablo Romero bulių...

— Pamenu,— tarė pirmasis brolis.— Mačiau tą kovą. Tai buvo toks palšas bulius su verpetuota kakta ir labai ilgais ragais. Svėrė daugiau kaip trisdešimt arobų[39]. Tai buvo paskutinis bulius, kurį jis nudūrė Valjadolide.

— Taip,— pasakė Pilara.— Ir paskui mėgėjų klubas, kuris rinkdavosi *Café Colon* ir buvo pasivadinęs jo vardu, padarė to buliaus galvos iškamšą ir kavinėje per nedidelį pobūvį padovanojo jam. Kol

valgėme, galva kabojo ant sienos, bet apdengta audeklu. Aš sėdėjau prie stalo, ir, be manęs, ten buvo Pastora, bjauresnė ir už mane, ir Ninja de los Peines, ir kitos čigonės bei aukštos klasės kekšės. Pobūvis buvo nedidelis, bet labai gyvas ir vos nesibaigė muštynėmis, kai Pastora ir viena žymiausių kekšių susiginčijo padorumo klausimu. Aš jaučiausi daugiau negu laiminga, aš sėdėjau šalia Finito ir pastebėjau, kad jis vengia žiūrėti į buliaus galvą, apgaubtą violetiniu audeklu, kaip bažnyčioje kad apgaubiamos šventųjų statulos mūsų buvusio Viešpaties kančios savaitę.

Finitas valgė mažai, nes Saragosoje per paskutinę sezono koridą, taikydamasis nudurti bulių, buvo gavęs *palotazo* — smūgį rago šonu — ir kurį laiką netekęs sąmonės, ir tuomet dar negalėjo išlaikyti skrandyje maisto, ir per pobūvį kartkarčiais prisidėdavo prie burnos nosinę ir išspjaudavo kraują. O apie ką aš pasakojau?

— Apie buliaus galvą,— tarė Primitivas.— Buliaus galvos iškamšą.

— Taip,— pasakė Pilara.— Taip. Bet, kad geriau suprastumėt, reikia papasakot ir kai kurias smulkmenas. Finitas, žinia, buvo ne iš linksmųjų. Jis daugiausia būdavo rūškanas, ir aš niekad nemačiau, kai būdavom vieni, kad jis iš ko nors būtų juokęsis. Net ir iš labai juokingų dalykų. Jis į viską žiūrėdavo labai rimtai. Buvo mažne toks pat rimtas kaip Fernandas. Tačiau tą pobūvį surengė jo garbei *aficionados**, susibūrę į „Finito klubą“, ir jis turėjo atrodyti žvalus, malonus ir linksmas. Todėl, kol valgėm, jis šypsojosi ir maloniai šnekėjo su visais, ir tik aš viena mačiau, ką jis daro su nosine. Turėjo tris nosines ir visas prispjaudė kraujo, o paskui pakuždomis sako man: „Pilara, aš nebeištversiu. Man, ko gero, reikia išeiti“.

„Tai einam“,— pasakiau aš. Nes mačiau, kad jis labai kenčia. Tuo metu linksmybė liejosi per kraštus, ir triukšmas buvo baisingas.

„Ne, man negalima išeiti,— atsakė Finitas.— Šiaip ar taip, klubas pavadintas mano vardu, ir aš privalau čia būti“.

„Jeigu sergi, eime“,— tariau aš.

„Ne,— pasakė jis.— Lieku. Duok man tos mansanilės[40]“.

Aš pamaniau, kad geriau jam būtų negerti, kadangi nieko nevalgęs ir su tokiu netikusiu skrandžiu, tačiau jis, matyt, nebegalėjo neišgėręs pakęsti linksmybės, džiūgavimo ir triukšmo. Aš žiūrėjau, kaip

* Gerbėjai (*isp.*).

jis labai greitai išmaukė beveik butelį mansanilės. Nosinės buvo prispjaudytos, ir jis dabar tam reikalui naudojo servetėlę.

Pobūvis pasiekė linksmybės viršūnę, ir klubo nariai marširavo aplink stalą su lengvesnio svorio kekšėm ant pečių. Pastorą prikalbino padainuoti, o El Ninjas Rikardas skambino gitara, ir buvo miela klausytis, ir visi, gražiai įsigėrę, buvo nepaprastai linksmi ir malonūs vieni kitiems. Niekad nemačiau kito tokio pobūvio, kur tikra čigoniška linksmybė būtų šitaip įsisiautėjusi, o juk dar nebuvo atidengta buliaus galva, o tai ir buvo pobūvio priežastis.

Aš buvau taip įsilinksminusi ir taip plojau katučių Rikardui už skambinimą ir raginau kitus ploti Ninjai de los Peines už dainavimą, kad nepastebėjau, kaip Finitas jau spėjo prikruvinti visą servetėlę ir pasiėmė manąją. Jis gėrė vis daugiau mansanilės, ir jo akys spindėte spindėjo, ir jis visiems linksmai linkčiojo galva. Jis negalėjo daug kalbėti, nes vis reikėjo naudotis servetėle; tačiau dėjosi esąs didžiai linksmas ir žvalus, o to visi iš jo ir tenorėjo.

Žodžiu, pobūvis ėjo toliau, ir šalia manęs sėdintis buvęs Rafaelio el Galjo impresarijus pasakojo vieną istoriją, ir ji baigėsi taip:

„Taigi, Rafaelis priėjo prie manęs ir sako: „Tu pats geriausias ir pats kilniausias mano draugas. Aš myliu tave kaip brolį ir noriu įteikti tau dovaną“. Ir padavė man gražų kaklaraiščio segtuką su deimantu, pabučiavo mane į abu skruostus, ir mudu abu labai susigraudinom. Paskui, įteikęs man deimantinį segtuką, Rafaelis el Galjas išėjo iš kavinės, ir aš sakau Retanai, sėdinčiam už stalo: „Tas šlykštynė čigonas ką tik pasirašė sutartį su kitu impresarijum“.

„Kaip tai suprasti?“ — paklausė Retana.

„Aš dešimtį metų tvarkiau jo reikalus, ir jis ničnieko nebuvo man padovanojęs,— atsakė El Galjo impresarijus.— Taip ir suprask“. Ir tai tikrai buvo tiesa, ir šitaip El Galjas jį paliko.

Bet čia į pasakojimą įsikišo Pastora, galbūt ne tiek norėdama apginti gerą Rafaelio vardą, kadangi niekas nebuvo šnekėjęs apie jį taip piktai kaip ji pati, kiek dėl to, kad impresarijus įžeidė čigonus posakiu „šlykštynė čigonas“. Įsikišo taip karštai ir drėbė tokius žodžius, kad impresarijus buvo priverstas nutilti. Tada įsikišau aš — ėmiau raminti Pastorą, o kita *gitana* ėmė raminti mane, ir triukšmas pakilo toks, kad negalėjai suprasti jokio žodžio, išskyrus vieną — „šliundra“, kuris skardėjo, stelbdamas visus kitus žodžius, kol galų gale vėl stojo tyla, ir mes trys, kurios tildėm viena kitą, sėdėjom, nudūrusios akis į savo

taureles, ir tada aš pastebėjau, kad Finitas su siaubu akyse spokso į buliaus galvą, apgaubtą violetiniu audeklu.

Tuo metu klubo prezidentas pradėjo kalbą, po kurios turėjo būti atidengta galva, ir per visą kalbą, kuriai žmonės pritarė plodami ir šaukdami: „*Olė!*" ir kumščiais daužydami stalą, aš stebėjau Finitą, kuris spjaudė į savo — nę , į mano — servetėlę ir gūžėsi krėsle, ir spoksojo, apimtas siaubo, tartum pakerėtas, į audeklu apdengtą buliaus galvą. Kai kalba jau ėjo į pabaigą, Finitas ėmė purtyti galvą ir dar labiau gūžtis krėsle.

„Kaip jautiesi, mažyli?" — tariau aš jam, bet jis pasižiūrėjęs neatpažino manęs, tik purtė galvą ir kartojo: „Ne. Ne. Ne".

Klubo prezidentas baigė kalbą ir visų sveikinamas šūksmais atsistojo ant kėdės ir pasistiebęs atrišo virvutę, kuria buvo apjuostas violetinis apdangalas, ir lėtai ėmė traukti jį nuo galvos, bet audeklas užkliuvo už vieno rago, tada jis trūktelėjo, ir apdangalas nuslydo nuo aštrių poliruotų ragų, ir į mus pažvelgė didelis gelsvas bulius, atkišęs juodus ragus, smarkiai išsirietusius į šalis, o jų galai buvo balti ir smailūs it dygliakiaulės spygliai, ir bulius atrodė kaip gyvas: kakta verpetuota, šnervės išplėstos, blizgančios akys žiūri tiesiai į Finitą.

Visi šaukė ir plojo, o Finitas gūžėsi krėsle, ir tada visi nutilo ir sužiuro į jį, o jis kartojo: „Ne, ne" ir žiūrėjo į bulių, ir gūžėsi vis labiau, ir paskui labai garsiai riktelėjo: „Ne!", ir didelis kraujo pliūpsnis šoko jam iš burnos, ir jis net nosinės neprisidėjo, ir kraujas nuvarvėjo per smakrą, o jis tebežiūrėjo į bulių ir sakė: „Visą sezoną — taip. Kai reikia pinigų — taip. Kai reikia valgyti — taip. Bet aš negaliu valgyti. Girdite? Mano skrandis nesveikas. Bet dabar, kai sezonas baigtas? Ne! Ne! Ne!" Jis apžvelgė stalą, tada pasižiūrėjo į buliaus galvą ir dar kartą pasakė „Ne", o paskui nuleido galvą ir užsidengė servetėle burną ir paskui tik sėdėjo tylėdamas, ir daugiau nieko, ir pobūvis, taip gerai prasidėjęs ir turėjęs virsti draugiškos linksmybės triumfu, baigėsi nesmagiai.

— Ir greit jis paskui mirė? — paklausė Primitivas.

— Žiemą,— atsakė Pilara.— Jis taip ir neatsigavo nuo to paskutinio smūgio rago šonu Saragosoje. Tokie smūgiai baisesni už dūrius, nes čia sužeidimas vidinis ir negyja. Jis beveik kiekvieną kartą prieš nudurdamas bulių gaudavo tokį smūgį, ir būtent dėl to publika nelabai jį mėgo. Jam, žemaūgiui, būdavo sunku išsisukti nuo rago. Beveik visada rago šonas jį užkliudydavo. Tiesa, daugelis tokių smūgių būdavo lengvi.

— Jeigu jis buvo toks mažas, nereikėjo jam eit į matadorus,— tarė Primitivas.

Pilara pažvelgė į Robertą Džordaną ir palingavo galva. Paskui, vis dar linguodama galva, pasilenkė ties didžiuliu geležiniu katilu. Kas per tauta, galvojo ji. Kas per tauta — ispanai. „Jeigu jis buvo toks mažas, nereikėjo jam eit į matadorus". O aš girdžiu ir nieko nesakau. Manęs dėl to neima pyktis, aš paaiškinau, o dabar tyliu. Kaip viskas paprasta tam, kuris nieko neišmano! *Qué sencillo!** Vienas, nieko neišmanantis, sako: „Jis buvo šiaip sau matadoras". Kitas, irgi nieko neišmanantis, sako: „Jis buvo džiovininkas". O trečias po to, kai išmanantis paaiškino, sako: „Jeigu jis buvo toks mažas, nereikėjo jam eit į matadorus".

Dabar, pasilenkusi virš ugnies, ji vėl matė ant lovos nuogą rudą kūną su randais šlaunyse, apgijusia gilia žaizda po šonkauliais dešiniajame krūtinės šone ir ilgu baltu randu iki pat pažasties. Matė užmerktas akis ir niūrų juodbruvą veidą, ir nuo kaktos atmestus garbanotus juodus plaukus, o pati štai sėdi šalia jo ant lovos ir masažuoja kojas: maigo pirštais kietas blauzdas, paskui takšnoja plaštakos šonu, kad atsipalaiduotų mėšlungio sutraukti raumenys.

„Na kaip? — klausia ji.— Kaip kojos, mažyli?"

„Labai gerai, Pilara",— atsako jis neatmerkdamas akių.

„Ar patrinti krūtinę?"

„Ne, Pilara. Būk gera, neliesk".

„O šlaunis?"

„Ne. Labai skauda".

„Aš patrinsiu, patepsiu, jos sušils ir taip nebeskaudės".

„Ne, Pilara, ačiū. Geriau neliesk".

„Aš nutrinsiu tave su spiritu".

„Gerai. Tik labai atsargiai".

„Paskutinį bulių tu nudūrei nuostabiai",— taria ji, ir jis atsako: „Taip, gražiai nudūriau".

Paskui, aptrynusi jį ir užtiesusi paklode, atsiguldavo šalia į lovą, ir jis iškišdavo savo rudą ranką, paglostydavo ją ir sakydavo: „Auksas tu, ne moteris, Pilara". Jam tai atrodydavo didelis sąmojis, o paskui, kaip visada po kovos, jis užmigdavo, o ji gulėdavo šalia, laikydama abiem rankom jo ranką, ir klausydavosi, kaip jis alsuoja.

Per miegą jį dažnai apimdavo išgąstis, ir jinai jusdavo, kaip jis kie-

* Kaip paprasta! (*Isp.*)

tai sugniaužia ranką, ir matydavo prakaito lašus ant jo kaktos, o jeigu jis pabusdavo, sakydavo: „Nieko, nieko“, ir jis vėl užmigdavo. Šitaip ji išgyveno su juo penkerius metus ir nė karto — beveik nė karto — nesulaužė ištikimybės, o paskui, po laidotuvių, susidėjo su Pablu, kuris vedžiojo į areną pikadorų arklius ir pats buvo kaip tie buliai, kuriuos Finitas žudė visą savo gyvenimą. Tačiau ilgainiui nelieka nei buliaus jėgos, nei buliaus drąsos, dabar ji žinojo tai, tad kas gi lieka? Aš lieku, pagalvojo ji. Taip, aš išlikau. Bet kas iš to?

— Marija,— tarė ji.— Žiūrėk, ką darai. Juk valgyt verdi, ne laužą kūreni.

Tuo metu olos angoje pasirodė čigonas. Jis buvo snieguotas, laikė karabiną ir trepsėjo, kratydamas nuo kojų sniegą.

Robertas Džordanas atsistojo ir žengė prie durų.

— Na kaip? — tarė jis čigonui.

— Ant didžiojo tilto du kareiviai, keičiasi kas šešios valandos,— atsakė čigonas.— Kelio meistro pirkelėj — aštuoni eiliniai ir kapralas. Še savo chronometrą.

— O lentpjūvėj?

— Ten senis. Jis stebi ir postą, ir kelią.

— O kelyje? — paklausė Robertas Džordanas.

— Judėjimas toks pat kaip visada,— atsakė čigonas.— Nieko ypatingo. Keletas mašinų, ir viskas.

Čigonas atrodė sušalęs, tamsus jo veidas buvo sužvarbęs, o rankos raudonos. Olos angoje jis nusivilko striukę ir nukratė sniegą.

— Sėdėjau, kol pasikeitė sargyba,— pasakė jis.— Keitėsi vidurdienį ir šeštą. Labai ilga pamaina. Neduok Dieve tarnauti jų armijoj.

— Eime parsivesti senio,— tarė Robertas Džordanas, vilkdamasis odinę striukę.

— Man jau gana,— pasakė čigonas.— Einu prie ugnies, pasrėbsiu karštos sriubos. Nupasakosiu kam nors, kur jį rasti, ir tave nuves. Ei dykaduoniai! — šūktelėjo jis vyrams, sėdintiems už stalo.— Kuris norit pavedėt *Inglês* ten, kur budi senis?

— Galiu aš,— pakilo Fernandas.— Sakyk kur.

— Ogi štai,— tarė čigonas.— Nueisi...— ir jis nupasakojo, kurioje vietoje yra Anselmo postas.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

Anselmas kiūtojo susigūžęs storo medžio užuovėjoje, ir abipus jo vėjas dūmė sniegą. Senis buvo kietai prisispaudęs prie kamieno, rankas susikišęs į palaidinio rankoves, o galvą įtraukęs kaip galima giliau į apykaklę. Jeigu reikės dar ilgai čia būti, aš sušalsiu, galvojo jis, o iš to niekam jokios naudos. *Inglés* liepė laukti, kol kas nors pakeis, bet nežinojo, kad kils tokia pūga. Judėjimas kelyje toks pat kaip visada, ir aš žinau, kokia tvarka ir padėtis lentpjūvės poste. Reikėtų grįžti į stovyklą. Kiekvienas, turintis bent kiek proto, sakytų, kad man pats laikas grįžti į stovyklą. Dar truputį pabūsiu, pagalvojo jis, o tada eisiu į stovyklą. Bėda su tais įsakymais — jie visados per griežti. Neatsižvelgia, kad gali pasikeisti aplinkybės. Jis pasitrynė koja į koją, o paskui išsitraukė rankas iš palaidinio rankovių ir pasilenkęs pamaigė blauzdas, kad neužtirptų, ir padaužė į viena antrą kurpes. Medžio užuovėjoje neužpučia vėjas ir ne taip šalta, bet vis tiek netrukus reikės kilti namo.

Gūždamasis ir trindamas kojas, jis išgirdo atvažiuojant automobilį. Padangos buvo apsuktos grandinėmis, ir palaidas grandinės galas žneksėjo į kelią, o paskui apsnigtame kelyje pamatė patį automobilį: jis buvo išmargintas nelygiais žaliais ir rudais lopais, langai, kad nesimatytų vidaus, užtepti mėlynai, o važiuojantiems žiūrėti paliktas neuždažytas pusratis. Tai buvo porą metų važinėtas užmaskuotas generalinio štabo rols-roisas, tačiau Anselmas to nežinojo. Jis negalėjo įžiūrėti automobilio vidaus, kur sėdėjo susisupę į apsiaustus trys karininkai. Du sėdėjo gale, o vienas ant atlenkiamos sėdynės. Pastarasis žiūrėjo pro neuždažytą lango plotelį, tačiau Anselmas to nežinojo. Jiedu vienas antro nepamatė.

Automobilis pravažiavo apsnigtu keliu pro pat Anselmą. Jis pamatė raudonžandį šoferį su plieniniu šalmu; tiktai veidas ir šalmas kyšojo iš apsiausto, kuriuo jis buvo apsivilkęs; šalia šoferio sėdėjo pasiuntinys su automatu, ir Anselmas pamatė automato vamzdį. Automobilis pakilo į kalną, ir Anselmas įkišo ranką į užantį, iš marškinių kišenės išsitraukė lapelius, išplėštus iš Roberto Džordano užrašų knygutės, ir pabrėžė brūkšnelį po automobilio piešiniu. Tai buvo dešimtas automobilis, tądien pakilęs į kalną. Šeši grįžo pakalniui. Keturi tebebuvo ant kalno. Automobilių pravažiavo ne daugiau kaip kitomis dienomis, tačiau Anselmas neskyrė užėmusios perėją ir kalnų ruožą divizijos fordų, fiatų, opelių, reno ir sitroenų nuo generalinio štabo rols-

roisų, lančijų, mersedesų ir izotų. Robertas Džordanas būtų pastebėjęs skirtumą ir supratęs, ką reiškia automobiliai, atvažiuojantys nuo tilto. Bet jo čia nebuvo, ir senis tiktai pažymėjo popieriaus lapelyje, kad keliu įkalniui nuvažiavo automobilis.

Anselmui buvo taip šalta, kad jis nusprendė eiti į stovyklą nelaukdamas sutemstant. Paklysti jis nebijojo, bet pamanė, jog ilgiau laukti beprasmiška, o vėjas darėsi vis šaltesnis ir pūga netilo. Tačiau atsistojęs ir padaužęs kojas, ir pasižiūrėjęs pro krintantį sniegą į kelią, jis nepatraukė į kalną, bet liko stovėti užuovėjoje, atsišliejęs pušies.

Inglês liepė laukti, galvojo jis. Galbūt jis dabar eina čionai ir, jeigu aš pasišalinsiu, jis ieškodamas manęs pūgoje dar pasiklys. Šiame kare mums jau ir taip daug pakenkė bloga drausmė ir įsakymų laužymas, tad aš dar kiek palūkėsiu *Inglês*. Bet jeigu jis tuoj neateis, pasitrauksiu, nepaisydamas įsakymo, nes man reikia papasakoti, ką mačiau, ir dar daug ką reikės nuveikti per šias dienas, ir sušalti čia būtų kvaila ir beprasmiška.

Kitapus kelio iš lentpjūvės kamino rūko dūmai, ir Anselmas užuodė juos vėjyje, nešančiame sniegą. Fašistams šilta ir gera, galvojo jis, o ryt naktį mes juos nužudysim. Keistas tai daiktas, ir man nesinori apie tai galvoti. Stebėjau juos visą dieną ir žinau, kad jie tokie pat žmonės kaip ir mes. Galėčiau nueiti prie lentpjūvės ir pasibelsti į duris, ir mane priimtų, jeigu jiems nebūtų įsakyta sulaikyti visus praeivius ir pareikalauti dokumentų. Tiktai įsakymai mus skiria. Šitie vyrai ne fašistai. Vadinu juos taip, bet jie ne fašistai. Tokie pat varguoliai kaip ir mes. Be reikalo jie prieš mus kariauja, ir man nesinori galvoti, kad reikės juos nužudyti.

Šitie, kur budi poste,— galisai. Tą supratau, išgirdęs šiandien jų šneką. Jie negali dezertyruoti, nes tada sušaudytų jų gimines. Galisai arba labai protingi, arba labai kvaili ir kietaširdžiai. Pažinojau ir tokių, ir tokių. Listeris[41]— galisas iš to paties miesto kaip ir Frankas[42]. Įdomu, kaip jiems patinka sniegas tokiu metų laiku. Jų krašte nėra tokių aukštų kalnų kaip čia, pas juos nuolat lyja ir visą laiką žalia.

Lentpjūvės lange įsižiebė šviesa, ir Anselmas, drebėdamas iš šalčio, pagalvojo: velniop tą *Inglês!* Štai galisai sėdi mūsų krašte šiltoj pastogėj, o aš šąlu, užsiglaudęs už medžio, ir mes tūnom oloj tarp uolų it kalnų žvėrys. Tačiau ryt žvėrys išlįs iš olos, ir šitie, kuriems dabar taip gera, numirs, susisupę į šiltas antklodes. Kaip tie, kurie numirė tą naktį, kai puolėm Oterą, pagalvojo jis. Jam nesinorėjo prisiminti Otero.

Otere tą naktį jis pirmą kartą žudė žmones ir dabar vylėsi, jog

nereikės žudyti užimant postus. Tenai, Otere, Pablas nudūrė sargybinį, kuriam Anselmas užmetė ant galvos antklodę, ir tasai dusdamas, inkšdamas įsitvėrė Anselmui už kojos ir laikė, ir Anselmas apgraibomis badė peiliu tol, kol jis paleido koją ir nutilo. Kad nerėktų, Anselmas primygo keliu jam gerklę ir badė antklode apsuktą gumulą, o Pablas tuo metu pro langą į kambarį, kur miegojo posto sargybiniai, įsviedė granatą. Ir kai plykstelėjo liepsna, akyse jam sutavaravo raudonos ir geltonos dėmės, o tuo metu į vidų nulėkė dar dvi granatos. Pablas ištraukė kaiščius ir mikliai įmetė jas pro langą, ir tie, kurių neužmušė miegančių, žuvo, tik pašokę iš lovų, sprogus antrajai granatai. Tai buvo šlovingosiomis Pablo dienomis, kai jis siaubė apylinkes kaip pašėlęs ir joks fašistų postas naktimis nebuvo saugus.

O dabar jam baigta, jis niekam tikęs kaip išromytas kuilys, galvojo Anselmas, o kai kuilį išromiji ir jis liaujasi žviegęs, numeti šalin sėklides, ir kuilys nebe kuilys eina knisdamas jų ieškoti ir suradęs praryja. Ne, Pablas iki to dar nenusigyveno, šyptelėjo Anselmas, būtų galima, pasirodo, ir jį apšmeižti. Bet jis smarkiai pasikeitęs, ir į blogąją pusę.

Baisu, kaip šalta, pagalvojo jis. Kad ateitų *Inglês* ir kad man nereikėtų žudyti užimant postus. Šitie keturi galisai ir jų kapralas tebūnie tiems, kurie mėgsta žudyti. Taip sakė *Inglés*. Jei man bus liepta, žudysiu, bet *Inglés* sakė, kad prie tilto aš būsiu su juo ir kad žudyti bus pavesta kitiems. Prie tilto bus mūšis, ir jeigu išturėsiu, vadinas, būsiu padaręs viską, ką senas žmogus gali šiame kare padaryti. Bet teateina greičiau tas *Inglês*, nes aš sušalau, o žiūrėdamas į šviesą lentpjūvėje, kur, žinau, galisams šilta, dar labiau šąlu. Tai kad vėlek būčiau savo namuose ir kad karas būtų pasibaigęs! Bet dabar tu neturi namų, pagalvojo jis. Reikia pirma laimėti karą, tik tada galėsi grįžti į namus.

Lentpjūvėje vienas kareivis sėdėjo ant lovelės ir tepėsi batus. Kitas miegojo. Trečias virė valgyti, o kapralas skaitė laikraštį. Jų šalmai kabojo ant įkaltų į sieną vinių, o šautuvai stovėjo atšlieti į lentinę sieną.

— Kas čia per kraštas! Mažne birželis — ir sninga,— tarė kareivis, sėdįs ant lovelės.

— Gamtos išdaiga,— atsakė kapralas.

— Mėnulis dar gegužinis,— pasakė kareivis, verdąs valgyti.— Pagal mėnulį dabar pats gegužis.

— Kas čia per kraštas! Sninga gegužy,— neatlyžo kareivis ant lovelės.

— Gegužy sniegas čia, kalnuose, ne retenybė,— pasakė kapralas.— Madride gegužyje man būdavo šalčiau negu bet kada.

— Bet ir karščiau,— pasakė kareivis, verdąs valgyti.

— Gegužy labai dideli oro temperatūros svyravimai,— tarė kapralas.— Čia, Kastilijoj, gegužy esti labai karšta, bet gali būti ir didelių šalčių.

— Arba lietaus,— pridūrė kareivis nuo lovelės.— Štai šitam gegužy lijo ir lijo.

— Ne taip jau baisiai ir lijo,— pasakė kareivis, verdąs valgyti.— Ir tavo gegužis pagal mėnulį buvo balandis.

— Išprotėt galima nuo tų tavo mėnulių,— tarė kapralas.— Užteks tau apie juos pliaukšti.

— Visi, kurie gyvena iš jūros ar žemės, laiką skaičiuoja ne mėnesiais, o pagal mėnulį,— pasakė kareivis, verdąs valgyti.— Dabar, pavyzdžiui, pagal mėnulį dar tik prasidėjo gegužis. Nors jau greit birželis.

— Tai kodėl tada metų laikai lieka vietoj? — tarė kapralas.— Nuo tavo aiškinimų man galva įsopo.

— Tu miestietis,— atsakė kareivis, verdąs valgį.— Tu iš Lugo. Ką tu išmanai apie jūros arba žemės darbus?

— Miesto žmonės išmoksta daugiau negu jūs, *analfabetos**, iš savo kaimų ar jūros.

— Šituo laiku pasirodo pirmieji dideli sardinių pulkai,— tarė kareivis, verdąs valgyti.— Žvejai plaukia žūti sardinių, o šiaurėn traukia skumbrės.

— Tu iš Nojos, o kodėl tavęs nepaėmė į laivyną? — paklausė kapralas.

— Todėl, kad aš prirašytas ne Nojoj, o Negreiroj, kur gimiau. O iš Negreiros — ji Tambrės aukštupy — ima į sausumos kariuomenę.

— Nepasisekė tau,— pasakė kapralas.

— Nemanyk, kad laivyne rojus,— atsiliepė kareivis, sėdįs ant lovelės.— Mūšio kad ir nebus, bet pakrantės sargyboj žiemą pavojinga.

— Niekur nėra blogiau kaip kariuomenėj,— pasakė kapralas.

---

* Beraščiai *(isp.)*.

— Tu gi kapralas,— tarė kareivis, verdąs valgyti.— Kaip taip kalbi?

— Ne, ne,— atsakė kapralas.— Kalbu, kur pavojingiau. Ir bombų bijok, ir puoliman eik, apkasuos gyvenk.

— Čia mes to veik nematom,— tarė kareivis ant lovelės.

— Ir ačiū Dievui,— pasakė kapralas.— Tačiau kas žino, gal gausim ir mes paragauti? Negyvensim juk visą laiką taip lengvai kaip dabar.

— O kaip manai, kiek dar mums reikės čia prabūt?

— Nežinau,— atsakė kapralas.— Gerai būtų, kad per visą karą neiškeltų.

— Šešias valandas stovėt poste — per ilga,— tarė kareivis, verdąs valgyti.

— Per pūgą budėsim po tris valandas,— pasakė kapralas.— Bus pati norma.

— Kažin ko taip laksto tos štabo mašinėlės? — paklausė kareivis ant lovelės.— Įtartina.

— Man irgi,— pasakė kapralas.— Tokie dalykai ne prieš gera.

— Ir lėktuvai,— tarė kareivis, verdąs valgyti.— Lėktuvai irgi ne prieš gera.

— Mūsų lėktuvų nepaimsi,— pasakė kapralas.— Raudonųjų aviacijos prie mūsiškės nepridėt. Tokiais lėktuvais kaip šįryt gėrėkis neatsigėrėdamas.

— Aš mačiau raudonųjų lėktuvus mūšy — irgi ne žaisliukai,— tarė kareivis ant lovelės.— Kokie jų dvimotoriai bombonešiai — baisu!

— Taip, bet mūsų aviacija galingesnė,— pasakė kapralas.— Mūsų aviacija — neįveikiama.

Šitaip jie šnekučiavosi, kai Anselmas sningant lūkuriavo, stebėdamas kelią ir šviesą lentpjūvės lange.

Gal man nereikės žudyti, galvojo Anselmas. Po karo, mano galva, reikėtų paskirti už žudymą didelę atgailą. Jei po karo nebebus religijos, man regis, reikėtų kokios nors pilietinės atgailos, kad žmonės galėtų apsivalyti nuo žudymo, antraip mes niekad neturėsim tikro ir žmoniško pagrindo gyventi. Žudyti, suprantu, būtina, tačiau žudydamas žmogus daro sau didelę žalą, ir aš manau, kad, kai viskas baigsis ir mes būsim laimėję karą, turės būti kokia nors atgaila — juk reikės apsivalyti.

Anselmas buvo labai geras žmogus ir, būdamas vienas, o daugiausia ir būdavo vienas, dažnai mąstydavo apie žudymą.

Įdomu, ką apie tai galvoja *Inglés*, mąstė jis. Sakė, kad jam nesunku. Bet jis, rodos, jautrus, geros širdies. Gal jaunesniems tas nerūpi? Gali būti, kad svetimtaučiai arba kito tikėjimo žmonės kitaip į tai žiūri. Bet man atrodo, kad kiekvienas, kuris žudo, ilgainiui sužiaurėja ir kad žudyti, net jeigu būtina,— didelė nuodėmė, ir kad paskui mums nelengva bus ją išpirkti.

Buvo visai tamsu, ir jis žiūrėjo į šviesą kitapus kelio ir daužė rankomis sau per šonus, norėdamas sušilti. Dabar, galvojo jis, jau tikrai galima eiti į stovyklą, tačiau kažkas laikė jį po medžiu pakelėje. Snigo dar smarkiau, ir Anselmas galvojo: tai kad būtų galima susprogdinti tiltą šiąnakt. Šitokią naktį vieni niekai užimti postą ir susprogdinti tiltą, ir būtų rami galva. Tokią naktį padarysi ką nori.

Paskui trepsėdamas atsišliejo į medį ir nebegalvojo apie tiltą. Sutemus jis visada pasijusdavo vienišas, o šįvakar jautėsi toks vienišas, kad maudė viduje lyg nuo alkio. Seniau jis gelbėdavosi nuo vienišumo poteriaudamas ir dažnai, grįždamas iš medžioklės, daug kartų sukalbėdavo tą pačią maldą, ir jam palengvėdavo. Tačiau nuo tada, kai prasidėjo sąjūdis, jis nė karto nebesimeldė. Jis pasigesdavo poterių, tačiau manė, jog melstis būtų negarbinga ir veidmainiška, ir nenorėjo prašyti sau malonių ar išimčių, kurių neturėtų kiti.

Taip, galvojo jis, aš vienišas. Tačiau vieniši juk visi kariai ir jų žmonos, ir visi tie, kurie neteko šeimų ir tėvų. Aš neturiu žmonos, tačiau gerai bent, kad ji pasimirė prieš sąjūdį. Ji nebūtų jo supratusi. Ir vaikų neturiu ir neturėsiu. Jaučiuosi vienišas dieną, kai nieko neveikiu, bet užvis vienišesnis — kai sutemsta. Tik vieno dalyko iš manęs neatims nei žmogus, nei Dievas — ogi to, kad gerai pasidarbavau Respublikos labui. Daug jėgų atidaviau, kad vėliau visiems būtų gera gyventi. Plušau, kiek įstengiau, nuo pat sąjūdžio pradžios ir nepadariau nieko, ko turėčiau gėdytis.

Gailiuosi tik vieno — kad žudžiau. Bet tikriausiai bus kokia galimybė išpirkti šią nuodėmę, nes tiek daug žmonių yra ja susitepę, kad, be abejo, sugalvos kokį nors atitinkamą atleidimą. Norėčiau pasikalbėti apie tai su *Inglés*, bet jis jaunas ir gali manęs nesuprasti. Sykį jis kažką sakė apie žudymą. O gal aš pats sakiau?

Jis turbūt daug yra nužudęs, tačiau nepanašu, jog tai jam patiktų. Doras žmogus su noru nežudys.

Tai, matyt, iš tiesų didelė nuodėmė, galvojo jis. Nes tai vienintelis dalykas, kurio daryti nevalia, net jei ir būtina. Bet mes, ispanai, žudom per daug lengva ranka ir dažnai be tikro būtinumo, ir taip padarom daug neteisybės, kurios paskui neatitaisysi. Ir ko man tokios mintys taip lenda į galvą? pagalvojo jis. Gerai, kad būtų už tai kokia nors atgaila, kurią jau dabar būtų galima pradėti, nes tai vienintelis dalykas mano gyvenime, dėl kurio taip graužiuosi, pasilikęs vienas. Visa kita dar galima atleisti arba išpirkti gerais darbais ar šiaip kokiu doru būdu. Tačiau žudyti, man rodos, labai didelė nuodėmė, ir aš norėčiau už tai kaip nors atsiskaityti. Vėliau galėtų būti nustatytos tam tikros dienos atidirbti valstybei ar panašiai ir taip tą nuodėmę išpirkti. Gal reikės aukoti pinigų, kaip seniau bažnyčiai, pagalvojo jis ir šyptelėjo. Bažnyčia gerai tvarkėsi su nuodėmėmis. Ši mintis jam patiko, ir jis šypsojo sau patamsyje, kai prie jo priėjo Robertas Džordanas. Priėjo tyliai, ir senis pamatė jį tik tada, kai jis buvo šalia.

— *Hola, viejo,*— sušnibždėjo Robertas Džordanas ir paplojo jam per nugarą.— Kaip laikaisi, dėdžiuk?

— Labai šalta,— atsakė Anselmas. Fernandas stovėjo tolėliau, atsukęs nugarą į vėjo nešamą sniegą.

— Eime,— sušnibždėjo Robertas Džordanas.— Eime į stovyklą, ten sušilsi. Stačiai nusikaltimas taip ilgai tave čia išlaikyti.

— Pas juos dega šviesa,— pasakė Anselmas.

— O kur sargybinis?

— Iš čia nematyti. Už posūkio.

— Velniai jo,— pasakė Robertas Džordanas.— Papasakosi stovykloj. Žygiuojam.

— Pala, aš tau parodysiu,— tarė Anselmas.

— Apžiūrėsiu rytą,— pasakė Robertas Džordanas.— Še, gurkštelk.

Jis padavė seniui savo gertuvę. Anselmas užsivertė ir nugėrė gurkšnį.

— Oooch! — tarė jis ir nusibraukė lūpas. — Kaip ugnis.

— Eime,— tamsoje pasakė Robertas Džordanas.— Judam.

Dabar buvo taip tamsu, kad matėsi vien skriejančios snaigės ir sustingę juodi pušų kamienai. Fernandas stovėjo kiek aukštė-

liau ant šlaito. Žiū, koks indėnas nuo tabako krautuvėlės[43], pagalvojo Robertas Džordanas. Reikia pasiūlyti jam išgerti.

— Ei, Fernandai,— tarė jis priėjęs.— Gal gurkštelsi?

— Ne,— atsakė Fernandas.— Ačiū.

Tau pačiam ačiū, pagalvojo Robertas Džordanas. Gerai, kad indėnai nuo tabako krautuvėlių negeria. Nebedaug belikę. Viešpatie, kaip malonu matyti šitą senuką, pagalvojo Robertas Džordanas. Žingsniuodamas su Anselmu aukštyn šlaitu, pasižiūrėjo į jį, paskui vėl paplojo per nugarą.

— Malonu tave matyti, *viejo,*— tarė jis Anselmui.— Kai sugenda ūpas, pasižiūriu į tave — ir pralinksmėju. Na, lipam.

Jie kopė snieguotu šlaitu.

— Grįžtam į Pablo rūmus,— tarė Robertas Džordanas Anselmui. Ispaniškai tai skambėjo nuostabiai.

— *El Palacio del Miedo,*— pasakė Anselmas.— Į Baimės rūmus.

— *La cueva de los huevos perdidos,*— linksmai atitarė Robertas Džordanas.— Į suminkštėjusių kiaušinių olą.

— Kokių kiaušinių? — paklausė Fernandas.

— Juokauju,— pasakė Robertas Džordanas.— Paprasčiausiai juokauju. Ne vištos, žinoma. Kitokių.

— Bet kodėl suminkštėjusių? — paklausė Fernandas.

— Nežinau,— atsakė Robertas Džordanas.— Daug pasakojimo. Paklausk Pilarą.— Jis apkabino Anselmą per pečius ir stipriai prispaudė prie savęs ir papurtė.— Klausyk,— tarė jis.— Man malonu tave matyti, girdi? Neįsivaizduoji, ką reiškia rasti šioje šalyje žmogų toj pačioj vietoj, kur jis buvo paliktas.

Tai, kad galėjo pasakyti ką nors prieš šito žmogaus tėvynę, rodė, kaip jis pasitiki juo ir koks artimas jam jaučiasi.

— Man irgi smagu, kad atėjai,— pasakė Anselmas.— Bet aš jau ketinau eiti.

— Nė velnio nebūtum nuėjęs,— linksmai pasakė Robertas Džordanas.— Sustingęs būtum, bet nenuėjęs.

— O kas girdėt ant kalno? — paklausė Anselmas.

— Viskas puiku,— atsakė Robertas Džordanas.— Kuo puikiausia.

Jį staiga užplūdo tas džiaugsmas, kurį nedažnai tepatiria bet kuris aukštesnis už eilinį revoliucinės armijos karys: džiaugsmas, kai suvoki, jog bent vienas tavo sparnas atlaiko. Jei abu sparnai

atlaikytų, matyt, būtų per didelė laimė, pagalvojo jis. Nežinau, kas ištvertų tokį džiaugsmą. O jei patyrinėsi, kas yra sparnas, galų gale paaiškės, jog tai vienas žmogus. Taip, vienas žmogus. Ne tokios aksiomos jam reikia. Tačiau šis žmogus — geras. Vienas geras žmogus. Per mūšį tu būsi kairysis sparnas, pagalvojo jis. Kol kas verčiau tau nesakysiu. Mūšis bus baisiai trumpas. Bet ir baisiai geras. Ką gi, aš juk seniai norėjau pats surengti mūšį. Aš visada žinojau, kuo ydingi buvo kitų vadovaujami mūšiai nuo Azenkūro[44] iki dabar. Reikės pasistengti, kad tai būtų geras mūšis. Jis bus trumpas, bet nepriekaištingas. Jeigu viskas klostysis taip, kaip esu numatęs, tai bus tikrai nepriekaištingas mūšis.

— Klausyk,— tarė jis Anselmui,— man velniškai džiugu tave matyti.

— Ir man tave,— pasakė senis.

Jie kopė tamsoje į kalną, ir vėjas pūtė į nugaras, ir sniegas lėkė jiems pro šalį, ir Anselmas nebesijautė vienišas. Jis nebebuvo vienišas nuo tada, kai *Inglês* paplojo jam per nugarą. *Inglês* buvo patenkintas ir linksmas, ir jiedu abu pajuokavo. *Inglês* sakė, jog viskas klostosi gerai, ir senis buvo ramus. Gėrimas sušildė jam vidurius, o kopiant sušilo ir kojos.

— Keliu mažai kas važiavo,— pasakė jis *Inglês*.

— Puiku! — atsakė jam *Inglês*.— Kai pareisim, parodysi.

Anselmas buvo dabar laimingas ir labai patenkintas, kad nepasitraukė iš stebėjimo posto.

Jeigu jis būtų grįžęs į stovyklą, būtų buvę normalu. Esamomis aplinkybėmis tai būtų protingas ir teisingas poelgis, galvojo Robertas Džordanas. O jis išbuvo kaip lieptas, pagalvojo Robertas Džordanas. Tai rečiausias dalykas, koks gali atsitikti Ispanijoje. Išbūti poste per audrą — ne niekis. Ne veltui audrą ir puolimą vokiečiai vadina tuo pačiu žodžiu. Atsirastų ir dar pora, kurie nepasitrauktų. Beveik tikras dalykas, atsirastų. Įdomu, ar Fernandas išbūtų. Labai galimas daiktas. Juk, šiaip ar taip, ne kas kitas, o jis dabar pasisiūlė palydėti mane. Manai, nepasitrauktų? O būtų gerai. Juk užsispyrimo jam netrūksta. Reikės jį patyrinėti. Įdomu, ką tas tabako krautuvėlės indėnas dabar galvoja.

— Apie ką galvoji, Fernandai? — paklausė Robertas Džordanas.

— Kodėl klausi?

— Iš smalsumo,— atsakė Robertas Džordanas.— Aš labai smalsus.

— Galvoju apie vakarienę,— pasakė Fernandas.

— Mėgsti pavalgyt?

— Taip. Labai.

— O Pilara nieko virėja?

— Pusė bėdos,— atsakė Fernandas.

Antras Kulidžas[45], pagalvojo Robertas Džordanas. Bet žinai, jis, ko gero, išbūtų.

Visi trys sunkiai kopė per pūgą į kalną.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

— Buvo El Sordas,— tarė Pilara Robertui Džordanui. Jiems suėjus iš pūgos į prirūkusią šiltą olą, moteris galvos mostu pasišaukė jį pas save.— Išėjo arklių.

— Puiku. Ar man nieko neprašė pasakyti?

— Tiktai kad išėjo arklių.

— O kaip čia?

— *No sé**,— atsakė ji.— Pasižiūrėk į jį.

Robertas Džordanas pamatė Pablą tik įėjęs, ir tas šyptelėjo jam. Dabar Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį, sėdintį už lentinio stalo, ir šyptelėjęs pamojo ranka.

— *Inglés!* — šūktelėjo Pablas.— Tebesninga, *Inglés.*

Robertas Džordanas linktelėjo.

— Leisk, nuausiu ir padžiausiu kurpes,— tarė Marija.— Pakabinsiu virš ugnies.

— Žiūrėk, nesupleškink,— pasakė Robertas Džordanas.— Kas yra? — paklausė jis Pilarą.— Susirinkimas? Sargybos nestatėt?

— Tokioj pūgoj? *Qué va.*

Už stalo, atsilošę į sieną, sėdėjo šeši vyrai. Anselmas su Fernandu kratė nuo palaidinių bei kelnių sniegą ir daužė kojas į sieną prie angos.

— Nusivilk striukę,— tarė Marija.— Nelauk, kol ištirps sniegas.

Robertas Džordanas išsinėrė iš striukės, nukratė nuo kelnių sniegą ir atsivarstė kurpes.

---

* Nežinau (*isp.*).

— Tu čia visur prišlapinsi,— tarė Pilara.

— Juk pati mane pasišaukei.

— Užtat niekas nedraudžia grįžt prie durų ir ten nusipurtyt.

— Atsiprašau,— pasakė Robertas Džordanas, stovėdamas basas ant šlapios aslos.— Suieškok man puskojines, Marija.

— Matyk, koksai šeimos galva,— tarė Pilara ir įkišo į ugnį pliauską.

— *Hay que aprovechar el tiempo,—* atsakė jai Robertas Džordanas.— Kol gali, naudokis proga.

— Čia užrakinta,— tarė Marija.

— Še raktą,— ir jis pamėtėjo jai raktelį.

— Šitai kuprinei netinka.

— Puskojinės anoj. Šone, viršuj.

Mergina suieškojo puskojines, užrišo kuprinę, užrakino ir atnešė puskojines ir raktelį.

— Sėskis, sausai nusišluostyk kojas ir apsimauk,— tarė ji.

Robertas Džordanas šyptelėjo jai.

— O gal tu nušluostytum savo plaukais?[46] — paklausė jis taip, kad girdėtų Pilara.

— Tai paršas,— pasakė moteris.— Ką tik dėjosi esąs šeimininkas, o dabar, žiūrėk, antras Jėzus Kristus. Šiūptelk jam su pagaliu, Marija.

— Kam to reikia,— tarė jai Robertas Džordanas.— Aš juokauju, nes esu laimingas.

— Laimingas?

— Taip,— atsakė jis.— Mano nuomone, viskas klojasi kuo geriausiai.

— Robertai,— tarė Marija.— Sėskis ir nusidžiovink kojas, o aš atnešiu tau ko nors išgerti dėl šilumos.

— Galima pamanyti, kad žmogus pirmąkart sušlapo kojas,— tarė Pilara.— Ar kad pirmąkart pasnigo.

Marija atnešė avikailį ir paklojo ant aslos.

— Še,— tarė ji.— Pasidėk kojas, kol išdžius kurpės.

Avikailis buvo ką tik išdžiūvęs ir neišdirbtas ir, kai Robertas Džordanas pasidėjo kojas, sutraškėjo it pergamentas.

Ugnis rūko, ir Pilara pašaukė Mariją:

— Įpūsk ugnį, varge tu mano. Čia tau ne rūkykla.

— Įsipūsk pati,— atsakė Marija.— Aš ieškau to butelio, kur paliko El Sordas.

— Už kuprinių,— pasakė jai Pilara.— Ko dabar tupinėji apie jį kaip apie žindomą vaiką?

— Ne apie vaiką,— atsakė Marija.— Apie žmogų, kuris sušalo ir sušlapo. Ir kuris ką tik parėjo namo. Štai.— Ji atnešė butelį Robertui Džordanui.— Tas pats, iš kurio šiandien gėrėt. Iš tokio butelio išeitų graži lempa. Kai vėl turėsim elektrą, kokią puikią pasidarysim lempą.— Ji žavėdamasi žiūrėjo į plokščią butelį.— Kaip tu gersi, Robertai?

— Maniau, kad aš *Inglês*,— tarė jai Robertas Džordanas.

— Prie kitų aš tave vadinu Robertu,— pasakė ji pusbalsiu ir nuraudo.— Kaip tu gersi, Robertai?

— Robertai,— kimiai tarė Pablas ir linktelėjo galva į Robertą Džordaną.— Kaip tu gersi, donai Robertai?

— O tu nori? — paklausė jį Robertas Džordanas.

Pablas papurtė galvą.

— Aš noriu pasigerti nuo vyno,— oriai atsakė jis.

— Na ir eik pas savo Bakchą[47],— pasakė Robertas Džordanas ispaniškai.

— Kas tas Bakchas? — paklausė Pablas.

— Tavo draugas,— atsakė Robertas Džordanas.

— Tokio nepažįstu,— sunkiai ištarė Pablas.— Šiose apylinkėse tokio nėra.

— Duok puodelį Anselmui,— pasakė Robertas Džordanas Marijai.— Štai kas tikrai sušalęs.— Jis movėsi sausas puskojines, ir viskis, atmieštas vandeniu, buvo tyro ir šildančio skonio. Tačiau jis neišsilieja po vidurius taip sklidžiai kaip absentas, pagalvojo jis. Absento su niekuo nepalyginsi.

Kas galėjo manyti, kad čia, kalnuose, bus viskio, pagalvojo jis. Bet, antra vertus, kurioje kitoje Ispanijos vietoje jo gausi, jeigu ne La Granchoje? Įsivaizduok tik: Sordas nuperka butelį svečiui sprogdintojui pavaišinti, o paskui nepamiršta atnešti ir palikti. Tai ne vien svetingumas. Svetingas žmogus pastatytų butelį ir mandagiai pasiūlytų išgerti po taurelę. Prancūzai pasielgtų kaip tik taip, o paskui, kas liko, pasidėtų kitai progai. Ne, atspėti, kas svečiui patiktų, o paskui atnešti ir palikti, kai pats esi užsiėmęs darbu, neleidžiančiu galvoti apie nieką kita, kaip tik apie save ir tą darbą,— tai ispanų bruožas. Vienas iš ispanų bruožų. Kad jie nepamiršta atnešti viskio — tai viena iš tų ypatybių, dėl kurių tu myli šią tautą. Bet neidealizuok jų, pagalvojo jis. Ispanų, kaip ir ameri-

kiečių, yra visokių. O vis dėlto atnešti ir palikti viskio — labai gražu.

— Ar patinka? — paklausė jis Anselmą.

Senis sėdėjo priešais ugniakurą ir šypsojosi, plačiais delnais apėmęs puodelį. Jis papurtė galvą.

— Nemėgsti? — paklausė jį Robertas Džordanas.

— Mergiotė primaišė vandens,— atsakė Anselmas.

— Kaip ir Robertui,— pasakė Marija.— Ar esi koks kitoks?

— Ne,— atsakė jai Anselmas.— Ne kitoks. Bet aš mėgstu, kad degintų.

— Duok tą man,— pasakė merginai Robertas Džordanas,— o jam įpilk, kad degintų.

Jis susipylė atskiestąjį viskį į savo puodelį, o tuščią grąžino merginai, ir ji atsargiai įpylė iš butelio.

— A-a,— Anselmas paėmė puodelį, atlošė galvą ir susivertė viskį į gerklę. Pasižiūrėjo į Mariją, stovinčią su buteliu šalia, ir apsiašarojęs mirktelėjo.— Štai.— Apsilaižė.— Štai kas geriausiai užmuša kirminą.

— Robertai,— tarė Marija ir priėjo prie jo su buteliu rankoje.— Ar tau paduoti vakarienę?

— Ar jau galima?

— Jeigu tik nori.

— O kiti pavalgę?

— Visi, išskyrus tave, Anselmą ir Fernandą.

— Tai vakarieniaukim,— pasakė jis.— O tu?

— Mudvi su Pilara paskui.

— Valgyk su mumis.

— Ne. Taip nedera.

— Dar ko! Mano tėvynėj vyras nevalgo pirma moters.

— Tai tavo tėvynėj. O pas mus moteriai geriau valgyti paskui.

— Valgyk su juo,— tarė Pablas, pakėlęs galvą nuo stalo.— Valgyk su juo. Gerk su juo. Gulėk su juo. Mirk su juo. Laikykis jo tėvynės papročių.

— Tu girtas? — tarė Robertas Džordanas, atsistojęs priešais Pablą. Purvinas vyras šeriuotu veidu linksmai žiūrėjo į jį.

— Taip,— atsakė Pablas.— Kas gi toji tavo tėvynė, *Inglês*, kur moterys valgo kartu su vyrais?

— *Estados Unidos*, Montanos valstija.

— Ar tai ten vyrai dėvi bobiškus sijonus?

— Ne. Škotijoj.

— Bet klausyk,— tarė Pablas.— Kai jūs nešiojat sijonus, *Inglės*...

— Aš nenešioju,— atsakė Robertas Džordanas.

— Kai jūs nešiojat sijonus,— neatlyžo Pablas,— ką dėvit po jais?

— Aš nežinau, ką dėvi škotai,— atsakė Robertas Džordanas.— Man pačiam įdomu.

— Ne *escoceses*,— pasakė Pablas.— Kas mums tie *escoceses?* Kas mums tos visokios tautelės ir dar tokiais keistais vardais? Man jie nerūpi. Aš kalbu apie jus — *inglės*. Jus. Ką jūs nešiojat savo tėvynėj po sijonais?

— Aš tau trečią kartą sakau, kad mes nenešiojam sijonų,— pasakė Robertas Džordanas.— Nei pasigėrę, nei dėl juoko.

— Sakau — po sijonais,— neatstojo Pablas.— Visi juk žino, kad jūs dėvit sijonus. Net ir kareiviai. Mačiau nuotraukose ir mačiau Praiso cirke. Ką gi jūs nešiojat po sijonais, *Inglės?*

— *Los cojones*,— atsakė Robertas Džordanas.

Anselmas, taip pat ir kiti, kurie klausėsi, nusijuokė — visi, išskyrus Fernandą. Nepadorus žodis, ištartas moterims girdint, jį užgavo.

— Ką gi, tai savaime suprantama,— pasakė Pablas.— Bet, man rodos, jeigu tikrai turėtumėt *cojones*, sijonų nenešiotumėt.

— Neprasidėk su juo, *Inglės*,— tarė plokščiaveidis vyras su įlaužta nosimi, vardu Primitivas.— Jis girtas. Geriau papasakok, ką augina žmonės tavo tėvynėj.

— Galvijus ir avis,— pasakė Robertas Džordanas.— Taip pat daug javų ir pupų. Daug cukrinių runkelių.

Visi susėdo aplink vakarieniaujančius, išskyrus Pablą, kuris sėdėjo vienas priešais dubenį su vynu. Vakarienei buvo tokia pat troškinta mėsa kaip vakar, ir Robertas Džordanas valgė su apetitu.

— O kalnų tavo tėvynėj yra? Iš pavadinimo atrodo, turėtų būti[48],— mandagiai paklausė Primitivas, stengdamasis palaikyti pokalbį. Jam buvo gėda dėl Pablo girtos kalbos.

— Daug kalnų, ir labai aukštų.

— O ganyklos geros?

— Puikiausios; vasaros kalnų ganyklos valdiškuose miškuose. O rudenį galvijus pargena žemyn.

— Ar žemę valdo valstiečiai?

— Daugiausia valdo tie, kurie ją dirba. Iš pradžių visa žemė priklausė valstybei, bet žmogus, apsirinkęs sklypą ir pareiškęs norą jį įdirbti, galėjo gauti teisę valdyti iki šimto penkiasdešimt hektarų.

— Papasakok, kaip tai daroma,— paprašė Agustinas.— Tai rimta žemės reforma!

Robertas Džordanas paaiškino homstedų akto esmę[49]. Jis nelaikė jo agrarine reforma.

— Nuostabu,— tarė Primityvas.— Vadinasi, jūsų šalyje komunizmas?

— Ne. Respublika.

— Mano galva,— tarė Agustinas,— respublikoje viską galima padaryti. Kitokios santvarkos, sakyčiau, nė nereikia.

— Ar pas jus nėra stambių savininkų? — paklausė Andresas.

— Daug.

— Jei taip, tai tikriausiai yra ir neteisybės?

— Be abejo. Neteisybės daug.

— Bet jūs su tuo kovojat?

— Stengiamės, kiek išgalim. Bet vis tiek neteisybės dar daug.

— O ar didelių ūkių, kuriuos derėtų išdalinti, pas jus nėra?

— Yra. Tačiau kai kas mano, kad jie, apdėti dideliais mokesčiais, savaime susmulkės.

— Kaip tai?

Robertas Džordanas, dažydamas su duona padažą, paaiškino, kaip renkami pajamų ir paveldėtinio turto mokesčiai.

— Bet didelių ūkių vis vien yra. Be to, reikia mokėti dar ir žemės mokesčius,— pasakė jis.

— Betgi didieji savininkai ir turtuoliai, aiškus daiktas, ims priešintis prieš tokius mokesčius. Man rodos, dėl mokesčių jie gali sukelti perversmą. Pamatę, kas jiems gresia, jie sukils prieš vyriausybę, kaip pas mus kad sukilo fašistai,— pasakė Primityvas.

— Galimas dalykas.

— Tada jums reikės kariauti taip kaip dabar mums.

— Taip, reikės kariauti.

— O ar daug tavo tėvynėj fašistų?

— Yra daug tokių, kurie patys nežino, kad jie fašistai, bet, kai ateis laikas, sužinos.

— O ar jūs negalit jų išnaikinti, kol jie nesukilo?

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas.— Išnaikinti jų mes negalim.

Tačiau mes galim auklėti žmones taip, kad jie bijotų fašizmo, atpažintų jį, kai pakels galvą, ir stotų prieš jį į kovą.

— Žinai, kur nėra nė vieno fašisto? — paklausė Andresas.

— Kur?

— Pablo mieste,— atsakė Andresas ir šyptelėjo.

— Tu žinai, kas ten dėjosi? — paklausė Primitivas Robertą Džordaną.

— Taip. Girdėjau.

— Iš Pilaros?

— Taip.

— Moteriškė tau ne viską papasakojo,— niūriai tarė Pablas.— Juk ji nematė, kuo viskas baigėsi, nes nugriuvo palangėj nuo kėdės.

— Papasakok pats, kas ten dėjosi,— tarė Pilara.— Jeigu aš nežinau, papasakok pats.

— Ne,— atsakė Pablas.— Aš niekam to nesu pasakojęs.

— Taip,— pasakė Pilara.— Ir nepasakosi. Ir dabar tu meilytum, kad to visai nebūtų buvę.

— Ne,— tarė Pablas.— Netiesa. Jeigu visi būtų galabiję fašistus taip kaip aš, mums nereikėtų kariauti. Bet dabar aš viską daryčiau kitaip.

— Kodėl tu taip kalbi? — paklausė jį Primitivas.— Tavo įsitikinimai pasikeitė?

— Ne. Bet tai buvo žiauru,— atsakė Pablas.— Tuo metu aš buvau labai žiaurus.

— O dabar girtas,— tarė Pilara.

— Taip,— pasakė Pablas.— Jums leidus.

— Žiaurus tu man labiau patikai,— tarė moteris.— O girtuoklis — iš visų vyrų bjauriausias. Vagis, kai nevagia,— žmogus kaip žmogus. Plėšikas neskriaudžia saviškių. Žmogžudys parėjęs namo gali nusimazgot rankas. O girtuoklis dvokia ir vemia į guolį, ir alkoholis suėda jam vidurius.

— Tu moteris ir to nesuprasi,— taikiai pasakė Pablas.— Aš girtas nuo vyno, ir man būtų ramu ir gera, jei nebūčiau iššudęs tiek žmonių. Širdį man skauda, apie juos pagalvojus.— Jis sielvartingai palingavo galva.

— Duokit jam to gėrimo, kur Sordas atnešė,— tarė Pilara.— Duokit jam ko nors, kad atsigautų. Toks sušniuręs, net bjauru žiūrėt.

— Jei galėčiau, prikelčiau juos iš numirusių,— pasakė Pablas.

— Kad tu išpendėtum! — tarė jam Agustinas.— Kur mes esam?!

— Aš juos visus prikelčiau gyventi,— liūdnai pakartojo Pablas.— Visus iki vieno.

— Tavo močią! — riktelėjo Agustinas.— Baik tokias šnekas arba dink iš akių. Juk tu žudei fašistus!

— Girdėjai, ką pasakiau,— tarė Pablas.— Visus prikelčiau gyventi.

— O paskum imtum vaikščioti vandeniu[50],— tarė Pilara.— Savo gyvenime nesu regėjus tokio žmogaus. Iki vakar dienos tavy dar buvo vyriškumo. O šiandien jo beturi ne daugiau kaip nupiepęs katpalaikis. Ir dar laimingas, vyno prisipliaupęs.

— Reikėjo išžudyti arba visus, arba nė vieno.— Pablas linktelėjo galva.— Arba visus, arba nė vieno.

— Klausyk, *Inglés*,— tarė Agustinas.— Kaip tu patekai Ispanijon? Į Pablą spjauk — jis girtas.

— Pirmą kartą atvykau prieš dvylika metų. Norėjau susipažinti su šalimi ir išmokti kalbos,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš dėstau universitete ispanų kalbą.

— Tu nelabai panašus į profesorių,— tarė Primitivas.

— Jis be barzdos,— tarė Pablas.— Pasižiūrėkit, jis gi be barzdos.

— Tu tikrai profesorius?

— Dėstytojas.

— Bet mokai kalbos?

— Taip.

— O kodėl ispanų? — paklausė Andresas.— Ar ne lengviau tau, kaip anglui, būtų mokyti anglų kalbos?

— Jis kalba ispaniškai taip kaip ir mes,— tarė Anselmas.— Kodėl gi jis negali kitų mokyti ispanų kalbos?

— Taip. Bet, antra vertus, svetimtautis, kuris ryžtasi mokyti ispanų kalbos, labai aukštai šoka,— pasakė Fernandas.— Aš visai nenoriu įžeisti tavęs, donai Robertai.

— Jis netikras profesorius,— tarė Pablas, labai patenkintas savimi.— Jis gi be barzdos.

— Anglų kalbą tu, aišku, moki geriau,— tarė Fernandas.— Ar nebūtų tau lengviau ir paprasčiau mokyti anglų kalbos?

— Jis moko ne ispanus...— mėgino įsiterpti Pilara.

— Aš manau! — pasakė Fernandas.

— Leisk užbaigti, asile,— tarė jam Pilara.— Jis moko ispanų kalbos amerikiečius. Šiaurės amerikiečius.

— Ar jie nemoka ispaniškai? — paklausė Fernandas.— Pietų amerikiečiai moka.

— Asile,— pasakė Pilara.— Jis moko ispanų kalbos šiaurės amerikiečius, kurie kalba angliškai.

— Bet vis vien, man rodos, jam, kalbančiam angliškai, būtų lengviau mokyti anglų kalbos,— tarė Fernandas.

— Bene tu negirdi, kad jis kalba ispaniškai? — Pilara, žiūrėdama į Robertą Džordaną, beviltiškai palingavo galva.

— Taip. Bet su akcentu.

— Kokiu? — paklausė Robertas Džordanas.

— Estremadūros,— oriai pasakė Fernandas.

— Ak tu motinėle! — tarė Pilara.— Kas per žmonės!

— Gali būti,— tarė Robertas Džordanas.— Aš iš tenai atvykau.

— Ir jis tą žino,— pasakė Pilara.— Tu, senmerge,— kreipėsi ji į Fernandą,— ar prisiputai?

— Jei užtektinai yra, neatsisakyčiau ir dar,— atsakė Fernandas.— Tu nepamanyk, kad aš prieš tave, donai Robertai...

— Buki tu,— nukirto Agustinas.— Buki paskutinis. Ar tam mes sukėlėm revoliuciją, kad draugą vadintume donu Robertu?

— Man rodos, revoliucija ir yra tam, kad paskui visi vieni kitus vadintume donais,— pasakė Fernandas.— Respublikoj taip ir turėtų būt.

— Šiknoj tau turėtų būt,— pasakė Agustinas.— Įsikišk ten savo donus ir užsirauk.

— Ir vis tiek man rodos, kad donui Robertui būtų lengviau ir paprasčiau mokyti anglų kalbos.

— Donas Robertas be barzdos,— tarė Pablas.— Jis netikras profesorius.

— Kaip tai be barzdos? — tarė Robertas Džordanas.— O kas čia? — Jis perbraukė sau per smakrą ir žandus, per tris dienas apžėlusius šviesiais šeriais.

— Kokia čia barzda? — tarė Pablas. Jis papurtė galvą.— Tai ne barzda.— Jis visai pralinksmėjo.— Jis netikras profesorius.

— Duodu kepurę pridėt,— tarė Agustinas,— jeigu čia nepanašu į beprotnamį.

— O tu išgerk,— pasakė jam Pablas.— Man viskas atrodo taip, kaip ir turėtų būti. Va tiktai kad donas Robertas be barzdos.

Marija perbraukė delnu Robertui Džordanui per skruostą.

— Jis su barzda,— tarė ji Pablui.

— Tau geriau žinot,— pasakė Pablas, ir Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį.

Kažin, ar toks jau jis girtas, pagalvojo Robertas Džordanas. Ne, ne toks jis girtas. Ir man, matyt, reikia būti budresniam.

— Klausyk, Pablai,— tarė jis.— Kaip sakai, ar ilgai šitaip snigs?

— O kaip tu manai?

— Aš tave klausiu.

— Klausk ką kitą,— pasakė jam Pablas.— Aš tau ne žvalgyba. Turi gi dokumentą iš žvalgybos. Klausk moterį. Ji čia komanduoja.

— Aš klausiu tave.

— Pabučiuokit jūs man žinot kur,— pasakė jam Pablas.— Ir tu, ir boba, ir merga.

— Jis girtas,— tarė Primitivas.— Nepaisyk jo, *Inglês.*

— Man rodos, jis ne toks jau girtas,— pasakė Robertas Džordanas.

Marija stovėjo jam už nugaros, ir Robertas Džordanas matė, jog Pablas per jo petį žiūri į ją. Mažos šerniškos akutės spoksojo į ją iš apvalaus šeriuoto veido, ir Robertas Džordanas galvojo: mačiau per šį karą daug žmogžudžių, o keletą ir seniau, ir jie visi skirtingi; neturi jie jokio bruožo ar požymio, kuris būtų jiems bendras, ir ničnieko iš to, kas būdinga vadinamajam nusikaltėlio tipui; tačiau Pablas, be abejo, susižavėjimo nekelia.

— Netikiu, kad daug pagertum,— tarė jis Pablui.— Ir netikiu, kad esi girtas.

— Aš girtas,— oriai atsakė Pablas.— Gerti — niekis. Svarbu pasigerti. *Estoy muy borracho.**

— Abejoju,— pasakė jam Robertas Džordanas.— Kad bailys — tikiu.

Oloje staiga paliko taip tylu, kad jis išgirdo, kaip ugniakure, kame Pilara šildė valgį, šnypščia malkos. Išgirdo, kaip subraškėjo avikailis, jam perkeliant kūno svorį ant kojų. Jam pasirodė, kad girdi net, kaip lauke krinta sniegas. To negalėjo būti, tačiau tylą ten, kur krito snaigės, girdėjo.

Nupylei jį, ir baigtas kriukis, pagalvojo Robertas Džordanas. Nežinau, ką jis sumanė, tačiau gero iš jo nelauk. Poryt reikės

* Esu labai girtas. (*Isp.*)

sprogdinti tiltą, o šitas žmogus nepatikimas, ir per jį gali žlugti visa operacija. Na, ryžkis. Reikia vienąkart padėti tašką.

Pablas žiūrėdamas į jį šyptelėjo ir pakėlęs pirštą perbraukė sau per gerklę. Jis papurtė galvą, kuri vos vos sukiojosi ant trumpo storo kaklo.

— Ne, *Inglês*,— pasakė jis.— Nesiutink manęs.— Jis pažvelgė į Pilarą ir tarė jai:— Šitaip jūs manim neatsikratysit.

— *Sinverguenza!** — tarė jam Robertas Džordanas, galutinai pasiryžęs veikti.— *Cobarde!***

— Galimas dalykas,— pasakė Pablas.— Tačiau manęs neįsiutinsi. Išgerk ko nors, *Inglês*, ir parodyk moteriai, kad neišdegė.

— Prikąsk liežuvį,— pasakė Robertas Džordanas.— Siutinu tave savo noru.

— Veltui vargsti,— pasakė jam Pablas.— Manęs neįsiutinsi.

— Tu *bicho raro****,— pasakė Robertas Džordanas, nenorėdamas praleisti progos, nenorėdamas antrą kartą apsižioplinti; kalbėdamas jautė, jog visa tai yra jau buvę, jautė, jog kartoja iš atminties, ką yra skaitęs ar sapnavęs, ir jog viskas tarytum eina ratu.

— Kad keistas — taip,— tarė Pablas.— Keistas ir labai girtas. Į tavo sveikatą, *Inglês!* — Jis panėrė puodelį į dubenį ir pasisėmė vyno.— *Salud y cojones!*

Jis keistas, tikrai, pagalvojo Robertas Džordanas, ir gudrus, ir labai nelengva jį perprasti. Jis sunkiai alsavo ir nebegirdėjo net ugnies šnypštimo.

— Būk sveikas,— pasakė Robertas Džordanas ir panėrė puodelį į vyną. Be tostų išdavystė neįdomi, pagalvojo jis. Tad sveikink jį.— *Salud!* — tarė jis.— *Salud* ir dar kartą *salud!* — Aš tau parodysiu *salud*, pagalvojo jis. *Salud*, bus tau *salud*.

— Donas Robertai,— sunkiai ištarė Pablas.

— Donas Pablai,— atsakė Robertas Džordanas.

— Tu ne profesorius,— tarė Pablas,— nes tu be barzdos. O be to, jei nori atsikratyti manim, turi mane nudėti, o tam per menki tavo *cojones*.

Jis žiūrėjo į Robertą Džordaną sučiaupęs burną, ir jo lūpos atrodė kaip vienas plonas brūkšnys; žuvies burna, pagalvojo Ro-

* Begėdi! (*Isp.*)
** Baily! (*Isp.*)
*** Keistas padaras (*isp.*).

bertas Džordanas. Iš galvos jis panašus į jūrų ežį, kuris, ištrauktas iš vandens, ima ryti orą ir išpursta.

— *Salud, Pablo,*— tarė Robertas Džordanas ir pakėlęs puodelį nugėrė vyno.— Aš iš tavęs daug pasimokiau.

— Aš mokau profesorių,— Pablas linktelėjo galva.— Štai ir susidraugausim, donas Robertai.

— Mes ir taip draugai,— pasakė Robertas Džordanas.

— Užtat dabar būsim geri draugai.

— Mes ir taip geri draugai.

— Nešdinsiuos aš iš čia,— tarė Agustinas.— Sako, per gyvenimą žmogus suvirškina toną šito gero, bet vien dabar man ausyse bent po dešimt kilogramų.

— Kas yra, *negro?* — tarė jam Pablas.— Tau nepatinka, kad mudu su donu Robertu draugai?

— Pirma pagalvok, prieš vadindamas mane *negro.*— Agustinas priėjo prie Pablo ir sustojo priešais jį, nuleidęs rankas.

— Taip visi tave vadina,— pasakė Pablas.

— Tu nevadinsi!

— Na gerai, *blanco*...

— Ir ne *blanco.*

— Tai koks tu tada — raudonas?

— Taip. Raudonas. *Rojo.* Dėl to, kad kovoju už Respubliką ir kad mūsų armijos žvaigždė raudona. O mano vardas — Agustinas.

— Koks patriotas! — tarė Pablas.— Pažiūrėk, *Inglés,* koks pavyzdingas patriotas.

Agustinas atsivėdėjęs šveitė atbula kaire ranka jam per burną. Pablas nepajudėjo. Lūpų kampučiai buvo drėgni nuo vyno, o veido išraiška nepasikeitė, tačiau Robertas Džordanas matė: jo akys susiaurėjo kaip katės vyzdžiai, kurie ryškioje šviesoje virsta vertikaliais plyšiais.

— Tai irgi nepadės,— tarė Pablas.— Nesitikėk, moteriške.— Jis pasuko galvą į Pilarą.— Manęs neįsiutinsit.

Agustinas tvojo vėl. Šį kartą tvojo į burną kumščiu. Robertas Džordanas po stalu laikė pistoletą. Jis nuleido saugiklį ir kaire ranka atstūmė Mariją. Ji truputį atšlijo, ir jis dar kartą smarkiai stuktelėjo jai kaire ranka į šoną, kad visai pasišalintų. Ji pasitraukė, ir jis viena akimi matė, kaip ji pasieniu slenka ugniakuro link, ir dabar Robertas Džordanas stebėjo Pablo veidą.

Apskritagalvis vyras sėdėjo, blausiomis akimis žiūrėdamas į Agustiną. Vyzdžiai dar labiau susiaurėjo. Jis apsilaižė, paskui pakėlė ranką ir atkala plaštaka nusišluostė burną, pasižiūrėjo į ranką ir pamatė kraują. Apsilaižė ir nusispjovė.

— Taip irgi nieko neišeis,— tarė jis.— Aš ne kvailys. Aš nesiduosiu įsiutinamas.

— *Cabrón!* — tarė Agustinas.

— O kaipgi,— atsakė Pablas.— Tu gi ją pažįsti.

Agustinas vėl skaudžiai kirto jam per burną, ir Pablas nusijuokė, parodydamas sukruvintoje burnoje geltonus, iškirmijusius, ištrupėjusius dantis.

— Liaukis,— tarė Pablas ir pasiėmęs puodelį pasisėmė iš dubens vyno.— Per menki jūsų *cojones* mane nudobti, o daužytis — kvaila.

— *Cobarde!* — tarė Agustinas.

— Plūstis irgi,— pasakė Pablas ir, paskalavęs burną, išspjovė vyną ant aslos.— Žodžiai manęs nebeveikia.

Agustinas stovėjo žiūrėdamas į jį ir plūdo, tardamas žodžius lėtai, aiškiai, su pagieža ir panieka, keikė ritmingai, tarsi kabindamas su šake mėšlą iš vežimo ir krėsdamas ant žemės.

— Sakau tau, nieko neišeis,— tarė Pablas.— Liaukis, Agustinai. Ir nebesidaužyk. Atsimuši rankas.

Agustinas nusisuko ir žengė angos link.

— Nebėk,— tarė Pablas.— Sninga. Susirask patogesnę vietą čia.

— Ek tu! Tu! — Agustinas atsigręžė nuo angos ir sušuko jam, sudėdamas visą panieką į šį vieną žodį.— Tu!

— Taip, aš,— pasakė Pablas.— Aš gyvensiu, kai jūs penėsit kirmėles.

Jis pasisėmė vyno ir pakėlė puodelį, sveikindamas Robertą Džordaną.

— Į profesoriaus sveikatą! — tarė jis. Paskui pasisuko į Pilarą.— Į sveikatą, senjora vade! — Paskui pasveikino visus: — Į sveikatą, lengvatikiai!

Agustinas priėjo prie jo ir, staigiai trenkęs skiausčia ranka, išmušė jam puodelį.

— Kam? Juk nuostolis,— pasakė Pablas.— Kvaila.

Agustinas riebiai nusikeikė.

— Kam to reikia? — tarė Pablas, semdamas kitą puodelį.— Aš girtas, nematai? Blaivus aš nekalbu. Kada tu girdėjai, kad būčiau

daug kalbėjęs? Bet protingas žmogus kartais turi pasigert, kad nebūtų taip nuobodu tarp kvailių.

— Tik nors kelnių neprikrauk, bailiūga,— pasakė jam Pilara.— Aš per daug gerai tave pažįstu, baily!

— Ir liežuvis gi bobos! — tarė Pablas.— Eisiu pažiūrėt arklių.

— Eik ir kūkink savo kuinus,— pasakė Agustinas.— Tavo juk įprotis.

— Tai jau! pasakė Pablas ir papurtė galvą. Jis nusikabino nuo sienos apsia stą ir pasižiūrėjo į Agustiną.— Ek tu,— tarė jis,— mušeika.

— Ko tu ei pas arklius? — tarė Agustinas.

— Pažiūrėt

— Kūkink os,— pasakė Agustinas.— Arklių meiluži.

— Aš juos krai myliu,— pasakė Pablas.— Net ir iš užpakalio jie gražesni ir protingesni negu štai šitie žmogeliai. Na, linksmiau! — tarė jis ir šyptelėjo.— Papasakok jiems, kaip užimsit tiltą, *Inglês.* Išaiškink, kam ką reikės daryti. Nupasakok, kaip trauksitės iš čia. Kur tu dėsi juos, *Inglês*, susprogdinęs tiltą? Kur vesi savo patriotus? Aš gerdamas visą dieną apie tai galvojau.

— Ir ką sugalvojai? — paklausė Agustinas.

— Ką sugalvojau? — atsakė Pablas ir apčiupinėjo liežuviu dantenas.— *Qué te importa**, ką aš sugalvojau.

— Sakyk.— tarė jam Agustinas.

— Daug ką,— atsakė Pablas. Jis užsimetė apsiaustą, ir apskrita galva dabar kyšojo iš murzinų geltonų klosčių.— Daug ką sugalvojau.

— O ką? — tarė Agustinas.— Ką?

— Sugalvojau, kad jūs — apdumti žmogeliai,— atsakė Pablas.— Vadovaujami moters, kurios smegenys tarpukojy, ir svetimšalio, kuris atėjo jūsų pražudyti.

— Nešdinkis! — suriko jam Pilara.— Kad tavo nė kvapo čia nebūtų, išperstdanti! Nešk iš čionai savo veislę, tu *maricón**!*

— Štai kur liežuvis! — susižavėjęs pasakė Agustinas. Tačiau šiuo metu jam labiau rūpėjo kas kita.

— Einu,— tarė Pablas.— Bet tuoj grįšiu.— Jis pakėlė gūnią olos angoje ir išėjo. Anapus gūnios šūktelėjo: — Tebesninga, *Inglês!*

---

* Kas tau rūpi (*isp.*).

** Pederastas (*isp.*).

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Oloje pasidarė tylu, ir girdėjosi tik, kaip šnypščia ugniakure žarijos, ant kurių pro skylę skliaute krito sniegas.

— Pilara,— tarė Fernandas.— Ar dar liko mėsos?

— Ak, nutilk tu! — pasakė moteris. Tačiau Marija nusinešė Fernando dubenėlį prie didelio katilo, nukelto nuo ugnies, ir prikrovė mėsos. Atnešė ir padėjo dubenėlį ant stalo ir, kai Fernandas pasilenkė valgyti, patapšnojo jam per petį. Valandėlę pastovėjo šalia, padėjusi ranką jam ant peties. Tačiau Fernandas nepakėlė galvos. Jam rūpėjo tik mėsa.

Agustinas stovėjo prie ugniakuro. Kiti sėdėjo. Pilara atsisėdo už stalo priešais Robertą Džordaną.

— Štai, *Inglês*,— tarė ji,— dabar matai, koks jis.

— Ką jis darys? — paklausė Robertas Džordanas.

— Viską gali padaryti,— moteris nudūrė žvilgsnį į stalą.— Visko iš jo galima laukt.

— Kur kulkosvaidis? — paklausė Robertas Džordanas.

— Ana ten, kampe,— atsakė Primitivas.— Tau jo reikia?

— Kol kas ne,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš tik norėjau žinoti, kur jis yra.

— Jis čia,— pasakė Primitivas.— Parnešiau ir suvyniojau į gūnią, kad nesudrėgtų. Diskai aname maiše.

— Jis to nedarys,— tarė Pilara.— Su *mâquina* jis nieko nedarys.

— Ar ne tu sakei, kad jis viską gali padaryti?

— Gali,— pasakė ji.— Bet su *mâquina* jis nemoka šaudyt. Granatą įmest galėtų. Tai į jį panašiau.

— Mes kvailiai ir ištižos, kad jo nenudėjom,— tarė čigonas. Jis visą vakarą nesikišo į kalbas.— Reikėjo Robertui jį nudėt vakar vakare.

— Nušaukit jį,— tarė Pilara. Platus jos veidas buvo pajuodęs ir išvargęs.— Aš dabar irgi už tai.

— Aš buvau prieš,— tarė Agustinas. Jis stovėjo priešais ugniakurą, nuleidęs ilgas rankas; apžėlę skruostai ugnies atšvaituose atrodė įdubę.— Bet dabar aš irgi už,— pasakė jis.— Jis bjaurus dabar ir norėtų, kad mes visi gautume galą.

— Lai visi pasisako,— pavargusiu balsu tarė Pilara.— Tu, Andresai?

— *Matarlo**,— pasakė brolis su žemai ant kaktos nuaugusiais plaukais ir linktelėjo galva.

— O Eladijas?

— Irgi,— atsakė antrasis brolis.— Manau, kad jis labai pavojingas. O naudos iš jo nėr.

— Primitivas?

— Irgi.

— Fernandas?

— O ar negalėtume laikyti jo kaip belaisvio? — paklausė Fernandas.

— Kas gi jį saugos? — tarė Primitivas.— Reikėtų dviejų žmonių belaisviui saugoti, o ką su juo daryti paskui?

— Parduoti fašistams,— pasakė čigonas.

— To tai jau ne,— tarė Agustinas.— Tai niekšybė.

— Aš tik pasiūliau,— pasakė čigonas Rafaelis.— Man rodos, *facciosos* mielai jį nupirktų.

— Liaukis,— tarė Agustinas.— Tai būtų niekšo darbas.

— Pablas irgi niekšas,— pasiteisino čigonas.

— Viena niekšystė kitos nepateisina,— pasakė Agustinas.— Ką gi, nubalsavo visi. Išskyrus senį ir *Inglés.*

— Jie nebalsuos,— tarė Pilara.— Jis jiems ne vadas.

— Palaukit,— tarė Fernandas.— Aš nebaigiau.

— Prašom,— pasakė Pilara.— Šnekėk, kol jis sugrįš. Šnekėk, kol švystels pro gūnios apačią granatą ir mes visi išlėksim į orą. Čiagi ir dinamitas, ir viskas.

— Man regis, tu perdedi, Pilara,— tarė Fernandas.— Nemanau, kad jis turėtų tokių minčių.

— Aš irgi nemanau,— pasakė Agustinas.— Tada išlėktų į orą ir vynas, o jis netrukus grįš patraukt vynelio.

— Atiduokim jį El Sordui, o El Sordas tegu parduoda fašistams, ką? — pasiūlė Rafaelis.— Išdurkim jam akis — bus lengva susidoroti.

— Nutilk,— tarė Pilara.— Nežinau, ką tau galėčiau padaryt už tokias kalbas.

— Fašistai vis vien už jį neužmokėtų,— tarė Primitivas.— Kiti jau taip mėgino, ir jiems nieko neužmokėdavo. Dar ir tave patį sušaudytų.

— Už aklą, manau, šį tą gautume,— tarė Rafaelis.

* Užmušti (*isp.*).

— Nutilsi tu ar ne? — pasakė Pilara.— Išsižiok man dar apie akis — ir galėsi nešdintis paskui jį patį.

— Betgi Pablas pats išbadė akis sužeistam *guardia civil*,— spyrėsi čigonas.— Užmiršai?

— Nutilk, girdi? — sušuko Pilara. Jai buvo nepatogu prieš Robertą Džordaną dėl tokių kalbų.

— Jūs neleidžiat man pabaigti,— įsiterpė Fernandas.

— Baik,— pasakė jam Pilara.— Na. Sakyk viską.

— Kadangi laikyti Pablą nelaisvėj nepatogu,— pradėjo Fernandas,— o parduoti jį...

— Baik gi,— tarė Pilara.— Dėl Dievo meilės, baik.

— ...ir leistis į kokias nors derybas tuo klausimu niekinga,— ramiai kalbėjo Fernandas,— aš linkęs sutikti, jog Pablą reikia pašalinti, kad savo buvimu nekeltų pavojaus numatytos operacijos vykdymui.

Pilara žiūrėjo į mažąjį žmogelį, lingavo galva, kramtė lūpas ir nieko nesakė.

— Tokia mano nuomonė,— pasakė Fernandas.— Aš linkęs manyti, kad mes turime pakankamą pagrindą laikyti jį pavojingu Respublikai...

— Jėzus Marija! — tarė Pilara.— Žmogus su savo liežuviu sugeba net ir šitą olą paversti biurokratiška įstaiga.

— ...ką liudija jo paties žodžiai ir pastarieji poelgiai,— kalbėjo toliau Fernandas.— Ir nors jo veikla nuo sąjūdžio pradžios iki pat šių dienų tikrai verta pripažinimo...

Pilara nuėjo prie ugniakuro. Paskui grįžo prie stalo.

— Fernandai,— ramiai tarė ji ir padėjo prieš jį dubenį.— Prašom pagal visas mandagumo taisykles paimti šitą mėsą, prisikimšti pilną burną ir daugiau nebekalbėti. Mes jau žinom tavo nuomonę.

— Bet kas tada?..— paklausė Primitivas ir nutilo, nebaigęs sakinio.

— *Estoy listo*,— tarė Robertas Džordanas.— Aš pasiruošęs tai padaryti. Jeigu jūs visi nusprendėte, kad tai tikslinga, aš galiu padaryti tokią paslaugą.

Kas čia yra? pagalvojo jis. Pasiklausęs Fernando, imu kalbėti kaip jis. Matyt, tai užkrečiama. Prancūzų kalba — diplomatams. Ispanų — biurokratams.

— Ne,— tarė Marija.— Ne!

— Ne tavo dalykas,— tarė Pilara merginai.— Prikąsk liežuvį.

— Šįvakar padarysiu,— pasakė Robertas Džordanas.

Jis pamatė, kad Pilara žiūri į jį, užsiėmusi pirštais burną. Ji žiūrėjo į duris.

Gūnia, kabanti olos angoje, pakilo, ir pasirodė Pablo galva. Jis visiems nusišypsojo, įlindo pro gūnios apačią į vidų, o paskui apsisuko ir pataisė gūnią. Atsigręžė, nusiėmė nuo galvos apsiaustą ir nukratė nuo jo sniegą.

— Apie mane kalbėjot? — Jis kreipėsi į visus.— Sutrukdžiau?

Niekas neatsakė, ir jis pakabino apsiaustą ant vagio sienoje ir priėjo prie stalo.

— *Qué tal?* — paklausė jis, pasiėmė nuo stalo tuščią puodelį ir buvo besemiąs iš dubens.— Nebėr vyno,— tarė jis Marijai.— Eik, įleisk iš maišo.

Marija paėmė dubenį, nuėjo prie apdulkėjusio, smarkiai išsipūtusio dervuoto vynmaišio, kabančio kaklu žemyn ant sienos, atsuko vienos kojos kaištį, ir vynas ėmė švirkšti kaiščio pakraščiu į dubenį. Pablas žiūrėjo, kaip ji klūpo, laikydama dubenį, o šviesiai raudonas vynas taip smarkiai švirkščia, kad dubenyje net sukasi.

— Atsargiai,— tarė jis.— Vyno tik žemiau krūtinės.

Visi tylėjo.

— Šiandien išgėriau nuo bambos iki krūtinės,— tarė Pablas.— Vienos dienos darbas. Kas čia jums pasidarė? Liežuvius prarijot?

Niekas neatsiliepė.

— Užsuk, Marija,— tarė Pablas.— Kad neištekėtų.

— Vyno turėsi iki soties,— pasakė Agustinas.— Galėsi pasigert.

— Vienas jau atrijo liežuvį,— tarė Pablas ir linktelėjo į Agustiną.— Sveikinu. Maniau, kad visi amo nustojot.

— Nuo ko? — paklausė Agustinas.

— Nagi aš va įėjau...

— Manai, didelis čia daiktas, kad įėjai?

Agustinas galbūt nori įsierzinti, pagalvojo Robertas Džordanas. Galbūt Agustinas padarys tai pats. Jis tikrai nekenčia Pablo. O aš — ne, pagalvojo jis. Ne, neturiu už ką jo nekęsti. Jis šlykštus, taip, tačiau nekęsti neturiu už ką. Nors tai, kad jis išdūrė žmogui akis, vis dėlto ne niekis. Bet, šiaip ar taip, čia jų karas. Tik nėra abejonės, kad ateinančias dvi dienas jam čia ne vieta. Pasistengsiu kol kas nesikišti, pagalvojo jis. Šįvakar jau kartą apsikvailinau ir dabar esu pasiryžęs jį likviduoti. Bet žaisti su juo neketinu. Ir jokių taiklumo varžybų ar kitokių kvailysčių čia, kur dinamitas, nebus. Pablas, be abejo, apie tai

pagalvojo. O tu pagalvojai? tarė jis sau. Ne, nepagalvojai, ir Agustinas taip pat nepagalvojo. Jei tau kas atsitiktų, būsi pats to nusipelnęs, pagalvojo jis.

— Agustinai! — tarė jis.

— Ko? — Agustinas nusisuko nuo Pablo ir niūriai pažvelgė į jį.

— Noriu su tavim pasikalbėti,— tarė Robertas Džordanas.

— Paskui.

— Dabar,— tarė Robertas Džordanas.— *Por favor**.

Robertas Džordanas nuėjo prie olos angos, ir Pablas nusekė jį akimis. Agustinas, aukštas, įdubusiais skruostais, atsistojo ir priėjo prie jo. Ėjo nenoriai, su niekinama mina.

— Tu pamiršai, kas kuprinėse? — tyliai, kad negirdėtų kiti, pasakė jam Robertas Džordanas.

— Kad tave griausmas! — tarė Agustinas.— Pripranti ir užmiršti.

— Man irgi išėjo iš galvos.

— Kad jį kur griausmas! — tarė Agustinas.— *Leche!*** Kokie mes asilai! — Krypuodamas visu kūnu jis grįžo prie stalo ir atsisėdo.— Gerk, brangus Pablai, gerk,— tarė jis.— Kaip laikosi arkliai?

— Puikiai,— pasakė Pablas.— Ir nebe taip sninga.

— Sakai, nustos?

— Taip,— atsakė Pablas.— Sninga nebe taip smarkiai, tik smulkiom kruopom. Vėjas nemąžta, bet snigti liaujasi. Vėjas pasikeitė.

— Sakai, rytoj išsigiedrys? — paklausė Robertas Džordanas.

— Taip,— atsakė Pablas.— Manau, kad ryt diena bus šalta ir giedra. Vėjas dar keisis.

Tu žiūrėk, galvojo Robertas Džordanas, jau jis draugiškas. Pasikeitė kaip vėjas. Iš snukio ir stoto jis kiaulė ir dar, žinau, užkietėjęs galvažudys, bet jautrus kaip barometras. Taip, galvojo jis, o kiaulė, beje, labai protingas gyvulys. Pablas nekenčia mūsų visų, o gal tik mūsų planų, ir įžeidinėjimais jis mus taip įsiutina, kad mes štai tuoj, regis, jį nudėsim, o jis pamatęs, jog riba jau pasiekta, atsitraukia ir pradeda viską iš naujo.

— Mums sekasi: bus geras oras, *Inglés*,— tarė Pablas Robertui Džordanui.

— Mums? — tarė Pilara.— Mums?

---

* Būk malonus (*isp.*).

** Ispaniškas keiksmas.

— Taip, mums,— Pablas šyptelėjo jai ir nugėrė vyno.— O kodėl ne? Išėjęs viską pergalvojau. Kodėl mes negalėtume susitarti?

— Dėl ko? — paklausė moteris.— Dėl ko dabar tarsies?

— Dėl visko,— pasakė jai Pablas.— Dėl tilto. Aš dabar su tavim.

— Tu dabar su mumis? — tarė jam Agustinas.— Po to, ką prikalbėjai?

— Taip,— atsakė jam Pablas.— Dabar, kai oras pasikeitė, aš su jumis.

Agustinas papurtė galvą.

— Oras,— tarė jis ir vėl papurtė galvą.— Kad ir gavai nuo manęs į dantis?

— Taip,— Pablas šyptelėjo jam ir persibraukė pirštais per lūpas.— Kad ir gavau į dantis.

Robertas Džordanas stebėjo Pilarą. Ji žiūrėjo į Pablą nelyginant į keistą gyvūną. Jos veide tebešmėksojo šešėlis tos išraiškos, kuri atsirado, užsiminus apie akių išdūrimą. Ji papurtė galvą, tarsi norėdama tą šešėlį nukratyti, paskui atmetė ją atgal.

— Klausyk,— tarė ji Pablui.

— Taip, moteriške.

— Kas tau?

— Nieko,— pasakė Pablas.— Aš apsigalvojau. Daugiau nieko.

— Tu klauseisi už durų,— pasakė ji jam.

— Taip,— tarė jis.— Bet nieko negirdėjau.

— Pabūgai, kad mes tave užmušim.

— Ne,— pasakė jis ir pasižiūrėjo į ją per puodelio viršų.— Šito aš nebijau. Pati žinai.

— Na, tai kas tau? — tarė Agustinas.— Tu čia girtas koneveiki mus visus ir atsisakai prisidėti prie darbo, ir bjauriai šneki apie mūsų mirtį, ir įžeidinėji moteris, ir prieštarauji tam, ką reikia padaryti.

— Buvau girtas,— pasakė jam Pablas.

— O dabar?

— Prasiblaiviau,— pasakė Pablas.— Ir apsigalvojau.

— Pasakok kitiems. Aš netikiu,— pasakė Agustinas.

— Netikėk,— tarė Pablas,— bet niekas, be manęs, neišves tavęs į Gredą.

— Į Gredą?

— Tai vienintelė vieta, kur galima pasitraukti, susprogdinus tiltą.

Robertas Džordanas, žiūrėdamas į Pilarą, pakėlė ranką iš tos pusės, kur Pablas nematė, ir klausiamai pabaksnojo į dešinę ausį.

Moteriškė linktelėjo. Paskui dar kartą linktelėjo. Ji kažką pasakė Marijai, ir mergina priėjo iš šono prie Roberto Džordano.

— Sako: „Aišku, girdėjo“,— sušnibždėjo Marija Robertui Džordanui į ausį.

— Vadinasi, Pablai,— teisėjo tonu prabilo Fernandas,— tu dabar su mumis ir pritari, kad reikia susprogdinti tiltą?

— Taip, žmogau,— tarė Pablas. Jis pažvelgė Fernandui tiesiai į akis ir linktelėjo.

— Tikrai? — paklausė Primitivas.

— *De veras,*— atsakė Pablas.

— Ir tu manai, kad mums pavyks? — paklausė Fernandas.— Tu dabar tuo tiki?

— Kodėl ne? — tarė Pablas.— O tu netiki?

— Tikiu,— atsakė Fernandas.— Bet aš ir pirma tikėjau.

— Nešdinsiuos aš iš čia,— tarė Agustinas.

— Sušalsi,— taikiai pasakė jam Pablas.

— Galbūt,— atsakė Agustinas.— Bet šitame *manicomio* ilgiau nebeištversiu.

— Nevadink mūsų olos beprotnamiu,— tarė Fernandas.

— Pasiutėlių *manicomio,*— pasakė Agustinas.— Išeinu, kol dar pats neišprotėjau.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Tai sakytum karuselė, galvojo Robertas Džordanas. Ne ta karuselė, kuri greit sukasi, grojant kaliopei[51], o vaikai sėdi raiti ant jautukų paauksuotais ragais ir lazdelėmis gaudo žiedus, ir mėlynuoja nuo dujinių žibintų šviesos ankstyva prieblanda Diu Meno aveniu[52], ir šalimais už prekystalio pardavinėja keptą žuvį, ir sukasi laimės ratas, kurio odiniai dirželiai kliudo numeruotus stulpelius, ir stovi piramidėmis sukrauti gabalinio cukraus paketėliai prizams. Ne, tai ne tokia karuselė, nors šitie žmonės irgi laukia, kaip kad ten, prie besisukančio laimės rato, laukia vyrai su kepurėmis ir moterys su megztukais ir žvilgančiais žibintų šviesoje plaukais. Taip, žmonės tokie pat. Tačiau ratas kitoks. Tai tartum ratas, kuriuo kyli aukštyn, o paskui leidiesi žemyn.

Dabar jis apsisuko du kartus. Tai didžiulis ratas, įstatytas įžambiai,

ir apsisukęs jis kiekvieną kartą grįžta į pradinę padėtį. Viena pusė aukštesnė negu kita, ir sukdamasis jis pakelia tave, apsuka ir grąžina atgal. Net prizų nėra, pagalvojo jis, ir niekas savo noru nesivažinėja tokiu ratu. Ir vis tiek, nors nenorėjai, sėdi ir važiuoji aplink. Apsisukimas tik vienas; ilga elipse kyli aukštyn, paskui leidiesi — ir vėl grįžti į pradinę padėtį. Dabar mes grįžom į pradinę padėtį, pagalvojo jis, ir viskas tebėra neišspręsta.

Oloje buvo šilta, ir vėjas lauke nurimo. Robertas Džordanas sėdėjo prie stalo, pasidėjęs prieš save užrašų knygutę, ir darė techninius tilto sprogdinimo apskaičiavimus. Nubraižė tris schemas, apskaičiavo, kiek ko reikės, dviem piešinėliais aiškiai kaip vaikui pavaizdavo tilto sprogdinimo eigą, kad Anselmas galėtų užbaigti, jeigu jam pačiam sprogdinant kas atsitiktų. Baigęs braižyti, dar kartą peržiūrėjo schemas.

Marija sėdėjo šalia ir žiūrėjo jam per petį. Jis žinojo, kad priešais jį sėdi Pablas, o kiti šnekasi ir lošia kortomis, ir dabar jautė nebe taisomo valgio, o dūmų ir vyrų kvapą — tabako ir raudonvynio kvapą, sumišusį su rūgščiu nemazgotų kūnų kvapu, ir, kai Marija, žiūrėdama, kaip jis braižo, pasirėmė į stalą, jis paėmė jos ranką ir pakėlė prie veido, ir užuodė šviežią muilo ir vandens kvapą nuo indų plovimo. Nežiūrėdamas į ją, jis paleido jos ranką ir dirbo toliau, ir nematė, kaip ji paraudo. Ranka liko gulėti ant stalo, bet daugiau jis jos nelietė.

Jis baigė sprogdinimo planą, atsivertė naują lapą ir pradėjo rašyti jo vykdymo tvarką. Jo mintys buvo aiškios ir tikslios, ir tai, ką rašė, jam patiko. Prirašė du puslapius ir atidžiai perskaitė.

Lyg ir viskas, tarė pats sau. Išdėstyta visiškai aiškiai ir, atrodo, nieko nepraleista. Abu postai bus sunaikinti, o tiltas sugriautas, kaip reikalauja Golco įsakymas, ir tai viskas, už ką atsakau. O į šitą kebeknę su Pablu man visai nereikėjo kištis, bet ji kaip nors išsispręs. Bus Pablas ar jo nebus — man lygiai tas pats. Bet ant to rato aš daugiau nebesėsiu. Dukart sėdau ir dukart apvažiavau, ir grįžau į pradinę padėtį, ir daugiau nebesivažinėsiu.

Jis užvertė užrašų knygutę ir pažvelgė į Mariją.

— *Hola, guapa,*— tarė jis.— Ar tu ką nors supratai?

— Ne, Robertai,— atsakė mergina ir uždėjo ranką jam ant rankos, kurioje jis tebelaikė pieštuką.— Tu baigei?

— Taip. Viskas apskaičiuota ir surašyta.

— Ką tu ten veiki, *Inglés?* — paklausė jį Pablas per stalą. Jo akys vėl buvo apsiblaususios.

13 PLB 1386

Robertas Džordanas įdėmiai pažvelgė į jį. Laikykis atokiau nuo rato, tarė jis sau. Nebandyk ant jo lipti. Atrodo, jis vėl ims suktis.

— Suplanavau, kaip susprogdinti tiltą,— mandagiai atsakė jis.

— Na, ir kaip atrodo? — paklausė Pablas.

— Labai gerai,— pasakė Robertas Džordanas.— Viskas bus labai gerai.

— O aš planuoju, kaip reikės bėgti,— tarė Pablas, ir Robertas Džordanas pasižiūrėjo į girtas šerniškas jo akis ir į dubenį su vynu. Dubuo buvo pustuštis.

Laikykis atokiau nuo rato, tarė jis sau. Jis vėl geria. Taip. Tačiau tu prie rato nebelįsk. Ne veltui sako, kad Grantas[53] per Pilietinį karą tik gėrė ir gėrė. Tai faktas. Grantas, be abejo, nuo tokio palyginimo pasiustų, jeigu pamatytų Pablą. Be to, Grantas rūkė cigarus. Ką gi, reikės parūpinti Pablui cigarą. Jo fizionomijai tik ir trūksta apkramtyto cigaro. Iš kur gavus Pablui cigarą?

— Ir kaip sekasi? — mandagiai paklausė Robertas Džordanas.

— Labai gerai,— atsakė Pablas ir lėtai, oriai linktelėjo galva.— *Muy bien.*

— Ką nors sugalvojai? — iš kortuojančiųjų būrio paklausė Agustinas.

— Taip,— pasakė Pablas.— Minčių yra.

— Iš kur tu jų semiesi? Iš dubens? — pasiteiravo Agustinas.

— Gal ir taip,— atsakė Pablas.— Kas žino? Marija, gal įleistum vyno, a?

— Vynmaišyje irgi turėtų būt neblogų minčių.— Agustinas nusisuko į lošėjus.— Kodėl tau neįlindus į maišą ir nepaieškojus jų ten?

— Ne,— ramiai atsakė Pablas.— Aš jų semiuosi iš dubens.

Jis irgi nelipa ant rato, pagalvojo Robertas Džordanas. Ratas suksis tuščias. Matyt, negalima per ilgai juo važinėtis. Tai tikriausiai mirtinai pavojinga. Gerai, kad mes nebelipam ant jo. Porą kartų jau buvau beapsvaigstąs. Tačiau girtuokliai, tikri niekšai ir žiaurūs žmonės važinėjasi juo iki pat mirties. Jis kyla ir leidžiasi, ir kiekvienas apsisukimas vis kitoks, o paskui grįžta į tą pačią padėtį. Na, ir tegul sukasi, galvojo jis. Daugiau manęs ant jo neužsodinsit. Ačiū, ponas generole Grantai, aš jau prisivažinėjau!

Pilara sėdėjo prie ugniakuro, pasigręžusi su kėde taip, kad matytų per pečius dviem lošėjams, atsukusiems į ją nugaras. Ji sekė lošimą.

Keisčiausia čia — tai perėjimas nuo mirtino pavojaus prie normalaus šeimyniško gyvenimo, galvojo Robertas Džordanas. O bjauriausia,

kai tas nelemtas ratas leidžiasi žemyn. Bet aš nuo jo nusikrausčiau, pagalvojo jis, ir niekas manęs ant jo nebeužsodins.

Prieš porą dienų aš nė žinoti nežinojau, kad yra tokie Pilara, Pablas ir kiti. Pasaulyje man neegzistavo jokia Marija. Gyvenimas buvo daug paprastesnis. Gavau Golco įsakymą, visiškai aiškų ir tartum visiškai įvykdomą, nors ir numačiau tam tikrų sunkumų ir turėjau abejonių dėl pasekmių. Galvojau, kad susprogdinę tiltą arba grįšime, arba ne, o jei grįšime, pasiprašysiu kuriam laikui į Madridą. Šiame kare atostogų niekam neduoda, bet aš, maniau, porą trejetą dienelių gaučiau. Madride ketinau nusipirkti knygų, nuvažiuoti į „Floridos" viešbutį, užsisakyti kambarį ir išsimaudyti karštoje vonioje, galvojo jis. Vaizdavausi, kaip pasiųsiu šveicorių Lują atnešti butelio absento iš *Mantequerias Leonesas* ar iš kur nors netoli nuo *Gran Via* ir nusimaudęs gulėsiu lovoje, ir skaitysiu, ir išgersiu porą taurelių absento, o paskui paskambinsiu į „Geilordą"[54] ir paklausiu, ar galėčiau ateiti pavalgyti.

Valgyti *Gran Via* jis nenorėtų, nes valgydina prastai ir reikia pataikyti laiku nueiti, antraip nieko nebegausi. Be to, ten būna per daug pažįstamų laikraštininkų, o sėdėti prikandus liežuvį — neįdomu. Jis išgers absento, kad užeitų noras pasišnekėti, o tada nueis į „Geilordą", kur būna gerų patiekalų ir tikro alaus, ir pavalgys su Karkovu[55], ir pasiklausinės, kokia padėtis frontuose.

Kai jis pirmą kartą apsilankė „Geilordo" viešbutyje, kur gyveno Madride apsistoję rusai, jam tenai nepatiko, nes viešbutis pasirodė per daug ištaigingas, maistas per daug geras apsuptam miestui, o šnekos per daug ciniškos karo metui. Bet greit apsipratau, pagalvojo jis. Kodėl nevalgyti pačių geriausių valgių, kai grįžti po štai tokios užduoties? Ir kalbos, kurias jis iš pirmo karto palaikė ciniškomis, vėliau pasirodė per daug teisingos. Turėsiu apie ką papasakoti „Geilorde", atlikęs šią užduotį. Taip, atlikęs užduotį.

Ar būtų galima nusivesti Mariją į „Geilordo" viešbutį? Ne, negalima. Bet galima palikti ją „Floridoje", o ji tegu išsimaudo karštoje vonioje ir palaukia, kol grįši iš „Geilordo". Taip, galėtum šitaip padaryti, o vėliau, papasakojęs Karkovui apie ją, galėsi ir ją nusivesti, nes jie susidomės ja ir norės pamatyti.

O gal ir visai neitum į „Geilordą". Galėtum anksti pavalgyti *Gran Via* ir parbėgti į „Floridą". Bet kaip tu nenueisi į „Geilordą" — norėsi pamatyti senus pažįstamus, norėsi vėl gerai pavalgyti ir pasimėgauti komfortu ir prabanga. Paskui grįši į „Floridą", o ten lauks Ma-

rija. Be abejo, ji lauks tenai, kai būsi atlikęs šią užduotį. Atlikęs užduotį. Taip, atlikęs užduotį. Sėkmingai ją atlikęs, jis galės tarti, kad yra nusipelnęs sočių pietų „Geilorde".

„Geilordo" viešbutyje sutikdavai valstiečių ir darbininkų kilmės įžymių ispanų karvedžių, kurie, išėję iš liaudies gelmių, karo pradžioje ėmėsi ginklo, neturėdami jokio karinio pasiruošimo, ir sužinodavai, jog daugelis jų kalba rusiškai. Tai buvo pirmas didelis nusivylimas, jo patirtas prieš keletą mėnesių. Paskui jis ir pats ėmė žiūrėti į tai ciniškai, bet vėliau paaiškėjo, kad nieko baisaus čia nėra. Jie tikrai buvo valstiečiai ir darbininkai. Jie dalyvavo 1934 metų revoliucijoje[56] ir jai pralaimėjus turėjo bėgti iš tėvynės, o Rusijoje buvo pasiųsti į karo akademiją ir Kominterno išlaikomą Lenino institutą, kad pasiruoštų ateities kovoms ir gautų vadui reikalingą karinį išsilavinimą.

Juos ten auklėjo Kominternas. Per revoliuciją negalima sakyti pašaliniams, kas tau padeda, ar parodyti, kad žinai daugiau, negu tau pridera žinoti. Paskui jis tai suprato. Jeigu dalykas iš esmės teisingas, melas neturi didelės reikšmės. Tačiau melo buvo daug. Iš pradžių jis jo vengė. Nekentė jo. O vėliau — pamėgo. Tai buvo vienas iš požymių, jog esi savas, bet iš tikrųjų tai labai tvirkinantis dalykas.

Kaip tik „Geilorde" tu sužinojai, kad Valentinas Gonsalesas[57], pramintas El Kampesinu, arba Valstiečiu, joks valstietis, o buvęs Ispanijos svetimšalių legiono seržantas, iš ten dezertyravęs ir kovęsis Abd al Kerimo[58] pusėje. Tai irgi nieko ypatingo. Kas čia baisaus? Tokiame kare skubiai reikalingi valstiečių vadai, o tikras valstiečių vadas būtų pernelyg panašus į Pablą. Laukti, kol iškils tikras Valstiečių Vadas, nėra kada, o jam iškilus, gali paaiškėti, kad jis turi per daug valstietiškų bruožų. Todėl tokį vadą reikia sukurti. Tačiau Kampesinas, juodabarzdis, storomis negriškomis lūpomis ir degančiomis, kiaurai veriančiomis akimis, jam rodės, gali pridirbti bėdos ne mažiau kaip tikras valstiečių vadas. Paskutinį kartą, kai jį matė, tas žmogus atrodė įtikėjęs apie jį skleidžiamais gandais ir savo valstietiška kilme. Tai narsus, nepalaužiamas vyras, drąsiausias pasauly. Bet, Viešpatie, kas jo per plepumas! Įsikarščiavęs jis gali pasakyti bet ką, negalvodamas apie savo lengvapėdiškumo pasekmes. O pasekmių yra buvę nemaža. Tačiau jis puikus brigados vadas, randąs išeitį, kai jau atrodo, jog viskas žuvę. Jam jokia padėtis neatrodo beviltiška, o jei tokia padėtis susidaro, sugeba rasti išeitį.

„Geilorde" taip pat galėdavai sutikti paprastą mūrininką Enrikę Listerį iš Galisijos, kuris dabar vadovauja divizijai ir taip pat kalba

rusiškai. Sutikdavai stalių Chuaną Modestą[59] iš Andalūzijos, kuriam neseniai pavedė vadovauti armijos korpusui. Jis irgi ne Puerto de Santa Marijoje išmoko rusų kalbos, nebent su kitais staliais būtų lankęs Berlico kursus[60]. Iš visų jaunų karių rusai juo labiausiai pasitiki, kadangi jis yra tikras partietis, „šimtaprocentinis", kaip jie sako, didžiuodamiesi, jog žino šį amerikietišką epitetą. Jis daug protingesnis už Listerį ar El Kampesiną.

Tikrai, „Geilordo" viešbutis — tai vieta, kur užbaigi savo mokslus. Ten sužinai, kaip viskas yra iš tikrųjų, o ne kaip oficialiai skelbiama. Mano mokslai tik prasidėjo, pagalvojo jis. Įdomu, ar dar ilgai reikės mokytis? „Geilorde" jis sužinojo gerų ir protingų dalykų, sužinojo kaip tik to, ko jam reikėjo. Iš pradžių, kol tikėjo visokiom nesąmonėm, tai jį pribloškė. Bet dabar jis pakankamai prityręs ir supranta, jog reikia slėpti tiesą, o tai, ką sužinojo „Geilorde", tik sustiprino jo tikėjimą dalykais, kuriuos jis laikė teisingais. Jam būdavo malonu sužinoti tikrą, o ne tariamą padėtį. Jokiame kare neapsieinama be melo. Tačiau tiesa apie Listerį, Modestą ir El Kampesiną daug geriau už melus ir legendas. Ką gi, kada nors tiesą sužinos visi, o kol kas jam smagu, kad yra „Geilordas", kur jis gali tą tiesą sužinoti.

Taip, štai kur jis nueitų Madride, nusipirkęs knygų, išsimaudęs vonioje, išgėręs porą taurelių ir šiek tiek paskaitęs. Bet šitą planą jis buvo susidaręs dar prieš tai, kai sutiko Mariją. Na gerai. Jie užsisakys du kambarius, ir, kol jis nueis į „Geilordą" ir sugrįš, ji galės daryti, kas jai patinka. Ji taip ilgai laukė jo čia, kalnuose. Nieko, jeigu palūkės truputį ir „Floridos" viešbutyje. Jie praleis Madride tris dienas. Trys dienos — daug laiko. Jis nusives ją pasižiūrėti brolių Marksų „Operoje"[61]. Šis filmas eina jau trys mėnesiai ir tikriausiai eis dar bent tris. Jai patiks broliai Marksai „Operoje", pagalvojo jis. Jai labai patiks tas filmas.

Tačiau nuo „Geilordo" iki šios olos — ilgas kelias. Ne, šis kelias neilgas. Ilgas kelias bus iš olos į „Geilordą". Pirmą kartą jį ten nusivedė Kaškinas, ir viešbutis jam nepatiko. Kaškinas pasakė, kad jis turįs susitikti su Karkovu, kadangi Karkovas norįs susipažinti su amerikiečiais, be to, esąs didžiausias pasaulyje Lope de Vegos mylėtojas ir laikąs *Fuente ovejuna*[62] geriausia pasaulyje pjese. Gal tai ir tiesa, tačiau jam, Robertui Džordanui, taip neatrodo.

Viešbutis jam nepatiko, tačiau patiko Karkovas. Karkovas — protingiausias iš visų pažįstamų žmonių. Iš pirmo žvilgsnio jis Robertui Džordanui pasirodė juokingas: su juodais auliniais batais, pilkomis kel-

nėmis ir pilku kiteliu, prakaulus, plonarankis ir plonakojis, šnekėdamas tarsi spjaudė žodžius pro išgedusius dantis. Tačiau Robertas Džordanas nepažįsta kito žmogaus, turinčio tiek proto ir vidinio orumo, tiek išorinio įžūlumo ir sąmojo.

Viešbučio aplinka jam pasirodė nepadoriai prabangi ir amorali. Bet kodėl žmonės, atstovaujantys valstybei, valdančiai šeštadalį pasaulio, turėtų atsisakyti šiokio tokio komforto? Ką gi, jie ir neatsisakė, ir Robertas Džordanas iš pradžių tuo bjaurėjosi, o paskui apsiprato ir net pamėgo. Kaškino pripasakota apie jį kaip apie dievai žino kokį vyrą, ir Karkovas iš pradžių buvo užgauliai mandagus, tačiau paskui, kai Robertas Džordanas nevaidindamas didvyrio papasakojo vieną labai juokingą, nešvankią, jį patį kompromituojančią istoriją, Karkovas nuo mandagumo perėjo prie geraširdiško storžieviškumo, o paskui prie stačiokiškumo, ir juodu susidraugavo.

Prie „Geilordo" vartų stovi sargybiniai su durtuvais, ir šįvakar tai pati maloniausia ir jaukiausia vieta visame apgultame Madride. Jis norėtų šį vakarą būti tenai, o ne čia. Nors dabar, kai ratas nustojo sukęsis, ir čia nebloga. Ir snigti greit nustos.

Jis norėtų parodyti Mariją Karkovui, bet prieš tai turėtų atsiklausti, o ir šiaip pasižiūrėti, kaip jį sutiks pargrįžusį. Puolimas bus pasibaigęs, ir Golcas taip pat bus tenai, ir jeigu užduotis bus atlikta sėkmingai, jie viską žinos iš Golco. Golcas, žinoma, pasišaipys iš jo dėl Marijos: juk sakėsi neturįs laiko merginoms.

Jis ištiesė ranką prie dubens priešais Pablą ir pasisėmė puodelį vyno.

— Tamstai leidus,— tarė jis.

Pablas linktelėjo. Matyt, mąsto apie savo strategiją, pagalvojo Robertas Džordanas. Jis nesiekia trumpalaikės garbės, tenkančios „patrankų mėsai", o ieško problemos sprendimo šiame dubenyje. Bet pripažink — šitas niekšelis gana sumanus, kad taip ilgai ir sėkmingai vadovavo būriui. Žiūrėdamas į Pablą, jis mąstė, koks iš jo būtų buvęs partizanų vadas Amerikos pilietiniame kare. Vadų buvo daug, galvojo jis, bet mes mažai apie juos žinom. Ne apie tokius kaip Kvontrilis, kaip Mosbis[63], kaip jo paties senelis, o apie smulkiuosius, „miško brolius". O dėl girtavimo — ar tu manai, kad Grantas tikrai girtavo? Senelis tvirtino, kad taip. Apie ketvirtą valandą po pietų jis visada būdavęs truputį įkaušęs, o per Viksburgo apgultį[64] kartais neišsiblaivydavęs porą dienų. Tačiau senelis tvirtino, kad, nors ir girtas, elgdavęsis jis

normaliai, tik kartais būdavę labai sunku jį prižadinti. Užtat jei pavykdavę prižadinti, jis būdavęs žmogus kaip žmogus.

Šiame kare kol kas nė vienoje pusėje neatsirado nei Granto, nei Šermano[65], nei Akmenino Džeksono[66]. Taip. Ir nei Džebo Stiuarto[67]. Nei Šeridano[68]. Užtat daugybė Maklelanų[69]. Pas fašistus pilna Maklelanų, ir mažiausia trys yra pas mus.

Taip, šiame kare neiškilo nė vieno genialaus karvedžio. Nė vieno. Ir nė vieno bent panašesnio. Internacionalinių brigadų vadai Kleberis, Lukačas ir Hansas[70] puikiai užsirekomendavo, gindami Madridą, o paskui propagandos išgarbstytas Madrido gynėjas Miacha[71], senas plikas akiniuotis, pasipūtęs, kvailas kaip avinas, nuobodus pašnekovas, drąsus ir bukaprotis kaip bulius, ėmė taip pavydėti Kleberiui populiarumo, kad privertė rusus atleisti jį nuo vadovavimo ir išsiųsti į Valensiją[72]. Kleberis geras karys, bet siauraregis ir tokiame poste tikrai per didelis plepys. Golcas geras generolas ir puikus karys, bet jį visada laiko kieno kito žinioje ir neleidžia pasireikšti. Šis puolimas bus kol kas didžiausia jo operacija, ir tai, ką Robertas Džordanas yra apie ją girdėjęs, jam ne itin patinka. Paskui dar yra vengras Galis, kurį reikėtų sušaudyti, jeigu tikėtum bent puse to, kas kalbama „Geilorde“. Kad galėčiau patikėti bent dešimčia procentų to, ką esu girdėjęs „Geilorde“, pagalvojo Robertas Džordanas.

Jis apgailestavo nematęs kautynių plokščiakalnyje už Gvadalacharos, kai jie sumušė italus[73]. Jis tuomet buvo Estremadūroje. Hansas prieš porą savaičių vieną vakarą „Geilorde“ papasakojo jam apie tai, ir jis įsivaizdavo, kaip tai buvo. Vienu metu atrodę, jog kautynės pralaimėtos: italai netoli Trichuekos pralaužę frontą, ir, jeigu jie būtų priėję Torichos—Brihuegos kelią, Dvyliktoji brigada būtų buvusi atkirsta. „Bet, žinodami, jog kaunamės su italais,— sakė Hansas,— mes surizikavom vieną manevrą, kuris kautynėse su kitu priešininku būtų nepateisinamas. Ir manevras pasisekė“.

Hansas parodė jam, kaip tai vyko, savo žemėlapiuose. Hansas visą laiką nešiojosi juos planšetėje ir iki šiol negalėjo atsižavėti ir atsidžiaugti savo stebuklingu manevru. Hansas puikus karys ir geras draugas. Jis sakė, kad Listerio, Modesto ir Kampesino ispanų daliniai tame mūšyje gerai kovęsi ir kad tai vadų ir jų įvestos disciplinos nuopelnas. Tačiau daug ką Listeriui, Kampesinui ir Modestui nurodo rusų kariniai patarėjai. Jie tarsi lakūnai naujokai, skrendą lėktuvu su dviguba valdymo sistema, kad, jiems padarius klaidą, valdymą galėtų perimti tikrasis pilotas. Ką gi, šie metai parodys, kiek ir kaip jie yra iš-

mokę. Po kurio laiko nebebus dviejų vairų, ir tada mes pamatysim, ar gerai jie vieni valdys divizijas ir armijų korpusus.

Jie komunistai ir griežtos disciplinos šalininkai. Įvedę tokią discipliną, jie turės gerą kariuomenę. Ypač negailestingas disciplinos atžvilgiu Listeris. Jis aršus fanatikas ir kaip tikras ispanas visiškai nevertina žmogaus gyvybės. Nuo pat pirmosios totorių invazijos į Vakarus nedaug tebuvo armijų, kur žmonės būtų teisiami karo lauko teismo už tokius menkus prasižengimus kaip kad jo divizijoje. Bet jis žino, kaip paversti diviziją koviniu vienetu. Išlaikyti pozicijas — vienas dalykas. Ir visai kas kita — pulti pozicijas ir jas užimti, ir dar kas kita — manevruoti su armija kovos lauke, galvojo Robertas Džordanas, sėdėdamas prie stalo. Įdomu, kaip seksis vadovauti Listeriui, kai bus panaikintas dvigubas valdymas? Bet gal nepanaikins, pagalvojo jis. Įdomu: panaikins ar ne? Gal tik sustiprins? Įdomu, kaip į tai žiūri rusai? Tai patirti galima tik „Geilorde", pagalvojo jis. Jau daug susikaupė dalykų, kuriuos norėčiau sužinoti ir galiu sužinoti tik „Geilorde".

Vienu metu jam atrodė, kad „Geilordo" nuotaikos jam daro blogą įtaką. „Geilordas"— tikra priešingybė puritoniškam ir religingam komunizmui, vyraujančiam Velaskeso gatvėje Nr. 63, rūmuose, paverstuose sostinės Internacionalinių brigadų štabu. Velaskeso Nr. 63 jausdavaisi kaip vienuolių ordino narys, o „Geilorde" nebuvo nė kvapo tos nuotaikos, kuri viešpatavo Penktojo pulko štabe, kol jis nebuvo išskirstytas į naujosios armijos brigadas.

Tuose abiejuose štabuose jausdavaisi kryžiaus žygio dalyvis. Tai vienintelis tinkamas apibūdinimas, nors jis taip nuvalkiotas ir aptrintas, kad seniai prarado savo tikrąją prasmę. Nepaisant biurokratizmo, nesugebėjimo veikti, partinių rietenų, tave apimdavo jausmas, kokio tikėjaisi ir nesulaukei eidamas pirmosios komunijos. Tai — pasišventimas kovai už visų pasaulio prispaustųjų teises; jausmas, kurį taip pat sunku ir keblu apibūdinti kaip religinę ekstazę, nors jis toks pat tikras, kaip ir tai, ką patiri klausydamasis Bacho arba stovėdamas Šartro ar Leono katedroje[74] ir matydamas, kaip krinta pro didelius langus šviesa, arba žiūrėdamas į Mantenjos[75], Greko[76] ar Breigelio[77] paveikslus Prado muziejuje[78]. Jis leido tau pasijusti dalyviu to, kuo tu tiki visu protu ir širdimi, ir dvasios broliu tiems, kurie eina išvien su tavimi. Tai buvo jausmas, kurio iki tol nebuvai patyręs, o patyrei tik dabar, ir jis kaip ir jo priežastys tau pasirodė toks svarbus, kad tavo paties mirtis pasidarė tau visiškai nereikšminga,— jos reikia saugotis tik todėl, kad nekliudytų vykdyti pareigos. Šis jausmas skatino kaž-

ką daryti, ir visų geriausia buvo tai, kad šį tą galėjai daryti. Galėjai kautis.

Ir tu koveisi, galvojo jis. Bet jausmas tų, kurie gerai kovėsi ir liko gyvi, greit prarado savo tyrumą. Nepraėjo nė pusmetis.

Tą pirmapradį, gryną jausmą patiri gindamas poziciją ar miestą. Taip buvo per mūšius Sieroje. Ten visi kovėsi kaip tikra revoliucionierių brolija. Ten pirmą kartą kilo būtinybė sustiprinti discipliną, ir jis tą suprato ir pritarė. Artilerijos apšaudomi, kareiviai pabūgdavo ir mėgindavo bėgti. Jis matė, kaip juos nušaudavo ir palikdavo pūti pakelėje; paimdavo tik šovinius ir vertingesnius daiktus. Kurie ėmė jų šovinius, batus ir odines striukes, elgėsi teisingai. Paimti jų vertybes reikalavo sveikas protas. Antraip viską būtų pasiėmę anarchistai.

Atrodė, jog šaudyti bėglius — teisinga ir būtina. Čia nebuvo nieko blogo. Jie bėgo todėl, kad galvojo tik apie savo kailį. Fašistai atakavo, ir mes atrėmėme juos toje atšlaitėje Gvadaramos kalnuose tarp pilkų uolų, mažaūgių pušaičių ir prožirnių krūmokšnių. Mes laikėme užėmę kelią, bombarduojami iš lėktuvų, o paskui, kai jie prisitraukė artileriją,— ir apšaudomi iš patrankų, ir tie, kurie liko gyvi, dienai baigiantis pakilo į kontrataką ir atmušė juos atgal. Paskui, kai jie mėgino apeiti iš kairės, mažais būreliais braudamiesi tarp uolų ir krūmų, mes įsitvirtinome sanatorijoje ir atsišaudėme pro langus ir nuo stogo, nors jie jau puolė iš abiejų pusių, ir mes patyrėme, ką reiškia būti apsuptiems, kol kontrataka juos atmušė kitapus kelio.

Ir štai tame sąmyšy, smaugiamas baimės, nuo kurios džiūsta gerklė ir gomurys, kvėpdamas trupančio tinko dulkes, staigiai persmelkiamas išgąsčio, kai griūva siena, krisdamas prie žemės, blyksint ir drioksint sviediniams, traukdamas iš skeveldrų kulkosvaidį, vilkdamas į šoną tuos, kurie prieš tai juo šaudė, parkritusius kniūpsčius ir apibertus skalda, slėpdamas galvą už skydo, taisydamas gedimą, lygindamas kaspiną, paskui gulėdamas už skydo ir kulkomis vėl laistydamas pakelę, tu darei, ką reikėjo daryti, ir žinojai, kad teisybė tavo pusėje. Tu pažinai džiovinantį gerklę mūšio svaigulį, baimės apvalytą ir apvalantį, ir tu koveisi tą vasarą ir tą rudenį už visus pasaulio vargšus, prieš bet kokią priespaudą, už viską, kuo tikėjai, ir už naują pasaulį, kurio vaizdą nešiojaisi širdyje. Tą rudenį tu išmokai, mąstė jis, pakęsti kančias ir nedejuoti apkasų bei įtvirtinimų šaltyje, drėgmėje ir purve. Ir nuovargis, miego stoka, nervai, nepatogumai gerokai prigesino jausmą, kuriuo tu degei vasarą ir rudenį. Bet visiškai jis neužgeso, ir viskas, ką tu iškentei, jį tiktai pateisino. Tomis dienomis, gal-

vojo jis, tu jautei stiprų, sveiką ir nesavanaudišką pasididžiavimą...— koks velniškai nuobodus tu būtum tada pasirodęs „Geilorde", staiga pagalvojo jis.

Taip, būtum nelabai pritikęs tada prie „Geilordo" kompanijos, galvojo jis. Buvai per daug naivus. Buvai tuomet savotiškoje Dievo malonės būsenoje. Bet gal ir „Geilorde" tada buvo kitokia nuotaika negu dabar. Aišku, iš tikrųjų buvo visai kitaip, pasakė jis sau. Visiškai kitaip. Tada visai nebuvo „Geilordo" nuotaikų.

Karkovas pasakojo jam apie tas dienas. Tuo metu visi čia atvykę rusai gyveno „Palaso" viešbutyje. Robertas Džordanas tuomet jų nė vieno nepažinojo. Tai buvo prieš suformuojant pirmąsias partizanų grupes; prieš tai, kai jis susipažino su Kaškinu ir kitais. Kaškinas tada buvo šiaurėje, Irūne, San Sebastiane ir dalyvavo nesėkmingose kautynėse traukiantis link Vitorijos[79]. Jis atvyko į Madridą tik sausyje, ir tuo metu, kai Robertas Džordanas tris dienas kovėsi Karabančelyje ir Useroje, kai jie stabdė fašistų dešiniojo sparno veržimąsi į Madridą ir namą po namo vadavo iš marokiečių ir *tercio** sugriautą priemiestį pilko, saulės išdeginto plokščiakalnio krašte ir statė gynybos liniją tam miesto kampui ginti,— Karkovas tuo metu buvo Madride.

Karkovas apie tuos laikus taip pat kalbėjo be cinizmo. Tai buvo metas, kai visiems atrodė, jog viskas prarasta, ir kiekvienam širdyje liko už bet kokius apdovanojimus ir pasižymėjimo ženklus brangesnis prisiminimas apie tai, kaip elgeisi, kai viskas atrodė prarasta. Vyriausybė pabėgo, palikdama miestą likimo valiai, pasiėmusi visus Karo ministerijos automobilius, ir senis Miacha dviračiu važinėdavo inspektuoti gynybinių pozicijų. Šituo Robertas Džordanas negalėjo patikėti. Kad ir kaip patriotiškai nusiteikęs, jis neįsivaizdavo Miachos ant dviračio, tačiau Karkovas sakė, jog tai tiesa. Bet tada jis rašė apie tai į rusų laikraščius, todėl parašęs tikriausiai norėjo pats tuo tikėti.

Tačiau apie vieną dalyką Karkovas neparašė. „Palaso" viešbutyje gulėjo jo atsakomybei palikti trys sužeisti rusai — du tankistai ir lakūnas. Jie buvo per silpni, kad būtų galima juos išgabenti, ir Karkovas turėjo pasirūpinti, kad tie sužeistieji nepakliūtų į fašistų rankas, jeigu reikėtų pasitraukti iš miesto.

Jeigu būtų reikėję trauktis iš miesto, Karkovas, išvykdamas iš „Palaso" viešbučio, turėjo juos nunuodyti, kad nebūtų įmanoma nustatyti jų tapatybės. Kas pamatys tris lavonus, kurių vienam pilve —

---

* Legionierių (*isp.*).

trys kulkų žaizdos, antram — nuplėšta žiauna ir atidengtos balso stygos, trečiam kulka sutrupinusi šlaunikaulį, o rankos ir veidas taip apdegę, kad visas veidas virtęs vienu pūkeliu be antakių, blakstienų ir plaukų,— nepasakys, jog tai rusai. Niekas neįrodys, kad trys sužeistieji, kurių lavonai likę „Palaso" viešbutyje,— rusai. Niekas neįrodys, kad nuogas negyvas žmogus — rusas. Mirusieji neatskleidžia nei savo tautybės, nei politinių įsitikinimų.

Robertas Džordanas paklausė Karkovą, kaip jis jautęsis žinodamas, jog turės nužudyti tuos tris vyrus, ir Karkovas atsakė, jog nelaukęs tos valandos.

— Kaip jūs būtumėt tą padaręs? — paklausė Robertas Džordanas ir pridūrė: — Juk ne taip paprasta greitomis nunuodyti.

O Karkovas atsakė:

— Net labai paprasta, kai turi sau.

Jis atidarė portsigarą ir parodė Robertui Džordanui, ką nešiojąsis dangtelyje.

— Bet jeigu jus paimtų į nelaisvę, pirmiausia atimtų portsigarą,— paprieštaravo Robertas Džordanas.— Ir lieptų pakelti rankas.

— Aš turiu dar ir čia,— Karkovas šyptelėjo ir parodė striukės atlapą.— Atlapą į dantis, perkrimtai ir nurijai.

— Taip daug geriau,— pasakė Robertas Džordanas.— Sakykit, ar nuodai kvepia karčiaisiais migdolais, kaip rašo detektyvinėse apysakose?

— Nežinau,— linksmai atsakė Karkovas.— Neuosčiau. Gal sudaužom ampulę ir pauostom?

— Verčiau pataupykit.

— Gerai sakot,— tarė Karkovas ir įsidėjo portsigarą.— Suprantat, aš ne defetistas, bet tokia kritiška padėtis visada gali pasikartoti, o va šito niekur negausi. Skaitėt komunikatą iš Kordobos fronto? Nuostabus komunikatas. Tai mano pats mėgstamiausias komunikatas.

— Kas ten rašoma? — Robertas Džordanas buvo atvykęs į Madridą iš Kordobos fronto, ir jį staiga nuėmė šaltis, kaip tada, kai kas ima juokauti iš tokių dalykų, iš kurių juoktis galite tik jūs, o kiti — ne.— Pasakykit.

— „*Nuestra gloriosa tropa siga avanzando sin perder ni una sola palma de terreno*",— pasakė Karkovas, keistai tardamas ispaniškus žodžius.

— Negali būti,— paabejojo Džordanas.

— „Mūsų šlovingoji kariuomenė žygiuoja pirmyn, neužleisdama

nė pėdos žemės",— pakartojo Karkovas angliškai.— Taip pasakyta komunikate. Aš jums surasiu.

Tu dar nepamiršai pažįstamų, kurie žuvo mūšyje traukiantis į Posoblanką, o „Geilorde". iš to juokaujama.

Tai štai koks dabar „Geilordas". Tačiau buvo laikas, kai „Geilordo" nebuvo, ir, jei padėtis taip pasikeitė, kad tie, kurie išliko gyvi po pirmųjų karo dienų, sukūrė štai tokį „Geilordą", jam malonu ten apsilankyti ir žinoti, kad toks egzistuoja. Tu jautiesi toli gražu nebe taip kaip Sieroje, Karabančelyje ir Useroje, galvojo jis. Tu greit gendi. Bet ar tai gedimas, ar tu tik išaugai iš pirmapradžio naivumo? Argi nebūna taip visur? Kas dar, be jaunų gydytojų, kunigų ir kareivių, išsaugo nesuteptą jaunatvišką pasišventimą profesijai? Kunigai, be abejo, išsaugo — arba turi mesti. Na, o Karkovas?

Jam niekad nepabosdavo mąstyti apie Karkovą. Kai paskutinį kartą buvo „Geilorde", Karkovas nuostabiai pasakojo apie vieną britų ekonomistą, ilgai išgyvenusį Ispanijoje. Robertas Džordanas jau daugelį metų skaitė to žmogaus staipsnius ir gerbė jį, nors nieko apie jį nežinojo. Jo rašinius apie Ispaniją jis nelabai vertino. Viskas juose išdėstyta per daug aiškiai ir suprastintai, ir per daug schematiškai, ir daugelis statistikos duomenų ne iš blogos valios išpūsti. Bet, manė jis, juk retai kada patinka tai, ką rašo spauda apie šalį, kurią gerai pažįsti, ir jis gerbė žmogų už jo gerus norus.

Paskui vieną kartą jį sutiko. Tai buvo Karabančelio puolimo išvakarėse. Jie sėdėjo prie amfiteatro sienos, o už poros gatvių vyko susišaudymas, ir visi nervinosi, laukdami puolimo. Buvo pažadėtas tankas, bet jis nesirodė, ir Montera sėdėjo ranka pasirėmęs galvą ir kartojo:

— Nėr tanko. Nėr tanko.

Diena buvo šalta, ir vėjas nešė gatve geltonas dulkes. Montera buvo sužeistas į kairę ranką, kuri baigė užtirpti.

— Mums reikia tanko,— sakė jis.— Reikia laukti tanko, o laukti nėra kada.— Nuo skausmo jo balsas skambėjo irzliai.

Robertas Džordanas nuėjo pasižiūrėti, ar tankas nesustojęs, kaip spėjo Montera, už kampo, prie didelio gyvenamo namo, pro kurį eina tramvajų linija. Ir jis tikrai ten stovėjo. Bet tai buvo ne tankas. Tomis dienomis ispanai daug ką vadino tankais. Tai buvo senas šarvuotas automobilis. Šoferis nenorėjo sukti už kampo ir važiuoti prie amfiteatro. Jis stovėjo už šarvuočio, atsirėmęs į jį sukryžiuotom rankom ir padėjęs ant jų galvą su odiniu šalmu. Roberto Džordano prakal-

bintas, jis papurtė galvą, nepakeldamas jos nuo rankų. Paskui, nepasižiūrėjęs į Robertą Džordaną, nusuko galvą.

— Negavau įsakymo ten važiuoti,— niūriai tarė jis.

Robertas Džordanas ištraukė iš dėklo pistoletą ir įbedė vamzdį šoferiui į nugarą.

— Štai tau įsakymas,— pasakė jis.

Vyras papurtė galvą su dideliu kaip regbisto šalmu ir tarė:

— Kulkosvaidis be amunicijos.

— Amfiteatre mes turim amunicijos,— pasakė jam Robertas Džordanas.— Važiuojam. Ten užtaisysim juostas. Greičiau!

— Nėra kam šaudyt iš kulkosvaidžio,— pasakė šoferis.

— O kur antrasis? Kur tavo porininkas?

— Negyvas,— atsakė šoferis.— Viduj.

— Ištrauk,— pasakė Robertas Džordanas.— Ištrauk jį iš ten.

— Aš nenoriu jo liesti,— pasakė šoferis.— O jis susirietęs tarp kulkosvaidžio ir vairo, ir aš negaliu pro jį pralįsti.

— Lipam,— tarė Robertas Džordanas.— Ištrauksim abu.

Lipdamas į šarvuotį, jis susitrenkė galvą ir prasikirto antakį, ir iš žaizdelės per veidą bėgo kraujas. Lavonas buvo sunkus ir toks sustingęs, kad buvo neįmanoma jo atitiesti ir reikėjo mušte išmušti galvą, įstrigusią tarp sėdynės ir vairo. Galiausiai Džordanas ištraukė galvą, paspyręs iš apačios keliu, o paskui, suėmęs už juosmens, vienas atitempė lavoną prie durelių.

— Padėk iškelti,— tarė jis šoferiui.

— Aš nenoriu jo liesti,— pasakė šoferis, ir Robertas Džordanas pamatė, kad jis verkia. Ašaros bėgo tamsiu dulkėtu veidu abipus nosies tiesiais takeliais, ir panosė taip pat buvo šlapia.

Nušokęs ant žemės, jis ištraukė lavoną, ir tas nukrito ant šaligatvio prie tramvajaus bėgių, susikūprinęs, susirietęs dvilinkas. Jis liko ten gulėti, ir jo veidas ant cementinio šaligatvio atrodė pilkai vaškinis, o rankos buvo sulenktos po savimi kaip ir šarvuotyje.

— Lipk vidun, po velnių,— pasakė Robertas Džordanas, duodamas pistoletu šoferiui ženklą, kad liptų.— Lipk greičiau!

Štai tada jis ir pamatė išeinant iš už kampo tą žmogų. Jis vilkėjo ilgu paltu ir buvo be skrybėlės, žilas, plačiaskruostis, giliai įsmegusiom, arti susodintom akim. Rankoje jis turėjo „Česterfildo" pakelį ir, išėmęs cigaretę, atkišo Robertui Džordanui, kuris ragindamas pistoletu stūmė šoferį į šarvuotį.

— Minutėlę, drauge,— tarė jis Robertui Džordanui ispaniškai.— Gal painformuotumėt mane šiek tiek apie mūšį?

Robertas Džordanas paėmė cigaretę ir įsidėjo į mėlynos darbinės palaidinės kišenę. Jis atpažino tą draugą iš nuotraukų. Tai ir buvo tasai britų ekonomistas.

— Eik tu šikt! — pasakė jis angliškai, o paskui šarvuočio šoferiui ispaniškai: — Pirmyn! Prie amfiteatro! Aišku?

Ir jis patraukė į save ir su trenksmu uždarė sunkias dureles, ir jie nuvažiavo į pakalnę, ir kulkos sutarškė į šarvuotį kaip akmenukai į geležinį katilą. Paskui, kai sukaleno kulkosvaidis, jos ėmė kirsti tarsi plaktukas. Jie užvažiavo už amfiteatro, kur šalia kasos langelio tebekabojo pernykščio spalio afišos, stovėjo atplėštos dėžės su amunicija, ir sienos priedangoje stovėjo ir laukė draugai su šautuvais, su granatomis ant diržų ir kišenėse, ir Montera pasakė:

— Puiku. Tankas yra. Dabar galim pulti.

Tą patį vakarą, kai jie užėmė paskutiniuosius namus ant kalvos, jis patogiai gulėjo už mūrinės sienos prie išmuštos šaudymo angos ir žiūrėjo į gražų ugnies lauką tarp jų ir kalnų keteros, kur atsitraukė fašistai, ir kone su geismingu pasimėgavimu galvojo, kaip puikiai kalva su sugriauta vila viršūnėje užstoja kairįjį sparną. Drabužiai buvo sumirkę prakaitu, ir jis gulėjo įlindęs į šiaudus ir susivyniojęs į antklodę, kad džiūdamas neperšaltų. Gulėdamas prisiminė ekonomistą ir nusijuokė, o paskui ėmė gailestauti, kad buvo grubus. Tačiau, kai tas įbruko jam į ranką cigaretę tartum arbatpinigius už informaciją, jis užsidegė kareivišku pykčiu pašaliečiui ir nesusivaldė.

Dabar jis prisiminė, ką „Geilorde“ pasakojo apie tą žmogų Karkovas.

— Tai štai kur jį sutikot,— kalbėjo Karkovas.— Aš pats tą dieną tenuvažiavau iki Toledo tilto[80]. Vadinasi, jo nusigauta labai arti fronto. Manau, kad tai buvo paskutinis jo žygdarbis. Rytojaus dieną jis išvyko iš Madrido. Man rodos, didvyriškiausiai jis pasirodė Tolede. Tolede jis buvo nepakartojamas. Jis buvo vienas Alkasaro[81] paėmimo autorių. Gaila, kad nematėt jo Tolede. Mano nuomone, apgultis mums pasisekė daugiausia jo pastangų ir patarimų dėka. Tai buvo kvailiausias karo etapas, stačiai kvailumo viršūnė. Bet sakykit: kokia apie jį nuomonė Amerikoj?

— Amerikoj,— atsakė Robertas Džordanas,— jis laikomas labai artimu Maskvai.

— Artimas jis nėra,— pasakė Karkovas.— Tačiau jo nuostabus

veidas, ir tas veidas bei manieros laiduoja jam sėkmę. Štai aš su savo veidu nieko nenuveikčiau. Tai, ką man šiaip taip pavyko pasiekti, pasiekiau toli gražu ne veido dėka: jis neįkvepia ir nežadina meilės ir pasitikėjimo manimi. O tam Mičelui veidas atveria visus kelius. Tai konspiratoriaus veidas. Visi, skaitę knygų apie sąmokslininkus, išsyk pajunta jam pasitikėjimą. Be to, jo ir manieros konspiratoriškos. Kiekvienas, matydamas, kaip jis įeina į kambarį, išsyk supras, kad prieš jį — aukščiausios klasės konspiratorius. Visi jūsų turtingi tautiečiai, kurie, kaip jiems atrodo, iš geros širdies trokšta paremti Tarybų Sąjungą arba nori bent kiek apsidrausti galimu partijos laimėjimo atveju, iš šio žmogaus veido ir manierų mato, kad tai ne kas kitas, kaip patikimas Kominterno agentas.

— Tai jis neturi ryšių su Maskva?

— Jokių. Klausykit, draugas Džordanai. Ar žinote, kokios yra dvi kvailių rūšys?

— Paprasti ir per visą pilvą?

— Ne. Pas mus, Rusijoje, kvailių yra dvejopų.— Karkovas šyptelėjo ir pradėjo: — Vieni — žieminiai. Žieminis kvailys prieina prie durų ir garsiai pasibeldžia. Atidarai duris, žiūri — nematytas žmogus. O atrodo jis įspūdingai: stambus vyras su kailiniais, su auliniais batais, su kailine kepure ir visas snieguotas. Pirmiausia patrepsi ir nukrečia sniegą nuo batų. Paskui nusivelka kailinius, papurto ir nukrečia sniegą nuo jų. Paskui nusiima kailinę kepurę, padaužo į duris ir nukrečia dar sniego. Paskui vėl patrepsi ir eina į kambarį. Pasižiūri į jį — ogi tai kvailys. Toks yra žieminis kvailys.

O vasarą matai kvailį einant gatve: jis mostaguoja rankom ir mataruoja į šonus galvą, ir kiekvienas iš kažin kur atpažins, kad tai kvailys. Tai vasarinis kvailys. Šitas ekonomistas — žieminis kvailys.

— Bet kodėl žmonės čia juo pasitiki? — paklausė Robertas Džordanas.

— Dėl veido,— pasakė Karkovas.— Jo nuostabi *gueule de conspirateur**. Ir dėl vieno miklaus triuko: jis visada „ką tik iš kažkur atvykęs", o ten, iš kur atvyko, laikomas patikimu ir svarbiu asmeniu. Suprantama,— jis nusišypsojo,— kad šis triukas neprarastų galios, jam reikia labai daug keliauti. Žinot, ispanai labai keisti,— kalbėjo toliau Karkovas.— Dabartinė vyriausybė turi daug pinigų. Daug aukso. Bet draugams jie nieko neduoda. Jūs — draugas. Puiku. Jūs

* Konspiratoriaus fizionomija (*pranc.*).

dirbsit veltui, ir jums nereikės atlyginti. Užtat žmonėms, atstovaujantiems svarbiai firmai ar šaliai, kuri nėra draugiška, bet kuriai reikia padaryti atitinkamą įtaką,— tokiems jie negaili. Labai įdomus dalykas, kai įsigilini.

— Man tai nepatinka. Be to, tie pinigai priklauso ispanų darbininkams.

— Kad patiktų — nebūtina. Reikia suprasti,— pasakė jam Karkovas.— Kiekvieną kartą, kai susitinkame, aš jus po truputį mokau, ir galų gale jūs pasidarysit mokytas. Labai įdomu: mokomas dėstytojas.

— Aš nežinau, ar galėsiu grįžęs dėstyti. Gal mane pašalins kaip raudonąjį.

— Tai atvažiuokit į Tarybų Sąjungą, galėsit tęsti savo mokslus. Gal tai jums būtų geriausia.

— Bet mano specialybė — ispanų kalba.

— Ar maža kur kalbama ispaniškai? — pasakė Karkovas.— Ne visur bus taip sunku kaip Ispanijoj. Be to, nepamirškit, kad jau devyni mėnesiai, kai nebedėstot. Per devynis mėnesius galėjot išmokt naujo amato. Ar daug esat skaitęs iš dialektikos?

— Skaičiau Emilio Bernso redaguotą „Marksizmo vadovėlį". Daugiau nieko.

— Jeigu jį visą perskaitėt, tai jau šis tas. Ten pusantro tūkstančio puslapių, ir prie kiekvieno reikėjo šiek tiek pasėdėti. Tačiau yra ir daugiau knygų, kurias jums reikėtų perskaityti.

— Dabar nėra kada skaityti.

— Žinau,— pasakė Karkovas.— Aš turėjau galvoj — kada nors. Yra daug knygų, kurias perskaitęs imsit po truputį suvokti, kas dabar dedasi. O šie įvykiai bus pagrindas vienai reikalingai knygai, kuri paaiškins daugelį žinotinų dalykų. Galbūt ją parašysiu aš. Tikiuosi, kad ją parašysiu kaip tik aš.

— Nežinau, kas galėtų ją parašyti geriau už jus.

— Nepataikaukit,— pasakė Karkovas.— Aš žurnalistas. Bet, kaip visi žurnalistai, norėčiau atsidėti literatūrai. Štai dabar studijuoju Kalvą Sotelą[82]. Jis buvo užkietėjęs fašistas, tikras ispanų fašistas. Frankas ir kiti — nepridėsi prie jo. Išstudijavau visus Sotelo raštus ir kalbas. Jis buvo labai protingas, ir labai protingai padarė, kad jį nužudė.

— Man atrodė, jūs smerkiat politinių veikėjų žudymą?

— Jis labai plačiai praktikuojamas,— pasakė Karkovas.— Labai labai plačiai.

— Bet...

— Mes smerkiame individualaus teroro aktus,— nusišypsojo Karkovas.— Ir, be abejo, banditų bei kontrrevoliucinių organizacijų veiklą. Mes baisimės ir šlykštimės banditiškų hienų — kenkėjų bucharininkų ir tokių žmonijos atmatų kaip Zinovjevas, Kamenevas, Rykovas ir jų bendrai — dviveidiškumu ir niekšiškumu. Mes nekenčiame tų pragaro išperų ir bjaurimės jais.— Jis vėl nusišypsojo.— Bet aš vis vien drįstu teigti, kad politinių veikėjų žudymas labai plačiai praktikuojamas.

— Jūs norit pasakyti...

— Aš nieko nenoriu pasakyti. Tačiau mes, suprantama, baudžiame ir likviduojame tokius išgamas, žmonijos atmatas, išdavikus generolus ir parsidavėlius admirolus. Jie likviduojami, ne žudomi. Jaučiate skirtumą?

— Jaučiu,— atsakė Robertas Džordanas.

— Ir nors aš kartais juokauju... o jūs žinot, kaip kartais pavojinga juokauti net dėl juoko? Tai va. Nors aš ir juokauju, nemanykit, kad ispanų liaudis kada nors nepasigailės, kad nesušaudė kai kurių generolų, kurie dar ir dabar užima vadovaujančius postus. Man, beje, tie šaudymai nepatinka.

— O man nieko,— pasakė Robertas Džordanas.— Nepatinka, bet jau nesijaudinu.

— Žinau,— pasakė Karkovas.— Man sakė.

— Ar tai svarbu? — tarė Robertas Džordanas.— Aš tik stengiuosi kalbėti teisybę.

— Labai gaila,— pasakė Karkovas,— bet tai vienas iš faktorių, pagal kurį sprendžiame, kad jau galima laikyti patikimu žmogų, kuris šiaip tik po ilgo laiko galėtų patekti į šią kategoriją.

— O ar būtinai aš turiu būti patikimas?

— Dirbdamas tokį darbą, turit būti labai patikimas. Reikės kada pasišnekėti su jumis, kad pamatyčiau, kas jūsų galvoj. Gaila, kad mes nepasišnekam rimtai.

— Aš savo galvą atleidau iš pareigų, iki laimėsim karą,— pasakė Robertas Džordanas.

— Jei taip, jos ilgai jums neprireiks. Bet nepamirškit po truputį jos pamankštinti.

— Skaitau *Mundo obrero*[83],— pasakė Robertas Džordanas, ir Karkovas tarė:

— Ką gi, puiku. Aš irgi suprantu juokus. Tačiau *Mundo obrero*

būna ir labai protingų dalykų. Pačių protingiausių dalykų apie šį karą.

— Taip,— pasakė Robertas Džordanas.— Sutinku su jumis. Tačiau, norint susidaryti visą dabartinės padėties vaizdą, neužtenka skaityti vien partijos organą.

— Taip,— pasakė Karkovas.— Bet ir perskaitęs dvidešimt laikraščių, jūs nesusidarysit viso vaizdo, o jeigu ir susidarysit, nežinau, kokia jums iš to bus nauda. Aš tokį vaizdą visą laiką turiu prieš akis ir visaip stengiuos jį pamiršti.

— Jūs manot, padėtis tokia bloga?

— Dabar pašviesėjo. Iš paties blogumo išsikapstėm. Bet džiaugtis dar anksti. Dabar mes kuriam didžiulę armiją, ir kai kurie jos elementai, tokie kaip Modesto, El Kampesino, Listerio ir Durano, yra patikimi. Daugiau negu patikimi. Jie nuostabūs! Pamatysit. Paskui dar yra Internacionalinės brigados, nors jų vaidmuo keičiasi. Tačiau armija, sudaryta iš gerų ir blogų elementų, negali laimėti karo. Visi kariai turi pasiekti tam tikrą politinio išprusimo lygį; visi kariai privalo žinoti, už ką jie kaunasi ir kaip tai svarbu. Visi privalo tikėti būsima kova ir visi privalo paklusti disciplinai. Mes kuriam didelę reguliarią armiją, neturėdami laiko įvesti deramai disciplinai, kad toji armija reikiamai elgtųsi mūšio lauke. Mes vadinam ją liaudies armija, tačiau ji neturės tikros liaudies armijos gerųjų savybių ir geležinės disciplinos, būtinos reguliariai armijai. Pamatysit. Tai labai rizikingas dalykas.

— Jūs šiandien nepernelyg gerai nusiteikęs.

— Taip,— pasakė Karkovas.— Aš ką tik grįžau iš Valensijos, kur su daug kuo mačiausi. Iš Valensijos niekas negrįžta gerai nusiteikęs. Madride jautiesi žvalus, stiprus, ir visos mintys — tik apie pergalę. Valensijoj visai kitaip. Ten tebevaldo bailiai, pasprukę iš Madrido. Jie sau patenkinti murdosi valdymo biurokratijos dumble. Į pasilikusius Madride žiūri su panieka. Dabar jie pasišovę susilpninti karinį komisariatą. O Barselonoj... Kad jūs pamatytumėt, kas dedasi Barselonoj!

— O kas?

— Ta pati komedija. Pirma ten buvo pakvaišėlių ir romantikų revoliucionierių rojus. Dabar ten „šaunių kareivių" rojus. Tokių, kurie mėgsta demonstruoti gražias uniformas, išdidžiai marširuoti ir ryšėti raudonas su juodu skepetas. Tokių, kurie mėgsta visa, kas kariška, išskyrus karą. Valensijoj negali tvert iš pasibjaurėjimo, Barselonoj — iš juoko.

— O ką jūs manot apie POUM[84] pučą?

— POUM — nerimta firma. Tai pasiutėlių ir nevispročių erezija, o dar tiksliau — paprastas vaikų žaidimas. Keletas sąžiningų, bet suklaidintų žmonių, viena protinga galva ir šiek tiek fašistų pinigų. Bet nedaug. Vargšeliai poumininkai! Kokie jie kvailiai!

— O ar daug žmonių žuvo per pučą?

— Mažiau, negu po to buvo ar dar bus sušaudyta. POUM! Nieko rimto — kaip ir pats vardas. Geriau jis būtų TYMAI arba GRIPAS. Nors ne. Gripas daug pavojingesnis. Komplikacijos gali pakenkti regėjimui ir klausai. Jie ruošė, beje, sąmokslą, ketino nužudyti mane, Valterį, Modestą ir Prijetą[85]. Įsivaizduojat, kokia košė jų galvose? Mes juk visai skirtingi žmonės. Vargšai poumininkai. Taip jie nieko ir nenužudė. Nei fronte, nei kur kitur. Keletą, tiesa, Barselonoj.

— Jūs ten buvot?

— Taip. Aš pasiunčiau iš ten telegramą, kur aprašiau tos niekingos galvažudžių trockininkų organizacijos kėslus ir jų pasibjaurėtinas fašistines machinacijas, bet, tarp mūsų kalbant, iš to POUM — nieko rimto. Vienintelis jų žmogus, vertas dėmesio,— tai Ninas[86]. Buvom sučiupę, bet ištrūko.

— Kur jis dabar?

— Paryžiuj. Sakom, kad Paryžiuj. Būtų labai malonus vyrukas, jei ne žalingi politiniai nukrypimai.

— Bet juk jie turėjo ryšių su fašistais, ar ne?

— O kas neturi?

— Pavyzdžiui, mudu.

— Kas žino? Tikiuosi, kad ne. Juk jūs dažnai lankotės jų užnugary,— jis šyptelėjo.— O štai vieno respublikonų ambasados[87] Paryžiuje sekretoriaus brolis praeitą savaitę buvo nuvykęs į Sen Žan de Lusą susitikti su žmonėmis iš Burgo.

— Man labiau patinka fronte,— pasakė Robertas Džordanas.— Kuo arčiau fronto, tuo geresni žmonės.

— O kaip jums patinka fašistų užnugary?

— Labai. Ten mes turim puikių žmonių.

— Bet jie irgi turi puikių žmonių mūsų užnugary. Mes juos gaudom ir šaudom, o jie gaudo ir šaudo mūsiškius. Kai būsit jų teritorijoj, visada galvokit, kiek žmonių jie gali permesti pas mus.

— Aš ir galvoju.

— Na ką gi,— pasakė Karkovas.— Šiandien jūs tikriausiai turėsit pakankamai apie ką pagalvoti, tad baikit savo alų ir žygiuokit, nes

man reikia nueiti į viršų kai ko aplankyti. Ateikit pas mane dar kada.

Taip, galvojo Robertas Džordanas. „Geilorde" daug ko sužinai. Karkovas buvo skaitęs jo pirmą ir vienintelę knygą. Knyga neturėjo pasisekimo. Ji buvo vos dviejų šimtų puslapių, ir vargu ar ją perskaitė bent pora tūkstančių žmonių. Į ją jis sudėjo visa, ką sužinojo apie Ispaniją per dešimtį metų keliaudamas pėsčias, važinėdamas trečios klasės vagonais, autobusais, sunkvežimiais, raitas ant arklių ir ant mulų. Jis gerai pažino Baskiją, Navarą, Aragoną, Galisiją, abi Kastilijas ir Estremadūrą. Tačiau Borou, Fordas[88] ir kiti yra parašę tokių puikių knygų, kad jis labai nedaug ką tegalėjo pridėti. Bet Karkovas knygą pagyrė.

— Todėl su jumis tiek daug ir kalbu,— sakė jis.— Mano nuomone, jūs rašote visiškai teisingai, o tai labai retas dalykas. Todėl norėčiau jus šio to pamokyt.

Gerai. Kai viskas bus baigta, jis parašys knygą. Bet tik apie tai, ką pats žino, tikrą tiesą apie tai, ką žino. Tik reikės pasistengti rašyti geriau negu dabar, kitaip su tuo nesusidorosiu, pagalvojo jis. Tai, ką jis sužinojo šiame kare, nėra taip paprasta.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

— Ką veiki? — paklausė jį Marija. Ji stovėjo šalia, ir jis pakėlė galvą ir nusišypsojo.

— Nieko,— atsakė jis.— Galvoju.

— Apie ką? Apie tiltą?

— Ne. Tai jau apgalvota. Galvoju apie tave ir apie viešbutį Madride, kur gyvena keletas pažįstamų rusų, ir apie knygą, kurią kada nors parašysiu.

— Ar daug Madride rusų?

— Ne. Labai mažai.

— O fašistų laikraščiai rašo, kad jų esą šimtai tūkstančių.

— Melas. Jų ten labai mažai.

— Ar tau patinka rusai? Tas, kur buvo čia, irgi rusas.

— Tau jis patiko?

— Taip. Aš tuomet sirgau, bet jis man pasirodė labai gražus ir drąsus.

— Gražus! Nesąmonė,— tarė Pilara.— Nosis plokščia sakytum delnas, o skruostai platūs it avies pasturgalis.

— Jis buvo geras mano bičiulis ir draugas,— pasakė Robertas Džordanas Marijai.— Aš jį labai mylėjau.

— Taip,— pasakė Pilara.— O dėlto nušovei.

Sulig tais žodžiais kortuojantieji pakėlė galvas, ir Pablas įsmeigė akis į Robertą Džordaną. Visi tylėjo, tada čigonas Rafaelis paklausė:

— Tai tiesa, Robertai?

— Taip,— atsakė Robertas Džordanas. Jam buvo apmaudu, kad Pilara apie tai užsiminė, ir jis gailėjosi prasitaręs pas El Sordą.— Pats prašė. Buvo sunkiai sužeistas.

— *Què cosa mas rara**,— pasakė čigonas.— Būdamas pas mus, jis apie tai tik ir šnekėjo. Neprisimenu, kiek kartų aš pats jam žadėjau padaryti tokią paslaugą. Kaip keista,— pakartojo jis ir pakraipė galvą.

— Jis buvo labai keistas,— pasakė Primitivas.— Labai savotiškas.

— Klausyk,— tarė Andresas, vienas iš brolių.— Štai tu profesorius ir taip toliau. Kaip manai: ar gali žmogus nuspėti, kas jam atsitiks?

— Ne, aš tuo netikiu,— pasakė Robertas Džordanas. Pablas smalsiai, o Pilara be jokios išraiškos žiūrėjo į jį.— Tam draugui rusui nuo per ilgo buvimo fronte buvo smarkiai pakrikę nervai. Jis kariavo prie Irūno, kur, kaip žinote, mums sunkiai ėjosi. Labai sunkiai. Vėliau kariavo šiaurėje. O nuo tada, kai buvo suformuotos pirmosios geriljerų grupės, dirbo čia, Estremadūroje ir Andalūzijoje. Aš manau, jis tiesiog pervargo, jam pakriko nervai ir ėmė vaidentis visokios baisenybės.

— Nėra abejonės, kad jis buvo matęs daug klaikių dalykų,— pasakė Fernandas.

— Kas jų nematė? — pasakė Andresas.— Bet paklausyk, *Inglés*. Kaip sakai, ar gali žmogus iš anksto žinoti, kas jo laukia?

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas.— Tai tamsuolių prietarai.

— Na na, toliau,— tarė Pilara.— Pasiklausykim profesoriaus nuomonės.— Ji kalbėjo su juo kaip su gudriu ne pagal metus vaiku.

— Aš manau, kad baisius vaizdinius sukuria baimė,— pasakė Robertas Džordanas.— Kai regi blogus ženklus...

— Kaip tie lėktuvai šiandien,— pasakė Primitivas.

— Kaip tavo atvykimas,— tyliai pasakė Pablas, ir Robertas Džordanas pažvelgė į jį per stalą, suprato, jog tai ne iššūkis, o tik balsiai išreikšta mintis, ir kalbėjo toliau:

---

* Kaip keista (*isp.*).

— Kai regi blogus ženklus, iš baimės pradedi galvoti apie mirtį, ir tuomet rodos, kad pati lemtis juos siunčia,— užbaigė Robertas Džordanas.— Esu įsitikinęs, kad nieko paslaptingo čia nėra. Aš netikiu nei vaiduokliais, nei pranašystėm, nei jokiais antgamtiniais dalykais.

— Bet tas keista pavarde aiškiai nujautė savo likimą,— pasakė čigonas.— Kaip tik taip juk ir atsitiko.

— Nenujautė,— pasakė Robertas Džordanas.— Jis tik bijojo, kad taip gali atsitikti, ir ta mintis nedavė jam ramybės. Niekas man neįrodys, kad galima nujausti ateitį.

— Nė aš? — paklausė Pilara ir, pasisėmusi iš ugniakuro pelenų, pūstelėjo juos nuo delno.— Aš irgi negalėčiau įrodyti?

— Ne. Jokiais burtais, jokiom čigonystėm — niekuo tu manęs neįtikinsi.

— Nes tu stebėtinai kurčias,— pasakė Pilara, ir stambaus jos veido bruožai žvakės šviesoje atrodė šiurkštūs.— Nesakau, kad tu kvailas. Tu tiesiog kurčias. O kurčias negirdi muzikos. Nė radijo negirdi. O jeigu negirdi, tai jam labai lengva pasakyti, kad tokių dalykų iš viso nėra. *Qué va, Inglés!* To, kur su keista pavarde, veide aš taip aiškiai regėjau mirtį, lyg ji būtų buvusi išdeginta įkaitusia geležimi.

— Nematei,— nenusileido Robertas Džordanas.— Tu matei baimę ir nerimastį. Baimė jį perėmė po viso to, ką jam teko patirti. O nerimastis kamavo todėl, kad jam vaidenosi visokios baisybės.

— *Qué va,*— pasakė Pilara.— Aš mačiau jo mirtį taip aiškiai, lyg ji būtų tupėjusi jam ant peties. Maža to, jis dvokė mirtimi.

— Dvokė mirtimi,— nusišaipė Robertas Džordanas.— Gal baime. Baimė, taip, turi kvapą.

— *De la muerte,*— pakartojo Pilara.— Klausyk. Kai Blanketas, įžymiausias visų laikų *peon de brega**, dirbo su Graneru, jis man pasakojo, kad Manolio Granero mirties dieną jie prieš koridą užsukę į koplyčią ir Manolis taip smarkiai pasmirdęs mirtimi, jog Blanketui vos nepasidarę bloga. O jis buvo su Manoliu viešbutyje, kai tas maudėsi ir rengėsi prieš kovą. Nesijautė kvapo nė automobilyje, kur jie visi sėdėjo susispaudę, kai važiavo į amfiteatrą. Ir koplyčioje jo nepajuto daugiau niekas, tiktai Chuanas Lujis de la Rosa. Marsialis su Čikueliu neužuodė to kvapo nei tada, nei kai jie keturi išsirikiavo prieš *paseo.* Tačiau Chuanas Lujis, pasakojo man Blanketas, buvęs baltas kaip popierius, ir jis, Blanketas, paklausęs jį: „Tu irgi?“ „Tiesiog ne-

---

* Banderiljeras (*isp.*).

įmanoma kvėpuoti,— atsakęs jam Chuanas Lujis.— Tai nuo tavojo matadoro".

„*Pues nada*,— pasakęs Blanketas.— Nieko nepadarysi. Tikėkimės, jog apsirinkam".

„O kiti?" — paklausęs Chuanas Lujis Blanketą.

„*Nada*,— atsakęs Blanketas.— Nieko. Užtat šitas smirdi dar bjauriau negu Talaveroje Chosė".

Ir tą popietę Madrido *Plaza de Toros*[89], priešais antrąjį *tendido**, bulius Pokapena iš Veragujos fermos, priplojęs prie barjero skersinių, negyvai užbadė Manolį Granerą. Aš buvau ten su Finitu ir mačiau. Bulius ragu sutriuškino Manoliui galvą, kai ji įsispraudė po *estribo* prie barjero apačios, kur bulius buvo jį nubloškęs.

— O tu tada ką nors užuodei? — paklausė Fernandas.

— Ne,— atsakė Pilara.— Aš buvau per toli. Mes sėdėjom septintoje trečiojo *tendido* eilėje. Iš ten, iš šono, aš ir mačiau viską, kas dėjosi. Tą patį vakarą Blanketas, kuris dirbo su Choselitu, kai tas irgi žuvo, papasakojo „Forne" apie tai Finitui, ir Finitas paklausė Chuaną Lujį de la Rosą, bet tas jam nieko neatsakė. Tik linktelėjo galva — atseit tiesa. Aš pati ten buvau. Taigi, *Inglés*, gali būti, kad tu kurčias kai kuriems dalykams, lygiai kaip tą dieną buvo kurti Čikuelis ir Marsialis Lalanda, ir visi jų *banderilleros*, ir pikadorai, ir visi Chuano Lujo ir Manolio Granero *gente*. Bet Chuanas Lujis ir Blanketas nebuvo kurti. Nesu kurčia tokiems dalykams ir aš.

— Kodėl tu sakai „kurčia", o kalbi apie uoslę? — paklausė Fernandas.

— *Leche!* — pasakė Pilara.— Dar vienas profesorius. Galėčiau papasakoti tau ir daugiau, *Inglés*, ir neabejok tuo, ko tu paprasčiausiai negali matyti ar girdėti. Tu negirdi to, ką girdi šuo. Ir neužuodi, ką šuo užuodžia. Bet tu šiek tiek žinai, kas gali nutikti žmogui.

Marija uždėjo ranką Robertui Džordanui ant peties, ir jis staiga pagalvojo: užteks šitų nesąmonių, negaišk tuščiai laiko. Bet dabar dar anksti. Reikia kaip nors prastumti likusią vakaro dalį. Ir jis kreipėsi į Pablą:

— O tu ar tiki šitais burtais?

— Nežinau,— atsakė Pablas.— Aš linkęs sutikti su tavim. Nieko antgamtiško nesu patyręs. Baimės — taip. Daug kartų. Bet aš tikiu,

* Sektorių (*isp.*).

kad Pilara gali iš rankos išpranašauti ateitį. Jeigu nemeluoja, gal ir tiesa, kad ji užuodė.

— *Què va*, kad aš meluočiau! — pasakė Pilara.— Aš ničnieko neišgalvojau. O tas žmogus, Blanketas, nepaprastai rimtas ir, be to, labai dievobaimingas. Jis ne čigonas, o miestelėnas iš Valensijos. Ar tu nesi jo niekad matęs?

— Esu,— atsakė Robertas Džordanas.— Daug kartų mačiau. Mažas, pilko veido, ir niekas geriau už jį nevaldė muletos. O greitas kaip kiškis.

— Teisingai,— pasakė Pilara.— Jo veidas buvo pilkas dėl širdies ydos, ir čigonės šnekėdavo, kad jis nešiojąsis mirtį, tačiau galįs muleta nublokšti ją šalin kaip trupinius nuo stalo. O tačiau jis, kad ir ne čigonas, užuodė Choselito mirtį, kai tas kovėsi Talaveroje. Nors neįsivaizduoju, kaip galėjo ją užuosti per mansanilės dvoką. Blanketas vėliau labai nenoriai apie tai pasakodavo, o tie, kuriems pasakojo, sakydavo, kad tai fantazija ir kad jis užuodęs tik prakaitą, kuriuo — dėl savo tuometinio gyvenimo būdo — Chosė buvo kiaurai permirkęs. Bet vėliau tas pats atsitiko Manoliui Granerui — tą paliudijo ir Chuanas Lujis de la Rosa. Tiesa, Chuanas Lujis turėjo nekokį vardą ir buvo didelis bobišius, nors savo darbą išmanė. Tačiau Blanketas buvo rimtas ir labai santūrus, ir nemelagis. Ir aš, patikėk, užuodžiau mirtį to tavo draugo, kur buvo pas mus.

— Aš tuo netikiu,— pasakė Robertas Džordanas.— Be to, tu sakei, kad Blanketas tai užuodė kaip tik prieš *paseo*. Prieš prasidedant bulių kovai. Na, bet jums ir Kaškinui operacija su traukiniu juk pasisekė. Jis tada nežuvo. Kaip tu jau tuomet galėjai užuosti?

— Laikas čia nesvarbu,— paaiškino Pilara.— Ignasijas Sančas Mechijas per visą paskutinįjį savo sezoną taip smarkiai dvokė mirtimi, kad daugelis negalėdavo sėdėti su juo kavinėje. Visi čigonai tai žinojo.

— Po mirties visko galima išgalvoti,— ginčijo Robertas Džordanas.— Visi žinojo, kad Sančui Mechijui netoli iki *cornada**, kadangi jis per ilgai buvo nesitreniravęs ir jo stilius buvo griozdiškas ir rizikingas, be to, jis nebeturėjo tokios jėgos ir kojų miklumo, ir reakcijos kaip kadaise.

— Žinoma,— pasakė jam Pilara.— Tai tiesa. Tačiau visi čigonai taip pat žinojo, kad jis dvokia mirtimi, ir, kai jis įeidavo į *Villa Rosa*,

---

* Smūgis ragu (*isp.*).

tokie žmonės kaip Rikardas ir Felipė Gonsalis tuoj pat išeidavo pro dureles už baro.

— Jie tikriausiai buvo jam skolingi,— pasakė Robertas Džordanas.

— Gali būti,— pasakė Pilara.— Labai galimas daiktas. Bet jie taip pat užuosdavo tą kvapą, ir visi tai žinojo.

— Teisybę ji sako, *Inglés*,— tarė čigonas Rafaelis.— Mums visiems tai gerai žinomas dalykas.

— Aš nė trupučio netikiu,— pasakė Robertas Džordanas.

— Klausyk, *Inglés*,— prabilo Anselmas.— Aš prieš visokius tokius burtus. Tačiau mūsų Pilara garsėja kaip didelė tokių dalykų žinovė.

— Bet kas tai per kvapas? — paklausė Fernandas.— Kuo gi dvokia? Jeigu yra kvapas, tai galima ir nusakyti, koks jis.

— Nori žinoti, Fernanditai? — šyptelėjo jam Pilara.— Tu manai, kad galėtum jį užuosti?

— Jeigu toks kvapas tikrai yra, kodėl aš negalėčiau užuosti jo kaip ir bet kurio kito?

— Kodėl gi ne? — Pilara šaipėsi iš jo, stambias plaštakas pasidėjusi ant kelių.— Ar esi kada plaukęs laivu, Fernandai?

— Ne. Ir nenorėčiau.

— Jei taip, tai neatpažintum. Jame yra to kvapo, kuris atsiranda laive, kai kyla audra ir iliuminatoriai būna uždaryti. Prikišk nosį prie aklinai uždaryto iliuminatoriaus varinės rankenos siūbuojančiame laive, kai denis supasi po kojom taip, kad darosi silpna ir tuščia pilve, ir būsi užuodęs dalį to kvapo.

— Negalėčiau aš jo pažinti, nes neketinu plaukti laivu,— pasakė Fernandas.

— O aš kelis kartus plaukiau,— pasakė Pilara.— Į Meksiką ir Venesuelą.

— O kokia kita jo dalis? — paklausė Robertas Džordanas. Pilara pašaipiai pažvelgė į jį, su išdidumu prisimindama savo keliones.

— Gerai, *Inglés*. Mokykis. Taip ir reikia. Mokykis. Ogi štai. Pabuvęs laive, nusileisk anksti rytą prie Toledo tilto, nueik prie *matadero** ir ten rūke, atslinkusiame nuo Mansanaro, ant šlapio grindinio lauk pasirodant senių, kurios prieš aušrą ateina gerti paskerstų gyvulių kraujo. Kai tokia senė išeis iš *matadero*,— apsisiautusi skara, pilku veidu ir įdubusiomis akimis, su senatvės gyvaplaukiais, styrančiais vaš-

* Skerdyklos (*isp.*).

kiniame veido baltume ant smakro ir ant skruostų nelyginant pupų diegai, ne kaip šeriai, o kaip balkšvi diegai numirėliškame veide,— apkabink ją, *Inglés*, ir tvirtai priglausk prie savęs ir pabučiuok į lūpas, ir tu sužinosi, kokia yra antroji to kvapo dalis.

— Sugadino man apetitą,— pasakė čigonas.— Apie tuos diegus tai jau per daug.

— Ar nori išgirsti dar? — paklausė Pilara Robertą Džordaną.

— Žinoma,— pasakė jis.— Kad mokytis, tai mokytis.

— Pagalvojus apie tuos diegus, mane vemt verčia,— pasakė čigonas.— Kodėl senėms taip pasidaro, Pilara? Mums taip nebūna.

— Taigi,— nusišaipė Pilara.— O mums, toms senėms, kurios jaunystėj buvom tokios grakščios, jeigu, žinoma, ne amžinai išsipūtęs pilvas, šis vyro meilės ženklas, kurį bogina prieš save kiekviena čigonė...

— Nekalbėk taip,— pasakė Rafaelis.— Negražu.

— Ak, įsižeidei,— pasakė Pilara.— O ar matei kada čigonę, kuri nesilauktų arba nebūtų ką tik pagimdžiusi?

— Štai tu.

— Nereikia,— pasakė Pilara.— Įskaudinti kiekvieną nesunku. Aš tik norėjau pasakyti, kad senatvė visus savaip subjauroja. Ir nėr ko čia daug pasakot. Bet jeigu *Inglês* nori žinoti, koks yra tasai kvapas, jis turi anksti rytą nueiti prie *matadero*.

— Nueisiu,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet aš pajusiu kvapą, kai jos eis pro šalį, nepabučiavęs. Aš taip pat bijau diegų kaip ir Rafaelis.

— Pabučiuok,— pasakė Pilara.— Pabučiuok, *Inglês*, jeigu nori sužinoti, o tada, su tuo kvapu šnervėse, grįžk į miestą ir, kai pamatysi šiukšlių kibirą su suvytusiom gėlėm, įsirausk į jas visa galva ir patrauk orą taip, kad jų kvapas susimaišytų su tais, kuriuos jau turi savo nosiarykléje.

— Įsirausiau,— tarė Robertas Džordanas.— O kokios tai gėlės?

— Chrizantemos.

— Gerai, toliau,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš uostau chrizantemas.

— O paskui — svarbu, kad tai būtų lietingą ar bent miglotą rudens dieną ar netgi žiemos pradžioje,— eik toliau per miestą, paskui išilgai *Calle de Salud*, uosdamas orą, kai ten valo *casas de putas** ir į kanali-

* Viešnamius (*isp.*).

zacijos griovius pila pamazgų kibirus, ir, kai tavo šnerves palies salsvas tuščio meilės triūso kvapas, sumišęs su muilino vandens ir nuorūkų kvapais, patrauk prie *Jardín Botánico**, kur naktimis moterys, nebelaikomos namuose, užsidirba duoną priešais geležinius parko vartus ir geležines tvoras ir ant šaligatvių. Tenai, po medžiais, prie geležinės tvoros, jos daro viską, ko prašo vyrai: nuo paprasčiausių paslaugų už dešimtį sentimų iki vienos pesetos už tą didįjį aktą, kuriam visi esame pašaukti, ir tenai ant sudžiūvusių gėlių lysvės, kur gėlės dar neišrautos ir neatsodintos ir žemė dėl to minkšta, daug minkštesnė negu šaligatvis, tu rasi numestą džiuto maišą, atsiduodantį drėgna žeme, negyvom gėlėm ir nakties darbais. Tame maiše bus pagrindinė to kvapo dalis — kvapas negyvos žemės, sumaigytų gėlių kotų ir pūvančių žiedų ir kvapas žmogaus gimimo ir mirties. Apsivyniok maišu galvą ir mėgink kvėpuoti pro jį.

— Ne.

— Taip,— pasakė Pilara.— Apsivyniok tuo maišu galvą ir mėgink kvėpuoti, ir tada, giliai įkvėpęs, jei dar nebūsi pamiršęs ankstesniųjų kvapų, tu užuosi besiartinančios mirties kvapą, kokį pažįstam mes.

— Gerai,— tarė Robertas Džordanas — Ir tu sakai, kad Kaškinas čia būdamas taip dvokė?

— Taip.

— Ką gi,— rimtai pasakė Robertas Džordanas.— Jeigu tai tiesa, gerai, kad aš jį ir nušoviau.

— *Olé*,— pasakė čigonas. Kiti nusijuokė.

— Labai gerai,— pagyrė Primitivas.— Prikirpai jai liežuvį.

— Bet, Pilara,— tarė Fernandas,— negi tu manai, kad toks mokytas žmogus kaip donas Robertas užsiims tokiom bjaurybėm?

— Nemanau,— sutiko Pilara.

— Juk tai baisiai šlykštu.

— Taip,— sutiko Pilara.

— Negi tu manai, kad jis tikrai užsiims tokiais žeminančiais dalykais?

— Nemanau,— pasakė Pilara.— Neaušink burnos, gerai?

— Bet, Pilara...— neatlyžo Fernandas.

— Užsičiaupk, girdi! — staiga piktai riktelėjo Pilara.— Nesidėk

* Botanikos sodo (*isp.*).

kvailiu, tada ir man nereikės kaip kvailei leistis į kalbas su žmonėmis, kurie nieko nesupranta.

— Prisipažįstu, aš nesuprantu,— pradėjo Fernandas.

— Neprisipažink ir nesistenk suprast,— pasakė Pilara.— Ar dar sninga?

Robertas Džordanas nuėjo prie olos angos, pakėlė gūnią ir pažvelgė laukan. Naktis buvo giedra ir šalta, ir nebesnigo. Jis pažvelgė į baltuojančią tarp medžių žemę ir į nusigiedrijusį dangų. Oras sruvo į plaučius gaivus ir šaltas. „Liks daug pėdsakų, jeigu El Sordas šiąnakt parsives arklių",— pagalvojo jis ir nuleidęs gūnią grįžo į prirūkusią olą.

— Išsigiedrijo,— pasakė jis.— Pūga praėjo.

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Naktį jis gulėjo ir laukė ateinant merginos. Vėjas buvo nurimęs, ir pušys stovėjo tylios nakties tamsoje. Jų kamienai juodavo žemę klojančiame sniege, ir jis gulėjo maiše, jausdamas standų savo paties pasidaryto guolio minkštumą, kojas ištiesęs visu ilgiu maišo šilumoje, galvą iškišęs į šaltą gaivų orą, kutenantį šnerves. Gulėjo ant šono, po galva pasidėjęs į striukę ir kelnes susuktas kurpes, pašonėje jausdamas šaltą metalą didelio pistoleto, kurį nusirengdamas išėmė iš dėklo ir prisisegė dirželiu prie dešinės rankos riešo. Pastūmė pistoletą į šalį ir įsirausė giliau į maišą, nenuleisdamas akių nuo tamsaus plyšio uoloje — olos angos. Dangus buvo giedras, ir šviesoje, atsimušančioje nuo sniego, jis matė medžių kamienus ir išsikišimą uoloje, kur buvo ola.

Prieš tai, vakare, jis pasiėmė kirvį ir iš olos nuėjo per šviežią sniegą į laukymės pakraštį ir nukirto jauną eglaitę. Patamsy atvilko ją, suėmęs už drūtgalio, prie olos. Čia, užuovėjoje, pasistatė medelį ir, viena ranka tvirtai laikydamas už kamieno, kita prie pat penties suėmęs kirvakotį nugenėjo šakeles, kurių susidarė visa krūva. Paskui numetė strampą ant sniego šalia šakelių krūvos ir nuėjo į olą atsinešti lentgalio, kurį buvo matęs pasieny. Su tuo lentgaliu švariai nugrandė palei uolą sniegą, tada surinko eglišakes ir nukratęs nuo jų sniegą suklojo eilėmis, užleisdamas vieną ant kitos, ir tokiu būdu pasidarė guolį.

Skersai kojūgalį, kad šakelės neišsklistų, uždėjo strampą ir prismeigė dviem smailais šakaliukais, kuriuos atsiskėlė nuo lentgalio.

Paskui nunešė lentgalį ir kirvį į olą ir pastatė pasieny.

— Ką tu ten dirbi? — paklausė Pilara.

— Pasidariau guolį.

— Sukapojai man naują lentyną.

— Atsiprašau.

— Nieko,— pasakė ji.— Lentpjūvėj yra tų lentgalių. Kokį ten guolį pasidarei?

— Tokį, kaip daro mano tėvynėj.

— Ką gi, linkiu gerai išsimiegoti,— pasakė ji, ir Robertas Džordanas atrišo vieną savo kuprinę, išsiėmė miegamąjį maišą ir, sudėjęs daiktus, kurie buvo į jį suvynioti, atgal į kuprinę, išsinešė jį laukan ir patiesė ant šakelių, uždarąjį galą atsukęs į strampą, pritvirtintą skersai kojūgalį. Atvirą galvūgalį užstojo uolos užuovėja. Paskui grįžo į olą pasiimti kuprinių, tačiau Pilara pasakė:

— Pernakvos pas mane ir šiąnakt.

— Ar sargybos nestatysit? — paklausė jis.— Naktis giedra, pūga baigėsi.

— Eina Fernandas,— pasakė Pilara.

Marija buvo olos gilumoje, ir Robertas Džordanas jos nematė.

— Labos nakties visiems,— pasakė jis.— Einu miegoti.

Iš vyrų, kurie asloje priešais ugniakurą klojosi gūnias bei čiužinius ir stumdė į pasienį lentinius stalus ir nedirbtu kailiu apmuštas taburetes, darydamiesi vietos atsigulti, tik Primitivas ir Andresas pakėlė galvas ir atsiliepė:

— *Buenas noches.*

Anselmas jau miegojo kamputyje, susivyniojęs į gūnią ir apsiaustą, kad nė nosies nebuvo matyti. Pablas snaudė kėdėje.

— Gal tau guoliui reikia avikailio? — tyliai paklausė Pilara Robertą Džordaną.

— Ne,— atsakė jis.— Ačiū, nereikia.

— Miegok ramus,— pasakė ji.— Už tavo daiktus aš atsakau.

Fernandas išėjo kartu su Robertu Džordanu ir stabtelėjo šalia jo guolio.

— Keistas įprotis miegoti ore, donas Robertai,— tarė jis stovėdamas tamsoje, apsimuturiavęs pelerina, per petį persimetęs karabiną.

— Aš įpratęs. Labanakt.

— Jeigu įpratęs, tai kas kita.

— Kada tave pakeis?

— Ketvirtą.

— Pats šaltis.

— Aš įpratęs.

— Žinoma, jeigu įpratęs, tai kas kita,— mandagiai pasakė Robertas Džordanas.

— Taip,— patvirtino Fernandas.— Reikia eiti. Labos nakties, donas Robertai.

— Labanakt, Fernandai.

Nusivilkęs iš drabužių susisuko priegalvį ir įlindo į maišą, o paskui gulėjo ir laukė, jausdamas eglišakių standumą po minkštu šildančiu pūkiniu miegmaišiu ir stebėdamas sniego baltumoje olos angą; laukė ir jautė, kaip plaka širdis.

Naktis buvo giedra, ir galvoje buvo giedra ir šalta kaip ore. Jis traukė į plaučius eglišakių kvapą, pušimis dvelkiantį sumaigytų spyglių aromatą ir kitą, kiek aštresnį kvapą, kurį skleidė sakai, išsisunkę iš nukirstų šakelių galų. Pilara, galvojo jis. Pilara ir mirties kvapas. O man patinka *šitoks* kvapas. Ir šitas, ir dar kvapas ką tik nupjautų dobilų, ir sutryptų pelynų, kada joji paskui galvijų bandą, ir patinka, kaip kvepia laužo dūmai ir deginami rudenį lapai. Matyt, tai nostalgijos kvapas — kvapas sugrėbstytų lapų, degančių rudenį Misulos gatvėse. Ką norėtum dabar užuosti? Saldžiąsias žoles, kuriomis indėnai iškloja savo pintines? Dūmuose rūkytą odą? Ar žemės kvapą pavasarį po lietaus? Ar kvapą jūros, kurį jauti, žengdamas garstyčiomis užžėlusiu Galisijos pajūriu? Ar salos vėją, pasitinkantį tave, kai tamsoje plauki Kubos link? Jis kvepia žydinčiais kaktusais, mimozom ir laukinėm vynuogėm. O gal labiau patiktų kvapas čirškinamo kumpio rytą, kai esi išalkęs? Kavos aromatas rytą? Kvapas prakąsto obuolio? Ar spaudžiamo sidro, ar šviežios, tik iš krosnies, duonos? Matyt, praalkai, pagalvojo jis ir, gulėdamas ant šono, žiūrėjo į olos angą nuo sniego atsimušančioje žvaigždžių šviesoje.

Jis pamatė, kaip kažkas išlindo iš už gūnios ir atsistojo šalia uolos plyšio, kur buvo įėjimas į olą. Paskui išgirdo, kaip sugirgždėjo sniegas, ir tas kažkas pasilenkė ir dingo oloje.

Matyt, ji neateis, kol visi nebus sumigę, pagalvojo jis. Laikas eina veltui. Pusė nakties jau prabėgo. O Marija! Ateik greičiau, Marija, nes laiko mažai. Jis išgirdo, kaip minkštai nuo šakos ant žemės nukrito sniegas. Padvelkė vėjelis. Pajuto jį veidu. Staiga išsigando pagalvojęs, kad ji gali neateiti. Kyląs vėjas priminė jam, kad netrukus ims

brėkšti. Jis girdėjo, kaip vėjas judina pušų viršūnes, ir nuo šakų vėl nukrito sniego.

Ateik, Marija. Būk gera, ateik greičiau, galvojo jis. O ateik, ateik. Nelauk. Dabar jau nėra prasmės laukti, kol jie sumigs.

Paskui jis pamatė, kaip ji išlindo iš už gūnios, dengiančios olos angą. Kurį laiką stovėjo tenai, ir jis žinojo, kad tai ji, tik nematė, ką daro. Jis tyliai sušvilpė, tačiau ji tebestovėjo prie olos angos, kažką veikdama tamsiame uolos šešėlyje. Paskui ėmė bėgti, kažkuo nešina, ir jis žiūrėjo, kaip jinai — ilgakojė — bėga prie jo per sniegą. Paskui parklupo šalia guolio ir, stipriai atsirėmusi į jį galva, ėmė valytis sniegotas kojas. Pabučiavo jį ir padavė savo ryšulėlį.

— Padėk prie savo priegalvio,— tarė ji.— Aš nusivilkau tenai, kad nereikėtų gaišti.

— Tu atbėgai per sniegą basa?

— Taip,— atsakė ji,— ir su vienais tik vestuviniais marškiniais.

Jis tvirtai suspaudė ją glėbyje, ir ji pasitrynė galva į jo smakrą.

— Nesiglausk prie kojų,— pasakė ji.— Jos labai šaltos, Robertai.

— Kišk šičia ir susišildyk.

— Ne,— atsakė ji.— Tuoj sušils. Tik greit pasakyk, kad myli mane.

— Myliu tave.

— Gerai. Gerai. Gerai.

— Myliu tave, mano zuikuti.

— Ar tau patinka mano vestuviniai marškiniai?

— Čia tie patys, kaip ir aną kartą.

— Taip. Kaip vakar naktį. Mano vestuviniai.

— Kišk šen kojas.

— Nereikia, sušalsi. Pačios sušils. Man jos šiltos. Tik iš viršaus šaltos nuo sniego. Pasakyk dar.

— Myliu tave, mano mažasis zuikuti.

— Aš taip pat myliu tave ir esu tavo žmona.

— Ar jie jau sumigo?

— Ne,— pasakė ji.— Bet aš nebeiškenčiau. O ar tai svarbu?

— Nė kiek,— atsakė jis, jausdamas šalia savęs jos kūną, liekną ir ilgą, ir maloniai šiltą.— Niekas daugiau nesvarbu.

— Uždėk ranką man ant galvos,— tarė ji,— ir leisk, pabandysiu pabučiuoti tave. Ar gerai? — paklausė ji.

— Taip,— atsakė jis.— Nusivilk savo vestuvinius marškinius.

— Sakai, nusivilkti?

— Taip, jeigu tik nesušalsi.

— *Qué va*, sušalsiu! Aš degu.

— Aš irgi. Bet ar paskui tau nebus šalta?

— Ne. Paskui mes būsim kaip vienas girios žvėrelis ir būsim taip arti, kad nebeatskirsim, katras esam katras. Ar jauti? Mano širdis — tai tavo širdis.

— Taip. Nebeatskirsi.

— Tu pajusk. Aš — tai tu, o tu — aš, ir kiekvienas iš mudviejų esame kitas. Aš myliu tave, ak, kaip aš tave myliu. Juk tikrai mudu viena būtybė. Ar jauti?

— Taip,— pasakė jis.— Tikrai.

— Pajusk. Tu neturi kitos širdies, tik mano.

— Nei kojų, nei rankų, nei kūno.

— Bet mes skirtingi,— tarė ji.— O norėčiau, kad būtume visai vienodi.

— Nenorėtum.

— Taip, norėčiau. Aš norėjau tau taip pasakyti.

— Nenorėtum.

— Gal ir nenorėčiau,— pasakė ji tyliai, lūpomis liesdama jo petį.— Bet aš norėjau tau taip pasakyti. Jeigu jau mes skirtingi, aš džiaugiuosi, kad tu esi Robertas, o aš Marija. Bet jeigu tu panorėtum pasikeisti, aš su džiaugsmu pasikeisčiau. Aš būčiau tu, nes aš taip tave myliu.

— Aš nenoriu keistis. Geriau būkime viena būtybė, ir kiekvienas likime, kas esame.

— Ir dabar mudu būsime viena būtybė, ir niekad nebus katro atskiro.— Paskui ji tarė: — Aš būsiu tu, kai tavęs čia nebebus. O, aš tave taip myliu ir privalau tavim rūpintis.

— Marija.

— Taip.

— Marija.

— Taip.

— Marija.

— O taip. Taip.

— Tau nešalta?

— O ne. Užsitrauk maišą ant pečių.

— Marija.

— Aš negaliu kalbėti.

— Ak Marija. Marija. Marija.

Paskui, po to, prigludusi prie jo ilgo maišo šilumoje, saugi nuo nakties šalčio, galva liesdama jo skruostą, ji gulėjo nurimusi ir laiminga ir paskui tyliai tarė:

— O tau?

— *Como tu**,— atsakė jis.

— Taip,— pasakė ji.— Bet dieną buvo kitaip.

— Taip.

— Tačiau šitaip man dar labiau patiko. Nebūtina mirti.

— *Ojala no*,— pasakė jis.— Tikiuosi.

— Aš ne apie tai.

— Suprantu. Aš suprantu, ką tu turi galvoj. Mudu abu galvojam tą patį.

— Tai kodėl tu pasakei taip, o nepasakei to, ką aš galvoju?

— Vyrams yra kitaip.

— Tada aš džiaugiuosi, kad mes skirtingi.

— Aš irgi,— pasakė jis.— Bet ką tu sakei apie mirtį, aš supratau. Tik pasakiau taip kaip vyras, iš įpratimo. Jaučiu aš tą patį, ką ir tu.

— Kad ir koks tu būtum ir ką sakytum, aš su viskuo sutiksiu.

— Aš myliu tave ir tavo vardą, Marija.

— Tai paprastas vardas.

— Ne,— atsakė jis.— Nepaprastas.

— Ar jau miegosim? — tarė ji.— Aš greit užmingu.

— Miegokim,— atsakė jis, jausdamas šalia savęs jos ilgą lengvą kūną, šildantį, guodžiantį, vaduojantį iš vienatvės, stebuklingai, paprasčiausiu strėnų, pečių, kojų sąlyčiu sudarantį su juo sąjungą prieš mirtį, ir tarė: — Miegok ramiai, mano ilgakoji zuikuti.

Ji atsakė:

— Aš jau miegu.

— Migsiu ir aš,— pasakė jis.— Miegok ramiai, mylimoji.

Paskui jis užmigo ir miegojo ramus.

Tačiau naktį pabudo ir apkabino ją stipriai, tartum ji būtų buvusi visas jo gyvenimas, visas gyvenimas, kurio jis netenka. Laikė ją glėby, jausdamas, jog ji — visas jo gyvenimas; o taip ir buvo iš tiesų. Tačiau ji miegojo kietai ir nepabudo. Tada jis pasislinko į savo pusę ir užtraukė jai ant galvos maišą, ir po juo pabučiavo ją į kaklą, tada prisitraukė už dirželio pistoletą ir pasidėjo šalia, kad būtų po ranka, o paskui gulėjo nakties tamsoje ir mąstė.

---

* Kaip ir tau (*isp.*).

DVIDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Brėkštant papūtė drungnas vėjas, ir jis girdėjo, kaip šakose tęžta sniegas ir dusliai drimba žemėn. Aušo gražus pavasario rytas. Vos įkvėpęs gryno oro, jis suprato, kad vakarykštė pūga — tik kalnų klimato išdaiga ir kad iki vidurdienio sniego neliks. Paskui išgirdo risčia atbėgantį arklį: kanopos, aplipusios šlapiu sniegu, dusliai dunksėjo. Girdėjo, kaip daužosi į balną karabino dėklas ir girkši diržas.

— Marija,— tarė jis ir papurtė merginą už peties, kad pabustų.— Slėpkis,— ir jis viena ranka užsisagstė marškinius, o antra išsitraukė pistoletą ir nykščiu nuleido saugiklį. Jis matė, kaip trumpai apkirpta merginos galva staiga dingo maiše, o paskui tarp medžių išvydo raitelį. Jis susigūžė maiše ir, suėmęs pistoletą abiem rankom, nusitaikė į atjojantį žmogų. Tai buvo visai nepažįstamas žmogus.

Raitelis jau buvo beveik tiesiai prieš jį. Jojo dideliu širmu arkliu, buvo su chaki spalvos berete, panašiu į pončą apsiaustu ir juodais auliniais batais. Balno dešinėje iš dėklo kyšojo trumpo automato buožė ir pailga apkaba. Veidas jo buvo jaunas, griežtų bruožų; ir šit jis pamatė Robertą Džordaną.

Jo ranka nusileido prie dėklo, ir kai jis pasisukęs prisilenkė ir trūktelėjo dėklą, Robertas Džordanas kairėje chaki spalvos apsiausto pusėje pamatė skaisčiai raudoną emblemą[90].

Nusitaikęs į krūtinės vidurį, truputį žemiau emblemos, Robertas Džordanas iššovė.

Šūvis nuskardėjo snieguotais miškais.

Arklys šoktelėjo tartum paspaustas pentinais, ir jaunasis vyras, vis dar įsitvėręs dėklo, nušliuožė žemyn, tik dešinė koja liko įstrigusi balnakilpėje. Arklys pasileido pro medžius, jį kniūpsčią vilkdamas ir daužydamas, ir Robertas Džordanas, rankoje laikydamas pistoletą, atsistojo.

Didelis širmas arklys šuoliais lėkė tarp pušų. Paskui velkamą kūną driekėsi platus pėdsakas, vienoje pusėje aptaškytas raudonai. Iš olos ėmė lįsti žmonės. Robertas Džordanas pasilenkė, nuvyniojo nuo savo priegalvio kelnes ir ėmė mautis.

— Renkis,— pasakė Marijai.

Danguje jis išgirdo labai aukštai skrendančio lėktuvo zvimbesį. Pro medžius pamatė, kur sustojo širmasis arklys; raitelis tebekarojo kniūpsčias, įstrigęs viena koja balnakilpėje.

— Gaudyk arklį! — sušuko jis atbėgančiam Primitivui. Paskui: — Kas budi ant kalno?

— Rafaelis,— atsiliepė Pilara. Ji stovėjo prie olos, ir jos plaukai iš po nakties gulėjo ant nugaros, supinti į dvi kasas.

— Kažkur netoli kavalerija,— pasakė Robertas Džordanas.— Tempkit ten tą savo prakeiktą muškietą.

Pilara šūktelėjo į olą: „Agustinai!" Tada įėjo į vidų, o paskui iš olos išbėgo du vyrai, vienas nešinas ant peties kulkosvaidžiu, o kitas maišu su diskais.

— Eik su jais! — pasakė Robertas Džordanas Anselmui.— Atsigulsi šalia ir palaikysi kojas,— pasakė jis.

Visi trys pasileido bėgte taku tarp medžių į kalną.

Saulė dar nebuvo pakilusi virš kalnų viršūnių, ir Robertas Džordanas stačias užsisagstė kelnes ir susiveržė diržą, o jo pistoletas tabalavo, prikabintas dirželiu prie riešo. Įsikišo pistoletą į dėklą ant diržo, atsmaukė dirželio kilpą ir užsinėrė ant kaklo.

Kada nors jis tave pasmaugs, pagalvojo. Na, bet savo darbą jis padarė. Ištraukė pistoletą iš dėklo, išėmė apkabą, įdėjo šovinį iš šovininės ir įstatė atgal apkabą.

Jis pažvelgė pro medžius ten, kur Primitivas, už pavadžio laikydamas arklį, mėgino ištraukti iš balnakilpės raitelio koją. Lavonas karojo veidu įsibedęs į sniegą, ir jis matė, kaip Primitivas tikrina kišenes.

— Ei! — sušuko jis.— Vesk arklį čia!

Atsiklaupęs apsiauti kurpių, Robertas Džordanas keliais juto, kaip Marija rengiasi maiše. Šiuo metu jo mintyse jai nebuvo vietos.

Šis kavaleristas tokio susitikimo nelaukė, mąstė jis. Jojo be kelio ir buvo ne tik nepasiruošęs, bet ir pamiršęs budrumą. Jis net nesekė pėdsakais į aukštutinį postą. Matyt, iš patrulio, pasklidusio šiose apylinkėse. Bet anie, jo pasigedę, atseks pėdsakais čia. Nebent iki tol spėtų ištirpti sniegas, pagalvojo jis. Arba pačiam patruliui kas nors atsitiktų.

— Nusileisk į pakalnę,— tarė jis Pablui.

Visi jau buvo išėję iš olos ir stovėjo su karabinais ir granatomis prie diržų. Pilara atnešė Robertui Džordanui odinį krepšį su granatomis, ir jis paėmė tris ir įsidėjo į kišenę. Paskui įlindo į olą, susirado savo kuprines, atrakino tą, kurioje buvo automatas, ir išsiėmė buožę ir vamzdį, sujungė, pritvirtino vieną apkabą prie automato, o tris įsikišo į kišenę. Užrakino kuprinę ir žengė lauk. Kišenės pilnos geležų, pagalvojo jis. Reikia tikėtis, siūlės atlaikys. Išėjęs iš olos, tarė Pablui:

— Aš einu ant kalno. Ar Agustinas moka šaudyti iš kulkosvaidžio?

— Taip,— atsakė Pablas. Jis žiūrėjo į Primitivą, atvedantį arklį.

— *Mira quê caballo,*— tarė jis.— Tu pažiūrėk, kas per arklys!

Stambus širmas arklys buvo suprakaitavęs ir truputį drebėjo, ir Robertas Džordanas paplekšnojo jam per kaklą.

— Pastatysiu jį su kitais,— pasakė Pablas.

— Ne,— tarė Robertas Džordanas.— Jo pėdsakai veda čia. Reikia, kad jie vestų kur nors *iš čia.*

— Teisybė,— sutiko Pablas.— Išjosiu ir paslėpsiu, o kai sniegas ištirps, parsivesiu. Tavo galva šiandien gerai veikia, *Inglés.*

— Pasiųsk žmogų į pakalnę,— pasakė Robertas Džordanas.— Mums reikia ant kalno.

— Nebūtina,— pasakė Pablas.— Raiti ten neužjos. O mes galim pasitraukti šituo ir dar dviem keliais. Geriau nedaryti pėdsakų — jei kartais užskristų lėktuvai. Paduok man *bota* su vynu, Pilara.

— Išjosi ir prisiplempsi,— pasakė Pilara.— Še, verčiau imk šitų.— Jis paėmė ir įsikišo į kišenes porą granatų.

— *Quê va,*— prisiplempsi,— atsakė Pablas.— Padėtis sunki. Duok jau man *bota.* Negi gersi tokiam darbe gryną vandenį?

Jis nutvėrė už pavadžio ir įšoko į balną. Šyptelėjo ir patapšnojo nerimstantį arklį. Robertas Džordanas matė, kaip jis meiliai glosto koja arkliui šoną.

— *Quê caballo más bonito,*— tarė jis ir vėl patapšnojo širmį.— *Quê caballo más hermoso**. Na, judam! Kuo greičiau iš čia pradingsi, tuo geriau.

Jis pasilenkė ir ištraukė iš dėklo lengvą automatą su apsauginiu apvalkalu, tiksliau, pistoletą-automatą, šaudantį 9 mm pistoleto šoviniais, ir apžiūrėjo jį.

— Čia tai, sakau, apsiginklavę,— tarė jis.— Čia tai šiuolaikinė kavalerija.

— Kniūbo sniege tavo šiuolaikinė kavalerija,— pasakė Robertas Džordanas.— *Vamonos.*

— Andresai, pabalnok arklius ir laikyk paruoštus. Jei išgirsi šaudant, nuvesk į miškelį už tarpeklio. Pasiimk ginklus, o moterys tegu palaiko arklius. Fernandai, tu pasirūpinsi mano kuprinėm. Svarbiausia — neškit atsargiai! Tu irgi saugok mano kuprines,— pasakė jis Pilarai.— Žiūrėk, kad būtų pristatytos sykiu su arkliais. *Vamonos,*— pasakė jis.— Žygiuojam.

---

* Koks gražus arklys. Koks puikus arklys (*isp.*).

— Mudvi su Marija suruošim viską išvykimui,— tarė Pilara. Paskui Robertui Džordanui: — Pažiūrėk į jį,— linkteldama į Pablą, kuris kresnai, nelyginant tikras piemuo sėdėjo ant širmio; arklys, Pablui keičiant automato apkabą, pūtė šnirpšles.— Tu matai, ką iš jo daro arklys?

— Tai kad turėčiau porą tokių arklių! — karštai pasakė Robertas Džordanas.

— Pavojus — tavo arklys.

— Tai duok bent mulą,— šyptelėjo Robertas Džordanas.

— Apieškok jį,— tarė jis Pilarai ir mostelėjo galva ten, kur kniūpsčias ant sniego gulėjo nukautasis.— Viską paimk, visus laiškus ir dokumentus, ir įdėk į šoninę kuprinės kišenę. Viską, supratai?

— Taip.

— *Vamonos*,— tarė jis.

Pablas jojo pirmas, o du vyrai sekė įkandin vienas paskui kitą, kad netryptų sniego. Robertas Džordanas nešėsi automatą vamzdžiu žemyn, suėmęs už rankenos. Būtų puiku, jeigu jam tiktų to kavaleristo šoviniai. Bet netiks. Čia vokiškas automatas. Kaškino.

Iš už kalnų kilo saulė. Pūtė šiltas vėjas, ir sniegas tirpo. Buvo gražus pavasario rytas.

Robertas Džordanas atsigręžė ir pamatė Mariją, stovinčią greta Pilaros. Paskui ji puolė bėgti taku. Jis praleido Primityvą ir sustojo pasikalbėti su ja.

— Mielasis,— tarė ji.— Ar man galima eiti su tavim?

— Ne. Padėk Pilarai.

Ji žengė iš paskos ir uždėjo ranką jam ant peties.

— Eisiu su tavim.

— Ne.

Ji vis tiek neliko nuo jo.

— Aš galėčiau palaikyti kulkosvaidžio kojas, kaip tu liepei Anselmui.

— Jokių kojų tu nelaikysi. Nei kulkosvaidžio, nei kieno kito.

Užėjus jam iš šono, ji ištiesė ranką ir įkišo jam į kišenę.

— Nereikia,— tarė jis.— Bet pasaugok savo vestuvinius marškinius.

— Pabučiuok mane,— tarė ji,— prieš kelionę.

— Begėdė tu,— tarė jis.

— Taip,— pasakė ji.— Tikra begėdė.

— Dabar grįžk. Daug darbo. Jeigu jie atseks arklio pėdsakais, galbūt reikės kautis.
— Mielasis,— tarė ji.— Ar tu matei, kas yra jam ant krūtinės?
— Taip. O ką?
— Tai švenčiausioji Jėzaus Širdis.
— Taip. Visi navariečiai ją nešioja.
— Ir tu į ją taikei?
— Ne, žemiau. Grįžk jau.
— Mielasis,— tarė ji.— Aš viską mačiau.
— Nieko tu nematei. Kažkoks žmogus. Nukrito nuo arklio, ir tiek. *Vete*. Grįžk.
— Pasakyk, kad myli mane.
— Ne. Dabar ne.
— Nemyli manęs dabar?
— *Dėjamos*. Grįžk. Negalima vienu metu mylėti ir tokį darbą dirbti.
— Aš noriu laikyti kulkosvaidžio kojas ir, kai jis šaudys, aš tuo pat metu mylėčiau tave.
— Beprotė. Grįžk jau.
— Aš ne beprotė,— tarė ji.— Aš myliu tave.
— Tai grįžk.
— Gerai. Einu. O jeigu tu manęs nemyli, aš myliu tave už mus abu.
Jis pasižiūrėjo į ją ir kažką galvodamas nusišypsojo.
— Kai išgirsit šūvius,— tarė jis,— veskit arklius. Padėk Pilarai susitvarkyti su mano kuprinėm. Gal ir nieko nebus. Tikiuosi, kad nebus.
— Einu,— tarė ji.— Pažiūrėk, kokiu arkliu Pablas joja.
Širmis kopė taku į kalną.
— Taip. Bet tu eik.
— Einu.
Jos kumštis, kietai sugniaužtas kišenėje, stipriai mygo jam šlaunį. Jis pasižiūrėjo į ją ir pamatė jos akyse ašaras. Ji ištraukė kumštį iš kišenės ir abiem rankom stipriai apkabino jį už kaklo ir pabučiavo.
— Einu,— tarė ji.— *Me voy*. Einu.
Jis atsigręžė ir pamatė, kad ji tebestovi; ką tik patekėjusios saulės spinduliai švietė į jos rudą veidą ir trumpus apdegusio aukso spalvos plaukus. Ji iškėlė kumštį, apsisuko ir nuleidusi galvą žengė taku žemyn.
Primityvas atsigręžė ir pažvelgė jai įkandin.

— Jeigu ne tokie trumpi plaukai, būtų daili mergaitė,— tarė jis.
— Taip,— pasakė Robertas Džordanas. Jis galvojo apie ką kita.
— Kaip ji guolyje? — paklausė Primitivas.
— Ką?
— Guolyje, sakau?
— Prikąsk liežuvį.
— Nėra ko įsižeisti, kad...
— Liaukis,— pasakė Robertas Džordanas. Jis žvalgė poziciją.

DVIDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

— Palaužyk šakų,— pasakė Robertas Džordanas Primitivui,— ir greit nešk šen. Kulkosvaidžiui čia ne vieta,— pasakė jis Agustinui.

— Kodėl?

— Statyk ana ten,— parodė Robertas Džordanas,— paskui paaiškinsiu. Štai čia. Duok, padėsiu. Va taip,— pasakė jis ir atsitūpė.

Pasižiūrėjo pro siaurą pailgą plyšį, dėmėdamasis uolų aukštį abiejose pusėse.

— Reikia jį iškišti toliau,— tarė jis,— dar toliau. Užteks. Štai. Kol kas gerai, paskui pataisysim. Taip. Padėk čia akmenų. Vieną — čia. Kitą iš anos pusės. Palik vietos sukioti vamzdžiui. Akmenį pastatyk arčiau. Anselmai! Nueik į olą ir atnešk kirvį. Tiktai greit.

— Ar jūs neturėjot kaip reikiant įtaisytos vietos kulkosvaidžiui? — paklausė jis Agustiną.

— Mes jį visada statydavom tenai.

— Ar Kaškinas nesakė, kad statytumėt čia?

— Ne. Kulkosvaidį atnešė, kai jo jau nebuvo.

— O ar tie, kurie atnešė, nemokėjo juo naudotis?

— Ne. Atnešė nešikai.

— Gražiausia! — pasakė Robertas Džordanas.— Vadinasi, atidavė jums ir nepamokė.

— Taip, kaip dovaną. Vieną mums ir vieną El Sordui. Atnešė keturi vyrai. Anselmas atvedė.

— Stebuklas dar, kad nepragaišino keturiese eidami į užfrontę.

— Aš irgi taip pagalvojau,— pasakė Agustinas.— Sakau, tie, kurie siuntė, juos visam laikui peržegnojo. Bet Anselmas juos gerai pervedė.

— O tu moki juo šaudyt?

— Taip. Bandžiau. Moku. Moka Pablas. Moka Primitivas. Fernandas irgi. Oloj ant stalo mokėmės jį išardyti ir vėl sudėti. Kartą išardėm ir dvi dienas vargom, kol sudėjom. Daugiau nebeardėm.

— O ar dabar jis veikia?

— Taip. Tik mes čigonui ir kitiems neleidžiam kišt prie jo nagų.

— Supranti, anoj vietoj iš jo maža naudos,— tarė jis.— Žiūrėk. Tos uolos, kurios atseit saugo tave iš šonų, gera priedanga puolantiems. Šaudant iš kulkosvaidžio, reikia lygaus akipločio. Be to, reikia, kad būtų galima jį sukioti į šonus. Supranti? Žiūrėk — dabar niekas neužstoja.

— Aišku,— pasakė Agustinas.— Bet mes gindamiesi esam šaudę tik tada, kai puolė mūsų miestą. O ten, prie traukinio, *máquina* turėjo kareiviai.

— Tai mokysimės visi drauge,— pasakė Robertas Džordanas.— Reikia atsiminti keletą taisyklių. Kur tas čigonas? Jis gi turi būti čia.

— Nežinau.

— Kur jis galėtų būti?

— Nežinau.

Pablas nujojo tarpekliu ir pasukęs į šoną padarė lankstą aplink kulkosvaidžio ugnies lauką kalno viršuje. Paskui Robertas Džordanas stebėjo, kaip jis leidžiasi šlaitu arklio pėdsakais, vedančiais į stovyklą. Jis pasuko į kairę ir dingo miške.

„Kad nors nesusidurtų su kavalerija,— pagalvojo Robertas Džordanas.— Tada, ko gero, užves tiesiai ant mūsų".

Primitivas atvilko pušies šakų, ir Robertas Džordanas sukaišiojo jas pro sniegą į neįšalusią žemę, iš abiejų pusių pridengdamas kulkosvaidį.

— Atnešk dar,— tarė jis.— Reikia padaryti priedangą abiem vyrams prie kulkosvaidžio. Dabar priedanga netikus, bet, kol atneš kirvį, bus gera ir tokia. Klausyk,— tarė jis,— jeigu išgirsi lėktuvą, kad ir kur būtum, krisk ir gulėk nekrutėdamas uolos šešėly. Aš būsiu čia, prie kulkosvaidžio.

Dabar, kai pakilo saulė ir dvelkė šiltas vėjas, buvo gera įsaulyje tarp akmenų. Keturi arkliai, galvojo Robertas Džordanas. Dvi moterys ir aš, Anselmas, Primitivas, Fernandas, Agustinas, vyresnysis brolis — koks tas jo vardas, po velnių? Aštuoni. Neskaitant čigono. Vadinasi, devyni. Plius Pablas — dešimt, bet jis su savo arkliu. Andresas jo vardas. Vyresniojo brolio. Plius jo brolis Eladijas. Žodžiu, dešimt. Neišeina nė po pusę arklio. Trys vyrai gali

likti čia, o keturi pasitraukti. Su Pablu — penki. Vadinasi, lieka dar du. Su Eladiju — trys. Bet kur jis, po galais, prasmego?

Dievas težino, kaip bus El Sordui, jeigu jie aptiko sniege arklių pėdsakus. Velniava; baisiai ne laiku nustojo snigti. Bet kai sniegas ištirps, padėtis pasitaisys. Tik ne Sordui. Sordo reikalai, ko gero, nebepasitaisys.

Jeigu šiandien išvengsim kautynių, rytoj galėsim susitvarkyti ir patys vieni. Tikrai galėsim. Gal nelabai vykusiai. Ne taip, kaip reikėtų, kad būtum garantuotas, ne taip, kaip norėtųsi; tačiau visi bendrai galėsim susitvarkyti. *Jei tik nereikės šiandien kautis.* Viešpatie apsaugok, jeigu reikės šiandien kautis.

Geriausia kol kas kiūtoti štai čia. Pajudėję kur, tiktai paliktume pėdsakus. Vieta čia nieko, o blogiausiu atveju yra trys keliai pasitraukti. Paskui sutems, o auštant iš bet kur galėsiu atkakti ir susprogdinti tiltą. Nesuprantu, ko aš pirma dėl to taip jaudinausi. Dabar viskas atrodo gana lengva. Kad bent šį kartą laiku išsiųstų lėktuvus! Bent šį kartą! Rytoj kelias dulkės.

Na, o šiandien bus arba labai įdomu, arba labai nuobodu. Ačiū Dievui, kad tas kavaleristo arklys toli nuo čia. Jeigu ir užjotų, vargu ar sektų tikraisiais pėdsakais. Pamanys, kad buvo sustojęs ir apsuko ratu, ir nuseks Pablo pėdsakais. Įdomu, kur tas šunsnukis nusidangino. Tikriausiai pajojęs į kalną, mėtydamas pėdas kaip persekiojamas briedis, o kai sniegas nutirps, grįš, padaręs lanką, atgalios. Ant to arklio jis kaip kitas žmogus. Be abejo, gali imti ir paspriukti. Ką gi, reikia manyt, sugebėtų pasirūpinti savimi. Juk pripratęs. Bet kad pasitikėčiau juo — nė per nago juodymą.

Man rodos, užuot rengus kulkosvaidžiui rimtą įtvirtinimą, protingiau būtų jį gerai užmaskuoti. Pradėsi rausti, o jei, ko gero, užjos kavaleristai arba užskris lėktuvai — ir užklups, taip sakant, be kelnių. Atsišaudyti, kol bus prasmės, galima ir iš čia, nors, antra vertus, aš negalėsiu likti čia ir kautis. Man reikės pasiėmus Anselmą su daiktais eiti prie tilto. O kas mudu traukiantis pridengs, jeigu reikės čia susikauti?

Kaip tik tuo metu, žvalgydamas vietovę, kairėje tarp uolų jis pamatė ateinantį čigoną. Jis žirgliojo krypuodamas, su šypsena tamsiame veide, karabiną užsimetęs ant nugaros, nešdamas abiejose rankose po didelį kiškį. Laikė juos už kojų, galvos tabalavo.

— *Hola, Roberto!* — linksmai šūktelėjo jis.

Robertas Džordanas užsiėmė ranka burną, ir čigono veide pa-

sirodė išgąstis. Slėpdamasis už akmenų, jis pripuolė prie Roberto Džordano, tupinčio šalia šakomis pridengto kulkosvaidžio. Atsitūpė greta ir paguldė kiškius ant sniego. Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį.

— *Tu hijo de la gran puta!** — pusbalsiu tarė jis.— Kur tave velnias nešioja?

— Sekiau jų pėdsakais,— atsakė čigonas.— Abu ir nudėjau. Mylėjosi sniege.

— O tavo postas?

— Aš neilgai teužtrukau,— sušnibždėjo čigonas.— Kas yra? Aliarmas?

— Jodinėja kavalerija.

— *Rediós!*** — tarė čigonas.— Tu juos matei?

— Vienas stovykloj,— pasakė Robertas Džordanas.— Užsuko pusryčių.

— Aš tarytum girdėjau kaip ir šūvį,— tarė čigonas.— Tai velnio sėkla! Ar jis prajojo pro čia?

— Pro čia. Pro tavo postą.

— *Ay, mi madre!**** — pasakė čigonas.— Vargšas aš, nelaimingas žmogelis.

— Jei būtum ne čigonas, nušaučiau.

— Ak, Robertai! Nekalbėk taip. Aš gailiuosi. Kiškiai kalti. Prieš aušrą išgirdau, kaip patinas duodasi po sniegą. Neįsivaizduoji, kokį balių jie tenai kėlė. Nulekiu į tą šurmulį, o ten jų nebėr. Tada nusekiau pėdsakais ir aptikau viršuj, ir nudėjau abu. Pačiupinėk, kokie riebūs, nors pavasaris. Įsivaizduok, ką Pilara iš jų ištaisys! Aš gailiuosi, Robertai, tikrai gailiuosi. Ar tą kavaleristą nušovėt?

— Taip.

— Tu?

— Taip.

— *Qué tio!***** — atvirai įtaikaudamas tarė čigonas.— Tu tikras velnias.

— Tavo močią! — tarė Robertas Džordanas. Jis nesusilaikė nenusišypsojęs iš čigono.— Tempk savo kiškius į stovyklą ir atnešk mums ko užvalgyti!

---

* Kekšės vaike! (*Isp.*)
** Dievulėliau! (*Isp.*)
*** Ak, motinėle! (*Isp.*)
**** Vyras! (*Isp.*)

Jis ištiesė ranką ir pačiupinėjo kiškius, kurie sudribę gulėjo sniege — ilgi, sunkūs, švelniaplaukiai, ilgakojai ir ilgaausiai, atviromis juodomis akimis.

— Tikrai riebūs,— pasakė jis.

— Ką tu! — tarė čigonas.— Iš abiejų išeis po statinę taukų. Tokių kiškių sapne nebuvau sapnavęs.

— Na tai eik,— tarė Robertas Džordanas,— ir greit grįžk su pusryčiais, ir atnešk man to *requeté*[91] dokumentus. Paimk iš Pilaros.

— Tu nepyksti ant manęs, Robertai?

— Nepyksti! Palikti postą — tiesiog niekšybė. O jeigu būtų užjojęs kavalerijos pulkas?

— *Rediós!* — tarė čigonas.— Gerai tu sakai.

— Klausyk manęs! Daugiau nedrįsk šitaip palikti posto. Niekad. Jeigu sakau, kad nušausiu,— sakau ne juokais.

— Kaip Dievą myliu, nepaliksiu. Ir ne tik dėl to. Daugiau nebepasitaikys progos sugauti du tokius kiškius. Tokia proga — tik kartą gyvenime.

— *Anda!** — pasakė Robertas Džordanas.— Ir greit grįžk.

Čigonas pasiėmė abu kiškius ir dingo tarp uolų, o Robertas Džordanas apžvelgė laukymę ir kalno šlaitą už jos. Apsukusios ratą, į pušį nutūpė dvi varnos. Prie jų prisidėjo trečia, ir Robertas Džordanas žiūrėdamas į jas pagalvojo: štai mano sargybiniai. Kol jos tupės ramiai, žinosiu, kad niekas neina pro medžius.

Ak tas čigonas, galvojo jis. Jokios iš jo naudos. Politiškai neišprusęs, nedrausmingas, juo visiškai negalima pasitikėti. Bet rytoj man jo reikės. Ryt jis man bus reikalingas. Keista matyti kariaujantį čigoną. Juos reikėtų atleisti nuo karinės tarnybos kaip tuos, kuriuos atleidžia dėl moralinių įsitikinimų. Arba kaip fiziškai ir psichiškai nesveikus. Vis vien iš jų jokios naudos. Tačiau šiame kare dėl moralinių įsitikinimų žmonės nuo karinės tarnybos neatleidžiami. Nė vieno neatleido. Karas vienodai užgriuvo visus. Ką gi, užgriuvo ir šituos dykaduonius. Atėjo ir jų eilė.

Grįžo šakomis nešini Agustinas ir Primitivas, ir Robertas Džordanas stropiai užmaskavo kulkosvaidį, užmaskavo taip, kad nesimatytų iš viršaus ir kad nekristų į akis, žiūrint iš miško. Jis parodė, kur pastatyti vieną žmogų — aukštai ant uolos dešinėje, iš kur matysis

---

* Eik! (*Isp.*)

viskas žemai ir dešinėj, o kitą — kad stebėtų vienintelį taką kairėje, kur galima įkopti per uolas.

— Ką nors pamatęs, nešáuk,— pasakė Robertas Džordanas.— Įspėk mus, paridendamas žemyn akmenuką, ir signalizuok štai taip šautuvu,— jis pakėlė šautuvą virš galvos, tartum nuo ko gindamasis. — O šitaip parodyk, kiek jų,— jis nuleido šautuvą.—Jeigu jie nulipę nuo arklių, laikyk šautuvą vamzdžiu žemyn. Štai taip. Nešauk, kol išgirsi *máquina*. Šaudydamas iš tokio aukščio, taikyk į kelius. Jeigu aš du kartus sušvilpsiu šituo švilpuku, leiskis slėpdamasis už uolų čia, prie *máquina*.

Primitivas pakėlė šautuvą.

— Supratau,— pasakė jis.— Labai paprasta.

— Pirmiausia pamėtėk akmenuką, paskui parodyk, iš kur jie ateina ir kiek jų. Saugokis, kad tavęs nepamatytų.

— Taip,— pasakė Primitivas.— O ar galėsiu mesti granatą?

— Tik po to, kai išgirsi *máquina*. Galbūt kavaleristai ieškos savo draugo, bet čia nepasuks. Gal jie nujos Pablo pėdsakais. Stengsimės išvengti mūšio. Reikia žūt būt išvengti mūšio. Dabar lipk aukštyn.

— *Me voy*,— pasakė Primitivas ir karabinu nešinas ėmė kopti į uolą.

— Dabar tu, Agustinai,— tarė Robertas Džordanas.— Ką tu moki daryt su kulkosvaidžiu?

Agustinas atsitūpė, aukštas, juodaplaukis, apžėlęs šeriais, įsmegusiomis akimis, plonomis lūpomis ir stambiomis įdiržusiomis rankomis.

— *Pues**, užtaisyti. Taikyti. Šaudyti. Daugiau nieko.

— Nevalia šaudyti, kol jie nebus arčiau kaip per penkiasdešimt metrų ir kol nebūsi garantuotas, kad joja į olą,— pasakė Robertas Džordanas.

— Aišku. Koks tai maždaug tolumas?

— Iki anos uolos. Jei bus karininkas, šauk pirmiausia į jį. Paskui kreipk ugnį į kitus. Kulkosvaidį suk atsargiai. Jis lengvai sukiojasi. Aš pamokysiu Fernandą, kaip jį aptarnauti. Laikyk, kad nešokinėtų, ir atidžiai taikykis; jei nėra būtino reikalo, neleisk daugiau kaip šešių šūvių, nes šaudant vamzdis šokčioja. Kiekvieną kartą taikykis į vieną žmogų, paskui į kitą. Kai šausi į raitelį, taikyk į pilvą.

— Taip.

---

* Na (*isp.*).

— Vienas tau turi laikyti trikojį, kad kulkosvaidis nešokinėtų. Štai taip. Jis ir diskus užtaisys.

— O kur tu būsi?

— Ten, kairėje. Iš aukščiau aš viską matysiu ir dengsiu tave iš kairės su savo *máquina*. Ana tenai. Jeigu pasirodys, galėsim visus išpleškint. Tik nešaudyk, kol visai nepriartės.

— Man irgi rodos, kad galėtume visus išpleškint. *Menuda matanza!**

— Bet geriau, kad jie čia nepasirodytų.

— Jeigu ne tas tavo tiltas — visus išpleškinam ir nešdinamės.

— Nėra prasmės. Iš to jokios naudos. Tiltas — dalis plano, pagal kurį turime laimėti karą. O čia — niekis. Paprastas susidūrimas. Niekis.

— *Qué va*, niekis! Nudėjai fašistą — vadinasi, vienu fašistu mažiau.

— Taip. Tačiau sėkmingai susidoroję su tiltu, galėtume užimti Segoviją. Provincijos sostinę. Tik pagalvok! Užimtume pirmą tokį stambų miestą.

— Tu rimtai tiki? Kad galime užimti Segoviją?

— Taip. Galime, jeigu kaip reikiant susprogdinsim tiltą.

— O aš norėčiau ir tuos išpleškint, ir tiltą susprogdinti.

— Tavo didelis apetitas,— pasakė Robertas Džordanas.

Visą tą laiką jis stebėjo varnas. Staiga pamatė, jog viena į kažką žiūri. Ji sukrankė ir pakilo. Tačiau antroji tebetupėjo medyje. Robertas Džordanas pasižiūrėjo į Primitivo postą aukštai ant uolų. Jis matė, kad Primitivas stebi apylinkes, tačiau neduoda jokio ženklo. Robertas Džordanas pasilenkė ir atidarė kulkosvaidžio spyną, įdėjo apkabą ir uždarė spyną. Varna tebetupėjo medyje. Antroji apsuko platų ratą virš snieguotos laukymės ir vėl nutūpė. Saulės ir šilto vėjo tirpdomas, nuo palinkusių šakų krito sniegas.

— Rytoj tau bus proga daug jų išpleškint,— tarė Robertas Džordanas.— Reikia sunaikinti postą lentpjūvėje.

— Aš pasiruošęs,— atsakė Agustinas.— *Estoy listo.*

— Taip pat postą kelio meistro pirkelėj už tilto.

— Galiu tą, galiu kitą,— pasakė Agustinas.— Arba abudu.

— Abu neišeis. Juos reikia sunaikinti vienu metu,— pasakė Robertas Džordanas.

* Nedidelės skerdynės! (*Isp.*)

— Na, tai bet katrą,— pasakė Agustinas.— Jau seniai man norisi ką nors nuveikti. Kiurksodami čia su Pablu, mes visai ištižom.

Atėjo Anselmas su kirviu.

— Ar dar reikia šakų? — paklausė jis.— Man rodos, ir taip gerai paslėpta.

— Ne šakų,— pasakė Robertas Džordanas.— Poros nedidelių medelių. Įbesim, kad atrodytų dar natūraliau. Čia per maža medžių, ir vaizdas nevisiškai natūralus.

— Tuoj atnešiu.

— Nukirsk kur toliau, kad nesimatytų kelmų.

Robertas Džordanas išgirdo kirvio čeksėjimą miške už savęs. Pasižiūrėjo į Primitivą, pasislėpusį tarp uolų, o paskui žemyn, į pušis kitapus laukymės. Viena varna tebetupėjo medyje. Paskui jis išgirdo ploną, lygų atskrendančio lėktuvo zvimbimą. Pažvelgė aukštyn ir pamatė jį, mažytį, žvilgantį sidabru saulės spinduliuose, tarytum sustingusį aukštai danguje.

— Iš tokio aukščio jie mūsų neįžiūrės,— tarė jis Agustinui.— Bet geriau atsigulti. Šiandien tai antras žvalgybinis lėktuvas.

— O vakarykščiai? — paklausė Agustinas.

— Dabar atrodo, kad tai buvo tik blogas sapnas,— pasakė Robertas Džordanas.

— Jie tikriausiai Segovijoj. Blogas sapnas laukia progos išsipildyt.

Lėktuvas jau buvo pranykęs už kalnų, tačiau motorų gausmas tebesigirdėjo.

Nuleidęs žvilgsnį žemyn, Robertas Džordanas pamatė, kad varna pakilo. Ji nuskrido tiesiai pro medžius, nekrankdama.

DVIDEŠIMT TREČIAS SKYRIUS

— Gulk,— sušnibždėjo Robertas Džordanas Agustinui, tada pasuko galvą ir mostelėjo ranka — gulk, gulk! — Anselmui, kuris išlindo iš už uolos, tarsi Kalėdų eglutę užsimetęs ant peties pušaitę. Jis matė, kaip senis numetė pušelę už uolos, o paskui dingo tenai ir pats, ir Robertas Džordanas dabar žiūrėjo į mišką kitapus tuščios laukymės. Nieko nematė ir nieko negirdėjo, tik juto, kaip dunksi širdis, o paskui išgirdo, kaip barška šokčiodamas akmenukas. Jis

pasuko galvą į dešinę ir pažvelgęs aukštyn pamatė, kaip Primitivas keturis kartus pakėlė ir nuleido horizontaliai laikomą šautuvą. Paskui vėl nieko nematė, vien baltą plotą su arklio pėdsakų ratu ir mišką tolumoje.

— Kavalerija,— tyliai tarė Agustinui.

Agustinas pasižiūrėjo į jį, ir tamsūs įdubę jo skruostai išsiplėtė nuo šypsenos. Robertas Džordanas pastebėjo, kad jis suprakaitavęs. Ištiesė ranką ir uždėjo jam ant peties. Nespėjo atitraukti rankos, ir jie pamatė keturis raitelius, išjojančius iš miško, ir jis pajuto, kaip įsitempė po delnu Agustino raumenys.

Vienas raitelis jojo priekyje, o trys — iš paskos. Vedlys sekė arklio pėdsakais — vis žiūrėjo į sniegą. Kiti trys išjojo iš miško išsisklaidę. Visi įdėmiai dairėsi. Robertas Džordanas gulėjo plačiai išskėtęs alkūnes ir stebėjo juos pro kulkosvaidžio taikiklį jausdamas, kaip daužosi širdis į snieguotą žemę.

Priekinis raitelis atsekė pėdomis iki tos vietos, kur Pablas buvo apsukęs ratą, ir sustojo. Kiti priartėjo prie jo ir taip pat sustojo.

Robertas Džordanas aiškiai matė juos per melsvo plieninio vamzdžio viršų. Matė kareivių veidus, tabaluojančius kardus, tamsius nuo prakaito arklių šonus, į apačią platėjančius chaki spalvos apsiaustus ir navariečių papročiu pakreiptas chaki spalvos beretes. Vedlys pasuko arklį tiesiai į tarpą tarp uolų, kur stovėjo kulkosvaidis, ir Robertas Džordanas pamatė jauną saulės ir vėjo nugairintą veidą, arti susodintas akis, vanagišką nosį ir ilgą smailų smakrą.

Sėdėdamas ant arklio,— arklys buvo atsisukęs krūtine į Robertą Džordaną ir aukštai pakėlęs galvą, balno dešinėje iš dėklo kyšojo lengvo automato buožė,— vedlys parodė į tarpą tarp uolų, kur stovėjo kulkosvaidis.

Robertas Džordanas įsispaudė alkūnėmis giliau į žemę, žiūrėdamas per vamzdžio viršų į keturis raitelius, sustojusius ant sniego. Trys iš jų turėjo išsiėmę automatus. Du juos laikė pasidėję skersai balnų. Trečiasis sėdėjo ant arklio, nusukęs automatą į dešinę, buožę įrėmęs į šlaunį.

Retai kada pasitaiko matyti juos iš taip arti, pagalvojo jis. Kai taikai šaudydamas, jie atrodo kitaip. Taikiklis būna pakeltas, ir jie atrodo miniatiūriškai maži, ir velniškai sunku teisingai nusitaikyti; arba matai — atbėga, krinta, vėl bėga, ir tada tratini į kalno šlaitą ar atkerti ugnimi gatvę, ar taikaisi į langus; arba matai juos iš tolo, žygiuojančius keliu. Tik sprogdindamas traukinius matai iš arti.

Tik tada jie atrodo tokie kaip dabar, ir su keturiais kulkosvaidžiais galima lengvai juos išblaškyti. Pro taikiklį jie iš tokio atstumo atrodo dvigubai didesni, negu yra iš tikrųjų.

Tu, galvojo jis, žiūrėdamas į kryptuko adatėlę, nejudamai suštingusią taikiklio plyšyje ir viršūne nukreiptą į vedlio krūtinės vidurį, šiek tiek į dešinę nuo skaisčiai raudonos emblemos, ryto saulėje ryškiai išsiskiriančios chaki spalvos fone. *Tu*, dabar ispaniškai galvojo jis, pirštus stipriai mygdamas prie gaiduko ąselės, kad tik nepasispaustų gaidukas ir nepasigirstų staigi, trenksminga, kalenanti kulkosvaidžio papliūpa. Tu, pagalvojo vėl, štai tu ir numirei žydinčioj jaunystėj. Ir tu, galvojo jis, ir tu, ir tu. Bet tegu taip nebūna. Tegu taip nebūna.

Jis pajuto, kaip Agustinas, gulįs šalia jo, buvo bekosįs, bet susilaikė, užspringo ir nugurkė seiles. Paskui, žiūrėdamas per žvilgančio melsvo vamzdžio viršų, pro plyšį tarp šakų, pirštus tebemygdamas prie gaiduko ąselės, jis pamatė, kaip vedlys pasuko arklį ir parodė į mišką, kur ėjo Pablo pėdsakai. Visi keturi nurisnojo į mišką, ir Agustinas tyliai tarė:

— *Cabrones!*

Robertas Džordanas pažvelgė už savęs, kur Anselmas buvo numetęs medelį.

Jų link, persimetęs per petį šautuvą, dviem audekliniais balno krepšiais nešinas, per akmenis rabždinosi čigonas Rafaelis.

Robertas Džordanas mostelėjo slėptis, ir čigonas dingo iš akių.

— Galėjom nušaut visus keturis,— pusbalsiu tarė Agustinas. Jis tebebuvo šlapias nuo prakaito.

— Taip,— sušnibždėjo Robertas Džordanas.— Bet nežinia, kuo tai būtų baigęsi.

Tuo metu jis išgirdo, kaip nuriedėjo akmenukas, ir skubiai atsigręžė. Tačiau nei čigono, nei Anselmo nesimatė. Pasižiūrėjo į laikrodėlį, o paskui pakėlęs galvą pamatė, jog Primitivas be atvangos kilsčioja šautuvą. Pablas turi keturiasdešimt penkių minučių persvarą, pagalvojo Robertas Džordanas ir išgirdo artėjant kavaleristų būrį.

— *No te apures*,— sušnibždėjo jis Agustinui.— Nesijaudink. Prajos pro šalį kaip ir anie.

Pamiškėje pasirodė dvidešimties raitelių kolona. Jojo risčia, išsirikiavę po du, su tokia pat apranga ir ginklais kaip ir pirmieji, su tabaluojančiais kardais, su karabinais dėkluose; sujojo į mišką kaip ir anie.

— *Tu ves?* — tarė Robertas Džordanas Agustinui.— Matai?

— Daug jų ten,— pasakė Agustinas.

— Štai su kuo mums būtų reikėję susiremti, jei būtume nudėję anuos,— labai tyliai pasakė Robertas Džordanas. Širdis aprimo, ir ant krūtinės jis juto šlapius nuo tirpstančio sniego marškinius. Krūtinėje buvo tuštuma.

Sniegas žilpino akis ir greitai tirpo. Aplink medžių kamienus radosi juodi ratai, ir čia pat, priešais kulkosvaidį, žvilgėjo trapi akyta plutelė, nes iš viršaus sniegą tirpino karšta saulė, o iš apačios šiltu kvapu alsavo žemė.

Robertas Džordanas pažvelgė į Primitivo postą ir pamatė, kaip jis sukryžiavęs nuleistas rankas pasignalizavo: „Nieko".

Iš už akmens kyštelėjo Anselmo galva, ir Robertas Džordanas pamojo jam ateiti. Senis slėpdamasis už akmenų atropojo ir atsigulė kniūpsčias greta kulkosvaidžio.

— Daug! — tarė jis.— Daug!

— Medžių nebereikia,— pasakė jam Robertas Džordanas.— Užteks želdinti mišką.

Anselmas su Agustinu nusišypsojo.

— Įtarimų nesukėlė, o daugiau medžių sodinti pavojinga, nes tie vyrai dar grįš, ir, galimas dalykas, jie ne tokie kvaili.

Jam norėjosi kalbėti, o tai buvo ženklas, kad praslinko didelis pavojus. Jis visada galėdavo nustatyti, koks didelis buvo pavojus, pagal tai, kaip jam norėdavosi šnekėti.

— Gerai buvo užmaskuota, ką? — tarė jis.

— Gerai,— pasakė Agustinas.— Kad tie fašistai prasmegtų, kaip gerai. Galėjom nudėt visus keturis. Matei? — tarė jis Anselmui.

— Mačiau.

— Klausyk,— tarė Robertas Džordanas Anselmui.— Nueik į vakarykštį postą arba pasirink savo nuožiūra kitą gerą vietą, iš kur galėtum stebėti kelią, ir pasižymėk, kaip vakar, kas važiuos keliu. Jau seniai reikėjo tai padaryti. Pabūk ten, iki sutems. Paskui grįžk, ir pasiųsim kurį kitą.

— O mano pėdsakai?

— Eik iš pakalnės, kai tik nuleis sniegą. Ant kelio bus purvas. Pabandyk nustatyti, ar daug pravažiuota sunkvežimių, ar purve įspausta tankų vikšrų pėdsakų. Prieš pradėdamas stebėti, daugiau nė nenustatysi.

— Noriu tau ką pasakyti,— tarė senis.

— Prašom.

— Tau leidus, ar nebūtų geriau, kad nueičiau į La Granchą — pasiklausinėčiau, kas ten dėjosi naktį, pavesčiau kam nors stebėti, kaip tu mane mokei. Vakare mums tas žinias atneštų, arba, dar geriau, aš pats nueičiau parsinešti.

— O su kavalerija susidurti nebijai?

— Jeigu sniegą nuleis — nebijau.

— O ar yra La Granchoj, kas sugebėtų tai atlikti?

— Taip. Tiek sugebėtų. Pavesčiau kokiai moteriškei. La Granchoj žinau patikimų moterų.

— Tikiu,— pasakė Agustinas.— Be to, pats žinau keletą, kurios tinka ir kitam reikalui. Gal pasiųstum mane?

— Tegu eina dėdžiukas. Tu nusimanai apie kulkosvaidį, o iki vakaro dar toli.

— Sniegą nuleis — ir einu,— tarė Anselmas.— Tirpsta spėriai.

— Kaip manai, ar gali jie sugauti Pablą?, — paklausė Robertas Džordanas Agustiną.

— Pablas gudrus,— atsakė Agustinas.— Ar kas be skalikų sugavo gudrų elnią?

— Kartais sugauna,— pasakė Robertas Džordanas.

— Pablo nesugaus,— tarė Agustinas.— Tiesa, dabar jis tik šiukšlė, palyginus, koks buvo kadaise. Bet neatsitiktinai jis sveikas ir gyvas ir maukia sau vyną, o daugybė kitų padėjo galvas.

— Ar tikrai jis toks gudrus, kaip apie jį pasakoja?

— Dar gudresnis.

— Didelių gudrybių, sakyčiau, čia neparodė.

— *Cómo qué no?** Jei ne jo gudrumas, vakar jis būtų užvertęs kepšes. Man regis, tu neišmanai nei politikos, *Inglés*, nei partizaninio karo būdų. Ir ten, ir ten svarbiausia — išsukti kailį. Matei, kaip jis vakar sugebėjo išsukti kailį? O tiek visokio mėšlo mudu su tavim jam surydėm!

Dabar, kai Pablas veikė sykiu su visu būriu, Robertas Džordanas nenorėjo peikti jo ir tuoj pat pasigailėjo, kad, suabejojęs jo gudrumu, prasitarė balsu. Jis ir pats žinojo, koks Pablas gudrus. Juk kaip tik Pablas išsyk suvokė, kuo netikęs yra įsakymas susprogdinti tiltą. Tą pastabą jis padarė tik todėl, kad nemėgo Pablo, ir vos prasitaręs suvokė savo klaidą. O prasitarė dėl to,

* Kaip tai ne? (*Isp.*)

kad praslinkus pavojui jam labai knietėjo šnekėti. Todėl pakeitė temą ir tarė Anselmui:

— Bet ar nueisi į La Granchą vidury dienos?

— Nieko baisaus,— pasakė senis.— Juk ne su kariniu orkestru eisiu.

— Ir be varpelio ant kaklo,— tarė Agustinas.— Ir be vėliavos.

— Kokiu keliu eisi?

— Per kalną, paskui pakalniui per mišką.

— O jei įkliūtum?

— Turiu dokumentus.

— Dokumentus turime visi, bet nereikalingus privalai skubiai praryti.

Anselmas pakratė galvą ir paplojo sau per viršutinę palaidinio kišenę.

— Kiek jau sykių buvau tam pasiruošęs!— tarė jis.— Bet popieriai man apetito nežadina.

— Sakau, reikėtų juos aptepti garstyčiom,— tarė Robertas Džordanas.— Aš mūsiškių dokumentus nešiojuos kairėj kišenėj. Fašistų — dešinėj. Prireikus nesusipainiosi.

Kai kavaleristų patrulio vadovas parodė į plyšį tarp uolų, pavojaus, matyt, būta rimto, nes visi dabar buvo labai šnekūs. Per daug šnekūs, pagalvojo Robertas Džordanas.

— Bet klausyk, Robertai,— tarė Agustinas.— Kalba, kad vyriausybė diena po dienos krypstanti dešinėn. Kad Respublikoje jau nebesaką „draugas“, „draugė“, o „senjoras“ ir „senjora“. Gal tu ir savo kišenę patrauk į šoną.

— Kai visai sudešinės, nešiosiuosi dokumentus užpakalinėj kelnių kišenėj,— tarė Robertas Džordanas.— O kišenę prisisiūsiu per patį vidurį.

— Verčiau tegu jie lieka marškinių kišenėj,— tarė Agustinas.— Nejau mes laimėsim karą, o prakišim revoliuciją?

— Ne,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet jeigu pralaimėsime karą, nebebus nei revoliucijos, nei Respublikos, nei tavęs, nei manęs, nieko, tik didžių didžiausias *carajo**.

— Aš ir sakau,— tarė Anselmas.— Kad tik laimėtume karą.

— O tada iššaudysim anarchistus, komunistus ir visus kitus *canalla*, išskyrus tikrus respublikonus,— pasakė Agustinas.

* Ispaniškas keiksmažodis.

— Geriau, kad laimėtume karą ir nieko nešaudytume,— tarė Anselmas.— Ir kad valdytume teisingai, ir kad visi būtų atlyginti pagal tai, kaip kas kovojo. O tuos, kurie kaunasi prieš mus, reikės auklėti, kad suprastų savo klaidą.

— Mums reikės daug iššaudyt,— tarė Agustinas.— Daug, daug, daug.

Dešiniosios rankos kumščiu jis trinksėjo per kairiosios delną.

— Geriau, kad nieko nešaudytume. Net ir vadų. Reikia juos perauklėti darbu.

— Aš žinau, prie kokio darbo juos pristatyčiau,— tarė Agustinas ir sugraibęs sniego įsidėjo į burną.

— Prie kokio, nedorėli? — paklausė Robertas Džordanas.

— Žinau du nuostabius darbus.

— Kokius gi?

Agustinas įsikišo dar sniego į burną ir pasižiūrėjo kitapus laukymės, kur nujojo kavaleristų būrys. Paskui išspjovė ištirpusį sniegą.

— *Vaya*. Še tau ir pusryčiai,— tarė jis.— Kur tas rupūžė čigonas?

— Kokius gi darbus? — paklausė jį Robertas Džordanas.— Sakyk, keikūne.

— Šokinėti be parašiuto iš lėktuvų,— atsakė Agustinas, ir jo akys sužibo.— Tai tiems, kurių pasigailėsim. O kitus — prikalei prie tvorų, ir tegu kabo.

— Taip kalbėti nedera,— tarė Anselmas.— Šitaip mes niekad neturėsim respublikos.

— Su didžiausiu malonumu nuplaukčiau dešimtį kilometrų tirštoje sriuboje iš jų *cojones*,— pasakė Agustinas.— O kai šiandien pamačiau tuos keturis ir pagalvojau, kad galėsim nukepti,— pasijutau kaip kumelė, aptvare laukianti eržilo.

— Bet juk supranti, kodėl mes jų nenušovėm? — ramiai tarė Robertas Džordanas.

— Taip,— atsakė Agustinas.— Suprantu. Bet man taip knietėjo, kaip tai kumelei. Tu neįsivaizduoji, jeigu pats nesi to jautęs.

— Tu smarkiai prakaitavai,— pasakė Robertas Džordanas.— Maniau, kad iš baimės.

— Taip, ir iš baimės,— atsakė Agustinas.— Ir iš baimės, ir dėl to, ką sakiau. Nes gyvenime nėra nieko stipresnio už tai.

Taip, galvojo Robertas Džordanas. Mes šitai darome šaltai, o jie — ne, ir niekados jie nedarydavo to šaltai. Tai jų papil-

domas sakramentas. Tas senasis, kurį jie išpažino iki tol, kol pas juos nuo tolimų Viduržemio jūros pakraščių atėjo nauja religija. Sakramentas, kurio jie niekad neišsižadėjo, tik prislopino ir užslėpė, ir kuris pasireikšdavo per karus ir inkviziciją. Tai autodafe — tikėjimo akto — tauta. Žudyti žudo visi, bet mes tai darome kitaip negu jie. O tu, pagalvojo jis, tu pats negi tuo nesimėgavai? Ar nepatyrei tokio jausmo Sieroje? O Useroje? Nė karto per visą tą laiką, kol buvai Estremadūroje? Ir apskritai niekad? *Qué va*, atsakė pats sau. Kiekvieną kartą, kai versdavai traukinį.

Nekurk abejotinų fantazijų apie berberus ir senovės iberus[92] ir prisipažink, jog žudymas tau taip pat teikia malonumą, kaip ir visiems savanoriams kareiviams, kad ir ką jie apie tai šnekėtų. Anselmas žudyti nemėgsta, nes jis medžiotojas, o ne kareivis. Antra vertus, neidealizuok jo. Medžiotojai žudo žvėris, o kareiviai žmones. Neapgaudinėk savęs, pagalvojo jis. Ir nekurk apie tai literatūrinių versijų. Jau seniai esi tuo užsikrėtęs. Bet negalvok apie Anselmą ir blogai. Jis — krikščionis. Retas atvejis katalikiškuose kraštuose.

Man pasirodė, kad Agustinui tai buvo baimė, pagalvojo jis. Natūrali baimė prieš kautynes. O pasirodo, būta ir kitko. Žinoma, dabar jis galbūt tik giriasi. Baimės buvo. Aš jaučiau ją savo delnu. Na, užteks plepėti.

— Pasižiūrėk, ar čigonas atnešė valgyt,— tarė jis Anselmui.— Čia jo neleisk. Jis kvailys. Atnešk pats. Ir nesvarbu, kiek bus atnešęs, nusiųsk, kad atneštų dar. Aš alkanas.

DVIDEŠIMT KETVIRTAS SKYRIUS

Rytas buvo visai vasariškas, dangus aukštas ir vaiskus, ir šiltas vėjas glostė Roberto Džordano pečius. Sniegas greitai tirpo, o jie sėdėjo ir valgė pusrytį. Kiekvienam išėjo po du didelius sumuštinius su mėsa ir ožkos sūriu, o Robertas Džordanas savo lenktiniu peiliu susipjaustė storais griežiniais svogūną ir apdėjo jais iš abiejų pusių mėsą ir sūrį.

— Tave fašistai per visą mišką užuos,— pilna burna tarė Agustinas.

— Duok vynmaišį, prasiskalausiu burną,— atsakė Robertas Džordanas, prisikimšęs burną mėsos, sūrio, svogūnų ir duonos.

Alkanas kaip niekad, jis prisipylė į burną vyno, nuo odinio vynmaišio šiek tiek atsiduodančio derva, ir nurijo viską. Tada vėl prisipylė pilną burną vyno, iškėlęs vynmaišį ir atlošęs galvą, kad vyno čiurkšlė trykštų į galugerklį, ir pušų šakos, kuriomis buvo užmaskuotas kulkosvaidis, čežėjo į vynmaišį ir badė pakaušį.

— Gal nori dar? — paklausė Agustinas, duodamas per kulkosvaidžio viršų sumuštinį.

— Ne, ačiū. Valgyk pats.

— Nelenda. Aš nepratęs rytą daug valgyt.

— Tikrai nenori?

Robertas Džordanas paėmė sumuštinį, pasidėjo ant kelių, iš striukės šoninės kišenės, kur buvo granatos, išsiėmė svogūną ir atlenkė peilį. Nulupo ploną viršutinį lukštą, susipurvinusį kišenėje, paskui atpjovė storą griežinį. Išorinis žiedas nukrito, paėmęs jį, perlenkė pusiau ir įkišo į sumuštinį.

— Tu visada pusryčius valgai su svogūnais?

— Jeigu tik yra.

— Ar tavo tėvynėj taip įprasta?

— Priešingai,— atsakė Robertas Džordanas.— Tai blogo tono ženklas.

— Malonu girdėti,— pasakė Agustinas.— Aš visada laikiau Ameriką kultūringa šalimi.

— Kodėl tu nusistatęs prieš svogūną?

— Tik dėl kvapo. Šiaip jis kaip rožė.

Robertas Džordanas pilna burna šyptelėjo jam.

— Kaip rožė,— tarė jis.— Visai kaip rožė. Rožė — tai rožė — tai svogūnas.[93]

— Nuo svogūnų tau susimaišys protas,— pasakė Agustinas.— Saugokis.

— Svogūnas — tai svogūnas — tai svogūnas,— linksmai pasakė Robertas Džordanas ir pagalvojo: Gertrūda — tai rūda — tai iškasenos — tai akmuo.

— Prasiskalauk vynu gerklę,— tarė Agustinas.— Tu labai keistas, *Inglés*. Visiškai ne toks kaip anas sprogdintojas, kur buvo čia prieš tave.

— Yra vienas didelis skirtumas.

— Koks gi?

— Aš gyvas, o jis ne,— pasakė Robertas Džordanas. Paskui: kas čia tau dabar? pagalvojo. Ar dera taip kalbėti? Negi užvalgęs

pasijutai toks laimingas? Kas tau, apsvaigai nuo svogūnų? Argi tai nieko dabar tau ir nereiškia? Visados mažai tereiškė, sąžiningai atsakė jis sau. Norėdavai, kad reikštų, bet veltui. Kam meluoti, kai liko tiek mažai laiko?

— Ne,— tarė jis jau rimtai.— Tas žmogus daug iškentėjo.

— O tu? Niekad nekentėjai?

— Ne,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš iš tų, kurie mažai kenčia.

— Aš irgi,— pasakė jam Agustinas.— Yra tokių, kurie kenčia, ir tokių, kurie ne. Aš kenčiu labai mažai.

— Tuo geriau,— Robertas Džordanas vėl užsivertė vynmaišį.— O dabar dar geriau.

— Aš kenčiu dėl kitų.

— Kaip ir visi geri žmonės.

— Užtat dėl savęs labai mažai.

— Ar turi žmoną?

— Ne.

— Aš irgi ne.

— Bet dabar tu turi Mariją.

— Taip.

— Keistas dalykas,— tarė Agustinas.— Visą laiką, kai parsivedėm nuo traukinio, Pilara ją taip griežtai laikė atokiai nuo mūsų vyrijos lyg karmeličių vienuolyne[94]. Neįsivaizduoji, kaip griežtai saugojo. Bet štai atvyksti tu, ir ji padovanoja ją tau. Kaip tau tas atrodo?

— Ne, buvo ne taip.

— O tai kaip?

— Ji pavedė ją mano globai.

— O tavo globa — tai visą naktį *joder* su ja?

— Laimės dalykas.

— Nieko sau globa!

— Tai tu nesupranti, kad galima ir šitaip globoti?

— Suprantu, tačiau taip mes bet kuris būtume pagloboję.

— Nekalbėkim daugiau apie tai,— tarė Robertas Džordanas.— Aš ją rimtai myliu.

— Rimtai?

— Rimčiau nebegalima.

— O paskui? Kai susprogdinsim tiltą?

— Išsivesiu kartu.

— Jei taip,— tarė Agustinas,— niekas daugiau apie tai neužsimins, o judu keliaukit laimingai savo keliu.

Jis pakėlė vynmaišį ir ilgai gėrė, paskui padavė Robertui Džordanui.

— Dar vienas dalykas, *Inglés*,— tarė jis.

— Na?

— Ir aš ją myliu.

Robertas Džordanas uždėjo ranką jam ant peties.

— Labai,— tarė Agustinas.— Labai. Labiau, negu gali įsivaizduoti.

— Aš galiu įsivaizduoti.

— Ji baisiai man krito į akį.

— Įsivaizduoju.

— Klausyk. Pasakysiu tau labai rimtai.

— Sakyk.

— Aš nė karto jos nepaliečiau, ir apskritai nieko tarp mūsų nebuvo, bet myliu ją labai. *Inglés*, nelaikyk jos už žaisliuką. Nors ji su tavim guli, bet ji ne šliundra.

— Aš myliu ją ir mylėsiu.

— Tikiu tavim. Bet paklausyk dar. Tu nežinai, kokia tai būtų mergina, jei ne revoliucija. Tau tenka didelė atsakomybė. Ji tikrai daug iškentėjo. Ji ne tokia kaip mes.

— Aš vesiu ją.

— Ne. Aš ne apie tai. Kol revoliucija, tai nebūtina. Bet,— jis linktelėjo galva,— būtų geriau.

— Aš vesiu ją,— tarė Robertas Džordanas ir pajuto, kaip jam ima veržti gerklę.— Aš ją labai myliu.

— Vėliau,— pasakė Agustinas.— Kai bus patogu. Svarbu, kad ketini.

— Taip, ketinu.

— Klausyk,— tarė Agustinas.— Aš per daug kalbu apie dalykus, į kuriuos neturiu teisės kištis, bet ar daug merginų tu pažįsti mūsų šaly?

— Keletą.

— Šliundrų?

— Ne vien.

— Ir kiek ne šliundrų?

— Kelias.

— O ar gulėjai su jom?

— Ne.

— Dabar supranti?

— Taip.

— Noriu pasakyti, kad Marijai tai ne žaidimas.

— Man irgi.

— Jeigu manyčiau kitaip, būčiau nušovęs tave vakar naktį, kai gulėjai su ja. Čia už tai dažnas palydi galvą.

— Klausyk, brolau,— tarė Robertas Džordanas.— Viskas išėjo ne pagal taisykles todėl, kad mes turime labai mažai laiko. Laiko — štai ko mums trūksta. Rytoj reikės kautis. Man pačiam tai niekis. Bet mums abiem su Marija tai reiškia, kad per šitą laiką mes turim išgyventi visą savo gyvenimą.

— O diena ir naktis — laiko nedaug,— pasakė Agustinas.

— Taip, tačiau mums buvo vakar diena ir užvakar naktis, ir vakar naktis.

— Klausyk,— tarė Agustinas.— Jeigu aš galiu tau kuo padėti...

— Ne, nieko nereikia.

— Jeigu galėčiau kuo nors padėti tau ir kirptagalvei...

— Nereikia.

— Iš tikrųjų, žmogus mažai ką gali padaryti gero kitam žmogui.

— Ne. Daug.

— O ką?

— Kad ir kas atsitiktų šiandien ar ryt per mūšį, duok žodį, kad pasitikėsi manim ir paklusi, net jeigu įsakymai tau atrodys neteisingi.

— Aš pasitikiu tavimi. Po to, kai čia užsigrūdo kavalerija ir kai tu išsiuntei arklį.

— Čia niekai. Suprask, kad viską mes darom vienam tikslui: karui laimėti. Visa kita neturi reikšmės. Ryt mūsų laukia labai svarbus darbas. Tikrai svarbus. Be to, bus mūšis. Mūšyje būtinai reikia paklusti disciplinai. Nes daug kas tuomet atrodo kitaip, negu yra iš tikrųjų. Disciplina turi būti pagrįsta pasitikėjimu ir ištikimybe.

Agustinas nusispjovė.

— Tai vienas dalykas, o Marija — visai kas kita,— tarė jis.— Išnaudokite judu su Marija likusį laiką kaip žmonės. Jei galiu tau kuo padėti, įsakyk. O rytoj aš paklusiu tau aklai. Jei reikės dėl rytdienos žygio mirti, mirsiu mielai ir lengva širdimi.

— Aš ir pats taip jaučiuosi,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet malonu girdėti, kad tu irgi...

— Ir dar,— tarė Agustinas.— Štai tas, viršuj,— jis parodė į Primityvą,— juo galima pasitikėti. Pilara — dar labiau, daugiau, negu gali įsivaizduoti. Anselmu irgi. Ir Andresu. Ir Eladiju. Žmogus tylus, bet patikimas. Ir Fernandu. Nežinau, kaip tu žiūri į jį. Jis, tiesa, nepasakytum, kad guvus kaip gyvasis sidabras. Nuobodesnis ir už jautį, traukiantį vežimą. Bet kautis ir daryti ką lieptas — taip! *Es muy hombre!** Pamatysi.

— Vadinasi, viskas miela malonu.

— Ne. Du nepatikimi. Čigonas ir Pablas. Užtat Sordo būrys, palyginus su mumis,— tas pats, kas mes, palyginus su ožkos spiromis.

— Tai puiku.

— Taip,— pasakė Agustinas.— Bet man būtų geriau šiandien.

— Man irgi. Kad greičiau baigtųsi. Bet negalima.

— Kaip sakai, bus sunku?

— Galimas daiktas.

— Bet dabar tu labai linksmas, *Inglés.*

— Taip.

— Aš irgi. Nepaisant to, ką sakiau apie Mariją, ir šiaip.

— Žinai, kodėl?

— Ne.

— Aš irgi nežinau. Gal kad tokia diena. Gražus oras.

— Kas žino. Gal dėl to, kad bus mūšis.

— Man irgi taip rodos,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet tik ne šiandien! Žūt būt išvengti šiandien mūšio — nėra nieko svarbiau.

Kalbėdamas jis kažką išgirdo. Tai buvo tolimas garsas, vos vos stelbiąs šilto vėjo šiurenimą medžiuose. Jis suabejojo, ar jam nepasigirdo, ir prasižiojęs ėmė klausytis, tuo pat metu žvilgčiodamas į Primityvą. Jam pasirodė, kad išgirdo, bet tik akimirką. Pušyse ošė vėjas, ir Robertas Džordanas klausėsi visas įsitempęs. Paskui vėl išgirdo su vėju.

— Nuo to nemirsiu,— išgirdo jis Agustiną.— Kad Marija nebus mano — ne bėda. Užteks man, kaip ir iki šiol, šliundrų.

— Cit,— pasakė Robertas Džordanas nesiklausydamas Agustino;

---

* Čia jis tikras vyras! (*Isp.*)

jie gulėjo greta, bet jis buvo nusukęs galvą į šoną. Agustinas staiga žvilgtelėjo į jį.

— *Qué pasa?** — paklausė jis.

Robertas Džordanas užsiėmė burną ranka ir klausėsi toliau. Vėl pasigirdo. Silpnas, duslus, sausas, tolimas garsas. Bet dabar abejonių nebeliko. Tai buvo aiškus spragantis kulkosvaidžio kalenimas. Atrodė, jog vos girdimoje tolumoje viena po kitos sproginėja mažytės petardų dėžutės.

Robertas Džordanas pažvelgė į Primityvą, kuris pakėlęs galvą, prisidėjęs prie ausies ranką, žiūrėjo į juos. Jam pažvelgus, Primityvas parodė pirštu į kalnus.

— Kautynės El Sordo stovykloje,— pasakė Robertas Džordanas.

— Tad eime jiems padėti,— tarė Agustinas.— Šauk vyrus. *Vámonos.*

— Ne,— atsakė Robertas Džordanas.— Mes liekam čia.

DVIDEŠIMT PENKTAS SKYRIUS

Robertas Džordanas pažvelgė aukštyn, į Primityvą, kuris stovėjo savo poste, rodydamas kažką šautuvu. Robertas Džordanas linktelėjo galvą, bet tas vis tiek rodė, vieną ranką prisidėjęs prie ausies, kita atkakliai rodė, tarsi manydamas, kad jo nesuprato.

— Lik prie kulkosvaidžio, bet kol nebūsi visiškai tikras, kad joja čia, nešaudyk. Ir tai tik tada, kai priartės prie to krūmo,— parodė Robertas Džordanas.— Supratai?

— Taip. Bet...

— Jokių „bet". Paaiškinsiu paskui. Einu pas Primityvą.

Anselmas stovėjo šalia, ir Robertas Džordanas jam pasakė:

— *Viejo*, lik čia su Agustinu prie kulkosvaidžio.— Kalbėjo lėtai, ramiai.— Jis neturi šaudyti, nebent kavalerija tikrai jotų čia. Jeigu jie tik šiaip pasirodys, tegul juos praleidžia kaip pirma. Jei reikės šaudyti, palaikysi trikojį ir padavinėsi diskus.

— Gerai,— pasakė senis.— O kaip su La Grancha?

— Vėliau.

---

* Kas atsitiko? (*Isp.*)

Robertas Džordanas ėmė ropštis per pilkus slidžius akmenis. Sniegas ant jų greitai tirpo. Akmenų viršus jau buvo apdžiūvęs, ir kopdamas jis atsigręžė ir apžvelgė pušyną, ilgą laukymę, slėnį ir tolumoje kylančius aukštus kalnus. Paskui atsistojo šalia Primitivo įduboje už dviejų akmenų, ir nedidelis rudaveidis vyras jam tarė:

— Jie užpuolė El Sordą. Ką darom?

— Nieko,— atsakė Robertas Džordanas.

Čia šūviai aiškiai girdėjosi, ir įsižiūrėjęs, kitapus tolimo slėnio, kur kilo statūs kalnai, Robertas Džordanas pamatė, kaip iš miško išjojo kavaleristų būrys ir ėmė kopti įstrižai snieguoto šlaito šūvių link. Jis matė ilgą dvigubą raitelių vorą, juoduojančią sniege. Vora užkopė ant keteros ir dingo tolimame miške.

— Reikia jiems padėti,— tarė Primitivas. Jo balsas buvo sausas ir bespalvis.

— Neįmanoma,— pasakė Robertas Džordanas.— Aš to tikėjausi nuo pat ryto.

— Kodėl?

— Naktį jie ėjo vogti arklių. Nustojo snigti, ir juos pagal pėdsakus susekė.

— Bet mes privalom jiems padėti,— tarė Primitivas.— Negalim šitaip palikti jų vienų. Tai mūsų draugai.

Robertas Džordanas uždėjo jam ant peties ranką.

— Nieko mes negalim padaryti,— pasakė jis.— Jei galėtume, padaryčiau nedelsdamas.

— Galim tenai nusigauti per kalnus. Paimam arklius ir abi muškietas. Tą, kur žemai, ir tavo. Ir jojam į pagalbą.

— Klausyk...— tarė Robertas Džordanas.

— *Štai* ko aš klausau,— pasakė Primitivas.

Šūvių papliūpos skardėjo be pertrūkio viena po kitos. Paskui sausą automatų kalenimą permušė sunkūs, duslūs granatų sprogimai.

— Jie žuvę,— tarė Robertas Džordanas.— Juos pražudė tai, kad nustojo snigti. Jeigu mes ten nujosim, irgi žūsim. Mums nevalia skaldyti savo pajėgų.

Primitivo žandai, pasmakrė ir kaklas buvo apžėlę žilais šeriais. Veidas plokščias ir rudas, nosis suplota, įlaužta, akys pilkos, giliai įsmegusios, ir žiūrėdamas į jį Robertas Džordanas pastebėjo, kaip trūkčioja šeriai lūpų kampuose ir pakaklėje.

— Tu tik paklausyk,— tarė jis.— Ten skerdynės.

— Jeigu jie apsupo daubą, tai taip,— pasakė Robertas Džordanas.— Kai kas gal ir išspruko.

— Prisiviję užpultume juos iš užnugario,— tarė Primitivas.— Jojam visi keturi.

— O kas paskui? Kas bus, kai užpulsi juos iš užnugario?

— Prisijungsim prie Sordo.

— Kad ten žūtume? Pažiūrėk, kur saulė. Dienos dar daug. Dangus buvo aukštas ir giedras, ir saulė kaitino jiems nugaras. Pietiniame laukymės šlaite dabar juodavo dideli plikos žemės lopiniai, o ant pušų sniego visai neliko. Akmenys, šlapi nuo ištirpusio sniego, saulės kaitinami, vos pastebimai garavo.

— Kaip nors iškęsk,— tarė Robertas Džordanas.— *Hay que aguantarse**. Karas yra karas.

— Ir nieko mes negalim padaryti? Tikrai? — Primitivas pasižiūrėjo į jį, ir Robertas Džordanas suprato, kad šis žmogus pasitiki juo.— O ar negalėtum pasiųsti manęs ir dar vieno kurio su mažąja muškieta?

— Beprasmiška,— pasakė Robertas Džordanas.

Jam pasirodė, jog pamatė danguje tai, ką tikėjosi pamatyti, tačiau tai buvo tik vanagas, kuris pavėjui leidosi žemyn, bet paskui ties tolimo pušyno linija vėl iškilo.

— Jeigu ir visi nujotume, vis tiek beprasmiška,— pasakė jis. Tuo metu šūvių papliūpos ėmė skardėti dvigubai įnirtingiau, ir tarpais būbsėjo duslūs granatų sprogimai.

— Ak, išderkit juos,— tarė Primitivas, sudėdamas į prakeiksmus visą širdį; jo akys buvo pilnos ašarų, o skruostai trūkčiojo.— Ak Viešpatie ir skaisčiausioji Mergele, sukniskit juos jų pačių mėšle.

— Nurimk,— pasakė Robertas Džordanas.— Netrukus ir pats turėsi su jais kautis. Antai ateina moteriškė.

Pilara lipo pas juos, sunkiai ropšdamasi nuo akmens ant akmens.

Kiekvieną kartą, kai vėjas atnešdavo šūvių spragėjimą, Primitivas vis kartojo: „Išderkit juos. Ak Viešpatie ir šventoji Mergele, sukniskit jų veislę“; Robertas Džordanas nulipo žemyn padėti Pilarai.

---

* Reikia kęsti (*isp.*).

— *Qué tal*, moteriške? — tarė jis, suėmęs už riešų ir traukdamas ją aukštyn, jai sunkiai ropščiantis per paskutinį akmenį.
— Tavo žiūronai,— tarė ji ir nusinėrė per galvą dirželį.— Vadinas, užklupo Sordą?
— Taip.
— *Pobre**,— užjaučiamai tarė ji.— Vargšas Sordas.
Ji buvo uždususi nuo kopimo; stipriai suspaudusi Roberto Džordano ranką, dairėsi aplink.
— Kaip ten jiems?
— Blogai. Labai blogai.
— *Jodido***?*
— Manau, kad taip.
— *Pobre*,— tarė ji.— Aišku, per arklius?
— Greičiausiai.
— *Pobre*,— tarė Pilara. Paskui:— Rafaelis pripliurpė man pasakų apie kavaleriją. Kas čia buvo?
— Patrulis ir dalis eskadrono.
— Iki kur buvo prijoję?
Robertas Džordanas parodė, kur buvo sustoję patrulis ir kur paslėptas kulkosvaidis. Iš čia jie matė tik Agustino batą, išlindusį iš po priedangos.
— Čigonas sakė, prijoję taip arti, kad pirmasis arklys vos neužlipęs ant kulkosvaidžio,— tarė Pilara.— Tai veislė! Savo žiūronus tu oloj pamiršai.
— Daiktus sudėjot?
— Viską, ką galim paimti. Kas girdėt apie Pablą?
— Jis išjojo keturiasdešimčia minučių anksčiau už kavaleristus. Jie nusekė jo pėdsakais.
Pilara šyptelėjo. Ji tebelaikė jo ranką ir dabar paleido.
— Jie matys jį kaip savo ausis,— tarė ji.— Bet kaip bus Sordui? Ar mes galim jam kaip nors padėti?
— Ne.
— *Pobre*,— tarė ji.— Aš labai mylėjau Sordą. Tu tikrai tikrai manai, kad jis *jodido?*
— Taip. Mačiau daug kavalerijos.
— Daugiau, negu buvo čia?
— Nujojo dar visas eskadronas.

* Vargšas (*isp.*).
** Žuvęs (*isp.*).

— Tu tik pasiklausyk,— tarė Pilara.— *Pobre, pobre Sordo!*

Jie klausėsi šūvių.

— Primitivas norėjo joti tenai,— tarė Robertas Džordanas.

— Bene iš proto išsikraustei? — pasakė Pilara plokščiaveidžiui vyrui.— Kokių tik *locos** čia neprisiveisę!

— Aš noriu jiems pagelbėti.

— *Qué va,*— tarė Pilara.— Didvyris atsirado! Žūsi ir nenujojęs. Čia.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į ją, į stambų rudą veidą plačiais indėniškais skruostais, tamsiomis, toli viena nuo kitos akimis ir liūdnai besijuokiančia burna su stora viršutine lūpa.

— Valdykis,— tarė ji Primitivui.— Esi ne mažas vaikas. Jau ir bežilstąs.

— Nesišaipyk,— niūriai pasakė Primitivas.— Jeigu žmogus turi bent kiek širdies ir truputį vaizduotės...

— ...jis privalo išmokti valdytis,— užbaigė Pilara.— Nebijok, žūsi ir su mumis. Nėra ko ieškoti mirties su svetimais. Kai dėl vaizduotės, tai čigonas jos turi už mus visus. Kad jau rietė apie tą kavaleriją!

— Jeigu pati būtum mačius, nesakytum, kad rietė,— tarė Primitivas.— Labai pavojinga buvo padėtis.

— *Qué va,*— pasakė Pilara.— Prajojo keli kavaleristai, o jūs jau vaizduojatės esą didvyriai. Štai ko sulaukėm nieko neveikdami.

— Tad gal ir Sordo padėtis nepavojinga? — dabar jau su panieka tarė Primitivas. Buvo matyti, kaip jis kenčia, kai vėjas atneša šūvių skardą, ir jam norėjosi arba eiti tenai, arba kad Pilara eitų sau ir paliktų jį ramybėje.

— *Total, qué?* — pasakė Pilara.— Atsitiko — tai atsitiko. Nepamesk savo *cojones* dėl kito nelaimės.

— Kad tave griausmas! — tarė Primitivas.— Yra bobų, kurių kvaišumo ir žiaurumo tiesiog pakelt negalima!

— Užtat šitokios bobos pakelia dvasią vyrams, aprūpintiems menkais prietaisais giminei pratęsti,— pasakė Pilara.— Nieko čia nesimato, aš einu.

Tuo metu Robertas Džordanas aukštai virš galvos išgirdo lėktuvą. Jis pasižiūrėjo į dangų, ir jam pasirodė, jog tai tas pats

* Bepročių (*isp.*).

žvalgybinis lėktuvas, kurį buvo matęs rytą. Dabar jis grįžo nuo fronto pusės ir skrido kalnų link, kur kovėsi Sordas.

— Šit ir maitvanagis,— tarė Pilara.— Ar jie matys, kas ten dedasi?

— Žinoma,— pasakė Robertas Džordanas.— Jeigu neakli.

Jie žiūrėjo, kaip lėktuvas, spindėdamas sidabru saulės spinduliuose, tolygiu greičiu slenka aukštai per dangų. Jis skrido iš kairės, ir jie matė du švytinčius propelerių diskus.

— Gulk! — šūktelėjo Robertas Džordanas.

Lėktuvas visa jėga staugdamas skrido virš jų, ir jo šešėlis slinko laukyme. Jis pralėkė ir pasuko į slėnio galą. Jie žiūrėjo, kaip jis vienodu greičiu nutolo ir dingo, o paskui matė, kaip plačiu žemėjančiu lanku sugrįžo ir porą kartų apsukęs kalnus dingo Segovijos pusėje.

Robertas Džordanas pažvelgė į Pilarą. Jos kakta buvo išrasojusi. Sukandusi apatinę lūpą, ji palingavo galva.

— Kas ko,— tarė ji.— Aš — lėktuvų.

— Bene nuo manęs užsikrėtei baime? — pašaipiai tarė Primitivas.

— Ne,— ji uždėjo jam ant peties ranką.— Neužsikrėčiau, nes tu nebijai. Aš tą žinau. Dovanok, kad taip šiurkščiai pasišaipiau iš tavęs. Visų mūsų ta pati dalia.— Paskui tarė Robertui Džordanui: — Atsiųsiu valgio ir vyno. Ar tau daugiau nieko nereikia?

— Kol kas ne. Kur kiti?

— Tavo rezervas sveikutėlis žemai, prie arklių,— ji šyptelėjo.— Viskas suslėpta. Viskas paruošta kelionei. Marija saugo tavo kuprines.

— Jei lėktuvai kartais užlėktų, neišleisk jos iš olos.

— Klausau, mano pone *Inglés*,— pasakė Pilara.— Tavąjį čigoną (dovanoju jį tau) išsiunčiau grybų — išvirsiu su kiškiena. Dabar daug grybų, o kiškius, man rodos, galima suvalgyt ir šiandien, nors ryt poryt būtų gardesni.

— Man irgi atrodo, kad geriausia suvalgyt šiandien,— pasakė Robertas Džordanas, ir Pilara uždėjo savo plačią plaštaką jam ant peties, perjuosto automato diržu, paskui pataršė pirštais plaukus.

— Tai bent *Inglés!* — tarė Pilara.— Kai tik išvirs, Marija atneš *puchero*[95].

Susišaudymas toli kalnuose beveik nutilo, ir dabar buvo girdėti tik paskiri šūviai.

— Kaip manai, ten jau baigta? — paklausė Pilara.

— Ne,— pasakė Robertas Džordanas.— Iš to, ką girdėjom, at-

rodo, kad tie puolė ir buvo atmušti. Dabar, matyt, užpuolikai bus juos apsupę. Susislėpė už priedangų ir laukia lėktuvų.

Pilara kreipėsi į Primityvą:

— Klausyk. Ar supranti, kad nenorėjau tavęs įžeisti?

— *Ya lo sé**,— pasakė Primityvas.— Esu ne tiek iš tavęs girdėjęs. Bjaurus tavo liežuvis. Užtat prikąsk jį, moteriške. Sordas man buvo geras draugas.

— O man gal ne? — paklausė jį Pilara.— Klausyk, plokščiaveidi. Kare neišsakysi to, ką jauti. Užtenka mums bėdų ir be Sordo.

Primityvas tebebuvo rūškanas.

— Reikėtų tau kokių vaistų,— pasakė jam Pilara.— Na, einu virti.

— Ar atnešei to *requeté* dokumentus? — paklausė ją Robertas Džordanas.

— Tai kvailė! — atsakė ji.— Užmiršau! Paduosiu Marijai, atneš.

DVIDEŠIMT ŠEŠTAS SKYRIUS

Lėktuvų nebuvo iki trečios valandos. Sniegas ištirpo dar prieš vidurdienį, ir akmenys įšilo nuo saulės. Dangus buvo giedras, ir Robertas Džordanas sėdėjo tarp akmenų, nusivilkęs marškinius, degindamasis saulėje nugarą, ir skaitė laiškus, rastus nušautojo raitelio kišenėse. Protarpiais jis liaudavosi skaitęs ir pasižiūrėdavo į miško liniją anapus slėnio, į tolimus kalnus, ir vėl grįždavo prie laiškų. Daugiau kavalerijos nepasirodė. Kartkarčiais pasigirsdavo šūvių El Sordo stovyklos pusėje. Bet jie buvo reti.

Iš karinių dokumentų jis sužinojo, kad vaikinas navarietis, iš Tafalijos miesto, dvidešimt vienerių metų, viengungis, kalvio sūnus. Jis priklausė N kavalerijos pulkui, kas nustebino Robertą Džordaną, nes jis manė, jog tas pulkas yra šalies šiaurėje. Vaikinas buvo karlistas[96] ir karo pradžioje mūšiuose prie Irūno buvo sužeistas.

Tikriausiai būsiu matęs jį bėgant gatvėmis priešais bulius per *feria* Pamplonoje, pagalvojo Robertas Džordanas. Kare visada žudai ne tuos, kuriuos norėtum nužudyti, tarė jis sau. Beveik visada, pasitaisė ir ėmė skaityti laiškus.

* Žinau (*isp.*).

15. PLB 1386

Pirmieji jo perskaityti laiškai buvo parašyti labai kruopščiu braižu ir labai sausu tonu, ir daugiausia apie vietinius įvykius. Jie buvo nuo sesers, ir Robertas Džordanas sužinojo, kad Tafalijoje viskas po senovei, kad tėvas sveikas ir motina jaučiantis kaip visada, tik truputį skundžiantis nugara, kad sesuo tikintis, jog jis esąs sveikas ir jam negresią dideli pavojai, ir džiaugiantis, kad jis kovojąs su raudonaisiais, vaduodamas Ispaniją iš marksistinių ordų jungo. Paskui buvo išvardinti vaikinai iš Tafalijos, nukauti arba sunkiai sužeisti po jos paskutinio laiško. Nukautų ji paminėjo dešimtį. Tokiam miestukui kaip Tafalija tai gana daug, pagalvojo Robertas Džordanas.

Laiške buvo daug dievobaimingų žodžių, ji rašė, jog meldžiantis šventajam Antanui, palaimintajai Pilaro Mergelei ir kitoms Mergelėms[97], kad saugotų jį, ir prašė nepamiršti, kad jį taip pat sauganti švenčiausioji Jėzaus Širdis, kurią, kaip ji tikintis, jis visą laiką nešiojąsis prie širdies, nes begalinę daugybę kartų — buvo pabraukta — patvirtinta, jog ji turi galią sulaikyti kulkas. Amžinai jį mylinti sesuo Konča.

Laiško pakraščiai buvo truputį sutepti, ir Robertas Džordanas rūpestingai įdėjo jį tarp karinių dokumentų ir atskleidė laišką, parašytą ne tokiu pedantišku braižu. Jis buvo nuo vaikino *novia*, sužadėtinės; laiškas ramus, banalus, tačiau bylojantis apie isterišką rūpinimąsi jo likimu. Robertas Džordanas perskaitė jį ir įsikišo visus laiškus drauge su dokumentais į užpakalinę kelnių kišenę. Kitų laiškų nebenorėjo skaityti.

Regis, vieną gerą darbą šiandien jau padariau, tarė jis sau. Taip, padariau, pakartojo dar sykį.

— Ką tu ten skaitai? — paklausė jį Primitivas.

— Čia to *requeté*, kur šįryt nušovėm, laiškai ir dokumentai. Nori pasižiūrėti?

— Aš nemoku skaityti,— atsakė Primitivas.— Kas nors įdomaus?

— Ne,— pasakė Robertas Džordanas.— Visi laiškai asmeniški.

— Kokios naujienos jo tėviškėje, nėra parašyta?

— Naujienos, atrodo, neblogos,— atsakė Robertas Džordanas.— Iš jo miesto daug nukautų.— Jis pažvelgė žemyn, į kulkosvaidį, kurio priedangą, sniegui ištirpus, prireikė truputį pakeisti ir pataisyti. Iš šalies atrodė pakankamai natūraliai. Jis ėmė žvalgytis į tolumą.

— Iš kokio jis miesto? — paklausė Primitivas.

— Iš Tafalijos,— atsakė jam Robertas Džordanas.

Gerai, tarė jis sau, aš gailiuosi. Tik ar nuo to kam lengviau? Niekam ne lengviau, atsakė sau.

Na ir gerai, ir liaukis, tarė jis sau.

Gerai, lioviausi.

Bet ne taip lengva liautis. Kiek esi jų nukovęs? paklausė jis save. Nežinau. Ar manai, jog turi teisę žudyti? Ne. Bet esu priverstas. Kiek iš tų, kuriuos nužudei, buvo tikrų fašistų? Labai nedaug. Tačiau jie visi yra priešai, prieš kurių jėgą pastatom savo jėgą. Bet navariečiai tau patinka labiau negu kiti ispanai. Taip. O tu juos žudai. Taip. Jei netiki, nueik prie stovyklos ir pasižiūrėk. Negi nežinai, kad žudymas — blogis? Žinau. Ir vis tiek žudai? Taip. Ir tu vis dar tebesi absoliučiai įsitikinęs, kad tavo kova teisinga? Taip.

Mano kova teisinga, pasakė jis sau, ne drąsindamas save, bet išdidžiai. Aš ginu liaudį ir jos teisę valdyti savo šalį taip, kaip ji nori. Tačiau pateisinti žudymo negalima, tarė jis sau. Žudyti reikia, jei tai būtina, tačiau pateisinti žudymo nevalia. Jei pateisini žudymą, tada viskas neteisinga.

Bet kaip manai, kiek esi nužudęs? Nežinau, nenoriu prisiminti. Bet juk žinai? Taip. Kiek? Tiksliai niekas nepasakys. Sprogdindamas traukinius, nužudai daug. Labai daug. Bet tiksliai niekas nežino. O kiek tu žinai tiksliai? Daugiau kaip dvidešimt. O keli iš jų buvo tikri fašistai? Esu tikras dėl dviejų. Juos aš turėjau nušauti, kai paėmėm į nelaisvę Useroje. Ir tau nebuvo atgrasu? Nebuvo. O malonu? Nebuvo malonu. Nutariau daugiau to nedaryti. Vengiau to. Vengiau žudyti beginklius.

Klausyk, tarė jis sau pačiam. Liaukis apie tai galvojęs. Tai smarkiai kenkia tau ir tavo darbui. Paskui tasai „pats" atsakė: tai tu klausyk. Nes tu vykdai labai svarbią užduotį ir privalai visą laiką turėti tai galvoje. Aš privalau žiūrėti, kad tu viską teisingai suprastum. Nes jeigu nesi visiškai įsitikinęs, kad veiki teisingai, neturi teisės daryti to, ką darai, nes tai nusikaltimas, nes niekas neturi teisės atimti kitam žmogui gyvybės, išskyrus vieną išimtį: jei tai daroma tam, kad būtų užkirstas kelias dar didesniam blogiui, galinčiam ištikti kitus žmones. Todėl suprask viską teisingai ir neapgaudinėk savęs paties.

Bet aš neketinu skaičiuoti, kiek nužudžiau, lyg tai būtų kokie trofėjai, nei daryti tokių šlykštybių kaip įraižos šautuvo apsode, pasakė jis sau pačiam. Aš turiu teisę neskaičiuoti nukautųjų ir turiu teisę pamiršti juos.

Ne, atsakė pats, tu neturi teisės nieko pamiršti. Tu neturi teisės prieš nieką užmerkti akių ir neturi jokios teisės ko nors pamiršti ar pagražinti, ar iškreipti.

Nutilk, tarė jis sau pačiam. Velniams tau ta pompastika.

Ar apgaudinėti save, toliau kalbėjo pats.

Gerai, tarė sau pačiam. Ačiū už patarimą, o dabar pasakyk, ar man galima mylėti Mariją?

Taip, atsakė pats.

Net ir tuo atveju, jeigu grynai materialistinėje visuomenės sampratoje meilei nėra vietos?

O nuo kada tavo tokia samprata? paklausė pats. Niekada ji tokia nebuvo. Ir niekados nebus. Tu nesi tikras marksistas ir tai žinai. Tu tiki Laisve, Lygybe ir Brolybe[98]. Tiki teise gyventi, būti laisvam ir siekti laimės[99]. Nedumk sau akių dialektika. Ji kam nori, bet ne tau. Žinok apie ją tiek, kad neatrodytum pienburnis. Tu nuo daug ko laikinai atsisakei, idant būtų laimėtas karas. Jei mes jį pralaimėsime, visa tai nueis perniek.

Užtat paskui galėsi atmesti tai, kuo netiki. Tu netiki daug kuo ir daug kuo tiki.

Ir dar. Neįsikalbėk ko nereikia apie meilę. Dalykas paprastas — daugeliui žmonių visai nelemta to patirti. Tu nebuvai to iki tol patyręs, bet dabar sulaukei. Tai, kas yra tarp judviejų su Marija,— nesvarbu, ar tai truks tik šiandien ir dalį rytdienos, ar visą ilgą amžių,— tai didžiausias dalykas gyvenime. Visados bus žmonių, kurie sakys, jog to nėra, nes jiems nelemta to patirti. Bet aš sakau tau, jog tai tiesa, ir tu to sulaukei, ir esi laimingas, net jei rytoj mirtum.

Pakaks apie mirtį, tarė jis sau. Mes taip nekalbam. Taip kalba mūsų draugai anarchistai. Ištikus tikrai bėdai, jie pasišovę ką nors padegti ir mirti. Labai keista galvosena. Labai keista. Ką gi, ši diena, drauguži, taip ir praeis, tarė jis sau. Jau greitai trečia valanda, ir netrukus atneš valgyti. Pas Sordą tebesigirdi šūviai, vadinas, jį apsupo ir tikriausiai laukia pastiprinimo. Nors jiems irgi reikia užbaigti iki temstant.

Įdomu, kas ten dedasi pas Sordą? Tas pats, ko ir mums anksčiau ar vėliau reikia tikėtis. Įsivaizduoju — ne itin smagu ten, pas Sordą. Gražiai mes įklampinom jį su tais arkliais. Kaip tai būtų ispaniškai? *Un callejón sin salida*. Aklavietė. Man rodos, aš pajėgčiau. Ėmei ir padarei, ir po visko. Juk ar ne prabanga būtų ,kautis tokiame kare, kur, patekęs į apsupimą, galėtum pasiduoti? *Estamos copados!* Mes

apsupti! Tai didžiausios panikos šūkis šiame kare. Paskui tave sušaudo; ir džiaukis, jei tik sušaudo. Sordas toks laimingas nebus. Nei mes, kai ateis mūsų eilė.

Buvo trečia valanda. Ir tada jis išgirdo tolimą dūzgimą ir pakėlęs galvą išvydo lėktuvus.

DVIDEŠIMT SEPTINTAS SKYRIUS

El Sordas stojo į mūšį ant kalvos. Jam nepatiko ši kalva, ir ją pamatęs pagalvojo, kad ji panaši į votį. Tačiau kitos išeities nebuvo, ir jis nužiūrėjo šitą kalvą iš labai toli ir leidosi šuoliais prie jos — kulkosvaidis slėgė nugarą, arklys šniokštė, jo šonai pūtavo jam tarp kojų, maišas su granatomis suposi ant vieno šono, maišas su kulkosvaidžio diskais daužėsi į antrą, o Choakinas ir Ignasijas stabčiojo ir šaudė, stabčiojo ir šaudė, kad jis per tą laiką spėtų pastatyti kulkosvaidį.

Ten dar tebebuvo sniego, sniego, kuris juos pražudė, ir, kai kulka pataikė į arklį ir tasai krioguodamas lėtais, mėšlungiškais žingsniais bandė kopti į kalvą, taškydamas sniegą skaisčia pulsuojančia čiurkšle, Sordas persimetė pavadį per petį ir ėmė tempti jį už apinasrio. Kulkos skimbčiojo į akmenis, o jis su dviem sunkiais maišais ant pečių kaip išgalėdamas greičiau ropštėsi aukštyn, paskui, suėmęs arklį už karčių, nušovė jį greitai, gailestingai ir apdairiai kaip tik toje vietoje, kur jo labiausiai reikėjo, ir arklys, ištiesęs į priekį galvą, nugriuvo, užpildydamas ertmę tarp dviejų akmenų. Jis pastatė kulkosvaidį virš arklio nugaros ir iššaudė du diskus; kulkosvaidis tarškė, tuščios tūtelės krito į sniegą, sklido svylančių plaukų kvapas nuo odos, kur buvo atremtas įkaitęs vamzdis, ir jis šaudė į tuos, kurie lipo į kalvą, versdamas sklaidytis ir ieškoti priedangos, ir visą laiką juto nugaroje šaltą drebulį, nes nežinojo, kas dedasi už jo. Kai paskutinis iš jo penkių vyrų pasiekė kalvos viršūnę, drebulys praėjo, ir jis liovėsi šaudęs, nes reikėjo taupyti diskus.

Dar du negyvi arkliai gulėjo pakalnėje ir trys ant kalvos. Naktį jiems pavyko pavogti tik tris arklius, ir vienas pabėgo, kai rytą prasidėjus susišaudymui kažkas aptvare mėgino nepabalnojęs ant jo užsėsti.

Iš penkių vyrų, pasiekusių kalvos viršūnę, trys buvo sužeisti. Sordas buvo sužeistas į blauzdą ir dviejose vietose į kairę ranką. Jį kamavo

troškulys, žaizdos užkrešėjo, ir vieną žaizdą kairėje rankoje labai skaudėjo. Be to, jam smarkiai skėlė galvą, ir, gulėdamas ir laukdamas atskrendant lėktuvų, jis mintyse pajuokavo: „*Hay que tomar la muerte como si fuera aspirina*“ — mirtis tau bus vietoj aspirino tabletės. Bet garsiai neištarė. Šyptelėjo kažkur viduje pro galvos skausmą ir šleikštulį, kurį jautė judindamas ranką, ir apžvelgė savo būrio likučius.

Penki vyrai buvo išsidėstę lyg penkiakampės žvaigždės viršūnės. Keliais ir rankomis rausdami žemę, jie iš žemių ir akmenų pasidarė priešais save gūbrius aukštumo sulig galva ir pečiais. Paskui, slėpdamiesi už šios priedangos, akmenimis ir žemėmis ėmė jungti atskirus gūbrius. Aštuoniolikmetis Choakinas turėjo plieninį šalmą, su kuriuo kasė žemę ir padavinėjo kitiems.

Tą šalmą jis parsinešė nuo traukinio. Šalme buvo kulkos skylė, ir visi jį erzino, kam ėmęs. Tačiau jis plaktuku išlygino švarplėtus skylės kraštus, įkalė medinį kaištį, o paskui jį nupjovė ir viduje sulygino sulig metalo paviršiumi.

Prasidėjus susišaudymui, jis taip smagiai užsivožė šalmą ant galvos, kad ji suskambėjo lyg jam kas būtų trenkęs keptuve, ir po to, kai jo arklys krito, kai cvaksint, čerkšint, zvimbiant kulkoms, be kvapo, nejausdamas kojų, išdžiūvusia gerkle, baigė bėgti į kalvos viršūnę, atrodė, jog šalmas neapsakomai slegia ir geležiniu lanku veržia plyštančią kaktą. Bet nenumetė jo. Dabar jis desperatiškai, atkakliai tarsi robotas kasė juo žemę. Jis dar nebuvo sužeistas.

— Vieną kart pravertė ir tas,— kimiu gomuriniu balsu tarė jam Sordas.

— *Resistir y fortificar es vencer,*— atsakė Choakinas, vos krutindamas lūpas, sukepusias daugiau nuo baimės negu nuo troškulio, paprastai varginančio per mūšį. Tai buvo vienas komunistų partijos šūkių, reiškiantis: „Priešinkis ir įsitvirtink — ir laimėsi“.

Sordas nusigręžė ir pažvelgė pakalnėn, kur pasislėpęs už akmens šaudė vienas kavaleristas. Jis labai mylėjo Choakiną, bet šūkiai šiuo metu jam nerūpėjo.

— Ką tu pasakei?

Vienas vyrų atsisuko nuo savo priedangos. Jis gulėjo prisiplojęs veidu prie žemės ir, nepakeldamas nuo žemės smakro, atsargiai statė ant sienelės akmenį.

Choakinas, nė akimirkos nesiliaudamas rausęs, sprangiu berniokišku balsu pakartojo šūkį.

— Koks paskutinis žodis? — paklausė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

— *Vencer,*— atsakė vaikinas.— Laimėsi.

— *Mierda**,— pasakė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

— Mums tinka ir dar vienas,— tarė Choakinas ir išklojo šūkį, tarsi išėmęs jį lyg talismaną.— Pasionarija[100] sako: verčiau stačiomis mirti, negu klūpomis gyventi.

— Irgi *mierda,*— pasakė tas vyras, o kitas per petį pridėjo:

— Mes ne klūpom, o gulim pasliki.

— Ei tu, komuniste! Ar žinai, kad tavo Pasionarijos sūnus, toks kaip tu, nuo pat sąjūdžio pradžios gyvena Rusijoj?

— Melas,— atsakė Choakinas.

— *Quê va,* melas! — atsiliepė tasai.— Man taip sakė tas sprogdintojas keista pavarde. Jis irgi iš tavo partijos. Kam jam meluoti?

— Melas,— pasakė Choakinas.— Ji ne tokia, kad savo sūnų slėptų nuo karo Rusijoj.

— Norėčiau būti Rusijoj,— tarė kitas Sordo vyrų.— Ar neišsiųstų tavo Pasionarija dabar manęs į Rusiją, komuniste?

— Jeigu tu taip tiki savo Pasionarija, paprašyk ją, tegu nukelia mus nuo šitos kalvos,— pasakė trečias vyras sutvarstyta šlaunimi.

— Fašistai nukels,— pasakė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

— Nekalbėk taip,— tarė jam Choakinas.

— Nusivalyk snarglį ir paduok man su savo skriblium žemių,— pasakė vyras, įbedęs smakrą į žemę.— Nė vienas iš mūsų nebepamatysim šįvakar saulės laidos.

El Sordas galvojo: šita kalva panaši į votį. Arba į jaunos mergaitės krūtį be spenelio. Arba į ugnikalnio viršūnę. Tu nesi matęs ugnikalnio, pagalvojo jis. Ir jau nebepamatysi. O ši kalva kaip votis. Palik ugnikalnius ramybėj. Vėlu apie juos galvoti.

Jis labai atsargiai pažvelgė virš negyvo arklio gogo, ir pakalnėj už akmens staiga sutarškė automatas, ir jis išgirdo, kaip į arklį dusliai susmigo kulkos. Pašliaužė į šoną ir pasižiūrėjo pro spragą tarp arklio pasturgalio ir akmens. Čia pat ant šlaito gulėjo trys nukautieji, kurie krito, kai fašistai, dengiami kulkosvaidžių ir automatų ugnies, buvo beužimą viršūnę, bet Sordas su draugais atmušė puolimą, mėtydami ir ridendami žemyn granatas. Nukautų buvo ir daugiau, bet jie gulėjo kitoje kalvos pusėje, kurios jis negalėjo matyti. Čia nebuvo priden-

---

* Šūdas (*isp.*).

gto ploto, kuriuo puolantieji galėtų pasiekti viršūnę, ir Sordas žinojo, kad tol, kol jis turės pakankamai šovinių ir granatų ir ne mažiau kaip keturis vyrus, jie nenukrapštys jo nuo kalvos, nebent jei atsivežtų minosvaidį. Jis nežinojo, ar jie pasiuntė ką nors į La Granchą minosvaidžio. Gal ir nepasiuntė, nes juk netrukus atskris lėktuvai. Jau praėjo keturios valandos, kai praskrido žvalgybinis lėktuvas.

Ši kalva iš tiesų panaši į votį, galvojo El Sordas, o mes — patys pūliai. Bet mes daug jų nukovėm, nes jie sukvailiojo. Kaip jiems šovė į galvą, kad šitaip mus paims? Jie turi tokius modernius ginklus, kad iš per didelio pasitikėjimo visai apsvaigo. Metęs granatą, kuri šokčiodama nuriedėjo pasitikti fašistų, bėgančių į kalvą, jis užmušė jauną karininką, vadovaujantį puolimui. Geltoname plykstelėjime ir pilkame dūmų kamuolyje pamatė, kaip karininkas nugriuvo ir liko gulėti nelyginant sunkus iširęs senų skarmalų ryšulys, žymįs vietą, iki kur jie buvo prasiveržę. Sordas pasižiūrėjo į jo lavoną, o paskui žemiau, į kitus.

Jie narsūs, bet kvaili, galvojo jis. Tačiau jiems pakako proto nebepulti mūsų, o palaukti lėktuvų. Arba, žinoma, minosvaidžio. Minosvaidis būtų nieko. Minosvaidis — pažįstamas daiktas, ir aišku, kad jie žūtų tuoj pat, kai tik jį atgabentų, tačiau galvodamas apie lėktuvus jis jautėsi toks nuogas čia, ant kalvos, tartum išvilktas ne tik iš drabužių, bet ir iš odos. Neįmanoma būti nuogesniam, pagalvojo jis. Nuluptas kiškis, palyginus su manim,— kailiniuotas kaip lokys. Bet kam jiems dar lėktuvų? Lengvai galėtų pribaigti mus su minosvaidžiu. Mat jie didžiuojasi savo lėktuvais ir tikriausiai lauks jų. Lygiai kaip didžiavosi savo automatais ir padarė tokią kvailystę. Bet nėra abejonės, kad jie pasiuntė ir minosvaidžio.

Vienas vyrų iššovė. Paskui sutarškino spyna ir vėl skubiai iššovė.

— Taupyk šovinius,— tarė Sordas.

— Vienas kekšės išpera mėgino perbėgt už to akmens,— žmogus parodė pirštu.

— Pataikei? — paklausė Sordas, sunkiai pasukęs galvą.

— Ne,— atsakė vyras.— Spėjo, kekšėnas, atšokt.

— Jau kas kekšių kekšė — tai Pilara,— tarė vyras, įbedęs smakrą į žemę.— Toji kekšė žino, kad mes čia laukiam paskutiniosios.

— Ji nieko nepadarytų,— atsiliepė Sordas. Kalbantysis gulėjo sveikosios ausies pusėje, ir jis išgirdo jo žodžius, nepasukęs galvos.— Ką ji galėtų padaryt?

— Užpultų tuos gyvates iš užpakalio.

— *Qué va,*— pasakė Sordas.— Jie apgulę visą kalvą. Kaip ji juos užpultų? Jų bent pusantro šimto. Dabar gal dar daugiau.

— Kad išsilaikytume iki sutemstant,— tarė Choakinas.

— Kad Kalėdos ateitų per Velykas...— pasakė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

— Kad tavo teta turėtų *cojones*, ji būtų tavo dėdė,— pridūrė kitas.— Pasišauk savo Pasionariją. Tik ji viena gali mums padėt.

— Aš netikiu, ką jūs sakėt apie jos sūnų,— tarė Choakinas.— O jeigu jis ir yra tenai, tai mokosi lakūnu ar panašiai.

— Sėdi saugiai paslėptas,— pasakė jam vyras.

— Studijuoja dialektiką. Tavo Pasionarija irgi ten buvo. Ir Listeris, ir Modestas, ir kiti. Tas, kur keista pavarde, man sakė.

— Ir tegu važiuoja ir mokosi, o paskui grįš mums padėti,— tarė Choakinas.

— Tegu jie dabar mums padeda,— pasakė kitas vyras. Jis iššovė ir tarė: — *Me cago en tal.* Vėl nepataikiau.

— Pataupyk šovinius ir nešnekėk tiek daug, nes ištrokši,— pasakė Sordas.— Vandens čia nėra.

— Imk,— tarė vyras ir pasivertęs ant šono per galvą nusiėmė vynmaišį ir padavė Sordui.— Praskalauk gerklę, seni. Nuo žaizdų tikriausiai smarkiai troškina.

— Duok visiems,— pasakė Sordas.

— Tada aš pirmas gurkštelsiu,— pasakė vynmaišio savininkas ir paleido sau į gerklę ilgą čiurkšlę, paskui padavė vynmaišį kaimynui.

— Sordai, kaip manai, kada atskris lėktuvai? — paklausė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

— Atskris, nebijok,— atsakė Sordas.— Jau kadai turėjo būt čia.

— Kaip sakai, ar tie kekšių išperos dar puls?

— Tik jeigu lėktuvai neatskristų.

Jam atrodė, jog nėra reikalo kalbėti apie minosvaidį. Kai atveš, patys pamatys.

— Sprendžiant iš to, ką matėm vakar, lėktuvų jie turi — apsaugok Viešpatie!

— Per daug,— pasakė Sordas.

Jam skelte skėlė galvą, o ranka buvo pastirusi ir pajudinta nepakenčiamai skaudėjo. Sveikąja ranka pakėlęs vynmaišį, jis matė skaistų, aukštą, mėlyną pavasario dangų. Jam buvo penkiasdešimt dveji metai, ir jis gerai žinojo, kad mato dangų paskutinį kartą.

Jis visai nebijojo mirti, tačiau buvo apmaudu, kad pakliuvo į spąs-

tus ant šios kalvos, kuri tik tam ir tinka, kad ant jos gautum galą. Jeigu būtume prasiveržę, galvojo jis. Jeigu būtume nuvilioję juos į slėnį arba prasiveržę kitapus kelio, viskas būtų gerai. Tik ne šita votis. Ką gi, reikia kuo geriau ja pasinaudoti, ir kol kas naudojomės neblogai.

Jeigu jis būtų žinojęs, kiek per visus amžius kalvos priglaudė kritusių, tai tas nė kiek nebūtų jo nuraminę, nes tokiais momentais žmonėms neįdomu, kas panašiomis aplinkybėmis yra nutikę kitiems, lygiai kaip našlei, vakar netekusiai vyro, ne lengviau nuo minties, kad ir kitų mylimi vyrai mirė. Ar bijai mirties, ar ne, apsiprasti su ja sunku. Sordas apsiprato, tačiau nuo to jam nepalengvėjo, nors jis buvo penkiasdešimt dvejų metų, sužeistas ir apsuptas ant kalvos.

Mintyse jis juokavo, tačiau žiūrėjo į dangų ir į tolimus kalnus, gėrė vyną ir nenorėjo mirti. Jei reikia mirti, galvojo jis, o mirti tikrai reikės,— ką gi, mirsiu. Bet nenoriu.

Mirtis jam buvo tuščias žodis, ir jis nei įsivaizdavo jos, nei bijojo. Užtat gyvenimas — tai javų laukas kalvos atšlaitėje, banguojąs vėjyje. Gyvenimas — tai vanagas, sklendžiąs dangumi. Gyvenimas — tai molinis ąsotis vandens po kūlės, kai stulpu stovi dulkės ir vėjas pusto pelus. Gyvenimas — arklys tarp kojų ir karabinas skersai balną, ir kalva, slėnis, upokšnis, apaugęs medžiais, ir tolumoje dunksantys kalnai.

Sordas grąžino vynmaišį ir dėkodamas linktelėjo galva. Pasilenkė ir paglostė negyvam arkliui petį, kur kulkosvaidžio vamzdis buvo pradeginęs odą. Vis dar užuodė susvilusių plaukų kvapą. Prisiminė, kaip sustabdė čia drebantį arklį, kaip švilpė ir tarškėjo kulkos, lyte lyjančios iš visų pusių, ir kaip iššovė arkliui tiesiai į kaktos vidurį. Paskui, arkliui nugriuvus, parpuolė už šiltos, šlapios jo nugaros, skubėdamas statyti kulkosvaidį, nes anie jau bėgo į kalvą.

— *Eras mucho caballo,*— tarė jis, atseit: „Bingtas buvai arklys".

Dabar El Sordas gulėjo ant sveikojo šono ir žiūrėjo į dangų. Jis gulėjo ant tuščių šovinių tūtelių krūvos, tačiau jo galvą užstojo akmuo, o kūną — negyvas arklys. Žaizdos sukepė ir labai skaudėjo, ir iš nuovargio jis negalėjo pajudėti.

— Kas tau, seni? — paklausė vyras, gulįs greta.

— Nieko. Ilsiuos.

— Miegok,— pasakė kitas.— Atskridę pabudins.

Tuo metu iš pakalnės kažkas šūktelėjo.

— Ei banditai! — pasigirdo balsas už akmens, kur stovėjo pats arčiausias kulkosvaidis.— Pasiduokit, kol lėktuvai neištaškė į gabalus.

— Ką jis sako? — paklausė Sordas.

Choakinas pakartojo. Sordas pašliaužė į šoną, kilstelėjo ir atsigulė prie kulkosvaidžio.

— Galbūt lėktuvai neatskris,— pasakė jis.— Neatsiliepkit ir nešaudykit. Gal susigundys pulti.

— Gal juos pakeikti, a? — paklausė vyras, kuris Choakinui sakė, jog La Pasionarijos sūnus Rusijoje.

— Nereikia,— pasakė Sordas.— Duok man savo pistoletą. Kas turit didelį pistoletą?

— Aš.

— Duok man.— Atsiklaupęs jis paėmė didelį 9 mm kalibro „Starą" ir iššovė į žemę prie negyvojo arklio, palaukė, paskui iššovė nevienodais tarpais dar keturis kartus. Tada suskaičiavo iki šešiasdešimties ir paskutinį šūvį paleido į negyvą arklį. Jis šyptelėjo ir atidavė pistoletą.

— Užtaisyk,— sušnibždėjo jis.— Visi tylėkit ir niekas nešaudykit.

— *Bandidos!* — pasigirdo balsas už akmenų.

Ant kalvos visi tylėjo.

— *Bandidos!* Pasiduokit, kol neištaškėm jūsų į gabalus.

— Kimba,— linksmai sušnibždėjo Sordas.

Jam bežiūrint, iš už akmens išlindo vyro galva. Nuo kalvos niekas nešovė, ir galva vėl pradingo. Sordas žiūrėjo ir laukė, tačiau buvo tylu ramu. Jis pasuko galvą ir pažvelgė į kitus, kurie stebėjo kiekvienas savo šlaito šonus. Jam pasižiūrėjus, visi papurtė galvas.

— Niekas nejudėkit,— sušnibždėjo jis.

— Kekšėnai! — vėl pasigirdo balsas už akmenų.— Kuiliai raudonieji! Motinų prievartautojai! Išgamos!

Sordas šyptelėjo. Atsukęs sveikąją ausį, jis girdėjo keikiančiojo balsą. Tai kur kas geriau už aspiriną, pagalvojo jis. Kiek jų užkibs? Nejau jie bus tokie kvaili?

Balsas nutilo, ir tris minutes jie nieko negirdėjo ir nematė nieko judant. Paskui snaiperis, slėpęsis už akmens už šimto metrų, išlindo ir iššovė. Kulka pataikė į akmenį ir atsimušusi šaižiai nuspengė šalin. Paskui Sordas pamatė, kaip vyras susirietęs dvilinkas išbėgo iš akmenų priedangos, kur stovėjo kulkosvaidis, ir per atvirą plotą perbėgo prie akmens, už kurio slėpėsi snaiperis. Jis tiesiog kriste užkrito už akmens.

Sordas apsižvalgė. Vyrai ženklais parodė, jog krituose šonuose niekas nejuda. El Sordas patenkintas šyptelėjo ir palingavo galva. Ši-

tai dešimt kartų geriau už aspiriną, pagalvojo jis ir vėl ėmė laukti, jausdamas džiaugsmą, pažįstamą tik medžiotojui.

Žemai pakalnėje vyras, perbėgęs iš vienos slėptuvės į kitą, šnekėjosi su snaiperiu.

— Tu tiki?

— Nežinau,— atsakė snaiperis.

— Visai logiška,— tarė vyras, kuris buvo karininkas ir vadovavo tam daliniui.— Jie apsupti. Jiems nėra ko daugiau laukti, kaip tik mirties.

Snaiperis neatsakė.

— Ką galvoji? — paklausė karininkas.

— Nieko,— atsakė snaiperis.

— Nematei, po šūvių niekas nejudėjo?

— Ničniekas.

Karininkas pasižiūrėjo į laikrodį. Buvo be dešimties minučių trečia.

— Lėktuvai turėjo atskrist dar prieš valandą,— tarė jis. Tuo metu už akmens įšoko dar vienas karininkas. Snaiperis pasitraukė, padarydamas jam vietos.

— O tu, Pakai? — tarė pirmasis karininkas.— Kaip tau atrodo?

Antrasis karininkas šnopavo: jis priduso, bėgdamas šlaitu nuo kulkosvaidžio priedangos.

— Man rodos, čia spąstai,— pasakė jis.

— O jeigu ne? Apsijuoksim, laukdami čia, apsupę lavonus.

— Mes jau ir taip apsijuokėm, kad geriau nė nereikia,— pasakė antrasis karininkas.— Pasižiūrėk į šlaitą.

Jis pažvelgė į šlaitą, iki pat viršaus nusėtą lavonais. Iš tos vietos, kur jis gulėjo, ant kalvos buvo matyti paskiri akmenys, Sordo arklio pilvas, išsikišusios į priekį kojos, pasagos ir šviežia žemė, surausta apsikasant.

— O kaip minosvaidžiai? — paklausė antrasis karininkas.

— Po valandos bus. Gal dar greičiau.

— Palaukim minosvaidžių. Kvailysčių ir be to prikrėsta.

— *Bandidos!* — staiga sušuko pirmasis karininkas, atsistojęs ir iškišęs galvą virš akmens; stačiam kalvos viršūnė atrodė daug arčiau.— Kuiliai raudonieji! Bailiūgos!

Antrasis karininkas žvilgtelėjo į snaiperį ir papurtė galvą. Snaiperis žiūrėjo į šoną, tačiau lūpos buvo suspaustos.

Pirmasis karininkas stovėjo, iškišęs galvą virš akmens, laikyda-

mas ranką ant pistoleto rankenos. Jis plūdo ir tyčiojosi iš kalvos viršūnės. Buvo tylu ramu. Tada jis išlindo iš už akmens ir atsistojęs žiūrėjo į kalvą.

— Šaukit, bailiai, jeigu esat gyvi! — šaukė jis.— Šaukit į mane, nebijantį jokio raudonojo, išlindusio iš paskutinės kekšės pilvo.

Pastarąjį sakinį buvo gana sunku išrėkti, ir karininko veidas tamsiai išraudo.

Antrasis karininkas — liesas, įdegęs vyriškis romiomis akimis, plonomis ilgomis lūpomis, įdubusiais šeriuotais skruostais — vėl papurtė galvą. Šito šūkalojančio karininko įsakymu ir vyko pirmasis puolimas. Jaunasis leitenantas, kuris gulėjo negyvas šlaite, buvo geriausias draugas šiam antrajam leitenantui, pavarde Pakas Berendas, kuris klausėsi, kaip šūkaloja įsikarščiavęs kapitonas.

— Čia tie patys šunsnukiai, kurie sušaudė mano seserį ir motiną,— tarė kapitonas. Jo buvo raudonas veidas ir šviesūs angliški ūsiukai, o akys su kažkokia yda. Jos buvo šviesiai mėlynos, ir blakstienos taip pat šviesios. Pasižiūrėjus į jo akis, atrodė, kad jis negali sukoncentruoti žvilgsnio į vieną tašką. Paskui: — Raudonieji! — šūktelėjo jis.— Bailiai! — ir vėl ėmė keikti.

Dabar jis stovėjo visiškai atviroje vietoje ir atidžiai nusitaikęs iššovė iš pistoleto į vienintelį taikinį kalvos viršūnėje — negyvą Sordo arklį. Kulka pakėlė dulkių debesėlį penkiolika metrų žemiau arklio. Kapitonas iššovė dar kartą. Kulka atsimušė į akmenį ir nuzvimbė šalin.

Kapitonas stovėjo ir žiūrėjo į kalvos viršų. Leitenantas Berendas žiūrėjo į kito leitenanto kūną, gulintį netoli viršūnės. Snaiperis žiūrėjo sau po kojų. Paskui jis pažvelgė į kapitoną.

— Viršuj visi gatavi,— tarė kapitonas.— Tu,— tarė jis snaiperiui,— lipk ir pažiūrėk.

Snaiperis nuleido galvą. Jis nieko neatsakė.

— Negirdi, ką sakau? — šūktelėjo kapitonas.

— Girdžiu, tamsta kapitone,— atsakė snaiperis, nežiūrėdamas į jį.

— Tai stokis ir eik.— Kapitonas vis dar laikė pistoletą rankoje.— Girdi?

— Taip, tamsta kapitone.

— O kodėl neini?

— Nenoriu, tamsta kapitone.

— *Nenori?* — Kapitonas įrėmė jam į juosmenį pistoletą.— Tu *nenori?*

— Bijau, tamsta kapitone,— oriai atsakė kareivis.

Leitenantas Berendas, žiūrėdamas į kapitono veidą ir keistas akis, pagalvojo, kad jisai dabar nušaus kareivį.

— Kapitone Mora,— tarė jis.

— Taip, leitenante Berendai?

— Gali būti, kad kareivio teisybė.

— Jis sakosi, kad bijo,— ir jo teisybė? Neklauso įsakymo — ir jo teisybė?

— Ne. Jo teisybė, kad čia spąstai.

— Ten vieni lavonai,— tarė kapitonas.— Suprantat ar ne? Jie visi negyvi.

— Jūs turit omeny mūsų draugus ant šlaito? — paklausė jį Berendas.— Sutinku su jumis.

— Pakai,— tarė kapitonas,— pagalvokit sveiku protu. Ar manot, kad jums vienam gaila Chuliano? Aš jums sakau, raudonieji negyvi. Žiūrėkit.

Jis atsistojo, užsikabino abiem rankom už akmens ir klūpsčiom nevikriai užsiropštė, o paskui atsistojo ant jo.

— Šaukit! — riktelėjo, stovėdamas ant pilko granito riedulio, ir pamojavo abiem rankom.— Šaukit į mane! Žudykit!

Ant kalvos El Sordas gulėjo už negyvo arklio ir šypsojosi.

Nebūtų ispanai, galvojo jis ir tramdė juoką, nes nuo krūpčiojimo skaudėjo ranką.

— Raudonieji! — pasigirdo riksmas iš pakalnės.— Raudonieji niekšai! Šaukit! Žudykit mane!

Be garso juokdamasis Sordas atsargiai žvilgtelėjo iš už arklio pasturgalio ir pamatė kapitoną, stovintį ant akmens ir mosikuojantį rankomis. Antrasis karininkas stovėjo šalia akmens. Snaiperis stovėjo iš kito šono. Sordas, neatitraukdamas žvilgsnio, patenkintas palingavo galva.

„Šaukit į mane! — tyliai tarė jis sau.— Žudykit!" Paskui jo pečiai vėl suvirpo. Nuo juoko skaudėjo ranką, o galva, atrodė, pliš pusiau. Bet juokas purtė jį kaip spazmas.

Kapitonas Mora nulipo nuo akmens.

— Dabar jūs tikit manim, Pakai? — paklausė jis leitenantą Berendą.

— Ne,— atsakė leitenantas Berendas.

— *Cojones!* — tarė kapitonas.— Visi jūs idiotai ir bailiai.

Snaiperis vėl atsargiai užlindo už akmens, o leitenantas Berendas atsitūpė šalia jo.

Kapitonas, stovėdamas šalia akmens, vėl ėmė siųsti kalvos viršūnei prakeiksmus. Nė vienoje kalboje nėra tiek nešvankių žodžių kaip ispanų. Ji turi visų angliškų nešvankybių atitikmenis ir turi žodžių bei posakių, vartojamų tik tose šalyse, kur šventvagiškas piktžodžiavimas eina koja kojon su religiniu asketizmu. Leitenantas Berendas buvo labai dievobaimingas katalikas. Snaiperis irgi. Abu jie buvo navariečiai karlistai, ir įnirtingas keikimasis bei piktžodžiavimas jiems buvo nuodėmė, kurią reguliariai išpažindavo.

Tupėdami už akmens ir žiūrėdami į kapitoną, ir klausydamiesi, ką jis šūkauja, jiedu mintyse atsiribojo nuo jo ir nuo jo žodžių. Jie nenorėjo apsunkinti savo sąžinės tokią dieną, kurią gal teks mirti. Tokios kalbos neatneša nieko gero, galvojo snaiperis. Tokios kalbos apie *Virgen* užtrauks nelaimę. Šis kalba bjauriau negu raudonieji.

Chulianas žuvo, galvojo leitenantas Berendas. Tokią dieną guli negyvas ten, ant šlaito. O šitas keikūnas štai stovi ir savo piktžodžiavimu prišauks dar didesnę nelaimę.

Dabar kapitonas liovėsi šūkavęs ir atsisuko į leitenantą Berendą. Jo akys atrodė dar keistesnės.

— Pakai,— linksmai tarė jis,— mudu abu lipsim aukštyn.

— Aš nelipsiu.

— Ką? — Kapitonas vėl išsitraukė pistoletą.

Nekenčiu tokių, amžinai jie švaistosi pistoletais, galvojo Berendas. Žodžio neištars, nemostelėjęs pistoletu. Toks tikriausiai ir tualete išsitraukia pistoletą ir duoda sau įsakymą.

— Jeigu tai įsakymas — lipsiu. Bet reiškiu protestą,— pasakė leitenantas Berendas kapitonui.

— Tada aš einu vienas,— pasakė kapitonas.— Per smarkiai čia dvokia baime.

Laikydamas dešinėje rankoje pistoletą, jis tvirtu žingsniu ėmė kopti į kalną. Berendas ir snaiperis žiūrėjo į jį. Jis nemėgino už ko nors slėptis ir žiūrėjo tiesiai prieš save į akmenis, į negyvą arklį ir šviežiai suraustas žemes ant kalvos.

El Sordas gulėjo už arklio ir žiūrėjo, kaip kapitonas kopia į kalvą.

Tik vienas, galvojo jis. Užkibo tik vienas. Bet iš kalbėsenos tai *caza mayor**. Žiūrėk, kaip jis eina. Žiūrėk, koks žvėris. Žiūrėk, kaip žen-

---

* Stambus žvėris (*isp.*).

gia pirmyn. Šitas bus man. Šitą aš pasiimsiu į kelionę. Šitas iškeliaus ten pat kur ir aš. Eikš, draugas Keliauninke. Žygiuok žygiuok. Eikš tiesiai. Eikš pasitikti to, kas tavęs laukia. Eikš. Nelėtink žingsnio. Eikš tiesiai. Eik, kaip eini. Nestabčiok ir nesižvalgyk į kitus. Teisingai. Net nežiūrėk žemyn. Žygiuok, žiūrėdamas tiesiai prieš save. Žiū, jis su ūsais. Ką tu pasakysi! Jis ūsuotas, draugas Keliauninkas. Kapitonas. Matyti iš antsiuvų. Sakiau, kad tai *caza mayor*. Veidas kaip kokio *inglés*. Matai? Raudonas veidas, šviesūs plaukai ir mėlynos akys. Be kepurės, o ūsai rudi. Mėlynos akys. Šviesiai mėlynos akys. Šviesiai mėlynos akys su kažkokia yda. Žvairos šviesiai mėlynos akys. Jau pakankamai arti. Per daug arti. Taip, draugas Keliauninke. Prašom, draugas Keliauninke.

Jis spūstelėjo kulkosvaidžio gaiduką, ir jam triskart sutrenkė petį; šaudant nuo trikojo, visados stipri atatranka.

Kapitonas gulėjo kniūpsčias kalvos šlaite, kairę ranką paspaudęs po savimi, dešinę su pistoletu išmetęs į priekį. Iš visų pusių į kalvos viršūnę pažiro šūviai.

Tupėdamas už akmens ir galvodamas, kaip dabar reikės perbėgti per apšaudomą plotą, leitenantas Berendas išgirdo nuo kalvos kimų gomurinį Sordo balsą.

— *Bandidos!* — šaukė balsas.— *Bandidos!* Šaudykit! Žudykit mane!

El Sordas gulėjo ant kalvos už kulkosvaidžio ir juokėsi taip, kad įskaudo krūtinę, o viršugalvis, atrodė, tuoj plyš.

— *Bandidos!* — linksmai šūktelėjo jis vėl.— Žudykit mane, *bandidos!* — Paskui patenkintas palingavo galva. Bendrakeleivių turim užtektinai, pagalvojo jis.

Jis paties ir kitą karininką, kai tas išlįs iš už akmens. Anksčiau ar vėliau turės išlįsti. Sordas žinojo, kad iš ten jis negalės komanduoti, ir nusprendė nepraleisti progos.

Tuo metu jo vyrai išgirdo lėktuvų zvimbimą.

El Sordas jo negirdėjo. Jis buvo nutaikęs kulkosvaidį į nuolaidųjį akmens kraštą ir galvojo: kai pamatysiu, jis jau bus bebėgąs, ir jei būsiu neatidus, nepataikysiu. Galėčiau šauti jam į nugarą. Reikės pasukti kulkosvaidį, kai jis bėgs, truputį į priekį nuo jo. Arba tegu pabėgėja, o tada paleisiu seriją į priekį nuo jo. Pasistengsiu nusitaikyti į jį prie akmens ir sukti vamzdį kiek į priekį. Tada jis pajuto ant peties ranką ir atsisukęs išvydo pilką, sukritusį iš baimės Choakino veidą, ir

žvilgtelėjęs ten, kur vaikinas rodė, pamatė atskrendančius tris lėktuvus.

Tą akimirką leitenantas Berendas šoko iš už akmens ir įtraukęs galvą leidosi kiek kojos neša į pakalnę, kur akmenų priedangoje stovėjo kulkosvaidis.

Užsižiūrėjęs į lėktuvus, Sordas jo taip ir nepamatė.

— Padėk man ištraukti,— tarė jis Choakinui, ir vaikinas ištraukė kulkosvaidį iš spragos tarp arklio ir akmens.

Lėktuvai artėjo. Jie skrido ešelonu ir kas sekundę didėjo, o ūžesys darėsi vis garsesnis.

— Gulkitės aukštielninki ir šaudykit,— tarė Sordas.— Šaudykit, kai priskris, truputį į priekį nuo jų.

Neatitraukdamas akių, jis stebėjo lėktuvus.

— *Cabrones! Hijos de puta!* — paskubomis ištarė jis.— Ignasijau! — šūktelėjo.— Uždėk kulkosvaidį berniokui ant peties. O tu,— Choakinui,— sėdėk ir nekrutėk. Susiriesk. Dar. Dar labiau.

Jis atsigulė aukštielninkas ir nusitaikė kulkosvaidžiu į artėjančius lėktuvus.

— Tu, Ignasijau, palaikyk trikojį.— Trikojis tabalavo vaikinui ant nugaros, o kulkosvaidžio vamzdis tirtėjo, nes Choakinas, susirietęs, įtraukęs galvą, girdėdamas artėjantį lėktuvų gausmą, negalėjo suvaldyti drebulio.

Ignasijas, gulėdamas kniūpsčias ir žiūrėdamas į dangų, į artėjančius lėktuvus, abiem rankom laikė už trikojo kulkosvaidį, kad nejudėtų.

— Palenk galvą,— tarė jis Choakinui.— Labiau pasilenk.

— Pasionarija sako: „Verčiau stačiomis mirti...“ — kalbėjo sau Choakinas, artėjant gausmui. Paskui staiga peršoko: — Sveika, Marija, malonės pilnoji! Viešpats su Tavimi, Tu pagirta tarp moterų, ir pagirtas Tavo Sūnus Jėzus. Šventoji Marija, Dievo Motina, melsk už mus, nusidėjėlius, dabar ir mūsų mirties valandą. Amen. Šventoji Marija, Dievo Motina,— vėl pradėjo jis, paskui, kai lėktuvų kriokimas pasidarė nepakenčiamas, staiga prisiminė ir ėmė skubomis kalbėti atgailos aktą: — Gailiuosi, mano Dieve, kad ne visada buvau ištikimas Tau, kad esu nusikaltęs Tavo meilei...

Paskui prie pat ausų sugriaudė šūviai, ir kulkosvaidžio vamzdis nudegino petį. Paskui kulkosvaidžio šūviai vėl sugriaudė, ir jis visai apkurto. Ignasijas stipriai spaudė žemyn trikojį, ir vamzdis svilino

Choakinui nugarą. Kriokė lėktuvai, griaudėjo kulkosvaidis, ir jis nebeįstengė prisiminti atgailos akto.

Jis prisiminė tik: mūsų mirties valandą. Amen. Mūsų mirties valandą. Amen. Mirties valandą. Mirties valandą. Visi šaudo. Dabar ir mūsų mirties valandą. Amen.

Paskui kulkosvaidžio tratėjime pasigirdo skylančio dangaus švilpesys, ir tada juodai raudoname griausme žemė po jo keliais smuko žemyn, o paskui, pakilus it banga, smogė į veidą, o paskui ėmė lyti žemėm ir akmenų skeveldrom, ir Ignasijas su kulkosvaidžiu užvirto ant jo. Bet jis nemirė, nes švilpesį išgirdo ir vėl, ir žemė su griausmu vėl susiūbavo. Paskui vėl švilpesys, ir žemė nuplaukė iš po jo, o vienas kalvos kraštas išlėkė į orą ir lėtai nusileido, apklodamas juos.

Lėktuvai tris kartus grįžo ir bombardavo viršukalnę, tačiau nė vienas iš ten gulinčių to nebejuto. Paskui lėktuvai apšaudė kalvos viršūnę iš kulkosvaidžių ir nuskrido. Kai jie šaudydami iš kulkosvaidžių paskutinį kartą pranėrė virš kalvos, pirmasis lėktuvas iškilo aukštyn ir apsigręžė, ir tada kiti lėktuvai padarė tą pat ir, persigrupavę iš ešelono į V pavidalo trikampį, nuskrido Segovijos link.

Davęs komandą be paliovos apšaudyti kalvos viršūnę, leitenantas Berendas pasiuntė patrulį į vieną bombos išmuštą duobę, iš kur buvo patogu apmėtyti viršukalnę granatomis. Jis nenorėjo rizikuoti, nes kas nors galėjo būti gyvas ir laukti jų toje košėje, ir pats nusviedė keturias granatas į tą makalynę iš negyvų arklių ir geltonos, dinamitu dvokiančios žemės, suraustos akmenų ir skeveldrų, ir tik po to išlipo iš bombos duobės ir nuėjo apžiūrėti.

Ant kalvos visi buvo nebegyvi, išskyrus vaikinuką Choakiną, kuris be sąmonės gulėjo po Ignasijo lavonu. Choakinui iš nosies ir ausų bėgo kraujas. Jis nieko nejuto nuo to laiko, kai aplink staiga sugriaudėjo ir arti sprogusi bomba atėmė jam žadą, ir leitenantas Berendas persižegnojo ir iššovė jam į pakaušį, greitai ir švelniai, jeigu toks staigus judesys gali būti švelnus, kaip Sordas kad nušovė sužeistą arklį.

Leitenantas Berendas stovėjo ant kalvos ir žiūrėjo žemyn, į gulinčius šlaite saviškių lavonus, o paskui į tolį, pro kur jie vijosi Sordą. Prisiminė visą mūšio eigą, o paskui įsakė atvesti žuvusiųjų kavaleristų arklius ir pririšti lavonus skersai balnų — reikėjo nugabenti juos į La Grančhą.

— Šitą irgi paimkit,— pasakė jis.— Tą, prie kulkosvaidžio. Tai turėtų būti Sordas. Jis čia vyriausias, ir jis šaudė iš kulkosvaidžio. Bet ne. Nukirskit jam galvą ir suvyniokit į pončą.— Jis valandėlę pa-

mąstė.— Paimkit tuo žygiu visų galvas. Ir iš pakalnės, ir iš ten, kur juos užklupom. Surinkit šautuvus ir pistoletus, o kulkosvaidį pririškit prie balno.

Tada jis nusileido žemiau, kur gulėjo leitenantas, žuvęs puolimo pradžioje. Pasižiūrėjo į jį, bet nepalietė. *„Qué cosa más mala es la guerra,*— tarė jis sau.— Kokia bjaurybė — karas“.

Tada vėl persižegnojo ir leisdamasis nuo kalvos sukalbėjo už kritusio draugo sielos ramybę penkis „Tėve mūsų“ ir penkias „Sveika, Marija“. Jis nepasiliko pasižiūrėti, kaip vykdomas jo įsakymas.

DVIDEŠIMT AŠTUNTAS SKYRIUS

Lėktuvams nuskridus, Robertas Džordanas su Primitivu išgirdo šūvius, ir širdis jam vėl ėmė plakti. Virš paskutinės įžiūrimos kalnų keteros plaukė dūmų debesis, o lėktuvai virto trim tolydžio mažėjančiais taškeliais.

„Tikriausiai subombardavo į šipulius savo pačių kavaleriją, o Sordui ir jo būriui nekliuvo,— tarė sau Robertas Džordanas.— Šitie prakeikti lėktuvai tik mirtinai nugąsdina, o užmušti neužmuša“.

— Tebesikauna,— tarė Primitivas klausydamasis tankaus šūvių spragėjimo. Kai bombardavo, jis krūpčiojo sulig kiekvienu bombos sprogimu, ir dabar laižėsi apdžiūvusias lūpas.

— Na taip,— pasakė Robertas Džordanas.— Lėktuvai nieko neužmuša.

Paskui šūviai nutilo, ir jis nebeišgirdo nė vieno. Leitenanto Berendo šūvio iš pistoleto čia nesigirdėjo.

Šūviams nutilus, jis iš pradžių nesijaudino. Tačiau tyla tęsėsi, ir jį apėmė nykuma. Paskui jis išgirdo granatų sprogimus ir valandėlę pažvalėjo. Paskui stojo tyla, ir tyla tęsėsi, ir jis suprato, kad viskas baigta.

Iš stovyklos atėjo Marija,' nešina skardiniu kibirėliu su kiškiena tirštame grybų padaže ir maišeliu su duona, odiniu vynmaišiu, keturiomis skardinėmis lėkštėmis, dviem puodeliais ir keturiais šaukštais. Ji sustojo prie kulkosvaidžio ir įdėjo mėsos į lėkštes Agustinui ir Eladijui, kuris pakeitė prie kulkosvaidžio Anselmą, ir davė jiems duonos, ir atkimšo vynmaišį, ir pripylė du puodelius vyno.

Robertas Džordanas žiūrėjo, kaip ji vikriai kopia į stebėjimo postą: žvilgančiais saulėje trumpais plaukais, su kibirėliu rankoje ir maišeliu per petį. Jis paėjėjo žemyn ir paėmė kibirėlį, ir padėjo jai užkopti ant paskutinio akmens.

— Ką darė tie lėktuvai? — paklausė ji, žiūrėdama išsigandusiomis akimis.

— Bombardavo Sordą.

Jis nudengė kibirėlį ir ėmė krautis į lėkštę kiškienos.

— Ar jie dar tebesikauna?

— Ne. Baigta.

— O,— ištarė ji ir sukando lūpą, ir pasižiūrėjo į tolumą.

— Neturiu noro valgyti,— tarė Primitivas.

— Vis tiek valgyk,— pasakė jam Robertas Džordanas.

— Nelenda gerklėn.

— Išgerk, žmogau,— tarė Robertas Džordanas ir padavė jam vynmaišį.— O tada valgyk.

— Kai užpuolė Sordą, man dingo bet koks noras,— pasakė Primitivas.— Valgyk pats. Aš nenoriu.

Marija priėjo prie jo, apkabino už kaklo ir pabučiavo.

— Valgyk, dėdyti,— tarė ji.— Reikia žiūrėti sveikatos.

Primitivas nusisuko. Jis paėmė vynmaišį, atlošęs galvą paleido čiurkšlę sau į gomurį ir atsigėrė. Paskui įsidėjo iš kibirėlio į lėkštę mėsos ir ėmė valgyti.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į Mariją ir pakratė galvą. Ji atsisėdo šalia ir apkabino jį per pečius. Abu žinojo, ką jaučia kitas, ir sėdėjo tenai, ir Robertas Džordanas valgė kiškieną, gardžiuodamasis grybų padažu, ir gėrė vyną, ir jie nesikalbėjo.

— Jei nori, gali pasilikti čia, *guapa*,— tarė jis po kurio laiko, kai viskas buvo suvalgyta.

— Ne,— pasakė ji.— Man reikia pas Pilarą.

— Gali ir čia pabūti. Man rodos, nieko daugiau nebeatsitiks.

— Ne. Reikia eiti pas Pilarą. Ji man pamokslus sako.

— Kaipgi ji tau juos sako?

— Paprastai.— Nusišypsojo jam, o paskui pabučiavo.— Nežinai, kaip sako pamokslus bažnyčioj? — Nuraudo.— Panašiai ir ji.— Vėl nuraudo.— Tik apie kitokius dalykus.

— Tai jau eik klausytis pamokslo,— pasakė jis ir paglostė jai galvą. Ji vėl nusišypsojo jam, paskui tarė Primitivui:

— Ar tau nieko nereikia iš stovyklos?

— Ne, dukrel,— atsakė jis. Jiedu matė, kad jis dar neatsigavęs.

— *Salud*, dėdyti,— pasakė ji jam.

— Klausyk,— tarė Primitivas.— Mirties aš nebijau, bet palikti juos vienus šitaip...— Jo balsas užlūžo.

— Kitos išeities nebuvo,— pasakė jam Robertas Džordanas.

— Žinau. Bet vis tiek...

— Kitos išeities nebuvo,— pakartojo Robertas Džordanas.— Ir geriau apie tai nekalbėkim.

— Suprantu. Bet vieni, be jokios pagalbos iš mūsų...

— Bus daug geriau, jei apie tai nekalbėsim,— pasakė Robertas Džordanas.— O tu, *guapa*, eik klausytis pamokslų.

Jis žiūrėjo, kaip ji leidžiasi pro akmenis žemyn. Paskui ilgai sėdėjo susimąstęs, žiūrėdamas į tolimus kalnus.

Primitivas kažką jam sakė, bet jis neatsiliepė. Saulėkaitoje buvo karšta, tačiau jis nejuto karščio; sėdėjo ir žiūrėjo į kalvų šlaitus ir ilgus pušų ruožus ant paties aukščiausio šlaito. Taip praėjo valanda, ir saulė buvo jau pasislinkusi gerokai į kairę, kai jis išvydo juos jojant ketera ir išsiėmė žiūronus.

Ilgu žaliu šlaitu leidosi du raiteliai ant miniatiūriškai mažų arklių. Paskui plačiu kalvos šlaitu vorele nusileido dar keturi, o paskui pro žiūronus jis pamatė dvigubą arklių ir vyrų koloną, įjojančią į ryškų regėjimo lauką. Žiūrėdamas į juos, pajuto, kaip iš pažastų šonais varva prakaitas. Vienas žmogus jojo kolonos priekyje. Paskui jį sekė daug raitelių. Paskui ėjo arkliai be raitelių su nešuliais skersai balnus. Paskui jojo dar du raiteliai. Paskui jojo sužeistieji, iš šonų lydimi pėsčių kareivių. Ir dar keli raiteliai jojo kolonos gale.

Robertas Džordanas žiūrėjo, kaip jie nusileido į slėnį ir dingo tarp medžių. Iš tokio atstumo jis neįžiūrėjo ant vieno balno nešulio, panašaus į žirnio ankštį: tai buvo ilgas susuktas pončas, užrištas abiejuose galuose ir perrištas vienodais tarpais dar keliose vietose. Nešulys buvo uždėtas skersai balną ir už galų pririštas prie kilpsaičių. Šalia nešulio ant balno gulėjo išdidžiai užrioglintas kulkosvaidis, iš kurio šaudė Sordas.

Leitenantas Berendas, kuris vedė koloną, pasiuntęs į priekį ir į šonus žvalgus, nejautė jokio pasididžiavimo. Jautė, kaip paprastai po mūšio, vien tuštumą. Jis galvojo: nukirsti galvas — žvėriškumas. Tačiau reikalingi daiktiniai ir asmens tapatybės įrodymai. Man jau ir taip bus gana nemalonumų, o kas žino — gal jiems patiks, kad paėmiau galvas. Yra, kam tokie dalykai patinka. Galimas daiktas, jas

nusiųs į Burgą. Tai žvėriškumas. Lėktuvai buvo *muchos*. Puikūs. Taip. Bet mes būtume galėję padaryti tą patį, ir beveik be nuostolių, turėdami „Stokso" minosvaidį. Pora mulų su sviediniais ir vienas su dviem minosvaidžiais, pritvirtintais abipus nešulinio balno. Tai bent kariuomenė būtų! Plius automatų ugnis. Ir dar vienas mulas. Ne, du mulai su amunicija. Liaukis, tarė jis sau. Tai bus nebe kavalerija. Liaukis. Tu kuri sau visą armiją. Greit užsigeisi kalnų patrankos.

Paskui jis prisiminė Chulianą, kuris žuvo ant kalvos ir dabar gulėjo pririštas skersai balną čia, kolonos priekyje, ir įjojęs į tamsų pušyną, už savęs palikęs saulės apšviestą kalvos šlaitą, tylioje miško prietemoje vėl ėmė kalbėti už jį maldą.

— Sveika, Karaliene, gailestingoji Motina,— pradėjo jis,— mūsų gyvybe, paguoda ir viltie! Tavęs šaukiamės ir meldžiame, verkdami ir vaitodami šiame ašarų klonyje...

Jis kalbėjo maldą, arklių kanopos minkštai dunksėjo į pušų spygliais nuklotą žemę, ir saulės spinduliai pluoštais smelkėsi tarp medžių kamienų lyg tarp katedros kolonų, ir melsdamasis jis žiūrėjo į priekį, stengėsi nepamesti iš akių žvalgų.

Jie išjojo iš miško į geltoną kelią, vedantį į La Granchą, ir juos apsiautė arklių kanopų keliamos dulkės. Jos nubaltino žuvusiuosius, kniūpsčius pririštus skersai balnus; ir sužeistieji, ir tie, kurie ėjo greta jų, skendėjo dulkėse.

Čia Anselmas ir pamatė juos, jojančius pro šalį dulkių debesyje.

Jis suskaičiavo žuvusius bei sužeistus ir atpažino Sordo kulkosvaidį. Jis nežinojo, kas suvyniota pailgajame ryšulyje, pririštame prie kilpsaičių, kuris suposi, daužydamas vedamo arklio šonus, bet kai grįždamas namo užlipo tamsoje ant kalvos, kur kovėsi Sordas, tai iškart suprato, kas buvo tame ritinyje. Tamsoje jis negalėjo atpažinti, kas tokie buvo ant kalvos. Bet suskaičiavo, kiek ten jų gulėjo, ir leidosi per kalvas į Pablo stovyklą.

Nuo to, ką pamatė, ir nuo bombų duobių jam stingo kraujas, ir eidamas vienas tamsoje jis nebegalvojo apie rytdieną. Jis tik skubėjo kuo greičiau pranešti žinią. Ir eidamas meldėsi už Sordo ir jo draugų sielas. Meldėsi pirmą kartą nuo sąjūdžio pradžios.

— Švenčiausioji, skaisčiausioji, maloningiausioji Mergele,— meldėsi jis.

Bet galų gale neiškentė nepagalvojęs apie rytdieną. Ir galvojo:

darysiu visa, ką *Inglês* įsakys, ir padarysiu taip, kaip jis įsakys. Bet leisk man, Viešpatie, būti prie jo, ir tebūna jo nurodymai aiškūs, nes bijau, kad neištversiu, jeigu mus bombarduos iš lėktuvų. Padėk man, Viešpatie, elgtis rytoj taip, kaip dera vyrui paskutinę gyvenimo valandą. Padėk man, Viešpatie, aiškiai suprasti, ką turėsiu daryti. Padėk man, Viešpatie, suvaldyti kojas, kad nepabėgčiau sunkią akimirką. Padėk man, Viešpatie, laikytis ryt mūšyje kaip dera vyrui. Jeigu jau prašau tavo pagalbos, meldžiu, suteik man ją, nes žinai, kad menkniekio neprašyčiau, išpildyk mano prašymą, ir aš daugiau nieko iš tavęs neprašysiu.

Eidamas tamsoje vienas, po maldos jis pasijuto kur kas ramesnis ir buvo dabar įsitikinęs, kad laikysis kaip dera tikram vyrui. Leisdamasis žemyn į slėnį, jis vėl ėmė kalbėti maldą už Sordo vyrus ir netrukus pasiekė aukštutinį postą, kur jį sustabdė Fernandas.

— Čia aš,— atsišaukė jis,— Anselmas.

— Gerai,— pasakė Fernandas.

— Ar žinai, brolau, ką jie padarė Sordui? — paklausė Anselmas Fernandą, kai jie susitiko tamsoje didelių uolų papėdėje.

— Na taip,— atsakė Fernandas.— Pablas pasakojo.

— Jis buvo tenai?

— Na taip,— ramiai atsakė Fernandas.— Jis nujojo ten, vos tik pasitraukė kavalerija.

— Ir jums jis sakė...

— Jis mums viską papasakojo,— tarė Fernandas.— Kokie žvėrys šitie fašistai! Reikia išnaikinti Ispanijoj tokius žvėris.— Jis nutilo, paskui su kartėliu pridūrė:— Jie neturi menkiausio supratimo apie orumą.

Anselmas šyptelėjo patamsy. Prieš valandą jis nė galvoti nebūtų pagalvojęs, jog dar kada nors šypsosis. Na ir juokdarys šitas Fernandas, pagalvojo jis.

— Taip,— pasakė jis Fernandui.— Reikia juos pamokyti. Reikia atimti iš jų lėktuvus, kulkosvaidžius, tankus, artileriją ir pamokyti orumo.

— Visiškai teisingai,— pasakė Fernandas.— Malonu, kad sutinki su manimi.

Anselmas paliko jį stovėti vieną su savo orumu ir nužingsniavo žemyn, į olą.

DVIDEŠIMT DEVINTAS SKYRIUS

Anselmas rado Robertą Džordaną ir Pablą sėdinčius priešpriešiais oloje prie lentinio stalo. Ant stalo tarp jų stovėjo dubuo, pilnas vyno, ir abudu turėjo pasistatę po puodelį su vynu. Robertas Džordanas buvo išsiėmęs užrašų knygutę ir turėjo rankoje pieštuką. Pilaros ir Marijos nesimatė: jos buvo olos gale. Anselmas negalėjo žinoti, jog moteris nusivedė tenai merginą, kad ji negirdėtų pokalbio, ir jam pasirodė keista, kad Pilaros nėra prie stalo.

Kai Anselmas įėjo iš už gūnios, kabančios angoje, Robertas Džordanas pakėlė galvą. Pablas žiūrėjo tiesiai į stalą. Jo akys buvo įsmeigtos į dubenį su vynu, tačiau dubens jis nematė.

— Aš iš viršaus,— tarė Anselmas Robertui Džordanui.

— Pablas mums papasakojo,— pasakė Robertas Džordanas.

— Ant kalvos šeši lavonai, ir visi be galvų,— pasakė Anselmas.— Buvau ten sutemus.

Robertas Džordanas linktelėjo. Pablas žiūrėjo į dubenį su vynu ir tylėjo. Jo veidas buvo be išraiškos, o mažos šerniškos akys žiūrėjo į dubenį lyg į neregėtą daiktą.

— Sėskis,— pasakė Robertas Džordanas Anselmui.

Senis atsisėdo prie stalo ant kailiu apmuštos taburetės, o Robertas Džordanas pasilenkė ir iškėlė iš po stalo Sordo dovanotą plokščią viskio butelį. Jis buvo puspilnis. Robertas Džordanas pasilenkė po stalu puodelio ir įpylė viskio, ir pastūmė per stalą Anselmui.

— Išgerk, dėdžiuk,— pasakė jis.

Anselmui geriant, Pablas pakėlė galvą ir žiūrėjo seniui į veidą, o paskui vėl nudūrė akis į dubenį su vynu.

Nurijęs viskį, Anselmas pajuto deginimą nosyje, akyse ir burnoje, o paskui — malonią, raminančią šilumą skrandyje. Jis nusišluostė atbula plaštaka lūpas.

Paskui pažvelgė į Robertą Džordaną ir tarė:

— Ar galima dar?

— Kodėl ne,— atsakė Robertas Džordanas ir įpylė viskio, ir padavė, o ne pastūmė per stalą.

Šį kartą viskis nebedegino, bet pasidarė dvigubai šilčiau. Gėrimas pataisė jam nuotaiką taip, kaip fiziologinio skiedinio injekcija atgaivina smarkiai nukraujavusį žmogų.

Senis vėl pasižiūrėjo į butelį.

— Kas liko, rytojui,— pasakė Robertas Džordanas.— Ką regėjai kelyje, dėdžiuk?

— Pravažiavo daug mašinų,— atsakė Anselmas.— Viską sužymėjau, kaip rodei. Dabar už mane budi tokia moteriškė, ji irgi žymisi. Paskui nueisiu ir sužinosiu.

— Ar matei prieštankinių patrankų? Tokių su ilgais vamzdžiais ir guminiais ratais?

— Taip,— atsakė Anselmas.— Pravažiavo keturi sunkvežimiai. Kiekviename buvo po tokią patranką; vamzdžiai apdengti pušų šakom. Prie kiekvienos patrankos važiavo po šešis žmones.

— Sakai, keturios patrankos? — paklausė Robertas Džordanas.

— Keturios,— atsakė Anselmas. Į savo užrašus jis nežiūrėjo.

— Sakyk, ką dar matei.

Robertas Džordanas užsirašinėjo, o Anselmas pasakojo, ką buvo matęs kelyje. Jis pasakojo viską nuo pat pradžių ir iš eilės, nes kaip ir visi beraščiai turėjo nuostabią atmintį, ir, kol jis pasakojo, Pablas du kartus pasisėmė iš dubens vyno.

— Paskui dar mačiau kavaleristus, kurie jojo į La Granchą iš tos pusės, kur kovėsi El Sordas,— kalbėjo Anselmas.

Paskui pasakė, kiek matė sužeistųjų ir kiek lavonų gulėjo skersai balnus.

— Skersai vieną balną mačiau tokį ryšulį. Nesupratau, kas ten galėtų būti,— kalbėjo jis.— Bet dabar žinau, kad ten buvo galvos.— Jis pasakojo nenustodamas toliau:— Tai buvo raitelių eskadronas. Jų likta tik vieno karininko. Ne to, kur matėm anksti rytą, kai gulėjai prie kulkosvaidžio. Anas, matyt, jau negyvas. Du žuvusieji, kaip mačiau iš antsiuvų, buvo karininkai. Guli kniūpsti skersai balnus, rankos tabaluoja. Be to, jie gabenosi El Sordo *mâquina*, pririštą prie to paties balno, kur ir ryšulys su galvomis. Vamzdis sulenktas. Viskas,— baigė jis.

— To pakanka,— pasakė Robertas Džordanas ir pasisėmė iš dubens puodelį vyno.— Kas dar, be tavęs, yra buvęs Respublikoj, anapus fronto?

— Andresas ir Eladijas.

— Katras patikimesnis?

— Andresas.

— Per kiek laiko jis pasiektų iš čia Navaseradą?

— Atsargiai, be naštos ir jei laimingai — per tris valandas.

Mudu ėjom ilgesniu, bet saugesniu keliu, nes nešėmės sprogmenų.

— Ar jis tikrai ten nueitų?

— *No sé*, garantijos nėra.

— O tu pats?

— Negarantuota.

Vadinasi, nuspręsta, pagalvojo Robertas Džordanas. Jeigu jis būtų pasakęs, jog tikrai nueitų, siųsčiau jį.

— Ar Andresas padarytų taip kaip tu?

— Kaip aš, o gal geriau. Jis jaunesnis.

— Bet ten reikia žūt būt nueiti.

— Jeigu nieko neatsitiks, nueis. O atsitikti gali bet kam.

— Aš parašysiu ir duosiu jam nunešti raportą,— pasakė Robertas Džordanas.— Paaiškinsiu jam, kaip rasti generolą. Jis bus divizijos *Estado Mayor**.

— Jis tų divizijų nesupras,— pasakė Anselmas.— Aš irgi amžinai susipainioju. Reikia jam pasakyti generolo pavardę ir kur jį rasti.

— Taigi jis ir bus divizijos *Estado Mayor*.

— O ar štabas — tai ne vieta?

— Žinoma, vieta, dėdžiuk,— kantriai aiškino Robertas Džordanas.— Bet tai vieta, kurią pasirenka pats generolas. Tai vieta, kur mūšio metu būna jo būstinė.

— O kur ji yra? — Anselmas buvo pavargęs ir iš nuovargio nebesusigaudė. Be to, jį trikdė tokie žodžiai kaip „brigados“, „divizijos“, „armijos korpusai“. Pradžioje buvo kolonos, paskui pulkai, paskui brigados. Dabar — ir brigados, ir divizijos. Painiava! O vieta tai vieta.

— Palauk, dėdžiuk,— pasakė Robertas Džordanas. Jis žinojo, kad jeigu neišaiškins Anselmui, tai Andresas tikrai nieko nesupras.— Divizijos *Estado Mayor* — tai vieta, kurią generolas pasirenka ir iš kur vadovauja. Jis vadovauja divizijai, o divizija susideda iš dviejų brigadų. Aš nežinau, kur dabar yra *Estado Mayor*, nes nebuvau, kai rinko vietą. Greičiausiai tai ola ar žeminė, žodžiu, slėptuvė, ir ten bus privesti laidai. Andresas turės klausti generolo ir divizijos *Estado Mayor*. Jis privalo perduoti mano pranešimą generolui arba *Estado Mayor* viršininkui, arba žmogui, kurio pa-

* Štabe (*isp.*).

vardę aš užrašysiu. Vienas jų tikrai ten bus, net jeigu kiti ir tikrins pasiruošimą puolimui. Ar jau supratai?

— Taip.

— Tai suieškok Andresą, o aš parašysiu kas reikia ir užantspauduosiu šituo antspaudu.— Jis parodė nedidelį apvalų guminį SIM antspaudą medine nugarėle ir ne didesnę kaip pusės dolerio moneta apvalią skardinę dėžutę su paspaude. Abu daiktus jis nešiojosi kišenėje.— Šiuo antspaudu patikės. Suieškok dabar Andresą, ir aš jam viską paaiškinsiu. Reikia paskubėt, bet svarbiausia, kad jis gerai suprastų.

— Jeigu aš supratau, jis irgi supras. Tik tu jam gerai išaiškink. Neišmanau aš apie tuos štabus ir divizijas. Jeigu einu, visada aiškiai žinau vietą, sakysim, namą. Navaseradoj vadavietė — senam viešbuty. Gvadaramoj — name su sodu.

— Šitas generolas,— tarė Robertas Džordanas,— bus kur nors netoli fronto. Bus nuo lėktuvų pasislėpęs po žeme. Andresas pasiklausinėdamas lengvai ras, tegu tik supras, ko ieškoti. Jam tereikės parodyti, ką aš parašysiu. Bet jau eik ir atvesk jį, nes reikia kuo greičiau nunešti.

Anselmas išėjo, šmurkšteldamas pro kabančios gūnios apačią. Robertas Džordanas ėmė rašyti į užrašų knygelę.

— Klausyk, *Inglés,* — tarė Pablas tebežiūrėdamas į dubenį su vynu.

— Aš rašau,— atsakė Robertas Džordanas nepakeldamas akių.

— Klausyk, *Inglés,*— tiesiai į vyno dubenį kalbėjo Pablas.— Nenusimink. Ir be Sordo mums užteks vyrų postams užimti ir tavo tiltui susprogdinti.

— Gerai,— pasakė Robertas Džordanas rašydamas.

— Vyrų užteks,— pakartojo Pablas.— Man šiandien labai patiko tavo nuovokumas, *Inglés,*— kalbėjo Pablas dubeniui su vynu.— Mano nuomone, tu turi daug *picardia**. Tu smarkesnis už mane. Aš pasitikiu tavim.

Robertas Džordanas klausėsi jo viena ausimi. Jis susikaupęs rašė raportą Golcui, stengdamasis išdėstyti viską kuo trumpiau ir kartu kuo įtikinamiau, stengdamasis nušviesti viską taip, kad puolimas būtų nedelsiant atšauktas, ir drauge įtikinti, kad rašo šį raportą ne

* Gudrumas (*isp.*).

pabūgęs pavojaus, susijusio su jo paties užduotimi, o tik norėdamas pateikti jų žiniai visus faktus.

— *Inglés,*— tarė Pablas.

— Aš rašau,— atsakė jam Robertas Džordanas nepakeldamas galvos.

Gal reikėtų pasiųsti du egzempliorius, galvojo jis. Tačiau tuomet liks per mažai žmonių, jeigu tiltą vis dėlto reikėtų sprogdinti. Iš kur man žinoti, kodėl ruošiamas šitas puolimas? Gal tai paprastas manevras? Galbūt jie nori išvilioti priešo kariuomenę iš kur nors kitur? Gal nori atitraukti iš šiaurės lėktuvus? Galbūt dėl to. Matyt, jie ir nesitiki šiuo puolimu ko nors laimėti. Iš kur man žinoti? Štai mano raportas Golcui. Aš nesprogdinsiu tilto, kol nebus prasidėjęs puolimas. Įsakymas man aiškus, o jeigu puolimą atšauks, visai nieko nesprogdinsiu. Tačiau minimumą žmonių, kurių reikia užduočiai įvykdyti, aš privalau turėti bet kuriuo atveju.

— Ką tu sakei?— paklausė jis Pablą.

— Kad tavim aš pasitikiu, *Inglés.*— Pablas, kaip ir iki tol, kreipėsi į vyno dubenį.

Žmogau, kadgi aš galėčiau pasakyti tą patį, pagalvojo Robertas Džordanas. Jis rašė toliau.

TRISDEŠIMTAS SKYRIUS

Ir štai viskas, ką reikėjo šįvakar padaryti, padaryta. Visi nurodymai duoti. Kiekvienas aiškiai žino, ką turės daryti rytoj rytą. Andresas išėjo prieš tris valandas. Arba auštant prasidės, arba neprasidės. Esu įsitikinęs, kad prasidės, kalbėjo sau Robertas Džordanas, grįždamas iš aukštutinio posto, kur buvo nuėjęs pasišnekėti su Primitivu.

Puolimui vadovauja Golcas, bet atšaukti negali. Leidimą tam reikia gauti iš Madrido. Galima spėti, kad jie neįstengs tenai nieko prižadinti, o jeigu ir prižadintų, tie apsimiegoję ne kažin ką supras. Reikėjo man anksčiau pranešti Golcui apie jų pasiruošimus atremti puolimą, bet kaip galėjau duoti jam žinią, kol nieko nebuvo? Juk jie tik šiandien sutemus pradėjo gabenti pabūklus. Bijojo, kad iš lėktuvų nepastebėtų judėjimo kelyje. Na, o jų pačių lėktuvai? Fašistų lėktuvai?

Mūsiškiai, aišku, atkreipė dėmesį. Bet galbūt fašistai dedasi vėl pulsią prie Gvadalacharos. Buvo gandų, jog Sorijoje ir Sigvensoje vėl esą sukoncentruoti italų daliniai, neskaitant veikiančių šiaurėje. Bet jie neturi pakankamai kariuomenės ir ginklų, kad vienu metu galėtų organizuoti du stambius puolimus. Tai neįmanoma, vadinasi — tiesiog akių dūmimas.

Antra vertus, mes žinom, kiek kariuomenės italai išlaipino Kadyje per praeitą ir užpraeitą mėnesį. Labai galimas dalykas, jog jie vėl mėgins pulti ties Gvadalachara, bet ne taip kvailai kaip pirma, o trimis kryptimis, aprėpdami plotą nuo geležinkelio į plokščiakalnio vakarus. Taip jiems galėtų pasisekti. Hansas jam išaiškino. Pirmą sykį jie darė daug klaidų. Visa jų strategija buvo neteisinga. Argandos puolime Madrido—Valensijos plente dalyvavo visai kiti daliniai, ne tie, kurie puolė prie Gvadalacharos. Kodėl jie nepradėjo tų puolimų vienu metu? Kodėl? Kodėl? Kada mes sužinosim, kodėl?

O abu tuos kartus juos atrėmė tie patys mūsų daliniai. Mes nieku būdu nebūtume jų sulaikę, jei jie būtų puolę vienu metu abiem kryptimis. Nusiramink, tarė jis sau. Prisimink, kokių stebuklų yra seniau atsitikę. Arba tau reikės rytą sprogdinti tiltą, arba nereikės. Bet neapgaudinėk savęs manydamas, jog iš viso nereikės sprogdinti. Sprogdinsi jei ne šiandien, tai kitądien. Ir jeigu ne šį tiltą, tai kurį kitą. Ne tu sprendi, ką reikia daryti. Tu tik vykdai įsakymus. Vykdyk ir negalvok, kam to reikia.

Šioji užduotis itin aiški. Pernelyg aiški. Bet tau nėra ko nerimauti ir baimintis. Nes jei tu leisi sau tokią prabangą kaip normali baimė, tąja baime užsikrės tie, kurie dirba drauge su tavim.

O vis dėlto šiurpokas dalykas su tom galvom, tarė jis sau. Ir tas senukas, vienas ant kalvos... Kaip tau būtų patikę pamatyti tokį reginį? Padarė tau įspūdį, tiesa? Taip, padarė įspūdį, Džordanai. Šiandien jau ne vienas dalykas tau padarė įspūdį. Bet laikeisi tu šauniai. Kol kas tu laikeisi puikiai.

Kaip Montanos universiteto ispanų kalbos dėstytojas, laikaisi padoriai, pasišaipė iš savęs. Darbuojiesi gerai. Bet nesivaizduok esąs kuo nors ypatingas. Ne kažin kiek tu pažengei į priekį. Prisimink Duraną: jis nebuvo ėjęs jokių karo mokslų ir iki sąjūdžio buvo kompozitorius ir šiaip padorus miestelėnas, o dabar velniškai puikus generolas, brigados vadas. Mokytis ir suprasti karo meną Duranui buvo lygiai taip pat lengva kaip vunderkindui — šachmatus. O tu skaitei

apie karą ir studijavai karo meną iš mažumės, nuo tada, kai senelis sudomino tave pasakojimais apie Amerikos pilietinį karą. Senelis, tiesa, jį vadino maištu. Tačiau prieš Duraną tu — sakytum neblogas, protingas šachmatininkas prieš vunderkindą. Duranas... Būtų smagu dar kada pasimatyti su Duranu. Pasimatysi „Geilorde" po šios užduoties. Taip. Po šios užduoties. Mat kaip puikiai laikaisi, vyre!

Pasimatysiu su juo „Geilorde", vėl tarė jis sau, po šios užduoties. Nedumk sau akių, pasakė jis. Tu labai gerai laikaisi. Šaltai. Neapgaudinėdamas savęs. Tu nebepamatysi Durano, ir tai neturi reikšmės. Bet nepulk ir į kitą kraštutinumą. Neleisk sau tokios prabangos.

Ir nepulk į herojišką rezignaciją. Čia, kalnuose, nereikalingi piliečiai, herojiškai atsižadėję savęs. Tavo senelis Pilietiniame kare praleido ketverius metus, o tu tik baigi pirmus. Dar turi daug laiko ir esi labai tinkamas tokiam darbui. O dabar turi dar ir Mariją. Ką ten, juk viską turi! Nėra ko nerimauti. Kas gi tas nedidelis susidūrimas tarp partizanų būrio ir kavalerijos eskadrono? Vienas niekas. Kas, kad jie nukirto galvas? Koks skirtumas? Jokio.

Kai senelis po karo tarnavo Kirnio forte, indėnai visada lupdavo skalpus. Prisimeni tėvo kabinetą, kur spintoje ant lentynos gulėjo strėlių antgaliai, o ant sienos kabojo koviniai galvos papuošalai su nusvirusiom erelio plunksnom, prisimeni rūkytos elnio odos kvapą nuo indėniškų antkurpių ir striukių, prisimeni, ką jausdavai, čiupinėdamas karoliukais apsiūtus mokasinus? Prisimeni, kaip buvo išlenktas lankas buivolams medžioti, kuris stovėjo spintos kampe? Ten buvo ir du dėklai su medžioklės bei kovos strėlėmis, ir ar prisimeni, ką jausdavai, suėmęs į saują keletą strėlių?

Prisimink ką nors panašaus. Prisimink ką nors konkretaus, kokį nors daiktą. Prisimink senelio kardą aplankstytose makštyse, blizgantį, rūpestingai suteptą alyva. Senelis rodė, kokie sudilę nuo galandymo jo ašmenys. Prisimink senelio „Smitvesoną", vienašūvį, karininkiško modelio, 32 kalibro revolverį be saugiklio. Tu nesi turėjęs rankose kito tokio revolverio, kurio gaidukas judėtų taip švelniai, minkštai, ir jis visada buvo rūpestingai suteptas alyva, o vamzdžio vidus švarutėlis, nors paviršius aptrintas, o rudas vamzdžio ir būgno metalas nusvidintas dėklo odos. Jis visą laiką būdavo dėkle, ant kurio dangtelio įspaustos raidės JAV, ir gulėjo spintos stalčiuje kartu su valymo reikmenimis ir dviem šimtais šovinių.

Kartoninės dėžutės su šoviniais buvo suvyniotos į popierių ir dailiai perrištos vaškuotu siūlu.

Tu galėdavai išsiimti revolverį iš stalčiaus ir palaikyti. „Čiupinėk kiek nori“,— sakydavo senelis. Tačiau žaisti su juo neleisdavo, nes tai buvo „rimtas ginklas“.

Sykį tu paklausei senelį, ar jis nušovęs su juo ką nors, ir jis atsakė, jog taip.

Tada tu paklausei: „Kada, seneli?“, ir jis atsakė: „Per karą su maištininkais ir vėliau“.

Tu prašei: „Papasakok, kaip ten buvo, seneli“.

O jis atsakė: „Nesinori man apie tai kalbėti, Robertai“.

Paskui, kai tavo tėvas su tuo pačiu revolveriu nusišovė ir tu parvažiavai iš mokyklos į laidotuves, tardytojas, pasibaigus kvotai, atidavė jį tau sakydamas: „Bobai, tu tikriausiai norėsi jį pasiimti. Šiaip jis turėtų likti pas mane, bet aš žinau, kaip jį brangino tavo tėtis, nes jo tėtis išnešiojo jį per visą karą ir paskui, kai atjojo čia su kavaleristais, be to, tai dar visai geras revolveris. Šiandien išbandžiau. Kalibro nedidelio, bet šaudyti galima“.

Jis padėjo revolverį į spintos stalčių, į senąją vietą, tačiau rytojaus dieną išėmė ir drauge su Čabu nujojo į kalnus už Red Lodžo, kur dabar per perėją ir Lokio ilties plokščiakalnį nutiestas plentas į Kuk Sitį, ir ten, aukštai, kur dvelkia lengvas vėjas ir visą vasarą nenutirpsta sniegas, jie sustojo prie tamsiai žalio ežero, kuris, sako, esąs pustrečio šimto metrų gylio, ir Čabas palaikė arklius, o jis užlipo ant uolos, pasilenkė ir išvydo ramiame vandenyje savo veidą ir save, laikantį už vamzdžio revolverį, o paskui paleido jį ir žiūrėjo, kaip jis grimzta, leisdamas burbuliukus, kol paliko mažytis it brelokas ir galų gale visai išnyko. Tada jis nulipo nuo uolos ir įšokęs į balną taip smarkiai smeigė Besei pentinais, kad ji ėmė svaidyti užpakalį it medinis vaikiškas arklys. Jis leidosi šuoliais paežere, o kai kumelė aprimo, grįžo į taką ir parjojo namo.

„Aš žinau, kodėl tu įmetei revolverį, Bobai“,— pasakė Čabas.

„Tai ir nekalbėkim“,— atsakė jis.

Jie daugiau apie tai nesikalbėjo, ir taip nebeliko senelio ginklų, išskyrus kardą. Kardas tebėra Misuloje, lagamine kartu su kitais daiktais.

Įdomu, ką, manim dėtas, darytų senelis, pagalvojo jis. Senelis, visi sakė, buvęs puikus karys. Sakė, kad jeigu jis lemtingąją dieną būtų buvęs šalia Kasterio[101], tai būtų neleidęs, kad jį taip gėdingai pri-

gautų. Kaip jis galėjo nepastebėti nei dūmų, nei dulkių virš palapinių įklonyje palei Litl Big Horną? Nebent iš ryto būtų buvusi didelė migla. Bet miglos nebuvo.

Norėčiau, kad senelis pabūtų dabar mano kaily. Kas žino, gal ryt vakare visi susitiksim. Jei būtų tokia nesąmonė kaip pomirtinis gyvenimas, o aš įsitikinęs, kad jo nėra, galvojo jis, aš labai norėčiau pasišnekėti su juo. Nes daug ką norėčiau sužinoti. Dabar aš turiu teisę jį klausinėti, nes ir man pačiam tenka daryti tą patį, ką ir jam. Manau, jis neprieštarautų. Seniau aš neturėjau teisės. Suprantu, kodėl jis nepasakojo man: jis nežinojo, kas iš manęs išeis. Tačiau dabar, manau, mudu neblogai sutartume. Norėčiau pasikalbėti su juo ir gauti patarimų. Pagaliau, po velnių, jeigu ne patarimų, tai bent šiaip pasikalbėti su juo. Apmaudu, kad šitokius žmones kaip mudu skiria toks laiko atstumas.

Paskui galvodamas suvokė, kad jeigu ir susitiktų po mirties, ir jam, ir seneliui būtų labai nejauku šalia tėvo. Kiekvienas turi teisę į tai, galvojo jis. Tačiau tai nėra geras dalykas. Suprasti suprantu, tačiau nepateisinu. *Lâche** — tiksliausias pavadinimas. Bet juk tu *supranti?* Aišku, suprantu, bet... Taip, bet... Tiktai labai didelis savigraužа gali taip pasielgti.

Po galais, kaip norėčiau, kad senelis būtų čia, galvojo jis. Nors valandą. Gal tuos menkus pradus, kurie yra manyje, jis perdavė per tą, vidurinį, kuris nederamai panaudojo ginklą. Gal tai tėra vienintelis ryšys tarp mudviejų. Bet velniop visa tai. Tikrai velniop, tik gaila, kad laiko tarpas, kuris mus skiria, per ilgas, antraip jis būtų išmokęs mane to, ko negalėjo išmokyti tas antrasis. O gal, sakysim, ta baimė, kurią jis jautė, su kuria kovojo ir galų gale įveikė per tuos ketverius metus, o paskui kare su indėnais, nors baimės ten gal ir nebuvo kažin kiek,— gal ta baimė pavertė *cobarde* jo sūnų, kaip dažniausiai atsitinka su antros kartos matadorais? Gal buvo taip? Ir gal gerieji pradai galėjo pasireikšti tik praėję pro tą, vidurinį?

Niekada nepamiršiu, kaip bjauru man buvo pirmą kartą, kai supratau, kad jis *cobarde.* Pasakyk angliškai. Bailys. Kai įvardiji, pasidaro lengviau, o be to — kam ieškoti šunsnukiui svetimžodžio? Nors jis nebuvo šunsnukis. Buvo paprasčiausias bailys, ir tai didžiausia nelaimė, kokia gali ištikti žmogų. Nes jei nebūtų buvęs

* Bailys (*pranc.*).

bailys, būtų atsilaikęs prieš tą moteriškę ir neleidęs jai užsisėsti ant sprando. Įdomu, koks aš būčiau, jeigu jis būtų vedęs kitokią moterį? Šito niekad nesužinosi, pagalvojo jis ir šyptelėjo. Galbūt jos valdingumas papildė tai, ko trūko jam? Ir tau. Bet neperlenk. Nesigirk gerais pradais ir panašiom vertybėm, kol nepragyvenai rytdienos. Neriesk per anksti nosies. Ir išvis neriesk nosies. Ryt pamatysi, kokie tie tavo pradai.

Bet ir vėl jis ėmė galvoti apie senelį.

„Džordžas Kasteris nebuvo sumanus kavalerijos vadas, Robertai,— kartą pasakė senelis.— Jis ir kaip žmogus buvo nesumanus".

Jis prisiminė, kad jam buvo nemalonu girdėti senelį taip kalbant apie didvyrį, atvaizduotą senoje Anhoizerio-Bušo litografijoje, kuri kabojo biliardinėje Red Lodže: su plevėsuojančiais šviesiais plaukais, su elnenos striuke stovi jis ant tos kalvos su revolveriu rankoje, apsuptas indėnų.

„Jis nuostabiai mokėjo įsivelti į visokiausias bėdas ir iš jų išsisukti,— dar sakė senelis.— Prie Litl Big Horno jis pateko į bėdą, bet nebeišsikapstė. Štai Filis Šeridanas, taip pat Džebas Stiuartas buvo protingi vyrai. O pats puikiausias kavalerijos vadas pasaulyje buvo Džonas Mosbis".

Misuloje lagamine tarp kitų daiktų jis turi generolo Filio Šeridano laišką Arkliamušiui Kilpatrikui[102], kur parašyta, kad jo senelis esąs dar geresnis nereguliarios kavalerijos vadas negu Džonas Mosbis.

Reikėtų papasakoti apie senelį Golcui, pagalvojo jis. Bet Golcas vargu ar yra kada apie jį girdėjęs. Tikriausiai jis nėra girdėjęs net apie Džoną Mosbį. Britai, sakysim, visi apie jį girdėję, nes jiems reikėjo mokytis apie mūsų pilietinį karą kur kas plačiau, negu mokomasi žemyne. Karkovas sakė, jog kai karas baigsis, aš, jeigu norėsiąs, galėsiąs studijuoti Maskvoje, Lenino institute. Sakė, jei norėčiau, galėčiau stoti į Raudonosios armijos karo akademiją. Įdomu, ką pasakytų apie tai senelis? Senelis, kuris nesėsdavo prie vieno stalo su demokratu.

Ne, kariškis būti nenoriu, pagalvojo jis. Šitai aš žinau. Vadinasi, tai atkrinta. Aš noriu tik, kad mūsiškiai laimėtų karą. Manau, tikrai geri kariai tikrai gerai moka tik savo amatą, o daugiau — mažai ką, pagalvojo jis. Tai, aišku, netiesa. Imkim, pavyzdžiui, Napoleoną ir Velingtoną[103]. Šįvakar tu labai kvailas, pagalvojo jis.

Jam niekad nepabosdavo savo minčių draugėje; taip buvo ir šį-

vakar, kai galvojo apie senelį. Prisiminimai apie tėvą išmušė jį iš vėžių. Jis suprato tėvą ir atleido viską, ir gailėjosi, tačiau drauge ir gėdinosi jo.

Verčiau visai negalvok, tarė jis sau. Tuojau būsi su Marija, ir tau nereikės galvoti. Dabar, kai viskas suplanuota, taip bus geriausia. Kai sukoncentruoji į ką nors mintis, sunkiai begali susilaikyti, ir jos ima skrieti lyg tuščiai besisukantis smagratis. Verčiau negalvok.

Bet tarkim taip, pagalvojo jis. Tarkim, lėktuvai išmes bombas, jos ištaškys jų prieštankines patrankas, ir iš jų pozicijų liks košė, ir mūsų tankai nors kartą nekliudomi užropos ant kalnų, ir senis Golcas išspirs į priekį gaują girtuoklių, *clochards,* valkatų, fanatikų ir didvyrių, iš kurių susideda *Quatorzième** brigada, o aš jau žinau, kokie puikūs Durano vyrai kitoje Golco brigadoje,— ir ryt vakare mes jau Segovijoj!

Taip. Tarkim taip, pasakė jis sau. Užtektų ir La Granchos, tarė jis sau. Bet tau reikės susprogdinti tiltą, staiga visiškai aiškiai suvokė jis. Jokio atšaukimo nebus. Nes tavo samprotavimai sutampa su viltimis, kurias yra sudėję į šį puolimą jo organizatoriai. Taip, tau tikrai reikės sprogdinti tiltą, suprato jis. Kaip pasiseks Andresui, neturi reikšmės.

Jis leidosi tamsoje taku žemyn, jausdamas pasitenkinimą, kad viskas paruošta ir kad keturias valandas nereikės nieko veikti, jausdamas pasitikėjimą savimi, kurį sutvirtino prisiminimai apie konkrečius daiktus, ir suvokimas, jog tiltą tikrai reikės sprogdinti, jį mažne ramino.

Netikrumas, sustiprėjęs nerimas, koks būna, kai supainioji datas ir nežinai, ar sulauksi svečių, ar ne,— jausmas, kuris kamavo jį nuo tada, kai išsiuntė Andresą su raportu pas Golcą, dabar visai išsisklaidė. Dabar jis tikrai žinojo, kad balius nebus atidėtas. Kur kas geriau yra tikrai žinoti, pagalvojo jis. Visada kur kas geriau žinoti tikrai.

* Keturioliktoji (*pranc.*).

TRISDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Vėl jie gulėjo abu miegamajame maiše, ir buvo vėlus paskutinės nakties metas. Marija gulėjo prigludusi prie jo, ir jis juto ilgų jos šlaunų švelnumą ir jos krūtis tarsi dvi kalveles ilgoje lygumoje su šaltiniu, ir už tų kalvų kaklo slėnyje ilsėjosi jo lūpos. Jis gulėjo visai ramus ir nieko negalvojo, o ji glostė jam galvą.

— Robertai,— tyliai sukuždėjo Marija ir pabučiavo jį.— Man gėda. Aš nenoriu tavęs nuliūdinti, bet man labai peršti ir skauda. Bijau, kad šiandien būsiu tau netinkama.

— Visada labai peršti ir skauda,— pasakė jis.— Nieko, zuikuti. Tai niekis. Mudu nedarysim nieko tokio, nuo ko skaudėtų.

— Aš ne apie tai. Man nesmagu, kad negaliu priimti tavęs taip, kaip norėčiau.

— Tai niekis. Praeis. Mes priklausom vienas antram ir šitaip gulėdami.

— Taip, bet man gėda. Man rodos, čia nuo to, kai mane teršė. Ne nuo mudviejų.

— Nekalbėkim apie tai.

— Nenoriu ir aš. Tik man skaudu, kad būtent šiąnakt negalėsiu būti su tavim, ir aš norėjau atsiprašyti tavęs.

— Klausyk, zuikuti,— tarė jis.— Tokie dalykai praeina, ir paskui vėl viskas gerai.— Tačiau pagalvojo: „Nenusisekė paskutinė naktis".

Paskui susigėdo ir tarė:

— Glauskis arčiau, zuikuti. Aš myliu tave taip pat, ir kai jaučiu patamsy šalia savęs, ir kai priklausai man.

— Man labai gėda, nes aš tikėjausi, jog šiąnakt vėl galės būti taip kaip kalnuose, kai grįžom iš El Sordo.

— *Què va,*— pasakė jis.— Taip būna ne kasdien. Man ir dabar taip pat gera.— Jis melavo, slėpdamas nusivylimą.— Pagulėsim sau ramiai ir užmigsim. Pasikalbėsim. Labai mažai tave pažįstu iš kalbos.

— Gal pasikalbėkim apie rytdieną ir apie tavo darbą? Aš norėčiau žinoti šį tą apie tavo darbą.

— Ne,— atsakė jis ir patogiai išsitiesė visu ūgiu maiše, ir dabar gulėjo ramiai, prisiglaudęs skruostu jai prie peties, kairę ranką pakišęs jai po galva.— Apie rytojų ir apie tai, kas atsitiko šiandien, protingiausia nekalbėti. Mūsų darbe nedera kalbėti apie nuostolius, o rytoj, kas reikia, mes ir taip padarysim. Tu nebijai?

— *Quê va,*— atsakė ji.— Aš visada bijau. Bet dabar man taip baisu dėl tavęs, kad apie save nė negalvoju.

— Nereikia, zuikuti. Man ne pirmas kartas. Būdavo ir blogiau,— pamelavo jis.

Paskui, neatsispyręs pagundai pasitraukti iš tikrovės, tarė:

— Pasikalbėkim apie Madridą ir kaip mudu gyvensim Madride.

— Gerai,— atsakė ji. Paskui: — Ak Robertai, kaip gailiuosi, kad apvyliau tave. Ar negalėčiau padaryti tau ko nors kito?

Jis paglostė jai plaukus ir pabučiavo ją, o paskui gulėjo, prisiglaudęs prie jos ir patogiai išsitiesęs, klausydamasis nakties tylos.

— Gali pasikalbėti su manim apie Madridą,— atsakė jis ir pagalvojo: pataupysiu perteklių rytojui. Ryt prireiks visų mano jėgų. Jokiems pušų spygliams nereikia to taip, kaip prireiks rytoj man. Kas toksai iš Biblijos drabstė savo sėklą ant žemės? Onanas. Ir kuo tai Onanui baigėsi? pagalvojo jis. Nepamenu, kad būčiau dar ką girdėjęs apie Onaną. Jis nusišypsojo sau patamsy.

Paskui nesusilaikęs vėl pasidavė pagundai ir pasitraukė iš tikrovės, jausdamas geismingą palaimą, kokią kartais naktį teikia suartėjimas, kai nėra tarpusavio supratimo, o tik mėgavimasis artumu.

— Mano mylimoji,— tarė jis ir pabučiavo ją.— Klausyk. Vakar aš galvojau apie Madridą ir apie tai, kaip nuvyksiu ten ir paliksiu tave viešbutyje, o pats nueisiu susitikti su draugais į rusų viešbutį. Bet taip nebus. Jokiame viešbutyje aš tavęs nepaliksiu.

— Kodėl?

— Todėl, kad aš žiūrėsiu tavęs. Niekad tavęs nepaliksiu vienos. Eisiu su tavim į *Seguridad** dokumentų. Paskui eisim abu pirkti tau drabužių.

— Jų reikia nedaug, aš pati nusipirkčiau.

— Ne, reikia daug, ir mudu nueisim kartu ir nusipirksim kuo geriausius drabužius, ir su jais tu atrodysi labai graži.

— Geriau pasilikime viešbutyje, o drabužius liepkim nupirkti kam kitam. Kur tas viešbutis?

— *Plaza del Callao.* Mes ilgai pagyvensim tame viešbutyje. Ten kambaryje yra plati lova su švariomis paklodėmis, o vonioje — karštas vanduo iš čiaupo, ir ten yra dvi sieninės spintos, ir aš susidėsiu

* Saugumo valdyba (*isp.*).

savo daiktus į vieną, o kita bus tau. Ir yra aukšti, platūs langai, kuriuos galima atidaryti, o už langų, gatvėse,— pavasaris. Ir aš žinau, kur galima skaniai pavalgyti; tai nelegalios užeigos, bet maistas ten geras; ir aš žinau parduotuvių, kur dar ir dabar pardavinėja vyną ir viskį. O ir kambaryje mudu turėsim šio to užkąsti, jei išalktume, taip pat ir viskio, jei užsinorėčiau išgerti, o tau aš nupirksiu mansanilės.

— Aš norėčiau paragauti viskio.

— Bet jo sunku gauti, o mansanilę tu juk mėgsti.

— Turėk sau tą viskį, Robertai,— pasakė ji.— Ak, kaip aš tave myliu! O tu gaili man viskio. Koks tu paršiukas!

— Kodėl, duosiu. Bet moterims nesveika.

— Taip, mane iki šiol vaišino vien tuo, kas sveika moterims, — pasakė Marija.— O ar lovoj aš gulėsiu su tais pačiais vestuviniais marškiniais?

— Ne. Jei norėsi, pripirksiu tau visokių naktinių marškinių ir pižamų.

— Nusipirksiu septynerius vestuvinius marškinius,— tarė ji.— Kiekvienai savaitės dienai bus kiti. Ir tau nupirksiu švarius vestuvinius marškinius. Ar tu kada skalbiesi marškinius?

— Kartais.

— Aš žiūrėsiu, kad viskas būtų švaru, ir pilstysiu tau viskį, ir atskiesiu vandeniu, kaip jūs darėt pas Sordą. Parūpinsiu alyvų ir rūkytos menkės, ir riešutų tau užkandai, ir mes išgyvensim, neišeidami iš to kambario, visą mėnesį. Jeigu tik būsiu sveika ir galėsiu priimti tave,— tarė ji, staiga nuliūsdama.

— Tai niekis,— pasakė jai Robertas Džordanas.— Tikrai niekis. Gal tau kada nors buvo žaizdelė, o dabar užsidėjo randas, ir skauda. Šitaip būna. Bet praeis. Pagaliau, jeigu kas nors rimto — Madride yra gerų gydytojų.

— Bet ligi šiol viskas buvo gerai,— gailiai tarė ji.

— Vadinasi, ir vėl atsitaisys.

— Tad pasikalbėkim dar apie Madridą.— Ji surietė savo kojas tarp jo kojų ir pasitrynė viršugalviu jam į petį.— Bet ar nesigėdinsi tu manęs tenai, tokios negražios, trumpais plaukais?

— Ne. Tu graži. Tavo gražus veidas ir puikus kūnas, lieknas ir lengvas, ir tavo oda glotni, tamsiai auksinė, ir visi stengsis paveržti tave iš manęs.

— *Quê va*, paveržti iš tavęs! — pasakė ji.— Joks kitas vyriškis nepalies manęs iki mirties. Paveržti iš tavęs! *Quê va!*

— Bet daugelis mėgins. Pamatysi.

— Jie pamatys, kaip aš tave myliu, ir supras, jog paliesti mane taip pat pavojinga, kaip kišti rankas į katilą su ištirpintu švinu. O tu? Kai susitiksi su gražiomis moterimis, tiek pat išsilavinusiomis kaip ir tu? Ar nesigėdinsi manęs?

— Niekados. Aš vesiu tave.

— Jei nori,— pasakė ji.— Bet kadangi mes nebeturim Bažnyčios, man atrodo, tai nesvarbu.

— Norėčiau, kad mudu susituoktume.

— Kaip nori. O žinai ką? Jeigu mums pasitaikytų pakliūti į kitą kokią šalį, kur tebėra Bažnyčia, gal mes galėtume susituokti tenai?

— Mano tėvynėj Bažnyčia tebėra,— pasakė jis.— Jei tau tai bent kiek svarbu, galėsim ten susituokti. Aš niekad nebuvau vedęs, taigi jokių kliūčių nėra.

— Džiaugiuosi, kad tu niekad nebuvai vedęs,— pasakė ji.— Ir dar džiaugiuosi, kad išmanai tokius dalykus, apie kuriuos pirma kalbėjai, nes tai reiškia, kad esi turėjęs daug moterų, o Pilara man sakė, kad tik už tokių vyrų verta tekėti. Bet dabar tu nebėgiosi paskui kitas moteris? Nes aš numirčiau.

— Aš išvis mažai laksčiau paskui moteris,— pasakė jis nemeluodamas.— Kol nebuvau sutikęs tavęs, nemaniau, kad galiu taip labai pamilti.

Ji paglostė jam skruostą, o paskui apkabino abiem rankom kaklą.

— Tu tikriausiai turėjai daug moterų?

— Bet nemylėjau.

— Klausyk, Pilara man sakė vieną dalyką...

— Ką gi?

— Ne. Geriau nesakysiu. Pasikalbėkim dar apie Madridą.

— Ką tu norėjai pasakyti?

— Nenoriu dabar apie tai kalbėti.

— Jei tai svarbu, geriau pasakyk.

— Tu manai, svarbu?

— Taip.

— Iš kur tu gali žinoti, juk aš nieko nepasakiau?

— Iš tavo kalbos.

— Gerai, neslėpsiu. Pilara man sakė, kad mes visi ryt žūsim

ir kad tu tą žinai taip pat gerai kaip ir ji, ir kad nekreipi į tai dėmesio. Ir taip sakydama ne peikė tave, o gyrė.

— Ji taip sakė? — tarė jis. Pasiutus bobšė, pagalvojo jis ir pasakė: — Vėl tie jos čigoniški prasimanymai. Šitaip pliauškia senos turgaus bobos ir kavinių šiaudadvasiai. Šunio šūdas, kad nepasakyčiau blogiau.— Jis pajuto iš pažastų per šonus varvant prakaitą ir tarė sau: „Tai jau ir išsigandai, ką?“, o garsiai pasakė:— Prietaringa plepė, daugiau nieko. Pasikalbėkim dar apie Madridą.

— Vadinas, tu nežinai?

— Aišku, nežinau. Nekalbėk tokių kvailysčių,— pasakė jis, pavartodamas stipresnį, grubų žodį.

Tačiau dabar, pradėjęs kalbą apie Madridą, jis nebesislėpė nuo tikrovės. Dabar jis tiesiog melavo savo merginai ir sau, kad greičiau praeitų naktis prieš mūšį, ir pats tą žinojo. Buvo malonu, tačiau geisminga palaima dingo. Bet vis tiek ėmė kalbėti.

— Galvojau apie tavo plaukus,— tarė jis,— ir ką su jais padarius. Supranti, dabar jie visi vienodo ilgio it žvėrelio kailis, ir malonu juos glostyti, ir jie man labai patinka, ir jie gražūs, ir, kai glostau, priglunda ir vėl atsitiesia tarsi kviečių laukas vėjyje.

— Paglostyk.

Jis perbraukė ranka jai per galvą ir neatitraukė rankos, ir kalbėjo, lūpomis beveik liesdamas jos kaklą ir jausdamas, kaip jam ima veržti gerklę.

— Bet Madride, pagalvojau, mes galėtume drauge nueiti pas kirpėją, ir tau dailiai apkirptų galvą iš šonų ir apie kaklą taip kaip man, ir, kol užaugs, tokie mieste atrodys gražiau.

— Būčiau panaši į tave,— pasakė ji ir prispaudė jį prie savęs.— O paskui norėčiau tokia ir likti.

— Ne. Jie visą laiką augs, o šitaip tu apsikirpsi tik iš pradžių, kad būtų dailesni, kol užaugs ilgi. Per kiek laiko jie užaugs ilgi?

— Labai ilgi?

— Ne, iki pečių. Norėčiau, kad nešiotum plaukus iki pečių.

— Kaip Garbo?

— Taip,— kimiu balsu atsakė jis.

Dabar iliuzijos vėl užplūdo jį galingu srautu, ir jis skubėjo atsiduoti joms visa esybe. Jos užvaldė jį, ir vėl jis atsidavė joms ir kalbėjo:

— Jie laisvai kris ant pečių, o galai užsiries tarsi jūros banga, ir bus prinokusių kviečių spalvos, o tavo veidas tamsiai auksinis,

o akys — vienintelės spalvos, derančios prie tavo plaukų ir odos,— auksinės su tamsiom kibirkštėlėm, ir aš atlošiu tau galvą ir pažvelgsiu į akis, ir tvirtai priglausiu prie savęs...

— Kur?

— Bet kur. Kur tiktai būsime. Per kiek laiko ataugs tavo plaukai?

— Nežinau, iki šiol nebuvo nukirpti. Tačiau, man rodos, per pusmetį užaugs tokie, kokių tu nori. Bet ar žinai, kas bus prieš tai?

— O kas?

— Mudu gulėsim didelėje, švarioje lovoje tavo puikiajame kambaryje, mūsų puikiajame viešbutyje, ir abu žiūrėsim į drabužių spintos veidrodį, ir stikle būsi tu ir būsiu aš, ir tada aš šitaip atsisuksiu į tave ir šitaip apkabinsiu, o paskui štai šitaip pabučiuosiu tave.

Paskui jie gulėjo tylūs, apmirę, susiglaudę, deginami alpaus sopulio, ir glausdamas ją Robertas Džordanas glaudė prie savęs visa, ką žinojo niekad neišsipildysiant, ir tyčia kalbėjo toliau:

— Zuikuti, mudu ne visą laiką gyvensim tame viešbuty.

— Kodėl?

— Mes galim išsinuomoti butą gatvėje, kur eina palei Buen Retiro parką. Pažįstu vieną amerikietę, kuri prieš sąjūdį nuomojo mebliuotus kambarius, ir aš mokėčiau suderėti butą už tokią pat nuomą kaip ir prieš sąjūdį. Yra butų su langais į parką, ir pro langus matyti visas parkas: geležinė tvora, žvyruotos alėjos ir žalios vejos, ir ūksmingi medžiai, ir daugybė fontanų, o dabar ten kaip tik žydi kaštonai. Apsigyvenę Madride, galėsim vaikščioti po parką arba, jeigu vėl yra vandens, irstytis ežere.

— O kur dingo vanduo?

— Lapkričio mėnesį nuleido, nes ežeras buvo orientyras lėktuvams, atskrendantiems bombarduoti miesto. Bet manau, kad dabar jame vėl yra vandens. Tikrai nežinau. O jeigu vandens nėra, apvaikščiosim visą parką, ten viena vieta — visai kaip miškas, kur auga medžiai iš įvairių pasaulio kraštų, ant jų kabo lentelės, kuriose užrašyta, kokie tai medžiai ir iš kur jie kilę.

— Aš pirmiausia norėčiau nueiti į kiną,— pasakė Marija.— Bet medžiai — irgi įdomu, ir jei tik aš sugebėsiu, mudu su tavim išmoksim visų jų vardus.

— Ten ne taip kaip muziejuje,— pasakojo Robertas Džorda-

nas.— Jie auga laisvai, parke yra ir kalvų, o dalis parko — tikros džiunglės. O už jo — knygų mugė, ten daug knygų, išvogtų iš subombarduotų namų ir fašistų butų ir atneštų į mugę parduoti. Jeigu turėčiau Madride laiko, kiauras dienas galėčiau praleisti prie stalų su knygomis kaip kadaise, prieš sąjūdį.

— Kol tu vaikščiosi po knygų mugę, aš tvarkysiu butą,— tarė Marija.— Ar mums užteks pinigų išlaikyti tarnaitei?

— Žinoma. Jei norėsi, galėsiu pasamdyti iš viešbučio tokią Petrą. Ji švari ir skaniai gamina valgyti. Esu pietavęs ten su laikraštininkais, kuriems ji taiso valgį. Kambariuose jie turi elektrines viryklėles.

— Jei ji tau patinka,— pasakė Marija.— Arba aš paieškosiu kokios kitos. Bet tau, ko gero, reikės dažnai važinėti? Kol dirbsi tokį darbą, man neleis būti su tavimi.

— Gal aš gausiu darbo Madride. Šį darbą dirbu jau seniai ir kariauju nuo sąjūdžio pradžios. Gal dabar man duotų darbo Madride. Prašyti nesu prašęs. Visą laiką buvau fronte arba dirbau štai tokį darbą kaip dabar.

— Ar žinai, kad iki tavęs aš niekad nieko nebuvau prašęs? Nei ko nors pageidavęs? Nei galvojęs apie ką kita, o tik apie sąjūdį ir apie tai, kad reikia laimėti karą? Tikrai, mano norai buvo labai kuklūs. Aš daug dirbau, o dabar aš myliu tave ir,— kalbėjo jis, savo žodžiais dabar aprėpdamas visa, ko neteks,— aš myliu tave taip, kaip myliu visa, už ką mes kovojam. Aš myliu tave taip, kaip myliu laisvę ir garbę ir visų žmonių teisę dirbti ir nebadauti. Aš myliu tave taip, kaip myliu Madridą, kurį mes apgynėm, ir draugus, kurie krito. O krito daug. Tu negali įsivaizduoti, kiek daug. Bet tave aš myliu taip kaip brangiausią dalyką pasaulyje, ir dar labiau. Aš labai myliu tave, zuikuti. Labiau, nei galiu apsakyti. Bet sakau tau, kad bent truputį žinotum. Aš niekad neturėjau žmonos, o dabar tu esi mano žmona, ir aš laimingas.

— Stengsiuosi būti tau kuo geresnė žmona,— atsakė Marija.— Tiesa, aš daug ko nemoku, bet pasistengsiu išmokti. Jei gyvensime Madride — gerai. Jei reikės gyventi kitur — gerai. Jei mes niekur negyvensim, bet aš galėsiu keliauti su tavimi — dar geriau. Jei mes nuvažiuosim į tavo tėvynę, aš stengsiuos išmokti kalbėti *inglês* kalba taip, kaip šneka tenai visi *inglês*. Aš žiūrėsiu, kaip jie elgiasi, ir pati darysiu taip kaip jie.

— Tu atrodysi labai juokingai.

— Tikriausiai. Aš darysiu klaidų, bet tu perspėsi mane, ir aš nedarysiu antrąkart tos pačios klaidos, o jei ir padarysiu — tai tik antrą kartą. Paskui, jeigu savo tėvynėj tu pasiilgsi mūsiškų valgių, aš tau pagaminsiu. Ir lankysiu mokyklą, kur moko, ką turi žinoti žmona, jei yra tokių mokyklų.

— Yra, bet tau tas mokslas nereikalingas.

— Man apie tas mokyklas sakė Pilara. Ji skaičiusi laikrašty, kad tavo tėvynėje jų esą. O be to, ji man sakė, jog aš privalanti išmokti kalbėti angliškai ir kalbėti taip gerai, kad tau nereikėtų gėdytis manęs.

— Kada ji tau sakė?

— Šiandien, kai krovėm daiktus. Ji tik ir kalbėjo, ką man daryti, kad būčiau tau gera žmona.

Atrodo, jos irgi keliauta į Madridą, pagalvojo Robertas Džordanas ir tarė:

— Ką ji dar sakė?

— Sakė, kad aš turinti žiūrėti savo kūno ir saugoti figūrą, lyg būčiau matadoras. Sakė, jog tai labai svarbu.

— Tai tiesa,— pasakė Robertas Džordanas.— Bet tu dėl šito dar daug metų gali būti rami.

— Ne. Ji sakė, ispanėms reikią visą laiką stebėti savo figūrą, nes ji gali staiga imti keistis. Sakėsi kažkada buvusi liekna kaip aš, bet tais laikais moterys negimnastikuodavusios. Aiškino, kaip gimnastikuoti, ir liepė nepersivalgyti. Sakė, ko nevalgyti. Bet aš užmiršau, reikės vėl paklausti.

— Bulvių,— pasakė jis.

— Taip,— kalbėjo ji toliau.— Bulvių ir visokių kepsnių. Be to, kai pasakiau jai, kad man skauda, liepė nesisakyti tau, o kęsti skausmą taip, kad tu nesuprastum. Bet aš pasisakiau, nes nenoriu tau niekad meluoti, be to, bijojau, kad tu nepagalvotum, jog mes nebegalim bendrai jausti malonumo ir jog to, kas buvo kalnuose, iš tiesų nebuvo.

— Gerai, kad pasakei.

— Tikrai? Juk man gėda, ir aš padarysiu viską, ko panorėsi. Pilara mokė mane, ką galima daryti vyrui.

— Nereikia nieko daryti. Tai, ką mudu turim, yra mūsų abiejų, ir mudu tausosim tai ir saugosim. Aš myliu tave, kai va šitaip guliu šalia tavęs ir liečiu tave, ir žinau, kad tu tikrai esi čia, o kai tu vėl galėsi, mudu turėsim viską.

— Bet ar tu neturi norų, kuriuos aš galėčiau patenkinti? Ji man aiškino.

— Ne. Mudviejų norai bus bendri. Jokių atskirų norų aš neturiu.

— Tai labai gerai. Bet visada žinok, kad padarysiu viską, ko tu panorėsi. Tik pasakyk, nes aš didelė nemokša ir daug ką iš to, ką ji kalbėjo, nelabai supratau. Klausti gėdinausi, o ji tokia išmintinga ir tiek visko žino.

— Zuikuti,— tarė jis.— Tu nuostabi.

— *Quê va*,— pasakė ji.— Bet juk sunku išmokti viską, ką privalo žinoti žmona, per vieną dieną, kai mes ardom stovyklą ir kraunamės daiktus ruošdamiesi mūšiui, o kitas mūšis jau vyksta netoliese, ir jeigu aš darysiu rimtų klaidų, tu privalai man pasakyti, nes aš myliu tave. Galbūt aš ką nors neteisingai supratau, o daug dalykų, kur ji pasakojo, buvo labai sudėtingi.

— Ką dar ji tau sakė?

— *Pues*, tiek daug, kad net neatsimenu. Sakė, jog aš galinti pasipasakoti tau, ką man darė, jeigu vėl imsiu apie tai galvoti, nes tu esi geras ir viską supranti. Bet geriau esą apie tai nekalbėti, nebent imčiau dėl to kamuotis, kaip pirma, ir išsipasakojus man palengvėtų.

— Ar dar kamuojiesi dėl to?

— Ne. Nuo tada, kai pirmą kartą pabuvau su tavim, atrodo, lyg to niekad nebūtų buvę. Tik visą laiką liūdžiu dėl tėvų. Ir visada liūdėsiu. Bet aš norėčiau papasakoti tai, ką tu turi žinoti, kad nebūtų užgauta tavo savigarba, jei man bus skirta būti tavo žmona. Nė karto ir nė vienam aš neatsidaviau. Aš priešinausi, ir tik dviese jie įstengdavo su manim susidoroti. Vienas sėsdavosi ant galvos ir laikydavo mane. Sakau tau, kad nebūtų užgauta tavo savigarba.

— Tu pati — mano savigarba. Nepasakok man to.

— Ne, aš kalbu apie tą savigarbą, kurią turi jausti dėl žmonos. Ir dar. Mano tėvas buvo miestelio alkaldas[104] ir gerbiamas žmogus. Motina buvo gerbiama moteris ir gera katalikė, ir ją sušaudė drauge su tėvu dėl tėvo, respublikono, politinių įsitikinimų. Aš mačiau, kaip juos sušaudė, ir kai mano tėvą pastatė prie miestelio skerdyklos sienos, jis sušuko: „*Viva la República!*“ Mano motina, stovėdama prie tos pačios sienos, sušuko: „Tegyvuoja mano vyras, šio miestelio alkaldas!“, ir aš tikėjausi, kad mane irgi sušaudys, ir ketinau sušukti:

„*Viva la República y vivan mis padres!*“*, bet užuot sušaudę, jie mane išniekino.

Klausyk. Papasakosiu truputį, ką jie darė, nes tai svarbu mums abiem. Po sušaudymo prie *matadero* jie mus, sušaudytųjų gimines, kurios matėm sušaudymą, bet pačios nebuvom sušaudytos, nusivarė nuo *matadero* stačiu šlaitu į pagrindinę miestelio aikštę. Beveik visos verkė, bet kai kurios nuo matyto reginio liko be žado, ir joms išseko ašaros. Aš irgi negalėjau verkti. Nemačiau nieko aplinkui, nes akyse man visąlaik stovėjo tėvas ir motina tą akimirką, kai juos šaudo ir motina sako: „Tegyvuoja mano vyras, šio miestelio alkaldas!“, ir jos žodžiai visą laiką skambėjo ausyse it netylantis šauksmas. Mano motina nebuvo respublikonė, todėl ji nesušuko: „*Viva la República!*“, o tik „*Viva*“ mano tėvui, kuris gulėjo kniūpsčias po jos kojų.

Bet tai, ką ji pasakė, pasakė labai garsiai, beveik rėkte, ir tada jie šovė, ir ji nugriuvo, ir aš bandžiau išsiveržti iš eilės ir bėgti prie jos, tačiau mes buvom visos surištos. Šaudė *guardia civiles*, ir jie laukė dar ko nors sušaudyti, tačiau falangistai nusivarė mus į kalną, ir *guardia civiles* stovėjo pasirėmę šautuvų, o sušaudytųjų kūnai liko gulėti palei sieną. Mes, merginos ir moterys, buvom surištos už riešų į ilgą vorą, ir jie taip varė mus į kalną, paskui gatvėmis į aikštę, o aikštėje sustabdė prie kirpyklos priešais rotušę.

Čia du vyrai peržvelgė mus, ir vienas sako: „Va alkaldo duktė“, o antrasis atsakė: „Pradedam nuo jos“.

Paskui jie nupjovė man nuo riešų virvę, ir vienas paliepė kitiems: „Suriškit vorą“, o tiedu suėmė mane už rankų ir įtempė į kirpyklą, pakėlė ir pasodino į krėslą, ir laikė, kad neištrūkčiau.

Veidrodyje pamačiau savo veidą ir veidus tų, kurie laikė mane, ir trijų kitų, kurie stovėjo sukišę ties manimi galvas, ir visi buvo nepažįstami, tačiau aš veidrodyje mačiau ir save, ir juos, o jie matė tik mane. Atrodė, lyg sėdėtum dantų gydytojo krėsle, o aplink daugybė gydytojų, ir visi — bepročiai. Savo pačios veidą vos atpažinau, jis buvo iškreiptas sielvarto, bet įsižiūrėjusi supratau, jog tai aš. Tačiau mano sielvartas buvo toks didelis, kad nejaučiau nei baimės, nei nieko, vien sielvartą.

Mano plaukai tuomet buvo supinti į dvi kasas, ir man žiūrint į veidrodį vienas jų pakėlė kasą ir ištempė taip, kad skausmas staiga nu-

* Tegyvuoja respublika ir tegyvuoja mano tėvai! (*Isp.*)

stelbė sielvartą, o paskui nurėžė ją skustuvu pačiame pašaknyje, ir aš pamačiau save su viena kasa ir styrančiu kuokštu ten, kur būta kasos. Paskui nurėžė ir antrąją kasą, bet neištempęs, ir skustuvas įpjovė man ausį, ir aš pamačiau kraują. Paliesk pirštu, užčiuopi randą?

— Taip. Bet gal geriau nekalbėti apie tai?

— Nieko. Pačių baisybių aš nepasakosiu. Žodžiu, skustuvu nupjovė pačiame pašaknyje man kasas, o kiti juokėsi, ir aš net nejutau žaizdos ausyje, o paskui tasai atsistojo priešais, kiti du laikė mane, ir jis ėmė talžyti per veidą kasomis, sakydamas: „Šitaip mes įšventinam raudonąsias vienuoles. Mes tau parodysim, kaip vienytis su broliais proletarais, raudonųjų Kristaus sužadėtine!“

Ir jis talžė per veidą nupjautomis mano kasomis, o paskui užkimšo jomis man burną ir kietai apsuko aplink kaklą, ir surišo užpakalyje mazgą, o tie du, kurie laikė mane, visą laiką juokėsi.

Ir visi, kurie tą matė, ėmė juoktis, o aš, matydama juos veidrodyje besijuokiančius, pravirkau, nes iki tol po sušaudymo buvau visa apmirusi ir negalėjau pravirkti.

Paskui tas, kuris užkimšo man burną, pervažiavo kerpamąja mašinėle man per galvą — pirmiausia nuo kaktos iki kaklo, paskui per viršugalvį, paskui aplink visą galvą ir palei pat ausis, o anie turėjo mane taip, kad viską mačiau veidrodyje ir matydama, ką jie daro, negalėjau patikėti savo akimis ir tik verkiau ir verkiau, bet ir negalėjau atitraukti žvilgsnio nuo to siaubingo vaizdo: savo pražiodytos burnos, užkimštos kasomis, ir galvos, kuri štai tuoj liks visai plika.

O baigęs kirpti, jisai išėmė iš kirpėjo spintelės jodo buteliuką (kirpėją jie irgi sušaudė, kaip sindikato narį, ir dabar jis gulėjo ant slenksčio, ir, vilkdami į vidų, jie mane perkėlė per jį) ir stikline lazdele, kokios būna jodo buteliukuose, patepė žaizdą ausyje, ir tas peršėjimas persmelkė mano sielvartą ir siaubą.

Tada jis atsistojo priešais mane ir užrašė jodu man ant kaktos: UHP[105], vedžiodamas raides lėtai ir stropiai lyg dailininkas, ir aš mačiau visa tai veidrodyje ir nebeverkiau, nes širdį man stingdė mintis apie tėvą ir motiną, ir aš žinojau, kad tai, ką jie dabar daro man, tėra niekis.

Paskui, baigęs rašyti, falangistas žingtelėjo atgal ir pasižiūrėjo į mane, įvertindamas savo darbą, o paskui padėjo buteliuką su jodu ir paėmė kerpamąją mašinėlę ir pasakė: „Sekančią!“, ir mane, stipriai laikydami už rankų, išvedė iš kirpyklos, ir tarpdury aš suklupau ant kirpėjo, kuris tebegulėjo tenai aukštielninkas, pajuodusiu veidu, ir vos ne-

susidūriau su Konsepsione Grasija, geriausia savo drauge, kurią du vyrai tempė į vidų, o ji, pamačiusi mane, iš karto nepažino, o atpažinusi sukliko, ir aš girdėjau jos klyksmą, kol mane stumdydami varė per aikštę į miesto rotušę, paskui laiptais į mano tėvo kabinetą, kur paguldė ant sofos. Tenai mane ir teršė.

— Mano zuikuti,— tarė Robertas Džordanas, kaip galėdamas stipriau ir švelniau glausdamas ją prie savęs. Neapykanta jame kunkuliavo tokia baisi, kokią tik gali jausti žmogus.— Nekalbėkim apie tai. Nepasakok toliau, nes aš ir taip neįstengiu sutramdyti pykčio.

Ji gulėjo nejudėdama jo glėbyje ir atsakė:

— Ne. Aš nieko daugiau nepasakosiu. Bet tai nedori žmonės, ir, jei būtų galima, norėčiau su tavim nukauti jų keletą. O pasakojau tam, kad jeigu būsiu tavo žmona, nebūtų užgauta tavo savigarba. Kad viską suprastum.

— Gerai, kad pasipasakojai,— atsakė jis.— Ryt, jei seksis, mes daug nukausim.

— O ar nukausim falangistų? Tą darė falangistai.

— Jie nekariauja,— niūriai atsakė jis.— Jie žudo užnugary. Fronte kaunamės su kitais.

— O tų ar negalima kaip nors nukauti? Labai norėčiau.

— Esu nukovęs,— pasakė jis.— Nukausim ir dar. Versdami traukinius, esame jų nukovę.

— Norėčiau eiti su tavim versti traukinio,— tarė Marija.— Kai Pilara parsivedė mane nuo traukinio, aš buvau kaip pamišus. Ar ji pasakojo, kokia aš buvau?

— Taip. Nekalbėk apie tai.

— Galva mano buvo apdujus, ir aš tik verkiau ir verkiau. Bet pasakysiu tau dar vieną dalyką. Turiu pasakyti. Tada tu gal ir nevesi manęs. Bet, Robertai, jei tu nepanorėtum vesti manęs, ar mes negalėtume nors šiaip nesiskirti?

— Aš vesiu tave.

— Palauk. Buvau pamiršus. Tau nereikėtų manęs vesti. Gali būti, kad aš negalėsiu tau pagimdyti nei sūnaus, nei dukters, nes Pilara sako, kad jei galėčiau, tai būtų turėję atsitikti po to, ką jie man padarė. Turėjau tau pasisakyti. Ak, nežinau, kaip man išėjo iš galvos!

— Tai niekis, zuikuti,— atsakė jis.— Visų pirma, gal tai netiesa. Tą gali pasakyti tik gydytojas. Be to, nereikia man nei sūnaus, nei dukters, kol pasaulis bus toks, koks yra dabar. O visą meilę, kiek turiu, atiduodu tau.

— Norėčiau pagimdyti tau sūnų ir dukrą,— pasakė ji jam.— Kaipgi pagerės pasaulis, jeigu mes, kurie kaunamės su fašistais, neturėsim vaikų?

— Ak tu, tu! — tarė jis.— Myliu tave. Girdi? O dabar miegokim, zuikuti. Man reikės prieš aušrą keltis, o aušta dabar anksti.

— Tai ar nieko, ką sakiau? Mudu vis tiek galėsim susituokti?

— Mes jau susituokėm — dabar. Aš dabar imu tave už žmoną. Tu mano žmona. Tačiau mik, mano zuikuti, nes liko mažai laiko.

— Ir mudu tikrai susituoksim? Ne šiaip sau kalbėjomės?

— Tikrai.

— Tad migsiu, o pabudus galvosiu apie tai.

— Aš irgi.

— Labos nakties, mano vyre.

— Labos nakties,— pasakė jis.— Labos nakties, žmona.

Paskui išgirdo gilų ir lygų alsavimą ir suprato, kad ji užmigo, ir gulėjo labai ramiai, kad nepažadintų jos. Galvojo apie tai, kas liko jos nepapasakota, ir jį dusino neapykanta, ir jis džiaugėsi, kad rytą žudys. Tačiau darbe privalai pamiršti asmenines nuoskaudas, pagalvojo jis.

Bet kaip? Žinau, kad mūsiškiai su jais irgi žiauriai elgėsi. Tačiau mūsiškiai — tamsūs ir kitaip nemoka. O anie taip elgiasi sąmoningai ir apgalvotai. Taip elgiasi jų kultūros žiedas. Ispanijos riterių luomo žiedas. Tai bent tauta! Tai bent šunsnukiai — nuo Korteso[106], Pisaro[107], Menendo de Avilos[108] iki Enrikės Listerio ir iki Pablo. Ir kokia nuostabi tauta! Nėra puikesnės ir nėra bjauresnės tautos pasaulyje. Nėra malonesnių ir nėra žiauresnių žmonių. O kas juos supranta? Aš nesuprantu, nes, jei suprasčiau, viską atleisčiau. Suprasti reiškia atleisti. Netiesa. Atlaidumas pernelyg išaukštintas. Atlaidumas — krikščionių idėja, o Ispanija niekad nebuvo krikščioniška šalis. Jie visada turėjo bažnyčios rėmuose savo kultą. *Otra Virgen más**. Turbūt dėl to jie ir stengiasi atimti nekaltybę priešų merginoms. Tikėjimo fanatikuose tai, aišku, įsišaknijęs giliau negu pačioje tautoje. Tauta atitolo nuo Bažnyčios, nes Bažnyčia susijusi su valdžia, o valdžia visados būdavo neteisinga. Tai vienintelė šalis, kurios nepasiekė reformacija. Štai jie ir susilaukė atpildo už inkviziciją.

Taip, čia daug peno mintims. Galvok sau ir nesijaudink dėl savo darbo. Tai protingiau, negu apsimetinėti. Viešpatie, kaip jis šiąnakt ap-

* Dar viena mergelė (*isp.*).

simetinėjo! O Pilara apsimetinėjo visą dieną. Na taip! Tai kas, jeigu jie rytoj žus? Argi tai svarbu, kad tiktai tiltas būtų deramai sugriautas. Tai viskas, ką jiems reikia padaryti rytoj.

Visai nesvarbu. Juk nedirbsi to paties nežinia kol. Ir saulės amžiaus negyvensi. Galbūt per šias tris dienas aš išgyvenau visą savo gyvenimą, pagalvojo jis. Jei tai tiesa, norėčiau paskutinę naktį praleisti kitaip. Tačiau paskutinės naktys visada nenusiseka. Bet kokia pabaiga esti prasta. Ne, kartais būna geri paskutiniai žodžiai. „*Viva* mano vyras, šio miestelio alkaldas!" — štai kur geri žodžiai.

Jis žinojo, kad tai geri žodžiai, nes kartodamas juos mintyse juto, kaip per kūną bėga šiurpulys. Jis pasilenkė ir pabučiavo Mariją, bet ji nepabudo. Jis labai tyliai sukuždėjo angliškai:

— Norėčiau vesti tave, zuikuti. Aš labai didžiuojuosi tavo šeima.

TRISDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

Tą patį vakarą Madride, „Geilordo" viešbutyje buvo daug žmonių. Pro vartus įvažiavo automobilis mėlynai uždažytais žibintais, iš jo išlipo nedidukas žmogelis pilkomis kelnėmis, sukištomis į juodus aulinius batus, ir trumpu pilku iki kaklo užsagstytu kiteliu ir atidaręs duris atsakė dviem atidavusiems pagarbą sargybiniams, linktelėjo slaptosios policijos agentui, sėdinčiam prie šveicoriaus stalo, ir įėjo į liftą. Marmuriniame vestibiulyje ant kėdžių abipus durų sėdėjo dar po sargybinį, ir jiedu tik pasižiūrėjo į mažąjį žmogelį, kai tas ėjo pro juos prie lifto durų. Jie privalėjo apčiupinėti kiekvienam nepažįstamam šonus, užančius ir juosmenį, ar nesineša ginklo, o jei taip, liepti jį palikti pas šveicorių. Tačiau žmogelį auliniais batais jie pažinojo, todėl tik žvilgtelėjo viena akim ir nestabdė.

Jo kambaryje, kai įėjo, buvo pilna žmonių. Vieni stovėjo, kiti sėdėjo ir šnekučiavosi kaip kokioje svetainėje, vyrai ir moterys gėrė rusišką degtinę, viskį su gazuotu vandeniu ir alų, kurį pilstė iš didelių ąsočių į mažas stiklinaites. Keturi vyrai buvo uniformuoti, kiti vilkėjo zomšines arba odines striukes, trys iš keturių moterų buvo su paprastomis kasdieninėmis suknelėmis, o ketvirtoji, nežmoniškai liesa, juodbruvė, vilkėjo paprasto sukirpimo drabužį, panašų į milicininkės mundurą, su sijonu ir avėjo auliniais batais.

Įžengęs į kambarį, Karkovas pirmiausia priėjo prie moters su munduru, nusilenkė jai ir paspaudė ranką. Tai buvo jo žmona, ir jis pasakė jai kažką rusiškai, ko niekas negirdėjo, ir įžūlokas žvilgsnis, su kuriuo jis įžengė į kambarį, akimirką priblėso. Tačiau akys ir vėl sužibo, kai jis pamatė dailios figūros merginą raudonmedžio spalvos plaukais ir geismingu veidu, ir jis trumpais ryžtingais žingsniais nuėjo prie jos, nusilenkė ir paspaudė ranką, aiškiai mėgdžiodamas pasisveikinimą su žmona. Žmona, jam einant per kambarį, nežiūrėjo jam įkandin. Ji stovėjo su dailiu augalotu ispanų karininku, ir jiedu šnekėjosi rusiškai.

— Tavo numylėtinis po truputį tunka,— tarė Karkovas merginai.— Antraisiais karo metais visi mūsų didvyriai ėmė tukti.— Jis nežiūrėjo į vyriškį, apie kurį kalbėjo.

— Tu toks bjaurus, kad pavyduliautum ir rupūžės,— linksmai tarė mergina. Ji kalbėjo vokiškai.— Ar galėsiu rytoj važiuoti su tavim į puolimą?

— Ne. Ir nebus jokio puolimo.

— Bet juk visi žino,— pasakė mergina.— Kam tų paslapčių? Doloresa važiuoja. Važiuosiu su ja arba su Karmena. Daug kas važiuoja.

— Važiuok, jeigu kas tave ims,— atsakė Karkovas.— Aš neimsiu.

Paskui atsisuko į merginą ir rimtai paklausė:

— Kas tau sakė apie puolimą? Sakyk konkrečiai.

— Richardas,— taip pat rimtai atsakė ji.

Karkovas patraukė pečiais ir paliko ją stovinčią.

— Karkovai! — viduriuojančio žmogaus balsu pašaukė jį vidutinio ūgio vyriškis pilku išpurtusiu veidu, išsprogusiom akim, nudribusiais paakiais ir atvipusia apatine lūpa.— Girdėjot gerą naujieną?

Karkovas priėjo prie jo, ir vyriškis kalbėjo toliau:

— Man tik tik pasakė, nebus nė dešimties minučių. Nuostabus dalykas! Prie Segovijos fašistai visą dieną kovėsi tarpusavy. Jie buvo priversti automatų ir kulkosvaidžių ugnimi malšinti maištininkus. Po pietų apmėtė savo pačių dalinius bombomis.

— Tikrai? — paklausė Karkovas.

— Tikra tiesa,— atsakė vyras nudribusiais paakiais.— Doloresa pati pranešė šią žinią. Ji buvo čia su naujienomis ir visa tiesiog švytėjo neregėtu džiaugsmu. Žinių teisingumas spinduliavo iš jos veido. Iš to įstabaus veido,— džiaugsmingai pridūrė jis.

— To įstabaus veido,— pasakė Karkovas bespalviu balsu.

— Kad būtumėt ją girdėjęs! — kalbėjo žmogus nudribusiais paakiais.— Pati žinia švietė nežemiška šviesa iš jos veido. Ir balsas liudijo, kad jos žodžiai teisingi. Parašysiu apie tai savo straipsnyje „Izvestijoms". Man tai buvo vienas didingiausių karo momentų, kai išgirdau pranešimą tuo įstabiu balsu, kuriame išvien susilieja gailestis, užuojauta ir tiesa. Ji stačiai spinduliuoja gerumu ir teisingumu kaip tikra liaudies šventoji. Ne veltui ją vadina *La Pasionaria**.

— Ne veltui,— blankiu balsu pasakė Karkovas.— Negaišdamas rašykit „Izvestijoms", kol nepamiršot tokios puikios įžangos.

— Iš tos moters nevalia šaipytis. Net ir tokiam cinikui kaip kad jūs,— pasakė išsprogtakis.— Kad būtumėt čia buvęs ir girdėjęs ją, ir matęs jos veidą!

— Tą įstabų balsą,— pasakė Karkovas.— Tą įstabų veidą. Užsirašykit,— pasakė jis.— Nepasakokit man. Neeikvokit man ištisų pastraipų. Eikit ir tuoj pat rašykit.

— Kam taip skubiai?

— Man rodos, geriau nedelsti,— pasakė Karkovas ir pasižiūrėjo į jį, o paskui nusisuko. Išsprogtakis pastovėjo porą minučių, laikydamas stikliuką su degtine, pritrenktas to grožio, kurį matė išsprogusios jo akys, o paskui išskubėjo iš kambario to aprašyti.

Karkovas priėjo prie kito vyriškio, apie keturiasdešimt aštuonerių metų amžiaus, nediduko, kresno, nuotaikingo, šviesiai mėlynom akim, retėjančiais šviesiais plaukais ir linksma burna po šviesių ūsų šepetėliu. Šis vyriškis vilkėjo uniforma. Tai buvo vengras, divizijos vadas[109].

— Ar jūs buvot čia, kai buvo atėjus Doloresa? — paklausė Karkovas vyriškį.

— Taip.

— Kas ten atsitiko?

— Esą fašistai susikovę tarpusavy. Gražu, jeigu tiesa.

— Girdėti daug šnekų apie rytdieną.

— Pasiutimas! Reikia iššaudyti visus žurnalistus, taip pat daugumą esančių šiame kambaryje ir, be abejo, tą vokietį intrigantą Richardą. Reikia sušaudyti tą, kuris patikėjo šitam *függler*** vadovauti brigadai. Galbūt ir mus abu reikėtų sušaudyti. Galimas daiktas.— Generolas nusijuokė.— Bet tik tarp mūsų kalbant.

---

* Liepsningoji (*isp.*).
** Dykūnas (*vok.*).

— Nemėgstu apie tokius dalykus kalbėti,— pasakė Karkovas.— Ten dabar yra tas amerikietis, kuris čia kartais apsilanko. Pažįstate — Džordanas, dirba su partizanais. Jis dabar kaip tik ten, kur bus visa tai, apie ką čia plepama.

— Jei taip, tai jis turėtų šiąnakt atsiųsti raportą,— atsakė generolas.— Manęs ten nelabai mėgsta, šiaip nuvykčiau ir sužinočiau jums, kaip ir kas. Jis dirba su Golcu, tiesa? Golcą ryt pamatysit.

— Taip, anksti rytą.

— Tik nelįskit jam į akis, kol viskas įeis į vėžes,— pasakė generolas.— Jis nekenčia jūsų, plunksnagraužių, taip pat, kaip ir aš. Tiesa, jis ramesnio būdo.

— Na, o dėl to?..

— Tikriausiai fašistų manevrai,— šyptelėjo generolas.— Ką gi, pažiūrėsim, kaip ryt juos pamanevruos Golcas. Tegu išmėgins ranką. Mes buvom užtaisę jiems manevrus prie Gvadalacharos.

— Girdėjau, jūs irgi ruošiatės į kelionę,— tarė Karkovas ir nusišypsojo, parodydamas išgedusius dantis. Generolas staiga supyko.

— Taip, aš irgi! Dabar pradės leisti gandus apie mane. Apie visus tik gandai ir gandai. Prakeikta gandonešių gauja! Žmogus, mokąs laikyti liežuvį už dantų, galėtų išgelbėti šią šalį — žinoma, jei pats tikėtų, jog tai įmanoma.

— Jūsų bičiulis Prijetas moka laikyti liežuvį už dantų.

— Bet jis netiki, kad galima laimėti. O kaip galima laimėti, netikint žmonėmis?

— Spręskit pats,— pasakė Karkovas.— Einu, truputį numigsiu.

Jis paliko prirūkytą ir priplepėtą kambarį ir išėjo į miegamąjį, ir atsisėdo ant lovos, ir nusitraukė batus. Balsai girdėjosi ir čia, todėl jis uždarė duris ir atvėrė langą. Atsigulė nenusirengęs, nes antrą valandą turės išvažiuoti pro Kolmenarą, Sersedą ir Navaseradą į frontą, kur rytą Golcas pradės puolimą.

TRISDEŠIMT TREČIAS SKYRIUS

Buvo antra valanda nakties, kai jį pažadino Pilara. Pajutęs jos ranką, jis iš pradžių pamanė, kad tai Marija, ir atsisuko į ją, ir tarė: „Zuikuti“. Tačiau didelė moters ranka stipriai papurtė jam petį, ir

staiga jis galutinai atsibudo ir suspaudė prie nuogos dešinės kojos gulinčio pistoleto rankeną, ir įsitempė visas, tarytum jame pačiame kas būtų nuleidęs saugiklį.

Tamsoje jis atpažino Pilarą ir pasižiūrėjo į savo rankinio laikrodžio ciferblatą, kurio viršuje smailiu kampu švytėjo abi rodyklės, ir matydamas, jog dar tik antra valanda, tarė:

— Ko tau, moteriške?

— Pablas pabėgo,— atsakė moteris.

Robertas Džordanas užsimovė kelnes ir apsiavė. Marija nepabudo.

— Kada? — paklausė jis.

— Prieš kokią valandą.

— Na, ir?..

— Pasiėmė tavo daiktų,— gailiai pasakė moteris.

— Taip. Ką?

— Nežinau,— atsakė ji.— Einam, pažiūrėsi.

Tamsoje jie nužingsniavo prie olos angos, pasilenkė po gūnia ir įėjo į vidų, ir čia juos pasitiko išvėsusio ungiakuro, troškaus oro ir miegančių vyrų kvapas. Robertas Džordanas nusekė paskui Pilarą, pasišviesdamas elektriniu žibintuvėliu, kad neužliptų ant kurio nors gulinčio asloje. Anselmas pabudo ir tarė:

— Jau laikas?

— Dar ne,— sušnibždėjo Robertas Džordanas.— Miegok, dėdžiuk.

Abi kuprinės stovėjo gale Pilaros guolio, atskirto nuo olos gūnia. Robertas Džordanas atsiklaupė ant guolio, atsiduodančio įsisenėjusiu prakaitu ir šleikščiai saldžiu indėnų guolių kvapu, ir apšvietė žibintuvėliu kuprines. Abiejose nuo viršaus ligi apačios žiojėjo ilgi plyšiai. Laikydamas žibintuvėlį kairėje rankoje, Robertas Džordanas dešine apčiupinėjo pirmosios kuprinės vidų. Tai buvo ta, kurioje jis laikė miegamąjį maišą, ir ji neturėjo būti labai pilna. Ji ir nebuvo labai pilna. Joje tebebuvo vielos ritinių, tačiau kvadratinė medinė dėžutė su sprogdinimo mašinėle buvo dingusi. Dingta ir cigarų dėžutės su kruopščiai apvyniotais ir supakuotais detonatoriais. Dingta ir skardinėlės su Bikfordo virvute bei kapsulėmis.

Robertas Džordanas apčiupinėjo antrąją kuprinę. Ji tebebuvo pilna dinamito. Trūko gal vieno maišelio.

Jis atsistojo ir atsisuko į moteriškę. Per anksti rytą pažadintas, žmogus kartais pajunta slegiančią tuštumą krūtinėje, pajunta lyg artėjančią nelaimę, ir dabar šis jausmas užplūdo jį tūkstanteriopa jėga.

— Ir tai tu vadini saugojimu,— tarė jis.

— Aš miegojau, priglaudus prie jų galvą ir dar uždėjus ranką,— pasakė Pilara.

— Gerai miegojai.

— Klausyk,— tarė moteris.— Jis atsikėlė naktį, ir aš sakau: „Kur eini, Pablai?“ — „Nusišlapint, moteriške“,— atsakė jis, ir aš vėl užmigau. Atsibudusi nesupratau, kiek laiko praėję, o kadangi jis negrįžo, pamaniau, kad jis, kaip paprastai, bus nuėjęs pažiūrėti arklių. Paskui,— gailiu balsu užbaigė ji,— jo vis nėr ir nėr, ir man pasidarė neramu, ir aš apčiupinėjau kuprines, ar viskas vietoj, bet pamačiau, kad supjaustytos, ir nuėjau pas tave.

— Eime,— pasakė Robertas Džordanas.

Jie išėjo iš olos, ir buvo dar tokia gili naktis, kad visai nesijautė artėjančio ryto.

— Ar jis gali pabėgt raitas, aplenkdamas sargybinį?

— Dviem keliais.

— Kas ant kalno?

— Eladijas.

Robertas Džordanas nieko daugiau nekalbėjo, kol jie pasiekė pievą, kur ganėsi pririšti arkliai. Pievoje pešė žolę trys arkliai. Nebuvo stambiojo sarčio ir širmio.

— Prieš kiek maždaug laiko jis išjojo?

— Bus valanda.

— Ką gi,— pasakė Robertas Džordanas.— Pasiimu, kas liko, ir einu miegoti.

— Aš pasaugosiu.

— *Qué va*, pasaugosi. Sykį jau pasaugojai, ačiū.

— *Inglés*,— tarė moteris.— Man skaudu dėl to ne mažiau kaip tau. Kažin ką padaryčiau, kad galėčiau sugrąžinti tavo daiktus. Neužgauliok manęs. Pablas išdavė tiek tave, tiek mane.

Kai ji taip pasakė, Robertas Džordanas suprato, jog negalės leisti sau prabangos širsti, negalės bartis su šita moterimi. Šią dieną, kuri prasidėjo daugiau kaip prieš dvi valandas, jam reikės dirbti su ja.

Jis uždėjo ranką jai ant peties.

— Nieko, Pilara,— pasakė jis.— Dingo nelabai reikalingi daiktai. Sukombinuosim jiems kokį pakaitalą.

— O ką jis paėmė?

— Nieko, moteriške. Keletą prabangos dalykėlių, kuriuos žmogus leidi sau turėti.

— Ar tau jų reikia sprogdinimui?

— Taip. Bet galima ir be jų. Sakyk, ar Pablas neturėjo kapsulių ir Bikfordo virvutės? Juk jį tikriausiai aprūpino tokiais daiktais.

— Išsinešė,— gailiai pasakė ji.— Aš iškart pasižiūrėjau. Jų irgi nebėra.

Jie grįžo per mišką prie olos.

— Eik, pamiegok dar,— tarė jis.— Be Pablo mums bus dar geriau.

— Aš einu pas Eladiją.

— Jis bus nujojęs kitu keliu.

— Vis tiek einu. Neužteko man gudrumo, štai ir apvyliau tave.

— Neik niekur, moteriške,— pasakė jis.— Pamiegok. Ketvirtą turėsim būt ant kojų.

Jis įėjo kartu su ja į olą ir išsinešė kuprines, suėmęs jas taip, kad nieko neišbyrėtų pro plyšius.

— Duok, užsiūsiu.

— Užsiūsi prieš išeinant,— tyliai atsakė jis.— Išsinešu ne todėl, kad nepasitikėčiau tavimi, o dėl to, kad noriu ramiai pamiegoti.

— Paduok man jas anksčiau, kad spėčiau užsiūti.

— Paduosiu, paduosiu,— tarė jis.— Pamiegok, moteriške.

— Ak,— tarė ji.— Aš apvyliau tave ir apvyliau Respubliką.

— Pamiegok, moteriške,— švelniai pasakė jis.— Pamiegok dar.

TRISDEŠIMT KETVIRTAS SKYRIUS

Viršukalnes toje vietoje buvo užėmę fašistai. Toliau ėjo niekieno neužimtas slėnis, jei neįskaitytume fašistų posto, įsikūrusio sutvirtintoje sodyboje su ūkio pastatais ir daržine. Andresas, keliaudamas su Roberto Džordano pranešimu pas Golcą, tamsoje iš tolo aplenkė tą postą. Jis žinojo, kur nutiesta viela, prijungta prie užtaisyto automato, tamsoje surado ją, perlipo ir nuėjo palei upokšnį, apaugusį tuopom, kurių lapai šlamėjo nakties vėjyje. Sodyboje, kur buvo fašistų postas, nugiedojo gaidys, ir, eidamas palei upokšnį, Andresas atsigręžė ir pro tuopas pamatė šviesų plyšelį vieno trobos lango apačioje. Buvo tyli, giedra naktis, ir Andresas pasuko nuo upelio per pievą.

Pievoje nuo praėjusios liepos, kai čia vyko mūšiai, stovėjo keturios

šieno kupetos. Šieno niekas neišvežė, ir per keturis metų laikus jis supuvo, ir kupetos suzmeko.

Perlipęs per vielą, ištiestą tarp dviejų kupetų, Andresas pagalvojo: koks nuostolis! Tačiau respublikonams šieną reikėtų tempti už pievos kylančiu stačiu Gvadaramos šlaitu, o fašistams jo, matyt, nereikia, pagalvojo jis.

Jie turi šieno ir grūdų užtektinai. Jie daug ko turi, galvojo jis. Užtat rytoj rytą mes jiems įkrėsim! Rytoj rytą mes jiems atlyginsim už Sordą. Kokie žvėrys! Užtat rytą kelias dulkės!

Jis norėjo greičiau atiduoti pranešimą ir suspėti grįžti iki postų užpuolimo. Bet ar tikrai jis norėjo grįžti, ar tik tarėsi norįs? Jis prisiminė palengvėjimą, kurį pajuto, kai *Inglês* pasakė, jog jam reiksią nunešti pranešimą. Iki tol jis ryto laukė ramiai. Ką reikia padaryti, tą reikia. Jis balsavo už tai ir buvo viskam pasiruošęs. Sordo sutriuškinimas jį smarkiai paveikė. Bet, šiaip ar taip, tai atsitiko Sordui. Ne jiems. Jie savo padarys.

Bet kai *Inglês* pasakė jam apie pranešimą, jis pasijuto kaip vaikystėje, kai pabudęs kaimo šventės rytą išgirsdavo smarkiai lyjant ir suprasdavo, jog bus per šlapia ir bulių siundymas aikštėje bus atidėtas.

Būdamas berniūkštis, jis mėgo bulių siundymą ir laukdavo tos dienos ir minutės, kai išeis į dulkėtą aikštę, nutviekstą karštos saulės ir aptvertą vežimais, uždarančiais visus kelius ir juosiančiais plotą, į kurį, atkėlus narvo dureles, spirdamasis visomis keturiomis nučiuoš bulius. Jaudindamasis, gėrėdamasis, iš baimės suprakaitavęs, jis laukdavo tos akimirkos, kada stovėdamas aikštėje išgirs, kaip bulius tratina ragais kelionės narvo lentas, o paskui išvys jį patį, čiuožiantį iš narvo, besispyriojantį, iškelta galva, išplėstomis šnervėmis, trūkčiojančiomis ausimis, pridulkėjusiu žvilgančiu kailiu, mėšlinais šonais, žiūrės į plačiai susodintas jo akis, nemirksinčias akis po plačiai išlenktais ragais, lygiais ir kietais it pakrantės smėlio nugludintas medžio strampas, po ragais, kurių smailios viršūnės užriestos taip, kad pasižiūrėjus užgniaužia kvapą.

Kiaurus metus jis laukdavo tos akimirkos, kai į aikštę išeis bulius ir visi stebės jo akis, o jis rinksis, ką pulti, ir kai jis staiga pasileis katės šuoliukais, palenkęs galvą, atstatęs ragus,— jiems apmirs širdis. Vaikystėje jis kiaurus metus laukdavo tos akimirkos; tačiau, kai *Inglês* paliepė nešti pranešimą, jis pajuto tokį pat palengvėjimą kaip tada,

kai nubudęs išgirsdavo lietų, teškenantį į čerpių stogą, į akmens sienas ir negrįstos kaimo gatvelės klanus.

Per tas kaimo *capeas** jis taip pat drąsiai stovėdavo prieš bulių kaip ir kiti vyrai iš jo tėviškės ar aplinkinių kaimų ir nė už ką nebūtų praleidęs šventės, nors niekad neidavo į kitų kaimų *capeas*. Jis prisiversdavo ramiai laukti puolančio buliaus ir atšokdavo į šalį tik paskutinę akimirką. Jis mojuodavo maišu buliui po akimis, atitraukdamas jo dėmesį nuo parblokšto žmogaus, ir ne sykį griebdavo ir traukdavo už ragų, kai bulius puldavo parkritusįjį, ir sukdavo už rago į šoną, kumščiuodavo ir spardydavo snukį, kol bulius palikdavo parkritusįjį ir puldavo kurį kitą.

Jis tempdavo bulių už uodegos nuo parkritusio žmogaus, stipriai įsispyręs, tempdavo ir sukdavo uodegą. Sykį jis, viena ranka nutvėręs už uodegos, kita sugriebė ragą ir, kai bulius pakėlęs galvą puolė jį, ėmė bėgti atatupstas, sukdamasis drauge su buliumi, viena ranka laikydamas už uodegos, o kita už rago, kol žmonės supuolė ant buliaus ir užbadė peiliais. Tose dulkėse, karštyje ir šūksniuose, buliaus, žmonių ir vyno kvape jis vienas iš pirmųjų puldavo ant buliaus, ir jis prisiminė tą pojūtį, kai bulius voliojasi ir daužosi, o jis guli skersai gogą, apkabinęs vieną ragą alkūnės linkiu, o antrą kietai surakinęs pirštais, ir bulius svaido ir krato, ir atrodo, jog kairė ranka išnirs iš peties, tačiau jis vis tiek guli ant karšto, dulkėto, plaukuoto, besidaužančio raumenų kalno, kietai sukandęs buliui ausį, ir smeigia peilį dar ir dar į pūpsantį, trūkčiojantį kaklo gumburą, ir karšta čiurkšlė aptrykšta jam kumštį, kai jis visu svoriu užsigulęs ant stataus gogo smeigia ir smeigia peilį į kaklą.

Kai jis pirmą kartą šitaip sukando ausį ir nepaleido, nors nuo grumtynių užtirpo kaklas ir žiaunos, paskui visi iš jo pasijuokė. Tačiau, nors ir šaipėsi, žiūrėjo į jį su pagarba. Ir po to kiekvienais metais jis turėjo kartoti tą patį. Jį praminė Viljakonecho Buldogu ir juokdavosi, kad jis ėdąs žalią jautieną. Tačiau visi jo kaime nekantraudavo pamatyti, kaip jis sukąs buliui ausį, ir kiekvienais metais jis iš anksto žinodavo, kaip bus: pirmiausia išeis bulius, paskui ims strykčioti ir puldinėti žmones, o paskui, kai kas nors riktelės, ragindamas pulti ir nudurti bulių, jis nutykos, kaip prasimušti pro kitus, ir davęs šuolį įsikirs dantimis į ausį. Paskui, kai viskas bus baigta, kai bulius galų gale negyvas susmuks po žudikų krūva, jis atsistos ir nueis šalin, susigėdęs

---

* Mėgėjiškos koridos (*isp.*).

dėl tos ausies, bet drauge ir toks išdidus, koks tik gali būti išdidus vyras. Ir nueis pro vežimus prie akmeninio fontano nusimazgoti rankų, ir vyrai plos jam per nugarą ir siūlys vynmaišius, ir sakys: „Valio, Buldoge! Ilgų metų tavo močiutei!“

Arba sakys: „Štai kur vyras su *cojones!* Kiekvienais metais!“

Andresas gėdysis, jaus tuštumą krūtinėje, tačiau bus išdidus ir laimingas, ir atsikratys jais visais, ir nusimazgos rankas, o dešinę iki peties, ir švariai nuplaus peilį, o paskui paims kieno nors vynmaišį ir išskalaus iš burnos iki sekančių metų ausies skonį, išspjaus vyną ant akmeninių aikštės plokščių ir tik tada aukštai pakels vynmaišį ir paleis į gerklę vyno čiurkšlę.

Kaipgi kitaip. Jis buvo Viljakonecho Buldogas ir nė už ką nebūtų praleidęs kaimo šventės. Tačiau jis žinojo, kad nėra malonesnio jausmo už tą, kurį pajusdavo išgirdęs lietų ir supratęs, kad nereikės eiti į aikštę.

Tačiau grįžti reikės, tarė jis sau. Nėra kalbos: aš privalau grįžti iki postų užėmimo ir tilto sprogdinimo. Ten bus mano brolis Eladijas, o mudu su juo — vienas kūnas ir kraujas. Ten ir Anselmas, Primitivas, Fernandas, Agustinas, Rafaelis,— nors iš jo, be abejo, nieko doro,— abi moteriškos, Pablas ir *Inglês*, nors *Inglês* nesiskaito, nes jis svetimšalis ir vykdo įsakymą. Bus visi. Ir negali taip būti, kad dėl pranešimo išvengčiau to išbandymo. Turiu kuo greičiau pristatyti pranešimą, o paskui skubėti atgal, kad spėčiau grįžti iki postų puolimo. Būtų negarbinga nedalyvauti žygyje, užgaišus su pranešimu. Aiškiau negali būti. O be to, pasakė jis sau, staiga atsiminęs, jog žygis, kuriame matė vien sunkumus, teiks ir malonumo... o be to, turėsiu malonumą nudėti keletą fašistų. Pernelyg jau seniai mes juos galabijom. Rytoj galime nuveikti rimtą darbą. Rytoj, galimas daiktas, nesėdėsim rankų sudėję. Rytdiena gal praeis netuščiai. Kad ateitų greičiau rytojus ir kad aš būčiau su visais.

Tuo metu, jam tamsoje brendant iki kelių per prožirnių brūzgynus stačiu kalno šlaitu respublikonų pozicijų link, iš po kojų tankiai modama sparnais purptelėjo kurapka, ir jam staiga iš išgąsčio užgniaužė kvapą. Iš netikėtumo, pagalvojo jis. Kaip jos moka taip tankiai plasnoti sparnais? Tikriausiai dabar peri. Matyt, praėjau pro lizdą su kiaušinėliais. Jei ne karas, užriščiau ant krūmo nosinę, o grįžęs dieną susiieškočiau lizdą ir susirinkčiau kiaušinėlius, ir padėčiau po perekšle višta, ir, kai išperėtų, paukštidėje turėtume kurapkiukų, ir aš juos užsiugdyčiau, ir užaugę jie būtų man kurapkoms vilioti. Akių

nedurčiau, nes būtų naminiai. O jeigu ims ir išskris? Gali ir išskristi. Tada reikėtų išdurti akis.

Bet nenorėčiau savo paties užaugintiems taip daryti. Jei laikyčiau viliojimui, pakirpčiau sparnus arba raišiočiau už kojų. Jei ne karas, eičiau su Eladiju vėžiauti į tą upelį netoli fašistų posto. Sykį mes tame upokšnyje per dieną sugavom pusšimtį vėžių. Jei sugriovę tiltą patrauksim į Siera de Gredą, ten yra puikių upokšnių, kuriuose gausu upėtakių bei vėžių. Gerai būtų patraukus į Gredą, pagalvojo jis. Vasarą ir rudenį Grede mes gerai pagyvuotume, tačiau žiemą būtų baisingai šalta. Bet iki žiemos gal jau būsim laimėję karą.

Jei mūsų tėvas nebūtų buvęs respublikonas, mudu su Eladiju tarnautume fašistų kariuomenėje, o fašistų kareiviui nereikia sukti galvos. Tik vykdyk įsakymus — ir arba lieki gyvas, arba žūsti, ir kaip jau bus, taip bus. Paklusti valdžiai lengviau, negu kovoti prieš ją.

Tačiau partizaninis karas — atsakingas dalykas. Jautriam žmogui yra dėl ko pasijaudinti. Eladijas mąsto daugiau už mane. Ir jaudinasi. Aš tvirtai tikiu mūsų reikalu ir nesijaudinu. Tačiau atsakomybė mūsų didelė.

Matyt, gimėm sunkiais laikais, pagalvojo jis. Seniau tikriausiai būdavo lengviau. Vargti nevargstame, nes esame įpratę kęsti sunkumus. Tokiems, kurie nepakelia sunkumų, ne vieta kalnuose. Dabar atsakingų sprendimų laikai. Fašistai užpuolė ir viską nusprendė už mus pačius. Mes kaunamės, kad gyventume. Bet norėčiau užrišti ant ano krūmo nosinę, o dieną ateiti ir susirinkti kiaušinėlius ir padėti po višta, ir turėti savo kieme kurapkiukų. Man patiktų tie maži, dailūs kamuoliukai.

Betgi tu neturi nei namo, nei kiemo prie namo, pagalvojo jis. Neturi giminių, tik brolį, kuris rytoj išeina į žygį, ir nieko tu neturi, tik vėją ir saulę, ir tuščią pilvą. Vėjas nedidelis, pagalvojo jis, o saulė nusileidus. Kišenėje turi keturias granatas, bet jos tinka tik nusviesti. Turi ant nugaros karabiną, bet jis tinka tik kulkoms iššauti. Turi pranešimą, kurį reikia atiduoti. Ir esi pilnas mėšlo, kurį gali atiduoti žemei, šyptelėjo sau patamsy. Gali dar palaistyti šlapimu. Viskas, ką turi, skirta atiduoti. Nusifilosofavai, vargšas žmogeli, pasakė jis sau ir vėl šyptelėjo.

Kad ir prakilnios buvo jo mintys, jos vis dėlto netrukdė jam jausti to palengvėjimo, koks apimdavo, kada kaime fiestos rytą išgirsdavo lietų. Priešais jį ant kalnų keteros dabar buvo respublikonų pozicijos, kur, jis žinojo, jį sulaikys.

TRISDEŠIMT PENKTAS SKYRIUS

Robertas Džordanas gulėjo miegamajame maiše šalia miegančios Marijos. Jis gulėjo ant šono, nusisukęs nuo merginos, ir nugara juto jos liekną kūną, ir jos artumas dabar atrodė tartum pasityčiojimas. Ak tu, ak tu, niršo jis ant savęs. Taip, tu! Tu pats, pirmąkart jį pamatęs, pasakei sau, kad kai jis parodys palankumo, jau bus pasiruošęs išdavystei. Kvaily tu nelaimingas! Besmegeni, asile! Liaukis. Ne niršti dabar reikia.

O jeigu paslėpė ar numetė kur? Maža vilties. Be to, patamsy vis vien nerastum. Išsinešė, ne kitaip. Dar ir dinamito paėmė. Ū, prakeiktas niekšas, išdavikas. Gyvatė, šunsnukis. Kodėl negalėjo išsinešdinti, nepaėmęs mašinėlės ir detonatorių? Kodėl aš buvau toks beprotis, kad palikau viską pas tą velnio bobą? Klastūnas, išdavikas. Prakeiktas *cabrón*.

Liaukis ir nusiramink, tarė jis sau. Surizikuoti reikėjo, ir galėjo būti dar blogiau. Tave tiesiog prigavo, tarė jis. Prigavo kaip mergą su trečiu vaiku. Šalčiau, nusiramink ir liaukis aimanavęs lyg žydas prie Raudų sienos[110]. Pavogė! Velniai rautų, pavogė! Šimts velnių griebtų tą prakeiktą šunsnukį! Reikės kaip nors išsipainioti. Privalai, tu žinai, kad privalai susprogdinti tiltą, net jeigu reikėtų atsistoti ten ir... šalin tokias mintis. Pasiklausk patarimo senelį.

Velniop senelį ir velniop visą šitą išdavikišką, sudergtą šalį ir kiekvieną sudergtą ispaną abiejose fronto pusėse, ir po šimts velnių visus — Largą[111], Prijetą, Asensiją, Miachą, Rochą[112], visus. Sudergt visus į miltus. Sudergt visą išdavikų apsėstą šalį. Dergt juos, savimylas ir savanaudžius, savanaudžius ir savimylas, ir pasipūtėlius, ir išdavikus. Išdergt visus bendrai ir kiekvieną atskirai. Išdergt, kol dar nežuvom už juos. Išdergt po to, kai žūsim už juos. Sudergt, gyvates, negyvai. Viešpatie, suderk Pablą. Pablas — tai jie visi. Viešpatie, pasigailėk ispanų. Visi jų vadai juos dergė, dergia ir dergs. Vienintelis doras žmogus per du tūkstančius metų — Pablas Iglesijas[113], o visi kiti dergė ir pavardės neklausė. Nors ką gali žinoti, kaip jis būtų elgęsis šiame kare. Pamenu, kažkada Largą laikiau šauniu vyru. Durutis[114] irgi buvo geras vyras, o jo paties kareiviai nušovė jį prie Los Frankeso tilto. Nušovė, nes jis liepė jiems pulti. Nušovė, paklusdami šlovingajai „neklusnumo disciplinai". Prakeikti bailiai! Išdergt visus ir pasiųst po velnių. O Pablą, kuris išmovė su mano mašinėle ir detonatorių dėžute, apdergt, apšlapint ir padegt. Bet ne. Jis pats mus apdergė. Jie

visada pirmieji apdergia — pradedant Kortesu ir Menendu de Avila ir baigiant Miacha. Atmink, ką padarė Miacha Kleberiui. Tas savimyla plikis. Kiaušingalvis asilas. Išdergt visus bukapročius, savimylas, išdavikus, kurie nuo amžių valdo Ispaniją ir vadovauja jos armijoms. Išdergt visus, išskyrus paprastus žmones, tačiau velniškai akylai stebėk, kuo jie taps, paėmę valdžią.

Jis vis labiau ir labiau putojo, be atodairos liedamas savo pyktį bei pagiežą, ir taip neteisingai, kad nė pats nebetikėjo savo žodžiais, ir jo įniršis pamažu ėmė slūgti. Jei tai tiesa, tai kodėl tu čia? Tai netiesa, ir tu pats tai žinai. Prisimink, kiek yra gerų žmonių. Prisimink, kiek yra puikių žmonių. Siaubas, koks jis neteisingas. Jis nekentė neteisybės taip pat kaip ir žiaurumo ir gulėjo, apkvaitęs nuo pykčio, kol pyktis ėmė blėsti ir raudonas, juodas, akinantis, pražūtingas įniršis užgeso, ir jis pasijuto ramus, blaivus ir šaltas kaip po suartėjimo su nemylima moterimi.

— Ak tu, vargšas mano zuikuti,— sukuždėjo jis, pasilenkęs prie Marijos, kuri nusišypsojo pro miegą ir prisiglaudė prie jo.— Jei būtum prabilus, būčiau sumušęs tave. Kokie mes, vyrai, įniršę esam žvėrys!

Jis prisiglaudė prie merginos, apkabino ją ir padėjo ant peties smakrą, ir gulėdamas smulkiai apmąstė, ką ir kaip jam reikės padaryti.

Ir ne taip jau viskas blogai, pagalvojo jis. Visai ne taip jau blogai. Nežinau, ar kas nors kada buvo taip daręs. Tačiau nuo šiol žmonės, patekę į panašią padėtį, taip darys. Jei mums pavyks ir jei jie sužinos. Taip, jei sužinos. Gal jiems beliks tik stebėtis, kaip mes tai padarėm. Turime per mažai žmonių, tačiau jaudintis dėl to beprasmiška. Tiltą aš ir taip susprogdinsiu. Viešpatie, kaip gerai, kad praėjo pyktis. Aš dusau kaip per audrą. Toks pyktis — irgi prabanga, kurios nevalia sau leisti.

— Viskas apgalvota, *guapa*,— tyliai tarė jis Marijai į petį.— Tau nesutrukdžiau. Tu net nieko nežinai. Žūsim, bet tiltą susprogdinsim. Tau neteko dėl to jaudintis. Tai ne kažin kokia vestuvinė dovana. Bet juk ramus miegas, sako, neįkainojamas turtas, tiesa? Tu ramiai pamiegojai šiąnakt. Tebus tau šis poilsis vietoj vestuvinio žiedo. Miegok, *guapa*. Saldžiai miegok, mylimoji. Nežadinsiu tavęs. Tai viskas, ką galiu dėl tavęs dabar padaryti.

Jis gulėjo, labai švelniai apkabinęs ją, jausdamas, kaip ji alsuoja ir kaip plaka jos širdis, ir sekė savo rankiniame laikrodyje laiko bėgsmą.

TRISDEŠIMT ŠEŠTAS SKYRIUS

Priėjęs respublikonų pozicijas, Andresas prisistatė sargybai. Tai yra atsigulė pakriūtėje priešais trigubą vielų ruožą ir šūktelėjo aukštyn į akmenų ir žemių sankasą. Ištisinės gynybos linijos čia nebuvo, ir tamsoje jis būtų galėjęs lengvai apeiti šią poziciją ir žygiuoti į respublikonų teritorijos gilumą, kol jį kas nors sulaikys. Tačiau praeiti pro čia jam atrodė saugiau ir paprasčiau.

— *Salud!* — šūktelėjo jis.— *Salud, milicianos!**

Jis išgirdo atitraukiamos spynos tarkštelėjimą. Paskui sankasos šone kažkas iššovė iš šautuvo. Pasigirdo pokštelėjimas, ir tamsą iš viršaus pervėrė geltonas dūris. Išgirdęs tarkštelint spyną, Andresas prisiplojo prie žemės.

— Nešaudykit, draugai,— šūktelėjo Andresas.— Nešaudykit! Aš noriu pas jus ateiti.

— Keliese esat? — paklausė kažkas už sankasos.

— Vienas. Tik aš. Daugiau nieko.

— Kas tu toks?

— Andresas Lopesas iš Viljakonecho. Iš Pablo būrio. Nešu pranešimą.

— Ginklą ir šaudmenų turi?

— Taip, žmogau.

— Be ginklo ir šaudmenų mes nieko neįsileidžiam,— pasakė balsas.— Ir ne daugiau kaip tris žmones iš karto.

— Aš vienas! — sušuko Andresas.— Einu svarbiu reikalu. Įsileiskit.

Jis girdėjo juos kalbantis už sankasos, bet nesuprato, ką jie šneka. Paskui balsas vėl šūktelėjo:

— Kiek ten jūsų yra?

— Vienas. Aš. Daugiau nieko. Dėl Dievo meilės.

Už sankasos vėl ėmė kalbėtis. Paskui pasigirdo balsas:

— Klausyk, fašiste.

— Aš ne fašistas! — sušuko Andresas.— Aš *guerrillero* iš Pablo būrio. Nešu pranešimą į generalinį štabą.

— Kažkoks beprotis,— išgirdo jis kažką sakant.— Švystelk į jį granatą.

— Klausykit,— pasakė Andresas.— Aš vienas. Visiškai vienas.

---

* Sveiki, kareiviai! (*Isp.*)

Dedu skersą ant švenčiausio sakramento, kad esu vienas. Leiskit man užeiti.

— Kalba kaip tikras krikščionis,— išgirdo jis kažką sakant ir juokiantis.

Paskui kažkas kitas pasakė:

— Geriausia — tai šveitei į jį granatą...

— Nemeskit! — šūktelėjo Andresas.— Padarysit didelę klaidą. Aš einu svarbiu reikalu. Įsileiskit mane.

Štai dėl šito jis ir nemėgo eiti per fronto liniją. Kartais pavykdavo geriau, kartais blogiau. Tačiau malonu nebūdavo niekad.

— Tu vienas? — vėl šūktelėjo balsas.

— *Me cago en la leche,*— nusikeikė Andresas.— Kiek sykių reikės tau sakyt? AŠ VIENAS!

— Jeigu vienas, atsistok ir pakelk ginklą virš galvos.

Andresas atsistojo ir abiem rankom iškėlė virš galvos karabiną.

— Dabar lįsk pro vielas. Mes nutaikėm į tave *mâquina,*— sušuko balsas.

Andresas pralindo pro pirmąjį vielų ruožo zigzagą.

— Be rankų aš nepraeisiu,— sušuko jis.

— Rankų nenuleist! — paliepė balsas.

— Aš užkliuvau už vielos,— sušuko Andresas.

— Šveitei į jį granatą, ir rami galva,— tarė balsas.

— Tegu užsideda šautuvą ant peties,— pasakė kitas balsas.— Pakėlęs rankas, jis nepraeis pro vielas. Jūs pagalvokit.

— Visi fašistai vieno galo,— pasakė kitas balsas.— Kelia sąlygas vieną po kitos.

— Klausykit,— šūktelėjo Andresas.— Aš ne fašistas, o *guerrillero* iš Pablo būrio. Mes išgalabijom fašistų daugiau negu šiltinė.

— Nesu girdėjęs tokio Pablo[115] būrio,— atsiliepė, matyt, posto viršininkas.— Nei Petro, nei Povilo, nei jokių kitų šventųjų ir apaštalų. Ir nei jų būrių. Užsidėk šautuvą ant peties ir darbuokis rankom.

— Kol nepaleidom į tave serijos iš *mâquina,*— sušuko kitas.

— *Quê poco amables sois!* — pasakė Andresas.— Jūs nelabai svetingi.

Jis lindo pro vielas.

— *Amables!* — kažkas riktelėjo jam.— Mes gi kariaujam, žmogau.

— Panašu, panašu,— pasakė Andresas.

— Ką jis sako?

Andresas vėl išgirdo spynos tarkštelėjimą.

— Nieko,— sušuko jis.— Nieko nesakau. Nešaudykit, kol aš nepralindau pro šitą sušiktą vielą.

— Nedrįsk taip šnekėt apie mūsų vielą! — suriko kažkas.— Arba kai šveisim į tave granatą...

— *Quiero decir, quê buena alambrada!** — sušuko Andresas.— Kokia puiki vielytė! Dėl Dievo, išeinamoj tupinčio! Kokia nuostabi viela! Tuoj aš būsiu pas jus, broliai.

— Šveisk į jį granatą,— išgirdo jis balsą.— Sakau jums — tai protingiausia išeitis.

— Broliai,— tarė Andresas. Jis buvo šlapias nuo prakaito ir žinojo, kad vyras, greitas šveisti granatą, bet kurią akimirką gali taip ir padaryti.— Aš mažas žmogelis.

— Visai tikiu,— atsakė tas su granata.

— Tavo teisybė,— pasakė Andresas. Jis atsargiai brovėsi pro trečiąjį vielų ruožą ir buvo jau netoli sankasos.— Aš visai mažas žmogelis. Tačiau einu svarbiu reikalu. *Muy, muy, serio***.

— Nėra svarbesnio dalyko už laisvę! — sušuko vyras su granata.— Ar tu manai, kad yra kas nors svarbiau už laisvę? — atžariai paklausė jis.

— Ne, žmogau,— su palengvėjimu atsakė Andresas. Dabar jis suprato atsidūręs pas padūkėlius, tuos, kurie ryši juodas su raudonu skepetas.— *Viva la Libertad!*

— *Viva la FAI! Viva la CNT!*[116] — pasigirdo atsakomi šauksmai už sankasos.— *Viva el anarco-sindicalismo* ir laisvė!

— *Viva nosotros!* — riktelėjo Andresas.— Tegyvuojame mes!

— Jis mūsų vienmintis,— tarė vyras su granata.— O aš jo vos nenudobiau.

Jis pasižiūrėjo į granatą savo rankoje ir didžiai susijaudino, kai Andresas perlipo per sankasą. Apkabinęs jį ir nepaleisdamas granatos, kuri prisispaudė Andresui prie mentės, jis išbučiavo Andresui abu skruostus.

— Džiaugiuos, kad tau laimingai baigės, brolau,— tarė jis.— Išties džiaugiuos.

— Kur tavo karininkas? — paklausė Andresas.

— Viršininkas aš,— atsiliepė vyriškis.— Parodyk dokumentus.

---

* Aš noriu pasakyti, kokia puiki viela! (*Isp.*)

** Labai, labai svarbiu (*isp.*).

Jis nusinešė juos į blindažą ir apžiūrėjo žvakės šviesoje. Tai buvo sulenkta per pusę keturkampė šilko skiautelė su Respublikos spalvomis ir su SIM antspaudu per vidurį. Buvo dar *salvoconducto*, arba leidimas, kuriame buvo nurodyta jo pavardė, amžius, ūgis, gimimo vieta ir užduotis — visa tai Robertas Džordanas surašė ant popieriaus lapelio iš užrašų knygutės ir pridėjo guminį SIM štampą,— ir pranešimas Golcui: keturi lapeliai, susukti, perrišti siūlu, su metalinio SIM antspaudo, įtaisyto guminio štampo medinės rankenėlės gale, įspaudu vaške.

— Šitą esu matęs,— tarė posto viršininkas ir grąžino šilko skiautelę.— Tokias jūs visi turit, žinau. Tik be šito ji nieko nereiškia.— Jis paėmė *salvoconducto* ir dar kartą perskaitė.— Iš kur esi kilęs?

— Iš Viljakonecho,— pasakė Andresas.

— Ką ten žmonės augina?

— Melionus,— atsakė Andresas.— Visas pasaulis tą žino.

— Ką ten pažįsti?

— Kodėl? Pats irgi iš ten?

— Ne. Bet esu ten buvęs. Aš iš Aranchueso.

— Klausk apie ką nori.

— Kaip atrodo Chose Rinkona?

— Tas, kur laiko *bodega**?

— Na taip.

— Skusta galva, pilvotas, apyžvairis.

— Tuomet galioja,— pasakė vyriškis ir atidavė jam popierėlį.— O ką tu veiki jų pusėj?

— Mūsų tėvas prieš sąjūdį persikėlė į Viljakastiną,— pasakė Andresas.— Jis už kalnų, lygumoje. Tenai mus ir užtiko sąjūdis. O nuo tada kaunuosi Pablo būryje. Bet aš labai skubu, žmogau, nešti šitą raportą.

— Kas dedasi fašistų žemėj? — paklausė viršininkas. Jis neskubėjo.

— Šiandien turėjom daug *tomate***,— išdidžiai pasakė Andresas.— Šiandien visą dieną kely stovėjo dulkės. Šiandien sunaikino Sordo būrį.

— Kas tas Sordas? — nepatikliai paklausė pašnekovas.

— Vieno geriausių kalnų būrių vadas.

---

* Smuklė (*isp.*).

** Perkeltine prasme: bėda, rūpesčiai (*isp.*).

— Visiems jums derėtų pereiti į Respubliką ir stoti į armiją,— pasakė karininkas.— Per daug priviso tų geriljerų. Kvailystė. Visi turėtumėt pereiti pas mus ir paklusti Laisvės disciplinai. O kai mums prireiks pasiųsti geriljerų, mes pasiųsim, kur reikės.

Andresas buvo apdovanotas beveik antgamtiška kantrybe. Jis ramiai perėjo pro vielas. Tardymas jo irgi nesutrikdė. Jam atrodė visiškai normalu, kad šitas žmogus nesupranta nei jų, nei to, ką jie daro, ir visai nesistebėjo, kad jis kalba nesąmones. Nieko nepaprasto ir tai, kad viskas užsitęsė; tačiau dabar jam rūpėjo eiti.

— Klausyk, *compadre*,— tarė jis.— Labai galimas dalykas, kad tamstos teisybė. Bet man įsakyta pristatyti šį paketą generolui, vadovaujančiam 35 divizijai, kuri išaušus eis į puolimą čia kalnuose, o dabar jau vėli naktis, ir man reikia skubėti.

— Kokį puolimą? Ką tu žinai apie puolimą?

— Ne, aš nieko nežinau. Bet man reikia dabar į Navaseradą, o iš ten dar toliau. Gal tamsta nusiųstum mane pas savo vadą, kuris duotų kuo nuvažiuoti tenai? Pasiųsk su manim žmogų, kad pašnekėtų su juo ir nebūtų gaišaties.

— Baisiai įtartinas reikalas,— atsakė tasai.— Verčiau būtume nušovę tave, kai priėjai prie vielų.

— Tu gi matei mano dokumentus, drauge, ir aš tau išaiškinau savo užduotį,— kantriai dėstė jam Andresas.

— Dokumentai gali būti padirbti,— atsakė karininkas.— Ir tokią užduotį kiekvienas fašistas gali sau susigalvoti. Aš pats nuvesiu tave pas vadą.

— Gerai,— pasakė Andresas.— Tik eikim. Tik eikim greičiau.

— Ei, Sančesai. Pavadovausi už mane,— pasakė karininkas.— Pareigas žinai ne blogiau kaip aš. O aš vedu šitą apsišaukėlį draugą pas vadą.

Jie ėmė leistis žemyn negilia tranšėja už kalvos viršūnės, ir tamsoje Andresas užuodė prožirnių brūzgynais apaugusiame šlaite šio kalno gynėjų paliktą smarvę. Jam nepatiko šie žmonės, panašūs į pavojingus vaikus: nešvarūs, nevalyvi, nedisciplinuoti, geri, malonūs, atsidavę, kvaili ir tamsūs, tačiau ir pavojingi, nes ginkluoti. Pats Andresas nesigaudė politikoj, jis tik buvo už Respubliką. Jis daug kartų buvo girdėjęs šiuos žmones šnekant, ir būdavo miela malonu pasiklausyti jų kalbų, tačiau jie patys jam nepatiko. Neužkasti, ką pridergei,— argi tai laisvė? galvojo jis. Nėra laisvesnio padaro už katę, tačiau ji

užkasa, ką pridergusi. Katė — štai kur tikra anarchistė! Kol jie nepasimokys iš katės, aš negaliu jų gerbti.

Karininkas, ėjęs priekyje, staiga sustojo.

— Tu gi tebeturi karabiną,— tarė jis.

— Turiu,— atsakė Andresas.— Tai kas?

— Duokš man,— pasakė karininkas.— Dar pykštelėsi į nugarą.

— Kodėl? — paklausė Andresas.— Kam aš šausiu tau į nugarą?

— Kas tave žino,— atsakė karininkas.— Aš niekuo nepasitikiu. Duok šen karabiną.

Andresas nusiėmė karabiną nuo peties ir padavė jam.

— Jeigu pačiam labai patinka jį tampyti,— tarė jis.

— Taip geriau,— pasakė karininkas.— Šitaip saugiau.

Jie leidosi tamsoje į pakalnę.

TRISDEŠIMT SEPTINTAS SKYRIUS

Robertas Džordanas gulėjo su mergina ir sekė, kaip eina laikas ant jo riešo. Laikas ėjo lėtai, beveik nepastebimai, nes laikrodėlis buvo nedidelis, ir jis neįžiūrėjo sekundinės rodyklės. Tačiau įsižiūrėjęs į minutininką pastebėjo, kad susikaupęs beveik gali sekti jo judėjimą. Merginos galva buvo jam po smakru, ir kai pasigręždavo į laikrodėlį, skruostu juto trumpus jos plaukus, ir jie buvo tokie minkšti ir drauge tokie gyvi ir purūs — visai kaip kiaunės kailis, kada atidarai spąstus ir viena ranka iškeli ją, o kita glostai kailiuką. Jam sugniauždavo gerklę, kai skruostas paliesdavo Marijos plaukus, ir glausdamas ją prie savęs jautė, kaip nuo gerklės visą kūną ima smelkti svaigus sopulys; nuleido galvą ir prikišo akis prie pat laikrodžio ciferblato, kurio kairiąja puse aukštyn lėtai kopė šviečianti adata ieties viršūne. Dabar jis aiškiai matė nepaliaujamą jos slinkimą ir stipriai glaudė prie savęs Mariją, norėdamas jį sulėtinti. Žadinti jos nenorėjo, tačiau negalėjo ir nepamyluoti dabar, šį paskutinį kartą, ir perbraukė lūpomis jai už ausies ir per kaklą, jausdamas lygią odą ir lipšnų plaukų kutenimą. Matė, kaip juda laikrodžio rodyklė, ir dar tvirčiau glaudė ją prie savęs ir liežuvio galiuku braukė jos skruostu iki ausies lezgelio, o paskui žaviais vingiais iki maloniai stangraus pakraštėlio viršuje, ir jo liežuvis virpėjo. Jis pajuto, kaip virpulys nubėgo svaigaus sopulio perimtu kūnu, ir

pamatė, jog rodyklė dabar smailiu kampu artėja prie viršaus, kur baigiasi valanda. Tada jis pasuko miegančios merginos galvą ir priglaudė lūpas prie miego surakintos jos burnos. Priglaudė vos vos ir švelniai perbraukė lūpomis per jos lūpas, jausdamas švelnų šiurkštumą. Atsisuko į ją ir pajuto, kaip ji suvirpo visu lengvu lieknu žaviu kūnu, o paskui per miegą atsiduso, o paskui, tebemiegodama, irgi apkabino jį, o paskui, jau atsibudusi, tvirtai, stipriai, atkakliai prigludo lūpomis prie jo lūpų, ir jis tarė:

— Kadgi tau skauda.

O ji atsakė:

— Ne, neskauda.

— Zuikuti.

— Ne, nekalbėk.

— Mano zuikuti.

— Nekalbėk. Nekalbėk.

Paskui jiedu buvo kartu, ir judant laikrodžio rodyklei, kurios dabar nematė, abu žinojo, kad negali atsitikti nieko vienam, ko neatsitiktų antrajam, kad tai didžiausias dalykas, koks begali būti, kad tai viskas ir kad tai amžina: tai, kas buvo buvę ir yra dabar ir kas dar bus. Tai, ko jie galėjo neturėti, jie turi. Turi dabar ir praeityje, ir visados, ir dabar, ir dabar, ir dabar. O, dabar, dabar, dabar, vienintelis dabar, visagalis dabar, ir nėra kito dabar, vien tik tu dabar, ir dabar yra tavo pranašas. Dabar ir per amžius dabar. Tebūnie dabar, dabar, nes nėra kito dabar, vien tik dabar. Taip, dabar. Dabar nereikia nieko, tik dabar, nieko daugiau, tik šito dabar, ir kur esu aš, ir kur tu esi, ir kur antrasis iš mudviejų, ir neklausinėk kodėl, niekados neklausinėk, yra tik šitas dabar; ir tebūnie visados ir per amžius dabar, amžinai dabar, nes dabar amžinai vienas dabar; vienas, tik vienas dabar, nėra vieno katro, o yra vienas dabar, vienas, vienas, kuris dabar kyla, dabar sklendžia, dabar tolsta, dabar suka ratą, dabar skrieja, dabar tolyn, dabar dar toliau, o dabar dar toliau, ir dar, ir dar toliau; vienas ir vienas yra vienas, yra vienas, yra vienas, yra vienas, vis dar vienas, vienas žemyn, vienas minkštai, vienas ilgesingai, vienas švelniai, vienas džiaugsmingai, vienas ištikimybėje, vienas su viltimi, vienas dabar alkūnėmis ant žemės, ant nukirstų, nugulėtų pušies šakelių, kvepiančių ūgliais ir naktimi; ir jau visiškai ant žemės dabar, ir netrukus jau brėkš rytas. Tuomet jis tarė, nes visa kita buvo tik jo mintyse ir jis nieko nebuvo pasakęs:

— O Marija, kaip aš myliu tave ir koks aš dėkingas tau.

Marija atsakė:

— Nekalbėk. Geriau nekalbėkim.

— Aš turiu kalbėti, nes tai didis dalykas.

— Nekalbėk.

— Zuikuti...

Tačiau ji, nusukusi galvą, stipriai glaudė jį prie savęs, ir jis tyliai paklausė:

— Tau skauda, zuikuti?

— Ne,— atsakė ji.— Aš irgi dėkinga tau, kad pabuvojau dar kartą *la gloria.*

Po to jie gulėjo ramūs greta vienas antro, liesdamiesi blauzdomis, šlaunimis, strėnomis ir pečiais. Robertas Džordanas vėl pasisuko taip, kad galėtų matyti laikrodėlį, ir Marija tarė:

— Mes labai laimingi.

— Taip,— atsakė jis,— mes laimės vaikai.

— Miegoti jau nebėra kada?

— Nebėra,— pasakė jis,— jau laikas keltis.

— Tad kelkimės ir eime užvalgyti.

— Gerai.

— Tu... tu dėl nieko nesijaudini?

— Ne.

— Tikrai?

— Ne ne. Nebesijaudinu.

— O pirma?

— Truputį.

— Ar aš negaliu tau kuo padėti?

— Ne,— atsakė jis.— Tu ir taip daug man padėjai.

— Dabar? Tai buvo man pačiai.

— Tai buvo mums abiem.— pasakė jis.— Niekad nebūna tik vienam katram. Kilkim, zuikuti, renkimės.

Tačiau mintys, geriausios jo draugės, sukosi apie *la gloria.* Ji pasakė: *la gloria.* Tai neturi nieko bendro nei su palaima, nei su *la gloire**, apie kurią rašo ir kalba prancūzai. Tą jauti *cante hondo* ir *saetas***. Tą jauti El Greko paveiksluose ir šv. Kryžiaus Jono poezijoj, ir kitur. Aš ne mistikas, tačiau tuo netikėti lygiai taip pat kvaila, kaip

* Šlovė (*pranc.*).

** Andalūzų liaudies dainos.

netikėti telefono ryšiu arba tuo, kad Žemė sukasi aplink Saulę, arba kad, be mūsiškės, yra daugiau planetų.

Kaip mažai mes žinom iš to, kas žinotina. Norėčiau ilgai gyventi, užuot žuvęs šiandien, nes per šias keturias dienas daug sužinojau apie gyvenimą; daugiau, manau, negu per visą laiką iki šiol. Norėčiau sulaukti senatvės ir žinoti, kaip viskas iš tikrųjų yra. Įdomu, ar galima mokytis be galo, ar yra kokia žinojimo riba. Aš tariausi tiek daug žinąs apie dalykus, apie kuriuos ničnieko nežinau. Tai kad turėčiau daugiau laiko!

— Tu mane daug ko išmokei, *guapa*,— tarė jis angliškai.

— Ką tu pasakei?

— Aš daug ko išmokau iš tavęs.

— *Qué va*,— atsakė ji,— juk tu mokytesnis už mane.

Mokytesnis, pagalvojo jis. Aš teturiu pačius menkiausius išsilavinimo pradmenis. Pačius menkiausius. Apmaudu, jei reikės šiandien žūti, nes jau šį tą žinau. O gal tu tą sužinojai tik dabar todėl, kad tavo imlumas dėl laiko stokos padidėjęs? Betgi laiko stoka — nesąmonė. Turėtum šitiek suprasti. Nuo tada, kai atėjau į šiuos kalnus, nugyvenau ištisą gyvenimą. Anselmas — seniausias mano draugas. Pažįstu jį geriau nei Čarlį, nei Čabą, nei Gajų, nei Maiką, o juos juk gerai pažįstu. Agustinas, keikūnas,— mano brolis, o aš neturėjau brolio. Marija — mano mylimoji ir mano žmona. Aš nesu turėjęs mylimosios. Nesu turėjęs žmonos. Ji man ir sesuo, o aš neturėjau sesers, ir duktė, o aš niekad neturėsiu dukters. Gaila palikti visa, kas taip gera.

Jis baigė varstytis kurpes.

— Gyvenimas, pasirodo, labai įdomus dalykas,— tarė jis Marijai.

Ji sėdėjo šalia ant miegamojo maišo, apglėbusi rankomis blauzdas. Kažkas kilstelėjo gūnią olos angoje, ir jiedu pamatė šviesą. Buvo dar naktis, ir nesijautė artėjančio ryto, ir tik pažvelgęs pro pušis į dangų jis pamatė, kaip žemai nuslinkusios žvaigždės. Rytas šį mėnesį auš greitai.

— Robertai,— tarė Marija.

— Ko, *guapa?*

— Šiandien mudu būsim kartu, tiesa?

— Kai padarysiu savo darbą — taip.

— O iš pradžių ne?

— Ne. Tu būsi prie arklių.

— O ar negalėsiu būti su tavim?

— Ne. Mano toks darbas, kurį tik aš vienas moku, o jei tu būtum šalia. aš nerimaučiau dėl tavęs.

— Bet baigęs tu greit ateisi?

— Labai greit,— atsakė jis ir šyptelėjo patamsy.— Kilk, *guapa*, eime valgyti.

— O maišas?

— Suvyniok, jei labai nori.

— Noriu,— pasakė ji.

— Aš tau padėsiu.

— Ne. Leisk, aš viena.

Ji atsiklaupė išlyginti ir suvynioti maišo, paskui apsigalvojo, atsistojo ir išpurtė. Tada atsiklaupusi išlygino ir suvyniojo. Robertas Džordanas atsargiai pakėlė abi kuprines, kad nieko neišbyrėtų pro plyšius, ir nuėjo pro pušis link olos angos, uždengtos aprūkusia gūnia. Kai alkūne pastūmė į šalį gūnią ir įėjo į olą, jo laikrodis rodė be dešimties minučių tris.

TRISDEŠIMT AŠTUNTAS SKYRIUS

Oloje vyrai sėdėjo aplink Marijos kurstomą ugniakurą. Pilaros jau spėta išvirti kavos. Prikėlusi Robertą Džordaną, ji nebėjo miegoti ir dabar sėdėjo ant taburetės ir siuvo plyšį vienoje Džordano kuprinėje. Kita kuprinė buvo jau užsiūta. Ant moters veido mirgėjo ugnies atšvaitai.

— Įsidėk dar mėsos,— tarė ji Fernandui.— Prisikimšk pilvą drąsiai. Vis tiek daktaro nėr, niekas neoperuos, jeigu ir įvarys kulką.

— Nekalbėk taip, moteriške,— pasakė Agustinas.— Tavo liežuvis kaip paskutinės kekšės.

Jis stovėjo atsirėmęs į kulkosvaidį su trikoju, sulenktu ir prispaustu prie rantuoto vamzdžio, kišenės buvo prikimštos granatų, ant vieno peties kabojo maišelis su diskais, ant kito — pilnas šovinių krepšelis. Jis rūkė cigaretę ir laikė rankoje puodelį, ir, pakėlęs jį prie lūpų, pūtė į kavą dūmus.

— Tu stačiai vaikščiojanti geležų krautuvė,— tarė jam Pilara.— Taip apsikrovęs nepaeisi nė šimto žingsnių.

— *Qué va*, moteriške,— atsakė Agustinas.— Eisim juk pakalnėn.

— Iki posto — į kalną,— tarė Fernandas.— Tik paskui pakalnėn.

— Užsikeberiosiu keturpėsčias,— pasakė Agustinas.— O tavo broliukas? — paklausė jis Eladiją.— Tavo šaunusis broliukas nusimuilino?

Eladijas stovėjo atsirėmęs sienos.

— Užsičiaupk,— pasakė jis.

Jis nervinosi ir žinojo, kad visi tai mato. Prieš žygį jis visados būdavo irzlus ir nervingas. Priėjo prie stalo ir ėmė dėtis į kišenes granatas iš nedirbtu kailiu aptrauktų krepšių, atšlietų į stalo koją.

Robertas Džordanas atsitūpė šalia jo. Įkišo ranką į krepšį ir išėmė keturias granatas. Trys buvo apvalios, Milso sistemos, rantuotos, iš storos geležies, su spyruokle, prilaikoma kaiščio su ištraukiamuoju žiedu.

— Iš kur gavot šitų? — paklausė jis Eladiją.

— Šitų? Iš Respublikos. Seniokas parnešė.

— Ir kaip jos?

— *Valen más que pesan**,— atsakė Eladijas.— Kiekviena — didžiausias turtas.

— Aš vienas parnešiau,— tarė Anselmas.— Šešiasdešimt granatų viename krepšyje. Keturiasdešimt kilogramų, *Inglés.*

— Esat jų sprogdinę? — paklausė Robertas Džordanas Pilarą.

— *Qué va*, ar esam sprogdinę! — atsakė moteris.— Su šitom granatom Pablas Otere sunaikino postą.

Jai paminėjus Pablą, Agustinas prapliupo keiktis. Robertas Džordanas ugniakuro šviesoje pastebėjo, kaip persimainė Pilaros veidas.

— Nustok! — griežtai tarė ji Agustinui.— Kalbos nepadės.

— Ar visos sprogsta? — Robertas Džordanas laikė rankoje pilkai nudažytą granatą, nykščio nagu tikrindamas kaiščio išlinkimą.

— Visos,— pasakė Eladijas.— Kiek mėtėm, sprogo visos iki vienos.

— Ar greit?

— Kai tik nusviedi. Greit. Gana greit.

— O šitos?

Jis parodė granatą, panašią į konservų skardinėlę, su vielos kilpa, apklijuota pleistru.

---

* Vertos daugiau, negu sveria (*isp.*).

— Šlamštas,— pasakė Eladijas.— Sprogti sprogsta. Bet tik liepsna, skeveldrų jokių.

— O ar visada sprogsta?

— *Qué va*, visada,— atsiliepė Pilara.— Niekad nesprogsta „visada" nei mums, nei jiems.

— Anos, sakėt, sprogsta visada.

— Aš nesakiau,— pasakė Pilara.— Klausei ką kitą, ne mane. Nesu mačiusi, kad šitie daiktai „visada" sprogtų.

— Sprogo visos,— nenusileido Eladijas.— Sakyk tiesą, moteriške.

— Iš kur tu žinai, kad visos sprogo? — paklausė jį Pilara.— Mėtė jas Pablas. Tu Otere nieko nenukovei.

— Tas velnio kekšės išpera,— buvo bepradedąs Agustinas.

— Tylėk! — nukirto Pilara. Paskui tęsė: — Jos visos vienodos, *Inglés*. Tik su rantuotosiom papraščiau.

Verčiau dėsiu po dvi skirtingas, pagalvojo Robertas Džordanas. Bet rantuotąsias lengviau pritvirtinti, ir jos patikimesnės.

— Ketini mėtyti granatų, *Inglés?* — paklausė Agustinas.

— Kodėl ne,— atsakė Robertas Džordanas.

Tačiau tupėdamas ir rinkdamas granatas jis galvojo: tai beviltiška. Pats nežinau, kaip galėjau taip apsigauti. Mes įklimpom, kai jie užpuolė Sordą, lygiai kaip Sordas įklimpo, kai nustojo snigti. Tu tik nenori prisipažinti. Privalai veikti ir sudaryti planą, kurio, kaip žinai, neįmanoma įgyvendinti. Tu jį sudarei, o dabar žinai, kad jis niekam tikęs. Dabar, rytą, jis niekam tikęs. Tau visiškai užtenka žmonių ir ginklų užimti vienam katram postui. Bet abiejų paimti negali. Tikriau, nesi garantuotas. Neapgaudinėk savęs. Dieną savęs neapgausi.

Bandyti užimti abu postus beprasmiška. Pablas iš karto tai suvokė. Matyt, jis visą laiką rengėsi nešti kudašių, o kai anie užpuolė Sordą, jis įsitikino, kad mums galas. O vykdyti operaciją, kuri gali pasisekti tik per stebuklą, neleistina. Jei neturėsi daugiau žmonių negu dabar, pražudysi juos visus ir net tilto nesugriausi. Pražudysi Pilarą, Anselmą, Agustiną, Primitivą, baikštuolį Eladiją, netikšą čigoną, Fernandą ir net tilto nesugriausi. Manai, įvyks stebuklas — Golcas gaus iš Andreso pranešimą ir atšauks puolimą? Priešingu atveju, vykdydamas savo užduotį, tu pražudysi juos visus. Ir Mariją. Vykdydamas užduotį, pražudysi ir ją. Ar negalėtum išsaugoti bent jos? Kad jį kur perkūnas, tą Pablą, pagalvojo jis.

Gana. Neširsk. Pyktis toks pat blogas dalykas, kaip ir baimė. Užuot

miegojus su mergina, tau reikėjo pernakt su moteriške apjoti apylinkes ir pasirinkti kiek trūksta žmonių. Taip, pagalvojo jis. Bet jeigu man kas nors būtų atsitikę, dabar nebūtų kam sprogdinti tiltą. Taip. Todėl. Todėl tu ir neišjojai. O pasiųsti ko nors kito irgi negalėjai, nes būtum rizikavęs prarasti dar vieną žmogų. Privalėjai išlaikyti tuos, kurie likę, ir sudaryti tokį planą, kad išsiverstum tik su jais.

Bet tavo planas — šūdas. Patikėk, tikras šūdas. Tu planavai naktį, o dabar rytas. Nakties planai rytą niekam tikę. Nakties mintys rytą pasirodo niekam tikusios. Ir tu dabar žinai, kad tavo planas niekam tikęs.

O ką, ar Džonas Mosbis nesugebėdavo išsisukti iš tokių va beviltiškų padėčių? Be abejo, sugebėdavo. Dar ir iš gerokai beviltiškesnių. Ir atmink: negalima pamiršti netikėtumo elemento. Įsidėmėk tai. Žinok, jog tai visai ne kvailystė, jei tik tau pavyks padaryti kas reikia. Tačiau iš tavęs laukia kitko. Laukia ne galimos, o tikros sėkmės. Bet matai, kaip viskas susiklostė? Ką gi, jau pati pradžia buvo ne tokia kaip reikia, o panašiais atvejais nesėkmės grėsmė didėja kaip minkšto sniego kamuolys, riedantis į pakalnę.

Tupėdamas prie stalo, jis pakėlė galvą ir pamatė Mariją, ir ji nusišypsojo jam. Jis šyptelėjo vien lūpomis ir išsirinko dar keturias granatas ir įsidėjo į kišenes. Galėčiau išsukti detonatorius ir panaudoti tik juos, pagalvojo jis. Bet nemanau, kad skeveldros pakenktų. Granata sprogs vienu metu su dinamito užtaisu ir jo neišblaškys. Bent taip manau. Esu įsitikinęs, kad neišblaškys. Pasitikėk bent kiek savimi, pasakė jis sau. Juk dar naktį galvojai, kokie judu su seneliu narsuoliai, o tėvas bailys. Įrodyk, kad bent kiek pasitiki savimi.

Jis vėl šyptelėjo Marijai, tačiau šypsnys tik patempė skruostų ir burnos odą.

Ji tave laiko nuostabiu vyru, pagalvojo jis. O man rodos, tu šūdas. Kaip ir ta *gloria* ir kitos nesąmonės. Nieko sau prisigalvojai, ar ne? Visas pasaulis buvo kaip ant delno, ar ne? Velniop šitas kvailystes.

Ramiau, tarė jis sau. Neniršk. Tai vis dėlto šiokia tokia išeitis. Išeičių visada atsiranda. Sukaupk jėgas. Nereikia neigti visko, kas buvo, vien todėl, kad to neteksi. Nebūk kaip ta gyvatė perlaužtu stuburu, gilianti pati sau; o tau, šunkara, stuburo dar niekas neperlaužė. Neaikčiok, kol tavęs niekas neužgavo. Neniršk, kol neprasidėjo mūšis. Spėsi tuomet išlieti pyktį. Mūšio metu pyktis pravers.

Prie jo priėjo Pilara su kuprine.

— Dabar laikys,— tarė ji.— Šitos granatos geros, *Inglês*. Dėl jų būk ramus.

— Kaip jautiesi, moteriške?

Ji pasižiūrėjo į jį ir palingavo galva, ir nusišypsojo. Jis nesuprato, ar ta jos šypsena dirbtinė, ar ne. Atrodė visai nuoširdi.

— Gerai,— atsakė ji.— *Dentro de la gravedad.**

Paskui, atsitūpusi šalia jo, tarė:

— O ką tu pats galvoji dabar, kai pagaliau pradedam?

— Kad mūsų mažai,— skubiai atsakė jai Robertas Džordanas.

— Man irgi taip atrodo,— pasakė ji.— Labai mažai.— Paskui vėl tik jam vienam: — Marija viena palaikys arklius. Man ten nėra kas veikia. Supančiosim jiems po tris kojas. Kavaleristų arkliai, šūvių nesibaidys. Aš eisiu į lentpjūvės postą ir padarysiu ką reikia už Pablą. Šitaip mūsų bus vienu daugiau.

— Gerai,— pasakė jis.— Aš ir maniau, kad tu pasisiūlysi.

— Klausyk, *Inglês*,— pasakė Pilara, įdėmiai žiūrėdama į jį.— Nesijaudink. Viskas bus gerai. Atmink, kad jie nieko panašaus nelaukia.

— Taip,— atsakė Robertas Džordanas.

— Ir dar, *Inglês*,— kaip galėdama tyliau tarė Pilara kimiu balsu.— Ką aš sakiau apie ranką...

— Ką tu sakei apie ranką? — piktai paklausė jis.

— Palauk, išklausyk. Neširsk, berniuk. Ką aš tau kalbėjau apie ranką — čigoniškos nesąmonės, kuriom aš noriu patraukt į save dėmesį. Iš tikrųjų nieko tokio nėra.

— Gana,— šaltai pasakė jis.

— Tikrai,— kimiu balsu meiliai kalbėjo ji.— Tai tik kvailos melagystės. Aš nenoriu, kad tu mūšio dieną jaudintumeis.

— Aš nesijaudinu,— atsakė Robertas Džordanas.

— Ne, *Inglês*,— pasakė ji.— Tu smarkiai jaudinies, ir dėl mūsų teisaus reikalo. Tačiau viskas bus gerai, *Inglês*. Tam mes ir esame gimę.

— Apsieisiu be politinio komisaro,— pasakė jai Robertas Džordanas.

Ji vėl maloniai ir nuoširdžiai nusišypsojo jam plačiomis nugairintomis lūpomis ir tarė:

— Aš tave labai myliu, *Inglês*.

---

* Čia: kaip ir dera (*isp.*).

— Man to dabar nereikia,— atsakė jis.— *Ni tu, ni Dios.**

— Taip, žinau,— kimiai sušnibždėjo Pilara.— Aš tik norėjau tau pasakyti. Ir nesijaudink. Mes labai puikiai susidorosim.

— Kodėl gi ne? — tarė Robertas Džordanas ir šyptelėjo pačiais lūpų kampučiais.— Aišku, susidorosim. Viskas bus gerai.

— Kada išžygiuojam? — paklausė Pilara.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į laikrodėlį.

— Kad ir dabar,— atsakė jis.

Jis padavė vieną kuprinę Anselmui.

— Kaip laikaisi, dėdžiuk? — paklausė jis.

Senis baigė drožti paskutinį pleištą pagal Roberto Džordano duotą pavyzdį. Šita krūvelė pleištų bus atsargai.

— Gerai,— linktelėjo galva senis.— Kol kas labai gerai.— Jis ištiesė ranką.— Žiūrėk,— pasakė jis ir nusišypsojo. Jo ranka nė kiek nevirpėjo.

— *Bueno, y qué?*** — tarė jam Robertas Džordanas.— Visa ranka man niekad nedreba. Bet ištiesk vieną pirštą.

Anselmas ištiesė. Pirštas virpėjo. Jis pasižiūrėjo į Robertą Džordaną ir pakraipė galvą.

— Mano irgi,— parodė jam Robertas Džordanas.— Visada. Tai normalu.

— O mano — ne,— pasakė Fernandas. Jis ištiesė dešinės rankos smilių. Paskui kairės.

— O nusispjaut galėtum? — paklausė jį Agustinas ir mirktelėjo Robertui Džordanui.

Fernandas atsikrenkštė ir išdidžiai nusispjovė ant aslos, paskui koja ištrynė spjaudalus.

— Nešvankus mule,— tarė jam Pilara.— Spjaudyk į ugnį, jei nori būtinai pasigirti, koks tu drąsus.

— Aš nespjaudyčiau, Pilara, ant aslos, bet juk mes čia nebepasiliksim,— oriai atsakė Fernandas.

— Spjaudyk šiandien atsargiau,— pasakė jam Pilara.— Dar nusispjausi tokioj vietoj, kur reikės pasilikti.

— Tu — juoda katė,— tarė Agustinas. Nervinis susijaudinimas spyrė jį juokauti, tačiau jautėsi jis taip pat, kaip ir kiti.

— Aš juokauju,— pasakė Pilara.

---

* Nei tavęs, nei Dievo (*isp.*).

** Na ir kas? (*Isp.*)

— Aš irgi,— pasakė Agustinas.— Bet *me cago en la leche*, nesulaukiu, kada pagaliau pradėsim.

— Kur čigonas? — paklausė Robertas Džordanas Eladiją.

— Prie arklių,— atsakė Eladijas.— Nuo olos matyti.

— Kaip jis?

Eladijas šyptelėjo.

— Dreba,— atsakė jis. Kalbėdamas apie kito baimę, jis pats jautėsi ramesnis.

— Klausyk, *Inglês*...— pradėjo Pilara.

Robertas Džordanas pažvelgė į ją ir pamatė, kaip ji išsižiojo ir veide pasirodė nuostaba; griebdamas pistoletą, staigiai grįžtelėjo į olos angą. Tenai, viena ranka pakėlęs gūnią, su trumpavamzdžiu automatu už nugaros stovėjo Pablas, nedidelis, plačiapetis, apžėlęs šeriais, ir paraudusiomis akutėmis žiūrėjo kažkur priešais save.

— Tu?..— netikėdama savo akimis tarė Pilara.— Tu...

— Aš,— ramiai pasakė Pablas ir įėjo į olą.— *Hola, Inglês*,— tarė jis.— Atvedžiau penkis žmones iš Elijo ir Alechandro būrių. Jie su arkliais ant kalno.

— O mašinėlė ir detonatoriai? — tarė Robertas Džordanas.— O kiti daiktai?

— Numečiau nuo skardžio į upę,— vis dar į nieką nežiūrėdamas atsakė Pablas.— Bet aš sugalvojau, kaip detonuoti su granata.

— Aš irgi,— pasakė Robertas Džordanas.

— Ar turit ko išgert? — pavargusiu balsu paklausė Pablas.

Robertas Džordanas padavė jam savo gertuvę, ir jis greitai nugėrė, paskui atkala ranka nusišluostė burną.

— Kas tau darosi? — paklausė Pilara.

— *Nada*,— atsakė Pablas, vėl nusišluostydamas burną.— Nieko. Aš grįžau.

— Bet kažkas darosi?

— Nieko. Buvo užėjęs silpnumas. Pabėgau, bet ir vėl grįžau.

Jis atsisuko į Robertą Džordaną.

— *En el fondo no soy cobarde*,— pasakė jis.— Iš prigimties aš ne bailys.

Ne bailys, bet ir ne šventasis, pagalvojo Robertas Džordanas. Duodu galvą nukirsti. Ir vis tiek džiaugiuosi, kad grįžai, šunsnuki.

— Man pavyko gauti tik penkis vyrus pas Eliją ir Alechandrą,— tarė Pablas.— Kai išjojau, tai taip ir nenulipau nuo arklio. Devyniese jūs nieko nepadarytumėt. Jokiu būdu. Aš tai supratau vakar vakare,

kai *Inglês* aiškino. Jokiu būdu. Lentpjūvės poste — septyni kareiviai ir kapralas. O jeigu jie pakelia aliarmą arba ima atsišaudyt?

Dabar jis žiūrėjo į Robertą Džordaną.

— Išjodamas maniau, kad jūs suprasit, jog tai beviltiška, ir apsigalvosit. Paskui, išmetęs sprogmenis, ėmiau žiūrėti į viską kitom akim.

— Džiaugiuosi, kad grįžai,— tarė Robertas Džordanas. Jis priėjo prie jo.— Išsiversim su granatom. Bus gerai. Apsieisiu su tuo, ką turiu.

— Ne,— pasakė Pablas.— Aš stengiuosi ne dėl tavęs. Tu mums užtraukei nelaimes. Visos mūsų bėdos per tave. Sordas irgi per tave žuvo. Bet išmetęs tavo daiktus aš pasijutau per daug vienišas.

— Velniai tave neštų...— tarė Pilara.

— Todėl išjojau ieškoti žmonių, kad tau pasisektų. Atvedžiau pačius geriausius, kokius galėjau gauti. Palikau ant kalno, nes atėjau pirma pasišnekėti su jumis. Jie mano, kad vadas aš.

— Tu ir esi vadas,— pasakė Pilara.— Jeigu nori.— Pablas pasižiūrėjo į ją, bet nieko neatsakė. Paskui tarė tyliai ir ramiai:

— Žuvus Sordui, aš daug ką apgalvojau. Jei baigti, sakau, tai visiems kartu. Bet tavęs, *Inglês*, tavęs aš nekenčiu, nes tu atnešei šitą nelaimę.

— Bet, Pablai...— prabilo Fernandas. Prisikišęs kišenes granatų, persimetęs per petį šovininę, jis duonos gabalu graibė iš dubenėlio mėsos likučius.— Ar tu netiki, kad žygis gali pasisekti? Užvakar sakei, jog tiki.

— Duok jam dar mėsos,— piktai tarė Pilara Marijai. Paskui kreipėsi į Pablą, ir jos žvilgsnis sušvelnėjo: — Tai, sakai, grįžai?

— Taip, moteriške,— atsakė Pablas.

— Ką gi, labai malonu,— tarė jam Pilara.— Aš ir netikėjau, kad tu būtum taip sutižęs, kaip atrodė.

— Kai padarai tokį dalyką, apima nepakenčiama vienatvė,— greitai pasakė jai Pablas.

— Nepakenčiama vienatvė,— pamėgdžiojo jį Pilara.— Tu neištvėrei nė penkiolikos minučių.

— Nesišaipyk, moteriške. Aš juk grįžau.

— Ir labai malonu,— pasakė ji.— Ar negirdėjai, ką pirma sakiau? Išgerk kavos, ir eime. Nusibodo man šitas vaidinimas.

— Geriat kavą? — paklausė Pablas.

— Žinoma,— atsakė Fernandas.

— Įpilk man, Marija,— tarė Pablas.— Kaip tu laikaisi? — Jis nežiūrėjo į ją.

— Gerai,— atsakė jam Marija ir atnešė puodelį kavos.— Nori mėsos?

Pablas papurtė galvą.

— *No me gusta estar solo*,— vėl ėmė aiškintis Pablas Pilarai, tarsi oloj nieko daugiau nebūtų buvę.— Nemėgstu būti vienas. *Sabes?* Vakar visą dieną buvau vienas, bet nesijaučiau vienišas, nes darbavausi visų labui. Užtat naktį! *Hombre! Qué mal lo pasé!**

— Tavo pirmtakas Judas Iskarijotas pasikorė,— pasakė Pilara.

— Nekalbėk šitaip, moteriške,— tarė Pablas.— Ar nematai? Aš grįžau. Nevadink manęs nei Judu, nei kaip kitaip. Aš grįžau.

— Kas tai per žmonės, kur atsivedei? — paklausė jį Pilara.— Ar bus iš jų kokios naudos?

— *Son buenos***,— atsakė Pablas. Jis įsidrąsinęs pažvelgė Pilarai tiesiai į veidą, paskui nusuko akis.— *Buenos y bobos*. Geri ir kvaili. Pasiruošę mirti ir taip toliau. *A tu gusto*. Tavo skonio. Kokius tu mėgsti.

Pablas vėl pasižiūrėjo Pilarai į akis ir dabar jau nebenukreipė žvilgsnio. Jis žiūrėjo paraudusiomis kiaulės akutėmis tiesiai į ją.

— Ak tu,— tarė ji, ir jos kimus balsas vėl sušvelnėjo.— Ak tu. Matyt, jeigu žmoguje kažko būta, tai dalis to visada išlieka.

— *Listo****,— pasakė Pablas, dabar drąsiai žiūrėdamas jai tiesiai į veidą.— Aš pasiruošęs, kad ir kažin ką atneštų ši diena.

— Dabar matau, kad grįžai,— pasakė jam Pilara.— Dabar matau. Bet, *hombre*, ir toli gi tu buvai nuo mūsų pabėgęs!

— Duok man dar patraukti iš savo butelio,— tarė Pablas Robertui Džordanui.— Ir žygiuojam.

TRISDEŠIMT DEVINTAS SKYRIUS

Tamsoje jie užkopė per pušyną ant siauros perėjos. Visi buvo sunkiai apsikrovę ir kopė lėtai. Arkliai irgi tempė sunkius nešulius, uždėtus skersai balnus.

— Prireikus nešulius galėsim numesti,— pasakė Pilara.— O jei pavyktų išsaugoti, turėtume iš ko įsikurti naują stovyklą.

---

* Kaip bjauriai ją praleidau! (*Isp.*)

** Jie geri (*isp.*).

*** Aš pasiruošęs (*isp.*).

— O kur kiti šaudmenys? — paklausė Robertas Džordanas, kai jie rišo nešulius.

— Anuose krepšiuose.

Sunki kuprinė slėgė Robertui Džordanui nugarą, granatos svėrė striukės kišenes, apykaklė pjovė kaklą, ant šlaunies daužėsi sunkus pistoletas, o kelnių kišenės pūpsojo nuo automato apkabų. Burnoje tebejautė kavos skonį; dešinėje rankoje nešėsi automatą ir kaire pasitaisė striukės apykaklę, kad kuprinės diržai ne taip pjautų pečius.

— *Inglés*,— tarė Pablas, žingsniuodamas tamsoje šalia jo.

— Na, ko?

— Šitie, kur atsivedžiau, tiki, kad viskas pasiseks, nes juos atsivedžiau aš,— pasakė Pablas.— Tu atsargiai, nenuvilk jų.

— Gerai,— pasakė Robertas Džordanas.— Verčiau pasistenkim, kad tikrai pasisektų.

— Jie turi penkis arklius, *sabes?* — atsargiai užminė Pablas.

— Puiku,— atsakė Robertas Džordanas.— Arklius laikysim vienoj vietoj.

— Gerai,— pasakė Pablas ir nutilo.

Netikiu, kad tu būtum galutinai atsivertęs eidamas į Tarsį, mielas Pablai, galvojo Robertas Džordanas. O ne! Kad tu sugrįžai — grynas stebuklas. Ir vargu ar tave kada nors paskelbs šventuoju.

— Su tais penkiais aš užimsiu postą už posūkio ne blogiau už Sordą,— tarė Pablas.— Nupjaunam laidus ir, kaip sutarta, lekiam atgal, prie tilto.

Mes apkalbėjom visa tai prieš dešimtį minučių, pagalvojo Robertas Džordanas. Ir dabar vėl...

— Galbūt mums pavyks pasiekti Gredą,— pasakė Pablas.— Aš tikrai daug apie tai galvojau.

Matyt, prieš keletą minučių tu dar sykį praregėjai, tarė sau Robertas Džordanas. Patyrei dar vieną apreiškimą. Tačiau man savo tikėjimo nepiršk. Ne, Pablai. Nenorėk, kad aš pernelyg įtikėčiau.

Nuo tada, kai Pablas įėjo į olą ir pasakė atsivedęs penkis vyrus, Roberto Džordano nuotaika tolydžio taisėsi. Pablo sugrįžimas išsklaidė tragišką atmosferą, kuri pakibo virš visos operacijos, kai ėmė snigti, ir Pablui sugrįžus jis jautė ne tai, kad grįžo sėkmė, nes netikėjo lemtimi, bet kad reikalai pakrypo į gerąją pusę ir kad galbūt pavyks. Nesėkmės nuojauta pradėjo sklaidytis, ir pasitikėjimas savimi ėmė kauptis tarsi lėtai pumpuojamas į kamerą oras. Iš pradžių skirtumas buvo menkas, bet vis dėlto juntamas, kaip tada, kai susiraukšlėjusi

guminė kamera ima pamažėle dailėti, tačiau dabar pasitikėjimas kilo nelyginant potvynio vanduo ar medžio sultys, ir jau ėmė viršų blogų nuojautų neigimo pradas, kuris prieš mūšį dažnai virsta tikru džiugesiu.

Tai buvo didžiausia dovana, talentas, kurio dėka jis ir buvo tinkamas karui,— sugebėjimas ne ignoruoti, o niekinti blogą pabaigą. Bet šią savybę slopino per didelė atsakomybė už kitus žmones ir dar tai, kad reikėdavo vykdyti prastai suplanuotas ar sumanytas užduotis. Nes tokiais atvejais blogos pabaigos, nesėkmės ignoruoti negalima. Ir ne vien dėl to, kad tai būtų pavojinga jam pačiam,— į tai dar galima nekreipti dėmesio. Jis žinojo pats esąs niekas ir žinojo, kad mirtis yra niekas. Tą jis žinojo taip tvirtai kaip nieką kita. Pastarosiomis dienomis jis patyrė, kad sykiu su kitu žmogumi jis gali būti viskas. Tačiau širdies gilumoje žinojo, kad tai išimtis. Mudviem taip buvo, pagalvojo jis. Tai mano didžiausia laimė. Galbūt tai buvo duota man dėl to, kad visai to neprašiau. To aš nepraradsiu, ir niekas iš manęs neatims. Bet tai praėjo, tai baigėsi šį rytą, o dabar mums belieka dirbti savo darbą.

Džiaugiuosi, tarė jis sau, kad tau po truputį grįžta tai, ko kurį laiką labai trūko. Gerokai buvai ištižęs. Gėdinausi tavęs kurį metą. Tik tada aš pats buvau tu. Ir nebuvo kito „aš“, kuris būtų galėjęs teisti. Visas buvau ištižęs. Ir tu, ir aš, ir mudu abu. Na, nustok. Liaukis dvejinęsis tarsi šizofrenikas. Būk dabar vienas. Tu vėl atgavai formą. Bet žinok: nevalia visą dieną galvoti apie merginą. Dabar gali apsaugoti ją, tik laikydamas atokiai, o tu taip ir darai. Sprendžiant iš visko, arklių, matyt, pakaks. Geriausia, ką tu gali padaryti jos labui,— tai gerai ir greitai atlikti savo darbą ir pasišalinti, o mintys apie ją tau tik trukdys. Todėl negalvok daugiau apie ją.

Apmąstęs visa tai, jis palaukė, kol priėjo Marija su Pilara ir Rafaeliu, vedini arkliais.

— Ei, *guapa*,— tarė jis tamsoje,— kaip laikaisi?

— Gerai, Robertai,— atsakė ji.

— Nesijaudink,— pasakė jis ir, perėmęs automatą į kairę ranką, uždėjo dešinę jai ant peties.

— Aš nesijaudinu,— atsakė ji.

— Viskas labai gerai suplanuota,— pasakė jis.— Judu su Rafaeliu būsit prie arklių.

— Aš verčiau būsiu su tavimi.

— Ne. Prie arklių tu reikalingiausia.

— Gerai,— pasakė ji.— Būsiu prie arklių.

Tuo metu vienas arklys sužvengė, ir už uolų atsiliepė kitas, jo skardus žvingtelėjimas staigiai suvirpo ir nutrūko.

Tamsoje priešaky Robertas Džordanas pamatė svetimų arklių siluetus. Jis paspartino žingsnį ir priėjo prie jų drauge su Pablu. Šalia arklių stovėjo vyrai.

— *Salud*,— tarė Robertas Džordanas.

— *Salud*,— atsiliepė tie iš tamsos. Jų veidų nesimatė.

— Čia tas *Inglés*, kuris eina su mumis,— pasakė Pablas.— Sprogdintojas.

Niekas neatsakė. Tikriausiai tamsoje jie linktelėjo.

— Judėkim, Pablai,— tarė vienas.— Greit brėkš.

— Ar atsinešėt daugiau granatų? — paklausė kitas.

— Iki valiai,— atsakė Pablas.— Apsirūpinsit, kai paliksim arklius.

— Tad jojam,— pasakė dar kitas.— Pusę nakties čia pralaukėm.

— *Hola, Pilar*,— pasveikino kitas, priėjus moteriškei.

— *Qué me maten**, čiagi Pepė! — kimiai tarė Pilara.— Kaip laikaisi, piemenie?

— Gerai,— atsakė vyriškis.— *Dentro de la gravedad*.

— Kuo tu joji? — paklausė jį Pilara.

— Pablo širmiu,— atsakė vyras.— Puikus arklys!

— Greičiau,— pasakė kitas.— Judam. Nėra čia ko plepėti.

— Kaip gyvuoji, Elisijau? — tarė Pilara, jam sėdant į balną.

— O kaip aš gyvuosiu? — šiurkščiai atsakė jis.— Netrukdyk, moteriške, darbas laukia.

Pablas užsėdo ant didžiojo sarčio.

— Dabar tylėkit ir sekit paskui mane,— tarė jis.— Nuvesiu ten, kur paliksim arklius.

KETURIASDEŠIMTAS SKYRIUS

Per tą laiką, kol Robertas Džordanas miegojo, kol svarstė, kaip susprogdinti tiltą, per tą laiką, kurį buvo su Marija, Andresas mažai pasistūmėjo į priekį. Prieš pasiekdamas respublikonų pozicijas, jis žygiavo fašistų teritorija taip greitai, kaip gali žygiuoti tamsoje sveikas

---

* Kad tave kur (*isp.*).

kaimietis, gerai pažįstantis vietovę. Bet vos įžengus į respublikonų teritoriją, kelionė smarkiai sulėtėjo.

Teoriškai jam pakako parodyti Roberto Džordano išduotą leidimą, užantspauduotą SIM antspaudu, ir paketą su tokiu pačiu antspaudu, ir jis turėjo būti kuo skubiausiai praleistas į paskirties vietą. Tačiau pats pirmas fronto linijoje sutiktas kuopos vadas į visą jo užduotį pažiūrėjo su didžiausiu įtarumu.

Jis sekė paskui tą kuopos vadą iki bataliono štabo, kur bataliono vadas, prieš sąjūdį kirpėjas, išklausė jo užduotį ir ėmė energingai veikti. Šis vadas, pavarde Gomesas, iškeikė kuopos vadą už kvailumą, patapšnojo Andresui per petį, davė išgerti prasto konjako ir pareiškė, jog jis pats, buvęs kirpėjas, svajojęs tapti *guerrillero*. Paskui prikėlė savo adjutantą, perdavė jam vadovavimą batalionui ir liepė pasiuntiniui pažadinti ir atvesti motociklo vairuotoją. Užuot nusiuntęs Andresą su motociklininku į brigados štabą, Gomesas, kad būtų greičiau, nusprendė nuvežti jį pats; Andresas stipriai įsitvėrė priekinės sėdynės, ir jie šokčiodami nuburzgė sviedinių išduobėtu kalnų keliu, iš abiejų pusių apaugusiu dideliais medžiais; motociklo žibintas plėšė iš tamsos baltai nudažytus kamienus, kuriuos sviedinių skeveldros apdraskė ir aplaupė praeitą vasarą per mūšius šiame kelyje. Jie įvažiavo į nedidelį kalnų kurortą nuvartytais stogais, kur buvo įsikūręs brigados štabas, ir Gomesas it lenktynininkas sustabdė motociklą ir atrėmė į namo sieną. Gomesas prasispraudė pro mieguistą sargybinį, atidavusį ginklu jam pagarbą, į didelį kambarį, kurio sienos buvo nukabinėtos žemėlapiais, o už stalo, ant kurio stovėjo lempa ir du telefonai ir gulėjo *Mundo obrero* numeris, sėdėjo labai mieguistas karininkas su žaliu priekakčiu.

Karininkas pasižiūrėjo į Gomesą ir tarė:

— Ko tau čia reikia? Nežinai, kad yra telefonas?

— Man reikia papulkininkio,— pasakė Gomesas.

— Jis miega,— atsakė karininkas.— Tavo ožio žibintą aš už kilometro pamačiau. Gal nori, kad mus apšaudytų artilerija?

— Pašauk papulkininkį,— pasakė Gomesas.— Nepaprastai svarbus reikalas.

— Sakau tau, jis miega,— pakartojo karininkas.— Kokį čia banditą atsivežei? — jis linktelėjo į Andresą.

— Tai *guerrillero* iš užfrontės su ypatingai svarbiu raportu generolui Golcui, kuris vadovauja puolimui, numatytam už Navaserados

šįryt auštant,— susijaudinęs, labai rimtai pasakė Gomesas.— Dėl Dievo meilės, pažadink *teniente-coronel.*

Karininkas pasižiūrėjo į jį, primerkęs akis po žaliu celiulioidiniu priekakčiu.

— Jūs visi kraustotės iš proto,— pasakė jis.— Nesu girdėjęs nei apie jokį generolą Golcą, nei apie jokį puolimą. Pasiimk šitą turistą ir grįžk į batalioną.

— Aš tau sakau, pažadink *teniente-coronel,*— pasakė Gomesas, ir Andresas pamatė, kaip jis kietai sučiaupė lūpas.

— Eik tu švilpt,— tingiai atsakė jam karininkas ir nusisuko. Gomesas ištraukė iš dėklo sunkų 9 mm kalibro „Staro" pistoletą ir stuktelėjo juo karininkui per petį.

— Greičiau pažadink, tu fašistų išpera,— tarė jis.— Pažadink, arba nudėsiu.

— Nusiramink,— pasakė karininkas.— Jūs, kirpėjai, visi baisūs karštakošiai.

Andresas matė, kaip Gomeso veidas, apšviestas stalinės lempos, persikreipė iš pykčio. Tačiau jis teištarė:

— Pažadink, sakau.

— Pasiuntiny! — pašaipiu balsu šūktelėjo karininkas.

Duryse pasirodė kareivis, atidavė pagarbą ir išėjo.

— Pas jį sužadėtinė,— tarė karininkas ir vėl pasilenkė prie laikraščio.— Matysit, kaip apsidžiaugs, jus išvydęs.

— Tokie kaip tu žlugdo visas mūsų pastangas laimėti karą,— pasakė Gomesas štabo karininkui.

Karininkas nekreipė į jį dėmesio. Paskui, skaitydamas, tarytum sau tarė:

— Na ir keistas laikraštis!

— Ko tada neskaitai *El Debate?* Tas laikraštis kaip tik tau.— Gomesas paminėjo pagrindinį katalikų konservatorių organą, ėjusį Madride prieš sąjūdį.

— Nepamiršk, kad laipsniu aš viršesnis už tave ir mano raportas apie tave neliks be pasekmių,— pasakė karininkas, nepakeldamas galvos.— Aš niekad neskaičiau *El Debate.* Neišgalvok neteisingų kaltinimų.

— Žinoma. Tu skaitydavai *ABC*[117],— atsakė Gomesas.— Armijoj knibžda tokių kaip tu. Tokių profesionalų. Bet amžinai taip nebus. Mus apniko nemokšos ir cinikai. Bet vienus mes išmokysim, o kitus pašalinsim.

— Norėjai pasakyti — „išvalysim“,— atsiliepė karininkas, vis dar nepakeldamas galvos.— Štai čia praneša, kad tavo numylėtieji rusai dar kai ką išvalė. Šiais laikais jie valo geriau negu karčioji druska.

— Vadink kaip nori,— karštai pasakė Gomesas.— Vadink kaip nori, bet tokius kaip tu reikia likviduoti.

— Likviduoti,— užgauliai pakartojo karininkas, tarsi kalbėdamasis su savimi.— Dar vienas žodis, kurio nėra kastilų tarmėje.

— Tegu bus „sušaudyti“,— pasakė Gomesas.— Štai kastiliškas žodis. Dabar supranti?

— Suprantu jau, suprantu, bet nešūkauk taip garsiai. Čia, brigados štabe, be *teniente-coronel*, yra ir daugiau miegančių, o be to, nusibodo tavo karščiavimasis. Todėl aš visad skutuosi pats.

Gomesas pasižiūrėjo į Andresą ir pakratė galvą. Sudrėkusios akys blizgėjo iš įsiūčio ir neapykantos. Bet jis tik pakratė galvą ir nieko nepasakė — paliko kitam kartui. Daug ko susikaupė jam per šiuos pusantrų metų Sieroje, per kuriuos jis iškilo iki bataliono vado, ir dabar, įėjus į kambarį pižama apsivilkusiam papulkininkiui, jis išsitempė ir atidavė pagarbą.

Papulkininkis Miranda, nedidukas pilkšvo veido vyriškis, kuris visą gyvenimą pratarnavo armijoje ir Maroke įsitaisė skrandžio opą, kai jo žmona, pasilikusi Madride, įsitaisė naują vyrą; kuris tapo respublikonu, kai pamatė, kad negalės išsiskirti su žmona (apie skrandžio atsitaisymą nebuvo nė kalbos), papulkininkis Miranda pilietinį karą pradėjo papulkininkiu. Vienintelė jo svajonė buvo baigti karą tuo pačiu laipsniu. Jis gerai gynė Sierą ir norėjo, kad jį čia ir paliktų atremti puolimų. Kare jis jautėsi kur kas sveikesnis, tikriausiai dėl to, kad norom nenorom valgė mažiau mėsiškų patiekalų, turėjo didžiulę atsargą sodos, vakarais išgerdavo viskio, jo meilužė, dvidešimt trejų metų mergina, laukėsi vaiko kaip ir beveik visos merginos, praėjusių metų liepos mėnesį tapusios *milicianas*, ir dabar, įėjęs į kambarį, jis linktelėjo, Gomesui atidavus pagarbą, ir ištiesė ranką.

— Kas tave atvijo, Gomesai? — paklausė jis, o paskui tarė už stalo sėdinčiam karininkui, savo adjutantui: — Gal duotum cigaretę, Pepe?

Gomesas parodė jam Andreso dokumentus ir pranešimą. Papulkininkis greitai peržvelgė *salvoconducto*, dirstelėjo į Andresą, linktelėjo ir nusišypsojo, o paskui godžiai apžiūrėjo paketą. Jis pačiupinė-

jo antspaudą, pamaigė smiliumi, o paskui atidavė leidimą ir paketą Andresui.

— Ar labai sunku kalnuose? — paklausė jis.

— Ne, tamsta papulkininki,— atsakė Andresas.

— Ar tau sakė, nuo kurio punkto arčiausia generolo Golco štabas?

— Nuo Navaserados, tamsta papulkininki,— atsakė Andresas.— *Inglés* sakė, kad bus netoli nuoNavaserados, už fronto po dešinei.

— Koks *inglés?* — rimtai paklausė papulkininkis.

— *Inglés* sprogdintojas, kuris dabar pas mus.

Papulkininkis linktelėjo. Tai buvo eilinė nelaukta, nepaaiškinama būdinga šio karo keistenybė. „*Inglés* sprogdintojas, kuris dabar pas mus“.

— Geriau pavėžėk tu jį, Gomesai, motociklu,— pasakė papulkininkis.— Išrašyk jiems labai įtikinamą *salvoconducto* į generolo Golco *Estado Mayor*, ir aš pasirašysiu,— pasakė jis karininkui su žaliu priekakčiu virš akių.— Atspausdink mašinėle, Pepe. Duomenys čia,— jis parodė Andresui, kad tas paduotų leidimą.— ir uždėk du antspaudus.— Jis atsisuko į Gomesą.— Jums šiandien reikės įtikinamų popierių. Ir teisingai. Kai ruošiamas puolimas, reikia būti atsargiems. Duosiu jums labai įtikinamą dokumentą.— Paskui jis labai maloniai kreipėsi į Andresą: — Ar nieko nenorėtum? Valgyti, gerti?

— Ne, tamsta papulkininki,— atsakė Andresas.— Aš nealkanas. Paskutinėj vadavietėj mane pavaišino konjaku, ir jei išgerčiau daugiau, imčiau bloguot.

— Ar eidamas nepastebėjai judėjimo ar šiaip pasiruošimo priešais mano pozicijas? — mandagiai paklausė papulkininkis Andresą.

— Viskas po senovei, tamsta papulkininki. Tylu, ramu.

— Ar aš nebuvau tavęs sutikęs prieš trejetą mėnesių Sersediljoj? — paklausė papulkininkis.

— Taip, tamsta papulkininki.

— Aš ir pagalvojau,— papulkininkis patapšnojo jam per petį.— Buvai su seniu Anselmu. Kaip jis kruta?

— Gerai, tamsta papulkininki,— atsakė jam Andresas.

— Puiku. Aš labai džiaugiuosi,— pasakė papulkininkis. Karininkas parodė jam, ką atspausdinęs, ir jis perskaitė ir pasirašė.— Dabar paskubėkit,— tarė jis Gomesui ir Andresui.— Atsargiai su motociklu,— pasakė jis Gomesui.— Važiuokit su šviesomis. Dėl vieno motociklo nieko neatsitiks, o važiuoti reikia atsargiai. Pasveikinkit nuo manęs generolą Golcą. Mes buvom susitikę po Pegerino.— Jis pas-

paudė jiems rankas.— Užsikišk dokumentus už marškinių,— pasakė jis.— Ant motociklo smarkiai traukia vėjas.

Jiems išvažiavus, jis nuėjo prie spintelės, išsiėmė stiklinę ir butelį ir įsipylė viskio, o paskui gryno vandens iš molinio ąsočio, stovinčio pasienyje ant grindų. Tada, laikydamas stiklinę ir labai lėtai sriubčiodamas viskį, atsistojo priešais žemėlapį ir ėmė studijuoti puolimo prie Navaserados šansus.

— Gerai, kad ten Golcas, o ne aš,— galiausiai tarė jis karininkui, sėdinčiam prie stalo. Karininkas neatsiliepė, ir atsisukęs nuo žemėlapio papulkininkis pamatė, kad jis, pasidėjęs galvą ant rankų, miega. Papulkininkis priėjo prie rašomojo stalo ir abipus galvos pristūmė po telefoną. Tada nuėjo prie spintelės, vėl įsipylė viskio, atmiešė vandeniu ir grįžo prie žemėlapio.

Andresas, stipriai įsitvėręs sėdynės, ant kurios sėdėjo Gomesas, palenkė galvą prieš vėją, kai motociklas, garsiai šaudydamas, nėrė į žibinto skrodžiamą tamsą kaimo keliu, bėgančiu tarp aukštų juodų tuopų, paskui, keliui smuktelėjus į rūką palei upokšnio vagą, tamsa išbluko ir pagelto, bet ir vėl sutirštėjo, kai kelias ėmė kilti aukštyn, o prieky, kryžkelėse, žibinto šviesoje jie matė pilkuojant į pakalnę važiuojančius tuščius sunkvežimius.

KETURIASDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Pablas sustojo ir tamsoje nulipo nuo arklio. Robertas Džordanas girdėjo, kaip girgžda balnai ir sunkiai alsuoja lipdami nuo jų žmonės, ir dzingsi kamanos, arkliams mosuojant galvomis. Užuodė arklių prakaitą ir rūgštų naktį nenusivelkamų rūbų kvapą, dvelkiantį nuo atvykėlių, ir laužo dūmų bei nevėdintų guolių kvapą — nuo olos gyventojų. Pablas stovėjo šalia, ir nuo jo sklido metališkas išsivadėjusio vyno tvaikas, panašus į variokų skonį. Paslėpęs rieškučiose ugnį, Robertas Džordanas užsidegė cigaretę, giliai užsitraukė ir išgirdo, kaip Pablas labai tyliai sako Pilarai:

— Nurišk maišą su granatom, Pilara, o mes supančiosim arklius.

— Agustinai,— pašnibždomis tarė Robertas Džordanas,— judu su Anselmu eisit su manim prie tilto. Ar turi maišą su *máquina* diskais?

— Taip,— atsakė Agustinas.— Kur jis dėsis.

Robertas Džordanas priėjo prie Pilaros, kuri, Primitivo padedama, nurišinėjo nuo vieno arklio nešulius.

— Klausyk, moteriške,— tyliai tarė jis.

— Na ko? — kimiai sušnibždėjo ji, atleisdama paspręstę arklio papilvėje.

— Ar supratai: postą puolat tik tada, kai išgirsit sprogstant bombas?

— Kiek dar tu man kartosi tą patį? — tarė Pilara.— Visai baigi subobėti, *Inglés.*

— Tik patikrinu,— atsakė Robertas Džordanas.— O sunaikinę postą, bėgat prie tilto ir pridengiat kelią nuo kalno ir mano kairįjį sparną.

— Aš iš pirmo karto viską supratau ir geriau nebesuprasiu,— sušnibždėjo Pilara.— Eik, dirbk savo darbą.

— Kol neišgirsit bombardavimo, niekas nejudat ir nešaudot, ir nemėtot granatų,— tyliai pasakė Robertas Džordanas.

— Užteks jau, įkyrėjai,— piktai sušnypštė Pilara.— Aš viską supratau dar tada, kai buvom pas Sordą.

Robertas Džordanas nuėjo prie Pablo, raišiojančio arklius.

— Po tris kojas supančiojau tik baikštiesiems,— pasakė Pablas.— O šituos surišau taip, kad trūktelsi virvę, ir bus palaidi, matai?

— Gerai.

— Aš paaiškinsiu mergiotei ir čigonui, kaip su jais elgtis,— pasakė Pablas.

Jo atsivestieji vyrai stovėjo būrelyje atskirai, pasirėmę karabinų.

— Ar tau viskas aišku? — paklausė Robertas Džordanas.

— Aišku,— atsakė Pablas.— Sunaikinam postą. Nupjaunam laidus. Bėgam prie tilto. Dengiam tiltą, kol tu jį susprogdinsi.

— Ir nedarot nieko, kol neprasidėjęs bombardavimas.

— Na taip.

— Ką gi, sėkmės!

Pablas kažką sumurmėjo. Paskui tarė:

— O tu mus gerai pridengsi *máquina* ir savo mažąja *máquina,* kai mes grįšim, a, *Inglés?*

— *De la primera,*— atsakė Robertas Džordanas.— Pridengsim kaip reikiant.

— Ką gi,— tarė Pablas.— Tai viskas. Bet būk atidus, *Inglés.* Jei nebūsi atidus, visko gali būti.

— Aš pats šaudysiu iš *máquina*,— pasakė jam Robertas Džordanas.

— O ar turi patyrimo? Nenorėčiau, kad Agustinas, geriausių norų pilnas, įsegtų man kulką.

— Patyrimo turiu. Tikrai. O jeigu Agustinas šaudys iš katros nors *máquina*, aš žiūrėsiu, kad jis taikytų tau virš galvos. Kad kuo aukščiau.

— Tai viskas,— pasakė Pablas. Paskui tyliai kaip sąmokslininkas pridūrė: — O arklių vis tiek trūksta.

Šunsnukis, pagalvojo Robertas Džordanas. Gal nežino, kad aš jį iš sykio perpratau?

— Aš keliausiu pėsčias,— pasakė jis.— Arkliai — tavo reikalas.

— Ne, bus ir tau arklys, *Inglés*,— tyliai pasakė Pablas.— Arklių užteks visiems.

— Tai tavo dalykas,— pasakė Robertas Džordanas.— Manęs gali neskaityti. Ar turi pakankamai šovinių savo naujajai *máquina?*

— Taip,— atsakė Pablas.— Turiu visus to kavaleristo. Iššoviau tik keturis. Vakar kalnuose išbandžiau.

— Na, mes einam,— pasakė Robertas Džordanas.— Reikia nueiti anksčiau ir gerai pasislėpti.

— Visi einam,— pasakė Pablas.— *Suerte**, *Inglés*.

Įdomu, ką šitas šunsnukis dabar sumanė, tarė sau Robertas Džordanas. Bet aš beveik tikrai žinau. Ką gi, čia jo reikalas, ne mano. Ačiū Dievui, kad nepažįstu tų naujokų.

Jis ištiesė Pablui ranką ir pasakė:

— *Suerte, Pablo*,— ir jų rankos susigniaužė tamsoje.

Tiesdamas ranką, Robertas Džordanas manė paspausiąs kažką panašaus į roplį ar raupsuotojo ranką. Jis nežinojo, kaip atrodys Pablo rankos paspaudimas. Tačiau tamsoje Pablas stipriai sugniaužė jam ranką ir nuoširdžiai spustelėjo, ir jis atsakė tokiu pat spustelėjimu. Pablo ranką tamsoje buvo malonu spausti, ir jausmas, po to apėmęs Robertą Džordaną, buvo keisčiausias iš visų, patirtų tą rytą. Dabar mes kaip ir sąjungininkai, pagalvojo jis. Sąjungininkai visada spaudžia vieni kitiems rankas. Nekalbant apie apdovanojimą visokiais ženklais ir pasibučiavimą į abu skruostus, pagalvojo jis. Gerai, kad mes galim be to apsieiti. Matyt, visi sąjungininkai tokie. Visados jie

* Sėkmės (*isp.*).

*au fond** nekenčia vieni kitų. Ir vis dėlto Pablas keistas žmogus.

— *Suerte, Pablo,*— pasakė jis ir stipriai spustelėjo keistą, tvirtą, ryžtingą ranką.— Aš tave gerai pridengsiu. Būk ramus.

— Gailiuosi, kad paėmiau tavo sprogmenis,— pasakė Pablas.— Išėjo nesusipratimas.

— Užtat atvedei žmonių, kurių mums stigo.

— Aš nepriekaištauju tau dėl šito tilto, *Inglês,*— tarė Pablas.— Jaučiu, kad viskas baigsis sėkmingai.

— Ką čia judu veikiat? *Maricones*, ar ką? — staiga iš tamsos šalia jų prabilo Pilara.— To tau betrūko,— pasakė ji Pablui.— Skubėk, *Inglês*, atsisveikint, kol šis nenudžiovė tavo sprogalų likučių.

— Nesupranti tu manęs, moteriške,— pasakė Pablas.— O mudu su *Inglês* suprantam vienas antrą.

— Niekas tavęs nesupranta. Nei Dievas, nei tavo paties močia,— pasakė Pilara.— Aš irgi nesuprantu. Paskubėk, *Inglês*. Atsisveikink su savo kirptagalve ir eik. *Me cago en tu padre***, bet man ima atrodyti, kad tu bijai žiūrėti, kaip išeina bulius.

— Velniai parautų tavo močią,— pasakė Robertas Džordanas.

— O tu išvis jos neturėjai,— linksmai sušnibždėjo Pilara.— Dabar eik, nes aš nekantrauju pradėti ir greičiau baigti. Ir tu žygiuok su savaisiais,— pasakė ji Pablui.— Ką gali žinoti, kiek tesės jų tvirtas ryžtas. Ten pora tokių, kad ir į tave nemainyčiau. Pasišauk juos ir eikit.

Robertas Džordanas užsimetė ant nugaros kuprinę ir nuėjo prie arklių ieškoti Marijos.

— Lik sveika, *guapa,*— tarė jis.— Greit pasimatysim.

Viskas jam atrodė nerealu, tarytum visa tai jau būtų jo kažkada sakyta arba lyg lauktų išeinant traukinio, taip, stovėtų geležinkelio stoties perone ir lauktų išeinant traukinio.

— Lik sveikas, Robertai,— pasakė ji.— Būk atsargus.

— Žinoma,— atsakė jis. Jis palenkė galvą pabučiuoti jos, ir jo kuprinė smuktelėjo į priekį, ir jiedu smarkiai susidaužė kaktomis. Ir jam dingtelėjo, kad taip irgi kažkada buvo atsitikę.

— Neverk,— tarė jis, jausdamasis nepatogiai, bet ne vien dėl naštos.

— Aš neverkiu,— atsakė ji.— Tik tu greit grįžk.

— Neišsigąsk šūvių. Jų šiandien bus daug.

---

* Širdies gilumoje (*pranc.*).

** Ispaniškas keiksmas.

— Ne, tik tu greit grįžk.

— Lik sveika, *guapa*,— nesmagiai pasakė jis.

— *Salud, Roberto.*

Robertas Džordanas niekad nesijautė toks mažas nuo tada, kai pirmą kartą iškeliaudamas į mokyklą Red Lodže sėdo į traukinį, kuriuo turėjo važiuoti iki Bilingso, o Bilingse persėsti į kitą. Jis bijojo važiuoti ir nenorėjo, kad kas nors tai suprastų, ir stotyje, kai palydovas jau lenkėsi paimti dėžės, nuo kurios jis paskui užlipo ant vagono laiptelių, tėvas pabučiavo jį atsisveikindamas ir pasakė: „Tegu Viešpats saugo mudu, kol būsim toli vienas nuo antro". Tėvas buvo labai dievobaimingas žmogus ir šiuos žodžius ištarė paprastai ir nuoširdžiai. Tačiau ūsai jo buvo drėgni ir akys drėgnos iš susijaudinimo, ir Robertui Džordanui pasidarė taip nesmagu nuo tų ašaromis sudrėkintų maldos žodžių ir nuo tėvo pabučiavimo, kad jis staiga pasijuto vyresnis už tėvą, ir jam neapsakomai jo pagailo.

Traukiniui pajudėjus, jis stovėjo galinėje aikštelėje ir žiūrėjo, kaip stotis ir vandenbokštis eina mažyn ir mažyn ir štai paliko visai mažyčiai, ir žuoliais išskersuoti bėgiai susiliejo į vieną liniją, o nesiliaujantis talandavimas nešė jį tolyn ir tolyn.

Palydovas, budintis prie stabdžių, tarė: „Tėčiui, atrodo, sunku su tavim skirtis, Bobi".

„Taip",— atsakė jis, žiūrėdamas į pelynais užaugusį ruožą tarp telegrafo stulpų ir bėgančio greta dulkėto vieškelio. Jis norėjo pamatyti kurapkų.

„Ar nori į mokyklą?"

„Taip",— atsakė jis, ir tai buvo tiesa.

Anksčiau tai nebūtų buvusi tiesa, bet tą akimirką buvo tiesa, ir tik dabar, atsisveikindamas, jis pasijuto vėl toks pat mažas kaip tada prieš išeinant traukiniui. Jautėsi dabar labai jaunas ir labai drovus ir atsisveikino taip nesmagiai, kaip mokinukas kad atsisveikina su mergaite, atlydėjęs iki priebučio, nežinodamas, ar pabučiuoti ją, ar ne. Paskui suvokė, jog tas nesmagumas visai ne dėl išsiskyrimo. Dėl susitikimo, kuris jo laukia. Išsiskyrimas tik truputį sustiprino nesmagumą, kurį sužadino mintys apie artėjantį susitikimą.

Vėl tau prasideda, tarė jis sau. Bet kažin, ar atsiras toksai, kuris nesijaustų tam per jaunas. Nenorėjo pavadinti to tikruoju vardu. Liaukis, tarė jis sau. Liaukis. Per anksti dar tau vaikėti.

— Lik sveika, *guapa*,— pasakė jis.— Lik sveika, zuikuti.

— Lik sveikas, mano Robertai,— pasakė ji, ir jis nuėjo prie Anselmo su Agustinu ir tarė:

— *Vámonos.*

Anselmas užsikėlė ant pečių sunkią kuprinę. Agustinas, apsikrovęs dar oloje, stovėjo atsirėmęs į medį; virš jo nešulio kyšojo rankinio kulkosvaidžio vamzdis.

— Puiku,— tarė jis.— *Vámonos.*

Visi trys ėmė leistis į pakalnę.

— *Buena suerte*, don Roberto,*— tarė Fernandas, jiems einant vorele tarp medžių. Jis tupėjo vos už kelių žingsnių, bet vis tiek labai oriai palinkėjo sėkmės.

— *Buena suerte* tau pačiam, Fernandai,— pasakė Robertas Džordanas.

— Visuose tavo darbuose,— pridūrė Agustinas.

— Ačiū, donai Robertai,— atsakė Fernandas, visai nesumišęs nuo Agustino žodžių.

— Retenybė, ne žmogus,— sušnibždėjo Agustinas.

— Tikrai,— pasakė Robertas Džordanas.— Gal tau padėti? Apsikrovei kaip arklys.

— Nieko, gerai,— atsakė Agustinas.— Kad žinotum, kaip džiaugiuosi, kad pradedam.

— Tyliau tu,— pasakė Anselmas.— Dabar šnekėk kuo mažiau ir kuo tyliau.

Palengva ėmė leistis į pakalnę — prieky Anselmas, paskui Agustinas, paskui Robertas Džordanas, kuris žengė atsargiai statydamas kojas, kad nepaslystų, jausdamas po virveliniais padais pušų spyglius; užkliuvo už šaknies, ištiesęs ranką į priekį, pajuto šaltą kulkosvaidžio vamzdžio ir sulenkto trikojo metalą, paskui pasigręžė šonu, o kurpės slysčiojo ir arė miško paklotę; vėl ištiesė kairę ranką ir palietė šiurkščią medžio žievę, paskui, atsispirdamas, užčiuopė lygų įkartos ruoželį ir atitraukė delną, lipnų nuo sakų,— taip jie nusileido stačiu medžiais apaugusiu šlaitu į tą vietą, iš kur Robertas Džordanas ir Anselmas pirmąją dieną apžiūrėjo tiltą.

Dabar Anselmas sustojo tamsoje prie pušies ir suėmė Robertui Džordanui už riešo, ir sušnibždėjo, bet taip tyliai, kad Džordanas vos išgirdo:

— Žiūrėk, jis kūrena ugnį.

---

* Sėkmės (*isp.*).

Žemai degė šviesos taškas, ir Robertas Džordanas žinojo, kad kelias toje vietoje užeina ant tilto.

— Iš čia mes anądien apžiūrinėjom,— tarė Anselmas. Jis paėmė Roberto Džordano ranką ir palenkęs prikišo prie mažutės šviežios įpjovos pušies kamiene.— Kai tu žiūrėjai, aš pažymėjau. Ten, dešinėj, žadėjai statyti *máquina*.

— Ten ir pastatysim.

— Gerai.

Jie sudėjo kuprines medžių pašaknėje ir nusekė paskui Anselmą į nedidelę lygią aikštelę su guotu jaunų pušaičių.

— Čia,— tarė Anselmas.— Kaip tik šitoj vietoj.

— Iš čia,— atsitūpęs už pušaičių, sušnibždėjo Robertas Džordanas Agustinui,— išaušus matysi gabaliuką kelio ir visą tiltą. O už tilto — gabalą kelio iki posūkio.

Agustinas nieko neatsakė.

— Kol mes ruošimės sprogdinti, tu gulėsi čia ir šaudysi, kai tik kas pasirodys kelyje šiapus ar anapus tilto.

— O kur dega ta šviesa? — paklausė Agustinas.

— Sargybos būdelėj šitame tilto gale,— sušnibždėjo Robertas Džordanas.

— Kas pašalins sargybinius?

— Kaip sakiau, mudu su dėdžiuku. Jeigu mes nesusidorotume, šaudyk į sargybos būdeles ir į juos, jeigu pamatysi.

— Taip. Šitą jau sakei.

— Po sprogimo, kai Pablas su saviškiais pasirodys už to kampo, šaudyk jiems virš galvų, jeigu juos vysis. Kai jie pasirodys, šaudyk aukštai virš jų, kad sulaikytum tuos, kur vysis. Supratai?

— O kaipgi. Juk tą patį sakei vakar vakare.

— Klausimų bus?

— Ne. Aš turiu du maišus. Galiu iš aukščiau, kur nesimatys, prisikasti žemių ir atsinešti čia.

— Tik nekasinėk čia. Užsimaskuok gerai, kaip mes tada ant kalno.

— Gerai. Atsinešiu žemių, kol tamsu. Pamatysi. Maišus paguldysiu taip, kad nesimatys.

— Tu labai arti. *Sabes*? Dieną šie medeliai iš apačios aiškiausiai matyti.

— Nesijaudink, *Inglés*. Kur tu eini?

— Pasiimsiu mažąją *máquina* ir einu pakalnėn. O dėdžiukas per-

eis per tarpeklį ir lauks netoli būdelės anoj pusėj tilto. Ji nugręžta į tą pusę.

— Tai viskas,— pasakė Agustinas.— *Salud, Inglés.* Gal turi rūkalų?

— Rūkyti negalima. Per arti.

— Aš nerūkysiu, tik palaikysiu burnoj. Parūkysiu vėliau.

Robertas Džordanas padavė jam cigarečių pakelį, ir Agustinas paėmė tris cigaretes ir įsidėjo už priekinio piemens kepurės atvarto. Įkišęs kulkosvaidį tarp pušelių, jis atlenkė trikojį ir apčiuopomis ėmė kraustyti savo nešulį ir dėliotis daiktus, kad viskas būtų po ranka.

— *Nada mas,*— pasakė jis.— Daugiau nieko, viskas.

Anselmas su Robertu Džordanu paliko jį tenai ir grįžo prie kuprinių.

— Kur būtų geriausia jas pasidėjus? — sušnibždėjo Robertas Džordanas.

— Man regis, čia. Bet ar tu tikrai pataikysi nuo čia iš savo mažosios *máquina* į sargybinį?

— Ar čia tiksliai ta vieta, kur mes tada buvom?

— Tas pats medis,— tarė Anselmas taip tyliai, kad Džordanas vos išgirdo, ir jis žinojo, kad senis kalba nejudindamas lūpų, kaip tada, pirmąją dieną.— Aš įžymėjau su peiliu.

Robertą Džordaną vėl apėmė jausmas, jog visa tai jau yra kažkada buvę, tačiau šį kartą taip buvo todėl, kad jis pakartojo savo paties klausimą, o Anselmas — atsakymą. Tas pats buvo ir kalbantis su Agustinu, kuris klausė apie sargybinius, nors žinojo atsakymą.

— Pakankamai arti. Net per arti,— sušnibždėjo jis.— Bet saulė bus už nugaros. Čia labai gerai.

— Tad aš einu, susirasiu vietą anoj pusėj,— pasakė Anselmas. Paskui tarė: — Dovanok, *Inglés.* Kad nebūtų kokios klaidos. Gal aš ko nesupratau.

— Ką? — tyliai iškvėpė.

— Tu tik pakartok, kad viską padaryčiau kaip reikiant.

— Kai aš iššausiu, šauk ir tu. Kai taviškis bus gatavas, bėk per tiltą pas mane. Kuprines aš nusinešiu, o tu padėsi man, kaip liepsiu, įtvirtinti užtaisus. Aš tau viską pasakysiu. Jei man kas atsitiktų, padarysi pats, kaip rodžiau. Dirbk atsidėjęs, neskubėdamas, kietai užpleišyk, tvirtai priveržk granatas.

— Aišku,— pasakė Anselmas.— Atsiminsiu. Dabar einu. Gerai pasislėpk, *Inglés,* kai pradės aušti.

— Prieš šaudamas,— tarė Robertas Džordanas,— susikaupk ir kuo geriau nusitaikyk. Galvok, kad taikaisi ne į žmogų, o į taikinį, *de acuerdo*?* Šauk ne į visą, o tik į kurią nors dalį. Jeigu bus atsigręžęs į tave, šauk į patį pilvo vidurį. Jei nusisukęs — į vidurį nugaros. Klausyk, dėdžiuk. Kai aš iššausiu, jeigu tavo kareivis sėdės, jis pirma atsistos, o tik paskui ims bėgti ar puls ant žemės. Tada ir šauk. Jeigu liks sėdėti — vis tiek šauk. Nelauk. Bet nusitaikyk užtikrintai. Prieik iki būdelės per penkiasdešimt metrų. Tu gi medžiotojas. Tau čia nieko sudėtingo.

— Padarysiu, kaip įsakai,— pasakė Anselmas.

— Taip. Toks mano įsakymas,— pasakė Robertas Džordanas.

Gerai, kad susivokiau įsakyti, pagalvojo jis. Jam bus lengviau — prisiėmiau dalį kaltės. Bent aš taip tikiuosi. Dalį kaltės. Buvau užmiršęs, ką jis man pirmą dieną kalbėjo apie žudymą.

— Toks mano įsakymas,— pakartojo jis.— Dabar eik.

— *Me voy*,— tarė Anselmas.— Iki greito pasimatymo, *Inglés*.

— Iki, dėdžiuk,— pasakė Robertas Džordanas.

Jis prisiminė savo tėvą geležinkelio stotyje ir to atsisveikinimo drėgnumą, ir todėl nepasakė nei „*salud*", nei „sudie", nei „sėkmės", nei ko nors panašaus.

— Ar išvalei vamzdį, dėdžiuk? — sušnibždėjo jis.— Kad nebūtų per smarki atatranka.

— Dar oloj,— atsakė Anselmas.— Aš visus išvaliau su grūstuvu.

— Tad iki pasimatymo,— pasakė Robertas Džordanas, ir senis nuėjo, plačiu žingsniu be garso žengdamas tarp medžių.

Robertas Džordanas gulėjo ant pušų spygliais nubirusios miško paklotės ir klausėsi, kaip pušų šakose lengvai šiurena vėjas, kuris sustiprės auštant. Nuėmė automato apkabą ir patikrino, kaip darinėjasi spyna. Paskui, atidaręs spyną, atsuko vamzdį į save ir tamsoje prikišo prie burnos ir papūtė į vidų, liežuviu pajusdamas ištepto, alyvuoto metalo skonį. Tada pasidėjo automatą ant rankos, spyna į viršų, kad neprilįstų spyglių ar žemių, ir su nykščiu išgliaudė iš apkabos visus šovinius ant nosinės, kurią pasiklojo prieš save. Paskui, apčiupinėjęs tamsoje kiekvieną šovinį, įspaudė po vieną atgal į apkabą. Apkaba rankoje vėl pasunkėjo, ir jis uždėjo ją ant automato ir pajuto, kaip ji trakštelėjo, įšokdama į vietą. Tada atsigulė kniūpsčias už pušies, pasidė-

* Gerai (*isp.*).

jęs ant kairės rankos automatą, ir ėmė stebėti šviesos tašką pakalnėje. Kartais šviesa pranykdavo, ir jis suprato, jog tuomet žmogus būdelėje užstoja gorę. Robertas Džordanas gulėjo ir laukė išauštant.

KETURIASDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

Per tą laiką, kol Pablas parjojo iš kalnų į olą ir kol būrys nusileido ten, kur paliko arklius, Andresas gerokai pasistūmėjo Golco štabo link. Kai jie įvažiavo į pagrindinį Navaserados kelią, kuriuo iš kalnų riedėjo sunkvežimiai, juos sulaikė kontrolė. Tačiau, kai Gomesas kontrolės punkte padavė papulkininkio Mirandos išrašytą leidimą, sargybinis pašvietė žibintuvėliu, parodė kitam sargybiniui, tada grąžino leidimą ir atidavė pagarbą.

— *Siga,*— pasakė jis.— Važiuokit toliau. Tik be šviesų.

Motociklas vėl suburzgė, ir Andresas tvirtai įsitvėrė priekinės sėdynės, ir jie nuvažiavo keliu, atsargiai laviruodami tarp mašinų. Sunkvežimiai, visi be šviesų, ilga vilkstine leidosi į pakalnę. Buvo ir prikrautų sunkvežimių, kurie varėsi aukštyn į kalną, ir kilo debesys dulkių, kurių Andresas tamsoje nematė, tik jautė, kaip jos gula ant veido ir grikši tarp dantų.

Motociklas kurį laiką pupsėjo paskui vieną sunkvežimį, tada Gomesas padidino greitį ir pralenkė jį, paskui — dar vieną ir dar vieną, o iš kairės burgzdami riedėjo sunkvežimiai, važiuojantys į priešingą pusę. Juos prisivijo automobilis, kurio signalas tolydžio persmelkdavo sunkvežimių riaumojimą ir dulkes; paskui švystelėjo žibintai, skrosdami tirštą gelsvą dulkių debesį, džerkštelėjo perjungiamas bėgis, ir automobilis reikliai, grasinamai, kvaitinamai signalizuodamas pralėkė pro šalį.

Paskui visos mašinos ėmė stoti, ir dulkių debesyse lenkdami sanitarines mašinas, štabo automobilius, stovinčius šarvuočius — vieną, antrą, trečią — nelyginant sunkius metalinius vėžlius su kyšančiais pabūklų vamzdžiais, jie privažiavo kitą kontrolės punktą, kur ką tik įvykta avarijos. Vienas sunkvežimis nepamatė, kad kitas stabdo, ir trenkėsi į jį, sutriuškino galinį bortą ir išvertė ant kelio dėžes su šoviniais. Viena dėžė krisdama sulūžo, ir, kai Gomesas sustabdė motociklą ir juodu ėmė jį varytis pro stovinčias mašinas

prie kontrolės punkto, Andresas ėjo per tūkstančius varinių šovinių tūtelių, išbirusių į kelio dulkes. Antrojo sunkvežimio buvo visiškai suknežintas radiatorius, o į galinį bortą įsibedė sekantis sunkvežimis. Dar geras šimtas mašinų grūdosi užpakaly, ir karininkas su apsauginėmis kojinėmis ant batų bėgo keliu, šaukdamas vairuotojams pavažiuoti atgal, kad būtų galima nutraukti nuo kelio sudaužytąjį sunkvežimį.

Tačiau sunkvežimių buvo tiek daug, kad jie nebegalėjo pavažiuoti atgal, nebent karininkas būtų pasiekęs šios tolydžio ilgėjančios vilkstinės galą ir sustabdęs atvažiuojančias mašinas, ir Andresas matė, kaip jis su žibintuvėliu rankoje, klupdamas, šaukdamas ir keikdamasis bėga, o sunkvežimių tamsoje vis daugėjo ir daugėjo.

Kontrolės punkte jiems ne iš karto grąžino leidimą. Sargybinių buvo du, abu su šautuvais per petį ir su žibintuvėliais rankose, ir jie taip pat šūkalojo. Tas, kur paėmė leidimą, laikydamas jį rankoje perbėgo į kitą kelio pusę ir sustabdęs sunkvežimį, važiuojantį pakalniui, liepė važiuoti iki sekančio kontrolės punkto ir ten pasakyti, kad sulaikytų visus sunkvežimius, kol čia bus pašalinta kamšatis. Šoferis išklausė ir nuvažiavo. Paskui, tebelaikydamas rankoje leidimą, kontrolės punkto sargybinis grįžo ir ėmė šaukti ant vairuotojo, kurio krovinys buvo išverstas.

— Palik viską ir, dėl Dievo meilės, judėk pirmyn, mes nurinksim! — sušuko jis vairuotojui.

— Sudaužyta transmisija,— atsakė šoferis, pasilenkęs prie užpakalinių ratų.

— Įsikišk tu tą transmisiją žinai kur! Važiuok pirmyn, sakyta!

— Pavažiuok, kad gudrus,— sutrupintas diferencialas,— atsakė jam šoferis ir vėl pasilenkė.

— Tegu tave kas patraukia — reikia sutvarkyt šitą velniavą. Šoferis niūriai žiūrėjo į sargybinį, kai tas elektriniu žibintuvėliu apšvietė sudaužytą sunkvežimio užpakalį.

— Pirmyn! Pirmyn! — šaukė sargybinis, tebelaikydamas rankoje leidimą.

— O mano dokumentas? — tarė jam Gomesas.— Mano leidimas? Mes skubam.

— Imk, po velnių, savo leidimą! — pasakė sargybinis ir atidavęs perbėgo skersai kelią stabdyti atvažiuojančio nuo kalno sunkvežimio.

— Kryžkelėj apsigręžk ir atvažiuok prie šitos mašinos! — sušuko jis šoferiui.

— Kad man įsakyta...

— Velniop tuos įsakymus! Daryk, kaip liepiu.

Šoferis įjungė bėgį ir nuvažiavo keliu, ir dingo dulkėse.

Kai Gomesas, aplenkęs nukentėjusį sunkvežimį, išvažiavo į tuščią dešiniąją kelio pusę, Andresas, laikydamasis už sėdynės, matė, kaip kontrolės sargybinis sustabdė kitą sunkvežimį, o šoferis iškišo iš kabinos galvą ir klausosi.

Dabar jie greitai lėkė keliu, kuris vis kilo į kalną. Visas jų kryptimi važiuojąs transportas buvo sulaikytas prieš kontrolės punktą, ir tik jiems iš kairės į pakalnę važiavo ir važiavo sunkvežimiai, o jų motociklas sparčiai, nemažindamas greičio, kilo į kalną, kol prisivijo mašinas, pravažiavusias pro kontrolės punktą prieš avariją.

Nedegdami šviesų, jie aplenkė dar keturis šarvuočius, o paskui ilgą vorą sunkvežimių su kareiviais. Kareiviai važiavo tamsoje tylėdami, ir iš pradžių Andresas tik juto, kad jie yra kažkur virš galvos, kūpso dulkėse virš sunkvežimių bortų. Paskui iš užpakalio juos privijo dar vienas štabo automobilis, kurtinamai signalizuodamas ir junginėdamas žibintus, ir kiekvieną kartą, tvykstelėjus šviesoms, Andresas išvysdavo kareivius su plieno šalmais, su šautuvais už pečių; kulkosvaidžių vamzdžiai žiūrėjo į tamsų dangų, ryškiai įsirėžę naktyje, kuri prarydavo juos, lig tik užgesdavo žibintai. Kartą jie važiavo pro pat sunkvežimį, ir, staiga blykstelėjus šviesoms, jis pamatė susikaupusius ir liūdnus kareivių veidus. Tamsoje jie važiavo sunkvežimiais į puolimu pavadintą nežinomybę, ir tamsoje jų veiduose po plieno šalmais glūdėjo slaptos kiekvieno mintys, ir šviesa parodė juos tokius, kokie jie nebūtų atrodę dieną, nes būtų gėdiję si prieš kitus savo išgyvenimų laukiant, kol prasidės bombardavimas ir puolimas, o tada jau niekam ne galvoj, kokia kieno veido išraiška.

Gomesui lenkiant sunkvežimį po sunkvežimio ir nesiduodant pralenkiamam pridurmu sekančios štabo mašinos, Andresas anaiptol negalvojo nieko panašaus apie kareivių veidus. Jis tik galvojo: „Kokia armija! Kokia technika! Kokios mašinos! *Vaya gente!* Žiūrėk, kokie kareiviai! Štai kokia Respublikos armija! Tu tik pažiūrėk į juos. Sunkvežimis paskui sunkvežimį. Visi vienodai uniformuoti. Visi su

plieno šalmais. Pažiūrėk, kokios *máquinas* kyšo iš sunkvežimių gintis nuo lėktuvų. Štai kokia armija pas mumis sukurta!"

Kai motociklas lenkė didelius pilkus sunkvežimius, prisėdusius kareivių, pilkus sunkvežimius su aukštomis kvadratinėmis kabinomis ir gremėzdiškais kvadratiniais radiatoriais, be atvangos kildamas į kalną dulkių kamuoliuose ir neatstojančios štabo mašinos žibintų blykčiojime, apšviečiančiame raudoną armijos žvaigždę ant sunkvežimio galinio borto ir apdulkėjusio šono, kai motociklas, nemažindamas greičio, lenkdamas mašinas, vis kilo aukštyn ir darėsi vis vėsiau, ir prasidėjo staigūs posūkiai, ir sunkvežimiai, sunkiai stenėdami, lėtai kopė į kalną, ir trumpuose šviesos plyksniuose matėsi, kaip nuo kai kurių radiatorių kyla garas, ir motociklas taip pat stūmėsi lėtai,— Andresas, stipriai įsitvėręs sėdynės, motociklui kylant į kalną, galvojo, kad ši kelionė motociklu — *mucho, mucho**. Jis pirmąkart gyvenime važiavo motociklu ir dabar, motociklui kylant į kalną tarp mašinų, vykstančių į puolimą, dabar jis jau žinojo, kad nieku būdu nespės grįžti į stovyklą iki postų puolimo. Bus dar gerai, jei per tokį judėjimą ir maišatį grįš atgal vakare. Jis nebuvo matęs nei puolimo, nei pasiruošimo puolimui ir, važiuodamas keliu į kalną, žavėjosi Respublikos armijos didybe ir galia.

Dabar jie važiavo ilga kelio atkarpa įkypai kalno šlaito, ir prieš pat viršūnę kelias buvo toks status, kad Gomesas liepė jam nulipti nuo motociklo, ir iki viršaus jie užsistūmė motociklą stumte. Kairėje, tuoj už keteros, kelias darė kilpą, kur mašinos galėjo apsisukti, ir jie pamatė mirksint švieseles priešais ilgą akmeninį pastatą, juoduojantį nakties danguje.

— Eime, pasiklausim, kaip rasti štabą,— tarė Gomesas Andresui, ir jie nusivarė motociklą prie to didelio akmeninio pastato, kur prie uždarų durų stovėjo du sargybiniai. Gomesas atrėmė motociklą į sieną, ir tada atsidarė durys, ir nutviekstas iš vidaus krintančios šviesos išėjo motociklininkas odiniu kombinezonu, su planšete per petį, su mauzeriu mediniame dėkle prie šono. Kai durys vėl uždengė šviesą, jis tamsoje susirado motociklą, pabėgėjo su juo, kol motoras sučiaudėjo ir užsivedė, tada užsėdo ir nuburzgė keliu.

Prie durų Gomesas kreipėsi į vieną sargybinį:

— Aš kapitonas Gomesas iš 65 brigados,— tarė jis.— Gal pasakytumėt, kaip rasti 35 divizijos vado generolo Golco štabą?

---

* Čia: puiki (*isp.*).

— Čia nėra,— atsakė sargybinis.
— O kas čia?
— *Comandancia**.
— Kokia *comandancia?*
— Na, *comandancia.*
— Kieno *comandancia?*
— O kas tu toks, kad tiek klausinėji? — tamsoje tarė sargybinis Gomesui. Čia, perėjoje, dangus buvo labai giedras, žvaigždėtas, ir Andresui, ištrūkusiam iš dulkių, tamsoje viskas buvo aiškiai matyti. Žemai, kur kelias suko į dešinę, dangaus fone jis matė ryškius važiuojančių pro šalį sunkvežimių ir automobilių siluetus.
— Aš kapitonas Rochelijas Gomesas, 65 brigados pirmojo bataliono vadas, ir aš klausiu, kur yra generolo Golco štabas,— pasakė Gomesas.
Sargybinis pravėrė duris.
— Pašaukit kapralą! — šūktelėjo jis į vidų.
Tuo metu posūkyje pasirodė didelis štabo automobilis ir padaręs lanką atriedėjo prie akmeninio pastato, kur laukdami kapralo stovėjo Andresas su Gomesu. Automobilis privažiavo prie jų ir sustojo priešais duris.
Pro užpakalines dureles kartu su dviem kariais internacionalinių brigadų uniformomis išlipo stambus vyriškis, pagyvenęs ir aptukęs, su per didele chaki spalvos berete, kokias prancūzų armijoje dėvi *chasseurs à pied***, su miline ir su planšete bei pistoletu virš milinės.
Jis liepė šoferiui nuvažiuoti mašiną nuo durų ir pastatyti po priedanga. Kalbėjo jis prancūziškai; Andresas tos kalbos visai nesuprato, o ekskirpėjas Gomesas temokėjo kelis žodžius.
Kai jis drauge su kitais dviem karininkais žengė pro duris, Gomesas šviesoje aiškiai pamatė jo veidą ir pažino. Buvo matęs jį politiniuose mitinguose ir skaitęs nemažai jo straipsnių, išverstų iš prancūzų kalbos, *Mundo obrero* laikraštyje. Atpažino gauruotus antakius, pavandenijusias pilkas akis, smakrą ir dvigubą pagurklį ir žinojo, kad tai vienas didžiausių šių laikų prancūzų revoliucionierių, vadovavęs prancūzų laivyno maištui Juodojoje jūroje. Gomesas žinojo, kokį aukštą politinį postą šitas žmogus užima internacionalinėse bri-

* Komendantūra *(isp.)*.
** Pėstininkai šauliai *(pranc.)*.

gadose, ir žinojo, kad jis žino, kur yra Golco štabas, ir galės nukreipti jį tenai. Tačiau nežinojo, kuo pavertė šį žmogų laikas, nusivylimas, nesėkmės asmeniniame ir politiniame gyvenime ir nepasotinama ambicija, ir nežinojo, kad klausinėti šį žmogų — vienas pavojingiausių dalykų. Nieko apie tai nenumanydamas, jis žengė priešais šitą žmogų, atidavė pagarbą sugniaužtu kumščiu ir tarė:

— Draugas Masarai[118], mes vežame raportą generolui Golcui. Gal jūs galėtumėt nurodyti, kur yra jo štabas? Labai skubu.

Aukštas, stambus pagyvenęs žmogus pakreipė galvą ir atidžiai nužvelgė jį pavandenijusiomis akimis. Net čia, fronte, grįžus iš pasivažinėjimo gaiviu nakties oru, elektros lemputės šviesoje jo pilkas veidas buvo panašus į numirėlio. Jis atrodė tarsi nulipdytas iš to negyvo audinio, kurio esti po iškaršusio liūto nagais.

— Ką jūs vežate, drauge? — paklausė jis Gomesą ispaniškai su ryškiu katalonišku akcentu. Jo akys nukrypo į Andresą, nužvelgė jį ir vėl grįžo prie Gomeso.

— Raportą generolui Golcui. Jį reikia pristatyti į jo štabą, draugas Masarai.

— Iš kur tas raportas, drauge?

— Iš fašistų užnugario,— atsakė Gomesas.

Andre Masaras ištiesė ranką ir paėmė paketą bei dokumentus. Žvilgtelėjęs įsibruko viską į kišenę.

— Abu areštuoti! — pasakė jis sargybos kapralui.— Iškrėskite ir, kai pasakysiu, atveskite pas mane.

Su paketu kišenėje jis įėjo į akmeninį namą.

Sargybos būstinėje sargybiniai apieškojo Gomesą ir Andresą.

— Kas jam užėjo? — tarė Gomesas vienam sargybiniui.

— *Está loco,*— atsakė sargybinis.— Jis beprotis.

— Ne. Tai žymus politikos veikėjas,— tarė Gomesas.— Jis vyriausiasis internacionalinių brigadų komisaras.

— *A pesar de eso, está loco,* — pasakė kapralas.— Vis vien jis beprotis. Ką jūs veikiat užfrontėj?

— Šitas va draugas — geriljeras iš tenai,— paaiškino jam Gomesas, kol tasai tikrino jo kišenes.— Jis gabena raportą generolui Golcui. Neprapuldykit mano dokumentų. Pasaugokit pinigus ir kulką su virvele. Ji iš mano pirmojo sužeidimo prie Gvadaramos.

— Nesijaudink,— atsakė kapralas.— Viskas bus šitam stalčiuj. Kodėl jūs nepaklausėt, kur yra Golcas, manęs?

— Mes ir norėjom. Aš paklausiau sargybinį, ir jis pašaukė tave.

— Bet tada atvažiavo beprotis, ir tu paklausei jį. Jo negalima klausinėti. Jis beprotis. Tavo Golcas už trijų kilometrų nuo čia, į dešinę nuo kelio, miške.

— O tu dabar negali mūsų išleisti?

— Ne. Atsakyčiau savo galva. Man reikės nuvest tave pas beprotį. Be to, ir tavo raportas pas jį.

— Gal galėtum kam nors apie mus pasakyti?

— Būtinai,— atsakė kapralas.— Pamatęs ką iš viršininkų, tuoj pasakysiu. Visi žino, kad jis beprotis.

— O aš jį visada laikiau žymiu veikėju,— tarė Gomesas.— Vienu šlovingiausių Prancūzijos vyrų.

— Šlovingumo jis gal ir šlovingas,— pasakė kapralas ir uždėjo ranką Andresui ant peties.— Bet ir pamišėlis. Turi maniją šaudyt žmones.

— Tikrai šaudo?

— *Como lo oyes**,— atsakė kapralas.— Tas senis išgalabijo žmonių daugiau negu maras. *Mata más que la peste bubonica.* Bet ne kaip mes — žudo ne fašistus. *Qué va!* Be juoko! *Mata bichos raros.* Medžioja retus žvėris. Trockininkus. Nukrypėlius. Vienu žodžiu, retus žvėris.

Andresas nieko nesuprato.

— Kai buvom Eskorialy, sušaudėm pats nežinau kiek,— pasakė kapralas.— Šaudyt — visada mums. Užsieniečiai saviškių šaudyt nesutinka. Ypač prancūzai. Kad būtų ramiau, baudžiamąjį būrį paprastai sudaro iš mūsiškių. Šaudėm prancūzus. Šaudėm belgus. Esam šaudę įvairiausių tautybių. Visokių. *Tiene mania de fusilar gente***. Visada už politiką. Beprotis. *Purifica más que el Salvarsán.* Jis valo geriau negu salvarsanas.

— Bet tu tarstelėsi ką nors apie raportą?

— Taip, žmogau. Būtinai. Šiose dviejose brigadose aš pažįstu visus. Pro čia visi praeina. Pažįstu net ir rusus, nors jų tiktai vienas kitas moka ispaniškai. Mes neleisim, kad šitas beprotis šaudytų ispanus.

— O kaip raportas?

— Raportas irgi nepražus. Nesijaudink, drauge. Mes žinom, kaip

---

* Kaip pats girdėjai (*isp.*).

** Turi maniją šaudyt žmones (*isp.*).

elgtis su šituo bepročiu. Jis pavojingas tik saviškiams. Mes jį perpratom.

— Įvesti areštantus,— pasigirdo Andre Masaro balsas.

— *Quereis eschar un trago?* — paklausė kapralas.— Gal norit išgerti?

— Nieko prieš.

Kapralas išėmė iš spintelės butelį anyžinės, ir Gomesas su Andresu išgėrė. Kapralas irgi. Jis nusišluostė ranka burną.

— *Vámonos,*— pasakė jis.

Jausdami, kaip degtinė šildo gerklę, vidurius, širdį, jie koridoriumi nuėjo iš sargybos būstinės į kambarį, kur prie ilgo stalo sėdėjo Masaras, pasiklojęs priešais save žemėlapį, rankoje laikydamas perpus raudoną, perpus mėlyną pieštuką, su kuriuo jis vaizduodavo karvedį. Andresui tai buvo eilinė kliūtis. Šiąnakt jų ir taip buvo daug. Kaip visada. Bet jeigu tvarkingi dokumentai ir švari sąžinė, gali keliauti be pavojaus. Galiausiai tave paleidžia, ir keliauji toliau. Tačiau *Inglés* liepė paskubėti. Dabar Andresas žinojo, kad nieku būdu nesugrįš iki tilto sprogdinimo, tačiau pirmiausia dar reikia pristatyti paketą, o jį štai šitas senis, kuris sėdi prie stalo, įsikišo į kišenę.

— Stokit tenai,— nepakeldamas akių pasakė Masaras.

— Klausykit, draugas Masarai,— prapliupo Gomesas; anyžių antpilas įkaitino jo pyktį.— Jau sykį šiąnakt mes užgaišom per anarchistų tamsumą. Paskui per fašistuojančio biurokrato abejingumą. O dabar per nereikalingą komunisto įtarumą.

— Tylėt! — nepakeldamas akių atsakė Masaras.— Čia ne mitingas.

— Draugas Masarai, mūsų reikalas ypač skubus,— pasakė Gomesas.— Ir nepaprastai svarbus.

Kapralas ir kareivis gyvai domėjosi pašnekesiu, tarytum žiūrėdami daug kartų matytą vaidinimą, kurio gražiausiomis vietomis niekad nepabosta gėrėtis.

— Viskas yra skubu,— pasakė Masaras.— Ir viskas svarbu.— Dabar, tebelaikydamas pieštuką, jis pasižiūrėjo į juos.— Iš kur jūs žinot, kad Golcas čia? Ar suprantat, ką reiškia prieš puolimą ateiti ir teirautis konkretaus generolo? Iš kur jūs galit žinoti, kad čia yra toks generolas?

— Pasakyk jam *tu*,— tarė Gomesas Andresui.

— Draugas generole,— pradėjo Andresas. Andre Masaras nepa-

taisė jo, nors laipsnį jis pasakė neteisingai.— Šitą paketą man davė užfrontėj...

— Užfrontėj? — tarė Masaras.— Taip, man sakė, jog jūs atėjęs iš fašistų užnugario.

— Jį man davė, draugas generole, *inglés*, vardu Robertas, sprogdintojas,— jis pas mus griaus tiltą. Suprantat?

— Pasakok toliau,— burbtelėjo Masaras Andresui tokiu tonu, tarytum sakydamas: „Meluok, fantazuok, muilink akis“.

— Žodžiu, draugas generole, *Inglés* liepė kuo greičiau pristatyti šį daiktą generolui Golcui. Jis šiandien čia, kalnuose, pradeda puolimą, ir mes prašom tiktai vieno: kad draugas generolas leistumėt kuo skubiau pristatyti jam šį paketą.

Masaras vėl pakratė galvą. Jis žiūrėjo į Andresą, tačiau jo nematė.

Golcas, galvojo jis su siaubu ir džiugesiu, kaip žmogus, išgirdęs, jog biznio konkurentas žuvo ypač baisioje autokatastrofoje arba jog asmuo, kurio neapkentei, bet kurio padorumu neabejojai, padarė išeikvojimą. Ir Golcas — tarp išdavikų! Ir Golcas taip aiškiai palaiko ryšius su fašistais! Golcas, su kuriuo jis pažįstamas beveik dvidešimt metų. Golcas, kuris tą žiemą su Lukaču Sibire užgrobė traukinį, vežantį auksą. Golcas, kuris kariavo su Kolčiaku ir su lenkais. Paskui Kaukaze. Paskui Kinijoje, o nuo praeito spalio — čia. Bet jis tikrai draugavo su Tuchačevskiu. Tiesa, ir su Vorošilovu. Bet ir su Tuchačevskiu. O su kuo dar? Čia, aišku, su Karkovu. Ir su Lukaču. Bet vengrai visi intrigantai. Jis nekenčia Galo[119]. Golcas nekenčia Galo. Nepamiršk. Pasižymėk. Golcas visados nekentė Galo. Užtat jis palaiko Pucą. Ir šito nepamiršk. O jo štabo viršininkas — Diuvalis. Matai, kaip išeina? Pats girdėjai, kaip Čiopičių jis pavadino kvailiu. To niekas nepaneigs, tai faktas. O dabar štai pranešimas iš fašistų užnugario. Tik apkapojus sutrešusias šakas, medis augs sveikas. Reikia išaiškinti puvinį, nes jis turi būti pašalintas. Bet kas kas — Golcas! Kad Golcas būtų vienas išdavikų... Jis žinojo: pasitikėti negalima niekuo. Niekuo. Niekada. Net žmona. Net broliu. Net geriausiu bičiuliu. Niekuo. Niekada.

— Išveskit juos,— pasakė jis sargybiniams.— Stropiai saugokit.— Kapralas pasižiūrėjo į kareivį. Šis Masaro spektaklis buvo nuobodokas.

— Draugas Masarai,— tarė Gomesas.— Būkit protingas. Paklausykit manęs, ištikimo kario ir draugo. Pranešimą reikia būtinai

pristatyti. Šis draugas atnešė jį iš fašistų užnugario pristatyti draugui generolui Golcui.

— Išveskit,— maloniai tarė Masaras sargybiniams. Jam buvo gaila jų, kaip žmonių, jei reikėtų juos likviduoti. Tačiau Golco tragedija jį prislėgė. Kas kas, bet Golcas! galvojo jis. Jis tuoj pat nuneš fašistų pranešimą Varlovui. Ne, geriau parodys pačiam Golcui ir žiūrės, kaip tas reaguos. Taip jis ir padarys. Kaip galima tikėti Varlovu, jeigu pats Golcas išvien su jais? Ne. Čia veikti reikia labai atsargiai.

Andresas atsisuko į Gomesą.

— Tai ką, jis neišsiųs pranešimo? — netikėdamas paklausė jis.

— Kaip matai,— atsakė Gomesas.

— *Me cago en su puta madre!* — nusikeikė Andresas.— *Está loco!*

— Taip,— pasakė Gomesas.— Jis beprotis. Tu beprotis! Girdi? Beprotis! — sušuko jis Masarui, kuris, laikydamas perpus raudoną, perpus mėlyną pieštuką, pasilenkė prie žemėlapio.— Ar girdi, tu beproti, galvažudy?

— Išveskit,— pasakė Masaras sargybiniams.— Jų kaltė tokia didelė, kad jiems protas susidrumstė.

Kapralas atsiminė šią frazę. Ji buvo jam girdėta.

— Tu beproti, žmogžudy! — šaukė Gomesas.

— *Hijo de la gran puta!* — suriko Andresas.— *Loco!*

Šio žmogaus kvailumas jį siutino. Jeigu tai beprotis, reikia jį, kaip beprotį, iš čia pašalinti. Reikia atimti iš jo pranešimą. Kad jį perkūnas, šitą beprotį! Nors šiaip Andresas buvo ramaus ir gero būdo, jame ėmė tvenktis sunkus ispaniškas pyktis. Dar kiek, ir šitas pyktis jį apakins.

Sargybiniams vedant Gomesą su Andresu iš kambario, Masaras, įsižiūrėjęs į žemėlapį, liūdnai lingavo galva. Sargybiniai su pasitenkinimu klausėsi, kaip jis buvo koneveikiamas, tačiau apskritai spektakliu nusivylė. Buvo matę daug įdomesnių. Andre Masaras ramiai išklausė keiksmus. Daug kas pokalbius su juo baigdavo keiksmais. Jis visada tikrai nuoširdžiai gailėdavosi jų, kaip žmonių. Jis visuomet kartodavo tai sau, ir tai buvo viena iš nedaugelio jam likusių savų ir nuoširdžių minčių.

Jis sėdėjo nuleidęs akis ir ūsus į žemėlapį; į žemėlapį, kurio jis niekad dorai nesuprato, į rudas kontūrų linijas, plonas ir koncentriškas it voratinklis. Jis pažino iš kontūrų, kur aukštumos ir

kur slėniai, bet niekad nesuprasdavo, kodėl reikia pulti būtent šitą aukštumą ir kodėl reikia būtent šito slėnio. Tačiau generaliniame štabe, kur jisai, kaip politinis internacionalinių brigadų vadovas, turėjo teisę visur kištis, jis bakstelėdavo pirštu į tą ar kitą numeriu pažymėtą vietą, apibrėžtą plona linija, tarp miškų žalumos, išraižytos linijomis, žyminčiomis kelius ir einančiomis lygiagrečiai su kokia nors upe, kuri žemėlapyje vingiuota ne dėl gražumo, ir sakydavo:

— Štai. Čia jų silpna vieta.

Galas ir Čiopičius, abu — garbėtroškos politikieriai, pritardavo, ir paskui žmonės, akyse nematę žemėlapio, o tik išvykimo vietoje išgirdę aukštumos numerį ir sužinoję, kur apsikasęs priešas, kopdavo į tą kalvą ir jos šlaite pasitikdavo mirtį arba, sustabdyti kulkosvaidžių iš alyvmedžių giraičių, visai nepasiekdavo tos aukštumos. Kitur įkopdavo lengvai, bet turėdavo naudos tiek pat, kaip ir prieš kopdami: Tačiau kai Golco štabe Masaras įbesdavo į žemėlapį pirštą, blyškiaveidžio generolo su randuota galva žandų raumenys sukietėdavo, ir jis galvodavo: „Turėčiau nušauti tave, Andre Masarai, užuot leidęs tau kaišioti pilką numirėlišką pirštą prie mano žemėlapio. Kad tave perkūnas nutrenktų už visus žmones, kuriuos pražudei, kišdamasis į dalykus, apie kuriuos ničnieko nenutuoki. Prakeikta toji diena, kai tavo vardu ėmė vadinti traktorių gamyklas, gyvenvietes ir kooperatyvus ir tu tapai simboliu, kurio aš negaliu paliesti. Eik ir įtarinėk, grasink, kiškis, demaskuok ir žudyk žmones kur nori, tiktai mano štabą palik ramybėje“.

Bet, užuot taip pasakęs, Golcas atsilošdavo toliau nuo persisvėrusios per stalą masės, įbesto piršto, pilkų pavandenijusių akių, žilsvų ūsų ir blogo burnos kvapo ir sakydavo:

— Taip, draugas Masarai. Aš jus supratau. Tačiau toks požiūris neteisingas, ir aš su juo nesutinku. Jei norite, galite veikti be mano pritarimo. Taip. Galite, kaip sakot, pažiūrėti į šį reikalą pagal partinę liniją. Bet aš nesutinku.

Taigi dabar Andre Masaras sėdėjo ir studijavo žemėlapį prie neapdengto stalo, apšviesto ties galva kabančios elektros lemputės, užsismaukęs ant kaktos per didelę beretę, kad ryški šviesa nedurtų akių; tolydžio žvilgčiodamas į mimeografu padauginto įsakymo egzempliorių, lėtai, atidžiai ir kruopščiai analizavo jį žemėlapyje nelyginant jaunutis karininkų mokyklos kursantas, nagrinėjantis taktikos uždavinį. Buvo visa siela atsidėjęs karui. Mintyse jis vadovavo kariuomenei: turėjo teisę kištis, o tai, jo įsitikinimu, ir reiškė vado-

vauti. Taigi jis sėdėjo su Roberto Džordano pranešimu kišenėje, Gomesas su Andresu laukė sargybos būstinėje, o Robertas Džordanas gulėjo miške netoli tilto.

Vargu ar Andreso kelionės rezultatai būtų buvę kitokie, jeigu jam ir Gomesui Andre Masaras nebūtų sukliudęs keliauti toliau. Fronte nebuvo pakankamai kompetentingo žmogaus, kuris būtų galėjęs atšaukti puolimą. Mašina per ilgai veikė, kad ją būtų galima staiga imti ir sustabdyti. Bet kokio masto karinėse operacijose didelę galią turi inercija. Tačiau kai toji inercija įveikiama ir mašina įsijudina, sustabdyti ją taip pat sunku, kaip ir išjudinti.

Tačiau tą vakarą šis senyvas žmogus, užsismaukęs ant akių beretę, tebesėdėjo prie stalo su žemėlapiu, kai atsidarė durys ir įėjo rusų žurnalistas Karkovas su kitais dviem rusais, apsirengusiais civiliškai, su odinėmis striukėmis ir kepurėmis. Kapralas nenorom uždarė paskui juos duris. Karkovas buvo pirmas atsakingas asmuo, su kuriuo jam pavyko pasikalbėti.

— *Tovarišč Masar,*— švepluodamas, pašaipiai, bet mandagiai tarė Karkovas ir nusišypsojo, parodydamas išgedusius dantis.

Masaras atsistojo. Jis nemėgo Karkovo, tačiau pastarasis, atsiųstas čia „Pravdos" ir palaikąs tiesioginį ryšį su Stalinu, esamu momentu Ispanijoje buvo vienas iš trijų žymiausių asmenų.

— *Tovarišč Karkov,*— pasakė jis.

— Ruošiate puolimą? — įžūliai tarė Karkovas, mosteldamas galva į žemėlapį.

— Ne, analizuoju,— atsakė Masaras.

— Vadovaujate jūs ar Golcas? — ramiai paklausė Karkovas.

— Kaip tamsta žinai, aš tiktai politinis vadovas,— atsakė jam Masaras.

— Eikit sau,— tarė Karkovas.— Kuklinatės. Jūs tikras generolas. Štai ir žemėlapis, ir lauko žiūronai. O kadaise buvot admirolas, tiesa, draugas Masarai?

— Aš buvau artilerijos viršila,— atsakė Masaras.

Tai buvo melas. Iš tikrųjų maišto metu jis buvo vyresnysis raštvedys. Tačiau dabar jis visados laikė save buvus artilerijos viršila.

— A, o aš maniau, kad jūs buvot raštvedys,— pasakė Karkovas.— Amžinai painioju faktus. Žurnalisto bruožas.

Kiti du rusai pokalbyje nedalyvavo. Jie žiūrėjo per Masaro petį į žemėlapį, persimesdami viena kita pastaba savo kalba. Masaras su Karkovu pasisveikinę šnekėjosi prancūziškai.

— „Pravdoje“ geriau faktų nepainioti,— pasakė Masaras. Pasakė kandžiai, norėdamas bent kiek atsikirsti Karkovui. Karkovas visada „išleisdavo iš jo orą“ (prancūziškai — „*dégonfler*“), ir Masaras, kalbėdamas su juo, būdavo atsargus ir nepatiklus. Kai Karkovas kalbėdavo, jis tarpais net pamiršdavo, su kokiu svarbiu mandatu jį, Andre Masarą, atsiuntė čia Prancūzijos komunistų partijos centro komitetas. Be to, pamiršdavo, kad jo asmuo neliečiamas. Atrodė, jog Karkovui nieko nereiškia bet kada jam kepštelėti. Dabar Karkovas tarė:

— Siųsdamas „Pravdai“, aš paprastai patikrinu. „Pravdai“ aš pateikiu absoliučiai tikslius faktus. Sakykit, draugas Masarai, ar jūs nieko negirdėjot apie pranešimą Golcui iš vieno mūsų partizanų būrio, veikiančio Segovijos rajone? Ten dabar yra vienas draugas amerikietis, pavarde Džordanas, kuris turėjo atsiųsti mums pranešimą. Gauta žinių apie mūšius fašistų užnugaryje. Jis turėjo atsiųsti Golcui pranešimą.

— Amerikietis? — paklausė Masaras. Andresas sakė: *inglés*. Tai šit kaip. Vadinasi, jis suklydo. Ir reikėjo tiems kvailiams jį užkalbinti!

— Taip,— Karkovas žiūrėjo į jį su panieka,— jaunas amerikietis, ne itin subrendęs politiškai, bet puikiai sutariantis su ispanais ir gražiai pasidarbavęs partizanų gretose. Taigi atiduokite man raportą, draugas Masarai. Jis ir taip per ilgai užlaikytas.

— Kokį raportą? — paklausė Masaras. Jis ir pats suprato, kad tai kvailas klausimas. Tačiau nenorėjo taip greitai prisipažinti suklydęs ir paklausė tik tam, kad atitolintų pažeminimo akimirką.

— To vaikino Džordano raportą Golcui, kuris yra jūsų kišenėje,— atsakė Karkovas, parodydamas išgedusius dantis.

Andre Masaras įkišo ranką į kišenę ir padėjo paketą ant stalo. Jis pasižiūrėjo Karkovui tiesiai į akis. Na gerai. Jis suklydo, ir dabar jau nieko nepadarysi, tačiau žeminamas jis nesileis.

— Ir leidimą,— tyliai tarė Karkovas.

Masaras padėjo leidimą šalia paketo.

— Draugas kaprale! — ispaniškai pašaukė Karkovas.

Kapralas atidarė duris ir įėjo. Jis žvilgtelėjo į Andre Masarą, kuris pasižiūrėjo į jį tartum senas šernas, užspeistas skalikų. Masaro veidas nerodė nei baimės, nei pažeminimo. Jam tik buvo pikta, ir jis tik laikinai buvo užspeistas. Jis žinojo, kad šitie skalikai jo nesuturės.

— Nuneškite tiems dviem draugams į sargybos būstinę ir nurodykite jiems kelią į generolo Golco štabą,— pasakė Karkovas.— Jau ir taip pernelyg uždelsta.

Kapralas išėjo, ir Masaras pasižiūrėjo jam įkandin, o paskui į Karkovą.

— *Tovarišč Masar*,— tarė Karkovas,— aš bandysiu išsiaiškinti, kiek neliečiamas jūsų asmuo.

Masaras žiūrėjo tiesiai į jį ir nieko nesakė.

— Ir prieš kapralą nieko neregzkite,— kalbėjo toliau Karkovas.— Kapralas niekuo dėtas. Aš pamačiau tuos du vyrus sargybos būstinėje, ir jie kreipėsi į mane (tai buvo melas). Tikiuosi, žmonės visada kreipsis į mane (tai buvo tiesa, nors į jį kreipėsi kapralas).— Karkovas tikėjo, kad jo prieinamumas yra naudingas žmonėms, ir tikėjo, kad geranoriškas kišimasis humaniškas. Tai buvo vienintelis dalykas, į kurį jis žiūrėjo be cinizmo.— Žinot, Tarybų Sąjungoje žmonės rašo man į „Pravdą", kai nusižengiama teisingumui kokiame nors Azerbaidžano miestely. Negirdėjot? Sako: „Karkovas mums padės".

Andre Masaras žiūrėjo į jį, ir jo veidas rodė vien pyktį ir priešiškumą. Jis galvojo tik viena: Karkovas padarė jam kažką negero. Na ką gi, Karkovai, nors tu ir labai galingas, bet saugokis!

— Šis atvejis kitoks,— tarė Karkovas,— bet esmė ta pati. Aš bandysiu išsiaiškinti, kiek neliečiamas jūsų asmuo, draugas Masarai. Reikės pasidomėti, ar negalima būtų pakeisti tos traktorių gamyklos pavadinimo.

Andre Masaras nusisuko nuo jo ir vėl įsmeigė akis į žemėlapį.

— Ką rašo Džordanas? — paklausė jį Karkovas.

— Neskaičiau,— atsakė Andre Masaras.— *Et maintenant fiche moi la paix**, draugas Karkovai.

— Gerai,— pasakė Karkovas.— Netrukdysiu jums spręsti karinių galvosūkių.

Jis išėjo iš kambario ir pasuko į sargybos būstinę. Andresas su Gomesu buvo jau išėję, ir jis valandėlę pastovėjo, žiūrėdamas į kelią ir į tolimas kalnų viršūnes, ryškėjančias pilkoje apyaušrio šviesoje. Reikia vykti tenai, pagalvojo jis. Greit prasidės.

Andresas su Gomesu vėl važiavo motociklu, ir jau švito. Laiky-

* O dabar palik mane ramybėj (*pranc.*).

damasis už priekinės sėdynės, Andresas juto, kaip greitai neša jį motociklas aukštyn, įveikdamas vingį po vingio, per skystą pilką rūką, gaubiantį keterą, paskui motociklas čiūžtelėjo ir sustojo, ir jiedu nulipo ant kelio, vedančio toli į pakalnę, ir miške po kairei stovėjo tankai, apdengti pušų šakomis. Miške buvo pilna kariuomenės. Andresas pastebėjo kareivius su ilgais neštuvais ant pečių. Dešinėje, šalia kelio, po medžiais stovėjo trys štabo automobiliai, iš šonų ir iš viršaus apdangstyti pušų šakomis.

Gomesas nusivarė motociklą prie vieno automobilio. Atrėmęs jį į pušies kamieną, jis užkalbino šoferį, kuris sėdėjo šalia automobilio, nugara atsikolęs į medį.

— Aš jus nuvesiu pas jį,— pasakė šoferis.— Pastatyk savo *moto*, kad nesimatytų, ir apklok va tom.— Jis parodė į krūvą nukirstų šakų.

Pro pačias pušų viršūnes jau smelkėsi saulės spinduliai, kai Gomesas su Andresu nusekė paskui šoferį, vardu Visentė, pro pušis, skersai kelią, ir šlaitu užkopė prie įėjimo į blindažą, nuo kurio viršaus medžiais apaugusiu šlaitu tiesėsi laidai. Šoferis įėjo į vidų, o jie liko lauke, ir Andresas žavėdamasis apžiūrėjo blindažą, kuris iš toliau atrodė tarsi urvas; aplink nebuvo ženklo, kad čia kasta žemė, tačiau stovėdamas prie įėjimo jis matė, kad blindaže ir aukšta, ir platu, ir žmonės vaikšto laisvai, nebijodami užsigauti galvų į drūtus rąstus, iš kurių suklotos lubos.

Šoferis Visentė išėjo iš blindažo.

— Jis aukščiau, kur skirsto dalinius,— pasakė.— Atidaviau štabo viršininkui. Pasirašė, kad priėmė. Štai.

Jis padavė Gomesui voką su rašteliu. Gomesas atidavė jį Andresui, o tas pasižiūrėjo ir įsikišo už marškinių.

— Kaip pavardė to, kuris pasirašė? — paklausė jis.

— Diuvalis,— atsakė Visentė.

— Gerai,— pasakė Andresas.— Tai vienas iš trijų, kuriems galėjau atiduoti.

— Ar lauksim atsakymo? — paklausė Gomesas Andresą.

— Būtų geriau. Nors kur aš rasiu *Inglés* ir kitus po tilto sugriovimo, nė Ponas Dievas nežino.

— Eime, palauksim, kol grįš generolas,— tarė Visentė.— Atnešiu kavos. Tikriausiai norit valgyt.

— O kieno šitie tankai? — paklausė jį Gomesas.

Nuo šakomis apdangstytų dumblo spalvos tankų per spyglius

ėjo gilios vėžės, rodančios, kur jie išsuko iš kelio ir atbuli įvažiavo į mišką. Pro šakas kyšojo gulsti 45 mm patrankų vamzdžiai, ir vairuotojai bei šauliai su odinėmis striukėmis ir rumbuotais šalmais sėdėjo atsirėmę į medžius arba miegojo ant žemės.

— Čia rezervas,— atsakė Visentė.— Pėstininkai — irgi rezervas. Tie, kurie pradės puolimą, yra aukščiau.

— Daug čia jų,— tarė Andresas.

— Taip,— pasakė Visentė.— Visa divizija.

Blindaže Diuvalis, kairėje rankoje laikydamas atplėštą Roberto Džordano pranešimą, žvilgčiodamas į laikrodėlį ant tos pačios rankos, ketvirtą kartą skaitė pranešimą jausdamas, kaip iš pažastų šonais varva prakaitas, ir kalbėjo į telefono ragelį:

— Tada duokit man Segovijos poziciją. Išvažiavo? Duokit Avilos poziciją.

Jis nesitraukė nuo telefono. Bet nieko gero. Jis spėjo pasikalbėti su abiem brigadomis. Golcas patikrinęs kariuomenės dislokaciją ir dabar vykstąs į stebėjimo punktą. Jis iškvietė stebėjimo punktą, tačiau Golco ten nebuvo.

— Duokit nutūpimo aikštelę numeris vienas,— tarė Diuvalis, staiga nusprendęs prisiimti visą atsakomybę. Jis sulaikys puolimą, prisiimdamas viską sau. Verčiau sulaikyti. Negalima siųsti žmonių į puolimą, jeigu priešas jam pasiruošęs. Taip daryti nevalia. Tai žmogžudystė. Negalima. Nevalia. Kad ir kažin kas. Norės — tegu sušaudo. Jis susisieks su pačia nutūpimo aikštele ir atšauks bombardavimą. O jeigu tai tik kaustomasis manevras? O gal mūsų tikslas — atitraukti techniką ir kariuomenę? Gal viskas tik dėl to? Juk puolimo tikslo niekad iš anksto nepraneša.

— Palikti nutūpimo aikštelę numeris vienas,— pasakė jis ryšininkui.— Duokit 69 brigados stebėjimo punktą.

Jis tebemėgino prisiskambinti ten, kai išgirdo pirmųjų lėktuvų ūžimą.

Tuo metu jį sujungė su stebėjimo punktu.

— Klausau,— ramiai atsiliepė Golcas.

Jis sėdėjo atsilošęs į maišą su smėliu, kojomis įsispyręs į akmenį, su cigarete, prilipusia prie apatinės lūpos, ir kalbėdamas žiūrėjo per petį į dangų. Matė platėjančius trejukių pleištus, kurie spindėdami sidabru ir drebindami dangų artėjo iš už tolimo kalno, iš kur tryško pirmieji saulės spinduliai. Žiūrėjo, kaip jie skrenda,

gražūs, žvilgantys saulėje. Spinduliuose švytėjo sidabruoti propelerių diskai.

— Taip,— tarė jis į telefono ragelį prancūziškai, nes kalbėjosi su Diuvaliu.— *Nous sommes foutus. Oui. Comme toujours. Oui. C'est dommage. Oui.** Kaip apmaudu, kad per vėlai sužinojom. Jis stebėjo lėktuvus išdidžiu žvilgsniu. Dabar jau įžiūrėjo raudonus ženklus lėktuvų pasparnėse ir stebėjo, kaip jie gausdami tolygiai ir didingai artėja. Štai kaip galėjo būti! Tai *mūsų* lėktuvai. Juos išardytus atplukdė čia laivais iš Juodosios per Marmuro jūrą, per Dardanelus, per Viduržemio jūrą, atplukdė čia, atsargiai iškrovė Alikantėje, išmaningi žmonės sudėjo, išbandė ir rado esant be ydos, ir dabar jie dundėdami skrido dailia rikiuote nepriekaištingai tiksliais V pavidalo trikampiais, skrido aukštai, žvilgėdami sidabru ryto saulėje, bombarduoti ana tų keterų, kad jos su griausmu išlėktų į orą ir kad mes galėtume pereiti.

Golcas žinojo, kad praskridę jie netrukus išmes bombas, kurios vartaliosis ore it rudi delfinai. Ir tada kalnų keteros su griausmu išlėks aukštyn dulkių stulpais ir pranyks, apgaubtos vieno judančio debesies. Paskui abiem šlaitais žlegėdami ims ropoti tankai, o jiems iš paskos pajudės abi jo brigados. Ir jei puolimas būtų nelauktas, jie eitų ir pereitų kiaurai, kartais sustodami, prasivalydami kelią, įveikdami kliūtis, nes darbo daug, tokio darbo, kurį reikia padaryti sumaniai, tankams padedant: tankai apsisuktų ir grįžtų pridengti ugnimi, o kiti pavėžėtų puolėjus ir perropotų perėją, ir divizija nužygiuotų tolyn. Taip būtų, jei ne išdavystė ir jei visi būtų padarę, kas reikia.

Yra dvi kalnų keteros, ir yra tankai, ir yra dvi šaunios jo brigados, pasiruošusios išžygiuoti iš miško, o štai dabar pasirodė ir lėktuvai. Viskas, ką jis turėjo padaryti, buvo padaryta kaip reikiant.

Tačiau žiūrėdamas į lėktuvus, skrendančius dabar beveik tiesiai virš galvos, jis juto silpnumą paširdy, nes išklausęs per telefoną Džordano raportą žinojo, kad ant keterų nieko nebus. Jie bus atsitraukę tolėliau ir tūnos pasislėpę nuo skeveldrų siaurose tranšėjose arba miške, o kai bombonešiai nuskris, vėl grįš su savo kulkosvaidžiais, automatais ir tais prieštankiniais pabūklais, kurie, pasak Džordano, nuvažiavo keliu, ir vėl mes neturėsim kur dėti akių. Tačiau lėktuvų

* Mums galas. Taip. Kaip visada. Taip. Labai gaila. Taip. (*Pranc.*)

kurtinančiame gausme buvo tai, kas būtų galėję būti, ir pakėlęs galvą, žiūrėdamas į juos Golcas tarė į telefono ragelį:

— Ką gi. *Rien à faire. Rien. Faut pas penser. Faut accepter.**

Golcas stebėjo lėktuvus rūsčiomis, išdidžiomis akimis, kurios žinojo, kaip viskas galėjo būti ir kaip bus iš tikrųjų, ir didžiuodamasis tuo, kaip galėjo būti, tikėdamas, kad taip galėjo būti, net jei taip niekad nebus, jis pasakė:

— *Bon. Nous ferons notre petit possible***,— ir pakabino ragelį.

Tačiau Diuvalis jo negirdėjo. Sėdėdamas prie stalo, laikydamas rankoje telefono ragelį, jis girdėjo tik lėktuvų gausmą ir galvojo: gal dabar, gal šį kartą, tu tik klausyk, kaip jie skrenda, gal bombonešiai ištaškys juos į šipulius, gal mes prasiveršim, gal jam duos rezervų, kurių prašė, gal šį kartą... gal šį kartą pavyks. Nagi, pirmyn. Pirmyn! Motorų griausmas užtrenkė jo mintis.

KETURIASDEŠIMT TREČIAS SKYRIUS

Robertas Džordanas gulėjo už pušies ant kalvos šlaito virš kelio ir stebėjo, kaip aušta. Jis mėgo šį paros metą ir dabar dairėsi, jausdamas, kaip visas prisipildo pilkumos, tarytum virtęs dalimi to lėto šviesėjimo, koks esti prieš saulėtekį, kai daiktai patamsėja, erdvė išsišviečia, o šviesos, spindėjusios naktį, pagelsta ir dienojant visai išblanksta. Pušys žemai pakalnėje išryškėjo, jų kamienai dabar buvo kieti ir rudi, o kelias blizgėjo pro dryksantį virš jo rūką. Drabužiai sušlapo nuo rasos, ir miško paklotė buvo minkšta, ir jis juto, kaip dumba po alkūnėmis rudų nukritusių spyglių sluoksnis. Apačioje pro lengvą rūką, kylantį nuo upokšnio, jis matė tiesų ir tvirtą plieno tiltą skersai tarpeklį ir medines sargybos būdeles jo galuose. Tačiau rūke, boluojančiame virš upokšnio, tiltas atrodė trapus it voratinklis.

---

* Nieko nepadarysi. Nieko. Nereikia apie tai galvoti. Reikia susitaikyti. (*Pranc.*)

** Gerai. Padarysim, ką galėsim (*pranc.*).

Jis įžiūrėjo būdelėje stovintį sargybinį, atsukusį nugarą, su apsiaustu ir plieniniu šalmu, kuris pasimatydavo jam lenkiantis pasišildyti rankų prie gorės, padarytos iš skylėtos skardinės nuo benzino. Robertas Džordanas girdėjo, kaip per akmenis gurga upokšnis, ir matė skystą dūmelį, kylantį iš sargybinio būdelės.

Jis pasižiūrėjo į laikrodį ir pagalvojo: kažin, ar nusigavo Andresas pas Golcą? Jei vis dėlto reikės sprogdinti tiltą, norėčiau sulėtinti kvapą, kad sulėtėtų laikas ir dar kartą pajusčiau, kaip jis eina. Kaip manai, ar jam pavyko — Andresui? O jei taip, tai ar atšauks? Ar spės atšaukti? *Qué va!* Nesijaudink. Arba spės, arba nespės. Bus viena iš dviejų, ir netrukus tu sužinosi. O galbūt puolimas pavyks? Golcas sako, kad gali pavykti. Kad yra tokia galimybė. Jei mūsų tankai prasiverš keliu, o žmonės prasimuš pro La Granchą iš dešinės, aplenkdami visą kairiąją kalnų grandinę. Kodėl tu negalvoji apie laimėjimą? Taip pripratai prie gynybos, kad nedrįsti ir pagalvoti. Na taip. Tačiau tokia galimybė buvo prieš tai, kai keliu nuvažiavo tos mašinos. Prieš tai, kai pasirodė lėktuvai. Nebūk toks naivus. Bet atmink viena: kol mes pajėgsim atsilaikyti čia, fašistai bus supančioti. Neįveikę mūsų, jie negali užpulti jokios kitos šalies, o mūsų jie niekad neįveiks. Jei prancūzai bent kiek parems, jei tik neuždarys sienos ir jei mes gausim lėktuvų iš Amerikos, jie niekad mūsų neįveiks. Šie žmonės, jei tik bus gerai apsiginklavę, kausis amžinai.

Ne, pergalės čia nesitikėk, gal net keletą metų. Tai tik kaustomasis puolimas. Neturėk iliuzijų. O gal šiandien mes prasiveršim? Tai pirmasis didelis mūsų puolimas. Neprarask realybės jausmo. O gal vis dėlto pasiseks. Šalčiau, tarė sau. Prisimink, kas nuvažiavo keliu. Tu padarei, ką galėjai. Reikėtų mums kilnojamų trumpabangių radijo siųstuvų. Bus laikas — ir turėsim. Bet kol kas neturim. Tu tik būk atidus ir daryk, ką privalai daryti.

Ši diena — viena iš daugelio būsimų dienų. Bet nuo to, ką padarysi šiandien, galbūt priklausys tai, kas atsitiks per visas tas būsimas dienas. Taip buvo visus šiuos metus. Taip buvo jau tiek daug kartų. Visas šis karas toks. Koks tu pompastiškas nuo ankstyvo ryto, pasakė jis sau. Žiūrėk verčiau, kas ten dedasi.

Jis pamatė tilto link nuo posūkio ateinančius du kareivius su apsiaustais ir plieniniais šalmais ir su šautuvais ant peties. Vienas sustojo tolimajame tilto gale. Antrasis lėtu ir sunkiu žingsniu žengė per tiltą. Ant tilto stabtelėjo ir nusispjovė į tarpeklį, paskui lėtai

19 PLB 1386

priėjo prie šio tilto galo, kur sargybinis kažką jam pasakė, ir nužingsniavo per tiltą. Sargybinis, kurį pakeitė, ėjo greičiau nei tas, kur atėjo (skuba kavos, pagalvojo Robertas Džordanas), tačiau ir jis nusispjovė į tarpeklį.

Įdomu, ar tai toks prietaras? pagalvojo Robertas Džordanas. Reikės ir man nusispjauti į tą tarpeklį. Jeigu burna nebus išdžiūvus. Ne. Vargu ar tai stiprus vaistas. Nepadės. Prieš eidamas ant tilto, turėsiu įrodyti, kad tai nepadeda.

Naujasis sargybinis įėjo į būdelę ir atsisėdo. Jo šautuvas su pritvirtintu durtuvu stovėjo atremtas į sieną. Robertas Džordanas išsiėmė iš marškinių kišenės žiūronus ir pasukiojo okuliarus, kol juose išryškėjo pilkai nudažyto metalinio tilto galas. Tada nukreipė žiūronus į sargybinio būdelę.

Sargybinis sėdėjo atsilošęs į sieną. Šalmas kabojo ant vagio, ir kareivio veidas buvo aiškiai matyti. Robertas Džordanas pažino, jog tai tas pats žmogus, kuris budėjo čia pavakary prieš dvi dienas. Buvo su ta pačia megzta kepure, panašia į kojinę. Ir nesiskutęs. Skruostai įdubę, o skruostikauliai išsišovę. Gauruoti antakiai per vidurį suaugę. Jis atrodė mieguistas ir Robertui Džordanui žiūrint nusižiovavo. Paskui išsiėmė tabako kapšį ir rūkomojo popieriaus ir susisuko cigaretę. Mėgino prisidegti žiebtuvėliu, bet galų gale įsikišo jį į kišenę ir nuėjo prie gorės, pasilenkė, ištiesė ranką, paėmė rusenančią anglį, mėčiodamas ant delno įpūtė, tada prisidegė suktinę ir įmetė žariją į gorę.

Kai kareivis traukdamas suktinę atsirėmė į būdelės sieną, Robertas Džordanas nukreipė aštuonis kartus didinantį Ceiso binoklį į jo veidą. Paskui nuleido žiūronus, sulenkė ir įsidėjo į kišenę.

Daugiau nebežiūrėsiu į jį, tarė sau.

Jis gulėjo ir stebėjo kelią, ir stengėsi nieko negalvoti. Žemai pušyje subrazdėjo voverė, ir Robertas Džordanas žiūrėjo, kaip ji leidžiasi kamienu žemyn. Pusiaukelėje stabtelėjo ir pakreipė galvutę į žmogų. Jis matė voverės akis, mažytes ir blizgančias, ir iš susijaudinimo viksinčią uodegą. Paskui keliais ilgais šuoliais, kurie dėl kojelių mažumo ir uodegos didumo atrodė dar ilgesni, perbėgo prie kito medžio. Užšokusi ant kamieno, vėl pasižiūrėjo į Robertą Džordaną, tada užlindo už medžio ir dingo iš akių. Paskui Robertas Džordanas išgirdo voverę brazdant aukštai pušyje ir pamatė ją, prisiplojusią prie šakos, viksinčią uodega.

Robertas Džordanas vėl pasižiūrėjo pro pušis į sargybinio būdelę. Jis panoro įsidėti voveraitę į kišenę. Norėjo turėti ką nors, ką galėtų paglostyti. Pasitrynė alkūnėmis į spyglius, bet tai buvo kas kita. Niekas nežino, koks vienišas žmogus kartais pasijunti, dirbdamas tokį darbą. Aš, tiesa, žinau. Tikiuosi, Zuikučiui pavyks ištrūkti iš čia. Negalvok apie ją. Taip, suprantama. Bet tikėtis man nedraudžiama, ir aš tikiuosi. Kad man pavyks susprogdinti tiltą ir kad ji ištrūks iš čia. Ir puiku. Žinoma. Tik tiek. Daugiau aš nieko nenoriu.

Dabar jis nukreipė žvilgsnį nuo kelio ir sargybinio būdelės į tolimus kalnus. Nereikia nieko galvoti, pasakė sau. Gulėjo ramiai ir žiūrėjo, kaip aušta. Buvo puikus vasariškas rytas, ir dabar, gegužės gale, aušo sparčiai. Per tiltą pervažiavo motociklininkas odiniu puspalčiu ir odiniu šalmu su automatu dėkle prie kairės kojos ir pakilo keliu į kalną. Pravažiavo sanitarinė mašina, pralėkė tiesiai po juo ir pakilo į kalną. Šiaip kelias buvo tuščias. Jis uodė pušų kvapą ir girdėjo upokšnio čiurlenimą, ir tiltas dabar, ryto šviesoje, atrodė ryškus ir gražus. Jis gulėjo už pušies, pasidėjęs automatą ant kairės rankos, ir daugiau nebežiūrėjo į sargybinio būdelę, ir tik po ilgo laiko, kai jau atrodė, kad to niekad neatsitiks, kad nieko negali atsitikti tokį gražų gegužės pabaigos rytą, jis staiga išgirdo duslų bombų drioksėjimą.

Vos išgirdęs sprogimus, nelaukdamas, kol nuo kalnų atgriaudės aidas, Robertas Džordanas giliai įkvėpė ir pakėlė automatą. Ranka buvo užtirpus nuo jo svorio, ir sustingę pirštai judėjo nenoriai.

Kareivis būdelėje, išgirdęs sprogimus, atsistojo. Robertas Džordanas matė, kaip jis paėmė šautuvą ir suklusęs išėjo iš būdelės. Jis stovėjo ant kelio, apšviestas saulės. Megzta kepurė buvo pakrypus ant šono, ir kai jis pakėlė galvą, žiūrėdamas į tą pusę, kur sprogo bombos, saulė apšvietė neskustą jo veidą.

Ant kelio rūko nebuvo, ir Robertas Džordanas ryškiai matė kareivį, stovintį ant kelio ir žiūrintį į dangų. Jį pro medžius aiškiai apšvietė saulė.

Robertas Džordanas pajuto sunkumą krūtinėje, lyg ją kas būtų suveržęs vielomis, ir tvirčiau įsispyręs alkūnėmis į žemę, suspaudęs rumbuotą rankeną nutaikė kryptuką, sutampantį dabar su taikiklio įpjova, į žmogaus krūtinės vidurį ir švelniai paspaudė gaiduką.

Jis pajuto staigų automato stuktelėjimą į petį, ir kareivis su nuostabos ir skausmo išraiška veide suklupo ir susirietęs davėsi kakta į asfaltą. Jo šautuvas nuvirto šalia. Vienas pirštas liko įstrigęs gaiduko ąselėje, ir riešas nenatūraliai išlinko. Šautuvas gulėjo ant kelio durtuvu į priekį. Robertas Džordanas nukreipė žvilgsnį nuo kareivio, kuris susirietęs gulėjo ant kelio, ir pasižiūrėjo į tiltą ir sargybinio būdelę kitame gale. Antrojo sargybinio nesimatė, ir jis pažvelgė į dešinę šlaito pusę, kur, kaip žinojo, guli pasislėpęs Agustinas. Paskui išgirdo, kaip iššovė Anselmas, ir tarpekliu nuskardėjo šūvio aidas. Paskui išgirdo, kaip jis iššovė dar kartą.

Sulig antruoju šūviu kitapus tilto už posūkio pasigirdo granatų drioksėjimas. Paskui ėmė drioksėti granatos kairėje. Paskui ten pat pasigirdo šūviai, o už posūkio, nustelbdamas granatų sprogimus, ta ta ta ta sukaleno Pablo automatas, paimtas iš kavaleristo. Jis pamatė Anselmą leidžiantis skardžiu prie kito tilto galo ir, užsimetęs ant peties automatą, pakėlė kuprines, gulinčias už pušų kamienų, tokias sunkias, jog, atrodė, rankos išnirs iš pečių, ir krypuodamas nubėgo stačiu šlaitu žemyn, į kelią.

Bėgdamas išgirdo šaukiant Agustiną: *„Buena caza, Inglês! Buena caza!“* ir pagalvojo: „Sėkmingos medžioklės, lengva pasakyt, sėkmingos medžioklės!“ ir kaip tik tuo metu išgirdo dar vieną Anselmo šūvį kitame tilto gale, ir nuo šūvio sugaudė tilto fermos. Balansuodamas kuprinėmis, jis pro sargybinį nubėgo ant tilto. Senis su karabinu rankoje bėgo jo pasitikti.

— *Sin novedad!* — sušuko jis.— Nieko baisaus. *Tuve que rematarlo.* Turėjau jį pribaigti.

Robertas Džordanas atsiklaupęs vidury tilto segė kuprines, krovė sprogmenis ir matė, kad Anselmui per skruostus, apžėlusius žilais šeriais, rieda ašaros.

— *Yo matė uno tambien,*— tarė jis Anselmui.— Aš irgi nušoviau.— Ir mostelėjo galva ten, kur ant kelio susirietęs gulėjo sargybinis.

— Taip, žmogau, taip,— pasakė Anselmas.— Žudom, kad reikia.

Robertas Džordanas jau lipo žemyn tilto fermomis. Metalas buvo šaltas ir aprasojęs, ir jis lipo atsargiai, ieškodamas atramos tarp spyrių, jausdamas, kaip saulė šildo nugarą, girdėdamas, kaip marma per akmenis vanduo, girdėdamas šūvius, pernelyg daug šūvių lentpjūvės pusėje. Dabar jį smarkiai pylė prakaitas, o po tiltu

buvo vėsu. Ant vienos rankos buvo užsikabinęs vielos ritinį, o ant kitos riešo — žnyples su dirželiu.

— Padavinėk man po pakelį dinamitą, *viejo!*— šūktelėjo jis į viršų Anselmui.

Senis, pasilenkęs per kraštą žemyn, padavinėjo pailgas sprogmenų plyteles, o Robertas Džordanas ėmė jas, dėjo ten, kur reikia, grūdo, kad kiečiau susispaustų, veržė.— Pleištų, *viejo!* Duok pleištų! — Tvirtai kalė šviežia mediena kvepiančius pleištus, kad užtaisai stipriai laikytųsi fermų sampynose.

Dėdamas dinamitą, įtvirtindamas, pleišydamas, stipriai priverždamas viela, galvodamas tik apie griovimą, dirbdamas greitai ir įgudusiai kaip chirurgas, jis išgirdo šūvių papliūpas už posūkio. Paskui sprogo granata. Paskui dar viena, užtrenkdama bėgančio vandens ūžesį. Paskui toje pusėje viskas nutilo.

„Po velnių,— pagalvojo jis.— Kas ten jiems atsitiko?"

Lentpjūvės pusėje tebepoškėjo šūviai. Per daug šūvių, velniai griebtų, ir jis rišo dvi granatas ant įtvirtintų dinamito plytelių, vyniodamas vielą per rumbus, kad tvirtai laikytųsi, stipriai apsukdamas, suverždamas vielą žnyplėmis. Jis paklibino užtaisą, o paskui, kad dar stipriau laikytųsi, virš granatų įkalė pleištą, kuris kietai prispaudė visą užtaisą prie plieno.

— Dabar kitą šoną, *viejo!* — sušuko jis Anselmui ir ėmė ropštis per atramas į kitą pusę (kaip koks Tarzanas valcuoto plieno džiunglėse, pagalvojo jis), o paskui, išlindęs iš tamsos virš gurgančio upokšnio, pakėlė galvą ir pamatė dinamito plyteles duodančio Anselmo veidą. Velniškai geras veidas, pagalvojo jis. Ir nebeverkia. Visa tai į gera. Viena pusė gatava. Dabar šitą šoną, ir baigta. Subyrės kaip kažin kas. Ramiau. Nesikarščiuok. Dirbk. Švariai ir greitai, kaip aną pusę. Nesinervink. Ramiai. Nesistenk padaryti greičiau, negu gali. Dabar jau ne bėda. Niekas nesutrukdys tau susprogdinti vieno šono. Darai viską taip, kaip reikia. Kaip čia vėsu! Šaltumėlis kaip vyno rūsy, ir nepridergta. Po akmeniniais tiltais paprastai esti labai pridergta. Ne tiltas, o svajonė. Nieko sau svajonė. Senukas — štai kas pavojingoj vietoj. Nesistenk dirbti greičiau, negu gali. Kad bent tas susišaudymas baigtųsi.— Dar pleištų, *viejo!* — Nepatinka man, kad jie vis dar šaudo. Pilara ten įkliuvo į bėdą. Matyt, ne visi sargybiniai buvo poste. Kiti buvo netoliese arba už lentpjūvės. Vis dar šaudo. Tai reiškia, kad lentpjūvėje kažkas yra. Ir tos prakeiktos pjuvenos. Didžiulės pjuvenų krūvos. Pjuvenų krūvos, kai jos senos

ir susigulėjusios,— gera priedanga. Matyt, ten jų yra dar keletas. Pablo pusėje tylu. Įdomu, dėl ko buvo tas antras susišaudymas? Matyt, užvažiavo automobilis ar motociklininkas. Apsaugok Viešpatie, kad čia neužvažiuotų šarvuočiai arba tankai. Dirbk, dirbk. Grūsk kaip galėdamas sparčiau ir kietai užpleišyk, ir greitai priveržk. Drebi kaip boba. Kas per velnias tau? Stengiesi padaryti per daug greitai. Dedu galvą, kad boba tenai — Pilara — nedreba. O gal ji irgi? Iš šūvių atrodo, kad jos prasti popieriai. Drebės ir ji, kai bus visai blogai. O kas nedrebėtų, po perkūnais?

Jis išlindo į saulės šviesą virš gurgančio upokšnio, ir kai pakėlė ranką paimti dinamito, kurį davė Anselmas, šūviai tarpukalnėje staiga sutankėjo, ir vėl pasigirdo granatų sprogimai. Ir dar, ir dar.

„Vadinasi, jie šturmuoja lentpjūvę“.

Gerai, kad mano dinamitas plytutėmis, pagalvojo jis, o ne lazdelėmis. Velniai rautų. Švariau. Nors būtų kur kas sparčiau, jei turėčiau bent maišelį tos tešlos. Du maišelius. Ne, užtektų vieno. O jeigu turėtume detonatorių ir mašinėlę! Niekšas, įmetė mano mašinėlę į upę. Kur ji nebuvus, ta dėželė! Į šitą pačią upę. Šunsnukis tas Pablas. Užtat dabar duoda jis ten jiems garo.

— Paduok dar, *viejo!*

Senis vikriai darbuojasi. Pavojinga ten, ant tilto. Jam sunku buvo nušauti sargybinį. Man irgi, bet aš negalvojau apie tai. Ir dabar negalvoju. Kas reikia — reikia. Tačiau Anselmas pribaigė sužeistą. Aš žinau, ką tai reiškia. Man rodos, iš automato lengviau. Tam, kuris šauna. Visai kitas dalykas. Tu tik palieti, o automatas pats viską padaro. Ne tu. Palik, apsvarstysi kitą kartą. Ir galva gi tavo! Tavo gera, protinga galva, Džordanai. Bėk, Jordanai, bėk![120] Taip šaukdavo per futbolo rungtynes, tau varantis kamuolį. O ar žinai, kad tavo bendravardis Jordanas iš tikrųjų ne ką platesnis už šitą upelį? Tiesą sakant, tik ištakoje. Kaip ir bet kas ištakoje. Nebloga vietelė čia, po tiltu. Jauties kaip namie. Nagi, Džordanai, susikaupk. Tai rimtas dalykas, Džordanai. Nejau nesupranti? Rimtas. Nors dabar jau nebe taip. Ana pusė, žiūrėk, baigta. *Para qué?* Kelias, šiaip ar taip, bus atkirstas. Kaip nubalsuos Meinas, taip ir visa valstybė[121]. Kur Jordanas, ten ir izraelitai. Tiksliau, tiltas. Kur Džordanas, ten ir šitas prakeiktas tiltas, tiesą sakant, atvirkščiai.

— Paduok dar, drauguži Anselmai,— tarė Robertas Džordanas. Senis linktelėjo galva.— Tuoj baigiu,— pridūrė Robertas Džordanas. Senis vėl linktelėjo.

Baigdamas veržti vielomis granatas, jis nebegirdėjo šūvių tarpukalnėje. Staiga pajuto tegirdįs upokšnio ūžesį. Pasižiūrėjo žemyn ir pamatė vandenį, baltai putojantį tarp akmenų, paskui krintantį į švarų žvirgždėtą duburį, kur, pagautas verpeto, sukosi nukritęs pleištas. Jam bežiūrint, iš vandens iššoko upėtakis, matyt, griebdamas musę, ir vanduo netoli nuo pleišto nuėjo ratilais. Kietai užsukdamas žnyplėmis vielą, laikančią abi granatas, kad neklibėtų, pro metalinį fermų raizginį jis matė saulės apšviestą žalią kalno šlaitą. Prieš tris dienas buvo rudas, pagalvojo jis.

Išlindęs iš vėsios patiltės prieblandos į saulę, šūktelėjo pasilenkusiam Anselmui:

— Paduok didįjį vielos ritinį!

Senis padavė.

Tik kad nepatraukus per anksti. Tada ištrūks žiedai. Gerai būtų, kad galėtum perverti per juos vielą. Bet bus gerai ir taip, vielos daug, pagalvojo Robertas Džordanas ir apčiupinėjo kaiščius su žiedais, kurie atleis granatų svertelius. Patikrino, ar sverteliams užteks vietos atšokti, kada kaiščiai bus ištraukti (viela, kuria buvo priveržtos granatos, ėjo po sverteliais), paskui pritvirtino galą vielos ritinio prie vieno žiedo, sujungė su pagrindine viela, kuri ėjo iki antrosios granatos žiedo, atvyniojo šiek tiek vielos iš ritinio, apsuko aplink atramą ir padavė ritinį Anselmui.

— Atsargiai laikyk,— pasakė jis.

Jis užlipo ant tilto, paėmė iš senio ritinį ir, persilenkęs per turėklus, vyniodamas vielą nuėjo atatupstas kaip galėdamas greičiau ten, kur ant kelio gulėjo sargybinis.

— Paimk kuprines! — šūktelėjo jis Anselmui, eidamas atatupstas. Eidamas pasilenkė, pasiėmė automatą ir užsimetė ant peties.

Paskui, vyniodamas vielą, pakėlė galvą ir pamatė toli kelyje žmones, grįžtančius nuo lentpjūvės.

Jų buvo keturi, tiek jis tepamatė, nes turėjo žiūrėti, kad viela vyniotųsi lygiai ir neužkliūtų už kokio nors išsikišimo. Su jais nebuvo Eladijo.

Robertas Džordanas priėjo iki tilto galo, apsuko kilpą aplink paskutinį turėklų statinį, tada nubėgo keliu prie kelkraščio akmens. Nukirpo vielą ir padavė galą Anselmui.

— Laikyk, *viejo,*— tarė jis.— Dabar einam su manim prie tilto. Eidamas vyniok. Ne, duok, aš pats.

Prie tilto jis atrišo kilpą ir padavė Anselmui vielą, kuri lais-

vai, niekur neužkliūdama, bėgo išilgai tilto tiesiai iki granatų žiedų.

— Eik dabar prie didžiojo akmens,— tarė jis.— Laikyk lengvai, bet tvirtai. Jėgos nenaudok. Kai smarkiai smarkiai patrauksi, sprogs. *Comprendes?*

— Taip.

— Laikyk neįtempęs, bet ir ne visai palaidai, kad nesusipainiotų. Laikyk apystipriai, bet, kol nereikia, netrauk. *Comprendes?*

— Taip.

— Kai tempsi, tempk iš visų jėgų. Netrūkčiok.

Kalbėdamas Robertas Džordanas žiūrėjo į kelią, į Pilaros būrio likučius. Dabar jie buvo netoli, ir jis matė, kad Primityvas ir Rafaelis veda Fernandą. Atrodė, jog jis sužeistas į kirkšnį, nes buvo abiem rankom už jos susiėmęs, o senis su vaikinu laikė jį iš šonų. Jų vedamas, jis vilko dešinę koją, ir batas čiaužė šonu. Pilara, nešina trim šautuvais, kopė šlaitu į mišką. Robertas Džordanas nematė jos veido, tačiau jos galva buvo pakelta, ir ji kopė kiek įstengdama greičiau.

— Kaip sekasi? — šūktelėjo Primityvas.

— Gerai. Tuoj baigsim,— atsiliepė Robertas Džordanas.

Kaip sekėsi jiems, nereikėjo nė klausti. Kai jis pasižiūrėjo vėl, trys vyrai stovėjo kelio pakrašty, ir Fernandas purtė galvą, kada tie norėjo užkelti jį ant atkrantės.

— Paduokit mano šautuvą,— išgirdo Robertas Džordanas sakant jį kimiu balsu.

— Ne, *hombre*. Mes nuvesim tave iki arklių.

— Ką aš veiksiu su arkliu? — pasakė Fernandas.— Man ir čia labai gerai.

Robertas Džordanas toliau nebegirdėjo, nes ėmė kalbėtis su Anselmu.

— Sprogdink, jei važiuos tankai,— tarė jis.— Bet tik kai važiuos. Sprogdink, jei užvažiuos šarvuočiai. Jei užvažiuos. Kitką sulaikys Pablas.

— Kol tu būsi po tiltu, aš nesprogdinsiu.

— Manęs nepaisyk. Jei reikės, ir sprogdink. Aš pririšiu vielą kitam šone ir grįšiu čia. Tada sprogdinsim abu.

Jis pasileido į tilto vidurį.

Anselmas matė, kaip Robertas Džordanas užbėgo ant tilto su vielos ritiniu ant rankos, su žnyplėm, tabaluojančiom ant kitos rankos riešo, ir su automatu ant nugaros. Matė, kaip perlipo per

turėklus ir dingo iš akių. Anselmas laikė vielą rankoje, dešinėje rankoje, atsitūpęs už kelkraščio akmens, ir žiūrėjo į kelią už tilto. Pusiaukelėje tarp jo ir tilto gulėjo sargybinis, kuris dabar, saulės kepinamas, dar labiau prigludo prie kelio, tarsi prilipo prie lygaus asfalto. Jo šautuvas gulėjo šalia, durtuvu atkreiptas tiesiai į Anselmą. Senis pasižiūrėjo į tilto paviršių, išmargintą turėklų šešėlių, po to į kelią, kuris už tilto suko į kairę ir ėjo lygiagrečiai su tarpekliu, o paskui, padaręs posūkį, dingo iš akių už uolų sienos. Jis žiūrėjo į saulės apšviestą tolimesniąją sargybinio būdelę, o paskui, nepamiršdamas laikąs rankoje vielą, atsuko galvą ten, kur Fernandas kalbėjosi su Primitivu ir čigonu.

— Palikit mane čia,— sakė Fernandas.— Man labai skauda, ir viduj didelis kraujoplūdis. Pasijudinęs aš jaučiu.

— Leisk, užnešim tave ant kalno,— tarė Primitivas.— Uždėk rankas mums ant pečių, o mes paimsim tau už kojų.

— *Inutile**,— pasakė Fernandas.— Pasodinkit mane kur nors prie akmens. Čia iš manęs bus tiek pat naudos, kiek ir ant kalno.

— O kai reikės joti?..— tarė Primitivas.

— Palikit mane čia,— pasakė Fernandas.— Apie jojimą nėr kalbos. Turėsit vienu arkliu daugiau. Man čia labai gerai. Jie tuoj pasirodys.

— Mes galim užnešti tave ant kalno,— pasakė čigonas.— Lengvai.

Jis, kaip ir Primitivas, aišku, degė nekantrumu kuo greičiau sprukti. Bet vis dėlto jie atitempė jį net iki čia.

— Ne,— atsakė Fernandas.— Man čia labai gerai. Kas Eladijui?

Čigonas pridėjo pirštą prie galvos, rodydamas, kur pataikė kulka.

— Čia,— tarė jis.— Po tavęs. Kai puolėm postą.

— Palikit mane,— pasakė Fernandas. Anselmas matė, jog jam baisiai skauda. Abiem rankom susiėmęs už kirkšnies, jis atsirėmė į kelio atkrantę ir ištiesė kojas. Veidas buvo pilkas ir suprakaitavęs.

— Būkit tokie geri, palikit mane,— tarė jis. Iš skausmo buvo užsimerkęs, lūpų kraštai trūkčiojo.— Man čia labai gerai.

— Štai šautuvas ir šoviniai,— tarė Primitivas.

— Ar mano? — paklausė Fernandas neatmerkdamas akių.

— Ne, tavo pas Pilarą,— pasakė Primitivas.— Čia mano.

---

* Neverta (*isp.*).

— Norėčiau savo,— pasakė Fernandas.— Aš labiau prie jo pripratęs.

— Atnešiu,— pamelavo čigonas.— Kol kas turėk šitą.

— Aš čia labai patogioj vietoj,— tarė Fernandas.— Matau kelią ir tiltą.— Jis atsimerkė, pasuko galvą ir pasižiūrėjo į tiltą, paskui, suimtas skausmo, vėl užsimerkė.

Čigonas pabaksnojo sau į galvą ir nykščiu parodė Primitivui, kad reikia eiti.

— Mes paskui tavęs ateisim,— pasakė Primitivas ir nusekė paskui čigoną, kuris skubėdamas kopė šlaitu.

Fernandas atsilošė į kelio atkrantę. Priešais jį buvo vienas iš nubaltintų kelkraščio akmenų. Jo galva buvo šešėlyje, tačiau saulė švietė į užtamponuotą ir sutvarstytą žaizdą ir uždėtas ant jos vieną virš kitos rankas. Kojos irgi buvo apšviestos. Prie šautuvo blizgėjo saulėje trys pilnos apkabos. Rankomis ropinėjo musė, tačiau per skausmą jis nejuto kutenimo.

— Fernandai! — šūktelėjo Anselmas, laikydamas vielą. Jos gale jis buvo sunėręs kilpą ir stipriai ją susukęs, kad turėtų už ko laikyti.

— Fernandai! — sušuko jis vėl.

Fernandas atsimerkė ir pasižiūrėjo į jį.

— Kaip sekasi? — paklausė Fernandas.

— Labai gerai,— atsakė Anselmas.— Tuoj sprogdinsim.

— Džiaugiuosi. Jei manęs reikėtų, šūktelk,— pasakė Fernandas ir užsimerkė, nes jį vėl ėmė raižyti skausmas.

Anselmas nusisuko ir ėmė žiūrėti į tiltą.

Jis laukė, kada iš po tilto pasirodys vielos ritinys, o paskui jį — galva ir įdegęs veidas, ir *Inglés* prisitraukęs rankomis užlips ant tilto krašto. Tuo pat metu jis stebėjo kelią už tilto, ar kas nepasirodys iš už posūkio. Baimės nejautė nė trupučio — jis visą dieną nejautė baimės. Viskas vyksta taip greit ir taip paprastai, galvojo jis. Man buvo sunku nušauti sargybinį, ir aš susinervinau, bet dabar jau praėjo. Kaip *Inglés* gali sakyti, kad nušauti žmogų yra tas pat kas žvėrį? Medžiojant man visada būdavo lengva širdyje, ir aš niekad nesijausdavau nusidėjęs. Tačiau iššovęs į žmogų, jautiesi taip, lyg tu, suaugęs žmogus, būtum kliudęs tikrą savo brolį. O ypač jei šauni kelis kartus, kai reikia pribaigti. Ne, negalvok apie tai. Tu per daug susijaudinai ir bėgai per tiltą žliumbdamas it moteriškė.

Kas buvo — buvo, tarė jis sau, paskui galėsi išpirkti šią nuodėmę drauge su kitomis. Užtat dabar gavai, ko prašei vakar naktį, grįž-

damas namo per kalnus. Dalyvauji mūšyje, ir viskas tau aišku. Jei ir žūsiu šiandien, nieko tokio.

Paskui jis pasižiūrėjo į Fernandą, gulintį pakelėje, susiėmusį už papilvės, pamėlynavusiom lūpom, užmerktom akim, alsuojantį sunkiai ir lėtai, ir pagalvojo: jei reikės mirti, kad mirčiau greit. Ne, juk sakiau, kad daugiau nieko neprašysiu, jei tik bus duota, ko norėjau šiandien. Todėl neprašysiu. Supranti? Aš nieko neprašau. Ničnieko. Duok man, ko prašiau, o visa kita palieku tavo nuožiūrai.

Jis klausėsi mūšio garsų, sklindančių iš toli, nuo perėjos, ir tarė sau: tikrai, šiandien didi diena. Aš turiu suprasti ir neužmiršti, kokia tai diena.

Tačiau širdyje jis nejautė nei pakilumo, nei apskritai jokio jaudulio. Visa tai praėjo, ir jis jautė vien ramybę. Ir dabar, tupėdamas už akmens ant žvyro, apsukęs vielos galą aplink plaštaką ir riešą, jis nebuvo vienišas ir toli gražu nesijautė esąs vienas. Su juo — ir viela, laikoma rankoje, ir tiltas, ir užtaisai, kuriuos pritvirtino *Inglês*. Su juo ir *Inglês*, besidarbuojantis po tiltu, su juo ir visas mūšis, ir Respublika.

Tačiau jaudulio nejautė. Aplink buvo ramu, saulė kaitino sprandą bei pečius, ir pažvelgęs viršun jis matė aukštą, giedrą dangų ir kalno šlaitą, kylantį už upės, ir nejautė džiaugsmo, tačiau nejautė nei vienatvės ar baimės.

Ant šlaito, pasislėpusi už medžio, gulėjo Pilara, stebėdama kelią nuo tarpukalnės. Šalia gulėjo trys užtaisyti šautuvai, ir ji padavė vieną Primitivui, kai tas parkrito šalimais.

— Gulk ten,— tarė ji.— Už to medžio. O tu, čigone, tenai,— ji parodė kitą medį žemai.— Jis mirė?

— Dar ne,— atsakė Primitivas.

— Nepasisekė,— tarė Pilara.— Jei mūsų būtų buvę dviem daugiau, taip nebūtų atsitikę. Jam reikėjo šliaužte apšliaužti tą pjuvenų krūvą. Ar ten jam gerai, kur palikot?

Primitivas papurtė galvą.

— Kai *Inglês* sprogdins tiltą, ar skeveldros atlėks iki čia? — paklausė čigonas, pasislėpęs už medžio.

— Nežinau,— atsakė Pilara.— Bet Agustinas su *máquina* dar arčiau negu tu. *Inglês* nebūtų palikęs jo ten, jei būtų per arti.

— Bet aš prisimenu, kai sprogdinom traukinį, garvežio prožektorius prašvilpė man virš galvos, ir plieno gabalai skrido pro šalį kaip kregždės.

— Poetiški tavo prisiminimai,— pasakė Pilara.— Kaip kregždės! *Joder!* Sakytum, kaip geldos. Klausyk, čigone, tu šiandien vyriškai laikeisi. Todėl ir dabar nepasiduok baimei.

— Kodėl, aš tik paklausiau, ar skeveldros atlėks iki čia, kad prireikus galėčiau pasislėpti už medžio,— atsakė čigonas.

— Gulėk, kur guli,— pasakė jam Pilara.— Kiek mes nukovėm?

— *Pues* penkis. Dar du čia. Vienas, nematai, anam gale? Žiūrėk į tiltą. Matai būdelę? Aure, matai? — parodė jis.— Ir aštuonetas kelio meistro pirkelėj Pablui. Ten *Inglês* buvo pasiuntęs mane į žvalgybą.

Pilara atsikrenkštė. Paskui energingai ir niršiai prapliupo:

— Kas ten dabar tam *Inglês?* Kurių velnių jis ten taip ilgai knisasi? *Vaya mandanga!** Ar jis stato tiltą, ar sprogdina?

Ji pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į Anselmą, tupintį už kelkraščio akmens.

— Ei, *viejo!* — šūktelėjo ji.— Kas ten pasidarė tam rupūžei *Inglês?*

— Kantrybės, moteriške! — atsišaukė senis, lengvai, bet tvirtai laikydamas vielą.— Baigia!

— Bet ką tas kekšės išpera taip ilgai mūrija?

— *Es muy concienzudo!*** — sušuko Anselmas.— Tai moksliškas darbas!

— Šuniui po uodega jo mokslus! — liejo savo įniršį Pilara čigonui.— Tegu tas šiknius greičiau sprogdina, ir bus baigta. Marija! — sušuko ji savo storu balsu, atsisukusi į kalną.— Tavo *Inglês*...— ir ji paleido srautą nešvankybių apie tariamus Džordano veiksmus po tiltu.

— Nurimk, moteriške! — atsiliepė nuo kelio Anselmas.— Jam daug darbo. Baigia jau.

— Šimts perkūnų! — siautėjo Pilara.— Dabar ir minutė svarbu.

Tuo metu jie visi išgirdo šūvius už posūkio, kur Pablas laikė užėmęs postą. Pilara nustojo keiktis ir sukluso.

— Vaje,— tarė ji.— Vaje, vaje. Tai šit kaip...

Robertas Džordanas išgirdo šūvius tada, kai užmetė vielos ritinį ant tilto, o paskui prisitraukė pats. Keliais atsirėmęs į tilto pakraštį, o rankom įsikibęs viršaus, jis išgirdo automato papliūpas už posūkio.

---

* Ispaniškas keiksmas.

** Jis labai sąžiningas! (*Isp.*)

Iš garso atrodė, jog tai ne Pablo automatas. Jis atsistojo, perlipo per turėklus, perkišo vielos ritinį ir, eidamas skersas atgal, ėmė vynioti vielą.

Eidamas jis klausėsi šūvių ir juto, kaip jie atsimuša paširdyje, tarsi aidas būtų virpinęs diafragmą. Šūviai poškėjo vis arčiau, ir jis dirstelėjo į posūkį. Tačiau ten nesimatė nei automobilio, nei tanko, nei žmonių. Kelias tebebuvo tuščias, kai jis atsidūrė vidury tilto. Tuščias buvo ir tada, kai jis vyniodamas vielą nuėjo tris ketvirčius kelio, ir tada, kai apėjo sargybinio būdelę, ištiesęs ranką, kad viela neužsikabintų už jos. Paskui išėjo ant asfalto, ir kelias nuo posūkio tebebuvo tuščias, ir jis greitai pasileido atatupstas lietaus išplautu pakelės grioviu, kaip bėga beisbolo žaidėjas, ruošdamasis atmušti tolimą kamuolį, bėgo, įtempęs vielą, ir beveik baigė susilyginti su Anselmo akmeniu, o kelias už tilto tebebuvo tuščias.

Tuomet jis išgirdo atvažiuojant nuo kalno sunkvežimį ir žvilgtelėjęs per petį pamatė jį leidžiantis į pakalnę, tai apsuko vielą aplink riešą ir suriko Anselmui: „Sprogdink!“, ir stipriai įsispyrė kulnais, ir visu kūnu atsilošė, įveikdamas vielos pasipriešinimą, o iš užpakalio artėjo sunkvežimio burzgimas, o prieky buvo kelias su negyvu sargybiniu ir ilgas tiltas, o už jo — vėl kelias, vis dar tuščias, o paskui pasigirdo džeržkiantis kauksmas, ir tilto vidurys pakilo į orą tarsi lūžtanti banga, ir jis pajuto, kaip į veidą smogė oro gūsis, ir rankomis susiėmęs už galvos kniūpsčias krito į akmenuotą griovį. Gulėjo veidą įbedęs į žvirgždą, kai tiltas nusileido žemyn ir aitrių dūmų kamuoliai atnešė pažįstamą geltoną kvapą, o paskui pradėjo lyti plieno gabalais.

Kai plieno nuolaužos nustojo kritusios, jis pasijuto tebesąs gyvas ir pakėlęs galvą pažvelgė į tiltą. Tilto vidurinės dalies nebebuvo. Ir ant tilto, ir ant kelio buvo prikritę švarplėtų plieno gabalų, blizgančių šviežiais lūžiais šonuose ir galuose. Sunkvežimis stovėjo ant kelio maždaug už šimto metrų. Šoferis ir du vyrai, važiavę su juo, bėgo drenažo vamzdžio link.

Fernandas tebegulėjo šalikelėje ir tebekvėpavo. Rankos tįsojo išilgai šonų, pirštai buvo atsipalaidavę.

Anselmas gulėjo kniūpsčias už baltojo akmens. Kairė ranka buvo po galva, o dešinė ištiesta. Delną juosė vielos kilpa. Robertas Džordanas atsistojo, perėjo skersai kelią, atsiklaupė šalia senuko ir pamatė, kad tas negyvas. Jis neatvertė jo pasižiūrėti, ką padarė plieno skeveldra. Anselmas buvo negyvas, ir to užteko.

Negyvas jis atrodo labai menkutis, pagalvojo Robertas Džordanas. Atrodė mažas ir visai žilas, ir Robertas Džordanas pagalvojo: kaipgi jis pavilkdavo tokius sunkius nešulius, jei tokio jo tebūta? Paskui pamatė jo kojas, aptemptas ankštom pilkom piemens kelnėm, ir numintus kurpių padus, ir paėmė Anselmo karabiną ir kuprines, dabar jau kaip ir tuščias, ir nuėjęs prie Fernando paėmė šalia jo gulintį šautuvą. Eidamas nuspyrė nuo kelio švarplėtą plieno nuolaužą. Paskui, paėmęs už vamzdžių, užsimetė abu šautuvus ant peties ir ėmė kopti šlaitu į mišką. Neatsigręžė atgal ir net nepasižiūrėjo į kelią už tilto. Už posūkio tebepoškėjo šūviai, tačiau dabar jis jų nebepaisė.

Jis kosėjo nuo trinitrotoluolo ir jautėsi visas apmiręs.

Jis padėjo vieną šautuvą šalia medžio, už kurio gulėjo Pilara. Ji apsidairė ir pamatė vėl turinti tris šautuvus.

— Jūs čia per aukštai užlipot,— tarė jis.— Ant kelio sunkvežimis, jums iš čia nematyti. Jie pamanė, kad užskrido lėktuvai. Verčiau nusileiskit žemiau. Mudu su Agustinu eisim pridengti Pablo.

— Kas seniui? — paklausė ji, žiūrėdama jam į veidą.

— Negyvas.

Jis vėl užsikosėjo sprangiu kosuliu ir nusispjovė ant žemės.

— Tavo tiltas susprogdintas, *Inglés*,— pažvelgė į jį Pilara.— Nepamiršk šito.

— Aš nieko nepamirštu,— atsakė Robertas Džordanas.— Tavo plati gerklė,— tarė jis Pilarai.— Girdėjau, kaip rėkavai. Šūktelk dar Marijai, kad aš gyvas.

— Prie lentpjūvės mes netekom dviejų,— pasakė Pilara, stengdamasi, kad jis suprastų.

— Mačiau,— pasakė Robertas Džordanas.— Ar padarėt kokią kvailystę?

— Eik tu žinai kur, *Inglés*,— tarė Pilara.— Fernandas su Eladiju juk irgi žmonės.

— Kodėl tu neini prie arklių? — tarė Robertas Džordanas.— Aš čia pridengsiu geriau už tave.

— Tau reikia pridengti Pablą.

— Velniop tavo Pablą. Tegu jis prisidengia *mierda*.

— Ne, *Inglés*. Jis juk grįžo. Jis ten dabar smarkiai kovėsi. Ar negirdėjai? Ir dabar kaunasi. Ten kažkas negerai. Ar negirdi?

— Pridengsiu. Kad jūs nusprogtumėt visi. Ir tu, ir tavo Pablas.

— *Inglés*,— tarė Pilara.— Nusiramink. Aš padėjau tau šiame

reikale, kaip niekas kitas nebūtų padėjęs. Pablas padarė tau kiaulystę, bet vis dėlto grįžo.

— Jei būčiau turėjęs mašinėlę, senukas nebūtų žuvęs. Būčiau susprogdinęs iš čia.

— Jeigu, jeigu, jeigu...— pasakė Pilara.

Jis tebejuto pyktį, tuštumą ir neviltį, apėmusius jį, kai pažiūrėjęs iš griovio, kur gulėjo įsikniaubęs, pamatė, jog Anselmas negyvas. Jautė ir sielvartingą beviltiškumą, kurį kareiviai, kad išliktų kareiviais, paverčia neapykanta. Dabar, kai viskas buvo baigta, jis jautėsi vienišas, svetimas, prislėgtas ir nekentė visų, kuriuos matė.

— Jei ne sniegas...— tarė Pilara. Ir tada, ne staiga, kaip tai būtų buvę, jei būtų atėjusi fizinė iškrova (jei, tarkim, moteris būtų apkabinusi jį), o lėtai, protaudamas, jis pradėjo apsiprasti su tuo, ir jo pyktis ėmė slūgti. Be abejo, sniegas. Štai kas kaltas — sniegas. Kaltas dėl to, kas atsitiko kitiems. Kai tik imi žiūrėti į tai, kaip į kažką, kas atsitiko kitiems, tai tarsi atsisakai savojo „aš“, o kare visados privalai atsisakyti savęs. Būti savimi negalima. Gali tik netekti savojo „aš“. Paskui, netekdamas savęs, jis išgirdo Pilarą tariant:

— Sordas...

— Ką?

— Sordas...

— Taip,— pasakė Robertas Džordanas. Jis šyptelėjo jai kreiva, negyva šypsena.— Pamiršk. Aš klydau. Dovanok, moteriške. Užbaikim viską kaip reikiant ir visi bendrai. O tiltas, kaip sakai, tikrai susprogdintas.

— Taip. Apie kiekvieną daiktą reikia galvoti atskirai.

— Tad aš einu pas Agustiną. Liepk čigonui nusileisti žemiau, kad matytų kelią. Atiduok šautuvus Primitivui, o pati pasiimk *máquina*. Parodysiu, kaip iš jos šaudyti.

— Turėk *máquina* pats,— pasakė Pilara.— Ilgai čia neužtruksim. Tuoj pasirodys Pablas, ir bėgam.

— Rafaeli,— tarė Robertas Džordanas,— eime mudu žemėliau. Štai čia. Puiku. Matai tuos, kur lenda iš drenažo vamzdžio? Ten, už sunkvežimio? Eina prie sunkvežimio. Pykštelėk vieną kurį. Sėskis. Neskubėk.

Čigonas atidžiai nusitaikė ir iššovė, ir kai jis atitraukė spyną ir išmetė tūtelę, Robertas Džordanas pasakė:

— Per aukštai. Kliuvo į uolą. Matai dulkes? Taikyk pusmetriu žemiau. Na, dėmesio! Jie bėga. Puiku. *Sigue tirando**.

— Vienas yra! — tarė čigonas. Žmogus parkrito pusiaukelėje tarp drenažo vamzdžio ir sunkvežimio. Kiti du nesustojo paimti jo. Jie nubėgo prie vamzdžio ir smuko į vidų.

— Nebešaudyk į jį,— tarė Robertas Džordanas.— Šauk į priekinio rato viršų. Jeigu nepataikysi, klius į variklį. Puiku.— Jis žiūrėjo pro žiūronus.— Truputį žemiau. Gerai. Tu puikiai šaudai! *Mucho! Mucho!* Pataikyk į radiatoriaus viršų. Kad tik į radiatorių. Tu snaiperis! Dabar klausyk. Nieko neleisk toliau kaip iki ten. Matai?

— Žiūrėk, kaip išterškinsiu kabinos langą,— patenkintas tarė čigonas.

— Nereikia. Sunkvežimis ir taip sugadintas,— pasakė Robertas Džordanas.— Pataupyk šovinius, kol kas nors pasirodys kely. Šauk, kai susilygins su vamzdžiu. Jei bus važiuoti, stenkis pašauti vairuotoją. Ir visi tada šaukit,— pasakė jis Pilarai, kuri su Primitivu nusileido žemiau.— Jūsų vieta čia nuostabi. Matot, kaip tas gūbrys dengia jus iš šono?

— Eitum tu geriau su Agustinu prie savo darbo,— tarė Pilara.— Baik tą paskaitą. Aš irgi uosčius parako.

— Tegu Primitivas palypėja aukščiau,— pasakė Robertas Džordanas.— Ten, matai? Toj pusėj, kur prasideda kriaušis.

— Palik mus ramybėj,— tarė Pilara.— Eik sau, *Inglês*. Užteks tau tobulint. Nieko čia sudėtingo.

Ir tuo metu jie išgirdo lėktuvus.

Marija jau senokai buvo miške prie arklių, tačiau su jais jai nebuvo ramiau. Ir jiems nebuvo ramiau nuo to, kad ji čia. Iš čia ji nematė nei kelio, nei tilto ir prasidėjus susišaudymui apkabino už kaklo didįjį sartą eržilą su balta žvaigžde kaktoje, kurį glostydavo ir penėdavo skanėstais, kai arkliai stovėdavo aptvare už stovyklos. Tačiau jos nervinimasis dirgino eržilą, ir jis girdėdamas šūvius ir granatų sprogimus mostagavo galva ir pūtė šnerves. Marija nenustygo vietoje, vaikščiojo, tapšnodama ir glostydama arklius, ir jie dar labiau nerimo ir baidėsi.

Ji galvojo apie šūvius ne kaip apie baisų dalyką, bet stengėsi įsisąmoninti, jog tai šaudo Pablas su atvykėliais ir Pilara su saviškiais

* Čia: Šaudyk toliau (*isp.*).

ir kad jai reikia nesijaudinti ir nepasiduoti panikai, bet pasitikėti Robertu. Tačiau jai nesisekė, ir šūviai abipus tilto bei tolimas mūšio gausmas, sklindąs nuo perėjos tarsi tolimos audros dundesys sumišai su sausu aidžiu kalenimu ir dusliu bombų driokséjimu, jai kėlė siaubą ir gniaužė kvapą.

Paskui, vėliau, ji išgirdo storą Pilaros balsą toli iš pakalnės, šaukiantį jai kažkokias nešvankybes, kurių ji nesuprato, ir pagalvojo: o Viešpatie, ne, ne! Nekalbėk taip, kada jis pavojuje. Neįžeidinėk nieko ir nerizikuok be reikalo. Nevyk Dievo į medį.

Paskui ji ėmė melstis už Robertą, melstis greitai ir mechaniškai, kaip melsdavosi mokykloje, skubėdama ir skaičiuodama kairės rankos pirštais po dešimtį „Tėve mūsų" ir „Sveika, Marija". Paskui trenkė sprogimas, ir vienas arklys, pasigirdus džeržkiančiam kauksmui, pašoko piestu, mostelėjęs galva nutraukė pavadį ir nubėgo į mišką. Marija šiaip taip jį sugavo ir parsivedė, drebantį, krūpčiojantį, juoda nuo prakaito krūtine, nukrypusiu į šoną balnu, ir grįždama per mišką vėl išgirdo šūvius ir pagalvojo: daugiau neištversiu. Aš negaliu gyventi, nieko nežinodama. Man gniaužia kvapą, ir gerklė išdžiūvo. Ir aš bijau, ir iš manęs jokios naudos, ir gąsdinu arklius, ir šitą arklį pagavau tik atsitiktinai, nes užkliuvęs už medžio jis numušė į šoną balną, ir jo koja įkliuvo į balnakilpę, ir dabar aš taisau balną, ir, o Viešpatie, aš nieko nežinau, aš to nepakelsiu. Ak, maldauju, padaryk, kad jis liktų gyvas, nes mano širdis ir aš pati esu ten, prie tilto. Aš žinau, kad svarbiausia — tai Respublika ir kad mes laimėtume. Bet, o maloningoji palaimintoji Mergele, grąžink jį man, ir aš padarysiu, ką tik tu įsakysi. Nes aš nesu čia. Manęs nėra. Aš esu tik kartu su juo. Išsaugok jį man, ir tada aš vėl būsiu ir dėl tavęs ką nori padarysiu, ir jis neužpyks. Ir aš nenusikalsiu Respublikai. O, meldžiu, atleisk man, nes visai susipainiojau. Per daug susipainiojau. Bet jei tu pasirūpinsi juo, aš padarysiu viską, ko reikia. Darysiu tai, ką lieps jis, ir tai, ką liepsi tu. Manęs bus dvi, ir aš padarysiu viską. Tačiau šitos nežinios aš nebegaliu pakęsti.

Paskui, pririšusi arklį, pataisiusi balną, išlyginusi gūnią, stipriai tempdama paspręstę, ji išgirdo žemai miške garsų storą balsą:

— Marija! Marija! Tavo *Inglés* gyvas! Girdi? Gyvas! *Sin novedad!**

Marija įsitvėrė abiem rankom už balno ir stipriai prispaudė prie

* Nieko neatsitiko! (*Isp.*)

jo galvą, ir pravirko. Paskui vėl išgirdo storą balsą ir atšlijo nuo balno, ir springdama sušuko:

— Girdžiu! Labai dėkui! — Paskui, irgi springdama: — Dėkui! Labai dėkui!

Išgirdę lėktuvus, visi sužiuro aukštyn, ir lėktuvai skrido nuo Segovijos, aukštai danguje spindėdami sidabru, ir jų burzgimas nustelbė kitus garsus.

— Lėktuvai,— tarė Pilara.— Jų betrūko!

Robertas Džordanas, žiūrėdamas į lėktuvus, uždėjo ranką jai ant peties.

— Ne, moteriške,— tarė jis.— Šitie skrenda ne pas mus. Mums jie neturi laiko. Nusiramink.

— Nekenčiu aš jų.

— Aš irgi. Na, reikia eiti pas Agustiną.

Jis ėmė leistis pro medžius kalvos šlaitu, ir visą laiką orą virpino vienodas, drebantis lėktuvų gausmas, o kelyje už sugriauto tilto, už posūkio, tarpais pasigirsdavo kulkosvaidžio kalenimas.

Robertas Džordanas parkrito šalia Agustino, gulinčio tarp jaunų pušaičių prie kulkosvaidžio. Dangumi skrido ir skrido lėktuvai.

— Kas ten dedasi anoj pusėj? — tarė Agustinas.— Ką tas Pablas veikia? Nejau nežino, kad tilto nebėr?

— Turbūt negali atsitraukti.

— Tai traukiamės be jo. Velniop jį!

— Jei galės, tuoj ateis,— pasakė Robertas Džordanas.— Turėtų greit pasirodyt.

— Aš jo nebegirdžiu,— pasakė Agustinas.— Jau kokios penkios minutės. Ne. Štai! Klausyk! Štai jis. Tai jis!

Pasigirdo papliūpa iš kavaleristo automato — ta ta ta ta, paskui dar viena, paskui dar viena.

— Jis, rupūžė,— pasakė Robertas Džordanas.

Jis žiūrėjo, kaip aukštu vaiskiu mėlynu dangumi lekia ir lekia lėktuvai, paskui į Agustiną, žiūrintį į lėktuvus. Paskui pažvelgė žemyn, į išgriautą tiltą ir į kelio atkarpą už jo, kuri tebebuvo tuščia. Jis užsikosėjo ir nusispjovė, ir ėmė klausytis kulkosvaidžio kalenimo, vėl pasigirdusio už posūkio. Atrodė, jog kaleno iš tos pačios vietos, kaip ir pirma.

— Kas gi ten? — paklausė Agustinas.— Kas ten per velniava?

— Ten šaudo nuo tada, kai susprogdinau tiltą,— pasakė Ro-

bertas Džordanas. Jis žiūrėjo į tiltą ir matė upokšnį pro tarpą vidury tilto, kurio išplėštas gabalas karojo tarsi suglamžyta plieninė prijuostė. Dabar jis girdėjo, kaip pirmieji pro čia praskridę lėktuvai bombarduoja perėją, o nauji vis skrido ir skrido. Motorų gausmas pripildė visą aukštą dangų, ir pakėlęs galvą jis matė juos lydinčius naikintuvus, kurie, mažyčiai, vos įžiūrimi, suko ratus aukštai virš jų.

— Man rodos, aną rytą jie taip ir neperskrido fronto,— pasakė Agustinas.— Tikriausiai pasuko į vakarus ir grįžo namo. Mūsiškiai nebūtų puolę, jei būtų juos matę.

— Tada jų tiek nebuvo,— pasakė Robertas Džordanas.

Jį apėmė toks jausmas, tarsi kažkas būtų prasidėję normaliai, o paskui sukėlę gigantišką, neproporcingai didelį atoveiksmį. Lyg kad įmetei į vandenį akmenį, ir nuo jo nubėgo ratilai, o grįžo ūždami ir nesulaikomi it potvynio banga. Arba sušukai, ir aidas grįžo dundėdamas ir griaudėdamas, ir tas griausmas nešė mirtį. Arba smogei vienam žmogui, ir jis parkrito, o aplink, kiek aprėpia akis, ėmė kilti šarvuotų ir ginkluotų vyrų gretos. Jis džiaugėsi nesąs su Golcu ten, perėjoje.

Gulėdamas šalia Agustino, žiūrėdamas į skrendančius lėktuvus, klausydamasis, ar negirdėti šūvių užnugaryje, stebėdamas kelią, kur, žinojo, pamatys kažką, bet dar nežinia ką,— jis negalėjo atsistebėti, kad liko gyvas, sprogdindamas tiltą. Jis buvo taip apsipratęs su mintimi, jog žus, kad viskas dabar atrodė nerealu. Šalin tokias mintis, tarė jis sau. Šalin! Šiandien reikia dar daug, daug, daug ką padaryti. Tačiau toji būsena neapleido jo, ir jis sąmoningai jautė, kad viskas darosi panašu į sapną.

„Per daug prisirijai dūmų“,— pasakė jis sau. Tačiau žinojo, kad priežastis ne čia. Prieš savo valią jis jautė, kokia nereali visa ši nepaneigiama tikrovė, ir pasižiūrėjo į tiltą, o paskui į sargybinį, gulintį ant kelio, paskui ten, kur gulėjo Anselmas, į Fernandą, sėdintį pakelėje, į lygų rudą kelio ruožą iki stovinčio sunkvežimio, ir vis tiek viskas atrodė nerealu.

„Atsikratyk greičiau dalies savęs,— tarė jis sau.— Esi kaip tas kovos gaidys — niekas nematė jo sužeidžiant, ir žaizdos nematyti, o jis jau tuoj užvers kojas“.

„Nesąmonė,— pasakė jis sau.— Tu truputį apsvaigęs, daugiau nieko, tai reakcija po didelės įtampos, daugiau nieko. Nurimk“.

Staiga Agustinas sugriebė jam už rankos ir parodė, ir jis pasižiūrėjo kitapus tarpeklio ir pamatė Pablą.

Jie matė, kaip Pablas išbėgo iš už posūkio. Matė, kaip jis sustojo prie stačios uolos, už kurios kelias dingsta iš akių, ir atsirėmęs uolos ėmė šaudyti atgal. Robertas Džordanas matė Pablą, nedidelį, stambų ir kresną, be kepurės, atsirėmusį uolos ir šaudantį iš kavaleristo automato, ir matė, kaip saulėje skaisčiai blykčioja krintančių varinių tūtelių kaskados. Jie matė, kaip Pablas atsitūpė ir paleido dar vieną seriją. Paskui, neatsigręždamas, palenkęs galvą, puolė bėgti keliu prie tilto — nedidelis, klišas, vikrus.

Robertas Džordanas pastūmė Agustiną, įsirėmė į petį kulkosvaidžio buožę ir nusitaikė į posūkį. Automatas gulėjo šalia iš kairės. Per tokį atstumą iš jo gali nepataikyti.

Pablui bėgant plentu, Robertas Džordanas taikėsi į posūkį, tačiau ten niekas nesirodė. Pablas pribėgo prie tilto, sykį žvilgtelėjo per petį, paskui į tiltą, tada pasuko į kairę ir ėmė leistis į tarpeklį, ir dingo iš akių. Robertas Džordanas stebėjo posūkį, bet ten nesimatė nė gyvos dvasios. Agustinas atsiklaupė ant vieno kelio. Jis matė, kaip Pablas keturpėsčias leidžiasi į tarpeklį. Po to, kai jis pasirodė, šūvių toje pusėje nebesigirdėjo.

— Nieko nematai ten, viršuj? Ant uolos? — paklausė Robertas Džordanas.

— Nieko.

Robertas Džordanas stebėjo kelio posūkį. Jis žinojo, jog uola už posūkio yra per stati, kad ja būtų galima užkopti, bet toliau ji buvo nuolaidesnė, ir kas nors galėjo pro ten užlipti.

Iki tol viskas atrodė labai nerealu, tačiau dabar staiga pasidarė pakankamai realu. Tartum kas būtų pasukęs veidrodinio fotoaparato objektyvą ir nustatęs tinkamą ryškumą. Ir tuo metu jis pamatė, kaip iš už posūkio į saulės šviesą išlindo žemas, kresnas, kampuotu šnipu, žaliai, pilkai bei rudai dėmėtas bokštelis su atsikišusiu kulkosvaidžiu. Džordanas iššovė ir išgirdo, kaip kulka dzingtelėjo į plieną. Tanketė smuko už uolos. Stebėdamas posūkį, Robertas Džordanas pamatė, kaip vėl pasirodė nosis, paskui kyštelėjo bokštelio kraštas, ir bokštelis pasisuko taip, kad kulkosvaidis nukrypo išilgai kelio.

— Lenda lyg pelė iš urvo,— tarė Agustinas.— Žiūrėk, *Inglés!*

— Nesiryžta,— atsakė Robertas Džordanas.

— Tai nuo šito vabalo atsišaudė Pablas,— pasakė Agustinas.— Cvaktelk jam dar, *Inglés.*

— Ne. Vis vien jo negaliu pramušti. Nenoriu, kad pamatytų, kur mes.

Tanketė ėmė šaudyti į kelią. Kulkos krito ant asfalto ir atšokusios zvimbė šalin, paskui ėmė dzingsėti ir cvaksėti į tilto geležį. Tai buvo tas pats kulkosvaidis, kurį jie girdėjo pirma.

— *Cabrón!* — tarė Agustinas.— Tai čia tie garsieji tankai, *Inglés?*

— Čia tankiukas.

— *Cabrón.* Jeigu turėčiau buteliuką benzino, užlipčiau ir padegčiau. Ką jis dabar darys, *Inglés?*

— Tuoj vėl išlįs apsižvalgyti.

— Ir žmonės jų dar bijo! — tarė Agustinas.— Žiūrėk, *Inglés!* Jis šaudo negyvus sargybinius.

— Neturi kito taikinio,— pasakė Robertas Džordanas.— Nesibark ant jo.

Tačiau jis galvojo: aišku, juoktis galima. Bet įsivaizduok, kad tu pats savoje teritorijoje važiuoji keliu ir tave sulaiko šūviai. Be to, susprogdinamas tiltas. Ar nepagalvotum, kad kelias priekyje užminuotas ar kad tai pasala? Be abejo, pagalvotum. Jis elgiasi teisingai. Laukia ko nors pasirodant. Provokuoja priešą. Tas priešas — tai tik mes. Bet jis to nežino. Tu tik pažiūrėk, koks velniūkštis.

Tanketė dar toliau iškišo nosį.

Tuo metu Agustinas pamatė Pablą, keturpėsčią besiropščiantį iš tarpeklio: šeriuotu jo veidu varvėjo prakaitas.

— Ateina, šunsnukis,— tarė jis.

— Kas?

— Pablas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo, pamatė Pablą, o paskui iššovė į tą užmaskuoto bokštelio dalį, kur, kaip žinojo, turi būti plyšys virš kulkosvaidžio. Tanketė staigiai smuko atbula ir dingo, ir Robertas Džordanas tuoj pat pakėlė kulkosvaidį, sulankstė trikojį ir užsimetė dar karštą kulkosvaidį ant peties. Vamzdis buvo taip įkaitęs, kad degino petį, ir jis, suėmęs už buožės, pastūmė jį toliau.

— Paimk maišą su diskais ir mano mažąją *máquina*,— šūktelėjo jis,— ir bėgam!

Robertas Džordanas pasileido pro pušis įkalniui. Agustinas sekė jam iš paskos, o jiems įkandin bėgo Pablas.

— Pilara! — šūktelėjo Džordanas.— Čionai, moteriške!

Trise jie kaip įstengdami greičiau kopė į kalną. Bėgti nebepajėgė, nes šlaitas buvo per daug status, ir Pablas, kuris neturėjo jokio nešulio, tik lengvą kavaleristo automatą, prisivijo juodu.

— O kur tavìškiai? — perdžiūvusia gerkle tarė Pablui Agustinas.

— Visi žuvo,— atsakė Pablas. Jis sunkiai alsavo. Agustinas pasuko galvą ir pasižiūrėjo į jį.

— Dabar mes turim daug arklių, *Inglés*,— neatgaudamas kvapo tarė Pablas.

— Gerai,— atsakė Robertas Džordanas. Galvažudy tu, pagalvojo jis.— Kas ten jus ištiko?

— Visko buvo,— pasakė Pablas. Jis vos gaudė orą.— Kaip Pilara?

— Neteko Fernando ir vieno brolio...

— Eladijo,— pasakė Agustinas.

— O tu? — paklausė Pablas.

— Aš netekau Anselmo.

— Arklių pakaks,— tarė Pablas.— Net ir kroviniams nešti.

Agustinas sukando lūpą, pažvelgė į Robertą Džordaną ir pakratė galvą. Žemai, pro medžius nematoma, tanketė vėl ėmė apšaudyti kelią ir tiltą.

Robertas Džordanas mostelėjo galva.

— Kas ten buvo su tuo? — tarė jis Pablui. Jam buvo nemalonu žiūrėti į Pablą ir uosti jo kvapą, tačiau rūpėjo išgirsti, ką jis pasakys.

— Aš negalėjau pasitraukti, kol jis ten stovėjo,— atsakė Pablas.— Atkirto kelią. Paskui kažko nuvažiavo, ir aš paspukau.

— O į ką tu šaudei nuo posūkio? — tiesmukai paklausė Agustinas.

Pablas pasižiūrėjo į jį, buvo bešyptelįs, bet apsigalvojo ir nieko neatsakė.

— Ar tu juos visus iššaudei? — paklausė Agustinas. Robertas Džordanas galvojo: tu nekišk liežuvio. Dabar tai jau ne tavo reikalas. Jie dėl tavęs padarė viską, ko tik galėjai tikėtis, ir dar daugiau. Tai jų vidaus reikalas. Neteisk moralės atžvilgiu. Ko tu galėjai tikėtis iš žmogžudžio? Tu bendradarbiauji su žmogžudžiu. Todėl nekišk liežuvio. Jau seniai žinojai, kas jis per paukštis. Taigi nieko nuostabaus. O vis dėlto išgama, pagalvojo jis. Prakeiktas išgama!

Nuo kopimo krūtinė, atrodė, plyš, ir pagaliau pro medžius jis pamatė arklius.

— Na, sakyk,— tarė Agustinas.— Ko nesakai, kad visus iššaudei?

— Užsičiaupk! — tarė Pablas.— Aš šiandien koviausi daug ir gerai. Paklausk *Inglés*.

— O dabar išvesk mus iš čia,— pasakė Robertas Džordanas.— Juk turi kažkokį planą.

— Mano planas geras,— atsakė Pablas.— Jei pasiseks, mes greit būsim saugūs.

Jis baigė atsikvapstyti.

— O mūsų tu nežadi iššaudyti, ką? — paklausė Agustinas.— Tada aš jau geriau tave patį nudėsiu.

— Užsičiaupk,— atsakė Pablas.— Man reikia rūpintis ir tavim, ir visu būriu. Dabar karas. Ne visada galima daryti ką nori.

— *Cabrón!* — pasakė Agustinas.— Tu jau nuostolio neturėsi.

— Sakyk, kaip ten jums buvo,— tarė Robertas Džordanas Pablui.

— Visko buvo,— pakartojo Pablas. Jis alsavo vis dar sunkiai, tačiau kalbėjo jau lygiai, ir jo veidas ir galva blizgėjo nuo prakaito, ir pečiai bei krūtinė buvo šlapi. Jis atsargiai pažvairavo į Robertą Džordaną, ar šis tikrai draugiškai nusiteikęs, o paskui šyptelėjo.— Visko,— pasakė jis.— Pirmiausia užėmėm postą. Paskui pravažiavo vienas motociklas, kitas. Paskui sanitarinė mašina. Sunkvežimis. Paskui tankas. Kaip tik prieš tau susprogdinant tiltą.

— Paskui...

— Tankas negalėjo mums nieko padaryt, bet mes negalėjom pasitraukt, nes jis apšaudė kelią. Paskui nuvažiavo, ir aš pabėgau.

— O taviškiai? — Agustinas līste lindo į bėdą.

— Užsičiaupk,— Pablas pasižiūrėjo tiesiai į jį, ir jo išraiška buvo kaip žmogaus, kuriam, kad ir kas atsitiko, svarbiausia, jog jis gerai kovėsi.— Jie ne iš mūsų būrio.

Dabar jie pamatė prie medžių pririštus arklius, apšviestus saulės pro pušų šakas, ir tie mosavo galvomis ir spardėsi, gindamiesi nuo bimbalų, ir Robertas Džordanas pamatė Mariją, ir po akimirkos jis stipriai stipriai spaudė ją glėbyje, nusukęs kulkosvaidį šalin, ir liepsnos gesiklis mygo jam šoną, ir Marija sakė:

— Čia tu, Robertai! Tu!

— Taip, zuikuti. Mano gerutėlis zuikuti. Tuojau iškeliaujam.

— Ar tu tikrai čia esi?

— Taip. Taip. Tikrai. Ak, tu!

Jis niekad nebūtų pagalvojęs, kad mūšio metu galima prisiminti moterį ar bent dalele savo esybės galima pajusti moteriškumą ir atliepti jam, ar kad galima pro marškinius justi moters krūtis, mažas ir apvalias, ar kad jos, krūtys, gali per mūšį ką nors jausti. Tačiau taip buvo, ir jis galvojo: puiku. Tai puiku! Būčiau niekad tuo

nepatikėjęs, ir jis prispaudė ją stipriai stipriai, bet nepažvelgė į ją, o paskui sudavė per tą vietą, kur niekad nebuvo sudavęs, ir tarė:

— Lipk. Lipk. Sėsk į balną, *guapa.*

Paskui Robertas Džordanas atidavė kulkosvaidį Agustinui ir užsidėjo ant peties automatą, ir jie atrišo pavadžius, ir jis iškrovė granatas iš kišenių į krepšius, ir tuščią kuprinę įkišo į antrąją ir pririšo prie balno. Paskui atėjo Pilara, tokia uždususi nuo kopimo, kad negalėjo prašnekėti, tik rodė ženklais.

Paskui Pablas sukišo tris pančius, kuriuos turėjo rankoje, į balno krepšį, atsistojo ir paklausė:

— *Quê tal*, moteriške? — ir ji linktelėjo, o paskui visi užsėdo ant arklių.

Robertas Džordanas sėdėjo ant to paties didelio širmio, kurį pirmąkart pamatė ant sniego vakar rytą, ir spausdamas jį šlaunimis juto, koks puikus tai arklys. Jis avėjo kurpėmis, ir kilpsaičiai buvo šiek tiek per trumpi; automatas gulėjo ant nugaros, kišenės buvo pilnos apkabų, ir jis, pasispaudęs po pažastimi pavadį, užtaisinėjo išeikvotą apkabą ir žiūrėjo, kaip Pilara lipa į keistą sostą — ant nešulių, pririštų prie gelčio balno.

— Mesk juos po galais,— tarė Primitivas.— Dar nukrisi, o ir arklys nepaneš.

— Tylėk,— pasakė Pilara.— Iš ko gyvensi, kad ne iš jų?

— Ar pajosi šitaip, moteriške? — paklausė Pablas, sėdįs ant *guardia civil* balnu pabalnoto didžiojo sarčio.

— Ne blogiau už bet kokį pauparį,— atsakė jam Pilara.— Kur jojam?

— Tiesiai žemyn. Skersai plentą. Paskui tuo šlaitu į kalną ir per mišką į perėją.

— Skersai plentą? — Agustinas pasuko arklį, mušdamas kietą nejautrų jo pilvą minkštakulnėmis kurpėmis; tai buvo vienas tų arklių, kuriuos Pablas parsivedė naktį.

— Taip, žmogau. Kito kelio nėr,— atsakė Pablas. Jis padavė jam vieno nešulinio arklio pavadį. Kitus du vedė Primitivas ir čigonas.

— Tu, *Inglês*, jei nori, gali jot paskutinis,— pasakė Pablas.— Mes perkirsim kelią toli nuo tilto, ir toji *mâquina* mūsų nepasieks. Joti reikės greitai ir po vieną, ir susitiksim ten, arčiau perėjos.

— Gerai,— pasakė Robertas Džordanas.

Jie pajudėjo šlaitu žemyn, kelio link. Robertas Džordanas jojo

tuoj paskui Mariją. Joti greta kliudė medžiai. Jis meiliai spustelėjo kojomis širmiui šonus, o paskui prilaikė jį, kai jie ėmė greitai ir slysčiodami leistis žemyn tarp pušų, sakydamas širmiui kojomis tą, ką pentinai būtų pasakę, jojant lyguma.

— Tu jok per kelią antra,— tarė jis Marijai.— Pirmam nėra taip blogai, kaip atrodo. Geriausia antram. O paskui jie jau tyko.

— O tu?..

— Aš perjosiu nelauktai. Nieko baisaus. Pavojingiausia joti visiems iš karto.

Jis matė prieky apvalią šeriuotą Pablo galvą, įtrauktą į pečius, ir automatą ant nugaros. Matė Pilarą, vienplaukę, plačiapetę, įsispyrusią kulnais į ryšulius taip, kad keliai buvo sulig krūtine. Sykį ji atsigręžė ir pakratė galvą.

— Prieš jodama per kelią, aplenk Pilarą,— tarė Robertas Džordanas Marijai.

Paskui jis ėmė žiūrėti pro retėjančius medžius ir jau matė pakalnėje blizgantį juodą kelią, o už jo — žalią kalno šlaitą. Mes esame aukščiau už drenažo vamzdį, nusprendė jis, ir truputį žemėliau tos vietos, nuo kur kelias iki pat tilto eina į pakalnę. Esame maždaug per septynis šimtus metrų nuo tilto. Jei tanketė bus prie tilto, jos „Fiatas“ gali mus pasiekti.

— Marija,— tarė jis.— Pralenk Pilarą, kol neprijojom kelio, o paskui jok tiesiai tuo šlaitu aukštyn.

Ji grįžtelėjo į jį, bet nieko neatsakė. Jis nežiūrėjo į ją ir žvilgtelėjo tik įsitikinti, ar ji suprato.

— *Comprendes?* — paklausė.

Ji linktelėjo.

— Tad jok,— pasakė jis.

Ji papurtė galvą.

— Jok!

— Ne,— atsakė ji ir atsigręžusi papurtė galvą.— Aš josiu, kai prieis mano eilė.

Tuo metu Pablas paragino pentinais savo sartį, ir tas nušuoliavo pušų spygliais nuklotu šlaitu į pakalnę ir caksėdamas, skeldamas pasagomis kibirkštis perlėkė skersai kelią. Kiti pasileido jam iš paskos, ir Robertas Džordanas matė, kaip jie perkirto kelią ir nušuoliavo aukštyn žaliu šlaitu, ir išgirdo, kaip prie tilto sukaleno kulkosvaidis. Paskui išgirdo atšvilpiant:ššš... trrr... bummm! Tąjį „bum“ palydėjo šaižus driokstelėjimas, ir jis matė, kaip ištryško nedidelis

žemių fontanas, apsuptas pilko dūmų debesies. Ššš... trrr... bummm! — vėl sušnypštė lyg petarda, ir vėl ant šlaito iškilo žemės ir dūmai, tik šį kartą aukščiau.

Priešais jį netoli kelio už paskutinių medžių sustojo čigonas. Jis pasižiūrėjo į priešingą šlaitą, o paskui atsisuko į Robertą Džordaną.

— Pirmyn, Rafaeli! — tarė Robertas Džordanas.— Šuoliuok, žmogau!

Čigonas laikė už įtempto pavadžio nešulinį arklį.

— Mesk tą arklį su nešuliais ir šuoliuok! — sušuko Robertas Džordanas.

Jis matė, kaip čigono ranka, ištiesta atgal, kyla, kyla aukštyn, kulnai daužo arklį, viskas taip lėtai, paskui pavadis įsitempė, paskui nukrito, čigonas žaibiškai nulėkė skersai kelią, o jis koja ėmė stumti nuo savęs išsigandusį nešulinį arklį, kuris bloškėsi į jį, kai čigonas nulėkė skersai kietą juodą plentą, ir girdėjo įkalniui šuoliuojančio arklio kanopų dunksėjimą.

Šššš... driokst! Sviedinys nuskriejo žema trajektorija, ir jis pamatė, kaip čigonas puolė į šoną tarsi pabaidytas šernas, kai priešais jį ištryško nedidelis juosvas geizeris. Žiūrėjo, kaip jis šuoliuoja, dabar jau lėčiau ir lygiau, ilgu žaliu šlaitu, o sviediniai sproginėja tai užpakaly, tai prieky, ir jis dingo įduboje ant kalno, kur laukė kiti.

Negaliu aš vestis šito prakeikto arklio, pagalvojo Robertas Džordanas. Nors neblogai būtų prisidengti juo iš šono. Norėčiau, kad jis būtų tarp manęs ir to 47 mm pabūklo, iš kurio jie mus vaišina. Velniai griebtų, pabandysiu kaip nors užtempti.

Jis prijojo prie arklio su nešuliais, nutvėrė pavadį ir tada, vedinas arkliu, kuris sekė ristele iš paskos, pajojėjo penkiasdešimt metrų šlaitu aukštyn. Miško pakraštyje pasižiūrėjo į kelią, į sunkvežimį, į tiltą. Ant tilto matė žmones, o toliau buvo sakytum tikras transporto „kamštis“. Robertas Džordanas apsidairė, galiausiai pamatė, ko reikia, ir pasistiebęs nusilaužė sausą pušies šaką. Paleido pavadį, pavarė arklį su nešuliais prie kelio atkrantės ir smarkiai sudrožė šaka per pasturgalį. „Eik, velnio išpera!“ — pasakė ir pamėtėjo šaką arkliui iš paskos, kai tas perbėgęs kelią ėmė kilti į kalną. Šaka pataikė į arklį, ir arklys, bėgęs risčia, pasileido šuoliais.

Robertas Džordanas pajojėjo dar trisdešimt metrų aukštyn; toliau atkrantė buvo per stati. Pabūklo sviediniai dabar lėkė šnypšdami it petardos, paskui drioksteldami ir — bum! — išmesdami į orą žemes. „Nagi, pirmyn, fašistų išpera!“ — šūktelėjo Robertas Džordanas

širmiui ir paleido jį šuoliais į pakalnę. Paskui išjojo iš medžių priedangos ir perlėkęs per asfaltą, kuris buvo toks kietas, kad kanopų dunksėjimas atsiliepė pečiuose, sprande ir dantyse, užjojo ant šlaito — kanopos čiuopė žemę, spyrėsi, kirtosi, stūmėsi, kilo, žengė — ir jis pasižiūrėjo atgal į tiltą, kurį dabar matė iki tol nematytu kampu. Tiltas buvo matyti visu ilgiu, ir vidurys buvo kiauras, o už tilto ant kelio stovėjo tanketė, o už jos — didelis tankas, kurio pabūklas dabar blykstelėjo skaisčiai geltonai tarsi saulės atspindys veidrodyje, ir šaižus kauksmas perskrodė orą, atrodė, ties pat širmio kaklu, ištiestu priešais jį, ir kai jis pasuko galvą, prieky pakilo žemių fontanas. Arklys su nešuliais jau nebe taip sparčiai lėkė toli dešinėje, ir pasigręžęs į tiltą Robertas Džordanas šuoliuodamas matė stovinčią sunkvežimių eilę už posūkio, kuris dabar, jam kylant aukštyn, buvo aiškiai matyti, ir vėl išvydo skaistų geltoną blykstelėjimą — ženklą, jog po akimirkos pasigirs šnypštimas ir bumbtelėjimas, ir sviedinys nukrito jo nepasiekęs, tačiau jis girdėjo, kaip su žemėmis lekia metalo skeveldros.

Jis matė juos visus miško pakrašty, žiūrinčius į jį, ir sušuko: „*Arre caballo!* Pirmyn, arkliuk!“, ir juto, kaip kilnojasi arklio krūtinė, statėjant šlaitui, ir matė ištemptą širmio kaklą ir ausis, ir ištiesė ranką, ir patapšnojo šlapią arklio kaklą, ir atsigręžė į tiltą, ir pamatė skaistų blykstelėjimą virš žemo, sunkaus, dumblo spalvos tanko, stovinčio ant kelio, ir neišgirdo jokio šnypštimo, tik driokstelėjo aitrus trenksmas, tarsi sprogus garo katilui, ir jis pasijuto gulįs po širmiu, o širmis mataravo ore kojomis, ir jis stengėsi išlįsti iš po jo.

Judėti jis galėjo. Galėjo pasislinkti į dešinę. Tačiau jam sukantis į dešinę, kairė koja, prispausta arklio, liko kaip buvus. Tartum joje būtų atsiradęs naujas sąnarys: ne dubens, o kitas, per kurį koja sukiojosi kaip ant vyrių. Tuomet jis suprato, kas atsitiko, ir tada širmis atsiklaupė, ir Roberto Džordano dešinė koja, kurią jis buvo ištraukęs iš balnakilpės, nuslydo balnu ir nukrito ant žemės, ir jis abiem rankom apčiupinėjo kairę koją, nejudamai gulinčią ant žemės, ir šlaunyje po oda užčiuopė kyšant aštrų kaulą.

Jis gulėjo kone po pačiu arkliu ir matė, kaip pūtuoja jo šonai. Žolė aplink buvo žalia, ir joje margavo pievų gėlės, ir jis pažvelgė per slėnį į kelią ir tiltą, į tarpeklį, į kelią kitapus tilto ir pamatė tanką, ir laukė naujo blykstelėjimo. Beveik tą pačią akimirką ir blykstelėjo, ir vėl be šnypštimo, ir kai sprogo ir pakvipo sprogstamąja medžiaga, kai ėmė sklaidytis žemių debesis ir kristi skeveldros, jis pamatė, kaip širmis

tarsi išdresiruotas ramiai atsisėdo šalia jo. O paskui, žiūrėdamas į sėdintį arklį, išgirdo jį keistai kriokiant.

Paskui Primityvas su Agustinu, suėmę už pažastų, tempė jį į kalną, ir koja, kliūdama už dirvos nelygumų, laisvai sukiojosi per naująjį sąnarį. Sykį sviedinys prašvilpė žemai virš jų, ir tiedu paleidę jį krito ant žemės, tačiau juos tik apdrabstė žemėmis, ir kai skeveldros prazvimbė, jie vėl pakėlė jį. Pagaliau atitempė į priedangą, į ilgą daubą miške, kur stovėjo arkliai, ir čia Marija, Pilara ir Pablas apstojo jį.

Marija klūpojo šalia ir klausė:

— Robertai, kas tau atsitiko?

Visas išpiltas prakaito, jis atsakė:

— Lūžo kairė koja, *guapa*.

— Mes perrišim,— tarė Pilara.— Tu galėsi joti tuo,— ji parodė į vieną arklių, kurie buvo apkrauti nešuliais.— Nupjaukit nešulius.

Robertas Džordanas matė, kaip Pablas papurtė galvą, ir linktelėjo jam.

— Sėskit ant arklių,— pasakė jis. Paskui tarė: — Klausyk, Pablai. Eikš čia!

Apvarvėjęs prakaitu šeriuotas veidas palinko prie jo, ir Robertui Džordanui į nosį dūrė Pablo smarvė.

— Reikia pasikalbėti,— tarė jis Pilarai ir Marijai.— Man reikia pasikalbėti su Pablu.

— Ar labai skauda? — paklausė Pablas, prisilenkęs prie Roberto Džordano.

— Ne. Atrodo, nutrauktas nervas. Klausyk. Jūs jokit. Pats matai — man galas. Aš tik pasakysiu porą žodžių merginai. Kai liepsiu nuvesti — nuveskit. Ji norės likti su manim. Aš jai pasakysiu tik porą žodžių.

— Aišku, nėra laiko,— pasakė Pablas.

— Taigi.

— Man rodos, jums geriau keliauti į Respubliką,— pasakė Robertas Džordanas.

— Ne, aš keliausiu į Gredą.

— Dar pagalvok.

— Kalbėkis su ja,— pasakė Pablas.— Laiko mažai. Gaila, kad taip atsitiko, *Inglés*.

— Kas atsitiko — atsitiko...— pasakė Robertas Džordanas.— Apie tai nekalbėsim. Bet tu pagalvok. Galvą turi gerą. Pagalvok.

— Aš pagalvojau,— atsakė Pablas.— Kalbėk su ja greitai, *Inglês*. Nėra laiko.

Pablas nuėjo prie arčiausio medžio ir pasižiūrėjo žemyn, į kitą šlaitą, į kelią abipus tarpeklio. Su tikro gailesčio išraiška jis žiūrėjo į širmąjį arklį, gulintį ant šono, o Pilara su Marija priėjo prie Roberto Džordano, kuris sėdėjo, atsirėmęs į pušies kamieną.

— Perpjauk man kelnes,— tarė jis Pilarai. Marija tupėjo šalia jo, bet nieko nesakė. Jos plaukai žvilgėjo saulėje, o veidas raukėsi it vaiko, kuris tuoj pravirks. Tačiau ji neverkė.

Pilara išsiėmė peilį ir nuo kišenės iki galo perpjovė kairiąją kelnių klešnę. Robertas Džordanas praskleidė rankomis medžiagą ir apžiūrėjo šlaunį. Per gerą sprindį nuo dubens sąnario pūpsojo smailas violetinis patinimas nelyginant nedidelė smailiaviršūnė palapinė, ir palietęs pirštais jis užčiuopė kaulą, ištempusį odą. Koja gulėjo ant žemės nenatūraliai išlenkta. Jis pasižiūrėjo į Pilarą. Jos veido išraiška buvo tokia, kaip ir Marijos.

— *Anda*,— tarė jis jai.— Eik.

Ji nuėjo nuleidusi galvą, nieko nesakydama ir neatsigręždama, ir Robertas Džordanas matė, kaip krūpčioja jos pečiai.

— *Guapa*,— tarė jis Marijai ir paėmė ją už rankų.— Klausyk. Mudu nevažiuosim į Madridą...

Tuomet ji pravirko.

— Neverk, *guapa*, nereikia,— pasakė jis.— Klausyk. Mudu nevažiuosim į Madridą, bet aš visada būsiu su tavim, kad ir kur tu būtum. Supranti?

Ji nieko neatsakė ir apsikabinusi prisiglaudė galva jam prie skruosto.

— Atidžiai klausyk, zuikuti,— tarė jis. Žinojo, kad reikia skubėti, ir jį visą pylė prakaitas, tačiau jis turėjo pasakyti ir įtikinti.— Dabar tu išeisi iš čia, zuikuti. Bet ir aš išeisiu su tavim. Tol, kol bus bent vienas mudviejų, mudu būsim abu. Ar supranti?

— Ne, aš lieku su tavim.

— Ne, zuikuti. Tai, ką dabar man reikės padaryti, aš padarysiu vienas. Su tavim padaryčiau ne taip gerai. Kai tu išeisi, išeisiu ir aš. Ar tu nejauti, kad taip yra? Bet katras iš mudviejų — tai mudu abu.

— Aš lieku su tavim.

— Ne, zuikuti. Klausyk. Šito žmonės negali daryti drauge. Kiekvienas turi padaryti atskirai. Bet jei tu išeisi iš čia, aš išeisiu kartu.

Tik šitaip aš galiu išeiti. Tu dabar eisi, aš žinau. Nes tu gera ir miela. Tu išeisi už mudu abu.

— Bet man bus lengviau, jeigu pasiliksiu,— pasakė ji.— Man bus geriau.

— Žinau. Todėl padaryk man paslaugą. Padaryk tai dėl manęs, nes tu gali tai padaryti.

— Tu nesupranti, Robertai. O kaipgi *aš?* Man bus sunkiau, jeigu eisiu.

— Taip,— pasakė jis.— Tau bus sunkiau. Tačiau aš dabar — drauge ir tu.

Ji nieko neatsakė.

Jis žiūrėjo į ją, ir jį smarkiai pylė prakaitas, ir jis stengėsi kalbėti dabar taip įtaigiai, kaip niekad nebuvo stengęsis.

— Dabar tu išeisi už mus abu,— tarė jis.— Save pamiršk, zuikuti. Tu privalai atlikti pareigą.

Ji papurtė galvą.

— Tu dabar esi aš,— tarė jis.— Juk jauti, zuikuti. Zuikuti, klausyk,— pasakė jis.— Aš šitaip irgi tikrai išeisiu. Prisiekiu tau.

Ji tylėjo.

— Dabar supratai,— pasakė jis.— Dabar matau, kad supratai. Dabar nueisi. Na štai. Dabar eini. Pati sakei, kad eisi.

Ji nieko nebuvo pasakiusi.

— Ačiū tau už tai. Dabar tu išeisi greitai, ramiai ir toli toli, ir tavo asmeny išeisime mudu abu. Dabar padėk ranką čia. Padėk galvą čia. Ne, visai paguldyk. Štai taip. Dabar aš dedu ranką čia. Puiku. Tu gerutė. Dabar nebegalvok. Dabar tu darai tai, ką privalai. Dabar tu paklusni. Ne man, bet mudviem abiem. Man, kuris esu tavyje. Dabar eik už mudu abu. Tikrai. Mudu abu nueisim dabar su tavimi. Aš juk prižadėjau tau. Tu labai gera, kad eini, ir labai miela.

Jis mostelėjo galva Pablui, kuris dilbsojo į jį nuo medžio, ir Pablas žengė jo link. Tada jis pamojo pirštu Pilarai.

— Mudu nuvažiuosim į Madridą kitąkart, zuikuti,— tarė jis.— Tikrai. Dabar stokis ir eik, ir išeisime mudu abu. Stokis. Girdi?

— Ne,— atsakė ji ir stipriai apkabino jį už kaklo.

Jis ėmė vėl kalbėti — taip pat ramiai ir logiškai, tačiau ir labai tvirtai.

— Stokis,— tarė jis.— Tu dabar esi aš. Tu esi viskas, kas liks iš manęs. Stokis.

Ji atsistojo lėtai, verkdama, nuleidusi galvą. Paskui staiga krito šalia jo, bet ir vėl atsistojo, lėtai ir sunkiai, kai jis pasakė:

— Stokis, *guapa.*

Pilara paėmė jai už rankos, ir ji liko stovėti.

— *Vámonos,*— tarė Pilara.— Ar tau nieko nereikia, *Inglés?* — Pasižiūrėjo į jį ir palingavo galva.

— Ne,— atsakė jis ir toliau kalbėjo Marijai.— Mudu neatsisveikinam, *guapa,* nes mes neišsiskiriam. Tegu būna jums gera Grede. Dabar eik. Eik rami.— Pilara vedėsi merginą, o jis kalbėjo vis dar ramiai ir logiškai.— Nesigręžk. Kišk koją į kilpą. Taip. Į kilpą. Padėk jai užsėsti,— pasakė jis Pilarai.— Įsodink ją į balną. Dabar sėsk.

Jis pasuko galvą, visas suprakaitavęs, ir pasižiūrėjo kitapus slėnio, paskui atsisuko į merginą, kuri sėdėjo balne, ir Pilara stovėjo šalia jos, o Pablas užpakalyje.

— Dabar jok,— tarė jis.— Jok.

Ji buvo beatsigręžianti.

— Nesigręžk,— pasakė Robertas Džordanas.— Jok.— Ir Pablas supliekė pančiu arkliui per strėnas, ir atrodė, jog Marija šit nuslys nuo balno, tačiau Pilara ir Pablas jojo jai iš šonų, ir Pilara laikė ją, ir visi trys arkliai ėmė kilti į kalną.

— Robertai! — suriko Marija atsigręžusi.— Leisk man pasilikti! Leisk man pasilikti!

— Aš su tavim! — sušuko Robertas Džordanas.— Aš su tavim dabar. Tu — tai mudu abu. Jok! — Paskui jie dingo iš akių už kalno gūbrio, o jis visas buvo kiaurai permirkęs prakaitu ir į nieką nežiūrėjo.

Šalia jo stovėjo Agustinas.

— Ar nori, kad nušaučiau tave, *Inglés?* — paklausė jis, pasilenkęs prie pat jo.— *Quieres?* Man nesunku.

— *No hace falta**,— atsakė Robertas Džordanas.— Keliauk. Man čia labai gerai.

— *Me cago en la leche que me han dado!* — nusikeikė Agustinas. Jis verkė, todėl Robertą Džordaną matė neaiškiai.— *Salud, Inglés.*

— *Salud,* drauguži,— atsakė Robertas Džordanas. Jis žiūrėjo kitapus slėnio.— Gerai globok kirptagalvę.

---

* Nereikia (*isp.*).

— Suprantama,— pasakė Agustinas.— Ar tu visko turi, ko reikia?

— Pasilieku šitą *mâquina*, nes vis tiek mažai bėra šovinių,— pasakė Robertas Džordanas.— Tu tokių negautum. O didžiajai ir Pablo automatui — gausit.

— Aš išvaliau vamzdį,— pasakė Agustinas.— Kai nukritai, jis įsibedė į žemę.

— Kaip arklys su nešuliais?

— Čigonas pagavo.

Agustinas užsėdo ant arklio, tačiau nenorėjo joti. Jis iš balno pasilenkė prie medžio, šalia kurio gulėjo Robertas Džordanas.

— Jok, *viejo*,— tarė jam Robertas Džordanas.— Kare taip būna dažnai.

— *Qué puta es la guerra!* — pasakė Agustinas.— Karas — tikra kekšystė!

— Taip, žmogau, taip. Bet tu jok.

— *Salud, Inglés*,— tarė Agustinas, sugniauždamas dešinį kumštį.

— *Salud*,— atsakė Robertas Džordanas.— Bet paskubėk, žmogau.

Agustinas staigiai apsuko arklį ir dūrė kumščiu žemyn, tartum vėl nusikeikdamas, ir nujojo į kalną. Visi kiti buvo jau seniai dingę iš akių. Prieš įjodamas į mišką, jis atsigręžė ir pamojavo kumščiu. Robertas Džordanas pamojavo jam, ir Agustinas taip pat dingo iš akių... Robertas Džordanas pasižiūrėjo į kelią ir tiltą žalio šlaito papėdėje. Šitaip man labai gerai, pagalvojo jis. Kol kas neverta rizikuoti verstis ant pilvo, nes kaulas išlindęs iki pat odos, be to, šitaip man geriau matyti.

Po to, kas atsitiko, ir po jų išvykimo jis jautėsi tuščias, išsekęs ir nuvargęs, burnoje juto tulžies skonį. Tai, kas jo laukė, dabar buvo visai paprasta. Kad ir kaip viskas buvo ir kaip viskas bus, dabar jam nebesvarbu.

Visi dabar buvo nujoję, ir jis vienas sėdėjo pusiaugula, atsirėmęs medžio. Pažvelgė į žalią šlaitą, kur gulėjo Agustino pribaigtas širmis, ir toliau, į kelią ir mišką kitapus kelio. Paskui pažvelgė į tiltą ir ėmė stebėti, kas dedasi ant tilto ir kelyje. Iš čia matė už posūkio stovinčius sunkvežimius. Pro medžius matėsi pilka jų virtinė. Paskui atsigręžęs pasižiūrėjo į kelią, einantį kalno šlaitu. Dabar jie jau greit pasirodys, pagalvojo jis.

Pilara pasirūpins ja geriau negu bet kas kitas. Tu tai žinai. Pablas viską, matyt, gerai apgalvojo, antraip nebūtų rizikavęs. Dėl Pablo gali nesijaudinti. Nieko gero neduos ir galvojimas apie Mariją. Pasi-

stenk patikėti tuo, ką jai sakei. Taip bus geriausia. O kas sako, kad tai netiesa? Tu to nesakai. Tu to nesakai, kaip nesakysi, kad nebuvo to, kas buvo. Gulėk dabar čia su savo tikėjimu. Nebūk cinikas. Laiko mažai, o tu ką tik privertei ją nueiti. Kiekvienas daro, ką gali. Tu nieko nebegali padėti sau, bet dar galėsi būti naudingas kitiems. Ką gi, mūsų laimė truko keturias dienas. Mažiau kaip keturias. Buvo pavakarys, kai čia atėjau, o šiandien nesulauksiu nė vidurdienio. Vadinasi, nepilnos trys dienos ir trys naktys. Būk tikslus, pasakė jis. Visiškai tikslus.

Ar ne geriau būtų nušliaužus žemiau, pagalvojo jis. Įsitvirtink kur nors, kur būtum naudingas, užuot sėdėjęs lyg valkata po medžiu. Tau labai sekasi. Būna ir blogiau negu tau dabar. Visų tas pats laukia, anksčiau ar vėliau. Tu žinai, kad turėsi tai padaryti, ir nebijai, ką? Nebijau, nemeluodamas atsakė jis sau. Tačiau laimė, kad nutrauktas nervas. Žemiau lūžio ničnieko nejaučiu. Jis pačiupinėjo koją, ir atrodė, jog tai ne jo kūno dalis.

Jis vėl pasižiūrėjo žemyn į šlaitą ir pagalvojo: apmaudu palikti pasaulį, daugiau nieko. Labai apmaudu, ir tikiuosi, kad nuveikiau šį tą gero. Stengiausi išnaudoti visus talentus, kuriuos turėjau. *Tu nori pasakyti — turiu. Na gerai — turiu.*

Ištisus metus koviausi už tai, kuo tikiu. Jei mes laimėsime čia, laimėsime visur. Pasaulis puikus, ir verta dėl jo pakovoti, ir man labai apmaudu jį palikti. Ir tau smarkiai sekėsi, tarė jis sau, tu nugyvenai gerą gyvenimą. Tavo gyvenimas buvo toks pat geras kaip senelio, nors ir trumpesnis. Tavo gyvenimas buvo geresnis negu kieno kito, kadangi tu turėjai šitas paskutines dienas. Tau taip sekėsi, kad niekuo negali skųstis. Gaila tik, kad aš negaliu niekam perteikti to, ką sužinojau. Viešpatie, kaip sparčiai aš mokiausi paskutinėmis dienomis. Norėčiau pasikalbėti apie tai su Karkovu. Ne čia — Madride. Už tų kalnų ir lygumos. Už pilkų uolų ir pušynų, viržių ir garstyčių laukų, už geltono plokščiakalnio stovi jis, baltas ir gražus. Tai tokia pat tiesa kaip ir Pilaros senės, geriančios skerdykloje kraują. Taip nėra, kad tik vienas dalykas būtų teisingas. Viskas teisinga. Lygiai kaip lėktuvai — gražūs, nesvarbu, ar mūsų, ar jų. Velnią jie tau gražūs, pagalvojo jis.

Na, nusiramink, pasakė jis. Apsiversk dabar, kol yra laiko. Klausyk, dar vienas dalykas. Prisimeni: Pilara ir ranka? Tu tiki tokiom nesąmonėm? Ne, pasakė jis. Net ir dabar, kai taip atsitiko? Netikiu ir dabar. Ji labai gražiai apie tai kalbėjo šiandien anksti rytą, prieš mums išvykstant. Matyt, bijojo, kad nebūčiau patikėjęs. Bet aš netikiu.

Užtat ji tiki. Kažką jie vis dėlto regi. Ar jaučia. Kaip medžiokliniai šunys. O gal tai antjutiminis suvokimas? O gal *mierda?* tarė jis. Ji neatsisveikino, nes žinojo, kad Marija tada būtų nenuėjusi. Pilara... Verskis, Džordanai! Bet jam nesinorėjo verstis.

Paskui jis prisiminė turįs užpakalinėje kelnių kišenėje gertuvę ir pagalvojo: išmauksiu gurkšnį galingojo masalo[122], o tada pabandysiu apsiversti. Tačiau pačiupinėjęs kišenę gertuvės nerado. Tada pasijuto dar vienišesnis supratęs, kad neturės net ir to. O tikėjausi, pagalvojo jis.

Manai, pasiėmė Pablas? Nepaistyk niekų. Tikriausiai pametei prie tilto. „Nagi, Džordanai,— tarė jis.— Verskis".

Atsigulęs po medžiu, į kurį buvo atsirėmęs, jis abiem rankom suspaudė kairę koją ir stipriai patraukė ją žemyn. Paskui, gulėdamas ir stipriai traukdamas žemyn koją, kad lūžusio kaulo galas neišlįstų ir neperplėštų šlaunies odos, jis lėtai pasivertė ant nugaros, ir jo galva atsidūrė pakalnėje. Paskui, abiem rankom suėmęs lūžusią koją, stipriai prispaudė dešinės kojos kulnu kairiosios keltį ir visas suprakaitavęs atsigulė kniūpsčias. Pasikėlė ant alkūnių ir pilamas prakaito abiem rankom bei dešine koja ištiesino kairę ir atstūmė ją kuo toliau atgal. Apčiupinėjo šlaunį: viskas gerai. Kaulas neprakirto odos, o įsmigo į raumenis.

Didysis nervas, matyt, tikrai nutrūko, kai užvirto tas prakeiktas arklys, pagalvojo jis. Man tikrai nė trupučio neskauda. Skauda tiktai keičiant kūno padėtį. Kai kaulas užkliūna už ko nors. Matai? tarė jis. Matai, kaip tau sekasi? Puikiai apsiėjai ir be masalo.

Jis pakėlė automatą, išėmė apkabą, paieškojo kišenėje atsarginių, atidarė spyną ir pasižiūrėjo pro vamzdį, įstatė apkabą, o paskui pažvelgė kitapus šlaito. Gal dar už pusvalandžio, pagalvojo jis. Tik nesijaudink.

Paskui pažvelgė į šlaitą ir pušis ir stengėsi nieko negalvoti.

Žiūrėjo į upokšnį ir prisiminė, kaip buvo vėsu patiltės prieblandoje. Greičiau jie ateitų, pagalvojo jis. Nenoriu, kad man aptemtų protas, prieš jiems ateinant.

Kaip manai, kam lengviau: tikintiesiems ar tiems, kurie viską vertina taip, kaip yra? Tikėjimas — didelė paguoda, tačiau mes žinom, kad bijoti nėra ko. Bloga tik tai, kad viską prarandi. Mirti bloga tik tada, kai tas užtrunka ilgai ir kai didelis skausmas pažemina žmogų. Šičia tau kaip tik ir pasisekė. To tau neatsitiks.

Kaip gerai, kad jie nujojo. Dabar, kai jie paliko mane, man nieko

negaila. *Tikrai* yra taip, kaip sakiau. Iš tikrųjų daug tiesos tame, ką sakiau. Juk būtų visai kitaip, jei jie gulėtų išsibarstę ant šlaito, kur guli tas širmis. Arba lauktų čia, susibūrę į krūvą. Ne. Jų nėra. Jie toli. Dabar kad tik pasisektų puolimas! Ko tu nori? Visko. Aš noriu visko ir paimsiu viską, kas galima. Jei šis puolimas nepavyks, tai pavyks kitas. Aš taip ir nepastebėjau, kada grįžo lėktuvai. *Viešpatie, kaip gerai, kad priverčiau ją nujoti!*

Norėčiau papasakoti apie visa tai seneliui. Esu tikras, jam niekad nereikėjo eiti į užfrontę, ieškoti saviškių ir vykdyti tokios užduoties, kaip man šiandien. O iš kur tu žinai? Gal jis atliko penkiasdešimt tokių užduočių? Ne, pasakė jis. Būk tikslus. Penkiasdešimties tokių užduočių niekas neatliko. Niekas neatliko nė penkių. Niekas gal ir visai neatliko tokios užduoties. Kodėl, kas nors gal ir atliko.

Greičiau bent jie ateitų, tarė jis. Norėčiau, kad jie ateitų jau dabar, nes koją ima skaudėti. Matyt, tinsta.

Viskas mums klostėsi velniškai puikiai, kol netrenkė tas sviedinys. Tačiau laimė dar, kad jis netrenkė, man tebesant po tiltu. Kai kas nors klojasi ne taip, kaip reikėtų, kažkas turi atsitikti. Tu buvai pasmerktas, kai Golcas gavo tą įsakymą. Tu tai žinojai, ir Pilara tikriausiai tą pajuto. Tačiau vėliau tokie dalykai bus geriau sutvarkyti. Mums reikėtų kilnojamų trumpabangių radijo siųstuvų. *Taip, mums daug ko reikėtų.* Man, sakysim, praverstų atsarginė koja.

Jis šyptelėjo, išpiltas prakaito, nes koją toje vietoje, kur krintant buvo pažeistas didysis nervas, dabar smarkiai skaudėjo. O, kad jie greičiau ateitų! pagalvojo jis. Aš nenoriu daryti to, ką padarė mano tėvas. Jei reikės, padarysiu, bet geriau, kad nereikėtų. Aš — prieš tai. Negalvok apie tai. Visai negalvok. Kad greičiau pasirodytų tie išgamos, pagalvojo jis. Aš nebegaliu sulaukti, kada jie pasirodys.

Dabar jam labai skaudėjo koją. Skausmas užėjo staiga po to, kai jam apsivertus koja ėmė tinti, ir jis tarė: o gal man padarius tai dabar? Bijau, kad esu ne itin kantrus skausmui. Klausyk, jeigu aš padarysiu tai dabar, tu nesuprasi manęs klaidingai, ką? *Su kuo tu kalbiesi?* Su niekuo, pasakė jis. Matyt, su seneliu. Ne. Su niekuo. Ak, po velnių, greičiau bent jie ateitų!

Klausyk, gal man reikės tai padaryti, nes jeigu aš neteksiu sąmonės ar panašiai ir būsiu bejėgis, ir jeigu jie atgaivins mane, tai ilgai tardys ir kankins, ir taip toliau, o tai jau negerai. Geriausia išvengti tokių dalykų. Tad kodėl nepadarius to dabar, ir viskas būtų baigta? Nes, o, klausyk, taip, klausyk, *tegu jie ateina!*

Tu sunkiai pakeli skausmą, Džordanai, tarė jis. Gana sunkiai. O kas pakelia lengvai? Aš nežinau ir nenoriu žinoti. Bet tu — sunkiai. Tai tiesa. Gana sunkiai. Ak, sunkiai, labai sunkiai. Man rodos, dabar pats laikas. Ar ne?

Ne, dar ne laikas. Nes tu dar gali šį tą padaryti. Tol, kol žinai, ką daryti, privalai daryti. Tol, kol prisimeni, ką reikia daryti, privalai laukti. *Greičiau! Tegu jie ateina! Tegu ateina! Tegu ateina!*

Galvok apie tuos, kurie pasitraukė, tarė jis. Galvok, kaip jie joja mišku. Galvok, kaip brenda per upelį. Galvok, kaip joja per viržius. Galvok, kaip kyla į kalną. Galvok, kaip šiąnakt jie bus saugūs. Galvok, kaip jie visą naktį keliaus. Galvok, kaip jie rytoj pasislėps. Galvok apie juos. Velniai griebtų, galvok apie juos. *Aš toliau nebesugebu apie juos galvoti*, pasakė jis.

Galvok apie Montaną. *Negaliu.* Galvok apie Madridą. *Negaliu.* Galvok apie šalto vandens gurkšnį. *Gerai.* Štai kokia ji bus. Kaip šalto vandens gurkšnis. *Meluoji.* Tai bus stačiai niekas. Tiek ir tebus. Stačiai niekas. Tad padaryk. *Padaryk!* Padaryk tuoj pat. Dabar jau galima. Nagi nedelsk, padaryk. *Ne, reikia laukti.* Ko? Tu pats žinai, ko. *Tad lauk!*

Aš nebegaliu laukti, tarė jis. Jei dar lauksiu, apalpsiu. Žinau, nes jau tris kartus buvau benualpstąs, bet susilaikiau. Pasisekė. Bet toliau — nežinau. Man atrodo, kad kojoje yra vidinis kraujoplūdis, nes kaulas išdraskė šlaunį. Ypač kai verteisi. Dėl to ir tinsta, ir tu silpsti ir alpsti. Dabar pats laikas. Iš tikrųjų. Sakau tau, dabar pats laikas. *Bet jeigu tu palauksi ir nors neilgam sulaikysi juos ar bent pašausi karininką, nuo to daug kas gali pasikeisti. Nuo vieno dalyko, padaryto laiku, daug kas...*

Gerai, tarė jis. Ir gulėjo ramiai ir stengėsi išlaikyti savyje tai, ką jautė slystant iš savęs, kaip kartais pajunti, jog kalno šlaitu ima slysti sniegas, ir tarė sau dabar visai ramiai: kad ištverčiau iki jiems ateinant.

Laimė ir dabar neapleido Roberto Džordano, nes tuoj pat jis pamatė, kaip iš miško išjojo kavalerijos būrys ir perkirto kelią. Jis žiūrėjo, kaip jie kyla kalno šlaitu. Matė, kaip vedlys sustojo prie širmojo arklio ir kažką šūktelėjo karininkui, ir tas prijojo prie jo. Matė, kaip jiedu žiūri į arklį. Aišku, atpažino. Šio arklio bei jo šeimininko ir trūko nuo vakar ryto.

Robertas Džordanas matė juos ant šlaito, jau nebetoli nuo savęs, o žemai matė kelią ir tiltą, ir ilgą sunkvežimių vorą ant kelio. Dabar

jis turėjo visą sąmonę ir ilgai ir įdėmiai žiūrėjo aplink save. Paskui pažvelgė į dangų. Juo plaukė dideli balti debesys. Jis paglostė delnu pušų spyglius ant žemės ir pačiupinėjo medžio, už kurio gulėjo, žievę.

Paskui kuo patogiau įsirėmė alkūnėmis į spyglius ir priglaudė prie pušies kamieno automato vamzdį.

Sekdamas risčia Pablo būrio pėdsakais, karininkas turės prajoti dvidešimčia metrų žemiau tos vietos, kur gulėjo Robertas Džordanas. Iš tokio atstumo bus visai nesunku. Karininkas buvo leitenantas Berendas. Jam grįžus iš La Granchos, atėjo žinia apie žemutinio posto užpuolimą, ir jis gavo įsakymą vykti su būriu ten. Jie jojo skubėdami, bet rado tiltą sugriautą, tai turėjo pasukti atgal, perkirsti tarpeklį aukščiau tilto ir joti per mišką. Arkliai buvo šlapi ir pridusę ir risčia bėgo tik smarkiai raginami.

Leitenantas Berendas žiūrėdamas į pėdsakus jojo aukštyn; liesas jo veidas buvo rimtas ir liūdnas. Skersai balną kairės rankos linkyje gulėjo automatas. Robertas Džordanas gulėjo už medžio susikaupęs ir kiek galėdamas stengėsi valdytis, kad nevirpėtų rankos. Jis laukė, kada karininkas pasieks tą saulės apšviestą vietą, kur baigiasi šlaito žaluma ir prasideda pušynas. Jis juto, kaip jo širdis daužosi į pušų spygliais nuklotą žemę.

„GYVENIMAS, NE MIRTIS, YRA DIDYSIS NUOTYKIS“

Šie XX a. pradžios amerikiečių rašytojo Šervudo Andersono (Sherwood Anderson, 1876—1941) žodžiai apibūdina ne tik jo paties, bet ir jaunesnės kartos prozininko Ernesto Hemingvėjaus (Ernest Hemingway, 1898—1961) gyvenimą ir kūrybą. Š. Andersonas — žymiųjų talentų V. Folknerio, E. Hemingvėjaus, F.S. Ficdžeraldo, T. Vulfo, Dž. Steinbeko, E. Koldvelio, V. Sarojano „tėvas ir krikštytojas“ — savo knygose atvirai prabilo apie žmogų, iškankintą dvasinių prieštaravimų ir netobulų visuomeninių santykių. Nuoširdi rašytojo išpažintis davė pagrindo anglų modernistei V. Vulf atsiliepti apie jį kaip apie „švelnų, nemokantį slėptis savo kiaukute“[1] žmogų, nes iš tikrųjų jis buvo naivus, impulsyvus ir emocionalus, dvasinės įtampos akimirkomis bėgdavęs tol, kol išsekdavo jėgos ir kojose atsiverdavo žaizdos, ar tūžmingai sviesdavęs į ugnį savo rankraštį, ar gilioje rimtyje prie žvakių melsdavęs gamtos dievybes savo kūrybos palaiminimo. E. Hemingvėjus, priešingai, slėpėsi tvirtuose XX a. riterio šarvuose, neleido nei sau, nei savo personažams palūžti sunkiausiomis gyvenimo minutėmis. Atvirą minčių ir jausmų išpažintį laikė asmenybės silpnumu ir todėl didžiulėmis dvasios pastangomis slėpė savo ir savo herojų fizinę ir dvasios negalią. Du amerikiečiai, du skirtingi likimai, tačiau juos sieja gyvenimo meilė ir mėginimas nevilties tamsoje, ironijos ir cinizmo liūne surasti tai, kas prikelia žmogų,— romantišką meilę ir vilties kibirkštį.

* * *

Pirmąjį romaną „Vindžio Makfersono sūnus“ (1916) Š. Andersonas išspausdino tik sulaukęs keturiasdešimties metų. Gyvenimo atkarpa iki šios knygos — tai sunki praeitis: skurdi vaikystė, atsitiktiniai darbai provincijoje ir Čikagoje, savanorio kareivio tarnyba 1898—1899 m. Ispanijos—Amerikos kare, trumpos humanitarinių ir tiksliųjų mokslų studijos 1899—1900 m. Vitenbergo akademijoje Springfilde, Ohajo valstijoje. Po to Š. Andersonas sėkmingai debiutuoja 1900—1912 m. reklamos bei biznio srityje, kol patiria dvasinį lūžį, pastūmėjusį jį išsivaduoti iš „biznio kalėjimo“. Jis pradeda rašy-

---

[1] *Towsend K.* Sherwood Anderson.— Boston, 1987.— P. 210.

ti, kad išgelbėtų savo sielą, išsigydytų nuo alinančios komercijos ligos, kad pažvelgtų į patį save. Tačiau nuo vaikystės persekiojanti nepritekliaus baimė, „amerikiečių svajonė" praturtėti vėl grąžina jį prie biznio, ir tik 1922 m. Š. Andersonas galutinai palieka reklamos sferą ir atsideda kūrybai. Apsakymų rinkinys „Vainsbergas, Ohajas" (*Winesburg, Ohio,* 1919) išgarsina jį visoje šalyje. Poetas H. Kreinas apie šį kūrinį rašė: „Šią knygą Amerika turėtų skaityti atsiklaupus. Tai svarbus mūsų pačių savęs suvokimo Biblijos skyrius"[2]. Rinkinyje Š. Andersonas pavaizduoja netipišką amerikietį, pasirenka ne greitos sėkmės, visų vilčių realizavimo Amerikoje mitą, o kalba apie visuomenės sužlugdytus, dvasinių krizių, vienatvės iškankintus, instinktų sužalotus žmones. Jis pasakoja apie Amerikos Vidurio provincijos gyventojus, prikelia savo vaikystės ir paauglystės metus Kemdeno ir Klaido miesteliuose, Ohajo valstijoje, įkūnija personažų paveiksluose savo dvasios kančias.

Š. Andersonas rašė: „Net mūsų klaidos, mūsų didžiosios silpnybės pažymėtos kažkokiu tragišku grožiu. Ir todėl mes labiau verti užuojautos nei pasibjaurėjimo"[3]. Vainsbergo pasaulio žmones, nuo vidinių skaudulių „besirangančius, besiraitančius", panašius į kreivus miško medžius, nuspalvina ypatingu grožiu juose slypintis tragiškumo ir poetiškumo derinys. Š. Andersonas XX a. amerikiečių literatūroje sukuria naują žmogaus tipą — žmogų groteską, kurio išorės ir vidaus keistumu pabrėžia amžiaus pradžios pasaulio disharmoniją, individo ir socialinės aplinkos nesuderinamumą. Š. Andersono personažų groteskiškumas — tai jų dvasinio liguistumo žymė, jų vienatvės, nesugebėjimo bendrauti su žmonėmis, draugystės ir meilės ilgesio, slopinamos prigimties, iliuzijų žlugimo išraiška. Vainsbergo groteskai blaškosi slogioje provincijoje, bando išsivaduoti iš slegiančios kasdienybės, ištrūkti į naują gyvenimą nesuvokdami, kad niekada negalės nusimesti groteskiškumo naštos, nes yra nepilnavertiškumo komplekso palaužti ir nepajėgia kovoti už save.

Vaizduodamas žmogų Š. Andersonas „stengėsi įsiskverbti į retai prieinamas minčių ir jausmų kerteles"[4], todėl vienas pirmųjų Amerikos literatūroje atvirai prabilo apie intymųjį žmogaus gyvenimą, sukilo, jo žodžiais tariant, prieš „puritoniškumą kaip smaugiančią, gniaužiančią jėgą"[5]. Amžininkai „Vainsbergą" pavadino literatūrinėmis pamazgomis, o patį rašytoją — nešvankiai mąstančiu žmogumi. Laikė jį ir Z. Froido idėjų propaguotoju. Tačiau savo prozoje Š. Andersonas rėmėsi ne psichoanalizės teorija, o intuicija, įžvalgumu, ketverių vedybų patirtimi. Jis pamėgino atskleisti žmogaus neurozių priežastis, sudėtingus vyro ir moters santykius. Šiuo aspektu Š. Andersoną galima lyginti su švedų rašytoju A. Strindbergu.

---

2 *Howe I.* Sherwood Anderson.— N. Y., 1951.— P. 111.
3 *Anderson Sh.* Selected Letters, ed. Ch. Modlin.— Knoxville, 1984.— P. 12.
4 *Towsend K.* Sherwood Anderson.— P. 158.
5 *Curry M.* The Writer's Book by Sherwood Anderson.— N. Y., 1975.— P. 271.

Pirmajame — antrajame amžiaus dešimtmetyje Z. Froido mintis plačiai diskutavo Čikagos inteligentai, kuriems priklausė ir Š. Andersonas. Neigdamas tiesioginę Z. Froido įtaką, jis pripažino anglų rašytojo D. H. Lorenso poveikį, kurio knygos pribloškė jį dėmesiu lyčių santykiams. Nekęsdamas žmogaus veidmainystės ir prislėgtas liguistos skaitytojų reakcijos po rinkinio pasirodymo, jis rašė, jog amerikiečiai „bijo tikro gyvenimo, juos apima siaubas, pernelyg priartėjus prie jo“[6], jog veidmainiška žmogų kaltinti už tai, kad jis toks yra iš tikrųjų. Antra vertus, rašytojas pripažino, jog „visa jo karta truputį pamišus dėl sekso“[7], jog laisvė atvirai kalbėti apie žmogų ją apsvaigina.

Rinkinio „Vainsbergas, Ohajas“ prologe „Groteskų knyga“ rašytojas išdėsto savo groteskų teoriją, kurios esmė — ištikimybė pasirinktajai „tiesai“ — skaistybės ir aistros, turto ir skurdo, taupumo ir išlaidumo, lengvabūdiškumo ir nerūpestingumo tiesai. „Vos tik žmogus išsirinko kurią nors tiesą, paskelbė sava ir pasiryžo jos laikytis, jis iškart tapo grotesku, o prisiimtoji tiesa virto melu“. Čia Andersonas apibendrintai kalba apie žmogaus prigimtį, socialinę nelygybę, apie tai, kad aklas žmogaus paklusnumas prigimčiai, pasidavimas visuomenėje įsigalėjusiai moralei, dėsniams, kuriems žmogus nesugeba pasipriešinti, paverčia jo tikėjimą, iliuziją, svajonę melu. Štai kodėl Š. Andersono groteskai užsisklendžia savyje — „savajame name“, „kambaryje“, tarp „sienų“ — ar nevilties genami ieško prieglobsčio gamtoje. Minėti simboliniai įvaizdžiai vyrauja visoje Š. Andersono prozoje ir turi kelias prasmes: herojai vienatvėje išsaugo savo sielos grožį, romantiškas svajones ir iliuzijas, tačiau vienatvė gali virsti ir jų prakeiksmu, trukdančiu jiems pritapti prie aplinkos. Kurdamas psichologinį groteską, analizuodamas anormalias žmogaus būsenas, Š. Andersonas pratęsia amerikiečio romantiko E. Po tradiciją. Tačiau skirtingai negu E. Po jis netapo savo personažų ryškiomis spalvomis, o kuria kasdienybės groteskus, panaudoja savo, dailininko mėgėjo, talentą išryškindamas tik charakteringas detales. „Andersoniškąją“ groteskų kūrybos tradiciją atgaivina amžiaus vidurio prozininkai — T. Kapotė, F. O'Konor, K. Makalers.

Š. Andersonas „Vainsbergą, Ohają“ laikė apsakymų serija, o literatūros tyrinėtojai ėmė vadinti XX a. polifoninio romano atmaina, hibridiniu žanrų lydiniu. Turbūt reikėtų pasikliauti paties autoriaus nuomone ir pažymėti, kad būtent šiuo rinkiniu Š. Andersonas pelnė amžiną vietą literatūros istorijoje kaip novelistas. Antra vertus, rinkinio apsakymus į visumą jungia veiksmo vieta, laikas (paskutinieji XIX a. dešimtmečiai), gvildenamos temos, elegiška nuotaika ir atmosfera; keliaujantys iš apsakymo į apsakymą personažai bei jų „išpažinčių klausytojas“, pagrindinis rinkinio herojus jaunas žurnalis-

---

[6] *Anderson Sh.* Selected Letters.— P. 62.
[7] *Curry M.* The Writer's Book.— P. 271.

tas Džordžas Vilardas. Tačiau kiekvienas iš 24 rinkinio apsakymų yra savarankiškas fragmentas, o kartu ir Vainsbergo pasaulio dalis. Savo kūrinį rašytojas paskiria motinai Emai Smit Anderson, kuri augindama septynis vaikus, fizinio darbo ir šeimos tėvo neatsakomybės iškankinta anksti miršta. „Vainsberge" ji prisikelia Elizabetės Vilard paveikslu. Savo apsakymuose ir romanuose Š. Andersonas akcentuoja motinos ir paauglio sūnaus glaudų dvasinį ryšį ir ironiškai piešia nesubrendėlio tėvo paveikslą.

Vainsbergiečius, kenčiančius dėl nepalankiai susiklosčiusių visuomeninių santykių ir netikėto prigimties pasireiškimo, charakterizuoja jų vidinės paslaptys: Vingą Bidlbomą — troškimas išmokyti žmones svajoti („Rankos"), Inoką Robinsoną — pokalbiai su įsivaizduotomis būtybėmis („Vienatvė"), Elisę Hinden ir Keitę Svift — slepiamas aistringumas („Nuotykis", „Mokytoja"), Elizabetę Vilard — netikėtas jausmas gydytojui Ryfiui („Mirtis"). Šias vidines dramas mėgina suprasti bręstantis kaip asmenybė Džordžas Vilardas („Motina", „Prabudimas").

Po „Vainsbergo" pasirodo kiti apsakymų rinkiniai: „Kiaušinio triumfas" (*The Triumph of the Egg*, 1921), „Arkliai ir žmonės" (*Horses and Men*, 1923), „Mirtis miške" (*Death in the Woods*, 1933), tačiau tik kai kurie šių rinkinių apsakymai prilygsta „Vainsbergo" novelėms. Š. Andersono novelistika nutolsta nuo F. Bret Harto, O. Henrio, Dž. Londono fabulinės nuotykių, įvykio novelės, apsakymo, nes rašytojas atsisako netikėtų veiksmo posūkių ir atomazgų, lemtingo atsitiktinumo, netiki kaip jo pirmtakai staigiu žmogaus moraliniu atgimimu ir nepalaužiama dvasios stiprybe. Rašytojas nepripažįsta griežtos kūrinio struktūros, nespraudžia savo personažų į užbaigto siužeto rėmus, nes tai prieštarauja jo tekančio, chaotiško gyvenimo sampratai, gyvenimo, kurį rašytojas atskleidžia beforme, besiužetine būsenų novele ir apsakymu. Tiesa, O. Henrį ir Š. Andersoną suartina „pažemintojo ir nuskriaustojo" žmogaus tema, dėmesys kenčiančio žmogaus likimui. Aprašydamas kasdienybės tragedijas, rašytojas sustoja prie esmingiausių herojų gyvenimo momentų, kuriuos kartais apipina praeities prisiminimais. Toks individo dramatiško gyvenimo atkarpos, o ne ištisos istorijos išryškinimas yra būdingas ir A. Čechovo, Dž. Džoiso novelistikai.

Žmogaus sielos labirintų turinį rašytojas perteikia įvairiomis formomis: glausta, lakoniška novele („Rankos"), monologu, primenančiu baltąsias eiles („Senatvė"), personažo išpažinties ir pasakotojo-klausytojo minčių deriniu („Vienatvė"), kondensuota ar išplėsta parabole („Motinystė", „Brolis mirtis", „Mirtis miške", „Kiaušinis", „Karas") bei daugiaskyriu apsakymu, kur susipina kelių siužetinių linijų ir įterptinių istorijų fragmentai („Dieviškumas", „Iš niekur į niekur", „Nepanaudota", „Čikagos kaimelis"). Š. Andersonas pasitelkia pasakojimo pasakojime principą, piešia šališką ar objektyvų pasakotojo paveikslą. Rašytojas norėjo, kad jo proza „dainuotų ir sru-

ventų kaip nedidelė upė"[8], kad skaitytojas, pasinėręs į jo apsakymus, „labiau išgyventų, daugiau matytų, daugiau suprastų"[9]. Amerikiečių modernistė G. Stain vertino Š. Andersono sugebėjimą išreikšti žmogaus vidines būsenas tiksliais žodžiais, tačiau ir potekstė yra svarbus Š. Andersono novelistikos komponentas. Aiškinant Š. Andersono potekstę galima pritaikyti E. Po suformuluotą „visumos efekto" idėją: vyraujanti kūrinyje nuotaika, pasakojimo intonacija sukuria papildomą prasmę, kurią praturtina ir veikėjų groteskų išorės bei vidinio pasaulio antitezė.

Rinkinys „Kiaušinio triumfas" sudarytas ne tik iš apsakymų, bet ir poemų, įrėminančių prozos pasakojimus („Nebylys", „Žmogus su trimitu"), kuriuose dominuoja nekomunikabilumo idėja: nei rašytojas, nei paprastas žmogus nesugeba savęs išreikšti. Knygoje yra vienas Š. Andersonui netipiškas apsakymas „Kiaušinis". Tai ne dramatiškas, o humoristinis, ironiškas, pratęsiantis M. Tveno apsakymų tradicijas pasakojimas apie amerikiečių vilčių žlugimą konkurencijos pasaulyje. Šios temos variacija ta pačia tonacija skamba ir apsakyme „Aš esu kvailys" („Arkliai ir žmonės"). „Kiaušinio triumfe" rašytojas subtiliai vaizduoja vienatvę, kuri būna labai įvairi — tai vienatvė, kuriai žmones pasmerkia prabudę instinktai („Iš niekur į niekur", „Sėklos"), vienatvė dėl senatvės ir socialinės nelygybės („Broliai"), dėl žmogaus charakterio („Neuždegta šviesa", „Spąstai"). Du pastarieji apsakymai yra Š. Andersono sumanyto, bet neparašyto romano apie Meri Kokren fragmentai.

Nors rinkinio „Arkliai ir žmonės" pavadinimu rašytojas palygina gyvūnų ir žmonių pasaulį, savo apsakymų jis nepaskirsto tolygiai viena ar kita tema. Iš Andersono kūrinių paaiškėja, jog jam arklio įvaizdis yra tobulumo, grožio, jautrumo, supratimo išraiška, tai yra to, ko taip trūksta žmonių pasauliui. Šiame rinkinyje fiksuojamos ne žmogaus būsenos, o aprašomos gana banalios, sentimentalios gyvenimo istorijos („Vyro istorija"). Reikia pasakyti, kad Š. Andersonui geriausiai sekėsi rašyti ne siužetinius apsakymus ir ne romanus. Jo meistriškumas atsiskleidė vaizduojant trapų žmogaus dvasios turinį, vidinę substanciją padarant matomą, reljefišką.

Rinkinyje „Mirtis miške" svarbi gamtos ir mirties tema, ypač išryškėjanti geriausiuose apsakymuose „Mirtis miške" ir „Brolis mirtis", kur rašytojas mąsto apie žmogaus likimą, gyvenimo trumpalaikiškumą, žmogaus ir gamtos ryšį. Apsakyme „Mirtis miške" susilieja kasdienybės vulgarumas ir žmogaus mirties poezija, žmogų slegiantys gyvenimo vargai ir jį išaukštinanti gyvenimo pabaiga. Kūrinyje vyrauja ypatinga žiemos miško ramybės nuotaika, į amžinybės metraštį įrašanti tragediją nualintos moters, savo gyvenimą paaukojusios gyvųjų padarų alkio instinktui malšinti. Mirtis tampa pasakotojo dvasinio prabudimo, meditacijų apie žmogų priežastimi. Tai vienas įtaigiausių Š. An-

---

[8] *Anderson Sh.* Selected Letters.— P. 90.

[9] *Curry M.* The Writer's Book.— P. 83.

dersono kūrinių, kur gili mintis dera su lakoniška pasakojimo forma, kur moteriškės istorijos epizodus į vientisą visumą jungia emociniai pasakotojo-liudininko išgyvenimai.

Š. Andersono romanai „Vindžio Makfersono sūnus" (1916), „Žygiuojantys žmonės" (1917), „Baltieji vargšai" (1921), „Daugybė santuokų" (1923), „Tamsus juokas" (1925), „Geismams nurimus" (1932), „Kitė Brendon" (1936) nepadarė rašytojo populiaresnio, o atvirkščiai — pakenkė jo reputacijai ir buvo negailestingai kritikuojami. Literatūros tyrinėtojai Š. Andersonui priekaištavo dėl jo romanų formos netobulumo ir turinio skurdumo, nedviprasmiškai pareikšdami, jog jis intelektualiai nepajėgus išspręsti romanuose gvildenamų klausimų. Rašytojas suprato, kad romano žanras jam neįveikiamas ir vis dėlto vėl imdavosi naujos knygos. Š. Andersono romanuose įspūdingos tik žmonių tragedijų miniatiūros, impresionistiškai nutapytos scenos, fragmentai, ir tai paaiškinama tuo, jog rašytojas niekad nežvelgė į gyvenimą kaip į monolitą, o visada teigė gyvenimo-tėkmės, gyvenimo-mozaikos idėją. Kurdamas jis paklusdavo vaizduotei, intuicijai, niekada nežinojo nei romano struktūros, nei jo pabaigos. Be to, antriniai veikėjai taip uždegdavo jo vaizduotę, jog jis nuklysdavo nuo pagrindinių, ir digresijos tapo charakteringu Š. Andersono romanų bruožu.

Pagrindinė pirmųjų rašytojo knygų „Vindžio Makfersono sūnus", „Žygiuojantys žmonės", „Baltieji vargšai" tema — darbininkų gyvenimas bei Amerikos industrijos vystymasis, ir ją Š. Andersonas gvildena gana prieštaringai. Jis ir žavisi amžiaus pradžios energingais, riziką mėgstančiais amerikiečiais, ir smerkia turto vaikymosi isteriją. Rašytojas, vaizduodamas Amerikos ekonomikos pakilimus ir nuopuolius, pažeidžiančius darbo žmogaus likimą, tarytum pateisina savo herojų groteskų socialines tragedijas. Š. Andersonui stinga logiškumo, interpretuojant pasirinktąją temą, jo romanų finalai dažnai prieštarauja dėstymui. Autorius buvo nusistatęs prieš intelektą, kuris, pasak jo, žudo pirmąjį kūrybos impulsą, naiviai džiūgavo, kad niekas jo nepavadino išmintingu rašytoju. Ne racionalūs apmąstymai, ne logiškumas, o siekimas pažadinti skaitytojo emocijas ir pojūčius buvo pagrindinis rašytojo tikslas.

Š. Andersonas, aprašydamas XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Amerikos miestelių virtimą miestais, jaučia nostalgiją praeities patriarchalinei visuomenei, kai nedideles bendruomenes vienijo amatai, verslai, bendri žemės darbai. Jis teigia, jog industrijos įsigalėjimas sunaikina praeities poeziją, paverčia žmogų mašinų priedu. Todėl straipsnyje „Tikriausiai moterys" (1931) sieja viltis su moterim, esančia arčiau gamtos paslapčių ir galinčia apsaugoti vyrą nuo vergavimo mašinai.

Romanuose „Daugybė santuokų", „Tamsus juokas" (*Dark Laughter*), „Geismams nurimus" vyrauja įvairiais aspektais atskleista žmogaus prigimties tema. Rašytojas pabrėžia, kad žmogus yra prigimties vergas, negalintis tapti nugalėtoju amžinoje proto ir instinktų dvikovoje: pažabojęs instinktus žmogus neigia gyvenimą, o prigimties neigimas paverčia jį groteskiška būtybe.

Lyčių santykių bei lyčių antagonizmo temą šiuose romanuose lydi „prarastosios kartos“, industrinių pietinių valstijų formavimosi, komunistų judėjimo motyvai. Romanas „Tamsus juokas“ yra labiausiai pavykusi Š. Andersono knyga. Joje yra ritminga, emocionalia proza ekspresyviai nutapytų fragmentų, primenančių V. Vitmeno baltąsias eiles. Šiame romane rašytojas, jo žodžiais tariant, „surinko tūkstantį gyvenimo įspūdžių ir prasmingai bei muzikaliai juos perteikė“[10].

Paskutinysis romanas „Kitė Brendon“, kur Š. Andersonas atkuria alkoholio prekiautojų nuotykius sausojo įstatymo metais Pietvakarių Virdžinijoje, skiriasi nuo ankstesnių dinamišku siužetu bei stiprių, nepalūžusių, negroteskiškų asmenybių paveikslais.

Antroje gyvenimo pusėje, kai Š. Andersonas rašytojas pripažįsta savo pralaimėjimą literatūros pasaulyje, Š. Andersonas žmogus pagaliau suranda laimę santuokoje su Eleonora Kopenheiver. Tik ketvirtą kartą vedęs, jis supranta egoizmo ligos kenksmingumą ir atsakomybę artimiesiems. 1940 m., apžvelgdamas savo gyvenimą, Š. Andersonas rašo, jog yra laimingas, nepaisant visų patirtų nesėkmių, nes visada turėjo draugų, mėgo žmones ir mylėjo gamtą, jog norėtų gyventi dar tūkstantį metų. Tačiau 1941 m., keliaudamas į Pietų Ameriką, jis miršta nuo peritonito Panamoje, Kolonos mieste.

* * *

Ernestas Hemingvėjus Š. Andersono gyvenime suvaidina nedėkingo mokinio vaidmenį. Pradedantis rašytojas, jaunas žurnalistas su „Vainsbergo“ autoriaus rekomendaciniais laiškais, apibūdinančiais jį kaip „ypatingo talento žmogų“, 1921 m. nuvyksta į menininkų Meką — Paryžių. 1925 m. Š. Andersonas padeda E. Hemingvėjui išleisti Niujorke apsakymų rinkinį „Mūsų laikais“ (*In our time*), o 1926 m. E. Hemingvėjus išspausdina romaną-parodiją „Pavasario vandenys“, kur tyčiojasi iš Š. Andersono apsakymų ir romanų, instinktų valdomų personažų, sentimentalaus, naivaus pasakojimo. Ši knyga — tai pirmas E. Hemingvėjaus iššūkis pripažintiems autoritetams, palikęs kartėlį jo artimųjų ir draugų širdyse (vėliau po mirties 1964 m. išėjusioje knygoje „Šventė, kuri visada su tavimi“ jis „susidoros“ su F. S. Ficdžeraldu ir G. Stain), tai ryžtingas siekis išsivaduoti iš Š. Andersono įtakos. Tačiau toji įtaka akivaizdi. Penkiolika rinkinio „Mūsų laikais“ apsakymų jungia ne tik pagrindinis personažas Nikas Adamsas, pasižymintis autoriaus tragiška pasaulėjauta ir iliustruojantis jo gyvenimo įvykius („Indėnų kaimelis“, „Daktaras ir daktaro žmona“, „Kažkas pasibaigė“ ir kt.), bet ir tema — gyvenimo, mirties, karo, smurto, meilės, susvetimėjimo — bei emocionali apsakymų atmosfera („Kareivis sugrįžo“, „Katė lietuje“). Rinkinyje, kaip ir Š. Andersono kūryboje, dominuoja ne įvykio, o besiužetinis būsenos apsakymas.

---

[10] *Taylor W.* Sherwood Anderson.— N. Y., 1977.— P. 96.

E. Hemingvėjus norėjo tapti literatūros garsenybe, ir tai jam pavyko padaryti atkakliu darbu ir kupinu įvykių asmeniniu gyvenimu. Pastarųjų dešimtmečių literatūros tyrinėtojai nebesižavi „tėtušiu Hemu" taip aistringai kaip anksčiau, o vadina jį save įsimylėjusiu pozuotoju, žiauriu žmogumi, antifeministu. Skaitant paties E. Hemingvėjaus laiškus, jo šeimos narių, pažįstamų, kritikų, žurnalistų knygas apie jį, išryškėja prieštaringo žmogaus paveikslas: jautraus, silpno, klystančio, nepasitikinčio savimi, bet kartu atidžiai kontroliuojančio savo išorės gyvenimą, sąmoningai konstruojančio „vyriškumo kodeksą", mėginant priartėti prie vyriškumo idealo ne tik kūryboje, bet ir gyvenime. Tačiau atmintyje išlieka ne E. Hemingvėjaus trūkumai, o jo stipri valia, patrauklumas, romantiška prigimtis, atsidavimas darbui, sugebėjimas disciplinuojant save nušlifuoti savo talentą iki brangakmenio žėrėjimo. Pasak I. Erenburgo, E. Hemingvėjus „gyvenime turėjo savo liniją"[11] — savo vertybes, žmogaus sampratą, apibrėžtą menininko poziciją, kūrybos stilių,— kurios laikėsi iki paskutiniųjų gyvenimo akimirkų. 1961 m. Kečume, Aidaho valstijoje, medžiokliniu dvivamzdžiu nutraukęs savo gyvybės siūlą, jis užbaigė stoiškumo kodeksą, savo kūrybos ir gyvenimo „pergalės pralaimėjime" temą. Jis mirė taip, kaip gyveno, net savo mirties forma įrodydamas savo valios nepriklausomybę.

Literatūros žvaigždės neišvengia įtakų, kol dangaus skliautu įkopia į zenitą. E. Hemingvėjui svarbus susitikimas buvo ne tik su Š. Andersonu, bet ir su Paryžiuje gyvenusiais poetu E. Paundu ir rašytoja G. Stain. Pradedančiam rašytojui E. Paundas patarė mokytis ne vien iš klasikų G. Flobero, Gi de Mopasano, bet ir supažindino su imažizmo poezijos principais: taupiai vartoti žodžius, atsisakyti abstrakčių, apibendrinančių žodžių, tiksliai reikšti mintis, kurti konkrečius įvaizdžius, vertinti detalę. G. Stain mokė E. Hemingvėjų „kondensuoti" tekstą, atskleisti plačias charakterizavimo galimybes žodžio ar žodžių junginių pasikartojimu. Praeities literatūroje (L. Tolstojus, I. Turgenevas, F. Dostojevskis), ispanų ir prancūzų vaizduojamajame mene (Velaskesas, F. Goja, P. Sezanas), muzikoje, kurios nuo mažens jį mokė motina, jį traukė gyvenimo dramatiškumas, ryškios, kontrastingos formos, linijos, spalvos, kontrapunkto panaudojimo galimybė.

E. Hemingvėjaus meninio pasaulio esmė — „aisbergo principas" ir savita žmogaus koncepcija. E. Hemingvėjus nepripažino manieringo aprašinėjimo ir tuščiažodžiavimo, retoriškos kalbos, primenančios pretenzingas dekoracijas, o vertino potekstę, arba „aisbergo principą": ledkalnio septynios aštuntosios slypi po vandeniu ir tik viena aštuntoji matoma paviršiuje. Savo kūriniuose jis akcentuoja personažo regėjimo prizmę, nušviečia gyvenimą tik tiek, kiek jį mato herojus. Rašytojas neleidžia herojui būti emocionaliu atlapaširdžiu ar racionaliu analitiku, o verčia išlikti santūriam, užsidariusiam, giliai slėpti mintis ir jausmus. Herojaus žvilgsnis klaidžioja gyvenimo paviršiumi, fiksuoja

---

[11] *Фуентес Н.* Хемингуей на Кубе.— Москва, 1988.— С. 191.

įvairius objektus, smulkiausias detales, net nereikšmingus dalykus. Todėl E. Hemingvėjaus stilius vadinamas „telegrafišku", matoma mažoji aisbergo dalis lyginama su „natūralisto šviesomis"[12], tai yra pabrėžiama, jog rašytojas fotografuoja gyvenimą. Išskaičiuoti faktai, objektai, vaizdai, nereikšmingi pokalbiai rašytojui padeda užmaskuoti personažų emocijų klodus. Jo prozoje svarbi ne išorinių įvykių seka, o potekstės rutuliojimas, paslėpto emocionalaus prado subrandinimas. Kritikas K. Beikeris įžvalgiai palygina E. Hemingvėjaus „aisbergą" su simbolistų technika, kai kalba yra tik įtaigos priemonė, o tyla sako daugiau nei žodžiai. E. Hemingvėjus teigė: „Teksto kokybė išryškėja tada, kai jame pasilieka tai, ką praleidi žinodamas. Kai rašytojas praleidžia tai, ko nežino, tekste išryškėja skylės"[13]. E. Hemingvėjaus prozos skaitytojas turi pats išskaityti paslėptas tarp eilučių autoriaus mintis, sava įvykių interpretacija ir išgyvenimais užpildyti siužeto plyšius. Rašytojas teigia, kad menininkas turi aprašyti gyvenimo tiesą taip, „kad ji taptų skaitytojo patirties dalis"[14]. E. Hemingvėjus tam tikrais orientyrais padeda skaitytojui perprasti „praleidimo techniką", iššifruoti potekstę. Kartodamas tas pačias detales, herojaus judesius, veiksmus, žodžius, vis grįždamas prie tų pačių įvaizdžių, gamtos paveikslų, autorius paverčia juos leitmotyvais, sukuriančiais papildomą prasmę, atskleidžiančiais personažo charakterį, vidinę būseną. Lietaus įvaizdis romane „Atsisveikinimas su ginklais" (*Farewell to Arms*, 1929) išryškina nelaimės, tragizmo atmosferą, o saulės motyvas romane „Kam skambina varpai" (*For Whom the Bell Tolls*, 1940) pabrėžia meilės ir vilties gaidą. E. Hemingvėjaus patarimas pradedančiam rašytojui paaiškina, kaip kuriama potekstė: „Tiksliai prisimink, koks veiksmas sukėlė tam tikrą jausmą... Prisimink, kokius garsus girdėjai ir apie ką buvo kalbama. Išsiaiškink, kas sukėlė emocijas, koks veiksmas sujaudino. Po to užrašyk viską taip, kad skaitytojas pamatytų ir pajustų tą patį, ką jutai tu"[15].

E. Hemingvėjaus vertikalūs dialogai, konstruojami be autoriaus pastabų ar komentarų, grindžiami potekste. Kontrastas ir ironija taip pat generuoja žodžiu neišreikštas idėjas. Rašytojas laikosi minties, kad žmogus atvirai išsisakydamas, emocionaliai atsiverdamas praranda kažką svarbaus. Todėl E. Hemingvėjus taupo žodžius, sako tik tai, kas reikalingiausia. Jis nori išgryninti kalbą, sugrąžinti žodžiui tikrąją prasmę, todėl kuria tekstą tik iš būtiniausių žodžių, jungtukais ir tų pačių žodžių pasikartojimu sukurdamas teksto ritmą ir emocinę spalvą. E. Hemingvėjaus kūryboje kontrastuoja paprasta, grakšti forma

---

[12] *Baker C.* Hemingway. The Writer as Artist.— Princeton, 1972.— P. 117.

[13] *Ernest Hemingway*. Five Decades of Criticism, ed. L. Vagner.— Michigan State UP, 1974.— P. 30.

[14] *Donaldson S.* By Force of Will. The Life and Art of Ernest Hemingway.— N. Y., 1978.— P. 101.

[15] Ibid.— P. 247.

ir dramatiškas turinys. Rašytojas F. M. Fordas vaizdžiai įvertino tikslią ir konkrečią E. Hemingvėjaus prozą sakydamas, kad žodžiai joje yra kaip „ką tik surankioti iš šaltinio akmenukai“[16].

Ištikimybė gyvenimo tiesai buvo svarbiausias E. Hemingvėjaus siekis. Jis sakė: „Pasaulyje nėra sunkesnio dalyko kaip rašyti paprastą, sąžiningą prozą apie žmogų. Iš pradžių reikia ištirti tai, ką rašai, po to — išmokti rašyti“[17]. „Grožinė literatūra,— tęsė jis,— yra kūryba, bet svarbu, iš ko kuriama. Grožinė literatūra turi gimti iš to, ką žinai, jauti, esi išmokęs“[18]. E. Hemingvėjaus asmeninė patirtis ir visuomeninė veikla plačiai aprašyta jo romanuose ir apsakymuose. Dž. H. Džastes teisingai vadina E. Hemingvėjų „labai biografišku“[19] rašytoju, o K. Beikeris autobiografinius jo elementus apibrėžia kaip narcziziškumo pasireiškimą. E. Hemingvėjus buvo reiklus menininkas ir rašė apie tai, ką pats profesionaliai išmanė: apie karą, medžioklę, žvejybą, sportą, koridą, apie tai, ką puikiai pažino,— vyrą ir moterį. Siekdamas tikslumo, jis parašė ir kelias dokumentinio pobūdžio knygas: „Mirtis vidurdieny“ (1932) — apie bulių kovas Ispanijoje ir „Žaliosios Afrikos kalvos“ (1935) — apie medžioklę Afrikoje. Jose autorius ne tik registruoja realius įvykius, bet ir apmąsto žmogaus gyvenimą, mirtį, kūrybą.

E. Hemingvėjus buvo viena ryškiausių XX a. pirmosios pusės asmenybių, vienas įdomiausių amerikiečių realistų romantikų, siekęs visur būti pirmas, neįveikiamas, nenugalimas, „tarsi žirgas, laimintis lenktynių prizus“[20], kaip pats rašė žmonai Merei Velš. Jis buvo romantikas ne tik savo prigimtimi, bet ir todėl, kad į mūsų amžių sugrąžino amerikiečių romantikų tradicijas, kurios išryškėja jo žmogaus koncepcijoje.

E. Hemingvėjaus žmogaus samprata atsiskleidžia ne tik jo kūryboje, bet ir gyvenime. Jis gyveno intensyviai, veržėsi į nepaprastas, rizikingas situacijas. Taip elgiasi ir jo personažai. Jis išėjo savanoriu į Pirmąjį pasaulinį karą, 1937—1938 m. dirbo karo korespondentu Ispanijoje, rinko lėšas kovojantiems prieš fašizmą. 1942—1944 m., surinkęs įgulą, jachta „Pilar“ ieškojo vokiečių povandeninių laivų Kubos vandenyse, 1944 m. kartu su amerikiečių armija išlipo Normandijoje ir su pirmaisiais išvaduotojais įžengė į Paryžių. Nuo 1940 m. gyvendamas Kuboje finansiškai rėmė pogrindininkus, kovojančius prieš diktatorinį F. Batistos režimą.

Tyrinėjimuose apie E. Hemingvėjų aptinkama mintis, jog rašytojo žmogaus herojiškumo koncepciją nulėmė Ispanija, ispanų papročiai bei tradicijos.

---

[16] *Ernest Hemingway*. Five Decades of Criticism.— P. 173.
[17] *Donaldson S*. By force of Will.— P. 257.
[18] Ibid.— P. 249.
[19] *Ernest Hemingway*. New Critical Essays, ed. R. Lee.— L., 1983.— P.105.
[20] *Фуентес Н*. Хемингуей на Кубе.— С. 389.

jog rašytojo aukštinamos moralinės vertybės „ispanizuotos"[21]. Tokius tvirtinimus norėtųsi detaliau aptarti ir paieškoti kitų rašytojo pasaulėjautą lėmusių šaltinių. Pirmą kartą į Ispaniją E. Hemingvėjus vyksta 1923 m., turėdamas Pirmo pasaulinio karo dalyvio ir žurnalisto patirtį. Taigi — kaip susiformavusi asmenybė. Ispanija, jos tradicijos atitiko jo prigimtį, padėjo jai atsiskleisti ir vaizdžiai pailiustruoti jo vertinamas žmogaus savybes — drąsą, garbę, ištvermę, išdidumą, vyriškumą (Manuelis Garsija — aps. „Nenugalėtas"). Rašytojas sakė: „Nė vienas iš mūsų negyvena pagal griežtai nustatytus reikalavimus ar nepriekaištingą moralę, tačiau kiekvienas stengiasi"[22]. Manau, kad ne vien matadoro, bet ir sportininko bei medžiotojo kodeksai lėmė rašytojo ir jo herojų elgesį. E. Hemingvėjus didžiavosi fizine jėga, begaline ištverme, valia, daug kartų save išbandė, žvelgdamas medžioklėje grobuoniui į akis. 1933 m. po medžioklės Afrikoje jis prisipažino giliai suvokęs, „ką reiškia būti bailiu ir ką reiškia nustoti juo buvus"[23]. Apsakyme „Trumpa Frensio Mekomberio laimė" (1936) ir atskleista žmogaus, įveikusio baimę, moralinė pergalė.

Didvyriško žmogaus sąvoką formavo ir karas. Dalindamasis karo patirtimi, rašytojas patarė baimės akimirką pažaboti vaizduotę, galvoti ne apie tai, kas buvo ir kas bus, o tik apie dabarties momento prasmę. Visą gyvenimą jis aukštino žmogaus, žemės, gamtos grožį ir niekino baimę, išdavystę, nekentė fašizmo. Moralinių vertybių išaukštinimas, žmogaus dvasinės ir fizinės stiprybės bei ypatingų aplinkybių akcentavimas suartina E. Hemingvėjų su XIX a. amerikiečių rašytojais F. Kuperiu, H. Melviliu, V. Vitmenu. Tai patvirtina ir E. Hemingvėjaus šedevras apysaka „Senis ir jūra" (*The Old Man and the Sea*, 1952), už kurią jis apdovanojamas Pulicerio, o 1954 m.— Nobelio premija.

Mirties, netekties tema labai svarbi E. Hemingvėjaus kūryboje. Ne tik karas, bet ir Ispanijos korida padėjo rašytojui giliai suvokti žmogaus egzistavimo laikinumą, gyvybės trapumą, suvokti mirtį kaip kasdienybę, pajusti gyvenimo vertę. Aiškinantis E. Hemingvėjaus žmogaus koncepcijos esmę, paminėtinas jo garsus apsakymas „Švari, šviesi vietelė" (apsakymų rinkinys „Laimėtojas nieko negauna", 1933), kur į kūrinį įkomponuotoje maldoje „Tėve mūsų" daiktavardžius ir veiksmažodžius pakeičia ispaniškas žodis „nada" — niekas, perteikiantis vienatvės, žmogaus gyvenimo beprasmybės, mirties idėjas. Remiantis šiuo apsakymu, E. Hemingvėjų mėginama priskirti prie egzistencialistų, tačiau rašytojas niekada gyvenimo nelaikė absurdu ir beprasmybe, o, atvirkščiai, vedė savo herojus iš vienatvės į žmones, neigė pasyvaus stebėtojo poziciją — pvz., romanas „Turėti ir neturėti" (*To Have and Have Not*, 1937).

Skirtingai negu V. Folknerio, netiesioginio jo varžovo, personažai, ku-

[21] *Ernest Hemingway*. Five Decades of Criticism.— P. 65.
[22] *Donaldson S*. By Force of Will.— P. 258.
[23] Ibid.— P. 134.

rie yra giliai įleidę šaknis į Pietinių valstijų žemę, E. Hemingvėjaus herojai blaškosi po pasaulį — romanų ir apsakymų veiksmas vyksta Italijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, Ispanijoje, Kuboje. Jie neturi namų, nes netiki senojo pasaulio idealais, todėl ieško naujos gyvenimo prasmės, naujos tėvynės.

E. Hemingvėjus savo romanuose „Fiesta" (1926), „Atsisveikinimas su ginklais" ir apsakymuose „Kareivis sugrįžo", „Svetimoj šaly", „Nemiegant", „Koks jūs jau niekada nebūsite" ir kt. aprašo 1914—1918 m. karo dalyvių ir amžininkų, literatūroje vadinamų „prarastąja karta", likimą. Šią kartą įvairiai vaizduoja F. S. Ficdžeraldas, Dž. Dos Pasosas, jaunasis V. Folkneris. E. Hemingvėjus ją vertina savaip. Kaip karo priežastį nurodęs valdančių politinių sluoksnių ribotumą ir pasipelnymo tikslus, atvaizdavęs karą be romantiškumo ir herojiškumo aureolės, pabrėžęs karo beprasmybės, karo-skerdyklos idėją, rašytojas sutelkia dėmesį į psichologinius karo padarinius. Jis nenori sutikti su terminu „prarastoji karta", G. Stain paleistu į pasaulį, ir teigia, kad jo kartos žmonės žuvo, išprotėjo, buvo moraliai sužaloti, nespėjo pasiekti mokslų, tačiau išliko labai stoiški. Romano „Atsisveikinimas su ginklais" herojaus Frederiko Henrio mintys tai patvirtina: „Pasaulis laužo kiekvieną, ir po to daugelis tampa tik stipresni palaužtoje vietoje. Bet tuos, kurie nenori palūžti, jis užmuša"[24]. Rašytojo sukurti personažai permąsto žmogaus vertybes, paneigia tradicinę etiką, tačiau jie netampa būtybėmis, kurių siela, T. S. Elioto žodžiais tariant, „bevaisė žemė", kurie, kaip F. S. Ficdžeraldo kūryboje, stengiasi užsimiršti „džiazo amžiuje" — mėgaujasi tuščiu gyvenimu, yra emocionaliai ir intelektualiai išsekę, paklūsta biznio etikai. Gyvendami karo ir pokario „nuostabiam košmare", jie neverkšlena, netampa neurotikais, o egzistuoja „sukandę dantis", ne tik slepia nuo žmonių savo vidinę tragediją, bet randa jėgų ją ironizuoti (Džeikas Barnsas — „Fiesta"). Jau pirmuose E. Hemingvėjaus romanuose išryškėja vienas „vyriškumo kodekso" principų — negalvoti apie tai, kas svarbu, kas brangu, nes išprotėsi. Meilė, intymus dviejų žmonių pasaulis yra „prarastųjų" prieglobstis, kurį rašytojas supriešina su išorinio pasaulio suirute. Dviejų žmonių pasaulis labai trapus, nuspalvintas tragiška spalva, tačiau jame — gilūs, tikri jausmai ir, deja, dūžtančios svajonės (Breta ir Džeikas — „Fiesta", Ketrina ir Frederikas — „Atsisveikinimas su ginklais"). „Fiestos" paantraštė — „Saulė taipgi teka" (*The Sun Also Rises*) paimta iš Senojo testamento Ekleziasto knygos: „Viena giminė praeina, kita ateina, ir žemė tveria per amžius. Saulė taipgi teka ir leidžiasi, vėl grįžta į savo vietą ir vėl iš naujo teka..." Ši paantraštė paaiškina pagrindinę knygos idėją. Ekleziasto knygoje smerkiama pasaulio tuštybė, E. Hemingvėjus smerkia žmogaus tuštybę, tačiau ji nėra tyrinėjimo objektas, o, kaip aiškino rašytojas, „tragedija, kurios herojus — žemė, tverianti per amžius"[25]. Žmogaus

---

[24] *Hemingvėjus E.* Atsisveikinimas su ginklais.— Vilnius, 1977.— P. 391.
[25] *Ernest Hemingway.* Selected Letters, ed. Baker C.— 1981.— P. 229.

atgimimo, išlikimo, ištvermės idėja, sutapatinta su mintimi apie žemės amžinumą, ir yra knygos pagrindas. Pavadinimas „Fiesta" papildo hemingvėjišką žmogaus stoiškumo prasmę: fiesta — tai šventė, tai kontrastas mirčiai ir kančioms, tai laikina žmogaus pergalė prieš mirtį.

Nors daugelis laikė E. Hemingvėjų apolitišku rašytoju dėl jo tvirtinimo, jog menininkas turi būti atokiai nuo politikos, jis puikiai orientavosi Europos politiniuose įvykiuose. Ketvirtajame dešimtmetyje E. Hemingvėjus atidžiai stebi Ispanijos respublikos politinių partijų kovą, fašistinių elementų stiprėjimą šalyje. 1935 m. jis pranašauja būsimą tragediją: „Ruošiamas karas, ir kiekviena diena artina iš anksto suplanuotas žudynes"[26]. 1936 m., prasidėjus Ispanijos pilietiniam karui, E. Hemingvėjus aktyviai dalyvauja kuriant filmą „Ispanijos žemė", 1938 m. parašo žvalgybos tema pjesę „Penktoji kolona", 1939 m. pradeda Ispanijai skirtą romaną „Kam skambina varpai". 1940 m. pasirodžiusi knyga įvertinama labai prieštaringai: autoriui paskiriama ir atšaukiama Pulicerio premija, knyga aukštinama kaip brandaus meno kūrinys ir peikiama už nusižengimą gyvenimo tiesai. Rašytojui priekaištaujama, jog jis nesupratęs ispanų tautos charakterio, tendencingai pavaizdavęs pasipriešinimo judėjimo lyderius, mažai dėmesio skyręs ideologijų kovai. E. Hemingvėjus neketino rašyti dokumentinės knygos, o išreiškė savo požiūrį į Ispaniją, į karą — „niekšingą šakalų politiką". Jis rašė: „Aš nepriklausiau jokiai partijai, bet labai domėjausi ir mylėjau Respubliką"[27]. Rašytojas tvirtino, jog laikas, kai jis tikėjęs Respublikos pergale, buvo pats laimingiausias jo gyvenime.

Romanas „Kam skambina varpai" yra naujas E. Hemingvėjaus kūryboje. Tai — epinis romanas, kuriame rašytojas nutolsta nuo „aisbergo principo", nes žymiai atviriau prabyla apie žmogų, lakonišką pasakojimą pakeičia lėtu, išplėstu aprašymu. Tačiau, kaip ir ankstesnėse knygose, jis pasirodo esąs nepralenkiamas romano įtampos, atmosferos, nuotaikos kūrimo meistras. Romano veiksmas vyksta tris paras, tačiau rašytojas piešia platų ispanų partizaninio karo paveikslą ir pirmą kartą taip ryškiai pabrėžia žmonių solidarumo idėją, glaustai išreikštą epigrafe XVII a. pradžios anglų poeto Dž. Dono žodžiais: „Nė vienas žmogus nėra tarsi atskira sala, kiekvienas esame gabalėlis kontinento, žemės dalis".

Labai apgalvota romano struktūra — „įrėminančios" siužetą pradžios ir pabaigos scenos, tiltas arba tilto susprogdinimo užduotis, neatskiriama nuo pareigos, pasiaukojimo idėjos, kuri yra romano stuburas, rišantis kelias — Džordano, Pilaros, Marijos, El Sordo, Respublikos sąjungininkų ir priešų — siužetines linijas. Autorius panaudoja kontrapunktą, supindamas amerikiečio Roberto Džordano pasakojimą su Pilaros, Marijos, Anselmo pasakoji-

---

[26] *Baker C.* Hemingway. The Writer as Artist.— P. 227.
[27] Ibid.— P. 228.

mais, kurie atskleidžia ne vien dabarties, bet ir praeities įvykius, išplėsdami epiško paveikslo ribas. E. Hemingvėjus pasitelkia savo mėgstamą pasakojimą trečiuoju asmeniu, bet kartais ima pasakoti ir pirmuoju asmeniu. Knyga grindžiama būdingu rašytojui kontrastu — vėl supriešinamas gyvenimas, meilė, karas ir mirtis, žmogaus švelnumas ir žiaurumas, drąsa ir baimė.

Aprašydamas Ispanijos pilietinį karą E. Hemingvėjus išryškina ne tik fašistinės Vokietijos ir Italijos karinę pagalbą generolui F. Frankui, bet ir nurodo kaip Respublikos pralaimėjimo priežastis ispanų ir sąjungininkų karinės vadovybės biurokratiškumą, nekompetentingumą, inertiškumą, partines rietenas, taip pat ispanų partizanų būrių neorganizuotumą, ispanų charakterio, sunkiai paklūstančio disciplinai, prieštaringumą. Romane rašytojas kaip niekada anksčiau piešia labai iškilius pagrindinių ir antrinių personažų paveikslus, nuodugniai atskleidžia jų vidinį pasaulį ir sodriom spalvom tapo portretus.

Amerikietis Robertas Džordanas, pamilęs Ispaniją kaip antrąją tėvynę, miršta už ją. Per kelias dienas prieš mirtį jis išeina visą gyvenimo mokyklą: patiria, kas yra išdavystė ir ištikimybė, mirties baimė ir pasiaukojimas, ką žmogui reiškia meilė, šeima, gentis, bendražygiai. „Pasišventimą kovai už visų pasaulio prispaustųjų teises“ jis prilygina religinei ekstazei, Bacho muzikai. Jis kaunasi už „naują pasaulį“, o supratęs, kad puolimas nepavyks, net mirdamas tiki, jog pavyks kitas, nes žmogaus Laisvės ir Laimės siekimas yra amžinas. Nors knygos pabaiga tragiška, nors tragedijos nuojauta nepalieka skaitytojo nuo pat romano pradžios, lyriškai ir aistringai E. Hemingvėjaus aprašytas Džordano ir Marijos jausmas, meilės kaip dviejų žmonių sąjungos prieš mirtį melodija skamba garsiau nei tragiškas finalas: žmogus miršta vienas, bet jis išlieka kito žmogaus širdy. Romaną „Kam skambina varpai“ XX a. realistas romantikas E. Hemingvėjus rašė įsimylėjęs savo būsimą trečią žmoną Martą Gelhorn. Dvasios pakilimas buvo viena svarbiausių jo kūrybos sąlygų. Tačiau tai ne visada pagelbėdavo — italės Adrianos Ivančič pasirodymas E. Hemingvėjaus gyvenime nelėmė romano „Anapus upės, medžių ūksmėje“ (*Across the River and into the Trees*, 1950) sėkmės.

Po mirties išeina paskutinės E. Hemingvėjaus kelionės (1959) į Ispaniją aprašymas „Pavojinga vasara“ (1985) ir du romanai: „Salos vandenyne“ (*Islands in the Stream*, 1970) ir „Rojaus sodas“ (*The Garden of Eden*, 1986).

* * *

Š. Andersono ir E. Hemingvėjaus kūryba — tai XX a. amerikiečių literatūros gairės, stimuliavusios Šiaurės ir Pietų Amerikos literatūrų apsakymo ir romano raidą. Abu rašytojai pratęsė XIX a. Europos klasikinio realizmo, amerikiečių nacionalinės literatūros tradicijas, sukurtas S. Kreino, M. Tveno, H. Džeimso, Dž. Londono, T. Dreizerio, ir kartu padėjo XX a. amerikiečių psichologinio realizmo pamatus. Š. Andersonui ir E. Hemingvėjui rūpėjo ne

išorinio siužeto vystymas, o žmogaus dvasios poslinkiai, ne „nuodingoji intriga", kaip sakė Š. Andersonas, o instinkto, jausmo, individo pasaulėjautos dominantė kūrinyje. Šių rašytojų didžiausias laimėjimas — novelės psichologinio portreto, novelės fragmento sukūrimas bei individo dvasios būsenų, niuansų, nuotaikų kaitos išraiška romane. Š. Andersono ir E. Hemingvėjaus atradimus pastebėjo ir savitai išvystė T. Vulfas, V. Sarojanas bei jaunesnės kartos rašytojai: Dž. Selindžeris, Dž. Apdaikas, Dž. Čiveris, F. O'Konor, Dž. Boldvinas, B. Malamudas, Dž. Kerol Outs, I. Šo. Abiejų menininkų siekis būti ištikimiems gyvenimo tiesai, pažintai socialinei tikrovei bei jų bandymas sukurti polifoninį romaną įkvėpė V. Folknerį („Nenugalėti", „Nuženk, Moze"), Dž. Steinbeką („Dangaus ganyklos"), E. Koldvelį („Džordžijos berniukas") sukurti savąjį pasaulio modelį.

Š. Andersonas ir E. Hemingvėjus gilinosi į savo amžiaus aktualias moralės ir socialines problemas. Š. Andersoną galima laikyti kūrėju proletarinio romano, kuriam atstovauja ir Dž. Steinbekas, E. Koldvelis, Dž. Kerol Outs. „Prarastoji karta", amerikiečių literatūroje ryškiausiai aprašyta E. Hemingvėjaus, po Antrojo pasaulinio karo buvo „sudaužytosios kartos" (Dž. Keruakas, A. Ginzbergas ir kt.) įvertinta kritiškai, tačiau, antra vertus, „sudaužytieji" jaunimo dvasios maištu buvo artimi „prarastiesiems". E. Hemingvėjaus psichologinės novelės potekstės ypatumai atgijo XX a. vidurio Lotynų Amerikos rašytojų (Ch. Rulfas, G. G. Markesas) prozoje.

XX a. humanistų Š. Andersono ir E. Hemingvėjaus kūryba dar kartą patvirtina mintį, kad literatūra yra visuomenės gyvenimo veidrodis, kad didžioji literatūra gyva į dabartį atėjusiomis praeities tradicijomis bei amžinu kūrėjų polėkiu griauti senąsias ir kurti naujas tradicijas.

Į lietuvių kalbą yra išversta Š. Andersono apsakymų rinkinys „Kita moteris" (1972) ir šios E. Hemingvėjaus knygos: apsakymų rinkinys „Kilimandžaro sniegynai" (1966), „Fiesta" (1967), „Atsisveikinimas su ginklais" (1962), „Žaliosios Afrikos kalvos" (1964), „Turėti ir neturėti" (1968), „Kam skambina varpai" (1972), „Anapus upės, medžių ūksmėje" (1971), „Senis ir jūra" (1960), „Salos vandenyne" (1982); keli Š. Andersono ir E. Hemingvėjaus apsakymai įtraukti į rinkinį „Amerikiečių novelės" (1980).

MARIJA AUŠRINĖ PAVILIONIENĖ

PAAIŠKINIMAI

Š. ANDERSONAS

APSAKYMAI

Šioje knygoje spausdinami apsakymai iš rinkinių „Vainsbergas, Ohajas", „Kiaušinio triumfas" ir „Mirtis miške".

GROTESKŲ KNYGA

[1] *Andersonvilio kalėjimas* — karo belaisvių (šiauriečių) lageris Andersonvilyje, Džordžijos valstijoje, per Amerikos pilietinį karą (1861—1865).

RANKOS

[1] *Vainsbergo miestelis* — rašytojo išgalvotas miestelis vienoje iš centrinių JAV valstijų, Ohajuje, kuris rašytojo vaizduojamu metu buvo tarp ekonomiškai išsivysčiusių rytinių valstijų ir ką tik pradedančių vystytis vakarinių.

[2] *...vadinti jį Vingu.*— Wing — sparnas (*angl.*).

KIAUŠINIS

[1] *...Garfildas, Linkolnas...* — Džeimsas Abramas Garfildas (James Abram Garfield, 1831—1881), 1881 m. išrinktas Amerikos prezidentu; Abraomas Linkolnas (Abraham Lincoln, 1809—1865) buvo prezidentu dvi kadencijas.

[2] *Piklvilis* — išgalvotas prasminis pavadinimas — Konservų miestas.

NORIU SUPRASTI KODĖL

[1] *...Kentukio berniūkščių nuojauta...*— Kentukio valstijoje yra daug žirgynų ir rengiama įvairių lenktynių.

[2] *Leksingtonas* — Leksingtone, Kentukio valstijoje, vyksta kasmetinė žirgų paroda, o rudenį — Leksingtono taurės žirgų lenktynės.

[3] *Čerčil Daunzo* hipodrome nuo 1875 m. rengiamos žymiausios JAV žirgų lenktynės — Kentukio derbis.

[1] *Saratoga* — Saratoga Springs, miestas Niujorko valstijoje, kurio viena įžymybių yra hipodromas, įkurtas 1850 m.

MOTERIS IŠ NAUJOSIOS ANGLIJOS

[1] *Naujoji Anglija* — JAV šiaurės rytų valstijos: Masačusetsas, Konektikutas, Rod Ailendas, Niu Hampšyras, Vermontas ir Meinas. XVII a. Naująją Angliją apgyveno iš Anglijos atsikėlę puritonai, Dž. Kalvino (John Calvin, 1509—1564) pasekėjai, kurie pabėgo iš tėvynės, nes ten buvo persekiojami dėl savo religijos.
[2] *...į Vakarus.*— Nuo aštuntojo XIX a. dešimtmečio, prasidėjus nederliams, N. Anglijos gyventojai, auginę daugiausia kviečius, pradėjo važiuoti į Vakarus, ieškodami derlingų žemių.

IŠ NIEKUR Į NIEKUR

[1] *Ir Dievas prabilo į mane iš degančio krūmo.*— Aliuzija į Bibliją. Ganydamas avis Mozė pamatė dykumoje angelą degančiame krūme ir priėjęs išgirdo Dievo balsą — Dievas jam liepė eiti į Egiptą ir išvesti iš ten faraono engiamą izraelitų tautą. (Išėjimo, 3)
[2] *De Moinas* — Ajovos valstijos sostinė ir didžiausias miestas.

SUGRĮŽIMAS

[1] *...nuo dėdės namų ... iki Beterio.*— Niujorko gatvėmis tas nuotolis yra apie dešimt kilometrų.

Parengė *D. KUISIENĖ*

E. HEMINGVĖJUS

KAM SKAMBINA VARPAI

[1] *Marta Gelhorn* (Martha Gellhorn) — žurnalistė, rašytoja, Hemingvėjaus trečioji žmona.
[2] *Džonas Donas* (John Donne, 1572—1631) — anglų poetas, dvasininkas.
[3] *Barko de Avila* — visos šiame romane minimos vietovės yra tikros, neišgalvotos.
[4] *Robertas Džordanas* — šis personažas turi daug Hemingvėjaus biografijos bruožų, be to, jo prototipu laikomas amerikietis majoras Robertas Merimenas, buvęs Kalifornijos universiteto profesorius.
[5] *Golcas* — generolo Golco prototipas buvo generolas Valteris, lenkų generolas Karolis Sverčevskis (1897—1947), 14-os, paskui 35-os internacionalinės brigados vadas.

[6] *Eskorialis* — vėlyvojo renesanso architektūros ansamblis netoli Madrido, architektas — Chosė Herera (1530—1597).
[7] *SIM* (Servicio de Inteligencia Militar) — Ispanijos vyriausybinės armijos karinė žvalgyba.
[8] *Kevedas* (Francisco Quevedo y Villegas, 1580—1645) — ispanų rašytojas, satyrikas.
[9] *alpargatas* — sandalai kanapinių virvių padais, ispanų kaimiečių apavas.
[10] *Velaskesas* (Diego Rodriguez de Silva Velasquez, 1599—1660) — ispanų dailininkas.
[11] *marokiečiai* — Maroko kareivių daliniai, dalyvavę 1936—1939 m. kovose prieš Ispanijos Liaudies fronto vyriausybę.
[12] *„Žokėjų klubas"* — žirgų sporto organizacija JAV ir Europoje.
[13] *rusiškos cigaretės* — papirosai.
[14] *...prieš sąjūdį.*— Sąjūdžiu čia vadinamas judėjimas prieš reakcines jėgas, priešiškas 1931 m. įkurtai Ispanijos respublikai, bei Ispanijos pilietinis karas.
[15] *...kaštonus ... Fojo viešbutį...*— Absento kvapas Džordanui primena Paryžių. „Geranti trast kompani" — Amerikos turizmo kompanijos agentūra.
[16] *Keipo de Ljanas* (Gonsalo Quiepo de Llano) — generolas, vienas iš Franko bendražygių, dalyvavusių sąmoksle prieš Respubliką.
[17] *paella* — patiekalas iš ryžių, mėsos ir daržovių.
[18] *andalūziškas kostiumas* — juoda blizganti plačiakraštė skrybėlė, juoda liemenė, siauros juodos kelnės su plačiu diržu.
[19] *El Debate* — monarchistinės klerikalinės Liaudies veiksmo partijos (*Accion popular*) laikraštis.
[20] *tautybė* — turima omeny Ispanijos etninis nevienalytiškumas: be ispanų, čia gyvena katalonų, galisų, baskų, čigonų.
[21] *Garbo* — Greta Garbo (tikr. G. Lovisa Gustafsson, 1905—1990), Holivudo kino aktorė.
[22] *Harlou* (Jeane Harlow, 1911—1937) — Holivudo kino aktorė, seksbomba.
[23] *Džekas Gilbertas* — Džonas Gilbertas, tikroji pavardė Džekas Pringlas (Jack Pringle, 1897—1936), Holivudo kino aktorius.
[24] *sindikatas* — čia: profsąjunga.
[25] *kurčius* — „Sordo" ispaniškai reiškia „kurčius".
[26] *Leru* (Alejander Lerroux Garcia, 1864—1949) — Ispanijos valstybės ir politikos veikėjas. XX a. pradžioje aktyviai dalyvavo kairiajame respublikonų judėjimo sparne, o 1933—1935 m. jau buvo dešiniųjų vyriausybių galva.
[27] *Prijetas* (Indalesio Prieto Tuero, 1883—1962) — Ispanijos politikos veikėjas, socialistas, netikėjo Respublikos pergale.
[28] *...nei pakartoti Termopilų...*— 480 m. pr. m. e. 300 spartiečių žuvo nelygioje kovoje, gindami Termopilų perėją nuo persų armijos.
[29] *...nei suvaidinti Horacijaus...*— Romėnų didvyris Horacijus Koklesas (VI a. pr. m. e.) vienas laikėsi prieš etruskų armiją prie tilto per Tibrą.
[30] *...daktaras ir ponia Livingstonai, jei neklystu...*— Aliuzija į garsųjį britų keliautojo Stenlio posakį. H. Stenlis 1871 m. vadovavo ekspedicijai, pasiųstai į Afriką ieškoti keliautojo ir atradėjo D. Livingstono. Džiunglėse sutikęs Livingstoną, Stenlis džentelmeniškai kreipėsi: „Ponas Livingstonas, jei neklystu?"

[31] *Lope de Vega* (Lope Félix de Vega Carpio, 1562—1635) — ispanų dramaturgas, poetas ir novelistas.

[32] *Galdosas* (Benito Perez Galdós, 1843—1920) — ispanų rašytojas.

[33] *mėlynmarškiniai tikrojo tikėjimo riteriai* — „Ispanijos falangos“, fašistinės partijos (1933—1977), nariai.

[34] *...prieš suvaržymus.*— 1937 m. vasario mėnesį JAV valstybės departamentas uždraudė vykti į Ispaniją.

[35] *septyniasdešimt metų...*— Pagal Bibliją žmogui skirta gyventi septyniasdešimt metų. (Psalmės XC, 10)

[36] *...mylėk, godok ir globok ... kolei išskirs mus mirtis.*— Dvasininko per jungtuves skaitomo teksto nuotrupos.

[37] *Kaip ten sakoma apie taurę?* — Čia Džordanas prisimena Jėzaus maldą Getsemanėje: „Mano Tėve, jeigu įmanoma, teaplenkia mane ši taurė“. (Mato, 26, 39)

[38] *Chuanas Marčas* (Juan Ordinas March, 1884—1962) — žymus ispanų kapitalistas, kilęs iš neturtingos šeimos.

[39] *aroba* — apie 11,5 kg.

[40] *mansanilė* — sausas cheresas.

[41] *Listeris* (Enrique Lister, 1907) — vienas iš ispanų respublikonų armijos vadų.

[42] *Frankas* (Francisco Franco Bahamonde, 1892—1975) — generolas, vadovavęs maištui prieš Ispanijos respubliką, vėliau iki mirties buvęs Ispanijos valstybės galva (kaudiljas).

[43] *..indėnas nuo tabako krautuvėlės...*— Amerikos provincijos miestuose įprasta prie tabako krautuvėlių statyti medinę indėno figūrą.

[44] *Azenkūro mūšis* vyko 1415 m., jame Anglijos karalius Henrikas V nugalėjo prancūzus.

[45] *Kulidžas* (John Calvin Coolidge, 1872—1933) — 30-tasis JAV prezidentas, pasižymėjęs atsargumu, įtarumu, užsispyrimu.

[46] *O gal tu nušluostytum savo plaukais?* — Biblijos aliuzija: „Marija buvo toji pati moteris, kuri patepė Viešpatį kvepalais ir nušluostė plaukais jo kojas“. (Jono, 11, 2)

[47] *Bakchas* — graikų mitologijoje augmenijos dievas, vynuogininkystės globėjas.

[48] *Montana* (isp.) — kalnas.

[49] *...homstedų akto esmę.*— 1862 m. buvo priimtas homstedų aktas, kuriuo kiekvienam Amerikos piliečiui, nekovojusiam per Pilietinį karą vergvaldiškų Pietų pusėje, buvo suteikta teisė nemokamai arba lengvatinėmis sąlygomis įsigyti žemės sklypus mažai apgyventuose rajonuose.

[50] *O paskum imtum vaikščioti vandeniu.*— Aliuzija į vieną iš Jėzaus stebuklų. „Ketvirtos nakties sargybos metu Jėzus atėjo pas juos, žengdamas ežero paviršiumi“. (Mato, 14, 25)

[51] *kaliopė* — klavišinis muzikos instrumentas.

[52] *Diu Meno aveniu* — gatvė Paryžiuje, Monparnaso rajone.

[53] *Grantas* (Ulysses Simpson Grant, 1822—1895) — generolas, šiauriečių armijos vadas JAV pilietiniame kare; 18-tasis JAV prezidentas.

[54] *„Geilordas“* — Madrido viešbutis, kuriame gyveno rusų karo patarėjai ir dažnai lankydavosi E. Hemingvėjus.

[55] *Karkovas* — šis personažas turi rusų rašytojo ir žurnalisto Michailo Kolcovo (1898—1942) bruožų.

[56] *...1934 metų revoliucijoje...*— Turimas omeny 1934 m. spalio mėnesio visuotinis

Ispanijos streikas prieš reakcinių jėgų atėjimą į valdžią, pasireiškęs ir ginkluota kova.

[57] *Valentinas Gonsalesas* (Valentin Gonsalez, m. 1979) — vienos iš divizijų vadas.

[58] *Abd al Kerimas* (Abd el Krim, 1881—1963) — rifų genčių Maroke sukilimo vadas.

[59] *Chuanas Modestas* (Juan Modesto) — generolas komunistas.

[60] *Berlico kursai suaugusiems* įsteigti 1878 m. Amerikoje; tikslas — greit, nors ir ribotai, išmokyti kalbos.

[61] *...brolių Marksų „Operoje“*.— Turima omeny filmas farsas „Vakaras operoje“ (1936), kuriame vaidina Holivudo komikai keturi broliai Marksai.

[62] *Fuente ovejuna* („Avių šaltinis“, 1613) — Lope de Vegos drama apie valstiečių sukilimą prieš feodalus.

[63] *Kvontrilis* (William Clark Quantrill, 1837—1865), *Mosbis* (John Singleton Mosby, 1833—1916) — Amerikos pilietinio karo diversinių pietiečių padalinių, likusių priešo užnugaryje, vadai.

[64] *...per Viksburgo apgultį...*— Viksburgas buvo šiauriečių armijos užimtas 1863 m.

[65] *Šermanas* (William T. Sherman, 1820—1891) — Amerikos pilietinio karo šiauriečių karvedys.

[66] *Akmeninis Džeksonas* (tikr. Thomas J. Jackson, 1824—1863) vadovavo pietiečių armijai.

[67] *Džebas Stiuartas* (Jeb Stuart, 1833—1864) — pietiečių armijos generolas.

[68] *Šeridanas* (Philip H. Sheridan, 1831—1888) — šiauriečių armijos kavalerijos vadas.

[69] *Maklelanas* (George B. McClellan, 1826—1885) — šiauriečių armijos generolas; siekė politinės valdžios.

[70] *Kleberis, Lukačas, Hansas.*— Internacionalinių brigadų vadai. Emilis Kleberis — vokietis; generolas Lukačas — vengrų rašytojas Matė Zalka.

[71] *Miacha* (Jose Miaja) — generolas; vadovavo Madrido gynybos tarybai.

[72] *...išsiųsti į Valensiją.*— Į Valensiją buvo pasitraukusi F. Largo Kabaljero vyriausybė, į kurią įėjo visos Liaudies fronto partijos.

[73] *...kai jie sumušė italus.*— Tiksliau: italų ekspedicinį korpusą iš 4 divizijų, ispanų diviziją ir vokiečių „Kondoro“ legioną (1937 m. kovo mėn.).

[74] *Šartro katedra* — gotikinė katedra Prancūzijoje, statyta XI—XIII a.; *Leono katedra* Ispanijoje, statyta XIII a.

[75] *Mantenja* (Andrea Mantegna, 1431—1506) — italų dailininkas ir graveris.

[76] *Grekas* (tikr. Dominikos Thetokopulos, 1541—1614) — ispanų dailininkas.

[77] *Breigelis* — Breigelis Vyresnysis Piteris (Bruegel de Oude, apie 1520—1569) — Nyderlandų dailininkas.

[78] *Prado muziejus* yra Madride, įkurtas 1819 m.

[79] *...Irūne ... Vitorijos.*— Turima omeny Ispanijos pilietinio karo pradžia.

[80] *Toledo Tiltas* yra Madride.

[81] *Alkasaras* — Alkasaro tvirtovė (XVI—XVIII a.) Tolede.

[82] *Kalvas Sotela* (Jose Calvo Sotelo) — žymus fašistas, Ispanijos atnaujinimo organizacijos įkūrėjas; areštuotas ir sušaudytas teroristų.

[83] *Mundo obrero* („Darbininkų pasaulis“) — Ispanijos kompartijos laikraštis.

[84] *POUM* (Partido Obrero de Unificación Marxista) — anarchistų trockininkų organizacija.

85 *...ketino nužudyti mane... Prijetą.*— Užuomina, kad POUM vienodai vertino įvairių partijų atstovus.

86 *Ninas* (Andreu Nin, 1892—1937) — POUM vadovas.

87 *...respublikonų ambasados...*— netiesioginė nuoroda į tai, kad Ispanijos pilietinio karo metu Paryžiuje buvo ir frankistų atstovybė.

88 *Borou* (George Henry Borrow, 1803—1881), *Fordas* (Richard Ford, 1796—1858) — anglų rašytojai.

89 *Plaza de Toros* — arena Madride, kur vyksta koridos.

90 *skaisčiai raudoną emblemą* — Jėzaus Širdį.

91 *requeté* — karlistų partijos karinės organizacijos narys. (Plg. 96 paaišk.)

92 *...apie berberus ir senovės iberus.*— Kai kas mėgina nacionalinį ispanų charakterį aiškinti giminyste su iberais, iš kurių kilę ispanai, ir Šiaurės Afrikos berberais.

93 *Rožė — tai rožė — tai svogūnas.*— Čia ir žemiau varijuojama amerikiečių rašytojos Gertrūdos Stain (Gertrude Stein, 1874—1946) frazė: „Civilizacija prasidėjo nuo rožės. Rožė — tai rožė — tai rožė — tai rožė".

94 *...karmeličių vienuolyne.*— Karmelitų ordinas įkurtas XII a. Palestinoje; regula pasižymi griežtumu ir asketiškumu.

95 *puchero* — mėsos patiekalas su daržovėmis.

96 *karlistas* — monarchistinės partijos, įkurtos XIX a. viduryje, narys.

97 *...ir kitoms Mergelėms...*— Kiekvienoje vietovėje būdavo meldžiamasi savo Švč. Mergelei.

98 *Laisvė, Lygybė ir Brolybė* — Prancūzijos revoliucijos šūkis.

99 *...teise gyventi, būti laisvam ir siekti laimės.*— Frazė iš Nepriklausomybės deklaracijos, paskelbtos 1776 m. trylikos valstijų, padariusių pradžią JAV susidarymui.

100 *Pasionarija* — Liepsningoji (tikr. Doloresa Ibarruri, 1895—1988) — Ispanijos kompartijos veikėja, nuo 1942 m. generalinė sekretorė.

101 *Kasteris* (George A. Custer, 1839—1876) — Amerikos pilietinio karo šiauriečių armijos generolas, žuvo mūšyje su indėnais prie Litl Big Horno upės.

102 *Arkliamušys Kilpatrikas* (tikr. Hugh J. Kilpatrick, 1836—1881) — šiauriečių armijos generolas, kavalerijos vadas.

103 *Imkim, pavyzdžiui, Napoleoną ir Velingtoną.*— Turima omeny, kad šie karvedžiai, be karo, turėjo ir kitų interesų.

104 *alkaldas* — Ispanijoje, Lot. Amerikos šalyse bendruomenės seniūnas, teisėjas.

105 *UHP* — Unidos Hermanos Proletarios! („Broliai proletarai, vienykitės!"), 1934 m. sukilusių Astūrijos kalnakasių bei anarchistų šūkis, arba Unión de los Hijos de Pueblo („Liaudies vaikų sąjunga"), jaunimo organizacija.

106 *Kortesas* (Hernan Cortez, 1485—1547) — ispanų konkistadoras, Meksikos užkariautojas.

107 *Pisaras* (Francisco Pizarro, 1470/75—1541) — ispanų konkistadoras, sunaikinęs inkų valstybę.

108 *Menendas de Avila*, tiksliau, de Avilesas (Menéndez de Avilés, 1519—1574) — ispanų jūrininkas ir karvedys, „Nenugalimosios armados" admirolas, Floridos užkariautojas.

109 *...vengras, divizijos vadas.*— Atrodo, kalbama apie generolą Lukačą, vengrų rašytoją Matę Zalką (tikr. Bela Franklis, 1896—1937). (Plg. 70 paaišk.)

110 *Raudų siena* yra Jeruzalėje; penktadieniais dievobaimingi žydai rinkdavosi prie jos apverkti savo dalios.

[111] *Largas* — Largas Kabaljeras (Francisco Largo Caballero, 1869—1946), ispanų politikas socialistas, 1936—1937 m. Liaudies fronto vyriausybės premjeras ir karo ministras.

[112] *Prijetas* (27 paaišk.), *Asensijas* (karo ministro pavaduotojas), *Miacha* (70 paaišk.), *Rochas* — L. Kabaljero vyriausybės nariai.

[113] *Pablas Iglesijas* (Pablo Iglesias, 1850—1925) — marksistas, Ispanijos socialistų partijos pirmininkas.

[114] *Durutis* (Buenaventura Durruti, 1896—1936) — vienas iš ispanų anarchistų vadų.

[115] *Pablas* — lietuviškai Povilas.

[116] *FAI* — Iberijos monarchistų federacija; *CNT* — Nacionalinė darbo konfederacija.

[117] *ABC* — monarchistinis Ispanijos atnaujinimo partijos (Renovacio Espaňda) laikraštis.

[118] *Masaras* — Andre Martis (Andre Marty), Prancūzijos kompartijos bei Kominterno veikėjas.

[119] *Galas* — matyt, turimas omeny panašiu slapyvardžiu Ispanijoje vadintas Luidžis Longas (Luigi Longo, 1900—1980), Italijos kompartijos veikėjas.

[120] *Bėk, Jordanai, bėk.*— Kalambūras, pagrįstas Džordano pavardės (Jordan) ir Jordano upės omonimija.

[121] *Kaip nubalsuos Meinas, taip ir visa valstybė.*— Posakis, kilęs iš to, kad iki 1960 m. JAV Meino valstijoje rinkimai į valdžios organus vykdavo dviem mėnesiais anksčiau negu kitose valstijose, nors, aišku, rezultatai nieko nelemdavo.

[122] *galinguoju masalu* Džordanas vadina anyžių degtinę.

Parengė *P. GASIULIS*

TURINYS

ŠERVUDAS ANDERSONAS
APSAKYMAI

Vertė D. Kuisienė

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

108 KNYGA

ŠERVUDAS ANDERSONAS

APSAKYMAI

ERNESTAS HEMINGVĖJUS

KAM SKAMBINA VARPAI

Tituliniame puslapyje:
Beno Stalio (g. 1910) paveikslas
„Dykynę ji pavertė namais"
Parengė *Linas Spurga*

Redaktorė *R. Zagorskienė*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Techninė redaktorė *E. Juzėnienė*
Korektorės *V. Kaziliūnaitė, R. Prapiestienė*

Duota rinkti 1990 10 17. Pasirašyta spausdinti 1991 05 02. S. L. Nr. 275. Leidinys 12569
Formatas 60×90/16. Ofsetinis popierius Nr. 1
Garnitūra „Taims", 10 punktų. Fotorinkimas. Ofsetinė spauda
39 sąl. sp. l. 40,25 sąl. spalv. atsp. 40,07 apsk. leid. l.
Užsakymas 1896 Tiražas 88 850 egz. Sutartinė kaina

„Vagos" leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50
Rinko „Spindulio" spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10
Minsko Darbo Raudonosios vėliavos ordino J. Kolaso MPPS poligrafijos kombinatas, 220005, Minskas, Krasnaja, 23.

Andersonas Š.
An25 Apsakymai / Š. Andersonas; Vertė D. Kuisienė. Kam skambina varpai: Romanas / E. Hemingvėjus; Vertė P. Gasiulis; [Baig. str. „Gyvenimas, ne mirtis, yra didysis nuotykis", p. 599—613, M. A. Pavilionienės].— V., Vaga, 1991.— 622 p.— (Pasaul. literatūros b-ka / Red. komis.: G. Baužytė-Čepinskienė ir kt.; Kn. 108. XX a. literatūra).

ISBN 5-415-00740-7

Amerikos rašytojas Šervudas Andersonas (1876—1941), ypač išgarsėjęs kaip novelistas, savo apsakymuose realistiškai piešia XX a. pradžios JAV nedidelių miestelių buitį, paprastų žmonių dvasinį gyvenimą. Ernestas Hemingvėjus (1899—1961), žymiausias Amerikos „prarastosios kartos" rašytojų atstovas, romane „Kam skambina varpai" (1940) vaizduoja Ispanijos pilietinį karą, istorinių įvykių fone svarsto etines ir psichologines problemas.

A $\frac{4703040100—025}{M852(08)—91}$ 135—91

UDK 820(73)-31